ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գիրքը դարս չի տրվում

BIBLIOGRAPHIE ARMÉNIENNE

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 Թ.

011(47.925)
Հ-34

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

30546

ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՏԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌ ՄԵԶ ԵԼԱԾ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

3354

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
1883

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

A II
4629

1565 — 1883

Տպագրութիւնն մեծ և օգտակար գիւտին՝ հայկական ազգիս ինքնապահպանութեամբ նախկին ընծայումներն կ՚անկեղծանայ տարբերութեան առաջին. իսկ երկրորդն, ինչպէս յայտնի է, անոր երեքհարիւր տարուան տարբերութեամբ յարուցած կեանքն ու գործունէութիւնը — Այդ կենդանի և գործունեայ ազգեցութիւնն այսքան բնական արդիւնքներ ու անպատճառ ցուցանէ մեր այս հրատարակութիւնը։

Կը սիրենք ենթադրել թէ ազգային բանասիրութիւնն համարձակ ոչ անհաճոյ սիրտ մեր գուշակութեան, բայց իր տեսակին մէջ առաջին ու բաւական գժուարին երկասիրութիւնն։ Կը վստահինք որ ընթերցանութեան ու անոնց արձան մը՝ յուշարար վաստակ և արդեանց այն անզուգական Ընձիւն՝ որ մեծ ազամ և անգամ հազարք՝ ծանօթացուց յազգիս այս հրաշալի արուեստին գիւտը. — Աղաչենք Աշխարհիցդ, — որոն անուանն և յիշատակին կը նախկնէք այս գրուածքը, և կը հանդիպինք թէ ապագայ հանճարեղ անձն՝ գործերու մեծագործութիւնք գործնական վաստակաւք և արամբ ընծայուած այս մեծարանաց յիշատակը, իր նախկին գործք՝ արուեստիդ արդիւնքը, իրեն նախկնով։ 1883 թուականին Հայկական տպագրութեանց յա-

առիւծագիմութիւնն ու բարգաւառանքը՝ հարկ է որ տրթնցընէ մեր սրտին մէջ՝ երախտապիտութեան իրաւացի զգացմունք մը. լսելի ընէ շնորհակալութեան ձայն մը Աստուծոյ՝ որ 1365ին Յովհաննէսի մը, — քաջասիրտ և ժամանակիս մեզի ծանօթ, — առաջին հայկական տպագրութիւնն ընծայեց։

Այդ պատճառական ընծայն, տգնիւ սրտի ու հարստատ ձեռքի արդիւնք, հարիւրէ կը գարձընէ մեր մէջ տպագրութիւնը զոյն նուիրող անձին և իր ժամանակին վրայ։

***

Մեր տգիտային պատմութեանց վերջին տխուր էջերուն վրայ ակնարկ մը եւեթ՝ բաւական է մեզի հասկըցընելու թէ այն տգիտից և տգիտութեան դարերու մէջ որպիսի էր և կրնար ըլլալ մեր հայրենեաց վիճակը։ — Իշխանական գաւազանն ջախջախած վիշտած, բռնութիւն և ոյժ՝ երկաթի ձեռքերով ծանրացած, հոգի, սուր՝ աւերիչ և սպառիչ տարերք իրենց անզսպելի գործերը կը վարէին. շէն բարգաւառ քաղաքներ՝ հրաստակ անխնայով ծածկուած, ու արգասաւոր գաւառի դաշտերու վրայ մնացուն աւերակք տարածուած։ Այս էր Հայաստանի վիճակը, զոր կը ներկայացընէ մեզ աստգախօս պատմութիւնն։

Ինչ զարմանք՝ եթէ այդպիսի աւերման մը առջեւ, տագնապալից երկարատեւ հգնաժամի մը տակն՝ տապալին իյնան, մոռցուին ու անտես ըլլան, ու ինչուան նաև արհամարհուին գպրութիւնք։ Մանաւանդ քէ քանի՛ շնորհակալութեաց արժանաւոր պէտք է տեսնուին այն մեծանձն և վեհամիտ մարդիկ՝ որ

հանճարեալ մտանդիր մը առնէ՝ իրմէ տկար ու անբաւականն ընդդէմ ալ՝ անմոռանալի եւ օրինակ առնելու անձնանուիրութեամբ ուղիղին գործածել՝ ի փրկութիւն եւ՝ ի պահպանութիւն մեզի հասնար արուեստին ու ամենակատար գոյութեան։ Բնիկդ ևեթ ձեռքին իրմէ պաշտպանեալ արիւնին ձեռաց մէջ. բայց մտանդիրն եւ ապառնալոյս մեծութեան առջեւ՝ ոչ միայն մեծ էր իրմէ քաջութիւնը, այլ նաեւ այն պարգեւը՝ զոր յանախ իրմէ արեան հետ խառնած՝ կը մատուցանէին՝ ի փայլուն եւ՝ ի պիտանի յաջորդ սերնդոց։

* * *

Վանականութիւնը, — հարկ է խոստովանիլ, — մեր հայրենեաց համար բազմապղծութեան եւ բարեբարոյ նախանձառութեան մը եղած է միշտ. եւ ինչպէ՞ս հին՝ ատանկ ալ նոր մտանեպղծութեան մէջ՝ իրմէ կատարեալ եւ անհնազանդելի տեղը բռնած բազմապատիկ արգելքը։

Այդպիսի կրօնական մեծ հաստատութեան մը պատրաստման նէգ՝ նաեւ տպագրութեան մեր մէջ ե՛րեւնալուն պարգեւը։

Հայաստանեայ հայրապետական աթոռոյն վրայ կը նստէր այն առնետները Մխայէլ Գ. կաթուղիկոս։

Տպագրութեան արուեստին արգելանց եւ ազատանալու լուրը՝ հեռաւոր Եւրոպայէն մինչեւ՝ ի Հայաստան ժամանելը էր, զմայլութիւն ու անունց կարծեաց համբառնելէ, ու ուղիղին բարեաց սիրով առչորող հայրապետին սկսանիլը։ Սակայն արշալոյս պիտան եւ անոր արդիւնքն հրապուրիչ եւ վտանգալի էին, բայց զայն մինչեւ՝ ի Հայաստան մտցընելու գժուարութիւնն ոչ անձանձրոյ չէր։

Հարկ էր ձեռնարկէց, ճարտար ու հանճարեղ անձ մը գտնել, ու անոր ձեռքով փորձել այդ սիրելի պարտիզը իր հայրենեաց ընելու դիտաւորութեան հետեւանքները։

Բարեբաստ գտնուեցաւ Մկրտիչ, այդպիսի անձի մը հանդիպելով. և էր, ինչպէս պատմութիւնը կ'ուսանինք, Եզոկիացին Աբգար։

***

Ո՞վ էր Աբգար։

Բանանք պատմութեանց էջերը, ու հանդուրժաբար քանի մը յիշատակարանք։ Դժբաղդաբար՝ ինչպէս ուրիշ շատ մեզի համար հետաքննական նիւթերու, հոս ալ խիստ թերակատար ու անբաւական կը գտնենք անոնց ուսանողածը։

Պատմութիւնը երկու գլխաւոր բան կը յիշատակէ Աբգարու վերայ. նախ գինքը մեր թագաւորական ցեղէ սերելով, և յետոյ պատգամաւոր և դեսպան հայրապետական՝ ի Հռոմ։ Անկնին իր տոհմին աղնուականութիւնն կը յայտնէ. իսկ երկրորդն՝ մտաց, սրտի և հանճարոյ աղնուագոյն յատկութիւններ ներ ենթադրել կու տայ իրմէ, և արժանաւոր այնպիսի նուիրական անձի մը վստահութեան։ Ստեփանոս Ոշքեան իր Ճիշատակարանաց մէջ կ'ըսէ. « Պարոն Սէֆէր Աբգարեանց, ի գարմէ թագաւորացն Հայոց, եկեալ ի Հռոմ դեսպան Հայաստանեայց » ։ Իսկ իր Սուքիասեան որդին՝ Մաղաքիա դպիր իր ժամանակագրութեան մէջ թագաւորում կը կոչէ. և 1583 թուականին ի Հռոմ գտնուող հայկազունք ալ « Մեր Հայոց իշխան արքայազուին ի Հակոբ պարոն Սուլտանշան » . և քիչ մը ետքը պատգամաւոր մակդիրը կու տան անոր։

Աստիճան նշանաւոր անձն էր, ու իր եկեղեցւոյն մեծ դիրքով բարձրաստիճան հայրապետն էր յանձնարարութեամբ եղած պատգամաւորութիւն կամ դեսպանութիւն ՚ի Հռոմ, պիտի ունենար հարկաւ իր մեծ կարեւորութիւնն, թէպէտեւ պատմութիւն խորհրդաւոր եւ խորհրդական բառութիւն մը ուզած է պահել անոր նկատմամբ։

* * *

Սակայն նոյն իսկ բառութիւնն ունի անշուշտ իր քաղաքագիտական նշանակութիւնն։

Ծանրութեան թաղատարք՝ եւ իրենց անկմանէն երեք՝ հայրապետական սիմոնն վրայ քաշմող կաթողիկոսական՝ վերահաս անկման մը ապառնալուց եւ առաջութեան առջեւ, ակնարկք անոր հետեւանք յանձնարարեցան եւ ՚ի պատասխան տրիմոյ, ասոր էին դարձընել իրենց պատասխանոյ աչքը, եւ հետեւար հաւաշանաց ձայն մը լսելի ընել քրիստոնեայ Եւրոպոյի. անդրանիկ անդրանիկ անցած առաջութեանէ՝ հոն կը գտնուին իրենց պոմոց յոյս եւ իշխք, հոն՝ ապետականութիւն եւ ձեռնտուութիւն հայցող աղաչանաց թուղթեր կ՚ուղղուէին։

Մինչեւ գարուց մէջ՝ Հռոմէական քահանայապետաց ձայնն ունէր իր զօրաւոր ազդեցութիւնն եւրոպական քրիստոնեայ աշխարհաց վրայ. եւ կը վկայէ պատմութիւն՝ թէ երբեմն իրենց ձայնն ու կամքը՝ յաճախ մեծապատիւ հպատակն մըն էր, ու մերթ նաեւ առաջնորդ յաղթութեան առհաւատչեայ մը։

Մերթ ալ շատ անգամ հոն դիմելու առիթներ ունենային՝ իրենց աղիտից ու տառապանաց մէջ։ Այդ դէպն Աստիճանոս կաթողիկոս քիչ առաջ յառաջ

գնացեր էր ի Հռոմ յոխտ տրոյն Պետրոսի, և անշուշտ իր բուն գոյներովը ստորագրած Հայաստանի վիճակին ու ձեռնտուութեան կարօտութիւնը։ Իր յաջորդն Միքայէլ՝ նոյնպիսի գիտուն մը ունեցած պիտի ըլլայ Աբգարու դեսպանութեամբ։ Կու տար իր ձեռքը յանձնարարական և գովութեանց թղթեր, և Հռոմայ տրքունեաց կ'իմացընէր թէ ինչպէս իր լուսի վատահութեանն և համարման արժանաւոր անձն էր։

Հասաւ Աբգար իր ուղեկցքը. ու սիրալիր և մեծամեծար ընդունելութենէ մը ետքը՝ ներկայացուց ազգին քաղաքական ու եկեղեցական վիճակը։

Ոչ Միքայէլի գործով լի սիրտը և ոչ Աբգար՝ չկրցան իրենց վախճանին և նպատակին հասնիլ։ Բայց պատգամաւոր դեսպանն՝ եթէ ոչ արեւմտեան օգնականութեամբ, գէթ անոր ուսմնական յառաջադիմութեան մէկ տարերքը ուղեց օժտել և ճոխացընել իր ազքատ ու կարօտեալ ազգը։ Բուռէ եղաւ, ինչպէս Միքայէլ կաթուղիկոսին ալ կամքն էր, տպագրութեան արուեստին հմտանալ և ժանեօթացընել ազգին։ Գոնէ իրեն պաշտպաններ ու ձեռնտուք՝ նոսա քահանայապետին ամենէն սեպի մերձաւոր ծիրանաւորաց մէջ. եկաւ ի Վենետիկ, աշխատեցաւ, ազաչեց ու թախանձեց, ու քաղաքին ամենապարզ քաղաքական իշխանութենէն, տուէն, հրամանե և արտօնութիւն ընդունելով՝ 1565ին տպագրեց հոն Սաղմոսարան մը։

***

Աւելորդ կը սեպենք յերկարել մեր խօսքը՝ տպագրութեան ազգերնուս մէջ սկզբնաւորելուն և յառաջադիմութեան պատմութիւնն ընելով, որ արդէն

ծանօթ է բանաստեղծոց այլ և այլ գրուածներով, և ուր կը խրկենք դիմողքուղ և զիսափաքուղ *։ Միայն յառաջարան տեղեկութիւնէս եսքը՝ կը ներկայացընենք 1565էն մինչև ի 1800 տպագրուած ու հրատարակուած ու մեզի ծանօթ գրոց ժամանակագրութեան համառօտ ցուցակ մը։ Տարակոյս չկայ որ ոչ այնչափ հոս և արդարութիւն, քնչպէս կրնայ յուսալ կամ փափաքիլ բանաստեղծութիւնը. — թէ նախնի և թէ նոր ազգաս ցուցակ մը. — բայց անոր հետ հարկ է տեսնել աննուաճ եռանդ մը ու յառաջադիմութեան գովելի ձեռք, զոր թերևս ուրիշ մեզմէ աւելի բազմութիւն, հարուստ ու իրենց քաղաքական դիրքով բարգաւած ազգաց մէջ գժուարին կրնայ գտնել՝ տպագրութեան նախնական և ակրնեական ծրագիրներուն մէջ. մանաւանդ եթէ աչքի առջև ունենանք այն բազմաթիւ գժուարութիւնները՝ որոնք եղեր են դիմացնիլնին, և որոց յաղթեր են արիաբար։ Իրաւունք կը գործադրենք գնել, և մեծ երախտագիտութեան արտօք մը կը գնենք ձրանիս Աբգար մը, Աստուածատուր, Տէրոյնցի, Ոսկան, Մարկոս, Վանանդեցի, Մխիթար, Կոլոտ, Աբգարեանց, և իրենց նմանները. և որոնց ամենուն ձրայ հատուցար կը նկատենք մեծ ազգ մը ամէն յաւակնութիւններէն։

***

Այս գժուարութեանց մեծագոյնն՝ իրենց հայրենեաց քաղաքական վիճակին և ձրից նուաստութիւնն էր։ Յաճախ տեսանելու ենք յաղթահարելի՝ մեծ գործե-

* Զամչեան, պատմ. Հայոց, Հատ. գ, 656։
Ցուցակ հայրենեաց, Հատ. Ա, 519։
Պատմ. հայերէն գրութեանց, Հատ. բ, 274։
Փոքր, գրականական հանգէս, 1881։

րու ձեռք զարնող և յաղթող անձինք։ Բայց իրենց զօրաւոր կամքին և ջանից իրականութիւն տուողը մերթ ազգունական գաւազանի մը նեցուկը, իշխանական ազդեցութեանց առատաձեռ ու քաջալերիչ վարձատրութիւնն, և շատ անգամ իրենց վրայ զարմացող և գիրենք մեծարող ժողովուրդ մը եղած է։

Ո՛րչափ տարբեր էր Հայաստանի վիճակը. և քանի իրաւամբք այդ վերը յիշուած ամէն անձինք, պարտուց գժնդակ բեռան տակ ընկճուած ու հառաչանելու անկարող գիրքի մէջ, իրենցմէ հազար և աւելի տարիներ յառաջագոյն՝ արուեստք ու արուի լքմանէ զուրցուած խօսքերը կրնային և կրցեր են դժբաղդաբար հառաչանօք երկրորդել. « Ո՛վ յարգեսցէ զմեր ուսումն և գլուխ :... ո՛վ՛ի ձէնջ թողեալս վասն մեր »։

***

Տպագրութեան գիւտին գլխաւոր շարժառիթը՝ նոյնն եղած է և առ մեզ, ինչ որ յառաջագոյն ուրոյնական ազգաց քով։ Զեռագիրք ժամանակաւ կը հինանային ու կը մաշէին, ու պատերազմաց և ազիւոյ պատճառաւ կ՛անհետանային. արուեստագէտ գիրք՝ ուսմանց և գրոց յարգը շգիտցողներուն և կամ իրենց դժուարին ու երկար աշխատանքը վարձատրուք չունենալնուն կը թուլնային, ու ձեռագրաց վերարտագրութեան հետ կը նուազէր նաև արուեստը։ Ասոնց ամենուն բնական հետեւանք էր՝ գրչագրաց սակաւանալ ըլլալը, և անոնց գնոյն բարձրանալով՝ գժուարամատչելի դառնալը։

Սակայն գրչաց նուազութիւնն ու գրոց թանկութիւնն ալ աւելի զգալի կ՛ընէր անոնց պէտքը։ Ար-

չսեր ոչ բանագատուած բլլալնէն այդ ժամու հարկին համեմատելով, ասկայն վարդապետական եւ եկեղեցական գրոց հմտութիւնն անհրաժեշտ էր եկեղեցւոյ բարեկարգութեան եւ առաքեալին պաշտամանց բարդատեղութեան համար. որոց անշքութիւնը՝ ծանր ու աննեղասուն էր ազգի մը համար, որ տեսած էր իր միակ միխիթարութիւնն այդ արդեամցիցը մէջ գնուած, եւ հոն քաղած արցունքով սրբած՝ անկէ զուրս առաստարար քաղուած պատասաց եւ ապխոց մէջ։

Աբիկոյ եղած է գլխաւորապէս, ինչպէս յիշուցաս, առանձ ոչ միայ ազգին մէջ՝ տպագրութեան նախանձախնդիր գլուխն եւ կիրառութեան պատճառը։ Մօտը գիրք՝ կամ թէ մոլէգնկին գլուխն առաջին արտագրութիւնը. Մատենագ՝ Աբգարու նկարագրութեան եւ գրուածոցն հայոց՝ նկատմամբ։

***

Աբիկոյ նպատակ մ՝ոչ շահադիտութիւնն էր, եւ որուն արդասիք՝ ինչպէս գիր առաջ ըսինք, միայ առաջին տպագրոցաց գոյ պատճառաւ, եւ որ իրենց յաջողութեան ոչ ընդհանրապէս տեսար ժառանգութիւն մը եղաւ։ Գրեթէ ամէնքն ոչ արտագրութեան ընկան եւ հնածեցին։ Սակայն կարծես թէ այդ անձինք՝ գործարութեանց առջեւ շքանալու ոխտ մը դրած էին. եւ իրենց վաստակոց արդիւնք գոյն բարձրացայն կը հռչակին։ Ո՞վ է որ Ոսկանայ, Թարգմանչաց, Վանանդեցւոյն հրատարակած տպագրութեանց վրայ նայած ատեն՝ շգարմանայ արուեստին կատարելութեան վրայ, յոր յաջողցան հասնիլ։ Գէթ երկու տարի յառաջ՝ աշխարհահռչակ ժողովոյն պատճառաւ՝ ի վենետիկ գումարուած ամէն

ազգի խնամատարք և աշխարհագիտութ՝ պատճառաւ Հայաստանեայց աշխարհացոյց տախտակին վերայ, զոր ի 1695 հրատարակեց Ամստերդամ Թովմաս Գաղթենացի եպիսկոպոսը. և չէին երկմտեր ըսել թէ նոյն տառերովքն վերստին աշխարհացոյց տախտակաց մէջ սահմանէին նշանագրութիւնն ամենի կրնայ սեպուիլ։ Ոչ Հայոց պատճէն թադէի երէցու՝ ի վենետիկ հրատարակել տուած Ճաշոց գրքին տպագրութեանն աղեղագրեան և արուեստին վերայ չէ զարմանալու, կամ Մխիթարայ աբբայի պատկերազարդ Աստուածաշունչ գրոց, և չանգեր զոյն ջանից յարատեւութեան, ճաշակի ընտրութեան և արուեստի կատարելութեան յաւերժական վկայութիւն մըն։

***

Աւանդ և իրենց նմանները ակնոն, կատարելագործեցին և ինչուան առ մեզ հասուցին տպագրութեան արուեստը։ Տարակոյս չկայ որ գոհան իրենց արժանաւոր հետևողքն ալ, որով հայկական տպագրութիւնն հասաւ այն աստիճանին կատարելութեան՝ որ զանազան աշխարհահանդիսից մէջ՝ ի Լոնտոն, ի Փարիզ, ի Վիէննա և այլուր՝ ոչ լոկ գոհութեամբ մեծարուեցաւ, այլ ինչուան մրցանակի և արծաթի մեդալաց արժանաւորք դատուեցան։ Մխիթարեան ոմանք կրկին տպարաններն ի Վենետիկ և ի Վիէննա, Աւետեանն ի Փարիզ, ի Մոսկուայ և ի Պօլիս, Մուհէնտոսեան, Գիւրճեան, Պալասեան՝ նոյն քաղաքին մէջ, Լազարեան ի Մոսկուա, Խաչիկեանն ի Թէոդոսիա, Մարտիրոսեան և ուրիշներ ի Թիֆլիզ՝ իրաւամբք արժանաւոր տեղի մը գրաւած են և պիտի գրաւեն հայկական տպագրութեանց պատմութեան մէջ։

***

Երկու խոսք ալ մեր ուղղությունը գրավ։

Մեզմէ շատ տարբեր յատակի՝ առաքելական արշաւանքներ եւ եկեղեցական քարոզչութեան տարածումը պիտի ըլլան ժամանակ՝ պարտական եւ պատասխանելիք անձ մը, Գներ. Իշխանական վարժարանը, մանաւանդ Համալսարանական ներկայութեամբնիս հաւատքեր էր հայկական ազգապահպանութեան ցուցակ մը, հաստատելով մինչեւ գարուս սկիզբը։

Իր ձեռագիր երկասիրութեանց մէջ համեմատելով ազգ ազատական եւ հնաոճութեան հաւաքմանէ, ուզեցինք կատարելագործել իր պակասը, եւ լրացնել՝ հաստատելով գոյն մինչեւ մեր օրերը։

Մեր պիտոյ նպատակին համեմատ համարձակ չեզոքութիւնս եղած գործադրութիւնների։ Ընչայն ազ քաղաքական գոյնեռուն հայկական ազգապահպանութեանց հաւաքումը եղաւ, եւ քեզնեւս պիտի ունենալիք անգամ ազգին մէջ, ասկոյն եւ այնպէս ամէն շատ պակասներ ալ, եւ որուն պիտոյ պատճառը՝ ի հայրենեաց հեռու ըլլալնիս է։

Ամսագիր ընթերցողը պիտի առնէ քէ մեր կազմութեան ընտրութեան ջանք եղած է՝ հարկին եղածին չափ կատարեալ երկասիրութիւն մը ընծայելու։ — Զենք կրնար հրապարակաւ չյայտնել մեր շնորհակալութիւնը այն հեղինակ ազգայնոց որ ազնուաբերաբար արուի ժամանակներին մեզ՝ ի պիտոյ մեր աշխատութիւնը, եւ արուի մեծապէս օգտուեցանք։ Բայց անոնք հանդերձ շենք քաշուիր անկեղծ խոստովանութիւն մ՝ալ առնելէն, որ յաճախ քեզի կը պատահ այս երկասիրութիւնը, եւ զոր կը յուսանք կատարելագործել հնարաւորանաք ընծայել ազգերնուս՝ երկրորդ եւ աւելի

ճախ տպագրութեամբ, եթէ մեր այս գործը ընդունելի և հաճոյ ըլլայ բանասէրաց։ Այս պատճառաւ չուզեցինք Քառեղռաժ մը ընել նորագոյն հրատարակութեանց, և կամ գրչէ ու քննութենէ վրիպող գրոց։ Այսպիսի ակամայ ու գրեթէ անհրաժեշտ զանցառութեանց համար՝ ընթերցողաց ներողամտութիւնը խնդրելնիս հիմակուընէ կը յայտնենք։

***

Մանաւանդ է ազգայնոց շատին՝ Մ. Մ. Մխանատարեանց, ազգասէր և բանիբուն անձին, Bibliotheca Transcaucasica պատուական աշխատասիրութիւնը, որ հեղինակին տարաժամ մահուամբը անկատար մնացած է, և միայն առաջին հատորն հրատարակուած՝ ի Փեթրպուրգ (1874–76)։ Իր գործը՝ որչափ ալ հմուտ և հետաքննական, սակայն ինչպէս նպատակաւ՝ սոսկ ալ գործագրութեամբ մերինէն բոլորովին կը տարբերի։

Հ. ԳԱՐ. Զ.

ԱՄ	— ՓԱՂԱՔ	— ՏԳԱՐԱՆ	
—	—	—	Ազիատը։
—	—	—	Կիպրիանոս։
1565	Վենետիկ	Աբգարոս	Սաղմոս։
1566	—	—	Ժամագիրք։
1584	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Տաճար Դիցագործեան։
1587	Վենետիկ	Յ. Տէրընձի	Սաղմոս։
1616	Իչմով	Փարամեան.	Սաղմոս։
1623	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Կանոնագիրք Էջմիածնի. Դ։
—	»	»	Աւետարանական։
1624	Միլան	Ամիր. վրժէն	Պնդրակեան. Հռիփսիմեան։
1650	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Աստուածաշունչ պատկերազարդ։
1655	Փարիզ	Աղբրատեան	Բառգ. Հռիփս. Հայ-լատ։
1660	Ջուղա	Ամենասիրեխ	Հարանց վարք. Ա։
1662	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Դասուն. Հաւատոյ. Ա։
—	»	»	Խոր Հրատարակութ, Ա։
—	Ջուղա	Ամենասիրեխ	Ժամագիրք սաւնիք, Ա։
—	Վենետիկ	Յ. Ածկ. բազմ	Սաղմոս։
1665	»	»	Ճիտուս որդի, Ա։
—	Լիվոռնոյ	Յ. Վ. Ջուղ.	Սաղմոս։
1665	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Պնդրակ. Գաչանոսի։
1650	»	»	Պատմ. Գաչանոսի, Ա։
1668	»	»	Գաչանոս. Ա մասն։
1660	Վենետիկ	Պողոս	Ճիտուս որդի, Ա։
—	Ամստերդամ	Յ. Մարկոս	Ճիտուս որդի, Բ։
1661	Հռոմ	Ս. Բրանեան	Գաչանոս, մասն Բ։
—	Ամստ.	Աւետիս	Ժամագիրք Համառօտ։
—	»	»	Սաղմոս։
1662	Ամստերդամ	Աւետիս	Ժամագիրք մեծ, Ա.
1664	»	Ոսկան	Շարակնոց, Ա.
—	»	Էսթատկոս	Սաղմոս։
1666	»	Ոսկան	Աւետարան։

1666	Ամենքրատար	Ո«կան	Աստուածաշունչ, Ա։
—	»	»	Ինքնականութիւն։
—	»	»	Իրիսատանէական։
1667	»	»	Ժամագիրք մեծ, Բ։
—	»	»	Մաշտոց, Ա։
—	»	»	Իրիսատանէակ. Հպ-լատ։
1668	»	»	Աղաւեսագ. և տչխ. Խոր։
—	»	»	Նոր կտակարան, Ա։
—	»	»	Տօնաբ, Ա, Բ։
1669	»	»	Ադամի պատմիչ։
—	»	»	Չարչարագ։
1670	Լիվոռնոյ	Ո«կան	Պարակ, Ա։
—	»	»	Իրիսատանէական։
1671	Հռոմի	Ո«րբանեան	Ջնորհաւորութիւն, Ա։
1673	Մարսիլիա	Ո«կան	Գրքուկ կարճոր, Ա։
—	»	»	Ժամագիրք սաւնդ, Բ։
—	»	»	Նարեկ (անկատար)։
1674	Հռոմի	Ո«րբանեան	Գնդչացի, Ա։
—	»	»	Պօղոս Փիլիպպէ։
—	»	»	Ջաուի հպկարանութեան։
—	Մարսիլիա	տպ. Լիլիաննէ	Շարաշարանութիւն։
1675	Հռոմի	Ո«րբանեան	Նորագրի ծաղիկ։
—	»	»	Ջաուի հպկար. Հպ-լատ։
—	»	»	Ինքնականուի Հպ-լատ։
—	Մարսիլիա	Ո«կան	Աւրբնարան։
—	»	»	Աբջնատ հատորագրութիւն։
—	»	»	Պարզաւոմար։
1676	Մարսիլիա	Ո«կան	Գրքուկ կարճոր, Բ։
—	»	Ո«կան և ընկ.	Մաշտոց։
—	»	»	Նուագարան հատոր։
1677	Հռոմի	Ո«րբանեան	Սպասաւորութիւն պատ։
—	»	»	Խորհրդատետր։
—	Մարսիլիա	Ո«կան և ընկ.	Սաղմոս։
—	Պոլիս	—	Երեսփոխ չէլէպի։
1678	Հռոմի	Ո«րբանեան	Դասանուի հատատոց, Բ։
—	Վենետիկ	—	Տօնաբ, Գ։
—	Պոլիս	—	Տնօրինականք։
1680	Հռոմի	Ո«րբանեան	Իրիսատանէական։
—	Վենետիկ	Պատգամ	Աւետարան, Ա։
—	»	»	Հպնչի Հչմարտութիւն։

ԱՄ — ՓԱՐԶԵՐ — ՏՈՒԵՐԵՆ

1680	Լիմոնա	—	Անդրեաս Ա. քահանայ։
1681	Հռոմի	Ս. Բրանեան	Մանուսանգականք։
—	Վենետիկ	Պատպան	Ժամագիրք հանճառանալ։
—	Ջուղա	Ամենափրկիչ	Գիրք ժողովանոյ։
1682	Վենետիկ	Պատպան	Սաղմոս։
1683	Մարսիլիա	Ոսկան	Ակն հոգևկան։
—	»	»	Պարակ, բ։
1684	Վենետիկ	—	Դպրութեան գիրք։
—	»	—	Սաղմոս։
1685	»	Պատպան	Աւետարան, բ։
—	»	»	Բուրաստան, Ա։
—	»	»	Ներսիսեան ծաղիկ, բ։
—	Ամստերտամ	Վանանդեցի	Շարական, բ։
1686	Վենետիկ	Թոդիոս Երից	Խորհրդատետր։
—	»	»	Ճաշոց։
—	Ամստերտամ	Վանանդեցի	Ժամագիրք մեծ։
—	Մարսիլիա	Ոսկան	Ժամագիրք։
1687	Վենետիկ	Սահրատեան	Խոհաւոր քրիստոն. Ա։
—	»	Մառիթիթ	Պատասխանատարութիւնք։
—	»	Ղահվապետ	Պարզաբանութիւն սաղմոսաց։
—	Ջուղա	Ամենափրկիչ	Ազնաւանդր վարդապետ։
1688	Ամստերտամ	Վանանդեցի	Ժամագիրք մեծ։
—	Ջուղա	Ամենափրկիչ	Մրմուռ, Ա։
1690	Հռոմի	Ս. Բրանեան	Պատմ. Գաղանոսի, բ։
—	»	»	Ա՛յբ տպ. լուկ հայերէն։
—	Վենետիկ	—	Դպրութեան գիրք։
—	»	Պարպան	Խորհրդատետր։
—	Պատուա	Գառնուկ	Թուղթ գաղանց։
—	»	»	Ճառատով խոստովանիմ։
1691	Լիվոռնոյ	—	Ինքնականուն Խաչատրոյ։
1692	»	—	Շարական, Գ։
1693	Հռոմի	Ս. Բրանեան	Բառգիրք հայ-լատ։
—	Վենետիկ	Պատթոզի	Դաղանց թուղթ։
—	»	»	Ա՛յբ տպ. հայ և խաչ։
1696	»	»	Տոմար, Գ։
—	Ամստերտամ	Վանանդեցի	Բանալի համառատած։
—	»	»	Գեղարդի, բ։
—	Լիվոռնոյ	—	Պատմ. փանգիանոսի, Ա։
1698	Ամստերտամ	Վանանդեցի	Ճար կատակարան, բ։
—	»	»	Հոմանձայնութիւն։

ԱՄ — ՓԱՂԱՔ — ՏՓԱՐԱՆ

1698	Պօլիս	—	Դպրութեան գիրք։
—	»	—	Գիրք խոստովանութեանց,
—	»	Գրիգորի	Տաշտրան։
—	Լիվոռնոյ	—	Բառգիրք երնգիպ վ։
			Աչխարհագր. խոյնաց։
			Աղաւնագիրք։
1699	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Դուռն խոստովանեան։
—	»	»	Գանձ լուսոյ։ Տօնար, Ն։
—	Պօլիս	—	Տօնար, Զ։
1700	Ամսդերտամ	—	Գործք առաքելոց։
—	Պօլիս	—	Մեկն. երգոց երգոյն։
—	»	—	Մեկն. Ճշմարտութեան։
—	»	Աստուածատ.	Նարեկ։
—	»	Էջմիածնի	Աշրբնարան։
—	»	—	Գեղեցկի, Գ։
1701	Պօլիս	Էջմիածնի	Աշրբնարան։
—	»	Աստուածատ.	Ժամագիրք մեծ։
—	»	»	Խոստովանարան։
—	»	»	Տաշտրան։
—	»	Սարգսի	Տաճատրայ, Ա։
—	»	»	Բանալի ընդհանրական։
—	Լիվոռնոյ	—	Թեոփիլոս։
—	»	—	Պարզաւորեալ Հռոմայից
1702	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Ընտրանութիւն։
—	»	»	Շարական, Դ։
—	Վենետիկ	Պօղոսեան	Դուռն ազդրմանէ Աստուծ։
—	»	»	Ճիտուս որդի, Դ։
1703	Պօլիս	Աստուածատ.	Կատեդիրք։
—	»	»	Հայնէի վարուց։
—	»	Սարգսի	Ժամագիրք մեծ։
1704	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Պաշտօն աստուածպչին։
—	»	»	Սաղմոսաց գիրք։
—	Վենետիկ	Պօղոսեան	Պարսկը, Դ։
—	»	»	Քարոզգիրք։
—	Պօլիս	—	Եփրեմի Ճառ, Ա։
—	»	տպ. Պետրոսեան	Բուրաստան, Բ։
—	»	—	Լուսաշուիղ։
—	»	Աստուածատ.	Գործք առաքելոց, տառ։
1705	Հռոմ	Ս. Բրբանեան	Գեղեցկի, Դ։
—	Ամսդերտամ	Վանանդեցւոց	Քնարաձութիւն, Բ։

1705	Պոչիա	Ի տպ. Պհյոպլ.	Աստուածաշունչ, բ։
—	»	—	Վերջաց խոհ.։
1706	Վենետիկ	Պատթոլի	Ժամագ. Աստուածածն. Ա,
—	»	»	Ժամագիրք Լուսաւորչի։
—	Պոչիա	Գրիգորի	Խորհրդատետր։
—	»	»	Ցայտմատուրք, Ա։
1707	Վենետիկ	Պատթոլի	Նուրատեան, Դ։
1708	»	»	Ժամագ. Աստուած., բ։
—	Մորմիլիա	—	Բանալի ջերմեռանդ., բ։
—	»	—	Ժամագիրք Աստուած., Դ։
—	Պոչիա	Գրիգորի	Անգամանգիզք։
—	»	Մարկոմ	Պղնձէ քաղաք։
—	»	Ի տպ. Պհյոպլ.	Տաճար, Ի։
1709	Հռոմ	Ո։ բրանեան	Կրթատրի քրիստոնէակ.։
—	Վենետիկ	—	Ժամագիրք Ննջեցելոց։
—	»	Պատթոլի	Աստուածապ. քարոզական։
1710	»	»	Անուսրան, Դ։
—	»	»	Լուցկիք Հոգեւորք։
—	»	»	Փարոզգիրք։
—	»	»	Նոր կտակարան, Դ։
—	»	»	Քրիստոնէական։
—	Մորմիլիա	—	Աղմոս։
—	Պոչիա	—	Ճառ. Կիփրեանի, բ։
—	»	—	Ժողովածու. գիրք։
—	»	—	Կտակգիրք. բ։
—	»	—	Անուսրան։
1711	Հռոմ	Ո։ բրանեան	Մեկն. գաւան. Հաւատոյ։
—	Ամստերտամ	—	Գանձ սրտաճան։
—	»	—	Քնքուշեան. Յոմկ. Ջուզ.։
—	Վենետիկ	Պատթոլի	Կրթատրիւն Համառօտ։
—	»	»	Բովանդակու ի ստանց։
1712	»	»	Աղմոս։
—	Պոչիա	Պհյոպլ.	Մեծ ժամագիրք, կրկին։
—	»	Մարկոմ	Ալլ տպ.
1713	Ամստերտամ	—	Հայ. աստուածաշունչ գր։
—	»	Վանանգիզ	Աղմոս։
—	Վենետիկ	Պատթոլի	Ճարտասանու|թիւն։
—	»	»	Պատմ. կրթու. և այլն։
—	Պոչիա	Գրիգորի	Մրգու, բ։
—	»	Աստուածատր.	Մրգու, Դ. Մրկանաց։

1714	Հասէմ	Ուրբանեան	Բառգիրք լատին հայ։
—	»	»	Մեկնիչ սրբ. աւետարան։
—	»	»	Ձորք խոհմանաց։
—	Ամոգեբռամ	Վրանգեցւոյն	Սաղմոս։
—	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Պրեվիար։
—	Պօլիս	Առաւետարար.	Մաշտոց։
—	»	—	Օրհնէրգութիւն։
			Մեկն. աւետար. խորհրդ։
1715	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Գրքոյկ առաքելական։
—	»	»	Ալպերտ։
1716	Ամոգեբռամ	Վրանգեցւոյն	Պատկերազարդ։
1717	»	»	Ժամ. կարճառօտ։
—	Պօլիս	—	Համառօտ. հաւատքումն իրաց։
—	»	Սարգսեանց	Արմիլեանցի, Ա։
—	»	Գրիգորի	Ոսկիբերան։
—	»	Առաւետարար.	Պարապմանց։
1718	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Կրթութիւն ազգին, Ա։
—	»	—	Ճշմարիտ խոստովանութիւն։
			Շարական, Ե։
1719	Վէնետիկ	Ճ. Պօղոս	Խոհուն քրիստոնէական. Բ։
—	»	»	Պարսէղ, Դ։
—	Պօլիս	Գրիգորի	Ջննաղ։
—	»	—	Ժամագիրք ասեղն։
1720	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Մշուրեանց գիրք, Ա։
—	»	»	Նոր կտակարան։
1721	»	»	Աստքնութեանց գիրք, Ա։
—	Պօլիս	Առաւետարար.	Ադամգիրք։
—	»	»	Աղբիւրգիրք։
—	»	»	Մեծ ժամագիրք։
—	»	Սարգսի	Ժամագիրք։
—	»	Առաւետարար.	Հարանց վարք, Բ։
—	»	»	Փանգիանոսի պատմ։
1722	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Աղբիւր քարի։
—	Պօլիս	Առաւետարար.	Աւրբնատան։
—	»	—	Կատգիրք, Բ։
—	»	Սարգսեանց	Ճառընտիր Համառօտ։
—	»	Առաւետարար.	Տօնացոյց, Բ։
1723	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Հոգեւորական պատերազմ։
—	Պօլիս	Գրիգորի	Տօնար, Է։
1724	Վէնետիկ	Պօղոսեան	Վարք Յօհ. Առաւետ։

1725	վճռական	Պատիժ	Պատմագիրք Հոգւոց։
—	Պոչիս	—	Աբրահամ։
—	»	Սարգսանց	Հանելուկք։
—	»	Աստուածատր.	Ցիտաւս որդի, Գ։
—	»	Սարգսանց	Ներքոգոյն ծագիկ, Գ։
—	»	—	Պատմ. Յհաւտ. մանուկի։
1723	Հռոմէ	Ուրբանեան	Յորելեան։
—	»	»	Ներքոգոյն աւգնկցութիւն։
—	վճռական	Պատիժ	Բրիտա. Մէ. արբ. գր։
—	Պոչիս	Աստուածատր.	Մեծ ժամագիրք։
—	»	—	Տամար, Ը։
—	»	Աստուածատր.	Տանջգոյց, Գ։
—	»	Սարգսանց	Քնքրակ. Սէմ. Զուգընկց։
1726	»	Գրիգորի	Ներքնկ։
1727	վճռական	Պատիժ	Դաշտիկ ծագկաւէտ։
—	»	»	Ժամը կարգի, և այլն։
—	»	»	Խմիան գզիմեան։
—	»	»	Խոստով. Ս. Թովմայի։
—	»	»	Դուռն քնքրակ. աչխ. լնգ։
—	»	»	Բրիտա. Մխիթ. աչխ։
—	Պոչիս	Սարգսանց	Կաշուէ ընծայութեան։
—	»	Աստուածատր.	Շարագան, Զ։
1728	Հռոմէ	Ուրբանեան	Մխալ։
—	վճռական	Պատիժ	Անկն հոգւոց։
—	Պոչիս	—	Տրամար. Սէմ. Զուգ։
—	»	—	Մեծ ժամագիրք։
			Բառգիրք Լբնգիայ։
1729	վճռական	Պատիժ	Աստուածարան. խոշ. Վ։
—	»	Ալպոիոյ	Դրախտ հոգւոց։
—	Պոչիս	—	Գիրք Հարցմանց։
—	»	Սարգսանց	Մեծ ժամագիրք։
1730	վճռական	—	Հարցուէն քնքրակ. և։
—	»	Ալպոիոյ	Քնքրակ. Մխիթ. արբ. և։
—	Պոչիս	—	Բառգնգ։
—	»	Գրիգորի	Յայտնութիւն, Բ։
—	»	—	Ժողովածու գիրք, Բ։
1731	վճռական	Պատիժ	Յարոյցք։
—	»	—	Հանգիրձեալ կնոջ։
—	Պոչիս	Աստուածատր.	Պշնձէ քաղաք, Բ։
—	»	—	Սահմանաց։

1752	Վենետիկ	Պռոթօչի	Աստուածած, Դ։
—	»	»	Խոկումն կր. Դ։
—	»	»	Ինքնա. Մխիթ։
—	Պոլիս	Սարգսեանց	Ձայնց։
1753	Վենետիկ	Պռոթօչի	Ներքնումն առ. կրիա։
—	»	»	Աստուածաշունչ, Դ։
—	»	»	Առակաց գիրք։
—	»	»	Սաղմոս։
—	»	»	Տօնար։
—	Պոլիս	—	Վիճաբ. Մխէյեի, Ա։
—	»	—	Մեծ ժամագիրք, կրկին։
—	»	Աստուածատր.	Ա՛յբ. ոպ։
—	»	»	Վէմ հաւատոյ։
1754	Վենետիկ	Պռոթօչի	Աստուածաբ. խոչ. Մ. Բ։
—	Պոլիս	Սարգսի	Եփրեմի ազօթք, Ա։
—	»	Աստուածատր.	Հաննա վարդապետ։
—	»	Գրիգորի	Ներք. Լուս. յՈպ։
—	»	—	Տաղարանք Պաշա։
—	»	—	Տաղ. աշակ. Կոլոթ։
—	»	—	Պատուշ գրաշանութեան։
—	»	—	Ազօթք վարդ. Մարթի։
1755	Վենետիկ	—	Վարդապետի ազօթք, Ա։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Իգնատիոս։
—	»	»	Դրախտ ցանկալի։
—	»	—	Ազգապատ. Թագաւորաց։
—	»	—	Վիճաբ. Մխէյեի, Բ։
1756	Վենետիկ	Պռոթօչի	Բովանդակ. աստուածաբ։
—	»	»	Մեկնութիւն Ժողովոյ։
—	Պոլիս	Բարսղի	Իր ընդ եղբարն։
—	»	»	Շարական, Ե։
—	»	Աստուածատր.	Ինքնական. Պաշա։
—	»	Բարսղի	Խրատ հոգևկան։
—	Լոնդրա	—	Ասքնաբոյն հայ լեզու։
1757	Վենետիկ	Պռոթօչի	Ընտան բնութիւնեան։
—	»	»	Գնդրոցի, Ե։
—	»	»	Մեկն. Մատթէի։
—	»	»	Ջերմեռանդ. առ Տէր։
—	»	»	Գրիգոր. Ի խոչ. քաւարանի։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Եղիազարան Ղազարոս։
—	»	Աբրահամեան	Մեսրոպ երէց, Ա։

1737	Պոչիա	Աստուածատուր.	Յաճախապատում։
—	»	»	Քրիստոս. Կաչէան։
1738	Վէնետիկ	Պատթոլի	Մարկոս Անդրէասս։
—	»	»	Պարտէզ, ե։
—	Պոչիա	Աստուածատուր.	Մեծ ժամագիրք։
—	»	»	Աղջմա։
—	»	—	Դպրութեան գիրք։
1739	Վէնետիկ	Պատթոլի	Վարժարան կոտակ։
—	Պոչիա	—	Գանձարան։
1740	Վէնետիկ	Պատթոլի	Քահ. Համբակ։
—	»	»	Նոր կտակ. ե։
—	Պոչիա	Աստուածատուր.	Աւրբնեալան։
—	»	—	Պատմ. փոնտիան. գ։
—	»	Աստուածատուր.	Տոպալան։
—	»	»	Տաճար, բ։
—	»	»	Տաճարացք, դ։
1741	Վէնետիկ	Պատթոլի	Բուբլասան, դ։
—	»	»	Խորհրդատետր։
—	»	»	Ուսումնական, և մեռաւ։
—	Պոչիա	—	Քարոզք Տաճեռ։
1742	Վէնետիկ	Պատթոլի	փոքր ժամագիրք, և։
—	»	»	Ուսումնական, մեռաւ բ և գ։
—	»	»	Աղջմա։
—	Պոչիա	Աստուածատուր.	Շարականք, ը։
—	»	»	Գ. Սկեւռացի։
1743	»	»	Ջաշնոց, բ։
—	»	Աբրահամեան	Սարգիս Ճանճիկ։
1744	Վէնետիկ	Պատթոլի	Սկզբունք քրիստ. կենաց։
—	Պոչիա	Աբրահամեան	Աստուածաշունչ։
1745	»	Գասպրինկի	Մեկն. Եսայեան։
—	»	Աստուածատուր.	Աղջմա։
1746	»	Աստուածատուր.	Հոգեշահ։
—	»	Աբրահամեան	Ոսկեփորիկ։
—	»	Աստուածատուր.	Ճիտուս որդի, ե։
—	»	—	Ա՛յբ ոտ։
—	»	—	Տաղք Մագիստրոսի։
1747	»	—	Աբեթագիրք հատոր։
—	»	—	Նիկոմ, բ։
—	»	Աստուածատուր.	Յոզուվածոս, գ։
—	»	Սարգսի և Մխ.	Քրիստոս. Կաչէան, բ։

1748	վէնետիկ	Պոռթոլէ	Լիֆիմբրաճ, Ա։
—	»	»	Նոխտոտաշմանուխեան։
—	»	»	Ուզկիճուճ։
—	»	»	Մալիզացի։
—	»	—	Տօմար։
—	»	Պոռթոլէ	Անգն հոգւոյ, Ա։
—	»	»	Ներող. բարուց մեռ։
—	»	»	Մաշմուռ։
—	Պոլիս	Մարգոնանց	Խորհրդատուր։
1749	վէնետիկ	Պոռթոլէ	Մանկ. բզմ. Տակ։
—	»	»	Բառգիրք, հատ. Ա։
—	»	»	Վարդ Լուսաւորչի։
—	Պոլիս	—	Առնար. Լատր. Ա։
—	»	—	Վկայ. Մխէյիճ, Բ։
1750	վէնետիկ	Պոռթոլէ	Ձէմարթա. յաւիտ։
—	»	»	Օրինակաց եւ նամակ։
—	»	»	Մատ. կենաց, Ա։
—	»	Որբանոցան	Կշիռ. ժամանակի։
—	»	»	Բիբիատ. Մխիթ։
—	Պոլիս	Պ. Սահփ.	Գաւազան կրկնազօր։
—	»	Աստուածատր.	Կնոգը։
—	»	»	Կրճ. քրիստ։
—	»	—	Ձէմարթիա Ծշ. կիճչ։
—	»	Աստուածատր.	Շահաւէտ։
1751	վէնետիկ	Պոռթոլէ	Կրճ. ապաշխարոգի։
—	»	»	Նոր կտակ. Զ։
—	»	—	Գործք առաքելոց։
—	»	Որբանոցան	Փիլիսոփ. կովկնոյ։
1752	»	Պոռթոլէ	Լիֆիմբրաճ, Բ։
—	»	—	Խորհնացի։
—	»	»	Վարդ Ոսկեբ։
—	»	Որբանոցան	Նոր կտակ. Ն։
—	»	»	Պարտէզ, Զ։
—	»	»	Ժամագիրք փոքր։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Գրգուճ եռամեան։
—	»	»	Ժամագիրք մեծ։
—	»	»	Դպրութեան գիրք։
—	»	Մարգոնանց	Երգարան։
—	»	Աստուածատր.	Ձեռնադրութեան գիրք։
—	»	—	Պոշտա Տարօնացի։

1752	Պոլիա	Մարտիքոսի	Տաշտրան։
1753	Վենետիկ	Որբանեան	Դժոխք բացնալ։
—	»	»	Խոհուեմ վարուց։
—	»	»	Ձայն Քրիստոսի։
—	»	»	Վարդապետի ապրիլ, Բ։
—	Պոլիա	—	Յանկդիմիլ։
1753	Հռոմ	Որբանեան.	Բենեդիկտ. ԺԴ. Քահ.
—	Վենետիկ	Պռոթոպէն	Աղամա։
—	»	»	Տոմար։
—	Պոլիա	Բարսղի	Լուծիլ տարակուսանաց։
—	»	Աստուածատուր.	Ղազարոս։
—	»	»	Աս. Յուսալնեանց։
1756	Հռոմ	Որբանեան	Ցկ. Մծբնացի։
—	Պոլիա	Աստուածատուր.	Ճրագ Հնձարուսեանն։
—	»	»	Աղամա։
—	»	»	Տոմար, ա։
—	»	»	Երգարան Մանուկի։
1757	»	»	Ձկն Հոգեւոր։
—	»	»	Վիճ. Լամբր. ընդ Ցոյնս։
1758	»	»	Գանձարան ծանուցմանց։
1759	Վենետիկ	Պռոթոպէն	Աղօթ. Ս. Յովհ. Ս։
—	»	»	Անուսաբան։
—	»	»	Հարցումն քրիստ. Բ։
—	»	»	Մատն. չարչ. Քրիստ։
—	»	»	Աղամա։
—	Զմիւռնիա	Մարկոսի	Մեկն. ժամակարգութ։
1760	Վենետիկ	Պռոթոպէն	Արհնաս փրկութեան։
—	»	»	Կնքահօր քահանայից։
—	Պոլիա	—	Ճառք կնունքի ապրիլ։
—	»	Աստուածատուր.	Հայ Նանչլոց։
—	»	»	Աղօթ. Ցաւ. Ղազար։
—	»	»	Տոմար կնունքի։
—	»	»	Քնքոյշ. Պաշտ. գոյքի։
1761	Զմիւռնիա	Մարկոսի	Խորհրդատետր։
1762	Պոլիա	Աստուածատուր.	Մեծ ժամագիրք։
—	Զմիւռնիա	Մարկոսի	Եղնիկ։
1763	Վենետիկ	Որբանեան	Ղազարոս պատկ. Ա։
—	Պոլիա	Աստուածատուր.	Ղազարոս։
1764	»	»	Եղիշէ, Ա։
1765	»	»	Աղամա։

1766	Վ[ենետիկ]	Պատմութ[իւն]	փոքր ժամագիրք, Գ։
—	»	»	Նոր կտակարան, Ը։
1767	Պոլիս	Աստուածատր.	Սիքրամ, Գ։
1768	Վ[ենետիկ]	Պատմութ[իւն]	ժամագիրք Աստուած. Բ,
—	»	»	Գիրքս. հայ. տճկ։
—	Պոլիս	—	Մեծ ժամագիրք։
—	»	Աստուածատր.	Հաննա վարդապետ, Բ։
—	»	»	Շարական, Բ։
—	»	»	Տաղարան Պաղտասա։
1769	Վ[ենետիկ]	Պատմութ[իւն]	Բառգիրք, հատոր Բ։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Մաշկոցիկ։
1770	Վ[ենետիկ]	Վարդվարձանց	Ակն հոգւոյ, Բ։
—	»	Պատմութ[իւն]	Սաղմոս։
—	»	»	Գնդրական. Մխիթ. Բ։
—	»	»	Գիրքս. աշխարհ։
1771	»	»	Խոհմունք քրիստ։
—	»	»	Գիրքս. Մխիթ. աշխ։
—	»	»	Սաղմոս և Տօնաց։
—	Պոլիս	Առաքանոց	Գործք առաքելոց։
1772	Վ[ենետիկ]	Պատմութ[իւն]	Էջմիածրաբ, Գ։
—	»	Դպրատրեայ	Առաքինութեանց, Գ.
—	»	»	Կրթութիւն ապրելոց, Բ։
—	»	»	Ճրաչից գիրք։
—	»	—	Ներոզ. հոգեվարաց։
—	»	Դպրատրեայ	Պարակէպ, Ը։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Երդարան Վարդանց։
—	Մատրաս	Շահգիրեան	Նոր ատարակ։
1773	Վ[ենետիկ]	Դպրատրեայ	Մշտութեանց, Բ։
—	Մատրաս	Շահգիրեան	Ոսկեբերի վառաց։
1774	Վ[ենետիկ]	Պատմութ[իւն]	Գիրքս. քառաչ։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Նարեկ։
—	Վաշտրէտ.	Էջմիածնի	Տօնաց. Սիմեան կաթող. Ա։
1775	Հռոմ	Ոսրանեան	Հանգամ. ուխտ. գնգնգ։
—	Վ[ենետիկ]	Դպրատրեայ	Խորհուրդ աստուածապ։
—	»	»	Հիւանդաց քահանայ։
—	»	»	Ճարտասանութեան։
—	»	»	Գիրքս. Ի խաչ քաւ. Բ։
—	Մատրաս	Շահգիրեան	Մեսրովբ երէց, Բ։
1776	Վ[ենետիկ]	Դպրատրի	Նոր կտակ. Թ։
—	Թիֆլիս	Մխիթ.	Ճարտարապ։

1776	Թբլիսս	Մխիթ.	Գրքսս. տչխ. Բ։
—	»	»	Աւյրբնաբան։
1777	Վ.ենետիկ	Դնմաարեաց	Ժամագիրք փոքր. Դ։
—	Վ.աչարշապ.	Լ.էմիածին	Տաղ. Աիմ. կիմղ.։
—	»	»	Կարգ թաղմ. քահ.։
1778	Թբլիսս	Մխիթ.	Տ.ոնացոյց։
1779	Վ.ենետիկ	Դնմաարեաց	Խրատ հատարկբութեան։
—	»	»	Գիրքն. Ջամշեան։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Նիկիմ. Դ։
—	Վ.աչարշապ.	Լ.էմիածին	Պարտաւճառ։
1780	Պոլիս	—	Ակնոց աշաց։
—	Լ.ոնդրա	(Ի մի տպ.)	Դատաստան։ Հատատով։
—	Մ.ոսկուա	Շահմիքեան	Պատմ. Դահմանգի։
1781	Վ.ենետիկ	Դնմաարեաց	Աղթմ. Ս. Ցովհ.փոյ, Բ։
—	»	»	Թուաբանութիւն գր։
—	»	»	Նշատ. կենաց, Բ։
—	»	»	Վարդապետի տգեղիք, Դ։
—	»	»	Բարոզգիրք։
—	Թբլիսս	Մխիթ.	Աւյրբնաբան։
1782	Վ.ենետիկ	Դնմաարեաց	Պարզաստմար։
—	»	»	Տ.ոնացոյց, Ե։
—	Պոլիս	Մանվանոյք	Ակն լուսաստ.։
—	»	»	Կրթ. քրքսս։
—	»	Աստուածատր.	Հանգնս, Դ։
—	»	»	Ղարիկ։
1783	»	»	Հիմն աստուածութեան։
—	Թբլիսս	Մխիթ.	Թուղթք զՔ.ինաց։
—	»	»	Բաշխաբանք. գիրք։
—	Փնիթրպուրգ	—	Ժամագիրք մեծ։
1784	Հռոմ	Ս.ըբանեան	Աւյրբնաբան։
—	Վ.ենետիկ	Վ.աչվաչեան	Պատմ. Հայոց. Հատ. Ա։
—	Պոլիս	Պնտր. Մանվ.	Շարական, ժ։
—	Թբլիսս	Մխիթ.	Ընդհանր տառիք։
—	»	»	Ժամագիրք։
—	»	»	Պատր. պատարագի։
—	»	»	Վիպասան Ամբրկ. Հ. Ա։
—	»	»	Տնօրէն. մաթգ. կենաց։
1785	Վ.ենետիկ	Վ.աչվաչեան	Պատմ. Հայոց, Հատ. Բ։
—	»	»	Պարտէզ, Ը։
—	»	»	Սպաս. պատարագի։

1783	վէնետիկ	վ՚ոլվոլեան	Օգոստոսի 6։
—	»	»	Ակն հոգ. Դ։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Խորհրդատետր։
—	»	»	Մաշտոց։
—	փետրուարի	Խաչատրենց	Ճիտուս որդի, Ն։
—	»	»	Պատմ. առաքք գրոց։
1786	վէնետիկ	փիլոյեան	Գեմրոյի։
—	»	—	Մեկն. պատկ. Ս. Գրիգ։
—	»	փիլոյեան	Պատմ. Հայոց, Հատ. Գ։
—	»	»	Սաղմոս և Տօնար։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Ժամագիրք առանձն։
—	»	»	Ժամագիրք մեծ։
—	Թրնաս	Մխիթ.	Սպաս. պատարագի։
—	»	»	Վ՚իպասան. Ամբր. Հ. Բ։
—	»	»	Քաղաքավարութիւն։
—	փետրուարի	Խաչատրենց	Աստուածաշնչաց։
—	»	»	Աւետ. Ճառընտ։
—	»	»	Վէմ գոյիմակզութեան։
1787	վէնետիկ	փիլոյեան	Լաւքր. առանձնագ. Բ։
—	Պոլիս	Աստուածատր.	Ճառ. Մխէյիճ։
—	»	»	Քաղաքավարութիւն։
—	Թրնաս	Մխիթ.	Ձեռնադրութեան դիրք։
—	»	»	Պարտէզ, Ի։
—	»	»	Սաղմոս։
—	»	»	Վարդապետի աղօթք։
—	փետրուարի	Խաչատրենց	Ժամագիրք կարճ։
—	Վաղարշապ.	Էջմիածին	Ցովհաննես։
1788	վէնետիկ	փիլոյեան	Թուաբան. տպիս։
—	Պոլիս	—	Գանձարան։
—	»	Աստուածատր.	Գործք առաքելոց։
—	»	»	Եփրեմ, Ե։
—	»	Մանվ. Պետր.	Տաղարան։
—	»	»	Օրինակք բարեպաշտ։
—	Թրնաս	Մխիթ.	Աշրաւնարան։
—	»	»	Պատմ. Շէնկիզի։
—	»	»	Ակն հոգ. Դ։
—	փետրուարի	Աբգուխեանց	Ընդհան. Շնորհ։
1789	վէնետիկ	Մխիթ.	Նարեկ. մեկն. Եզրոց։
—	»	»	Նարեկ։
—	»	»	Նոր կտակ. Ի։

1789	վէնանտիկ	Մխիթ.	Ապտոս և Տամատ։
—	Պոչիա	Աուկի. Պնատ.	Տամատ. ԺԱ։
—	Մատրատա	Շիրակացւոց	Մարիանոս վարդ։
1790	վէնանտիկ	Մխիթ.	Մխիթ. Դուշ։
—	Պոչիա	Դպրատան	Նարնկ։
—	»	Աստուածատար.	Շարականք. ԺԱ։
—	Ղահիրէ	Արշուենանց	Ոգբք և Հատուցանք։
—	»	»	Աստիճն կանան Ապրմ։
—	»	»	Գանձարան ստեփանոս։
1791	վէնանտիկ	Մխիթ.	Աչխարհագր. Համ։
—	Ինքնատ	»	Հարներ։
—	Ղահիրէ	Արշուենանց	Ժամագիրք։
—	—	»	Ապտոս։
1792	վէնանտիկ	Պատմագր	Վանք. Խաչ։
—	Պոչիա	Դպրատան	Ցուց քահանայից։
—	Ղահիրէ	Արշուենանց	Դատաստ ոգբմ։
—	»	»	Վիպ. գնդկ. մարմնոց։
—	Մատրատա	Շիրակացւոց	Ցիսուս որդի։
1793	վէնանտիկ	Մխիթ.	Ապտոս. ի լնգս. Ինքանախչմ։
—	»	»	Ժամագիրք։
—	»	»	Իմաստս. Ինատրոսի։
—	»	»	Փարպեցի։
—	»	»	Ապտոս։
—	Պոչիա	Դպրատան	Ճառ. Ննդեան։
—	»	»	Ճաշոց։
—	Ղահիրէ	Արշուենանց	Բժշկարան։
—	»	»	Ինքնատ։
1794	վէնանտիկ	Մխիթ.	Ամարանոց։
—	»	»	Նրկրաշափութիւն։
—	»	»	Նարնկ։
—	»	»	Պատկ կուսի։
—	»	»	Վարդ Ս. Ամանկ։
—	Պոչիա	Դպրատան	Նուագարան։
—	Ղահիրէ	Արշուենանց	Տոմս հրգաստեղաբ։
1796	վէնանտիկ	Մխիթ.	Լիֆիքրոե, Դ։
—	»	»	Պիտոյից։
—	Ամաէրխան	Արշուենանց	Առնար. Ց. Աշուենի։
1797	Ինքնատ	Մխիթ.	Նախատ. պատ. Ն։
—	»	»	Պատմ. գարնի Ցովս։
—	Ամաէրխան	Արշուենանց	Մնկն. Ապտոսաց։

1798	Թրեաա	Մխիթ.	Վարդ կր. կոպիտ. քահ.
1799	Պօլիս	Մատթէի	Աբեղիշեցի Յովհ. Ր.
—	»	Աստուածատր.	Տաճաց. Անմ. կաթղ. Ր.
—	Թրեաա	Մխիթ.	Վարդ Ս. Լուսիոյ.
1800	Վիեննական	»	Մագիկ վարուց սանկտ.
—	»	»	Յուդէ. վարուց Ս. Աիա.
—	»	»	Պատմ. Գիսակ Զ.
—	Պօլիս	Մատթէի	Սպղմ. հյ. Ե. տէ.
—	»	»	Օրօլոգիան.

ՎԱՆ. — *Տպարանաց սիռնակիսի վէջ — կը նշանակէ սանժանօյ. — Գիրց սպէնը դրուած պղտութենի տառը՝ տասպին, երկրորդ ... տպագրութիւն՝ նեցուկ. — Վիեննական Մխիթարեանց տպագրութիւնը 1716 թուականէն կը սկսի՝ քաղաքին տպարանաց վէջ. իսկ՝ ի 1789 ի կղզւոջ պրոյց Ղազարու.*

ՀԱՑԿԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Աստղագիտիչք՝ աշխարհիկ կամ գաւառական ինչուոյ գրուած չլլայը կ'ակնարկեմ:

Աբգարու Թուղթ։ Տես Լաբուբնիա։

Աբդիաս հայերէն։ Տես Անդրէաս Աքուլուեցոս։

*Ալուէան Գէորգ։ Հանաստուրիւն Հայոց ազգի պատմութեան։ Տփխիս, 1869։ Ա֊ստգամէեան գրատուն։

— Ընտիրաստիղ կրթութեան՝ ի պէտս ճարտասիրութեան։ Տփխիս, Ա֊ստգամէեան գրատուն։

— Պարապ վախտի խաղալիկ։ Տփխիս, Գուլամիրեանց գրատուն։

*Ալուէան Թադէատուր։ Վէրք Հայաստանի, ոգր հայրենասիրբ. պատմեհան վէպ։ Ճարտագրութիւն Թադէոս Ալուէանի։ Տփխիս, ի տպարանի Ներսիսեան Հոգեւոր գպրոցի, 1858։

Աբրահամ Ամասպատցի (Վ.)։ Տես Ներսէս Աղեան սրբոյ Էջմիածնի։

Աբրահամ կաթողիկոս Կրետացի։

Ա. Տպ. «Պատմութիւն անցից սուրբն Աբրահամ սրբազան կաթողիկոսի Հայոց Թէքէրտաղցւոյ՝ առ Նատրշահ արքային Պարսից։ Սրբագրեալ աստէն ի վաղմէ ձեռագիր օրինակէ ըստ յարմարապրութեան եւնէ, ի ձեռն Մեսրոպեայ քահանայի սուրբ ումն»։ Ի Կաչկաթա, 1796։

Բ. Տպ. «Աբրահամ կաթողիկոսի Կրետացւոյ Պատմագրութիւն անցից իւրոց և Նատր-Շահին Պարսից. ՌՁԵԲ. ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի. ի Վաղարշապատ։ Նոյնէր առ Մեծապատիւ և աջեսնէր պարոն Մկրտիչ Սանասարեանց, ի հաւատոյ ջերմեռանդն ջատագովանց և ի նշան երախտագիտութեան»։

Ազաթանգեղոս. պատմագիր չորրորդ գարու։

Ա. Տպ. «Ինչք վիպասանութեան որ կոչի Համառօտանակի Ագաթանգեղոս։ Ընդօրինակեալ ըստ Ագաթանգեղոսի մեծի խնամատարին։ Առնտագրի Տըրդատայ սրբոյին Հայոց. յաղագս ծննդեան և անշնդեան և վարուց և յաճախապատում քարոզութեան սրբոյն Գրիգորի մեծի Լուսաւորչին մերոյ, և Տրդատայ թագաւորին Հայոց։ Ըստ մատենագրութեան քանին հինգ ՌՆԶԲ. իսկ ըստ Հայոց ՌՃՁԸ, և յամենայն մատոյ մեռուածոցդ։ Ի չրբորդ ամի հովուապետութեան ևկեղեցւոյն Գրիգորի Տեառն Աղէքսանդր սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց սուրբ Էջմիածնի։ Նորին հրամանաւ գաղափարեալ ազգագրեցաւ քաղաքիս Կաստանդնուպօլսոյ, ի տպարանի և ձեռամբ Գրիգորի գպրի որդւոյ Մկրտչի Մարգուանեցւոյ»։

Հրատարակողն և Ազաթի Աստուածաշունչ վարդապետ։ «Ծորժամ հրամանաւ (Աղէքսանդր Հայրապետի), կ'ըսէ, գայր ի նուիրակութիւն ի մայրաքաղաքս Բիւզանդիոն, ետ ինձ զգիրքս, զի թերեալ տացից մանկանն Գրիգորի գպրին՝ որպէս զի տպեսցէ։ և ՌՃՁԲ թուոջ, և յամենայն ապրիլեայ ամենայնի՝ ժամանեալ հասի ի Կոստանդնուպօլիս։ Եւ անսի զի խռովութիւնք յոլովք յուզիւր ի քաղաքիս, որպէս սովինացունդ յայտ է։ յաղագս որոյ

Եղև խռովութիւն երկարութեան՝ մինչև ի թիւն ութից. և ըստ կնդրտութեան մերոյ ունէր ամին, և յամենայն ապրիլի. վասն որոյ կամ եղև զի անգրկին կնոջ յիշոյն գիւրգա առ վնհն՝ ի սուրբ Էջմիածին։ Եւ ապա ամն երկիւղած Աստուծոյ պարոն Գալուստ, որդի խոճայ Մարտոսի Ագուլեցւոյ Դոմենեաց, և կնկրկին Հայոց։ Սա ... զնայլեալ շարժեցաւ ի սէր աստուածային գանձին՝ յանձն առնելով ապրեցմանը առ պնութիւն վերոյգրեալ սպասքանան Գրիգորդ գալին, զի տպեսցէ ։

Բ. Տպ. « Ապրեցանգնեցաս, յորում պարունակի պատմութիւն Տրդատայ արքայի և սրբոյն Գրիգորի։ Եւ եւս առաւել ծանրագործութիւն նորին սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ։ ... ի սկզբ արձանագրեալ յամի տեառն 1824, յ'Օրթագիւղ ի տպարանի Պազոյ Ագապեան »։ Յառաջարանն կ'ըսէ. « Այս մատեան գրանցելի՝ թէպէտև տպագրեալ էր ի Կոստանդնուպոլիս, յամի տեառն 1709, բայց քանզի անցմամբ ժամանակաց մոռացեալ և պակասեալ գժուարագիւտ էր ընթերցողաց. ասի՝ նորին հոգացեալ այժմ նորոգ տպագրութեամբք անգամ առնելոյն, զոր տպագիրս օրինակին՝ զոր քարեխնամ պատրաստ պատուհասի Կիրակոս գալին Պալատական, բազմատաճեռակ ընդ հնագիր ընտրելագոյն գազաֆիսն՝ մոռրեալ էր ի վրիպակաց և յայլայլութեանց մատենագրաց յանհմատութենէ գրչաց, և յանհոգութենէ տպագրողաց. ուր նա ինքն իւրով գերջաւ գրեալ էր յիշատակարան՝ այսու օրինակաւ. — « Գիրքս այս որ կոչի Ագաթանգեղոս, ի բազում տպատրեալ և մեծացեալ խնդրատածոյն իւրոց՝ պատառաց. և ի շատ պակասութենէ և թերութենէն զերծեալ՝ լրացաւ. և իրրև միջօրեայ լուսաւորեալ՝ փայլեցաւ. և գեղեցկացեալ՝ բազմաց հնչականալ և հասկանալի եղև. և այս եղև միջոցաւքն աշխատութեամբ տրուեն Գէորգայ գպրի Կոստանդնուպոլսեցւոյ, հայելով ի ձեռագիրս օրինակ ինչ վաղնջի՝ որ թէպէտ չունէր յայտնի ցոյց ամի գրչութեան իւրոյ թուականաւ նշանակեալ, սակայն որպէս ցուցանէր՝ արգասեաց յոյժ ընտիր էր »։

Գ. Տպ. « Ագաթանգեղոս, Պատմութիւն Հայոց։

ի Վենետիկ, ի տպարան Ղազար, ՌՄՀԴ» (1835)։ Ճառաջաբանը՝ հեղինակին անձին ու երկասիրութեան վրայ առած հետաքննական տեղեկութիւնները կը յառնէ։ «Ձհոյակապ գոյս և գրակեղնիկ մեառնան, ազգասոնաչ բազում ուրկք և անխմանալի յարգարկաչ յանհմառութենե տպագրողաց ցայժմ, կամ թե մանուանգ ի պակասեցոյ ընտիր գրոցիկը օրինակաց, առ անվճար ի լոյս ընծայիլ ըստ ընտրելագոյն ընթերցուածոց ամենայն հաւատարմութեամբ, ոճանգակնեցին մեզ օրինակք եմեն։

«Ա. Փարիզեանն, որոյ այս է Ճեչատակարանն։ «Գրեալ ի Վարգանոյ քահանայէ ի Թուականիս Հայոց ՁԳ. ի քաղաքն Ռիմ, ընդ հովանեաւ սուրբ Տաճարին որ յանուն սուրբ աւետարանչացն Ցովհաննու և Մատթէոսի, որ էր նա հոգեառուն Հայոց»։ Ըստ հնութեանն այնչափ է և ընտրութիւն օրինակիս (թէպէտև գրչատիպագրք չպակասանն ի նմա), մինչև առանց սորա չէր մեզ մարթի անվճար ի լոյս ածել զԱգաթանգեղոս։

«Բ. Օրինակն ընտիր, գրչագիր հին գրեալ ի Դեբլեան. ՁՂՔ։

«Գ. Օր. գրչագիր գրեալ յԱմիթ քաղաքի, անթուական։ Ճօրինակէ ստէպ ի վերջին տպ. Կոստանդնոյսի առաւն 1824։

«Դ. Օր. է առաջին տպ. Կոստ. յամի 1709։

«Ե. Օր. է գրչագիր նոր, գրեալ ի Թուիս Հայոց ՌՀԻՋ։

«Զ. Օր. է նորագիր, անկատար, գրեալ ի Վհհասատան»։

Դ. Տիգ. ի Վենետիկ. ի Ս. Ղազար. 1862։

Տես Դաշտաց Քուղի։

Ատենական լատին թարգմանութիւն. Agathangeli Acta S. Gregorii Illum. (Bolland. Acta Sanctorum; Sept., VIII, 321).

Agathange. Histoire du règne de Tiridate et de la prédication de S. Grégoire l'Illuminateur, traduite pour la première fois en français, avec suppressions des passages purement religieux, sur le texte arménien, accompagnée de la version grecque, par V. Langlois. Collection des historiens

anciens et modernes de l'Arménie. Paris, tom. I, 99-194. Firmin-Didot, frères. Le pseudo-Agathange, histoire ancienne de l'Arménie, 195-200. — Texte grec avec une traduction latine, par les Bollandistes, dans « Acta Sanctorum ». Septembre 30. Tom. VIII, 321. Edition du P. Stilting. — Histoire et martyre de S. Grégoire, des SS. Hrhipsimé et Gaïané et de leurs compagnes, y compris la délivrance de l'Apôtre de l'Arménie; la doctrine de St. Grégoire; histoire de la Conversion de l'Arménie; recit du voyage du roi Tiridate et de St. Grégoire à Rome, et de leur visite à l'empereur Constantin-le-Grand et au pape St. Sylvestre. — Manuscrit de la traduction georgienne au mont Athos, couvent d'Iveron, Journal Asiatique, 1867. — Couvent Ibérien du mont Athos.

Storia di Agatangelo. Versione italiana, illustrata dai monaci armeni Mechitaristi, riveduta quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1843.

Agathangelos et la doctrine de l'Eglise Arménienne au V. siècle. Thèse présentée à la faculté de théologie de l'Eglise libre du canton de Vaud, par Garabed Thoumajan candidat au diplôme de licencié en théologie. Lausanne, imprimerie Georges Bridel, 1879.

*Ագաթն (Մովսէսի) « պատմութիւն հայոց. Թարգմանեալ յհին գրոց Տիգրան Յարութիւնեան. Զմիւռնիա, Տպարան ազգային », 1863։

*Ագնէս, « հայ վիճակաւոր ազգիկը։ վիպասանու-թիւն Եմմա Բլիսէթ։ Թարգմանեալ ի գաղղիա-կան Լիւսի Պալասանեան։ Զմիւռնիա, Տպարան ազգային », 1866։

Ագոնց (Գէր. Սահմ. Գիւմլէր)։ Տես
— Աշխարհագրութիւն։
— Հասարակախօսութիւն աշխարհագրեան։

— Ձարտասանութիւն։
— Պատմութիւն վարուց Մխիթարայ աբբայի։
— Տեսութիւն սուրբ գրոց հին կտակարանի։
— Տեսութիւն սուրբ գրոց նոր կտակարանի։
— Տես Սէթ (Հ. Եփրեմ Վ.)։

*Ադալա կամ երկու վայրենիներուն սէրը. «Եաթողբիան գաղղիացւոյն վիպասանական երկասիրութիւնը, Թարգմանեց Հ. Տ. Սովսէանեան, աշակերտ Մխիթարեան վարժարանին։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Մխիթարեան վարժարանի», 1843։

*Ուրիշ Թարգմանութիւն մ'ալ եւ տպագրութիւն ի Պոլիս, յաւելուածով նոյն հեղինակին Իշխան վիպասանութեան. «Թարգմանեց Գաբրիէլ Վ. Զոհրապեան։ Պոլիս, Մխիթարեան տպարան», 1858։

Թարգմանութիւն ի գրոց բարբառ. յաշակերտաց վարժարանին Հռիփսիմեան։ Կ. Պոլիս, Ազատեան տպարան, 1880։

Տես Ատալա, օրիորդն սիրազոհ։

*Ադալա «կամ կղերին ազգեսական մեկ գոհը։ Ողբերգութիւն ի հինգ արարս. Նմանութեամբ հեղինակութիւն Ա. Աճեմեան»։ Կ. Պոլիս, 1874։

Ադամգիրք. «Ընդ Ադամայ նախաստեղծին
Դրընին ի նմա և ցուցանին.
Այնք որ սիրով լըսել կամին՝
Մըտցին ի սա և շահիցին։

Երբոպրեալ ի Տէր Առաքել վարդապետէ» որ ի Հակատ գրոցն Բազիշեցի և Սիւնեաց եպիսկոպոս կը կոչուի. այլ յիշատակարանին մէջ կը յաւելու ազգապրողն. «Տեղեկացաք յետոյ որ ոչ է այս Բազիշեցին, այլ Սիւնեցի, քեռորդի Տաթեւացւոյն»։ Եւ յիրաւի, Սիւնեցւոյն է, և ոչ ամբողջ տպագրուած, այլ միայն առաջին և երկրորդ մասը, ի քաց Թոզլուի երկրորդը։ Պոլիս, ի տպարանի կարապետի որգւոյ Առուսեծատրոյ, 1721։

*Ադամ եւա. կ. Պոլիս, Մարգարեան գրատուն, ի Մկրտեան։

*Ադուդդի (Առ ամենեսին) ։ խաչելբին առաքելոյն Թարգմանութիւնն. որ է Աբեւելեան կաթողիկէ Հայոց եկեղեցոյը իրաւարանական պաշտպանութիւնը »։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Ազատ երգեր, Տիգրան Մանուելեանցի?

Ազգասիրութիւն « Թագաւորացն Հայոց, յորդւոց որդի համառօտեալ՝ ի Մովսէսէ Խորենացւոյ »։ Տ՚էջն 61, ուրիշ մեկնագրութեամբ. « կարգ և պատմութիւն կայսերացն Հռոմէացւոց, սկսեալ յՕգոստոս կայսերէ »։ « Դրքին շարադրութեան թուականն կը յիշատակուի յ՚էջն 164, « ի ՌՀԽ թուին շարադրեցաւ կարգ թագաւորացս և անցք աշխարհիս Հայոց ի Մինաս վարդապետէ Համթեցւոյ »։ Իսկ տպագրութեան թուականն յ՚էջ 178. « Տպեցաւ սա ի թուին Հայոց ՌՀԶԹ. ի նոր և անկատար տպարանում ի Կոստանդնուպոլիս »։

Ր. Տպ. « Մինաս վարդապետի Համթեցւոյ՝ Ազգագրանութիւն Հայոց ։ ի Վաղարշապատ, ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի », 1870։

*Ազգային առաջարկութիւն մը. (Գրիգոր Վ. Ջնջիկեանց կ. Պ. կթ.)։ ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Ձեռնեցւոյն հավատիս, 1865։

*Ազգային դաստիարակութիւն, վարժապետական ժողովի մէջ խոսուած ճառեր. Մինաս Զեքրտչ։ կ. Պոլիս, տպարան Արտեան, 1879։

*Ազգային դիւցազնական աշխատիք, « ձրկրտրգ սարուսոյ ուսմունք և ընթերցմունք, աշխատասիրութեամբ Ս. Մանգինեանի։ Խրիմեան, Հնգրտնական գրավաճառանոց », 1880։

*Ազգային եկեղեցական խնդրոյն վրայ՝ բերնոյ տրվելու համառօտ խոսակցութիւն մը։ Հարցմամբ պատասխանով։ կ. Պոլիս, 1869։

*Ազգային եկեղեցական խնդրոյն վրայօք հա-
մառօտ խօսակցութիւն մը համառօտ պատասխան:
Դրեց Ե. Սարկաւագ. Րուսթան: Կ. Պոլիս, 1869:

Ազգային երգարան Հայոց. «Ժողովքագ հին և նոր գործածական ամեն երգերու կամ տաղերու պարունակութեան, այբուբենի կարգով. Աշխատասիրեցաց Գամառ-Քահէիպա: Ս. Պ. Բուրգ, Ցակոբ Նաղաշի տպարանատէրը», 1857:

*Ազգային երգերու հաւաքածոյք մը: Տես Քնար Հայկական:

*Ազգային ընտանեկան աշխարհք. «առաջին տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք: Աշխատասիրութեամբ Ս. Մանգինեանի, Թիֆլիզ, Կնգրոնական գրավաճառանոց», 1880:

*Ազգային կրթութիւն. «Հրատարակեան ընթերցանութիւնք եգուարդ Լաբուլէյէ.
I. Ինքնակրթութիւն:
II. Ազգային կրթութիւն:
III. Ազգային դպրոցներ:
Թարգմ. Մ. Տէր Գրիգորեանց: Փեթրոպուրգ, Տպագր. Մէքսիմէ Մ. Մխանաբեանց», 1867:

*Ազգային հանգանակութիւն. «Առնախօսութիւն, զոր յանուն Դիւանին խօսեցաւ Ռուսթեմեան Էֆէնտին, վրոխանորդ առնեալ ազգային ընտրեալ ժողովին 1864 յունիս 26ի նիստին մէջ՝ ի Վաչաթիա»: Կոստանդնուպոլիս, Տպագր. Ռուբինի Եփրըքեան, 1865:

*Ազգային նահապետական եւ հայրենի աշխարհք. «երրորդ տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք. աշխատասիրութեամբ Ս. Մանգինեանի. Թիֆլիզ, Կնգրոնական գրավաճառանոց», 1880:

*Ազգային պատմութեան դասագիրք, աշխատասիրեց Ստեփան Պ. Պ. Փափազեանց: Կ. Պոլիս. Միւհէնտիսեան տպարան, 1862:

Տ. Պատմութիւն Հայոց։

*Ազգային ջոջեր. Ց. Ց. Պարանեան։ Կ. Պոլիս, տպագր. Տիփիտճեան և Տնտեսեան. 1879-80, (երկու հատոր)։

Ազգային ժողովոյն (Ծաշման), որ եղև յամի տեառն 1824 'ի մարտի 4, 'ի Պատրիարքարանս ամենայն Հայոց որ 'ի Կոստանդնուպոլիս. հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ պատրիարքի այնմ քաղաքի Տեառն Կարապետի արքունական արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ, յաշտդա բարեկարգութեան արքեպիսկոպոսական և եպիսկոպոսական ատենաց, և հաստիչն ժառանգաւորաց նիկոմիդացւոյ։ Տպագրեալ յամի Տեառն 1826 'ի մարտի 1, 'ի Կոստանդնուպոլիս, յՕրթագիւղ։

*Ազգային Սահմանադրութիւն եւ Մէշմուա։ Կ. Պոլիս, Տպագր. Ց. Մխիթեանեան, 1861։

*Ազգային Սահմանադրութիւն Հայոց։ Կ. Պոլիս, Տպագր. Ո. Փիւրճեան, 1863։

*Ազգային Սահմանադրութիւն Հայոց։ (Ներքաղաքական մասնիկը էրմէնիան)։ Կ. Պոլիս, Տպագր. Ց. Մխիթեանեան, 1863։

*Ազգասէր. « Ձառ ասացեալ 'ի վերայ յորդորանաց՝ յընդհանրութիւն սիրոյ ազգի, և 'ի պարտիս նորին ընդ իմանակցաց սխանչի հակառակաց։ Ձոհասցուցեալ ընթեր արժանապէս աշխարհասիրի ազգասիրաց զանազան ազգաց, որք գործ ինչ կենցաղապատա, կամ շինութիւն ինչ հասարակաց գործեցին 'ի վառս ազգին։ Ի խնդրոյ և յորդմանց ընկերութեան Աբգարեանաց։ Ի Վենետիկ, 1815, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »։

*Ազգասէր, պարբեր ազգային և բանասիրական հրատարակեալ 'ի Կալկաթա (1844–48) խմբագրութեամբ Մեսրոպայ Թաշճեանի, Ա. Վ. Աբգիսեանի և այլոց էջմիածնէ։

*Ազդ. առ. հոգևարքին քահանային, «Խոր պոչ-ոանին երկը պարտքերուն վրայ։ Գրեց Սահման Վ. Մելքիսեդեկեան, Եպիսկոպոս Կարնոյ ։։ Կ. Պոլիս, 1877։

Ազդարարը, ամսօրեայ հրատարակութենէ Մարգարա Հնդկաց, ի ձեռն Տէր Յարութիւն քահանայի Շմաւոնեան (1794-1796)։ «Նկատելով, կ'ըսէ հրատարակողն, եթէ զօժանգակութիւն ապարանին, և եթէ բարեպէս յառաջ եկեալն ուսուանասիրաց, յարմար վարկայ նուիրել առաջի ձերում ազգասիրութեան զիսկմնաս նարգինիս. այս ինքն ապեցմամբ ի լոյս ածել զանարատ մի յամենայնում վերջնոց ամսոյ, անուանեալ Ազդ արարօղ. յորմէ իմացուածք լինելոց է ընթերցողաց, ծայրագոյն անգքն նոյնոյ ամսոյ. եթէ ի զանազան կազմութեաց, եթէ ի զանազան քարոխաց, և եթէ այլոց զանազան գրոց. նաև բանք հարկաւորք և քաղցրալուրք, և ի վերջ նուագ տեսարանիկ զօրացոյց մի հնտանեալ ամսոյ, պարտունակեալ ի նմա զանձն արդոց, և զաւուրս ծնընդեան և լրման լուսնոյ ։։

Ազդարար Թիւրոյ ամսոյ, 1794, ի «Հայրապետութեան տեառն Ղուկասու Սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց ի Վաղարշապատ. և ի թագաւորութեան օգոստափայլ Տեառն Եկատրդի Չերքակայի տղայի ի Թիֆլիզ. ընդ հովանաւ Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյն որ ի Մաղրաս, ի Տպարանի Տէր Յարութիւն Շմաւոնեան Շիրազցւոյ ։։

Ա՛ծանաս հայրապետս Աղեքսանդրու. «Յամենասրբազնէն սրբոյ Իւսէպի եպիսկոպոսէ մարգարէի հոգևնուագ երգոյն իմաստից նախ յառաջաբանութենէ մեկնութեան, և զանազանութենէ իւրաքանչիւրոցն գիտաւորութեան։ Ապարեալ ի սրբոյն Ամանասէ եպիսկոպոսապետէ Աղեքսանդրացւոյ։ Ապա վերնադրոցն մատց մատհանգոյց մեկնութիւն, յերկիսանէ սրբոյ եպիսկոպոսէ կիպրացւոյ։ Եւ զինի համառօտ իմն մեկնութիւն և ի Թարգմ Աշխատի փիլիսոփայէն մերմէ սրբոյ։ Եւ նա ընդրօզիան ինչ ի սազմոսն։ Զորս արտահանեալ ի սազմոսարանէ վասնմ

նախանձ յոբինակիլոյ ի պոն թուականի մերում ի կաստանդնուպոլիս, յամի փրկութեան մերոյ 1801։ Ինչ ի մեր թուականութեան ՌՄՆ։ ի ապագրատան Մատթէոս գպրի »։

Աթանաս վարդապետ Մերսահան համ Տայէ սիմոնեան. Ինչ կենաց. « Ցորում նոքա պարտականին զանձնէլոցսդ պարզարանութիւնք սուրբ խորհրդոյ պատարագին։ Ապա գնդեցիկ պատկերք հին և նոր կտակարանաց հանգերձ խորհրդաւոր պատմութիւք։ Եւ ապա պէտս հոգեզուարճ մտորմանք ի զանազան տեղեաց ի մի վայր բերեալք։ Հաւաքեալ ի բազում գրեանց Լատինացւոց և Հայոց ի Ամստոս վարդապետէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ Տայեսիմոնեան. ... Ցամի Տեառն 1750 ի յունվարի 20։ ի Վենետիկ. ի տպարանի Անտոնի Պատրոլի։

Բ. Տպ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց, 1781։

Աստուածախրատական և բարոյական վեհերուքեան կարուղիկեայ գրոց երանելոյն Քոսիոյս Ալֆոնսոյ. « Արտեալ և շարադրեալ ի Հ. Յովհաննէս Պետրոս Նէզլեան Աստուածարան վարդապետէն ի կարգէն Յիսուսեան։ Ինչ Թարգմանութեամբ և երկամբք աշխատասիրաց խոստիկան լեզուէ ի լոյս ածեալ ի Ամստոս վարդապետէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ Տայեսիմոնեան. ... Ցամի Փրկչին 1749. ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պատրոլի։

Գլխին վերջը գրած է. « Ժամանակագրութեան Արարչին' սուրբ Գրոց. ... Սկիզբն առնուն ազիւսակք յԱդամէ, և ժամանեն յեղանակութիւն ծննդեանն Քրիստոսի »։

Գնահատիչ հատիկապրոյն ասի ի յոգուստոս մասնաւորաց. « Համ հաճոյս կերպ, նկատումն և կրթութեան առ ի զգուշացանել զնոցանէ զերծ, ի հրատարակութիւն քահանայից։ Արտեալ ի Հ. Յովհաննէս վանականէ կրօնաւորէ։ Ինչ Թարգմանութեամբ ի լոյս ածեալ ի Ամստոս վարդապետէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ Տայեսիմոնեան։ Ի Վենետիկ, յամի Տեառն 1748. ի տպարանի Անտոնի Պատրոլի »։

Գնահատութիւն խոստիկեան. « Համառօտ քերա-

կանուխ ի տպարանի Իսահակեան, Հայկազեան և տաճկական լեզուաւ։ Հաւաքեալ ի զանազան գրքոյկս, և գրեալ ի մեր կարգ, ի յԱմենասուրբ վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ և յեպիսկոպոսէ Հռոմկլայու, ի վայելուչն ուսումնասիրաց. ... ի Թուին Քրիստոսի 1774. ի Վենետիկ, ի տպարանի Ղեմէրլեան Թէոդոսեանց »։

Քիւրտոնեական հանճար. « Համառօտ քրիստոնէական վարդապետութիւն, արարեալ ըստ հրամանի Պապին Կղեմէս ուԺերորդի, ի յարդելի Հօրէ Հռուբերտոսէ Բելլարմինոսէ յԸնկերութենէն Յիսուսի, որ եղև ապա կարդինալ սրբոյ Եկեղեցւոյ։ Ի սկզբ Թարգմանեալ հաւատամունեամբ ի լեզուէ իտալացւոց ի հայկական և ի տաճկական բարբառ ի Ամենաս վարդապետէ Մէքրտիչեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ յեպիսկոպոսէն Հռոմկլայու. 1768։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօռթոլի »։

*Աստուածային պետրոսի առաքելապետի, ընկերին յիսուսեան, հինն ևկեղեցւոյ. ապրիւրիտ. տաբանութեան։ Անգղիացի Ալլոյս հեղինակէն ծանօթութիւններով թարգմանեալ, ու սրբոյն Պետրոսի Հռոմի կրթարան և քահանայապետական գլխաւորութեան վրայ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վկայութեան Հատուածներով ի Հ. Ազէքսանդր Վ. Պալճեան, ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը », 1853։

*Ափրանկա, կատակերգութիւն ի հինգ արարուածս։ Գրեաց Խորէն Վ. Գալֆայեան։ Թէոդոսիա, ի տպարանի Խաչիպեան ուսումնասիրաց ազգիս Հայոց, 1862 ՌՅԾԱ։

Ալգիրա (Վոլթէրի). Թարգմանութիւն ի չափս հայկականս ի Հ. Ղուկէն Վ. կ. Բագրատունի, ի Մխիթարեանց։ (Ճաշակ հին և նոր սրբերգութեանց)։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1870։

*Ալգիր կամ Ամերիկացիք, սրբերգութիւն Վոլթէրի. Թարգմանեց Տիգրան Տօմճեան։ կ. Պոլիս, Տպագր. Ռ. Քիւրքճեան, 1862։

*Ալթունեան Մ. Արշակ. « Տեղեկագրութիւն Հայոց գաղթականութեանն որք՝ ի Մալտա-Վալլեթա, ՝ի Հունգարիա և ՝ի Լեհաստան : Ուղեւորութիւն յամին 1876: Ձոքչան. ՝ի տպարանի Հայասաներաց ընկերութեան », 1877:

Ավիշան (Հ. Ղևոնդ Վ. Մ.): Տես
Աղօթք աբեղայի:
Աշխարհագրութիւն քաղաքական, նկարագրոյց պատկերօք:
Բնախօսութիւն Հայաստանի:
Ընդ եղեւնեաւ:
Հայոց երգք ռամկականք: V
Նմանութիւն Ս. Աւետեաց:
Ցուշիկք հայրենեաց Հայոց:
Ներսէս (Ս.) Շնորհալի եւ պարագայ իւր:
Նշմարք Հայաստանի:
Շիրակ, տեղագրութիւն պատկերացոյց:
Տեղագիր Հայոց մեծաց:
Փերթուաճք կամ Նուագք:
Ասսիզն Անտիոքայ:
Բիբլէրի ՝ի Հռուդոլփ Հաւերդունի:
Պայրընի՝ Իտալիա:
Փնար ամերիկեան:

Ալպերտ. « Համառօտութիւն Առաւածարանութեան երանելոյն Մեծին Ալպերտ. Թարգմանեալ ՝ի վաղնջուց ժամանակաց ՝ի մեծամեծաց վարդապետաց մերոց ՝ի լատին լեզուէ ՝ի հայ բարբառ: Եւ դարձեալ ՝ի լոյս ածեցեալ և սրբագրեցեալ ըստ հնոց օրինակաց և ըստ նախատիպին իւրոյ, հոգւաբար ժուժկալութեամբ և աշխատութեամբ Մխիթարայ վարդապետի Ալբատարցւոյ. ...Ցամի տեառն 1715 ՝ի վենետիկ, ՝ի տպարանի Անտոնի Պօռթոլի »:

Գրքին վերջը յաւելուած մը կայ. « Լուծմունք գժուարութեանցից և տարակուսանաց բանից Ալպերտեան: Շարադրեցեալ ՝ի Մխիթարայ վարդապետէ

Սերաստացւոյ, ըստ մատց և Ճանապարհի սրբոյն Թոմայի Աքուինացւոյ, և այլոց տիեզերալոյս վարդապետաց. ... Ցամի տեառն 1716»։

Դրախտ հոգւոյ. «Գիրք ներանելոյն Ալպերտի որ կոչի Դրախտ հոգւոյ։ Թարգմանեցեալ 'ի լատինական լեզուէ 'ի հայ բարբառ. աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սերաստացւոյ' Աբբայ Հայր կոչեցելոյ. և նորին աշակերտի Յովհաննէսի վարդապետի' իւրոյ քաջալացւոյ»։ Ցամի Տեառն 1729. ...'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Պատիսոա Ալպրեցի Ճերոլիմոյ։

Ալիլեըի (Վ.) ուղեգրութիւն 'ի Մերովպէ, թարգմանեալ 'ի շուէս հայկականս 'ի Գիր. Ե. դարուց Հիւրմիւզ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1873։

*Ալտինի, Հրաւառաւթիւն, յիշատակեալ թարգմանուած և տպագրուած 'ի Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1831։

Ախտամրիկեան Ռ. պատմաճնեըը, «նոր նախիջեւանի «Ձով. 'ի լոյս ընծայեց Քերովբէ Պատկանեան։ Ս. Պետերբուրգ, 'ի տպարանի կայսերական Ճեմարանին գիտութեանց», 1875։

Ակամայ քժիշկ (կատակերգութիւն) Մոլիերի։ Թարգմանեց Տիգրան Ցարութիւն Տէտէեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1863։

Ականց գիրք. «Գիրք մեծապոյն և պատուական ականց, և այլոց պէսպէս հանգամանաց և կենդանական քարանց, նաև ծովանց հրահալելեաց, և զանազան ազնուապոյն իրաց։ Շարադրեալ 'ի Պաբսից լեզուն, և թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ աշխատութեամբ Գէորգայ ուրուանի միականուն գպրի ... 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս»։

Ակնարկութիւն մը Գիր. Գալատացւոյն հատած տեառքին վրայ։ Կ. Պոլիս, 1873։

Ակն լուսատու ... Մանուէլ գպրի Կեսարացւոյն։

« Պայծառացեալ վերջաւորեցաւ գրքոյկս այս՝ որ կոչի Ակն լուսաւոր, առնկեվոր շարադրութեամբ, որ և առաջինն երից մասանց Հայկական շարադրութեանց »։ Կ. Պոլիս, 1782։

Ակն հոգևկան. « Օժանդակ պահպանց և ընթերցողաց։ Յորում հաւաքեալ կան մաղմոսական կարգաւորութիւնք ի բանից առաքելոց և սրբոց Հարց »։ Տպագրեալ ի Մարսիլիա ի 1683. « ի գործարանի Ոսկանայ վարպետին. շարադրեցեալ ի Մաթէոսէ վանականցւոյ »։

Ակն հոգւոյ. « Ակարկեալ ի Մարխամայ Քարոզչական կառանգնաւորականցւոյ՝ կուսանենգոյ »։ Տպագրեալ ի Վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պատրովի, 1728։

Ակն հոգւոյ. « Յորում գտանին պատանելի ազգիք։ Նախ վասն ամենայն աւուր շարաթու։ Երկրորդ՝ վասն առաւօտու, միջօրէի և երեկոյի։ Երրորդ՝ մոգ-ձանք ամենապատեալ կուսին՝ առանձինս կերպիւ։ Եւ չորրորդն քննուհիւն խոցին մտաց։ Ի Վենետիկ, յամի Տեառն 1748, ի տպ. Անտոնի Պատրովի »։

Բ. Տպ. Վենետիկ, ի տպ. Ա. Պատրովի, ի 1770։

Գ. Տպ. Վենետիկ, ի տպարս. Պետրոսի Վաղվազեան, ի 1785։

Ակնոց աչաց սրտի. « ի հայրապետութեան սրբոյ Միածնայիցն Տեառն Սիմէոնի վերհամառօտ և գերընտիր կոմուզիկոսի. ... Շարադրեցեալ յոմանէ ծառայէ, ի Կոստանդնուպոլիս, յամի տեառն 1780 »։

Աղաբէգեան Մարկոս. Գործիցի Սրուանձտեան, ազգերգութիւն ջոգս մասնով։ Տփխիս, ի տպ. Շահր. Լիպիսմէանց և ընկ. 1861։

Հայոց պետարան, ազգի և եկեղեցու ազգայնոյթեան վասին. « Առ պատուականաց պատուական Տէր Ներսէս արքեպիսկոպոս Աշտ և պատրիարք ամենեան Հայոց »։ Կ. Պոլիս, տպագր. Արամեան, 1878։

Աղաբիդոս սարկաւագի, «քաղաքրութիւն յորդորական գլխոց ի Կ. Պոլիս, ումեք, ի տպ. Ց. Հանդիսաւոր Պօղոսի»։

Աղամալեան Բերդուսեան Պետրոս «տրքատպիսկոպոսի, ի վիճաբանութենէ մայր աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի, մեկնութիւն Թղթոյն Պօղոսի առ Եփեսացիս։ Տպ. Յերուսաղէմ, ի տպ. սրբոյ Յակովբեանց», 1850։

Աղամալեան (Հ. Սուքիաս Վ.)։ Տես Թուաբանութիւն ընդարձակ։

Աղայեան. Երիտ քոյր։ Տփխիս, Կենդրոնական գրավաճառանոց։

Աղայեանց. Ղևոնիտ, հին գրոյց։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիա Գրիգորեանցի, 1881։

Աղանեանց. Գէորգ Ռոշէտեան.
Խաւարից գէպք ի լոյս.
Չաւտատարմութիւն.
Դուն Քրիշտոս։ — Տփխիս, Կենդրոնական գրավաճառանոց։

*Աղաւնի վիպասանութիւն Փրոսփէր Մէրիմէ գոզիտացւոյ։ Վիէնեաւիկ, Ս. Ղազար, 1863։

*Աղբար Թովմասի տնակը, վիպասանութիւն Հէնրիկէ Պէչըր-Սթոու ամերիկացւոյ։ Վիէնեաւիկ, Ս. Ղազար, երկու պատկերազարդ հատորք, 1854։

Աղբիւր բարի «տրատհանեցեալ ի գրանց լուսինացւոց և ի հայկական բարբառ շարադրեցեալ ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցւոյ։ Եւ ի լոյս ածեցեալ հոգաբարձութեամբ և սրբագրութեամբ տեառն Մխիթարոյ վարդապետի Ներսիսեանցւոյ։ Ցամի Տեառն 1732, ի Վիէնեաւիկ, ի տպ. Անտոնի Պօղոսեան»։

*Աղերս եւ հրեշտակ խաղաղութեան : Գրեց Բարսեղ Գևորգեան Երիքնեզբարգեան :

Աղեքսանդր Արաբատեան. « Ճակատ անմահից, արիածիք Յովբայ արգարոյն հպարհրգութեամբ չափաւորեալ, ի համբերութիւն եւ ի խրատ ամենեցուն : Աչխատասիրեաց Աղեքսանդր վարդապետ Արարատեան, փոխանորդ ընդհանուր հոգեւորական կառավարչի, ի վերակացութիւն հոգեւորական չինուածոց Էջմիածնի կաթողիկոսութ » : Տփխիս, ի տպ. պպ. Ղուկասեանց եւ Շահմուրատեանց, 1850 :

Աղեքսանդր Տիւմա. (հայր , վիպասան գազ- ղիացի) :

*Ամաւրի, վիպասանութիւն. Թարգմանեաց Մ. Մամուրեան : Զմիւռնիա, Տպ. Տիգրանեան Եղբարց, 1870 :

*Երեք հրացանակիրք , վիպասանութիւն. Թարգմանեաց Մ. Մամուրեան : Զմիւռնիա, Տպ. Տիգրանեան Եղբարց, 1871 :

*Հուշակաւոր ոճիրք (Պորձիայք). Թարգմանեաց ի գազղիականէ Ա. Ս. Տ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս Լրագրոյ, 1870 :

*Մատուռն գոթիական : Տփխիս, Ալագամեան գրատունն :

*Մօնսօրօի տիկինը. Թարգմանեաց Մ. Փորթուգալեան : Պոլիս, 1869 :

Տիւմա, (որդին). Գամէլիազաբդ տիկինն : Թարգմանեաց ի գազղիերենէ Յովհաննէս Վ. Աճէմեան : Գործատէր ընկերութեան Գործ հինգերորդ : Կ. Պոլիս, Տպագրութ. Փափազեան, 1872 :

Աղեքսանդր Խուդուբաշեանց :

Բնատրեալ ի հայկական յեղուէ ի Ռուսաց խարտեաս : Աչխատասիրութեամբ Աղեքսանդրի Մակարեան Խուդուբաշեան. տպագրեալ արդեամբք Հոգեւորականաց Ներկայացեալ Քաղաքական խորհրգակաց Պալատան Նորին Կայսերական Մեծութեան Մե-

Ա 4699 3ՕՏԿԱ

Նեկտարեն և Ամբեռն Ց. Լազարեանց, երիցատոյր. Մոսկով, ի տպագրատան Հայկական Հեռմարանի Տեառն Լազարեանց, 1838։

Գիրք նախադպրոցեան հայկազեան լեզուի. յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտութեանց. աշխատասիրութեամբ Աղեքսանդրի Խուդոբաշեանց։ ի Պետերբուրգ, 1838։

Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ պատմութիւն, (ի կարգի Մատենագրութեանց Նախնեաց)։ Վիննայ, ի տպարանի Սրբոյն Ղազարու, յամի 1842, ՌՄՂԲ։

Հրատարակօք հետևեալ տեղեկութիւնքն կու տան Ստեփաննոսին մեջ այս հետաքննական գրուածոյն վրայ։ «Ո՞ մատենագիրն։ — Յուչնակ միտս հնագէտ և բազմահմուտ այր՝ զԱղեքսանդրի վարուցն գմատենագրութեան զանձնայն ի մի ածեալ, ապ իւրաքանչիւր նոցա գկարևոր նկարագիրն. ընդ որս շարեալ և զԵսովպոս ասէ յոյն մատենագիր ի Սեմոքրատէ առեալ, և զայլ ոմն Կալիսթենէս, ասէ գբերեալ նոցա զվարս Աղեքսանդրի առասպելախառն պատմութեամբ։ Եւ ի Լատինացւոց զՎաղերիոս ասէ ի նոյն մատենագրեալ զԱղեքսանդրէ... Վաղերիոյ պատմութիւնն թէպէտ և առ հնութեան օրինակին փոքր ի շատէ ի սկզբանէ, այլ ճշտեալ մատաղն բազգատեալ ընդ հայուն՝ միտքան գտանի ընդ նմա... Այլ թարգմանութեանն օրինակ՝ վաղերիոյ առաւել նմանն գտանի քան այլոց որ ծանօթք են. և Վաղերիոս Եսովպոյ թարգմանեալ է, երբեմն և ժամանակք անյայտք՝ որպէս ասէ Վոսսիոս, ապա ինքնին աներկբոյդ գհնա գոյ՝ Աղեքսանդրի հայ պատմութեան օրինակագիր Եսովպոս լինել։ Իսկ որ ի կէս անգր մատենին ասէ վասն ծննդեան և գործոց Աղեքսանդրի գրեալ յԱրիստոտելէ, որ ի հայ թարգմանութեան օրինակին միայն գտանի, պատճառս ասէ և այլ ինչ կարծել, թէ գուցէ ցայն վայր յԱրիստոտելէ խմբագիր արարեալ էցէ Եսովպոս։ և անտի յառաջ ցկատարած մատենին ինքն լրումն առնուլ՝ մատեանն ամբողջ յիւր անուն կոչեցաւ։...

« Վասն ժամանակի հայ թարգմանութեան մասնէ նոր թէպետև չիք պատմական յիշատակ, բայց միայ հաւաստիք ոչ թնդեն, որպես ինձ թուի։ Զի այլեայլ հաւաստիք բանի և ոչ քան զիս և իմմանէ յԱղէքսանդրի պատմութենէն ցրիւ առնուլ՝ ի պատմութեան Խորենացւոյն, անդրկրպակ երևի առ երանելի թարգմանչաց եղեալ թարգմանութիւն մատենից. զոր թէ ոչ առ սակս ընթերցանութեան մատենից վարեալ էին զպղտոկին՝ ի գրութիւնս իւր քերթողահայրն, ապա նա ինքն էին և թարգմանիչն՝ նեղ չտեսլեմ »։

« Անտագիտաւ ընտիր ստացուածն՝ բազմութիւն արիւնակից կարօտանալ, գոյն և առ մեզ արիւնակք ասեն. սակայն ոչ միարիւնակ վաւերականութիւն էր ի նոսա։ Եւ են առ հասարակ երկուսեակ, ընդարձակ և հասմասա. յընդարձակացն՝ որ եօթն են թուով, հնգից յայտնի կան թուականքն ՋՀԵ. ՈԿ. ՌԺԶՒ. ՌՄԼԸ. ՌՄԿԴ։ Այլ յեօթանց անոն հնագոյնն բաղարագիր և անթուականն՝ որ ի հանգամանացն երկբաժանեալոցգի գարս գրութեան ապրը ցոյց, ընտիր էր յոյժ. գրեր հարատար գրչի, և զգուշաւոր հարազատութեամբն ընտրեալգոյն քան զայլսն և պատկառելի ... որ թէպետև գոյնն ուրուք հնդռոտ և խանգարեալ էր յանզգոյշ ձեռաց, այլ ոչ գժուարին յայլոց միտանութենէ լրանալ։ Սմա, զոր բնագիր ապագրիս կոչէք, անխիղճ հետևեցաք. բայց յանխորշելի մտոգիայն վրիպակաց՝ որպիսի ինչ մեզ թուեցան »։

Աղեքսանդրի (մեծին) Մակեդոնացւոյ պատմութիւն. « Թարգմանեալ ի Մատենագրութենէ պատմագրութեանց Դիոգորոսի Սիկիլիացւոյ մեծանուն հելլենացի, ի Գաբրիել սարկաւագէ Վարժապետեան Պատկանեանց »։ Ատրպատ, 1827։

Աղեքսանդր իր պատմութիւնը. Գրեց Սուրբ Հէնեան Ցակոբ քահանայ։ Մոսկվա, 1881։

(V) Աղեքսանդրի Մանծոնեայ Խօսեցեալք։ Թարգմանեալ ի ձեռն Հ. Եզուարդայ Հիւրմիւզ, աղքե-

պիսկոպոսի Եփրակիոյ։ 'ի Մխիթարեան ուխտէն։ Հատորք երիս պատկերազարդք։ Վինեաիկ, Ս. Ղազար, 1875։

Աղեքսանդր վարդապետ Ջուղայեցի. «Գիրք առնեսկան՝ որ ասի Վիճաբանական, ներտպագրեցեալ 'ի տպարանսն սրբոյ Ամենափրկչի վանացս Նոր Ջուղայու. 'ի հայրապետութեան տեառն եղիազարու ... և յառաջնորդութեան այսմ նահանգի տեառն Մովսիսեանոյ յայսածոյզի զտպագրատունս և հրամայողի առնել զդիրս։ Աշխատասիրութեամբ ուսումն նուաստի՝ ոչը Ազեքսանդրի ծառայի բանի, 'ի թուականութեան Հայոց ՌՃԼԶ»։

Բ. Ջող. «... Վերսին տպմամբ 'ի լոյս ածեալ, հրամանաւ տեառն Զաքարիայ տգղտակը պատրիարքի» ... 'ի Կոստանդնուպոլիս։

Աղթարք.

Որուն ոչ տպագրութեան տեղն և ոչ ալ թուականն կը նշանակուի. բայց տգղային տպագրութեանց առաջիններէն մեկը կը սեպուի, և յոհանց նաև առաջինն հնագոյնն։ Մակդիրն է Աղբարք տպոանց և կանոնաց։ Հետը տպագրուած է նաև Գազիրոսի Բժշկապանեն պատիսխ մեկտգրով. «Բժըշկարան և հաքիմարան. ըստոյգ և զբօսանալի. մեծին Ճալալիոս հաքիմին արարեալ»։ Իսկ 'ի վերջ գրոցն կը ծանոթանանք, գնելով նախ քան ոչոյ հին եւրոպական տպագրութեանց. բ... գ... գ..., ե... զ... է... թ... ժ... ժա... ժբ... ժգ... ժե... ժզ... ժէ... ժը... ի... իա... իբ... իգ... իդ... «Գիրքս քովանգակ սմանն սեռը է։ Եւ սմանն սեռը ուխտ է»։

Ցուշիկը Հայրենեաց գրոց հեղինակը կ'ըսէ. (Բ, 520). «Ցետսած եմ գիրք մը, որուն համար ըէ և չեմ կրնար ըսել քառասնամակ առաջին տպագրութիւն, այլ ծանօթ տպագրութեանց նկատմամբ կրնայ ըսուիլ առաջին, կամ սմանէն հին ծանուցեալ տպագիրք, երկար գարէ սուկի հին. որոյ տպագրութեան տեղւոյն և անձին չիչտատակուիլը, (գոնէ հիմայ գըտուած օրինակաց մէջ), գուցէ խորհրդով և զգուշութեամբ եղած ըլլայ. որովհետև առաջնութեան և

հնութեան, նաև հրատարակեանն անարժան գիրք մ'է, և ձախ ձեռքի մը չորհնած ընծայ կրնայ անպուճել. գիշերուան ծննդոց քան տաբնջեան. և եթէ նեղելի և մեր հեթանոս հարց կամ Պարսից լեզուով խոսել, գարշ և խաւարասէր Անդրին մը' որ կ'ամաչպարկ 'ի գուբս գալ նախ քան զանուշահան և լուսաւոր Որմիզդ, որպէս զի յոտիշտակէ մեռաց վրայ սիրտպետութիւնը. սակայն լոյսն և բարին թէ և քիչ մը յետոյ գայ' յաղթէ չարին և խաւարին։

« Ահա գիրքս է Աղթ-ի կիսէն առնելին, մեռա մնան Ռժշկասան. թէ զարգացելոս թէ հասարակ գրեթուն ձեռն; թէ ձեռքով գրուած քանի մը բառերն' ցուցընեն հնութիւնը. զոր և առնի հաստատէ առվարժ ձեռքի գրուած մ'ալ իմ օրինակիս մէջ. « 'ի ՌԻՀՔ ՌԱ » . որ է 1552։

Աղիւսակք « Ցորուտ բովանդակին նշանք հաստատակ թուոց, ծոցոց, հասմածոցոց, չորսփոքոց և սպիւսակք հոգմագծից. աստիճանաց տարբերութեան լայնութեան, միջօրէական մեռանց, բնական ծոցոց և հասանողաց առանց շառաւիղի. գիւտ լայնութեան 'ի ձեռն կրկին բարձրութեանց արեգական, և գիւտ խոտորման արեգական, 'ի պէտս նաւավարութեան, և այլեայլ գիտութեանց » : Վիեննէ, Ս. Ղազար, 1809։

Աղուէսագիրք. « Գիրք աշխարհաց և առասպելաբանութեանց, որ է Աղուէսագիրք. ի հայրատարածութեան առաջի Ցակոբայ կաթուղիկոսի արդեայ էջմիածնի: Ց'Ամմէլջաստուած' 'ի Թուայ Փրկչին 1668 »։ Նախ Մ. Խորենացւոյ անունը կրող Աշխարհագրութիւնը կը գնէ, ետքն ալ Աղուէսագիրքը առանց հեղինակի անուան։

Ռ. Ցպ. ... « ի առաջ էջմիածնի երեմիայ վարդապետէ. 'ի հայրատարածութեան առաջի Նահապետի կաթուղիկոսի ...' ի Թուի Փրկչին 1698 »։

Աղջկանց արուեստանոցներ (Ժնեվ–Սեմեն)։ Թարգմանեց Գ. Պաստէլ, կ. Պոլիս, տպար. Ռ. Ց. Փիլըզեանց, 1872։

*Աղքատ երիտասարդի մը վեպը։ Թարգմանեաց ի գաղղիականէ Ղ. Մահրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան Եղբարց, 1872։

*Աղքատ մանուկ կամ բարեպաշտութեան վեպ։ Տըփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց, ի տպ. Զաքարիա Գրիգորեանցի, 1881։

*Աղքատութիւն եւ նորա դարմանները ի գիւղորէս։ Գրեց Մ. Գէորգ Եփրիկեան, Կ. Պոլիս, Տպագր. Աբամեան, 1872։

Աղօթագիրք. « Համառօտ գիրք աղօթից, արտաքին յառաջին ուղղափառ և յաստուածաբան վարդապետաց։ Տպագրեցեալ ի հայրապետութեան տեառն Աստուածատրոյ արքեպս. կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց ... ի տպարանի Մարսիլիոսի գործէ որդւոյ Մարգարէ, և նորին իսկ արդեամբ »։ Պոլիս, 1721։

Բ. Տպ. « Գիրք աղօթից ասացեալ յառաջին և յուղղափառ վարդապետաց։ Կրկին տպեցեալ ... ի թուին Հայոց 1196, յունիսի 16 »։

Թուի տպագրութիւն Պոլսոյ։

Աղօթագիրք. « Գիրք աղօթից և զանազան մաղթանաց առ Քրիստոս և առ սուրբ Աստուածածինն. և մատուցական աղօթք ի պատիւ յարբերանաց Քրիստոսի, և ի պատիւ տնտեսութեանց սուրբ Աստուածածնի։ Այլ և երգք հոգեւորք ի վերոյ գանազան ասնից։ Արարեալ ի պէտս Հայոց քննակրօնց յԱռաքելական »։ Ցամի տեառն 1793, ի Վենետիկ, ի տպարանի Ազատնի Պատրոյի։

*Աղօթագիրք, « տգեղք հարկաւորք ըստ պատշաճի տանից և տեսուրց և պիտոյից հաւատացելոց »։ (Հ. Ղուկաս Վ. Ինճիճեան) 1822, 1826, 1838, 1840, 1857, 1867, 1877։

*Աղօթագիրք կարճառօտ. « Ստամպոլի ի տուով գրոսաց, ծանր ու հանգարտ սրտով աղօթք

քննչաս համար, ի Հ. Մկրտիչ Վ. Ալիշանեան ս. Վ. Նահապետ, Ս. Ղազար, 1832։

Այլեւայլ անգամ տպագրուած։

*Աղօթապիրք մանկանց, ի Հ. Պօղոս Վ. Յովհաննէս։ Վիէննա, Պաշտպան առաքը Առաւածածնի վանքը, 1837։

Զորրորդ եւ վերջին տպագրութիւն ի 1878։

*Աղօթապիրք ներողութեանց «զոր վերջին տպագրեալ եղեւ ի Հռոմի յամի 1817–1831. եւ հայերէն աշխարհաբար թարգմանեալ ի Հիւանդն զրաւ մեր լուսահոգի Ինճիճեան Հ. Պօղոս վարդապետ» իր կենացը վերջին տարին»։ (Յառաջաբան)։ Ի Վիէննա, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1833։

*Աղօթապիրք նոր աշխարհաբար ի Հ. Գաբրիէլ Վ. Ալիշանեան։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Առաւածածնի վանքը, 1830։ Այլեւայլ անգամ հրատարակուած։

*Աղօթապիրք հաւատոյ։ Գործեալ Մանուկ վարժապետ Կաիսեան Կիւրինցի։ Կ. Պոլիս, 1868։

*Աղօթապիրք «յորում պարունակին հոգեշահ ազդիք ի գլուխ սրբոց պատարագին»։ Կ. Պոլիս, 1867։

*Աղօթապիրք պատկերազարդ։ «Ըստ ուղղափառ դաւանութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ»։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան Եղբարց, 1866։

Աղօթամատոյց «որոնքեալ յառաջնոց ուղղափառ վարդապետաց Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ, ի լոյս ընծայեալ ի Մովհաննէ Տէր-Ներսիսեան»։ Տփխիս, 1856։

Աղօթամատոյց. «Գրքոյկ որ կոչի Աղօթամատոյց, արտատպեալ ի նոր ի սրբոյ Աղեքսանդր կաթողիկոսի Հռոմայեցւոյ. ի պէտս լուսաւորչածին հա-

ապրակ ժողովրդեան, յորժամ առաքք պատարագի խորհրդական արարողութիւնն սկսանի. 'ի յիշատակ չարչարանաց աստուածայրակնին Քիստոսի և 'ի քաւութիւն մեզաց մերոց, յամի տեառն 1687»։ Տպագրեալ 'ի նոր Նախիջևան, 1790։

*Աղօթամատոյց սրբազանն տեղեաց, աչխարհաբար և պատկերազարդ։ Գրեց Կ. Ե. Ե։ Երուսաղէմ, տպագրութիւն սրբոց Յակովբեանց, 1867։

Աղօթմատոյց. «Գանձարան ուխտաւորութեան և գրատարան հոգևոր 'ի ժամ անմահ Գառնին' անարիւն զնման, և 'ի յառաջնորդութեան' ընդունողաց քրիստոնէից' կենատուիթ խոհմունք և երանական գմայլեցուցիչք... Արտագրեալ երանելի հօրն մերոյ Աղէքսանդր կաթուղիկոսի Ջուղայեցւոյ, 'ի պէտս լուսաւորչածին հաստատակ ժողովրդեան, յորժամ առաքք պատարագի խորհրդական արարողութիւնն սկսանի, 'ի յիշատակ չարչարանաց աստուածայրակնին Քիստոսի և 'ի քաւութիւն մեզաց մերոց, յամի տեառն 1687։ Տպագրեալ... հրամանաւ և ծախիւք առաքք աթոռոյն էջմիածնի ծայրագոյն Նուբարայի Ռուսաց երկրի ամենայն ազգին Հայոց, առաքելաշէն առաքնորդի տեառն Յովհաննսի սրբազան եպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Արզումեանց։ Յամի տեառն 1790...'ի տպարանի նորին քաղաքի սրբազնութեանն, ընդ հովանեաւ երկնահանգիստ առաքն Թաղ վանից, որ 'ի նորն Նախիջևան»։

Աղօթամատոյց եւ ժամագիրք. Ամստերդամ, 1667։

Աղօթամատոյց 'ի պէտս քահանայից։ Աղօրք պատարագութեան և գոհաբերեան սրատարագի։ Գովասանք Աստուածածնի։ Աղօրք Մխիթարեայ աբբայի 'ի սկիզբ իւրոց աշակերտաց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար. 1832։

Աղօթամատոյց սրբոյն Յովսեփայ Արտուաճեցւոյն «յորում պարունակին զյաւ և զյաւ ազօթք ժողովեալք 'ի զանազան գրեանց։ Արարեալ յոս-

մեծիկ բանաստեղծ, ըստ ինքրոյ ամանց ջերմեռան գիր ։ ։ Վենետիկ, ՚ի տպարանի Ամառնի Պատրոյ, 1759։

Ր։ Տոմ։ Վենետիկ, ՚ի տպարանի Դիմաբերեայ Թիւպոսեանց, 1781։

Աղօթք Արեղայի։ « Ցիչատակ հոգւոյ Հ։ Սահակայ Հիբիանան Ծաղկարար խոստիցելոյ » ։ Վենետիկ, Ս։ Ղազար, 1876։

Աղօթք խոստանչիւր սուրբ շարաթու։ Տփխիս, 1856։

Աղօթք քաղեալք ՚ի Ժամագրոց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ։ Թէոդոսիա, ՚ի տպ։ Նաշխարեան ուսումն Նարանի ազգիս Հայոց, 1866։

Աղօթք օրական, հաւաքեալ ՚ի մատենից սրբոց Հարց, ՚ի ձեռն Յովհաննու Եահիենան, Կ։ Պոլիս, 1852։

Աճէմեան Մկրտիչ։ Քերթուածք։
ա։ Ժպիտք և արտասուք։
բ։ Վանագն։ Պոլիս, Տպ։ Արամեան, 1871։

*Աճումն մեղաց։ — Մեղքը խաղալիկ չէ։ — Մտքին մշակութիւնը։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ։ Փոսթիկեան Կռիքորեան, 1844։

Ամարանոց Բիւզանդեան « որ ՚ի նեղուցին կոչ. ուածնուպոլսոյ, կոչեցեալ ՚ի Տաճկաց Պողազ իչի. յորում և յաւելեալ յաջորդութիւն վէպիրն ազգիս։ Յօրինեալ ՚ի Հ։ Ղուկաս վարդապետէ Ինճիճեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ » ։ Վենետիկ, Ս։ Ղազար, 1794։

Իտալական Թարգմանութիւնն. Villegiature di Bisanzio in Bosforo Tracio. Opera originale del P. Luca Ingigi. Tradotta in italiano dal P. Cherubino Aznavor Mechitarista. Venezia, Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1834.

Գազիկան Թարգմանութիւն՝ի Journal Asiatique.

Ամբաստանարան։ Տեսխոստովանարան։

Ամերիկոյ պատմութիւն։ Տ. Վիպասանութիւն Ամերիկոյ։

Ամուլք սիրայինք։ Գրեց Թ. Թերզեան։ Կ. Պոլիս, 1872։

Ամուրիի մը երազները. Թարգմանեց՝ի գազիկեն Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ՝ի տպարանի Եղբարց Տեմեեան։

Ամսօրեայ մտաճոութիւնք «վան քահանայից, և խրատք կարևորք. Թարգմանարար քաղեալք՝ի Հ. Մկրտիչ աթոռակալ վարդապետե Ալգերեան»։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1853։

Այբբենարան.

Այբուբենք Հայոց. Alphabetum Armenum. Jussu S.D.N. Gregorii XV et S. Congregationis de Propaganda fide impressum. «Ալբուբենք Հայոց. և հրամանաւ սրբազան Գրիգորիոսի հնգեւտասաներորդ դի սուրբ Փաթին. այլ և սուրբ ժողովոյն որ վասն հաւատոյ ուխտեան հաւատոյ են կարգեալ՝ քազմեալ ընդ։ Թվ. ՌՈՒԿԴ»։

Այբուբեն (Ոսկանեան) տպ. յԱմստերդամ. յորում և քրիստոնէական այսպիսի վերջաբանութիւնն. «Ետրագրեցաւ բանս հաւատոյ սակս վարժութեան ածելոց, ՝ի Թուի փրկչին 1666. իսկ ՝ի մերում Թուոյ ՌՃԾԲ ... յԱմստերդամ քաղաքի, ՝ի տպարանի սրբոյն Էջքիածնի և սրբոյն Սարգսի»։

Բ. Տպ. «Գիրք այբուբենից, և կերպ ուսանելոյ զնոցուն իաւալական ոճիւ քերականութեան։ Այլ և կանոնք ոմանք աստուածաշնչական վասն պահպանելոյ զառողջութիւն մարմնոյ։ Տպագրեցաւ ... ՝ի Մարսիլիա, Թուին Քրիստոսի 1675»։

Հանդիպեմ Աստուածով. Գիրք այբուբենից. «յաղագս

Նորին ազգաց և մանկանց անկրթից. նա և տրանց գնա նա ոչ ուսանելոց. որոց լինի ժամանակ հատանել ՚ի կատարումն կրճատելոյն և ՚ի վարժուն Հանդամանս ընթերցողութեան։ Յորինեալ ներտպարտնուտ սրբոյն Մխիթարայ զրոմավարին ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս ։ ... 1722։

Այրուբենական տետրակ, « որ է գուռն ընթերցական ուսման։ Եարտպրեցեալ առաջ գնատրուսիկ և Նորատրոջ ազգացն. նա և ամենից գնա նա ոչ ուսանելոց զգիր, որք ունին զկնի ուսանելոյ։ Տպագրեցեալ ՚ի տպ. Աստուածատուրի » (անհատական)։

Այրուբենից գիրք, « յազգս նորին ազգաց և մանկանց անկրթից, նա և տրանց գնա նա ոչ ուսանելոց. որոց լինի ժամանակ հատանել ՚ի կատարումն կրճատութեան, և ՚ի վարժուն Հանդամանս ընթերցողութեան ։ ... Ներտպարտնուտ սրբոյն Կղեմեծնէ և սրբոյն Ատգամ զրոմավարի », 1700։

Ի. Տպ. ՚ի Պոլիս ՚ի տպ. սրբոյն Մխիթարայ զրոմավարի, 1740։

Տետրակ այրուբենական « որ է գուռն ընթերցական ուսման։ Եարտպրեցեալ առաջ գնատրուսիկ և Նորատրոջ ազգացն. նաև ամենից գնա նա ոչ ուսանելոց զգիր, որք ունին զկնի ուսանելոյ։ Տպագրեցեալ ՚ի տպ. Յհաննեսի և Պօղոսի ». (անհատական)։

Անյլ տպագրութիւն, ՚ի նոյն տպարանի. (անհատական)։

Տետրակ այրուբենական « որ է գուռն ընթերցական ուսման ... տպեալ հրամանաւ տեառն Զաքարիայ ազգասէր պատրիարգի, ՚ի տպարանի Պետրոսեան Մանճեանոսի, ՚ի Մատեհաս գպրի ». (անհատական)։

Այրուբեն Հայոց, Alphabetum Armenum, ՚ի Հռոմ, 1784։ Տարածեան Հատատոյ Տպարանին մէջ։

Հայկական Եւրոպական այրուբենի բառգիրք. « Եարտպրեցեալ յՆզիսարևի Հայոց գաղութը. և ետ յաւէտ խոստանալի ապագայ. վասն որոշումեան հայ տպագրի բարեկարգութեան երկրին. Թրեստը, ՚ի տպարանի Վ. Հարց Մխիթարեան միաբանութեան ։ ... 1788։

Այրուբենական ճար. Դրատեղվանից ազգ Հռոմայ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873։

Այրարատեան հանճարոտ « յուսումն նորահաս ազգայց » . Վիեննոյիկ , Ս . Ղազարու (այլեւայլ տպագրութիւնք) :

Այրարատեան հանճարոտ « արարեալ յուսումն նորահաս ազգայց . տպագրեալ յամի տեառն 1776 . եւ ի թուականութեան Հայոց առումերի ՌՄԻՆ . ի Թրեատէ , ի տպարանի վիրաբանութեան Հարց Մխիթարեանց . Ջրամանաւ եւ արուեստիւ կայսերական հրովարտակին » :

Այրարատեան ճոխ . « հանգերձ մեկնութեամբ տաղ կոկան բառից հայկական աշխարհաբառ լեզուաւ : եւ կարճառօտ տեղագիտութիւնք ինչ տաճկերէն եւ հայերէն : Արարեալ ի խնդրոյ ծերունազարդ բարեպաշտեան Տէվէճի ազգս մահտեսի Սիմաւանի որդի պարոն Կարապետին Գալաստացւոյ առ ի յիշատակ տոհմին իւրոյ , եւ յօգուտ մանկանց հայրենեաց իւրոց : Եւ նորին իսկ արդեամբ եւ ծախուք տպագրութեամբ ի լոյս ածեալ . յամի տեառն 1781 , ի Թրեատէ , հրամանաւ մեծաւորաց » :

Այրուրենեական ճոխ տետրակ վայելուչ կարգաւ գաւառաբարբառ եւ պէտպէտ իրօք ճոխացուցեալ ի յուսումն մանկանց մերազնէից : Շարեալ երեսուն եւ երկիներորդ հայրապետութեան սրբոյ Ամենայն Ընդհանրոցդ Տեառն եփրեմ Հայոց կաթուղիկոսի . Արդեամբք եւ ծախիւք Ջրվէժեան Աւետեանի . յամի տեառն 1811 , ի Վաղիմիա :

Այրենեատան Այտունեան (Գաւառաբան հայկազն մանկանց) . Փարիզ . յԱզգասիրաց տպարանի , 1859 .

Այլ տպագրութիւն , հատուածոյ . Պոլիս , Ազգասիրաց տպարան , 1871 :

Այրենեատան հայ եւ ռուս : Տփղիս , Գուլամիրեան գրատուն :

Այրենեատան տրատիկրատարդ վասն մանկանց , յԱնբրատիս վարդապետէ Գալֆայեան : Փարիզ , Ազգասիրաց տպարան (առ Վալտներ) , 1856 :

Այրենեատան հայ եւ ֆռանսեսերէն Պալատանեանի . Տփղիս , Գուլամիրեան գրատուն :

Այրենեատան եւ հնգերէն , Վիեննոյիկ , Ս . Ղազար , 1850 :

Այրենի՝ ընծայ ազգայց : Տփղիս , Ալապաճեան գրատուն :

Այրարեանց հայկազն լեզուի, պատկերազարդուածքն Թարգմանութեամբ, աշխատութեամբ Զաքարիայ Մահտեսի Մոսկուա, 1856։

Այրարեանց Գեղեցկի։ Տփղիս, Գուշակիրեան դպրատն։

Այրարեանց Նար. յորինեաց Տիգրան Յարութիւն Տէմիեան, Զմիւռնիա, տպ. Տէմիեան Եղբարց, 1864։

Այրարեանց վիպասիրայ. « Յորինեաց գեղանական տիրացու հանգուցեալ Մարտիրոս Միքայէլեան Դուրեանց ... ի տպարանի եպիսկոպոսական Ձեմարանին ի Կալկաթա, 1841, ՌՄՂ »։

Այրարեանց, Հեզարան և Ընթերցարան։ Գրեց Բագարատ Արմենաք, կ. Պոլիս, 1872։

Այրարեանց քերականին և Հայկին. Այիֆիսկիձիկ քերականիցի և տրամիճի. « Քերականական հայ ազգաց համար այբբենարան, բառից, թուահամար, Հայոց պատմութիւն, լատին լուսատու, երգ ի Հայաստան աշխարհ, և այլն։ Աշխատասիրութեամբ Միքոխ վարգապետի Տիգրանեան », 1861։

Այրարեանց ժողովրդական։ Տփղիս, Կնգբեանց գրավաճառանոց, 1880։

Այրարեանց ի վարգան տարկաւագէ։ Ի Մոսկով, 1827։

Այսմաւուրք։ Տես Յայսմաւուրք։

Այվազովսքի (Գաբրիէլ եպիսկոպոս)։ Տես
Առակք Խրիմեցւոց լեզուով։
Դասագիրք մեկնութեան խորհրդոյ եւ արարողութեանց սրբոյ պատարագին։
Երեք բանք առ տղայս։
Լաբրան կենցաղօգուտ գիտելեաց։
Խանգարմունք հայերէն լեզուի ի հնումն եւ ի նորումս։
Հազար եւ մի առակաւոր բանք։
Ցանոս եւ կամ յաղագս անսխալութեան պապին։
Նախակրթանք հայերէն լեզուի։
Ուղղագրութիւն լեզուիս Հայոց։

Պատմութիւն Ռուսաց։
Պատմութիւն Օսմանեան պետութեան։
Սիլվիոյ Փելլիքոյ, յաղագս մարդկային պարտուց։
Վարք Քրիստոսի։
Տրոգի խորհրդածութիւնք։
Տնային բժշկական մարմնամարզութիւն Շրէքբէրի։
Ռուիլուվի առակք։
Քրիստոնէական վարդապետութիւն Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ կամ վարդապետարան։
Օրէնք վայելչէ կենցաղավարութեան։

*Այվատեան Մ. Մ. նամակին քննութիւնը Քրիստոսական Եկեղեցւոյ կառավարութեանը վրայ։ Հրատարակեալ Տեառն Սարգսի արքեպիսկոպոսի և Պատրիարքի Կաստանդնուպոլսոյ և կրօնական ժողովոյն՝ գրեց Ծովհ. Պրուսացի Տէր Կարապետեան Տէրոյենց։ Տպեալ՝ի Կ. Պոլիս, ի գործարանի Ց. Տէրոյենց, 1861։

*Այտա ազգերգութիւն։ Թարգմանեց Պ. Կ. Պ. Շէրիմեան։ Զմիւռնիա, տպ. եղբարց Տէհէեան, 1874։

Այտընեան (Հ. Արսէն Վ.) Տես
Քննական քերականութիւն արդի հայերէն (աշխարհաբար) լեզուի։
Քերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայ լեզուի։

*Այրարատեայ այցելուն։ Վիպասանութիւն Համբ. բարձումեայ Ա. Կարնեցւոյ։ Հատոր Ա և Բ։ Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն Տիվլիթեան, 1871։

*Այրարատեայ հրաբուղխ։ ...«Աշխատասիրեցաք Թագեոս Մխիթարեան ազգ Ասուածաբանեանց Մխ-

հրդեհաւանդ ... ի 1856 ֆեւար. ի Կ. Պոլիս. Տա-
մուհիս, Գործ հինգերորդ Հեղինակին ։ Կ. Պոլիս,
ի տպարանի Մասեաց, 1870։

*Այրի մայրն ու միամօր որդեակը։ Գրեց Հ.
Մկրտիչ Վ. Տէվրիկեան, ի Մխիթարեան ուխտէ։
Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1871։

*Այրիվանք, Գեղարդոյ վանից առաքելական,
անտարանցոյց վոյելուչ պատկերներով։ Վաղար-
շապատ, ի տպարանի կաթողիկէ սրբոյ Էջմիածնի,
1871։

Այցելութեան (Հրահանգք) հիւանդաց։ Վիեն-
նիկ, Ս. Ղազար, 1833, 1861։

Ամակրէոնեան Նուագք. յօրինեալ Աբրահամ
Ց. Ալուանեան։ Կ. Պոլիս, Տպ. Բիւզանդեան, 1865։

Ամակրէոնի տաղք, հանդերձ ծանոթութեամբք.
թարգմանեալ ի հելլէն բնագրէ Թ. Թէրզեան։ Կ.
Պոլիս, Տպ. Պազոսի Բիւզիչեան և Ընկ. 1871։

*Ամանիտ, Հին գրոյց. ընծեռեցաւեր պատանիներու
համար. Վ. Ագայեանցի աշխատասիրութեամբ։ Թիֆ-
լիզ, ի տպ. Մ. Վարդանեան, 1881։

Ամանիա փիլիսոփայ. « Անանիայի հոգևվարք
փիլիսոփայի ներբողեան » ի համօդիկէն Վաղարշա-
պատու ։ Կ. Պոլիս, ի տպարանի սահմանել Ա-
ռաւածատուրի, 1747։

Ամանիայի Շիրակունւոյ ճառագրգք բանից։ Ի
լոյս ածեալ Բ. Բաշալեան։ Ի Ս. Պետերբուրգ,
ի տպարանի կայսերական Գիտնարանին գիտու-
թեանց, 1877.

ա. « Անանիայի Շիրակացւոյ երից երանելոյ
վարդապետաց վասն որպիսութեան հինանցն։

բ. Անանիայի Շիրակացւոյ Համարոյզ ասացեալ
ի Յայտնութիւնն տեառն և Փրկչին մերոյ։

դ. Անանիայի Շիրակացւոյ Համառօտի ասացեալ ի Զատիկն տեառն։

ե. Անանիայի Շիրակացւոյ Համառօտի յաշտգս կշռոց և Չափուց։

է. Անանիայի Շիրակացւոյ ա. Յաշտգս երկնից։ բ. Յաշտգս երկրի։ գ. Յաշտգս ծովու։ դ. Յաշտգս երկնային զօրութեան։ ե. Յաշտգս որ ի մէջ երկնից և երկրի շարժմանէ։ զ. Յաշտգս կաթին ծրոյ։ է. Յաշտգս հիւսիսային ասեղոյ։ ը. Յաշտգս լուսնի։ թ. Յաշտգս արեգական։ ժ. Յաշտգս հնդամասանաւակաց։

ը. Յաշտգս Առաքելաբաշխութեան։

թ. Գազ. Աղէքսանդրացւոյ նախերգան ի ներքոյ ածութենէ յոյժ։

*Անանուն կատակ. Տփղիս, Կեդրոնական գրատանէ։

*Անապատում, Տէր Աստուածաստութեանցն։ Տփղիս, Զաքարիայ Գրիգորեանցն, Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1880։

*Անարատ յղութիւն սուրբ Կուսին, քննօրէականերով և ազօթքներով։ Գրեց Ղ. Աղէքսանդր Վ. Պալչեան, ի Մխիթ. ուխտէ Վիէննա, ի Մխիթ. տպարանի, 1855։

Յաղագս վարդապետական սահմանի անապատ յղութեան սրբոյ կուսին՝ Համառօտագիր Սրբազան Քահանայապետին Պիոսի Թ։ Թարգմանեալ և տպագրեալ ի Ս. Ղազար Վիէննա., 1855։

Անաքարսիս։ Տես Ուղեւորութիւն կըրտսերոյն Անաքարսեայ յԵլլադա։

Անաչառ բանտ, ի Մկրտչէ Մարտիրոս։ Կալկաթա, 1821։

Անատօմիական բառարան?

*Անբարեխառնութիւն։ Թարգմանեաց յանգ-

գիտական Յովհաննէս Գ. կրճիկեան, աշակերտ Ս. Սահակեան վարժարանին Սամաթիոյ: Գալիս, Տպագրութիւն Ո. Յ. Բիւզանդեան, 1854:

*Ագաթա Գաստիոլի կամ Նախախնամութեան գազանիքը: Վիպասանութիւն: Թարգմանեաց Տ. Յ. Տէոճեան: Զմիւռնիա, ի տպագ. Տէոճեան Եղբարց: 1862:

Ագիտաց անպէտ. « Յորում պարտիցին քաղուածք պետական գեղեցկագործոյն, իրաւական և հոգեզուարճ բանից ի զանազան երկրէ անգիտացեալ մատենագրաց. գիտուրարար գիտել ի հրատարակութիւն և ի գրասենս հասարակաց: Հարկաւորաբար թարգմանել աշխատասիրութեամբ պարոն Յովհաննիսի Ավգէրեանց, աշակերտի արժանապատիւ պարոն Յարութիւնեան Գալուստեան, և միոյ յանգամանացն գերապատիւ Հոնասթինգեան Մխիթարեան հօրեն: Ի լոյս ընծայեալ հրատարակութեամբ Մ. Յ. Աղաթոնեան' Ամուսկոյէ և Մխիթարի, և նպաստաւորութեամբ ծախուց ազանգակաց Տպարանիս: Ի Վենետիա, 1821. տպագրեալ յընծայեալ Տպարանի Յորգանանեան պարոն Գալոստի, ի Յովհաննիսիկ Տէր Յակոբեան »:

Ագուեծն Պետրոս: Թարգմանեաց Յ. Ոսկան: Ի լոյս ընծայեալ արգելամբ Հայկազեան ընկերութեան ի Պէշիքթաշ: Կ. Գալիս, տպագր. Թուբենի Յ. Բիւզանդեան, 1861:

*Ագէրսեն. Երկու վէպիկ. Ոսխակ և Խոզոպուժ. Հրատարակութիւն Տիգրան Ներսոսեանցի: Թիֆլիզ, 1882:

Ագրիաս Արուեծոս Վրաստանցի (ի Գեղամանիոյ). Պերլինի արգուեսկան Համալսարանին ուսուցիչ. Արմիս հայերէն. Id est: *Abadica Armenus*; quo cum analysi vocum armenicarum Grammatica, et collatione versionis armenicæ cum fontibus aliisque, maximam partem orientalibus versioni-

bus exhibetur. Primum in Germania specimen characterum Armenicorum. In celeberrima Academia Lipsiensi procuratorum a M. Andrea Acolutho Vratislav; Siles. Anno Epochæ Armen. MCXXIX; Messianæ MDCXXC. Lipsiæ, Typis Justini Brandi.

Անդրէաս կրետացի։ Մեկնութիւն Յայտնութեան Յովհաննու, Թարգմանութեամբ Ներսիսի Լամբրոնացւոյ։ Երուսաղէմ, ի տպ. Ս. Յակոբ բեանց, 1855։

Անեկդոտներ (տրիտ. հատոր)։

*Անթոնին (Ալ. Տիւմա)։ Գազտնաբնակ Թարգմանից Օր. Մարիամ Ց. Ձերմակեան։ Զմիւռնիա, Տէտէեան տպարան, 1877։

Անի (քաղաքի) պատմութիւն։ Տես Ձանապարհորդութիւն ի Լեհաստան։

*Անի քաղաքին տեղագրութիւն, հանգերձ անտարանացոյց պատկերօք. Խմբագրեաց Յովհաննէս Տէր Աբրահամեան։ Երկրորդ տիպ, սրբագրեալ ի հնդինակէն և Հոխագուշեալ։ Թէոդոսիա, ի տպարանի Թումայեան Ուսումնարանի տպչիս Հայոց, 1867, ութ։

*Անիծեալն ... յաթթոյն։ Գազտնաբնակ Թարգմանից Ութիէոս Ց. Պէրպէրեան։ Հատ Ա–Դ։ կ. Պոլիս, 1870։ Տէտէեան?

*Անխօս մարգարիտ։ կ. Պոլիս, Մարգարեան գրատուն ի Մերզիֆոն։

*Անհաւատութեան դէմ։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Գուշինէմ կրթ. ընկերութ, 1841։

Անձեւացի «Խոսրովու Անձեւացեաց եպիսկոպոսի մեկնութիւն պատարագին.» ի տպագրատան Մխիթարեանց ի Ս. Ղազար Վենետկոյ, 1869 ո։

Յառաքեսեան հնոտիպ տեղեկութիւնները կու տայ. «Չնեղեցուց և զկարգաց նորին, նաև զժամասացութեանց տեառն՝ ոչ սակաւ գոհանին Հիներորդական բանք յառաջաց անտի. բայց ոճով ինչ զպատրաստութիւն ազգիդ ոչ գոհանիմք ցկէս տասնեքորդի գրոց. յորում Յոսով եպիսկոպոս Անձևացեաց՝ գրեաց զկրաստարակեալս. հաւանագոյն ևս թուի կարծել գրիչն՝ ի նախնեաց և անյայտ ձեալ. քանզի և սորին իսկ Յոսովեայ գրածն յետ երկիւրիւրոց և տասնեկաց ինչ տեառ՝ թուի զանխուլ ձեացեալ՝ ի Նեբսխան Լամբրոնացւոյ, որ մեծաւ խնամով որոնէր և գրիչ ջնոյն խորհրդոյ. և որ լուծմունս իսկ արար ղչորց սրբոյն Դիւիդորի Եարեկացւոյ զորդւոյն Յոսրոմեայ, զորմէ մեր բանս է։

«Սա՝ զոր սակաւ մի որպիսի իւր յիշէ, և սակաւիկ մի ևս այլք. երեք՝ ի տեհմիկ տանէ ընծայեալ՝ ի լոյս կենաց, ի սկիզբն կոյս ծ գարուս, ի նոյն՝ ի կոզմեան՝ ուր ինքն և որդիք իւր քաղաքավարեցան. քանզի զառաջինն յաշխարհն կարգ մեռալ՝ ... ծնաւ զոր դիս առաքինիս, զՄահակ, զՅովհաննէս և զնոսին յիշեալն Դրիգոր. յորոց երկոքին յետինքդ աշակերտեցան առ տեառ Անանիայի՝ ի Նարեկ։ ... Բուռն եհար Յոսրով զմիաբնակեանն վարուց և զկենդեցեական վիճակէ. և ամբարձաւ ցգոհ եպիսկոպոսութեան հռչակաւոր և մեծիշխան գաւառին Անձևացեաց։...»

«Բոլորք նորա ծանօթք և ձեայտնիք՝ են Գիրք նորա Հիներորդական Ազօթից եկեղեցւոյ մերոյ և պատարագին. որոց առաջինն ծանօթագոյն և վաղ ուրեմն տպագրութեամբ հրատարակեալ է՝ ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1730, շարախառնելով ընդ բանս հնոցիններն և զայլոց ոմանց հնագունից մերոց վարգապետաց բանս Հիներորդականց, երկասիրութեամբ Մովսէսի ուրումն վարգապետի հաւաքելոյ։ Իսկ Պատարագամատուցին Հիներորդական՝ այս առաջին տեսանէ լոյս տպագրեսեան վերածնութեամբ. որոց վերծանեալ իցէ զառաջինն՝ հարկ հաւատալ ևմին գոյնն և զերկրորդս զայս, նովին յաւակ տեսութեամբ և բառակարգութեամբ, նովին սեռն և ջերմեռանդն սրբութիւն, նովին ախորժ և համեղիկ բանիւք ...

«Զպատճառս յօրինուածոյ գրոցս՝ ծանուցանէ ինքն

*իսկ հեղինակն 'ի վերջաբանին. զժամանակն՝ յայտ առնէ յիշատակարան որգւոյ նորուն Գրիգորի, ևթէ եղև յամի 950, և գրեցաւ նախ առաջին 'ի Սահակայ եղբօրէ իւրմէ. զի որպէս Թուխ՝ հայրն Թէքգրէրը, և որգին գրեր. յոր միտս կարծեմ և զմխիթար Այրիվանեցի՝ յասելն, եթէ «Ի տարւոջ Անձևացեաց եպիսկոպոս արար զՆերսէհ Ակռաժամատուցին, զոր գրեր Սահակ որգի իւր»։

*Անծնաօգնութիւն. Սմայլս անգղիացւոյն եր. կասիրութիւն. Թարգմանեց Ս. Ղեմիքեանն։ Կ. Պոլիս, 1877։

*Անծնանուէր հայրենասիրի ուրումն բանք. Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Մխիթեանեան, 1853, 8vo։

Անճէլոյ. Թատերգութիւն վիկտոր Հիւկոյի։ Փոդիաբեանէ Թարգմանեց Հայկ Յակոբ Տէտէեան։ Զմիւռնիա. տպ. Տէտէեան եղբարց, 1863։

Անուշաւան, ազգային քերթուած։ Գրեց Տէր Գաբրիէլ Ծերունի Պատկանեան. պատկերազարդ։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1876։

Անուրջք 'ի Սիոն։ Ոգեաց Մ. Թաթուլ։ Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1869։

Անսիգք Անտիոքայ։ Տես Սմբատ Գունդստապլ։

Անտառաց մատուռը, վէպք։ Փոդիաբեանէ Թարգմանեց Աւետ Տէրոյեան։ Կ. Պոլիս, 1860։

Անտոն Բոնուկկեան. «Պատմութիւն կենաց, մահուիրոսութեան և պանծալեացն սրբոյն Գրիգորի արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի Հայաստանեաց։ Առաջարկեցաւ 'ի յԱնտոնէ Մարիա Բոնուկկիէ, 'ի կարգին Քհսուսեանց. Նուիրեցաւ Նոյնուամ սրբոյ 'ի Տիրուհւոյ Բէատրիկէ Սանգրոքի 'ի կրօնա-

ատուհասդ ի վանս սրբոյն Գրիգորի ի Նեապօլսէ։ Եւ Թարգմանեցեալ յիտալիական լեզուէ ի հայկական լեզու՝ յաւելեալ խնամանդ բանասիրաց։ Ի լոյս ածեցեալ արդեամբք և գործիւք տիրացու Մարտիրոսի Աստուածատրեանց Երիմիայի Կաստանդնուպոլսեցւոյ ։ Ի Վենետիկ. ի տպ. Ա. Պատրոսի, 1737։

Աղցեաղն ու սպասգայն, կամ Աղջկան վերստին կազմութիւն։ Գրեց Տէրեան Գ. Քհ. Կ. Պոլիս, 1879։

Աղջիկ կամ Գործք « քառասուն և երիք և քառասուն և չորեքտրդ Հոգւովց Մատրասիս Հայոց։ Հաւաքեալ և տպագրեալ վերահասուածեամբ երիցփոխանաց և հառաջորդաց որդոց Իւրեանց։ Ի Մադրաս, 1806։ Ի տպ. Տէր Յարութիւնի Եմաւուանեան Երիտասարդաց ։

*Աշխատասէր գիշեր կամ Ընտանեկան պատմութիւն հարուստին Ովհաննոսի կղզինեբը տալի խրբկուած քրոջիշնեբուս աշխատութեանը։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Գ. Կրիքֆիլի, 1852։

*Աշխարհ կամ Ապաշխարութեան տգատ բանս. և կամ Հոս ու Հոն։ Գրեց Յարութիւն Ջ. Մանուկ Ամասիացի։ Կ. Պոլիս, 1874։

*Աշխարհաբար լեզուի վրայ, առաջարկութիւն։ Տէր Յակոբ արքեպս Պատրիարքին հրամանով։ Գ. Ս. Օտեան։ Կաստանդնուպոլիս, Յ. Մխիթարեան տպարանք, 1851։

Աշխարհագրութիւն ա չորից մասանց աշխարհի. Ասիոյ, Եւրոպիոյ, Աֆրիկիոյ և Ամերիկոյ. առաջարկեալ վերաքանչիւր աշխարհաց որ ի նոսա գոգիս, գրեալ, գարս, գտարս, գվաճառականութիւն, գկառավարութիւն, գկրանս, և այլն։ Աշխատասիրութեամբ Գերապատիւ Տէրոն Տէրոն Սահմանեան Գիւմիւր Ագռոց վարդապետի և Աբգարի Մխիթարութեան Տէրոն Մխիթարոյ մեծի Աբգարի ։

Եւրոպա, վեց հատորի մէջ ամփոփուած. որոց երկու վերջինքն (ե և զ) « Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Ղուկաս վարդապետի Ինճիճեան կոստանդնուպոլսեցւոյ »։

Առանկ ալ Ասիոյ առաջին հատորն Հայաստան նոր, նոյն Ինճիճեան վարդապետին աշխատասիրութեամբն է։

Իսկ միւս հատորներն Մեխիթարեան արքեպիսկոպոսի Գիւվէր Ագոնց։

Տպագրութեան սկիզբն եղած է ի 1802, ուր քանի մը տարւոյ մէջ լրացած։

*Աշխարհագրութիւն. « Տեսութիւն համառօտ հին և նոր աշխարհագրութեան։ Աշխատասիրեալ ի Հ. Ղուկաս վարդապետէ Ինճիճեան ... Ցամի Տեառն 1791 ... ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու »։

Աշխարհագրութիւն ընդհանուր։ Հնդկաստութիւն Ն. Գրիգորեանց։ Թիֆլիզ. Հրատարակութիւն Հ. Գրիգորեանց, 1880։

Ա. Տարի. Նախագիտութիւն. (Հպրենագիտութիւն Թիֆլիզի)։

Բ. Տարի. Մասն ուսումնական և բնական. (31 պատկերներով)։

Գ. Տարի. Մասն քաղաքական. (Եւրոպա, Ասիա, Աֆրիկա, Ամերիկա և Աւստրալիա)։

Աշխարհագրութիւն Թորնեացւոյն. Տես Մովսէս Թորնեացի։

Աշխարհագրութիւն Վարդանայ. Տես Բառգիրք Երեմիայ Վարդապետի։

*Աշխարհագրութիւն համառօտ « Ընդհանուր երկրի, ըստ նորոգ կարգաց տերութեանց, աշխատասիրեալ ի Հ. Պօղոս վարդապետէ Ճօշեանեանց, ի Մխիթարեան ուխտէն հանգերձ գեղատիպ աշխարհացուցիւ »։ Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1835։

*Աշխարհագրութիւն « բնական, քաղաքական

և ուսումնական, գործածման ազգ համար։ Ճարտասիրեց Հ. Ամեփռոնաս Եպզջենան՝ ի Մխիթարեանց ։։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1840։

Այլեայլ տպագրութիւնք ունեցած է, նորանոր յաւելուածներով։

Աշխարհագրութիւն ուսումնական եւ բնական, և Տեսութիւն երկրագնոյ՝ ի Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալճեան։ Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1849։

*Աշխարհագրութիւն «բնական և ուսումնական և քաղաքական, ՝ի նախաշաւիղ Ասլանի աշխարհացոյց պատկերաց »։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1840։

Աշխարհագրութիւն քաղաքական «նկարագրոյ պատկերազ։ Հատեալս Հ. Ղևոնդ Վ. Մ. Ալիշանեան, վարդապետ Մխիթարեան։ Տպագրեալ առաջարութեամբ Յովհաննու Ամիրայի Տաճեան ։։ Բաց՝ ի քաղմութիւն քաղաքաց անուանականց, ահագոյն ծանուցմանց և պատկերաց, ունի նաև ասն աշխարհացոյց ասխատիք։ Գրուածքին կարևոր մասն կը կազմէ Տիգրիոր Հայոց մեծաց, մանրամասն և հետաքննական ստորագրութիւն Հայաստան աշխարհի։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1851-1854։

*Աշխարհագրութիւն հին եւ նոր Հայաստանեայց, գործածման ազգոյց համար. աշխատասիրեց Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի։ Վենետիկ, Մխիթարեանց տպարանը, 1857։

*Աշխարհագրութիւն առձեռն նոր քննութիւն ներու համեմատ, պատկերազարդ։ Կ. Պոլիս, 1861։

*Աշխարհագրութիւն համառօտ, քաղաքական. ՝ի Հ. Մեսրոպ Վ. Մագիկեան, առանձինն ազգագրական տեսութեամբ մը։ Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1857։

*Աշխարհագրութիւն. յոբնեաց Ամբրոսիոս

Վ. Գալֆայեան։ Թէոդոսիա, ՚ի տպ. Խաչիկեան ուսուցչաբանի տպչին Հայոց, 1861։

*Աշխարհագրութիւն ՚ի պէտս քարձրագոյն ուսուցչաբանաց տպչին, երկասիրեալ ՚ի Ցովհաննէ Գալեանեան։ Թէոդոսիա, ՚ի Խաչիկեան տպ. 1865։

Աշխարհագրութիւն համառօտ ուսուցչական, քնական, քաղաքական, պատկերազարդ։ Ցօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գաբրագաչեան։ Կ. Պոլիս, 1866։

Աշխարհագրութիւն համառօտ քաղաքական, նախապատրաստութիւն։ Գասագիրք ՚ի պէտս նախակրթական վարժարանաց (Վասն Ա. Տարօնոյ), որոշեալ և վաւերացեալ յազգային ուսուցչական խորհրդոյ կեդրոնական վարչութեան, ՚ի Ս. Մկրտչեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպարանի Ց. Մխիթարեան, 1861։

Աշխարհագրութեան համառօտ, գասագիրք, հարցմամբ և պատասխանեւով ՚ի պէտս գպրոցաց, պատկերազարդ։ 12 աշխարհագրական տախտակք։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ա. Ցակոբ Պէյազեան, 1876։

Աշխարհագրութիւն քաղդատական. Ասիոյ, Եւրոպոյ, Ամերիկոյ և Աւստրալիոյ քնգարձակ և մանրամասն նկարագրութիւն։ Վազարշապատ, ՚ի տպարանի կաթողիկէ սրբոյ Էջմիածնի։

*Աշխարհի շրջանն ութսուն օրուան մէջ։ Ժիւլ Վէռնի գաղղիացւոյն աշխատասիրութիւն։ Թարգմանեաց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէաքեան, 1876։

Աշխարհացոյց տախտակք, նոր։ Տես Ատլաս աշխարհացոյց պատկերաց։

Աշխարհացոյց Ի դարու։ Հրատարակութիւն Գևորգեան Պատկանեան (՚ի հայ և ՚ի ռուս)։ Ս. Պետերբուրգ, ՚ի տպարանի կայսերական Ճեմարանի գիտութեանց, 1877։

Աշխարհացոյց տասխտակք.

Հանուստրատ մեծ.

Ընդդէմ քանդակ գեղեցկագիւտ հանդիպեցաւ.

Փոխարկելոց Ռոմա յեանդդէպ սահմանագիծն.

Փորագրութիւն յոյժ ցանկալի.

Ի ձեռն եղբարց հաբսբուրգեան.

Ապրիանոս Ընտանեկիք

Եւ Պետրոսի քաջամարտիք.

Ընդ Վուկասոս հրամայագունի

Երկամիտք բազմիք յոյժ ածոյի

Եղբօր որդի իմ Անդրեասիկ

Պահեսցէ զնա յիւրում ծոցին:

ՁԱմստելդամ, 1695:

Hadrianus et Petrus Damianus Schoonebeek fratres faciebant, Amstelodami MDCXCV.

Հանուստրատ փոքր, քառակուսի. փորագրեալ 'ի Շ. Եղիա Վ. Էնռոպէնն: Վիեննէ, 1784:

Հայաստանեայց մեծ, փորագրեալ 'ի Վիեննէ. 1778:

Հայաստանեայց փոքր, փորագրեալ 'ի Վիեննէ 'ի Շ. Իգնատիոս Վ. Խաչատուրեան, 1751:

Երկրին Աւետեաց, փորագրեալ 'ի Վիեննէ, 'ի Շ. Իգնատիոս Վ. Խաչատուրեան, 1746:

Ճանապարհ աշխարհի. (Եւրոպա. Ասիա. Աֆրիկէ. Ամերիկէ) փորագրեալ 'ի Վիեննէ 'ի Շ. Եղիա Վ. Էնռոպէնն, 1786, 1787:

Օսմանեան տէրութիւն, փորագրեալ 'ի Վիեննէ 'ի Շ. Եղիա Վ. Էնռոպէնն, 1787:

Սուրբ Ժողովոյ և. շրջակայից: Վիեննէ. 1791:

Հնդկաստանի կամ Ինդոստանի: Վիեննէ. 1791:

Մարմարա ծովուն և. շրջակայից: Վիեննէ, 1805:

Սուրբ (Եւրոպիոյ) ծովուն և. շրջակայից. Վիեննէ, 1820:

Լոնդրայի և. վիճակին: Վիեննա, 1848:

Տաւրեան թերակղզի (Խրիմ): Վիեննա, 1856:

Հնդստան, Վիեննա, 1847:

Պաղեստին, Վիեննա, 1851:

Սուրբ Ժողով, Վիեննա, 1856:

Էյալոպա երկրագրական, Վիեննա, 1864:

Շիրակ գաւառ: Վիեննէ, 1881:

*Աշնանային երեկոյ գիւղում. Վոքզիլ. Ազգ արտրուածով։ Տքխխա, կնգբռնական գրավաճառանոց։

*Աշնան տերեւները, կամ Գաղտնիք երիտասարդաց և պատանեաց։ Գրեց Ա. Հայկունի. Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ե. Գաֆաֆեան։

*Աշուոնի ընտանիքը. Նագնժգա Վ... ի վենը։

*Ապաշխարացոյց։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլինկմ Կրիֆֆիթէ, 1839։

*Ապաշխարութիւն։ Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Պոլսոյ Ֆիլիչեանց և ընկ., 1869։

*Ապաշխարութեան յետս կոչումը։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Պոլսոյ Ֆիլիչեանց և ընկ., 1869։

Ապաստանարան սիրոյ. «Մեզատպատեալ քաղաստակծութիւն 'ի գիս. Թարգմանեալ ոտանաւոր չափմամբ յիտալական լեզուէ 'ի հայ բարբառ, երկասիրութեամբ Ռաֆայէլեան», Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Եղբարց Տիւսեան, 1853։

*Ապացոյց առաքելադիր աւանդութեան «յաշակս Սուրբ Առաւած խաչեցարիս երգելոյ, գրեալ 'ի Թագեոս Մխիթարեանէ։ Գործ հնգետասաներորդ հնգինակին»։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռամկավայ Գաֆաֆեան, 1871։

Ապացոյցք կրօնից. «Աղէքսանդրի Թասոնի և Ապացոյցք կրօնից և պատասխանատուութիւնք։ Թարգմանեալ յիտալական բնագրէն 'ի Հ. Մկրտիչ Վ. Ալիշանեան ասիաւակոչէ Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու», 1844։

*Ապացոյցք կրօնից, ուղղափառ կրօնի Հայոց առաքելական վերայ հարկաւոր ծանօթութիւններ։ Հրատարակեալ 'ի Մխիթարեան Միաբանից։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1851։

*Ապացոյց Հայոց աստուածպաշտութեան առաջնութեանը։ Շարադրեց Աբրահամ Սարգիս Ց. Պալասանեան։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Տէմիեան Եղբարց, 1854։

*Ապացոյց քրիստոնէական հաւատոյ։ « առաջնորդեց գիւրին դասերու բաժնուած, աշխատասիրութեամբ Տպլինի անգլիական եկեղեցւոյ արքեպիսկոպոսին »։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլինէմ Կրէֆիթեի, 1847։

*Ապացոյցք գոյութեանն Աստուծոյ, Յիսուսէն գաղղիացւոյ, արքեպիսկոպոսին Գամպրէի։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեան, 1865։

Առաջք ազգային։ Խմբագրեալ Հ. Սիմոն Վարդապետեան, ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1880։

Առակաց գիրք։ « Գիրք Առակաց Սողոմոնի՝ որդւոյ Դաւթի. ասպագրեցեալ առանձնակի ի փոքրիկ գիրս, ի ժամանակի յորժամ ասպագրիւր Առաւածաշունչն. զորոյ զմիջատանի էջն գինի ասպագրեցման ի յերկուս անլատեալ, առաք ասպագրել և զայս ի սիրոհանս վարդապետաց գիւրիմաց խրատուց և ոսկեզէն բանից գրոցս »։ Ճաշի Տետռ 1734, ի Վենետիկ։

Հայ և տառիկրնի. Գիրք առակաց Սողոմոնի որդւոյ Դաւթի. որոյ խրատքանչիւր երկուստ հայերէն պարբերութիւնեանցն հանգիպ, ի գիւրիմանալի լինել վարդապետաց սորին ոսկեզէն բանից, պարզապէս թարգմանութեամբ առձեռնարկեալ շարադրել յանձնէ, ի հնգերորդ տպագրութին ... յամի տեառն 1806, ի Կոստանդնուպոլիս, ի Գիւրգճի խանին, և ի տպարանի Ցովհաննիսեան Պալսոյ »։

Առակք, ժողովող եւ իմաստութիւն, երկք գիրք Սողոմոնի։ Թրնատ, ի տպարանի Մխիթարեանց, 1802։

*Առակք Եզովբոսի։ Տես Եզովբոս։

*Առակք եզոպոսի, և առածք պհսպհս ազգաց։ Ս. Պետերբուրգ, 1859։

*Առակք Խրիմեցւոց լեզուով։ Թարգմ. Դօն գեսին վրաց. ի տպարանի Ծովհաննու Տէր Աբրահամեանց, 1875։

Առակք Մխիթարայ Գոշի։ Տես Մխիթար Գոշ։

Առակք Պարսից։ Թարգմանեալ Մեսրովպ Թ. Թաղիգեան, Սարկաւագ որդոյ Էջմիածնի։ Կալկաթա, 1846։

Առակք Հարիւր բարոյական, պէտի ազգ հասնար։ Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ Զաքմայր Ե. Ծովհաննեան Զմիւռնացի։ Կ. Պոլիս, 1844։

Առակք ճաղկաքաղք Քուշնէրեան Հ. Քեռովբէի, կաղանգէր։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876։

Առակք Քռիլովի։ Տես Քռիլով։

Առակք Ֆենելոնի։ Տես Ֆենելոն։

Առանձնութիւն հոգեւոր (Լուգովիկոսի Պուրտալուի)։ Փոխեալ ի մեր Գէորգ Վ. Հիւրմիւզ արքեպիսկոպոս Սիւնեաց և ընդհանրական արբայ Մխիթարեան Ոհթին։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1877։

Առաջարկութիւն կաթուղիկոսական ցանձնաժողովոյ, առ ազգային ընդհանուր ժողով։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս Լրագրոյ, 1866։

Առաջիկայ ընդհանուր ժողովը։ Գրեց Փեղիքս Տիւբանըս, հպիսկոպոս Օռէանի. Թարգմանեալ ի Մխիթարեանց։ Վիեննա, Մխիթ. տպար., 1869։

Առաջին գիրք ընթերցանութեան տղայոց։ Կ. Պոլիս, Մխիթարեան տպարան։

Առաջին գիրք տղայոց, կամ Հրահանգք ընթերցանութեան և բարոյական գիտելեաց՝ ի պէտս նախնական գպրոցաց։ Թարգմանեալ ի գազղիարէնէ յաշակերտաց գպրոցին Ապուշխոյ։ Վենետ.՝ ի տպ. Վանական Աթոռոյն, 1862։

Առաջին մրմունջք։ Այվազեան։ Կ. Պոլիս, 1864։

Առաջին սահմանադրութիւն գիկեղեցւոյ Քրիստոսի, տուեալ ի ընդդէմ նախ սրբոյ ամենազնեան Հոգւոյ վաւիկանու։ Կ. Պոլիս, 1870։

Առաջին տերեւք։ Քերթուածք. Մահ Սոկրատայ. Ճառք. Այլեայլք. Ցաւելուած։ Ո. Ց. Գերպէրեան։ Կ. Պոլիս, 1877։

Առաջին քայլ բարուքման ազգիս Հայոց՝ ի Հայաստան աշխարհի։ Աշխատասիրութիւն Հ. Պօղոս Վ. Պէյնուհէրեան, Այնտունեան Մխիթարեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոս Քիրիչեան և ընկ., 1878։

*Առաջին քրիստոնէական վարդապետութիւն, ի պէտս գպրոցաց և գերդաստանաց։ Կալկաթա, 1841։

*Առաջնորդ անգղիարէն եւ հայերէն զրուցաստրութեան, հնչմամբ անգղիարէնին. յօրինեալ յԱմերոսիոս վարդապետէ Գալֆայեան։ Փարիզ, ի տպարանի Վալտեքոյ, 1855։

Առաջնորդ Բնագիտութեան։ Տե՛ս Բնագիտութիւն։

*Առաջնորդ գաղղիարէն եւ հայերէն զրուցաստրութեան, յօրինեալ յԱմերոսիոս վարդապետէ

ակ Գալֆայեան։ Փարիզ, ի տպարանի Վալտերայ, 1855։

*Առաջնորդ դաստիարակութեան, առանձին ծնողաց համար ... Գրեց Հ. Պօղոս Վ. Յովհաննեան։ Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1862։

*Առաջնորդ եկեղեցւոյ անդամներուն։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Գուշինէլ Կրիքիքէթ, 1845։

*Առաջնորդ երկնից Պանա ծիրանաւորի, լաւին լեզուէ թարգմանուած յաշխարհիկ բարբառ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1834։ Տես Ջեռքաճու Թիւն։

*Առաջնորդ երկնից համ Քրիստոնէական պատկերազարդ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ֆերոյենց։

*Առաջնորդ ընտանեկան։ Թիւ Ա. Պատկերազարդ ընդդէմ թշնամեաց մարդկային կենաց։ Շարադրեց Գ. Պազտասարեան։ Կ. Պոլիս, 1872։

Առաջնորդ ընտանեկան Գազզ. Հայերէն, Յունարէն և Տաճկերէն լեզուաց։

Առաջնորդ լուսաշաւիղ ճանապարհին յաւիտենական կենաց։ Երկասիրութիւն Տեառն Մատթէոսի կաթողիկոսի ամենայն Հայոց։ Վաղարշապատ, ի տպ. Ս. Էջմիածնի։

*Առաջնորդ ճշմարտաց, որ կը ցուցընէ թէ ծնողք ինչ կերպովիրենց զաւկընները պիտի կրթեն։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուշինէլ Կրիքիքէթ, 1838։

Առաջնորդ խօսակցութեան անգլիարէն լեզուի։ Գրեց Մ. Պազտասարեան Հիւսեանց։ Կ. Պոլիս, Աբաճեան տպ. 1879։

Առաջնորդ հայերէն եւ յունարէն զրուցա-

տրութեան։ Շարադրեց Թ. Ա. Պարթիզպանեան։ Կ. Պոլիս, 1869։

*Առաջնորդ հայ ընթերցանութեան կամ Նոր քերականն և ուղղագրութ։ Օգնեալ Նէրսէս Սահակեան։ արդիւնաւորեալ Հայկազնեան ընկերութեան ի Պետերբուրգ։ Կ. Պոլիս, տպ. Ռ. Քիւրքճեան, 1860։
— Մեզպուրեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Առաջնորդ Ճանապարհորդութեան, յօրինեալ Հ. Փիլիպպոս Ս. Վասաքեան։ Վիեննա, տպ. Մխիթարեանց, 1864։

*Առաջնորդ մարց, կամ մայրերը ինչ պարտ ունին զաւակաց վրայ։ Թարգմանեալ ի յունականէ Յովհաննէս Արայ Մարգարեան Արմաշեցի։ Կ. Պոլիս, 1866։

*Առաջնորդ նամակագրութեան, գաղղիարէն և հայերէն ի Հ. Վարգան Վ. Ըստկաբեան։ Վիեննա, տպ. Մխիթարեանց, 1870։

Առաջնորդ սրբազան տեղեաց։ Գրեց Մկրտիչ արհեպս Գէրմանիկեցի, միաբան սրբոյ Երուսաղէմի։ Կ. Պոլիս, տպ. Տէրոյենց, 1858։

*Առաջնորդ փրկութեան, «որ կը ցուցընէ թէ փրկուելու համար ինչ ընելու է»։ Զմիւռնիա, ի տպ. Թուրնեմ կրէֆֆէթ, 1842։

Առաջնորդ քաղաքակրթութեան մայրերուն դաստիարակութիւնը։ Շարադրեց Ն. Ց. Կիւմիւշեան։ Կ. Պոլիս, տպ. Մեհէնտեան, 1858։

Առարկութիւնք ի Մահմէտական։ Տես Մանաւանդ ակնք առարկութիւնք։

Առաւել պարզաբանութիւն «քրիստոնէական վարդապետութեան, թարգմանեալ ի Փըռանգաց լեզուէ ի Հայոց բառն։ Զեռամբ Տէր Պետրոս Պոդոս

ի Հաց քահանային. և հրամանաւ Սրբազան Փաւլին Ուխթերոյ Որբանոսի, և Սուրբ Ժողովն որ վան հաստատուածնան հաւատոյ կարգեալ է. կազմեալ եղեւ ի Թվ. ՃՆՆգեան Քրիստս. ՌՈԼ»։ Հռոմ, ի տպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ։

Առաքել պատմագիր. «Գիրք պատմութեանց շարադրեալ Առաքելոյ վարդապետին Դավրէժացւոյ։ Սակս գիպուածոց Հայաստանեայց» և և գաւառին Աղթամարայ և մասին Գողթան գաւառին սկզբեալ ի Թուոյն Հայոց 1054 մինչև յաւարտ պատմագրութեանս. այլ և ի յիշատակ ածեալ մասնաւորապէս ատեն և անուն։ Տպագրեալ ներքոպարանովս սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Սարգսի զօրավարի... Վերակացութեամբ Տեառն Ոսկանայ Երևանեցւոյ բանի ապաստարի, յԱմենէլօսեանս»։ 1669։

Առաքել վարդապետ Սիւնեցի. Տես
Աղաամգիրք.
Ջեռնադրութեան գիրք.
Մեսրովպ Երէց։

Առաքելեանց. Նեղ և խոնաւ բնակարաններէն մասին։ Տփխիս, կեդրոնական գրավաճառանոց։

Առաքելեանց. Հաւատարմութիւնը ամէն արդիլքներին յայտնում է։ Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում։ ի տպ. Ծովհաննու Մարտիրոսեան, 1881։

— Խաւարից դէպ ի լոյս։ Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում։ ի տպ. Ծովհ. Մարտիրոսեան, 1881։

— Դօն-Կիշոտ։ Տփխիս, Զ. Գրիգորեանցի, կովկասեան գրավաճառանոցում։ ի տպ. Ծովհ. Մարտիրոսեան, 1881։

— Գէորգ Ռոյեստոն։ Տփխիս, Զ. Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում. ի տպ. Ծովհ. Մարտիրոսեան, 1881։

Առաքինի, գիսուն եւ արուեստագէտ պա-

տանի, կնոջ Գանձու խոշոցեան։ Թարգմանեց Պօղոս Վ. Խշտունեան. Ամստ., ի տպ. Ձարխափան Ս. Աստուածածնի, 1877։

*Աւաքինի եւ քաղաքակիրթ պատանի։ Կնոջ Գանձու խոշոցեան. Թարգմանեալ եւ տպագրեալ յօշխարհին բարբառ ի Վենետիկ ի Ս. Ղազար, 1864։

*Աւաքինութեան հարկաւորութիւնը, օգուտները ու ճոգուտը. Ճառ բարոյական։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1848։

Աւաքինութեան Ճամբայն, կամ Մէնոյր մանկանց եւ երիտասարդաց։ Թարգմանեալ Տ. Տ. Թ. Սահակեանց։ Երուսաղէմ, ի տպարանի սրբոյ Յակոբեանց, 1867։

Աւաքինութեանց գիրք ... «Եորուամ նախ ընձեռին զկամեցոյ առաքինութեանց. զՀաւատոյ, զՅուսոյ եւ զՄերոյ. զԽոհմութիւնէ, զՄղջմտհոգութիւնէ, զԱրիւնէ եւ զԱրգարութիւնէ։ Ապա զճոմանց պարգեւաց Պօղոս սրբոյ. եւ վերջապէս զերանելեացն առաքինականաց։ Աղգրածելոյ ի լատինականէն ի հայ բարբառ, ի գաւառն Նախիջեւանու, ի վանիցս ժամանակաց։ Իսկ այժմ ի լոյս ածելոյ աշխատասիրութեամբ եւ սրբագրութեամբ առաջնոյ Մխիթարոյ վարդապետի Սեբաստացւոյ Արբոյ հայրն կոչեցելոյ» ... Ձամբ առաւն 1721. Վենետիկ, ի տպ. Ա. Պատրոն։

Բ. Տպ. «... Եորոգրեալ ի Պետրոս արեզակն արդանացւոյ, որ ի կարգէ Բարերչաց սրբոյն Ղազարիանեանց։ Թարգմանեալ ի լատինականէն ի հայ բարբառ, ի Յակոբոյ առաքելէ, ի գաւառն Նախիջեւանու, ի Թուին Քրիստոսի 1339։ Ի լոյս ածեալ եւ տպագրեալ նոյն աշխատասիրութեամբ առաջնոյ Մխիթարոյ վարդապետի Սեբաստացւոյ Արբոյ հայրն կոչեցելոյ։ Եւ այժմ տպագրեալ երկրորդ անգամ ջանասիրութեամբ Աբգենտոսի եւ գործակցութեամբ բարեպաշտան եւ քաջատեղեակ երկուցունց եղ-

քարոյ հարուածոյ՝ Բարսղամեան պարոն Յովանիսին և պարոն Զաքարիին»։ ... Ցամի տեառն 1772 ... ՚ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց։

*Առաքինութիւնք Բամբակայի. Գարեջոյ կալանի խոստացողն կատակերգութիւն։ Բնագրէն Թարգմանեաց Պօղոս Գ. Պալդաչարեան. Զմիւռնիա, 1866։

Առաւել պարզաբանութիւն. «քրիստոնէական վարդապետութեան, Թարգմանեալ ՚ի Յունարէն լեզուէ ՚ի հայոց բառն, ձեռամբ տէր Պետրոս Պօղոսի Հայոց քահանային, և հրամանաւ արքայական Փաշին ուԹնեղոզ Որբանոսի, և առաքը Յովհաննէս որ վանն հաստատութեան հաւատոյ կարգեալ է։ Կողմեալ եղև ՚ի Թվ. ՌՆԱ-ին Քրիստս. ՌՈՂ»։ Հռոմ, ՚ի տպ. Յովհաննէս Տարածմանն հաւատոյ։
Նոյն հոյ և լատին։ Փարիզ, 1634։

*Առողջաբանութիւն. «Մանկութիւն, պատանեկութիւն, Հասակաւորութիւն, Մեծութիւն, Ծերութիւն, խրատս ամենեցուն։ Ոգեկից ըմպելեաց և ծխախոտի վնասակարութիւն. հրատարակութեամբ Աստղիկ Բիւռնի։ Թարգմանեալ Նազարեթ Ս. Չամպազեան»։

*Առողջաբանութիւն։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէ-ոհէեան եղբարց։

Առողջաբանութիւն կամ Առողջ ապրելու մեթոդաւոր և ընդհանուր կանոններ։ Տեսր Ա. Բ. Գ։ Ճարտարեց Տոքթոր Ա. Կոճիկեան։ Կ. Պոլիս, 1861։

Առողջաբանութիւն ամուսնութեան, Ա. Տըպէ գաղղիացւոյն։ Թարգմանեց Գ. Նիւրշապուհ, Կ. Պոլիս, Արտեան տպ. 1876։

*Առողջաբանութիւն ընդարձակ. «՚ի պէտս համոյն հայազգի անձանց, տղայոց, կանանց, ծերոց, աղայոց, օրիորդաց և նորածին երախայից։ Ճօրնանաց Տոքթէօր Գ. Ճէրրահեան. Ճատոր Ա. Տպա-

գրութիւն ի վանս Զօրափորին սուրբ Աստուածածնի, յԱքսոյ, 1878։

*Առողջապահութիւն հոդեկան։ Թարգմանեաց ի գերմաներենէ Տէրէոբ Մանուէլ Բարսեղակ Էքիճեան Իւթիւճեան։ (Թուղթապան Կիլիկիոյ)։ Կ. Պոլիս. Տպ. Ի. Քիւրքճեան։

Առողջապահութիւն. Հ. Ժօրժ գազդիացւոյն։ Թարգմանեց Ս. Էմմաքճեան։ Կ. Պոլիս, 1876։

Առողջապահութիւն և տածումն առաջին մանկանց։ Տփխիս, Կեդրոնական դրատանն։

*Առողջութեան կանոնները. Առողջութիւնը անվնաս պահելու գլխաւոր նեարեաց վրայ։ Վենետիկ։ Ս. Ղազար, 1838։

*Առողջութիւնը պահպանելու վրայ օգտակար կանոնները։ Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1850։

Ասացուածք իմաստասիրաց։ Տես Պարզատումար մշտնջենական և Սփերք հայկականք։

Ասիական ճանապարհորդութիւն ի հայրենիս. Գրեալ Պետրոս Մ. վարդապետ Կաշհակեցի նախկին առաքելոց Սկեւռա։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Վ. Ց. Մարգարեան, 1881։

Ակէրեան (Հ. Վրթանէս Վ.). Տես
Թովմա Գեմբացի.
Իմաստասիրութիւն բարոյական.
Խոկմունք.
Խրատք կատարելութեան.
Կովդին, փիլիսոփայութիւն.
Մշտնջենաւոր պարզատումար.
Ռոլէն, Պատմութիւն Հռովմայեցւոց.

Քարոզգիրք.

Ակէրեան Ցովհաննէս. Հաստատեան քաղաքականութիւն։ Տփխիս, ի տպարանի Գր. Մելքումեանց և Հ. Էնֆիաձեանց, 1869։

Ասողնիկ. « Տիեզերական պատմութիւն Մատթէոսի վարդապետի Տարօնեցւոյ. ի լոյս ընծայեալ հանգերձ ծանօթութիւնովքը կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի։ (Փարիզ) ի Գործատան կարապետ Վ. Շահնազարեանց »։

« Տպագրութիւնս մատենիս արարաւ հանճարեղ Թեոդորոս կրկին օրինակաց. յորոց մին եւս ի ձեռս էր ի գրատանէ սրբոյն Ցովհաննու Մկրտչի Ամիրգուղ վանաց Խուզէչի. միւսն ի Տաթեւացւոյ՝ մայրավանիցն Սիւնեաց նահանգի, զոր օրինակեալ էին յամի 1843... Աղբիւր երկոցունցն մի գոլով՝ տարբերութիւնքն ընդհին իմն էին. այլ գժբաղդաբար յերկոսին եւս պակասեր մնան ինչ երկրորդ գլխոյ երրորդ գրոցն. որ թէ և չէը կարեւորագոյն իմն, նախ՝ զի ոչ հայէը յազգային էրուդութիւնս, երկրորդ՝ զի մարթ էը ընուշ զայն ի Թովմայէ Ադծրուանեցւոյ և ի Մեքէռանէ։ Բայց յամենայնի կատարեալ կամելով առնել զառաջարկեալ զգործ մեր՝ խնգրեցի նամակաւ զպակասոյդն ի վանաց սրբոյն Ղազարու, ուր գտանէը այլ մի եւս օրինակ այսր պատմութեան. և պատասխանի ընկալայ թէ ի նմա եւս պակասեր խնգրեալն մեր։ Ոչ եւս կամեցեալ այնուհետեւ առնս գոյզն ինչ թերութեան թողուլ ի խառնուրդ գիտութեանս մատենիս այսմ՝ ընծայեմ ահա ի լոյս, ի փառս ազգի մերոյ և յօգուտ ուսումնասէրն մանկանց նորին »։

*Ասպարէզ ազգին Հայոց. Գրեց Վ. Տ. Մ. Մելքոնեան, անգամ Ընկերութեան։ Հատոր Ա. կ. Պօլիս?

Ատեղագիտական հրահանգք ի վերայ գիւսաւոր աստեղաց. ի Հ. Պօղոս Վ. Ցովհաննեան։ Վիէննա, տպ. Մխիթարեանց, 1841։

Ատեղագիտական հրահանգք ի վերայ երկ-

նագնատոյ. ՚ի Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալճեան։ Վիեն-նա, տպ. Մխիթարեանց, 1845։

*Աստղաբանութիւն։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տեառնեան Եղբարց։

Աստղաբաշխական կանոնք վասն պահպանելոյ զառողջութիւն մարմնոյ։ Տեառ Հյբբեն-նաբան տպագրեալ ՚ի Մարսիլիա։

*Աստղաբաշխութիւն հանճառօտ։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Դուքինեմ Կրիֆֆիթի, 1841։

*Աստղիկ արեւելեան. Օրագիր բանասիրական։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ե. Մեւհէնթեանեան, 1858։

*Աստղիկ հայրենեաց կամ Ընթերանոյց յաւուցմանութեան։ Թղթից Բարսեղ Սարկաւագ Հայգազեանցեան, Մխոցան Ս. Երուսաղէմի։ Կ. Պոլիս, 1867։

Աստուածաբանական վարդապետութիւն։ Զմիւռնիա, 1845?

Աստուածաբանութեան (Քրիստոնէական) հանմանաստութիւն։ «Ամէն բան փորձեցէք, բարին ամուր բռնեցէք» ա. Ս. թես. է. 21։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ա. Պ. Զըրյեան, 1856։

Աստուածաբանութիւն բարոյական. «Հանմանառեալ ՚ի Ս. Աստուածային Լիկուրգոյ, ՚ի ձեռն Հ. Եզուարդոյ Վ. Հիւթթիւզ արքեպիսկոպոսի Եփրակեայ ՚ի Մխիթարեան ուխտէն»։ Հատոր Ա. և Բ։ Վիեննայիկ, ՚ի վանս Ս. Ղազարու, 1865։

Աստուածաբանութիւն տեսական. «Հանմանառեալ ՚ի ձեռն Տեառն Եզուարդոյ Վ. Հիւթթիւզ արքեպիսկոպոս. Եփրակեայ ՚ի Մխիթարեան ուխտէն»։ Հատոր Ա և Բ։ Վիեննայիկ, ՚ի վանս Ս. Ղազարու, 1862։

«Ի լափոյ իսկ գրոցս յայտ է, կ'ըսէ Գնբ. Հնգի-նակը, զի ոչ որպէս Աստուածարանութիւն հնխ և լիուլի զամ 'ի լոյս ընծայեմ, առ որ բազմահատոր առաւրակարկառ մատենից պէտք էին, այլ որպէս համառօտութիւն իմն 'ի վարժս և 'ի նախակրթութիւն ուխտի մանկանց։ Վասն որոյ մի ոք խնդրեսցէ 'ի սմա աւանդեալ երկարապատում գիտութիւս և գհակառուածութիւնս այլեւայլ կռապաշտ աստուածոցն, մանաւանդ զիրաց որ էին 'ի հաւատոց ... Եւ ոչ զառարկութիւնս ազանգոց և հերձուածոց 'ի սմա համահատաքեմ. այլ զտահմանս ևեթ հաւատոյ, զհաստատութիւնս նոցին 'ի սուրբ Գրոց, յաւանդութենէ, 'ի Ժողովոց և 'ի Հայրց. և զյիմնաւորս հերձուածոցն. որպէս զի գիւրին եղիցէ համբառակաց առնուլ 'ի միտ զամենայն, առանց ընտրելոյ և յապաւելոյ »։

Տես Այկեան Յովհաննու վարդապետ. Ոսկեժամ. Հաթեյան. Պիլուզեան, և այլն։

Աստուածաճաճնի ժամագիրք։ Տես Ժամագիրք Աստուածաճաճնի։

Աստուածաղերս. «Գիրք ազօթից որ կոչի Աստուածազերս։ Ճարմարեալ 'ի Ղազարու ամենիմաստ հայրապետէ 'ի 1191 թուին. յաստուածակառոյց և 'ի սիներգական ազոտն սուրբ Էջմիածնին »։ Ի թուի տպագրութիւն Պալոյ, «Ի գործարանի արուսպ Աբրահամու », որպէս անկարելի չիշատակարանն։ (Մատենագրանին ցուցակը՝ Էջմիածնի տպագրութիւն կը համարի)։

Բ. Տպ. Ի Պետրպուրգ. «... Ազարեալ անառն Ղազարու հոգեչոյս հանգուցիկոսէ սրբոյ ազոտոյն Էջմիածնի. և վերստին տպագրեալ 'ի վենետկոգում ամի հայրապետութեան լուսանկար մերն Սիոնի սրբոյ ազոտոյն Էջմիածնի տեառն Ղուկասու, ... Ջատմեռնաւ իշխանապետիս տեառն Յովսեփոյ առաքելասաւիղ սրբազնակատարի և առաջնորդի ազգին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաստոյ։ Ջամի տեառն 1786 ... Ծախիւք տեառն Յոհաննիսի Հիմնակիր և սրբակրօն վարդապետի նոր Ջուղայեցւոյ 'ի

Յանկս ընտրյալս ի ապագան ի ամէնայնի պարտս Տիրոջն։ Հրամանաւ կառավարչացն տարեգրեցաւ »։

Ի. Տպ. « Տիրոջ ազնիւ որ կոչի Աստուածաղէս. արտեալ անուն Պարտս հոգևոյս կամաւորին որոյ ամենայն Էջմիածնի ի նոր նախիջևան »։ 1793։

Աստուածամանուէլեան, յորինեալ երանելի ուրն Պետրոսի եպիսկոպոսի Նախիջևանցւոյ և աստուածբան վարդապետի Հայաստանեայց։ Վալիա թա, 1827։

Աստուածաշունչ սուրբ գիրք հին եւ նոր կտակարանաց.

Ի. Տպ. Ոսկանայ վարդապետի Երևանեցւոյ. « Աստուածաշունչ հնոց և նորոց կտակարանաց ներբարբառեալ, շարակարգութեամբ նախնեացն մերոց և ճշմարտասիրաց թարգմանչաց։ Ի սկիզբն հրամանաւ մեծի Տաճկաստանի Յակոբոյ Հայոց կաթողիկոսի գլխակարգել և անուանել զսա գաղմատացուցն, նաև զհամեմատութիւնն հանուրց գրոց աստուածաշնչից, ընդ երեսս առընթեր կարգեալ աւետարանչաց, նաեւ ոսկեայ բանն անուն ապաստարի Ոսկանի Երևանեցւոյ։ Ցամսեանս, ներբարբառեալ սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի գրաւորի, ի թուին մերում 1666. ի Հայոց Ռձծե. նոմանք ասեն մերոյ վերասանի »։

Վերատպութեան կ'ըսէ. « Գոհութիւն, պատիւ և փառք ... զի ևս զկարողութիւն անարժանութեան իմում ձեռնառութեամբ և ժանգոտութեամբ ընդհարկացութեան մտքիս զգիւք պայազատութեաց. Առաքեալոյն, Թէոդորոսի և Պետրոսի Ջուզայեցւոյ. քանզի աստուածաբերքն և կրօնիքս այսոքիկ հայելով ի նորոգութիւն աստուածայնոց կտակարանաց որ ի մէջ ազգիս Հայոց, մնասուն վարդապետաց և վանականաց և գրոց աշակերտաց. վասն որոյ ջանայեալ սերով յաճախելոյ յորգորելոյն զվանեալս, քաջալերելով և զիմն նորոգութիւն. որ առաջ գոյիւ վարանիլ. ձեռնարկ եղեւ ինձ ներ-

գործառնութեանս պատճիկ. տալով առաւտապէս ընծայս գրամոյն ըստ որում և յորժամ պիտոյանայր։

« Զանգի ես իշխանութեամբ և հրամանաւ վեհափառի կաթուղիկոսի ... առաւել Յակոբայ՝ ներքինւոյն վրիժելոյ հազարերորդի վեցհարիւրորդի վաթաներորդի երիցորդի. իսկ ըստ Հայոց Թուոյ հազարերորդի հարիւրորդի մեռաւաներորդի, անպակասելի ինէ. ևլեալ յերկիրն և յապգէ նմին գինացի՝ ի գոլորմանս Եւրոպիոյ, յաղագս տպման մատենից այսորիկ աստուածայնոյ, և բազմաւ վշտիւ և տառապակրութեամբ ևկեալ հասի՝ ի սահմանս Իտալիոյ յերկիրն Թոսգանոյ, ՝ի քաղաքն Ինվլոռանոյ. ներընթանում նուագեալ զոչ ոք գոհ ինձ գտանգամ, սակս որոյ Թողեալ գնացի՝ ի Հռոմայ. գոնեա անդ գտցի յայլազուսթիւն գործառնութեանս. և անդ եւս ոչ եղև ինչ ակնկարուսթիւն օգնականութեան գործոյս, վասն յոգուսնց պատճառաց ներհակականաց, Թէ՝ ի մերոյնոց ազգնց, և Թէ ինքեանց կանոնաց և սահմանաց...

« Ուստ՝ ի գառնալն իմում անդրէն Ինվլոռանոյ յետ բազմաց հակառակութեանց առաւակոտպատից ազգնց և փոպրուսաց մերոյնոց ազգնց, որք ոչ զօրեալ ազգի և զորոյ ամենայն, այլ զանձանց գործս կուսթիւն, և կամաց ջնաջնութիւն կամէին ընել. որոց ընդդիմանալ, զոչ ինչ ետես հատանութեան բանս. այլ ընդ երից հատատարմագունից վերոգրեցելոց արանց և Քրիստոսասիրաց՝ յետ բազմաց քննութեանց և հարցափորձութեանց միաբանեցայ սիրով, և գաշնագրականաւ գրով. զի ողբս երկբեանս ընդ իս հոգացեն զանձնայն զծախ վերոգրեցելոյ մատենին մինչև ցաւարտ, առ յօգուտ ազգիս և՝ի շահ սրբոյ աթոռոյն։

« Բայց այսպիսի եղև պատմանն. քանզի՝ ի Թուին ՌՃԺԹ վեհարվարի Ե վերոգրեցեալ պարոն Մաթևոսն նոան, և պարոն Պետրոսն խոստացան զանձնեալ շահսըն որ՝ ի վաճառականէ Աստուածաշնչոյն լինելի առ սուրբ Էջմիածնի. նոյնպէս և պարոն Թէոդորոսն զիւր բաժնի շահոյ գնէսն խոստացաւ սուրբ Երուսաղէմի, և գնէսն յուշոյվանից սրբոյն Մարգոսի զո-

բովանդակ։ Այսու պայմանաւ եւս եւս չուս պարտիմ հատանի ի կողմանս հիւսիսային կիրիկիա Ընկղնիմ. որ այժմ ասի Ջուլամերիկ. ի քաղաքս Յամեմէնաւոն ի տապարան արդոյ Լիմիածնի եւ արդոյն Սարգսի գործակալ. ուրուանար եւ սկիզբն պարսի ապիկ գրովքն զորս Աւետիքն ինք յօրինեալ. զի գիրք Մատթէոսին յոյժ խոշորք էին եւ անյարմարք. նաեւ զի ոչ գոյր գիր վանս հատուածոյնուհեան եւ խորագրութեան հարկեցոյց առնել զնոսա գիրզ խմով գոյիւ. զոր վասն վտարձի եգեալ եմ ինձ վերջնուստ չարամիտցին. նաեւ այսու բոլորգրիւ որ Յաւետիքն ինք յօրինեալ՝ որովք գրովք զսկիզբն արարչագործ ինձ Թուղթն որպէս գրեալ է՝ ի սկզբան. եւ յաւարտ սորին ժամանակագրութեամբ նաեւ տեսանց առաքելոցն եւ վերջին Յիսուսի, ինձ Թուղթն Պօղոսի հազարորդի վերհարիւրորդի վաթսնորդի ութերորդի՝ յամենայն հոգեւորականի, որոյ էին աւուրք երկրաստանեորդ ։

Ի. Տպ. Պետրոսի Լամբրոնացւոյ. « Առաւածաշունչ հնոց եւ նորոց կտակարանաց ներքատրութեանցի, շարակարգութեամբ նախնեացն մերոց եւ Հիմնարատիրոց Թարգմանչաց։ Ի հայրապետութեան տեառն Եահատանի կաթողիկոսի ամենից Հայոց. ի թագաւորանիստ քաղաքն Սամսիոլ ի թաղն Պեհոզլի կոչեցեալ. եւ Թուարերութեամբ Հայոց ՌՃՄԴ. մայիսի ամսոյն ԻԵ. եւ ի թվին փրկչին 1705 ։ Ցիշատակարանն այլ ի՛ րակ. « ... Եղեւ գրուա աստուածաշունչ մատենիս. թվին Հայոց ՌՃՄԶ. ի շնորհազարդ հայրապետութեան եւ կաթողիկոսութեան տեառն ամենայն Հայոց տեառն Ազգրապետի Ջուղայեցւոյ։ Ի յօրինակս հնոյ ստացեալ՝ գուսառար հոգի Ոսկան վարդապետի. յայր եւ ձմեռն. ոչ ատելի եւ ոչ նուազ. սակայն մնայր գրով։ Ի տպարանս տպագիանի նոյնոյ Ոսկանի վարդապետի Լամբրոնացւոյ Պետրոսի ։

Գ. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հնոց եւ նորոց կտակարանաց՝ շարակարգութեամբ նախնեացն մերոց եւ Հիմնարատիրոց Թարգմանչաց։ Զոր զինեալ ամենց բազմաց, յամի տեառն 1666 եւ ի Թուին Հայոց ՌՃԺԵ։ Հրամանաւ տեառն Յակոբայ Հայոց կաթողիկոսի գլխակարգեալ եւ անատակ ըստ լատինացւոց,

նաև զհամառօտութիւն հանուրց գրոց աստուածաշնչից լուսոյց առընթեր կարգեալ առաւն Ոսկան վարդապետի Երևանեցւոյ, և առաջնով տպագրութեամբ ի լոյս ածեալ։ Ուր այժմ նոյնն լուսագոյն թղթովք, ազնուագոյն պատկերօք, գնդեցկագոյն ծաղկագրօք, զգուշագոյն սրբագրութեամբ, և բազում ծախիւք վերստին տպագրութեամբ ի լոյս ածեցաւ, աշխատասիրութեամբ և ջանիւ առաւն Մխիթարայ վարդապետի Սերաստացւոյ Աբրահայր կոչեցելոյ... Ցառն առաւն 1733, և ի թուին Հայոց ՌՃՁՒ. յունիսի 15 ... ի Վենետիկ քաղաքի, ի տպ. Ս. Ղազարու։

Գ. Տպ. « Աստուածաշունչ մատեան հին և նոր կտակարանաց ըստ Հին գրոցն թարգմանութեան նախնեաց մերոց ի հնդկենական հատատարմագոյն բնագրէ ի հայկական բարբառ։ Ներգաղէս ի լոյս ընծայեալ յընտրելագոյն գրչագիր գաղմարիէ՝ հանդերձ համառաւտութեամբ պլևայլ արիւնակաց, հանգերձ կանոնօք ծանօթութեամբ բնարանին։ Ցաշխատասիրութեան Հ. Ցովհաննու Զահրատեան վարդապետի, ի միաբանութենէ Մեծին Մխիթարայ Բազմանապետի և առաջին տպչի։ Տպագրեալ հրամանաւ առաւն առաւն Ամենայնեցւոյն Ագոնց աստուածատեսուն արհիեպիսկոպոսի և առաջնորդի ուխտին սրբոյն Ղազարու, 1805, ի Վենետիկ, ՌՄԵ. ի գործատանէ սրբոյն Ղազարու »։ ի մի և ի չորս հատորս։

Շնուա և ընդարձակ Նախաբանութեամբ առ վերջ ժամանակս։

Դ. Տպ. ի Սանկտպետերբուրգ. « Աստուածաշունչ գիրք հնոց և նորոց կտակարանաց, շարակարգութեամբ նախնեացն մերոց և Հիմնարատակրաց թարգմանչաց. Ջանիւք և արդեամբք Ռուսաց Բիբլիական ժողովոյն »։ ի Սանկտպետերբուրգ, 1817։

Ջ. Տպ. ի Վենետիկ. « Գիրք աստուածաշունչ հին և նոր կտակարանաց, ըստ մերան վարդանի գրչագրաց մերոց և յոյն բնագրաց »։ Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1860։

թարգմանութիւնք Աստուածաշունչ գրոց՝ յայնմ ամի հին լեզու.

Ա. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հին և նոր կտակարանաց, ուխտիցուրց, ի լեզու հայոց ». Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլիելմ Կրէիֆիխեի 1847–1850.

Բ. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հին և նոր կտակարանաց. երրորդական և յուսադրական բնագիրքն թարգմանութ ». Նոր Նոյր, ի տպ. Աստուածաշնչի ընկերութեան, 1859.

Գաղղիոյ հնդիմակք Ռեչար և Ժէրար (Bibliothèque Sacrée) կ'ասացնեն թէ ուրիշ տպագրութիւն մ'ալ եղած ըլլայ Ամստրդամ Աստուածաշունչ գրոց յԱմին Թոգդիոյ, ի 1670, աշխատասիրութեամբ Թէոդորոսի Պետրոսեան (Théodore Petræus). Այս տպագրութիւնը՝ եթէ հնդագործ սասանգութենէ կամ ուրիշ տպագրութեանց հետ չխառնելէ առաջ եկած չէ, որ հասանելի կը թուի, մեզի անծանօթ է. Նոյնպէս ալ ի Նոր Ջուղա եղած տպագրութիւնն, որ տեղ տեղ կը յիշատակուի.

Կը հաստատուին այս կարծիքն՝ մերձաւորն ժամանակաւ և բազմահմուտ Երոմէր գիրեանցին իր Աստուածային Գանձի գրոց յատաջաբանին մէջ. Theodorici Petri Simpri (Թէոդորոսեան Պետրոս Սիմբրի) vel potius Theodori Petræi, Cimbri, (Պետրոսեան Թէոդորոս Գիմբրացւոյ), prouti nomen hoc scriptum est in Dedicatione Exemplaris unius Bibliorum S. Armenicorum ad Amplissimos Curatores Inclytæ Academiæ Lugduno Batavæ, ab Uskano Episcopo Erivanensi, Amstelodami anno MDCLXVI editorum; unde a nonnullis quidem *Petræus* Auctor istius editionis habitus fuit.

Ազգային յիշատակագիր մը՝ մեզի անծանօթ տպագրութեան մ'ալ խոսքը կ'ընէ: Ոսկան վարդապետ Ձեռքով եղած Աստուածաշունչ գրոց գովաբանութեան ընկերով, կը յաւելու. « Ըստ որում յայտնի խոկ է ապացոյց ի յՈսկան վարդապետ ասելոյ Աստուածաշնչեցն. որ գրեմք ոչ վանականցւոյն, ոչ Մխիթարեան տպարանն և ոչ Թուրքուհոն, և կամ այլոց ասելոց գրեանցն՝ կարծեն չինել ձեռն ապահեցոյց ».

Պատմիչ յովսեփոսի չգիտեմնուշ և. ի գիտել զԱստուածաշունչ գիրս: Կաչկաճա, 1828.

*Աստուածաշունչ, սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Սալեզացւոյ։ Թարգմանեալ 'ի Հ. Եզուսեդ Վ. Հիւբշմէդ, արքեպիսկոպոսէ Շէրակայ, 'ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860։ Տես Սալեզացի։

Աստուածշաւտուր Ներսիսովից։ Տես Բառգիրք լատին եւ հայ։

Ասրիբէգ եւ Գիլքի։ Տիխոն, կենդրոնական գրավաճառանոց։

*Ատալա, օրիորդն սիրազոհ։ «որ է պատմութիւն բանաստեղծական, յօրինեալ 'ի մեծանուն Շատոբրիանոյ գաղղիացւոյ. եւ թարգմանարար վերածեալ 'ի հայ բարբառ' երկասիրութեամբ պարոն Յովհաննու Աւգալեանց միոյ յանգամոց Ասիական Միաբանութեանն Բանգալայ, եւ այլն։ Տպագրեալ արգելամբք եւ ծախուք պարոն Պօղոսի Որդանանեան ։։ Կալկաթա, 'ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանի, 1826։

*Ատամնաբոյժն արեւելեան. կատակերգութիւն երգախառն 'ի հինգ արարս։ Շարադրեց Ց. Ց. Պարոնեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

*Ատենաբանութիւն 'ի տօնի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, զոր ազգային Սրբազան Ընդհանրոցին բացման օրը խօսեցաւ Գեր. Յակոբեան Վ. Աղաբեան։ Կ. Պոլիս, 1869։

Ատենաբանութիւն Ս. Ներսիսի Լամբրոնացւոյ.

Ա. Տպ. ի կատանդնուպոլիս. «Գիրք սիրոյ եւ խաղաղութեան, շարադրեցեալ 'ի սրբոյն Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ, ճոխխմատ եւ աստուածարան մեծի ընդրկածուաւ վարգապետին մերոյ, 'ի ինդրոյ հրեշտակական կամուրջիկոսին մերոյ առաւն Գրիգորիոսէ' եղբօրորդւոյ սրբոյն Ներսիսի։ (Տպագրեալ) հրամանաւ առաւն Յարութեան արքեպիսկոպոսի եւ փոխանորդի, 'ի Թուին Հայոց ՌՃՀԸ ։։

ի. Տպ. ի Վենետիկ. « Սրբոյ Հօրն մերոյ Ներսեսի Լամբրոնացւոյ՝ արքեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիլիկիոց Առնտրանութիւն և Հառաջ ընթերք՝ ի Հայերէնէ Բարբառէ և ի Գալղատա Հոգւոյն սրբոյ: Տպագրեալ բազմաւորեամբ ուղղագրն ո. բրիւնկաց: Ամի տեառն 1787, ի հոկտեմբերի 1. և ի Թուականութեանն Հայոց ՌՄԼԶ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Յովհաննու Փիզեանց »:

Գ. Տպ. ի Վենետիկ, 1838: « Սրբոյն Ներսեսի Լամբրոնացւոյն Առնտրանութիւն և Ճառք. — Յառաջաբանութեան և ի սիրելի բանսն Տարսոնի, որ կոչի ի համառօտ կամ ողիկան Հայոց Դրիգորիոն, յիշատակարան սրբոյն Ներսեսի Կլայեցւոյ, և ի բրիւնաստապատ սրբոյին Հայոց Լեառնէ սակս միութեան՝ առնեսկան խոսք մեծի և սրբոյն Ներսեսի՝ ոյժմ առաջաբանաց քաշալի ամառակալի և առաջաբանող վարդապետի »:

— Առնտրանութիւն սրբոյն Ներսեսի Լամբրոնացւոյ. թարգմանեալ ըստ ընթերք սրինակաց յիսուլսական բարբառ ի Շ. Յարութիւն վարդապետէ Ակիլեան Աղիւրացւոյ՝ ի Մխիթարեան Միաբանութենէ. և տպագրեալ ի երկին բարբառ՝ հանդերձ խոսլսական թանամաութեամբք: Ի վանս սրբոյն Ղազարու, ի Վենետիկ, ՌՄԿԲ:

Orazione Sinodale di S. Nerses Lampronense, arcivescovo di Tarso in Cilicia, recata in lingua italiana dall'armena, ed illustrata con annotazioni dal P. Pasquale Aucher, dottore del Collegio di S. Lazzaro. Venezia, Stamperia del Collegio suddetto, 1812.

Առնտրանութիւնք ազգային ընդհանուր ժողովոց: Պաշտամունական հրամայականութիւնք ազգային պատրիարքարանէն Հայոց:

Չանազան ու կարևոր տեղեկութիւնք, հրատարակուած ի Պոլիս, այլ և այլ ժամանակ, Սահմանադրութեան հաստատութենէն ետքը:

Առյաս աշխարհացոյց պատկերաց. երկամերանութեամբ Մխիթարեան Միաբանից. վերատպեալ

Ծախիւք Ցովհաննու Ամիրայի Տաւեան. Վիեննիկ, Ս. Ղազար, 1846–1849. Տասն տախտակք.

Տիեզերագրութիւն.
Հաւատոյգ.
Աստուած.
Երրորդութիւն.
Աստիկիկ.
Ամերիկա հիւսիսային.
Ամերիկա հարաւային.
Ովկիանիա.
Հայաստան աշխարհն քան զամենի աշխարհս գրուց.
Օտարազեան պետութիւն.

Առլաս փոքրադիքը վասն գպրոցաց. Վիեննիկ, Ս. Ղազար, 1862. Տասնեւրկու տախտակք.

Հաւատոյգ.
Աշխարհն վեսկաղոյակ.
Աշխարհն ժամօք ասս ամենեցուք.
Երրորդութիւն.
Աստուած.
Աստիկիկ.
Ամերիկա հիւսիսային.
Ամերիկա հարաւային.
Ովկիանիա.
Գաղղիա յառաջանալ ի ամենայնի.
Հայաստան քան զամենի աշխարհս գրուց.
Ախոյ վասն քան զայլ գրոց և քան զամենի աշխարհագրուց.

Առլաս կամ Աշխարհացոյց տախտակք ի պէսպէս ազգային գպրոցաց. յօրինեալ և ծրագրեալ ի Հ. Ամատունեացն վարդապետէ Ամատունի. Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1857. Քառանուագ տախտակք.

Երրորդութիւն.
Աստուած.
Աստիկիկ.
Հիւսիսային Ամերիկա.
Հարաւային Ամերիկա.

Աստրոմիա.
Աճպիա.
Ասոմիա էրոտոպ.
Գաղղիա.
Բնպիա, Հոլանտա, Վեստֆալիա, Հանուսի գաւառք, Օրանիպուրկ, Մեծ դքսութեան Հեսսեն և. Նասաու։
Իտալիա.
Վենետիկ.
Աստրիական պետութեան.
Տիրոլ և. Այսպիա.
Լոմբարդ.
Վենետիկեան և. Վենիտեական կղզիք.
Օսմանեան պետութեան Էրոտոպ.
Հունաստան.
Օսմանեան պետութեան Ասիոյ.
Պարսկաստան, Աֆղանիստան և. Թիւռքմանիա.
Հնդկաստան։

*Արա վեռեցիկ. պատմական վէպ Ա. Ց. Պարթևի Խաչատուր։ Վիեննէ, Ս. Ղազար, 1876։

*Արամպիս. « Բարբառական առեղծուածներ. յօրինեաց Թագէոս Խաչիկ Ահարոնեանց »։ Կալկաթա, ի տպ. Արքունական Ճեմարանին, 1846։

Արամեան լեզու Գանձ։ Տես Գանձ Արամեան լեզուի։

*Արամեան Տարեցոյցք. (մեծ և փոքր)։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1870...

Արապշահ. « Պատմութիւն Լենկթեմուրայ. թարգմանեաց ի տաճիկ բնագրէ Ա. վարդապետ Տէր-Յովհաննէսեանց, ի վերտառական ուխտակ արքայ Յակովբեանց »։ Երուսաղէմ, ի տպ. արքայ Յակովբեանց, 1873։

Արարածք. « Գիտութիւն այս որ կոչի Արարածք. Եւ Յովհաննէս Դամասկեցի

Որ մեկանուն Թուքսուրանցի,
Կամաւ եմ՝ի հոգ մըտի
Զբանս ժողովիլ ինձ յիշելի։
Աստ կարճաբան հատաքնդի
Ճարտարածողն Մովսեսի.
Մնինալ վարդան վարդապետի,
Գաղեալ՝ի հարցն հոգելի »։
Թուխ տպագրութիւն Պոլսոյ, 1724։

Արարատ, « ամսագիր կրթական, պատմական, բանասիրական և բարոյական պիտոյից։ Աչխատասիրութիւն Մխիթարեից տուրք էջմիածնի։ Հրատարակեալ տաղտուկ ընտիր և վիհատեալ կամուրջիկոսէ ամենայն Հայոց Տ. Տ. Գէորգեայ Դ՝ի ընդհանրական Հայրապետէ և Աթոռէ »։ Ի Մ. Էջմիածին, 1868–1884–1882։

Արարատեան ազգասէր. « Օրագիր բանասիրական։ Ուսումն և տաղանդութիւն տանին զմարդ երջանիկ։ Խմբագիր Մ. Ս. Թաղիադեանց, Սարկաւագ սբոյ Էջմիածնի »։ Կալկաթա, 1845–1848։

Արարատեանց. Երկու բառից։ Տփխիս, Հաքոբեան Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1880։

— Խնդիր ուրուագիր։ Տփխիս, Հաքոբեան Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1880։

— Քննութիւն վանականաց։ Տփխիս, Հաքոբեան Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1881։

Արարատեան Առաքել. « Դիմադրաբար ընդդէմ սատանայ յարուցելոյ ամենապատուական նախանձոյր լերուն Հայոց։ Դարձ Առաքել վարժապետի Արարատեան »։ 1858։

— « Հառաւոտ վարդք և գրաւոր գործք Յովհաննիսի Ասիեցւոյ »։ Տփխիս, 1859։

Արարատեանց Աբել վարդապետ. Համառօտութիւն ազգասիրական սխրագործութեանց

աեսան Ներսիսի Նորընտիր հոյլրապետի ամենայն Հայոց՝ և սուրբ կոմաւզիկէն Էջմիածնի, և Վրաստան և Ինատրբիա։ յամի տեառն 1808 ցամ 1843։ Զմիւռնիա, և տպ. Մխոպեան վարժարանին, 1843։

Արարողութիւնք Հռովմայ։ « Հռովմայ մէջ Քրիստոսի ծննդեան տօնախմբութեանը, սուրբ շաբաթուան արարողութիւնը, և ուրիշ մեկ քանի սովորութեանց և արարողութեանց նկարագիրը։ Ժողովքագ հաւաքեալ և Տ. Հ. Թ. Ս.։ Զմիւռնիա, ա. տպ. 1853, բ. տպ. 1863։

*Արարողութիւնք հանապազորդեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։ Ամստերդամ, 1667։ Տես Մաշտոց։

*Արուեստան խնդիր։ « Տաճկաստանի և Ռուսիոյ բազդատութիւնը՝ առաւելականութեան և կրճատութեան մասին։ Ռուսաց սկիզբն՝ ելքն, և ի բնից կառավարութեան տակ ըլլալ ժողովրդոց վիճակը։ Թարգմանեաց՝ ի գազղիական լեզուէ Ա. Լ.։ և Կ. Պոլիս, ի տպարանի Եղեան Ազատոյ 1853։

*Արուեստան մամուլ։ Հանգէս հնգետասաներորդ, ազգային բանասիրական և քաղաքական. խմբագրութեամբ Մ. Մամուրեան, 1871–1881։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմէճեան եղբարց։

*Արուեստան յիշատակագիրներ, հաւաքեալ քաղաքաց. ազատ Թարգմանութիւն ի գազղիական։ Վիէննա, տպ. Մխիթարեանց, 1851։

*Արուեստան քնար. տիրատարական երգեր. Գ. Ն. Վ.։ Կ. Պոլիս, 1864։

*Արեւմուտք. Օրագիր բանասիրական և քաղաքական. խմբագիր Հ. Ս. Ոսկան։ Փարիզ, Արտաքին տպարան, 1857, 1858։

Արիստակէս Լաստիվերտցի. « Պատմութիւն Արիստակեայ վարդապետի Լաստիվերտացւոյ »: Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի 1844, ԹՄՂԴ:

Ճառաջաբանն կ'ըսէ. « Մատենագիրս ոչ ինչ փոքր եկաց պատմիչ յընդհիմնել մեսրոպեանդ գարուն, ծնեալ ի Լաստիվերտ աւանի առ ձորի Ածնոյ: Սկզբանի գպատմութիւնն ի թուականէն Քրիստոսի 989, յորում թագաւորէր ի Հայս Գագիկ Բագրատունի մահանուանելոյն Շահնշահ, և գոյ հասանէ մինչև ցամն 1071... ի բազգատութեան սրինակացն էին ի ձեռս մեր սրինակք չորք անթուականք նօտրագիրք... »:

Արիստիդեայ (Ս). իմաստասիրի Աթենացւոյ խօսք, « զատին Թարգմանութեամբ Նուիրեալ առ Գեր. Տէր Փեշլիքս Տիւբանկու, եպիսկոպոս Աբրինանու Փրանկաց, քաջաբան ախոյեան եկեղեցւոյ, ի Մխիթարեան հարց վանաց սրբոյն Ղազարու, ի Վենետիկ, 1878-ՌՈՒԸ »:

Sancti Aristidis philosophi Atheniensis sermones duos, quorum originalis textus desideratur, ex antiqua armeniaca versione nunc primum in latinam linguam translatos ...

Venetiis, MDCCCLXXVIII.

ա. « Ինքնակալի Ադրիանոսի կայսեր յԱրիստիդեայ փիլիսոփայէ ասիենացւոյ »:

բ. « Արիստեայ փիլիսոփայի ասիենացւոյ' ի գոչումն աստուածին և' ի խաչելոյն ապաբանութիւն »:

Գրուածքին սկիզբը գրուածչ յառաջաբանն կ'ըսէ. « Այս հատուած բանի գաղափարեցաւ յարմատնաւոր հնութենէ մագաղաթեայ մատենէ գրելոյ' ի ձեռն Թուականիս մերում, որ է 981 ամ Քրիստոսի: Ա'յլ մատեան գրեալ կէր ձեր գարու կամ' ի սկիզբըն յաջորդին' մատոյց մեզ միւս եւս հատուած բանի նորին Արիստիդեայ (Արիստեայ' ըստ օրինակին, որ սխալագիր է), ի Գոլգոթեայ առագաստին, արգարև ի մատատակօրէն կամ ձեռագրատանական արուեստիւ յերիւրեալ. և թուի ուրոյն ձեռի մատն' քան զատագովութեանն, մանաւանդ խօսեցեալ ասացի հնթեանոս կայսերն »:

Un fragment de l'Apologie d'Aristide retrouvé dans une traduction arménienne. Revue de Théologie et de Philosophie. Lausanne, Georges Bridel, Éditeur. Douzième année. Janvier, traduction de M. Luc Gautier.

Ibid. De l'authenticité du fragment d'Aristide, par M. L. Massebieau (mai 1879).

— Un fragment de l'Apologie de Saint Aristide d'Athènes, par l'abbé Baunard, chanoine honoraire d'Orléans, professeur à l'Université catholique de Lille, docteur en théologie, docteur ès-lettres. (Extrait de la Revue des Sciences ecclésiastiques). Arras, imprimerie de la Société du Pas-de-Calais, 1879.

— Tübinger theologische Quartalschrift, Himpel, (fasc. II, 1879); et trad. (fasc. I, 1880). — Theologische Literaturzeitung, Harnack, (2 août 1879).

— L'Apologie d'Aristide et l'Épître à Diogène, par Henry Doulcet. (Extrait de la *Revue des questions historiques*, Octobre, 1880). Paris, librairie de Victor Palmé, Éditeur, 1880.

Արիստոդէմ. « Ողբերգութիւն Վ. Մանեայ. Թարգմանեաց Եղուարդ վարդապետ Հիւրմիւզ, տպեալ. Վենետիկ » : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873.

*Արիստոդէմ, « Ողբերգութիւն Վ. Մանիքին. Թարգմանեաց Ա. Մ. Պահատըքեան » : Կ. Պոլիս, Աբեղեան տպարան, 1856.

Արիստոտէլ. *Տասն առաջնոյ տպագրութիւնք Արիստոտէլի.* « Երկուակ օրինակք էին առաջ, յորոց միւն բոլորգիրք հնագոյն և ընտիր, և ըստ յիշատակարանին 'ի ՈՎ ժուռականին գրեալ. և երկուքն նորագիրք՝ միւն 'ի ՈՀԱՋ ժուռականին, և միւսն անժուռական » :

Արիստոտէլի յաղագս մեկնուորեան. « Պէրիարմենեաս առաջ էին երկուակ օրինակք էին և առաջ, յորոց միւն ընտիր բոլորգիրք, և 'ի ՈՎԲ ժուռականին գրեալ՝ որպէս կարծեմք, և երկուքն նորագիրք » :

Արիստոտէլի բոլոր առ մեծն Աղեքսանդր Պատմութիւն յաղագս աշխարհի. « յորում երեք գիրս ծայրն Հնդկաստանի հանձարոյ մանանագրեալ, և թարգմանչին բնիկ գրիչն ոսկեզրեն։ Սորա վերջ օրինակք կին առ մեզ. երիքն բոլորգիր ընտիր, յորոց մին՝ ի ձեռն Թուանկանին, միւսն՝ ի Ռոմ. և երրորդն՝ որպէս Թուի՝ ի յիշատակարանէն՝ ի գետ. և այլ երիքն նօտրագիրք անհատականք »։

Արիստոտէլի բոլոր առ մեծն Աղեքսանդր յաղագս առաքինութեանց։ « Նոյնպէս և սորա վերջ օրինակք կին առ մեզ. երիքն բոլորգիր՝ յորոց մին՝ ի ձեռն Թուանկանին, միւսն՝ ի Ռոմ, և երրորդ Թուի լինել՝ ի գետ. և այլ երիքն նօտրագիրք »։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու յամի 1833, ութգր։

*Արիւնալի մարքիզուհին։ Տաշ կոմեդիա։ Թարգմանեց Յ. Ե. Պուրունեանցեան, 2 հատոր։ Զմիւռնիա, տպ. Տիւթեան, 1877։

Արլինքուրլի մենակեացը։ Թարգմանեց Գէորգ Պուպլի. հրատարակեց Մ. Խաթուռ։ Կ. Պոլիս, տպ. Ջարգարեան, 1871։

*Արծիւ Վասպուրականի, Թուղեցեալ յերկրէն Վանանգայ՝ ի Տոստ. յաշակերտաց Ժառանգաւորաց գպրոցին Վարագայ։ Ի վանս Վարագայ, 1858... (հանգէս ամենայնի)։

Արծուիկ Տարոնոյ, լրատար։ Տարօն, ի վանս Վարագայ, 1864։

Արկածք ազնիւ տղային։ Կ. Պոլիս, Գրատուն Մարգարեան ի Մէրճան։

*Արկածք Արիստովնոսի (Ֆենելոնի). Թարգմանեց Գ. Շմաւոնակ Կոստանգեան։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Մեսրոպեան վարժարանին, 1843։

Արկածք Հայաստանի. պատմագրեց Տ. Ճ. Ճ. Ղ։

Արկածք Սրոբայ հայուհւոյն։ Ճօրինեաց Ե.

այլ Վ. Վենետկանց։ Զմիւռնիա, տպ. Տիտէեան, 1872։

Արկածք սեաւն Ծովհաննու Խաչկեան, *խա-չակիր աւազակ քահանայի և սպանող։ Ճօրինեաց Մ. Խ. Յովսէփեան։ Կաչկաթա, 1863։*

*Արկածք Վարդայ Մամիկոնենոյ։ Գրեց Հ. Սահակ Վ. Թոռնեան։ Վիեննա, տպար. Մխիթարեանց, 1856, 1879։

— Նոյն, փոքրատառ տպագրութեամբ, 1856։

Արկածք Տելեմաքայ։ Տես Տելեմաք։

*Արհամարհուածին։ Գրեց Տ. Գ. Գամառճեան։ Կ. Պոլիս, 1861։

Արհեստ աստուածախրութեան. « Աբհեստ քա-րեաց սիրելոյ, կամ Աբհեստ աստուածախրութեան, գիրք երկք։ Ի ներքուստ թարգմանեալ ի լատին բնագրէ ի հայ ոտանաւորս չափիմամբ. աշխատասի-րութեամբ Հ. Մանուէլ վարդապետի Չամչեանեան ի Մխիթարեան միաբանութենէն »։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1819։

*Արհեստաբանութիւն. « Համառօտ, և նորա-նոր հետքը Տեառն Մեսրովպայ վարդապետի Աղա-յեցոլեանց »։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830։

*Արհեստ քաղցրաւենի շինելոյ։ Ճօրինեաց Ծով-հաննէս Ճակոբ Ամիրեանեան Ամասիացւոյ։ Տփխիս, ի տպ. Գ. Մէլքումեանց և Հ. Ներսիսեանց, 1861։

Արհեստ բանականաց կամ « Տրամաբանութիւն Փրանկիսկոսի Սուարէզ։ Փոխեաց ի մեծ Հ. Աբսէն Վ. Աղթամարեանեան, ի Մխիթարեան Միաբանից »։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1825։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858։

*Արհեստ երկայնակեցութեան։ « Որ է առաջ-

երկայն ու երկնանիկ տպրելու արուեստը։ Շաբա-
դրեց Անգրեաս Փոփովիչ սուչավացի հայազգի բժիշ-
կը ։։ Կ. Պոլիս, 'ի տպար. Յովհաննու Մխ.էնեան-
ենան, ռմղ։ 1650։

Արիեստ համարողութեան, *ամբողջ և կատա-*
րեալ։ Թարգմանեցեալ 'ի պետս հայկազունեաց և
մանաւանդ վանհատականաց։ Եւ տպագրեցեալ 'ի
տպարանի սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զբա-
վելին։ Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ ա-
ռաքելոց Հայոց կաթողիկոսի, և 'ի միաբանութեան
Լուսաւորիկեան երջանկատաճնեորդի սրբազնին կաչէա-
ցւոց, 'ի Մարչիլիա։ Յամի ննջեմարգիզութեան
տեառն 1675, օգոստոս ամսոյն 25։ Ի Ց.Ջ.Ր.Տ.
Պ.։։ (Յակովբ Հոլով Բիւզանգեան ?)։

Արիեստ փրկութեան. *« Կամ հրահանգ քրիս-*
տոնէական վարուց' յերկիս պատուիրանս բաժա-
նեալ... Թարգմանեցեալ յիտալական լեզուէ 'ի
հայ բարբառ. և տպագրեալ յամի տեառն 1760 »։
Ի վենետիկ, 'ի տպ. Ամենայն Պատրիարքին։

Արձագանք, գրականական և քաղաքական շա-
բաթաթերթ։ Խմբագիր հրատարակիչ Աբգար Յովհաննէ-
սեան։ Տփխիս, 'ի տպ. Յովհաննու Մարտիրոսեան,
1882։

Արծանական 'ի բարեյիշատակ Տէր Միքայէլ Աղեքսանդրեան, *արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի,*
հանգուցեալ 'ի Քաղկեդոն։ Կ. Պոլիս, տպ. Մխ-
իթարեանց, 1865։

Արծանագիր ժողովոյ ազգային կրթութեան 'ի Պօլիս. Հայ. Գազգ. Վիեննա, տպ. Մխիթարեան, 1860։

Արծանագրութիւնք. *« Որք վերաբերին առ հաս-*
տատութիւն հաշատութեան ընդ Պարսկաստանի։ 1.
Բարձրագոյն հրովարտակ յաղագս հաստատեալ
հաշատութեան ընդ Պարսկաստանի, 21 մարտի 1822

ամի։ 2. Բազում՝ ի պոյմանագրէ այսր հալեալ Թեան։ 3. Բարձրագոյն պարգեւագիր յանուն սրբազան Նէրսէսի Վիճակաւոր արհիեպիսկոպոսի Հայոց Վրաստանեայց։ 4. Բարձրագոյն հրաման յաղագս անուանելոյ զնորոգ նուաճեալ իշխանութիւնս (Գաւառ Հայկազանց)։ և մուծանելոյ զայն՝ ի կայսերական մեկանուն։ Սանկտպետրբուրգ, 1828։

*Արղութեան Յովսէփ կոմսոյ կոմոզիկոս Սանահնեցի. «Ճիշատակարանք, 1778–1793 ։ Տփխիս, Կառնիկ հայոց տպարանի, ամսագիր Մ. Աղաբէգեան. ՝ի տպ. Գ. Մէլքոմեանց և Հ. Ինճիճեանց։

Արճիշեցի Յովհաննէս. «Մեկնութիւն ահաւոր խորհրդոյ սրբոյ պատարագի, արարեալ ՝ի մեկնութեանց Թոմայեան Աձձեացւոց եպիսկոպոսի և Նէրսիսի Լամբրոնացւոյ վերատեսչին Տարսոնի, կարճելով և պարզաբանելով Յովհաննու Արճիշեցւոյ։ Ի լոյս ընծայեաց պարոն Յովհաննէս Ամատունեան, Անդամ Ասիական Միաբանութեան Բանգալայ, և գաւառաց ՝ի Մարգոսիրական Ձեմարանին ... ։ Ի Թորթարանի նորին իսկ Ձեմարանի, ՝ի Կալկաթա, 1830։

*Արմաւենի, լրագիր կիսամեայ. քաղաքական, ազգային, բանասիրական։ Խմբագիր Աբրահամ Մուրատեան. Եգիպտոս, 1865։

*Արմինակ Հայկունի. Գիրք գիտութեան հիմնադրոյց։ Կ. Պոլիս, տպ. Ո. Քիւրքճեան, 1870։

— Բնութեան գաղտնիք, եւ բոլոր արդի խնամոսութեանց գրութեանն հասմամբ։ Կ. Պոլիս, տպ. Յ. Թաշճեան։

*Արշալոյս արարատեան. Օրագիր քաղաքական, բանասիրական, ազգային և առեւտրական. խմբագրութեամբ Ղ. Գ. Պալեզպալեան։ Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Արշալուսոյ արարատեան (1841–1882)։

*Արշալոյս Արարատեան լրագրին 377 թուոյ

մեկ յօդուածին, ու անոր մէջ տպուած նամակին վրայ Հ. Մանուէլ անձի մը խորհրդածութիւնները, Կ. Պոլիս, ի տպ. սրբոյն Բենեդիկտոսի, 1851։

*Արշակ Բ. «Ողբերգութիւն ի հինգ արարուածս։ Գրեաց Խորէն վարդապետ Գալշեանեան, անդամ քերթողական ժողովոյն Գաղղիոյ, և այլն»։ Թէոդոսիա, Թաղիպեան տպարան, ՌՃԵ. 1861։

*Արշակ Բ. «Թատերանուագ ի չորս հանգէսս, հայ և իտալ։ Ճօրինեաց Թովմաս Թերզեան»։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1871։

*Արշակ Բ. «Ողբերգութիւն տգղպոլին. յօրինեաց Էմմանուէլ Եսայեան»։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1872։

Արշարունի Գրիգոր. «Գրիգորի վարդապետի Արշարունեաց եպիսկոպոսի արարեալ Մեկնութիւն Ընթերցուածոցն, կիւրեղի եղուսաղեմացւոյ գերազանձնէ և արքային հայրապետին»։ Տես Կոչումն ընծայութեան։

Արշաւանք Արաբաց ի Հայս։ Տես Ղեւոնդ եր էց։

*Արշաւիր (Ե.). «Նոր Հայաստան. պատերազմ քնգգէմ եսուիթեան, և խոչընդոտք տգղպոլին առաջ գիմելիքեան։ Գրեց Ե. Արշաւիր»։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Անգուան Զէյթլէ, 1878։

*Արուեստաբանութիւն. «Երկասիրեալ ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Գալֆունեւոյ ի Մխիթարեան ուխտէ»։ Վիեննա, Ս. Ղազար, 1873։

Արուեստագրութիւն գրեալ ի Հ. Պետրոս Վ. Մինասեան Մխիթարեան ի վանս սրբոյն Ղազարու, և վիմագրեալ ի Գառնատոյ Ձլախէքէնեանէ, ի Վիեննա, 1834։

*Արուեստախօսութիւն գործնական, կամ

« Վշտաւոր տրտունջանքս գիւրին կերպով գործածուելոյն առաջնորդ ». ի Հ. Եփրեմ Վ. Զագըճեան. Վիեննա, տպ. Մխիթարեանց, 1858. ԺԶ. տպ. 1869.

*Արուեստ նամակագրութեան. համառօտակամ ընտանեկան նամակներ ընթերցողի պատանեկաց գիւրութեանը համար. Կ. Պոլիս, 1863.

Արուեստ ուղիղ խորհելոյ եւ բարւոք կեցոյ. ի Հ. Ղազար Կ. Բագրատունեաց. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1857.

*Արուսեակ կամ Ուղեցոյց երջանկութեան. Գրեց Մկրտիչ Գ. Թաթուլեան. Կ. Պոլիս, 1866.

Արսէն դպիր. Տես Սահմանք.

*Արտաշեսեան Արտաւազդեայ բարքն ու վախճանը. Հանդուսանգծական ազգային վէպ, ի Հ. Ծահակ վարդապետէ Թաւնեան. Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1852.

*Արտասուք հայ մանկան, ի մահ Մաքինեան վարդանոյ հոյ գիւղացւոյն. Գրեց Ահարոնեան Աբրահամ Կ. Պոլիս, 1862.

*Արտասուք Մարեմայ, եօթն ցաւոց ազօթքներով. ի Հ. Դաւիթ Վ. Ուզուանեան. Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1857.

Արփիարեան Հայաստանի « ազգաշահեկաշէն ճոխ հանուր Մխոջայեան վանանգիոյն վարժապետ քահանայի Զմիւռնիոյ, 1836, տպեալ յՕրթագիւղ, ՌՄՁԵ. ի տպ. երից որգւոց Պազոսի Արապեան Ապուչեհիացւոյ ».

*Արփի Արարատեան. Հանգէս բանասիրական, ազգային, անուանական, ընտանեկան, վիպական, աշխատասիրեալ ի Տ. Ց. Տէտէեան. Զմիւռնիա, Տէտեան տպ. 1853....

*Աղքայադուստր Վարդենի, վէպ գերմանական։

*Աղքայուհիւն մանուկներու. Ընթերցարան հարց և մարց համար։ Գրեց Մ. Տէր-Մարգսեանց։ Կ. Պոլիս, 1879։

*Աղքունի վառօդապետ վեմաշուք Պօղոս պէյ Տատեան Ամիրային դարձը։ Կ. Բ. Վ. Ն.։ Կ. Պոլիս, տպ. Մխ. Էֆէնտեան, 1864։

Ասանկինեայ մտաճուհիւնք ի վերայ վարուց և վարդապետութեան Յիսուսի Քրիստոսի. զոր թարգմանեաց ի Հ. Սրապիոն Վ. Էմինեան։ Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1848։

Ասպետեան (Հ. Աստուածատուր Վ.)։ Տես Ատլաս համ Աշխարհացոյց տախտակք։
Ջուարճալիք բնապատմութեան։
Մարիամ Մեծուարդ Սկովտիայի թագուհին։

Ասպերեան (Հ. Մկրտիչ Վ.)։ Տես
Աղօթագիրք կարճառօտ։
Բան գործնական։
Բառգիրք նոր հայկազնեան։
Բառարան Առձեռն։
Բարի խորհուրդներ։
Գրիգորի Մեծի, Հովուականք։
Դեղ կենաց։
Դիմառնութիւն յորից վերջնոց։
Եւսեբիոսի Քրոնիկոն կանոնք ժամանակաց։
Իփրեմի, Համաբարբառ։
Թասսոնի, Ապացոյցք կրօնից։
Լիակատար վարք սրբոց։
Ծաղիկ վարուց սրբոց, երկհատոր։
Կանոն կենաց։
Կիկերոնի յաղագս Պատշաճից։
Հեթում պատմիչ Թաթարաց։

Հոնէնլոհի խորհրդածութիւնք։
Հոռոմերիկեայ՝ Հրահանգք կատարմանն։
Մտածութիւնք (ամսօրեայ) վասն քահանայից։
Ցուկիանոսու Օձնեցւոյ Ճառք։
Նուէր սիրոյ առ ամենասուրբ կոյսն։
Սենեկայի Ճառք։
Սեբեբիանոսի Ճառք։
Փիլոն Եբրայեցի։
Քրիստոնէական, ոսանաւոր։

Աւգերեան (Հ. Յարութիւն Վ.)։ Տես
Բառարան Անգղիարէն-Հայերէն = Հայերէն Անգղիարէն։
Բառարան Գաղղիարէն, տաճիկ եւ հայ։ = Հայ եւ Գաղղիարէն։
Բացատրութիւն չափուց եւ կշռոց։
Դաւանութիւն եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։
Լամբրոնացւոյ Ատենաբանութիւն։
Համառօտ նկարագիր Մխիթարեան Միաբանութեան։
Միլտոնի Դրախտ կորուսեալ։
Քերականութիւն Անգղիարէն-Հայերէն։ = Հայերէն – Անգղիարէն։

Աւգոստինոս (Ս.)։ « Սրբոյն Աւգոստինոսի Հիպպոնայ Եպիսկոպոսի յաղագս Քաղաքին Աստուծոյ։ Թարգմանեալ Հ. Գաբրիէլ Վ. Աւետիքեան, Ամենակալ Մխիթարեան ուխտին։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1841։

— Սրբոյն Աւգոստինոսի Հիպպոնայ Հայրապետի Առաքինախոստովանութիւնք եւ Առձեռնականք։ Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1858։

Աւետարան. (Ըստ չորս աւետարանչաց)։

Ա. Տպ. ի Վենետիկ. « Գիրք սրբոյ աւետարանի առաջի մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ըստ Մատթէոսի, ըստ Մարկոսի, ըստ Ղուկասու, ըստ Յովհաննու։ Տպագրեցեալ հրամանաւ անդի՝ Օֆիցին, ի տպարանի Մխիթարի Պարպոնի, ի Վենետիկ քաղաքի, յամի առաջի 1680 »։ Ի վերջ յիշատակարանին. « Աւարտեալ կատարեցաւ յամի 1680, և ըստ Հայոց Ռաժի։ յամենայն օգուտսն, ի Վենետիկ քաղաքի, ի վերահսկուութեան եկեղեցւոյն Քրիստոսի Իննոչէնցեոսի տաճարապետի, և ի հայրապետութեան առաջի Յակոբայ սրբազանի կաթուղիկոսին Հայկազունեաց »։

Բ. Տպ. ի Վենետիկ, յամի 1685. « Գիրք սրբոյ աւետարանին առաջի մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, տպագրեցեալ ի թուին Հայոց ՌԺԼԴ ի ժԳ գրաստոսի ամսոյն. ի հայրապետութեան սրբոյ աթոռոյն էջմիածնի առաջի Եղիազարու սրբազան կաթուղիկոսին հանուրց Հայկազունեաց։ Արդեամբք և ջանիւք Ազուէնցի Մարտիրոսի որդի Ոսկանին. In Venetia, appresso Michiel Angelo Barboni. ի Վենետիկ քաղաքի »։ Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Աւարտեցաւ տպագրութիւն վայելչատիպ սրբոյ աւետարանիս ի լաւ և յընտիր օրինակէ. յամի մերում ՌՁԴ, և ի թուականութեանն Հայոց ՌԺԼԵ. ի ժԳ մայիսի ամսոյն, ի Վենետիկ քաղաքի. քաղաքի երկամեայ և աշխատանաց, վասն ոչ գտանելոյ ջհամեմատութիւն համարտրքատիցն, ի պատճառս անհոգութեան գրչացն... զի մինչև յայժմ հասարտրքատիք աւետարան ոչ էրատեցեալ երբէք՝ վասն գժուարութեան զանազանիցն թուոցն »։

Գ. Տպ. Ամստերդամ, 1698։

Դ. Տպ. ի Վենետիկ. « Նոր կտակարան սրբոյ աւետարանի առաջի մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Տպեցեալ ևս յամի առաջի 1710. ըստ ընդ Հայոց ՌԺՁԹ մայիսի ԺԲ. ի հայրապետութեան առաջի Ազէքսանդրի սամնից Հայոց կաթուղիկոսի։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնիոսի Զատրիչ »։

Ե. Տպ. ի Վենետիկ. « Գիրք սրբոյ աւետարանի առաջի մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Տպեցեալ յամի առաջի 1732... ի Վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Զատրիչ »։

Զ. Տպ. ի Վենետիկ. « ...Տպագրեալ յամի տեառն 1753, յոգոստոսի 24 ...ի Վենետիկ, ի տպ. Ածառն Պատթոլի »:

Լ. Տպ. ի Վենետիկ. « Աւետարան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, տպագրեալ ի 1804 ... ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Ը. Տպ. (Փոքրատիպ և մանրատիպ). տպագրեալ ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1805:

Թ. Տպ. ի Թրեատ. « Սուրբ աւետարան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, հանուածոյ Հանդերձեալ վարուց Քրիստոսի, ըստ չորեքտպութեան Կռնելիոսի Ագաթիգեայ: ի Թրեատ, յամի տեառն 1809, և ի Թուին Հայոց ՌՄԵՋ, ի տպարանի հարց Մխիթարեանց, արտուռնեամբ կայսերապրեալ տիեզերատարածին »:

Աւետարան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի (մեծատառ): Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1818, 1849, 1871:

Աւետարան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի (փոքրատիպ և մանրատիպ): Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1868:

*Աւետարան (սուրբ) ըստ Մատթէոսի, « ըստ հարազատ նախնի թարգմանութեան՝ հանդերձ հաւատարիմ բացատրութեամբ ի հատարակաց վերջն »: ի Մոսկով, 1831:

*Աւետարանի զօրութիւն կամ « մի Աբար ծառայէ պատմութեան, որ Քրիստոսի հաւատոյն երանելի եղաւ »: Թարգմանութեան, ի Մոսկով, 1830:

*Աւետարանի վարդապետութիւնը ու բողոքականներու կարծիքները: Տետր առաջին. Կոստանդնուպոլիս, Օրթագիւղ. ի տպ. Պազոսի Արապեան, 1852:

Աւետարան Ճաշու, « և ամէն խրատանչիւր առուրց ի տոլոր տարուայն ըստ նորոյ ամենայնին.

նաև տօնացոյց ամենայն շարժական և տեղափոխ տօ-
նից։ Տպագրեցեալ ՚ի վենետրորգում ամի հայրապե-
տութեան լուսաւորչի Մօրն մերոյ սրբոյ ամենայն
էջմիածնի՝ տեառն Ղուկասու սրբազնասուրբ կա-
թուղիկոսի ամենայն Հայոց ։ Հրամանաւ իշխա-
նազնեայ տեառն Յովսեփոյ առաքելաշուք սրբի-
տեպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Աղուէթեանց, և առաջ-
նորդի ազգին Հայոց որ են ընդ տէրութեամբ Ռու-
սաց։ Աղօթամբք և ծախիւք նոր Զուղայեցի Յովհա-
ննիսեանց ՚ի Քրիստոս հանգուցեալ Աղամալի
դուստր բարեպաշտուհի Սոփիոյ անկնոջ։ Ցամի
տեառն 1786, փետրուարի 6. իսկ ՚ի Թուականու-
թեանս Հայոց ՌՄԼՆ. ՚ի Սանկտպետրպուրգ, ՚ի տպ.
Խալդարեանց Խոջամալի որդի պարոն Գրիգորին։
Հրամանաւ կառավարչացն բարեկարգութեանց »։

Երկրորդ հատորն է. « Տօնացոյց ՝ երկրորդ հա-
տոր. որ է քանոն և կառավարիչ առաջնոյ հատորին.
յօրինեցեալ ՚ի խորանդ ՚ի վերոյ ՚ի գլուխ մերոց
այրուձինականաց. որոց եւրոպականաբար տարեգրոյ
խորան՝ ըստ բերման եւրոյ տարւոյն, զամենայն շար-
ժական և տեղափոխ տօնսն՝ կանոնաւորեալ տեղա-
ւորէ։ Աշխատասիրութեամբ տեառն Սիմէոնի՝ հո-
գևոյս կաթուղիկոսի տուրք տիրոջն էջմիածնի.
յամի տեառն 1786, օգոստոս 24. իսկ ՚ի Թուակա-
նութեանս Հայոց ՌՄԼԵ »։

Ալետ–Զաքարեան (Գէորգ)։ Տես Տնտեսու-
թիւն մարդկային կենաց։

Ալետիք պատրիարք Հայոց « համ երկաբե
դիւանակով մատոյց. (Մարիուս Թոփճեան գաղղիացւոյն)։
Թարգմանեաց կ. Ս. Իւթիւճեան »։ Պոլիս, ՚ի տպ.
Մասիս լրագրոյ 1872։

Ալեսիքեան (Հ. Գաբրիէլ Վ.)։ Տես
Ալգոստինոսի, յաղագս Քաղաքին
Աստուծոյ։
Բացատրութիւն շարականաց։
Խորհրդածութիւնք։
Հոդերիկեայ՝ ճառ Համակերպու-
թեան։

Ճառ բղխման, հայ. եւ իտալ։
Մեկնութիւն չորեքտասան Թղթոցն Պօղոսի։
Մտածութիւնք ՚ի վերայ ցաւոց Սկուսին։
Նարեկի լուծումն։
Նարեկացւոյ ճառից լուծումն։
Ֆերականութիւնք հայ։
Ֆերականութիւն Թոսքանեան լեզուի։
Ֆերթուածք։

Աբելիոս։ Տե՛ս Մարկոս Աւրելիոս։

Աթիոն ճխտոի մը սէրը։ Տե՛ս Լէօ։

Աքիմեանց. Ղազա և Յասմաժանուհի։ Տփղիս, Զաքարեայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1881։

Աքիմեանց Գ. Ոսկի տանջանք։ Տփղիս, Զաքարեայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1881։

Աքլոր եղբայր. « Պատմութիւն զուարճալի և առակախառն. Ընդ որ և աշխատութեամբ Ա. Գ. Մ. տպագրութեամբ ՚ի լոյս ընծայեցաւ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպար. Ձեմմէյեըր իլմիյէի օտանիսի, 1863։ Ցամի տեառն 1825 գեկտ. 19 գրեալ աւարտեցաւ գըրքույկս ՚ի կատանգնուտիս, ՚ի պատրիարքարանէ. Ձեռամբ Մ. վարդապետի. ՚ի վայելչութիւն իւր, և հաւրաչառ և հոգեկից սիրելեաց իւրոց և յուսնկնգրողաց »։

Աքսորականք ՚ի Սիպերիա. « Գոթէն ազգով Աքսորականացն ՚ի Սիպերիա վէպք. Թարգմանեաց Հ. Եգուարդ Վ. Հիւրմիւզեան, արքեպիսկոպոս Շիրակայ »։ Վիեննաւիկ, Ս. Ղազար, 1874։

Ա. Մ. Ե. Պ. Դիւցազնութիւն Հայկ, Արամ, Վա-

հոգն. Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում, 1881։

Բաբայեան. Յառաջնորդի առաջարկութիւն հարցին։ Տփխիս, ի տպար. Հ. Էնֆիաճեանց և ընկ., 1880։

— Կրքերը և նոցա ազդեցութիւնը։ Տփխիս, ի տպ. Հ. Էնֆիաճեանց և ընկ., 1880։

Բագրատունի (Հ. Աբսէն վ.)։ Տես
Աբուբեստ բանական Սոաւէի։
Աբուբեստ ուղիղ խորհելոյ եւ բարուոք կեալոյ։
Թէոփրաստեայ նկարագիրք։
Կեսարու յիշատակարանք։
Հայկ դիւցազն։
Հատընտիրք յողբերգուածեանց հին նոց եւ արդեաց։
Հոմերի Իլիական։
Ճաշակ յոյն եւ լատին ճարտարախօսուածեան։
Մասիլիոնի փոքրիկ քառասնորդք։
Միլտոնի կորուստ դրախտին։
Որատեայ Աբուբեստ քերթողական։
Պոսիւէթի Դամբանականք։
Վիրգիլեայ Մշակականք։
Փոսկոլոյի Գերեզմանք։
Քերականուածեան Տարերք։
Քերականուածիւն ի պէտս զարգացելոց։
Քերականուածիւն Դաղղիական։
Քերթուածք։

Բազմավէպ, Օրագիր քնական, բանասիրական, բարոյական, և ազգային գիտութեաց։ Հրատարակութեամբ Մխիթարեան Միաբանից։ (Սկզբնաւորեալ ի 1843)։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու։

Բալաքիրեվի պալատական զուարճախօսին կոյ-

անբ Ռուսաց մեծին Պետրոսի գործունեութիւնք։ Թարգմանեալ ՚ի Ռուսաց լեզուէ Աւետիք Թաղիադեանց։ Ս. Պետերբուրգ, 1858։

Բահաթրնանց. Քննականութիւն աշխարհագրական լեզուի։ Տփխիս. Հրատարակութիւն Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում։

Բաղդասարեան Պատմութեան Մովսիսի Խորենացւոյ տպագրեալքն ՚ի Վենետիկ՚ ընդ հրկոց Հնոտպրոց։ Սրբատիպութիւն Յակովբայ վարժապետի Կարնեանց։ Ի Տփխիս, ՚ի 1858 ամի տառաւն, ՚ի Տպագրատան Հոգևոր Դպրոցի Հայոց Տփխիսոյ ընդ ծախիւք Ազնուական Գիտութեան Արծրունւոյ։

*Բամեայ, կամ Բարեկենդանի գիշերընդը. երգախառն Թատերգութիւն ՚ի հինգ արարս և յիսն պատկերս։ Հնգ. Սրապիոն Մ. Մանասեան։ Կ. Պոլիս, Մխիթարեան տպարան, 1864։

Բամեայի առաքինութիւնք։ Տես Առաքինութիւնք Բամեայի։

Բան «առ հայկազնեայ քրիստոնեայս, յընկերակցութենէ Ռուսաց Աստուածաշունչ ժողովոյն որ ՚ի Ռուսաստան. Թարգմանեալ ՚ի Ռուսաց բարբառոյ ՚ի Ց-վէրփ Ս. Յովհաննիսեանէ. ՚ի Պետրոպօլիս, 1816—ՌՄԿԶ բարձրագոյն հրամանաւ հաստատեալ ՚ի տպարանի նորին Յովհաննիսեան, հրամանատարեալ Ռ։

Բան գործնական, գործ բանական։ Ոտանաւոր չափմամբ. ՚ի Շ. Մկրտիչ վարդապետէ Աղթամարցւոյ։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1812։

Բանադատ. «Տեառն Տեառն Մատթէոսի սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց՝ բարւոյ մասին և խորհրդական անուն գրքին գեմ Բազդաքանչիւրին հրատարակուած նոյնանուն գրքին գեմ քննութիւն։ Գրեց Յովհաննէս Պրուսացի Տէրոյենց»։ Ի Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Տէրոյենց, 1866։

*Բանալի արքայութեան. աղօթագիրք ամէն հաւատկի. վիճակի ու ասութեանի անձանց համար։ Գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Գավրիկեան։ Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1867։

*Բանալի քնական երեւութից։ Օ. Պուվլըր անգլիացւոյն։ Վէնետիկ, Ս. Ղազար, 1869։

*Բանալի գործնական քերականութեան հայկական լեզուի։ Աչխատասիրեց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան։ Կ. Պոլիս, Ազտարեան տպարան, 1871։

*Բանալի կամ Պատասխանատետր մասուր կամ գրաւոր թուաբանութեան։ Կ. Պոլիս, 1848։

*Բանալի. (Ընթերցարան Ա). Սուրբ Գիրքը բանալու, կամ Դիւրին գտանը նոր կարգալ սկսողներուն համար։ Նոր-Եորք, 1879։

Բանալի հանճարեալ աշխարհացուցին մերոյ Նորածնի. «Զոր ի լոյս ետած հայկական ազգիս վերհանձն և արբափայլ հայրն մեր տէր Թոմաս աստուածազգեստ բարուքին վանանգեցի, և առաքելագործ եպիսկոպոսն արբոյ Թաչին։ Եարտգրեցեալ ի Ղուկասէ տպաշնորհ ջահընկալէ վանանգեցւոյ։ Տպիւք և ծախիւք Թոմասեա վարդապետի։ Եարտգրութեամբ քաջ գպրի տեառն Մատթէոսի ներհուն տպագրի Չոյոց։ Ցամի տեառն 1696. յ'Ամագեղջոսամի ն։

*Բանալի հայերէն շարագրութեան։ Գրեց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Ալեքսեան Մամլոյ, 1878։

• Բանալի ջերմեռանդակերտ.

Ա. Տպ. ի կ. Պոլիս, 1701։ «Գիրք մասածական ազգիդ, բանալի ջերմեռանդակերտ. որ բանայ զգրուռնս սրտից մերոց փակեցեալոց։ Թարգմանեցեալ ի լատին և իտալական լեզուէ ի հայ բարբառ ի Պետրոսէ վարդապետէ Քէշիշեցւոյ, ի փառս Ա-

առնոյ և յոգուս սպրդեալ սիրոյնոյ. 'ի հայրապետութեան առաջնոյ Ներսիսի' ամենից հայոց կաթուղիկոսի ։ Գրքին վերջը' հետագայ հրատարակիչը կը գոնէ. « Եւ Մկրտիճեան վարդապետս' կարգուսիճեանը և ընտրեալն Աստուծոյ պատրիարգս մերոյ ազգապետին Կոստանդնուպոլսի' առաջ գնացեալ ազգին գալստեան և հաւանելոյ. զի գոնէ զատ լիս առաւելագոյն բանիւք յորինեցեալ' ի սրբոց վերծաց վարգապետաց եկեղեցւոյ. վասն որոյ եւս գնդատեան զի ապագային ։ Ահա հրատարակիչն զատ մատենագրաց յիշատակարան մ'ալ ունի գիրքը. յորում բաց յայլոց բանից. կ'ըսէ... « Աւարտեցաւ գիրքս մատածական ազգիդ. զոր թարգմանեցաք եղև առ 'ի լատին լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիսեցւոյ. 'ի խնդրոյ տանուց եղբարցս. կամակցութեամբ և հաւանութեամբ վերատեսուչ ազգիդ Կոստանդնուպոլսոյ, աշխատասիրութեամբ և արտագրութեամբ աւետիս քնեցւոյս բանասիրի։ Արտաքոյ թուին ՌՃՁ, յունիսի տասնոյ ևիզ. 'ի տպարանի սրբոյն Էջմիածնի և սրբոյն Մարգսի գործատարին... »։

Ի. Տպ. Ի Մարսիլիա ։ « Գիրք... և տուրս էջմիածնայ կամուրջիկատութեան առաջն Աղեքսանդրի Ջուղայեցւոյ' վերադարձին Նուստուրջի. 'ի թուականութեան Փրկչին Քրիստոսի ՌՃԸ և Հայոց ՌՃԵ. տասնմեկերի. 'ի Մարսիլիա քաղաքի ։ Մկրտիճեան պատրիարգին հրատարակիչն ևս' նոր յիշատակարան մը տանի այս տպագրութեանը. « ... կատարեցաւ փոքրիկ գիրքս որ կոչի Մատածական ազգին' զոր եկեղեցւոյ մերոյ Հառնոյ; 'ի թուականին մերգնդեցւոց առաջն մերոյ Քրիստոսի ՌՃԸ. հոկտեմբեր ի, աւարտ եղև 'ի քաղաքն Մարսիլիոյ։ Եւ այս մատածական ազգիս ևս Հայկազունեաց Մխիթարեան որդի Ճանաչուս պատանոյ տալի ինձ յիշատակ և ծնողաց իմոց և ազգականաց իմոց. ով որ հանգիպի կամ կարդայ և օրինակէ' մեզ հայր սիրեալ յիշէ... Եւ ևս արտաք Պետրոս վարդապետս Թիֆլիսեցի զայս մատածական ազգիդ թարգմանեցի 'ի լատին լեզուէ 'ի հայ բարբառ։ Ով որ կարդայ և շահի եղիցի հոգևորս, յիշեսցէ զիս և զծնողս իմս »։

Ուրիշ օրինակ մ՚ալ կը գտնենք նոյն գրոց, նոյնագիր, նոյնագիր և նոյնաձիգ ընդ երկրորդիս. այլ գրեթէ մէջ տարբերութեամբ՝ ի ձեռագրէն և՝ ի վերջին չիշատակարանէ։ Ձեռագրն այսպիսի յաւելուած մը ունի. « եկեղեցւոյն մեծին Հռոմայ, որ կատարի՝ ի մէջ եկեղեցւոյ՝ ի հպատակութեան Հռոմայ կլիմինդ տանեմիկերորդի »։ Իսկ՝ ի չիշատակարանին. « ի ժամանակի հպատակութեան տեառն կլիմինդ տանեմիկերորդի պապին. և թագաւորին մերոյ Նիսպզլասոսի՝ որ և թագաւոր Ջերմանիոյ, որ թարգմանի հայերէն Բէչ կամ Վիճնայ »։ Այս փոփոխութեան պատճառն այն է՝ որ տպագրութիւնն եղած է՝ ի Մարսէլիա, ընդ լատին ժամագրոց, թարգմանութեամբ՝ ինչպէս հաւանական կ՚երեւայ, Յովհաննու Ապարանեցւոյ, որուն ձեռագրին և չիշատակարանին խօսքերը՝ անհմուտ և օտարազգի տպագրչին սխալմամբ գրուելը ուշ կորը վերցուելը են։

Բանաձիւսութիւնք. « ի հանգիսի սգոյ թագուհոյն հանգուցեալ երջանկայիշատակ մեծի իշխանապետի տեառն Յովակիմայ եղիազարեանց ասացեալ՝ և այժմ յարգահատութիւն ազգասէր բանասիրաց՝ ի լոյս ընծայեալ՝ ի նորատունկ ուսումնարանէ նոյն աստուածազգոյ տանն եղիազարեանց. ի Սանկտպետերբուրգ՝ ի տպարանի պարոն Յովսեփոյ Յովհաննիսեան, 1826։

*Բանաձիւսութիւնք աշակերտուհեաց մէջ։ Տպ. յԵրուսաղէմ, ի վանս սրբոց Յակոբեանց, 1869։

*Բանասէր. « Օրագիր ազգային, բարոյական և բանասիրական։ Հրատարակիչ և տէր Ց. Մ. Հիւսնեան », ի տպարանի Շ. Գայրէի, 1850։

Բանաստեղծութեան արուեստ, ի պէտս համալսարանաց, համառօտեալ՝ ի Շ. Եգուարդ Վ. Հիւրմիւզ։ Վիեննեմիկ, Ս. Ղազար, 1839։

*Բանաւոր գրականութիւն հայկական. Աչ-

խառատիրութիւն Ս. Պալասանեան։ Տփխիս, ի տպ. Ներսիսեան հոգևոր դպրոցի, 1865։

*Բան դամբանական ի մահ Պետրոս Էքճենեվի Եպիսկոպոսեան. խոսեցեալ ի Հ. Ց. Գ։ Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1875։

*Բանք միսիթարականք առ վշտացեալս և նեղեալս։ Վիեննա, տպ. Մխիթարեանց, 1828։

Բառարան դեղերէից։ Տես Բժշկարան։

Բառարան հայկազնեան լեզուի. = Բաժանեալ յերկուս հատորս. յորոց յառաջնումն՝ որ է տպագրեալս այս, պարունակեալ գոն յոգնախուռն բազմութիւնք բառից առառաժաչունք գրոց և այլոց ի բնէն ի մասնէից լինգուապէս գպրապետաց։ Մեկնեալ ի սմա մասնաւորապէս՝ մանրակրկիտ քացատրութեամբ անուանք կենդանեաց, անկոց, ականց, շափուս, գրամոց, գործեաց և այլոց կահուց և կարասեաց։ Իսկ յերկրորդումն հատորի որ հանգերձեալ է տպագրել, հաւաքեալ կան բազմութիւնք ձեացորդաց բառից։ Նաև քառգիրք արարեալ ի գրաբառէ յաշխարհաբառն, և յաշխարհաբառէ ի գրաբառն. այլ և բառարան յատուկ անուանց։ Արարեալ ի Մխիթարայ վերդապետէ Աբգարեցւոյ Աբրահամայ կոչեցելոյ, աշխատասիրութեամբ աշակերտաց իւրոց։ Եւ յոգնաչան երկայնութեամբ տպագրեալ ի նոյնոյ ի փառս Ամենափրկչին, և ի կոչումն մանկանցն եկեղեցւոյ ... Ցամի փրկութեան ՌՒԽ. ի տպարանի Մխիթարեանց Ս. Ղազարու ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պողոսի։

Յառաջաբանին մեջ հրատարակողք կը ծանուցանեն. «Գործ իմաստանոյ է ոչ միոյն գառնելն նկատել, այլ և ի լրումն կատարման գործոյն բնրիլ. քանզի գործ Ենգլիէից՝ իբրև զանտառ ինչ պատրաստեալ անարգի ի մեջ իմաստանոց։ Ապա տորին ապագա գնացեալն բարուեսպեան մեջ Մխիթար աբբայն խորհեցաւ զրոն մոգ առ կատարումն մեծա-

վաստակ գործոյ Հայկազեան բառարանիս երեսփիլ-
քանդի վճարելոյ զգործս զայս ՚ի սկզբանէ մինչև
ցվախճան առ պատկ կատարմանն Աստուա վաշվաշեաց,
ձեռնամուխ լինել ՚ի յառաջաբանութիւն բառարա-
նիս. ասկայն ըստ վերնախնամ առնչութեան նահանջ
ընծայ ՚ի փուռեոյ իւրմէ, վասն զի յազագս արհասին
մահու կանխելոյ՝ սխուացեալ զախտ ցաւագին, ան-
կաւ ՚ի մահիճս. և իբրև անհնարին եղև ինքնին վե-
ճաբերել զդիտաւորն իւր, հոլեաց զձեռնատուն աշա-
կերտս իւր, և պատուիրեաց նոցա ՚ի գիմաց իւրոց
յօրինել զյառաջաբանութիւն գործոյս, առնուլ
նոցա յառաջագոյն զինուածն զապրինքինէ ընդ ժա-
մանակս ժամանակս հաւաքեալ, և նոքա այն ինչ
զպատուէրն հրամանին ըստ նորին կատարեց ՚ի գլուխ
հանին. և գնա ՚ի պատրաստի էին ՚ի տպագրութիւն
յուշարկել... ՚ի կենաց ատեն փոխեցաւ, վախճա-
նեալ ամոց իբրև ութսնամեայ և չորից, յամի փըր-
կութեան մերոյ 1749 ապրիլի 27 ին։ Կը յաւելուն
գործեալ. « Թէ զինչ և կազմիլ զիտացիրք՝ ոչ ոք
գիտէ, բայց միայն նա որ յօրինեալ ևցե երբեք
զնոյն։ Եւ այս՝ եւս քան զևս ծանրանայ մարգոյ, և-
Թէ ոչ ունիցի առընթեր զիտաւորեալ ինչ, կամ ոչ ոք
ևցե յառաջեալ քան զնա ՚ի յօրինել զնոյն ըստ կար-
գի. այլ ինքնին ՚ի բնաւեա նորոգ կազմիցե. որպէս
մեզ յայսմ աշխատասիրութեանս գիպիցաւ... Ակը-
սեալ յամի տեառն 1727, հասեալ ՚ի տառն Ե. և ՚ի
գիպիլն մեր մեծամեծ զբաղանաց՝ խափանեցաք մին-
չև ցամն 1742. և ապա վերստին բռնեն հարեալ՝ հա-
ւատացաք յաւարտ գործակցութեամբ աշակերտաց
մերոց, յամի տեառն 1745 ին։

Հատոր Բ. ի բառարան հայկազեան լեզուի, Հա-
տոր երկրորդ։ Ցորում նախ պարունակին ձեռագրօք
գրաբառ բառից. երկրորդ՝ բառարան յատուկ ա-
նուանց. երրորդ՝ բառգիրք ՚ի գրաբառ լեզուէ յաշ-
խարհաբառն. և չորրորդ յաշխարհաբառ լեզուէ ՚ի
գրաբառն, որոշեալք ՚ի միմեանց հատուածովք այ-
բուբենից։ Աւարտեալ բազմաջանն և աչալուրջ ձեռ-
նդր յաշակերտաց ամենապատիւ տէրն Մխիթա-
րայ Աբբային և բառարանագիրն Ոսկանատա-
ցւոյ։ Եւ յոգնաջան երկասիրութեամբ տպագրեալ

հրամանաւ Գերապատիւ տեառն Սահմանոսի Արքեպիսկ. Ամիսոնի յաջորդի, վարդապետին Կոստանդնուպոլսեցւոյ։ Ի փառս Աստուածածնին տեղւոյս թաղուեցաւ, և ի պատիւ սահմանակիցն տաճարի Առաւաձանին, ...ի Թուականութեան հայոց ՌՄԺԸ. ի վիճակիս, ի տէր. Անանիա Պատրիարքէ։

Առաջին հատորն սկզբնաւորեալ և տպագրեալ ի կնդամանութեան Մխիթարայ բարեսնապատին, և յետ վոխանան նորա յանդ եղեալ։ Գլխաւոր գործակից ի սոյն, և իբր աջոյ բազուկ հնդիսացին, նգն Վ. Հ. Սկրտիչ վարդապետն ազգ Անանեան Կոստանդնուպոլսեցի. զոր խիք և Վ. Հ. Սիմէոն վարդապետն Տպխանեանեան։ Այլ գրուս ինչ երաց և ասուգրաչխանութեանց, զոր օրինակ կլիմոյ, Հայաստան և այլն, հիմնարար արար Վ. Հ. Զաքարիա վարդապետն Ակնեցի։

Երկրորդ հատորն՝ յորում են բառք Մաշտոցայ։ Յառաջ անուանց՝ երկին, աշխարհն Առաւաձաչնի և արարչոյ Առաւաձաչնի, ի Գրաբառ չաչխարհատուռ, և չԱչխարհատուռ ի գրաբառ, տպագրեցաւ յետ ժամանակաց։ Ի հակառակ որոց ընդհանրապէս գիտի՝ արարեալ չաչխիքարայ անուն Մխիթարայ մեծի արբայի. այլ ի ժամանակարի՝ գլխաւոր աչխատողն ի Մաշտոցայ Բառգիրքն եղեւ նախայիշեալ Հ. Սիմէոն վարդապետն, ընդ կանխագրեալ Հ. Սկրտիչ վարդապետի։ Ի յառաջ անուանցն Առաւաձաչնի՝ Վ. Հ. Ղազարոս վարդապետն Թաչճառաբերեան, կատարեցաւ. զոր խիք և վերդիչեալ Հ. Զաքարիա վարդապետն։ Ի Գրաբառ չԱչխարհատուռն՝ այլ և այլ անձինք ընդ հոգաբարձութեամբ Հ. Սկրտիչ վարդապետի։ Նոյնպէս չԱչխարհատուռ ի Գրաբառն, այլ և այլ անձինք զոր նախն օրինակի։

Բառգիրք Հայոց. « Արարեալ ի տաճար Էջմիածնի՝ Երեմիայ վարդապետէ. և ես Մարգիս եպիսկոպոս աշխատասիրեալ և գրառս Առաւաձաչնէ գրոցն ընդ սմա միաւորեալ. որ և ընդհերքոզացն առաւաձաչնէ գրոց բառական է լիով։ Տպագրեցաւ ...ի չԱլիկառնոյ քաղաքի, և թուականութեանս

Հայոց ցեղին. և 'ի Թուին Փրկչին, 1698 յունիս 2։

Բ. Տպ. « Բառգիրք Հայոց ... ապեցաւ 'ի յԱմստիկոռնայ քաղաքի, և Թուականութեանս Հայոց, ՌԺԷԸ »։

Ցնոյց առանձինն խորագրով՝ Վարդանայ վարդապետի անունը կրող Աչխարհագրութիւնը. « Ա րարեալ և աշխարհացոյց նորոգ Թարգմանչին, և երկրորդ լուսաւորչին Վարդանայ վարդապետի, պարզ և համառօտ ոճովք »։

Բառարան նոր հայկազնեան լեզուի. « երկասիրութիւն երից վարդապետաց յաշակերտութենէ մեծին Մխիթարայ սրբոյն. Հ. Գաբրիէլի Ա ւետիքեան, Հ. Խաչատրոյ Սիւրմէլեան և Հ. Միքայէլի Ա ստիքեան։ Տպագրեալ յառաջնորդութեան ա մենապատիւ առաջնոյ Սուքիասոյ Սոմալեան արհիեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական սրբոյն »։ Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամին 1836, ՌՄՁԸ։

Աչխատասիրողք այս մեծ և բազմահմուտ բառգրոց, ընդարձակ Յառաջաբանին մէջ կ'ըսեն. « Ո ւ նոյնպէս՝ այլ յոյժ գուշակութեամբ նշանակեալ էր 'ի յառաջաբանի նախկին բառարանին՝ կասկածութիւն երկրորդիս ... զի առաւելն 'ի փորձոյ զի ամ բստ ամի 'ի վեր երևին հին մատեանք ոգիս յանկարծակի վայրաց, յորոց երևանն նորանոր բառք և ոճք նախնեաց՝ արժանիք նորոգ յաւելուածով պերճ և պանծալի ընծայելոյ զազգային բառագիրս...

« Սկիզբն արարեալ (յորինմանն) յամի առաջի իրր 1784, և աւարտակիցեալ 'ի 1834, յընթացս ամրոջ յոթնիւնի յինանամեան ժամանակի, մերթ ընդ մերթ ընդհատութեամբ կերեսաց այլև այլ կարևոր գործոց գրաւորաց և բանիցինաց ... որով և գործս զդեցաւ զբաղմերիւնակ յետաձգութիւն։

« Ներկայիս գործն 'ի սկզբան անգ՝ առ 'ի կարող լինել վերծանել և քաղել զբառս կարևորս 'ի նորագիւտ մատենից. և զի 'ի սկզբան անգ՝ լոկ զանուանս և զառիթս մատենագրաց կամք էին նշանագրել քան զնոյն նախկին բառարանին, ապա ...լաւ ևս գտանել եղև վերագիր առնել յառաջաբանեամն զքան իսկ

վկայութիւնս ծանեալ փոխանակ առ ի մինչ եր-
կար բացատրութեանց. որով և ընդ կրկին գովել
ծանր աշխատութեան կրկին մեծացաւ բառարանն.
և այսպիսի օրինակ կարծեաց եղեւ՝ որպէս այն թէ
յաւուրս հասանել եցէ ծորս բառարան ...

« Եւ ահա յետ այնորիկ գոյին հասանելին՝ ի ձեռս
մեր զայլ մատեանսն՝ գանձատրանք լեզուիս Հայոց ան-
անկնակելիք ... Թող զի յաւելան զանազան օրի-
նակք գրոց ծոյն մատենագրաց որոցն առացելոց.
զորս ըստ կարի պէտք եղեն բազմանել առ ի գիւա
տուսգոյն ընթերցուածոց. և ապա սկսանել զայն
ամենայն հնխուածն ի վերոյ նախատպատրաստանալ
գործոյն. մինչև սերտակս համարիլ ասել թէ արդ
շատ է, բուռն հարցուք ի տպագրութիւն. զի և-
պետ եր գրչագիր օրինակ մեր երկատասան հատոր
երևելի. այլ կիսոյ չափ գոգցես ունէր լինել սեպհ
՝ի հինգ կամ ՝ի վեց հատորս ՝ի ձև առաջինոյն:
Բայց ո՞ կարէր ծախս առնել այսպիսեաւ գործոյ...
Ապա յապերէր խորհուրդն առ ժամս. կարձել զվե-
կայութիւնս՝ գրեալ թէ առ հատարակ, կամ ծագիա-
գրել և ևս ծանակել. Թեթափել զբազմալեզու կա-
տարելագործութիւն...

« Այսպէս յետ կրկին և երեքկին փոխելոյ, կար-
կատելոյ և նորոգելոյ զգործն, որպէս ընդ համա-
տարած ծուլ վերատին նաւարկելով՝ եւ ՝ի գլուխ
երկայնութեանն յիմանաւեան »:

Բառարան (առձեռն) Հայկազեանաց լեզուի. աշ-
խատասիրեալ ՝ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ակն-
ցւոյ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1846:

Երկրորդ տպագրութիւնն (անգ) ՝ի 1865, որուն
սկիզբը գրուած համառօտ Պիտոյիքը կը վկայէ. « Ի
գլուխ երկրորդի տպագրութեան Առձեռն բառա-
գրոց Հայկազնեան լեզուիս զայս եւս ունի ՝ի հարկէն
առնել՝ զի որ ինչ նշմարելոյ էին ցարգ ՝ի մատենից
ուղղելիք՝ փոյթ յանձին կալաք կարեւոր քննութեամբ
ուղղել. և որ ինչ անկան ՝ի ձեռս երկասիրութիւնք
նախնեաց նորագիւտք, կամ որ խուսափեալն էր
յաչաց ՝ի հինան, յաւելաք բառս առելի քան զհինգ
հազար, և ոչն քանիցք բազումս »:

Բառարան յիտալական լեզուէ 'ի հայ եւ 'ի տաճիկ բարբառ։ Ընծայեալ 'ի լոյս երկասիրու- թեամբ տեառն Հ. Մանուէլ վարդապետի Ջախջախեան կիւմիւշխանացւոյ 'ի Մխիթարեան Միաբա- նութենէ։ Հրատարակ առաւածատպութ. սրբոյ- եղիսկոպոսի և սրբոյն Տեառն Սահմանողի վար- գապետի Ափոնց։ 1804, 'ի Վենետիկ, 'ի գործատա- նի վանից սրբոյն Ղազարու։

Dizionario Armeno-Italiano-Turco. Composto dal P. Emmanuele Ciakciak, Dottore del Collegio de'Mechitaristi nell'Isola di S. Lazzaro di Venezia.

« Ի յորինել անգ զԲառարանս, կ'ըսէ հեղինակն 'ի Յառաջաբանին, ընտրելի գտանցաք կարգել զա- ոչ 'ի պէտս գեռավարժից համ ասելոց եւեթ, ... այլ առաւել գէտ ունի կալաք 'ի պէտս զարգացելոց և հետամուտ բանասիրաց, որք գնգնբին համգնգ- բել սխորժեն յաշդս ազգս գպրութեանց, և 'ի զա- նազան իտալական մատենս նախնի պերճախոս մա- տենագրաց, և 'ի բազմանիւթ գիրս արգելոց ամենա- զան գիտութեանց և արհեստից, 'ի համառօտել և 'ի փոխադրել զայնոսիկ 'ի հայ բարբառ։ Ցայն սակս ոչ չատացաք միայն ընդ բազմագանձ և ընտրելա- գոյն վազեմի Բառգիրսդ հռչակաւոր Ակադեմիային Քռուսքայի որ 'ի Ֆիւրէնցա, ընդգրկմակագրելին գիտիտքենցաք՝ բխւրատրս հատուածս 'ի նոյն բառա- նորա, ոչն բազմագիմս, և նորանոր ձեռնարկու- թիւնս նոյն բառից։ զորս միանգամ յատել ընտրե բառարանն որ 'ի պէտս արդուն գպրոցաց Թուռք- նոյ, և Հնխագոյն եւս 'ի նորումս բարեացատարան Ֆրանչիսկոս ոմն Ալպէրգի յիւրումն երկրէզուեան իտալական և 'ի գազգիական նոր բառարանի »։

Բառարան հակառօտ յիտալականէ 'ի հայ եւ 'ի տաճիկ, աշխատասիրութեամբ Հ. Մանուէլ Վ. Ջախջախեան Մխիթարեանց։ ի Վենետիկ, 'ի գոր- ծատանի Մխիթարեանց, 1829։

Nuovo Dizionario Italiano - Armeno - Turco, composto dal P. Emmanuele Ciakciak della Congregazione dei Mechitaristi di S. Lazzaro. Venezia, dalla Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1829.

« Ճոխաբանութիւն ազգիս, ի՛ բանէ յառաջաբանն, ի վոյժ ընդարձակութեան իրին ի մի հայն հնարս լուսաւորութեան մտաց ի վարժս ուսմանց և կենցաղական անկեալութեանց՝ ծանուցաս առաւել ի վերջին ատն. յորս ի խնդիր էր կարեաւ ընդարձակ խոսլակն բառաբանին ապագրելոյ ի Պետ ի 1804. յորոյ ի սպառիլն՝ հարկ եղև նորոգ ուղղագրութեամբ անցուցանել զնոյն՝ ընդարձակագոյն եւս պատրաստել ի սեպ վայելուչ։

« Նայց ի կարաւորութենէ և ի պէտս հայեցեալ փոխադարձին՝ ապահար և կրկնորդին խոկ գանելոյս ի ժամուս կանխել տառացանել զհատուածութիւն այնր ընդ անուամբ Հատուած Տառապան յիսուսական ի հայ և ի տաճիկ, փորձագիր յուր ծայս վայելչասիպ, գիւրատար և գիւրատացիկ անկանգնաւ »։

Բառգիրք ի բարբառ հայ եւ իտալական, յօրինեալ ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Չակեաճեան ի Միխիթարեան միաբանութենէ։ Ճառաբերգութեան Տեառն Սուքիասոյ վարդապետի Սամուէլեան արհիւնասիրատոսի Օհանեայ և ընդհանրական տպարի Միխիթարեան ուխտին։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի տպոյն Ղազարու. ՌՈՄԶ։

Dizionario Armeno-Italiano, composto dal P. Emmanuele Ciakciak, dottore della Congregazione Mechitaristica. Venezia, Tipografia Mechitaristica di S. Lazzaro, 1837.

« Ընդ որս անանուանս, ի՛ բանն հրատարակեալ ի յառաջաբանին, որք զարմանան ազգին զիւրաքանչիւր վերադասն տարբերութիւն առնել, եկաց արգասիս և Մանուէլեան... որ խոհական կշռութեամբ ընտրեաց անգամին վաստակել առ ի լիակատարս գիտելիս նոցա յարգարել. որով միանգամայն անձամբ լինելին անարգ անկանոնն մատնեցեալ Եւրոպիոյ, և մի կարաս ելեալ մատուցանել գրով ի ձեռն թարգմանաց ոմանց առնել։ Այսու քաջախոհութեամբ տայր միանակ առաքին հանդիսացեալ յայս երկս վաստակաց և կատարեալ զառաքին հատորն՝ ինչպես ոչ ըստ ամենայն ըղձից արտին, զոր յեւրո-

պացուց հայերէնագէտքն և այլք ևս՝ բազում գրուածովք յիշատակին 'ի բան և 'ի գիր, ապա զերկբօրք հատորոյս բուռն ներկայ. յոր առաւել քան յառաջինն բազում գրուածս ևնդիր, յայս ևս վայելչութեան 'ի վեր հանել. և յայն անհնարին տա- ժանմունն ազատուիլ իւր պէտ էր միայն առասանել կատարեալ զմասնագրութիւն իւր: Եւ միշտ յառնէ յոյսպիսոյ բազում ձրիւք Հոխացելոյ ակն ունէր Հայաստան զոյլ ևս արդիւնան առասանել, և նա ևսկ այն ինչ յոմանց գործոյս անհապարէր... ա- ւա՛ղ, զի և ոչ զոպագրութիւն մասանին 'ի վախճան հասուցեալ, յանկարծ 'ի մահուանէ յոպչառակի' անմահ յիշատակ զոյս թողեալ հայկազնեան առ- ին »:

Բառարան Անգղիարէն եւ Հայերէն, աշխա- տասիրեալ 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Աւգե- րեան. ձեռնտուութեամբ ազգասէր Յովհան. Պրէն- ասեան վ. Ա. Հատոր Ա. ի Վենետիկ, տպագրեալ 'ի գործատան վանաց սրբոյն Ղազարու. ՌՊՀ:

A Dictionary English and Armenian by Father Paschal Aucher D. D. with the assistance of John Brand Esqre A. M. Vol. I. Venice, printed at the press of the Armenian Academy of S. Lazarus, 1821.

« ի միջի ընդուացն Եւրոպայ, ի'ըսկ Յառաջաբանն, Թէ և ոչ զառաջինն, բայց զիարևորագունին ունի առջի անգղիական բարբառ. 'ի սակս խրատուիլ պի- տանութեան 'ի համաշխարհական վաճառս, և 'ի բազմագիմի հրատանգս գիտութեանց և արուեստից:

« Ապաքէն զինի ընծայելոյ մեր 'ի լոյս գիտաչա- փան և գիտագիտական բառարանս' ընդ հայկազանիս, 'ի գնել էր մեզ թևակոխել և յանգղիական... Այլ որպէս յառաջնոյն գրուածս վաստակս մեր, նոյնպէս և յայսմ յուէս իմն պէտս ունէաք բարեսիրացն օ- ժանդակութեան... Զառաջինն Մէ-Լօրա Պայրըն, և Եգուարդ Լոյտ ազնուական անգղիացի, ուսեալ զմեր բարբառ' ձեռնտուութեամբ և արդեամբք իւրեանց եաուն մեզ ընծայել 'ի լոյս գիրկին Անգղիական-Հայերէն, և Հայերէն-Անգղիական քեր-

կանուխեանն յոգուս երկպառնչեաց ազգացս։ Իսկ ապա Յովհաննէս Պրէնա՝ վերս եւս աշխուժեան Ջոնսոնի Անգղիոյ, և վարժապետ արուեստից՝ ի Կանտրբրիճեան համալսարանի, հայերէնագէտ և բարեմտեաձեռ եւս գանաչէ յոլովագրեաց զմիչ, և ձեռնասու եղև սրգեսզիք յաշխատասիրութենէն նոցա Անգղիական-Հայերէն, և Հայերէն-Անգղիական բառարանաց։ ...Յաշխատասիրութենան անգ առաքինոյ հասարոյս՝ կալաք մեզ առաքնորդ զԲառարանն Ջոնսոնի (Johnson) գերահռչակ մատենագրի առ անգղիացիս ։

Երկրորդ տպագրութիւն ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց, 1868։

Բառարան Հայերէն եւ Անգղիական, աշխատասիրեալ ՚ի Յովհաննէ Պրէնոեանէ Անգղիացի առաքեալ Վ. Ա. ձեռնասուութեամբ Հ. Յարութիւնեան վարդապետի Ասկերեան։ Հատոր Բ. ՚ի Վենետիկ, տպագրեալ ՚ի տպարանի վանաց սրբոյն Ղազարու, ՌՄՀԴ։

A Dictionary Armenian and English by John Brand Esq. A. M. with the assistance of Father Paschal Aucher D. D. Vol. II. Venice, printed at the press of the Armenian Academy of S. Lazarus, 1825.

Հեղինակն Պրէնա՝ կը ծանուցանէ ՚ի Յառաջաբանին. «Յայս աշխատասիրութենէն առաքնորդ կալայ ինձ Ջայերէնն և Ջիազգիկան համառօտ բառարանն տպագրեալ յամի 1817. և փոխանակ գազգիկան բառից նոցա՝ եգի ՚ի սմա զանգլիկանեան հանգէպ հայկականաց։ Եւ թէպէտ ունէի ՚ի ձեռին և զՋայերէնն գրաբառ բառարանն Մեծին Մխիթարայ, առ ՚ի առատել նովաւ զիշանակութենէն հայկական բառից, սակայն յայսմ մատին առանձինն ինձ ձեռնասու եղև ինձ նա ինքն Ասկերեան վարդապետն։ Եւ ահա տալին օրինակաւ ժամանակաւք ՚ի լոյսն գործոյս ։*

Նոր բառգիրք Հայ-Անգլիտալեն, ՚ի Հ. Մատթէոս Վ. Պետրոսեան Մ. Մ։ Վենետիկ, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց, ՌՅԻԴ-ԻԸ։

New Dictionary Armenian-English, by Rev.

Matthias Bedrossian, M. M. D. D. Venice, S. Lazarus, Armenian Academy, 1875–1879.

Հասուստօտ բառարան 'ի Հայկ յԱնգղիական և. յԱնգղիականէն 'ի Հայ, յերկուս հատորս։ Ի Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1830.

A pocket Dictionary of the Armenian-English and English-Armenian languages. Venice, printed at the press of the Armenian College of S. Lazarus, 1830.

Հասուստօտ բառարան 'ի Հայ, յԱնգղիական և 'ի տաճիկ լեզուս։

Հատոր Ա. Հասուստօտ բառարան յանգղիականէ 'ի Հայ և 'ի տաճիկ. Վենետիկ. 'ի Ս. Ղազար. ՌՄՂԲ.

A pocket Dictionary of the English-Armenian and Turkish languages. Vol. I. Venice, printed at the press of the Armenian College of S. Lazarus, 1843.

Հատոր Բ. Հասուստօտ բառարան 'ի հայէ յանգղիական և 'ի տաճիկ. Վենետիկ. 'ի Ս. Ղազար. ՌՄՂԲ.

A pocket Dictionary of the Armenian, English and Turkish languages. Vol. II. Venice, S. Lazarus, 1843.

Հատոր Գ. Հասուստօտ բառարան 'ի տաճկերենէ յանգղիական և 'ի հայ թարգման. Վենետիկ. 'ի Ս. Ղազար. ՌՄՂԲ.

A pocket Dictionary of the Turkish, English and Armenian languages. Vol. III. Venice, S. Lazarus, 1843.

Բառարան Անգղիարէն հայերէն, ի Աշխատասիրեալ 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Աւգերեան։ Նախ տպագրեալ 'ի Վենետիկ, 'ի գործատան վանացս սրբոյն Ղազարու. յամի տեառն 1821. Վերըստին հասուստօտագրութեամբ տպագրեցաւ Քանիւք և աշխատասիրութեամբ պարոն Յովհաննու Ամգալեանց, օժանդակ Դաստատուի 'ի Մարգասարայեան Ձեմարանի։ Ի հայրապետութեան Տեառն Տեառն Եփրեմայ՝ ամենայն Հայոց կաթուղիկոսի, 'ի Կալկաթա. 1825. Մախիւք և արգելամբք նորին Ձեմարանի »։

Ընծայուած է առ « Ազնիւ պարոն Ջոնըսոն Ա-
մերիան » հետեւեալ խոսքերով. « Հայաստան եր-
կրին վայելչը զանգուածական օդուստ ի պետու-
թեանց արդուց երդոց, Ոսկան վարդապետի, Թով-
մաս եպիսկոպոսի, Ղուկաս Վանանդեցւոյ և այլոց,
որք հատատեցին զապատան Հայոց յԱմստերդամ,
և տպագրեալեամբ ի լոյս ընծայեցին ի մեր լեզու՝
զրաշատ հնութեամբ մատենից. Վիճակիկ մատոյց
ազգին մերոյ զանգին պատուոյ գրատարական պետու-
թեանց, տպագրելով զբազում բարեյաւկան և ի-
մաստասիրական մատենս ի վանս սրբոյն Ղազա-
րու։ Ապագայ ի նորումն մատոյց սրգուցն Հայաս-
տանի զպատուոյ ինչ գրատարական աշխատասիրու-
թեանց. ուրանօր տեր Յարութիւն Եմաւանեան Եր-
բազգին և այլք հատատեալ զապատանս՝ հրատա-
րակեցին տպագրեալեամբ զգիտելս ձեռագիր
գրեանս նախահարց մերոց։ Կարկամեալ ոչ պա-
կասեցաւ զինի նորա առաւելուլ զմիեբս գիտու-
թեան հայկազանց, հատատելով զո զհայկական
տպատան ի մայրաքաղաքին Բրիտանական Հնդկաս-
տանի, և նովիմբ գնելով իրրև ի վերոյ աշտանակի
զՅաւհաննուսատատ գիրս սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի
Լուսաւորչի, զՅոդիչ պատմագիր, զՋնեռվ պատ-
մագիր, զտոնական տոմարագիտութիւն, և զայլ պիտոյս
պիտանի գրեանս »։

Բառդիրք փոքրիկ Անգղիացւոց լեզուէ
« Թարգմանեալ ի հայ բարբառ ի Մկրտուհ Մե-
ծիձեանեանէ, ի պատիս հայկազեան տոհմի և ի վայել-
լուսին կրթութեան մանկանց։ Մատեաք բարեպաշտուն
պարոնայնն Սարգիս Թատուրեան, Յովհաննէս Մկըր-
տիչ Մուրատեան և Յակոբ Յարութիւնեան։ Յամի
տեառն 1803, ի Մատրաս, ի տպարանի տեր Յա-
րութիւնեան Եմաւանեան Եիրապետցւոց. աշխատաս-
րութեամբ Պետրոս Յովհաննիսեան Համշիրակին »։
« Թէ ոչ հերիկն անվատ գետին՝ ոչ հնազանդի ար-
գաւանդին։ — Ընդունէս և միաբեր մատեցեալին՝ երբեք
փոյլին թէ ոչ յաղիին »։

Բառարան հայկաւօտ ի գաղղիականէ ի

հայ. Աշխատասիրութեամբ աւետ Հ. Պասքուալեան վարդապետի Աւգերեան Ընկերացոյ՝ Մխիթարեան։ Հրատարակ. Տետառ Տետառ Սահմանողի Գոնց Ասուածասպասիս Արհիեպիսկոպոսի և տպագրոյի։ Հատոր Ա. ի վանս սրբոյն Ղազարու, ի Վենետիկ, ՌՄԿԱ։

Dictionnaire abrégé Français-Arménien, par M. Pascal Aucher, Membre de l'Académie Arménienne de S. Lazare de Venise. Tome premier, de l'Imprimerie de la susdite Académie, 1812.

« Զգաստիական լեզուի կարևոր պիտանութիւն յոգւոյ ազգս գիտութենանց և արհեստից և ի վաճառաշահութիւնս՝ յաւէտ ի մերում ժամանակի, քանզ ծանեան և բազումք ի հայկազնեայցս. նմին իրի և յորգոր եղեն մեզ բազմիք ի ձեռնարկ առաջիկայ բառարանիս։ Որոց հարկեալ մեր՝ աշխատութիւն յանձն առաք մատգիւր. բայց ըստ ներելոյ այժմեան վիճակի ազգի և լեզուիս մերոյ՝ գՀամառատն յաւէտ, ընդ նմին և զպարզագոյնն կալոք ձեռնպարհ։ Ըստ առաջնոյն՝ ընտրեցաք զբնիմացս գՀոլյենի և զառ ի յայլոց ի հին արհեստ բառարանէ Յովհաննու Մարթինէզի ի գազղիականէ լեզուական բարբառ. առաւգելով զբառից նշանակութիւն որ ի նմա՝ ի վերոյ ընգարձակ բառարանի Ջրանչիսկոսի Ալպերգեան. առանձինն իմն ի վերոյ գազղիական բառարանին նորոգ տպագրելոյ ի Լիոն, ի 1808 »։

Բ. Տպ. « Բառգիրք ի գազղիականէ ի հայ և ի տաճիկ բարբառս. զոր աշխատասիրեաց Հ. Պասքուալեան վարդապետ Աւգերեան ի Մխիթարեան ուխտէ »։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, ՌՄԶԲ։

Dictionnaire Français-Arménien-Turc; par le P. Pascal Aucher, Mékhitariste. Venise, Imprimerie de S. Lazare, 1840.

Բառագիրք երեքլեզուեան. Ա՛սինքն Գազղիերէն-Հայերէն-Տաճկերէն. զոր յօրինեաց Հ. Պասքալեան վարդապետ Էմինեան ի Մխիթարեան ուխտէ։ Ի Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1853, ՌՅԾ։

« Առաջնորդ մեզ վասն գաղղիերէն լեզուի. կ'ըսէ Նեղինակն, կալաք զՇամբառնոյն և հռչակաւոր բառագիրս գաղղիական Ակադեմիայն (Dictionnaire de l'Académie française), թէպէտ և ոչ պահպանէին մեզ և այլ եւս բազում բառագիրք ընտիրք... Իսկ զՀայերէնն և զառձիերէնն բազում ջանիւ և խղճիւ յոգեալ պատրաստեցաք ըստ մերում կարի: Այնմ ոչ կալաք զի ընդունակութիւնս գաղղիերէնն բառիցն հնգիւ և վեցիտասնից 'ի մեր բարբառ հանիցեմք. և եթէ ուրեք երբեք պահպանէին ինչ հոյ անուանք, զայն նորոգ խոկ յոգեցաք »:

Բառարան համառօտ Ի հայէ Ի գաղղիական, աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւնն վարդապետի Աւգերեան: Հատոր Բ. 'ի վենետիկ, ՌՈՒՀԶ:

Dictionnaire abrégé Arménien-Français, par le P. Pascal Aucher, docteur de l'Académie arménienne de S. Lazare de Venise. Tome Second. De l'Imprimerie de la susdite Académie, 1817.

« Յաշխատասիրութեանց առաքելոյ հատորոյս, կը ծանուցանեմ երկասիրողն, կալաք մեզ հիմն և առաջնորդ զբառարանն մեր 'ի գրաբառ լեզուէ յաշխարհաբառն տպագրեալ յամի տեառն 1769. զի է նա բովանդակութիւնս իմն համառօտ և Հնգապատիկ համարիչն բառից որ յառաջին հատորն Հայկազնեան բառարանիս, և 'ի յաւելուած Մխիթարեանց նորա: Այլ ոչ շատացեալ սակայն յաւելուածն 'ի նոյն և զայլ տրեամսկան նորագիւտ բառս' ընտրանոք հաւաքեալ 'ի նորաչէն յընդարձակ բառարանին' որ ոչ է առկաւին ընծայեալ 'ի լոյս: Յաւելուած 'ի նոյն և զայլ բառս ինչ ուսումնականաց' որոց մերոց բառարանաց. զի թէպէտ և չգտանին 'ի նոսա, բայց կարեւոր գործածութեամբ ուսումնասիրաց և հանուիթեամբ մերում Հնդամեայ մեկնալ են 'ի բարբառս մեր, յառաջ ընդարձակութիւն Հայկազնեան լեզուի »:

Բառգիրք Հայ-Գաղղիարէն և Գաղղիարէն Հայերէն: Յօրինեաց Ա. Նար-Պէյ (Ա. Փալճեանեան):

Երկրորդ տիպ. Փարիզ. Լ. Հաչէթ և ընկ. գրավաճառք, ի ծառաստանին Մեծ-Ժերմէն, 77. — Մէջընծեալ և ընկ. գրավաճառք, ի գետափն Վոլթեր. 15. 1872.

Dictionnaire Arménien-Français et Français-Arménien, par A. de Nar-Bey (A. Calfa). Deuxième Édition. Paris, L. Hachette et C.ie libraires, 77. Boulevard Saint-Germain. Maisonneuve et C.ie libraires, 15. Quai Voltaire, 15. 1872.

« Առ վեհափառ Աղեքսանդր Բ. կայսր և ինքնակալ ամենայն Ռուսաց, և այլն, և այլն, և այլն. նուէր խորին Մեծարանաց և մեծի Զարմացման »:

A Sa Majesté Alexandre II, Empereur et Autocrate de toutes les Russies, etc., etc., etc. Hommage du plus profond respect et de la plus haute admiration.

Ծառաչարանին մէջ կ'լսեմ Հեղինակին. « Ընդհանուր ծառաչէզ յազգիս Հայոց ուսման գաղթականին կենցաղօգուտ բարբառոյ, և յառնէ Հայասէրացն Թուոյ Եւրոպա, եւս քան զեւս յերեսան գոյր կարևորութիւն Հայ-Գաղղիարէն բառգրոց. գործ անհրաժեշտ ոգոյ ի մարդս և ի վաստակ երկոցուն ընդուսանն պարապմունս. նմին էրն և ի խոյզ և ի խըն. գեր են ամենեքին մատնիդ, որոյ փորձք ինչ եղեն ցարգ աննչանք և ոչ յոյժ օգտամատոյցք: Վառեալքս սիրով փառաց և մատենագրութեան մերոյս հայրենի աշխարհին, ձեռնամուխ յերկին եղաք, և բուռն եռանգեամբ զամս յոլովս ի նոյն վաստակեցաք անձանձիր: Զեռն արկեալս այս երկասիրութիւն ի վերջ քան զկարծիս մեր և զոյլոց տարփանան էն եղև և գժուարութիւնս: Գանգի բնաւ չէր նման աշխատութիւնս մեր այնոցիկ ի յօրինողացն բառգրոց, որ բազում այն է զի ոչ այլ առնեն, քայց գոյզն ինչ յառէլուլ, զնոյնը կամ ուղղել ի գերս անգ նախորդաց իւրեանց: Եւ պակասէին մեզ նախորդք:

« Մատեանն Փրանկիսկանոյ Ռիվոլոյ, մահագրեալ Բառգիրք Հայ-Լատին, հրատարակեալ ի Մխլան յամի 1621 և ընծայեալ Փրնգերիկոսի Պատմիչ ծերանաւորի՝ արքեպիսկոպոսին Մխլանու, բառաբան է համառօտ՝ յօրինեալ վերջ ի վերջոյ ինն գետաս-

թեամբ հայկականաս լինչուն, յորում և բնիկ բառք հայնցիք խառն են ընդ աշխարհիկ բառից և գործառածոց անխտիր. ուղղագրութիւնն խակ բաղում ուրիք վրիպակ և աչքանզակեալ։

« Ի գրչագիրս կայսերական Մատենադարանին Փարիզու կայ և Ձեռագիրք մատեան՝ բառգիրք Հայոց անուանեալ, աշխատասիրութիւն Փըթի Տըլաքրուա գաղղիացւոյ։ Նոյն և սա ընդ բառարանիդ Ութվոլայ Մխլանեցւոյ. միայն յաւելեալ են՝ ի նա բառք ոմանք՝ ի նոմինոց մերոց և քերականութենանն Երասխայ գիրքոնացւոյ։ ...

« Բառարանն Հ. Ալգիբեանի թէպէտ և առաւել կատարեալ և կարգաւոր քան զվերոյիշեալսն, սակայն բառից և գործառածոց չքաւորութեամբ և գաղղիական մեծամեծ վրիպակաւք՝ ի բաղում տեղիս հնար ունեալ հատուածս հատորեալ ի յիմասանոց. նորին ազգասէր և կրկին ապաշխրութեանն պատուոյ չնչին արժանաւոր...

« Ջանս յորվոյս ծախեալ յընթերցումն և՝ ի քննութիւնս մատենագրացն մերոց նախնեաց, կամ նկատել զառաքինին յորինել բառարան Հոխագոյն քան զամենայն Հայկըն բառարան՝ ի լոյս ընծայեալս ցարգ՝ բովանդակելով՝ ի նմին և զամենայն բառս որ արտաքոյ մեծի Հայկազնեան բառգրոց գտանիցին։ Սկիզբն խակ արարք ապաշխրութենան. բայց առ ոչի չհատանելոյ՝ ի յառաջագիրս նպատակ՝ հարկ՝ ի վերայ մեր եղաք՝ ի ծագկաքաղ հրատարակութիւն նորին թեւակոխել... յառագոյն համարձակաբար ապա նուիրել հատարակաց մատեան գիւրատար գիւրագին, և միանգամայն ագաւեհս, գիւրահաս և կարեւորագն Հոխագնաց »։

Բառարան հանդուրս հայերէն եւ տարկերէն, զոր յօրինեալ է Հ. Եփրեմի Զագրճեան՝ ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850։

Բառարան՝ ի հայէ՝ ի տարկիկ, ի պէտս գըպրոցաց. յօրինեալ՝ ի Հ. Յակովբոս Վ. Զագրճեան՝ ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։ Հատոր Ա. Վիէն-

նա, ի վանս Պաչտպան Ս. Ստեփանոսի, 1838. Բ. Տպ. 1868.

Բառարան համառօտ ի տառեկականէ ի հայ, ի պէտս գպրոցաց. յօրինեալ ի Հ. Յակոբոս Վ. Պօղոսեան, ի Մխիթարեան Միաբանութենէ. Հատոր Բ. Վիէննա, ի վանս Պաչտպան Ս. Ստեփանոսի, 1839. Բ. Տպ. 1868.

Բառարան նոր իտալերէն, գաղղիարէն, հայերէն եւ տաճկերէն լեզուաց, աշխատասիրութեամբ հարց Մխիթարեան ուխտին. Վիէննա, ի վանս Պաչտպան Ս. Ստեփանոսի, 1846.

Nuovo Dizionario delle lingue Italiana, Francese, Armena e Turca, compilato dai Padri della Congregazione Mechitaristica. Vienna, coi tipi della stessa Congregazione, 1846.

Բառգիրք Հայկազեան լեզուի. երկասիրութիւն պատուելի Գրիգոր վարժապետի Փէշտըմալճեան, ի պէտս գիւրութեան համբակաց վարժելոց ի հայկեան ուսմունս. ի Մխիթարեան հոսանգիւղ պօլսոյ, ի տպար. Աբրահամ Պօղոսի Ալուչխեցւոյ, 1841.

Բառարան համառօտ ի գրաբառէ յաշխարհաբառն, ի պէտս համբակաց. աշխատասիրութեամբ տեառն Յովսեփոյ Աբցախեցւոյ գերմանատ վարդապետի՝ ի միաբանութենէ վանից սրբոյն Ղազարոսի. Շուշի, 1730.

Բառգիրք Լատին-Հայ. Dictionarium Latino-Armenum, super Sacram Scripturam, et libros divini officii Ecclesiæ Armenæ, compositum per D. N. E. T. Բառգիրք Լատինացւոց և Հայոց ի վերայ Աստուածաշունչ և ժամակարգութեան գրոց Հայոց եկեղեցւոյն. շարադրեալ ի Ա. Ն. Ե. Դ. (Աստուածատուր Ներսիսեանց, եպիսկոպոս Դրայիանուպոլսոյ). Typis S. C. de Prop. Fide, MDCXCV (1695).

Բառգիրք Լատին-Հայ. Dictionarium Novum

Latino-Armenum. Ex precipuis Armeniæ linguis scriptoribus concinnatum. In quo præter adjunctos singularum vocum sensus multiplices, multa etiam Theologica, Physica, Moralia, Historica, Mathematica, Geographica, Chronologica, suis quœque locis passim explicantur. Accepit tabula chronologica regum et patriarcharum utriusque Armeniæ. Auctore P. Jacobo Villotte Soc. Jesu. Apud Armenios per annum XXV Missionario. Բառգիրք Հայկական լեզուի շարադրեալ յԱհից վարդապետէ ի կարգէն Յիսուսեանց. Romæ. Typis Sac. Con. de Prop. Fide. Anno MDCCXIII.

Բառգիրք Հայ-Լատինական. Dictionarium Armeno-Latinum. Auctore Francisco Rivola, Cive Mediolanensi. Lutetiæ Parisiorum; Impensis Societatis Typographiæ librorum officii Ecclesiastici jussu Regis constitutæ, MDCXXXIII. Cum privilegio Majestatis suæ Christianissimæ.

Բառարան (Նոր) յաշխարհաբառէ ի գրաբառ, ի պէտս գպրոցաց. տպագրեալ և հրատարակեալ յառաքելական գրատառ բառից և քերից տապուածոյ և սահմանադրութեանց. Վիեննայ, ի տպար. Ս. Ղազարու, 1869.

Բառարան բնտանեկան տպագրոց վարժարանաց համար. Տան Ա. Տպագրութիւն Ա. Ն. Եաղնաձեան, ի Թաղիւզ Կոստանդնուպոլսոյ, 1870.

Բառարան հնդկերէն եւ հայ լեզուաց, հրատարակութեամբ Հրկոց Հարազատաց՝ Աբբատակեաց և Մաքսիմեանոսի Աղաթեանց. Վիեննա, ի վանս Պաշտպան տուրբ Ասուածածնի, 1848.

Բառարան նոր հայերինէ ի յունարէն. Յունից ի. Խ. Զազագեան, կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Տէ. Բոյեանց, 1870.

Բառգիրք Յանգաց կամ Յանգարան, եբրա-

սիրելոց Խորէն, Վ. Գալֆայեան և Թէոդոսիա, ի տպ. Խաչիկեան ուսումնասիրաց տպչին Հայոց, 1860։

Բառարան Գաբսկերէն. « Ըստ կարգի հայկական պրուքնէից։ Յորում Հոխտաբար աւանգին իմաստք բառիցն Հայերէն և Տաճկերէն բացատրութեամբ և ուրիք Ագաթեան նշանակութեամբք։ Ցաւելեալ և զյաւուկ անուանս նշանաւոր թագաւորաց և զերևելի անձանց, և Հոխտացուցեալ սրինակք ի բանաստեղծից Պարսից։ Ի Գէորգեայ գպրէ Տէր Յովհաննէսեան Պալատցոյ. աշխատութեամբ և ուղղագրելով և համառօտ քերականութեամբ ի Յաղկոցոյ Տիւզեան ս։ Ի կոստանդնուպոլիս, յՕրթագիւղ, ի տպ. Պօղոսի Ագաթեան, 1826–ՌՄՀՆ։

« Զուարճալի արգարև և արժանայարգ, կ'ըսէ Հրատարակողն, խոսել և գրել զարգեան կրթեալ ազգաց զգեզեցկայարգարն և զքաղցր լեզուս... այլ պարտք անհրաժեշտ ի վերայ կայ, և հարկաւորապէսն իսկ և գիտել զնոցս սերտութեան և զբնիկ իւր քաղքի, ուր և պիտոյք իսկ առօրեայ հանճարագիտա և շահաբեր լինել հարկագրեն... Այսոցիկ քալ վերահասու լեալ՝ նախահայեաց և հեռատես սին ուսումնասէրն և բարեկիրթատակ Գէորգեայ գպրէ Տէր Յովհաննէսեան... բազմամեայ անխոնջ աշխատասիրեալ՝ ի լոյս ած զայս բառարան՝ Պարսկական և Հայկական լեզուաց...

« Պարտք սիրահամբոյր գնէ մեզ արգարև, մերս ընորհակալու խնամոց ըզնից բերուածն ընդունել ի յիշատակ առնս արժանայարգ. որոյ ի ծագկափթիթ սիոց մինչև յայնս ծերութեան՝ անխոնջ վաստակեալ ի Հզուն ուսումնասիրութեան, յայս գիտնականաց արգեամբք ունէր ժառանգեալ զյարգ, և ի հանդիպելոց հանդերուն և պատիւ։ Տիզեակ բազմասեռն լեզուաց, Յունականին, Եբրայերէնին, Պարսկականին, Արաբացւոյն, Լատինականին և Հայկականին գրաւորական ուսման, արտեւանգն նուիրեալ զաւուրս իւր և գիշերս ազնիւ յօգուտ իւր ազգին, ի թարգմանութիւնս, ի պատմականս, և յայլս շահաւետս և իմաստասիրաց գրուածս, գեղեցկիկս օժանդակ այրս պանծալի՝ զիւր ազն Ագաթեան,

Թառանգութիւն անմահական Թողեալ առ հանդերձեալ միւրոն քրտանց բազմագիմ և անգին վաստակոց արժանապէս գասի առաջիկայս բառարան։

Բառարան (առձեռն) ։ պատմական աշխարհագրական և գիտական յառաջ անուանց, ։ յաւելեալ հայկական յառաջ անուանք. աշխատասիրեաց Ն. Ճխմանեան Տէր և հրատարակիչ Վ. Յ. Մարգարեան ։։ Կ. Պոլիս, ի տպարանի Վ. Յ. Մարգարեան, 1879։

Բառարան Ռուս Հայ. Եր կասիրեաց Միքայէլ Նալեան, առաջին հայկական գրականութեան ի կայսերական համալսարանին որ ի Փեթրսպուրգ Ռուսաց։ Տպագրեալ ի տպագրատան համալսարանին։

Տէս Աղեքսանդր Խուդուբաշեանց։

Բարառնական դիմառնութիւն ։ այսինքն Ռոմեան մեծալէ, ի գիտուց վարդոյ և լուսնեակի՝ այն է պերճախօսի։ Ընծայեալ ի փառաւոր յառն իւրոյ պայծառափայլութեան կրաչ Նիկոլայ Պետրովիչ Բամանովի մեծի Փանչելէրի կայսերական բարձր Գալիցի պանգիոտականաց, և զանազան նշանակիր կառավարի։ Շարադրեալ ի նահապետն աւետեաց Մարգար Զաքարեայ Խաչինց Գնդամեանէ, և ի հայկական թարգմանեալ ի Ն. Յովհէփ Յօհաննիսեանէ ՅԱժգերախանցւոյ, հրատարակեալ մեծաւորաց։ Սանկտ պետրուրգ, ի տպ. Յովհէփ Յօհաննիսեանի ։։ Յամի տեառն 1812։

La Rose et le Rossignole; allégorie orientale de Markar Z. Kodjentz, d'Erivan. Traduite sur le texte arménien par M. Levaillant de Florival, professeur de la langue arménienne au Collége des langues vivantes, à Paris. Dondey-Dupré, 1838.

La Rosa e l'Usignolo, allegoria orientale; opera originale di Markar Z. Kogentz d'Erivan, tradotta dall'armeno. Venezia, Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1879.

*Բառարնութիւն հայկական. Ուղղութիւնք

ընթերցուածոց մատենագրութեանց նախնեաց և նշանակութեան բառից [illegible]. Նորայր Ն. Բիւզանդացի. Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոսի Քիւրքճեան և ընկ., 1880։

*Բառտեռտր կամ ժողովածու հայերէն պիտանի բառերու։ Կ. Պոլիս, 1852։

*Բարեպաշտութիւն։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլիլմ Կրիֆֆիթի, 1844։

*Բարեգործութեան օգուտը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլիլմ Կրիֆֆիթի, 1846։

Բարեխօսութեան (յաղագս) սրբոց, և զպատկերս նոցա և զնշխարս մեծարելոյ։ Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852։

Բարթուղիմէոս Բռնոնիացի։ Տես Քարոզք։

*Բարեկամ մանկանց կամ Մանր ուսմունք քննպիտութեան։ Հնգ. Մերի Ա. Յուիֆթ. Թարգմանեաց յանգլ. Օր. Ե. Պաղտասարեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ճ. Գաֆաֆեան և ընկ., 1873։

*Բարեկարգութիւնք կարեւորք. Շարադրեց Կարապետ Ճ. Փանոսեան։ Կ. Պոլիս, 1864, տպարան Մխիթեանեան։

*Բարեկիրթ պատանի. Բարեկիրթ գաստիարակութիւնը պատշաճը ընելու զգուշութիւններ։ Աշխատասիրութեամբ Յովհաննու Վ. Ճամճեանց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856։

*Բարի իրիկուն պարոն Բանդալոն. Կատակերգական նուագածուոյ թատերգութիւն ի մի արարուածի։ Թարգմանեաց Աբիսողոմ Մ. Գաբրիելեան։ Կ. Պոլիս, 1863։

*Բարի խորհուրդներ. «Առնէն օրուան համար,

*Մկ ամառս վրայ չինած. 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Մխիթարեան Աբգարեանց. 'ի Սատմպշ. անուանց ընդունուած»: Ի վէնետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու, 1809. ԹՄԲԸ:

*Բարի մարդ եւ բարի քրիստոնեայ. Ցօրինակ Տէր Մատթէոս արքեպիսկոպոս, նախկին պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1856:

Ռ. Յպ. Ի Տփխիս, 1860:

*Բարի մարդ եւ բարի քրիստոնեայ. « Սիրելիներ, ամէն հոգիի մի հաւատաք, հապա հոգիները փորձեցէք թէ արդեօք Աստուծմէ՞ են»: Ա. Ցովհ. Գ. 1: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ցարութիւն Փափազեան, 1860:

*Բարի մարդ՝ բարի քահանայ: Աշխատասիրեց Տէր Սահակ քահանայ Տէր Սարգիսեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռ. Ց. Փիւզքճեան, 1860:

*Բարի մարդէն՝ չար մարդոյն պատասխանէ Տէր Սահակ քահանայ Տէր Սարգիսեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռ. Ց. Փիւզքճեան, 1860:

*Բարի Յուխտոլէնը եւ չար Թիէռլին. Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Ա. Կ. Աբգարեան, վարդապետ աշակերտ Ս. Փրկչեան վարժարանին Պալատ Թիոյ: Տպեալ 'ի Կոստանդնուպոլիս, Հայկազեան, 1854:

Բարձրագոյն կարգադրութիւն յաղագս կառավարութեան գործոց լուսաւորչական Հայոց եկեղեցւոյ 'ի Ռուսաստան: Թարգմանեաց առ նագոյր եւ Թարգման լուսաւորչական Հայոց Սիւնհոդոսին Էջմիածնի Մկրտիչ Քարտաշեանց: Տպագրեալ 'ի Մոսկուա Էջմիածին, յամի տեառն 1836:

Բարձրագոյն հրովարտակք եւ կանոնադրութիւնք եւ ցուցակք Հազարեանց Ձեմարանի

արեւելեան լեզուաց՝ ի Մոսկով և կանոնք նորին բարձրագոյն հաստատեալք։ Տախտակ Ց. Հոգաբարձուի Լազարեանց Ճեմարանի՝ ի յիշատակ մատաղահաս Ցովհաննու Խալաթեան Լազարևի։ Ի Մոսկով, ՚ի տպ. Լազարեանց Ճեմարանի արեւելեան լեզուաց, 1852։

Բարձրագոյն հրովարտակք եւ արձանագրութիւնք՝ վերաբերեալք առ ներկեցեալս լուսաւորչական Հայոց որ ՚ի Ռուսաստան, և առ բացորոշ բաշխուածս ներկեցականաց որ ՚ի Լազարեանց Ճեմարանի արեւելեան լեզուաց՝ զոյգ ընդ համառօտ ծանօթութեան գիմաբարձութեանն ներկեցոյն Հայոց յարքայականս քաղաքն, և գիտուցմանէ յիշատակեալ Ճեմարանի՝ ի Մոսկով, ՚ի տպագրատան Ճեմարանի առաջց Լազարեանց, 1843։

Բարձրացուցէք՝ Տէս Ներսէս Շնորհալի։

*Բարունակ Պէյ Ֆերուխեան՝ Ճանապարհորդութիւն ՚ի Բաբելոն ընդ Հայաստան։ Ամստ., ՚ի տպ. Զաքարեան Սուրբ Աստուածածնի, 1876։

*Բարոյական ընթերցուածներ՝ նորահաս անձանց և ծնողաց համար օգտակար խրատք և օրինակներ։ Գրեց Հ. Ամատունի Վ. Ամատունեան, ՚ի Մխիթարեան։ Վիէննա, Մխիթարեան տպ. 1878։

*Բարոյական Թատրոնք՝ ազգ կրթութեան համար։ Երկու հատորք։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1850, 1852։

*Բարոյական խրատք, արձակք և չափաւորք՝ ի պէտս ընթերցանութեան մանկանց։ Ցմիւռնա, ՚ի տպ. Ց. Ա. Փ. Օրբելի։

*Բարոյական պատմութիւնները՝ Թարգմանեց այլ և այլ գրքերէ Ցովսէփ Պետրոս Թաւուքճեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Աբասեան, ՌՄՂ։

*Բարոյականք Պլուտարքեայ, երկու հատոր։

Տպարան Ց. Մխիթարեանց և Ո. Ց. Փիւրքճեան։

*Բարոյական սկզբունք. Աշխատութիւն Ս. Վիլենեան, Կ. Պոլիս, ՚ի տպար. Ցովհ. Մխիթարեանց, 1846, ութդ։

*Բարոյական վէպեր, կամ ոգոց սիրտը կրթելու յարմար պատմութիւններ։ Վիէննա, ՚ի տպար. Մխիթարեանց, 1850։

Բարսղի (սրբոյն) եպիսկոպոսի կեսարու կապադովկացւոց Ցառք վասն վեցօրեայ արարչութեան։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1830, ութէթ։

Տպագրողք ՚ի յառաջաբանին. « ...ի նախնեացն տպագրութեան ...զառաւել պիտանին փութամբ վաղագոյն ՚ի լոյս ընծայեցուցանել. որպէս և յառաջիկայ՝ զերանելւոյն Բարսղի կեսարիոյ Գամփռաց զվեցօրեայ արարչութեան Ճառսն՝ որ ՚ի նորայեան զառաջինն տեղին ունին. և Թարգմանեալք են անուրկ բոյ յերանաշնորհ նախնեացն մերոց հինգերորդի գարուն. զի ժամանակին ունին զոհ. և Եփրեմ նին և այլք ՚ի հնոցն՝ բազում ՚ի Ճառից տան գրեթէ նոքին խոկ բառից օրինակին։

« Վասն եւս ձեռնարկեալ էր միր ՚ի սկիզ տրա, եթէ հին և տոյգ օրինակի չէր կալեալ ակն. բայց տրդ ՚ի գերն ելեալ, լաւ համարեցաք միով որ ՚ի ձեռին չտանեալ. Թէպէտև ոչ հին և ոչ ընտիր գերչութեան, այլ վրիպագիր բազում առիւք, և յանհնար տեղիս ապատագիալ։ Զորոյ Թէպէտ քան կարի սրբեցաք ՚ի բաց զսխալանսն զգուշութեամբ՝ քան յոյն բնագրին, և մանաւանդ քան կարգի բանիցն պահանջելոյ, սակայն ձեռք տակաւին ոչ տակաւ թեան և երկայնութեան աստ և անդ։ Վասնզի այնպիսի ազատագին հաստատձակութեամբ Ճախք առնուլ սկանոյ հայ Թարգմանիչս, որոնք զի յոլովութիւնք անհամբեր էր նչմարիլ զնա ընդ հնոս չաւգաց բնագրին, և բանիցն Թէ ոչ էին լուծանելի ընթերցիք »։

Բարսղ (Ս.) եւ իր երկասիրութիւնքը։ Բազմավէպ, ԼԱ., 112։

Բարսեղ Ձոն, Մեկնութիւն յԱւետարանն Մարկոսի։ Պոլիս, ի Հասանփաշա խանն, 1826։

*Բացատրութիւն ի վերայ սուրբ Հաղորդութեան եւ Պատարագի։ Ծօրինեաց Իգնատիոս վարդապետ Գոփճամճեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ծովհաննու Մխիթարեանց, 1862։

Բացատրութիւն հրաժարման եւ զղջման, և առաւօտեան երգոց Շնորհալւոյն։ Գրեաց Մկրտիչ վ. Աբծրունեան, Մխիթարեան Ս. Ղազարոսի երուսաղէմ, ի տպ. Սրբոց Յակովբեանց։

Բացատրութիւն շարականաց որ պաշտին ի հաստատակաց ժամակարգութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։ Աշխատասիրեալ Տեառն Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ Ազգապատկան վարդապետի ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։ Տպագրեալ... յօժարակամ նպաստաւորութեամբ երից ազնուական եղբարց Պարոնաց Մկրտչի, Կարապետի և Յետոնի Կարնեցի Մահտեսի Գասպարեանց Ղուկասեան։ ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1814, ՌՄԿԴ։

Բացատրութիւն չափուց եւ կշռոց նախնեաց. Առաջնորդութեամբ Եպիփանու, Խօրինացւոյ և Եիրակացւոյ. ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Ալգերեան ի Մխիթարեան միաբանութենէ։ ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1821։

Բացատրութիւն սուրբ գրոց։ Տես Քրիստոնեայ այցելու։

√Բելիսարայ արկածք. Վիպասանութիւն Բելիսարայ՝ յօրինեալ ի ժանրլիկ գաղղիուհւոյ. Թարգմանութիւն Հ. Եգուարդայ Վ. Հիւրմիւզեան՝ արքեպիսկոպոսին Եիրակայ ի Մխիթարեան ուխտէն։ ի Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1859։

Բելիսարիոս։ Տես Մարմոնթէլ։

Բնդհանրագրութիւնք ի Տիրամայրն. ա Եբև-
ջոնեց հարց արդեւ Հարտարբեռութեան, Պահեհի
Մելքեց եպիսկոպոսի. Մասիլեռնի Քրիստոնի եպիս-
կոպոսի եւ հարն Պուրտալուի. Բնդհանրագրութիւնք ի
Տիրամոյրն. Թարգմանեալք ի ձեռն Շ. Եգուարդեց
Հիւրմիզ Շերպակոյ արքեպիսկոպոսի ի Մխիթա-
րեան ուխտին ս. Վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու,
1879։

Պահեհի, ի վճռակցութիւն արդեւ Կուսին.
— Դարձեալ ի վճռակցութիւն արդեւ Կուսին.
— Յանարատ յղութիւն արդեւ Կուսին.
— Դարձեալ յանարատ յղութիւն արդեւ Կու-
սին.
— Ի մանկ անարատ յղութեան եւ ի պաշտօն
արդեւ Կուսին.
— Ի ծնունդ Տիրամօրն.
— Դարձեալ ի ծնունդ Տիրամօրն.
— Դարձեալ ի ծնունդ Տիրամօրն.
Մասիլեռնի, Յանարատ յղութիւն ամենասուրբ
Կուսին.
— Յայցելութիւն Կուսին.
— Ի Տեառն ընդ առաջ.
— Դարձեալ ի Տեառն ընդ առաջ.
— Ի վերափոխումն Տիրամօրն.
Պուրտալուի, Յանարատ յղութիւն Տիրամօրն.
— Յաւետումն արդեւ Կուսին.
— Դարձեալ յաւետումն արդեւ Կուսին.
— Ի Տեառն ընդ առաջ.
— Դարձեալ ի Տեառն ընդ առաջ.
— Դարձեալ ի Տեառն ընդ առաջ.
— Ի վերափոխումն Կուսին.
— Դարձեալ ի վերափոխումն եւ ի պաշտօն
Կուսին։

Բնծեդիկտոսի (արդեւ հարն մերոյ) կանոնք։ Զոր
թարգմանեալ է աշակերտաց մեծի հարն Մխիթա-
րեայ։ Վենետիկ, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի, 1843։

Բնծեդիկտեան վանաց սահմանք. ա Սահման

Statutum monasticum Benedictinum a Magistro Berenger concinnatum; a Sancto Narsete Lambronensi olim ex latina in armeniam linguam conversum, et recens latinæ fidei rursus redditum, quartadecima saeculari luce recurrente ab auspicatissima illa die, qua occidentalium Monachorum Patriarcha Benedictus Nursiae fuit dono datus mortalibus, Eminentissimo D. D. Ioh. Bapt. S. R. E. Cardinali Pitrae Episcopo Tusculanensi, Mirifico Principi ac Benedictini Ordinis ornamento, de quo est optime innumeris titulis meritus Congregatio Benedictina Mechitarista Sancti Lazari apud Venetias grati animi atque laetitiae ergo D. D. D. MDCCCLXXX.

Ցառաջաբանն կ'ըսէ. « Հռչակելով 'ի տարւոջս (1880) Հարց բենեդիկտեանց մեծահանդէս ծանուցք, զնդեռատասներորդ գարամուտս ծննդեան հեղինակի միանձնական կենաց իւրեանց և համարէն արևմտեան... փափաքէաք կցորդել ծոցին Լանից և եռանդեան բովանդակ ուխտն եկեղեցւոյն, առնելով ինչ մի պատշաճ անփականաւս մերով հայկական կընքով։ Եւ յաջողեաց մեզ գտանել զայս Սահմանք վանից, որ ծորին ևս Ս. բենեդիկտեայ առանգուխէն և աշակերտաց իւրոց շարագրութենէն. և որոյ բնագիրը, որքան ինչ խոյզ և խնդիր արարաք, կորուսեալ և անծանաթ է առ ոսկին իսկ արևմտեայս ...

« Այլ եթէ ոչքա պարտական ինչ այսու զանձինս մերաշնեալցս համարիցին բարեպաշտութենան և ուսումնասիրութենան, որքան և մեզ չիցէ արժան երախտագէտս լինել այնմ՝ որ այնպ արար երկնաբարբար Թարգմանիլ զգիրս անգոսին յ'ժիր գարուս մեծագործ այնմ մերոյնոյ՝ որ յեսին և 'ի մեծս Հայոց՝ հարց և մատենագրաց և արդց, նախանձաւոր և ար-

ժանաւոր հոգիքնիկալ հայրենակիցն իւրոյ՝ Առաքելոյն Պաւղոսի, ներբսխոն ասեմ Լամբրոնացւոյ։ ...

« Մեր Թոզնալ արդ զիմաբգմանութիւն բուն կարգաց և օրինաց կրօնաւորաց՝ զՍ. Բենեդիկտոսի (Regulae)։ որք քաջածանօթք են արեւմտեայց, զոյս անգիւտ առ նոսա Սահմանս վանից՝ ի լոյս ընծայեմք. զորոյ և հնոյնակ ձառուցանէ վերնագիրն գործոյն, ի թարգմանչին կամ ի լատին գրչէն կարգեալ, զոր Պերմածիէ (Վրընիքեր քսա մերոյս) անձն նախանձաւոր և գիտուն միանձն Բենեդիկտեան. որ նախ յառաջին հիս ԺԱ. գարուս՝ ազնուականութեամբ ազգոյ ոմանց հոգևիքը կրօնակցաց՝ յարգարեաց ընդ կարգս վանականս և ուսումնասիրեան ի միաստանի Փխկանայ (Fécamps) ի Նորմանտիա Փրանկաց, և ոչ յիտալիա, որպէս նշանակի ի վերնագրի անդ, և ապա գնացեալ և յԱնտիոք »։

Բենեդիկտոս ԺԴ. « Սրբազան Տեառն մերոյ Տեառն Բենեդիկտոսի Պապին Հռոմայեցւոց թուղթ հանրական առ միաբանս կարգելոյս ընդ արեւելս։ Յաղագս պահպանութեան ծիսից եկեղեցւոյն Յունաց և սրբոց արեւելեայց »։ (Տպագրութիւն Հռոմայ)։

« Սրբազան Տեառն մերոյ Բենեդիկտոսի Պապի ԺԴ Սահմանագրութիւն, որով ընկերութիւնք ամենայն Յունազնաց կոչեալք՝ կրկին գաւազանեն և սրգելանին, կոչմամբ և օգնութեամբ քաջին աշխարհին իշխանաց և պետաց։ Վճռով սրբոյ Ժողովոյն Տարանտեան Հաւատոյ, ի հայ ազգալ թարգմանութեամբ Գրիգորի Բազինեան անգլիր քահանայի Ամիդացւոյ։ Ի Հռոմ, յամի տեառն ՌՉՂԴ, ի տպարանի նոյն սրբոյ Ժողովոյն »։

Բնութարդոսի ճառք ի գովութիւնս մօր Աստուծոյ։ Թարգմանեաց Հ. Եզիա Վ. Թովմասեան, ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874։

*Բնութագիրք Հայաստանեայց լուսաբանեալք ի Մարմանոյ։ Վենետիկ, ի տպարանի Միսիթարեան Հարց, 1872։

*Բէքէր բիծու հանապը. Օպերետա մի գործո-
ղութեամբ: Տփխիս, 'ի տպ. Համբ. Էնֆիաճեանց և
ընկ. ?

*Բժշկական նիւթ. « Նիւթ բժշկական. այս է
կարճառօտ առորպրութիւն ամենայն գոյից, որք
պարգեւալ են մեզ յաստեղակերտչէն առ 'ի գործա-
ծելոյ հանապազ թէ իբրև կերակուր, թէ իբրև
դեղ, և նոցա գործածելոյն կերպը, կշռքը և ժա-
մանակը: Կան նաև ամենք բժշկական խրատք, թէ
որ գեղոյրայք կարող են ձեռնակալ լինել, եթէ ան-
խոհեմաբար գործածելին. և որպիսի պրանչկի օգուտ
ներ կունենան թէ գործողութեամբ ձեռք առնուին.
և որոնք բնութեամբ ջերմակերք են, թէպէտ ու-
նենալք մեծ զգուշութիւն և խոհեմութիւն: Ցետին
մասն է մոտգրութիւն օգոյն և կլիմայիւն. և նորա
իշխանութեանքը 'ի վերայ կենդանեաց և բուսակա-
նաց: Ի լոյս ածեալ աշխատասիրութեամբ Յովակիմ
բժշկի Օզուլլուբեանց, որ և ազգաւոր բժշկական և ա-
զատական արուեստից Վիեննայի: Ի փառս Աստու-
ծոյ պարգեւողին, և յօգուտ մերոցընկից: Եւ գործ
մեզուք' ոչ ձեզ պատրաստեք զմեզ»: Ի Վիեննայիկ,
'ի վանս Սրբոյն Ղազարու, յամի Տեառն, 1806:

Վբժշկարան առձեռն. « 'ի պէտս գիւղականաց,
կամ բժշկական խրատք վասն ազգուանի գիւղակա-
նաց: Ի լոյս ընծայեալ յանգրկովկասեան միաբանու-
թենէ Ափարակսին անանուանութեան. Թարգմանու-
թիւն ծոյն միաբանութենան ներգործական անգամոյ
Ց. Աբգանեանց»: Ի Տփխիս, 1843:

Բժշկարան. « Բժշկարան համառօտ. Ճարտա-
գրեալ 'ի ներսէսէ բժիշկ Ջուղայեցի Ցօհաննէս Գա-
լանթարեան պարոն Պետրոսէ, Ցամի Տեառն 1789ին:
Տպագրեալ 'ի հայրապետութեան լուսաւնկար մերո
մերոյ տրդոյ Գահոյն Էջմիածնի առաւն Ղուկասու....
Հրամանաւ տրդոյ աթոռոյն Էջմիածնի Ծայրագոյն
Նուիրակի և հիւսիսային կողմանաւ եղեալ տգիս
Հայոց առաքելաշաւիղ առաջնորդի Սահակեանց-ոյ
Երիսպարապետ Ազգութեանց իշխանապետեալ առաւն

Յովհաննէս արքեպիսկոպոսէ եւ հիմնադրէ նոր Նախիջեւանու եւ Գրիգորուպոլսոյ քաղաքացի Հայոց։ Աբգեամրք եւ ծախիւք ի Ընդիկս ի Սուրաթ բնակեալ Զուզայեցի պայծառ իշխան ազայ Յովհաննէս Փերատիեան։ Արքագրեալ պզուշտաթեամբ ի վերոյ հնդիանակին Հեռագրոյ ի Թագիոս վարգապետէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ Մարուքեան։ Յամի Տեառն 1793 մարտի 15ին. ընդ հովանեաւ երիւանհանգիստ սուրբ խաչ վանիցն որ ի Նոր Նախիջեան»։ Ունի նաև հանուռաա Բառարան մը գեղարկեց հետեւեալ խորագրով. «Բառարան հանուռաա ազնոյ բժշկապանիս, շարադրեալ ի Նէրսհուն բժիշկ Զուզայեցի Յովհաննէս Փալանթարեան պարոն Պետրոսէ։ Յամի տեառն 1793», և այլն։

Բժշկարան հոգեւոր. Յորդորակ յեփրեմէ. Կ. Պոլիս, 1822։

Ր. Տպ. Յովթագիւղ. Հայաստան տպար. 1847։

Բժշկարան հոգեւոր. «Բաժանեալ յերկուս մասունս. յորս պարունակի յորդորակ ապաշխարութեան սրբոյն Եփրեմի խորին ասորւոյ, ի պէտս հոգեպէս հիւանդացելոց»։ Երրորդ տպագրութիւն ի Փարիզ, Հայաստան տպարանի, 1858։

Բժշկարան «Յերկուս հատորս. ինքնաքեան աշխատասիրութեամբ պարոն Միքայելի Բէսաէն բժշկի Եգիպտական Բգնչխին, և յատուկ ծախիւք Հեղինեակին տպագրեալ»։

Հատոր Ա. Ի վերոյ ազգէ ազգի խոժոռութեանց և նոցին պատճառաց, ձշմարտաց և խնամատարութեանց։

Հատոր Բ. Բառարան բժշկական. Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1822, 1832։

*Բիչչիոլա. Վիպասանութիւն պատմական Ռ. Վ. Սէնքին գաղղիացւոյ։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1865։

Բիրքէր Լասիսլաւ. «Հռուտոլֆ Հաբսբուրգացի (Rudolphe von Habsbourg). Վիպասանութիւն

Ց. Լաֆիշեւսկայ Փիլիքէր. Թարգմանեաց Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշան, վարդապետ Մխիթարեան ։ Վենետիկ, ՚ի տպ. Ս. Ղազարու, 1855։

*Բլիւիմ ՚ի Դոստանդնուպօլիս կամ Ազնիւեան Հայք և Բրօթեսթանտ։ Կ. Պոլիս, 1870։

Բնաբանութիւն ա Իմաստասիրական կամ Տարերքաբանութիւն։ Որ է բան յազագս տարերց և տարերական որակութեանց, խառնուածոց և վերամերձ գրօսանացն, ուստի գոյանայ ամպն, մէգըն, ցօղն, երկաթն, անձրեւն, ձիւնն, կարկուտն, փայլատակն, կայծակն, գետնաշարժն, հողմն, ամպն, և այլ այնպիսի վերամերձ գրօսանք։ Ծօրինեալ ՚ի Մատթէոսէ և ՚ի Ղուկասէ յատկիրատ վանականեան գպրաց, ՚ի պէտս բանասէր մերազնոյ երգասիրց։ Տպիւք և ծախիւք Թոմայ Հռասիծ բարեսէր և որթասիրէ եպիսկոպոսի Վանանդեցւոյ ։ ... Ճամբ Տեառն 1702, յԱմստերտամ։

*Բնաբանութիւն տեսական եւ փորձառական։ Ծօրինեաց Հ. Մանուէլ Քաջունի, վարդապետ Մխիթարեան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1871։

*Բնագիտութեան առաջնորդ. Ծօրինեց Մ. Ց. Ազապալեան, 38 փորագրուած պատկերներով։ Կ. Պոլիս, 1877։

*Բնագիտութեան տարերք (Ֆիզիկա) գպրոցներու համար. յօրինեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան ՚ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1865։

*Բնագիտութիւն փորձառական կամ Ֆիզիկա, Քիմիայով. ՚ի Հ. Բարսեղ Վ. Նուրիջանեան ՚ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1856։

Բնախօսութիւն. Թարգմանութիւն Աբբահ Ադամ պետանցի և հրատարակութիւն Մխիթար Բուզինեան-

յե. «Գիրքը բազկացած է 318 երեսից, պատկերազարդ է. խոստում է բնական, Քիմիկական օրէնքների, արեգակի, երկրի, աստղների, կենդանիների և բոյսերի մասին»։ Տփխիս, ի տպար. Մովսէս Վարդանեան և ընկ., 1881։

Բնախօսութիւն Հայաստանի. Phisiographie de l'Arménie. Discours prononcé le 12 août 1861, à la distribution annuelle des prix au Collége arménien *Samuel-Moorat*, par le P. Leonce M. Alishan. Venise, Imprimerie arménienne de St. Lazare, 1862, 1870.

*Բնական գիտութիւն կամ Ֆիզիգա, ի Հ. Մատթէոս Վ. Ասպետիէլեան ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1842։

*Բնական պատմութեան տարերք։ Թարգմանեաց Օր. Փ. Գէորգեան։ Կ. Պոլիս, 1876։

*Բնական պատմութիւն, աշխատասիրեալ ի Մխիթարեան Մխիթարից։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1842։

Հատոր Ա. կենդանաբանութիւն։

Հատոր Բ. Տնկաբանութիւն և Հանքաբանութիւն։

*Բնական պատմութիւն. Մարդկային հրէշներ։ Թարգմանեաց Գաբրիէլ Դրասէրեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ծովսեփեան Գաւաշեան, 1873։

*Բնական պատմութիւն։ Պատմութիւն չորքոտանեաց և բազմոց։ Տես Փիղ և Պատմութիւն Թռչնոց։

*Բնական տարեցոյց 1871–1872 Թուին Քրիստոսի, հանդերձ երկրաբանական գիտելեաք։ Կ. Պոլիս, տպ. Աբասեան։

*Բնական օրէնք, կամ կրթութիւն առ ի լինել բարի և պարկեշտ քաղաքացի։ Աշխատասիրեալ աշ-

խարհարան լեզուաւ 'ի Հ. Մեսրոպ վարդապետէ Աղաչրաշենց Կոստանդնուպոլսեցւոյ' 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1819.

*Բոլին. Վիպասանութիւն Ազգասիրդ Տիւմա գաղղիացւոյ: Թարգմանեալ Գրիգոր Մանրեան. Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տիեզեան եղբարց, 1872.

Բոսուետայ Խօսք վասն Տիեզերական պատմութեան. Թարգմանեալ 'ի Մխիթարեան Միաբանից, և տպագրեալ ծախիւք հոգևոյ Ասպետի Յովհաննու Մուրատեան: Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1841.

Բովանդակութիւն բովանդակութեան սրբոյն Թովմայի, 'ի Հ. Կարոլոսէ Պիլուարտ. Թարգմանեալ 'ի Գերպ. Աստուածատրէ վարդապետէ Բարիկեանց. Թրեստ և Վիեննա, 3 հատորք, 1810–1813.

*Բովանդակութիւն գիտութեանց եւ արուեստից. Աշխատասիրութեամբ Հ. Եղիշէի Վ. Գաֆթանձեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1861.

Բովանդակութիւն նուագաց եղանակաց Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ ըստ ուժն ձայնից, Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Մխ. հէնեան, 1864.

Բովանդակութիւն սրբոյն Թովմայի, կամ Ընթացք Աստուածաբանութեան ըստ մտաց սրբոյն Թովմայի. Աւարեալ 'ի Հօրէ Կարոլոսէ Բենաւոսէ Պիլվարտ 'ի կարգէ Հարց Քարոզչաց. Թարգմանեալ 'ի լատինականէն 'ի հայ բարբառ յաշակերտաց ամենապատիւ Մխիթարայ Բարեւնտպետի և սրբոյնէ. Թրեստ, 'ի տպար. Հարց Մխիթարեանց, 1788.

*Բուդաղեանց. Վէպ Միջին Երկոյ (Օլիվըր Գոլդ-

ՔԲԼ)։ Տփխիս, Հաքարիա Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1881։

Բուզանդ պատմագիր.

Ա. Տպ. « Բուզանդարան պատմութիւն. շարադրեալ Բուզանդայ մեծի պատմագրի։ Զոր սկսաւ (ցինի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ) պատմել զանցս անցից ժամանակաց գիպուածոց երկրին Հայաստանեայց. զքահանայապետին, և զերանելի եպիսկոպոսացն. հանգերձ թագաւորացն. և զոր ինչ գիպեցան և հասին 'ի վերայ ազգիս Հայոց 'ի պարսից և Յունաց. և և 'ի միմեանց, համառօտակի հատուցանել միայն յաւարտ պատմագրութեանս։ Ընդուստ շարադրին գպրութիւնք երկք։ Առաջին գպրութիւնն ունի գլուխս իԱ. երկրորդն ՄԹ. և երրորդն խԳ։ Տպեցաւ 'ի հայրապետութեան մեծի ամենայն սրբոյն Էջմիածնի տեառն Ներսիսի ... 'ի թուին մերում ՌՀՀԲ »։ Թուի տպագրութիւն պոլսոյ, թէպէտ պահած յիշատակութիւնն։

Բ. Տպ. « Փաւստոսի Բուզանդացւոյ Պատմութիւն Հայոց 'ի լոյս գպրութիւնս։ Ի վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1832 ՌՄՁԲ »։ Հրատարակիչք 'ի գլուխ գրոցն գրուած Յառաջաբանին մէջ. « Զփաւստոսեայ Բուզանդացւոյ պատմագրէ երկուսք ինդիրք են. նախ թէ յորմէ ազգէ երկրորդ թէ յո՞ր լեզուս պատմագրեաց. և երրորդ թէ թերթ իցէ մատեան նորա առ մեզ հասեալ եթէ ամբողջ »։ Այս երկուք քննագատական ինդրոց վերայ երկուց կարծիքն յայտնելէն ետքը, կը յաւելուն. « Ընդեակ օրինակաց բազմաստուերութեամբ առաջիկայ տպագիրս արարաք։ յորոց մին հնագոյն և անթուական 'ի ձեռն էր մեզ գրչէ գրեալ. որում մանաւանդ գՀնոտ լոգաք, գկարևոր զանազանութիւնս այլոց օրինակացն առ 'ի ստորև իւրից ծանուցանելով' ըստ միում առ 'ի բազմից վկայեալ հատուածոցմէ։ Բայց խոստովանիմք զի առձեռն գտեալ օրինակքս չեզին բաւական յանձնարար տպագրութեան. քանզի բազում ուրեք և 'ի յայտնի վրիպական սխալանքն հանդիպէին, թերևս անգամն 'ի միոջէ օրինակէ գտազափարեալք »։

Faustus de Byzance. Bibliothèque historique en quatre livres. Traduite pour la première fois de l'arménien en français, par Jean-Baptiste Emine, directeur du gymnase impérial de Wladimir sur le Kliazma. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois). Paris, Librairie de Firmin Didot frères, fils et Cie, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXVII.

Բուն Տօմար։ Տե՛ս Տօմար։

*Բուսաբանութիւն։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէտեան եղբարց, 1858։

*Բուսաբանութեան համառօտ կրկնողական դասընթաց, Ազէքսանդր Քիշմիշեանցի։ Թիֆլիզ, Մովսէս Վարդանեանցի և ընկ. տպարանում, 1881։

Բուրաստան աղօթից.

Ա. Տպ. « Բուրաստան աղօթից, յորում պարունակին բանք մեղաւոնաց և խոսք ընդ Աստուծոյ յոյժ պիտանիք՝ յարմարեցեալք ըստ եօթանց աւուրց շաբաթու, ՚ի յոգուս և ՚ի շահաւէտութիւն անձանց քրիստոնէից։ Թարգմանեցեալ ՚ի լաթինացւոց լեզուէ ՚ի հայկական բարբառ, աշխատասիրութեամբ ուրուսն Մաթփանոսի վարդապետի Լեհեցւոյ ՚ի փառս մեծապոյն Աստուծոյ։ Եւ տպագրեցեալ ըստ խնդրոյ Ճուղայեցի խոջայ Մահրատի որդւոյ պարոն Գասպարին ՚ի յաքսանս Հայկազունեաց. յամի տեառն հազար վեցհարիւր ուԹսունն և հինգերորդի, ՚ի վենետիկ քաղաքի ... Appresso Michiel Angelo Barboni.

Բ. Տպ. ի Կ. Պոլիս. « ... Տպագրեցեալ ըստ խընդրոյ երիցուց եղբարցն, Իսրայելին և Աբրահամին. արգեամբ և ծախիւք իւրեանց, ՚ի յաքսանս Հայկազունեաց. և ՚ի յամի Փրկչին ՌԼԺԴ. և Հայոց ՌԺԴ, ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս։ Ճէլվ. 235. « Աբդ եղև գրաւ սորա թվին Հայոց ՌԺԴ. մայիսի ԻԸ։ ՚ի մայրաքաղաքն Օսմանպօլ, ՚ի Թաղն Պէհչալի կոչեցեալ »։

Գ. Տպ. ի Վենետիկ. « Բուբրաստան աղօթից, յորում պարունակին ընդունադք աղօթք՝ ըստ ևսթանց ուսուցք չարամեծ. Թարգմանեցեալ՝ ի Սահփանոսէ վարդապետէ Լիհնցւոյ. ՝ի խնդրոյ Զուզայնցի խոճայ Սահրատի որգւոյ պարոն Գասպարին: Իսկ՝ ի երկրորդ տպագրութենանս յաւելան բոլոր տարւոյ տնաւոյցն. և մեղմանք առ ամն տկրունականս, և առ տաւրս՝ ի փառս մեծապոյնս Աստուծոյ »: Ի Վենետիկ, ՝ի տպ. Անդոնի Պառթոլի, 1707:

Գ. Տպ. Վենետիկ. « Բուբրաստան աղօթից, յորում պարունակին աղօթք ըստ ևսթանց ուսուցն չարամեծ: Թարգմանեցեալ ՝ի Սահփանոսէ վարդապետէ Լիհնցւոյ. տպեալ յամի Տեառն 1741: Ի Վենետիկ, ՝ի տպ. Անտոնի Պառթոլի »:

Բուբրաստան մանկանց: Կ. Պոլիս, 1881.

Բուբրաստան Ուրբ Սահակեան: Օրագիր բարեսիրական, աշխատասիրութեամբ աշակերտաց Ս. Սահակեան գպրոցին Սամաթիոյ: Կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Յ. Մխիթեանեան, 1851, 1852:

Բուբաստանք Վրուրի Որմզդանայ: Փիլթառաւ Տեառն Եղուարդոյ Վ. Հիւրմիւզեան արքեպիսկոպոսի Եկրակոյ, ՝ի Մխիթարեան ուխտին: Ի Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու, 48, 1851:

Բուբրանեազ, կատակերգութիւն Մոլիէրի. Թարգմանութիւն ՝ի գաղղիականէ: Կ. Պոլիս, Արեւելեան տպարան, 1861:

Բուբվառ աղօթից, « Հատընտիր հաւաքեալ ՝ի կարեւոր պէտս աղօթասիրաց: Տպագրեալ ՝ի փոքրիկ գիրս յաւելուն գիւրութիւն առնելոցն. Ցամք տեառն 1801. և ՝ի Թուականիս Հայոց ՌՄՏ. ՝ի Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Բ. Տպ. « Բուբվառ աղօթից, հատընտիր հաւաքեալ ՝ի բանից սրբոց, առ ՝ի կարեւոր պէտս աղօթասիրաց: Տպագրեալ յաւելուն գիւրութիւն առնելոցն: Ցամք տեառն 1803, և ՝ի Թուականիս Հայոց ՌՄՏԲ: Ի Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Գ. Ցպ. Ընդ. 1812։
Գ. Ցպ. « Բուրվառ ազօթից »։ Վենետիկ, Մուրբ Ղազար, 1831, և այլն։

✓ *Բունի ամուսնութիւն։ Կոստիա, մէկ արար. տուածով։ Տիխիա, Հնդրոնական գրավաճառանոց։

Բրոթէսթանթներուն հաւատքը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուշիճլեան կրիքիքիէ ?

Բօկ. Ուսումն առաքելապահպանութեան։ Տիխիա, Զարքարիա Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառութեան աննեփամ, 1881։

* Գագիկ վերջին՝ արքայ Հայոց Բագրատունի. Թատերգութիւն՝ ի հինգ արարուածս։ Գրեց Ա. Սարգսեան։ Կարապետ Տ. Մինասեան, ի տուրբ ուխտէ սրբոց Յակովբեանց։ Երուսաղէմ, ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1872։

Գազամիա հայերէն. օրացոյց և գուշակութիւնք օդոց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, (1850 ...)։

✓ *Գաթէրին Հօուսարտ. Թատերգութիւն՝ ի հինգ արարուածս և յոլով պատկերս։ Հնդիւոկ. Աղէքս. Տիւմա։ Թարգմանեաց Տիգրան Ց. Տէտէեան։ Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1862։

Գաթըրճեան (Հ. Յովսէփ Վ.)։ Տես
Իբաւախոհի կեղծիք։
Կուրտիոս Կուինտոս։
Հանգիստ երանելւոյն Յովհաննու։
Հիմնական տարբերութիւնք։
Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց։
Տիեզերական պատմութիւն։
Փսեվդոփոնտեայ կիւրոսի խրատք։

Գալուս աշխարհ։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գ. Կրիմ-Քիթի, 1842։

Գալուստ Ամասիացի (կաթողիկոս)։ «Գիրք որ անուանեալ կոչի Լուսաշուխիղ։ արարեալ և սահմանեալ Գալըստի վարդապետի Ամասիացոյ։ ի հայրապետութեան տեառն Կոստանդի արքեպիսկոպոսի կաթուղիկոսի արդոյ աթոռոյն Էջմիածնի։ եւ երկուց տուրք աթոռոյն պետութեանց արդոյ ընդունելի և կոստանդնուպոլսոյ տեառն Մինասայ և տեառն Գալըստի վերոյգրելոց։ ի թուականութեանս Հայոց ՌԻԲ արկանեմ ՚ի քարտիզի-Ուրն մասանցըն քերթողի։ – Յոգն արտաքսեայ ՚ի քէն թուխ – եռակ տանիս ուրն տարտի։ Եւ ՚ի յամի Փրկչին ՌՂԺԴ։ Եւ Հայոց ՌԺԵԴ։ ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս»։

*Գալըպճեան (Պ. Պօղոս)։ Կրթութիւն տղայոց ընդ., Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1870։

Գալֆայեան (Ա. Վ.)։ Տես
Առաջնորդ անգղիարէն լեզուի։
Առաջնորդ գաղղիարէն լեզուի։
Բառգիրք Հայ–Գաղղիարէն։
Գեղագրութիւն հայկական։
Դասագիրք ժողովրդական դպրոցաց։
Դաստիարակութիւն աղջկանց։
Թուաբանութիւն։
Պօղ եւ Վիրգինի։
Պատմութիւն աստուածաշունչ գրոց։
Պատմութիւն հին եւ նոր ազգաց։
Տելեմաք հայ եւ գաղղիարէն։

Գալֆայեան (Խ. Վ.)։ Տես
Ալաֆրանկա։
Բառգիրք յանգաց կամ ցանգարան։
Դաշնակք լամարթինեայ։
Հայաստանեայց եկեղեցի եւ Անդրալեռնականք։

Նախակրթութիւն Ֆրանսերէն լեզուի։
Վարդենիք։
Քնար պանդխտին։
Քրիստոնէական։

*Գալֆաեան (Հ)։ Մեր սիրտնար. հառաջանքներ վիպասանութիւն։ կ. Պոլիս, 1870։

*Գայլ Վահան. Թատերգութիւն ի հինգ արար. ըստ յորինեաց Տ. Մանուէեան։ կ. Պոլ., 1876։

*Գաղատիոյ ընդհանուր վիճակին վրայ տեղեկագրութիւն։ Այցելութեամբ Նաթանեան Պօղոս վարդապետի։ Երզնկա աշխատասիրութիւն հիշեալին։ կ. Պոլիս, ի տպարանի Ճարութիւն Մարգարեան, 1873։

Գաղափար հայկական Մեսրովպեան տառից, բացայայտեալ ձեռքիս կանոնք հանճարեալ Թևանց, և գծագրեալ ի 16 աստիճանս չափոյ մեծութեան։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. աշխատասիրութեամբ առաքելական Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ, ի միաբանութենէ ամենապատիւ առաքելական Մխիթարեան սրբոյն և բարեբանպետի, 1816։

Գաղափար հայկական վայելչագրութեան։ Գծագրեաց Սիմէոն Սուչեանեանց, 1831, ի Մոսկով։ Ի լոյս ընծայ Հայկական ձեռնարկաց Տեառց Լազարեանց որ ի Մոսկով։

*Գաղթականութիւն ի վասպուրականէ Սեբաստիոյ սրբոյն Աբծրուանոյ. ազգերգք թատերական։ Ճորինեաց Մանուէլ Աղաւնեանեան, վարդապ., ի տպ. Վասպուրական Աբծրոյն, 1860։

Գաղթականութիւն Հայոց ի Պարսկաստանէ ի Ռուսս։ Մոսկուա, ի տպ. Հայկական ձեռնարկի Տեառց Լազարեանց, 1832։

*Գաղտնի ընկերութեանց խորհուրդ։ Համառօտեալ ի գաղղիականէ աշխատասիրութեամբ Յովհ. Կարապետի Զամուռճեանց – Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Տէրոյենց, 1863։

*Գաղտնիք բնութեան կամ Սկզբունք մարդկային ծննդականութեան։ Գրեց Ալմենակ Շայկուեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Գաւաֆեան, 1863։

*Գաղտնիք կանանց Յովհաննէս անուն հայ եպիսկոպոսի մը յօրինեալ։ Թարգմանութիւն 400 տարուան ձեռագրի մը։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Գաղտնիք հաւատաքննութեան ի Մ. Վ. ոչ ձեռակալ գաղղիացւոյ։ Գաղղիերէնէ թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան, խմբագիր Մասիս լրագրի։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ճ. Աբամեան, 1874։

*Գաղտնիք Հնդկաստանի, Թատրերգութիւն։ Կ. Պոլիս, 1876։

*Գաղտնիք փարիզու. Էժէն–Սիւ գաղղիացւոյն վիպասանութիւնը։ Թարգմանեց Մ. Մ. Մամուրեան. Հատոր Ա–Ը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց։

*Գաղտնիք փարիզու. Թատերգութիւն ի հինգ արարուածս և ի մեսրոպեան պատկերս։ (Էժէն-Սիւ հեղինակին համանուն գրուածքէն քաղուած)։ Գաղղիերէնէ թարգմանեց Հայկ Ց. Տէտէեան։ Զմիւռնիա, Տէտէեան տպ. 1863։

*Գամմաղիէլեան Յուսեփին երջանիկ մահը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուշինլեանի կրնքֆիթի։

*Գամառ Քաթիպայի բանաստեղծութիւնքը։ Ի լոյս ընծայեց Դրամատուռնոցն Տէր Մկրտչեանի և. ընկ.։ Մոսկուա, Լազարեանց Ճեմարանի տպարանը, 1854։

Գամառ Քաթիպայի Ազատ երգեր։

√Գամէլիազարդ տիկնին, Ազնքս. Տիւմայի։ Գաղ ջիւրնէ Թարգմանեց Ե.Վ. Ախէեան։ կ.Պոլ. 1872։

Գանկաբանութիւն։ Տես Թանգարան հաս սարակաց։

Գանձ Հրամեան լեզուի, հայերէն և լատիներ էն. ա Հրամեան լեզուին գանձ։ Hoc est Joh. Joachimi Schröderi Thesaurus linguae Armeniacae, antiquae et hodiernae, cum varia pradios materia, cujus elenchum sequens pagina exhibet. Amstelodami, anno aerae Chr. MDCCXI; Armenorum MCLX.

Ի սմա էջն.

Continentur in hoc Opera

I. Dissertatio de antiquitate, fatis, indole, atque usu linguae Armeniacae.

II. Grammatica et Prosodia antiquae linguae.

III. Confessio Ecclesiae Armeniacae Latinae reddita, et necessariis notis illustrata.

IV. Synopsis hodiernae civilis Armeniorum linguae.

V. Dialogi tres de Sacris, Secularibus et Domesticis rebus Armenorum.

IV. Epistolagraphia, Pradis grammatice et indices vocum locupletissimi.

Գանձ. ա Չափոց, կշռոց, թուոց և գրամից բոլոր աշխարհի։ Որ է գիտութիւն ամենայն տեսակ կշռոց, չափոց և գրամից։ որով բոլոր աշխարհի վաճառականութիւնն վարի։ Ժողովեալ և 'ի մի վայր հաւաքեալ աշխատութեամբ Ղուկասու՝ ազգաւորս Լահէնկոյի վաճառգնացւոյ։ Ումեքիւք և 'ի ինդիոյ հայցման Զուզայեցի Խաչատուրի որդի պարան Գնաբոսին։ Տպիւք և հաւանութեամբ նուաճեի վիճի Թոմա վարդապետի, և արքեպիսկ. եպիսկոպոսի տանն Գոզմենեաց ։ Ամստերդամ, 1699։

Գանձարան կամ Գանձուց գիրք.

Ա. Տպ. ։ Փղրիկ գանձարան, հաւաքեցեալ հա-

մառատարար ըստ պատշաճի աւուրք մեծ ամենից տէրունականաց և ամենայն սրբոց։ Այլ և գլխաւոր տագք ոմանք եկեղեցականք՝ ի նոյն ժողովելոք կարճառօրէք։ Զի որ կամի՝ ուսցէ զբոլոնա ասցին. զի երգել կարիցէ նոքա եկեղեցւոջ՝ ի պաշտաման պատարագին։ Քուէին Հայոց ՌԺԶՒ՝ »։ (Քուէ տպագրութիւն Պոլսոյ)։

ի· Յոգ· « ...Հնարէք զինեալ տաղտրանիս գանձք խորհրդաւորք, ասացեալ՝ ի ամս տէրունականս և՝ ի ամս սրբոց »։ Եկէք 144 հետեւեալ խրթնաժէտ ո-տանաւորին մէջ կը նշանակուի Թուականն տպագրութեան։ « Զուարճ յոյնլեան երկիցս երկնեալ, ընդ ձի գրին Գիմ մի գասեալ, և ըզի վանին ընդ այնց հաշուեալ, յԱյրէն ցՒէն քանի ան լեալ »։ (1740)։ (Քուէ տպագիր Պոլսոյ, յԱստուածաշունչ)։

Գ· Յոգ· Ուրիշ տաղտրանի մը հետ, սկսանելով 365 երկէն, այսպիսի մակագրով։ « Փոքրիկ գանձառան, հաւաքեցեալ համառատարար ըստ պատշաճի աւուրք մեծ ամենից տէրունականաց և ամենայն սրբոց։ Վերատին տպեալ՝ ի ՌՄԼԲ Թուականիս մերոյ։ Զի որ կամիցի՝ ուսցէ զբոլոնա ասցին. զի երգել կարիցէ նոքա եկեղեցւոջ՝ ի պաշտաման պատարագի »։ Եկեղեցականք կ'ըսէ։ « Յանդ երեալ աւարտեցաւ վերատին տպուածս հոգևնուագ երգարանիս՝ ի ՌՄԼԲ Թուականիս մերոյ. Յոհաննէսի ԺԸ. ՝ի Կոստանդնուպոլիս »։

Գանձարան ճաշուցմանց. « Գիրք կոչեցեալ Գանձարան ճաշուցմանց, որ պարունակէ զլուսաւին հատորս պատարիկ։ Յառաջնումն ուսուցանէ զաւագ երիցունս և զսարկաւագս և զքահանայս և զքարոզիչս՝ զոչ կրթեալսն՝ ի գպրոցան. յորում գտանին հարկաւոր ուսանելիք և առնելիք բազոյականք։ Եկեղեցոյն ուսուցանէ զՀամառօտ գիտանիս, երկրորդումն զՀրճուելիս. արգելիչ ծուլութեան, բամբասանաց և գաւառաբանութեան։ Եկեղեցոյն ուսուցանէ զամանց աշխարհաց պատմութիւնս, երբ հետացեալ անուղղութիւնս հայելապէս ներկայացուցանելով։ Ի երրորդումն պատմէ զՀանգամանս ոմանց գլխաւոր քաղաքացն Հայոց։ Շարադրեալ գրաբառ և աշխարհաբառ ոճիւ՝ ի Վաղուց մեզապարտ՝ երբեմն սրբոյ Ե-

բուստաչեմբ, և նարդենիս պատրիարքեն կոստանդնու պոլսոյ։ ... Ցամբ մարգարէութեան Տեառն 1758, և Հայոց ՌՄԷ։ Ցամենեսեան մեչխսի սկսեալ, և՛ ի հոգեմարթիւրի աւարտեալ և՛ ի ապիլ սկսեալ։ Օգնեա ամենակալող Տէր ։

Գանձարան հոգեւոր։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան։

Գանձարան շնորհաց ամենասուրբ Աստուածածնի, բաժանեալ յերկուս գիրս։ Ցորինեալ յԱլէքսանդրոսէ եպիսկոպոսէ Լիգորիան։ Թարգմանեալ Տեառն Հ-Ցովսեփայ վիրապացու վարդապետի Պազատասարեան Տիգրանակերտացւոյ, ՚ի միաբանութենէ Մխիթարայ Ամենի արքայի. 1812–ՌՄԿԱ, ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու։

Գանձարան ուխտականութեան։ Տես Աղօթք մատոյց։

Գարագաշ (Ա. Մ. Վ.)։ Տես
Բանալի հայկական քերականութեան։
Գաղղիարէն լեզուի քերականութիւն, ըստ Օլէնտորֆի։
Դորձնական քերականութիւն։
Դաստիարակ մանկանց։
Դաստիարակութիւն մարց։
Դպրութիւն հարնոր քերականութիւն։
Հրահինեայ երգք վասն կրօնից։
Ձարտարխօսութիւն։
Նկարագիր ուսմանց։

✓ Գարագաշ (Կ.)։ Հաշիւնաիր հաստատուածք յօտարազգի քերթողաց։ (Գրակք Ա. Բ. Գ.)։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Պօղոսի Քիւրքճեան և ընկ., 1879, 1880.

*Գարեգին Սրուանձտեան, ոգեբերգութիւն։ յօրինեալ Գ. Մ. Մուրատեանց. Թիֆլիզ, ՚ի տպ. Համբ. Ենֆիէճեան և ընկ., 1881։

Գաբրիելին (Վ.) Սրուանձտեանց։ Տես Գրոց եւ Բրոց։

Գարնան ծաղկըները, կամ երիտասարդաց սրտի կացութիւնը։ Աբգարեան Հայկունի։ Կ. Պոլիս, Ա. Համազգային տպարան, 1863, 1871։

Գարուն Հայաստանի. Հանգէս տեսութեայ։ Ջմիւռնիա, ի տպ. Տիւզեան եղբարց։

Գաւազանապիրք Հանդիցուոյն։ Տես Ազգաբանութիւն Ճգագաւորացն Հայոց։

Գաւազան կրկնազօր. «Տետրակ որ կոչի գաւազան կրկնազօր, որ և ուղղափառաց հաստիչ և յիներան, և հերձուածոցաց ձայնիչ և կրճատան։ Շարադրեցեալ հաւաքմամբ ի Թուխանէ մերոյ ՌԺԴ. և տպագրեցեալ... ի տպարանի Պետրոսեան Սանփետերսպուրգ, ի կոստանդնուպոլիս»։ Յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. «Յիշել մեղեմ զՄրմոքեչ Մանուկն՝ զհաւաքեալ և զշարադրեալ աներկակիս, որ մեզ անուանեալ կոչեմ Փորբիկ. ծննդեամբ կոստանդնուպոլսեցի, և անընդհատ կենարանն»...։

Գեղագրութիւն առաձեռն հայկական, աշխատասիրեալ Յովհ. Գազիկեան։ Կ. Պոլիս, 1865։

Գեղագրութիւն հայկական, յօրինեալ ի Հ. Աբրոսեան Գալֆայեան. (20 տախտակք) Փարիզ, 1855։

Տես Արուեստագրութիւն, Վայելչագրութիւն։

Գեղեցիկ զբօսարան. «Յիսալական քնարք փոխեալ ի լեզու կոստանդնուպոլսոյ յումեքէ ի միաբանից գերապատիւ աթոռոյ սրբոյն Սահակայ։ Հաւաքումն բարեյաւկան վիպաց»։ Ի Վրթագիւղ Պոլսոյ, ի տպ. Աբգարեան եղբարց, 1834։

*Գեղեցկութիւնը պահելու եւ աւելցընելու արուեստ, բաժնուած ըստ մարդկային կենաց։ Հնդկական ապի գաղտնիքը. Թարգմանեց Կարապետ Ագաճեան։ Կ. Պոլիս, 1867։

Գեմբացի։ Տես Թովմա Գեմբացի։

*Գենովափէի (պատմութիւն) գրուածոյ Բրիտանիոյ. շարադրեալ ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Պատմութեան, ի Մխիթարեան Միաբանից. Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1850, 1858, և այլն։

*Գետնախնձորի մշակութիւն։ Գրեց Ս. ե. կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1880։

Գերամբարձ յայտարարութիւն կայսեր Նիկողայոսի, առ յաղագս պատերազմին ընդ Օսմանեան տէրութեան։ Նամակք Իւսուֆ և Օսմանեան արտաքին գործոց նախարարաց, և մեկնութիւն պատճառաց պատերազմին։ Տփխիս, 1828։

*Գերեզմանք երիտասարդաց. Եւրոպիոյ իմաստասիրաց սրտի գրութեանը համեմատ։ Առանձնակ Հայկունի։ Ա. Կ. Պոլիս, Հասարակաց Ա. տպարան, 1863։ — Բ. Արամեան տպ., 1870։

*Գերմանական ազգային առակները եղբարց Գրիմմայ աշխատութեամբ հաւաքուած։ Թարգմանութիւն Ֆրանսիականէ եօթն Տէր Գրիգորենց։ Ս. Պետերբուրգ, 1864։

*Գերմանիոյ եկեղեցական դիպուածները. Քրիստոնէութիւն երկու բարեկամներու։ Զմիւռնիա, ի տպ. Թուբինէմ կրիՔՔէթ, 1844։

Գէորգ Մխալայիմ. առ գիտութիւնական ընդդէմ երիտասարդաց։ Շարադրեալ Գէորգ վարդապետի Կոստանդնուպոլսեցւոյ Մխիթարեան կոչեցեալ։ Տպեցեալ ի վիճակաւորութեան իմաստասիրաց և արուեստից Տետան Ազգրահամու կամուրջի-

կոսի, ինքնագլուխ և սինկլետական հայրապետի ա-
մենայն Հայոց ... ի Թուին ՌՀՀԴ »։ (Կոս-
տանդնուպոլսոյ տպագրութիւն)։

« Վիկտորեանութիւնք Հայրապետաց յաղագս միոյ
քննութեան Քրիստոսի, Հաղվեալք ի գրոց լատինա-
ցւոց, ի Կաստանդնուպոլսեցի Գէորգ վարդապե-
տէն ... Պատրիկն՝ նեմէ Հիմարիա է, յորմէդր
հանցին զգրեանս հայրապետացս այսոցիկ, և ցու-
ցին զառաքելութիւն մի միոյն վիկտորեանն մերոյ, նեմէ
կարգ է »։ (Կաստանդնուպոլսոյ տպագրութիւն,
անժամանակ)։

« Ձառ վասն ծննդեան և յայտնութեանց տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ասացեալ Կաստանդնու-
պոլսեցի Գէորգ վարդապետէ, ի Լատատորցի ևկե-
ղեցին Պալատիոյս ... ի Թուին Հայոց ՌՄԻԶ ... ի
տպարանի Յովհաննիսի և Պօղոսի տպագրեցաւ հայ-
րապետութեամբ »։

Ա՛յլ տպ. կրկնաձեւակատ, յատորիին. « Ձառ վասն
հարցապատասխանից ... և այլն », և յերկրորդին. « տպեալ
հինգերորդ տիպս այս ի հայրապետութեան սրբոյ
Լիմմածնի ... ի Կաստանդնուպոլիս ; յամի Տեառն
1793. ի մայր գպրատան ի Մատենիս գործիւ հա-
պատրաստ »։

Ա՛յլ տպ. անձեւակատ, ունելով յատորիսում իրի
վերնագիրս. « Ձառ վասն ծննդեան առաջի սրբոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի։ Ասացեալ Կաստանդնուպոլսեցի
Գէորգ վարդապետէն ի Լատատորցի ևկեղեցին Գա-
լատիոյս »։ (Աղտաղ տպագրութիւն, անժամանակ
և անվայելուչ. երևի ի Կաստանդնուպոլիս, յատորիս
հինգիանիկին)։

Գէորգ Տէր – Յովհաննիսեան. Տէս Ականց
գիրք. Բառգիրք Պարսկերէն։

*Գիլանենց Պետրոս դի Մարգիս։ Ժամանակա-
գրութիւն 1723 Թուականին, Ջուղայեցւոց բարբա-
ռով գրուած։ Տփխիս, ի տպարանի Հայկազեանց
Էնֆիաձեանց։ (Հաւանիկ Հայոց աշխարհի)։

*Գիշերվայ սաբրը խոր է. Կատակերգութիւն։
Տփխիս, Թումանեան գրատուն։

*Գլարա կամ Անձրեւութեան վառանդները։ Թարգմանեց ի գաղղիականէ Տիրուհի Արթինոֆ։ Կ. Պոլիս, 1864։

*Գիպուրկ կամ Ցաւոց խղիկը վէպ Ամպախ գերմանացւոյ։ Թարգմանեց Հ. Ներսէս Շնորհալեան ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիէննա, տպ. Մխիթ. 1860։

*Գիսաւոր աստղ։ Աշխատասիրութիւն Հ. Գրիգոր Վ. Գապարաճեան։ Վէնետ., Ը. Ղազ., 1811։

*Գիտութիւն մարդկային վարմանց։ Գրեց Ցովսէփ Ց. Պայեան։ Փարիզ, Ա. Պաեան տպարան, 1858։

Գիտութիւն վաճառականութեան ի Հ. Ղուկաս Վ. Տէրոէրեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա. ի վանս Պաշտպան տուբր Ասուածածնի, 1848։

Գիտութիւն տէրութեանց կամ Վիճակագրութիւն Եւրոպայ, զոր երկասիրեալ է Հ. Ղեւոնգեան Ցովհաննեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան տուբր Ասուածածնի, Հատոր Ա., 1847։

*Գիտուն տղայք։ Պոլիս, ի տպ. Ա. Ց. Քիւրքճեան, 1859։

Գիր հաւատոյ խոստովանութեան։ Տ. Շնորհալի։

Գիրք, ո գրքուկս այս որ պատմէ նախ վասն գալստեանն Քրիստոսի Եղբուսաղէմ. երկրորդ՝ վասն շարչարանացն որ կրեաց առաջի Պիղատոսի գատաւորի և քահանայապետին Անանայի և Կայիափայ։ Ասացեալ երանելւոյն Ցակովբայ Տեառնեղբօրն ։ Կ. Պոլիս, 1710։

Գիրք աստիճան տալոյ դպրաց և սարկաւագաց և քահանայից և գաւազան տալոյ վարդապետաց։ Կ. Պոլիս, 1752։

*Գիրք բնութեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Թագէոսի Տէվէճեան, 1856։

Գիրք ժողովածոյ ընդդէմ երկաբնակաց. «մանաւանդ ... ժողովոյն Քաղկեդոնի, արտքնաշ արտաքսեցոյ վարդապետաց»։ Կը բովանդակէ.

Տրանաբանութիւն Մոսեսի և Դաւթի։

Թուղթ Մարտաստոյի Սիւնեաց եպիսկոպոսի՝ զոր գրեաց առ Հերակլ կայսր։

Թուղթ Պօղոսի Տարսեցւոյ։

Թուղթ Սահմանման Սիւնեաց եպիսկոպոսի զոր գրեաց առ Վերմանոս պատրիարք Կոստանդնուպոլսի։

Թուղթ միոյ Սահմանման Սիւնեաց եպիսկոպոսի՝ զոր առ Վրիգոր կաթուղիկոս գրեաց։

Գիրք և բանք արտոյն Գրիգորի Տաթեւացւոյն որ առ Լեռնականս գրեաց։

Մի քանի պատրիարքի Ասորւոյ, զոր առ հասարակ Քաղկեդոնականն գրեաց։ Տպագրեալ ՚ի Նոր Զուղա, 1681։

Յիշատակարանն կ՚ըսէ. «Ընդրհաք առաւել մերոց Յիսուսի Քրիստոսի, կամաք և կարողութեամբ Հօր և արտոյ Հոգւոյն աւարտեցաք գիրքս հանճառական որ ընդդէմ ... ժողովոյն Քաղկեդոնի և ... Լևոնի և Փլաբիանոսի ... յամի Թուականութեան տումիս հայկական 1137. ՚ի հայրապետութեան առաւել ի պիտղոս. կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, և յառաջնորդութեան այսմ նահանգի քաջ սխրչանիւ ուշ զամառութեան Տէառն Սահմանիս արքեպիսկոպոսի և առաւաւծարան վարդապետի, որոյ հրամանաւ և ժանգակութեամբ հաստատեցաւ տպագրատունս ՚ի վանս վանականաց և փառաւորեալ Ամենափրկչի Նոր Զուղայու, յամենայն մայիսի 21»։

*Գիրք ժողովրդեան, Լամբնկի գաղղիացւոյ։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Գիրք կոչեցեալ Քրիստոնէական ուսանելի կամ Քրիստոնէից վարժիչ. շարադրեալ աշխարհաբար ոճիւ ՚ի Յակոբ վարդապետէ Զիմարացւոյ, 1737։

*Գիրք հասարակաց աղօթից։ Լոնդոն, 1867։ Միւս տպ. ի Պոլիս, 1847։

Գիրք Ծոբայ տապալեալ ի Հ. Եզուսարդայ Հիւսիսիւ յորքնպիսկոպոսէ Եվրակայ. ի Մխիթարեան ուխտին։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1862։

Գիրք նախակրթութեան հայկական լեզուի, յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտութենանց. աշխատասիրութեամբ Աղեքսանդրի Յոհաննեսեանց։ ի Սանկտպետերբուրգ, 1838։

Գիրք որ կոչի Բանալի գիտութեան. «Ունի սա ընդ իւր զմանուածոյ այբբենարան, մանուածոյ բառարան և սկզբունք քերականական ուսմանց. արտ բնալ և թարգմանեալ ի Ռուսաց լեզուէ ի հայ բարբառ, և ի Հայոց լեզուէ ի Ռուսաց բարբառ, կրկնատարայ գոտեր առ ի Քրիստոս հանգուցեալ Մովսիսի Սարաֆեան. ի յօգուտ մանկանց, և ամենից որք ունին ջնարտուրիւն և զգիտայս»։ ի Սանկտպետերբուրգ, 1788։

Գիրք որ կոչի Մեկնութիւն աղօթից, արտբնալ Խաչատուր Անձևացեաց եպիսկոպոսի և այլ ոմանց վարդապետաց. և հաւաքեցեալ քան կարի ի միում տեղի, ի Մովսէսէ ուսումնէ աշխատասէրն վարդապետէ։ (Անտիոսեան)։

Գիրք որ կոչի Շաւիղ լեզուագիտութեան, արտբնալ մանրամասնին ուղղագրութենամբ ի նոր Ջուղայեցի աշնուատատհամարնգոյն Խաչատրեան յաձախակեալ՝ ազնիւ Խոջամալի որդի ի Քրիստոս հանգուցեալ ի պատան Գրիգորէ։ ի Ս. Պ. Բուրգ, 1787։

Գիրք որ կոչի Վէմ գայթակղութեան. «Շարադրեցեալ յիշեալ Մխիթարեանսէ, եպիսկոպոսէ Ձալվախացին վիճակի, ի թանգրոյ ուրուանէ իչխանէ. և թարգմանեցեալ ի Ծուռաց լեզուէ ի հայս ի կոստանդնուպոլիս, յաւուրս բանասիրէ, յամի Տեառն 1767։ ի Ս. Պ. Բուրգ, 1786»։

Գիրք Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի եպիսկոպոսի Ալեքսանդրու հայրապետի, յազգս մարդանալոյ Քրիստոսի. և Գրիգորի աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցւոյ քով հանուրի. աշխատասիրեալ՝ ի լուծումն Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի. ՝ի խնդրոյ ուրումն բանասիրի՝ Վեղրպայ Նորին հարազատի։ Կոստանդնուպոլիս (անհատական)։

Գիրք պատասխանական սրբոյն Աթանասիոսի, հարցմանցն սրբոյն Կիւրղի Երուսաղէմացւոյ։ Կոստանդնուպոլիս (անհատական)։

Գիրք սահմանաց յոդնագիմի իրազութեանց, ըստ կարգի այբուբենիցն։ Տ. Սահմանք։

Գիրք վայելուչ եւ հարկաւոր հանուրց Հայկազունեաց բարեխիւսից. « Յորում պարունակի ոգիւսակ գրոց տաբեկանաց. Պարզաւտար ճշմարիտ նկան. Հանդէպութիւն ամենայն Աստուածային ընդ Նուանց. Աստուածք խոհեմականք հնոցն իմաստասիրաց. և Սկզբունք համարողականին արհեստի։ Ի հայրապետութեան Տեառն Յակոբայ ամենից Հայոց կաթուղիկոսի. և ՝ի թագաւորութեան քրիստոսասիրի և բարեպաշտի արքային Լուդովիկոսի։ Տպագրեալ ՝ի գործատանս սրբոյ Լիզիաձնի, և սբբոյն Սարգսի ջրաժայթի։ Ի Մարսիլիա, Թուին Քրիստոսի 1675»։

Գիրք տումարաց որ և Պարզատոմար կոչի՝ Ամենն վարդապետի Ջուղայեցւոյ։ Տեզափոլիս (Թոխ) 1647։

Գիրք վաստակոց (Γαστουχος) թարգմանութեան Նոխնեաց յարտարոցի լեզուէ։ Վանք Մխիթարայ ՝ի Ս. Ղազար. Վենետիկ. 1877։

Յառաջաբանն կ՝ըսէ.

« ... Գիրքս վաստակոց՝ ոչ դիւր այժմ ինչ՝ այլ ՝ի գործէ հնոյ ծանուցեալ և մեզ. որ զի և թարգմանութիւնն է (այլ նորութեամբ և Հոխութեամբ քան ոչ լեզուին ընդ ազգային մատնագրութեանն խոհ

գասէրի) ... Հաւաքածոյ խմբագիր և մատեան 'ի յոլովից գիտնոց բանից որ վերկրագործութենէ կամ վճռակութենէ գրեցին. և որ յառաջ իսկ քան զգալուստ Փրկչին մերոյ, (որպէս անուանեալն Զրադաշտ, և մեծ գիտնականն Վարրոն), և զ որ ասէզ կ՚ասոյ, յառաջին չորեսին գարս նորին Թուականի. ի հմմուտս նախագրութենան հայերէն թարգմանութենան (որ յօրինակին կորդեալ էր յառարտ գրոցն). բացայայտ ծանուցանի ամ և յորոց գիրքսըն հմմուտս նախագրութենան Պենիս Անագայիս որ 'ի քաղաքին Պերուեթայ. զոր սակաւ ինչ այլայլութենամբ վաղ ուրեմն յ՚ի գարուս՝ բազմահմուտն Փոտ Նշանակեր յիւրումն Բիւրատմատենի, ընդհերծեալ զվինգանիոսն Անատոլեայ Պերիթացւոյ Մշակական խրատս, հանգերձ երիւք կամ չորիւք յիշեցեալքն 'ի հայոսմն, յայլոց եւս վերջից հնդինակաց. որոց ոմանք յիշին անուանք և 'ի կարգի գրոց հայ թարգմանութենան. իսկ 'ի յոյն բնագրին որ այժմ գտանի' 'ի յառաջաբանին և 'ի խորագրի գլխոցն կամ գրանց՝ յիշին այլ և հնդինակք. ընդ բնաւ խրթնքսան. բայց անուն հաւաքողին ոչ նշանակի. վասն այսորիկ համառօտ ներբոյծացիք օրք զկիսով ժՁ գարուն նախ հրատարակեցին զգիրսըն, և օրք զհնոցին Հառնեցին զայնմանէ, և որ հուսկ և ընտրելագոյն տպագրեաց հանգերձ լատին թարգմանութեամբ՝ Նիկոլաս Նիկլաս ('ի Լիբսիա, յամի 1781), յայլ և այլ կարծիս եղեն. ոմանք Կոստանգեայ կայսեր վերագրեցին երկասիրութիւն, այնու զի շոգոմարտ հաւաքող գրոցս 'ի շնորհուկս կայսեր, ասէ, 'ի վերայ բազմապատիկ մեծագործութեանց և յաղթութեանցըն յաւելեալ և զհաւաքուածն մատնեին. այլ արգ ոչ զբ 'ի քաջախոհից այսմ հաւանի. իսկ կայսրն Կոստանգին' զոր և ոմանք հնագոյն սին կարծեցին, անբերկրայ առուգի ծերանածինն գոլ, ըստ յուծանելն Պերփերուժեն 'ի մերս, 'ի ժ գարուս կացեալ. որ արգարև ուսուսնասիրը յոյժ գոլով' և ինչ զի ինքնին գրեաց, և և ինչ բազում՝ զոր այլոց ետ գրել. ընդ որս գասի և այս մատեան. ապա և հաւաքողն էր սին ծանօթարար և յոլովագոյնք 'ի գիտոց՝ ձա-

ՆաչԼն Կասթանոս Նատա Մինկնարան (Աքոլաստիկոս) մահաձայնակալ Նայց այլոց և ամենց, ընդ որս և մեզ, ոչ թուի և այս. քանզի ոչ միայն կանխաւ այլևս ընծայեալ է գործն՝ յակառակ յանուանէ, զոյգ հայեաւմն՝ ի փառայ։ այլ զի ընթերցասէրս այս խորագիմ՝ գործս միով երիցագոյն էր քան զնիքրաՆածինն Կոստանգին, ապա և զերքն հաւաքածոյ երիցագոյն էր քան զկայսրն և զընծայող Աքոլաստիկոսն, կամ ո՞ր և իցէ յետին յերիւրող և ժողովող գործոյն. և զի ասցս ոչ մեծ ինչ փոփոխութիւն արարեալ է քան զոր փոսն ընթեռնոյր։ կայս անսէ և. զի գրեա թէ հատուածոյն բան առ բան ըստ իւրումն գրեցելոյ և ապագրելոյն գտանին յիշատակք և հատուածք գրոց առ Պալլագիոսի լսոխն հնգիննակիւ՝ անգամն՝ ի ն գործէ։ Հարկ ուրեմն է և գրոցս հատուածսն լինել յառաջ քան զայս Թուականս։

Գիւտ կուլային պիսակին, Թարգմանեալ յանգղիական ձեռամբ ուրումն բանասիրի։ Կալկաթա, 1814։

Գիւտայ կաթուղիկոսի Թուղթ առ Դաւիթ Անյաղթ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833, ՌՄՁՌ։

Գիւտերուն պատմութիւնը հին ժամանակներէն մինչև մեր առնելերը։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթ. 1854։

*Գլուխ եկեղեցւոյ կամ Հռովմէական հնգեղեցւոյն պահանջմունքներն։ ու Եւ Փրիւտոս գլուխ է հնգեղեցւոյ։ Եփես. ե. 23։ ի Զմիւռնիա, ի տպ. Պուբլիչ Կրիչիխիմէ, 1840։ ՌՈ. Տպ. Զմիւռնիա, 1853։ Գ. Տպ. կ. Պոլիս, 1870։

Գոթէն։ Տես Աքսորականք ի Սիպերիա։

Գոթողիա, Պատմեալ հնդկերգութիւն. Թարգմանեալ ի գաղղիական Սարգիս Տիգրանեան Նախիջևանցւոյ։ ի Մոսկով, ի Տպագրատան Հայկական Հնդոստանի Տեառն Լազարեանց արհեղեան ընդաւաց. 1834։

Գոթոդղիա, ողբերգութիւն Ռասինի. թարգմանեաց ի հայս հայկեանս Գեր. Գէորգ Հիւրմիւզ. արքեպիսկոպոս Սիւնեաց։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1862։

Տես Հատընտիրք յողբերգութեանց ինոց եւ արդեաց։

Գոհարան։ Տես Հաց նեղելոց։

*Գոնբատո կայսրը ու զարմանալի տղան. Ամպոխ գեղանացաւոյ։ Բնագրէն թարգմանեց Հ. Ներս. Վ. Եփփիւր. ի Մխիթ. ուխտէն Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1859։

*Գոշ Միսիթարի, Ողումպիանու եւ եզուվպոսի առակները, Ռոբէն քահանայ Միրզաբէգեանցի աշխատասիրութեամբ։ Տփխիս, 1881, Հաքոբեոյ Զրէգոբեանցի հովկասեան պրավհատանոցում։

Գովասանք ի վերայ ուխտաւորեղեաց երուսաղէմի. «Ուրբ երուսաղէմ և անօրինական սուրբ տէղեաց վերայ գրուած ոտանաւոր գովեստներ կը պարունակէ, պարզ գրաբար և տաղեղներն։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1867։

*Գորդէզ Փեռնանդ. Մէքսիկոյ առնութիւնը։ Ա. զատ թարգմանութիւն Հ. Ղեւոնդ Սիպիլեան, Վիեննա, Մխիթ. տպ., 1851։

Գործիք չարչարանաց Փրկչին. Մարսէլիա, 1701։

Գործադրութիւն Թուաբանական ի գրոցանս համրակաց։ ի Վիեննա, 1817, ՌՄԿԶ, ի տպ. Հարց Մխիթարեանց։

Գործ համարոտական արուեստի, ի Հ. Մխ. նաս վարդապետէ Գասպարեան։ Քրեսա ի տպար. Մխիթարեանց, 1787։

Գործ ոսկեղինիկ։ Տես Մամուէլ ռաբբի։

*Գործաւորք : Ժողովրդական գրուած մը՝ առանաւորաց բարոյական և նիւթական վիճակը բարւոքելոյս համար : Թարգմանութիւն յիտալականէ : Վիեննոյ. Ս. Ղազար, 1874 :

*Գործնական դաս. առաջ. Գրեց Տէր Յակովբեան : Տփղիս. Գաւառական գրատուն :

*Գործնական ընթերակարութիւն : Շրահանգք և ըստ մասանէ քերականութիւնք՝ ի սկսա գպրոցաց : Երկրորդ տպագրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշ : Պոլիս, տպար. Արամեան, 1871 :

Գործոց (*Մինութիւն*) առաքելոց, խմբագիր արարեալ Յովհաննու Յովհաննեանէ և Յակոբեանէ : Ի Վիեննոյ, ի տպարանի մխիթարեանց Ղազարու, յամի 1839. թուին :

« Ժամանակ մատնագրելոյն, — կ'ըսէ յառաջաբանն, — կրնար և քան զվկայսն՝ որպէս յայտ է ի հատուածոց Ճշմարտասէրն, Լամբրոնացւոյն և Կիթռիոնն որ գոնեն ի սմա. և ի յիշատակարանին որ ի կատարած մատենիս. Իսկ այն զի ասի անգիտեն Գրիգորի վկայասիրի գոնալ ի ինքզինքեան զՅովհաննու Գործոց մեկնութիւնն և առեալ ի հոյ բորբոս փոխագրել, ոչ գտանեմս զայս որ ժողովեալն է անոմբ և յԵփրեմէ և յայլոց՝ այլ գրուն մեկնութիւնն Յովհաննու է իմանալ. որ թէպէտ և քան հատարակաց կարծեաց առ Թարգմանչաց վոխեալ ինն ի հոյ, որպէս հատուածք ինչ անոմբ ի հին Ճառընտիրս երևելոյք զոյնք՝ գրուս ցուցանեն զոմ չորագրածոյ, այլ գուցէ հնոյ Թարգմանութեան առնեն արմատ կորուսեալ՝ վերստին նո Թարգմանել վկայասէրն ... Յերկուց արմատաց արտրաք գտագրեր զայս. միոյն ինուականն յայտնի՝ Ոնթ և միւսոյն անյայտ. որք զի ուրեք ուրեք յանուանս հատածոցն չհամաձայնէին, միոյն Եփրեմի ասացեալ և միւսոյն Յովհաննու, Քանզոյրք առաջաւ քան կարի զանձիրատանն հատատել առնել ի յոյն բնագրէ Յովհաննուն : Իսկ Եփրեմեանն՝ որոց չիք յոյն համառօտ բնագիր, քնարկագունեն յերկուց անոմբ օրէն

ծակացն հպատակեալ, անխախտ պահելոյք առնային ուրիք զանուանն ։

Գրիգոր խորատիցն Ե. ։ Ա. ինդրոցն համառօտիս ասէր Յովհաննէս արքայեղբայրն, և եպիսկոպոս նահանգացս առաւաւծապահ գլխկին Մաւրեւանի և մասին ինչ ի ծարժըրեղոյ, և նոյն տեառէ հուշակելի առաքն ուխտին Գռնեցոյ, և առ հանգիպեալսն մասանին ։ Վերջաբանն ալ հետեւեալ կարևոր տեղեկութիւնները կ՚ամփոփէ. ։ Աղերս նորոգ առացողի և աշխատասիրաբար նորոգողի բուն մեկնութեանն՝ յորմէ այս համառօտացաւ ։ Ոմանք վերջաղաբերորդի հինգհարիւրերորդի առաջներորդի արարածոց աշխարհի, և՝ ի հազարերորդի և եօթանասունևերորդի եօթնեներորդի կենարարին մերոյ գալստեանն, և ըստ խոստովանին Թուոյ Հայկազանցս հինգհարիւրերորդի քսաներորդի հինգերորդի... Եւ Գրիգորիս որդի Գրիգորի պահլաւունեայ՝ ողորմութեամբ մեծին Աստուծոյ արժանացեալ աթոռոյ հաւուն իմոյ սրբոյն Գրիգորի, և ըստ յառաջաւանելեան սրբոյն Խահակայ՝ ի ստանգացեալ սրոյ Սկիւթացւոյն հալածանաց հասի ի պայծառաշէն կայանս սրբոյն Կոստանդիանոսի. և մեծաւ ըղձմամբ հայցեալ՝ գտի զանձնչելիս յոգուցեալ զգերապայծառ մեկնութիւնն Գործոց առաքելոցն՝ մեծին Յովհաննու Ոսկեբերանի լուսաւորի և ոգեշահ վարդապետութեամբ, ես հանգիպեալ հմտագոյն հատորին Կիրակոսի՝ յունական և հայկական ուսմանցն պերճացեալ, և առաւաւծոյն սրբազանագ եռաւ ծարգմանել զանձնչելիս ոգւոյ իմոյ։ Եւ ընկալեալ սրտասիրս ուրախութեամբ ... մեծաւ ստիպանմամբ հատեալ զհամատասխանն Լիբիա և ասիական ծագոյն, ինամագ Հոգւոյն հասի ի բաժինս Սեմայ ի տարածս Յաբեթի ի հրեշտակաբնակ կայանն սրբոցն, և գտի անգ զհոգեշնորհ գիտնականն Կիրակոս՝ սրբոյ իմ ըստ հոգւոյ, և աշակերտ մեծ գիտնականին Գէորգեայ՝ վռամանորդին մերոյ ։ Եւ սորա յաժարակամ մտագ աշխատութիւնն զանձամբ առնել՝ ըստ առաստատուր Հոգւոյն պարգեացն վերստին արծարծեալ զիտութեացեալ բանս հատուորին, յեղյեղակելով ի գիւրալուծս և յարմարականս մերոյիս ազգին ։

Տպագրութիւնն եւքը գանուած ձեռագրի մը յիշատակարանին.

« Արդ՝ ի թուականին արեմտեան տումարին՝ յուրմն հարիւր և՝ ի յիսունն եզն վախճան երկանիկ և հաչակաւոր մեծ բարեբանութեան և հանճար գիտնականին Գէորգեայ Լամբրունեցւոյ, յունվարի ժ. յաւուր չորեքշաբաթի ...

« Եւ արդ սա ծնեալ՝ ի նահանգին Կիւլիկեցւոց՝ ի գաւառն մայրաքաղաքին Տարսոնի, յանառիկ գլխին Լամբրուն կոչեցելոյ, որ՝ ի յունական բարբառն՝ ի հայ լեզու՝ կրակարան հրոյ. և այս յաւէտ յիրաւի. քանզի զհուր ատուածային սիրոյն յինքեան քերմապէս բորբոքեալ. որով և անեալ և վառեալ՝ ի հաչակաւոր աւրքս ուխտն Սկեւռայ կոչեցեալ. առ քեզնէ եւրուժ անուան Դրիդորի գիտապետի նմին ուխտի. որոյ և վարժապետ կարգեալ զի կրթեսցէ զնա գրովք սրբովք՝ ի մանկական հասակին. յորում և քան զյոլովս առաւելեալ գաղնէր. և յորժամ յարբունս հասանէր հասակի, ընթանայր նա և յԵղբ տրեւս. որ և գործեալ էինէր անուն բազում բարեգաւառեալ փառաք. և ևկնալ գազարէր՝ ի տեղի իւր. և բնաւ ոչ այլ ինչ փափաքէր, բայց վերծանութեան ատուածային աստուածայինն. որով և պայմաս վարժէր և կրթէր՝ ի նոյն լուսաւորութեան պատասխանի Աստուծոյ. և հրամանաւ հայսմանէր, և գաւազանաւ գահաւորէր. ՝ի խոնարհութեան կրթէր և յերկիւղածութեան յորգորէր. վանն պահոց պատուիրէր և զպարկեշտութեան ուսուցանէր. զորբութեան սիրել և յանկարգութենէն հրամայել, զերկրաւորս արհամարհել. և երկնաւորին փափագել. և այսոցիկ ամենեցուն նախ զանձն ապայր արինակ. զի զոր բանիւ ուսուցանէր, զնոյն և գործով յոյժ կատարէր։

« Առնէր և գանձս յոլովս ոսկւոյ տէրութենականաց և սրբոց Աստուծոյ. գրէր և կանոնս կարգաւորս և բանս խրատականս վասն խոստովանութեան առ՝ ի յոգւոյ պիտոյ քահանայից։ Առնէր հանճարս գլխոց և ցանկս, և նախադրութիւնս աստուածաշունչ գրոց առիթ։ Գրէր և Հառս ներբողական՝ ի պատիւ սրբոց։ Առնէր և հանճառս մեկնութիւն գործոց

առաքելոցն ՚ի ինդրոյ արքայիզբօրն առաւել ցով հանդուս։ Գրէր և մարգարէին Եսայեայ լոյն և ընդարձակ մեկնութիւն հրամանաւ արքային Հզեմոյ. բնզգուամ բանս պիտանիս հաւատքէր ՚ի գանձուց աստուածայնոց առ ՚ի վարժուանն մանկանց նորադաւանից ։ .

Գործք առաքելոց.

Ա. Տպ. ի Վենետիկ, 1751. « Նոր կատարեան, պարունակող զԳործս Առաքելոց, զԹուղթս Պաւղոսի. զԹուղթս կաթուղիկեաց, և զԱյսմանութիւնն ցով հանդուս։ Տպագրեցեալ աշխատասիրութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ ... ցամի Տեառն 1751, և Հայոց ՌՄ։ ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Անտոնի Պատրիկի »։

Բ. Տպ. ի Պոլիս. « Գործք առաքելոց. Թուղթք երանելւոյն Պաւղոսի առաքելոյ. Թուղթք կաթուղիկեայց. ասեալ ցոհանդուս։ Տպագրեցեալ ՚ի հայրապետութեան գերազահ աթոռոյ արեղոյ էջմիածնի Տեառն Սիմէոնի ... ՚ի տպարանի Պետրոսեան Ստեփանոսի. ՚ի թուին Քրիստս. 1771. և Հայոց ՌՄԻ »։

Գ. Տպ. ի Պոլիս. « Գործք Առաքելոց. ընդ որս և յորիքատասան Թուղթք երանելւոյն Պաւղոսի առաքելոյն, և Թուղթք կաթուղիկեայց, և ասելիք ցով հանդուս ... ՚ի թուին Հայոց ՌՄԼԲ. ՚ի տպարանի ցոհանէսի և Պաւղոսի։

Այլ և այլ տպագրութիւնք ՚ի Վենետիկ, ՚ի Պոլիս, ՚ի Վիէննա, յԵրուսաղէմ, և այլն։

Գործք քահանայապետական գաղտնի խորհրդոյ յ՚ՀՔ աւուր ցուլիս ամենան 1867 վասն հաստատութեան ընտրութեան Պետրոսի Թէ կաթուղիկոսի Հասունեան. հայերէն թարգմանութիւն հանգերձ լատին բնագրաւ։ Հռոմ, ՚ի տպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ. 1867։

*Գուգ նաւասարետին վարդուցն եւ աշխարհիքին բոլորտիքն ըրաճ լրեք ճամբորդութեանց պատմութիւնը։ Գրեց Հ. Գրիգորիս Վ. Տանիէեան, Միխիթարեան ոսխանէն։ Վիէննա, Պաշտպան տուրբ Աստուածածնի վանքը, 1867։

*Գուլիէլմոս Թէլ կամ Ազատութիւն Շուէյցարիոյ. Ճշմարիտ գաղթական: Թարգմանեց Մկրտիչ Ճանըմեան: Պոլիս, տպ. Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1862:

Գումար բարձրագոյն հրովարտակաց եւ արձանագրութեանց վերաբերելոց առ Լազարեան Հնմարեան Աբեղեան լինելոց՝ ի Մոսկուա. զոր ընդ ձանձրութեանց գիմելոց, գիւրացուցեալ եւ զպատահիկ հնմարեանն: Ս. Պետերբուրգ, 1839:

*Գուշակ ապագայից: Զարմանալի գրուածք, թարգմանեց՝ ի գաղղիականէ Մ. Եապանեան: ի Կ. Պոլիս, 1862:

*Գուշակութիւն (համառօտ) ապագ հանգիպմ գիտելեաց: Աշխատասիրութեամբ Մարգիս Վ. Եսայեան: Կ. Պոլիս, տպ. Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1855:

Գուրգէն եւ Դերենիկ. Թատերգութիւն ազգային Հ. Մինաս Վ. Նուրիխանեան, ի Միխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1879:

*Գրագիտութիւն առձեռն. Աշխատասիրեց Ն. Մուրատեան: Կ. Պոլիս, տպագր. Յովսեփեան Վաշիեան, 1872:

*Գրականութեան Հայոց պատմութիւն. Աշխատասիրեալ Մեսրոպ Պաշալեանէ: Հատոր Ա. առաջին. Բանասիրական գրականութիւն: Թիֆլիզ, տպագրութիւն ազգային հոգևոր դպրոցին. 1865:

*Գրական փորձեր. Տաղեր, Ճառեր, Առածներ, Նամակներ, Գրոցատուներ, Աղգոսի խոհեր: Գրեց Մինաս Զերազ: Կ. Պոլիս, Արտեան տպագր., 1874, 1877:

Գրաճաշիւ: Տես
Նշանագրութիւն համարողութեան:
Տաբերք չափաբերութեան:

*Գրահաշիւ նոր աշխարհաբառ, ի պէտս ազգային վարժարանաց։ Աշխատասիրեաց Հ. Հմայեակ Վ. Պապիկեան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1875։

Գրգուկ եռամանեայ. « Որոյ առաջինն կոչի հարիւրաւոր հարցմունք Քրիստոնէական։ Երկրորդն կոչի Քաղաքավարութիւն։ Իսկ երրորդն վերակոչի Տաղարան ... ի Պետրոս արեղայէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ »։ Ցնչատակարանն կ՚ըսէ. « Ամբարեցաւ եռամանեակս գրգուկս։ Աշխատասիրութեամբ նուաստ ծառայ Պետրոս վարդապետիս ... ի տպարանի տէր Յովհաննէսի ... Թուին ՌՄՔ. փետրվարի քսան »։ (Թուի տպագրութիւն պակսի)։

*Գրիգոլեոն, բարեյական մարդ։ Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեանաց։

Գրկուկ կարեւոր « Հանապազորդեան. Ներուամ կայ պարտականեալ Պարզատոմար, Լուսնացոյց. և այլ մանրամասնաբար քան. ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ կաթուղիկոսի սրբոյ Էջմիածնի. և վերակացութեամբ Տեառն Ոսկանայ Երեւանցւոյ' քանի տպաստուրի. ի Մարսիլիայ, ներքոյ Փըրկչին 1673, մարտի երեսուն. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԻՒ. Արուց 18 »։

Ուրիշ տպագրութիւն մ՚ալ նոյն գրոց. « Գրգուկ կարեւոր հանապազորդեան։ Ցորուամ կայ պարտականեալ Լուսնացոյց, և այլ բանք կայծ պիտանիք մեքարշնայ Հայկազունեաց, և յատկ վարձառակատնաց։ Նաև կոտակ տեառն Ոսկանայ վարդապետի' տակս գառն մահուան իւրոյ ի պատճառէ տիրանենգ երիցւոյն չՔադճոսի երեւանեցւոյ։ Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց, և ի թագաւորութեանն Կալլիստոս Լատովիկոսի չորեքտասաներորդի. ի տպար. սրբոյ էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարին. ի Մարսիլիայ. ներքոյ Փրկչին 1676, յունիսի 30. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԻԵ. յունիսի 20 »։

Գրիգոր Արշարունի. « Գրիգորի վարդապետի

Արշաւանաց եպիսկոպոսի՝ արտաքսել մեկնութիւն Ընծերցուածոցն Կիւրղի Երուսաղէմացւոյ գերաշնաձէ և արդարոյն հայրապետի»։ Տե՛ս կոչումն ընծայուեան։

Գրիգոր Առաքելեան։ Տե՛ս Օրինաբերգութիւնք։

Գրիգոր (Ս.) Լուսաւորիչ։ Տե՛ս Յաճախապատում։ — ժամամատոյց Գրիգորի Լուսաւորչի։ Համառօտ մեկնութիւն պատկերի սրբոյ Լուսաւորչին։ Ներբողեան սրբոյ Լուսաւորչին։

Գրիգոր կաթուղիկոսի Տղայ կոչեցելոյ, Նահանգական։ Ա. Պատասխանի Թղթոյն վարդապետին Գրիգորի Տաւուշեցւոյն կոչեցելոյ՝ ի մայրավանն Հաղբատայ, գրեալ՝ ի Տէր Գրիգոր կաթուղիկոսէ Հայոց, յերէցփոխեցւոյ սրբոց կաթուղիկոսացն Գրիգորիսի և Ներսիսի, որ մականուանեալն Տղայ անուանեն։ Բ. Նորին պատասխանի վարդապետացն Հայոց հիւսիսային կողմանց։ Վենետ., Ս. Ղազար, 1838։

Գրիգոր Մագիստրոս։

Ա. Յով. «Տագնապեալ Գրիգորի Մագիստրոսի Հմտարիս և ուղղափառ վարդապետի՝ ի յամի Տեառն 1146. և՝ ի հաւանութեան Հայոց ընդ Յունաստանեայսն գնկատմբերի՝ ի տպատրանէ ընդին Յովհաննէս»։ Ց՝ երկն Հգրուած ի հնդիւնակին յատաջարանն, այսպիսի խորագրաւ. «Ի չորեքհարիւր և ինսուն և չորս հաւանութեանն Հայոց, գնկալոյ իմ Գրիգորի Մագիստրոսէ, որպէս Վասակայ սատանայապատ կիսանի և գուխի և պատճառանոյ։ եղեալ իմ յատանայապատ քաղաքին՝ ի Կոստանդնուպոլիս»։ Իսկ յերկն 99 հրամանագրի տպագրութեան Յակովբոյ պատրիարգի. «Սիրով ծանիք սիրագնեայք... զի գալով իմ սիրտս ծանեանայ բանից, և անանձով զանկաւ և զյանձնախտիս բանս Գրիգորի Մագիստրոսի, կատարեալ փիլիսոփայի, նախնոյն սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ ըստ մարմնոյ. վասն որոյ աք-

ժան վարիպ՝ զի գասեացի 'ի կարգ տազուցափու-
թեան Ընդհանուցն մերոյ. վասն որոյ 'ի գրեանց ի-
մոց արտահանեալ, ետու հրամանն սիրելի որդւոյ
մերոյ առաջ տարկաւոյ սիրոյս Յովհաննէս Տա-
ճատացւոյն 'ի տպել, զոր պարտիք սիրով ընդու-
նել զբան մեծի իմաստասիրին ...»։

Բ. Տպ. «Տազատացութիւնք Գրիգորի Մա-
գիստրոսի Պահլաւունւոյ»։ Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1868։

Յառաջաբանն կ՚ասդէ. «Գրիգոր Մագիստրոս 'ի
զարմէ տուբր Լուսաւորչին, ...նախնապատիս 'ի մա-
նանագիրս մեր յաշխարհական կարգէ, և մի 'ի նշա-
նաւորացն 'ի ԺԱ. գարս, հանգիպեալ տատուածպաշ-
տութեան կարգաց և քաղաքական հրահանգաց, պա-
տուէրս յինքնակալ կայսերաց Բիւզանդիոնի քան
թէ 'ի բնիկ իշխանաւորացն Հայոց, ոչ սակաւ երթե-
տուեալ գտաւ ժամանակակցացն, և յետոյ՝ երկն-
քութեամբ յաւէտ. մի քաջակիրթ և ժառանգաւոր
գաղափարակուռթեամբ որգւոցն Թոռանց ...և միւս
գրաւոր երկասիրութեամբք, յորոց հասին առ մեզ
Թարգմանութիւնք ինչ 'ի յունէ. Մեկնութիւն Փի-
լոսոփայիցն, Թուղթք՝ զորս գլուխ գործոց ընդին ար-
ժան է համարիլ, և Պերճաւոյժ կամ Տազաչա-
փութիւնք, յորս որ զառաջին անգին ունի հազար-
տուզիան երկարութեամբն՝ յետագասելի է բնաւից
չարտասանութեամբն, վասն բառնազբուսիկ և հապճեպ
գրութեանն 'ի չորս աւուրս, որպէս ասէ իսկ ինքնին
և ասոյ զպատճառսն»։

Գրիգորի Մեծի Հռոմկայ քահանայապետի, կամն Հովուական. Թարգմանութիւն 'ի ձեռն Հ. Մկրտիչ Վ. Ասքնեան, Աթոռակալի Մխիթարեան Ուխտին, և կաճառագրգի Հնմարտանին Ուզդաֆառ Հաւատոյ 'ի Հռոմ, Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1843։

Գրիգոր Նարեկացի։ Տե՛ս Նարեկացի։

Գրիգոր Սկեւռացի. «Գիրք ազգին Գրիգորի Սկեւռացւոյ գիտնական վարդապետի։ Տպեցեալ 'ի

հայրապետութեան արբոյ Էջմիածնի՝ Տեառն Ղազա-
րոս ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... ի սպա-
րանի Մահմետի Սուլտանի։ Ի թուին Հայոց
ՌԺՂԲ ։ ։ Ի վերջն համառօտ յիշատակարան մը-
« Սուրբ գիրքս այս ազվիճ սպիցաւ և՝ ի լոյս ա-
ռաւ արգելմամբ և փափագմամբ՝ ի տուրբ Եբուա-
զիմ հանգուցիալ բարեպաշտան իշխանի՝ Մուրատ
պէյ կոչիցիալ մեհեմոմ Յարութիւնեան արդուզն ։ ։ ։

Գրիգոր Տաթեւացի։ « Գիրք Հարցմանց երից
երանելոյ արբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն։
Տպագրեալ պատկանութեամբ արբոյն Թադէոսի ա-
ռաքելոյն, և արբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին ...
ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի. հրամանաւ նորին
արբապետի պատրիարգի, ուսուն Յակոբեանց ասուա-
ծատուն և գրասէր և ուսեասէր վարգապետի։ ի թուին
Հայոց ՌԺԶԸ ։ ։

Յիշատակարանն ի՛ բաց. « ... Ի թուին Հայոց ՌԺՁ
ևին նուիրեալ արբոյ Էջմիածնի՝ ի Կոստանդնուպոլիս
գիտնական և բարեկիրթ մեծ վարգապետ Պետրոս
ասուածատուրն Կոստանդացի։ Եւ ըստ բարեսէր
բարուց իւրոց՝ ցանկացաւ յոյժ ըզձանաք ունել
զսուրբ մատեանս զայս՝ ի յիշատակ բարի հոգւոյ
իւրոյ։ Որ և սկսաւ ըստ իւրոյն փափագանաց և-
հաս մինչ՝ ի քանի ինչ տեսր ... Այլ յետ տակա-
ւին տանեանցի կոչիցաւ՝ ի կոչումն հաստատուց։ ... Եւ
արբոյ փոքր ինչ եւս անցելոյ՝ ի վերայ, խորհուրգ բարի
՝ի միտ արկեալ արեւելցի բարեպաշտան մեհեմոմ
պարոն Եահնապարն և Բիւրգանգեցի խոճայ Դանիէլի
արգի տիրացու Մովսէսն՝ ցանկացան տալ և՝ ի կա-
տար բերել զնուիրեալն տարին։ Բայց տարուածն
առաքին չգիտաց և պակաս մնալով, նորատիպ սկսեալ
եւսն տալ զամենայն ... Որ և աստուածային
տպագրեան տարին եղև՝ ի թուին Հայոց ՌԺՂԲ՝ ի
մայիսի ։ ։ ։ ։

« Ապա ցանկացեալ գնդոյ տարին՝ փութասքիր
առնել զսա և չտեսիլ զրուեն խնամոյ վարգապետին
մերոյ ... որ բազում երկամբք ... տրամբ զիրքս
զայս որ կոչի Հարցմանց՝ ի թուին ՌԺԶ։ ... Որ և
առնի այլ եւս բազում գրեանս ... այսինքն զԱրիստո-

տեսի գրոց լուծմունեան, զՄատթեոսեանց, զՊետրիներիսեան և զԱրսակունեան։ Նաև զՊօղիբիւսն, զՊարապետեանց լուծմունքն, զՄատմոսի քաղուածոն, զԱրակաց քաղուածոն, և զհամառօտութեանն և զիողովոդին, զԱմոսեան և զՁմոսեան հատորսն, զՅոթայ լուծմունքն, և զՅօհաննու աւետարանին քաղուածոն. զլուծմունքն Արիստակիսի և Դիոդորոսի գրչութեանն. և զԻոքր Հարցմունքն ըստ Դիոդորոս վարդապետեան ինդրեալոց. զքաղուածոն Մատթէոսի աւետարանին, և զԵսայեայ քաղուածոն, և զՈսկեփորիկն և այլ... Յիշեալքն և զայսպիսիսն զՀոռոմանդնուպոլսեցի անարժան մահկանացու Առուածատուրս ...։

Լուծմունք 'ի սպարապետութիւն սրբոյն Ներսիսի։ Տես Դիրք Պարապմանց։

Ոսկեփորիկ. «Դիրք որ կոչի Ոսկեփորիկ։ Արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Դրիգորի Տաթեւացւոյն եւ թարգմանեալ վարդապետի. 'ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու ...։ Յիշատակարանն յաւելու. «Եղև աւարտ գրոցս 'ի ՌԺՂն թուին, 'ի յունվարի ի ...։ Ի սպասուն Աբրահամ գպրի։ Արդեամբք և ծախիւք Թագաւորիս Հոռիքոսի Ղափանցի Դիոդոս վարդապետին և մահկանաց Շահնազարին»։ (Պօչիս)։

Քհայոգիրք. «Դիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր։ Արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն եւ թարգմանեալ վարդապետի։ Տպագրեցեալ օգնականութեամբ սուրբ առաքելոցն Թադէոսի և Բարթուղիմէոսի և սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին. և արագահաս վկային սրբոյն Մինասայ ... Ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին բազմահաւաք սուրբ եկեղեցւոյն 'ի Կոստանդնուպոլիս։ Արդեամբք և ծախիւք Ղափանցի մահկանաց Շահնազարին. Թուին ՌԺՂ. վերստուաւրի Շե»։ «...Պարտիք յիշել. կ'ըսե յիշատակարանն, և զտպող մատենիս զՔրտակացի Աբրահամ գպիրն, որ իւր խոհ ձեռամբ անհանգիստ աշխատեալ՝ եհա զմեզ սնաթոյր կապարեալ գրոց՝ ոչ հաւատալով այլոց մկակաց»...։

— «Դիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր ... ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին բազմահաւաք եկեղեցւոյն 'ի Կոստանդնուպոլիս։ Ար-

գնատրք և ծախուք Վաճառից մահանաւ Եաղնաղաքին։ Քառ. ին ՌՀՀԲ. յառնվարի ի ։

Ի՛ՀԲ 736. « Վասն տեառն Յովհաննէսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի. և վասն չինուելոյն ձեռ կամուրջիկ եկեղեցւոյ եպիսկոպոսարանին Տաթեւու և վասն չինուածոց »։

Գրիգոր Փէշտիմալճեան։ Տես
Բառգիրք հայկազեան լեզուի։
Դիմառնութիւն ի յաբեթեան
Քրիստոսի։
Լուսաշաւիղ։
Տրամաբանութիւն։

Գրոց եւ բրոց ու Սասունցի Դաւիթ, կամ Մհեր Քեռու։ Մրտպրեաց Թաթեցին Վ. Սրուանձտեանց։ Տպագրութիւն Ե. Մ. Տեռեանց. Կ. Պոլիս, 1874։

Գրուխոս. « Հուգանէ Գրուխոսի՝ Հիմարտուեթիւն քրիստոսական հաւատոց։ Ի լատինէ ի հայ ած՝ Մեսրովպ Դաւթեան Թպիռացեանց՝ Կարբեցի, ամբիւռատ արդոյ Էջմիածնի։ Կալկաթա, ի Գործատան եպիսկոպոսական Ճեմարանի. Bishop' College, 1829 »։

Գրիգոր կոյնեցեալ Նոգեշան, « յերկուց Հաւոյ արդոյն Յովհաննու Ոսկերբերանի յԱնգրիագրեալ դրքոյ՝ յերրորդ և ի չորրորդ Հատիցն, ոսանաւորեալ ի Յակոբոյ պատրիարքէ Կոստանդնուպոլսոյ ի շահ և ի յոգուս կառավարեալ հնդաց ցանկացողաց։ Ի Նախիջեան (Ղրիմ), 1794 »։

Գոշ Տեռ Մխիթար Գոշ։

Գալալ Դպռո. Յօրինեալ Եպիսկոպոսս փառքնեանց. Հայկական Տառերն. Տեառրակ Դ. Տփխիս, 1867։

Գամրանական ի յերջաոակ հանգուցեալ Հ.

կղեմէս վարդապետի Սկիւթեան, ասացեալ ի Հ. Մաղաքիա վարդապետէ Օրմանեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոսի Քիւրքճեան և ընկ., 1878։

Դամբանական ի մահ ազնուագարմ Պօղոս Պէյ Տիւզեան, ասացեալ ի Հ. Մաղաքիա վարդապետէ Օրմանեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոսի Քիւրքճեան և ընկ., 1870։

Դամբանականք. Տես Պոսիւէ։

Դաշանց Թուղթ. « Թուղթ սիրոյ և միաբանութեան մեծի կայսերն Կոստանդիանոսի և սրբոյն Սիլվեստրոսի վեհափառ Պապին և Տրդատայ Հայոց սրբազնի, և սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին. շարադրեցեալ ամի Տեառն 316. և տպագրեցեալ ի Թուին Տեառն 1630 ի Բադուա. Lettera dell' Amicitia, e dell' Unione di Costantino gran Cesare, e di S. Silvestro Sommo Pontefice, e del Tridade Re dell' Armenia, e di S. Gregorio Illuminatore della Natione Armena. Scritta nell' anno del Signore 316. In Padova, M.DC.LC. Con licenza dei Superiori. (Հայ. թուղ.)։ Ե'կը 100 յիշատակարան. « Փառք և գոհութիւն և շնորհակալութիւն համագոյի և անբաժանելւոյ սրբոյ Երրորդութեան Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. որ ես կարողութիւն տուգնեցիս անձին հասանիլ ի վախճան գործոյ սուրբիկ գործառնութեանս։ Եւ ի հայրապետութեան առաւն եղիազարու սանկից Հայոց կաթուղիկոսի սրբոյ էջմիածնի։ Շնորհօք սանկտզօրին Աստուծոյ տպագրեցաւ ի տպարանի Տիմոթէոսի Գառնուկ արքեպիսկոպոսի Ամորոց, ի Թուին Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հազար վեց հարիւր քսանուն »։ Գառնին Աստուծոյ և սուրբ ընտանեաց պատկերին չորս կոզմը և ի տարին իջին՝ խաչերին և հայ չեզուով։ La speranza dell' Agnellini è nel Agnello, e nella sua Santa Famiglia. ի Գառին Աստուծոյ է յոյս Գառնուկին, և տպատիներցեալ է ի սրբազան ընտանիս նորին։

— « Թուղթ սիրոյ և միաբանութեան մեծի կայսերն

Կոստանդեանոսի և սրբոյն Անդրեասեան Վենետոյ ի Փափին և Տրգոտոյ Հայոց արքայի. և սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին: Շարադրեցեալ յամի Տեառն երիւք հարիւր և տասն և վեց. և տպագրեցեալ ի Թուին Փրկչին 1695, ի վենետիկ քաղաքի: In Venetia, M.DC.XCV. Appresso Antonio Bortoli, con licenza de'Superiori. Ց'էջ 34. յառաջաբանէն Թղթոյն. « Ազաչանք ընթերչաց սրբոց առաքելոցն և սրբոց հայրապետացս ազգիս Քրիստոս Աստուած արժանացուցողաց գրոյս, և մանաւանդ ազուրչի պարոն Եսայեանին և Քուշպեկի Խարատչենց պարոն Աթանէին, և անփոխում և անսասան պահեցէ. ամէն »:

Ա'յլ տպագրութիւն ի նմին տի. ի վենետիկ. հայ. և իտալերէն. Տես և Ագաթանգեղոս:

*Դաշանց Թղթոյն ստուգութեանն հաստատութիւն. « երկասիրութիւն Տեառն Մատթէոսի սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց »: Մոսկուա:

*Դաշանց Թղթոյն քննութիւնն ու հերքումը. Ափսոս կարապետ վ. Շահնազարեան, միաբան սրբոյ Էջմիածնի, և անգամ խորհրդարանի կ. Ճեմարանին Տեառց Լազարեանց որ ի Մոսկվայ: Պարիս, ի Գորճաման կարապետ վ. Շահնազարեան, 1862:

Դաշնակը Լամարթինեայ. Թարգմանեաց ի չափս հայկական Խորէն վ. Գալէնեան, Տեառէ Հայկազնեան վարժարանին: Փարիզ, տպագրութիւն Ալաման, 1859:

Դաշտիկ ճաղկալի. « Որպ սկիզբն է նախազգուշացումն խոստովանահարց, և կշռադիւին զարթուցանողական. և ապա են վարդք և օրինակք գերազանցագոյնք: Հաւաքեցեալք իրրև զծաղիկս ամենագնեղիկս յհնդեցեալ պատմութենէն իսաչատեանց, և ի մի վայր շարադրեցեալք բառիւն հայկական: Աշխատութեամբ Տեառն Ծանանու վարդապետին Թոխաթեցւոյ և հոփոփողոսին, ի գրոսանս և ի գուարճութիւն հոգեկանս եղբարց մերոց հայ-

կազմեալ։ Յառիթ կենցաղութեան և պատճառ քնը-
մեռանգութեան ընթերցողաց նոցին և լսողացն. 'ի
փառս Աստուծոյ և 'ի պատիւ ամենօրհնեալ կուսին։
Ցամի Տեառն 1727, յունիս 14, ի Վենետիկ, 'ի տպ.
Ամատնի Պօռթոլի ։

Դասագիրք ազգային պատմութեան Հայոց, *սկսեալ 'ի Հայկայ մինչև 'ի 1870 Թուականն Քրիստո-*
սի։ Աչխատասիրեալ Մ. Ց. Զօլոգեան, Պոլիս, 1871։

Դասագիրք ազգային պատմութեան։ Ս. Պ. *Փափազեանց։ Պոլիս, 'ի տպ. Ց. Մխիթարեանց։*

Դասագիրք եկեղեցական ձայնագրութեան Հայոց։ *Աչխատասիրեալ Նիկողայոս Ս. Թաշճեան,*
Կոստանդնուպօլսեցի. 'ի Վաղարշապատ, 'ի տպար-
րին կաթուղիկէ Էջմիածնի, ՌՃԻԴ, 1874։

Դասագիրք ժողովրդական դպրոցաց։ Տպ. *'ի Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խաչիկեան ուսուցչապետի ազ-*
գին Հայոց, 1860.

Ա. Թուաբանութիւն։
Բ. Աչխարհագրութիւն։
Գ. Պատմութիւն սուրբ Գրոց։
Դ. Պատմութիւն Հայոց։
Ե. Պատմութիւն Ընդհանուր։
Զ. Պատմութիւն Յաւելեալ։
Է. Պատմութիւն Հին ազգաց։
Ը. Պատմութիւն Միջին դարու։
Թ. Պատմութիւն Նոր ազգաց։

*Դասագիրք ընթերցանութեան *համ Նոր նա-*
խագիտելիք մանկանց. Շարադրեց Սահակ Պատ-
րիարք Փափազեան։ Կ. Պոլիս, 1868. տպ. Մխիթ-
արեանց։

Դասագիրք մանկանց, պատկերազարդ։ Զմիւռ-
նիա, 1852։

√ *Դասագիրք հաշուաբանական պատմու-

Քեան։ Նոթեր գաբ։ Թարգմանութիւն Ո. Պ. 1864։

*Պատարիզք քերականութեան հայ գրաբար եւ աշխարհաբար լեզուաց։ Աշխատասիրեաց Սահակ Պ. Պալեան Փոխադրեան։ Կոստանդնուպոլիս։ Ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1860։

*Պատասխան մեկնութեան խորհրդոյ եւ արարողութեանց սրբոյ Պատարագի. Գրեալ ի Գաբրիել վարդապետէ Աչվազեան։ Թէոդոսիա. Ի տպագր. Յակիմեան ուսումնասիրեալ աշխատ Հայոց. 1862։

*Պատարագն հայկազն մանկանց. Յօրինեաց Հռիփսիկ Աբեղեան։ Փարիզ, տպագրութիւն Օրամեան, 1860։

*Պատճառակ (Սուրբ) կամ Բրխտոսի անձնասպարէն պատմութիւնք։ Ի Հ. Մագաքիա Վ. Սեբաստիացւոյ, ի Մխիթարեան ուխտէ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աթոռոյս Ծննդեան վանքը, 1850։

*Պատմարանակ մանկանց կամ բարոյական խրատագրութիւնք ազգ հասարակ. ի Հ. Գաբրիէլ Վ. Յովհաննեան, ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վիեննա, Պաշտպան սուրբ Աթոռոյս Ծննդեան վանքը, 1851։

*Պատմարանակ մանկանց կամ Ընթերցարան ի պէտս մանկանց։ Թարգմանեաց ի գերմաներէն լեզու Մ. Ա. Վ. Թորոսեան։ Կ. Պոլիս, տպ. Ց. Խաւիարեան, 1871։

*Պատմարանակութիւն ազգային. Վարժապետական ձեռամբ մէջ խոստաց Հառեբ։ Մինաս Զէրազ։ Կ. Պոլիս, տպ. Արամեան, 1876։

*Պատմարանակութիւն աղջկանց, առաւ Յենէլոնէ արքեպիսկոպոսէն Քաղքեդ։ Թարգմանեալ յԱՀրեստոս Վ. Դուշիսեան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850։ Փարիզ, ի տպ. Վալտէրայ, գաղղիարէն թարգմ., 185[illegible]

*Դաստիարակութիւն բարոյական, կեսոր Քանգուէն հանուռատոց Յովհաննէս պատուելի Վարդան։ Ամսագ. ի տպ. Զօրխափան Մ. Ամատունեանց, 1864։ Բ. Տպ. 1877։

*Դաստիարակութիւն բնական, բարոյական եւ մտաւորական ի պէտս մանկանց։ Թարգմանեաց Օր. Փ. Գէորգեան, 1876։

*Դաստիարակութիւն իգական սեռին։ Ց. Ս. Տիվիտեան։ Կոստանդնուպոլիս, 1854։
Հետեւակին ուրիշ գործերը.
Ա. Ճառ բարոյական։
Բ. Մարդկութիւն։
Գ. Վարդուհի բնդհանուր ազգաց։
Դ. Ճառախրատիկութիւն ազգային դաստիարակութեան։

Դաստիարակութիւն մանկանց։ Աշխատասիրեալ Ստեփան վարդապետ Թէոդորեան, Վերատեսուչ Հայկազեան վարժարանին Փարիզու։ Փարիզ։ Տպագրութիւն Ալտանեան, 1858, ութ։

*Դաստիարակութիւն մարդ կամ փաղաքշական բնութիւն ազգի մարդկան ի ձեռն կանանց. Է. Էմիլ Մարգէն գազգիացւոյ։ Թարգմանութիւն Ա. Մ. Վ. Պարտաշեան. Շաս. Ա. Կ. Պոլիս, 1870։

*Դաստապարտեալի մը վերջին օրերը։ Վիպասանութիւն Վիկտոր Հիւկոյ գազգիացւոյն։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան, 1873։

*Դատաստը, կատակերգութիւն յերիս արարուածս, Ռուսլնի գազգիացւոյ։ Թարգմանեաց ի բնագրէն Գեսարոս Ց. Նուպարեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1863։

*Դատաքննութիւն դատաքննութեանց, և խօսք առ անկիսալն ի Հնդկաստանէ Յովհաննէս Զամուռճեան, և առ ազգային հնդկրոնական վարչու-

Թիւն Կաստանդնուպօլսի։ Աշխատասիրեաց Թադէոս Միհրդատ Տ. Աստուածատրեան Միհրդատեանց։ Սկսեալ 1863 յունիս 1, յիւրմէ գիկս։ Ամսագրէն հիզիւսկին։ Կաստանդնուպօլիս, տպագրեալ ի Տ. Յ. Քիւրքճեան, 1864։

Դարսպատում. « Տեսան Հ. Ղուկասու վարդապետի Ինճիճեան ՚ի Միսրանուհենէ Միխիթարեան, որ և Աշխարհամատեր կոչի Ընդհանուր պատմութիւն Պարսկաց, Եկեղեցական, Ռասմիական և Քաղաքական, գործոց ՚ի գործ բաժանեալ։ Դար ութանասնանեքերորդ 1750–1757 ։ Ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1824։

Դարասանն խրատուց։ Տփխիս, 1829։

Դիարուս մէկ զաւակին խոստովանանքը։ Առ Յիլիա որ Միւռէ գազիացւոյն։ Թարգմանեց Դրիգոր Չիլինկիրեան. Հատ. Ա. և Բ։ Զմիւռնիա. տպ. Տկռէեան, 1875։

Դաւանութիւն հաւատոյ եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։ Թարգմանեցեալ ՚ի հայկական լեզուէ ՚ի լատին բարբառ ՚ի Յոհաննիսէ Սկրոգերեանէ գերմանացւոյ։ Եւ տպատհանեցեալ ՚ի Գանձ Աստուածային կոչեցեալ գրքոյն, աշխատութեամբ Ջուզայեցի Խաչատուրոյ Խաչատրեան որդւոյ Գրիգորի։ Իսկ այժմ վերստին տպեցեալ ՚ի խնդրոյ գերապայծառ տեառն Յովսեփոյ սուսուածատրեան վարդապետի և առաջնորդի Աստրխանու և Նոր Նախիջեւանու։ Լոնդոն, 1780։ Confessio Ecclesiae Armenicae, latine reddita et necessariis notis illustrata ab Joh. Joachimo Schrodero, in libro qui tituliis: Linguae Armeniacae thesaurus: Londini, typis Joh. Rivington. A. D. 1780. Գրքին 49 էջը գրուած է Ն. Շնորհալւոյ « Աստուած խոստովանիմ» ազօթքը։ լատին, գազգիարէն ու անգլիական թարգմանութեամբ։ Մակագրին է. « Ազօթք Տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի, թարգմանեցեալ ՚ի լեզու լատինացւոց, գալլիացւոց և անգլիացւոց. Preces Domini Nier-

sesis Armenorum universalis; latine, gallice et anglice redditae.

Դաւանութիւն եկեղեցւոյն Հայաստանեայց։ Confessio Ecclesiæ Armenæ. Վենետիկ, Ս. Ղ. զար, 1845։

Դաւանութիւն հաւատոյ, ի նոր Ջուղայեցւոյ ումեմնէ, Շարութիւն Իսահակեան Աշանուբեանց կոչեցեալ։ Կալկաթա, 1817։

Դաւանութիւն հաւատոյ եւ Ներաճութիւն անուղղից։ Տես Ճովհաննէս Մրքուզ։

Դաւանութիւն ուղղափառ եւ ճշմարիտ հաւատոյ վասն եկելոցն յարեւելից.

Ա. Տպ. Professio orthodoxæ fidei ab orientalibus facienda. Jussu S. D. N. Urbani papæ VIII edita. Romæ, typis et impensis S. C. de Prop. Fide, 1642 ; Դաւանութիւն ճշմարիտ և ուղղափառ հաւատոյ՝ վասն առնելոյ եկելոցն յարեւելից ։

Բ. Տպ. « Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ, ի յառնէից Հայոց առնելիս ։ Հռոմ, 1678։

Գ. Տպ. Լոկ հայերէն, անթուական (ի Հռոմ կամ ի Վենետիկ)։

Դ. Տպ. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ՝ առաք արեւելեան ազգաց. ստհմանեալ ի հրամանէ Տեառն մերոյ սրբազան Պապի Ուրբանոս ութերորդի ի Հռոմ, ի տպար. տարածութեան հաւատոյ, 1848։ Professio orthodoxæ fidei, ab orientalis facienda. Jussu SS. D. N. Urbani papæ VIII edita. Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda fide, MDCCCXLVIII.

*Դաւանութիւնք նոր Իսրայելի մը։ (Դաւանութիւնք Պալպաթիի հրէի)։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Թուլիէլ Կրիֆֆիթի, 1844։

Դաւիթ Անյաղթ. « Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայի մեկնաբանութիւնք, և Թուղթ Դիւտոյ կա-

Թուղթեան առ Դաւիթ Վենետիկ՝ ի տպարանի Ս. Ղազարու յամի 1833. 8vo pp. — .

« Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայի քաջացելոյն յերանաստիրական մարզս յաճախանաց հռոմէադաւանութեան՝ բազում վաստակք գրոցդ են առ մեզ ի փիլոյք ի ժառանգ ամենածախ ժամանակին։ Ես բանեցեալ ասեմ ոտքս ի մատանին՝ այս և կարգ։

Ա. Ի սուրբ Գիրսդ կամաւորեալ առ Դաւիթ ի խնդիրս ներբողելոյն խաչին, և պատասխանեալ նորին. զոյ կրկին են բոլորգիրք հին որինակք անհատականք։

Բ. Ներբողեան ի սուրբ խաչն ասասանցիկս, որոյ խնամոյն վասնորհիւն զնոքա առաստաղիչ հանճար ներբողեացոյն ցուցանէ։ ...

Գ. Սահմանիք խնամատարութեան, լի հմտութեամբ և ոչ ընդհատ ընդ մեզ գործ։

Դ. Ամենայն չար ասելիցի։ Զամենայն բազում խնդիրս և առ խնամատուն. զի ի կարգս բանիցդ Գրիգորի Նիւսացոյն գաղանի այս բան ի հնչեսն բարբառ, յորմէ կարծիք ի միտս ոմանց անկաւ՝ չգիտել ամենևին հարազատ ծնունդ մեզ Դաւիթ։ Այլ մեք՝ որպէս և առաջնոյն նախնիք մեր առ հռոմայեցիս, Դաւիթ զոս վարկանիմք գոլ, որպէս զի և Շնորհալոյ հայրապետին մերոյ գնդեցիսհիւս բանիւք և գրիգնուածիւն սորին առնել։ Ես յիցէ արդեօք առաջիկայ կարծել՝ եթէ նա ինքն Դաւիթ և զոյն զոյն շարադրեալ իցէ. որպէս և գրագուսն ի մատենադրութենէդ նորա գաղանեմք և յոյն բանիւ. ապա ժամանակաւ ի մեռացեալ անկեալ անուանն Դաւիթ առ յոյնս, ժառանգաւորեալ ընդ նմա գնդեալ զնա նորա։ ...

Ե. Հինգ առաջ, և յաղագս յաւանութեան։ ...

Զ. Ներբողութիւն Պորփիւրի։

Է. Վերլուծութիւն Գաւթի, ի Ներբողութիւն Պորփիւրի։

Ը. Տասն առարկութիւնք Արիստոտելի։

Թ. Մեկնութիւն Առարկութեանցն Արիստոտելի։

Ժ. Արիստոտելի յաղագս մեկնութեան։

ԺԱ. Մեկնութիւն Պերիարմենիաս գրոցն։

ԺԲ. Մեկնութիւն չորեքտասան գլխոցն, ի Վերլուծութենէն Արիստոտելի։

ԺԳ. Քաղգս քերականին սուսանաս։

ԺԴ. Աբիսողոմէի Թուղթ առ մեծն Աղեքսանդր, պատուիրեալ յաղագս ուխտարնի, յորում երեւի գեղեցեալ ձեռնադրիւն հանձարոյ մատենագրիս, և թարգմանչին բնիկ գրիչն ասկզբն։

ԺԵ. Ա՛յլ Թուղթ Աբիսողոմէի առ մեծն Աղեքսանդր, Յաղագս Ապաշխարութեանց.

Տես Սահմանք կամ Սահմանաց գիրք։

Դաւիթ Բէգ. Ընտիր պատմութիւն Դաւիթ Բեգին և պատերազմացն Հայոցն թափանուս, որք եղեն ընդդէմ Թուրքաց՝ ի մերում ժամանակի, այն է յամի առաջն 1722 և՝ ի Հայոց 1171։ Զոր ետուն գրել որք՝ ի սկզբանէ մինչ ցվախճան յառաջագէմ լեալք էին յամենայն պատերազմունս, և ականատես իրացն եղելոց. այսինքն Մոսէփանոս Վրդանիսեան, որ՝ ի տանէն էր Շահումեան, ի գաւառէն փղոց Սիւնեաց, և յաւանէն Եփրատաւանայ. և այլք ոմանք ընդ նմա .... վարգապետի .... Հրատարակութեամբ՝ ի լոյս ընծայեաց հանգերձ յաւելուածովք Աբգար Մոսէփանոսեան Դուրյամիրեանց։ ՌՃՒ, 1871, ՝ի տպարան կաթուղիկէ Էջմիածնի՝ ի Վաղարշապատ։

*Դաւիթ-Բէկ, պատմիկան վէպ (1722-1728) հեղինակութեան Ոսկիի. Հատոր Ա և Բ։ Թիֆլիզ, ՝ի տպ. Կաւկասեան փոխարքայական կառավարութեան, 1881։

Դաւիթ փիլիսոփայ։ Տես Ա՛ստանաս հայրապետ Աղեքսանդրիոյ։

Դեղ կենաց «որ և հոգեւոր բժշկարան։ Ծործորեալ՝ ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ակնցւոյն՝ ի քաղաքն Մեծին Մխիթարեայ աբբայէ. ՝ի լեզու կոստանդնուպոլսոյ։ յամի 1808, ՌՄԵ։ Ի խնդրոյ պարոն Գևորգայ Օզուրլուեանի եղբօր գերանական Ծովակիմ բժշկի ... յամի 1810, ՌՄՍԲ. Ի Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու։

Դժոխք բացեալ «այս է, մատուցութիւն՝ ի վերայ տանջանացն գժոխոց. արարեալ՝ ի պատուական

հօրէն Յովհաննէ՝ ի Յիսուսեան կարգէ։ Թարգմանեալ յիտալականէն՝ ի հայս՝ ըստ իմացուածոյ բանին, յաշակերտաց Մխիթարայ աբբայի միոյէ։ Եւ ապագրեալ ծախիւք Վաճառականացն պարսն Նահապետի Շահամիրեանց՝ որգւոյ Մարտիրոսի ... ՝ի Թուականութեան տեառն 1753, ՝ի մարտի 20. ՝ի ապ. Սահմանողի Ոչխանեան »։

*Դժոխքէն փախած մարդ մը կամ Դժոխոց սուրհանդակը։ (Երկը տեսը)։ Ի Կոստանդնուպոլիս, ՝ի տպարանի Չարգարեան, 1872։

Դիմառնութիւն յորից վերջնոց. « Յօրինուած Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան, յաշակերտութենէ միոյն Մխիթարայ աբբայիցն։ Ի խնդրոյ պարոն Ամանատ Մազլումեան՝ ի միոն Պոլիս, յամի 1806, ռմոէ։ Տպագրեալ 1810, ռմոթ »։ Ի Վենետիկ, ՝ի վանս աբբային Ղազարոս։

(Աչխարհարար.). « Բանաստեղծութիւն չորս եւգերգուս վրայ։ Ելնէք՝ Հ. Մկրտիչ վարդապետի Մխիթարեան Աւգերեանց։ Գրարարէն եւս աչխարհաբար առաքելին գրուած՝ առն միայրդու պէտք ըլլալն համար. և գպրատան տղոց՝ բազդատութեամբ վարժելոս՝ ի գրոց լեզու։ Վենետիկու տիպ 1810. և Հայոց Թուին ռմոթ։ Աբբային վանքը. Ս. Ղազար »։

Դիմառնութիւն ի չարչարանս Քրիստոսի Փրկչին մերոյ. « Տպագրեալ միջոցաւ պատուելի Գրիգոր վարժապետի Փիշմանեանց. արգեամբ ազնուամիտ Վարգերքս ազգիս Մխայեան։ Կոստանդնուպոլիս, ՝ի տպարանի Յովհաննու Մխիթարեանց, 1845 »։

*Դիտակ Բիւզանդեան. Պատմութիւն քաղաքական եւ պատերազմական, բանաստեղծական ու եկեղեցական գիտութեանց, որ հինգվան տասնեակ ի՝ ըլլան աչխարհիս վրայ։ Ընծեալած է ըստ կարգի ժամանակագրութեան, որ իրր տարեգրութիւն մըն է տարվան, 1812։ Ամեն տասնըհինգ օրը հինգը կը տպվի։ Աչխատասիրեալ՝ ի Հ. Գրիգոր վարդապե-

ոչ Խաչատրաշեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ որ՛ի Մխիթարեան Միաբանից։ Ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու։

Դիտակ Բիւզանդեան, ՚ի խնդրոյ ընկերութեան Աշխատասիրեալ ՚ի Հ. Մատաթիայ վարդապետէ Փիւսկիւլճեան, ՚ի Մխիթարեան միաբանից։

Դիտակ Բիւզանդեան, ՚ի խնդրոյ ընկերութեան Աշխատասիրեալ ՚ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Չամիչեան, ՚ի Մխիթարեան միաբանից։

*Դիտողութիւն ՚ի վերայ ամուսնացեալ եւ ժողովրդական հոլուրեան։ Գրեց Թագէոս Մ. Մկրտչեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Դիտողութիւն ՚ի վերայ տեղեկագրի կաթոլիկոսական ճանճնաժողովոյ։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Աբասեան, 1866։

*Դիտողութիւն ճշմարտութեան աւետարանին Յիսուսի Քրիստոսի, գրեալ ՚ի Մատթէոս կաթուղիկոսէ ամենայն Հայոց։ Տփխիս, 1863։

Դիցաբանութիւն առձեռն « զաստուածոց և զգեցուազանց, համառօտաբար ՚ի Հ. Եգուարդ վարդապետէ Հիւբշիւզեան, ՚ի Մխիթարեան ոճեալ »։ Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1840։

*Դիցաբանութիւն։ Ջմիւռնիա, հրատարակութեամբ Գ. Մանրեան, 1880։

Դիւան, վէպք և տաղք. Ե. Մ. Հիւսարեան։ Կ. Պոլիս. Աբասեան տպարան, 1871։

*Դիւանական տարեցոյց, հանգերձ բնական և քաղաքական ամենայն տեղեկութեանց ընդհանրական և լուսանցեալ։ Կ. Պոլիս, Աբասեան տպարան, 1871։

*Դիւրիմաց պատասխանները կրօնքի գէմ տա-

բանաստեղծ ընդգծմունքեանց. Հ. Անգնեցոյ Յիսունից Վեհասանեան կրնաստրին: Թարգմանեաց Հ. Աղէքսանդր Վ. Պալճեան: Վիեննա, Մխիթարեան տպարան. 1864:

Դուրն դպրութեան հայկական լեզուի. Այբբենարան և Հնգերկեր նոր և գեղեցիկ ոճով: Արգեամբ առաստաձեռնի մեհեանի Աբրահամ Ամիրայի Թեքգիեանց Ակնեցւոյ. պարգեւեալ գեղարուեստ մանկանց: Տպեալ ի 1826 և ի 1836. ի տպարանին, ի Հաստանդնուպաւլիս քաղաքի:

Դուրն իմաստասիրեան կամ Ոսկեայ դուրն դպրութեան.

« Մտանէք մշտավարժ և սիրով առնեան
Մի ընդ վայր լքեցէք զնպատակ գործեան.
Զի բազում ծառայ և հանդերձ անբժեան՝
Աշխատասեր գտանիլ ի կատարս գործեան:

Բարեհաճեալ երկասիրութեամբ Մատթէոսի և Վահանայ արուեստ գործոց վարդապետացն: Տպեալ և ծախիք եղեալ բարեսէրին Թոմայ վարդապետոյ ի լոյս ածելոյ: ... Յամի Տեառն 1699, յ՚Ամստերդամ»: Եկեղեցականին ալ կ՚ըսէ. « Աստուածային ... իրաւ ոսկեայ գանձ այս աշխարհիս, քրիստոնեական և առաքելական հաւատոյ, առանձնական և ընտանեկան հարցմանց և պատասխանոյ, առանձնութեան, բարուց կենդանեաց, ամենայնի բժշկական գեղարուեստից, ճանճանոցին գազանեաց, երկայնատեսի և հատարակական գործոց, վասն գեղեցկութեան և խոհականաց վերաշնեալ մանկանց»:

Դուրն ողորմութեան Աստուծոյ « նահատակեալ ամենապատուական իշխանի Աշրատեան արքայ արարեալ Մուրատեան» ի Մանկունեաց Մանկունեան քահանայէ կանգնեցւոյ: Յամի տեառն 1702, և Հայոց ՌՃՏԱ. ի Վենետիկ»: Վերջին երեսն ալ կը նշանակէ տպագրողն. « Տպագրեցաւ գրքոյկս ի տպարանին Ազգանիսեան Պօղոսեան, առ սուրբ Աստուածածնին Յորմոցաց, ի Վենետիկ քաղաքի»:

Դուրն ողորմութեան. « Տեարակ հատուածս,

անուանեալ Դուռն ազգմունեանն։ Յորում յուշագիր նախ հրովարտակն գիտունեան ամենապարկեշտ և մեծ կայսերուհի ինքնակալ Եկատերինեի երկրորդի, առիս Դրիգորեւպոլ նոր քաղաքին Հայոց. ձեռամբ բարձր Սրբազնունեան անուան Յովսեփայ առաջնածարեալ արքիեպիսկոպոսին, ժամաներ հիմնարկեցաւն։ Եւ երկրորդ՝ հիւպատոսին հանգիան հիմնարկունեան՝ նոյն Դրիգորեւպոլ քաղաքին Հայոց։ Զկնի որոյ և զհրաշալի առնելագանունեանն՝ ի նոյն հանգիսի, նորին բարձր արքազնունեանն՝ ասելիք ասիլ։ Տպեալ ի գուարճունեիւն սրտի մերս հայկազնեից. յամի տեառն 1792, նոյեմբերի 20։ ի տեղի խոյ վանքն, որ ի նոյն նախիջեւան»։

Դուռն քերականութեան աշխարհաբառ լեզուին Հայոց. «Եարտգրեցեալ առաձեռնառաւ քեզուաւ՝ առ ի յօգուտ այնց Հայոց, որք զառաձեռնն քեզու միայն գիտեն. և վասիաքին ուսանել զաշխարհաբառ հայերէնն։ Աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ, Աբբահայր կոչեցելոյ։ Եւ այժմիկ տպագրեցեալ Լանիւք նոյնոյ վարդապետի։ Ցամի տեառն 1727. Ցունվարի 29։ ի Վենետիկ, ի տպ. Անգանի Պօռթոլի»։ Եկն 91. «Բառգիրք որ հետեւի Դրան քերականութեան»։

*Դուռն քերականութեան հայերէն լեզուի, գործատան ազգ. Հաճար։ Վենետիկ, Տպարք Ղազար, 1833, 37, 49։

Դուրեան Պետրոս. Տաղք և Թատերգութիւնք հրատարակեալ Լանիւք ընթերցասիրաց ընկերութեան Իւսկիւտարու։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ա. բաշեան, 1872։

*Դոքտոր Բանչեւսկու դասերը, պատկերազարդ. Թարգմանութիւն ռուսերենից՝ ուսանող Պ. Զաքարեանէ Դրիգորեան։ Տփխիս, 1865։

*Դպրոցական սահմանադրութիւն։ Գրեց Սեբաստ Մանգինեան։ Տփխիս, 1875։

«Գալրոց քարուց. Գլանչար գազգիացւոց. Թարգմանեաց Հ. Մանուէլ Վ. Բաշխանի Մխիթարեան ուխտէն, հանգերձ Նկարագրու. առաքինի և գլան անձին: Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1860:

«Գալրոց, մանկավարժական ամսագիր: Խմբագիր հրատարակիչ Վահան վրգ. Տէր-Գրիգորեան. 'ի միաբանից սրբոյ Ղազարայ: Ա. Տարի. Վաղարշապատ, 'ի վանս սրբոց Թարգմանչաց, 1875:

Գպրութեան գիրք.

1. « Գիրք գպրութեան, վայելուչ և գեղեցկագրութ. քան արտագրութեան Հայաստանեայց. տպագրեցաւ 'ի Թուին Հայոց ՌՀԱ: Ի Վենետիկ քաղաքի, 'ի վայելուչ մանկանց եկեղեցւոյ, և 'ի փառս Միսեռեան Բրիտոնէ արգելոյն Առաւծոյ ». Con licenza dei Superiori.

2. « Գիրք գպրութեան, վայելուչ և գեղեցկագրութեան, քան արտագրութեան Հայաստանեայց, տպագրեցաւ 'ի Թուին Հայոց ՌՀԱ: Ի Վենետիկ քաղաքի, 'ի վայելուչ մանկանց եկեղեցւոյ, և 'ի փառս Միսեռեան Բրիտոնէ արգելոյ Առաւծոյ ». Con licenza dei Superiori.

3. « Հանգոյն պարտութեան, Երգս յաւելմանէ, Խորին խորհուրդ անհատանի »: Տեա Տաղարան, ՌՀԽ:

4. « Գիրք պարտութեան և տպարտութեան վայելուչ և գեղեցիկ, 'ի զանազանից բանաստեղծից շարադրեցեալ 'ի խրատ Հանդերձեալ մանկանցն Սիոնի: Բարեխոսութեամբ սրբոյն Միհնասայ զօրավարին տպագրեցեալ եղև ... 'ի տպարանի պարոն Կարապետի որդի տրուպ Առաւծատուրի. 'ի Թվականին ՌՀՀՌ »: Յիշատակարանն. « Տպագրեցաւ գիրքս ... որ կոչի Տաղարան հարուստ և գեղեցիկ ... աւարտեցաւ 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՀԷ »:

5. « Դրդուեցաք որ կոչի Տպարան »: Տես Տաղարան, տպագրեալ 'ի հայրապետութեան Ղազարոս կաթուղիկոսի' որ չունի Թուական, և ոչ տեղի տպագրութեան:

6. « Տպարան հարուստ վայելուչ և գեղեցիկ ...

Տպագրեցեալ վերոգիտեալ հրամանաւ մեծի արքայական մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսի արքեպիսկոպոսի տեառն Յովհաննու Ամասեածւոյն կոչեցեալ վանականի բռնադատեալն։ Ի թուին Հայոց ՌՄԲ, ՚ի տպարանի Յովհաննիսեան Պոզոսի։ Յիշատակարանն ի՚ըսկզբանէ մինչեւ ի վերջ ամենայն բառիւն Ամասեածւոյ, ... յանկ եկեալ ասացեալ ամենայնիւ հարուածն երգարանն. (Անհայտեալ քան զնախնեսպէս տպեցեալսն)։ ՚ի սկիզբ քաղցրանուագ դէպսրոց. որոյէս զի ՚ի ժամ մատուցման արդոյ պատարագի՚ մի լինին կարօտք շարականի կամ ժամագրքի, բայց ՚ի հնչողէ. որոյ և զայրքնական ցանկին ունի յինքեան ներդաշնակեալ ՚ի գիւրին գոյնն՝ ըստ պատշաճի ասուրցն ընթերցուածոց։

7. Դպրութեան գիրք, ըստ արարողութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833 ...։

*Դպրութիւն կամ Նոր քերականութիւն հայերէն. երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Պատկանեան։ Կ. Պոլիս, Արեւելեան տպարան, 1862։

Դպրութիւն մանկանց «՚ի Մանուկէ ծայրագոյն վարդապետէ և յաջողգէ նահանգին Պրիմաս ... ճառագիտութեան տեառն Յովհաննու առաքելապատում արքեպիսկոպոսի Աղուանից Որոտնաւանեայց։ Ի Մոսկով, ՚ի տպարանի Օգոստոսոյ Սեմենեանց ՌՄԼ, 1821»։

Դպրութիւն նամակաց «՚ի լեզու գրաբառ և աշխարհաբառ։ Յորում ասացին կարևոր հրահանգք՝ ձևախոգոյն օրինակօք թղթոց, յոտոտմամբ քաջակերթութեան արհեստի նամակագրութեան։ Յօրինեալ ՚ի Հ. Եզիսոյ վարդապետէ Թովմաճանեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ, յաշակերտութենէ տեառն Մխիթարոյ մեծի արքայի ... Աւգուստոսի պատուն Աթանասի Մաղաքեանց Կոստանդնուպոլսեցւոյ. 1805, ՌՄՏ, ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս արքոյն Ղազարու»։

*Դրախտահարսն. Պ. Ց. Սրվանձեան. Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1876։

«Դրախտի ընտանիք. « Երկտոքնաց Թրիմեան Հայրիկ՝ ի պետս Հայոց ընտանեաց՝ Ընծայեցաւ՝ ի՝ ի լոյս ընդհրկիւ գերազանիւ տպեալ Աստուածաստուր Ջուռնալ՝ ի՝ ծնեալ և սրիտուր երբեմնագիտ սրտի հայրենասիրի բարեկամաց իւրոց՝ ի Մշտաբան։ Կ. Պոլիս. Տպարանն Ջարգարեան, 1876։

Դրախտ հոգւոյ. « Գիրք երանելոյն Ալեքսի որ կոչի Դրախտ հոգւոյ։ Թարգմանեցաւ՝ ի լեզուս հայկազն լեզուէ՝ ի հայ բարբառ, աշխատասիրութեամբ ուսուն Մխիթարայ վարդապետի Անբասացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ. և նորին աշակերտի Յովհաննիսի վարդապետի իւրոյ քաղաքացւոյ ... Յամի տեառն 1729, Նոյեմբերի 4։ ի Վենետիկ, ի տպարանի Ղազարեան Ազգասէրի Ձեռնհասիւք։ Եկն վերջին (297). « Եպէրեցաւ գրգռուի երանելոյն Ալեքսեայ, յոգագոյ Ջեմարտից, և կատարեցելոց առաքինասիրեանց հոգւոյ, որ և Դրախտ հոգւոյ յորջորջի։

Դրախտ ցանկալի. « Գիրք աստուածաբանական որ կոչի Դրախտ ցանկալի, շարադրեալ՝ ի Ղազարոսէ Աստուածաբան վարդապետէ Ճահկեցւոյ՝ ի փառս սրբոյ Լուսաւորչին։ Եկն 702. « Եւ գիտելի է, զի Տէր Յակոբ սանձեմատաս վարդապետն աստուածաբան, աշակերտ Յովհաննու մեծի պատրիարգին Կաստանդնուպաւոյ, արար զգիրս աստուածաբանական որ կոչի Վէմ հաւատոյ. զանազան առարկութեամբ և բազմահոյլ վկայութիւք ընդդէմ երկաբանից։ Եւ ընդ շատս աստուածաբանիցն կարդեցաք, գիտելիս յաստուածս։ Որոյ պատճառ է, զի՝ ի յորմոքել գրգռոյ՝ գնա չէր աւարտել զբնաւ մտանելն իւր. յոգագս որոյ գրեցաւ աստ, զի հաշուեցոյ՝ ի կարգս գրեցելոցն առաքինոցն։ Գիշատակարանն ալ կը յաւելու. « Տպեցաւ ... արգելամբք և ծախիւք սրբոյն Լուսաւորչին, ի Ռշդդ թուին մեծաւ, ի Կաստանդնուպաւիս՝ ի տպարանի Մահտեսի Աստուածատրոյ ... Գիշերագիրք գլխաշնորհ աշակերտքն յորմոքուցի գրգռոյս զանբ Յովհաննէս վարդապետն Աճեմեանցի, որ յաստուածոյ օրինակի տորին գաղափարեալ՝ եւ մեզ զոյս առ՝ ի տպել։ Եւ գիտա-

*անգնուպոլսեցի տիրացու Գէորգն. որ քաջութ և անգութ աշխատութեամբ զհամարս վկայութեանց ժողովեալ՝ եդ ի լուսաւանդան »։

*Գիստերը առաքինիք. քարոյական վէպ. Թարգմանեալ ի Տիմոթէոս Վ. Անեսեան։ Մարսիլիա, տպ. Ազատեան, 1863։

Դօն Լէմմանուելի Ա. Բ քաղաքականութիւն. Ներբից մի քանի տառաւորունք. Մոսկուա։

Եդեսացի Յարութիւն վարդապետ. Ներբող որգուոյն որոմեան արբոց առաքելոցն Յակոբայ և Յովհաննու։ Կ. Պոլիս, 1823։

*Եդուարդ, վիպասանութիւն։ Հատոր Ա. վէպք։ Կ. Պոլիս, 1856։

*Եզեանց կարապետ Յարութիւնեան. Ներքին կեանք հին Հայաստանի։ Ի ուսս լեզուաէ (որով գրուած է)։ Թարգմանեց Պերճ Պռոշեանց։ Շուշի, 1864։

Եղնակ կամ Եղնիկ Կողբացի. « Կիրք ընդդիմութեանց, արարեալ ի սրբոյ Եղնակ Կողբացւոյ Հայոց վարդապետէ. և յաշակերտէ մեծի Թարգմանչին Սրբոյ սրբոյն Մեսրոպայ։ Ի լոյս ածեալ... առաւել Յակոբայ աստուածաբան վարդապետի՝ որոյ հրամանաւն և սրբագրութեամբ իսկ ապեցաւ։ Արդեամբ նահանգիս պետի՝ առաւել Աբրահամու աստուածբնեաց վարդապետի։ Յամի Հայոց 1211, ի յունվարի 4, յ'Իզմիր՝ ի տպարանի մեհեանի Մարմարեան »։ — « Հոգացաւ, ի'ըսէ Յակոբ պատրիարք ի յառաջաբանին, զգիտս Հայոց վիճաբանօրէն՝ որոշելով զգործեանն յորոմանց հնբձուածոցաց, և ի պարսկահանին հրապարակութեանց և յառաւպէլեցն Ջրուանայ և որգուոց նորա Որմզդի և Արհմայ, և այլոց հնբձուածոցաց ... վասն որոյ և իմ տակաւին նոր առգիպեալ սոյն մեզրածորան գրքոյս մէնորգու-

*Թեսոմբ Զմիւռնոյ արքեպիսկոպոսն անուան Աբրահամ. մեռ. ասասուածեմատ վարդապետի ... ՚ի գրչատեսութեան անձնեին յոտպատեալ, և զերկար Հատակելոց գրեալսն՝ ըստ զանազանութեան պարբերութեանց խմացուածոյն ՚ի գլուխս 76 բաժանելցն, զի ընթերցողացն բարձցի ձանձրութիւն, և հրատեան եռուս արագագրելցեան։ ... ։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար. « Եզնըկայ Կողբացւոյ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսի Եզն ազանգոյ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1826, 1850։

Գ. Տպ. ի Փարիզ, Հայոց տպարանի 1860։

Դ. Տպ. ի Կ. Պոլիս, Հայոց տպար., 1863։

Եզովբոս. « Առակք Եզոբոսի Փռիւգացւոյ։ Թարգմանեալ Հայոցի բարբառոյ ՚ի Հայս յԱվագայ Մարգարոյ Շնհրեանանց, առ ՚ի պատիւ մեծաւորիմ բարեկամի Եւդոկ Ագա Շամիրի Շամիրեանց. և ՚ի յոգուտ և ՚ի շրջանս հայկազեան բարեսէր ընթերցողաց։ Որպարեալ ՚ի վերայ խոսլական արձանակին ՚ի Հ. Կամիտաս վարդապետէ Կարապետեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ ՚ի Մխիթարեանէ Ամենապատիւ Հօր Մխիթարայ բարեւնապետի և Աբբայի։ Տպագրեալ ծախիւք նորին Ագայ Մարգարայ. ՚ի թվին, յորմէ անուան 1784։ ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց ։

*Եզոբոսի առակք. « Ցորում բովանդակին առակք որ յառեին յանուն Եզոբոսի առակագրողի, և վերջ նորին. Թարգմանեալ յաշխարհաբառս լեզու՝ յառեալմամբ զանազան ծանոթութեանց, առանաւոր իմաստից և բարոյական խրատուց, ՚ի գրասեան և ՚ի կրթութիւն մանկանց. Հանգերձ բազում պատկերօք. ՚ի Հ. Մխեթար վարդապետէ Բժշկեան ։ Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1818 ...

*Եզովբոս. Հաւքնաբեր առակք և առածք պէտպէս ազգաց. պատկերազարդ։ Ս. Բնգերբուրգ, 1859։

Եէնիչէրիք. Պատմական վէպ. Պոլիս, 1870։

ելեքտրաբանութիւն. Տ. Թանգարան հա-
սարակաց։

Եկեղեցական պատմութիւն, հատագրեալ յոր-
ժանահատառ մատենագրաց. աշխատասիրութեամբ
անառն Ինձնաթիոսի Փափազեան, Տարօնոյ արքե-
պիսկոպոսի, 'ի Մխիթարեան ուխտէն. Վիեննէի,
'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1848։

*Եկեղեցական պատմութիւն, ա հանգերձ ազ-
գային եկեղեցական պատմութեամբ. թարգմանեալ
գործոց և վարժարանաց համար։ Գրեց Հ. Վարգան
վարդապետ Ըսահարեան, Մխիթարեան ուխտէն։
Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1872։։

*Եկեղեցական պատմութիւն։ Ձեռնասիրու-
թիւն Ց. քահանայի Օրբելի։ Ձպարտիոյ Գրիգո-
րեանց Հովիւանան գրավաճառանոց 'ի Թիֆլիզ։

*Եկեղեցական պատմութիւն Հայաստանեայց
սուրբ եկեղեցւոյ։ Ցօրինեալ Մեքիթարեանէ վարդա-
պետ Մուրատեանէ, ի տարին սրբոյ Երուսաղէմ։ Ե-
րուսաղէմ։ 'ի տպարանի սրբոյ Յակովբեանց, 1872։

*Եկեղեցւոյ կառավարութեան վրայ։ Կ. Պոլիս,
տպարան Տէրոյենց։

*Եղիանակ Բիւզանդեան (1800–1830)։ ։ Գուշա-
կութիւն փոփոխութեանց օգնելոյ լուսնականնց
քառորդէ 'ի քառորդ։ Փոփոխութիւնք եղանակաց,
գրից աստեղաց, օգտակարաց մեհեզրականաց, երից
անցելոց շրջանաց։ Վիենա., 'ի վանս Ս. Ղազարու ։։

*Եղիանակ Բիւզանդեան 1837 Թուականին
Քրիստոսէ։ ի Զմիւռն, 'ի գործատանի Ամերիկա-
ցւոց։

*Եղբայր եւ քոյր ։ մանկական վէպ. Թարգմա-
նութիւն Զ. Մաբրեանի, պատկերազարդ։։ Մաս-
կուա, 'ի տպ. կ. Ձեմարանի Տեառց Լազարեանց,
1881։

Վեղրայր Թոմի տնաակը. « Վէպ սիկին Ստովէի. (Լրտեսուց համար պատմած)։ Թարգմանուեցաւ Յարութիւնեանց Մ. Տ. Դ. պատկերազարդ։ Ս. Պետերբուրգ, 1865 »։

Եղերերգութիւն ի մահն Աբելի, ի գինուէն Կայենի, ի գերութիւնն Բաբելացւոց և յազատութիւնն Իսրայելացւոց։ Աշխատասիրեալ Յակոբ Կարնեցւոյ, գողթական ի Կարնոյ։ Մոսկուա, 1841։

Եղերերգութիւնք Յարութիւնեան Իսրայէլացւոց, « ապաշխարել Վռնտացի Մարտուգ գործ մահաբեր Պղտանեան՝ յաշակերտութենէ պատուելի Երէցեր գործի Փիլոքսենեանէն։ Ի պատրիարքութեան Կաստանդնուպոլսի տեառն Ստեփանոսի բարձրեան արքեպիսկոպոսի, Յարտեան մամլոյ ի լոյս ընծայեալ ի հունէ ուսուցանելոյ մանկտւոյ ազգիս։ Տպեալ Յօրիափիզ, 1842, ՌՈՂՋ »։

Եղիշէ. « Երկը պատմութեան արուց Վարդանանց գործոյն Հայոց։ Ստորեալ գիտանական և իրաւ տակրան ուսուցչի վարդապետին Եղիշէի - աշակերտի արուց Թարգմանչացն սրբոց Իսահակայ և Մեսրոպայ։ յորում լինակատար պատմին նահատակութիւնք արուց Վարդանանց գործոյն Հայոց և Վահանանց արուց քահանայից։ Տպագրեցաւ ... ի Կաստանդնուպոլիս քաղաքի արդեամբք և ծախիւք ուսուցչին Կիրակոսի Տիրատեառ Ստեփանեան վարդապետի. ի թուականին Հայոց ՌՄԺԹ. յոտրիկի ժ։ Ի տպարանի հանդուցեալ Աստուածատուրի »։ Ցիշատակարանն ալ կ'ըսէ ... « (Ստեփանոս վարդապետն) քան զրատն բարեաց իւրոց՝ զայս շահեալ գիրքս ևս յոժարեցաւ ի տալ վասն երկուց պատճառաց։ Նախ զի ի ՌՄԺԹ թուին՝ Յովհաննէս քաղաքի (Նորին յայնժամ առաջնորդ գոլով) տպեցուցեալ էր զգիրքն Եղնակայ Կոզբացւոյ ... վասն որոյ և զգիրս պատմութեան արուց վարդապետին Եղիշէի նորին աստուածակիցն (Եղնակայ). և ապագրել ... Երկրորդ. զի երանելի վարդապետն Եղիշէ՝ յոգիս մերս գոլով, և աներկոյս զմեզ արքունեան ... ոչ վայելուչ

վարիւս նաև աշխատութիւն սորին (որ է ներկայ գիրքս) ձեռք ըստ գանձուս ընդ երկրաւ ծառիկեցեալ ... վասն որոյ զգանձատիպ և զտակիզէն գիրքս կամեցաւ ի լոյս ածել »... և այլն։

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի ... սրբոց քահանայից։ Վերստին տպագրեցեալ ի յեռանդնապրգուամ ամի հայրապետութեան լուսանկաւ մերն Տերոյ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի. ... հրամանաւ իշխանազնեայ տեառն Յովսեփոյ սրբազան արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաստց »։ Սանկտպետրբուրգ, 1787։

Գ. Տպ. « Պատմութիւն նահատակութեան սրբոց Վարդանանց և Ղեւոնդեանց քահանայից։ Արարեալ սրբոյն Եղիշոյի գերազոյնակ վարդապետի և արքեպիսկոպոսի Ամատունեաց, և աշակերտի երանելի Թարգմանչացն Տերոց սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ ... Տպեալ ի կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի մեծի եկեղեցւոյս սուրբ Աստուածածնի։ Աչխատասիրութեամբ Տ. Անգրէաս վարդապետի Նարբինեան Ակնեցւոյ. 1823. ՌՄՀԲ »։

Յառաջաբանն ի՛ըսե. « Մի յոռետեալ օգտակար և ընծիր մատենից խոստովանելի է արդարև գտանելիս պատմագրութիւն, արարեալ սրբոյն Եղիշէի աստուածախոս վարդապետի և Ամատունեաց եպիսկոպոսի ... վասն որոյ և ոմանք ի բարեպաշտից Տեր աղերսեալ բանասիրաց փափագել եղեալ այսմ ցանկալի գանձուս՝ կամեցան սեղանատարել ի հոգիս կարօտելոց. քայց արդիւնք իրացն ոչ ըստ արժանւոյն ի գեպ եղանէին։ Զի ըստ ժամանակին ունելով առձեռն պատրաստ զմի միայն գաղափար ազատ և սիրալ ... ապագրեցին զայն ի Կոստանդնուպոլիս, յամի տեառն 1764։ ... Տեսանելով մեր թէ նահապետ ազատ ապեալքն որ ի յօրէ առիւսագիւտ եղեալ են և ծանրագին ... հրամայեաց տուաք նորոք սրբագրութեամբ ի սիպ արձանացուցանել »։

Դ. Մխա այլ տպ. ի Մագրաս Հնդկաց?

Ե. Ի Սանկտպետրբուրգ, 1774։

Զ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1828։

Է. Փէզոգոսիա, ի տպ. Թաշիպեան ուսումնասիրանք, « ըստ Անձնացեալն սրինակի », 1861։

... « Մերում ապագրի, ի՛ բուն հրատարակողն, ոչ այն եւ եթէ ի վախճան ի հրատարակչի ըղձացեալ ցուցից, այլ ի եւ հրատարակից մատուցից ցանձն, որ քան բազդի ի մեր ձեռս անկանիցէ ի ժամանակի ի ի փարիզեցւոցն քաղաքի գեղբիեռ: Վկայ ինձ Հանուիլ մեզ անգամայր ընտրեալ ամենայն պատուական Ըստ Ղուկասի անուն՝ որ անտի անցանիցէ ի գործին յորմէ՛ից. և քարձեալ բերիցէ Հռոմէական բազում հնութեանց ... Ցուցաք ի գերեզմանին նորա և պատմեցաք ի վարդանանց, որ թէպէտ չունէր ի վերոյ գրուածոն գրութիւն, այլ մոգապատիժն և երկամազիր տապկին ձեռք՝ որով հարեալ էր ի գրի. քան խոկ ցուցանէին թէ յոյժ հնոց ժամանակաց էր մատեանն, եղեներորդ կամ ուեմերորդ գարու գործ, եթէ ոչ առաւել եւս հնագոյն: Եւ բանիս վկայէ՛ յիշատակարանքն որ այսր և անդր ի լուսանցս մատենին առանձին՝ հասանելին ցերեներորդ գար. որպէս օրինակ իմն Ջուխայ Ագնեցացոց գրչին Առամ յիշատակի արարեալ արժանի. զի թէպէտ չգուցէ տարբերն թիւս, բայց անշուշտ թուի մեզ թէ այս այն Առամ էր զոր և Յովհաննէս կաթուղիկոս պատմագրան անուանէ Մեծ ... և զի առ Սմբատաս Ա. Բագրատունեաց Թագաւորաւն, փոյթ լինցաւ այս Առամ, ապա հնագոյն քան զնա էր գրուածն թիւն վարդանանցն մատենիս:

« Ի վերջ կոյս գրոցն, գոյք զայս յիշատակարան. Գրեցաւ ի ստոյգ պատմ. տանն Մատիկոնեից, հրամանաւս Եմուսնի Ագնեացոց տանուան, յիշատակ և բարեխաւս աշխարհիս: Բայց թէ ո՞ Եմուսնա այս, չունիմ ասել. փոխանակ զի չարչ գրիչն զՀռոմական ժամանակին: Զմի ոմն Եմուսն յիշատակ մեզ պատմեալ՝ Աձձևացոց տէր, այն որ ընդ Կարմիրն Վարդանայ հանգիստացաւ ի մեծի պատերազմին, ապա և կապանայ ընդ երանելի նախարարսն տանէր ժուժկալութեամբ. բայց ոչ հաւանութեան մեզ թուի թէ նոյն Եմուսն էրգ և որ զմատանան զայս և զդրի հարկանէր: Այլ ի մեծի պատուի լինալ և անշուշտ առ տէրսդ տանն Աձձևացոց. զի յէջս գրոյն ասա և անդ գոմանին անուանէ նոցա. որպէս Զ՛խուրգիճ յիշեցիք. Գէորգ Աճձևացոց. Հասան տէր Աճձևացոց:

« Ահա օրինակ Անձևացեաց Թուխ անցեալ կամ պահեալ ի Նարեկայ վանս. զի անդ ուր յիշատակէ եղիշէ յանուանս եպիսկոպոսացն որք պատասխանացին նամակին՝ զնոքայր եպիսկոպոս Անձևացեաց, յօրինակին գոյր յայլմէ գրչէ. Զորոյ գտանի վիճակիսոյ տէրս մեր խոսրով։ Անբիկրայ իմն Թուխ եւ Թէ զՄեծէն խոսրովայ ակնարկիցէ գրիչն, զհարկ լուսայնոյն Գրիգորի։

« Գոյ և այլ սերտալի իմն հակիրճ յիշատակարան... զի ուր եղիչէ զանուանս քաղցն գրոշմիչ արանց՝ որ զանուանս իւրեանց յերկնաւորն գրոշմեցին գերպրուեիեան, յաւելոյր ոք ի առն կնատպողիչ ձեռամբ և սրտիւ. Մաղթեցէք վկայք Քրիստոսի խաղաղութիւն ննջեցոց և փրկութիւն աշխարհիս, և միաբան Գրիգորիս Պահլաւունեաց հաւատս տիսիանաս, և մի չոկ զանուանէ աշխատեսուատ։ Եւ ով ոք արգելոք զԳրիգորի Մագիստրոսի զայսպիսի արտառուչ ընթերցեալ քան ... զնորա հատաչանս ոչ յերկնիցէ՝ մաղթելով զնաղաղութիւն և զերկրութիւն »։

Ը։ Մոսկուա, 1861. տպագրիչ Յովհաննէս Բաբայեան Գամանեանց։

Թ։ Փարիզ, Ազատեան տպարան։

Ժ։ Երուսաղէմ, տպ։ առաքելական աթոռոյ Ս։ Յակովբեանց, 1865։

ԺԱ։ Պոլիս, տպ։ Ճ։ Ազատեան, 1866։

ԺԲ։ Զմիւռնիա, տպ։ Տէտէեան, 1867։

Նոյն գրոց աշխարհիկ թարգմանութիւնն՝ կանխաւք Մարտիրոսի Սիմէոնեանց։ Մոսկուա, Տպագրիչ Յովհ։ Բաբայեան Գամանեանց, 1869։

եղիշէի (արդեօ հօրն մերոյ) վարդապետի Մատենագրութիւնք։ Վենետիկ, ի տպարանի Ս։ Ղազարու։ յամի 1838, ՌՄՀԷ։

Ճառաչարանին մէջ տպագրուած կը ծանուցանեն. « Որ ինչ ի մատենագրութենանց արդեօ վարդապետիս հասին ի ձեռս մեր. ի մի գիրս յայս ժողովեալ՝ տամք ի վայելս հաւատարմաց. զնահատակութիւն Վարդանանց, զՄեկնութիւն Ճեռուայ և զԴատաստանացն, և զՃառն։ Սակայն ոչ միթէ յայսոսիկ եւեթ տաղանդին գրաւոր վաստակք վարդապետիս. զի Թող

զրա անհետ տրտրին ծոխանձոս ժանիք ամենածոխ ժանանակին, և ծորա և այլ մտանան մեկնութեան Աստուծոյ, որոյ հատակատրքն եւեթ չրիս յիշատակին յանուանէ ի ծայնանան խմբագիր մեկնութեան այլոց մտանագրաց ... Յաւէ մեզ և ամենայն հանդիպի բանասիրաց, զի չէրնեցաս չարդ ուսանք մտանանն այն չանկալի. և կրնաս մեծ խղճ ապաքէն հայրենի գոլրութեան, եթէ ի ապատ անչնաւոյն ....

« Յառաջիկայ ապագրութեանս առաք մեզ օրինակ նահատակութեան Աստրգանանց զնոյն հատատրիմ գրչագիր. յորմէ առաջին ապագիրն մեր. և այն խակ և զար ի տարեալ էջից այսր ապագրիս կշռեցաք մերս, եթէ ի բնագրանին ընտրեցաք ինչ յայլոց կնդակարար օրինակաց, որ հինգ են ձառով, երկուքն թերագրաց:

« Մի եւեթ օրինակ եր Մեկնութեան Եւսեբեայ և Դատաստրաց բղեշխագիր. գրեալ յերկքսանասներորգ գարս. խակ Ճառիցն բազմաթիւ էին »:

Ճառերն են

Ա. Բան խրատու յոգւոյ Մխանձանց:
Բ. Յաղթան որ ասէ. Հայր մեր որ յերկինս:
Գ. Ի Մկրտութիւնն Քրիստոսի:
Դ. Ի Մատանութիւնն Քրիստոսի:
Ե. Ի Չորեքտասան Քրիստոսէ:
Զ. Ի Խալեզութիւնն Քրիստոսի:
Է. Ի Թափառելն Քրիստոսի:
Ը. Ի Յարութիւնն Քրիստոսի:
Թ. Վասն չատանանելոյն:
Ժ. Վասն յիշատակաց մեռելոց:
ԺԱ. Ի սուրբ Աստրգանան Եպսկոպոսն:

Բ. Ցոյ. « Սրբոյ Հոգւոյ մերոյ Եղիշէի վարգապետի Մատենագրութիւնք քոս ընտրեցաք ընթերցուածոց գրչագրաց: Ի վենետիկ, ի տպարանի Ս. Ղազարու. յամի 1859. ՌՄՈԸ »:

Այս տպագրութեան մէջ կայ նաև Ճառն Յայտնութեան Քրիստոսի:

Եղիսաբէթ, Խաչակրաց Ժամանակին վէպ մը, քաղուհոյ Համար. Թարգմանեալ ի Հ. Եղիշէ Վ. Գաֆեանձեան. ի Մխիթարեան ազատէն Վինեան. Մխիթարեան տպարան, 1858:

*Եղիսաբէթի (Պատմութիւն սրբուհւոյն) Հունգարացւոյ (Մանթալամպէր գաղղիացւոյ)։ Գաղղիականէ Թարգմանեց Տէրունէի սրինորդ Եպիսկոպոսեան։ Վենետիկ, ի տպար. սրբոյն Ղազարու, 1865։

Եղջ աղանդոյն Լուտերի եւ կալուրնոյ, աշխատասիրեալ ի Մխիթարեան միաբանից։ Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1845։

*Եղջ բանաքաղութեանց Զամուռեան պատուելոյն։ Աշխատասիրեց Գ. Մուրատեան։ Կ. Պոլիս, 1866։

*Եղջ զրպարտութեանց որ ի տեարքն տպագրեալ ի Կոստանդնուպոլիս, եւ մակագրեալ «կենսագրութիւն Ռուբէն Անդրէաս Փափազեան բազմարգիւն վարժապետի»։ Զմիւռնիա, ի տպարանի Ցարութիւն Տէտէեան, 1859։

*Եունկի ողբերգական գիշերնները։ Թարգմանեաց յանգլիականէ Արմենակ Հայկունի։ Հատ. Ա։ Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն Ռ. Ե. Քիւրքճեան, 1861։

*Եպիմենիդէս ի Վրսփոր-Տպեալ ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթեարեան, 1854։

Եպիփան Կիպրացի. «Երանելւոյն Եպիփանու Եպիսկոպոսի Կիպրացւոյ, յաղագս երից Օպտմոտրանին Առաջաբանութեանց ասացեալ»։ Տես Աթանաս։

Եպիկտետեայ բարոյականք, Թարգմանեալք ի Հ. Բ. Ե. Վ. Մ. Վենետիկ, ի տպարանի Ս. Ղազարու, 1871։

Եռանկիւնաչափութիւն. «Բաժանեալ յերկուս գլուս, ի Մակարգակ եւ ի Գնատական եռանկիւնաչափութեան։ Ըստ լուսաւորագոյն Գաղիլէոսեան եւ Անգլիական գործնից, որ ասի Կարկին հաստատութեան։ Ըստ ինեալ ի Հ. Ամհակ վարդապետ-

ակ Պրանեան Ինքնագրոյ ի Թիֆլիսոմէնկ գնը-
յուցդ առաւ Մխիթարոյ վանիկ սրբոյն։ Տպա-
գրեալ ... յամի 1810 ի Նոյեմբերի 5, ՌՄԻԲ, ի տա-
ճի 7։ Ի վենետիկ, ի տպագրատան վանիցդ սրբոյն
Ղազարու։

Եսայի կաթուղիկոս Աղուանից։ Երուսաղէմ,
ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոյ Յակոբեանց,
1868, 084։

*Ես իմ որդիս եմ, Թատերական տեսիլ. գրեց
Օհան Պալասանեան, Փարիզ. Աբամեան տպարան։

Երազահան։ Տես Տօմար։

Երազահան։ Պոլիս, ի տպարս. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1864։

*Երաժշտական եղանակներ հոգեւոր երգե-
րու։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիքիքեան։

Երախայրիք Ներսեսեան դպրոցին։ Տփխիս,
ի տպ. Ներսիսեան դպրոցին, 1828։

Երգապիր պատմութիւն Հայոց. յօրինեց Գա-
բրիէլ Ծերունի Պատկանեան։ Ոսսով, Դանի վ. Բոյայ։
Տպարան Յ. Տէր Աբրահամեան, 1878։

Երգարան. «Երգարան հակիրճ. որ ի սմա պա-
րունակին՝ երգեցմունք զանազանք և հոգևորա-
կանք ... Թուին 1201, սեպտեմբեր 10։ Ցիշատա-
կարանն կը յառնէ։ ... Վախճան առեալ աւար-
տեցաւ գրքուկս որ կոչի Երգարան. ի տպարանի
Մարտիրոսի գալի՝ արգէն ի սէր հանգուցելոյ։ Ար-
գեամբք և գոյնք՝ մնհանսի Սահակայ սրգի ... կի-
րակոսին ... Յիշեցեք ... անարժան և տարնապոյն
ծառայիդ ծառայ սարուկ Մանուէլս, (որ շարա-
գրեցի զսա ըստ Աստուծոյ սքանչելութեան և ըստ է-
մոյս կարողութեան)։ ... Եթէ կամիք երգարանիս
այսմիկ բարի, խնամով Թէ զսորին տպագրեալ ի՛ր ա-

բարի. ընդ միակի՝ հինդ երկերիւր Թէ համարի, երկ յոթնեւհանն, տասնեակ տասնիւ յոյժ յարմարի ։

Երգարան Թատերական. կ. Պոլիս, 1871։

Երգարան Ղազարու Ջահկեցւոյ. « Գիրք նոր բարբոյ՝ որ կոչի Երգարան. շարադրեալ 'ի Ղազարու վարդապետէ 'ի փառս մեր միջոյ սրբոյն Լիմաժանի » ։ Ցիշատակարանն կ'ըսէ. « Տպեցաւ գիրքս այս... 'ի տպարանի Մահտեսի արուս Աստուածատրոյ, 'ի Թուին Հայոց ՌՃՀԶ, օգոստոսի ։ Արդեամբք և ծախիւք Գանաքեռցի պարոն Յովնկուէլի որդի պարոն Մալխասին, գնուաբոյս և նորաթողրոջ զօրացկոյն 'ի Քրիստոս։ Այլ և յիշման արժանի վարկիկք գՇօռոթենցի վարպետ Յովնաթանի որդի շնորհապարտ աշակերտահան Յարութիւնն. որ կարի աշխատութեամբ գրեաց զօրինակն այսին, և ետ մեզ սրպէս... » (Թուի ապագիր Պօղոսի)։

Երգարան աղջկանց, եղիւեր Մեծատուհանց։ Տփխիս, 'ի տպ. Վարդանեան և ընկ., 1880։

Երգարան մանկական, եղեալ քահանայի երջանկեանց։ Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց։ Տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1881։

Երգարան մանկական. Ժողովածոյ եղեալ քահանայի երջանկեանց։ Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց։ Տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1881։

Երգարան մանկական, Գոմաս Քահէխպայի։ Մոսկով, 'ի տպ. Հայկական Ազմատրանի արևելեան լեզուաց Ճեմարանի, 1880։

Երգարան նոր ազգային։ կ. Պոլիս, Ա. Համազգեացին տպարան, 1865։

Երգարան նոր կամ քնար Հայաստանի։ Մասն

Ա. և Բ։ Բովանդակութիւն ընդհանուր պղպջին երդոց ակնոյ յառաջնոյ տարեգարձէ մինչև ցվերջին տարեգարձ պղպջին Սահմանագրութեան Հայոց։ Ի լոյս ընծայեաց գրավաճառ Յովսէփ Գ. Դավաճեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ց. Մխիթարեանց 1867։

. Մխա այլ տպ. ի Դավաճեան տպարանի, 1874։

Երգարան նոր, ժողովածոյ գործածական երգերի։ Տփղիս, 1864։

Երգարան Պետրոս վարդապետի Ղափանցւոյ, տպագիր մակագրով. « Գրքոյկ կոչեցեալ Երգարան ... Առացեալք ի յետնորդ միտրանէ՝ որպէս լուայ սրբոյ Լիմիածնի՝ ի Պետրոսէ վարդապետէ Ղափանցւոյ. ի թուականին ՌՄԼԱ. տետր. 14, ի տպարանի Աստուածատուրի »։ Եկը 63 այսպիսի ձանձրալուծութիւն մը կայ. « Մինչև յաստ երգեցողութիւնք եղանակաւորք. ընդ այս կցորդին և թիւս աստուածային այսոցիկ՝ որ հետեւին »։ Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ ... « Յանէ եղեալ աւարտեցաւ նորաշար երգարանս ի տպարանի Աստուածատրի. ի թուականին ՌՄԼԱ. ի գիւղաքաղաքի Նոր։ Աղաչեմք զամենայն երկրպագուս Աբրահամեան ազգիս սրբոյ՝ նորագրոցս աղերսել Քրիստոս »։ Իսկ ի յառաջաբանի՝ հաւատքդ կը կոչէ ինքզինքը. « Նուաստ Պետրոս վարդապետս, և վերատեսուչ Աբրահամ սպասաւոր »։

Երգ առ հայրենասուէրն Թրիմեան պատրիարքն Կոստանդնուպօլսոյ. երգեաց Մխիթար Զաքարեանց։ Կ. Պոլիս, 1869։

Երգ ոտանաւոր ի պատիւ սրբոյն Պետրոսի գլխաւորին առաքելոց։ Ի Հռոմ, ի տպարանի Ժողովոյն տարածման Հաւատոյ. (անհատական)։

Երգք եւ մաղթանք հանդիսականք հոգեւոր։ Թիֆլիս, 1777։

Երգք ի Ստեփաննոս նախավկայ, առ ա-

Ռուանաիկը Սանփանոս արքեպիսկոպոս Նիկոմիդացւոց և կրկին պատուական պատրիարք։ Երգեաց Խաչատուր Գ. Մխոջեան։ Կ. Պոլիս, 1840։

√ Երգք Հայաստանեաց եկեղեցւոյ յերիւրեալք քան եւրոպական երաժշտութեան։ — (Les chants de la liturgie arménienne, traduits en notes européennes par M. Bianchini, et edités en quatre langues: arm., angl., franç. et ital.). Վենետիկ. Ս. Ղազար. 1876։

Երգք Սերովբէ վարժապետի Պատկանեան. ի լոյս ընծայեալ աշխատասիրութեամբ Աւետիքայ Խաչենցւոյ։ Մոսկուա, 1857։

*Երեխայի կենաց առաջին տարիները։ Տըփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1880։

Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան. « Գիրք որ ի Հնացորգացն Յիսուս որդւոյ գրոցն Տեառն Ներսիսի Կլայեցւոյ, ունօրինեալ ասասանօր իմն ի տպագրութիւն ընծրհգը տեառն, որ ի ծննդենէն Փրկիսատոսի ՌՈՀ և է, և ի Հայոց ՌԺԻ և Զ, Թուականն գոլ. ի սեպհականքեր Ժ և Ջ։ գիպելոյ սակի և գրուատս խաչին Յիսուսի երեսայրենցաւ ի փառս բարերարութեանն։ Եւ զայնին գրոցս ի վերջըն գտցես, և կամեցելոյն սիրենցելոյդ զբօնութեամբ, ով ուսումնասէր հոգիս ... Ներբողեանք կենսատու սուրբ խաչին, զոր մեծ քահանայապետն Աստուծոյ, և հովիւ քաջ սէր Ներսէս Տարսոնեան շարայարեալ տատնաւոր չափաւ (՟) ի սուրբ հօրէն մերմէ Գաւթի Անյաղթ փիլիսոփային՝ որ ասէ.— « Բարձրացուցէք » և այլն։ Երեմիա չէլէպւոյն ձեռքով եղած երկու տպագրութեանց մէկն է այս, զոր կը յիշատակէ Գրիգոր գալիք Մարսուանեցի՝ Ցայտնութեան յիշատակարանին մէջ։ Մեւս գիրքն մեր ձեռքը հասած չէ։

Երեմիա վարդապետ մխոյան Էջմիածնի. Տես

Աղուեսագիրք և Խաղիրք Եբեմիայ վարդապետի։

*Երեսակ. ստուերական, բանաստեղծական և կրօնական հանգիս. խմբագիր և տէր Յովհաննէս պատուելի Տէր Կարապետեան Տէրոյենց։ Պոլիս, ի տպ. Տէրոյենց, 1859։...

*Երեսանու Նահանգի բուսաբանութիւնը. հնգենակութիւն Ամանուէլեանց։ Տփխիս, Հաքոբեան Իրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց. ի տպ. Վրթգանեան և ընկ., 1881։

Երեսոյն կրից, «Քիմեստոսդրական և ի վարդապետական ձեռ խոսնցեալ ի Գրիգոր վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ, ի վերստին տրոյ ամենայն Երուսաղեմ»։ Երուսաղէմ, ի տպարանի տրոյ Յակովբեանց, 1851։

*Երեսուն ու իրեք ճաղրաբանութիւնք Նասրէտտին խոճայի։ Թարգմանեալ Հայկ Յակոբ Տէմուճեան։ Զմիւռնիա, տպ. Տէմուճեան, 1854։

*Երեսուն ու իրեք սարու միջոց. Նէրկայս անցեալին ծնունդն է և ապագային առաջնորդը։ Պղտիկ վրայ քնգհանուր առաւելութեան մը։ Գրեց Յ. Ոսկան։ Կ. Պոլիս, 1861։

*Երեքշաբթի. Սրբազան պատմութիւք հոր գիմ առտակ մը։ Աչխատասիրութիւն Կարապետ և Եսայի վարդապետաց, միաբանից Ս. Կարապետ վանացն Մշոյ։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Երեք ճառք դամբանականք, ասացեալ յՀրեից վարդապետաց վասն Ներքինն և յուղարկաւորութեանն երանաշնորհ եպիսկոպոսին Պանասայ Բեբ. Յովհաննու. Դիւրատպեցան ի Կիւրղեան. 1874 ս. գրատ. 18, ի տանի միտնանն ամենապիտանալ առաքինութեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Գամարճեան, 1874։

Երկասիրութիւնք երկուց ընկերակցաց. Զատնազան տաղաչափութիւնք՝ ի թագուոր Պարսից Նահանէ և՝ ի Նշան Միրզայեանէ։ Զմիւռնիա, տպար. Տէմէնան, 1866։

*Երեքեղբաքրեան Բարսեղ Գէորգեան. Հրնշտակ խաղաղութեան։ Երկք մասն։ Ի Կոստանդնուպոլիս, 1861։ Զրի բաժանելի։

√ † Երեքլեզուեան խօսք. Տաճկերէն (արաբական գրով). Գաղղիարէն, Գերմաներէն. ի Հ. Սամուէլ Վ. Գաթըրճեան՝ ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթ., 1855։

*Երեք խօսակցութիւն փրկութեան ճարտուն վրայով։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթէ, 1844։

*Երզնկեանց (Եղնիկ քահանայ)։ Գաւազիրք ձայնագրութեան։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց. ի տպ. Վարդանեան և ընկ., 1880։

— Թուրքական ձայնագրեալ ազգային երգեր։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1880։

*Երիցեանց Աղեքսանդր. Նկրտութ ե Աշտարակեցի՝ ամենայն Հայոց կաթուղիկոսի կենսագրութիւնը. երկք մասն։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց. ի տպ. Մարմրեանեան և ընկ., 1879։

*Երկաթէ դիմակով մարդը և Աւետիք պարթևը Հայոց։ Հնդկեակ Մարիուա թոփչին. գաղղիարենէ թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս լրագրոյ, 1870։

*Երկամեայ պանդխտութիւն՝ ի Հապէշստան, « կամ բարոյական, քաղաքական և կրօնական վարք Հապէշից։ Ըստ բնութեան Տիմոթէոս վարդապետ Սափրիչեան Կոստանդնուպոլսեցի, ի միաբանութենէ

սրբոյ Նբուսագնի»։ Ց Նբուսագնէ.՝ի տպարանէ ա-ռաքելական ամենայ սրբոց Ցակոբեանց, 1871։ — Առ ընթերս վերադառնալեն Վիկտորիա թագուհի մեծին Բրիտանիոյ՝ նուիրեալ խորին մեծարանաց գոյս եղիսաբեթեան» Սրբոյ առաքելական ամենայն Հայոց պատրիարքը նայէ արքեպիսկոպոս»։

Երկայնակեցութեան արուեստ. «Որ է առաջ, երկայն ու երջանիկ ապրելու ուսումը։ Եւ-րոպիոյ Աղգրնտա Փոխուիլ Սուշմայի հայապրի բժիշկը»։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհ. Մխիթեանեան. 8ՈՂՔ, 1850։

Երկնային հրաւիրակ. Աշխատասիրութեան տեսան Ցովհաննու խաչակիր աւագ քահանայի Նալ-կեան։ Կալկաթա. 1870։

*Երկնքին մէջ ուրախութիւնը. Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Փուլիկեմ Կրիֆֆիթ, 1842։

*Երկու Գառնուկներուն պատմութիւնը. Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթ, 1842։

*Երկու խօսք առ ազգային եղբարս։ Գրեց Տի-գրան Գ. Մինասեան։ Պոլիս, ՚ի տպ. Տէրոյենց։

*Երկու խօսք, հայաստանեայց եկեղեցին գա-ւանդողներուն։ Գրեց Գէորգ Վ. Ալիքսանեան։ Կ. Պոլիս, 1867։

*Երկու խօսք. Հոգոց կրօնի և յառաջութեան մասին Մ. Պատկանեանէ։

*Երկու սող. Նալբանդեանց Մերսիկ. Փարիզ, ՚ի տպ. Ադամեան, 1860։

*Երկու սօնաճառ, «պատմութիւն մանուկ-նէրի համար, գրած Ն. Վուչկովիչ, թարգմանու-թիւն Ց. Նազարեանցի»։ Տփխիս, ՚ի տպ. Ցովհան-նու Մարտիրոսեան, 1882։

*Երկու քոյր։ վիպասանութիւն Ազայեանցի։ Տփխիս, Հայաբնակ Գրիգորեանց Կովկասեան գրատ. 1880։

*Երկունք իմներորդ դարու. Գործ Մերենցի։ Տփխիս, Հայաբնակ Գրիգորեանց Կովկասեան գրատ. ի տպար. Յովհաննու Մարտիրոսեան, 1880։

Երկրաբանութիւն. Տես Թանգարան հասարակաց։

Երկնագունտ փոքր, 8 մատնաչափ տրամագծով. կոշտեացուցած։ Վիեննա, Մխիթ. տպարան։

*Երկրագունտ, լրագիր Մենչեսթերի. հրատարակիչ Կ. Վ. Շահնազարեան միաբան Ս. Էջմիածնի։ Մենչեսթր, 1865։ Խմագիւղ Պալոյ։ Երկաթիրուն Թեամբ աչակերտաց Նուպար Շահնազարեան վարժարանին, 1870։

Երկրագործութիւն, առաջին քայլ յառաջադիմութեան ազգիս։ Խորհրդածութիւնք և առաջարկութիւն Հ. Պալոս վարդապետի Պզնունեցւոյ Ինտոնեան միաբանութենէ։ Պալիս, ի տպ. Պալոսի Քիւրքճեան և ընկ., 1878։

*Երկրագործութիւն համառօտ. Աշխատասիրեաց Հ. Մկրտիչ Վ. Վեցմաեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիեննա, Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանքը, 1846։ Բ. Տպ. 1870։

*Երկրագործութիւնը՝ որպէս ուղիղ ճանապարհ. Աշխատասիրեաց Սիմէօն Մանիկեան։ Փարիզ, Շահնազարեան տպարան, 1862։

Երկրագունտ մեծ, 2 ոտնաչափ տրամագծով. կոշտեացուցած։ Վիեննա, Մխիթ. տպարան։

Երկրագունտ փոքր, 8 մատնաչափ տրամագծով. կոշտեացուցած։ Վիեննա, Մխիթ. տպարան։

Երկրաչափութիւն, կերբս գիրս բաժանեալ. կերկայնաչափութեան, ի մակերեսաչափութեան և ի հատատուչափութեան։ Ըստ բնեալ ի Հ. Սահակ վարդապետէ Բնբրեացւոյ Պրոնեան, ի միաբանութենէ գերարգոյ Տեառն Մխիթարայ Ածի արբայեպիսկոպոսի Տեառն 1734 ... ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու։

*Երկրաչափութիւն գործնական յօրինեալ ի Հ. Իգնատիոս Վ. Փափազեանց Կոստանդնուպօլսեցւոյ, ի միաբանութենէ ամենապատիւ Տեառն Մխիթարայ Ածի արբայեպ ... Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1818։

*Երկրաչափութիւն հատուածաց, ի պէտս գպրոցաց։ Աշխատասիրեաց Հ. Աբրահամ Ճարճան ի Մխիթարեանց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1843։

Երկրաչափութեան (տարրք) ի պէտս ուսման ազգային վարժարանաց։ Աշխատասիրեաց Հ. Հմայեակ Վ. Պապիկեան, ի Մխիթ. ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858։

Երկրաչափութիւն, զոր յօրինեալ է Հ. Ղուկաս Տէրտէրեանց ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1844։

*Երկրաչափութեան (տարրք) ի Փր. Մոլնիքայ. Թարգմանութեան ի գերմաներէնէ. Վիեննա, Մխիթարեանց տպարանք, 1864։

*Երուանդ Ռ. ազգերգութիւն։ Հղինակութիւն Ն. Աչիխանեանցի։ Թիֆլիզ, տպ. Մարտիրոսեան, 1880։

*Երուսաղեմի (Ս.) խնդիրն ու Մէճմուա։ Կ. Պոլիս, տպ. Ճովհ. Մխիթարեան։

Երուսաղեմի պատմութիւն։ Տէր Հանոնա վարդապետ, և Տնօրինական տեղիք։

Երջանիկ ազատութիւն ?

Եւագր. « Գիրք ուղեն խորհրդոց մեզաց. որպէս պատուիրեալ արբոյ հօրն Եւագրեայ, և ճանաչեցեալ ի մի յոգնաջան երկամբիք Մատթէոսի վարդապետի բանասիրի »։ Մեւս խորագիրը մ՚ալ, յ՚էջ 3. կը գրուցէ. « Մատթէոս վարդապետն աշխատասիրեալ վասն քարոզութեան բանի. առեալ ի վարդապետութենէ սուրբ հօրն Եւագրեայ, որ միոք անապատի կոչի։ Եւ ի նորուն վարուցն հետևողէ, արբոյն ևնդրսկ »։ Ցինչատակարանն ալ հետևեալ տեղեկութիւնները կու տայ. « Վասն կարօտութեան գրոց, զոր ոչ ունի ոմն ինձ մխիթարիչ և օգնական, հնարեցայ առ ստուգիս այս ձեռն ձգել. և ի նմանէ առեալ մանր ինչ քան օգուի՝ տակս ինձ և քանի քարոզութեան .... Աղգ ևզև գրաս համառօտութեան տրա ի ներքսագոյն անապատիս Տանձիտրտխոյ՝ յորում նստէաք լուիկ ի տան, յամի գՅՒ թուականութեանս Հայոց »։ Ա՛ս յիշատակարանէն եռքը կայ գամանական ձառ մը, ուր Մատթէոս վարդապետին երկասիրութեանը. « Մատթէոսի վարդապետի ներքսգեան ոգերքգաբար, ոգնալ ի թագուհի երջանիկ բարեպաշտին Գրիգորի (Տաճեւացւոյ ?)։ Ընդ նմին յիշատակեալ և զորդս լուսոյ կատարածին՝ որ ի Վրաց տանն, ի Փայտակերան քաղաքի։ Գանգի պատկեր աւուրցն ի մի գիսակեցաւ, մանաւանգ ի հրաշագործն Կարապետ եղբայր իւր »։ Վերջին ալ մեւս յիշատակարան մը, յորում կ՚ասանգի. « Բանասէր և գիտնական՝ մեծ բարեպաշտ վարդապետն Մատթէոս՝ աշխատասիրեալ առ հասարակաց տրին ... որոյ օրինակն գրչագիրը՝ մերձ գոյր ցաւրութիւն քալեվատակ և գրասէր վարդապետին, և խոհեմագոյզ եպիսկոպոսին սրբոյ անապատին Լմայ. որ ե հարկաւոր սատակարար և հոգաբարձու սրբոյ անապատին այնորիկ, և բոլոր պակասութեան եղբարցն որ ի մեր նորին, սիրով և հասատարմօրէն պաշտօնիւ կատարուղ։ Որ ի սոյն ամի եւս, յորում էր Թուականն ՌՁՂԲ. եկեալ էր ի քաղաքն Կոստանդնուպոլիս. հասաքել զոզորմութիւնս վասն անապատին Լմայ։ Որ գրեմք նորին յորգորմամբն և քալաչերս սա-

լուիլ՝ ապեցաւ սա և՝ ի լոյս ածաւ, զոմանս գոլով դլխովին տպագրեալս առքին ։

Եւսեբիոսի Պամփիլեայ Կեսարացւոյ ժամանակագրութիւնք երկուանեայ, ի հայկերէն թարգմանեալեանք հռչակի՝ ի յոյն բնագրէ՝ ի ձեռն սրբոյ Թարգմանչացն մերոց. թարգմանեալ՝ ի լատին բարբառ աշխատասիրութեամբ Հ. Միքայէլ վարդապետի Մխիթարեան Աբբահարց. հատուցմամբ հանգերձ յաւելուածս հատուածոց պակասաց առ մատենագիրս, և յաւելուածով կարեւոր ծանոթութեանց։

Eusebii Pamphili Cæsariensis episcopi Chronicon bipartitum, nunc primam ex armeniaco textu in latinum conversum, adnotationibus auctum, græcis fragmentis exornatum, opera P. Io. Baptistæ Aucher Ancyrani Monachi Armeni et doctoris Mechitaristæ. Venetiis, typis cœnobii PP. Armenorum, 1818.

Հրատարակեալ յառաջաբանին մերում կը ծանուցանէ. « ...Ի գործոց հեռի բազմոց կորուսեալ է առ յոյնս յաւելուած սկզբնագիր գործոյս, որոյ հարազատ թարգմանութիւնն անտիպեալ՝ պահեցաւ անվնաս՝ ի մէջ մերում մինչև ցայս. բայց՝ ի քանի մի ներբինց անկելոյց՝ ի հին արխեակէ. զոր յետ ժամանակաց՝ ժամանակի յառաջ ընծայ.... Ունել առնէին զնշխարս Բրունիկեան մանկանս Եւսեբեայ և առեալեալք՝ ի լատին բարբառ՝ թարգմանեցաք մեծին Հերոնիմոսի ժամանակակից մերոց թարգմանչաց. բայց ոչ կը այն բառական՝ ի յաղագս ընծայողին, այլ առաւել ամենայնիւ բազմանաց հռչակեալ։ Մի՛ զի պիտանագոյն և կարեւոր ինամն առաջին, յորում ի մանկտի հռչակք հնութեան և հիմունք ժամանակագրութեան, կամ անթարգման կր թողուլ, և կամ՝ ի կորուստ անկանել՝ յորմէ և յոյզք և խնդիրք բազումք առ մատենագիրս Եւթրոպացւոց, մինչև առաւելեալ գրուածոց յաճուն Եւսեբեայ՝ ի վեր երանել, և՝ ի վերոյ ձեռագիրս բանից հերձուածին առաքելական ածել։ Եւ միւս ևս՝ զի և երկրորդ ինամ՝ կանոն ուղղելոյ, այն և ազիւսակ ժամանակագրական՝ իրրև համառօտեալ բովանդակութիւն մատենից առաջնոց, ոչ ապայ զետեղեալ վաւերականաց

թիւն խնգրելի. այլ կամ՛ ի հերոնիմեան վկայութիւն էր ապաստան, և կամ՛ ի ծուփս խորհրդոց ձեայր. եւսեբի էցէ այս ինչ ասացուած, եթէ լսին Թարգմանչի .... եւ ահա մերս օրինակ անկոչի և իրր անթերի՝ ունի տալ պիժ և եբրայեցւոց գլուխն վախճանաց իւրեանց .... եւ մեք որպէս ի հաճոյակատար լինել խնգրոյ նոցա, նոյնպէս և ի հաճոյական և ի պանծալի ընծայեցուցանել զպզտիկըս՝ ձեռն արկաք յայս գործ գժուարագիրեան. նախ Թարգմանելով զայն ի հայկականէս ի լսին բարբառ. երկրորդ՝ հաւաքելով զնշխարեալ ձեացուածս յունական սկզբնագրէ՛ զորս ի վկայութիւն առեալ էր երբեք ի գրոց անտի եւսեբեայ՝ յոյն մատենագրաց եզելոց յեւս նորա. և երրորդ՝ ծանօթութիւնս մանրամասնագոյս ի վերայ ամենայն բանի և բառի՝ ի առուգութիւն հայերէն հին Թարգմանութեան, և ի յայտարարութիւն ամենայն հանգամանաց լսին Թարգմանութեանն մերոյ, և ի համեմատութիւն աներկբայելի յունական հատուածոց ....

« Ընագիրն էր մագաղաթեայ օրինակ՝ բոլորգիր ընտիր, անթուական և անվիմագիր, գրեալ ի գարս երկսիւնեան, որպէս երևի՝ ի պէս եղբօր նորա Երիգորի Պահլաւունւոյ. զի սորա համարիմք լինել ձեռնիքն՝ յերեքաց կանոնին. ոդոմպ. ՋԵՈՒ » :

Eusebii Pamphili Chronicorum canonum libri duo; opus ex haicano codice a Iohan. Zohrabo diligenter repressum et castigatum; Ang. Maius et Ioh. Zohrabus nunc primum conjunctis curis latinitatæ donatum notisque illustratum additis græcis reliquiis, ediderunt. — Samuelis presbyteri Aniensis temporum usque ad suam ætatem (1179 J. C.), ratio, e libris historicorum summatim collecta, opus ex haicanis quinque codicibus a Ioh. Zohrabo diligenter descriptum atque emendatum. I. Zohrabus et Angelus Maius ediderunt. Mediol. regiis typis, 1818.

Եւսեբիոսի կեսարացւոյ պատմութիւն եկեղեցւոյ՝ յերկար յաւուրսն՝ ի հայ, պարզաբանեալ նոր Թարգմանութեամբ ի յոյն բնագրէն, ի ձեռն

Հ. Աբրահամ Վ. Ճարճան, ի Մխիթարեանց։ Ի վէ-
նետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1877։

« ... Առանձին մի այսպիսի, կ'ըսէ յառաջաբանն, որ յամենայն լեզուս գոգցնս հանճար է, գոյր և անգամին յաւուրց սրբոյն Մեսրովպայ թարգմանել ի հայ, ընդին իսկ հրամանաւ. որպէս ևրաշխաւորէ մեզ գայս ևրանելիին Ովսէս քերթողահայրն (Խոր. Ի. ժ.) : ... Այլ քանզի յիշատակելոյ թարգմանութենէն կարծի յառաջ քան զգիւտ հայ գրոյն, վասն որոյ թուեցաւ ոմանց յաստուծոյն լինել և ոչ ի յոյն բնագրէն. և զայս հաւաստել մեզ յայտնապէս և զոր այժմ ունիմք ի ձեռին հին թարգմանութիւնն. զի ոչ շարադրութեանն, և յանուանս տեղեաց և մարդոց՝ ձայնաւորաց փոխանակութիւն զոյն վկայեն. այլ և յոտակ շարադրութեանն հանդամանք կարծեցուցանեն սրգարթ լինել յարգիւնական գրչէ մերոյ ի թարգմանչաց գասուն։ Այլ որպէս առնոյն մտաւնիկ և ձեռագրաց մերոց, այնպէս և ամէն այսմիկ գնալ եղև բազում ինչ կրել ի չեզոփոխ ժամանակին. և ապիտութեամբ գրչագիր օրինակաց բազում ուրուք մոռչլ առեալ են բանքն և խրթնացեալ, մինչև անհմանալի լինել շարադրութեանն և իմաստից։ Վասն որոյ անհնարին էր գայսպիսի մտաւնն հրաշչալի և շնչական ուսուցմանց՝ յայնպիսում պայմանի ապաւորութեան հրատարակել ի լոյս. որով ոչ ինչ կամ տակաւ յոյժ օգուտ գործել ընթերցանելոցն։

« Եւ այս հոգ յանձին առեալ փոխեմ՝ յարգարեալ զոյն բազում մտաւնիս ընդդէմ թարգմանելով ի յունկն Հ. Աբրահամ վարդապետ Ճարճան ի միաբանութենէն. միայն ուր ուրուք չէր ինչ կարի խոտորեալ հին թարգմանութենէն մեր ի բնագրին իմաստից՝ պահեալ անգամանդ գչնորհ և գոճ և գբառս նախնեացն յիւրաքանչիւր թարգմանութեանն. զի որոց ի գիտութենէն մտաւնին ունին օգտել, չահեցին ի ներոյն՝ որ եգաւ ի բուն գիրս. իսկ զհին թարգմանութենէն կարգեցաք ի տուրն մանրատիպ. զի հնաոճիցդ հայոցն ոչ ցնծասցուք առցին և զնաշակ այնր » :

Եւգինէոս Դ. Գահանայապետ Շուամմոյ, որ ի Փլորինտիա գումարուած ընդհանուր ժողովին եա-

քը՝ կոնգաւկ մը գրեց առ Հայս։ Ահա կոնգաւկին հայերէն թարգմանութիւնն տպագրուած է՝ ի Հռոմ՝ ի 1723 այսպիսի խորագրով մը. « Միաբանութիւն Հայոց ընդ Հռովմէական սուրբ Եկեղեցւոյն, վասն պարզաբանութեան նոյն օրինացն, և եօթն խորհրդոց սուրբ Եկեղեցւոյ, և այլ ևս բազում սուրբ խորհրդոց. որ եղև հրամանաւք Եւգենեայ չորրորդի սուրբ փափին ժողովն Ֆիւոբընցոյ, թուին 1439 ». Թարգմանիչն՝ ըստ վկայելոյ Գասպար Մանուկեան հայազգի կրօնաւորի՝ է Տէր Բարթուղիմէոս Աբգար, թարգման Հայոց՝ ի Հռոմ. իսկ լատին խորագիրն է. Concordia Armenorum cum S. R. Ecclesiæ; et declaratio articulorum septem, novæ legis Sacramenta, pleraque alia concernentium. Sub Eugenio papa IV in Concilio Florentino anno 1439 facta. Jussu S. D. N. Gregorio XV, et Sac. Congregationis de Prop. fide impressa.

Եւստաթիոս Արէնսթի. « Գրքուկ ծայրագոյն խնամատարելոյն Հռոմայ ժամանակիս մերոյ. Սոյնպէս յիւրեանց Եւստաթիոս Արէնսթի մեկնաւանանալ բժշկին, ընդգէմ սիրատեւեան ջառանկաց։ Գլուխ 37 գրեալ՝ ի նմանէ վասն Հայոց. իսկ՝ ի բաց թողեալ՝ ի նախանձոտ տպագրել առաւզին »։ Օրինակագրին խօսքերէն եաքը կ՛ուզեցինք հրատարակեցն. « Ահաւասիկ ծայրագոյն փիլիսոփայն ժամանակիս մերոյ՝ գիրք շարադրեալ է, վասն ցուցանելոյ որ Հայք ոչ են հերետիկոսք, այլ ճշմարիտ ուղղադաւանք. բայեպէս մեկնելով զոմանս, որք առ բառս միայն ուշին զառաքելութիւնն և ոչ՝ ի միտս։ Եւ անձնախանձաբար՝ (որպէս և է իսկ ճշմարիտ) ցուցեալ է զձեռնարկս գոլն սրբազնութեան սիրոյ սիրատեւեան առնուաքը սրբոյ երկրորդութեան։ Բայց գաղտապարտեցեալն հոգւով և մարմնով գերատարբերքն՝ նախորդն այժմու յաջորդի նորա բարեմտի՝ ի տպագրելոյ ... սուտ կրօնաւոր՝ գիւնեան երեսին մուխլին, և երկրորդ Նեկողայոսն գաղտապարտեալ տարկաւագի՝ ի բաց բարձեալ է՝ ի տպեցելոյն, առնելով թէ երկրորդ տպեցեալ վայրահալութեանցն աշակերտն տպիթէոյն, և իւր մոլար մտացն ընդգէմանալոյ։ Բայց և շարադրողի գրքոյն առաքինոյ ձեռա-

գիրն առ մեզ է. և մեզոգրեալ գիրքդ վասն ի լոյս ընծայելոյ զձեռագիրս իւրն գիտացուիցեն։ Ինձէն և կիրակոս իսկ ևս մեզոգրելի է. վասն բաժանեալ կոչիլդ զազգս մեր։ Ինձէն և քաղաքն անուն և հռուսական չունի։ լոյդ հաւանականապէս Գալոյ ապագրուիցեն է. և Աստուածատրեան գործա- րանիդ։

Եւրոպա լրագիր շաբաթական քաղաքական և առևտրական, աշխատասիրեալ ի Մխիթ. Մխիթա- րից։ Վիեննա, պաշտպան առ ըր Աստուածածնի վանիդը. 1847–1857։

— Օրագիր քնաբանական, աշխատասիրեալ ի Մխի- թ. Մխիթարից։ Վիեննա, ի տպար. Մխիթար.։ 1858–63։

Եփրեմի (Ս.) մատենագրութիւնք.

Հատ. Ա. Մեկնութիւն Աւետեաց, Ելից, Վհ- ատոցս, Թուոց, Օրինաց, Յեսուայ, Դատաւորաց, Թագաւորութեանց և Պեսպղտից։

Հատ. Բ. Մեկնութիւն Շաբաթապրատ. Ա- րանց։

Հատ. Գ. Մեկնութիւն Եզեկիէլ Պատգամի։

Հատ. Դ. Ճառք ... ի ծնունդն Քրիստոսի։ — ի քառասնորդաց պահոցն։ — ի սուրբ յարութիւն- քեանն։ — ի յարութիւն մեռելոց։ — Քարոզութիւն սուրբ Աստուածածնին։ — ի սուրբ խոյրն սուրբ Աստուածածնի։ — Քարոզ և յերդմն։ — Ա- ղօթք։ — Ի Քրիստոս։ — Ի սուրբ Աստուածա- ծին Եմմանուէլ։ — Ի սուրբ Աստեփանոս նախա- վկայ։ — Ի վկայսն տեառնէրց։ — Ի յարու- թիւն մեռելոց։ — Վասն գաւառացումն։ — Քարոզ առաքելական։ — Քարոզութիւն սրտից։ — Քա- րոզութիւն առաքելական։ — Վասն երեսից և վշ- տաւորաց։ — Վասն քնոյ և արթնութեան։ — Վասն հանգստից։ — Վասն խոնարհութեան։ — Վասն յար- ղութեան մարդութեան, սրտից և աչաց։ — Աղօթք։ — Աղօթք զղջման։ — Ի կատիճն։ — Վասն ճիշդ- ցելոց։ Վենետիկ, ի տպարանի Ս. Ղազարու, յամի 1836, ՈՄՀԲ։

« Տացուք համարը, կ'ըսէ յառաջաբանն, կարճ'է կարճոյ գրչագիրը օրինակացն, յորոց գրուվանգակու- թիւնս գայս արարաք։ Մեկնուածոյն Աբարածոց մինչև ցՆաւտրգան մի ևս էր օրինակ գոյր 'ի Ձեռին մերում. այլ բոլորագիրը էր ընտիր, գրեալ 'ի 1305 թուականին, և գործ Հայրապետ գրչի։ Բայց մեկնու- թեանն Յեսուայ, Դատաւորաց և Թագաւորու- թեանց կայր և երկրորդ օրինակ՝ նոյնպէս բոլորա- գիր. գրեալ յերկքասանեերորդ գարու առ ժամա- նակաւք Սահփանոսի Ուռայելեան. համապատիւ թերեւս կալեալ էր մեր գաս ընդ առաջնոյ օրինակին, եթէ բաց 'ի մարգիսրէն վրիպակաց, որ անխուսելի են 'ի սպառ, չէին գնգնալ 'ի նմա ուրեք ուրեք և մեծամեծ հատուածք բանից։ Սակայն ուր կարևոր այլայլութիւնք ընդհերցուածոց կային 'ի նմա, 'ի տորին ինքեան ջանակեցան։ — Մեկնութիւն Համա- բարբառ էրից աւետարանչաց և էրկքին աւետա- րանական Հառաչք, գրեալ 'ի Հաղբատ 'ի Թուին ՈՒՒ. բոլորագիր անհաղթ, այլ ոչ թերի յերկիւղած հա- ւատարմութենէ գրչին։ Ի յիշատակարանին Ան- նման ումն վարգապետ յիշատակեալ, զորմէ չունիմ ասել, հաւաքող արգելք մատենիս իսկ արգելք, եթէ թարգմանիչն. գովութեամբ խոսի գրչին զնմանէ՝ թէ « Որպէս աւանդ հայրենի յաղագս որդւոց յառա- ջապահեաս արարեալ գանձեալ և եգեալ՝ տուրբ և արգիւնակատար վարգապետ ումն Անանիա՝ ժառան- գողաց տանս Հաղբատոյ, և 'ի լուսաւորութիւն հանուրց աշխարհին։ Ի սմին մատենի զինի աւետա- րանական Հառիցն գրեալ էին 'ի նոյն գրչէ և երկքին Հառքն, յԵնովք և յԵղիա, վասն Եբրայեցւոց և Պաշխա- ռուաց, զորս 'ի հատոր Հառիցն խառնեցաք 'ի տպա- գրութիւնս, անխուռն զաւետարանական մեկնու- թիւնս բանից յայլոցն կալեալ։

Մատ 'ի վախճան տպագրութեան մեկնութեան ա- ւետարանիս եհաս առ մեզ 'ի բարեպաշտ ուսումնէ և միւս և օրինակ' բուն մատանց գիր աստուածա- բնաւոր հայրապետին սրբոյ Ներսեսի Լամբրոնացւոյ։ Բայց 'ի մատենիս յայսմիկ արտաքոյ մեկնութեանն առաջինն եւեթ գոյր 'ի էրից աւետարանական Հա- ւատոյ ոյսոս վերնագրով. Ընդդեմ Մասիխովնի որ

ան ոչ իմիք նման. և մինուհետեւ յառաջս աւե-
տարանչացն. և՛ի վախճան գալստեան տեառն. այն,
որ՛ի միում արիւնակից ելանել և բարեխաւսութեան ա-
ռաքելութեան: Չ յիշատակարան ցանկալի մատենիս ինքն
իւրանձին արձանագրէ զայս օրինակ. — « Փառք և
գոհութիւն նմա որ սկիզբն է և կատարած, ի նուաս
վաստակաւորէ Ներսէսէ: Տառապեալ Ներսէս, վրի-
պեալ յառաքելին խոհեմանէ, վերակացութեամբ Տեր-
ոնին քաղաքին և որ՛ի նմա մեծի եկեղեցւոյն պաշ-
տամանէ, գրաւոնս իմոյ գրագիտացն տառոյ գլուա-
ոակ գրչութեամբ՛ի մատեանս աստուածոյին, ի-
գուաս բազում անգամ գրագրականն ընդով հոգս
գրնականն և գիրթականն խոհեմութեամբ յաստուածոյին
եկեղեցիդ գոգն: Ո՛հ, ոհ, թերեւս ըստ մեծի Բրիս-
տոսի գիտութեանն պատահիցոյց՛ի գերկինս որ-
քայութեան ընդարձակաց: Ի թուս ՈՒԴ- : Մեկ-
նութիւն յորիգենեայ ընթերցուածոց Պաւղոսի. յորում
գՓիլիմոնեին իրրև գայոնի ինչ և ամենեին անկարօտ
մեկնութեան թողեալ է՛ի քոց ինքն սուրբ վարգա-
պետն, որպէս հաստատուն իմն կարծեցեալ զի որի-
նակին անհերքի է ... Ի կարգին խառնեալ է ընդ այլոցն
և գիտութիւն առ երկուս կարճեալ խրթին գի՛ ի ժա-
մանակին եթերեւս գասանէր յօրինակին սուրբ գրոց
յոյն կամ ասորի, որ ցարգ չերեւեցաւ ուրեք՝ բաց՛ի
հայ թարգմանութենէն, զոր ունին ամենայն գրչա-
գիր օրինակք Աստուածաշնչեայն մերոց ... Օրինակ
մեկնութեան թղթոցս գրեալ է՛ի թուին նոր բոլո-
րագիր հին՛ի ձեռն Սիմէոնի ուրուանի վարգապետի,
զոր նա ինքն գտագիտացեալ է յայլ տայգ և՛ի հին
օրինակէ իմիք յԱրծրուանեաց գաւառէ, ի թագա-
ւորութեան Գագկայ որգւոյ Աբասու և՛ի կաթողի-
կոսութեան Դաւթի: Ճառք և Աղօթք. — Ձաղմիցն
չմարթի ճշգիւ առ զօրինակացն գհամար. գի ոչ միա-
խառն ամփոփ գտանիցին, և ոչ ժամանակք գրու-
թեան նոցա երեւիցին, բայց յերկուց նոր օրինակաց
գրչէից՛ի ՌՀԸ և՛ի ՌԺԶ: Ահա գիմիս նոցա՝ որ բազ-
մաթիւ էին՝ ագամբ՛ի կարգին: Ոսկ Ճառիցն որ մեծա-
մասնեայ յայլեւայլ Հաւաքածոցն՝ որ առ
մեզ և որ այլուր: ... Ապա յօրինակացս ասեմ՝ յա-
ռաջին գհնագոյնս և գընտիրսն առաք մեզ յառաջ-

նորգ տպագրութեանս ... ի ձառից առաք տանիք թերակատար երևին, մանաւանդ որոց յոյն և կամ առորի բնագիրն ամբողջ կան. և տանիք և զոյգ ծոյգ զոր յառաջ տպագրութեանս ամիսոփնցաք. որոց լրութիւն՝ի հայրենասէր բարեպաշտէն քրիստոսի անձկանօք և երախտապարտ գոհութեամբ։ — Զայս ամենայն քրանսէան երկամբք՝ի յարհարեան մատենագրութեանց որոյ վարդապետիս հաւատքոյք, զոր գոտաք գերծեալս՝ի բազմածոխ ժանեաց ժամանակին։ Բայց ոչ թէ՝ի առնն եւնի առհմանին բանք նորա. զի ևն և այլ բազում մատեանք որոյ Հնօրս՝ի յոյն և յասորի բարբառս, որ առկաւին չգտան՝ի մեզ։ Իցեն և՝ի մերոց առն ոչ առկաւք, որ չիցեն առ նոսա. որով և գպրութեանս մերոյ յաճախեն պարծանք առ այլս ազգաց։

Evangelii concordantis expositio, facta a Sancto Ephræmo doctore Syro. In latinum translata a R. P. Ioanne Baptista Aucher Mechitarista. Cujus versionem emendavit, adnotationibus illustravit et edidit Dr Georgius Mœsinger, professor studii biblici A. T. Salisburgi. Venetiis, libraria PP. Mechitaristarum in Monasterio S. Lazari, 1876.

*Եօթն գիշերք կամ խոստկցութիւնք երկու հայպդի եղբարց։ Գիշեր առաջին։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ց. Ի. Քիւրքճեան, ՚ի Ղալաթիա, 1869։

*Եօթնեքին, ա թարուղք կենցաղավարութեան և քաղաքավարութեան համար քանի մ՚ընտիր կանոնք։ Աշխատասիրեց մեհտեսի Գրիգոր Հայկազան Դերձակեան ։։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Քիւրքճեան, 1861։

Եօթն իմաստասէրք։ Տփղիս, Գուրջումբեան գրատուն։

*Եօթն խօսք առ տղայս։ Աշխատասիրեաց Գաբրիէլ եպիսկոպոս Այվազեան։ Թէոդոսիա, ՚ի տպարանի Խաչիկեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1870։

Չանազանութիւն հինգ դարուց. Պատմութիւն հին և նոր կտակարանաց. երկասիրութեամբ Պապա պատրիարքի Անդրիանուպոլսեցւոյ: Երուսաղէմ. յատաքինական տպարանի սրբոց Յակովբեանց: ի. Տպ. 1862:

Չանգակ, քերթուած Շիլլէր քերթողի գերմանացւոյ: Վիեննայ, Ս. Ղազար, 1871:

Չասիկ համ նախասահմանութիւն: Պատմութիւն արեւելեան, վիշտեան գաղթուցւոյ: Թնդրէն Թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Կ. Պոլիս, 1867:

Չարմպր Զ. Մաերեանց. Տես
Աչքբնաբան հայերէն եւ ռուսերէն լեզուի:
Արքայադուստր Վարդենի:
Երբայր եւ քոյր:
Չսկայական ձեռքեր:
Պատմութիւն կաթուղիկոսացն Հայոց:
Փարոս, հանդէս բանասիրական:

Չաւան եւ Փառնակ, ազգային քերթուած. աշխատասիրութիւն Գ. Պատկանեան: Զմիւռնիա, ի տպ. Աբգարեան Վարժարանի, 1877:

Չաքարիա Սարկաւագի Պատմագրութիւն. Շատը Ա՜ն ի. ոցն 1870, «ի տպատանի արդեօ կոթողիկ էջմիածնի ի Վաղարշապատ... Նուէր առ վանահօրեղբ և հոգելնաւէր Յովհաննէս Սահակեանն Քաղեանանց, ի հատատիս խորին գոհացմանց և ի նշան երախտագիտութեան»: Գրքին սկիզբը գրուած Համառօտ Պատմութիւն կ'ըսէ. «Ի հրատարակել մերում զպատմութիւնս զոյս Սարկաւագին Չաքարեայի, զրուն ձեռագիր գտեալ հնգիներ ունէաք ի մատենադարանի Մայր Աթոռոյ մերոյ Կաթողիկէ Ս. Էջմիածնի. յորմէ զգալափարեցաք զնեբկայս՝ խուն ինչ փոփոխութեամբ կէտադրու-

թեանցն, ուղղութեամբ տառասխալիցն, և յատկապէս 'ի առաքին լուսանցան ջնջել թարգմանութենեն այլազգի բառից, և ընծայելք 'ի վայելս մերոց և առաքաց բանասիրաց։

« Աւաղ զի երբորդ հատորոյ կոնգակ անուանելոյ ձեռագիրս օրինակ հեղինակին չերևի 'ի միջի, զոր գոսաք յայլոց հալիս զմի օրինակ եւթե, թէ և այն ևս մի պակասութեամբք թերթից։ Ի բնագրին Ա և Բ հատորոց ևս գտանէին պակասութիւնք բառից, որք 'ի հնութենէ մաշեալ և որք քերթալք գոլով, անվերծանելի ձեան »։

Զբօսարան մանկանց համ Նուէր կապանդիլ պատկերազարդ։ Կ. Պոլիս, 1877։

Զբօսարանց մանկանց։ Վիպասանական հաւաքմունք։ Վենետիկ, Ս. Ղազար։

Ա. Շրճղնան խրոնկը, 1858։
Բ. Խոյրդեանան բնդդը, 1859։
Գ. Մօտ ևլ քաշած վիշտերը, 1861։
Դ. Մագդալինի, 1863։
Ե. Չկնոտին հիւղը, 1863։

Զբօսարան մանկանց. « Տղոց ընթերցանութեան համար կրթական խրատներ և պատմական օրինակներ »։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. կրիՃՃիեի, 1838։

Զբօսարան տօնից, համ տօներու օրուան համար մտածականներ։ Շարադրեց Գևր. Եպս. Չիւլֆիւեան, Երիտկ. արքեպիսկոպոսը։ Մխիթարեան միաբանութենէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874։

Զգօն։ Այս անունը կը կրեն սրբոյն Յակովբայ Մծբնացւոյ և համ իրեն ընծայուած ճառք.

Ա. Տպ. Opera Sancti Jacobi episcopi Nisibeni. Սրբոյ հօրն մերոյ Յակոբայ Մծբնայ եպիսկոպոսի ճառք. Sancti Patris Nostri Jacobi episcopi Nisibeni Sermones, cum præfatione, notis, et disser-

tatione de Ascetis, quae omnia nunc primum in lucem prodeunt. Romae, MDCCLVI. Typis S. Congreg. de Propaganda fide.

ի։ Տպ։ « Վերջ որ կոչի Զգուշ արարեալ սրբոյն Յակոբոսէ երիցս երանելոյ հայրապետին Մծբնոյ քաղաքի՝ զոր ինդրոյց սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորիսէ Լուսաւորչին, տակս ունելոյ զսրբոյս Սիմէոնէ ... ի սկզբան արձանացեալ սրգեանդ և ծանեալ ազգասիրի և բարեպաշտի անձնէ մեծահռչակ Յովհաննու մեծաւորէ Աբրահամ սեպհական։ Ցետս որում եկեալ տպարանին գործատունն, յամի տեառն 1824. հատ 22. ի Շառն գիշերս խոնձս, ի Կառամանդաւորիս ։ — Յառաջաբանին կ՚ըսէ. « Ա յս մատեան՝ որ սեպհականի ուղղափառաց յարգահեծանի գիտութենէ, ի 1755 ամի գրեցեալ սկզբան ազգաւ ի Շառամ, հանդերձ ծաղկաւանահեծանի և ընդարձակ ծանեծանահեծանի ի լաւին լեզուս այս, այն գիրքս սեծագիր՝ որ յարգ եղեալ, ոչ սակաւ աշխատահեծանի առաքեալ յանձնեցաւ վիպոյ։ այլ քան հարազատահեծանին զգուշացայ. վասն զի որ ապագրեցինն զայն ի Շառամ՝ չուձին առ ի բաւական գազափար ընծայ. այլ մի եւեթ ձեռագիր, որոյ անհարազատահեծանին վիպոյն առցեալ այն ձեռագիրն։ ... Ի ժողովել սիրոյ գձեռագիրս, գառաւ առանձին ձեռագիր մի ի գրեանց հանգուցեալ Յովհաննէս արտբիտզիի Կառամանդաւորացւոյ. որ ինձանէ նուէր էր, և ի սպառ սակաւ ի յարմարագրահեծանի, բայց արիւնակ նորոյն ծանուցաւ լինել ընծայիչն. և շառ էր սիրէ ինձ և այն լինէր լրացեալ. որ և ի սկզբանէ գործոյս եղև սիրէ առաքինոյ յընտրացս արարագրահեծանի մինչ ի լրումն գրելոյ ինձանէ բարեկարգ Հառին, ուրանոր առարկեցայ հազիւ գիրս ընտրանալ ընդ խորագիւս վիպոյս գործարին. ընդելութեամբ այլոց ձեռագրաց. և այնպէս կարգահեծանին Առաջնոյ հատոր յառաքեալ՝ որ է Հառ հեռաւ առանձահեծ. բայց և ոչ գիւրբինն՝ որ է արարագոյ սրբին, անուն արարեալ. այլ քան ձեռագրացն և քան սակեցելոյն՝ և սիրէ գայն եգաք ի վերջոյ ։

Զինոբ ասորի կամ Զինոբ Գլակ. « Գիրք պատմութեանց երկրին Տարօնոյ, որ կոչի Զինոբ: — Պատմութիւն երկրին Տարօնոյ, զոր գրեաց Զինոբ ասորւոց եպիսկոպոսն. հրամանաւ Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի: — Պատմզրական այսմիկ ատենս — Ականջագրուկ թէ եղիցիս, Ղազնալ գրծոց մերոյ առհասին՝ Տնզեակ ոմանց առչինիցես»: Ցիշատակարանն ալ կ'ըսէ ... « Եհաս ի կատար սպառեալ պատմագրքիս Զինոբայ ի զուարճութիւն բանասէր անձանց ընթերակայողաց ՌՃՂԸ ... ի տպարանի սուրբ մերոց գրիչս Գրիգոր Մարգանեցւոյ, ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի. ընդ հովանեաւ տուրք Աստուածածնին բազմահատուցք եկեղեցւոյն»: Գիրքին Հակատը յիշատակուած « վանականաց քարոզիչ տէր Օհաննէս աստուածաբան վարդապետն» էր Կոլոտ պատրիարքին Կոստանդնուպոլսոյ, որուն արգելամբ եղած է տպագրութիւնս, որգագրութեամբ Պաղտասար դպրի:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1832, այսպիսի մակագրով. « Պատմութիւն Տարօնոյ զոր թարգմանեաց Զինոբ ասորի» և ունելով ի գլուխ գրոցն այս գլխուցուածքը. « Զինոբայ այս՝ աշակերտ սրբոյ Լուսաւորչին և առաքելոցդ Ինանիենան վանից ի նմանէ կացեալ, հրամանաւ վարդապետին իւրոյ, որպէս ինքն իսկ պատմէ, գրեաց զդէպս զայս առ երիցունս ոմանս յատորիս: Ուստի հաւաստի թուի՝ ասորերէն զսա գրեալ. զի և ինքն իսկ՝ և առ որս գրէրն՝ ասորիք էին. մանաւանդ զի և ասորի գրով վարդէին կայնժամ մերքն: ... Այլ զսոյն պատմութիւն, նոյն ինքն սպա մատենագրին և ի հայ բարբառ երիւք յեղեալ. քանզի այսպէս ի գլուխ գրոցս գրուշէն գրչագիրք. Պատուհրեմ Տարօնոյ, զոր թարգմանեցաք Զինոբ ասորի: Բայց թէ զիմաստասիրեն ոք՝ փոխանակ պատմագրելոյ առնէ, և համարիցի զսա հայերէն գրեալ, և կամ յայլմէ ումեքէ յեղափոխեալ ի հայ, ոչինչ կամակորէ զինասա բառին: ... Որպէս գրեթէ ամենայն շարագրութիւք ի ձեռն գրչագրաց հասեալք առ մեզ, և առաւել սա ժամանակաց երկայնութեամբ աղաւաղեալ գտանի: Այլ մեք ի սուրգագրին օրինակաց զսպագրեցս զայս արարաք, հնգեակ արիւնա-

կաց բազդատութեամբ քան կարի ուղղագրել։ Ո-
րիք ուրիք լինի և հատուածք ինչ, որ թէպէտ յերես
և՛ ի լոյս արձնակս պահանջին, այլ մեք ոչ ծոցաք
զայնս՝ ի լոյս. որպէս զի մի զրկեսցին հետևողք մե-
ծոց աշխատիցն՝ ի անգիտութենէն որ՝ ի նոսա »։

*Զևիխուռ հայրենեաց. հանգէս տաճարական։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Մխիթարեանց, 1863։

*Զէյթունի գործքերը. Քնարեխառնի և Մուշ վանօրէից և վարժարանաց վիճակը։ Կ. Պոլիս. 1869։

*Զէյթունցիք եւ Լուսաւորչական Հայք։ Գրեց Հ. Ալտունեան։ Կ. Պոլիս, Ալտունեան տպարան, 1869։

*Զէնիաթ – Ղէնիաթ Գեզամեանի։ Տֆխիս, Կով-
կասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Զէն ընդդէմ փորձութեանց։ Կալկաթա, 1822։

Զէն հոգևոր. « Գիրք կոչեցեալ Զէն հոգևոր. որ ունի զերիս մասունս։ Առաջին մասն է լուծումն առաքինութեանց Հրէից և համառօտութիւն առաքինութեանց։ Երկրորդ մասն է քրիստոնէական վարդապետութիւն առձեռնաբար։ Եւ երրորդ մասն է՝ հատուածք չքնաղագոյն պատմութեանց եկեղեցականաց՝ իմաստք բազմաբեր։ Եղծագրեալ՝ ի Յակոբ պատրիարքէ Կաստանդնուպոլսոյ, որ և երրեմն պատրիարք սրբոյ Երուսաղէմի։ Հարկաւոր առնուն աւանդից մանկանց եկեղեցւոյ։ Տպեցեալ ծախիւք հրատարակութեան՝ ի նոյն վերատպեցեալ քաղաքի, ... յամի տեառն 1757, և Հայոց ՌՒՃԶ »։

*Զինչ է եկեղեցի։ Վիեննայ, Ս. Ղազար, 1844։

*Զուարճախոհութիւնք Բալաքիրեվի պատանեկան զուարճախոհին կիպռեր Ռուսաց մեծին Պետրոսի։ Թարգմանեալ՝ ի Ռուսաց լեզուէ Աւետիք Խաչիկեանց։ Ս. Պ. Բուրգ, 1858։

*Զուարճալիք բնապատմութեան, ի Հ. Աստուածատուր Վ. Աստղեան, ի Մխիթ. ուխտէ Վենետիկ, տպ. Մխիթարեան, 1854։

Չտուքիւն հայկաբանութեան։ Տես Քերականութիւն Հոլով Ծովհաննու։

Չրուցատրութիւնք ի տառիկ լեզուէ ի հայ։ Թէոդոսիա, 1864, ի տպ. Խաչիկեան ուսումնատենչ ազգիս Հայոց։

*Չրպարտութիւն զրպարտութեան վրայ։ Մ. Վ. Կ. Պոլիս, տպ. Մխիթարեան, 1861։

Չօրպեան (Ն. Մ.)։ Տես
Ընթերցանութեան վարժութիւն։
Ընթերցասիրութիւն։
Նամականի ընտանեկան։
Նկարագիր ազգային դաստիարակութեան։
Ռոպէնսօն գերմանացի։
Վարք Ցիսուսի։
Տնտեսական տեղեկութիւնք։

*Էլիզա կամ Վերջին Աբենչեան պատերազմն գէպք մը։ Գրեց Ալմենակ Հայկունի. Հատոր Ա և Բ։ Զմիւռնիա, տպ. Տէմէեան, 1861 և 1868։

Էմիլ Սուվէսդրի Հասընտիր վէպերը։ Գազգիական բնագրէն ազատ թարգմանուած։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1864։

Էմին Մկրտիչ.
Վէպք հնոյն Հայաստանի. Քննութիւն Մկրտչի Էմին. Մոսկվա, 1850, ի տպարանի Վլասովիրոյ Գոլեթիէ։

Ընտիր հատուածք ի գրոց նախնի և արդի մատենագրաց Հայոց, հանգերձ բառագրովք ի հայկական ի Ռուսաց բարբառ. Մոսկվա, 1849, ի տպարանի Լազարեան ճեմարանի արեւելեան լեզուաց։

Շարականի յիսնատարբ բարգմանութիւն՝ ի ռուս, Մոսկուա, 1878։

Մոսկուայ խորհրդոյ պատուիրեալ բարգմանութիւն՝ ի ռուս, ձեռնադրեալ եւ ծանօթագրեալ։

Պարզանոյ քարոզչական պատուիրեալ բարգմանութիւն՝ ի ռուս, ձեռնադրեալ եւ ծանօթագրեալ։

Աստղիկեան պատուիրեալ բարգմանութիւն՝ ի ռուս, ձեռնադրեալ եւ ծանօթագրեալ։

Մոսկուա խորհրդի եւ իր պատուիրեալ գիրքը, քննադատեալ Մկրտչի Լեմէ, ՝ի ռուս բարգմ.։ Մոսկուա, 1882։

Հայոց ձեռագրական հրահանգը, քննադատեալ եւ ուղղագրեալ Մկրտչի Լեմէ, ՝ի ռուս բարգմ.։

Հանուրդ պատուիրեալ ձեռնհաս Հայագրաց, ՝ի ռուս։

Տես Բիւզանդ, Ղազար Փարպեցի։
Մովսէս Կաղանկատուացի։
Ցովհաննէս Դրասխանակերտցի։
Սեբէոս Միւնեաց եպիսկոպոս։

Էմինեան (Հ. Սրապիոն Վ.)

Երկրագրական բառգիրք, այսինքն Դաշտերկրին, Հայերկրին եւ Տաճկերկրին. զոր յօրինեաց Հ. Սրապիոն Վ. Էմինեան՝ ի Մխիթ. ուխտէ։ Ի Վիէննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1853, ՌՁԲ։

Բ. Տպ. 1870. հանգերձ յաւելուածովք՝ ի վերջոյ։

Տես Ամանկինեան մտաճանութիւնք։
Ցիշատակարան քաղաքական վարուց։

*Էս էլ քի մոցիրլութիւն. Հնգ. Տերբ – Պրիգրինոց. Կովկասեան պրավոճնառոդոց, Տֆխիս, 1866։

Էր ընդ եղբարն. « Տեսութիւն ազգիդ պատմութեան ընդդէմ Ամառուածպատն ասեպատնիչն Ցովհաննու. արտրեալ Ներսիսի Էմդրատացւոյ արքեպիսկոպոսի »։ Ց'էջ 158 մեծատառ խոյտպրով մէջ. « Վասն կենաց և հնգութեան և շնոր-

հայ սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն, հնդկնակի այսր գրքի, համառօտ ասուածիւն։ Ճիշտաւակրոնն ալ կը յաւելու. « ... Տպեցաւ սուրբ գիրքս 'ի թըւին Հայոց ՌԺԶԸ. 'ի հայրապետութեան սրբոյ էջմիածնի, Տեառն Աբրահամու սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց ... 'ի նորակազմ տպարանի աներեսատացի Տիրացու Բարսեղիս, և եղբօրն իմոյ Տիրացու Յակոբին. 'ի կոստանդնուպօլիս քաղաքի »։

Տես Հանգիստ երանելւոյն Յովհաննու։

*Էրիզա, հանգէս կիսամեայ։

*Էփիմերտէ, ընդհանուր գուշակութիւնք։ Կ. Պոլիս, տպ. Յ. Գաւաֆեան, 1878։

Էօժէն Սգրիպ.

Վալերիա, կատակերգութիւն յերիս արարուածս. Թարգմանեաց Տիգրան Գարագաշեան։ Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1864։

— Մարիկտ, Նորատի հնոջ մը յիշատակներն։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Էօժէն Սիւ.

Գաղտնիք փարիզու, վիպասանութիւն։

Թափառական Հրեայ. վիպասանութիւն։ Հատոր Ա. Բ. Կ. Պոլիս, 1854։

— Նոր Թարգմանութիւն. աշխատասիրեց Կ. Ս. Իւթիւճեան։ Հատոր Ա–Լ. Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Մասիս լրագրոյ, 1867–1869։

Գաղտնիք փարիզու. Թատերգութիւն 'ի հինգ արարուածս և 'ի մեռասան պատկերս. Թարգմանեաց 'ի գաղղիական բնագրէ Հայկ Յակոբ Տէտէեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Տէտէեան, 1867։ —

Էֆիմերտէ. « Գիրք որ կոչի Էֆիմերտէ։ Նախ պարունակի սոս շրջանն մշանկնաւոր՝ տարեկան զհուսմանց։ Եւ ապա համառօտութիւն հնգետասակ ամաց. այսինքն՝ Հռոմայեցւոց, Պարթեւի, Հայոց և Տաճկաց. յորինեցեալ 'ի Մատթէոս և 'ի

Ղուկաս գործոց վանականցւոց։ Երկրորդ, նոսա առանձին համառատութիւնս Տաթեւին Հռոմայնցւոց. որով հաստատակատար վարեր զիմ ազգս Հայոց։ Որք վերոյիշեալ ապստամբելոցդ եղեն ջանիւ Սարգիս արքեպիսկոպոսին Կաստանդնուպոլսեցւոյ։ Յամի Տեառն 1748. ի յունիսի 20, և ի Հայոց ՌԺՂ։ Երրորդ՝ յառնելոյ լինի ի վերջն Պղտուկ իմն վասն Նախատահմանութեան, զորոյ Թանգիլ Հրեշտակեան վարդապետն։ որ զոր խնդրոյ իմ՝ թարգմանեցեալ եղև ի Ղուկասու վարդապետէ։ Ի վենետիկ, ի տպ. Ամենայն Պատիցն »։

ի։ Տպ։ « Նոսա պատուհասին ասա Երջան մէնաքէնաւոր վեհապետին ... Երկրորդ՝ ընձեռաւածք տարբերական պրակութեանց, խառնուածոց։ և վերոյիշեալ գրասենաց. որք են Ամպն, Պատյէն, Յոգն, Եկեղեցի, Անձրեւն, Զեռնն, Կարկուտն, Փայլակին, Կայծակն, Վերադարձն, Հոգեւն, Աղեղն։ Նա և այլ նմանիմք երկրաբնիկք։ Երրորդ, ազգայական հանձնարարութիւնք և խոսք, որովք կարին գրասենաց մնանկութիւնք, ի ձեռն պատասխանոյ։ առ ի հետէ կամ յանվայելչութենէ խոսից։ Որք յօրինեցեալք եղեն ի գիտեցողն ասենից։ Տպագրեցեալ աշխատասիրութեամբ Պարգեւ արքեպիսկոպոսին »։ ... յամի Տեառն 1752. ի վենետիկ. ի տպարանի Ամենայն Պատիցն։ Այս երկրորդ տպագրութիւնս բազմաք կը տարբերի յառաջինէն. և ի վերջն կը գտցուի այսպիսի յիշատակութիւն մը. « Ընդհանուր և ազգասիրական Տեառն եղելոցս տպագրութիւնս այսր փոքրագիր գրոց կոնդակս. (որ և իբր գրասենասն ինձ ասասիանալոյն մնաց կոնդակ)։ ի բարեվայել քաղաքն վենետիկ. ի խնդրոյ այնորիկ սկսաւ տպել, որոյ անունն ի յառաջին հանգամն տպին մնակագրեցաւ։ Ուստի խնդրեմ ի վայելչագոյգ յիշատակիկ յազգիս ձեր զձեռագս տպին և մեր »։ Առկայն գրոց հանգամք՝ ինչպէս առաջնոյն, մնանաւոր անձի մը ոչ բարերարի յիշատակութիւնը կը պակսի։

Գ։ Տպ։ « ... Յորում պատուհասին նոսա՝ Երջան մէնաքէնաւոր վեհապետին։ Երկրորդ՝ ընձեռաւածք տարբերական պրակութեանց։ Երրորդ՝ Հաւատամունք ընդհանուր բանից խնամատարութեանց։ Չորրորդ՝ Տեղեա-

կան հանձարեղութիւնք և խաղք: Նախ տպագրեցեալ եղև աշխատասիրութեամբ Սարգսի արքեպիս. կոպոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ, ի յօգուտ և ի զբաղմունքն գեղափիթիի մանկանց ուսումնասիրաց մերոյին ազգի. և այժմ երկրորդաբար տպագրեցաւ ջանադրութեամբ և ծախիւք յումեքեք բանասիրաց »: ... Յամի կենարարին մերոյ 1772, ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօզեթոլի:

Դ. Տպ. ի Վենետիկ, ի վանս Սրբոյն Ղազարու, յանուն Անտոնի Պօզեթոլի, յամի 1796:

Ընդ եղեալնեաւ, յամայութեան բացավայրի խորհրդածութիւնք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874:

Ընդհանրական թուղթ սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ: Ցներսէս Շնորհալի:
— Թարգմանութիւն յաշխարհիկ բարբառ: Կ. Պոլիս, տպ. Ռ. Յ. Փիւրքճեան:

Ընդհանուր ճանօթութիւն ի վերայ աշխարհին Պարսից, Լանկլէսեան Լուդովիկոսի գաղղիացւոյ: Թարգմանեաց ի գաղղիականէ Յակոբ Շահան Զրպետեան Եգեսացի, ուսուցիչ հայկական լեզուի ի Փարիզ: Գաղղ. պարսկ. հայերէն՝ պատկերազարդ: Փարիզ, 1818:

*Ընդհանուր պատմութիւն. Հատոր Ա և Բ: Թիֆլիզ, Գուլամիրեան դպրատուն:

*Ընդհանուր պատմութիւն, ազգային բարձրագոյն գպրոցաց համար. գրեց Հ. Նիկողայոս Վ. Ակինեան, ի Մխիթ. ուխտէն: Հատոր Ա: Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1861:

*Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ, ազգային դպրոցաց համար. գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Գովրիկեան, Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1879:

Ընդհանուր տեսութիւն երկրագնտոյ, ի Հ.

Ակեքսանդր Վ. Պաշտեան ՚ի Մխիթ. ուխտէն : Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1839 :

*Ընդհանուր ցուցակ Տաճկաստանի հայաբնակ գաւառաց, քաղաքաց, գիւղաքաղաքաց և երևելի գիւղօրէից : Կ. Պոլիս, 1864 :

*Ընդունելութիւն ընծայի, Աբգուկեան. Փարիզ, տպ. Աբամեան, 1853 :

*Ընդօրինակութիւն գործնական. յորում բովանդակի ուսուցին գծանկարութեան, և լուսատուէր արհեստի : Բաժանեալ յերկուս գիրս. աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Իգնատիոս վարդապետի Փափազեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ, ՚ի Մխիթարեան միաբանութենէ : ... Ի վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1814 - ՌՄԿԴ :

*Ընթացք հայերէն դպրութեան, կամ դիւրին ոճով աւանդեալ կանոնք հայերէն դպրութ լեզուի, Յովհաննու Պրուսացւոյ Տէր Կարապետեան, ՚ի պէս աքս ազգային ձեմարանին Սուրբ Երուսաղէմ, հիմ նեալ ՚ի յԻսպիւտար : Հրամանաւ տեառն Սահակ նոսի աստուածարեալ արքեպիսկոպոսի և պատրիարքի Կոստանդնուպոլսի. խնդրով և արդեամբ արքունի ձարտարապետ պերճափառ Յովհաննէս ամիրայի Պէոլրեան : Մասն Ա. Քերականութիւն : Յ՚Օրթագիւղ, յԱբապեան տպարանի, 1838 :

Ընթացք աշխարհիս : Քառասուն օրուան մէջ, ծիւլ Վէռնը գաղղիացւոյն : Թարգմանեց Մ. Մամուռեան : Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1877 :

*Ընթերցանութեան վարժութիւն, ՚ի պէտս դպրոցաց : Քիչ ժամանակի մէջ կարդալ սորվելու և սորվեցընելու դիւրին և զուարճալի եղանակ մը. աշխատասիրութեամբ Նիկողայոսի Մ. Չօրպաճեան : Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1857 :

*Ընթերցասիրութիւն, կամ Գիրք կարդալու մի-

*Ջոցաւ մտաւորական մշակութեան հաստելու օգտակար խրատներ. աշխատասիրութեամբ Ն. Մ. Զօրայեան: Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Միւհէնեանեան, 1852:

*Ընթերցարան գասագիրք ընթերցանութեան համ Նոր նախագիտեալիք մանկանց: Յօրինեց Սահփան Պ. Պ. Փափազեան: Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Միւհէնեանեան, 1866:

*Ընթերցարան լեզուին Ռուսաց. Հայերէն Թարգմանեալ ի Գաբրիէլ Վ. Այվազեան: Թէոդոսիա, ի տպար. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1862:

*Ընթերցարան մանկանց, ի պէտս աշակերտաց: Գրեց Պալասանեան: Թիֆլիզ, Գուլամիրեան գրատուն:

*Ընթերցարան մանկանց. որ է հատաքուածք օգտակար նկարագրութիւններու, զուարճալի պատմութիւններու, պիտանի խրատներու, բարոյական առածներու և երգերու: Կ. Պոլիս, 1858:

*Ընթերցարան նոր, աշխատասիրեաց Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան, վաւերացմամբ ուսումնական խորհրդոյ: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1864:

Բ. Տպ. Հեղինակէն ընդարձակուած և փոփոխուած: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1869:

*Ընթերցարան նոր. աշխատասիրեց Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան: Փարիզ, տպ. Աբամեան, 1860:

*Ընթերցարան նոր, համ Նոր զուարճալի ընթերցարան հայերէն լեզուի, Թարգմանեալ ի Յ. Գալատեան: Թէոդոսիա, ի տպար. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1868:

*Ընթերցարան նոր հայրենի դպրութեան հայ մանկանց: Տեսր Ա. Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Միւհէնեանեան, 1866:

Ընթերցարան նոր Փերզական և Հնգերէն. աշխատասիրեց Գ. Սրուանձտեան: Կ. Պոլիս, 1866:

*Ընթերցարան. Բանալի Ա. Սուրբ գիրքը բանալու, կամ դիւրին դասեր նոր կարդալ սկսողներուն համար: Նոր-Նորք, 1879:

— Բ. Ընթերցարան մանկանց, գպրոցաց և ընտանեաց համար: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յ. Պօյաճեան, 1877:

— Գ. Ընթերցարան մանկանց, գպրոցաց և ընտանեաց համար: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յ. Պօյաճեան, 1877:

*Ընթերցարան. Առաջին մասն. Հրատարակիչ Գ. Մսերեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Մսերեան, 1878:

Ընթերցարան նոր: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց:

*Ընթերցարան Ամիրխանեան, Տփխիս:

*Ընթերցարան Առանձարի, Տփխիս:

✓*Ընթերցուածք (սկզբնական) գաղղիերէն և հայերէն, բառական մեկնութեամբ. դիւրութեամբ գաղղիերէն հասկընալու և թարգմանելու համար. աշխատասիրեց Հ. Եղիշէ Վ. Գաֆեթանձեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, Մխիթ. տպ. 1872:

Ընթերցուածք 'ի սուրբ գրոց: Շուշի, 1829:

*Ընթերցուածներ (բարոյական): Նորահաս անձանց և ծնողաց համար օգտակար խրատք և օրինակք: Գրեց Հ. Համազասպ Վ. Զամանեան: Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1878:

*Ընծայ, յորդոր միաբանութեան: Զրի. սարկով չի ծախուիր. 'ի Գրիգոր վարդապետէ Խապաւաճի: Փարիզ, 'ի տպ. Վալտէրի, 1855:

*Ընծայ կաղանդի օրվայ կամ Նոր տարւոյ։ Ս. Պետերպուրգ, 1858։

*Ընծայաբերութիւն Ներսիսեան դպրոցի, Սրբազան Նախագահին, յարգոյ Հոգաբարձուաց, մեծ. Նոր ընտրեալ Տեսչին և Նորա մանկավարժական դպրոցին, ևս և նոյն դպրոցի մերձակայ Յոբելեանի օրուան, մի Գիւմրեցւոյ կողմից։ Թիֆլիզ, ի տպարանի գլխաւոր կառավարութեան վիսսարքայլն Կովկասու, 1874։

*Ընկերութիւն. Աղգասիրական և բարեպաշտական ընկերութիւն Հայոց, հաստատեալ վասն ողորմելի տառապելոց և անտէրունչ բանտարկելոց որք կան հասեալ ի յեսին կէտս յուսահատութեան։ Կ. Պոլիս, 1862։

*Ընկերութիւն անարատ յղութեան սուրբ Աստուածածնի. «Օրհնեալ լիցի սուրբ և անարատ յղութիւն երանուհւոյ կուսին Մարիամու»։ Հռոմ, ի տպ. Տարածման հաւատոյ, 1853։

*Ընկերութիւն Հայկազեան դպրոցաց։ Կ. Պոլիս։ ի տպ. Յովհ. Մխ-Հէնախեան, 1860։

Ընտանի խօսակցութիւններ Անգղիարէն, Հայերէն, Յունարէն և Թաղղիարէն լեզուներով։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1845։

*Ընտիր Հայկազունք։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872։

Ընտրութիւն հոգւոց. «Ի պէտս ուղիղ կանոնաւորութեան գործողութեանց անձին և այլոց. գործ՝ պիտանի մանաւանդ պատշնորդացն հոգւոյ։ Արարեալ Հ. Յովհաննու Մկրտչի Սկաբամէլեան յընկերութենէն Յիսուսի։ Յիտալականէն ի հայ բարբառ թարգմանեալ, ի Հ. Պօղոսէ Տէվրիչեանց Կոստանդնուպօլսեցւոյ, ի Լիբանանեանց»։ Ի Հռոմ, ի տպարանի սուրբ Ժողովոյն տարածութեան հաւատոյ, 1816։

*Թալէրան. Գրեց Ղ. Յովակիմեան: Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Միւհենտիսեան, 1871:

Թանգարան ազգային երգոց: Կ. Պոլիս, 1862:

Թանգարան բարեզարդ « *կամ հաւաքուածն զուարճալի և քաղցրալուր պատմուէթեանց*: Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ ի հայկական բարբառ, աշխատասիրութեամբ Պետրոս վարդապետի Պուռնազեան Կաթնեցւոյ աշակերտին Բրուսականաի ի գիւղաքաղաքն և ի յօդուտ ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ: Հատոր Ա. և Բ: Յամի տեառն 1809 և ի Թուին Հայոց 1258. արդեամբք և ծախիւք պարոն Սարգիս Մատուր Աղայվալենց կոչեցելոյ. և ի Նորին Նորագերա տպարանի որ ի Մատրաս»:

*Թանգարան կիլիկիոյ. Հատ. Ա. Աւագեաթանուէթիւն հոգեկան. հեղինակուէթիւն ֆէօշըրըսլէկն բժշկի, դասատուի ի բժշկական ճեմարանին վիէննայի: Գերմաներէ թարգմանեց Տօքթ. Մանուէլ Բարուճակ Իւթիւճեան: Կ. Պոլիս, 1867:

Թանգարան խրատու. *Յօրինեալ ի Պօղոս արքեպիսկոպոսէ Անդրիանուպօլսեցւոյ, ի նախկին պատրիարքէ Կոստանդնուպօլսոյ, ի միաբանուէթենէ սրբոյ Երուսաղէմի. բաժանեալ չերկուս հատորս. յառաջնումն ցուցանի օգուտն առաքինուէթեանց լինչ, որք առնեն զմարդն երջանիկ. իսկ չերկրորդումն ճնշան մոլորուէթեանց՝ որ առնեն զմարդն թշուառ, ևս և հարկաւոր միջնորդք վերկուէթեան ճմարիտ քրիստոնէի: Յօրթագիւղ, ի տպարանի Պօղոսի Ա. թապէեան, 1824:

Բ. *Տպ. Յերուսաղէմ, ի վանս Սրբոց Յակովբեանց, 1851:

*Թանգարան հասարակաց (Bibliothèque populaire). Աշխատասիրեաց Գաբուսա Կոստանդեան: Զմիւռնիա, ի տպարանի Եղբարց Տէմէեան:

— Ա. Գանկաբանութիւն հաւանաւոր. Phrénologie.
— Բ. Երկրաբանութիւն հաւանաւոր. Géologie.
— Գ. Ձգողականութիւն. Attraction.
— Դ. Քիմիաբանութիւն. Chimie.
— Ե. Էլեքտրաբանութիւն. Électricité.
— Զ. Կենդանաբանութիւն. Histoire naturelle.
— Է. Բուսաբանութիւն. Botanique.
— Ը. Ջերմաբանութիւն. Calorique.
— Թ. Առողջաբանութիւն. Hygiène.
— Ժ. Աստղաբանութիւն. Astronomie.
— ԺԱ. Լուսաբանութիւն. Lumière.
— ԺԲ. Մագնիսաբանութիւն. Magnétisme.
— ԺԳ. Մեսմերականութիւն կամ կենդանի Մագնիսաբանութիւն: Mesmérisme; Magnétisme animal.
— ԺԴ. Նմանաբուժութիւն. Homoepathie.
— ԺԵ. Մթնոլորտաբանութիւն. Météorologie.
— ԺԶ. Ձայնաբանութիւն. Acoustique.

√Թաստոնի Աղերսանդր. Ապացոյցք կրօնից և պատմախոհատուութիւնք: Թարգմանեաց Հ. Մկրտիչ Վ. Ազգերեան, Աթոռակալ Մխիթարեան ուխտին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1844:

*Թատրոնք (բարոյական), տղոց սիրտը կրթելու համար: Հատոր Ա. Բ: Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1850-52:

Թատերգութիւնք յօրինեալք 'ի Հ. Պետրոս վարդապետէ Մինասեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ:
— Խոսրով Մեծն, ողբերգութիւն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845:
— Սմբատ Ա, ողբերգութիւն: Վենետիկ, Սուրբ Ղազար, 1845:

Թարգման ռուսերէն լեզուի: Կ. Պոլիս, 1878:

Թափառական Հրէայ: Տես Էօժէն Սիւ:

Թափորի տետրակ տարեկան. « Սուրբ Յարու-

Թէհան տաճարին մէջ կատարուած Հանդէսներու և Թափօրներու կարգն ու արարողութիւնն»: Ե-րուսաղէմ, 'ի տպ. Սրբոյ Յակովբեանց, 1839:

— Նոյն՝ Հաբաթեան: Երուսաղ., 'ի տպ. Սրբոյ Յակովբեանց, 1838:

— Նոյն՝ «Սուրբ Յակովբայ տաճարին մէջ կատարուած Թափօրներու և Հանդէսներու Համար»: Տպ. 1870:

Թեսաւրոս. «Իմաստասիրութիւն բարոյական. յօրինեալ Յովհաննուէլէ Թեսաւրոսէ 'ի մեծանուն կոմնէ և 'ի պատուական ասպետէ տէրութենէն Սաբաւդիոյ: Թարգմանեալ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Սիսեբանց, յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի աբբայի, տպագրեալ... արդեամբք և ծախիւք Տահրիմանեանց երկուց եղբարց՝ Բարսղամեան պարոն Յովսեփին և Զաքարին»: ... Յամի տեառն 1793, 'ի մայիսի 30. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԽԲ:

*Թղուկ գործ Ակֆ. Դոդէի. Թարգմանութիւն Հ. Տէր-Մէքայէլեան: Փիզիզ, 1881: Ծախքովմ է կեդրոնական և Կովկասեան գրախանութներուն:

Թերզեան Թովմաս: Տէս
Անակրէոնի տաղք:
Արշակ Բ. ողբերգութիւն:
Մտամարզութիւն:
Յովսէփ Գեղեցիկ:
Սանդուխտ կոյս, ողբերգութիւն:
Օլէնտորֆ, Քերականութիւն
գաղղիարէն լեզուի:

Թէլամաք. «Պատմութիւն Թէլամաքի որդւոյ Յուլիսի: Արաբեալ և շարադրեալ 'ի մեծէ Ֆրանչէսքօ Ֆէնէլոնէ, արքիեպիսկոպոսէ Սալենեաքի, որ էր գաստիարակիչ վսեմափառ Թագաւորին Ֆրանսայոց. որ և եղև յետոյ արքիեպիսկոպոս և գուքս Փամպրէի, և սեպուհ կայսերական: Վերստին նորոգ սրբագրեալ և ուղղեալ 'ի վերոյ ձեռագրոյ հեղինակին, և թարգմանեալ 'ի գալլիական լեզուէ յիտա-

լինկան բարբառ։ Եւ այժմ փոխագրեալ ՚ի դալլեա-
ցւոց և յիտալիացւոց լեզուէ ՚ի հայ բարբառ, Հանիւ
և աշխատասիրութեամբ Մարգար Զաքարիայի Խո-
ճենց Երեւանցւոյ։ Սրբագրեալ զգուշութեամբ ՚ի
հեռագրոյ Թարգմանչին՝ ՚ի Թադէոս վարդապետէ
Կոստանդինուպօլսեցւոյ Մարուգեան։ Տպագրեալ...
հրամանաւ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի ծայրագոյն
նուիրակի՝ և հիւսիսային կողմանս եղեալ ազգիս
Հայոց առաքելաշաւիղ Առաջնորդի, Սանահնեցի Եր-
կայնաբազուկ Ազգութենանց՝ Լխմանաղնեայ Տէառն
Յովսեփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի՝ հիմնադրի Նոր
Նախիջեւան և Գրիգորուպօլ քաղաքացն։ Արդեամբք
և ծախիւք՝ Ազնիւ պանծալի Լխման՝ Ազայ Եղիազա-
րեան Ազայ Յովհաննէս վեհաշնեայ պարոն Պօղիով-
նիկին, ՚ի յիշատակ կանխաթեառամ միակ որդւոյն
Իւրոյ՝ Ազայ Յարութիւն ՚ի Տէր Հանգուցելոյ։ Յամի
Տէառն 1793, ՚ի փետրվարի 20։ Իսկ ՚ի թուին Հայոց
ՌՄԽԲ։ Ի տպ. Նորին Բարձր Սրբազնութեանն։ Ընդ
հովանեաւ երկնահանգէտ Սուրբ Խաչ վանիցն՝ որ ՚ի
Նոր Նախիջեւան »։

Տէս Տելեմաքայ արկածք։

Թէոդորոս (Քալթենեաւոր) Ճառք։ Վիեննեայիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1833 — ՌՄՁԲ։

Ա. Երանելոյն Թէոդորոսի ընդդէմ Մայրապուզացւոյն։

Բ. Նորին երանելոյն Թէոդորոսի ձգնաւոր միայնակեացի և. վարդապետի ներբողեան ՚ի սուրբ խաչն ատտուածընկալ և. ՚ի տնօրէնուրիւն տեառն մերոյ և. փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի։

Գ. Երանելոյն Թէոդորոսի միայնակեացի գովեստ ՚ի սուրբ Աստուածածինն և. ՚ի միջոց կոյսն Մարիամ։

Տպագիրն կը ծանօթացանէ. « Թէպէտ և զառաջնեայս Ճառ գտաք մեկտագրեալ յանուն Թէոդորոսի, բայց երկբայիմք Թէ խառնեալ իցէ ընդ ոմն քահանից Թադէոսի ուրուն, որ սիրէ կազմել ստէպ բառս հռաբարդս և քառաբարդս, և ածանցս ծանրալուրս. զի գիւրաւ մարթին չփոթիլ անուանքս Թադէոս և Թէոդորոս »։

*Թէոդորոս Ռշտունի, գրեց Մ. Քէրենց։ Տփղիս, ՚ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1879։

√*Թէ որ ամուսնացընելու աղջիկ մը ունենայի. «Հեղինակութիւն Ալէքսանդրի Վէյ։ Թարգմանեց Պետրոս Յ. Ադունի։ Գործ Գրական միութեան, որոյ նպատակն է տգիտին մատնագրութեան օգնել»։ Կ. Պոլիս, 1879։

*Թէ ինչ շահեցանք Պերլինի վեհաժողովէն։ Մինաս Զէրաղ։ Կ. Պոլիս, տպ. Ադամեան, 1877։

Թէոփիլոս. «Այսինքն խօսակցութիւն Թէոփիլոսի ընդ վարդապետին յաղագս Ճշմարտութեան և ջերմեռանդութեան։ Ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի կաթուղիկոսի ամենից Հայոց. ՚ի Ալեքսանդրիա քաղաքի։ Յամի տեառն 1701, յունվարի»։

Հեղինակը կը ծանուցանէ ՚ի յառաջաբանին. «Որովհետև շրջեցայ ՚ի միջ Հայոց, իմացեալ ճանաչեցի զնոսա ունողս զկատարեալ փափագ առ ՚ի յիմանալ զճշմարտութիւնն Հաւատոյ, և ծառայել Աստուծոյ ջերմեռանդապէս. ուստի յայտ է զի են որպիսք Բարձրելոյն ըստ տէրունական բանին, վասն որոյ յոյժ արամեցայ. զի թէպէտ խնգրելին զՀայն կենաց, բայց ոչ ոք գոյր զի բնկանիցէր նոցա պարզապէս միտեւթեամբ։ Որոյ ազագաւ յօժարեցայ և ես կարկառել զբանս ինչ խրատոյ պարզ և յատակ բառիւ»։

Թէոփրաստոսի նկարագիրը ՚ի հնումն բնագրէն փոխեաց ՚ի մեզ Հ. Ադրէն Վ. Կոմիտաս Բագրատունի, ՚ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830։

√*Փիլոյի (Լուդ.) սկզբնական գաղափարք պարզ ուսումնասիրութեան. Թարգմանեաց Հ. Պետրոս Վ. Պիւզանդեան ՚ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1868։

*Փիֆլիզի ջուրը եւ օդը. աշխատասիրութիւն Սահակեան, մ. բ. բ. Տփղիս, ՚ի տպ. Համբարձումեան Լինֆիանձեանց։

Թումա ապուվնացի։ Տես
Խոստովանաբան։
Նախասահմանութիւն։

Թումա Արծրունի. « Պատմութիւն տանն Արծրունեաց, ի Թումայ վարդապետէ Արծրունւոյ։ Ի Կաստանդնուպոլիս, յ'Օրթագիւղ. ի տպարանի Պողոսի Արապեան Ապուչխեցւոյ. 1852-ՌՄԱ»։

Տպագրիս յառաջաբանն. « ... Օրինակ մատենիս ընծիր ձեռագիր գրեալ ի վանս Աղթամարայ ի թուին ՉՄՒ ... բաւական էր ի տպագրութիւն գրոցդ. սակայն ցանկալի եղև և այլ գաղափարս գտանել ի համեմատութիւն. և առաւելապէս ի լրումն պակասութեանց ինչ հնագիր օրինակին։ Գտան երկու յիշատակիր օրինակք ձեռագրեալք յայսմ գարուս ի նոսր ստացեալ տարազ գրոյ. սակայն որ ինչ ի հին օրինակին՝ նոյն և յերկուսին ի տուա պակասէր. զորս բանիւ հնոյ օրինակին նշանակեցաք ի տեղիս իւրաքանչիւր։

« Աւաղելի քան զայլ թերիսն է՝ որ ի վախճանի բուն պատմագրութեանն Թումայի, որպէս համարիմք, և ի սկիզբն շարունակութեանն է. զոր և ես տեսանել յայսմ տպագրութեան (երես 343), ուր և հին օրինակն աւաղեալ տգրոյ զանկումն թղթոյ յիւրմէ օրինակէն։ Գանդի որպէս գիւրին է յընթացիկ անսխալ վիպագրն ուսանիլ, այս մատենս որ այժմ ի լոյս ընծայի, ոչ միոյ և նոյն մատենագրի է գործ, Թումայի ասեմ Արծրունւոյ, այլ յոմանց այլ ոք՝ որոյ անուն չէ մեզ ծանեալ, յառաջ խաչագողացեալ է գպատմութիւնն մինչև ի Ե՟Ձամ հայկական տումարս. որ է 1221 երորդ ամ փրկչական թուականութեանն, յորս անմատիճ էր Թումայի Արծրունւոյ մնալ կենդանի. այնմ որ գինքն ժամանակակից գնէ Վահգայ Արծրունւոյ մեռելոյ յամի տեառն 927։ Նոյնպէս և ժամանակակից իւր գնէ զՅովհաննէս կաթուղիկոս պատմութեան և զյաջորդս նորա մինչև ցՆերսէս, որ միով ամաւ յառաջ քան զմահ Վահգայ կալաւ զաթոռ հայրապետութեանն։ Ի վերջին յիշատակարանի գրոցս՝ շարունակող պատմութեանս ասէ չարաչրեալ գայս ի թուին ՉՄՒ, հրամանաւ և

ծախիւք Հարաբիոյն հայրապետին Հայոց։ զոր հա-
մարիմք համաշխիկոս Արեւմտեցւոյ, և խնդրով տեառն
Սահակայ արքեպիսկոպոսի Սեբաստացւոյ »։

Histoire des Ardzrouni, par le Vartabied Thoma Ardzrouni. (Collection d'Historiens Arméniens, traduits par M. Brosset, membre de l'Académie Impériale des Sciences. Tome I). St. Pétersbourg, Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences, 1874.

«Բիւրատնեայ. Վիպասանութիւն Վիճակ Հիւսկոյ։ Պատմութիւն բնորոշն Հարցմանց Գրիգոր Զիլինկիրեանց։ Հատոր Ա-Ժ. Զմիւռնիա, տպ. Տէմոկեան, 1868–70։

Թոմիա Կեմբացի.

Ա. Տպ. « Հանգիստ առաւելի Քրիստոսի, Թոմայէ Կեմբեցւոյ. Imitatio Christi Thomæ a Kempis. — Գիրք Թոմայէ Կեմբեցւոյ, կանոնաւորեալ կրօնաւորի՝ ի կարգէ արբոյն Օգոստինոսի. յաղագս հանգիստ առնուլոյն Քրիստոսի։ Թարգմանեցեալ ի Յոհաննիսէ վարդապետէ Կաստանգիոպոլեցւոյ, ի հոգևոր գաւարհանութիւն ձեռագրէ։ Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide, 1674; Superiorum permissu ».

Բ. Տպ. Նոյնակս ի Հռոմ, 1705։

Գ. Տպ. « Գիրք Թոմայէ Կեմբեցւոյ, յաղագս Հանգիստ առնուլոյն Քրիստոսի։ Թարգմանեցեալ ի Յովհաննիսէ յաղագրատ վարդապետէ Կաստանգիոպոլեցւոյ։ Ի խնդրոյ Հոռոմոյ Ներսիսի Սահրատի արքեպիսկոպոսի տպոյ Քրիստոսի։ Գործեաւ և ծախիւք Թովմասայ արքեպիսկոպոսի արբոյ Խաչին։ Ձոմի Տեառն 1696, յԱմստերդամ »։

Դ. Տպ. « Գիրք Թոմայէ ... ի հոգևոր գաւարհանութիւն ձեռագրէ։ և տպագրեցեալ ի Կոստանդնուպաւլիս, արդեամբք և ջանիւք տեառն Գրիգորի Պատրիարքի Հայոց։ Արդ որք հանդիպիք սմա ընթեռնուլով կամ լսելով, յիշեսջիք առ մեզ գնացուկարտուն տալին։ Եւ որք յիշէք՝ յիշեալ լիքիք ի Քրիստոս. ամէն։ Ի հայրապետութեան տեառն Եսայեայ կաթողիկոսի ամենից Հայոց։

'ի Թուաբերութեան Հայոց ՌՃՔԲ հոկտեմբերի ամսոյն ». Ծիշտ ատկարանն ալ ի'ըսէ. « Աւարտեցաւ գիրքս Յամսհնտեման 'ի Թուականութեանն Հայոց ՌՃՔԲ 'ի յունվարի Ը. 'ի վաստա մեծագոյնս Աստուծոյ և 'ի օգուտ ընթերցողաց։ Արդ որք զմեզ լիք սովաս առ աչեր Քիստոսի՝ յիշեսջիք առ ակր զմատակարարն որբին. և որք յիշէք զվարձս 'ի Տեառնէ առնուցուք. ամէն ».

Ե. Տպ. « Գիրք Թամայի Գևմրացւոյ կանոնաց նակի կրօնաւորի 'ի կարգէ սրբոյն Օգոստինոսի, յաղագս Յամսհնտեմանն Քրիստոսի։ Թարգմանեցեալ 'ի Ռուխանեխէ վարդապետէ Կաստանգնուպոլսեցւոյ. և վերստին տպագրութեամբ և բարւոք սրբագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ՝ աշխատասիրութեամբ և ջանիւ Տեառն Մխիթարոյ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ հայր կոչեցելոյ։ Ճամի անուան 1737. յունիսի 8։ Ի Վենետ., 'ի տպ. Անառնի Պօռեցւոյ ».

Զ. Տպ. « Թովմայի Գևմրացւոյ կանոնիկոս աբեղայի 'ի կարգէ սրբոյն Օգոստինոսի, յաղագս Ննջեցելոց լինելոյ Քրիստոսի գիրք երկու։ Նորոգ թարգմանութեամբ 'ի լոյս ընծայեալ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ, յաշակերտէ Մխիթարայ Աբբայի։ Ճամի անուան 1786 ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Ռուխանեան Քիսացեան ».

Է. Տպ. « Թովմայի Գևմրացւոյ, յաղագս Ննջեցելոց լինելոյ Քրիստոսի։ Թարգմանեալ Հ. Վրթանէս վարդապետէ Աւետեան, Մխիթարեան. երկրորդ տպագրութիւն։ Ի Վենետիկ, 'ի տպրան Ղազար. 1853 ».

Թովմա Մեծոփեցի՛. Պատմութիւն Լանկթամուրայ և յաջորդաց իւրոց։ Հրատարակեաց Կարապետ վարդապետ Եսհնազարեանց. Մխթարեան սրբոյ Էջմիածնի, և տպեալ սրբոյն Ննջեցեալ կայսերութեան Ռուսաց։ Փարիզ. 'ի գործատանի Եսհնազարեան. 1865.

Étude sur Thomas de Medzoph, et sur son Histoire de l'Arménie au XVme siècle, par Félix Nève, professeur à l'Université de Louvain.

Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-

roch dans l'Asie occidentale, d'après la chronique arménienne inédit, de Thomas de Medzoph, par Félix Nève, professeur à l'Université de Louvain.

*Թոմաս տարաւոյ Հայոց պատմութիւն Նոր հրատարակ։ Բերեց ի լոյս եւ ծանօթս ինչ ինչ արար Կ. Պատկանեան, ի տպ. Ս. Էջմիածնի, 1879։

*Թոմաս Արծրունի, գրեց Մեկինց, Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ազգանուն, 1878։

Ի. Տպ. Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան եւ ընկ., 1881։ Կամ՝ տպագրութեան Ազգային Դպրոց։

Թուպրանուեիան. « Կրճատեցին համարելոյ նորոյ գոլոյն, վերածելով ի գեղջին երգեանակ՝ վասն առնելոյ զանձնոյն հանգրուանին, որպէսն ի վանականն՝ օրդոն ի գնելն. որպէսն առ քահն, օրգան առ ծաղրութիւնն, առ սանձոյն ձեղ գնոյ եւ գահճակին, ընդ սանձոյն կոզմանս պիտոյիցն »։ Վերջին երկուքիցն մէջ տէր Հաճատուրեան վարդապետ, որք են ի միոյ տեղւոջէ առ միսն՝ ընդ բոլոր պիտոյիցն »։ Վենետիկ, 1711։

Թուպրանուեիան. « Ձերկուս գիրս բաժանեալ։ Յորում ասացին զնշանս ծանօթութիւնք գիտուց եւ գլուխ-հանելոյ եւ գհանդամանաց ծագման. եւ կանոնք յոլով յոգիք ազգի հայկազն պիտանիք. համեմատ օրինակիդ բոզմիք։ Այլ եւ բանք ինչ յոգուց գրոց գագրութեանց եւ փոխագրութեանց եւ յոգուց նշանակաց։ Արտեալ ի Հ. Սահակա վարդապետէ Աղամեանցէ՝ ի միաբանութենէ Մխիթարեանց ի Վենետիկ ասիւրագրութեան Մխիթարեայ միոյ արբոյից։ Տպագրեալ... արգելութիւք եւ ծախիւք բազմապատուն եւ քաջասիրի Տէրտէրեանց եղբարց հարազատաց, Բարթողիմէոսի արբան Յովհաննիսեան եւ արբան Զաքարիայ։ Ցամի տեառն 1781, ի տպրտի 8. եւ ի Թուրքիոյ Յովհաննէս Հոյոց Թարգմ. »։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի Դեղատեսի Թէոդոսեանց։

Թուաբանութիւն համառօտ աշխարհաբար. « Ցորում ճառին նախ յաղագս շորից գլխաւոր մասանց թուաբանութեան: Երկրորդ՝ յաղագս կոտորակեալ թուոց: Եւ երրորդ՝ յաղագս գլխաւոր կանոնաց թուաբանութեան: Ցաւելեալ լինի և յաւելուած յաղագս խաղուց՝ ի ձեռն թուոց, ի գրասանս մտավարժից: Աշխատասիրեալ՝ ի Հ. Խաչատուր վարդապետէ Սիւրմելեան, ի միաբանութենէ գերապատուի Ամենափրկչի ազգին: Ցամի տեառն 1788, ի փետրվարի 15. և ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԷ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Ցովհաննու Փիացենան »:

Բ. Տպ. Ս. Ղազար, 1818.

*Թուաբանութիւն համառօտ գործնական. ի Հ. Մատթէոս վարդապետէ Սազոնիկեան, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետ. Մխիթ. տպարան, 1831.

Բ. Տպ. (Անգ), 1851.

*Թուաբանութիւն մտաւոր Հ. Պետրոս վարդապետի Մինասեան, ի Մխիթ. ուխտէն: Ս. Ղազար, 1844.

*Թուաբանութիւն լիակատար, մտաւոր և գրաւոր, Հոն օրինակաւ. Թարգմանեալ յանգլիականէ ի Վ. Ա. Բ. Կ. Պօլիս, ի տպ. Զբրյեան, 1848.

Բ. Տպ. Մտաւոր և գրաւոր թուաբանութիւն. Կ. Պօլիս, ի տպ. Զբրյեան, 1857.

— Բանական գրաւոր և մտաւոր թուաբանութեան: Կ. Պօլիս, ի տպ. Զբրյեան, 1858.

Թուաբանութեան արուեստ. աշխատասիրեալ ի Կարապետ աւագ ազգասացէ Շահնազարեանց, յուսուցչէ Թուաբանութեան ի Ճեմարանի սրբոյ Էջմիածնի, թուականագիտեալ երկուսեան մատուցս: Վաղարշապատ, ի տպ. սրբոյ Էջմիածնի, 1849.

*Թուաբանութիւն ընդարձակ, աշխատասիրեալ ի Հ. Ամբրոսիոս վարդապետէ Գալէնեանց, ի Մխիթ. ուխտէն, ի պէտս ազգիս Մուրատեան

վարժարանին, և այլոց տղոցին գպրոցաց։ Ս. Ղազար. 1853։

Ն. Տպ. «Թուաբանութիւն ընդարձակ վասն զարգացման, սրբագրեալ ի հեղինակէն»։ Թէոդոսիա, ի տպարանի Յակիմեան ուսումնարանին տպիս Հայոց. 1860։

*Թուաբանութիւն համառօտ, երկսեռութեան Ամերոսիոս վարդապետի Գալֆայեան։ Թէոդոսիա, ի տպ. Յակիմեան ուսումնարանին տպիս Հայոց. 1860։

*Թուաբանութիւն երկհատոր, Ս. Միքայելեան։ Առաջին հատորն տպագրեալ ի Փարիզ, և երկրորդն ի Մարսիլ, ի տպ. Շ. Աբամ. 1854–56։

*Թուաբանութիւն համառօտ. Ս. Միքայելեան, վաւերացեալ յՈւսումնական ազգային խորհրդոյ հնգբնականի վարչութեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Շ. Աբամեան, 1866։

*Թուաբանութեան խնդիրներ, Եւտոկիայ, վրացատառութեամբ Մ. Աթանասեանցի, Թիֆլիզ, ի տպ. Շահրիարեանց Էնֆիածնեանց։

Ն. Աճեմեան Թուաբանութեան։ Ր. Կոստրակը։

*Թուաբանութիւն ընդարձակ բոլոր գործառութեանց համար։ Աշխատասիրեալ Հ. Համազասպ Վ. Պալիկեան ի Մխէթ. ոսկանէն։ Ս. Ղազար, 1864։

*Թուաբանութիւն, Ո. Գրուպրկից Թարգմանեալ։ Ամստերտամ, 1870։

*Թուաբանական կրթութիւն, յորում նորագտեալ մանկանց Հայոց։ Աշխատասիրեալ և անպհականեալ արդեամբք ի լոյս ընծայեալ տիրացուներէն առնելով Գ. Տէր Գրիգորենց։ Թիֆլիզ, ի հայկական տպարանի, 1860։

*Թուաբանութիւն. Զմիռնիա, ի տպ. Տէմէնեան.

— Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Ո. Քիւրքճեան, 1853։
— Հմմտ. Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Ո. Քիւրքճեան, 1866։

*Թուաբանութեան (նոր գաստգիրք) աշխատասիրութեամբ Գ. Վարժելեան։ Թիֆլիզ, Կեղրոնական գրավաճառանոց, 1880։

*Թուագիտութիւն հմմտ. ՚ի պէտս նորավարժից։ Աշխատասիրեց Ս. Պ. Գ. Փափազեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ռուզ. Մխ. Հէնտիեանեան։ Ա. Տպ. 1861։ Բ. Տպ. 1863։ Գ. Տպ. 1866։
Տես Համաբոդութիւն։

Թուխակ Թաղիադեանց. «Նուիրեցեալ արժանապատիւ Աւագ Սարկաւագի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց պարոն Գաբրիէլի եզիազարեան ՚ի Ռանգուն, հարանեգրաժին պարոն Մատթէոսեան որգւոյ իւրոյ ընդ օրիորդ Հռիփսիմէ Ց. Մ. Ռուբէեանց. ազգային ինգակցութեամբ»։ Ի կալկաթա, ՚ի տպ. Արարատեան ընկերութեան, 1847։

*Թուխակ Հայաստան աշխարհի։ Տետր ազգասիրական, բարոյական և ջուարճալի գիտելեաց։ Կ. Պոլիս, 1860։

Թուղթ առ ազգային ժողով կոստանդնուպոլսոյ։ Տես Ջալալեանց Սարգիս արքեպիսկոպոս։

*Թուղթ առ կաթուղիկէ Հայս պատրիարքութեան կիլիկիոյ, արտօրեան քահանայապետին Գիւտի Թ։ Վիէննա. տպ. Մխիթ. 1870։

*Թուղթ առ նորաղանդ անծինս, յաղագս իշխանութեան եկեղեցւոյ. Ցննդեղեան արքեպիսկոպոսին Գամպրէի։ Վաչուեիա, ՚ի տպ. արքայն Բենեդիկտոսի, 1847։

Թուղթ առ վաճան տէրն Քամիկոնէից։ Տես Ղազար Փարպեցի։

Թուղթ ընդդէմ մոլորութեան եւտիքեանց։ Շումէ, ի տպ. Յոզովբեան տպատունեան Շաւասոյ։

Թուղթ ընդհանրական Ենորհալւոյ։ Տե՛ս Ենորհալի։

*Թուղթ կաթուղիկեայ Հայոց պատրիարքութեան կիլիկիոյ ի պատասխանի Թղթոյն Պետրոսի Թ. կ. Պոլսոյ, ի տպ. Պ. Փէրպէճեան և ընկ., 1870։

*Թուղթ խրատական բանից առ ամենայն հոգեւոր առաջնորդս և ժողովրդապետս, ամենապատուական Յակոբոս պատրիարքի կաստանդնուպոլսոյ։ Կ. Պոլիս, 1850։

Թուղթ հանրական։ Տե՛ս Բենեդիկտոս ԺԴ։

Թուղթք կաթուղիկեացց և Ցայտնութիւն Ցուձ հանեալ առաքելոյն։ Վենետիկ, Կ. Պոլիս, և այլն։

Թուղթ Ենորհալւոյ առ Ալեքս։ Տե՛ս Գիր հաւատոյ։

*Թուղթ քահանային արեւելեան հայ կաթուղիկէ ազգին ի պատասխանի Թղթոյն Մոնսինեօր Ինճիլեմի ի 6 Հոկտ., 1870։ Հայ–Կաթոլ. և Իտալերէն։ Կ. Պոլիս, Կեդրոնական տպարան, 1870։

Թուղթք զՔինաց. ։ Թուղթք պատուական Հօր Լուգովիկոսի Բոմբեանց շուրջ զդարձուածեալսն ի քրիստոնէութիւն Սինէացւոց, որ և Չին կամ Չինաստանին ... Յիշատակք և գիտութիւնք անշարժականք, մեռեալ մեռելոցականք, մկրնականք, բնականք, քաղաքականք, և ճիճիզեցականք, շուրջ զկայանացուածեալսն Չինաց։ Հրատարակեալք ի գանազան ձեռագրէ ի պատուական Հօրէ Լուգովիկոսէ Բոմբեանց։ Թարգմանեալ ձեռն ի Գաղղիացւոց ի լեզու անգլիական. և ապա անտի ի հայ բարբառ, յաշխատական Աղոյ Մարգարէ Եաղրճեանցն Զմուռնացւոյ. առ ի պահս և յիշատակ ճշմարիտ կրօնիս Հզօր Քրիստ

պարան Յովհաննիսի Եահրիմեանեանց։ եւ՝ ի ինգերոյ նոքին քան կարի, և քան տանելոյ ննջեակացին սքբ. քառգրեալ՝ ի Հ. Մինաս վարդապետէ Գասպարեանց Արճվինեցւոյ, ի միաբանութենէ բարեխիչատակ Մխիթարոյ բարեւնատակեսն և մեծի Աբբայի։ Տպագրեալ ծախուաք նոքին Ազոյ Մարգարի։ ի Թրեատ, յամի Տեառն 1783, ի ապ. Հարց Մխիթարեանց ։

*Թուրքիանտա տիկին։ կ. Պոլիս, տպագր. Ց. Ո. Քիւրքճեան, 1864։

*Թուհնիկ Պեզասեան. լրագիր հնգեամեայ օրնոյ։ Խմբագիր Գրիգոր Աչէաճեան։ կ. Պոլիս, 1863։

Թրոիզ Թոմաս. Տրամաբանութեան տարրք, գպրոցանց ազգ համար։ Վիեննայիկ, Ս. Ղազար, 1856։

Ժամագիրք ատենի.

Տպագրեալ՝ ի Զուզա, յամի 1642։ Ցիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Ցանկ եղեալ կատարեցաւ տպագրութիւն հոգնուստ տաքմեցոյն Դաւթի, ընդ սմին և կարգաւորութիւն հաստատակաց տղոյն և հնազանդեցոյ Հայաստանեաց, յամի հազար և իննսունեւրորդի և միակ Թուոյ, յամենայն Հայոց տրէի երկաց, և Հռոմայեցւոց յուսիվարի երկոտասան, յաշխարհիս Պարսից, տղայականիստ քաղաքին՝ ըստ գրոց Շէշ կոչեցելոյ, որ այժմ Ասպահան տրատաձայնի, ի գիւղ զաքազաքին նոր Զուզայոյ։ ընդ հովանեաւ տուրք Ամենափրկչի վանիցս, որ է մենաստան կուսակրօնից բանաստեղծաց։ ի թագաւորութենէն Պարսից Շահ-աբբասի, և՝ ի գիտապետութենէն Հայոց հանուրց տեառն Տեառն Փիլիպպոսի երիցս երանելոյ երջանիկ հայրապետին։ և՝ ի վերատեսչութեան նահանգիս ընդհանուր Պարսկաստանի՝ հնդամտգի արհիւնապետոսի և ընորհազարգ վարդապետի տեառն Յակոբի, որ է բնիկ քաղաքաւ կեսարացի։ Որոյ ջանիւք և աշխատութեամբ եղև տպագրութիւնս այս՝ ի մէջ

ասելիս Հայկազնեան։ Բանդի այս ամենքիցմէնիկ վար-
դապետս Խորենացւոյ որ ըստ սրկ առասանէր գտա-
դրութիւնս՝ ի մէջ ազգացն լսանելացոյց. ցանկացայ
միշտ տեսանել զնոյն՝ ի մէջ Հայաստանեաց եւ յա-
րատեւ խնդրելիս ինձ գիտել տալոյ այսպիսի։
Եւ իրրև ոչ գտաւ ուսանել ոք՝ ի ընտրել զիտութիւն
ցանկալեաւն իւրոյ, ապաւինեալ այնուհետև՝ ի
հոգին սուրբ որ բաշխէ զձնորհս իւր առաքեալսն որք
յաւուն՝ ի նա, սկսաւ աշխատիլ իւրով միտրան ան-
սխալ, միշտ զի՝ ի կատար հասցէ զառաջադրեալն, եւ
սկսեալ առաքելոց զգիրս՝ ի մէջ Հայաստանեայց։
Որ եւ յանդիպեալ զայս աշխատասէր կամաց ընտ-
ցելոյ՝ յաւարտ հասոյ ձեռամբ իւրով ։ Այս յիշա-
տակարանիկ ունէր՝ Տօնացոյց գիրքն է, ամենագոյն
առեալ, եւ ապա քաղեալ՝ ի շարականաց. յետոյ
ուրեք յիշատակարան մ՚ոչ։ ¤ Գիտացիք եղէ ամեն-
ակերք, զի մեծ եւ երանելի հայրապետն Տէր Մովսէս՝
որ նորոգեաց զաստուածընկալ, որոյ ըստ արժան-
ւոյն գովասանութիւն առաքինասէր վարուցն եւ աշ-
խատասիրութիւն որ՝ ի վերայ կարգաց եկեղե-
ցւոյ եւ կրօնից հաստատութիւն առնէր՝ այլեւայլ ծա-
ղից ասել։ ... Սա ինքն վերոյասացեալ սուրբ հայրա-
պետ ամենայնի տուեալ շարականս ասել արժանութիւն,
զոմն քաղաքի խորհրդոց տուեալսն ... վկայ
ածելով զմեծ վիճակաւորին եւ գնահատարիմ քահա-
նայապետն զտուրքն Մովսիսեան, որ զատ արժանա-
ւորութիւնն տուեալ տուն շարականն արտ, ոչ ասէլի եւ
ոչ նուագ ... Ամենայնիւ եւ արդարեւ հայրս կանո-
նաւոց տուեալ շարականն ասել արժանաւորին՝ ի փառս
Քրիստոսի եւ արդեաց նորա։ Եթէ համարձակին կամք ևչ-
բաղդատութիւն ձերոյ, ասասցէ գոհանութիւն. եւ եթէ ոչ
ախտաժխտիկք՝ կամք ձեր երիցին. խոկ զմեզ՝ ի մեզ-
գրանաց եւ՝ ի բանաստեղծաց ազգս ծաղրոյ ազգ-
չեիք։ Աստուա կատ ժամագիրքս բաղդատիցին՝ ի ծաղին
Հայոց ՈՂ. եւ ա. ... Անգրեալ անհնազանդիւ լինել տակս
անդատարկութիւն. քանզի ամենեքին՝ ի վարդետաց
ոչ կ տեսանել, այլ իւրով հանճարոյնին՝ ըստ արդեալ-
ոյն տուս՝ ի Հոգւոյն սրբոյ ոգեշունչ յոյս ածեալ է-
րեսելոցդ վասն ազգի բազմաց ։ Առանաւոր յիշա-
տակութիւնս արժանի տեսել կը հայցէ ։ Եւ զՅով-

հանձնէս վարդապետն՝ որ գնացեալ շրջիլ յաշխարհին լսելոցս, որպէս զի ուսեալ՝ ի նոցանէ և եկեալ ուղղեսցէ և հաստատեսցէ զնա ՚ի մէջ Հայաստանեաց ։

Տպագրեալ ՚ի Մարսիլիա Գազղիոյ ՚ի 1673, այսպիսի խորագրով. « Գիրք ժամակարգութեան որ կոչի Աառնի, կարգաւորութիւն հաստարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց։ Արարեալ սրբոյն Իսահակայ Հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ։ Տպագրեցեալ ՚ի գործարանութեամբ սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Աթոռակ զօրավարին որ ՚ի Յուլֆա։ Ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Յակոբայ գիտապետի, և ՚ի թագաւորութեան քրիստոսասիրի և բարեպաշտի, և Քրիստոսից զօրացելոյ Լուդովիկոսի արքային Կալլիացւոց։ Վերակացութեամբ և ջանիւք և սրբագրութեամբ տեառն Ոսկանայ վարդապետի և Աբգի եպիսկոպոսի Երևանեցւոյ։ Աբգարայ և ծախիւք նոյնոյ Ոսկանայ արհիեպիսկոպոսի, և Թաղէոսի իրիցու Երևանեցւոյ։ Ի Մարսիլիայ քաղաքի. Թուին Քրիստոսի 1673 և յունիսի 25. իսկ ըստ Հայոց ՌԺԲՀ ։

Տիպ Կոստանդնուպոլսոյ, յամի 1719. « Ժամագիրք առնի՝ որ պարունակէ յինքեան զայսոսիկ։ Նախ զչբնս Սաղմոսաց Դաւթի մարգարէին։ Երկրորդ զիարգաւորութիւնս հաստարակաց աղօթից Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ... Երրորդ զգուշացիս ոմանց սերունդաբանաց, և սահմանք սրբոց ըստ պատշաճի առնելոյ։ և Չորրորդ զհամառօտ խրատս ժամանակաց ։ Ասա կը յաւելու. « Աղ ընթերցողդ. Վասն յամենայն տեղիս ուրև գտանիցէ եկեղեցի մերազնեայց՝ յոյժ ունելոյ զհարկաւորութիւն մատենիս այսորիկ, ապաւինեալ յօգնութիւն յարտնեամ արարչին, սկսաք ձեռնարկել ՚ի տպաւորն սորին. ՚ի պայծառութիւն նորոյ Սիոնի և ՚ի զուարճութիւն եկեղեցական մանկանց. իսկ և սահմանն՝ ՚ի փառս մեծին Աստուծոյ։ Ուստի և ձեր ընկալեալ բարեսէր համբք զհոգևոր գանձս զայս, փառս վեր ընծայեսջիք ահաւոր սերունդաբանն սահմանաւորք Երզորգութեանն, որ է արշնեալ յաւիտեան, ամէն ։ Ցիշատակարանն ալ կ՚ըսէ. « ... Գիրքս այս նորատիպ ...

որ կոչի Ժամագիրք ... Ա. որ վառեալ բռնեսցի ընդ ... պատն Դանիէլի որպէս սերացաւ Մովսէսն, և մանկանն Պօղոսի որպէս սերացաւ Մեսրոպայն եւսեն զսա ասել ... ի թուաբերութենեն Հայոց ՌՃԿԲ ... ի սպարանի պատն Կարապետի որպէս Առաւօտասոյց »։

Տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, յամի 1786. « Ժամագիրք առնի. յորում պարունակին երկք գիրք եկեղեցւոյս մերոյ ժամակարգութենացն։ Եաի գիրք Սաղմոսացն Դաւթի՝ հարիւր քսանն ազէլուիջեան, յաւելեալ բանաձեալ յեսայիական գրոցն։ Ջի ասիներորդքն յայլոց են։ Երկրորդ գիրքն՝ Ժամագիրք. յորում են կարգաւորութիւնք հասարակաց պահից Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ. արարեալ վերակացութեամբ Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ։ Իսկ երրորդ գիրքն՝ Տաղարան Հայոց. որ ցուցանէ զպատշաճ երգեցողութեան և զընթերցուածս ամենից սերունդաց և արարչին և պատուոյ. քան արարողութիւնն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ։ Արարեալ նոյնոյ Ներսիսի վերի՝ Հայոց հայրապետի։ Եւ ապա համառօտ խրատ արարողութեանց սուրբ եկեղեցւոյս Հայոց ժամակարգութեանց, ևի ուրն յորգոյն ասել և այլն։ Իսկ վերստին ասելոյ եղև՝ ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքին բնակեցեալ բոլոր ազգին կամեցողութենէն ... ի ապ. Յովհաննէսէ և Պօղոսէ։ Առաքելոցն անուանակոչ Տէր ։։ Գրքին այս Հակոբն եղբայր Տեառն կոչի, որ կը բովանդակէ ապագրութենան պատմութիւնը և պատճառը. « ի Կոստանդնուպոլիս վերն բնակեցեալ ազգին Հայոց՝ անհնարսուրբ Երրորդութիւնն ընտրեաց հաստատել ի պարբերգանիսա սուրբ Առաւօտածնին մերոյ եկեղեցւոջ, ի բոլորեցուս եկեղեցւոյ՝ որոյն աւագ երիցսուքր, և առ հասարակ քահանայք. որոց եկեղեցւոյ մուրհմիլիքն. եկեղեցապանքն, իշխանապետն և իշխանքն և բոլոր հանուիքն որ ի Պոլիս, յաւետան նոյն սուրբ եկեղեցւոյ ժողովեալ մեր, և առաքին անգ գտանելոյ հարիւրհատուցաց և վարգապետաց, ի սեռնհոգոսեն հարց սուրբ արարեալ վասն հին սահմանուցն ապեցուցանեն և

'ի գործ անման. որպէս նախնիքն մեր՝ պլիշտակս արբազան հայրապետացն 'ի հատատուածեան պահելով, հետևեալ են ընթացիքն արտաքուածեանցին, 'ի Հայաստանեացս տուրք յեկեզեցւոջ. Ուստի խոր հետ և մեր, համահաւանութեամբ բոլորիցս վճռահաստատ, եթէ ով յոյժ բարբոք և մեզ յընթացս նախնեացն մերոց գնալ. և զայս վճռահաստատութեանն հաստատութիւն անփոփոխ ունելի մեր պարտ վարկաք ընդրկիւ Տեառն ... Որոյ վասն ահա միահամուռ հաւանութեամբ մերոյ բոլորիցս տպեցուցաք զկին տնօրացոյցն և զառնելի ժամագիրքն արգեստեր և ծախիւք մեր բնակիչըցս 'ի մեծն Պոլիս տպիս Հայոց տաճնեցուածցս պլիշտակս նախնեաց մերոց 'ի յաւերտեան անփոփոխ ունելով... ։ Պլիշտակարանին մէջ ալ գրուեր էր և նոյն խոսքերը երկրորդելին եղեր. կը յաւելու. ։ ...Վերատին տպեմեր աւարտեցաւ գիրքս այս 'ի հայրապետութեան տեառն Ղուկասու արբազան կաթուղիկոսի տաճնոյն Հայոց. և 'ի պատրիարգութեան արբոյն Երուսաղեմի Տեառն Յովակիմոյ երջանկազարդ վարդապետի. 'ի կոստանդնուպոլիս քաղաքի. Հրամանաւ նորին արժանաժառանգ տղայոցն Սրբազան Պատրիարգի՝ տեառն Զաքարիայ Աստուածածան կոչնցելոյ գերիմաստ վարդապետի և արքեպիսկոպոսի. ի տպարանի Յոհաննիսի և Պօղոսի հանգուցեալ մահտեսի Աստուածատուրեան. ի թուականին Հայոց ՌՄԼԸ. Օգոստ. ։ Ա. ։

Տպագրութիւն կոստանդնուպոլսոյ, յամի 1827. ։ Ժամանակագրութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. յորում պարունակին երկար գիրք ...Հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ Պատրիարգի Թադէոսեան մայրաքաղաքին կոստանդնուպոլսոյ տեառն Կարապետի արքեպիսկոպոսի։ Տպագրեալ յամի տեառն 1827 և 'ի թուին Հայոց ՌՄՀԶ. յՕրթագիւղ, 'ի տպ. Պօղոսի Աբասեան Ապուշեխցւոյ ։

Տպագրութիւն կոստանդնուպոլսոյ, յամի 1849. ։ Ժամանակագրութիւն Հայաստանեայց տուրբ եկեղեցւոյ, յորում պարունակին երկար գիրք. Սաղմոս Դաւթի, որ է տաղք և օրհնութիւն աս. Աստուած և մարգարէութիւն վասն մարգեղութեան Աստու-

Ծոյ։ Առնի ժամագիրք, որ և մատան հատորակոչ ազգիկ և պաշտամունք։ Տեղացոյց, որ և ցուցակ առնէց և քննիչ գրոցս, զոր նորոգ կարգադրեալ էր սրբոյ ամենայն Էջմիածնի։ Ի կաստանդնուպոլիս։ Ի տպարանի Յովհաննու Մխիհնեան Գէորգեան, 1849, ՌՄՂԲ։

Տպագրութիւն Կրուսաղէմի, 1870. « Ժամակարգութիւն ... Կրուսաղէմ, ի տպար. առաքելական ամենայն սրբոյ Յակոբեանց, 1870։

Տպագրութիւն Էջմիածնի, 1878. « Ժամակարգութիւն ... ի Վաղարշապատ, ի տպարանի սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի. ի հայրապետութեան տեառն Գէորգեայ Ե սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, 1878։

Ժամագիրք մեծագիր.

Տպագրութիւն Ամստերդամու, յամի 1662. « Կարգադրութիւն հատորակոչ ազգիկ եկեղեցեաց Հայաստանեայց. որ կատարի ի մէջ գիշերի ի գէմս Հոգ. Առաւօտոյ։ Արտեամբ Լուսաւորչին Գրիգորի և Սահակայ հայրապետի, և Մեսրոպայ վարդապետի և Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ։ Cum licentia Superiorum։ Ց'էջն 3 երրոր ծանօթութիւն տպագրութեան. « Ազգմամբ և աշխարհմամբ ամենազօր և մարգասէր տէրս Հոգւոյն, բառն հարիւրք տարիք վերսին նորոգիչն տառիս՝ նոր մատան առաջադայիւ պաշտամունն ... Վասն որոյ տպեցինք զայս աստուածային մատեան, Թուով երրն գլ. գիրապին և ձեռնհաս և ամենեցուն առանձին ... Զոր հաւատկոյ եղև ի կենարարին Թուին ՌՈՒՌ յամենայն պատասխ ժն, և Պատմեան տումին Թուականութեան ՌՆԳՄԻՒ, յամենայն մարգացի էի ... Յաչխարհին Յառանկոց յերկրին Յալանդայ, ի քաղաքին յԱմստերդամ յիշխանութեան տէրոյս Վիլհելմոս Փրինց Փալին. ի տպարանս որ կոչի առաքելն Էջմիածնի, և սրբոյն վկային Քրոց սրբոյն Սարգսի զօրավարին. որ կառուցաւ ի նոյն Մատենս տարկառապէ, և ի ժամանակ վաղքանին նուիրեցաւ վերստին սրբատանացն։ Գոյնք և արգամբ և հոգացողութեամբ Վլհէնոյ Աւետեան Երևանցւոյ՝ որ և վերա-

կացու և Թարգման տպարանին ։ Ցիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Ընդհանր ամենազօրին Աստուծոյ և սիրով սուրբ Հոգւոյն հինգերորդ ապարեցաւ ի ժամագիրքը. 'ի Թուին Քրիստոսի ՌՈԿԴ. և Հայոց ՌԺԾԲ. փետրվարի ամսոյ ԻԲ. 'ի քաղաքին յԱմագիրատաւ, ի հովուապետութեան տեառն Յակոբոյ կաթուղիկոսին սուրբ Էջմիածնի. արդեամբք և ապաստատութեամբ Երեմեայ Ղլինճեանց Աբեսալին, եզբօր տեառն Ոսկանի բարեմեծապետի՝ երկրորդ Թարգմանչի Հայոց ։

Տպագրութիւն Ամագիրատանց. « Աղամատոյց և ժամագիրք : ի հայրապետութեան տեառն Յակոբոյ կաթուղիկոսի սրբոյ Էջմիածնի. յԱմագիրատանէ. 'ի Թուին Քրիստոսի 1667, և Հայոց ՌԺԺԶ. փետրվարի ամսոյ քսան ։ Ցիշատակարանն ալ կը յանուանէ. « Ընդհանր Քրիստոսի և ժանդակութեամբ սուրբ Հոգւոյն, ապարեցաւ ժամագիրքս. ուրուխեան նահանգիս Հոգեպատիւ Վիրհելմեան երկրորդի մանկագունի իշխանի, յ'Ամագիրատան ։

Տպագրութիւն Ամագիրատանց. « Կարգաւորութեամբ հաւատարկաց ազգիդ եկեղեցւոց Հայաստանեայց : Ապարեալ սրբոյն Խաչակոյ հայրապետին, Մեծապատ վարդապետին, Գիւտայ, և Յովհաննու Մանդակունւոյ : Տպեցաւ յԱմագիրատանէ, յամի տեառն 1686 ։ Ճէզէ 3 յառաջաբան, յորում հինանալ խօսքերը կը կարգանք. « ... Զոր տպեալ կրկին 'ի Թուին Քրիստոսի 1686. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԼԵ. մայիսի 17. 'ի հովուապետութեան գերբերքանիգազանի տեառն Եղիազարու նախորդի երիցս երանելոյ կաթուղիկոսի Հայոց. և մեծի Պատրիարգին քրիստոսանէ և քրօքափուսէն հրեշտակապատ և սրօքափառաբանեալ լուսահեղոյս և երկնահանգիստ գահոյին սրբոյ Էջմիածնի : Ցերկրին Յօհաննէսէ՝ 'ի վայելուչ քաղաքին յԱմագիրատան ի տպարանի Մատթէոսի Վանանդացւոյ ։ Ցիշատակարանն ալ կը յաւելու. « ... Աւարտեցաւ ժամանակարգութեան գիրքս վայելուչս որ տառի և անգի հաւաքեալք են 'ի մի վայր : 'ի պէտս եկեղեցեաց Հայաստանեայց. յամի Քրիստոսի 1686 անպակասելոյ ամսոյ 'ի հինգն. 'ի տպարանի Մատթէոսի յամենավայելուչ քաղաքին Վանանդոյ :

... Եկեալքդ զնկերն իմ՝ զերեսանեցի զամբ Յովան արքեպս քահանայն՝ և զՅուդայեցի պարոն Պողոս. քանզի ոչ ունելով բաւականապէս զգրոմս ապրելոյ զայն երկու գրելոյս. վասն որոյ հարկաւորեցայ ընկերանալ ընդ տեառն Յովհաննու արքեպս քահանային և ընդ Յուդայեցի պարոն Պողոսին սակս երկու գրելոյն. նոքա շարժեսցին և ապա ժամադրեսցի և այլն։

Տպագրեալ ի Ամստերդամ, յամի 1688. ։ Կաթողիկոսութեան հաստատակաց ազգիդ հինգերորդ Հայոցս ամենայնի. արտելոյ արբոյն Իսահակայ հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ. ապիկեալ յ'Ամստերդամ. յամի տեառն 1688 ։ Շատանեան նոմբելեմացին, առանց յիշատակարանի. միայն այս խոսքերն գնելով ի վերջ գրոցն. ։ Որք յազբերիզ հոգւոյն արբոյ զնորոնս ընթերցող արբին, և զնոյն գաստատաժանիզ զիբր մատաւակելոյք արբուցին ոգւոց նոր բուելոց ... ընդ որս և հանապատոյ քոս արբոյհեան այնորիկ ապրգիլ ընձեռեցի ձեզ սիրելեացդ խնդոյ վարձապուղոյ գաստատժական գնաստանս գայս ... ։ և այլն։

Տպագրեալ ի Մարսիլ Գաղղիոյ, յամի տեառն 1686. ։ Գիրք ժամակարգութեան հաստատակաց ազգիդ հինգերորդ Հայոցս ամենայնի. արտելոյ արբոյն Իսահակայ հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ։ Տպագրեցեալ ի գործատունս արբոյ Էջմիածնի, և Ոսկանոյ արքիեպիսկոպոսի Երեւանցւոյ. ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Եփրեմայ կաթողիկոսի. և ի թագաւորութեան Կայիոսցւոց Լուդովիկոսի Հռոմկլայ. հաւատարմութեամբ և կամաւք նորին ... վերակացութեամբ, ծախիւք և աշխատութեամբ Յուդայեցւոյ Մովսէս արդի Սիմոնի Ճարճի և արդեամբք Մուշաղբեկեցւոյ Հարտապետ արդի Գրիգորի, առաւաժանիկի վաճառականի, Մարսիլիոյ քաղաքի. ի թուին Քրիստոսի 1686 մայիս 25 ։

Տպագրեալ ի Ամստերդամ. 1705. ։ ի հետ Քառամեայ վանականցւոյ, առատրութեամբ Քառասի Յուդայեցւոյ ։

Տպագրութիւնք Կոստանդնուպոլսոյ.

Ա. Յամի տեառն 1701. « Կարգաւորութիւն հաստատեալ ազգիդ եկեղեցեաց Հայաստանեայց. արտրեալ սրբոյն Խաչակոյ Հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ: Տպեցեալ ի Կոստանդինու Պոլիս. ի տպխռնջոյ Կարապետի որդւոյ տիրացու Աւետարանչին. Թվին Հայոց ՌՃԵ: » Ց'էջ 2 կայ պատկեր յիշատակութեան. « ... Զոր տպեալ եղեւ ի Թուին Փրկչին 1071. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԵ. յունվարի 27 ի հայրապետութեան տեառն Եահտպետի արքեպսն կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. ի վայելուչ քաղաքն Կոստանդնու: Ետարտարդոզ գիրգիս ամենեցուն ծառայ Աստուածատուրըս »: Գրքին վերջը գրուած երկտողիկ յիշատակարանին մէջ՝ որ գրեթէ կրկնութիւն է առաջնոյն, մասնաւոր հետեւով յիշատակել կը խնդրէ « զպատրոն Թուսաւերտին. զի նա տպել ժամադիրքս այս յիշատակ ծնողաց իւրոց »:

Բ. Յամի 1704. Նախընթացին մանգրութիւնամբ այս յաւելուածով. « ... Զոր տպեալ եղեւ ի Թուին Փրկչին 1704. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԵԳ մայիսի ... ի վայելուչ քաղաքն Կոստանդնու. շարտարդոզ գրգիս. ամենեցուն ծառայ զՕաբգիան »:

Գ. Յամի 1712. « Կարգաւորութիւն հաստատեալ ազգիդ եկեղեցեաց Հայաստանեայց. որ կատարի ի մէջ գիշերի՝ ի գէմս Հոր Աստուծոյ: Արտրեալ սրբոյն Խաչակոյ Հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետի, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ. ի Հայրապետութեան տեառն Աղեքսանդրի Զուզայեցւոյ արքեպսն կաթուղիկոսի սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի. Եւ ի յամի Փրկչին ՌՉՃՌին. և Հայոց ՌՃԿԱ. ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս »: Գաղափարուածք ըստ ամենայնի յօրինակէն Ոսկանայ, ինչպէս կ'ակնարկէ յիշատակագիրն. « ... Աւարտեցաւ ժամադիրքս ի Թուին Քրիստոսի ՌՉՃՌ. և Հայոց ՌՃԿԱ. նոյեմբերի Ե. ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս. ի Թաղն Պէհլուլի կոչեցեալ ի լաւ և ընտիր օրինակէ լուսաւորեալ հոգւն Ոսկանայ արքեպիսկոպոսի ժամադրոցս ... »:

Դ. Տպագրութիւն նոյն Թուականաւ և գրչաւք,

այլ ոչ նոյն տպագրութիւնն. եւ կամ նոյն ձեռագիր
ունին եւ յիշատակարանը։

Ի. Յունի 1721. ես տալինեանցս մեկնագրով.
վերջին քանի մը անուշ յաւելուածներով հաւատա-
նի, եւ այլն. վասն որ ի՛ շուտ. « Թվին ՌՃՀ. յաւելաք
եւ ». ես անմիջապէս եաքը գրուած սրբոյն Աթանաս
պատկերին տակ՝ « Ի վանքս Հոգեպուշ Սուսմպոլ.
՝ի տպարանի Կարապետի սրգի՝ տաճկերեն գտայ
Աստուածատուրին ». Յիշատակարանին մէջ ձեռնատու
տպագրութեանն եւ յիշեալն արժանի կը գրուատին
Ղեռնդիձիլի մուհտեցի Ղարսեան եւ Ագուլեցի Յարու-
թիւնեան. ես կը յաւելու. « ... Եղև ատրուճեամ տը-
պագրեցաւ տարին ՝ի հռոմէական Փրկչին ՌՆՀՈՂ. եւ ՝ի հռոմ-
կանոնաւ տումարն ՌՃՀ. տարիքին եւ ».

Ը. Յունի 1721. նոյն մեկնագրով. « Տպեցաւ ՝ի
Կաստանդնուպոլիս ՝ի տպարանութեան ծառայ Քրիս-
տոսի Սարգսին. ընդ հովանեաւ տէրր Աստուածատ-
նին եւ տէրր Սարգսի ». Եւ ՚ի 2 տէրր Աստուածատրի
պատկեր մը, որուն վերեւի յիշատակարանն, « ... Սկը-
սաւ ժամագիրքս տալով ՝ի հայրապետութեան լու-
սաւորչատիրոջ տեառն տեառն Աստուածատուր
սրբազան կաթողիկոսի տանեցւոյ Հայոց. ի թուին
Հայոց ՌՃՀ. ՝ի հակաւետիքին ՃՈ. ի վերջ գրոցն.
« ... Աւարտեցաւ շարադրագրութիւնս տպեցեալ ժա-
մագրքիս եղեալ գրչիս. ՝ի թուին Հայոց ՌՃՀՈ. ՝ի
տիպիսի տեղւոյ ՃՈ ... յիշեցէք զաշակերտն տարին յար-
գելոյ ընդ ՃԱրզիս գնաստ ծառայ Քրիստո-
սի ».

Ժ. Յունի 1725, այս յիշատակարանով. « ... ի
հայրապետութեան Հայոց տեառն Աստուածատրոյ
սրբազան կաթողիկոսի. եւ ՝ի պատրիարգութեան
սրբոյ Էջմիածնի՝ տեառն Գրիգորի թարգմանչի
եպիսկոպոսի. եւ առաքելոց տիպրագրչիս Կա-
ռապետոսի, հրամանաւս նորին գիտողի՝ տեառն
Յովհաննիսի տառատածողն վարդապետի ... ՝ի տը-
պարանի Աստուածատրոյ ... Եւ եղև ատրուճեամ
տպեցաւ տարին ՝ի հռոմէական Փրկչին 1725. եւ ՝ի հռոմ-
կանոնաւ տումարն տրով վարիմք՝ 1174, օգոստոսի 15 ».

Ը. Յունի 1728. Ի՛ էջն 2 գրուած նախածննդեան
պատկերին տակ կը կարգանք. « Տպեցաւ ՝ի վան-

լուծ քաղաքն Ստամպօլ՝ ի տպատանի Սրբգեմ որ գուց Մարտիրոսի անպիտան գայրն ։ Ցիշատակարանն ալ կ՚ըսե. « ... Եվև վախճան տայն վայելուչ գրքիս որ կոչի ժամագիրք. ՝ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Կարապետի արքեպս կաթուղիկոսի. և ՝ի պատրիարգութեան արբոյն Սպիմոյ տեառն Գրիգորի ընորհազարդ եպիսկոպոսի ։ Սրբգեանն տպագրութիւն։

Թ. Յամի 1733. « ... ի հայրապետութեան տեառն Աբրահամու սրբազան կաթուղիկոսի. և երկուց արբոց աթոռոց պատրիարգաց՝ տեառն Գրիգորի և տեառն Յովհաննու արհիեպիսկոպոսաց ։ Աբգ որ վայելէքգ զամ՝ յիշեալքիք ՝ի Գրիստոս զմահտեսի Մխիթարեանն հանգերձ ծնողաքն խուրմք. որ նա էառ ընդունել տուրս և օգնական ինձ ...՝ի թուին ՌՃՉՐ. գեկտ. Ջ ։ Ալ քաղաքի. և ոչ գործարանի անուն կը կրէ այս տպագրութիւնն։

Ժ. « ի հայրապետութեան տեառն Աբրահամու սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց. Թվին Հայոց ՌՃՉՐ ։ Ցիշատակարանն ալ կը յաւելու. « ... և յերկուց արբոց աթոռոցն պատրիարգաց՝ տեառն Գրիգորի և տեառն Յովհաննու արհիեպիսկոպոսաց ։ Աբգ որ վայելէքգ զամ՝ յիշեալքիք ՝ի Գրիստոս ՝ի մաքրափայլ ազամանդ զՎանեցի տէր Յովսափի որգի տիրացու Աստուածատուրն, և Ըստամպօլի մահտեսի Պօղոսի որգի տիրացու Մնացականն և Կեսարացի Աշխանգազիայի որգի տիրացու Յարութիւնն. զի ձեռնատուք եղեն տկար գործարանիս... ՝ի թուին ՌՃՉՐ. գեկտեմբերի ՀԸ ։

Ժ.Ա. « Տպեցաւ ՝ի վայելուչ քաղաքն Ըստամպօլ ՝ի տպատանի Կարապետի որգւոյ տանեցուն Ծառայ որուպ Աստուածատրի ...՝ի թուին ՌՃՉՐ. փետր. Ի՛ե ։

Ժ.Բ. Յամի 1738. « ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու սանենայն Հայոց կաթուղիկոսի. և յերկուց արբոց աթոռոցն պատրիարգաց՝ տեառն Գրիգորի և տեառն Յովհաննու Աբրհի և Աստուածատրան վարգապետաց. ՝ի տպատանի որուպ Աստուածատրի ...՝ի թուին 1187 ։

Ժ.Գ. Յամի 1752. « ... ի հայրապետութեան

տեառն Աբնատոյ սրձնոյն Հայոց կաթուղիկոսի. և
՚ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսաղէմի
և. Կաստանդնուպաւոյ՝ տեառն Յակոբոյ և տեառն
Գէորգոյ տառատեառն վարդապետաց. ՚ի տպա-
րանին Ամստեռտամայ ։

ժ.Պ. Յամի 1762. « ... ի հայրապետութեան
տեառն Յակոբոյ սրձնոյն Հայոց կաթուղիկոսի. և
՚ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսաղէմի
և. Կաստանդնուպաւոյ Տեառն Թէոդորոսի և տեառն
Յակոբոյ տառատեառն վարդապետաց. ՚ի տպա-
րանին Ամստեռտամայ ... թիւ. 1211 ։

ժ.Ր. Յամի 1768. « ի հայրապետութեան տեառն
Աբրահամի՝ սրձնոյն Հայոց սրբազան կաթուղիկոսի:
Եւ ՚ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսա-
ղէմի և. Կաստանդնուպաւոյ՝ տեառն Կարապետի և
տեառն Գրիգորի տառատեառն վարդապետաց ...
՚ի թուին Հայոց 1217 ։

ժ.Չ. Յամի 1786. « Յամանակիս Հայոց, արքեպս
սրբոց հայրապետացն Յովհաննէս Մկրտչայ, Գիւ-
տայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ և այլոց վաղա-
գոյն գիրատանէ վարդապետացն սրբոց: Տպագրե-
ցեալ ... ՚ի թուին ՌՄԼԵ, օգոստ. ՃԲ. ՚ի տպարանի
Յովհաննիսի և Պօղոսի ։

ժ.Ի. Յամի 1721, յորում կիս տաւրական և նախ-
ընթացիկ հանճարեան մեկոպրի Հակառան, կը յի-
շատակուին Հնդուստ տպագրութեան. « ... Կին-
ամիջցի մեհանոն Պատրանն, և Ագուլեցի պարոն
Յարութիւնն Լուսն զան տպել յարգարարեր աշ-
գեանց խրեանց, ՚ի վայելուչն Հիկզեցական ման-
կանց և ՚ի փառս Քրիստոսի ... Եղև աւար-
տուիւն տպչացման տպրին ՚ի թուականի Քրիստին ՌՆՃԻԴ և
՚ի թուականիս մերում ՌՃԶ. տպրիչն ։

Ա՛յլ տպագրութիւն ՚ի Փլեթրատուկ Ռուսաց,
յամի 1783. առաքին մեկոպրով մը. « Գովեստ բնր-
կրանաց, Եռանձնեայ գիտից, Յաղթահռչակ յոգից՝
Տպրին բանակաց. Որք կանխեն առ աւս, ոչ լինին
երկրայ ։ Իսկ բուն Հակառան է. « Յամանակագրու-
թիւն հաստատակաց տպրիչ հիկզեցոց Հայաստա-
նեայց: Արքեպս սրբոյն Սահակայ հայրապետին և
Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու

Մանգակունւոյ։ Եւ ապագրեալ հրամանաւ իշխանաց տանեայ տեառն Յովհէփ տառքելաշաւիզ տրքեպիս. կոպաս Սանահնեցւոյ Աբգարեանց. և առաքնորդի տղին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաց... Ցամի տեառն 1783 ի նոյեմբերի 10. իսկ ի Թուականութեան Հայոց ՌՄԼԲ։ Մահիւք և ապիւք Յուղայեցի Խալդարենց ի Քրխոտս հանգուցեալ Խոջամալի որդի պարոն Գրիգորին։ Ի Սանկտ Պետերբուրգ։ Ցիշատակարանն ալ կ'ըսէ. «Փառք, պատիւ և գոհութիւն... որ ետ կարողութիւն յետնեալ և նուաստ ծառայիս առ ի լցուցանել զխափանքն իմ. զոր ի վաղուց հետե ունէի առանձին զինաց. և տակաւին զբրեանս տիտղիս և ոգուտիս, տակս հասարակութեան պատուէրի. զոր Տէր յաջողեաց այսպէս։ Քանզի վասն հարկաւորութեան իմիք եկեալ յերկիրն Ընգլից գնացի յերկիրն Անգլիացւոց և ի մեծ քաղաքն Լոնդոն։ և ետես անդ իրք տեսս տասն. և ի միջոցի այն տասնիցն տասից ան գոփարք որոնէի գտանել զարհեստաւոր մի, զի փոքրագրեալ տպագիրս ինձ զտասս հայկականս. որք թէ պէտ բազումք կային, բայց ոչ կամէին շինել և տալ ինձ զպատճառսն տասն, և ոչ զմնայր տասիցն, այլ միայն զկապարճսայն. յորոգտ որոյ տակաւին միայն ի նոյն տենչմունս անկտաղ. Բայց լցուցիչն ամենայն կարօտութեանց եկեաց և զիմ բազմամեայ փափագ տրտնս, առաքելով առ իս ի յանակնկալ ժամու զարհեստաւոր ոմն Անգլիացի. որոյ եկեալ և իմացեալ զներքոտամագրեալ խորհուրդ տրտնս, յանձն էառ շինել և տալ ինձ զայն զոր խնդրեի։ Եւ իմ հաճեալ բանից նորին, պատուէր եղաւ փորագրել զերիս տեսակ գիրս. և զորքան վարձս խնդրեաց, զայն և խոստացայ տալ անխնայօրէն. և ի յաւարտին նորին զառնէ, հարկ եղև մեզ վերստին գառնալ ի յերկիրն Ռուսաց։ ի կայսերանիստ և աստուածապահ մայրաքաղաքն Սանկտպետերբուրգ, ուր գինի տուզ ինչ միջոցաց արժանացայ տեսութեան առաքելաշաւիզ և իշխանազնեայ տեառն Յովհփայ արքեպիսկոպոսի, և արժանավայել գիրն ամենայն Հայոց, որք ի հոգմանս Ռուսաց. որոյ տեսեալ զնորահաճոյ տիպս մեր, կարի ուրախ եղև և հրաման

յնոց ապիլ զիմդր անտրակ այբուբենից. զոր և ապնչի ծռմեռք իմովք. և խոստացաւ և ընձեռել մեզ զգրեանս զանազանս առ ի ապիլ։ Վասն որոյ գրեցի ի Լոնդոն առ նոյն արհեստաւորն, զի նկինալ փորագրեսցէ և զառաջ խոշորագոյնս. որ և ըստ գրելոցս նկին և ապրաբ զոր ինչ պիտոյն էր առ այս իմ ուրբան աշխատանաւ և ծռմեռ արարաք՝ այն առաջնոյն առաքելոյն փոխանակութիւն և չայոս։ Յետ որոյ կրկնակի հրամանաւ վերոյիշեալ արքազանին, սկիզբն արարեալ ապիցուկի ծռմեռք իմովք զգիրս գայոհաստակաց ապրեցոյց. որ կոչի ժամագիրք. և չայիզմունդ ամենազոր առաքն Հոգւոյն՝ չանգ եկեալ առաքեսցաւ չամի հինտրարին մերոյ 1784. և ի Թառահանուեմեանս Հայոց ՌՄԼԳ. նոյեմբերի ԻԲ։ Կը յիշատակուի յետոյ նաև ապագրոցին անունն, որ և Երիզար Աջամանկան Չուզայեցի Աղգպաբնոց։

Ա՛յլ ապագրութիւն ի Ճամիկեանս, չամի 1791...

« Տպագրեալ հրամանաւ ... առաքն սեծաւոյն Էջմիածնի ծայրագոյն Աւետիքի՝ Ութաոց երկրի ամենայն ազգիս Հայոց՝ առաքելաշունչ առաջնորդի Տիառն Յովսեփոյ արքեպիսկոպոսի Սահնհնեցւոյ Ազգասիրեալ։ Ազգանուէրք և ծռմեռք ի Սուրամ բնակեալ Աղաբրեան բարեպաշտ պարոն Սահմանեալն, և հինակցի՝ նորին Մեծաշուառ Հանգուցեալ մօինոջն։ Չամի Տիառն 1791. ի նոյեմբերի 29. ի տպարանի նորին բարձր Արբազնութեանն. ընդ հովանաւոր երկնահանգիստ Սուրբ Խաչ վանիցն, որ ի նոյն Ճամիկեանս »։

ժամագիրք փոքր.

Վենետիկ, 1742. « Կարգաւորութիւն հաստատուց ազգիս Հայոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։ Արարեալ արբոյն Սահակոյ հայրապետին և Մեսրոպայ վարդապետին. Գիւտոյ և Յովհաննու Մանգակունւոյ։ Տպեալ չամի առաւն 1742. խոկ ի Թիֆլ Հայոց ՌՃՂԱ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօսթոլի »։ Յետ չաստակարանն ալ կ՛ըսէ. « ... Աւարտեցաւ տպագրութիւնս գիրքս ժամագրքիս այսորիկ արդեամբք և ջանիւք ուրուանց քրիստոնէից, որ սակս պիտոյութեան բազմաց անձանց՝ չարժեցաւ ալ

տպագրել։ Սա լրտեսէս պարոնականէ յինքեան բաց ի չարակամաց և ի վերտաքրիչց առ աւուրս պատա-
րագն՝ զայն ամենայն գոր պարտի ասել յամենայ-
նումն աւուր աւուրց առանձնաւոր ոչ առ ի վհատիլ
զպարտս ժամերգութենեան։ Սակայն նոցա՝ որք են
արկաւազդունք և կամ քահանայք. հարկաւոր է
ունել նաև զամբողջ շարականոց. որովհետև ոչքա
պարտապանք են ասել զժամն ամբողջապար և ըստ
պատշաճի աւուրն... Վասն որոյ թէպէտ ի յայլս
ամանս ժամագրքաց տպեցեալս՝ գան եղեալք ամենք
շարականք հարցից և վերացուածոցէից և այլոց, բայց
առաքն ոչ եգան. նոյնպէս և Ակսոր անձառն և Ա-
ստուած աննեղն... Բայց Ադաբչականն և Արևագալի
երգքն, և զկնի Հաչու ժամուս եղեալ Հանգստեան
շարականքն և խաղաղականի երգքն եգան ըստ-
պէս...»։ (Տպագրութիւն Մխիթարեան արբայի)։

Բ. Վենետիկ, 1766. «Կարգաւորութիւն... տպեալ յամի տեառն 1766. և ի թուին Հայոց ՌՄԱԵ ի Վենետիկ. ի տպարանի Ադամեան Պօռթոլի»։

Գ. Վենետիկ. «Տպեալ յամի տեառն 1777. և ի թուին Հայոց ՌՄԻԶ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Ղևոնեանոյ Թէոդոսեանց»։

Դ. «Տպեալ յամի տեառն 1793. և ի թուին Հայոց ՌՄԽԲ. ի Վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու»։

Նորագոյն տպագրութիւնք ի Վենետիկ, ի վանս արբոյն Ղազարու, յամի 1827, 1845, 1860, և այլն։

Տպագրութիւնք ի Փրնսա և ի Վիէննա.

Ա. «Կարգաւորութիւն հաստատակաց ազգիդ... տպեալ յամի տեառն 1784. և ի թուին Հայոց ՌՄԼԳ. ի Փրնսա, ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց»։ Ժամագրքէն հոգը՝ նոր թղթահատարար և տառիւքն Հաճատով. «Սպասաւորութիւն արբոյ պատարագի. յորում գնին ամենայն քարոզք, ժամամուտք, աղէ-
լուք և երգք տանկիք ի տարեւատոյ և ի գալստեան ի ձմեռնատուր պատարագի. առ ի գիւրութիւն պաշտօ-
նէից եկեղեցւոյ։ Տպեալ յամի տեառն 1785. ի Փրնսա, ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց. հրատա-
րակեալ նաև մեծատառ»։

Բ. «Տպեալ յամի տեառն 1803. և ի թուին Հայոց ՌՄԽԵ. ի Փրնսա, ի տպարանի Հարց Մխի-
թարեանց»։

Ժամագիրք կամ կարգաւորութիւն հաւատոյ ազգին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Վիէննա. ՚ի տպ. Մխիթարեանց, 1875:

— Յաւելուած. Պատրաստութիւն սրբոյ Պատարագի և ազգիս Յովհաննէս: Կանոն Թոշակ ապրոյ հիւանդաց: Կարգ պաշտելոյ ջուրց վերջին ծննդեան, ապրոյ ջրհակատաց ներգործութեան, և օրհնութիւն ջրոյ: Վիէննա, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց: 1839, 1875:

Ժամագիրք հաճախօտեալ: Եկեղեցական կը ծանուցանէ. « Տակաւ ժամս և պարզամատոյց անտրա ՚ի Թաւրէզ Հայոց ՌՀ և Ծ. յերկրին Հազանոյ. ՚ի քաղաքն Ամենեցդամ Հնուամբ Աստուծոյ. աստ. անցաս. յարատասի Ե. ՚ի հայրապետութեան անտան Բանիրոյ արբազան կամարկիսոն լուսակատոյց տուրս ամառայն Էջմիածնի: Ով եղբարք, որք հանդիպիք սոս յիշատակիք առ Քրիստոս զնատար Ամենեսն ար հանգուցեալ է, և զինն որոյ զնատաս և զանարժան Երանելի Պետրոս Աստուած' զերատեր եղբայրս Ոսկան վարդապետին »:

Տպագրութիւն Ամստերդամի, ՚ի 1717. « Կարճառաս ժամագիրք ՚ի մի վայր ժողովեալ ՚ի պէտս Հոգոյ վանականաց. ՚ի տպարանի Պետրոս Վանդեկեցւոյ. յամի տանն 1717. և Հայոց 1166. Ամստերդամ »:

Տպագրութիւն Փլեթրպուրգի. « Կարճառաս ... վանականաց: Տպագրեալ յամի տանն 1787. խնդ ՚ի Թաւրէզ Հայոց ՌՄԼՋ. ծանեալք և տպիչք Յակոբ բենց Պետիգեան. Սանկտպետրուրգ. ... ՚ի յաւելեալ բոլոգուած ամն հայրապետութեան լուսաւորչական մեր ամենայ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի' տանն Պետրոս սրբազնասուրբ կամարկիսոն ամենայն Հայոց: Ընտանեաս իշխանութեանս տանն Յովհաննէս սրբազնաշուք արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց, որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաց: Կրկին հրատարակութիւն կատարեալ բարեկարգութեամբ »:

Ժամագիրք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. Ա բարեալ սրբոյն Աշխակոյ հայրապետի և Մեսրով

պայ վարդապետի. Գիւտայ և Յովհաննու Մանգակունւոյ ... ի Մոսկուա, ի տպարանի Աբեղեանց ընդունաց Ձեռամբն Տ՛ոմից Լազարեանց, 1853.

Ժամագիրք հանդուցտեալ Աղաւնիմատուց։ Անհնահին ապագրութիւն։ Ցիշատակարանը կ՛ըսէ. « Գրեցաւ ազատմամատուցս Թ. Ռիծ։ տպրիլ 27 ». որ կը համապատասխանէ Քրիստոսի 1568 թուականին։ Գրչութեան ու տառից ձևն՝ նման ջրկքատասաներորդ կամ հնգետասաներորդ գարու ձեռագրաց. տառնկ ալ յատմարտագրութիւնն և տառից հնչմունք։ Խորագիրք՝ յառաջ կարմրագիր. բայց ընդհանրապէս նոյն տառիւք. միայն սեզ սեզ՝ մանր նոյնաձև բոլորգիր տառիւ և տազիր ալ կը տեսանուին։

Ժամագիրք Աստուածածնի եւ Ննջեցելոց։ Ա. Ցպ. ի Վենետիկ, այսպիսի մակագրութեամբ. « Ժամագիրքդ սրբոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնին, և Նընջեցելոց։ Նոմն տազնապի տպաշխարութեան։ Զարչարանք տեառն մերոյ։ Երգք հոգևորք, և այլ տզօք։ ի Վենետիկ, 1706. ի տպարանի Ներսէսի Պատրիկի։ Մեծաւորաց հրամանաւն ։

Բ. Ցպ. Դարձեալ ի Վենետիկ, նոյն մակագրութեամբ Ճակատու, և միայն տարբեր թուականու, 1708։ ի սկզբան գրոցն՝ պատկեր սրբոյն Թովմայի Ադուինացւոյ՝ այսպիսի վերտառութեամբ. « Սուրբ Թոմաս Ադուինացին և կարգէն Քարոզչաց. վարդապետ եկեղեցւոյ, և պայծառ լոյս աշխարհի »։ Ցիշատակարանն ալ կ՛ըսէ. « ... Յամի կենդարարին 1706՝ լուսաժեցաւ տուրբ գիրքս այս՝ որ կոչի ժամագիրք Աստուածածնի ի Վենետիկ աստուածաչէն քաղաքի, և հրամանաւ մեծաւորաց. և ի տպարանի Անտոն Պօռթոլի։ Աղաչեմք և ծախիմք Հայաստանու առն բարեպաշտի, Թոչքաշնեցի Խաչոյ Աղբիսցի որդի Բռնկիսեին։ Սակայն միշտ ջերմեռանդք ծառայք՝ սրբազնակցալ կուսին Մարիամու. գրեցէք անհամարքդ ևն, վասն զի մինչև ի նեղկոյ ատեն հաշուեա թէ պակասեցաւ հատաւ հին լուսաժեղեցնալն. որ ուր ուրեք ոչ գտանի երբեք ... Իսկ որդ ևս անպիտան և անարժան քահանայ, և յեռանալ

ժառայ փառաւորեալ կուսին. Պատրէ Թանոս Նահ-
ւիրանաց՝ Խաչատիճեցի. ՚ի կոթող քարեղէայ
արդեայ հոն Տաճիկիսան. և յազգէն Հայոց. ՚ի գիւ-
ղին Հայաստանու. ՚ի գաւառէն Կոտիքիւանու և
Ճահուկու. նաև Թոռն նոյն վիրապիչեցեալ Խաչիկ
Աղաբեկոյ արդի Բռնէմեմին. գոլով ՚ի քաղաքն
յԱրքանոյ. մինչ էր հասակաւ 64 ամեայ. լուի և ան-
ամանել զիւրեանդ հղձս բազմաց. նաև անդամանա-
ւինչայի և բազմոյ յարատամ, մեծաւ փափկա-
նաք. վիրաւոր լուսածուռեալ սուրբ մասունքս ... Ար-
ժանաւորեալ անուան և բարեխաւսեալ սրբո-
ւհոյ կուսին, և ազաչանաց արդեայ հոն Տաճիկիս-
տան. և մերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին. բազմա-
չարչար կնդանին նահատակին. ՚ի յամի կենդանագրին
1768. ՚ի ծաղկազգի վերհասակաւորեալ երկրասուն
ներոգ. Ակնմիագոս սրբազան փափին. ՚ի վենետիկ
տպարանի մայրաքաղաքի. ՚ի տպարանի Անտոն Պո-
ձալի. նորատպեցաւ սուրբ մասունս. նոյն գաղա-
փարաւ. դրոմի տպեցաւ ՚ի յամի 1706. նոյն և
նմանն ձեռն: Բայց մեզն յաւելաւ զերթս. նոյն գՀա-
ւատաւոյ և գՀաստատակ ներգործութիւնն հաւատոյ.
յուսոյ. սիրոյ և բարեգործութիւնն. որ է գքառա-
ւ այլն ։ ։

Գ. Տպ. ի Մարսիլիա Գազղիոյ. ։ Կարգաւորութիւն
հաստատեալ ազգիդ Եկեղեցւոյն մեծին Հռոմոյ. որ
կոչեցեր ՚ի մէջ եկեղեցւոյ. ՚ի հաղորդութիւնն
Հռոմոյ Կղեմեդ տասնեմեկերորդի. և սուրբ Էջ-
միածնին կամաւորեալ եղեալ Ակէքսանդրի
Ջուզայեցւոյ փոխանորդին Լուսաւորչի: Ի ծովա-
նութիւնն Փրկչին Քրիստոսի 1320. և Հայոց ՈՀՁԲ-
յունիսի իե. ՚ի Մարսիլիոյ քաղաքի ։ Ցիշատակ-
ոյն ազ ի՛ըռե. ։ Կատարեցաւ փոքրիկ գիրքս որ կո-
չի Ազաժամատոյց ըստ եկեղեցւոյ մեծի Հռոմոյ ՚ի ծը-
ղմանէ մատագրութիւնն առաւն սկզբոյ Ցիշատա-
կի Քրիստոսի 1320. անպատճառեալ ՚ի. տարտս եղև ՚ի քա-
ղաքն Մարսիլիոյ. ՚ի ժամանակի հայրապետութիւնն
տեառն Կղեմեդ տասնեմեկերորդի պապին: Եւ գա-
գաւարին սկզբոյ Ընտրչատոսի. որ է հոգաւոր Ջնր-
մանիոյ. որ համրանէ հայելերին Բէշ կամ Վիէննայ:
Եւ այս ազաժամատոյցս կա Խաչատիճեցի Մինասի

որգի Յովհաննէս պատմոյ ամիճնձ յիշատակ և ծնողաց իմոց և ազգականաց իմոց. ով որ հանգիպի կամ կարդայ և օրինակէ, մեկ հայրմերիս յիշէ. և դուք յիշեալ լինիք՝ի Քրիստոսէ։ Եւ ես ալսուպ մեղաւոր քահանայ ակը Յովաննէս Ապարանեցի այս աղօթամատոյցս գրեցի ձեռամբ իմով որ պատմոյ ասեն. ով որ հանգիպի, կարդայ և օրինակէ, մեկ հայրմերիս յիշէ զինոզս իմ. և դուք յիշեալ լինիք՝ի գարուեանէ կենդանոց։ Հայր մեր։ ՌՁԸ, սեպտ. ԺԵ։

Ժամագիրք սրբոյ Լուսաւորչին. «Ժամատոյց յայդ չորեքշաբթի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եպիսկոպոսի, եւ բազմաչարչար Հայոց նախակրթի. որոյ զառաքինութիւնն՝ քնարիչք Նէտոյեի քաղաքին նահապետ աւուրն հոկտեմբերի ամոյ կատարեն, ի վէնետիկ, 1706.՝ի տպարանի Անտոնի Պօռթոլի։ Մեծաւորաց հրամանաւ»։ Յիշատակարանն կ՚ըսէ. «Ողորմութեամբ բարերարին Աստուծոյ, արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտոնի առն Յոհաննէսի խոճայ Աշարիսի որգի պարոն Պաւնիսաթին աւարտեցաւ գրիւս այս, որ կոչի ժամագիրք սրբոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին»։ Գրքիս այս անունը կրնալ պատճառն է՝ որ յաճախ երկուքը մեկտեղ տպագրուած և կազմուած են. և քիչ անգամ երկրորդը առանձին հրատարակուած, թէպէտ և մանաւանդ Ճակատով, ինչպէս տեսանք։

Բ. Տպ. ի վէնետիկ, նոյնագիր և նոյնատիպ ընդ երկրորդ տպագրութեան ժամագրոց Աստուածածնին։

Ժամագիրք Ջահկաց։ Տես Պրէվիար։

Ժամերգութիւն Ննջեցելոց. «Ժամերգութիւն վասն Ննջեցելոց՝ի ինգրոյ Յոհաննէսի բարեպաշտ խոճայ Մխիթարեան որգւոյ պարոն Ջրանչիսկոսին, առ՝ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազունց քրիստոնէից։ Ծամ Փրկչին ՌՁԹ 1709, օգոստոսի իե։ ի վէնետիկ, ՝ի տպարանի Անտոնիոսի Պօռթոլի։ Մեծաւորաց արձանագրութեամբ»։

կը գանուի նաև մատենաւոր ու հատուկոր ժամանակագրութիւն կամ ազգին գիրք մը՝ այս մակագրով. « Ժամը. կարգի նորոգիս ընծայեցաւ ի սբ. բազանի անուանի վերայ Վենետիկոսոյ ի Ե. Ննի առաւ ձը և ի յունիսի 1727. զանազանաց արբոց և արբուհեաց » : Քիչ առաջ կարդացինք. « Այս ամոզ սուրբ Յր. Ակէրեան Ակէրեանեանցի ի գիւղաքաղքն Ճահուխս. և սրգի Եահրայնեաց վանից : Ամի առաւն 1721 » : (Թուի սպագրութիւն վանակոյ, և ի գործարանի Նաւանի Պաղտոյի) :

Ժամանակագրութիւն առաջ Եարաձուն եւ ուխտիկ Զաւակին, « յորում բովանդակին ամենայն վիրապերութիւնք առ Ժամերգութիւնս երկուց շաբաթուց, բաց ի Ժամագրքէն. ի գիրքս ինչ պաշտանէից եկեղեցւոյ, և ի վայելս Ժամուկր ժողովրդեան : Տպագրեալ հրամանաւ Գերապատիւ Գերապայծառ Տէառն Տէառն Առաքեմոտրոս վարդապետի Ներիկեանց՝ արքեպիսկոպոսի սրբոյ Էջմիածնի, և արժանաժառանգ Աթոռոյն Մխիթարեան Մխոպանութեան Թրեստոս : ի Թրեստ, ամի առաւն 1808, և ի Թուին Հայոց ՌՄԵ. ի տպարանի Հայոց Մխիթարեանց : Պատուհասեամբ կայսերական հրովարտակին » :

Ժամանակագրութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, զոր կարգաւորեալ սրբոց Հարցմանէցն և այլոց սրբոց Հայց վերոյ, ի վիճնա, ի Մխիթարեան տպարանի :

Ա. Ի չորեքի Ղազարու չորեքեան մինչև ի չորեքի վերջի սրոյ Զատկին, 1839, 1862, 1870:

Բ. Ի նոր կիրակէ, մինչև ցոան Ամենասուրբ Հրեշտակապետաց. 1839, 1862, 1870:

Գ. Ի Ս. Հոխիսմանց մինչև ցվիցերորդ ուրբաթ քառասնորդաց. 1839, 1880:

Ժամանակագրութիւն « մեծի Հինգշաբաթեայ, և մեծի Աւրհնեայ և Շրոպաշխոյ և կիրակէի սրբոյ Զատկին, ի գիրս ինչ հաւաստացեալ » : Պալիս, Տպագրութիւն Ց. Ու. Ի Բերդձեան, 1871:

Ժամակարգութիւն եւ Մաշտոց. « Գիրք հաւատոյ ազգիդ եւ խորհուրդներու մատակարարեան եւ ուրիշ արարողութիւններուն եւ ծէսերուն ըստ սովորութեան Անգլիոյ եւ Իրլանդիոյ միացեալ Եկեղեցւոյն, Դաւթի մարգարէին սաղմոսներովը, եւ եպիսկոպոսներու, քահանաներու ... ձեռնադրութեան եւ քահանայագործութեան ձեւը եւ կազմակը ». Լոնդրա, 1847։

Ժամակարգութիւն Յունաց. « Գիրք Յունաց որ կոչի Օրօլոկիոն մեծ որ պարունակէ զամենայն սիւագիրքերոյին կարգաւորութիւնն եւ զպաշտօնական Գանոնա Աստուածածնի եւ զտունս, զԳրօքա-րիսպս եւ Գանգակիոնս որոց բոլոր սարքոյն. հանգերձ հաղորդութեամբն եւ այլոց հարկաւորաց. եւ Չասակաց յատկութեանցանց։ Ընդարձակ թարգմանեցեալ հոգաբարձութեամբ ի Ձամճի որգի սիրացու Յակոբէ։ Ցամի տեառն 1749. եւ ի 1800 ամի տեառն որինակեցաւ, արգիամբ եւ գոյնիք ». Հոս թերատ կը ձեայ խորագիրը, եւ տպագրութեան ձեռնտու եղողներուն անունը կամ անուանքը, ինչպէս նաեւ հրատարակուած տեղւոյն եւ գործարանին յիշատակութիւնը. բայց անատրակոյս կ'երեւնայ թէ ի Կոստանդնուպոլիս եւ ի գործարանի Մատթէոսի Պոլատեցւոյ եղած է։ Ճէջ 2 երկրորդ Յակոբ մ'ալ կայ. « Գիրք Յունաց որ կոչի Օրօլոկիոն Աստուծով սրբով պարունակող ամենից կարգաւորութեանց՝ ըստ կարգին սրբոյն Երուսաղէմի. եւ ուզղաշաւիղ եւ բարեկարգ վանօրէից ». Գրքին վերջն ալ այսպիսի ծանուցում մը. « Օրինակեցաւ Աստեղիոս միայնակեցի ձեռագրոյն, սաղմոսաց մատէ. բառն ոմանք բառից. գիրն ոմանք գրոց եւ կէտն ոմանք կէտից. չի այլայլելով եւ չի փոփոխելով ի տեղիս. ձեռամբ երկրպագու Ըստեվերիս։ Ի վայելուչն արեւելից կողմանն ի քաղաքն Անի ոմն ի գեղջն ... (չորս տող պարապ , եւ ապա) « վասն յիշատակի իւր եւ ամենայն արեանատուս զբարեաց իւրոց ». ։

√*Ժամանակի վերջն. Թարգմանութիւն։ Երկրորդ տպագրութիւն։ Մոսկով, 1840։

*Ժամանակագրութեան տարիքը. գրատան ազգ. համար։ Վենետիկ. Մխիթարեան տպարան. 1856։

*Ժամանակագրութեան առձեռն հին և նոր տեղեկութեանց (Հ.-Ներսէս Ճէնոյեան)։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1880։

*Ժամանակ, հանգէս հայրենասիրութեան։ Տետրէն խմբագիր Սահակ Պ. Պէրբէրեան։ Կ. Պոլիս, 1863–1868։

*Ժամանախտը ինչ բան է. «Ընչ բանով կարելի է փրկուիլ ծորանից և այլ տարափոխիկ ախտերից» հրատարակած և հատարակաց մատչելի եղած բժիշկ Պ. Ա. Իլիեանցէ. Թարգմանութիւն Ա. Ս. Պուլղուրլեանց։ Թիֆլիզ, Կովկասեան Գրաւոր Հանուածոյ Հրատարակութեան, 1881։

*Ժընըվիէվ, վիպասանութիւն Բրիտանաց Եկեղեցւոյ։ Պատգիրքն Թարգմանեց Տիգրան Ց. Տէոէեան։ Զմիւռնիա, տպ. Տէոէեան, 1861, 1877։

*Ժիլ-Պլաս Լը Սաճ գաղղիացւոյ վիպասանութիւն։ Պատգիրքն Թարգմանեց Ս. Կ. Զաքեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

*Ժլատ կատակերգութիւն երիք արարուածով։ Դրեց Յովհաննէս Տէր–Աբրահամեան։ Թիֆլիզ, ի տպ. Խաչիկեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1867։

Ի. Տէր. Ռուսաստ. Գոնէ վերջ, ի տպ. Ց. Տէր–Աբրահամեան։

*Ժոզէֆ Պալասիո, վիպասանութիւն Աղեքսանդրի Տիւմա գաղղիացւոյ։ Բնագրէն Թարգմանեց Կ. Եպիսկոպեան։ Զմիւռնիա, տպ. Տէոէեան, 1879։

*Ժողով ազգային կրթութեան. Արձանագիր կազմութեան Ժողովոյն։ Վիէննա, տպագ. Մխիթարեան, 1860։

√*Ժողով տիեզերական Վատիկանայ. Նախաշէմ եւ կազմուածք. Գրեց Եսայի ած Բրհ. սանակ. Թարգմանեց Ց. Շիշմանեան. Կ. Պոլիս, 1870.

Ժողովածու Թուաբանական խնդիրների. Մ. Սիմէոնեանց. Մասն Ա եւ Բ. Թիֆլիզ. Կովկասեան Դպրավարժառանց Հոգաբարձ. Գրիգորեանց.

Ժողովածու գիրք. « Սկիզբն գրոց որ կոչի Ժողովածու. Գիրքս այս ձառէ զպատմութենէ նախահարցն սրբոց. այլ և զոմանէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ և մեկնէ ըստ առաջադրին իւրոյ գնզնցիկ իմացուածովք շարադրեցեալ. Այլ և քարոզք պիտանացուք ասացեալ սրբոց վարդապետաց 'ի յոգուստվերծանողաց. Տպագրեցեալ ՌՉԵ թվին Փրկչին. և 'ի Հայոց ՌՃԴԲ. ... Աղաչեմք և գոչիւք և սպասրուէքեամք Սարգսի Նուաստի, 'ի կոստանդինուպոլիս ». Քիշատակարանին ճառն. « ... Այս սպասրուէիւն եղև բազում աշխատանաւք. քանզի օրինակին մեծ մասին գոյր, զի զայլս ոչ կարացաք գտանել. վասն որոյ 'ի վերայ այն օրինակի շարադրեցեալ սպեցաւ այսքան: Աստուած ինդրեմք բազմականանալ այսոյ՝ և յիշել ազաճս զնուաստս Սարգիսս որ եմ ձեր ամենեցուն ծառայ. որ այսչափ հազիւ կարացի սպասրարանս առաջ ածել ... այլ և յիշել մաղթեմ զորգեանսն իմ զՄատթիոսն և Գէորգն ... եղև գրաւ սորին ՌՉԵ թվին Փրկչին. և Հայոց ՌՃԴ. յունեսի ե. 'ի մայրաքաղաքն Սահմպոլ, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին ».

Բ. Տպ. Ի կոստանդնուպոլիս, 1730. « Սկիզբն ... վերծանողաց: Վերստին սպեցեալ հանգերձ սրբոց գրուէիւնովք և աշխատասիրուէիւնովք սպոզի ... 'ի Թըւականին մերում ՌՃՀԲ. 'ի հոկտեմբերի ՃԷ: Աղաչեմք և գոչիւք երից արանց. այսինքն աիրացու Մնացականի կոստանդնուպոլսեցւոյ, և կնատարացի աիրացու Պետրոսի. նաև Մարտիրոս անիմաստ գըպրի սպոզի սորին. 'ի վայելուչն մանկանց Սիանի ».

Գ. Տպ. Ի կոստանդնուպոլիս, 1747. « Գիրք որ կոչի Ժողովածու: Սկիզբն գրոցս նախ ձառէ զպատմուէիւնէ նախահօրն մերոյ Ադամայ և Եւայի. և հե-

անուանին զայլ նախահօրցն սրբոց. նաև զանուանի մեր Քրիստոս Իրիսոսել։ Այլ և զոն ի սուս քրոջ պիտանացուք՝ ասացեալ ի սրբոց վարդապետաց հնչա շարադրութեամբ ի յոգուս պարզութեաց ... ի թուին ՌՀՂԲ. փետրվարի Ի. ի տարեդարձին Առաքելոցն ։

Ignatius Antiochenus Armeniace. Ejusdem Epistolæ. Constantinopoli, typis Armenorum, 1783.

S. Ignatii, patris apostolici, quæ feruntur Epistolæ, una cum ejusdem martyrio, collatis edd. Græcis, versionibus Syriaca, Armeniaca, Latinis, denuo recensuit notasque criticas adjecit I. Henr. Petermann. Lipsiæ, 1849.

Իգնատիոս վարդապետ ի Եափիրին վանաց. Ա. Տղ. « Ահեղութիւնս սրբոց առաքելոցն, որ զոն Պետրոս։ Արժանաւոր տուր վարդապետութիւն Իգնատիոսի, ի խնդրոյ անուն Պրիգորիոսի Հայոց կաթուղիկոսի ։ Յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ... ի թուականին Հայոց ԵԱՐ վախճանեալ անդր առաքն Բարսեղ կաթուղիկոսն Հայոց, նոյնժամ հայրապետական անդր առաքն Պրիգոր Վկայասէրն ... (որ) սկսաւ ձեռնադրել և կանխել՝ բազում գիրս և հնոյս հայոց ազգաց քրիստոնէից թարգմանել ի մեր լեզուս և յաւելուլ յինքեանց Աստուածաբանութիւն՝ որ ի բերն աշխատասիրութեամբ, և կը որ ի ձեռն այլոց։ Որ և զոս գրուածս բարուց իւրոց՝ հրամայեաց և առաքելական իւրաւ հանդերձ վարդապետին Իգնատիոսի՝ ունկնել զառաքն առաքելոցն Պետրոս։ Եւ նորա յանձն առեալ հնազանդեաւ եմաւ և սիրով՝ սկսաւ ունկնել զոյն սրբոցն և հոգին սուրբ բարբառել ներս ի պատմագրութեանն Կիրոս վարդապետին գրեալ հոյ վասն առաքելոցն քննին ոչ էաս յանձն զինքեր հայրապետութեան, անբաւական զոյժ գործոց զինքն կշռելով։ Եւ ի գիշերի միում եաս յերազոջ, զի յընդարձակ և ի լուսաւոր գաւտատն միոջ բազմեալ անձնոյն արքեպիսկոպոսն

վարդապետքն Նիկոլեցւոյ՝ մեծաւ խնդութեամբ խրախճանս առնէին ի միասին և զուարճանային։ Եւ մինչ կամեցաւ մատանել և ինքն ի ներքս առ նոսա, արգելին զնա ասելով. Դու վասն զի ոչ կամեցար աշխատիլ ի միհնուվճիւն աւետարանին, ոչ մացես այսր չուանելով ընդ մեզ մատն ի վայելմանէս։ Եւ զարհուցեալ ի քնոյն, այլ ոչ եւս յապաղեաց զինգիլն. այլ անդէն վազվզեալ սկսաւ գրել։ Եւ որպէս ի նախկրգանէն խոստացաւ, արար զնա ոչ յոյժ երկայնատան և ոչ կարճառօտ. ոչ յոյժ խորին շարադրանեաք և ոչ որպէս աշխարհս ... Իսկ յապաղս տպագրեանն ծանիր, զի ի գնգեցիւթիւն և ի չափաւոր բանս տուին տարփացեալ... Եւս յանձն առ զծախս տպագրեան տուին՝ բարեպաշտան և հոգևոյր մահտանի Յակոբ ամուշայն. որ և այժմ ապատաւոր և միաբան ի գուռն սրբոյն Յակոբայ աննուապայծառ աթոռոյն աննեան Հայոց ի սուրբն Յաղիմ. և այնպէս ուխտեաց թէ այլ ոչ առնուցու զիւր առեալ գրաճն. այլ ի վաճառիչն առրին՝ և այլ ինչ գիրք տպեսցի. և յետ այնր և այլ. և այսպէս անընդհատ յիշատակ Յետոյ իւրոյ։ Յուսալով եւս թէ եցէ զի և այլք ոմանք բարեպաշտանք ի սոյն այս գործ յորդորեսցին. որ և մեծագոյն բարեգործութիւն և անընդհատ յիշատակ ... Զի եթէ զամրաւոր ծառայան ազատել ի կապանաց՝ մեծ ինչ է առ Աստուծոյ, ընդեան ապա համարեսցի մեծագոյն այս, զսուրբ Գրեանս ի լոյս ածել, որ զհոգևոր ծառայան մեզաց՝ ազատեն միշտ ի գժոխային կապանացն ... Եւ արդ տպեցաւ սուրբ գիրքս ի Թուականին Հերուս ՌՈՀԲ. համամիրք նզիրեալ ընդ աւետրոյ գիհնութեանէ սմանցն ... ի տպարանի խոշոյ Կարապետի որդի մահտանի Աստուածատուրին, և որդւոյ նորա տիրացու Յօհաննիսին ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի»։

Բ. Տպ. «Մեհնուվճիւն սրբոյ աւետարանին որ ըստ Ղուկասու։ Աստուածաշունչ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի, ի խնդրոյ առաւն Գրիգորիսի Հայոց կաթուղիկոսի, տպեալ վիրատին ... արդեամբք աստուածասէր մահտանի Աբրահամ ամիրայի Ալինեցւոյ մահտանի Յօհաննեան։ Յամի Փրկչին 1824, յունիսի

12. ՚ի Հատուածոյ խանն ։ Ցիշատակարանն. ։ ... Առիթ անգրկին ապեցմանն արբոյ մատենիս ... զի ոմանք ՚ի բանասէր և ՚ի բարեմիտ անձանց տեսանել զպատճէն՝ պահանջել սկսին, և հատարակ արանց ՚ի ձեռս բնկնել անգամ գժուարին, և այն՝ ՚ի գին մեծագին, արժան գտանցան ազգ առնել զայս ամենայն՝ առն բարեպաշտի և ազգասիրի՝ մեհտեսի Աբրահամ ազնիւ. Ամփոփել, և խնդրել ՚ի Նմանէ ՚ի բաթևանէր անձնէ՝ զնախ ՚ի լոյս ընծայեալն՝ սակս շատագուշա շահատանուն Նմանն առ որ կարօտանալ բանաստեղծաց ազգին՝ խրով խակ արգևամբ վերստին ՚ի լոյս ընծայել ... Իսկ անձն այն ազնուական՝ քոտ որուամ իրրև զայլ երևելի ազնիւս ՚ի մերուամ ազգի՝ այլ ազգասէր և առաքինի, հաճելով ընդ բանաստեղծս բանս նոցին ... և ՚ի վազվազակի ՚ի խնդիր նոցին, և խրով խակ արգևամբ՝ որպէս խնդրեին, նա արձանացուցանել անգրկին վերստին զայն առ ՚ի սկզ՝ յիւրն սեպհական ինչ գործառանի ։

*Իսոէկռատա, Թատերգութիւն յերից արարածոց։ կ. Պոլիս, 1863։

*Իմաստասիրութիւն ամուսնութեան Ա. Տքակ գազգիացւոյ։ Թարգմանեաց Մ. Ա. Գազմանեան։ կ. Պոլիս, Գավաֆեան տպարան, 1876։

Իմաստասիրաց ասացուածք։ Տես Գիրք վայելուչ։ Սոփերք հայկականք։

Իմաստասիրութիւն բարոյական։ Տես Թեսաւրոս։

Իմաստասիրութեան Տարերք ՚ի Հ. Աւգուստա Վ. Գուրգինեան, ՚ի Մխիթ. ուսեալն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1870։

Ա. Հոգեխաստութիւն։
Բ. Բանաիսաստութիւն։
Գ. Աստուածախաստութիւն և Բարոյախաստութիւն։
Դ. Գաւառութիւն իմաստասիրութեան։
Ե. Իմաստասիրութիւն համառօտ պատմական։

*Իմաստութիւն մարդկային. « որ կը սորվիցըն ճարտասան՝ խնդրէ զանցըն գտնել, կատարեալ մարդ ըլլալ, և միծութեան հասնիլ » : Վենետիկ, ի տպրն Ղազար, 1833, 1844, 1860.

Իմաստութիւն Յեսուայ որդւոյ Սիրաքայ, և Թուղթ Երեմիայ մարգարէի առ գերեալսն ի Բաբելոն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833.

« Եւ դի անչուշտ ասա և առ ի նախնի հարցն միոյ գոյր Թարգմանեալ, և թէ ասա նոյն ինքն է առ ի նոցանէ Թարգմանեալն, վկայեն ոչ միայն երանելւոյն Խոսրովայ և որգւոյ նորին աստուածամոյնդ Գրիգորի Նարեկացւոյ անգամին ածեալ վկայութիւնքն ըստ իմաստից, այլ հաւաստեն և սրբոյն Մովսէսի Խորենացւոյ յառաջին գիրս Պետրոսէ (ք. էջնակ) բերեալ անուն իմաստն՝ յար և նման ըստ բառից, թէ « Բաբելեամ հաւատարիմ՝ գնդ կենաց » (Սէրա. 2. 16): Իսկ ի Թարգմանութիւնս սեպհականեցան Ասկերքն յոլովագոյն և գոսն վկայութիւնք ի գրոց աստի, գոյզն ինչ այլայլութեամբ բառից ածեալ, որպէս սովորութիւն իսկ է նորին Թարգմանչի և զանձնոյն վկայութիւնսն առեալս ի գրոց ըստ նմին օրինակի այլայլել: Զանգերձ այսու սակայնիւ և նախնեացն ասկեղինիկ գտրուն ոչ չարագրութեամբն ի սմա երևեալ, ի քոց առնէ զանձնայն երկբայութիւն. և ինոյ միջ աւարձել միոյն զսահմանեալ Թերութիւն օրինակին, քանզի պակասն ի սմա գլուխք քանի մի, և առնէք նմանք ի տեղիս տեղիս:

« Զհետ գրոցս Սիրաքայ և զԵրեմիայ մարգարէի զպատասխանին առ գերեալսն ի Բաբելոն զօգեմք, զոր ի ձեռն Բարուքայ ևս առանձ առ նոսա. զի և առաջս Թարգմանութիւն, որ ըստ նմին օրինակի կորուսեալն էր, գտաւ այժմ զոյգ ընդ իմաստութեանն գրոցս Յեսուայ ի նմին մատենի, գրեալ ի Թուականութեան փրկչին 1418. և ի հայկազնեան Թուականութեանս պնէ »: (Յառաջաբան):

Իմաստութիւն Սողոմոնի, հայ, յոյն և լատին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1827, 1854.

Խնայք 'ի չարչարանս Քրիստոսի, *հոր Գայետանոյ Պէրգամացւոյ.* (Pensieri ed affetti sopra la Passione di Gesù Cristo, del P. Gaetano da Bergamo). *Մխիթարեան տպագրատուն. Վենետիկ. Ս. Ղազար. ՌՈՒԸ. 1879.*

*Խնկիւռ կայրուա, վիպասանական վիպեսք Հնդկաց. Թարգմանեց Ալեքսան Աբգիսեան. Կ. Պոլիս. 1876.

Ինճիճեան (Հ. Գաբրիէլ վ.). Տես
Ազգասէր.
Ամարանոց Բիւզանդեան.
Աղօթագիրք նոր աշխարհաբար.
Դարապատում.
Եղանակ Բիւզանդեան.
Նոր Հայաստան.
Հնախօսութիւն Հայաստանեայց.
Ստորագր. հին Հայաստանի.
Վարք սրբոց ճաղկաքաղ.

*Իննսրհայ կրճուճիւն 'ի պատե սրտին Ճեսուսի. Վիէննա, տպ. Մխիթարեան, 1826.

*Ինչ է մեր Փշուառութեան պատճառը, եւ ինչ է անոր դարմանը. Մ. Ց. Յ. Կ. Պոլիս, 1872.

*Ինչ է Քրիստոսի հաւատալը. Զմիւռնիա, 'ի տպ. կրնիքենեթ, 1842.

*Ինչպէս բժշկել երախաների աչքերը. *Հնդկական ուղեմիւռ բժիշկ Տէր Գրիգորեանցի. Վաղարշապատ, 'ի տպ. կաթողիկէ սուրբ Էջմիածնի, 1876.*

Իսավերտենց (Հ. Յակոբոս վ.). Տես
Լճակիս ծկնորսը.
Միսաբան Հայկական.
Կրթաբան անգղիարէն լեզուի.
Հայք եւ Հայաստան.
Պատմութիւն Փրանկ-Բրուսական պատերազմին.

Պատմութիւն քաղաքական խռովութեան ի Գաղղիա։

*Իտալերէն եւ հայերէն պարսաւագրքերուն հերքումը։ Կ. Պոլիս, յ'Օրթագիւղ, ի տպ. Պօղոսի Ագապեան Ապուչեխցւոյ, 1852։

Իտալիա (Italy). Child Harold's pilgrimages. անգլիարէն բնագիրը հայկական թարգմանութեամբ ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիշան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861, 1870։

Իրաւագիտութիւն. Բնական օրէնք. գրաւական, տուհմային եւ ազգային իրաւունք. աշխատասիրութեամբ Հ. Եփրեմայ վարդապետի Սեբեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1851։

*Իրաւախոհ. Հիմնական տարբերութիւն կաթուղիկէ եւ էջմիածնական գաւանութեանց մեկնագրեալ գրքին վրայ քննութիւն։ Գրեց ազգային եկեղեցական իշխանութեան հրամանաւ եւ հաւանութեամբ Յովհաննէս Տէր Կարապետեան Տէրոյենց. Հատոր Ա–Գ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Տէրոյենց, 1868. 1869։

*Իրաւախոհի կեղծիք եւ իրաց ճշմարտութիւնք ի բանի վարդապետութեան եւ պատմութեան։ Գրեց Հ. Յովսէփ Վ. Գաթըրճեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, տպ. Մխիթարեան, 1873։

Իրաւունք ազգաց. Երկասիրեց Մկրտիչ Պ. Պ. Տատեան. ու գաղղիարէն բնագրէն թարգմանեց Մանուէլ Բարսեղեան Իւթիւճեան։ Կ. Պոլիս, 1864։

*Իրերաւարժութեան ուխտուն հաստ տախտակներ, պատկերազարդ։ Զմիւռնիա, տպ. Տէ. Սիմեան։

Իրլանտայի տնակը։ Տես Մատենադարան մանկանց։

*Խամսէ. Ոսոմբ – Աբոմ անգղիացւոյն վիպասանութիւնը: Թարգմանեց Մ. Մ. Մամուրեան: Շապար Ա–Գ: Զմիւռնիա, Տիկնան տպարան:

Լաբուբնիա, գիւանագիտ գործ Եգնսիոյ, Թուզիմ Աբգարու, յիզնալ յաստըւոյն, լուսաբանեալ. ի Ս. Պաշտ ի վանս Մխիթ. ի Վենետիկ. 1868:

«Ո՞րպիսի հնդիւնակ կամ հաւաքող գործոյս եւ ինձոց Աբգարու. զայդ կիսամանանոյ ուսումիդ յանւանքոյ, որ ի քարտէսս գիւանաց Եգնսիոյ քաղցրն ասէ պանալ զայնոսիկ, այլ եւ ի յայն բան յիզնալ յաստիճոց քան զինքն հնասքնիդ արանց. զոր եւ ինքն յերթալ ի վերջին գլուխ առաջնոյ հոգնեղբայրանան եւ յաստիճն գլուխ երկրորդի խրատուն նկնդեցական պատմութեանն: Այլ առաւել նա զնակ եւ ծանոթ առնէր զմեզ խնդրոյս՝ բազմահմուտն եւ բազմախոյզ յիս Լատինոյ յարեւելեան հարս՝ մեր անմահ երախտաց արժանաւոր քերդողահոյդ եւ պատմահոյդ Մովսէս Խորենացի. որ ի Լ. գլուխ երկրորդի գրոյն պատմութեանն Հայոց յականէ յանուանէ նշանակէր զհնդիւնակ ինձոյն Աբգարու, պայծառ ասելով, քան զյաչխատն որինակաց գրոյն. «Վէրստինոյ որդի Աքիտոփոյ գործ գրեաց զամենայն գործս՝ որ ինչ յաւուրս Աբգարու եւ Յանաստրկոյ, եւ եգ ի գիւանին Եգնսիոյ»: Յորմէ անէրկոյ հաւաստի զի ոս ինքն էր ազգիւ բանիցն ընդօրինակիչոյ Լատինոյ, յորոց Հոմագոյնս փոխարկեաց ինքն Խորենացի յիւրում պատմութեան, շարաւնիւրով զպատճէնս հնգեցուն ինձոյն որ յԱբգարէ կամ ոս. Աբգար. եւ զայն եւս յայտ առնելով, որպէս եւ գուշակել ի կարգէ բանին ... զի յաստիճ քան զիւր պատմագրէն յիզնալ էր յաստիճոյն ի մեր լեզու պատմութիւնս այս գործոց Աբգարու. եւ յաստիճութիւն խոկ հայերէն շարագրութեանն հաւաստացուցանէ զայս: Արդ ի վկայութենէ անտի Խորենացւոյ յորդ զանուն եւ էր Վէրստինոյ գործ Եգնսիոյ գիտէք, եւ համարիք ի կարգի կորսուածոյ գրոցն, որմէն գիտ եղեւ մեզ յամի 1852 ի գտնուիլեան հայերէն ձեռագրաց մեծ

մատենագրութիւն Բարբարոս՝ հանգիսակ յերկաթագիր ձառընտրի կամ Տեառնտիի (գրելոյ հաւատոյն յ՛ԺՒ գարուս) ազամ թղթոյ Աբգարու. յորոյ վերջաբանէն ուսումք զի նոյն ա՛ւ է յիշատակն՝ ի պատմութիւնս մերմէ՝ գիւտանագիրն Եգեսիոյ, ուստի և Եւսեբեայ առաքեալն էր ։ (Ճառաջարան)։

Lettre d'Abgar, ou Histoire de la conversion des Édesséens, par Laboubnia, écrivain contemporain des Apôtres, traduite sur la version arménienne du V.me siècle. Venise, Imprimerie Mékhitariste de St. Lazare, 1868.

— Lébroubna d'Édesse. Histoire d'Abgar et de la prédication de Taddée, traduite pour la première fois sur le manuscrit unique et inédit de la Bibliothèque Impériale de Paris, par Jean-Raphaël Émine. (Langlois, Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français. Tome I.). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et C.ie, MDCCCLXVII.

— Ղևրոսթևս Եդեսացի. Թուղթ Աբգարու Թագաւորի Հայոց և քարոզութիւնք սրբոյն Թադէի առաքելոյն։ Մեհապիրն ըստ ձեռագրաց։ « Թուղթ Աբգարու Թագաւորի Եգեսիոյ քաղաքի, որ է յաւորի լերզու Ուռհայ, որգւոյ Մանուայ ։ Երուսաղէմ, ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակոբեանց, 1868. 8ºձէ։

Լաբբատ, (գաղղիացի մատենագիր). Քննութուած ծառոյ. Թարգմանեաց Հ. Դաւիթ Վ. Ներսիսեան ի Մխիթ. ուխտէն Վիեննայի, Ս. Ղազար, 1869։

Լազարովիչ (Պ. Պ.). Ստորագրութիւն կալկամա քաղաքի, զոր արար Պետրոս Պօղոս Լազարովիչ ի Համապարհորդել նորում յարևելեան Երկիրս։ Վիեննայի, Ս. Ղազար, 1830։

Լամարդին (Ալփոնս). Դասևանկք, թարգմանեաց ի չափս հայկականս Խորէն Վ. Գալէնեան, Տեառէ Հայկազնեան վարժարանին։ Փարիզ, տպ. Ա. Բուսեան, 1859։

— Ճառք ի տաճարին վանականաց քերդողականք. Թարգմանեաց Հ. Ստեփանէ Վ. Կ. Գանձակեցւոյն ի Մխիթարայ Աբբահայր: Վենետիկ. Ս. Ղազար. 1876:

— Մատեան Ողբոցաց. Թարգմանեաց Ն. Պետրոսեան: Տես Առաջին տեսիլք:

— Ի նիւթականացիոն իշխ, առ կոմսն Տ'Օրսէ. Թարգմանեաց Հ. Գաբրիէլ Վ. Ալիշանէն. Տեսուչ ուսմանց ի Մխիթարեան վարժարանին: Փարիզ. ի հոյակապական տպագրատանէ, 1859:

Լամբրոնացի (Ս. Ներսէս).

— Արդոյ Ներսիսի Լամբրանացւոյ Խորհրդածութիւնք ի կարգս ևկեղեցւոյ և Միաբնութեան խորհրդոյ Պատարագին: Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1847.

« Զևռնադրեցաւ նա, ի՛ բուռ յառաջաբանն, յոր Թուանանեայ քահանայ ի հրեղբօրէ մերմէ խրոյ ի Ներսիսէ. և ի յաջորդէ նորա ի Գրիգորէ Տղայէ Ձևռնադրեցաւ արքեպիսկոպոս Տարսոնի ի սխ քառն և երից տարւոց: Եւ ի յաջորդ տին, քան ինդրոյ վիճաձանդ առ որս երթեալ տակաւ առանձնացեալ Հայնէր, ձևռն էարկ ի վաստակս այս վեհ. ուսմանն արբոյ պատարագին, որ նախընծայ երախայրիք են երիտասարդութեանց երանելւոյն ...

« Համեմատութեամբ երից ձևռագրիս օրինակաց գտաքինիսայս յերիս բնագրէ գտագրիս. առաջինն բնագրագիր, գրեալ յամին 205 (1306) ի Զորոյ վանս Արձիշոյ. երկրորդն ևս բնագրագիր, գրեալ յամին 228 (1332) ի վանս Կուքոյ. երրորդն նոյնագիր գրեալ ձևռամբ երանելւոյ տեառն Կոմիտասայ քահանայի: Զանգերձ այսու ամենայնիւ խոստովանիմք, զի առ վերագրագիրս երիս երանելւոյն ևս օրինակաց' կարասի ստանալ ուղղագրութեան տարբեր տարբեր քան հարազատագոյն օրինակս »:

Ա՛յլ տպ. յԱրտասարդի, ի տպ. առաքելական մատենից սրբոց Յակոբեանց, 1842: Խորագիրն է.

« Խորհրդածութիւն պատարագի պատարագին, տարեալ սրբոյն Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ »:

— Միաբնութեան երիտասարդական մատենագրէից: Կ. Պոլիս, 1826.

— Տեառն Ներսիսի Լամբրոնացւոյ Տարսոնի եպիս-

կոպոսի Պատճառաբանութիւն և քուղք և ձառք։ Վէնետիկ, Ս. Ղազար, 1838։

Առնդարանութիւն (Տես)։

« Թուղթ առ քրիստոսազգոյ իչխողն մեր ինքնակալութեամբ Լեւոն, ի նուաստս Ներսէսէ որ ի Տարսոն սրբոյ եկեղեցւոյն պաշտաւնեայ »։

« Երանելւոյն Ներսեսի Տարսոնի եպիսկոպոսի ասացեալ բարեբանութիւն Ներբողական գովութեամբ ի համբարձումն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի յերկինս »։

« Երանելւոյն Ներսեսի Ներբողեան ասացեալ ի հրաշափառ գալուստ Հոգւոյն սրբոյ »։

Լաստիվերտցի։ Տես Աբիստակէս Լաստիվերտցի։

✓*Լամբնէ. Քանք հաւատոյցիդոյ ոչխուք. Թարգմանեաց Ց. Ն. Պէրպէրեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

— Գիրք ժողովրդեան։ Կ. Պոլիս։

Լապտեր հոգւոյ « ի մէջ կարապետ արքեպիսկոպոսէ և պատրիարքէ Կոստանդնուպոլսոյ պարգեւեալ նուիրեալ լուսաւորչածին օրհնեալ ազգիս Հայոց։ Ցամի տեառն 1826 ի յունիսի 12. տպեալ ի Մեծ Քաղիւզ, ի տպարանի Պօղոսի Ալապեան »։

*Լեռնեցոյն վրայի գիւղը։ Զմիւռնիա, 1851։

*Լեւոն Բ։ Թագաւորութիւն. աշխատասիրեաց Դաւիթ Պ. Սարգիս Բինկեանցի։ Կ. Պոլիս, տպ. Ց. Ն. Քիւրքճեան, 1865։

*Լեւոնի վիշտերը, ժամանակակից վէպ և զանազան քերթուածք Մկրտչայ Շահպիգեանց։ Պոլիս, ի տպ. Ճեմարանին Տեառց Լազարեանց, 1865։

Լեւոն Մեծն (հայրապետ Հռոմայ)։ « Սկզբնագիրք տուեալներն սրբոյն Լեւոնի և սահմանի սրբոյ ժողովոյն Քաղկեդոնի, անաչառ և հաւատարիմ թարգ-

մանութեամբ՝ ի լոյս ընծայեալք. վիճաբանութեամբ վկայութեամբ սրբոց հարց և վարդապետաց Հայոց առանձին կենդանագոյ. և սրբոյն Կիւրղի մեծի Աղեքսանդրացւոյ: Ընդդէմ հանճառս ծանրութեամբք՝ ի շրուէն սրտիկ թարգմանութեանց և՝ ի բարձուէն աննման պայծառութեանց: Աշխատասիրեալ յաջակերտաց մեծին Մխիթարայ արքեպս: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1805:

Լևոն ԺԲ (Հայրապետ Հռոմայ). կոնդակ վասն յորելենի: Հռոմ, ի տպ. ժողովոյն Տարածման հաւատոյ, 1824:

*Լէօ կամ Աֆիան ծխոզի մը սկիզբ. վիպասանութիւն Պ. Շ. Լաբբեթէլ գաղղիացւոյ: Թարգմանեց Գրիգոր Կ. Տիլսկերեան: Զմիւռնիա, տպ. Տիւէլեան, 1867:

*Լէօն Լէօնի, վիպասանութիւն ժողմ Անոս գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Գ. Մանկեան: Զմիւռնիա, տպ. Տիւէլեան, 1876:

*Լինկէիմուրի պատմութիւն. Թարգմանեց՝ ի տաճիկ բնագրէ Ա. Վարդապետ Տէր-Յովհաննէսեան, ի միաբանական ուխտէ սրբոյ Ցակովբեանց: Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոյ Ցակովբեանց, 1873:

*Լրագրութիւն, կատակերգութիւն Մոլիէրի: Գաղղիերէն բնագրէն Թարգմանեց Տիգրան Պարտիզեան: Ձևաբ կազմուած և նոյն հնդիւնակին վայելչիւս կատակերգութեան Թարգմանութիւնը: Զմիւռնիա, ի տպ. Տիւէլեան, 1867:

Լիգուորի (Ս. Ալֆոնսոս): Տես Աստուածաբանութիւն Բարոյական:

— Պատրաստութիւն մահուան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850: Բ. Տպ. «Ի մխիթարեան Աղեքսանդրի Թուականիս հիմնելոյն Հռոմայեցւոյ առ՝ ի բաշխել ձրի»: Ս. Ղազար, 1856:

— Քաւիչ ճանապարհ. Վենետիկ, Ս. Ղա-

ջար, 1862 և 1877. « Մխիթար Աղիքսանդրի Թուրքանիայ Էչմեանին Հռովմայեցւոյ առ՝ ի բաշխել ձրի »:

— Ճառագայ սիրելոյ զՅիսուսէ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1853:

— Մտածութիւնք՝ ի չարչարանս Քրիստոսի. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1864:

— Հոգևոր քնութուածք. Վեն., Ս. Ղազ., 1850:

*Լիւդիա. Մարկոս Ասրելիոս կայսեր ժամանակէն պատմական նկարագիր մը. Թարգմանեց Հ. Վրթանէս Վ. Եպգուարձեան, Մխիթ. ուխտէն. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861:

*Լճակիս ձկնորսը. Երեկոյեան ժամուց խորհրդածութիւնք Հ. Յակոբոս վարդապետի Իսաւիրանց, ի Մխիթ. ուխտէն. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873:

*Լուդովիկոս ԺԶ. Աղէտք թագաւորական ընտանեաց. Գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Ճելալ. ի Մխիթ. ուխտէն. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1863:

*Լուի ԺԷ. Իր կեանքը, հոգեվարքն ու մահը. Հրատարակութիւն Մ. Ա. որ պոչէն գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Ս. Մերճեանց. Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան, 1869:

Լուծ արմատոյն մերոյ, յօրինեալ ի Մանուէլ վարդապետէ Շահինեան, կիւմիւշխանացւոյ. ի Տփխիս, 1832. և տպեալ ի Կ. Պոլիս, 1841:

Լուծիչ տարակուսանաց. « Գիրք որ կոչի լուծիչ տարակուսանաց, շարադրեցեալ ի Սրմանքէշ Մանուէլէ կոստանդնուպօլսեցւոյ հեռատեսն ... Տպագրեցեալ ի տպարանի Բարսղի, ի Թուին Հայոց 1204 »: Ճեշտատիպրան ալ կ'անուանուին. « ...Ճանկ ելեալ աւետարանչաւ տպագրուածն գրքիս այսորիկ, որ կոչի Լուծիչ տարակուսանաց, ի տպարանի Բարսեղ գպրի արգին ի ձեր հանգուցելոյ: Աւրհնամբք և գովութեամբ Աստուածոյ սփրկչէ տիրացու Յօհաննէսին ...

Յիշել ազգին զիմաբերիկ Մանուելը, զբարեգործս գործոց, զքարոզս և զպատուս կապարնոյ գրոց, որ զբազում աշխատութիւնս կրնցի »։

Լուծումնք Սահմանաց Դաւթի Անյաղթի։ Տես Դաւիթ Անյաղթ, և Շնորհալի Ներսէս։

Լուսաշաւիղ։ Տես Գալուստ Վարդապետ։

*Լուսաշաւիղ « որ և բացատրութիւն հիմնական հանգամանքին որ պարզէ յամենայն եկեղեցիս քրիստոնէից, աշխատասիրութեամբ պատուիրի Գրիգոր գործի Փիլոքսենեան։ ի կ. Պոլիս, յՕրթագիւղ, ի տպ. Պաղտոն Աբգարեան Ապուշխեցւոյ », 1848։

*Լուսաւորնալ դար ու յարգելի ժամանակ. քարոզիչ հռոմէական Հնչմարտութեան ու աշխատասիրու հայազգի մը։ կ. Պոլիս, տպ. Յ. Ո. Բիւզանդեան, 1856։

*Լուսաւորիչներն ու լուսաւորութիւնը. հրատարակ հատորակաց կրթասիրաց պարսանէլի։ կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Մխիթարեան, 1858։

Լուսաւորիչ (Ս. Գրիգոր)։ Տես Յաճախապատում։

Լուսաւորիչ. « Պատմութիւն վարուց սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի լուսաւորչին Հայաստանեայց հայրապետին։ Յորում վարք և նահատակութիւնք որդւոց. և գործք լուսաւորութեան որով զՀայաստանեայս լուսաւորեաց. և կատարումն կենաց, և գիւտ նշխարացն նորին՝ հանուստ գրութեամբ բովանդակեալ։ Հաւաքեալ ի գրոց Ագաթանգեղոսի խնամատարի, և ամենայն պատմութեանց ընդհանուր առ ընկեցեալս։ Աշխատասիրեամբ Հ. Մատթէոս կրօնաւոր վարդապետի. հատանութեամբ Սրբոյ հօր մերոյ Մխիթարայ վարդապետի ... և տպագրեցեալ յամի տեառն 1749, ի մայրի 18 ... ի վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պօռթոլի »։ Տես Բոնաւենտուրա։

— Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի պատմութիւն աշխարհիկ լեզուաւ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Ո. Փիւնըճեան, 1868։

*Լուսաւորչեան (Սուտ–) եւ իր մոլորութիւնք նորին. Հատանուիեամբ կրօնական ժողովոյն գրեց Տէր Սարգիս քահանայ Տէր–Սարգսեան։ Առաջին տպատսխան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Ո. Փիւնըճեան, 1868։

*Լուսիկա համ Սուրբ գրոց ընթերցման վերայ. շարագրեալ յԱտոչի Մանուկ, գաղղիարենէ թարգմանուած։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ա. Պ. Չերազեի, 1854։

Լուցկիք հոգեւորք. ա Լուցկիք հոգեւորք համ ազօնք ձգականք, որովք ի սիրտս գիւրաւ վառի հուր սիրոյն Աստուծոյ. վերանայ միաք նկատակ ըզանձուկայնչութիւնն Աստուծոյ»։ Տես Քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Վենետիկ, 1710։

*Նաարանք, կարեւոր և կենցաղօգուտ գիտելեաց, Թարգմեալ եպիսկոպոսի Այվազեանց։ Թիւքսոսիա, ի տպարանի Թաչիպաշեան ուսումնասիրաբանի ազգիս Հայոց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ճ. Աբամեան։

Հրատարակեալ հատորք. Ասք երիւսաքեմ։ – Ասք երիքքահեմ։ – Ասք յորիքքահեմ։ – Երուսաղեմի առումն ու տաճարին կործանումը։ – Կոստանդնուպոլսոյ առումն Օսմանեանց։ – Ասք հինգհարեմ։ – Ասք ուրբաթ։ – Զատիկ սուրբ յարութեան Տեառն։ – Սուրբ Հռիփսիմեանք։ – Մեծն Նիկոմէս Պարթեւ։ – Եգիպտոսի հնութիւններն։ – Մեռնիլ և Մկրտութիւն Տեառն։

Լուբրեցիա Պորճիա, ազնուհոգութիւն վիկտոր Հիւկոյ գաղղիացւոյ։ Թարգմանեալ Տիգրան Ճարութիւն Տէտէեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան, 1862։

*Թաղոյի հիւանդութիւնը կամ Արիճաղիկը։ Գրեց Յովհաննէս Քէչեխեանց։ Կ. Պոլիս, 1857։

Խնդարումնք հայկաբանութեան ի հնումն եւ ի նորումս. Գրեալ ի Գաբրիէլ Եպիսկոպոսէ Ագուլեցւոյ։ Թէոդոսիա, ի տպ. Նաշխարհս ազգիս Հայոց, 1869։

*Նաշխարհացոյն աղջկանց եղիսաբեթեան երջանիկ մահը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Թուքիկեան Արիքիքեան, 1841, 1863։

Նաչատուր վարդապետ Առաքելեան.

Աստուածորմնութիւն քնդրանաց. «Նախատուր Աստուածորմնութիւն բաժանեցաւ ի վեց մասունս. որոց յառաջնումն զԱստուծոյ. երկրորդումն զվարուց ի հասարակի. երրորդումն զվարուց ի մասնաւորի. ի չորրորդումն զնեղմանցն ձեռնհասին. ի հինգերորդումն զիւորհրդոյ նիւթոյ, և ի վեցերորդումն զվերջինոց մարդոյն։ Արարեցաւ և չորեքկնեցաւ առանձինս բանիւ ի Նաչատուր Աստուածորմն վարդապետէ Արցրունեցւոյ ի յոգուս և ի հոգեւոր զուարճացութիւն ընթերցողացն. որոյ առաջին Բանիւք Ազգնունեացն։ Եւ նախերեցեալ նախադիտողութեամբ ի գիտուս Աստուծոյ, և երկրորդաբար ի պատիւ արուց հոգւոյն մերոյ Գրիգորի լուսաւորչին ... Ամի Տեառն 1729 տպագրեցաւ ի Վենետիկ, ի տպարանի Ստեփանի Գաբրիէլի. Con licenza de' Superiori e privilegio. Հրամանաւ մեծաւորաց և Քէշտաճարանին կ'ըսէ. «...Եւ արուսս վարդապետս, յոր ուսանելոյն ի գպրատան գիտելութեանցն եւ աստուածորմնութեան, և յոր առնելոյն վարդապետական իշխանութեան, հանդերձ ի վեց պարսատուր սմինդեացն, մնասուցանք մերոյ։ Ոսոմէ սկսայ ոչ միոյն քարոզել, այլ և շարադրել։ Լուցի զպարսն իմ զոր ունէի առ մանկունս, ի շարադրելն զգրականութիւնն և զհարստատու-

թիւն։ Վճռելոյ զպատահանութիւնն իմ զոր ա-
նեմ առ ընթեռնողս, մեկնելով նոցա զնշդեցոյցն
Սոզոմենի։ Բաւարարի քահանայից և խաոսվանա-
հարց։ կարկառելով նոցա զբարոյական համառօտ
ատուածաբանութիւն։ Վերջապէսաց քարոզ-
ուաց։ և ժողովրդոց քարոզասիրաց գնահատեալ կատա-
րեցի։ շարագրելով նոցին զբարոզագիրս բոլորոյ
տարւոյ։ յիս վկայութեանն սուրբ գրոց. և սրբոց
վարդապետաց եկեղեցւոյ։ Զկամս իմաստասիրաց
լցուցի։ կարկառելով նոցա ոչ միայն զսահմանս ի-
մաստասիրութեան, կարի չոյժ համառօտեալս։ յո-
րում ներդաշնանկին սահմանք ազատականք ա-
րուեստք, և քնականք գիտութիւնք. սկսանելով 'ի
քերականութենէ, և վերջանալով 'ի մաթեմատիկա-
կին. այլ նաև զաստեղեան իմաստասիրութիւնն լսելի
և հայ։ Ակսայ և շարագրել զմին լիակատար ատ-
ուածաբանութիւն, որ է այս, առ օգուտ՝ մանա-
ւանդ իմաստնոց, և երից բոլորոյ ատուածաբանու-
թեան անգլեանալ վարդապետից. բաժանեալ զնա
'ի վեց մասունս. 'ի յառաջնում մասին ճառելով
զԱստուծոյ. 'ի երկրորդում մասին՝ զբարոյակա-
նութենէն 'ի հաստարակի. 'ի երրորդում մասին՝ ըզ-
բարոյականութենէն 'ի մասնաւորի. 'ի չորրորդում
մասին՝ զնեղմարմնութենէն բանին. 'ի հինգերորդում
մասին՝ զխորհրդոց եկեղեցւոյ. և 'ի վեցերորդում
մասին զվերջնոց մարդոյն։ Զորոլոն սրատահանի 'ի
համառօտականն ատուածաբանութենէն սրբոյն Թո-
մայի Ակուինացւոյն, հրեշտակականի վարդապետին.
որոյ համառօտականի ատուածաբանութեան միշտ
պարապեցայ։ Զայս լիակատար ատուածաբանու-
թիւնս, արտաչանեցեալ յատուածաբանութենէն
սրբոյն Թոմայի Ակուինացւոյն, որոյ յատուածա-
բանութենէն բոլոր աշխարհ լուսաւորեցեալ է, ա-
մանաւորա ոճիւ շարադրեցի. զի ատուածաբա-
նականաս վարդապետութեամբ զմիս մեր լուսաւո-
րեցեալք, և ոսանաւորա բանիւ զնոյն յատեա քեր-
կրեցուցանիցեմք։ Գրեթէ զամս քսանեհինգ 'ի վե-
րայ սորա յաժարատար զանձն ի գործ աշխատեցայ.
և տակաւին աշխատիմ մինչ ապագայն. զի ևս կատա-
րեալ սրբոյն կարելի ...»։

Երկրորդ մասն Առաւածաբանութեան, որոյ-
ոն մակագրեալ ։ Առաջին հատոր Երկրորդի մասին
քահանայ Առաւածաբանութեան բաժանեցեալ ի
վեց մասունս ... Ծախի անուան 1734 տպագրեցեալ ի
Վենետիկ, ի տպարանին Հռոմանոս Պատրոն ։ ։

Բնախօսական Աստուածաբանութիւն ։ Կար-
ճառօտապատում համառօտութեամբ ընդհանրական
Աստուածաբանութեան խրատական, ուսուցանական,
դրական, բոլորական, և այլն ։ Աստուածային
խոստովանութեամբ ։ Երկրորդեցեալ ի լուսաւորական
լեզուդ ի Թեղատասաւերդոյ Տաչատրոյ Էրզրումա-
ցւոյ Աստուածաբան վարդապետէ ։ Եւ Թարգմանե-
ցեալ ի հայկական լեզու ի Մարխուզոյ Փոքրաքա-
ղաքն Կոստանդնուպոլսեցւոյ կոստանդեայ ։ Տպա-
գրեցեալ ջանիւ նոյնոյ վարդապետի, ի ժամանակս Ա-
ստուծոյ և յաջողա ձեռնադրոյ ... Ծախի անուան 1736,
ի Վենետիկ, ի տպ. Ազգանին Պատրոն ։ ։

Բնոյականի Աստուածաբանութեան ։ Համառօ-
տասեռեալ բնոյականի Աստուածաբանութեան շա-
րադրեցեալ ի Տաչատրոյ Էրզրումացւոյ անուամբ
վարդապետի, ի ժամանակս Սիմեոնի Աստուծոյ, և ի
պատրիարքութեան նորին, և յաջողա ձեռնադրոյ ։ Տպա-
գրեցեալ ծախիւք և ջանիւք ամենապատիւ Եկե-
ղեցեաց Ջուղայեցւոյ Երէց Մանուկ որդի Ջուղայեցւոյ պարոն Մուրատին,
առ ի հոգևոր շնորհակալութեան մերոց հոգևորաց
քրիստոնէից, ի հայրապետութեան Տեառն Ջուղա-
յեցի Ազգապատիւ կաթողիկոսին ... Ծախի քրիստին
0218 և Հայոց ՌՀՀԸ, ի մարտի Ի՛Գ, ի Վենետիկ, ի
տպ. Ազգանին Պատրոն ։ ։

Բնախօսական ամենայն առանձին, (յերկուս
հատոր) ։ Սակայն առաջինն ։ Շամառատական
բնաստաւերդութեան շարադրեալ ի Տաչատրոյ Ար-
ուստա վարդապետէ Էրզրումացւոյ, ի ժամանակս Սիմե-
ոնի Աստուծոյ, և ի պատրիարքութեան նորին, և յա-
ջողա ձեռնադրոյ ։ Նախ առաջին, որ պատրաստակ
ի յարուսանէ մինչ ի քաղաքականութիւն ներկայ
հատոր ։ Տպագրեցեալ ծախիւք և ջանիւք ամենա-
պատիւ Ջուղայեցի Եկեղեցեաց, բարեպաշտ և
աստուածասէր Խոջայ Մահրատ որդի պարոն Գա-

պարին և պարոն Մուրատին, առ՝ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազուն քրիստոնէից... Ցամաքեաւն 1711 և Հայոց 1160, ապրիլի 12. ՚ի վէնետիկ, ՚ի տպարանի Անտոնիոսի Պօռթոլի ։ Ընծայեաւծ է առ Տէր Բարսեղ քահանայ ՚ի Եկեղեցիս նման տոհմէ, Ցնծալ գրեաւծ է ցուցակ մը այն աստիճան ուսմանց որոց վրայ պիտի ճառէ գրքին երկուհատորներուն մէջ. ։ Համառօտական իմաստասիրութիւն. յորում պարունակին որք հետեւին. այսինքն արուեստք, քերականութիւն, հարուստանուէթիւն, բանաստեղծութիւն և պատմաբանութիւն. բնականաբանութիւն ըստ ամենից իւրոց մասանց. այսինքն՝ յաղագս մարմնոյ, յաղագս աչիւքն և երկնի, յաղագս ծննդեան և ապականութեան. յաղագս առաջնոց, յաղագս անկատար խառնուցեալց, յաղագս անկոց, յաղագս կենդանեաց, յաղագս մարդոյ, բժշկականութիւն, բարոյականութիւն, և քաղաքականութիւն. մաթեմատիկա, ըստ ամենից իւրոց մասանց. այսինքն թուաբանութիւն, երկրաչափութիւն, աստեղաբաշխութիւն, երաժշտութիւն, ընդհայեցողութիւն, և կշռողականութիւն և մեքանիկական ։

Երկրորդ հատորն ալ նախընթացին ձեւական և խորագիրը կը կրէ։

Հայտնաւանութիւն. ։ Արտեալ և շարադրեցեալ ՚ի Թաչատրոյ Էրզրումեցւոյ Աստուածաբան վարդապետէ, ՚ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, և ՚ի պատիւ սրբոց նորին և յօգուտ մերազնեաց։ Տպագրեցեալ արդեամբք և գոյիւք ամենապատիւ Տէրն Մանանեան, բարեպաշտ և աստուածասէր Թաչատ Սարգսեան որդի Ջուղայեցւոյ պարոն Գասպարին, առ՝ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազուն քրիստոնէից... Ցամաքի փրկչին ՌՉԾԴ, և Հայոց ՌՃԿԲ, անպաճոյճ ներբ ՚ի վէնետիկ, ՚ի տպարանի Անտոնիոսի Պօռթոլի ։

Քաւարգիտք (երկրորդ հատոր). Առաջին հատորին մակագիրն. ։ Բանք և քարոզք յաղագս աերունական ծանից, և աւուրց Աղուհացից և ամենախըմբութեանց Մարիամու և սրբոց Թաչի։ Շարադրեցեալք ՚ի Թաչատրոյ Էրզրումեցւոյ անարժան վարդապետէ ՚ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և ՚ի պա-

ութ սրբոց նորին և յայտնա մեքսիանոց։ Հատոր Ա-
ռաջին։ Որ պարունակէ զքարոզս ի յառաջնոյ կի-
րակիէ Գալստեան մինչև ի Նոր կիրակի ներքին-
կարգ։ Տպագրեցեալ արդեամբք և ջանիւք ամենա-
պայծառ Զաքարիայ Եկրիմանեանց բարեպաշտ և
աստուածասէր Քաջոյ Սարհատի որդի պարոն Մա-
թաոսի առ ի հոգևոր շահարկութենէն մերոց հոյ-
կապետ քրիստոնէից ... Թուի փրկչին 1824 և Հայոց
ՌՀԶԳ։ մարտի ԽԷ։ ի Վենետիկ, ի տպարանի Աստո-
ղեսոյ Պատերին։ Դրքին վերջին երեսը Վենետիկ
տպագրեալ հայկական գրոց ցուցակ մը կայ, այս-
պիսի խորագրով ։ Ցարտարանութենն և ցուցակ
գրոց որք գտանին ի Ծովագոնեաց Թաղամասն Աստո-
Պատերի տպագրչին՝ ի Վենետիկ՝ ի Սուրբ Մարիամ
Յաստեղս՝ ի քսելէ Լանգա՝ ի ներկայն ամի 1719 ։

Երկրորդ հատորն ունի առանձին խորագիր՝ ի հա-
կառակ։ Բանք և քարոզք ... մեքսիանոց։ Հատոր
Երկրորդ։ Որ պարունակէ զքարոզս ի կիրակիոյ
կիսականէ յինն Յաւելի ներքինակարգ, մինչև՝ ի յա-
ռաջին կիսական Գալստեան արտաքինակարգ և այլն։

Մեկնութիւն էջերոց երկոցն։ Հանուածս մեկնու-
թեան երկոց էջերոց Սոդոմեան։ Եարտգրեցեալ՝ ի
Խաչատրոյ Էջմիածնեցւոյ Աստուածատուն վարդապե-
տէ՝ ըստ մեկնութեան գերապանծից վարդապետաց
աստուածատրեանց եկեղեցւոյ։ Որոց անուանքն են
այսպիսի։ Սուրբն Օգոստինոս, սուրբն Գրիգոր Նիւ-
սացին, սուրբն Գրիգոր Հռոմոյ հայրապետն, սուր-
բըն Ամբրոսիոս, սուրբն Բենեդիկտոս, Ռուպինէս,
սուրբն Թոմմաս Ագուինացին, սուրբն Բարսղ, սուր-
բըն Հիերոնիմոս, Բեդեայ քահանայն, Ռուպերտոս,
սուրբն Անսելմոս, Կաթոգտրոս, սուրբն Նոխիան,
սուրբն Կիւրեղ, Իղիտորոս, սուրբն Կիպրիանոս,
սուրբն Յաստինեան, սուրբն Պանտվենտուրա, և
մնացուածք Տիբրինոս՝ ի փառս մեծագոյնս Աստու-
ծոյ ... ի Կաստանգնուպոլիս քաղաքի, և Թուարե-
թուեանն Հայոց ՌՀԶ։ յունվար ամսոյն ԻԸ. և ի թո-
վին փրկչին 1700 ։ Ելլն 257 հոյ էիչատակարան և
տպագրութեան հրամանատիր։ Ես Մելքիսեդ վար-
գապետս կարգեալ եմ ի ծնօրհէ Աստուծոյ պա-
տրիարգս մայրաքաղաքիս Կաստանդնուպոլսի, ան-

ան զմեկնութիւնս զայս երջոյ երջոց Սոդոմոնի, յա-
րտագրեցեալ ՚ի հաւատարիմ բարեկամեն մերմէ Իա-
կոբոս վարդապետէ Էրզրումեցւոյ. և ընթերցեալ
հաւանեցայ, զի գոն զնա քան մեկնութեան սրբոց
մեծաց վարդապետաց եկեղեցւոյ. վասն որոյ եառ-
հրամանս զի տպագրեսցի ։ Իսկ յիշատակարանն է.
... Աւարտեցաւ գիրքս մեկնութեան երջոց երջոյն
Սոդոմոնի յարտագրեցեալ ՚ի Խաչատրոյ Էրզրումե-
ցւոյ ... ՚ի խնգրոյ ուսումն ապիկար քահանայիս ...
կամակցութեամբ և հաւանութեամբ մեծաւորաց,
և արքագրութեամբ ուսումն ընչին քահանայիս, Թուին
Հրիստոսի 1701. և ըստ Հայոց ռաժին, ՚ի մարտի
ԻԸ ։

Ընդարձակն առս քրիստոնեական կառավարութիւն
« յորում պարունակին ամենեքեան առ կատարելու-
թիւն պատկանողք ։ Շարադրեցեալ ՚ի Խաչատրոյ
Աստուածաբանէ Առաքելականէ վարդապետէ ՚ի լա-
թինական լեզուէ, և թարգմանեցեալ ՚ի հայկա-
կան լեզու ՚ի Մարիամայ Քարաքաշեան Կաստանդի-
նուպոլսեցւոյ կուսասանդոյ ։ Տպագրեցեալ քանիս
անդամ վարդապետի, ՚ի փառս Աստուծոյ և յօգուտ
մերոյդոց ։ Ծանր տեառն 1733 ... ՚ի Վենետիկ, ՚ի
տպարանի Անգծնի Պռոմիսի ։

Քննականութիւն. « Գիրք քննականութեան, ա-
րարեալ և շարադրեցեալ ՚ի Խաչատրոյ Աղբրումե-
ցւոյ Աստուածաբան վարդապետէ որդւոյ լուսա-
ւորչանիկա աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի։ Յազագս մանր-
կանց և այլոց որք տակաւին ոչ են ուսեալ գրաբարս
կիրսպ խօսելոյ և գրելոյ և ընթեռնլոյ։ Ցորինեալ
ներտպարանաւս սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյ Սարգսի
զօրավարի, ... ՅԱխիկառնա քաղաքի. Ներթուածս
վիրգին 1691. ի թուի ռաժԽ, մարտի ՃԲ. ... Ընդ-
առեալ առաջին և նուաստագոյն մանն, որ յինքեան
ներփակէ զամենայն ազատական արուեստս. այսինքն
զքերականութիւնն, զհնոտորութիւնն, և զբանաս-
տեղծութիւնն։ Ուստի անշուշտ մատս այս կերպս հա-
տորս. յառաջնումն ընծայեսցի զքերականութիւնն.
յերկրորդումն զհնոտորութիւնն. և յերրորդումն
զբանաստեղծութիւնն ։ Շատոր Առաջին։ Յազագս
Քերականութեան ։ (Մեւս հատորներն հրատարա-
կուած չեն) ։

ՃԼԸ 125 վկայագիր մը ապագրութեան։ Եա կա-
ֆայի Յովհաննէս վարդապետս ... արժանի համա-
րեցայ աննենին զի տպագրեցի ի փառս աննախօրին
Աստուծոյ, ի գովեստ աննենքանցելոյ միշտ կու-
սին Մարիամու, յոգուստ և ի Նախուխիան միայնոց
Արամենաց, սիրելցելոց Հիմարտասիրաց։ Ուստի
վկայութեամբ հաստատեմ զվերոյգրեցեալս, և մա-
տանեամ խոով ինդրել։ Դիտագրեցի զսա յամի Տեառն
ՌՈՂԵ. և ըստ միոյ համարոցութեանն ՃԺԲ-
յոգոստոսի ԻԵ, ի Կոստանդնուպոլիս։

* Խաչատուր Ին աղջկանն Եղիսաբեթին կրճատիկ
մահը։ Զմիւռնիա, ի տպ. Թումբիկեան,
1841։

* Խապիւղի քնաշրջիկը։ Պոլիս, Դրատուն Ցո-
ակեփոյ Դամաքեանց։

* Խասպասեանց, Շոռնտրան մանկտական. ազգ
համար ընծեցցանելի գիրք։ Թիֆլիզ, Կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիոյ Դրիգորեանց, 1881։

* Խաչի Ճառ. գրեց Խրիմեան Հայրիկ ։ Կ. Պոլիս,
ի տպ. Է. Տնտեսեան, 1876։

* Խավիար խանի ալօրսայի վիճակը։ Շարա-
գրեց Սարաֆ Ահրահամ։ Կ. Պոլիս, 1860։

* Խատխեռանց. Ի՞նչ, վիպատանութիւն հայերէ-
նով գրեց Ընծայ։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառա-
նոց Զաքարիոյ Դրիգորեանց, 1881։

* Խաւարից դէպ ի լոյս, վիպատանութիւն՝ Ա-
րարատեանցի Յարութիւնեանց։ Թիֆլիզ, Կով-
կասեան գրավաճառանոց Զաքարիոյ Դրիգորեանց,
1881։

* Խնամը. Ախտածնեալ վէրքին առա-Թուրքական
պատերազմից. Հետիոտնութիւն Ռաֆֆիի, Թիֆլիզ,
ի տպ. Դրիգորեանց, 1881։

Թէհան զղջման « և առանձնախոհութիւն միջնհետևեցեալ բանիւքն ստուգեցաւ։ Զհետամն վերապատուականի եղբարդեանն հոր՝ի Յիսուսէ Մարիամայ Քարոզչիճականն բոլկի։ Թարգմանեցեալ՝ի լատինականէ առ հայկական լեզու՝ի տէրՊետրոս Մինասեանէ Կոստանդինուպոլսեցւոյ Մուհուսական զարգի։ Եւ տպեցեալ՝ի օգուտ սիզաւորաց քանացողուն Թեհրան նոյնոյ ...Յամի տեառն 1727՝ի Վենետիկ, ՝ի տպարանի Անթոնի Պօռթոլի »։ « Գրգուհս այս գործուանեայ, — կ՚ըսէ յիշատակարանն, — և սիրահարք տպարկեցեալ՝ի Հռոմ, ՝ի Տաւրին, ՝ի Պասսան, ՝ի Վենետիկ և ՝ի Պատուայ՝ի յօգուտ իւրեանց։ Յորմէ և ես շարժեցեալ, մինչ գի ժամանակս իմ լսելոյ գուսուցմունս գերարգելի վարդապետին իմոյ (և աստուածբանութեան) Թաչատրոյ Էրզրումեցւոյ ԵՒ ոգեկրկան Մխիթարեան, ծախեցի՝ի Թարգմանութեան վասն օգտի սիրելոյց »։

*Թեհան ընդդէմ լուսաւորչական ազգիս Հայոց սուրբ եկեղեցւոյն անիրաւութեամբ աքացողաց։ Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Տէմէճեան, 1854։

*Թղթուածեան արգասիք. վիպասանութիւն Աստրատեանցի։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց Ձաքարիայ Դրիգորեանց, 1880։

*Թղթմտանքի հինգ վէրքերը. « Զի ածից զբժշկութիւն քո՝ի ցաւոցին վիրաց քոց, և բժշկեցից զքեզ, ասէ Տէր »։ Երեմ. Լ. 17։ Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Գուշիէլմոսի Կրիֆֆիթհ, 1843։

Թմբագիր չափաճոյ բանից, Մեծոյ Մաքսիմոսի Մեծերանց Զմիւռնացւոյ։ Մոսկուա, ՝ի տպ. Ակնէլեան Ձեմարանի առաջոց Լազարեանց, 1864։

*Թնամատարութիւն նրաչայոց. մարմնական և բարոյական. շարագրութիւն կամբի բժշկին Անգլիացւոց Թագուհիի, և Էդինբուրգի արքունի բժշկական համալսարանի անգամի։ Տպ. Միանասրեանց։ Ո. Պետերբուրգ, 1868։ Գրաշար Մկրտիչ Էֆենտեանց։

*Խնդիր արեւելեան Ե. բոպոյի արդի վիճակին մէջ. Արմաչ. ՚ի տպ. Ջարխափան առըք Աստուածածնի, 1876։

*Խնդիր երկաթէ Ցանասարիի վերայ գէպ ՚ի Հնդկաստան։ Տիխիս. ՚ի տպարանի գլխաւոր կառավարութեան փոխադրեալն Կովկասու, 1872։

*Խնդիր կաթուղիկոսութեան ամենայն Հայոց։ Բնութիւն 1836ի Սահմանադրութեան (Պալաժէնիոյն)։ Կարգ և կանոն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կաթողիկոսական իշխանութեան։ Ի լոյս ածող Մարկոս Աղաբեգեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ազատեան, 1863։

*Խնդիր միութեան Հայոց. գրեց Հ. Տ. Հայրապետ գաղղիացի։ Ա. և Բ. Տպ. ՚ի Փարիզ, ՚ի տպ. Հ. Ադամ, 1 61։

*Խնդիր հայկական. կաստանգնուպոլիս անցած վերջին ազգային գէպքերուն վերայ։ Երրորդ բ. Քրեստոմաթիան ասոնց մէջ ամենակատարը ՚ի գրագիտութեան։ Կ. Պոլիս, 1861։

*Խնդիր պատրիարքութեան. գրեց Աթթարեան։ Կ. Պոլիս, 1869։

*Խնդիր սուրբ տեղեաց և նորա պաշտաձեռնական քննութիւնք։ Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1871։

Խոկումն վարուց «պարունակող բազմաց և զանազանից ջերմեռանդութեանց աղօթից-ապաշխարեցից ... ՚ի քաղաքն Կոստանդնուպոլիս. յամի ներքնատեսութեան աեառն 1705, և ըստ Հայոց ՌՃՆԴ»։

Խոկումն վարուց «չարչարելոյ ՚ի Մխիթարայ սրբոյէ մեծէ» և ապեալ յամի Տեառն 1753։
Բ. Տպ. Խոկումն վարուց չարչարելոյ ՚ի Մխիթարայ սրբոյէ մեծէ։ Յամի Տեառն 1810, և ՚ի

Թուին Հայոց ՌՄԹ. ի Վիննասիկ. ի վանս Մխիթ. Աբբոյն Վաղարշու.

Խոկումն քրիստոնէական. « Վասն իւրաքանչիւրոյ աւուրց ամսոյն. Թարգմանեցեալ ... ի Ճոհաննիսէ վարդապետէ, և տպագրեցեալ ի տպարանի սանն Մահրատեան ի Թուին ՌՃԼԶ. մարտի Ի ի Վիննասիկ քաղաքի » : Ի վերջ գրոցն հաստատա յիշատակարան մը. « Տպագրեցաւ խնդրանօք խոհոյ Մահրատի արգուոյ պարոն Մուրատին » :

Բ. Տպ. « Խոկումն ... ամսոյն. Թարգմանեցեալ ի Ճոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ : Եւ տպագրեցեալ ի տպարանի Ձուանի Պաշտօն, որ է հաստատեալ ծախիւք Ձօռձի Ոխջոյ : Թուին Քրիստոսի 1719. Հոկտեմբերի 26. ի Վիննասիկ » : Ճէջն 208. « Գիրքս այս թէպէտ է փոքրատառ, — բայց կեցուածեան է մեծ վաճառ. — Զի զմեզ շարժէ իբրու պատառ, — լինել ժառանգ փառացն անճառ : Թէ ի յաւուր ըզմիսկ ճառ, — եւ զբանից ծորին կաճառ, — Առնուս ի միտ և պահես վառ, — լինիս հոգւովք երկնից բուրվառ » :

Գ. Տպ. « Խոկումն ... և զկնի բազում անգամ տպագրութեանն այժմ վերստին տպագրի վասն յոյժ օգտակար գոլոյն : Ծամի Տեառն 1732, ապրիլի 16 ... ի տպարանի Անգղոյն Պօղոսի » :

Դ. Տպ. « Խոկմունք քրիստոնէականք. ըստ իւրաքանչիւր աւուրց ամսոյն : Թարգմանեալ յիտալականէ լեզուէ ի հայ բարբառ յաշակերտաց Մխիթարայ աբբայի բարեբանապետին սեբաստացւոյ ... Ծամի Տեառն 1771 ... ի Վիննասիկ, ի տպար. Անտոնի Պօղոսի » :

*Խոճկորակք. Պոլիս, Գրատուն Ճավախեայ Գաւազեան :

Խոշոր տառերի եւ կէտադրութեան գլխաւոր գործածական նշանները եւ Թերթերը. Տըվ. խոս. Աւագանեան գրատուն :

Խոստովանարան. « ...կամ Աղբատանանոցին.

բան կարգի Պատուիրանաց Տասանց Պատգամաց եւ Եկեղեցի մեզաց դիմատրաց ... Տպագրեցաւ ի Կոստանդնուպոլիս, ի թուին Քրիստոսի 1701. ձեռք ըստ Հայոց ռաձՃ՛. ի սկիզբն սակաւ Երկեր ։ Ներկայիդ կէս. ։ Այս գրոցիկս վերատպելոյ եւ շարադրելոյ յառաջին պատճառական կրնաւորէ Մաքենզոս հոչենցոյ փոխերկիթացւոյ ի կարգէ Քարոզողաց։ Եւս. ի խնդրոյ ուրուն Հոչհաշոյ Աղգապատուցոյ Պոզոսի բանեպաշտի եւ երկիւղածի Թարգմանեցեալ Քահանեթոն վարդապետէ Կաստանդինուպոլսեցւոյ. ի չիզուկ խոշականէ ի հայկական բարբառ ։

Ի. Յոյ. ։ Պատուիրանաւորեան արդեաւ Թոմայի Աքուինացւոյ, արուեստ ունէր եմ խոստովանութեան եւ եմ խոստովանողաց հարկաւորս։ Թարգմանեցեալ ի լատինական առ հայկական բարբառ. ի ամէն Պետրոս վերատպելոյ Կաստանդինուպոլսեցւոյ ի Մատթէոս զարմէ. եւ տպագրեցեալ առ պատճառ ամենից քանզգոդութեամբ նորին ... Յամի Տեառն 1727. ի Վենետիկ. ի տպարանի Անթոնի Պատրոնի ։

Գ. Յոյ. ։ Վերջը խոստովանութեանց, որ է մի ի յեօթնից խորհրդոց սրբոյ եկեղեցւոյ, յորինեցեալ պատուականէ վարդապետաց վասն ազգի զղջացելոց, շահաւոր եւ ազատակար առ ի փրկութիւն ոգւոց Քրիստոսիս զղջացելոց։ Որոյ կարիցին ի վերջին պատանել զկնի եւ զորսիսութիւն ուշադրեալ խոստովանելոյ։ Այլ եւ բանս ինչ ազատակար՝ պատճառս կնճռացանելոյ զհոգիս, ժողովեցեալ պատանեաց շարադրելոյ զարդ քնկալեալ՝ զանուանի գոհացեալ ... Հաւատարժանելեմեր Պատուականաց վարդապետաց պաշտելոյ. ի վերայ Պատուոյ, եւ ամենեցուն յարգանաց մերոյ ազգիս Հայոց, որոյ բարեխոսութեամբն անպակաս լիցի ի մէնք. ամէն։ Թուականք փրկչին ռՈՂԶ. եւ Հայոց ռԺԲԸ. ի Կոստանդինուպոլիս ։

Ճար եւ դիւրագոյն խրատ, յորոգայս վերածելոյ ի միտն զամենայն մեզս, վասն բարեպաշտ եւ հաստատելոյ խոստովանելոյ։ Վենետիկ. ի տպարանի Պատրոնի Պատրոնի ։ (Անհատական)։

Խոնարհագոյն ուսողութիւն եւ ձշմարտագոյն

համարոտութիւն. զոր յօրինեալ է Հ. Ղուկաս Տէր-
ոեբեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն. Վիեննա, 'ի տպ.
Պաշտպան Ս. Ղազարեանցն, 1843։

Ա. Հրամանագրովք հաւանութեան կամ Գրաւոյիս
(Ակնեպրա)։

Բ. Պարտ էրիկրնալութեան։

Գ. Էրնքանկիհնալութեան և Հատած կոնի։

Խոսրով մեծն, Անձևացի. «Գիրք որ կոչի Մեկ-
նութիւն ազաթից. որպարեալ երանելւոյն Խոսրովու
Անձևացեաց եպիսկոպոսի և այլ սուրբ վարդապե-
տաց։ Եւ հաւաքեցեալ ըստ կարգի 'ի միւսմանէ 'ի
Մովսիսէ ուսմունէ աշխատասէրն վարդապետէն»։
Յայսմ տպագրութեան նախ Մովսէս վարդապետին
յառաջաբանը գրուած է, որ թէոգորոս անունով
մէկու մը ինդրանօք հաւաքեր է ծամագրոց մեկնու-
թիւնս խօսքերն ... «զոր սկզբնաւորեալ է մեծին
Խոսրովու, հաւաքելով յանձինիւ առիւս ըստ պատ-
շաճ պիտոյից. և զերկաքանչիւր սրբոցն խօսեցեալ
բանս»։ Եօթը մեծին Խոսրովու յառաջաբանն և
մեկնաբանութիւնք, հանգերձ յաւելուածովք Յով-
հաննու Իմաստասիրի, Սոփեանոսի Սիւնեցւոյ, Դր.
Տարեւացւոյ, և այլոց։ Թիշատակարանն ալ կ'ըսէ.
«... Տպեցաւ ... մեծի աշխատութեամբ Էջմիածնի հաւա-
տարիմ միաբան և ծայրագոյն նուիրակ տեառն Ղա-
զարոս Աստուածատրեանցն վարդապետին Ճահ-
կեցւոյ յոգնաջան երկամբն և անգուլ աշխատու-
թեամբ. այսինքն զկանոնս բաժանելով և զխոտգիրս
ղամանս մեկտգրելով, և զայլ բազում բանս սրբոց
վարդապետաց ժողովելով և առաջ գնելով ... Թիշեա-
լիք և զապագրոյ տորին զկատարածգնուպօչանցի ա-
նարժան մահկանդի Աստուածատուրս ...»։ Տպա-
գրութեան թուականն չունի. բայց կը յիշատակուի
Յովհաննու (Կոլոտ) պատրիարքութիւնը և Աբրա-
համու կաթուղիկոսութիւնը. և որովհետև Յովհան-
նու պատրիարքութեան ժամանակ՝ երկին համանուն
Աբրահամ կաթողիկոսներ նստան, ուստի և տպա-
գրութեան թուականն կ'երթնայ 1730–36 տարինե-
րուն միջոցը։ Նոյնպէս ալ չիշատակութիւն տպագրու-
թեան քաղաքն կատարածգնուպօլիս, ինչպէս յայտնի

և ՚ի տպագրոցին, և յիշատակարանին վերջը գրուած հետեւալ տողերքն. « Ձորդատրոց սուրբ գրքոյս և աչխատող ցանկիս՝ զՊատառար Մեզաւոր անէն իմ՝ խնդրեմք հանդերձ յիշեալքիդ ՚ի տէր »։ Տես Անծեւացի Խոսրով։

Խոսրով մեծն, արքայ Հայոց, ոդբերգութիւն ՚ի հինգ արարուածս. ՚ի Շ. Պետրոս Վ. Մինասեան ՚ի Մխիթ. ուխտին Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845։

Խորենացի Մովսէս. Պատմագրիւն Հայոց.

Ա. Տպ. « Աղաչանութիւն առհաւի Քաղիմեան, յորինեցեալ ՚ի Մովսէսէ Խորենացւոյ. յետանձ վարգապետէ և յոգնեբարեխօսէ »։ Ի խնդրոյ Պետրոսի Սահակայ Բագրատունւոյ։ Շարադրեալ և բուն պատմութիւն նախնեացն առաջնոց, հայազգոց, իշխանաց, նախարարաց և հայրապետաց Արամեան ազգին։ Սկսեալ ՚ի Հայկայ քաջէ մինչև զԱրտաշիր թագաւորն մեր։ Ի լոյս ածեալ ապիւք և ծախիւք Թադէոսի Վանանդեցւոյ վերատեսչի նախկապատի և քաղաքացւոյն վարգապետի... Ետաճ մատենագրութիւնս բանիս 1695. յԱմսոգէլասեան թ։ Ի՚ էջն 3 կայ ծանուցումն առ ընթերցողս ՚ի Թովմայէ Վանանդեցւոյ. « Ես... Թոմաս ծառայ ծառայից Աստուծոյ, ՚ի վանէնէն քաղաքէ Վանանդոյ Դպրաձորոյ, ձեռնամուխ եղեալ ապիկի գլխոյս զվանիլ և զկնգեցկաչար պատմութիւնս Նախնեաց մերոց »։ Ապա հետեւալ տողերն. « Ընդայլ ծագիկ բնրկրտեմեան՝ ցանկալի աշխին Արամեան, եռանձ Վանանդեան Թադէոս Նուրբիչանեան. որբին մերձգոյր որպէս եւ Մատթէոս չարենցի »։

Գրքին յիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ. « Ես... Թոմաս եպիսկոպոս ՚ի գաւառն Գողթնոյ ՚ի մանէն Վանանդայ, տարագրական հպատակութեամբ անցեալ ՚ի կալուածս Եւդոկիոյ. և մեծաքան աշխատութեամբ գտանելով ՚ի գնգեցկագիր և սմնդոյն գովատանութեան արժանաւոր քաղաքն յԱմատգամ, առ ՚ի յորինել և հոգալ զբուն գործեան ապագրութեան. և զատեսական պնդեանց՝ վասն վերապրելոյ գիրս հանդերձ գաւառաց, զորս

երկամիք բազմիք և յոգնակի ծախիւք հատարեցաք ընդ Մասեաց, որ է որդի Հզբոր մեր իմոյ. զոր նախ յղեցի ի նոյն քաղաք սակս պատրաստելոյ ընդ պարագայս առաքիկայ գործոց մերոց. և զինի կազմելոյ և յօրինելոյ զոր պարտ էր և պատուհ, հաճեցայ տալ զմիտագրութիւնն բազմաբոխտ առն Մասեաց Քերթողահօրն, իբր առաջին պատուղ երախտեաց իմոց աշխատութեանց, և իմովք ծախիւք ։

Բ. Տպ. « Աշխատանութիւնն առնվին Ծարենեան, յօրինեալ ի Մովսիսէ Խորենացւոյ յետասեան վարգապետէ և յոգնակրտիւ Քերթողահօրէ. ի խնդրոյ պայազատասպետի Սահակայ բագրատունւոյ։ Տպագրեցեալ երկաքրութեամբ Սարգսի վարգապետի և արքեպիսկոպոսի Կաստանգընուպօլսեցւոյ. ըստ խնդրոյ Յովհաննէս Չէլէպւոյն Սիզրասեան, առ ի լինել յիշատակ բարի անուան Հովհաննց մահտեսի գերապատիւ իշխանին ի Քրիստոս հանգուցելոյ ... Ծամի տեառն 1752 ի մայիսի 12. ի Վենետիկ, ի տպ. Ընտանի Պատրոնի »։

Հրատարակիչն կը ծանուցանէ ի Յառաջաբանին թէ « ... Չոհնելով միր աստ զձեռագիր գաղափար, միայն ի Աճեգնէլոսեմ ապագրեցելոյն օրինակեցաք. և ոչ իշխեցաք նա և ի թէսաղնգրացն ահէ՝ փոխել զոմանս նշանաւոր սխալանս, զորս ի ձեռաց ուղղագրեալ տեսաք ի տպագրեալն ի Կոնկլմէդրոյ։ Այլ երգաք զայնս ուրոյն ի վերջն միոյ տպագրեցելոյն. Թուագրով համեմնչանակ զերծան և զտողն, և նատագրով ևս ցուցեալ զտրբատգրեցեալ գիրն, բառն և բանն. առ ի գիւրաւ ճանաչել յընթերցասիրաց ... »։ Պատմութենն զատ, տպագրուած է նոյն երանելւոյն ընծայուած Աշխարհագրութիւնն գիրքը։

Գ. Տպ. Հայ և լատին. « Մովսեսի Խորենացւոյ Պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն. Mosis Chorenensis Historiæ Armeniacæ libri III. Accedit ejusdem Scriptoris Epitome Geographiæ. Præmittitur Præfatio, quæ de Literatura ac Versione Sacra Armeniaca agit. Et subjicitur Appendix, quæ continet Epistolas duas Armeniacas; primum, Corinthiorum ad Paulum Apostolum; alteram Pauli Apostoli ad Corinthios; nunc primum ex codice

ms. integre divulgatas. Armeniace ediderunt, latine verterunt, notisque illustrarunt Gulielmus et Georgius Gul. Whistoni filii. Aulæ Clarensis in Academia Cantabrigiensi aliquandiu Alumni. Լուծեալ եբիսս. քուն զմի, որոց գուն վարդք բոլոքք ի վասամանեցոցս ... Londini, ex officina Caroli Ackers, typographi; apud Joannem Whistonum Bibliopolam. MDCCXXXVI.

Պ. Տոդ. Մովսէսի Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1826, 1843, 1880։

Ե. Տոդ. Մովսէսի Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց։ = Հրատարակութիւն հնոյն բնիկ բոլորութեամբ ի Փիլիսիոս = Տպագրութիւն Ս. Ղազարու ազգին Հ. Յակ., 1880.

Histoire d'Arménie de Moïse Khorénatzi, auteur arménien classique du Vme siècle, traduite par P. E. Le Vaillant de Florival. Paris, 1836.

Moïse de Khorène, auteur du Vme siècle. Histoire d'Arménie. Մովսէսի Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց. Texte arménien et traduction française, avec appendice contenant notice géographique, précis de toute l'histoire d'Arménie; tableau de la litterature arménienne. Par P. E. Le Vaillant de Florival, Chevalier de la Légion-d'Honneur, professeur d'arménien à l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes près la Bibliothèque du roi (à Paris), membre de l'Académie arménienne de St. Lazare, ancien élève pensionnaire de l'école royale des Chartes. Venise, typographie arménienne de St. Lazare, 1841.

Moïse de Khorène, auteur du Vme siècle. Histoire d'Arménie, texte arménien et traduction française avec notes explicatives et précis historique sur l'Arménie. Ouvrage dédié à S. M. Impériale Nicolas Ier Empereur de toutes les Russies. Par P. E. Le Vaillant de Florival, professeur d'arménien à l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes près la Bibliothèque royale, membre de l'Académie arménienne de St. Lazare de Venise; en deux tomes. Paris, Dondey-Dupré, 1845.

Moïse de Khorène. Histoire d'Arménie en trois livres, traduction nouvelle accompagnée de notes historiques, critiques et philologiques. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français par Victor Langlois). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Cie, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXXX. Tome deuxième.

Mosè Corenese, storico armeno del quinto secolo, versione di Giuseppe Cappelletti. Venezia, G. Antonelli, 1841.

Storia di Mosè Corenese, versione italiana illustrata dai Monaci Armeni Mechitaristi, ritoccata quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, tipografia armena di S. Lazzaro, 1843, 1850.

Histoire d'Arménie, composée par Moïse de Khorène et traduite (en russe) par l'archidiacre Joseph Ohannésoff. St. Petersbourg, 1809.

Histoire d'Arménie, de Moïse de Khorène, traduite de l'arménien (en russe), et annotée par le professeur Nikita Emin. Moscou, Katkoff, 1858.

Epitome commentariorum Moysis Armeni, de origine et regibus Armenorum et Parthorum, item series principum Iberiæ et Georgiæ, à Brennero. Stokholm, J. L. Hornn, 1733.

Les sources de l'Histoire d'Arménie de Moïse de Khorène; par Victor Langlois. Paris, 1858.

Notice sur Moïse de Khorène, par M. Lendière, lu au Congrès historique. (1838).

Essai sur le même historien, par M. Pichard, Paris, 1866.

Պատմութիւն Հայոց Մովսէսի Խորենացւոյ վաւերականագրութիւնք։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845, 1865.

Պատմութիւն Հայոց. — Թուղթ Սահակայ Պետրոս Վեհագ իշխանի առ երանելին վարդապետն Մովսէս Խորենացի։ — Պատասխանեաւ թղթոյն Սահակայ, յորում և բանք ուղղագրականք. և վասն տիեզերական Աստուածաճանճին թէ ոչինչ եղև. զամ ոչինչս չկոչեցաւ անուրյսան սակս գոյութեան՝ ի գալոյն. և թէ չէր ձեռն և գՀՀ եղև պատճառք խնդրոյն զամ թէ յումէ՞ բնութ

'ի Հայս։ – Պատմութիւն սրոց Հռիփսիմեանց։ – Յ. յիշատակի սրբոյն Հռիփսիմեայ և ընտրեալ վիպասկցոյն, ներբողեան 'ի նոսին և սոցա հրաշագործ յորիւնասուածովք։ – Բազում վկայասիրեալ խորհրդոյ։ – Բազում Պետրոսից։ – Աչխատասիրեցոյց Մովսիսի Խորենացւոյ։

Յառաջաբանն կ'ամենայնիւ. « Պատմութիւնն Շողոյ սրբուհւոյ անհնարին վնաց կիւն, և հատուածք սկզբնայոյ 'ի ձեռնարկութիւն. և ամենայն գրութիւնն նոցին յայտնի կիւն ձեռ. ՈՀՒ. ՈՀՔ. ՈՀՀ. ՈՀՄ. Թղթոցն երկոցունց Ա. հանգոյ առ Խորենացին և ապրյն առ նա' երկու կիւն սրբուհւոյ. մին ևս ամենայնի Պատմութիւնն Հռիփսիմեանց երկու. մին գրեալ 'ի ՉՀ. և երկու ևս նոցին նորագրութիւն, գրեալ մին 'ի ՈՀԲ։ Զորս սրբուհւոյ կիւն վարդապետն Ստեփանոս գազափարեալ 'ի հին սրբուհւոյ գրէ 'ի թուին ՈՀՉ. ՉՀ. ՉԿՉ. և ամեն' Պետրոսի գրոցն, որոց հնագունեցն գրութիւնն էին ՉԿԷ։

« Իսկ աչխատասիրութիւնն որ առաջիկ քան զչորեսն աչխատս սրոյ վարդապետ երկայնաբան անհարազատութեանց ոմանց քոս աչխատասիրեալ ծանօթութեանց երեսին նոցին գրչաց, սրբուհւոյ հինգ կիւն անհատականք, չորեքին ևերկի' ընդ սրս և հնագոյնն 'ի վերջ կատարէ. ոմանք երկու ոչ համարձակեալ վասն երկի անհատ սրբուհւոյ զատել սոցա սոցագրութիւնն, բնդրկեցաք և զչատսն սրբուհւոյն գրոցն ընդ նոսին, զոր և զոսոք համառօտեալ հնագունեին, զրութիւնն մատուցին սատարել քան զնա։ Եւ 'ի համեմատութենէ վերոյ գրչագրի սրբուհւոյ ընդարձակ չհարազատ ընծայեցուցանեն ոչ բազում վարդապետին, և համ ընդունելի և հինգ. զորոյ 'ի կարևորագոյ խնամով 'ի սոսին սակաւ սակաւիկ ...

« Ապացոյց սոցագրութեանն Բազում գրչագրութեանն բանս որ յանուն մեսրոպայ համ հանեալ քերթողի ոչ բազում գրեալ կան 'ի հին գրչագրութեան »։

Մովսէս Խորենացւոյ և նորա պատմութիւնք. աչխատասիրեալ Վիկտոր Լանգլուայէ. Թարգմանութիւն Մ. Աղաթէլեան։ Պ. Ծովհաննէս Խանձեանցին նուիրեալ։ Թարգմանիչը։ Տփխիս, 'ի տպ. Հանգարծուած և ընկ. Ինքիսեանց, 1860։

Մովսես Խորենացի և նորա պատմութիւնը. աշխատասիրեալ Վիկտոր Լանգլուայէ. Թարգմանեալ ի գազղիարէնէ Ս. Բալասանեանցէ. Տփղիս, 1863.

Տես Բաղդասարեան.

Ճառս ներբողական ի հանգէս երջանիկ կուսանացն սրբոց Հռիփսիմեանց, հրաշալագործ յորինուածովք սրտբուխ Խորենացւոյ երջանկելոյն Մովսէսի քերթողահօրն, ի փառս Աստուծոյ և ի պայծառութիւն ազգիս։ Տպագրեալ... ի Կոստանդնուպոլիս յամի տեառն 1817 Նոյեմբ. 1. ի հակ ընդ Հայոց թուականի ՌՄԶՋ, ի տպարանի Մայր տեառն Աստուածածնի։

Ճիշտ ասկարան են Հանդէս երջանիկ կուսանացն սրբոց Հռիփսիմեանց նկրթողական ճառս, զորոյ սրբագրեալ ընտիր օրինակս ունէաք առ մեզ որ գրեալ էր ի թուականի ՁԿԶ, ի ժամանակս տանն Կիլիկիոյ Օշնի ազգայն և ի կաթուղիկոսութեան տեառն Կոստանդեայ ... յիշեալիքս յորժամ նաւուր ազօթս մեր զտագ սորին զարբազան պատրիարգի յետին ծառայ զանր Անգրեաս անուանիցս Պալատցի։ ...։

Աշխատասիրութիւն.

Ա. Տպ. Ի Ամստերդամ, ընդ Աղաւնապրոց, յամի 1668. «Կրկին աշխարհաց և առաստղաբանութեանց, որ և Աղաւնապրիք։ Ի հայրապետութեան Տեառն Յակոբայ կաթողիկոսի սրբոյ Էջմիածնի. յԱմստերդամ, ի թուին Քրիստոսի 1668. և Հայոց ՌԺԸ. հոկտեմբերի ամսոյ ԺԿ»։ Ի թիկանց Ճանապարհն երկաստան ոտ տանուտրաց, որ կը յագին Ոսկանի։ Ց'էջն 3 սկզբնաւորութիւն Աշխարհագրութեան. «Աշխարհացոյց Մասէսի Խորենացւոյ»։ մինչև յ'էջն 65։ Ցետոյ՝ աշխարհագրական քարտէք, որ գրուածքին մեծ ընծայ, այլ եկամուտ. ինչպէս նաև առանձին խորագրով գրուած են քառասուն և երկու անուանք գետոց և գնացք նոցա, որոց համար տպագրողն ալ կը ծանուցանէ ի յառնիկ գրոցն. «Այլ և այ անուանք գետոց ոչ ի Մասիս աբարեալ, այլ յայլմէ»։

Բ. Տպ. Ի Լոնտոն ընդ Պատմութեան գրոցն, այսպիսի մակագրութեամբ. «Աշխարհացոյց Մով

«Խոր Խորենացւոյ - Moïsis Choronensis Geographia».

Գ. Տպ. Ի Վենետիկ, ընդ Պատուականն գրոցն Մակարայ Հայկազեան. «Ընտիր հատուածս պատմութեան աշխարհագրութեան. յորում ընդհանուր գնացուածոց աշխարհիս, և զիւրաքանչիւր գաւառաց, քաղաքաց և գեղաց: Արտեալ ի նոյնոյ հնագիտակ Մովսէսէ Խորենացւոյ՝ քաջիմաստ և յոգնատանջ ճարտասանէ: Տպագրեցեալ հնութեամբ աշխատութեան և արգելանօք այնոցիկ, որոց անուանքն նշանակեցան ի յանկրանն. Ի Վենետիկ»:

Գ. Տպ. Ընդ Աղաւնեաց. յորինակէն Ոսկանեայ. «Ի թուիլ աշխարհիս և Աստուածաբանութեանց որ ի Աղաւնոցիսն ... ի հայրապետութեան տեառն Եսայեայ կաթուղիկոսի ամենից Հայոց. և ի թուականութեան Հայոց ՌՃԽ. և ի թվին քրիստոսի 1698, յունիսի Ե»: Թնդակս տպագրութեան քաղաքիս ընդունակուբը, ոսկոյն հատանկանոցիս կամ ի Լիմոնոյ եղեալ է և կամ ի Կառանգեանոյ:

Գ. Տպ. Վենետիկ, 1844, 1865, ընդ Պատնաբրութեան Խորենացւոյն:

Աշխարհագրոյց Մովսիսի Խորենացւոյ, յունարէնէ ծագի եւսեբեանց: Վենետիկ, ի տպարանի Մխիթարեանց, 1881: — *Géographie de Moïse de Corène*, d'après Ptolémée. Texte arménien, traduit en français, par le P. Arsène Soukry Mékhitariste. Venise, imprimerie arménienne, 1881.

«Ինչ բարեպատեհ, ի՛ բուն հայ հանճարս յառաջացեալն, հանդերձ գնդրուզիի ծագաւ աշխարհագրոց ի քաղաքիս Վենետկոյ, և զիշեալ ոմանց ի նոցանէ, միաւորեցաւ ամեն ի նոյս գնգամեն վաստակ նախնեաց մերոց յայտ գիտութեան, զոյն որ Հնոցն հաշակատարն անուամբ Մովսէսն Խորենացւոյ: արուեստ և անկ է՝ որպէս պատմագրն և բնիրգողհայր, հոլիկ և Աշխարհացոյցն: Եւ զի հանդուգնեալն և ամբաստանեալն ընծայեցաւ գործս, ընտրեցաք նոր և անախտ արիւնակ մի. յորում բազում կարեւոր գիտելիք ևն յաւելեալ ի հարցասիրէ և հմուտէ, թէ Աստուածաբան Եկեղեցական էր և թէ այլ ոք, ի վերջին կէս ի գաւառս. գրեալ ի յառաջաբանի գրոցն Յարութեանս.

թեանն ասացեալ է փոքր ՚ի շատէ. յոր, և ՚ի ծանոթութենա նորին՝ ակն արկցէ ընթերցող հայցս, որ առ բազմախոտ դրչութիւնն օրինակին՝ բազում սրբութիւնք նահանգեալ է. և ոչ բնութիւր ժամանակս՝ կրկնել և ՚ի սոքա բնագրիս զնոյնս կամ այլ եւս ծանոթութիւնս՝ քան զնշանակեալսս ինչ. թերեւս այլ ապառնի լցուսցէ զթերին ։

Moxis Choronensis ... Epitome Geographiæ, Guliel-mus et Georgius Whistoni; Londini, 1736.

Sur la Geographie de Moïse de Corène, par Baron de Sainte-Croix. (*Journal des Savants*), Paris, 1789, p. 217.

G. Saint-Martin: — *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie... et la Géographie, attribuée à Moyse de Khoren.* Paris, 1818.

Տես Աշխարհացոյց Է դարձ։

Գիրք Պիտոյից . ։ Սրբոյ Բերթողաւօրն մերոյ Մովսեսէ Խորենացւոյ Նախաբերութենն Հռետորական, ասացեալ Գիրք Պիտոյից. զբուշաւոր բազդատութեամբ զանազան օրինակաց ՚ի լոյս ընծայեալ, և քննագական ծանոթութեամբք մեկնաբանեալ։ Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Յովհաննէս վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, ՚ի միաբանութենէ ամենապատիւ Տեառն Մխիթարայ մեծի Աբբայի. և տպագրեալ նպաստաւորութեամբ ծախուց ուրուք բարեպաշտի ... Ցամին 1796, և ՚ի Թուականին Հայոց ՌՄԽԵ. ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու ։

։ Մասնիկս յառաջադրութիւն կարգեալ է, կ՚ըսէ հրատարակողն ՚ի Յառաջաբանին, յառանգել կոնդակս Հարցասանականս՝ պատշաճեալ չափու հատորութեան գեռամարտ համբակաց՝ առ ՚ի նախապատրաստ մարզութիւն բուն Հարցասանականն ուսմանց, վասն որոյ և ՚ի հելլենացւոց անուն տիրապէս անուանեցաւ սա Բիսիխիմատես, այս է՝ նախակրթութիւն հռետորութեան ... Արդ այս նախակրթութիւնք ՚ի մերմէ մատենագրէս ՚ի ոսան հատս կամ ՚ի հատուածս ամփոփեցան. որք են Պետք, Խրատ, Եղծուածք, Շատաբանք առձի, Ներբողեան, Պարսաւ, Բազդատութիւն, Բարեառնութիւն, Աբասանութիւն և Դրու-

թիւն ... Եւ յառաջեալ հասեալ անդր առեալ զիւրն մանկտրտեմիոն՝ բովանդակ մտանեան յորջորջեցաւ առ մեզ Պիտոյից ...

« Թէպէտև չգտանեմք յայտնապէս յանուանէ յիշեալ չտասիկոս՝ ի պատմագիրս առ մեզ գտեալս՝ Նոյնպէս Մովսէսն լինելոյ արտօրդ գրոցս Պիտոյից. բայց այլով արիւնակաւ ոչ միայն հաւաստիս մտրճի և մեզ առնուլ ի նոցանէ: ... Յազգաց հանդամանաց և կազմուելոյն և ապագրուելոյն մտանելոց երկաթիւնէ ի կոթերարաց գլխաւոր մեզ գիտացանել. մի՛ ինան գրչագիրք գազափարաց կամ արիւնակաց. յորոց կազմեալ յորինեցաւ գրնարանս մեր. և երկրորդ ի վերոյ ծանուցեալեանց մերոց առընթեր նչանակիցդ ի բացագրութիւնն նոցին: Արդ գազափարք կամ ձեռագիր արիւնակք ասրին՝ զորս յորինեցաւ մեզ տեսանել, էին հինգ հատ: Առաջինն՝ որ շափաւոր հնութեամբն և ընտրելագոյն ուղղագրութեամբ յորդորագոյնս տրար գիտեմ ի ձեռնարկութիւն գործոյ՝ էր գրուած երկաթատառութեամբ գործոյ. գիրքն գրուէ՝ ի հատիկ բառգարկիս, յոլովագիրք կամատագատագիրք ի ծայրէ ի ծայր միաձեռն գրեալ, որ և ի վախճանի ըստ սովորութեան նախնեաց ունէր յիշատակարան ըստ այսմ արիւնակի ... « Ի հաւատովանիս հայկազեան ազգիս ՁԵՆ ... գրեցաւ սա ի գաւառս ոխ կոչեցեալ Ջոյոց ձոր, ի վանս Գլաձոր՝ ընդ հովանեաւ սուրբ Նախավկային, ի վարժատանութեան Եսայեայ՝ ածն հնդից և խոզազարբի, ձեռամբ յոգնաձիգ ծառայիս Յովհաննիսի աշակերտի բանին ս: Երկրորդ արիւնակն էր գրուած անցեալ գարուս՝ բոլոր բառգիր, բազում ուրեք վիճակաւք ազատագրեալ. այլ որոյն երեսք՝ հաւաստարիմ գրչութեամբ աշխատասիրեալ: Իսկ այլ երկուքն էին ծանուցակիս գործոց չգտեալք յայլեայլ ազբերաց ածանցեալ. որք թէպէտև նոյն գտանիք՝ և առաւել ևս յաւելուածս սխալգրութեամբ, բայց այսու ամենայնիւ ոչ սակաւ նպաստս եղեն մեզ ի ուղիս տանելոյ ... Այլ հինգերորդ արիւնակն յաւէտ ևս ծորագրագոյն և յաւակատիր. արդարև առաւել ազատութեամբ բերեալ ցոյցս ի մէջն առիւծուց, նոյնչափ կամուրջ այլափոխութեամբ տայր կարծիս՝ անհամեմատելոյ ընդ այլ արիւնակս.

ոյով և նահանջեցաք նաև 'ի յայնմ վրիպականն 'ի նորա առաջնորդութիւն եանէր լինել ապատատն առ 'ի գնա հարկաւոր բնաբանին։

« Աւրդ 'ի հնգից գազափարաց ասոյ կամեցեալ մեր ըստ կարի ժամանակիս անվճար և կատարեալ գբնաբան մատենիս յօրինել, իրաւամբք գնդապետն 'ի նոցանէ նախասիրեալ ընտրեցաք, զոյր կալեալ յամենայնի գհնա երթալ նմին, բայց 'ի յայնմ ենթ բուենանց ոմանց և 'ի վրիպանաց յանհրաժեշտ սիւբուենէ գրչութենանն ապրգիլոց, զոր ըստ առաջնորդիլոց իմաստից բանին 'ի համաձայնութենէ այլոց գազափարաց ուղղագրեցաք ...

« Իսկ գնանութենանցն եգելոց առ 'ի մէնջ 'ի ներքոյ բնաբանին գիտելի է զի հայրն նախ' 'ի բա. ցայայտութիւն անձանց և հնգինակաց յիշատակելոց 'ի մատենիս ...երկրորդ' 'ի պարզել զմեզին կամ զանաւելոր բառս, և զգաժառբիմաց բանս ըստ հարազատ իմաստից, 'ի նպատակ ազ միոյն նորավարժից, այլ և զարդացելոց 'ի գիտութեան »։

Բ. Տպ. Վենետիկ, 1844, 1866, ընդ Մատենագրութեանս Խորենացւոյն։

*Խորհրդական բերդ։ Տես Զբօսարան մանկանց։

*Խորհրդական վոստովանութիւն։ Շարադրեց Հ. Համազասպ Վ. Թերզիմանեան 'ի Մխիթ. ուխտին։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861։

Խորհուրդ աստուածպաշտութեան « հին և նոր կտակարանաց բանիւք յանգիման արարեալ, յուշ առնել անձին տակաւուք զմեծամեծն զոր առրար մեզ Աստուած, և զոր հանգիւժեալ է առնել 'ի ներս հաւատոյ և սիրոյ և գործոց աստուածպաշտութենան մատգիւր կրթութիւն, և 'ի գաղջութենանց եմրութենէն յարատեամ զգաստութիւն, 'ի ընդհատ սուրբ հոգւոյն առեալ ազօթիւք ընդունել յուսացեալ։ Աչխատասիրեալ 'ի Հ. Մատթէոս գաստատաց վարդապետէ Եւդոկիացւոյ' յաշակերտէ Գնդրայարդ Մխիթարայ մեծի աբբայի »։ Վենետիկ, 'ի տպ. Ցովհաննու Բիսացեան, 1775։

Խորհուրդ պաղտնի ընկերութեանց։ Թարգմանեալ ի բնագրէն ի Յովհ. Տէր Կարապետեան Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, տպ. Ց. Տէրոյենց։

*Խորհուրդք հանդիսի արարչագործութեան Աստուծոյ։ Հնգ. ի պատարագն Պ. Գ. Քնքշութեան։ Ի. Տպ. Գործատիրական ընկերութեան։ Կ. Պոլիս, 1878։

*Խորհրդածութիւնք կարեւորք, Մեկնեալ ի Քահանայապետաց։ Փարիզ, տպ. Ադամեան, 1866։

Խորհրդածութիւնք հոգեւորք Տեառն Հ. Գարբիէլի վարդապետի Ալեմպերտեան, Ամուսնոյն Մելխիսեդեկեան ուխտին։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1836։

*Խորհրդածութիւնք յաղագս քրիստոսական հաւատոյ՝ ի ցոյց Հնամարտութեան նորին. շարադրեալ՝ ի Յովսեփոյ Տրոզ, կաթուղիկէ Ամերանաց Փարիզու, և թարգմանեալ՝ ի Գաբրիէլ վարդապետէ Այվազեան։ Փարիզ, ի տպ. Վալտէրի, 1854։

*Խորհրդածութիւնք Յիսուսի Քրիստոսի վասն ուց եւ վարդապետութեան նորա. Ակնարկեալ գոգպիտցւոյ. թարգմանեց Հ. Վահան Պէյտէեան, ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861։

Խորհրդածութիւնք շնորհաց եւ նշանաց եւ խորհրդոց քրիստոսական տուրք եկեղեցւոյ, ի պէտս ուղղափառ մանկանց նորին։ Յորինեալ Տեառն Մատթէոսի արքեպիսկոպոսին Զմիւռնացւոյ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Մեսրովպեան վարժարանին, 1842։

Ի. Տպ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1847։

*Խորհրդածութիւնք Փասքալայ, ի վերայ առաւածարանական և բնաւոսախրատական նիւթոց. աշխատեալ թարգմանութեամբ Յովհաննու Տէր Կարապետեան Պրուսացւոյ Զմիւռնեանց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1844։

Խորհրդատետրը հայ պատարագամատույց։

Ա. Տպ. ի Հռոմ. « կարգեալ սուրբ խորհրդոց պատարագի Հայոց. Ordo divinæ Missæ Armenorum. Romæ, typis et expensis Sacrae Congregationis Prop. Fidei, 1642. Superiorum permissu. Ոնի կրկին վերադիրս. առաջինն « Հայոց պատարագի խորհուրդս այս լաթին լեզուով գրեալ՝ ինձ յանձնեցին սուրբ Ծողովէն գտնելոյց. վասն որոմանեան Հայոց ազգի։ Եւ ես վիճեցնեցուս մանկտնուամբ Ռիկարտուս նորին սուրբ Ծողովոյն աստուածաբան վարդապետս »։ Իսկ երկրորդն. « Ես Յովհաննէս Մուլինայ թարգմանիչ Հայոց, գտի զայս Հայի և լաթինի լեզուով գրեալ՝ առի և կարգացի. և վկայեմ վասն ճշմարտութեան, զի ամենևին հաւասարին միմեանց, բարի և առոյգ »։

Բ. Տպ. ի Հռոմ. « Խորհրդատետր Պատարագին Հայոց. Liturgia Armena. Romae. Typis Sacrae Congregationis de Prop. Fide. MDCLXXVII ».

Ա՛յլ տպ. ի Հռոմ, նոյն մանկտրութեամբ հաւատոյ և Թուականաւ, բայց ժամանակաւ կրատարագին, ի հնոն Կէորգեայ վարդապետի Պազատանան։

Տպ. Վենետիկ, յամի 1686. « Խորհրդատետր սրբազան Պատարագի, ըստ սրբոցն Աթանասի եկեղեցւոյն Հայաստանեայց։ Տպագրեցեալ ի նորոգեալ տպարանի Ճուղայեցի Խաչատր Սահրատենց Տանն Եահրեանեան։ ի հայրապետութեան սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի Տեառն Եղիազարու սրբազան կաթուղիկոսին հանուրց Հայկազունեաց։ ի Թուականութեան Արամեան ՌՃԼԵ. յամենայն յունվարի ԺԲ։ Իսկ ի Թուին Փրկչին 1686. ի վանատիկ քաղաքի, արտեառեալք և գոյիւք պարոն Գասպարին »։ Ե՛ւէջն 36 յաւարտ ազաթիկ քահանային կայ և մաղթանքս այս յաւելեալ ի տպագրողէն. « Տէր Յիսուս Քրիստոս, որոմանեայ ինձ, մատակարարի գործարանիս Թաթէոսի երիցու Երևանցւոյ և ծնողաց նորին։ Ցկեչատակարանն ալ կ՛ըսէ. « ի վախճանի աստուածային պատարագամատուցն այսորիկ ազաչեմ զանարգ եմ անձիզիր լինել խորհուրդ Թուականաւ նորատիպ տառիս և գեռաչքն գործարանիս. որովհետև ամենայն իրաց

ակիզբն գիւտարութիւն է։ Եւ զի գրականքն գրոհողքն և գրաշտքն անվարժք գոլով՝ հազիւ զայսքան հնարել կարացին մեծի աշխատութեամբ մեզ ասելիք լինելով։ Բայց յուսամք եթէ այսուհետև ամենայն ինչ ամրողջապէս ընծայեսցէ առանց թերութեան։ Ա. յիմ ապաւինեամբ Տեառն զսկիզբն արարեալ Հաւատոյին՝ որ եթէպէս գոյր իմն ատամանիկ և և գիւտարին մեզ գործակատար, բայց յոյժ վայելուչ մեզ վայելուցուք եթէ քան ձեւոյն և եթէ քան ձեռնարկութեան։ Զոր և հաւատամք եթէ հանճարի լինելոց իցէ՝ ի գիտուս Բրնտասի՝ ի պարծանս ազգին մերոյ և՝ ի գովեստ արարչական հայրապետութեան մեծաւն Եզիազարու, և՝ ի յիշատակ անջնջելի ամենայն Սահրատանց։ Արդ որ վայելէք զսա՝ յիշեցէք յաղթեա պարոն Գրատարն, և զնորարարքն որպես ընդին Աբգար Սահրատն։ Սահրատն և գնաբանեցին, ամէն։ In Venetia, MDCLXXXVI. Per Giacomo Moretti. Con licenza de' Superiori».

Ա՛յլ ապ՝ ի Վենետիկ, 1690. հայ և իտալ «Քարոզութիւն խոստովանութեան արարողութեանն Պատարագամատոյցի Հայոց. շարադրեցեալ՝ ի Յովհաննէս վարդապետէ Կաստանդինուպոլեցւոյ քան խնդրոյ մերոյմեց հայհոգևնեաց որք են՝ ի Վենետիկ քաղաքի։ Յամի Տեառն 1690, ի 20 փետրվարի։ La Dichiaratione della Liturgia Armena fatta in italiano dal M. R. D. Giovanni Agop, Missionario Apostolico. Ad istanza delli Signori Armeni habitanti in questa città di Venetia. In Venetia, MDCXC. Appresso Michiel' Angelo Barboni. Con licenza de'Superiori».

Ա՛յլ ապ՝ ի Վենետիկ, 1741, ի ձեռն Գէորգայ Մխիթարայ Աբբահոր. «Պատարագամատոյց արարողութեան, քան արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ։ Տպագրեցեալ քան օրինակին տպագրեցելոյ՝ ի Հռոմ. յամի Տեառն 1741, ապրիլի 15»։ Ի Վենետիկ, ի տպ. Ստեփանի Պօլեթտի։

Ա՛յլ ապ՝ ի Վենետիկ, 1809. (յերիցս գիրս, ի բառամեալ և յարեմեալ). «Պատարագամատոյց արարողութեան, քան արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ»։ Յամի Տեառն 1809, ի Վենետիկ, ի վանս Սրբոյն Ղազարու։

Ա՛յլ ապ՝ ի Վենետիկ. «Պատարագամատոյց արարողութեան

Պատարագին ըստ սրբարզութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, հանեալ ի գրչէ ոմանց ի Հռոմ յամի 1677 ։ Վենետիկ. ի վանս Ս. Ղազարու, 1823։

Ա՛յլ տպ. ի Վենետիկ. ա Խորհրդատետր սրբոյ Պատարագին ։ Վեն. ի վանս Ս. Ղազարու, 1874։

Տպ. Պոլսոյ յամի 1706. ա Խորհրդատետր սրբազան Պատարագին, ըստ սրբարզութեան եկեղեցւոյն Հայաստանեայց։ սրբոյ յաթոռոյն Էջմիածնի՝ ընդհանուր մերոյ եկեղեցւոյ։ զոր հրամանաւ ի Գրիգոր տասե։ եւ նորին գիտապետի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։ Որոյ փոխանորդացն միոյ եւս Տիրատն՝ սրբազան կաթուղիկոսին հանուրց Հայաստանեաց։ եւ ի թվին ՌՆՃԶ. եւ ի թվականութեան Ա րամեան ՌՃԽԵ. յամենեսեան ազատասոխ։ Տպագրեցեալ ի նորակերտ տպարանի՝ Գրիգոր գպրի Մարգսա նեցւոյ ի Մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս ։

Ա՛յլ տպ. ի Կ. Պոլիս, յամի 1748. ա Խորհրդատետր սրբազան Պատարագի ըստ սրբարզութեան եկեղեցեացն Հայաստանեայց։ Տպագրեցեալ ... ի թուականութեանն Արամեան ՌՃԶԸ. յամենեսեան յոբնեսի ԹՀ. եւ ի թուի ՌՂԸ. 1748։ ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Մարսիրոս գպրի ։ ի յիշատակարանին. ա ի վախճանի աստուածային պատարագամատոյց առաքն սուրբ սերտագիս այսորիկ մատուցաք աննեակարօրէն Աստուծոյ փառս և գոհութիւնս։ Որ ես մեզ նուաստ ծառայիցս խնդոյց. տալով և ի կատար հասուցանել զսուրբ գիրքս զայս. որ կոչի Խորհրդատետր ... Արդ աղաչեմ զսրբազան և գհոգևոր հարսդ մեր ... յիշեցէք զհանգուցեալ հայրն իմ ի Քրիստոս զմահտանսն Մարգիան ։ (Մարգիսեան գործարանի տպագրութիւն)։

Ա՛յլ տպագրութիւն Կ. Պոլսոյ. ի 1785. ա Խորհրդատետր սրբազան Պատարագի. ըստ սրբարզութեան եկեղեցեացն Հայաստանեայց. ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԴ. ի յուլիսի ԻԲ. ի տպարանի Ցոհաննիսի և Պօղոսի. ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ։ Ցիշատակարանն կը յաւելու. ա Որովհետև, կ'ըսէ, աստուածային մատենիս այսորիկ առաջին

* Ահռելս պարագ Թոզլուճ տպագրին ՌՂԲ։

ապագրեցեալքն են մաշեցեալքն ապառնալք. վասն որոյ յոյժ ջերմանայր՝ ի սէր սրբոյ պատարագին... եբշանիկ հայրս մեր Յովակիմ սրբազան պատրիարգն գերադիր ամառոյն սրբոյ Էրուսաղէմի խրատ արգելումն եւ վերսանին տալ. յորմէրաձն եւ ծորահկբա տառիք ... յիշելիք գվարգեան ապագրատառն՝ զոհբացոյց Յհաննէսեան եւ զբզմի ծորին զոհբացոյց Պօղոսն, որ ի հկբատ ծորաչին տառիցս. եւ այլն։

Տպագրութիւն Զմիւռնիոյ՝ ի 1761. «Խորհրդատար սրբազան Պատրիարգի, քոյ սրտագրութեան Եկեղեցւոյս Հայոց Հայաստանեայց։ Տպագրեցաւ... ՝ի Թուականութեան Աբանեան ՌՈՒՓ. յամենայն գնեմանմբրի ժբ. ին՝ ի Թուի փրկչին 1761, ՝ի քաղաքն՝ի Զմիւռնիա, ՝ի տպարանի մաշհաւոն Մարկոսի»։ ... «Աւարտեցաւ տուրս գիրքս... ՝ի պատրիարգութեան... մեծին Պօղոսի Տէոնն Յակոբոյ բանիբուծն եւ տառատածողն վարգապետի, որոյ յորգորմամբ եւ կամեցողութեամբն տպեցաւ տառատածոյինս այս մաշհաւոն, ՝ի ծորահկբա տպարանի մաշհաւոն Մարկոսոս, որ եմ պատրաստական ծառայ ձեր աննենգ յուն»։

Տպագրութիւն Նոր Նախիջեւանի՝ ի 1794. «Խորհրդատար սրբազան Պատրիարգի, քոյ սրտագրեալ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, յամի տեառն 1794. մայիսի 10։ Տպագրեալ՝ ի տպարանի եւ արգելմամբ հիւսիսակողմանց տպչին Հայոց Աստուածորգ Տէոնն Յովհաննու Պատկերգեցոյ սրբազան տպրեպիսկոպոսի. ՝ի տուրբ Խաչ վանքն որ ՝ի Նորն Նախիջեւան»։ Ի՛ էջն 2 համառօտ յիշատակարան մբ. «Ով սրբազան պատարագիչ, յիշեա յաղթա քոյ գնեմանկարաց գործատանիս»։

Տպագրութիւն՝ ի Թրեատ, ՝ի տպ. Հարց Մխիթարեանց, ՝ի 1808։

Տպագրութիւն՝ ի Վիէննա, ՝ի տպ. Հարց Մխիթարեանց. 1858։

Տպագրութիւն Յերուսաղէմ, ՝ի վանս սրբոյ Յակովբեանց, 1873։

Տպագրութիւն՝ ի Վաղարշապատ, ՝ի հանդուպհկ վանս սրբոյ Էջմիածնի, ՝ի 1873։

Liturgia della Messa Armena, trasportata in lingua

italiana dal P. Gabriele Avedichian, Vicario generale della Congregazione dei Mechitaristi. Venezia, isola di S. Lazzaro, 1823, 1832, 1852.

Liturgie Arménienne, traduite en italien par le P. Gabriel Avedichian, Méchitariste de Venise; et en français, sur le texte italien, par l'abbé J.-B. E. Pascal, ancien curé au diocèse de Mende, et complement indispensable à ceux qui possèdent l'ouvrage du P. Pierre Lebrun, intitulé: *Explication de la Messe*. Petit-Montrouge, chez l'Éditeur, rue d'Amboise, hors la barrière d'Enfer de Paris, 1844. (Édition Migne).

Liturgie de la Messe Arménienne, traduite en français de la version italienne, par monseigneur Lapostolest, chevalier de l'Ordre du S. Sépulcre, protonotaire apostolique et prelat de la Cour de Rome. Venise, imprimerie des Mékhitaristes de St. Lazare, 1851.

Liturgie de la Messe arménienne. Venise, Monastère des Mékhitaristes, St. Lazare. Paris, Collège arménien Moorat, 1870. Abbeville, imprimerie Driez, C. Vaillant et Retaux.

Liturgie de la Messe arménienne. Venise, Monastère des Mékhitaristes, St. Lazare, 1876.

Armenian Liturgy, translated into english, by the Rev. F. James Issaverdenz. Venise, 1867, 1873.

The Liturgy or the Order for the Administration of the Holy Communion, according to the use of the most ancient and illustrious Church of Armenia, done into English with divers notes, corrected after an edition printed in the holy city of Jerusalem, at the convent of St. James, A. D. 1841, A. H. 1290. Bearing the imprimatur of the Catholicos of the Armenian Church and the Patriarch of Jerusalem and Constantinople. The Armenian Church, founded by St. Gregory the Illuminator. Being a sketch of the History, Liturgy, Doctrine, and Ceremonies, of the Ancient National Church. By E. F. K. Fortescue. With an Appendix by the Rev. S. C. Malan, vicar of Broadwindsor, etc. – With Eteh-

ings. London. J. T. Hayes, Lyall Place, Eaton Square; and 4 Henrietta Street, Covent garden.

Խրատ բարւոք բանաքաղութեան. Տե՛ս Քաղաքավարութեան գիրք։

Խրատ հոգեկան (Գիրք գոր ասի...). ՚ի պատրիարքութեան Պօղոս Կաստանդնու. Տեառն Յոհաննու աստուածաբանութեան վարգապետի Իոպիչեցւոյ. որ նորին հրամանատարութեամբ ապկսաւ ՚ի Թուխատոսի փրկչին ՌՃԻԹ և Հայոց ՌՃՀՌ. « Ի գալլիական լեզուէ թարգմանեցաւ գիրքս այս ՚ի բարբառս հայոց ՚ի Ճամճեան արգուոյ Յակոբ գործէ *. ՚ի թնդրոյ մեհենին Գրիգորի արգուոյ Ներսիսի, որ եւս ապել ՚ի թուին Հայոց ՌՃՀՌ ՚ի նորակազմ տպարանի Սկեսատացւոյ տիրացու Իսրայէլի, և եղբարն իմոյ տիրացու Յակոբին. քնգ հովանեաւ աստըր Աստուածածնի բազմահաւատ տեսըլեցեանն »։

Խրատ յաղագս կառավարութեան. « Խրատ յաղագս հրամատարական կառավարութեան. և յաղագս պարտաւորութեան ամենայն հրամատարի առաւանալ գոյն։ Աւրենսդիր և բաժանել ՚ի չորս գիրս ՚ի պատուական Ջօրջն Վաւհաուս. Պինելզեանց. որ ՚ի ՌՃԻԹ թուականին Յունուարի 29։ Թարգմանեալ ՚ի Հ. Վրմանէս վարգապետէ Առաքելեանց. յաշակերտէ Մխիթարայ Աբեղայ ... Ցամի տեառն 1779, յունիսի 20. ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Դեմետրեայ Թէոդոսեանց »։

*Խրիմու Հայոց լեզուով շարադրուած առակներ. Գ. Ե. Ա. Ոսսով (Դոնի վրայ). ՚ի տպարանին Ցովհաննու. Տէր Աբրահամեան, 1875. ՌՁԻԳ։

Խրախճան պատմութեան Հայոց. յօրինեալ ՚ի Հ. Միքայէլ վարգապետէ Չամչեանց։ Տպագրեալ արդեամբք պատուի Մխիթարայ Մազիկեանց։ Ցամի տեառն 1811. ՚ի թուին Հայոց ՌՄԿ. ՚ի Վենետիկ, ՚ի

* Թարգման գեղապնին Շուշեցւոց ՚ի կաստանդնուպոլիս։

վանս սրբոյն Ղազարոս։ Հեղինակը՝ ի յառաջաբանին կը ծանուցանէ. «Ճետ երկար ատենից զպատմութիւն Հայոց՝ ի վեց գիրս յերիս հատորս (տպագրեալ յամի 1784) պատշաճ վարկաք համառօտել զնոյն ատաղձս. եղեալ առաջի կարճ՝ ի կարճոյ զանցս՝ որք անցին ընդ Հայս՝ ի ժամանակս իշխանաց և թագաւորացն մերոց, սկսեալ՝ ի Հայկայ. ևս և՝ ի ժամանակս կաթուղիկոսաց, սկսեալ՝ ի Գրիգորէ Լուսաւորչէ մինչև ցայժմ։... Եւ քանզի բազումք յազգի մերում՝ ոչ՝ ի գործ ածելով զլեզու Հայոց՝ տառիճականաւ վարին. որժան գաւեցաք զայս հատուածուիւն յայն լեզու ևս ատանգել յառանձին հատոր» (Կ/ուլզարի)։

Խրիմեան (Մկրտիչ արքեպիսկոպոս Հայրիկ)։ Տես
Աբծուի վասպուրական։
Գրախտի ընտանիք։
Թաչի ճառ։
Հրաւիրակ Արարատեան։
Հրաւիրակ երկրին Աւետեաց։
Մարգարիտ արքայութեան։
Ցիսուսի վերջին շաբաթը։
Սիրաք եւ Սամուէլ։
Վանգոյժ։

*Խօսակցութիւն օրիորդաց մէջ։ Թիֆլիզ, Կով. հասեան գրավաճառանոց Զաքարեան Գրիգորեանց, 1881։

*Խօսող կաղնի. «Մանուկներէ համար ընթերցանելի գիրք՝ հեղինակութիւն Տէր Մկրտչեանցի»։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեան Գրիգորեանց, 1880։

Խոսք «ասացեալ՝ ի Ծովսեփոյ Պապիսպգեաց սըրբազան արքեպիսկոպոսէ՝ հիւսիսային կողմանս երկեալ ամենայն ազգիս Հայոց՝ ի 1790 թուոյ ապրիլի 5՝ ի Ղազարի վերափոխման ամենասուրբ Աստուածածնայ յեկեղեցւոյն Հայոց. ի ներկայութեան բարձր գերազանցութեան ներքալ Ազէֆ։ Տպեալ

'ի 1736 թուին 'ի մայիսի 5. 'ի տպ. նորին բարձր սրբազնութեան 'ի յԱմստերդամ։

*Թօսք գիայրինեաց, Պարտիզակի վահան վարդապետ Տէր Մինասեան։ Պլիս, 'ի տպ. Ե. Մ. Տնաեանց։

*Թօսք 'ի վերայ հայրենասիրութեան, գրեց 'ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ղազարոսեան վանքը. 1851։

*Ճառիկ գիտութեանց, աշխատասիրեալ 'ի Աբգարէ վարժապետէ, 'ի միաբանութենէ սրբոյ ամենայն Էջմիածնի, 'ի պէտս գպրոցաց Հայաստանեայց, տպագրեալ 52 պատիկքը. 'ի Մատով. 1819։ Գրատուն Ց. Տէր Աբրահամեան 'ի Իսաով։ (առ Դան գետով)։

*Ճառիկ կտրիճ նշանակութիւնը Ն. Լաբյանցի։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1881։

*Ճառիկ, հանգէս բանասիրական, ազգային, գրական, վիպական, և այլն, (երկք հատոր)։ Զմիւռնիա, տպ. Տէմէճեան եղբարց։

Ճառիկ սուրբ գրոց. Հին և նոր կտակարանէն քաղուած առածներ և պատմութիւններ նիւթի կարգաւ, գրատարը տղայոցն քննէ ըստ նիւթոց գիրք. համառօտ բառարանով. 'ի Հ. Վենդ Վ. Յովհաննէս, 'ի Մխիթ. ուխտին Վիէննա, Մխիթ. տպ. 1863, 1874։

Ճառիկ վարուց սրբոց (երկհատոր)։

Ա. Ճառիկ վարուց սրբոց զորս առնէ եկեղեցի Հայաստանեայց, վերածեալ 'ի կարգ տրուբանէ քառանդամաց, որք 'ի ամենայն եղեալ կան քառասուն պատշաճի' 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ագաթեանց Անկիւրացւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատի-

առաւն Մխիթարայ աբբայի ... ճաքի 1800, ուսուց. ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու.

Բ. Մասին վարուց սրբոց զորս յիշատակէ եկեղեցի Հայաստանեայց ի կարգի Յայտնութեանց, քաց յեզերացն ի տաճարջէն. Վերածեալ ի կարգ այբուբենից ըստ անուանց ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Աւգերեան, ի միաբանութենէ ամենապատիւ առաւն Մխիթարայ աբբայի. ... ճաքի 1803. ուսուց. ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու.

Ծաղկաւակաւ, աշխատութեամբ Ջնեղլուժ Աւետեան կուսեցելոյ. Կալկաթա, ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանի, 1813.

Ծաղկոցիկ ... ի քրիստոնէական ուսման՝ յոյժ հարկաւոր նորակիրթ մանկանց ... ի թուին Հայոց 1218, յունիսի 15. տպագրեցաւ ի տպարանի Ցոհաննիսի և Յակոբոս ո՛ւ Ց՛ԼԶն 123 առանձինն խոբագրովմբ. ի Աստուածունչ բնչ՝ ի վերայ եօթն խընդրուածոց ամենասուրբ Հոյր մերին ի տեսրակիս չարագրոզէ ո՛ւ Ինչոյ չհոյ մանուածոյ յիշատակ մը, որովհարագրոզին ով ըլլալը իմացուի. Հաւանական կ՛երևնայ թէ Սարգիս Սարաֆեան վարդապետան ըլլայ, և տպագրութեան քաղաքն ալ Պոլիս. Ցիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ թէ ի ... յանկ եկեալ ստացաւ ծաղկոցիկս քրիստոնէական ուսման ... Ուստի խնդրի ի վայելոզ եղբարցդ յիշել ի մաքրափայլ ազօթս ձեր ի Քրիստոս զեկվրիկեցի հանգուցեալ մահտեսի Ցաչատուրն որդի զմահտեսի Պօղոսն. որոյ արգեամբն տպեցաւ փոքրիկ տետրակս այս ո՛ւ.

Ծաղկաքաղ յանգղիացի քերթողաց, հայ և անգղ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1863.

Ծաղկաքաղ հատուածք յօտարազգի մատենագրաց.

Ա. Աբձակ. Թարգմանութիւն Մխիթարեանց. Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1871.

Բ. Քերթուածք. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1878.

Գ. Քերթուածք. համառօտեալ ի պէտս գպրոցաց. Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1878։

Մատենաբան յառաջացն Հայոց, Տաթեւացւոյ եւ Ներսիսեանց. Թարգմանութեան Աստուածաշնչի կազմիչներուն։ Մասիսա. 1849։ Գրաւաճառ Յ. Տէր Աբրահամեան ի Թոխատ (առ Թոմաս Պեամէ)։

Մատենաբան յօտարազգի քերթողաց. Թարգմանեալ կարապետ Գոլթազար։ Կ. Պոլիս, տպ. Գ. Քիրիչեան, 1879. (Երկը անտիպ ա. բ. դ.)։

Մանօճուեանն յազագս կենաց գրաբարից Պազոն Մամխանան Մէլիքեանց, գրեալ ի Յարութիւն քահանայէ Կէորչեանց (ի հայ եւ ի տաճ.), հանդերձ վիճաբոյ կենդանագրով Մէլիքեանցի, եւ ամառանոցէյն պատկերաց Գոլոպաբեան ազգատոհմից։ Մասիսա, 1852։ Գրատնեակ Յովհաննու Տէր Աբրահամեան ի Նոր Նախիջեւան։

Մատ. կենաց։ Տէս Ա Թանաս Մերսահեան։

Մերինց։ Տէս
Երկունք ինն ներորդ դարու։
Թէոդորոս Ութտունի։
Թորոս Լեւոնեան։

*Մեր Պուգման։ Տէս Զքօսաբան մանկանց։

*Միլն Ուարայրի, հանգէս բանաստեղծական եւ ազգային, խմբագրութեամբ Մարկոսի Պատրիկեանի։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ի. Յ. Քիւրքճեան, 1863։

Միսաբան որ կոչի Մաշտոց։ Կ. Պոլիս, 1814։
Յ'Օրմանեան Պոլսոյ, ի տպ. Պոլսոյ Աբրահամ Պատրիարքութեան, 1848։
Ի Վաղարշապատ Պոլսոյ, ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտեսեան, 1852։ Տէս Մաշտոց։

Միսաբան կամ Մաշտոց գիրք ըստ արեւմտեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, համառօտեալ ըստ հին և ընտիր ձեռագրաց. յորում ամենքին կանոնք պատշաճեալք և ըստ կարգի մատակարարելոյ պատարագի խորհուրդք Մկրտութեան, Դրոշմի, Պսակի, Վերջին օծման և Թաղման ննջեցելոց: Ի Թրեատ, ի Մխիթարեան տպարանի 1790:

*Միսախոտ եւ ընչաղեղ: Կ. Պոլիս, տպ. Ց. Ի. Քիւրքճեան, 1853:

*Միհրդեան խնդում: Տես Զբօսարան մանկանց:

*Միսրլասէր Թեկղին, վիպասանութիւն. աշխատասիրութիւն Տէր Ներսէսեանի: Թիֆլիզ:

*Մրագիր ընդհանուր պատմութեան. աշխատասիրութիւն Սիմէոնեան – Մելիանց: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Պրիգորեանց, 1881:

*Մրագիր պատմութեան Հայաստան աշխարհի և տեսութիւն հին Հայաստանի և նորին այժմեան վիճակի վրայ. երկասիրութեամբ Եահնազարեան կարապետ վարդապետի: (Հեղինակին գազիւիւարէն լեզուով շարադրած գործին թարգմանութիւն, և հրատարակուած նախ՝ ի կառնիկ Հայոց աշխարհի օրագրի և ապա առանձին): Տփխիս, ի տպ. Հ. Էնֆիաճեան և ընկ. 1863:

*Կ. Բ. Վ. Ն. քան զպատն պատպհան, և իւր հրատարակութիւններն: Գրեց Ս. Գ. Գ. Փափազեան: Վաչեթա կոստանդնուպօլսոյ, ի տպ. Ցովհաննու Մխիհէնտիսեան, 1861:

*Կաթոլիկի մը մտմտուքը, եւ հայու մը մտմտալիքները: Կ. Բ. Ն.: Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիհէնտիսեան, 1861:

*կաճուղիկէ ուղղափառ Հայոց տառապանքը։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Նշխան ազատեայ, 1853։

*կաճուղիկէ Հայոց տառապանքին վրայ խորհրդածութիւնները։ Հրատարակեր անձէ մը գրուած։ Կ. Պոլիս, ի տպար. Ց. Մխիթարեանց, 1853։

*կաճուղիկէութեան (Ցիմարիտ) նշանակութիւն։ Կ. Պոլիս, ?

*կալանէ եւ ՍԷՂԼԱ. հովուերգութիւնք Ձըրնանու գոպգիացւոյ։ Թարգմանեց Ց. Նուրիձան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Ո. Փիւրքճեան, 1863։

կալկաթա քաղաքի առորագրութիւն, զոր առած Պազոս Պետրոս Լազարովիչ, ի հանապարհորդելի իւրում յաթելքեան Հնդիկս։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1832։

*կաղանդի ընծայ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Ո. Փիւրքճեան։

*կաղանդի պարգեւ տղայոց. ընտրութիւն բարոյական՝ վասն գործոց և չտհաւա պատմութեանց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1867։

կաղանկայատուացի Մովսէս. « Մովսեսի կաղանկատուացւոյ Պատմութիւն Աղուանից աշխարհին։ Ի լոյս ընծայեալ Մկրտիչ Էմին, ծախիւք նորին խորհրդականի և տպագրի Յովակիմեան Լազարեվի։ Մոսկուա, ի տպարանի Լազարեան Ճեմարանին արեւելեան լեզուաց », 1860։

Ի գլուխ գրոցն գրուած համառօտ Ազգը ի հրատարակչէն կը ծանուցանէ. « Ցերկուց անձեռագիրս օրինակաց արտարտ գրատաքիկոյ ապագիրս՝ մեծաւ ջանչութեամբ բազդատեալ և մաքրեալ զայնս ի գրչացն վրիպակաց։

« Եւ որովհետև գրատաքինն կ՚ասէ ի լոյս « Պատմութիւնս Աղուանից աշխարհին » ի Մովսեսէ կա-

ջանկատուածոյ արարեալ, ամեն իրի քաջայոյս եմք, զի որ յատուածն պատմութեան գնգնելին՝ հաշտ աչօք հայել ունին յայս մեր նուէրս՝ ի տեղան հայ մատենագրութեան։

« Ի բազմագարեան աւերակաց այսպէս ահա ամբարձեալ գիւր գլուխ՝ արձանանայ առաջի մեր ազգի ոգերյն, այն ինքն է՝ Ագաթանգեղն, զորոյ գաղթիքը մինչ ցայսօր ժամանակի՝ ի հատուկատոր յիշատակութիւնս մերոց մատենագրաց տուեալ հաք ձեռնարկել եւեթ »։

ԲՒ. ՏԿ. « Պատմութիւն Ագաթանգեղոյ, արարեալ Մովսիսէ Կաղանկատուացւոյ։ Ի լոյս ընծայեաց՝ հանգերձ ծանօթութիւնամբք Կ. Վ. Եաճնաջարեան միաբան սրբոյ Էջմիածնի եւ անդամ խորհրդարանի Կայսերական Ակադեմիոյն որ՝ ի Մոսկվա։ Ի Գործատան Կ.Վ. Եաճնաջարեան։ Paris. – Imprimé par E. Thunot et C.ie », 1860. Հրատարակիչն՝ Ագաթանգեղոս ազգին վերայ երկար (5–78), գիտուն եւ հետաքննական անդրկութիւնն մը ետքը, յ'էջն 79 կը յաւելու։ « Մովսէս Կաղանկատուացի՝ մի միայն է պատմագիր զոր ընծայեցին մեզ Ագվանք փոխան քրատանցն եւ Հպանց զորս հասեցին առաքելական սուրբ հարքն մեր՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Գրիգորիս Թոռն իւր, եւ Մեսրոպ վասն մեծամանկոյ առ նոսա զոյս սուրբ աւետարանին. ասկայն ... քնագատառ նորա ոչ էր բուն Ագվանք, այլ Ուտի՝ մի՝ ի նահանգաց մեծաց Հայոց ... Նա ինքն ասէ զինքեանէ ծննեալ՝ ի քաղքաւանն Կաղանկատուց որ առ Տրտու գետով, ի սահմանս արքայանիստ Դիւտական։ Ոմանք կոչեցին զնա Կաղանկատուացի, այլք Կաղկամուացի, որպէս եւ ես երբեմն. այլ զի առ ծննդեան նորա էր Կաղանկատուց ըստ հոլից օրինակաց մերոց, ուզ զագոյն Թուեցաւ ինձ անուանել զնա Կաղանկատուացի։ Ժամանակ ծննդեան նորա եւ վախճանի, որպէս եւ այլոց բազմաց մերոց մատենագրաց՝ տակաւին անյայտ է։ Սակայնոյն Ասողիկ որ՝ ի նախագրուածս պատմութեան իւրոյ Թուէ զոմանս՝ ի պատմագրաց մերոց, զանց առնու զսովաւ։ Սակայնոյն Օրբէլեան, Մխիթար Այրիվանեցի եւ այլք յիշեն զսա ընդ այլ մատենագիրս մեր ։ Մովսէս Ագվանե-

ցի ս անուամբ. և երկրորդն կարգէ զսա ընդ մէջ Եսայեայ Նոգբատացւոյ և Վանդ երիցու։ Հետևեալ իմ խնամք՝ ի գիրս իւր գան հաւատոյ ցոյցս ըստ սրոց մտքի և անսպրսկուսութ, համարիլ զնա ևեցեալ՝ ի սկզբան ի գործն առ Վիրոյին կոթողիկոսս, որում և ուղիղ եղև յերկար ծնօտ յոգւոյն Եսայի՝ սրբոյ սրբոցն Քաղքոց. և առ Ջևանշիր էր էշխանս. ... Եւ զի փառաւոր էշխանն Ջևանշիր եկաց՝ ի կէս ի գործն, զՎռվէս ևս համարիլի և ժամանակակից նմին և ուղիղ զպատմական գիրս իւր։ ...

« Տպագրութիւն մատենիս եղև յորից օրինակաց համեմատութեամբ. յորոց զառաջինն թոզում զգուշանալով գազազեցուել էի ևս ինձէն՝ ի սուրբ Էջմիածին, ի մեծ ունելով միշտ զպատգրութիւն այնորիկ՝ ի պատկ ժամու։ Զերկրորդն, նոյնպես օրինակեալ՝ ի սուրբ Էջմիածին, ընծայեաց ինձ պզտիկրատիկ մեծապատիւ գիանակաւն Մկրտիչ պզոյն Մոմիկեան բարեկամն իմ։ զերրորդն գրեալ՝ ի Դաւրիժ յոյլ իմն ձեռագրէ, ևս ինձ համեմատութեան պատճառ. որոց բարեկամն իմ Գրիգոր Էֆենտին Մարկոսեան. և զչորրորդն գազափարեալ՝ ի Կոստանդնուպոլիս, ևս ինձ պատուարժան Գալուստ պզոյն Տէր Պօղոսեան ... Չարտառուղ ոչ ևս գտանիցէ քերդողի սրտիւ՝ ի մտն Ջևանշիրի, պահանջել ըստ կիսոյն չերկրորդ և՝ ի չորրորդ օրինակս մեր, ունելի ունէին առաջին և երկրորդ օրինակքն »։

Կազմեցաւ Պատմութեան՝ ի ուս Թորգմանութեանն հրատարակուած և երկասիրութեամբ Ֆ. Պատկանեան, ՝ի Ս. Պետերբուրգ. 1861։

Kalkantouni Moïse. Histoire des Agovans, extrait et traduction du manuscrit arménien, par E. Boré, avec des annotations par M. Vivien de St. Martin. (Journal de l'Institut, N.° 136, novembre 1847). (Annales des Voyages, 1848, tome II, avril).

Կամոնական կոնդակ հարսանեաց յորում ա-նդրէն 29 կանոնք բարեկարգութեան վասն ամենայնի, ևս և յաստուածային հանգիստ քան չորս ամսիանն ո-րոշեալ անձանց։ Հաստատեալ թագաւորին մեհասարիս

*ինգրնաւոր և հաստատակաց՝ ի վերհսկութիւն պատրիարքիս Կոստանդնուպոլսոյ՝ երջանկափայլ Տեառն Յովհաննու աստուածատրեան տրքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ։ և՝ ի սիպ արձանացեալ խորհրդով և հաւատնուէրեամբ աստուածատուէր և գերապայծառ իշխանապետութեան։ Յամի տեառն 1811. և՝ ի Թուականիս Հայոց ՌՄԿ յապրիլի 27. ՝ի Կոստանդնուպոլիս, ՝ի տպարանի տուրբ Աստուածածնիդ ։

*կայծակ ըրգակործման։ « Հնրքուածն գլխաւորութեան և անախտաշութեան վտակից Հռովմայ, և պատմութիւն անարժան վարուց և գործոց նոցին։ Շարադրեց Աբեռիս վարժապետ Պէրպէռեան ։։ կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1870։

*կանժի մարգիզը։ Գոգդիաբենէ Թարգմանեց ի կ. կիւմիւշեան։ կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1858։

*կանոնագրութիւն Լուսաւորչական ընկերութեան ազգասիրաց։ կ. Պոլիս, 1868։

*կանոնագրութիւն ընթերցասիրաց Գանգարանին։ կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1853։

*կանոնագրութիւն Մամիկոնեան ընկերութեան վարդ – պատրիկեան վարժարանին Թաղատու։ կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1849։

*կանոնադրութիւն ընդհանուր բարեկարգութեան ազգային վարժարանաց։ կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1864։

*կանոնադրութիւն Ներսիսեան ազգային դպրոցին Տփխիսոյ։ Տփխիս, ՝ի տպ. Ներսիսեան հոգևոր դպրոցին, 1866։

*կանոն կենաց քրիստոնէի, և խղճմտանքի հանդարտութիւն։ Կրկին գրուածք կարոլոսի

Ցուցակ Տառատրութեան Ընտանութեանց կարգին, Թարգմանեալ յաշխարհիկ բարբառ՝ ի Հ. Մկրտիչ Վ. Աջեմեան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833։

*Կանոն հաւատոյ և Եկեղեցւոյ սուրբ գրոց վրայ։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գ. Կրնիքեան, 1847։

*Կանոնք բարեպաշտական ընկերութեան ՚ի նպատս գաւառաց կամաւորիկ Հայոց։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Պատրիարքական, 1875։

*Կանոնք առաքելութեան աղօթից եւ միութեան ընդ արտին Յիսուսի։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1865։

Կանոնք ընդունելութեան ձրիաւարժ որդեգրաց ՚ի Ճեմարանն Լազարեան (Հայ–ռուս)։ Մոսկուա, ՚ի տպ. ազգային Ճեմարանին Տեառն Լազարեանց, 1860։

Կանոնք սրբոյ հօրն Բենեդիկտոսի, զոր թարգմանեալ է աշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ աբբայէ։ Վիէննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1842։

Կանոնք (հիմնական) Միսիթարեան Միաբանութեան։ Վիէննա, ՚ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1856։

Կանոնք բաղաքավարութեան։ Տես Քաղաքավարութիւն։

Կարգադրութիւնք հայսերական Հովանաւորութեամբ պաշտպանեալ Հայկական Ճեմարանին Վենետկեան կղզւոյ, հաստատեալ ՚ի Մոսկով քաղաքի ՚ի տեառէ Լազարեանց։ Արեւս հատոր, հայ եւ ռուս։ Մոսկով, ՚ի տպ. Հայկական Ճեմարանին Տեառն Լազարեանց, 1833։

Կարգադրութիւնք կայսերականք ՚ի պետս

Էջմիածնի. Կալկաթա, ի տպ. Մարգասիրական Ձեռնարկի, 1840։

Կարգ դպրութեան։ Տե՛ս Դպրութեան գիրք։

Կարգ Թաղման հայրապետաց, եպիսկոպոսաց եւ քահանայից։ Վաղարշապատ, ի տպ. սբր. Էջմիածնի, 1777։

« Կարգ Թաղման կարգաւորաց, այսինքն Հայրապետաց, Եպիսկոպոսաց և քահանայից։ Զոր ի բուն Մաշտոցին մերոյ առեալ՝ արդագրեալ և կարգաւորեալ առաւն Սիմէոնի գերբերդացւոյ և գիտնական կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, ևս տպագրել ձեռնարկեցաք, ինքնին իսկ լինելով վերակացու։ Ի վերուս Առաւածոյ, և ի հնչաւութիւն և ի գիւրաւթիւն կատարողաց այնոյ սբրազան կարգիս, զոր յառաջ կարի գժուարաւթեամբ և տժգանմամբ առնէին, ի թուղթ վերկչին ՌՁէԷ. և ի մերում թուղթ ՌՄԻԶ։ Ի տուրս սէեռաս էջմիածնին. ի տպար. սբրոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ »։

Ց՝ երկն Չ՝ ի ներբոյ խորհրդաւոր պատկերին. « Ընդ չակեռաչ գաչտ Ավրատեան, — Հին և նոր քարեաց գանձարան. — Տանս Հայոց յատուկ ներչան, — Ուրոյն և պարծանաց արձան »։ Իջման պատկերին մէջ. « Ասա էջ փառաց՝ Հօր միածինն, — Ցատկապես յայց Հայոց ազգին »։ Ավրագած էրերին պատկերին տակ. « Լեառն Ավրագած առաւ սբրբութեանց, — Լուսաւորեալ լուսով անանց »։ Մատեաց լճակը ներկայացոյցն ոզ պատկերին տակ. « Այս է Մասիս մեծ լեառն այն, — Ա՛ռ որ հանգեաւ Նոյեան տապան »։ Ի ներբոյ կաթուղիկէին. « Այս է կերտաւրն ի միածնէն, — Երկրորդ տապանըն լուսածէն »։

Վերջաբանն ալ կը ծանուցանէ. « ... Ազգ զոյն փոյթ և մեր յանձին կալեալ՝ ի վաղուց հետէ ուռնէսք զգիտաւմն, արդագրեալ զմեծ մաշտոցն մերոյ թէ՝ ժրքան աղճատանք սխալանք էին ներմուծեալք յանզգոյշ անձանց, թէ՝ ի ձեռագիրսն և թէ՝ ի տպեալսն, յայտ է ներբանկատ քննողաց։ Վասն որոյ գուամարեալ՝ ի մի վայր զձեռագիրս օրինակս յո-

գունա, քանիս մեծաս հետազոտութեամբ ի յուզելը, որ և ուղիղութեամբ իսկ չնորհիս Ցեսուն՝ բառնալով զահէլոթեան՝ որք յետոյ կին ձեռնհասելոյ. և լցուցանելով զիմիրին՝ զոր անխնամութեամբ հանեալ կին ի անկանց խրեանց ի յոլով արիւնակս, թէ գրոցք և թէ տպիչք։ Եւ ուրիք ուրիք յորս խանգարեալ էին բանին միտք, կամ անհասկնալ երեւիր, զայնս փոխեցուք ի յուղիղ և ի հասկնալի. պահելով ամենայն զհետս հնոյնականին։ Իսկ թէ այժմ վասն կր միտին զԿուհանոյսեմպին կանուն եռաւք տպել, քանզի այս կանուն քան զայլսն յոյժ սղհասկալ և խանգարեալ կր։ արդէն յայս և փորձիս գիտացաք. իսկ միւսոց կանանցն եւս թէպէտ գոյին սղհասկալք, այլ ոչ այնքան՝ որքան քահանայսեմպին. մանաւանդ զի միւսքըն յանձնայն ուրիք գտանին. իսկ այս կանուն՝ հազուագիւտ էր եղեալ այժմեայս։ Վասն որոյ առնապնդեցաք նոխազս զայն տպիցուցանել, և եթէ ակր կամիցի, զայլսն եւս ի գիտոց ժամուս տպիցուցանելոց եմք ։ Ցիշատակարանն այ կը յաւելու. « ... Ա. աւարանչաս տպագրութիւնս գրոցս ի ՌՄՒԿ Թուականէս, և յամենայնի գնեալ։ ... Ցիշեալիք նոյն գիտացողն բոլոր ծախուց տպարանիս՝ զՋուզայեցի Թոքիքանենց ի ակր հանգուցեալ մեծահաւատ և բարեքան Գրիգոր աղայն Զաքիկենց կոչեցեալ ... Այլ և յիշեալիք գիտասիկ եպիսկոպոսն Գնեզամացի, որ վերակացու և կարգաւորիչ ի գործարանիս »։

Կարգաւորութիւնք մանանաւոր տուղեաց Տօնացուցի։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830։

*Կարգ եւ կանոն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կաթուղիկոսական իշխանութեան։ Գրեց Մատթէոս Աղաբէկեան։ Կ. Պոլիս, ի տպար. Ռ. Ճ. Բիւզանդեան, 1865։

Կարինեանց (Յակոբ)։ Տես Բաղդատու Թիւն Ծուցակ գրչագրաց։

*Կարճառօտ պատկեր Նաբուղէոնի վարուցը։ Շարադրեց Ց. Մ. Հիւսրեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1847։

*Կարմիր լապտեր « վիպասանութիւն երեխաներ. քի համար. Թարգմանութիւն օր. Տէր Մարկոսեա. նի. Տփխիս, կեդրոնական գրավաճառանոց »։

*Կարմիր մարդոց երդումը. վիպասանութիւն Փոնսո տը Թէրայլ գազգիացւոյն. Յառաջիններէ Թարգմանեց կ. Ս. Իւթիւճեան. կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս Լրագրոյ, 1882։

*Կարոլոսի Մոնթէվէքիացւոյ խրատք (կ. Գոնթոս խոտլացւոյ). Վիննեսիկ, Ս. Ղազար, 1844։

*Կարոց կամ Ամերիկեան կարի մեքենայ։ Պատրաստեալ և Մանթի գործարանէն որ ի Մանչեսթր Համառատ պատմութիւն կարոցի գիւտին, Գրեց Եղիա Շատու. Թարգմանեաւ յաշխարհիկ լեզու։ կ. Պոլիս, 1868։

*Կարօտ եմք։ Պոլիս, Գրատուն Ճավեճիպէյ Գաւազեան։

*Կեանք հայ պանդխտաց։ Գրեց Մ. Խաչիկեան։ կ. Պոլիս, 1876։

*Կենաց բաժակը, կատակերգութիւն Տամատեանի. Տփխիս, կեդրոնական գրավաճառանոց։

Կենդանաբանութիւն։ Տես Թանգարան հասարակաց։

Կեսար. « Կայիոսի Ճուլիոսի Կեսարու Քիշտասկարանք Գալլիական պատերազմին։ Թարգմանութիւն Հ. Ալպենի կ. Բագրատունւոյ ի Մխիթարեանց, Վիննա., ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1874 »։

Ճառաջաբանն կը ծանուցանէ. « ... Ա յտպիսւոյ նախագաս տփերի (Քիշտասկարանաց Գալլիական պատերազմացն), որպէս մտրի էր ընծայել և ի հասկ մերում Հայկազեան գրոհիս, որում բառս ցանկալի եղև ունել Թարգմանիչս ձարտարս ի հնումն և ի նորումս, — Ոյն և անմտրի էր Թեբրեւս վրի-

պէտք յոխորտակաց և յանզգոյ գրչէ պարապմանց բոց բանասիրաց և թարգմանչաց միոյ գործոց, Հ. Ալանեան Բազմատաւուղ. որոյ ցանկացեալ՝ կամ կիզայ 'ի հոյ՝ զընտիր ընտիրս բանասիրէից և ճոխ առատից Ցունաց և Հռոմայ և խաչատ և վԱկտո. նէ գրոհանգրգռին. ասէ և 'ի պատմութենէ Դաշտակ գևղեցիկս, Ձևն ոչխ նահիկին. աւաղ և կամին. չայս գրուած Ցուլիոսի կնաստրս. հատակ վաստակ նայրացեալ ծերութեան. զորոյ տակաւին ժիր և անխոնջ Ձևն՝ ոչ տկարացեալ մնաց և աչխատից՝ այլ անհրաժեշտ միայն կալաս արհաս, և գոգոնք. ցոյց կերթիր մանր թարգմանութեանն (կիչ 153) ... Ապ զի մի թերասիտաբ ձեռացն և վերջին խոր վաստակ, և մի գործեալ անհնար խոյ արուեստին կարկառանցն թարգմանութեամբ, իրրև կտակաւ յանձն արար 'ի Հնոս և 'ի հաւատարիմ ձեռս. Ա յնր՝ զոր ինքն անգ ուրեմն վարժէր 'ի գործոթիւնս՝ հայրարար. (Տես. Վեցորդաց Հիւրմիւղ) ... որոյ յոժարութեամբ ընկալեալ զաւանգ ինդրոյս ... եդիս հոն թարգմանելոյ և ուսուցելոյ զդիւրս. հաւատարգաս վստահ և առոյգ գրչաւ. Սկսանողին ».

*Կենսագրութիւն Բասքալայ. Թարգմանեց Մ. Ս. Տ. Սահմանեան Տիգրանակերտցի. Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1869.

Կենսագրութիւն երիւղի արանց զոր յընդունակ բանարանին իւրմէ համառօտեալ կիրճաւ հատորս Հ. Մատթէոս Վ. Մոզաք Թէոփիլեանց 'ի Մխիթարեան ուխտէն. Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1839.

Կենսագրութիւն ս Հանգուցեալ արքեպս Թագէոս արքեպիսկոպոսի Ռէհնդազարեան. բարեյիշատակ առաջնորդի Ամենափրկչեան սրբոյ վանացն Նոր Ջուղայու, և Վերիմաւոր 'ի մահ նորին սրբազնութեան: Աչխատասիրեալ 'ի 1863 ամի Տեառն 'ի Պ. Յարութիւնէ Թ. Տէր Յովհաննեանց Նոր Ջուղայեցւոյ. Առնագործէ յիշեալ սրբոյ վանացս. հանգուցելոյ այժմ ևս արգելամբք գերապատիւ պատուն

Յովհաննու Ծարուխիանեան բնիկ Նոր Ջուղայեցւոյ քնարկելոյ այժմ՝ի Բիթաւիա տպագրեալ՝ի Նոր Ջուղա՝ի տպար. Ամենափրկչեան Ս. Վանից, 1881 ։

*կենսագրութիւն Ծարուխիւն Պէզճեան ազգությեն անգլուգական բարերարի։ Գրեց Մեսրոպ Վ. Պօղոս Փափազեանց։ Պոլիս՝ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեանց, 1864։

*կենսագրութիւն Ներսեսի Ե Աշտարակեցւոյ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. Ազգասիրք երիցեանցի աշխատասիրութեամբ։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Դրիգորեանց։

*կենսագրութիւն Ռուբէն Աղգրիասա Ծ. Փափազեան բազմարգեան վարժապետի և ներքին վերատեսչի Ս. Մեսրովպեան վարժարանին Զմիւռնիոյ։ Հրատարակեաց կրթութեան պաշտօնէից։ Պոլիս՝ի տպ. Ծարուխիւն Փափազեան, 1855։

*կենսագրութիւն արքեպս հայրապետի Ներսիսեան և վերափոխ և ազգասէր կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, երկասիրութեամբ Թադրիկեի Պատկանեանց։ Զմիւռնիա՝ի տպարանի Աբշալոյսոյ Արարատեան, 1876։

† Եղիաներ (Սոզոման) Գերթուած՝ի մահն Աբելի, զոր՝ի գերմանական բնագրէն փոխեաց՝ի մերս Հ. Յովհաննէս Վ. Զահրահեան, ՝ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1825, 1835, 1862։

*Երիպ դաշնադրութեան՝ի միջ երիցուց ազգաց, Ռուսաց և Հայոց՝ի 1780 թուին։ (Մինչ Ալարայրի, 1866)։

*Կրութ, Կրութ. վոգըվիլ. արար Վ. Մագաքեանի։ Տփխիս, կենգրոնական Գրավաճառանոց։

*Կերակուր մարդոց. Մագաքեանցի։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Դրիգորեանց։

*Կիրակոս տօնասիրաց. « Ընթերցմունք կիրակէ ոմն սրբոյ պատարագին ընթերցուածոց և աւետարանաց վրայ, ի Հ. Պետրոս Վ. Իսահիսատրէանէ ի Մխիթ. ուխտէ Վիենա, Պաշտպան Ս. Առաւածածնի վանքէ, 1852։

Կիրակոս քահանայից « համ նախատատրաստեմբեն ոտ սրբոցդան անգան բնմին։ Հաստքաղ ի գործոց կարգինար Պանայէ։ Եւ Թարգմանեալ ի լաթինէ ի հայ բարբառ, և տպեալ էգն արդեամբք յոհաննէ բանասիրէ ...ի Թուականիս մերոյ փրկչին 1760 ... ի Վենետիկ, ի տպարանի Ջոամի Պաթիստէ »։

Յաւարտ մատենիս տպագրուածք է և գրբոյկն Այնհետև փակուրնոսի, այսպիսի ծանօթութեամբ ի հրատարակչէն՝ որ է Տէր Աստուածատուր քահանայ Զաքարեանցն։ « ... Ընդ այսմ գրքիս տուաք տպագրել և գՀամառօտ գրքոյկն որ կոչի Արհետ փըրկութեան, համ Հրամանաւ քրիստոնէական վարուց, գՄարգմանեալն ի գերազանց հօրէ վանից սրբոյն Ղազարու, որպէս և առաջինն ի նոցանէ գերիմաստից էգն արտագրեալ »։

Կիրակոս քահանայից « Թարգմանեալ յաւաքագոյն ի լատին լեզուէ ի հայ բարբառ ի ձեռն Վարգանայ ուրուանի կրօնաւորի. և ապա նորագ շարադրեալ ըստ հայկազանութեանցն կարգի՝ յաւելեալ ոմանբ ի նոյն և այլ նաս վկայութեանց և բացատրութեանց, ի Մերոյդիան Տէր Յովհան Վանանդեցի վարժապետ քահանայէ Զմիւռնոյ Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյն, ի հոգեւորական Հաշակաւոր գաւառէ քահանայից։ Յամի տեառն 1832, ի 16 յունուարի. ի հայրապետութեան տեառն տեառն ՈՒիլհելմոսի Յովհաննու Կարգինալ՝ արքեպիսկոպոսի Հռոմի մեծի Հայոց, և Ապոստ. Ազգային գրի Ներկայից և Վերակացուի Առաջնոյ. որոյ և բարձ բազում հրամանաւ տպագրեցաւ յամի տեառն 1841, և ի Հռոմ Հայոց ՌՄՂ. ի 4 գլխատմբերի. ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, որ յաստուածակերտ գերագահ աթոռս սուրբ Էջմիածին »։

*Կերակուր քրիստոնէից. Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուլիելմ Կրէֆֆէրի, 1838.

*Կին, խաղ, գինի. Պօլիս, Տպարանն Յովհաննէսեան Գալաֆեանց.

Կիկերոն. « Մարկոսի Տուղղիոսի Կիկերոնի յաղագս Պատուհասին. Թարգմանութիւն ՚ի լատին բնագրէ ՚ի ձեռն Հ. Մկրտիչ Վ. Ալիշեանց Ազգաբանական Մխիթ. ուխտին. Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845.

Մարկոսի Տուղղիոսի Կիկերոնեայ կատոն երէց կամ վասն Մերկութեանն. զոր թարգմանեալ է Հ. Յովսեփ Վ. Գաթըրճեան ՚ի Մխիթարու. ուխտէն. Վիեննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնին, 1843.

Ընդհանուր Վէրջին կամ վասն Բարեկամութեան. զոր թարգմանեալ է Հ. Եփրեմի Վ. Զագըճեան, ՚ի Մխիթ. ուխտէն. Վիեննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնին, 1852.

Տես ձեռագիր յոյն եւ լատին ճարտարախօսութեան.

√Կիպրիանոսի Փերմիլիանոս եպիսկոպոսի Կարթագինեցւոյ վասն Մերկութեան եկեղեցւոյ. Թարգմանեալ ՚ի Մխիթ. Մխոքանիչ. Վիեննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնին, 1846.

Կիպրիանոս (Ս.) կամ Ուրբաւթագիրք. Անթուական ամենահին ապագրութիւն, առանց նշանակութեան տեղւոյ, քաղաքի և հրատարակչի. Գրքին բովանդակութիւնն է.

« Մուրբ Հոյրար. Ուրբաթ աւր կամ չորեքշաբթի տանին զհիւանդն ՚ի գուռն եկեղեցւոյն. և տանն զհարցն ասելոյն մինչև ՚ի գործքն. և ապա առնն տասուերկու աչեր ողբալոյ. և տէ զպաշտօն. Կարգամառ քեզ՝ Հայր տնառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, տէր ողորմեցանց ».

« Երգումն և թախչութիւն հոգւոյ և մարմնոյ. յանուն տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, և ՚ի տուրբ քաղաքն Երուսաղէմ. Երգեցեցուցանեմ

ջանիցն գնա և գրկեցին, յանուանէ ամէն յորմէ գոչան երկիւղ »։

Մատթ կպրիանոս. Աղաւթք արթոյն Կպրիանոսի. զոր ասացեալ է գիւոց և կախարդաց և ազանգաւոց. « Եա Կպրիանոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, անաւետացի, ազգաս հեղգնացի, առն հնձանոսի որգի։ Առնեն հար իմոյ Եգեսիոյ, և մեր իմոյ Կղաւդիոյ » և այլն։

Գառնարդիսի Յաստխանի կուռ. « Յայնժամ կայր ի քաղաքն Անտիոք կոյս մի գեղեցիկ տեսիլ, գոհասէր ևնծայուն, և անուն կուսին Ուստխանէ »։

Մատթանէ առ սանկտոյն առաքսն Պատուծոյ։ — Աքսաքէ արտոյն Գրիգորի Էպիսկոպոսէն. « Որգէ Աստուծոյ հնդամուսոյ սուրհնդոյդ սանկտոյնի »։

Պռոտոպան ուխտադրեան, Աղաւթ պահպանութեան. « Ես եա յանկնոյն ժամ զայս ասեմ, թէ Հանապազ ոյ գիշեր ի գրկիս. տասամարան ի բնդանիս. ձեռագիրն ի հակիս. և անմոռաց յիմ միջիս։ Մարմինս առն է սկզբան, — Մեռաս նմանս սուրբ քահանի. — Սկրաս սեղի սուրբ սեղանի, — Յորհուրդս գրս անարատ պատարագի. — Աղաւթքս խոսնի ընդունելի. — Հոգին սրբոյ մեռոյս ասուրս, — Որգին պարհոյ մեռոյս ասուրս » և այլն։

Աղաւթք փախստեան։ — Վասն գանձի։ « Գիս սանկտոյն ցնդ գանձ։ Ա. պատգպատ գանձդ. երկիր բնկաւթ. և սեռասնագրկ ի վերոյ վիրին, և ասէ զաղաւթս. « Տաս մի կայր ի մէջ երկրի, որ ոչ ձեզ ունէր և ոչ սէրն և ոչ պրմատս », և այլն։

Մատթանէ առ սրանչելագործ առաքս Քրիստոսի Քրիստոսի Պատուծոյ մերոյ. « Ներեսխասուսեմատս սուրբ և տասամարոյին Աստուծոյ Քրիստոսի »։

Վասն սանձանարի։ — Գիս չար սիրի։

Կիրակոս պատմագիր. « Պատմութիւն Հայոց, արարեալ Կիրակոսի վարդապետի Գանձակեցւոյ։ Ի լոյս ընծայեցաւ Ոսկան Տէր Գէորգեան Յովհաննէսեանց Երեւանեցի։ Ի Մոսկուա, ի տպարանի արեւելեան լեզուաց Ձեռնարկի Տեառն Լազարեանց, 1858։

Հրատարակիչն կը ծանուցանէ ի համառաս Ձե-

կուգան. « Կիրակոս վարդապետ Գանձակեցի՝ որ մի է յաշակերտացն Պատմագրոյ մերոյ՝ ծաղկելոց կերկաստասանեքորդ գարուս, եր աշակերտ Յովհաննու վարդապետի Տաւուշեցւոյ՝ Վանական մականուանելոյ, և աշակերտահիւ Մխիթն Վարդանայ վարդապետի Բարձրբերդացւոյ: Սորա է Պատմագիրքս այս, յորում առաջի առնէ նա զպատմութիւն Ազգիս, ընկերակալ՝ ի սրբոյն Գրիգորէ լուսաւորչէ և յարքայէն Տրդատայ, մինչև յաւուրս իւր. այն է՝ մինչև ՀՀնթում Ա Թագաւոր մեր, կամ մինչև ցամ Տեառն 1260 ... վախճան պատմութեանիս եղև յամի Տեառն 1271, ի վանս Գեղակայ »:

Ր. Տպ. Կիրակոս վարդապետի Գանձակեցւոյ Հաւաստօ Պատմութիւն ի սրբոյն Գրիգորէ յաւուրս իւր, լուսաբանեալ: Վենետիկ, ի տպարանի Մխիթարեանց, 1865:

Հմուտ յառաջաբանն կ'ըսէ. « ... Թէպէտև զոյլ ինչ գրուածոյ չունիմք զսորա հաստատ, և ոչ գիտեմք քաւարուեստնէ ինեալն և ոչ գիտատրածէն, սակայն և ոչ սակաւ ծանօթս ինքնին զանձնէն ընծայէ ի մաեանի ատ յայտնիկ պատմագրութեան. յորմէ և հաւաստեմ նախ զիւր ատեան կենացն, քառասնամեայ՝ ասելի կատարեալս զինքն ասելով յամի 1241 (ՈՂ), որով յայտնի ժամանակ ծննդեան ի սկիզբն ԺԴ գարուս. իսկ մահուանն վկայի լինել զուգաթիւ ընդ Վարդանայ՝ յամի 1272 (ՉՒԲ) անցեալ զեօթանասնամեայ վկայե և ջհայրենեացն ի Գանձակայ լինել, յորմէ ելանելոյ վարդապետիդն ի հարկ գարուն՝ Սարկաւագ և ոչիք զոյս կիշէն անգ. և որ զինի մեծ վարդապետան Մխիթար Գոշ, շինող և առաջնորդ Գեղակայ վանացս. ուր և զառաջինն աշակերտակալ անաւ և ուսաւ հնդինակս մեր ... Թուի Թէ անգըլ. մէն ի Գեանիկ յորեալ էր Կիրակոս ի Վանական վարդապետ յընտիրն աշակերտաց Մխիթարայ. և զհետ նորա գնացեալ, և ապագայ ժամանակս կացեալ առ նմա ի վարժս կրթութեանն ի սահմանս Տաւուշոյ բերդի, յանապատն անգ զոր առացաւ իւր ընակութիւն. ... և յաւելեալ տեղւոյն ի Ճէլալէտինայ հինից, փոխագրեցաւ յանապատն և ի քարայրս որ ի հարաւոյ Տաւուշ բերդի. ուրանօր նըս-

ակը ընդ վարպապեսին և ի հասանել առաւտուն Քառասնից-յորոց և գնբի վարձցաւ ընդ նմին և զառաջաւ ի վարպապետն իւրմէ, և ապա գաղափարի վարդապետէն գնբնակ՝ եկին անդրէն յառաջին վայր անդնդան իւրոյ ի Կեսարիէ, ի հիւսուածք եղելոյն ի Քառասնից։ Իսկ եմէ ոչ ըրքան ժամանակս եկաց անդրէն և կամ ուր յետոյ գնաց և ուր հաստատեաց գրնակութիւն իւր ... գինչ ինչ գործեաց կամ գրեաց, կամ սրպէս եղև վախճան նորա, չեհաս առ մեզ այսր սահմանիս յիշատակ, բայց միայն թուական ժամանակի մահուանն՝ զոր յիշեցաք։ ... Հաւանագոյն եմուխ ի միտ վանորէից Աղուանից հաւաքելոյն անդ յայնմ գաւառ՝ կենցաղ գրիրջին սակս կենացն, մանաւանդ եմէ յանապատս անցիս։

« Մեսակ ժամանեմ և առ մեզ հասանել գրաւոր երկասիրութիւնն Կիւրտակոն է մանանայ այս պատմութիւնս, զոր անուանի նա կամ բնագրութիւնքն Հայոց պատմագրացն ժամանակաց ի սրբոյն Գրիգորէ մինչև ի յեսմին առաջս թագաւոր, այսինքն ժամանակագիր եղեալ առաքեալ հասանելոյ ... ինքն վարդան եմուխ խոկ անանալ և յանկն արկանել զայս գործ ընկերակցին, որպէս ասէն. « ի 926 եմուխ նէն Հայոց մինչև յ'2ՃԴ ... զոր ինչ արարին ազգն նահապետ ... գրնալ նն մանրամասնագոյնս գառաւրնալ հայրն մեր Մանանան վարդապետ և հարազատն մեր Կիւրտակոն վարդապետ »։

« Ապա ես յառնելոյ ... և գՀանգամանեան գոգաւորութեան գրոց պատմութենէն ի մեր ձեռս հասելոց, որք երկք միայն էին, և ոչ մին ի նոցանէ հին կամ գաւառ գրչութենէն, որպիսիք էին առ մեզ արձանագրեալ վարդանայ պատմութենէն. այլ ուրս նորագիրք ժն գտաւ, բազմախոտոր և եմերագրեալ. վասն որոյ հարկ համարեցաք ուրեք եմուխ պակս և էրն, և ուրեք ուղիղ գայեանի վերածել՝ պակս անկն էր լինել, և գմերն բառն յառնելոյ նորագրի գրոշմելով, կամ ի վերագծի տեղեակելով գմերն՝ զոր առաք ի գարձանէ. և ես առ անանձնեն ապագրին վարդապետ յՈսկանայ ակր Գրիգորեան Յովհաննիսեանց, ընդօրինակել ի լոյս յամի 1858 ի Վաղարշապատ ընդ բնաւ ծանամանեան զանգրնագիր գրոցն »։

Les Mongols d'après les historiens arméniens. Premier fascicule. Extraits de Guiragos. Paris, Imprimerie Impériale, 1858. (Par M. Ed. Dulaurier).

Deux historiens arméniens : *Kiracos de Gantzac*, XIII, S. Histoire d'Armenie : Outhanès d'Ourha, X, S. Histoire en trois parties ; traduits par M. Brosset, Saint-Pétersbourg, 1871. (Paru en 2 livraisons ; la Ire en 1870, la IIe en 1871.

Histoire d'Arménie, par le vartabied *Kiracos de Gantzac*. (Traduction et annotations ; pag. 1-194, Ire livr.).

Appendice. Traduction latine de quelques passages de Kiracos, par M. Petermann, de l'Académie de Berlin. (Pag. 195-205, Ire livr.).

*Կիւլինեա, կամ ինք ջանասուքով ուրիշ ամէնքը տեսնող աչքիկ մը. վիպասանութիւն վ. Թիւլեանի. Պոլիս, ի տպ. Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1870.

*Կիւլիվէրի ճամբորդութիւնք ի զանազան հեռակայ ազգս աշխարհի, ի ծովապետն Սուիֆթայ. հանգերձ կենսագրութեամբ հեղինակին. Զմիւռնիա, ի տպ. Եղբարց Տէտէեան, 1857.

Կիւրեղ Աղեքսանդրացի։ Տես Պարսամանց գիրք։

Տեառն Կիւրղի սրբոյ եպիսկոպոսի Աղեքսանդրու, հատ վասն եչման Հոգւոյն սրբոյ և հանգերձեալ գաւառանին Քրիստոսի։ Անդրափոխեալ ի ծուխս կանէն ի Հայ բարբառ. և տպեցեալ ի հոսանգնուպոլիս քաղաքի, հրամանաւ սրբազան պատրիարգին Տեառն Յակոբոյ Աստուածարան վարդապետի. ի թուին Հայոց 1209, փետր. 10։

Սրբոյն Կիւրղի այս գրուածքին հետ տպագրուած են նաև երանելւոյն Յովհաննու Ոսկեբերան Հայրապետի երկք հատուք, Թարգմանութեամբ՝ ինչպէս հաւանական կ'երևնայ սերունդ Գէորգայ Տէր Յովհաննէսեան, և զոր կը թուին ակնարկել յիշատակարանին հետևեալ խօսքերը. « Ողորմութեամբն Աստուծոյ Թարգմանեցաք երկեր հատուս յառաջին բա-

Նամբրկ ընդ հավանաւ սուրբ Հրեշտակապետ եկն ի ջուրն՝ ի փառս Աստուծոյ ։ ։

Կիրակի երեսունիմի. Կոչումն քրիստոսեան, յորում պատրաստեցին զանձ հատոյց և խրատեալ ասէին զնա ընդդէմ ելոյն ՝ի խորհուրդ սուրբ ապաշխարհին ։ Արտաքս արկցէ Կիրակի երեսնեակիսեայ հոյլ պահոցն, զոր սկսանի ՝ի սկիզբան քառասնորդացն պահոց սուրբ Զատկին, ինն և սահն ընդհանրացեալ ։ Թուլացուսանել ՝ի յուշացն, և սպասել ՝ի Քառասնորդեան ... ՝ի ետեւն ՌՃՀԲ ։ ։ Ճկըն 385. ։ Մեկնութիւն ընդհանրացեալ Գրիգորի Արշարունեաց և պիտակոսն ։ ։

Գրքին նանը պրատ կրկին յիշատակարանէն ելն կ՝երև ։ ։ ... Ահա սրճ-անաղատ ընդրկեն Աստուծոյ՝ անանձն գնատրութեամբ սպասեմն ։ Որ եղև ՝ի յամի Տեառն 1728, և ՝ի Հոյոց թուականին 1177 ... ՝ի սպարանին հանգուցեալ մեսհանսե Աբգար սրգի սերոցաս. Աբտիրատե, ՝ի Կաստանդնուպոլիս քաղաքի ։ ։ Երկրորդ յիշատակարանն ալ կ՝ամփոփէ հետեւեալ տեղեկութիւնները. ։ Աբգամբրը և ծախքը յարեալից տանէն Աղվերցի՝ որ և յերկրին Սիւնեաց, հանգուցեալ պատուն Հովհաննէսի սրգի սերոցաս պատուն Եաղնագրի ։ Ես միւս ընդհանրացեալս նորին գասակին՝ որ կ՝ապրեմնամ յերկիրն, պատուն Յարութիւնն սրգի սերոցաս պատուն Մուրատին ։ Որք բոլոքեցաք և սասուածասիրք ընդունք վառեցան ՝ի սէր սուրբ մանկանն և ետուն տալ գրա ... Եւ պիտանի է, զի գտանիս ՝ի բանից ոմանց յոյժ գործակատարեցս ամենապատիւն Մանասէ՝ անդիւրելիս համարելոյ, զանց զնորագրս սորատար ՝ի տալեսեան մանկանս, իբրև զբանաձեռս տագնապելոյս և զանդրելոյս ։ Եւ յիշեցաւ, զի մի ոմանք ՝անհամանաւմբ ոչնչ, յոյն տակս քնգհամ ինչ գտանիցեն ՝ի լրմանէն վարկանիցին ... Յիշելոյիք գրանակը Յակոբ վարգապետն Նորընձոյ, աշակերտ ասատուածատուն սարկաւագին Գրիգորի մեկնչին գրոցս, որ բոլոր գրոցս ինդրոյ ընդհանուր գլուխ գտանցս սորին գրելոյն ։ Եւ զամհամանաւ ակր Մանկան համառաւ քաղանցն յիշելոյիք ՝ի ակր, զի և նոա նա օրինակ մի ընդարձակ, զոր ինչ ձեռամբն էր գրեալ ։

Հուսկ յետոյ յիշելովքը և զորբատրոզ սուրբ մատենիս զմրբացուս Գաղատացոն ... ։

Բ. Տպ. Երուսղեմի Հիւրոյի Երուսաղեմոյ հայրապետի Իզուսեմի ընծայութեան, ի Վենետ, ի տպարանի Մխիթարեանց, 1832։

Յառաջաբանին մէջ կը կարդանք. « ... Զոյգ և հաւասար իմաստից պնդձանոյ և գրիչ Թարգմանչիս, յորում ծայրանալ գոգցես սմա ի լրումն գերազանցութեան մատանց գործոյս, զոր հայասէր ընթերցանելեացն Թոզուածք իմաստասիրել։

« Ի սոյն հայեցեալ մեր՝ ոչ այլեւս ընծայելի սուրբս հանուրիւք երկասիրութեան, քան թէ բազմապատիկ Թարգմանչացն, և կամ մեւս յաշակերտաց նոցին, որք ի չորրորդ գարուն առաքեցան ի Միջագետս և ի Հելլէն, յորում զսուրբ հարս յունաց ի հայ։ Գանգի հարազատութիւն Թարգմանութեան՝ զոյգ ընդ գնդեցիկ հայկաբանութեան ակն յանգիման Ոսկի դարուն արժանավայել գինքն ընծայեցուցանէ. առ որով փայլեցան մեր սուրբ Թարգմանիչք և նոցունն ձեռնասուն աշակերտք՝ Մովսէս Խորենացի, Ագաթան, Եզնիկ և որ ի կարգին։ Այլ թէ ով որ ի սոյն Թարգմանութիւն պարապեցաւ, չունիմք ստոյգ հաւաստի առ ոչ ուստեք յայտարարութեան իրիք վիճելոյ։

« Մին ի սակաւագիւտ գրչագիր գազափարաց հայ Թարգմանութեանն հասեալ էր ի մեր ձեռս այժ յառաջ ժամանակաւ, այլ յեզմունք չարագէպ բազգին ետուն յանգստանգս մոռացութեան ձեալ սմա ոչ սակաւ ժամանակ։ Ինայց որք կլանէ ի լոյս այս երկրորդ նուագ ի սուպ արձանացուալ (ոչ Թերասիրաց յոյն անշուք կերպարան՝ զոր ասանելագնա ի նախընծայ տպագրուածն Բիւզանդեայ, այլ զոր մերոյն սկսեալ յ'299 մինչև ց337 կէն պատկառեր)։ Թէպէտ և ի մեծ եւեթ՝ այլ զոր ասենայն մատեան յանագիւտ ձեռագրէ. և ըստ հնութեանն եւս գրելոյ չափաւորը, զոր յիշատակարան գրչին ցուցանէ ձեռագրեալ ի Թուին Հայոց ՉՒՉ։ Եւ մեք յոռեալ վստահութիւն ոչ ինչ գանգաղեցուք ձգել հասեալոյն զնոյնն ընդ յունին եւս, և ընդ այլ գրչագիր օրինակ մի. զայլ ինչ ոչ ուղղագրեալ մեզին,

թաց յանձնելի վերպատկան, որք յայտնապէս ի գրչէ անտի լինելոյ կարծիս տային։

Կրնայիս Գալանոս. « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն ընդ միմի սուրբ Եկեղեցւոյն Հռոմայ. Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana. Prima Pars Historialis ». Ելլէ 3 միւս այլ հատոր. « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռոմայ։ Ցարտգրեալ յերկուս հատորս, ի պատմական և վիճաբանական։ ի կարգի Քէսուիտաց Կղեմէս վարգապետէ։ Առաջին հատոր. Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana, ex ipsis Armeniorum Patrum et Doctorum testimoniis. In duas partes, Historialem et Controversialem divisæ. Pars Prima. Auctore Clemente Galano Surrentino clerico regulari theologo, et Sanctæ Sedis Apostolicæ ad Armenos Missionario. Romæ, typis S. Congr. de Prop. fide. Anno Jubilæi MDCL ».

Այս առաջին հատորն նմանապէս թէպէտև ազնուագոյն ծրիով երկրորդ տպագրութիւն մ'առնէ, սկսեալ Թուականի տպագրութենեն. Romæ, typis S. Congreg. de Prop. fide.

Սոյն առաջին պատմական հատորն լոկ հայկական գոյգրագիր տպագրութիւն մ'առնէ, այսպիսի ձևագրով. « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն ընդ միմի սուրբ Եկեղեցւոյ Հռոմայ։ Ցարտգրեալ ի յերկուս հատորս, ի պատմական և ի վիճաբանական, ի կարգի Քէսուիտաց Կղեմէս վարգապետէ։ Առաջին հատոր. Romæ, typis S. Congreg. de Prop. fide, MDCLXXX ».

Հատոր երկրորդ. « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռոմայ ... Երկրորդ հատորին առաջին մասն։ Romæ, ... Anno MDCLVIII ».

Հատոր երրորդ. « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռոմայ ... Մասն երկրորդ վիճաբանական հատորին, կամ երկրորդ հատորին մասն երկրորդ։ Romæ ... Anno MDCLXI ».

Քերականական կամ Տրամաբանական Կիրառութիւն առ յիմնառաստրութենն Հայկազեան. Grammaticæ et Logicæ Institutiones Linguæ literalis

Armenicæ, Armenis traditæ ab Clemente Galano clerico regulari sacræ theologiæ professore, et Sanctæ Sedis Apostolicæ ad Armenos Missionario. Addito Vocabulario Armeno Latino omnium scholasticorum dictionum. Romæ, ex thypographia S. Congreg. de Prop. fide, MDCXLV.

Կշիռ ժամանակի, « Գիրք անուանեալ կշիռ ժամանակի. Յորում ցուցանի զանազանութիւնն ի մէջ ժամանակաւորին և յաւիտենականին : Արարեալ ի Յովհաննու Եսայեանէ Նիւմենցւոյ ի Տրապոնացիենէ Յիսուսեանց. Թարգմանեալ յիտալացւոց լեզուէ ի հայ բարբառ ի Հ. Զաքարիայ վարդապետէ Ակնեցւոյ յաշակերտէ Մխիթարայ Սեբ. արբայի ... Յամի տեառն 1760. իսկ ի թուին Հայոց ՌՃՂԹ : Ի Վենետիկ, ի տպարանի Ողբանեան Սահմանողի » :

Կշիռ մարդկային իրողութեանց « կամ Գործնական սկզբունք բարոյականութեան, յօրինեալ, ի կարապետէ Աչիռանեան Ակնեցւոյ » :

Կոմիտաս (երանելի նահատակն) Քեօմիւրճեան. « Ոտանաւորք բանք ի Գործս առաքելոց, շարադրեցեալ ի վերատեսուչէ քահանայէ մերոյ Կոմիտասէ Կոստանդինուպոլսեցւոյ ի փառս մեծապայծառ Աստուծոյ և ի մխիթարութիւն ուրացելոցն : Տպագրեցեալ ի Կոստանդնուպոլիս ներ տպարանի սրբոյ Էջմիածնին և սրբոյն Սարգսի զօրավարի ... Յամի տեառն ՌՆՃԳ. Հոկտեմբերի ԻԸ : Շահատհաւանութեամբ ամենից աստուածապաշտելոց վարդապետաց » : Եւ յաստիկարանին մէջ երանելի Հեղինակը կ'ըսէ. « ... Ըստ սրբազնութեան ամենասէր ընդհատոց սրբոյ Հոգւոյն Աստուծոյ, և յաժանգակութեամբ ազօթից սրբոյ աւետարանչին Ղուկասու, սիրարխն զսա ընտ կարի իմանալ, որ առաւել է քան զկարն իմն Մանանայ հետևելով ընտ շաւղաց տեառն ներբանեսն հայկեցւոյն, զորս շարեալ է ի գիրս որ կոչի Գործք առաքելոց և սա, ի փառս ընդհատոց Հոգւոյն սրբոյ.

'ի պարծանս ՀԻՐԱՒՈՐԱՑ ազգիս Հայոց, և 'ի զուարճութիւն եղբարցն ուսումնասիրաց։ 'ի Բուսական Փրկչին ՌՂԴ 1704, և 'ի ՀԻՐԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ Ն՚ԺԴ»։

*Կոմիտասին ցուցակը։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տիմոթեան եղբարց։

*Կոմսուհի Ուբսուլայ, պատմական և բարոյական վէպ, տպագրեալ 'ի Մոսկուա Թիֆլիզ։ Թրատուն Ա։ Մ։ Լազիմեանցեանց։

*Կոնսթիտուսիոն։ Սկզբնական գաստիերք սխեմատիզմեան Ամերիկոյի միտգամբ։ Տիփխիս, Ազգային տպատուն։

*Կոստանդեան Գ։ Մկիտար վրդ։ Զմիւռնիա, 'ի տպ։ Գր։ Մոնթեան։

*Կոստանդնուպոլիս։ Դուռն հրատեան և դուռն հինաց բացեալ։ Գրիչ Գաբրատավ։ Լ՚ՀՆգլ»։ Պոլիս, Աբեղեան տպարան 1862։

*Կոստանեանց։ Գրատարի հոյակուռը մի պիւտակի մէջ գործնական և գիտական ուսումնասիրութեան համար։ Ցօրինեց Կ։ Կոստանեանց։ Թիֆլիս, տպար։ Մովս։ Վարդանեանց և ընկ։ 1881։

Գրատարի խոնարհումն։ յօրինեց Կ։ Կոստանեանց։ Թիֆլիս, տպ։ Մովս։ Վարդանեանց և ընկ։ 1880։

Մատիտաւոր գրատարք ուսանելոյ համար։ Երկրորդ Ա։ Բ։ Գ։։ Թիֆլիզ, տպար։ Մովս։ Վարդանեան և ընկ։ 1881։

Տես Հայոց ՆԵՑԱՆՈՍԱԿԱՆ ԿՐՕՆԸ։
ՀԻՒՍՈՒԱԾ ԲԱՆԻՑ։

*Կուկաս, քաղաքական, ազգային և բանասիրական շարաժամակերպ։ Հրատարակիչ Գ։ Պատկանեան։ Թիֆլիզ, 'ի տպ։ Կովկաս լրագրին, 1847։

Կուկունն, ա Կարեան վարդապետի պատմութեան վարուց և ճառից արդեան Մեսրովպայ։ Ի Վենետիկ, 'ի տպ։ Ս։ Ղազարու։ յամին 1833, ՌՄՀԶ»։

Ցառաջաբանին մէջ կը կարդանք. «Կորիւն վար-
դապետիս որ ...լուսաւորը եմաստութեամբ պայ-
ծառացուալ պատուեցաւ Աքանչելի անուանակոչու-
թեամբ, մի միայն վասնային եհաս առ մեզ Պատուե-
բիւն վարուց և վանուռան սրբոյն Մեսրովպայ, որով
քան զմեռանելոյսն հմաստութեանն, զերջաբաստիսու-
թեան իւրոյ ևթոզ յետնոցս ցուցեալ ... Ոյց մեզ
կարծելի է՝ թէ և այլ շարադրուածք եղեն քոյին մա-
տենագրիս, զոր հնութիւն ժամանակաց ՚ի միջա-
պատս ասպս մեռուածեան ծածկեալ պահէ։ Պատմու-
թեանս պատրիկ կրկին էին առ մեզ անթուական և
նամարագիր օրինակք՝ գաղափարեալք ՚ի հին և ՚ի վա-
ւերական օրինակաց, որ և չէին քնաւ ՚ի վրիպանաց
զերծ. յորոց գայանի Թուբեցեալն մեզ ուղղեալ՝
ծանօթս տալով առաջ էջից, զայլն յանձնեցաք
ժամանակին»։

Պատուերիւն վարուց երանելոյ առաջի վարդապե-
տին Մեսրովպայ, զոր առացեալ է Կորիւն աշակերտ
Կորեան։ (՚ի կարգի Հայկական Օտիերաց, Հատ.
ԺԱ)։ Վենետիկ, ՚ի տպ. Մխիթարեանց, 1854։

Gorioun, Biographie du Bienheureux et saint docteur Mesrob, traduite pour la première fois en français, par Jean-Raphael Emine. (Langlois, Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français. Tome deuxième). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Cie, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXI.

Կուինտոսի Կուրտիոսի Ռուփայ վասն գործոց և արուեստից Աղեքսանդրի մեծի, յատկուածովքն Փրէնտէիոսի. զոր թարգմանեալ է Հ. Յովսեփայ Գամըրճեան, ՚ի Մխիթ. ուխտէն. և ծախիւք հոյա կապ և քաջնուաճ ասպետի Աղեքսանդրի Ոսկեայ-լի Ղարամեան գրոշմեալ։ Վիէննա, ՚ի վանս Պաշտ-պան Ս. Ղազարոսեանց, 1843։

*Կոստանդ Հայոց աշխարհին, տեղագիր բարեյա-
կան, բանասիրական, նկարագրական և վիճակագրա-
կան, նուիրեալ նոյնի և արդի Հայաստանեայց։
Խմբագրուածեամբ Մ. Ալամդեանց։ Տփղիս, ՚ի տպ.

Համբարձումեան Էնֆիաձեանց և ընկ. 1860, 1861, 1862։

Կտակ «անուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, թագաւորեալ ի Թուսաց լեզուէ ի հոյ բարբառ ի Յովհաննու Աստիճեանց, յաշակերտէ գերապատիւ Ճեմարանին անտի Ներսիսեանց։ 1827, ի Մոսկուա, ՌՊՀԲ. ի տպ. Օգոստեան Սեմենի»։

Կտակ «անուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»։ Յ. Կարինեանց։ Թիֆլիզ, Գրատուն Ա. Մ. Էնֆիաձեանց։

Կտակարան հոգեշահ բանից, յօրինեալ Աբգար Խանձեց։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակոբ բնաւից, 1853։

Կտակարան։ Տե՛ս Նոր կտակարան։

Կտակիվրդ. «Շարադրեալ ի շատ տառնատրի, և ապիցեալ ի Թուին Հայոց ՌՃՀՋ. ... յառաջնորդութեան Կառապետ-Եղբայրոյ Ովհաննէսի առաւետրանեն. որոյ հաւատարիմ ծառայ։ Ա. յապէս ի մակագրին. խակ յ'ԼՀՀ 3 ի յառաջաբանին. «... Արգ առ նոսա արարեալ ի Յակոբայ անառնելոյ։ Չոր և յետոյ վարգապետք եկեղեցւոյ զարգարեցին զանազան ոգրովք։ Եւ ի նոցա ներմոյ աստղաւածոյն կազմեալ ի շատ տառնատրի Մարտիրոս գպրի տրուաճ Նուազանգացւոյ. ի Թուականին մերոյ 1105։ Նաև արդ ապիցեալ արգիւտր և աշխատութեամբ նոյնոյ գպրի, ի տպատանեն Ամրգոն հօրն իւրոյ ի Նուազանգիս ...»։ Ի վերջ գրոցն. «Թուականն ապիցման գրչոյս. Հաշիւ լուսականացն որք առ բառեր կալեալ. — Անծնական համարով լինի առնելոյ, — Եւ երկնաւոր յօրելեան եւեթ յաւելոյ. — Մեռցի ընդ ներքին համարգուգեցեալ»։

Կտակիվրդ. «Գրգուեցա այս պատմել նոսա վասն գալստեան Քրիստոսի Երուսաղէմ. երկրորդ վասն չարչարանացն որ կրեաց առաջի Պիղատոսի գատաւորի, և քահանայապետացն Անանայէ և Կայիափայ»

Աստուածաբանութեան Վարդապետ անուանեցաւ։ Տպագրեցաւ... հոգեաբարձութեամբ Առաքելոց Վանից գաղութացւոյ։ Թուին փրկչին ՌՉԳ. և ի Հայոց ՌՃԹ. ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպոլիս»։ Բիչաքակարանն ալ կը ծանուցանէ թէ հրատարակուած է. ։ ... ի տպ. Առաքելոց գաղթի»։

Բ. Տպ. Գիրք դրքուկս այս ... յամի փրկչին ՌԷՃԺին. և Հայոց ՌՃԹին ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս»։

կատակագրութիւն. «Գիրք որ կոչի վարժութիւն կատակագրութեան. որով յորդորի ճանապարհորդ մարդն ի կենն այսմիկ, առ ի առնել զկատակն իւր խոհեմապէս. և առ ի նախահոգալ զայն որ արտգասպս լինելոց է։ Թարգմանեցեալ ի յոյնականն լեզուէ ի հայ բարբառ, յԵրևանցի Աղալարի որդի պարոն Գաբրիէլէ։ Եւ տպագրեցեալ ընդ արգելամբք նոյնոյ թարգմանչի ... յամի տեառն 1749 ... ի Վենետիկ, ի տպ. Ազատանի Բառեցւոյն»։

Բիչաքակարանն կ'ըսէ. « ... Եղեր ինձ տպագրութիւն այդ գրոցս' որ կոչի Վարժութիւն կատակագրութեան' թարգմանեցեալ ի նաւաստութենէ իմէ Գաբրիէլէ Աղալարեան։ Քանզի յառաջ քան զՀնդկաստան ամ, մինչ էի ես ի Մատրաս քաղաքն, որ է նաւահանգիստ Հնդկաց աշխարհին, անդ եր և Ճուղայեցի խոճայ Բառեզից պարոն Պետրոս Ոսկանեան. որ ընդրհեաց ինձ զայդ գիրքս սպանեական լեզուաւ տպագրեալ։ Եւ ինդրեաց յինէն զի թարգմանիչէի ի հայ բարբառ ի յօգուտ ազգի մերոյ. որ և թարգմանեցի անգ։ Եւ այժմ ըստ անօրինման անուան տպագրել եաս ի Վենետիկ քաղաքի»։

*Կրթական քրիստոնէական «ըստ վարդապետութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ, ի պէտս զարդացեալ գաւառաց ազգային վարժարանաց։ Ծօրինեաց Տէր Թորէն արքեպիսկոպոս Նարպէյ, առաջարկութեամբ և վաստակաւմամբ ազգային կրօնական ժողովոյն»։ Պոլիս, տպ. Արամեան, 1879։

*Կրթարան անգղիարէն լեզուի, յարմարեալ

'ի Հ. Յակոբոս Վ. Խաչիրեանց, 'ի Մխիթ. ուխտ. Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1881։

*Կրթարան աւետարանական բանից։
Դաս Ա. Սիման Փարիսեա.
Դաս Բ. Սամարացի.
Դաս Գ. Յոգիք Աստուծոյ.
Դասագիրքն եթովպիանարար գրեց Մելքիսեդեկ Վ. Մուրատեան Մխիթարեան Եղուսաղեմի։ Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոյ Յակովբեանց, 1871։

Կրնուիթիւն աղօթից. «Կրնուիթիւն աղօթից։ ընդ որում չորեքին տասանաւորք այրբենական առ ամենօրհնեալ Կոյսն։ Եւ երեսփիլեալ 'ի Մխիթարոյ վարդապետէ Անդրեասեցւոյ, 'ի ինդիրոյ պարոն Մելքիսէդ սրգւոյ Խալատեանց պարոն Մարգարէ Ճուղայեցւոյ։ Տպագրեցեալ սրգևանդրք և գոյնք նոյնոյ պարոն Մելքիսէդ ... Յամի տեառն 1718, ապրիլի 26. խակ 'ի Թուին Հայոց ՌԺԿ։ Ի Վենետ. 'ի տպ. Ազատի Պատրոյն»։

Բ. Տպ. «Կրնուիթիւն աղօթից ... Ճուղայեցւոյ։ Եւ տպագրեալ սրգևանդրք և գոյնք բարեպաշտին և քաջատհմիկ Եսայեան Նիկողայոսէ Հզմրլոյ հարազատաց' Ներսիսեանն պարոն Յովսեփինէ պարոն Ջաքարին ... յամի տեառն 1772 ... խակ 'ի Թուին Հայոց ՌՄԻԱ։ Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Դեմետրեայ Թիղոսանեանց»։

Կրնուիթիւն ապաշխարողի «առ 'ի բարեպէս խոստովանիլ։ Դիպք հոգեւոր, յորմէ ամենայն ոք կարէ ուսանիլ զհաւատսն եղանակ գառնալոյ 'ի շնորհս աստուծոյ, և պահիլ 'ի նոյն։ Երբագրեալ 'ի Պաղտասար Վենետեանց յընկերութենէն Քհանայից։ Նորապէս թարգմանեցեալ յիտալական բարբառոյ 'ի հայ լեզուս, 'ի Սարգսէ վարդապետէ և արքեպիսկոպոսէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ, որոյ աշխատութեամբն նաև տպագրեցաւ ... Յամի տեառն 1751, և Հայոց ՌՄ։ Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Ազատի Պատրոյն»։

*Կրնուիթիւն աւետարանական։ Թիֆլիզ, Տպատառն Ա. Մ. Լիֆիտձեանց։

ԿրթուԹիւնք բարուոք մեռանելոյ։ Տես ՆերողուԹիւնք։

*ԿրթուԹիւն գաղղիարէն լեզուի 'ի Հ. Ղեւոնդեայ Վ. Յովհաննեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1856։

*ԿրթուԹիւն գործնական հայկական գրոց բարբառոյ, ըստ կանոնաց քերականուԹեան Հ. Վրթանէս Վ. Զարբհանեան։ Վենետիկ, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837։

ԿրթուԹիւն կատարելուԹեան։ Տես Ռոտրիկվեց։

*ԿրթուԹիւն իննօրեայ 'ի պատիւ արտին Յիսուսի։ Վենետիկ, 'ի վանս Մխիթարեանց, 1826։

ԿրթուԹիւն խոստովանահարց. «Հրահանգ գործնական առ բարուոք մատակարարուԹիւն խորհրդոյ ապաշխարուԹեան։ Յօրինեալ 'ի առէր Նիկողայոսէ Տէրծագիեան եպիսկոպոսէն Նոռնիոյ, 'ի նահանգին Հռովմայ։ Եւ Թարգմանեալ 'ի Հ. Պուկաս վարդապետէ Օզուլյուգեան, 'ի միաբանուԹենէ մերձին Մխիթարայ Աբբայհօր։ Տպագրեալ ... յամի տեառն 1821 և 'ի Թուին Հայոց ՌՄՀ. 'ի վանս արբոյն Ղազարու»։

ԿրթուԹիւն հանապազորդեան «առնելի 'ի յիւրաքանչիւր հաւատացեալ քրիստոնէից»։ (ԱնՀրաժեշտական և առանց նշանակելոյ զքաղաքն. այլԹուի տպագրուԹիւն Հռովմայ)։

*ԿրթուԹիւն վասն մանկանց. «Համառօտ կըրԹուԹիւն վասն մանկանց՝ որք զտուայինն մատչին 'ի առաքս խորհուրդ ՀաղորդուԹեան։ Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի մեր աշխարհաբառ լեզու 'ի վիճակ Աստուծոյ, 'ի պատիւ օրհնաբանեալ Կուսին, և յոգուտ Հայկազեան հոգեւորաց։ Ի Թրեւտ, ... յամի տեառն 1802, 'ի տպ. Հայոց Մխիթարեանց»։

Կրթութիւն քրիստոնէական «առնելոց օր ըստ օրէ». Esercizio del Cristiano, da farsi ogni giorno. Romæ, typis S. Congreg. de Prop. fide, MDCCIX.

Կրթութիւն քրիստոնէական «հատուցանել յաւիտենից բանսարկուին համառօտապէս վասն մանկանց անվարժից կամ ծերասարսից. ի թուականին Հայոց ՌՃԼԲ. Տ. Ց. (Թուի տպագրութիւն կատարելոյ, ի դժբաղդութեան սիրացու Յովհաննէսի որդւոյ Առաւածատրոյ)։

Բ. Տող. Հանդերձ յաւելուածովք ի հակառակն.

«Մանուկ մերոյ վարժիր և սիրոյ ուսանի՝
Մի ընդ վայր լքցես զնշանակ գարնան.
Չի բազում ծառոց և հասեայն անբոլոր՝
Աստուած քակըսակ ի կատար փուխեան։
Ի թուականին Հայոց ՌՄԼԱ. յունիսի Ե»։

*Կրթութիւն քրիստոնէական վարդապետութեան, պատմութիւններով և խրատներով. ի Հ. Միքայէլ Վ. Վէնետեան ի Մխիթարեան միաբանութենէն. Վիէննա, ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1839։

*Կրիւգեր. Տաթրական Ձեռքիկս. Տփխիս, ի տպարանի Գրավառաւանոց Ջաքարիայ Գրիգորեանց։

Կրկնատումար վարդապետութեան. երկարութեամբ Տեառն Հ. Ինճաճեան վարդապետի Փափազեան Կատեքիզատզեցւոյ. ի միաբանութենէն Մխիթարեան սուրբ Ղազարու Վենետիկ. ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1827։

Կրօնագիտութիւն քննական Տէր Սահակ քահանայի Տէր Սարգսեան. Պոլիս, տպ. Ե. Մ. Տքնաեանեան, 1874։

Կրօնագիտութիւն «կամ Հոգեվարժութիւն քրիստոնէական քան զսաստրչական ուղղափառ գաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց. համառօտաբար յընծայելոյն ի լոյս ի Միքայէլ Ծայրագոյն

վարդապետէ Սալլանթեանց կոստանդնուպոլսեցւոյ, միաբանէ Մայր Աթոռոյն Հայոց սրբոյն Էջմիածնի և ի տպագրելոյն ի Մոսկով յամի 1831, ի վարժա- պետէ Հայոց լեզուի յուսագ սակաւագէտ Գրիգորէ Տէր Ա.ագեանց Հին Նախիջեւանցւոյ, յօգուտ լու- սաւորչական մանկանց Հայաստաննեայց առաքս եկե- ղեցւոյ, յատելսմամբ ի վաճառի Վկայութեանց առաքս Գրոց, վերատեսելոյ ի հատատուածիւն ա- սացելոյ ի սմին։ Շուշի, 1840։

Կրօնագիտութիւն քրիստոնէական։ ըստ ուղ- ղափառ դաւանութեան առաքելական եկեղեցւոյ լուսաւորչակրօն Հայոց։ Գրեաց Մեքսիկ Ծ. վար- գապետ Յակովբեան Սալլանթեանց Կոստանդնու- պոլսեցի, միաբան և նուիրակ սրբոյ Էջմիածնի, փո- խանորդ Թեմական սրբազնիկոպոսի, խաչակիր աս- պետ կայսերութեան Ռուսաց, գաւառքիննիչ գրոց, կարգավոր Ձեմարանի, գաւառաց հայկազեանու- թեան, փիլիսոփայութեան և աստուածաբանու- թեան։ Ի հայրապետութեան տեառն Եփրեմայ սրբ- բազնագոյն կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և աս- պետի։ յաստղնորգութեան Ռուսխարհակ Հայոց առեան Ներսեսի սրբազան սրբազնիկոպոսի և աս- պետի։ 1831, ի Մոսկով ռոզ. ի տպար. Հայկա- կան Ձեմարանի Տեառն Լազարեանց։

*Կրօնագիտութեան նախաշաւիղ. մեան առա- ջին և երկրորդ։ Երկասիրութիւն Յովհաննէս քա- հանայի Օրթնկի։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճա- ռանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Կրօնական հոգեբանական հետազօտու- թիւնք. Ս. Մանգինեանցի։ Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Կրօնափոխութիւնը բարեկարգութիւն չէ. ի մեր վրէժանէս քահանայէ Եղնակեան։ Պոլիս, տպ. Ճ. Ալամեան, 1868։

Հարկատ. * Հոմառատութիւն վարդապետութեան հատորք և բարեյաղթ Առաջնորդութեան: Արտեալ առաւ Լազովիկոսի Հարկերէն Արքունական տուրս վարդապետի Փարիզեան Համալսարանին: Թարգմանեալ ի լատին լեզուէ ի հայ բարբառ ի Հ. Բարսեղ վարդապետէ Կաղանկատուացւոյ: յաշակերտ ամենապատիւ Տեառն Մխիթարայ բարեխնամեալ և արդեալ ... Յամի փրկութեան ՌՐՂԱ. ի Ս. Ղազար Հայոց ՈՒԽ: ի Վենետիկ, ի տպարանին Հարց Մխիթարեանց: Առաւելութեամբ կոյսր — արքայական հրովարտակին *:

*Հազար ու Մի գիշերներ. Առաջին հատոր: Թարգմանեց Տ. Ց. Տէրեան: Զմիւռնիա, ի տպ. Եղբարց Տէրեան, 1871:

*Հազար եւ մի առակաւոր բանք, հաւաքեալք ի Գաբրիէլ Լամբրոնացւոյ Ա յիշատէն: Կ. Պոլիս, Առաքելեան տպարան, 1875:

*Հախճիրդեան. Ազգային առակներ երգք Առյաջորեանց բանաստեղծին. Փեմբրոքէ, ի տպարանի Ճեմարանին, 1853:

Հաղորդասէր հոգի, Ց. Մ. Փոխանակ առաջնոյ: Վենետիկ, ի վանս Մխիթարայ, 1865:

*Հաղորդութեան վրայ նամականիներ, Հնդկաստանեայց մէջ առաքելական պրուած: (Երկու տետրակ, Տէրսիմեցի): Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցոմկ. Մխ. Հէնտեսեան, 1845–6:

*Հաճընոյ ազատութեան պատմութիւն ի Հ. Ղուկաս Պոզանեանց: Կ. Պոլիս, 1871:

√*Հաճի-Սահիկ, վիպասանութիւն, գաղթական

լեզուէ թարգմանուած։ Ամմաշ, ի տպ. Զարբհանալեան Ս. Աստուածածնի, 1876։

Համաբարբառ կամ Ցանկ նմանաձայն բառից նորոյ կտակարանի, ազգաբնական կարգաւ շարադասեալ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլճեանի Կրիքիթի, 1848։

*Համազգեաց ընկերութեան յայտարար նախադարգուածին։ Կ. Պոլիս, ի տպ. սրբոյն Ննդկիտոսի, 1846։

*Համազգեաց ընկերութեան ջատագովութիւն, հմարտասաւեր անձէ մը գրուած։ Ի Կ. Պոլիս, ի տպ. Ծովհաննու Մխիթեանեան, 1851, 08։

Համածայնութիւն հնգետասան ամսոց։ Տես Տօմար։

Համապատուութիւն երկոսասան առաքելոց, հանգերձ յաւելուածով, գործ նախնեաց. Մխիթարայ քահանայի Սկեւռացւոյ։ Երուսաղէմ, ի տպարան առաքելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց, 1864։

Համառօտական իմաստասիրութիւն։ Տես Թաչատուր վարդապետ։

Համառօտ գծագրութիւն Ռուսաց պատմութեան. արտրեալ ի Պրոֆ. Հ. Կայգանովէ, ի պէտս հայոցդի մանկանց։ Թարգմանեաց Թովմաս քահանայ Աստրախանայ Նազարեանց։ Ի Մոսկով, ի տպարան Հայկական Ձեմարանի արհեստեան լեզուաց Տեառն Լազարեանց, 1840։

Համառօտ ընտանի խօսակցութիւնք Յունարէն, Պարզիւտերէն, Հայերէն և Թուրքերէն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1865։

*Համառօտ եւ ընտանեկան պատասխանիք,

կրանից գիմ շատ անգամ լսուած ատրիւմեանց. (Ակնարկ քահանայի գազիսացւոյ)։ Վիեննայ. Մ. Պատար, 1855։

Հանուսօս եւ Հանուէտ Քրիստոնէական վարդապետութիւն, « պարզաբանեալ, շարադրեալ եւ ի լոյս ածեալ ի յանպիտան քահանայիս Պատրի Պետրոսի եւ Պատրի Գրիգորի Ճահուկեցւոց. յաղգէս Հայոց։ ի կարգին Քարոզչաց. ի հոգեւոր օգուտս ընթերցողաց Հնդկաստանի եւ պարզամիտ մանկանց նիկիցւոց. եւ ի մեծապէս փառս Աստուծոյ։ Ճառի քրիստն 1844. մարտի ԺԵ։ ի Վիեննա. ի տպ. Աբասեանոսի Պատրի, հրատարակեալ մեծաւորաց »։

Հանուսօս մեկնութիւն Տրամաբանութեան, որ քան Ճառաց ասի Տիալեկթիկէս։ Կալկաթա. ի տպ. Մարգոսի քահանի Ճեմարանի, 1822։

Հանուսօս մեկնութիւն պատկերի սրբոյն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին, յորում փորագրեալ կան ազգագրութիւնք, եւ վերաբերեալ բննադատութիւնք նորա, յորգւոյ յորգիս եւ ի Թոռանէ ի Թոռունս... եւ այլն։ (Տետրակս հանդերձ պատկերներով՝ աշխատասիրութեամբ Գէորգ վարդապետի Աղեթապետեան Պազմաւեան, ընծայագրեալ առ աշխատասէրն Գրիգոր Ճկհրիմեանեան. տպագրեալ ի Վիեննայ, յամի 1786)։

*Հանուսօս հնոտազօսութիւն քոլերա ախտի։ Ցարիճաց կարապետ Ամիրճանեան Ախճեցի. Կ. Պոլիս, 1871։

*Հանուսօս մտածութիւններ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Դուլճեանոսի Կրիքորեան, 1847։

Հանուսօս յայտնադիտանութիւն երկուց ճշմարտութեանց, ընդդէմ երկուց մոլար գրութեանց Վ. Հ. Միքայէլի Ճամճեան եւ Վ. Հ. Մկրտչի Ագաթեան, ի վերայ Յովհաննու խաստասիրի Օձնեցւոյ, արարեալ առաւն Աստուածատրոյ վարդապե-

ոի Բարբիկանց և արքեպիսկոպոսի։ Վիեննա, ի տպ. Հարց Մխիթարեանց, 1817։

*Համառօտ նկարագիր Ռուսիմէական կա-թուղիկէ սուրբ եկեղեցւոյ։ Շարադրեց Ս. Վ. Հ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ծովհ. Մխ. Պէշիկթաշեան, 1864։

*Համառօտ պատասխանի, Զ՞ինչ անուն տալոյ անուն տեղւոյն մէջ պարունակուած տառիւ Ե՝ ընդ Տպագրութիւն Ց. Ու. Փիլիպեան, Կ. Պոլիս, 1859։

Համառօտութիւն սրբազան պատմութեան, հանգերձ համառօտ բառարանիւ ի հայ լեզուէ ի ռուս, ուստի բառից ի նմին պարունակելոց, ի պէտս հայազգի մանկանց։ Աշխատասիրեաց սիրոյս Ծովսէփ Տէր Ծովսէփեան Օրբէլի, որ աշակերտեաց ի տեառէ Լազարեանց Հայկական Ճեմարանին ուսեալ լեզուաց ի Մոսկով, 1834։

Համառօտ վարդապետութիւն ուղղափառութեան կամ Համառօտութիւն սրբազան պատմութեան և կրօնագիտութեան։ Ի Մոսկով, ի տպ. Աւետեան Ճեմարանի առաջ Լազարեանց, 1833։

Համառօտ վարդապետութիւն ուղղափառութեան, ի պէտս աշակերտաց հասարակաց գպրոցաց հայկազնեան լեզուի և այլոց բանասէր անձանց. աշխատասիրեալ ի սիրոյս Գաբրիէլ Վարժապետեան Պատկանեանց, Ս. Ստեփանոս, 1821։

*Համառօտ վիճակագրութիւն Ամերիկայ։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1860։

Համառօտ վիպասանութիւն յաջորդս ժամանակաց կենցաղոյս. յիսկզբանէ առեղծման աշխարհիս մինչև ցնորկայական սահմանակ մեր, և վասն առաւել կարևոր և պիտանացու իրաց եղելոց, առ ի բառնալոյ զամենայն կարծիս և զկրկնութիւնս ի մտաց. վասն որոյ պիտոյ է գիտել զքիւ ամաց ան-

ցնլոյն իրաց, նոխատրոյն և Թագաւորոյն և քաղաքացոյ ոմանց վերագունից։ Թարգմանեցաւ ի Գաբրիել Սիւնեցւոյ քանասիրի ի լատին բարբառոյ ի հայս, և ի Հայոց եւս արտագրեցաւ, առ ի սկսա Հայկազունեաց Հնդրատարերց։ (Անեռական, հաւ ապագրութիւն Վենետիկ)։

Համառօտութիւն նախնութեանց Հնդրհնդէց ի գանազան վիճակաց ընկերակցութեան և կղերոյ ամենատուր վարդապետի։ Վիքտակս հատանելոյ ի սրբութենէ աեառն վերոյ Իննոքենտիոս վերոյ ասացելոյ Պապի։

Համառօտութիւն քրիստոնէական առաքելութեան։ Կ. Պոլիս, 1856։

Համառօտութիւն փոքր քերականութեան պարսից լեզուի Հայոց։ ի լոյս ընծայեալ ի Մխիթարեան Տպարանէն վարդապետի Աղաթանգեղոսեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ և տպագրելոյ ի Մոսկուա, յամին 1827, վերանալ ի հարցս և ի պատասխանիս, ի սկսա աշակերտաց առաքին գաւառան և նոր սկսանողաց։ ի վարժարանի Հայոց լեզուի յատուկ առաքեալ Վրիգորիս Տէր Ասատուրեան, հանգերձ պիտանակր քերականական հարցմանց, հղեալք ի վանքն Հռոմի իւրաքանչիւր սեառնէ բառից։ ի շնորհս համառուսոց։ Ի Ռուսիա, 1839։

*Համառօտութիւն քրիստոնէական ուսմանց Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ։ Պետրոս Եռանկեան։ Հատոր Ա. Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն Ս. Ջ. Խրիմեան, 1866։

Ի Տպ. Երուսաղէմ, ի սպ. առաքելական ուխտի սրբոց Յակոբեանց, 1873. « Քրիստոնէական ուսումն ուսանելոյ համար խնամ պիտիոյ սկսիլ և գաւակն ընթիր կարգապրութեամբ յորինուած և պզտիկն գպրոցաց համար սահմանուած գաւառական մի է, որ նախ Պոլիս տպուած էր Ռուսաստան ի Հայոց լեզուաւ։ իսկ հիմայ երկրորդ անգամ Տաճկահայոնէ Հայոց լեզուաւ տպուած է Ս. Աթոռոյս տպարանք »։

Համառօտութիւն հայկական քերականութեան, աշխատասիրութեամբ տեառն Պօղոսի՝ գերբ. եպիսկ. վարդապետի Ներսիսեան Ղարաբաղցւոյ, ի միաբանութենէ սրբոյ Ստեփ. ի Ներսէս, 1829.

Համատարած աշխարհագրոյց. Տես Աշխարհագրոյց.

Համարողական արուեստի սկզբունք. Տես Գիրք վայելուչ.

*Համարողութիւն համառօտ եւ ընդարձակ. Աշխատասիրեաց Հ. Մանուէլ Վ.-Քալուսեի, ի Մխիթարեան ուխտէն. Վենետ. Ս. Ղազար, 1854, 1858.

*Համբաւաբերը Ռուսիոյ, լրագիր պատկերազարդ, 1861-62. Մոսկուա.

Համբաւք ի գնահ որոշեցելոյ վասն կովկասեան սահմանաց. Արտահանեալ ի համբաւատպոյ կոչեցելոց Մոսկովկիա Վէետմոստի, համար 76, յամի 1826 ի սեպտ. 22. Թարգմանեալ յաշակերտաց ուսուցչարանի Հայոց, ի Տփխիս, ի տպարանի Ուսուցչարանի Հայոց ընծայեցելոյ յԱզնուականն Գէորգեայ Երամեան Արծրունւոյ, 1827. ՌՄՀԶ.

Համեցի Մինաս. Տես Ազգաբանութիւն Թագաւորաց.

*Հայ աղջկանց կարգուելու դիւրին ճամբան և հոյ երիտասարդաց շռայլութիւնը. Գրեց մէկին Բրաբիոն. Կ. Պոլիս, ի տպար. Ռ. Ե. Քիւրքճեան, 1866.

*Հայաստան և Իտալիա. Գրեց Մինաս Զէրազ. Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1879.

Հայաստան (հին). Ստորագրութիւն հին Հայաստանաց, տեառն Հ. Ղուկաս վարդապետի Ինճիճեան ի Մխիթարեան Միաբանութենէ, ըստ հին

և քան զքին գործս անուանելոյ ժամանակաց. հաձեալ՝ի գրոց միոցդ նահանգաց և այլոց։ Մեծ Հայք։ Տպագրեալ՝ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու. 1822, 8°28։

Հայաստան (Նոր)։ Տես Աշխարհագրու-Թիւն։

Հայաստան (Նոր)։ Տես Արշաւիր։

*Հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ Պատմութիւն, ի Մեկքիսեդեկ վարդապետէ Մուրատեանց. յառաքելական ոսկեայ սրբոց Յակովբեանց. Ներսուապէտ, ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1872։

*Հայ-գաղղիարէն քերականութեան բանալի Ըստ նոր ձեւի գրուածոյ։ Աշխատասիրեաց Ա. Մ. Գարագաշ։ Պոլիս, Դաւիթեան տպ. 1872։

Հայելի աստուածաշունչ գրոց հին կտակարանին. պարզաբանեալ վասն քաղաքական տպաւորութեանց. գիւրըմբռնելի և համառատապատում հոգեշահ մեկնութեամբ. մեզուաքան երկասիրութեամբ Վենետիկ գործի վանականոց։ ի լոյս ածեալ հոյժ-մամբ խնդրոյ և ծախիւք Յուզասեցի Հայազգեաց Պետրոսի արգելոյ պարոն Գևորգեան։ ... Յամի տեառն 1715. ի մեծ Թուին Հայոց 1162. իսկ ի փոքր Թուին 98։ ի տպարանի Վենետիկ վանականոցաց։ Յ'Աբգարեան դպրատան։ Վերջերս յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ. «... Յիշեալ մեզմէնէ... զգործեալ հոյդ, հօրինեալ և վարգապետեալ իմ գիւտանաս եպիսկոպոսն Վանանդեցի՝ի Գրիգորեան հանգուցեալն. որով և գուք յիշեալ լինիք։ Նախ գլեանեալ և գործոյս գոյիցս Վենետիկ, ծնունդս Գրիգորեան, անբոնգոս Վանանդեան, և անձամբ պարտեալ ստորագրեալ։ յիմմէ իսկ տպարանէ տպագոյս այսր նորակերտ հնատպատառանիցս»։

Հայելի աստուածային հնոցից յօրինեալ

յամենապատիւ Մատթէոս կաթուղիկոսէ ամենայն Հայոց։ Տփխիս։

Հայելի ճանաչութեան. « Պրակ որ կոչի Հայելի ճանաչութեան. որ պարունակէ զմանաւանդ կիրս առաջի Դանիելի՝ հոգևքնութիւ, կայսերակէզ և ազգահրաւէրք կաթուղիկոսին. և հարցապատիւ նորին Գրիգորի պատրիարգի Կոստանդնուպոլսոյ և այլ հնմարտասէրք և քարեկարգ սրբազնակոստոսաց, ի գաւառականութենէ Դաւթի Լառնցւոյ որգւոյ Պաւջալւոյ՝ Թիֆլիզեցի անուանելոյ։ Հրատարակեալ իսկ վերոյիշեալ հոգևսէրք և սրբազան պատրիարգին։ Տպեցեալ յամի առաջի 1802 և Հայոց ՌՄԵԱ. հոկտեմբերի Ը. ի տպարանի Ցօհաննիսի Պօղոսի »։ Ցիշատակարանը կը յաւելու. « Համակամութեամբ (եպիսկոպոսաց և վարդապետաց գումարելոց ի ժողով յ'Ուշ Քիլիսէ) գրեցաւ և ինքեցաւ ի ՌՄԵԱ թուականս, մայիսի ներին ի երիք խորան կոչեցեալ տուրբ վանքս որ ի Բագրեւան գաւառի »։

Հայելի ճշմարտութեան (որ է գործ Յովհաննու Հալով կոչեցելոյ). « Speculum veritatis, continens particularem quamdam instructionem fidei catholicæ apostolicæ ac romanæ. Compositum a D. Joanne Agoup Missionario Apostolico. Հայելի հնմարտութեան. պարունակող մանաւանդ սրբոց ներկրութեան ազգագիտաւի հատուածս, ի պետս Հայոց հնմարտասիրաց։ Շարադրեցեալ ի Յովհաննէս վարդապետէ կոստանդինուպոլսեցւոյ ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ։ Եւ տպագրեցեալ ի տպար. Միքայելի Պարսամեի յամի առաջի 1680, ի վենետիկ քաղաքի »։

Հայելի վարուց. « Գիրք Հայելի Վարուց որ ասի Հարանց վերք. տպագրեցեալ ի հայրապետութեան առաջի Նահապետի Հայոց կաթուղիկոսի. ի թվին Քրիստոսի 1703. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԵԱ. մայիսի ամսոյ ԻԵ ... ի փառս մեծագոյնի Աստուծոյ »։ (Երևի տպագրութիւն Մարսիլիոյ կամ Պօլսի)։

Հայելի վիրաց, *չորեքերեսութիւն՝ ի վերայ եռից մանկացս Աղաց։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոյ Յակոբեանց։

*Հայելի դորձոց եւ աշխատութեանց Տիգրանեան Մկրտիչ վարդապետի եւ առաջնորդի Փեսախաճատուց։ Ի լոյս ընծայեցաւ՝ ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպ. Տիվիթճեան Թաղիոսի, 1864։

*Հայ բնեւռածու արձանագրութիւնք, Լուսաւորչէ՝ ի Մարգմանչաց Ա.-Դ.։ Թարգմանեաց՝ ի Գերմաներէնէ Գէորգ Ա. Ագռուլեցի հան։ Կոստանդնուպոլիս, Հանգիստեան տպարան, 1872։

*Հայ գրականութեան զարգացման համար կարեւոր տեղեկութիւն մը. Անգրանիկ Յովհաննէսեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1862։

*Հայեր. Թարգմանեց՝ ի գերմաներէնէ Պ. Ջուանգ։ Փարիզ, Արտեան տպարան, 1857։

*Հայերէն կարդալ եւ գրել ուսուցանելու հրահանգ։ Պետերբուրգի հայ ուսանողներու աշխատասիրութիւններէն։ Ս. Պետերբուրգ, Բակոսի տպարանէն (Մ. Մ. Մխոնաբեանցի տառերով) ՌՅԾԸ, 1869։

*Հայը եւ Հայաստանը տարրերի աչքին։ Հրատարակութիւն Արգար Յովհաննէսեանի։ Թիֆլիզ, ի տպ. Մարութեանց, 1880։

Հայկազնեան, վասն լինելոյ՝ ի սմա բազում ազգաստեան։ Իրեաց Աւետիս Աստուածատուր։ Պոլիս, 1853։

Հայկազնեան լեզուի նախակրթութեան գիրք։ «յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք դպրութեան գիտութեանց, աշխատասիրութեամբ Ակնցւոյն գրի Խուդաբաշեան։ Ի Վանկա — Պետերբուրգ, տպագրեալ՝ ի նոր դպրատանէն աշխատասիրողի գրոցս», 1838։

*Հայկական առաջնորդ և ուսանգուխնեք. աշխատասիրեցաց Ազգանեանց։ Փեթրոպուրկ, 1857։

*Հայկական եկեղեցի, կամ եղծ ազանգոյ Գէորգոյ Եկիմեանեան. բաժանեալ յերկուս մասունս և հատուածս չորս։ Արար Թադէոս քահանայ Սալախօրեանց Առա-Բազարցի։ Հրատարակիչ Մկրտիչ Կ. Սարգեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Մ. Կ. Սարգեան, 1882։

Հայկական Թատրոն։ Վոյ ջի իմ վէլէր-վարս երկը պատկերով, գործ Մ. Տէր-Գրիգորեանցի։

— Ինդեր յինոս հանսպը. օպերետա մի գործողութեամբ. Թարգմ. Ն. Լալայեանցի։

— Աշնանային երեկոյ գիւղում. վոդեվիլ մեկ արարուածով. փոխադրութիւն Գ. Շահրուգաշեանի։

— Ըանի առնուանութիւն. կոմեդիայ մեկ արարուածով. Թարգմ. Գ. Զէյնեանի։

— Յուլիս և Յուլիան, օպերա վոդեվիլ. Թարգմ. Գ. Շահրուգաշեանցի, մեկ գործողութեամբ։

— Պիպօ, կոմեդիա երկու արարուածով, գործ Սունգուհեանի։

— Պառաւներին խրատ. վոդեվիլ մեկ արարուածով. Մ. Տէր-Գրիգորեանի։

Հայկական ծիսարան։ Rites et Cérémonies de l'Église arménienne, par le Rev. P. Jacques Issaverdens, Membre de l'Académie arménienne des Mékhitaristes. Venise, imprimerie arménienne de St. Lazare, 1876.

— The sacred Rites and Ceremonies of the Armenian Church, by the Rev. Dr James Issaverdens, membre of the armenian Institution and Academy of St. Lazaro at Venice. Venice, printed in the armenian Monastery of St. Lazaro, 1876.

*Հայկական յիսնակ առակ, վաճառ վարգապետ Տէր Մինասեան Պարսիկացի։ Կ. Պոլիս, ի գրատոցի Վ. Ց. Սարգսեան, 1880. ա Աբ. նոբին պատուական վաճառութիւն Աղա Մկրտիչ Սանասա-

բնան բարերար հայրենաց ձանձ մեծաւ զբաղչաց-
մամբ՝ երկասիրեցի ։ Առաջին և երիտրդ Յիսնակ։
Հայկական վիպ, առումբ. ։ ... Կիլիկեան Հայոց
պետարհարքն չարդ չէր ունեցած իր այն գրիչն,
որ վինչև՝ ի լոյս հանելով՝ հայ գրական պետարհի նե-
կայիր. այս առաջին անգամն ևս համարձակիմ ա-
այն վկայիով այս պակասը լնցնելու, ընտրելով կի-
լիկեան գահատրաբրատն գլխաւորապէսն, այն է
Ձկլեմենտոսը ։

*Հայկական հնչիւնների մասին (լուծուած տա-
րակուսանքներ) Պօղոս Հայկեան. Նուէր հնդինա-
կեց Աղպեանց (Ալզատրա)։ Տփխիս, 1871։

*Հայկական նամականի, գրոց վրայ։ Զմիւռ-
նիա, ի տպ. Տէմիեան եղբարց. 1870։

*Հայկական ստուերք. Բնրհատուածք խօսքն ար-
քեպիսկոպոսի Եարպէկ։ Կ. Պոլիս, Արտեան տպա-
րան, 1872։

Հայկ դիւցազն, վէպ՝ ի Հ. Աբանէ Կ. Բագրա-
տունւոյ Մխիթարեան վարդապետէ։ Վենետիկ, ի
Ս. Ղազար, 1858։

*Հայուեան հոգին. Բանախոսութիւն Պետրա-
պատիւ Հօրն Հ. Մազաքեայ վարդապետի Օրմա-
նեան, յԱնտանեան վարժանոցին։ Արտասանեալ
՝ի տարանի կրճատեալ ընկերութեան յիւսիսի-
սար, ՝ի 26 մայիսի 1879. և հրատարակեալ ջանիւք
Կրճատեալ ընկերութեան։ Կ. Պոլիս, տպագրու-
թիւն Պազմոն Գիրքիշեան, 1879։

Հայ պատրիարք մը՝ի Պասթիլ։ Կ. Պոլիս, ՝ի
տպարանի Մասիս լրագրոյ, 1872։

Le prétendu *Masque de fer arménien*, ou Autobiographie d'Avétik, patriarche de Constantinople, avec pièces justificatives officielles. (1.r article : introduction renfermant un aperçu général de la Masque de fer). Lu par M. Brosset le 21 août 1873.

Bull. de l'Académie Impér. de S. Pétersbourg, tome xix. Mélanges asiatiques, tome vii.

Le prétendu Masque de fer arménien, ou Autobiographie de vartabied Avétik, de Thokhath, déposé du patriarcat de Constantinople et de l'emploi de supérieur de Jérusalem ; traduit de l'arménien par M. Brosset. (2.d article : traduction du mémoire d'Avétik, composé en 1710, et pièces justificatives). Lu le 21 août 1873.

Bull. de l'Académie Impériale de S. Pétersbourg, tome xx. Mélanges asiatiques, tome vii.

Le Masque de fer, par M. Marius Topin, Paris, 1871. Տես Աւետիք պատրիարք։

*Հայկունի Արմենակ. Համառօտ պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն Հայոց. Պոլիս. 1864. Երկու տպագրութիւն. մեկը առանձին մատենիկ, իսկ միւսն մանուածոր թղթերու վրայ տպագրուած, իւրաքանչիւր թղթի նման։

Հայնակ եւ նեմեցնակ այբուբենի թուղթ։ Տես Այբբենարան, տպագրեալ ի Թրեստ։

*Հայոց ազգի ուսումնարանները, ուսուցիչները և ուսումնասիրութիւնը. Պետերբուրգի Հայ ուսանողներէ աշխատասիրութիւններէ։ Ս. Պետերբուրգ. Իսկոսի տպարանատ (Մ. Մ. Մխանայեանցի առաջրով), 1865։

*Հայոց եկեղեցի եւ ամերիկացի քարոզիչը։ Կ. Պոլիս, 1860։

Հայոց երգք ռամկականք. Armenian Popular song's, translated into English by the Rev. Leo. M. Alishan, D. D. Mechitaristic Society. Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1852, 1867։

*Հայոց եկեղեցին եւ անդրալեռնականք։ Ճորինեաց Յովքէն Եպիսկոպոս Նարպէյ։ Կ. Պոլիս, Աբրահամեան տպարան 1869։

Հայոց հինգշաբաթական կրօնքը։ Գրեց Կ. Կոստանդեանց։ Վաչարշապատ, ի տպ. սրբոյ Էջմիածնի, 1879, 8-vo։

Հայրենասիրութիւն Հայոց։ Խոսք երեմիայ վարդապետի Վանեցւոյ Տէր-Մարգանեան եպիսկոպոսի Մոկաց աշխարհին։ Կ. Պոլիս, տպագր. Զարգարեան, 1872, 8-vo։

*Հայու մը ուղիղ դատողութիւնները։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմէնեան եղբարց։

*Հայք եւ իրենց Եշխանները։ Կ. Պոլիս, 1854։

*Հանգանակ հաւատոյ, որ ի թագաւորութեան քաղաքին Հռոմայեցւոյն։ Յարիւնաթաթաւեալ ձեռաց հայելոյն եւ տառիցն՝ յաւուրս քարոզութեան նորա։ Ի Հ. Ինգնատիոս վարդապետէ Փափազեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ։ Ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ Ab Abbate ... 1807, 8-vo։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու։

Հանգանակութիւն ազգային։ Տես Ազգային հանգանակութիւն։

Հանգամանք ուխտելոյ զդրօս եկեղեցիս Հռոմայ, վասն ընդունելոյ զանձնաւորն յորելեան առաքելոյ, ի տարեգրութենէ յիսուսականէ ի հայ, քաղեալ ի Սազպազարեան մեծահանուն եղկիսկոպոսէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ։ Հռոմ, ի տպարանի ժողովոյն Տարածեան հաւատոյ, 1775։

Հանգիստ երանելւոյն Յովհաննու, առաքելոյ Քրիստոսի, հանգերձ ծանօթութեամբ։ Հայ եւ լատին, ի Հ. Յովսեփոյ վարդապետէ Գամրճեան, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետ., ի տպ. Մխիթ. 1877։
Ecclesiæ Ephesinæ de obitus Joannis Apostoli narratio. Ex versione armeniaca sæculi quinti, nunc primum latine cum notis prodita. Curavit P. Josephus Catergian, 1877.

Հանդէս այցելութեան վեհափառ հայրապետին ամենայն Հայոց Տեառն Մատթէոսի՝ ի Հոգևոր Դպրոցն Հայոց Տփխիսոյ՝ ի 16 յունիսի 1859 ամի։ (Տփխիս)։

*Հանդերձեալ աշխարհին (իրք) կամ Օրագիր իմաստասիրի։ Գրեաց Տէր Պօղիկն քահանայ՝ վասն ընդհանրական սեռական արքեպիսկոպոսին Բասրիոյ, ընդհանրական սեռական Պարսից, վարժապետ՝ ի Սորպոն, մեծաւոր վարժարանին Ժիւիլեի, վարդապետ աստուածաբանութեան, բժշկապետութեան և գպրութեանց։ Թարգմանեցաւ Հ. Ակրանեանոս Վ. Գուրգինեան՝ ի Մխիթ. ուխտէն Վենետկ, Ս. Ղազար, 1880։

Հանդերձեալ կեանք. ա Իրիք յորում ընձեռի գհանգերձելոյ կենաց։ Արարեցեալ՝ ի Հայր Ղուկաս Փինէլլոսէ՝ ի կարգէն Ճիսուսեան՝ յիտալական լեզուէ։ Եւ անտի շարադրութեամբ արտահանեցեալ և յիշեալ՝ ի հայկական բարբառ, ի Յովհաննու վարդապետէ Նիկոմիդացւոյ։ Ճամի տեառն 1731, ի կոստանդնուպոլիս, ի վեառս ամենամեծին Աստուծոյ։ Եւ տպագրութեամբ ի լոյս ածեցեալ յամի տեառն 1731, տպտնմբերի 6 ... ։ Ի Վենետկ, ի տպ. Անգոնի Պոռթոլի։ Հրամանաւ մեծաւորաց ։

Հանդիսական հոգեւոր երգք եւ մաղթանք։ Թրեատ, ի տպ. Հարց Մխիթարեանց, 1777։

*Հանդիսարան ուղղափառութեան եկեղեցւոյն Հայաստանեայց ։ Ցօրինեաց Մատթէոս արքեպիսկոպոս՝ պատրիարք Կոստանդնուպոլսի։

Ա. Տպ. Յօրթագիւղ Պոլսոյ, ի տպ. Պօղոսի Արապեան Ապուչենցւոյ, 1848։

Բ. Տպ. Տփխիս, ի տպ. Ներսիսեան Հոգևոր ուսումնարանին, 1856։

Հանելուկք կամ Առեղծուածք սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ. ։ Գրքոյկս այս որ ասի Հանելուկք, զոր արարեալ է տեառն Ներսէսի Կլայեցւոյ

Հայոց կաթողիկոսն, վասն ուրախութեան մարգահան։ Ան և կատարեալ պատմութիւն Յարմանն մեռնելին։ Տպեցեալ ընդ ... ի թուին ՌՃՀԲ։ (Գոչիս, Արգանան տպագրութիւն)։ Տես Ենորիալի ներքսէ։

Հանէ, աղջիկս, հանէ։ Տես Վիճակ ընկերական։

Հանինա վարդապետ. « Գիրք պատմութեան սրբոյ և մեծի քաղաքիս Առաքելոյ Բրուսացւոյն, և սրբոց անարիւնակատաց անկից անառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Հաւաքեալ վասն խրախճանութեան անբանական ուխտաւոր մարհանաց. որք հաւատով, յուսով և սիրով գիմեն առ սուրբ քաղաքս Բրուսացիք ծովով և ցամաքով յաղագս հոգևոր վաճառականութեան անգին մարգարտին. այս է՝ ընդունելոյն զաւետարանն ի սուրբ, և ընդունելոյ գրաւութիւն մկրտից ի ձեռն խաչակնքութեան և պսակմանէ։ Ընդպատիս շարադրեցաւ ի վեռս Առաքելոյ և սակաւ նախ սրբոցն, և ի պատիս պզիս Հայոց, յաւելեալ Յովհաննէս Հանինա վերածայնեալ գործակոչ ծառայէ սրբոյն Յակոբայ Սպիտակցւոյ ... Յամի տեառն 1727, և ի թուոյս մերում 1176, յունվարի ի։ ի սուրբ քաղաքս Բրուսացիս»։ Յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ. « ... Տեսի զայլասեռսն որք սակնին ի ձեռս խրնամոց գրոց պատմութեանց սրբոյս Բրուսացոյ մի ընդարձակապէս գրեալ ազգն ազգն։ Ուստի յոյժ գովասանեան վարկայ զնոցայն քան զմեզ։ Ապա ևեթ ժարհիմ առնել նախանձոյ ընդհատ լռութեանց, և գործոց հոգևորաց ... Որովք հաւաքեալ ժողովեցի յանհնայն ազգաց, հարցմամբ և պատմամբ զնչմարտութիւն հաւատոյ սրբոց տեղեաց։ և գրեցի գնամատոյ տեարիս սա անձուկ սրբոյ ... »։ Ի վերջ յառաջաբանին յաւելու. « ... Առաքելոյ և սրբոց տանս ձերոյ եմ ծառայ՝ Յովհաննէս Հանինա կոչեցեալ անարգիւն պաշտանեայ ծնողաց և անուանգ Բրուսացւոյ քաղաքին Յիսուսի գերեակայ »։ Վերջաբանն ալ կ'ըսէ ... « Աստուածայս տպագրեցաւ պատմութեան գրոցդ առաքելոյն սուրբ քաղա-

քին Երուսաղեմի, և ամենայն սուրբ անօրինական տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ... ի Թուականին մերում ՌԺԶԳին և ի յոտնիսի Ճգ. և տպեցաւ սա ընդիւք և ըղձանօք տեառն Գրիգորի վեր յիշեցելոյ (պատրիարքի Երուսաղեմի)։ Որ վասն առաւել սիրոյ սրբոյն Երուսաղեմի սիրահարկ առիթմամբ յորգորեաց զհոգիսն որդին իւր զՀՆՆԵՆ Յոհաննէս աստուածծարան վարդապետն՝ որ էր իւր աթոռակալ և յոյժ սիրելի, շարադրել զիրքս զայս հաւատոյ ոճիւ։ Եւ ծորա յանձն առեալ՝ մինչ գրաւուն ևղև շարադրութիւնն, և առ սուրբ հայրս մեր գոա ի տպուանն։ Եւ մինչ ի կոստանդնուպոլիս ի սկսիլն էաք տպեցոնանն, ևհաս վախճան այն խոհեմագոյն աթոռակալին ի սուրբ Երուսաղէմ, ի բնիկ քաղաքի իւրում, ուր ծնեալն էր և սնեալ։ Յորմէ առաջ մեծ ևղև սուրբ հօրս մերում տեառն Գրիգորի. զի յոյժ խոհեմութիւնամբ վարէր զսուրբ աթոռն սրբոյն Յակոբայ։ ... Յիշեալքիք և զտպագրոյ սորին զմահառնի Աստուածծատուրս ։

Ռ. Տպ. ի Պոլիս, 1763. որուն յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. « Սոյն գիրքս պատմութիւնն սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի ... էր տպեցեալ ի ժամանակս պատրիարգացն մեծաց Տեառն Գրիգորի և տեառն Յոհաննիսի հաւատոյն վարդապետացն. շարադրեցեալ գոլով ի Յոհաննիսէ յոգներախտ վարդապետէ Երուսաղեմացւոյ՝ ՀՆՆԵՆ կոչեցելոյ։ Իսկ այժմ ի վերջանալն՝ վերատին կամեցաւ նորիկայ եղեալ սրբազան պատրիարգի նորին՝ այսինքն Երուսաղեմի, տեառն Կարապետի երջանկազարդ վարդապետի, հրամանաւ առաքեալ անգուստ իւրում հաւատացեալ, տեառն Յովակիմայ վերին կոչեցեալ բարեջան վարդապետի, առ ի տալ տպել զսա ... Որգ եղև երկրորդ տպագրութիւնս այս ... յամի մարդեղութեան Քրիստոսի 1767 և ի Թուին Հայոց ՌՄՏԶ. յամենեան հոգեւոր հարց։ յաւուր վերապանեալ որդի. ի տպարանի հանգուցեալ Աստուածծատուրի ։

Գ. Տպ. ի Պոլիս, 1782. վերջաբանին մէջ կ'ըսէ. « ... Սոյն սա գիրքս պատմութիւնն սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի՝ անօրինակատար տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ էր հաւաքեցեալ ի հին

պատմեմ ինձանց, և նորանց շարադրեցուլ ի Ս. Հանիկ յոգնեցուխս վարդապետ Եղուարդեանցոյ Հանուս վերծանելով՝ հարցուս զաւակի և գրեցակալի երիտասարդիս արդոյ Աճառոյն արդոյ Ցոհաննեսեանց ... Այժմ վերսուին ի վերլանալն՝ երկրորդի անգամի ապագրեցելոյն պատմագրոյս այսորիկ, ներկայ սեռասահանգ եղեալ գերերլանիկ և յիշատակարանոյս Ցովհիճ արդասն պատրիարքն Ս. Էջմիածնի արդոյ Ներսէս Աշտարակեցոյ Ամառոյն Եղուարդեանց (արդ վերլուծեան ժամանակին եղեալ երկրորդ ապահն գրոյս) ի հրատարակուխ՝ ի կառավարեցուցիչս՝ իւրն և արդոյ սեռոյն ապահաւոր տիրացու. Արդարև, զի ոչ ունի վերսուին ապել սակ զպատմագրոյս ... ահա եղև երրորդ ապագրուխեանս այս գեղեցկագրեամբ ... յամի մարդեղուխեան Տեառն 1782, և ի Հայոց Թուին ՌՄԼԲ. ի ապարանի Ցոհաննեսոյ և Պօղոսի ։

*Հայուէդիւրք աշխարհաբար, աշխատասիրեալ Հ. Ինճաճեան Վ. Փափազեանէ, ի Մխիթ. ասխանէն Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830։

Հայուէտումար պարզագիր. աշխատասիրեալ ի Հ. Ինճաճեան Վ. Փափազեանէ, ի Մխիթ. ասխանէն Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1828։

*Հայիւք Սուրբ Փրկչի Հիւանդանոցի տնտեսուխեան տարեկրուս։ Կ. Պոլիս, 1859–60–61։

Հասմնջալաւեանց Եսայի պատրիարք Աղուանից. « Պատմեխեան կամ Ցիշատակ ինչ ինչ անցից գեղջից յաշխարհին Աղուանից, համառատապես գրեալ ի սրբազնակատար կաթուղիկոսէն Աղուանից ի Տէր Եսայեայ Հասան Ջալալեանց, ի թուականին Հայոց ՌՃԿ. խոկ ի թուականէ տեառն մերոյ Փրկչին Ցիսուսի, 1711։ Տպագրեալ ... ի տպարանի բարձր սրբազան Ամենասիաս Մեսրոպապոլսին Բազդասարայ, ի 1839, ի Ներչի, ի ՌՄՁԸ.

« Հրամայեցաք մեռանել ի մեզ, անպահան ծախիք մերով. վիճակաւոր Առաքելոց Վարդապետ

և այլոց՝ արքեպիսկոպոս և Ասպետ Մեծապատիւ Բազրատեայ Հասան Ջալալեանց՝ ի 7 յունիսի 1839 ամի »։

Յառաջաբանին մէջ երիտասիրտն իր պատմութեան գրոց էարտգրուելուն ձեռք ընկերած, իրմէ առաջ եղող հրէից, յոյն և հայ պատմագրաց ցուցակ մը կը դնէ. «Նախ Ափրիկանոս, կ'ըսէ, Յեսով, Հեգեսիպոս և Յովսեպոս հրէայք. և Նանոս կրճատուրք, և Սեպիոս, և Զովսիմոս, Փաստոս Բիւզանդ և Զենոբ յունաց. Սոկրատ, և Թէոդորիտոս, Յովհաննէս, Ճէպէլոս, և Թէոդորոս, Յովհաննէս ասիացի, և Կոլոյ եպիսկոպոս, Յակոբ Ուրհայեցի. Տիմոթեոս աստիկատոպ, և Իգնատիոս եպիսկոպոս Անտիոքոյ, Սլիւայ երէց և Յովհաննէս՝ ի Բիւնոյ, Տիոնէսիոս Սալիպոյ արքեպ և Միխայէլ պատրիարք ասորւոց։ Իսկ՝ ի մէջ և յազգէս Հայոց կորմին Ագաթանգեղոս, և այլն Աստուծոյ Մովսէս Խորենացի. Եղիշէ տէրէ վարդապետ, և Ղազար Փարպեցի, Թոմայ վարդապետ Արծրունի, և Եսայի Բագրատունի, Յովհաննէս կաթողիկոս Հայոց, և Մովսէս Աղուանից պատմագիր Կաղանկատուացի, Ուխտանէս եպիսկոպոս Ուրհայու, Առաքէլ Դաւրիժեցի, Ստեփաննոս վարդապետ Ասողկի, Իսահակ վարդապետ Լասխվերցի, Մատթէոս վանաց երէց Ռեհայու, Ստեփանէ քահանայ կաթուղիկէին Այնոյ, Վանական վարդապետ Տաւուշոյ, և Կիրակոս վարդապետ և Վարդան Նորին աշակերտ։ Ապա հուսկ վերջին, և հուսկ՝ ի յեռինքս Առաքել վարդապետ Դաւրիժեցի որ ունի պատմութիւնս ամաց իրրև վաթսուն և հնգից, ընկալեալ՝ ի նմա թուէն մինչև՝ ի ութն թիւն հասեալ գոգմսէ։ Արգ եթէ գոն այլ ինչ պատմութիւնք՝ ի մէջ մեր և համ այլազգաց, թողաք զայն՝ ի գիտուն ծոցին, և զայս միայն յիշեցաք զոր՝ ի գիրս մեր գտաք »...։

Ռ. Տպ. Ցիրուսաղէմ, տես Լարուբնիա։

Histoire d'Agvanie, par le Catholicos Esaï Hassan-Dchalaliants. Collection d'Historiens arméniens, traduits par M. Brosset, Membre de l'Academie Impériale des Sciences. St. Pétersbourg, 1876. Tome II.

Հասարակախոսութիւն աշխարհագրութեան. որ բովանդակէ ընդհանուր գիտութիւն աշխարհին, զոտառձևական, զբնականս, և զքաղաքականս. աշխատասիրեալ առաջի Սահմանական Գիւղիկը Վ. գոնց առաջնորդողաց արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական արբոյի Մխիթարեան միաբանութեան. Ի Վենետ. 'ի վանս արբոյն Ղազարու. 1817։

*Հասարակաց աղօթից գիրք և խորհուրդք պատարագաց. և ևհևղեցւոյ սուրբ արարողութեանց և ծիսից ըստ սովորութեան Հայոց և Իտալականց Մխիթարեանց ևհևղեցւոյն։ Մխանդուտից Իտալիոյ Հատիճ մատենագրիւն ազգանանդրով. և ևպիսկոպոսանդրու. քահանանդրու, և սարկաւագանդրու ձևնադրութեան կարգաւորութեան և քահանայագործութեան ձևք և եղանակք։ Բրիտանիական գիտութիւնք յառաջացուցող ընկերութեան տպագրուած 'ի Կոստանդնուպոլիս. 1847. պատ։

*Հասկաթաղ սղջիկը։ Տղոց համար թատերական խաղ մը։ Թարգմանեց 'ի գաղղիականէ Հայկ Յակոբ Տիւանեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէ. ամիւանեան, ՌՇԳ. 1855։

Հասունեան (Ստեփան Պետրոս Թ. կոմսագիտից Հայոց Ուղղափառաց և պատրիարք տանն Կիլիկիոյ). Թուղթ հովուական. « Աստուածային և ուրախութիւնք » ։ Կ. Պոլիս, 1874։

Թուղթ հովուական. « Ընդհանուր ուղղափառ եկեղեցին » ։ Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1875։

Թուղթ հովուական. « Բառական առանձ 'ի վեր » ։ Կ. Պոլիս, 1876։

Կրկին Հովուական Թուղթք՝ հրատարակեալք 'ի Հռոմ, 'ի 1867 և 'ի 1869։

Հասունեան (Ստեփան, Նախագահ եպիսկոպոսական Կոստանդնուպոլսի). Թուղթ հովուական առ եկեղեցականս և աշխարհականս. « Առաւծոյ անհասանելի կարգաւորութեամբը » ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1846։

Թուղթ առ քահանայս և առ ժողովուրդն.
Հռոմ. ի տպ. ժողովոյն Տարածմ. հաւատոյ, 1853.
«Պաշտպանութիւն ազգային իրաւանց անուանուած» : Կ. Պոլիս, 1854.
«Ժամանակք մը ի վեր» : Կ. Պոլիս, 1855.

*Հաստնեան ապաշխարութիւն. Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոս Քիրիշճեան և ընկ. 1869.

*Հաստնեան քաղաքականութիւն. Երեսուն և հինգամեայ պատմութիւն Թիւրք. Հաստնեան Անտուն վարգապետի, սկսեալ ի քահանայութենէն մինչև ցպատրիարքութիւն կիլիկիոյ: Գրեց Յովհաննէս Ակնբեան: Տփխիս, ի տպ. Համբարձումայ և ընկ. Էնֆիաձեանց, 1868.

*Հատընտիր եւ պատկերազարդ առակք Եզոպոսի, և առածք պէտպէտ ազգաց. աշխատասիրութեամբ Գաման Քահէխպայի: Տփխիս, Ալագաթեան գրատուն, 1857.

Հատընտիր ընթերցուածք ի մատենագրութեանց նախնեաց, «քերականական և լեզուագիտական ընդարձակ ծանօթութիւններով ի Հ. Թագէոս Վ. Թոռնեան ի Մխիթ. ուխտէն: Հատոր Ա. Վիէննա, ի Մխիթ. տպար. 1866, ՌՃՅԵ.

Հատընտիր քաղուածք ի Ս. Գրոց, յԵզնկայ, յԱգաթանգեղեայ, ի Բուզանդայ, յԱսկեթբեանէ, ի Սեբեբեանոսէ, ի Փրոնէկեանէն յԵւսեբեայ, ի Վեցօրէից Բարսղի, յերկուց Կիւրղից, ի Զգանէ և յԱփրեմայ, աշխատասիրութեամբ Ա. Մ. Վ. Գաթաջեան: Կ. Պոլիս, 1876.

*Հատուածք Պատմութեան Հայաստանի, քաղեալք յերեսեցի պատմագրաց: Ի ձեռն Տոքթոր Մորիմանեայ արեւելագիտի: Թարգմանեաց ի հայ կարապետ Ս. Իւթիւճեան: Տեառ Ա: Ի տպարանի Մասիս Լսագրոյ. Կ. Պոլիս, 1874.

Հարանց վարք.

Ա. Տպ. Ի Չուղա, յամի 1641, ՚ի Խաչատուր Կաթողիկէ վարդապետէ յառաջնորդէ ամենասուրբ Փրկիչ վանացն որ ՚ի Նոր Չուղա։ Քիշատակարանն ի՚ըսկ. ։ Թիւն ՈՂ (1641) ՚ի քաղաքն Եոչ՚ որ է Սպահան, յանապատն Նոր Չուղայոյ, ՚ի թագաւորելեանն Պարսից չահ Սեֆիւյին՝ յիշխանութեան գիւղապետիս Չուղայոյ եղիսանաշուք պարոն Խաչատուրին խնդասանոյ և բարեպաշտի, ձեռամբ Խաչատուր վարդապետի Կաթողիկոսի, որ թագաւոր աշխատութեամբ հանգիրձ միաբան ուխտիս հաղիւ կարողացաք այսչափս ՚ի յայս բնդել, զի ոչ ուսոյք յատկէք ։ Ա յս յիշատակարանիս հրատարակիչն՝ Պ. Յովհաննէս Յարութիւն, ՚ի Պատմութեան Նոր Չուղայոյ (Շատ. Ր. 18) ի՚ըսկ. ։ Ի գրատուն վանիս (Ամենափրկիչ) տակաւին կան քանի հատոր ՚ի նոցանէ՝ որք թէպէտ ըստ ներգոյն և ըստ տպագրութեան չեն վայելուչ, այլ պարծանք են ազգասէր տպագրողին որ ինքնին գամենայն ինչ յօրինեաց, զրաւ և նոյն ինքն ՚ի յիշատակարանն այս մատենին լինի խոստովան ։ 1663 Թուականին ՚ի վենետիկ ձեռագրեալ Տաղարանէն յիշատակարանի մը մէջ կը կարդանք հետեւեալ տեղեկութիւնը. ։ ... Աղաչեմ յիշել ՚ի տէր զհոգևոյս ուսուցչին իմ և զվարդանն, զՉուղայեցի տարեւոյս Յոհաննէս ... Պարտ ենք կըրկին անգամ ազաչել յիշել ՚ի տէր զյիսկատար ուսուցչին իմ՝ բարեաւնաց բարեաւնն զկնասրացն խնամատարն Խաչատուր վարդապետ և արհիսպիսկոպոսն, որ էր առաջ և հոգիս բանաւոր հոտի Ընտրեալ Չուղայոյ Ամենափրկիչ վանիցն. և հանճարեղ փիլիսոփայ և խնամատար քաջ Սիմէոն վարդապետն Չուղայեցի. և զՊապաստար վարդապետն և զՍահակ վարդապետն և զՓիլոթէոս վարդապետն. և տըրամանեաւն Չուղայեցիք էին ։ Եւ նա մեզատար ծառայ աշակերտակցայ տուցա, և առ առս արբուցս ուսոյ զամենայն որ ինչ կարն մեր էր, որ ինչ և գիտութիւն ողորմութեամբն Քրիստոսի և ազաթիւք տուցա ուսոյ այսպիսիս որ ունիմք ։ Զի՚ի յայն ժամանակն՚ի մինչ ամի տակաւին 500 Հարանց վարք ձեռամբ մերով՚ի տպագրատունն Խաչատուր վարդապետի ։

ԲՒ. Տպ. ի Պոլիս, 1721. «Գիրք որ կոչի Շարանց վարդ։ Եղև տպեցեալ և ի լոյս ածեալ, ի հպատակութեան մեծի լուսաւորչազգաց աթոռոյն էջմիածնի՝ առաւել Աստուածատրոյ արքային և աստուածազան հովուապետի և հանուրց Հայոց գիտողի-լանիւ և հոգևնական աշխատութեամբ երիցու արքայականից՝ առաւել Գրիգորի աստուածազան վարդապետի և պատրիարգի լուսաճաճանչ արբոյ քաղաքին Երուսաղեմի. և նորին հարազատի և արբոց անգլեաց անօրինականաց առաւել մերոյ էջմիածնայ տպատուորի առաւել Յովհաննիսի աստուածազան վարդապետի և վերատեսուչի մեծի մայրաքաղաքին Կոստանդինուպոլսի։ Ազգանունք և ծախիք ամենապատրաստեալ իշխանացն, ի ձեռն յորդորման վերոյիշեցեալ երիցու հարազատից արբոց անգլեացն Յիսուսի՝ և արբոց Յակովբեանց առաքելական աթոռոյն, և շիրմի արբոյն Յօհաննու Մկրտչին համահամ ծառայից, ընդ հովանեաւ քաղմամարգ և նորահնար եկեղեցւոյ արբուհւոյ Աստուածածնին։ Ի տպարանի կարապետի որգւոյ Աստուածատրոյ անարժան գպրի, և հանուրց եղբարցդ ծառայի։ Թիւ սկսման մատենիս ՌՁԿԹ. յառնիսի 1 ո։ Վերջաբանն ալ կ'ըսէ. «... Եղեւ աւարտումն տպեցման տորին ի թուականի փրկչին ՌՂՁՈԳին (փոխանակ ՌՂՁՈԲ) և արարչութեան հաճարտղաւթեան ԷՌՁԲ և ՁԻն, և ի թուականէ մերոյ Լուսաւորչին ՈԴՁԾԸին. իսկ ըստ թուոյն որով վարիմք ՌՁԷին։ ...Ցիշեցէք առ Տէր զքնորհակալ և զՏանձնաբռնին տիրացու Պազտասարն, որ է արբատգրիչ տպագրատանն այնորիկ յորում գիրս տպեցաւ. և զտոյն գիրըս եւս՝ նա արբատգրեաց բազում աշխատութեամբ ... Եւ զտպագրող աւուրս գըրքիս այսորիկ գտիրացու Աստուածատուրն», և այլն։

Գ. Տպ. «Վարդ արբոց հարանց և քաղաքավարութիւնք նոցին, ըստ կրկին թարգմանութեան նախնեաց»։ Հատոր Ա և Բ։ Վենետիկ, ի տպարանի արբոյն Ղազարու, 1855։

Յառաջաբանն կ'ըսէ. «... Զերկաւանեալ թարգմանութիւնս՝ որչափ ինչ աւուգել մարթացաք՝ ապացուք ապիսաւուք։ Զհնոյն՝ ոչ զամենայն առ թարգմանչաց եղեալ իշխեմք ասել. զի ի ի'ն նման և

Վկայասիրին գրիչ՝ ի վարան Ոնոփրիոսի։ Եւ ոչ խակ զամենայն՝ յաւելն գարուց աշխատասիրեան։ զի ամենից յերկար պատմութեանց անուն յերկամտիցէր արիանակս Ճառընտրաց գրեալ, որոյ կարգադրող Հանդիր Սոզոմեն Սալմինացոյ առաքինորդ, յայս առնէն առաջին և յուխտերորդ գարուն գանալ այնոցիկ. և գարձեալ յոմեոյ շարադրածոյն այլոց բազմաց՝ շատ խակ երեսի հնութիւն նոցին ... Ապա յայս կ թիւ՝ ի հնոց անուն սկիզբն ցվկայասիրին կան՝ ի նմա թարգմանութիւնք գոր առ հատարակ հին կոչիմք, թողեալ անորիշ թիւ և՝ ի միջին գարուց կայցեն՝ ի նմա և այլք, և թիւ ևրր և կամ ձյք ամանք, ջունելով ցարդ՝ ի ձեռին հատասոխ ուսուկք։ Արդ հատարուածոց այդ հինաւանդ թիւ ևրր և յուսմիկ՝ ի մի ամփոփեալ և յայլեալ ուրոյն հատարմանց գոր յիշեցաք, յայտ առնէ մեզ հատատուս յիշատակարան արիանակի երիկ հնոյ թարգմանութեան գանալ երրոս քառասուն և հինգ ամաք յառաջ՝ ի Ինւզանդիա ... յորմէ յայտնապէս ուսանիմ առ Լամբրոնացւով՝ ի մի հատարեալ գառ՝ ի հնոցն ցրիս երկասիրեալսն. և ցայն վայր այդ արիանակ էր՝ ի ձեռս ամենեցուն՝ գոր հին թարգմանութիւն կոչիմք, անխառն՝ ի յետին գերշաց. և ոչնով շարադրածոյն և կարգաւն և ամենայն հանդամանաց հատուածոյն այնոցիկ որ առ մեզ գատնին։ Զի յետ կարգելոյ զերկար պատմութիւնսն՝ ի սկիզբն մատանին, զնարատական ատացուածս հարցն և գմանր պատմութիւնսն գիւրաքանչիւր սխտից և առաքինութեանցն ընդ առկառութիւս գլխով ամփոփեալ էր ... Իսկ առ վերջին հիւրհիւցուածք, երր՝ ի ԺԴ գարս, երրն սկր ուսանողք գլխոյն Հիպն իւր թաֆիէր, գրագիտք Տամասկին՝ չգիտեմ ձյք ամանք, բազում ինչ հատարեցին՝ ի նորոյ. ... և այդ արիանակ և գոր երկրորդ թարգմանութիւն կոչիմք, որ և առաջարեալ՝ ի Ինւզանդիա (ՌՃԿԲ)։ ... Զամենայնն հատարեալ ամփոփեցաք՝ ի տան արիանակաց, որոց վերց երին հնոյ թարգմանութեանն, թէպէտ ոչ ամենայնին յամատար. և յայտնի թուականքն՝ ի նոսա ՀԿՋ, ՀՀԲ, ՊԿԲ, ՊՂՀ. խակ երկրորդ թարգմանութեանն չորք. և յայտնիքն ՌԿԴ, ՌՀՈ։

Հարթագունդ. Վիէննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1849.

Հարիւրեակք բարոյական խրատուց, յորս բովանդակին բարոյական առակք և զուարճալի պատմութիւնք. ի լոյս ընծայեցաւ ծախիւք Թանգարանին վերծանութեան որ ի Մխիթարեան Կոստանդնուպոլսոյ. Ց'Օրթագիւղ, ի տպարանի Պօղոսի Ապտալեանց, 1853.

*Հարսանիք մը, բանաստեղծական վիպասանութիւն. աշխատասիրեաց Ց. Բոլաս. Պոլիս, 1870.

*Հարս եւ սկեսուր. աշխատասիրուեցաւ Տէր Մարկոսեանէ. Թիֆլիզ, կեդրոնական գրավաճառանոց, 1881.

Հարցմանց գիրք. Տես Գրիգոր Տաթեւացի.

Հարցումն քերթողական և պատասխանի զքերականութենէն և զմասանց նորին. որ Թէպէտ տպագրեցաւ ընդ քերականութեան, բայց և ի փոքր գրոջ զատաբար եղև տպեցեալ, զի սխորժելի և գիւրին լիցի ուսանողաց պատանեաց կրնալ միշտ ի ծոցի իւրեանց. Ցամի տեառն ՌՀԱ. մայիսի երեսուն և. (Հատուած է ի Քերականութենէ Միխիթարայ արբայի).

Բ. Տպ. Վիէնեաիկ, 1759. «Հարցումն և պատասխանի ... յամի տեառն ՌՀԸԹ, յունիսի երեսուն» ի Վիէնեաիկ, ի տպ. Անտոնի Պօռթոլի. հրամանաւ մեծաւորաց և.

Հարցմունք եւ պատասխանի հայ եւ գաղղիարէն. «Թերթն յորմէ առեալ գրեցի է 341 էջ մատենին. Գանէ այլ եւս Թերթք ի նոյն մատենի գտանին ի վանքն Վենետիկայ. յորս են առարկայք խօսից նոյն Գայլիացւոյ ընդ Օաֆար վաճառականին ի վերայ տարբերութեամբ մտացն հասարակ լուսաւորչական և հռովմէական եկեղեցեաց. որով յայտնի

ինչ թէ մատնեան այն և խոտակոտրելութեան գազելա-
յուց ուրեմն ընդ Սաֆոյին՝ ի վերոյ գանազան ա-
տարկոյից »։ (Տէր Յովհաննեանց, Պատմ. Նոր Զու-
ղայի, Ա. 197)։

*Հացի Խնդիր, տղոյին վիպասանութիւն Պերճ
Պռշկանցի։ Թիֆլիզ, ի տպ. Համբարձումեայ Էդ-
իլեանց և ընկ. 1880։

Հաց Նահելոց. « Դիմք ազգիդ որ կոչի Հաց Նա-
հելոց, Եարապլնցիսկ՝ ի Յակոբոսէ արհիպիսկո-
պոսէ Եսմոխնցւոյ՝ ի փառս մեծին Աստուծոյ՝ քա-
ջին մեզաւորաց և փրկչին անզաւորաց, առ՝ ի յոգե-
յուն քազցել հոգւոց, և՝ ի փրկութիւն նեզաս-
կիր մարմնոց՝ ի կալանաւորութենէն իւրաւ՝ ի ՌԺՂ
Թուականին Հայոց։ Եւ սկեցեալ՝ ի հայրապետու-
թենէն սուսուծոսիքի արբոյ և մեծի սիսուոյն Էջ-
միածնի՝ անուան Յակոբոյ արբազնակատար կաթո-
ղիկոսին ամենայն Հայոց՝ շարաչիւռոզի գրքոյս ...
յամի անուան 1760, և Հայոց 1209. մայիսի ևսԹն. ՝ի
սպարանի Աստուածատուրի »։

Թէք 348. « Դիմք երկրորդ որ կոչի Գոհարան։
Զորում գան բանք գոհարականք և շնորհակալա-
կանք՝ մատուցանելիք Աստուծոյ բարերարին՝ յամե-
նից անձանց, և մանաւանդ յաղագս կեցուցիչ՝ ի նեզու-
թեան, Եարապլնցւոցք՝ ի նոյնոյ Յակոբոյ շնորհա-
փայլ վարդապետէ և յարհնոյ եպիսկոպոսէ Եսմո-
խնցւոյ։ Ի փառս Աստուծոյ և՝ ի յոգուս անձանց
հաւատացելոց, և առաւել սպասնցելոց՝ ի նեզու-
թենէն։ ՝ի ՌԺՂ Թուականիս մերում Հայկականի »։ Թէ-
շատագրութեան ի՛ասնդէ զանազան բարերարացն որ
ձեռնտուեղան այս գրոց սպարգրութեան։ « ... Մահ-
անուն Ավետարանի որդի Պետրոս, Աբգիմանեանց մահ-
անուն Յարութիւնի որդի Ղազարոս, և Ղուկիանոյ
մահանուն Պետրոսի որդի Աբրահամ՝ եաուն սպա-
գրել զսա ... և կամեցան զի ձրի բաշխեսցի սերոյզաց
գրքոյս »։ Ոսկիչ անդ մ՛ալ կ՛ըսէ. « Թիչնայիք և զկը-
կոսին հատուսպարիս և հատնելոյն՝ զաստուածոսոյց
և զաստուածսպրան վարդապետն ... զԱբրահամ
վարդապետն զմերսաստուսէն Զմիւռնիոյ, և զՄիհրն

վարդապետն զնայրապետն նուիրակն սրբոյ Գահին Էջմիածնի. որ գոլով հաւատարիմք վերհափառ հայրապետին՝ նոցա էր յանձնեցեալ գիրքս. լինել ապաքրօնեանն հոգածուք» ... :

Հաւատապատում, այն է Մանրամասնաբար քրիստոսական հաւատոյ, ի Մեծոյ Մագիստրոսէ Մոսկուա, ի տպ. Հայկական Ձեռնարկին արուեստից լերուաց տեառըն Լազարեանց, 1859.

Հաւաքումն քրիստոնէական պարտուց սրբոյ խորհրդոց, և պատուիրանաց եկեղեցւոյ. Աջխառատաբրուեցեամբ Տէր Սեղբեստրոս քահանայի Ծովհաննէսեան Նոր Ջուղայեցւոյ. ի տպարանի Ամենափրկչեան սրբոյ վանացն ի Նոր Ջուղա, 1880. Հրամանաւ Տէր Գրիգորիս սրբազան արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի սրբոյ Ամենափրկչեան վանացն:

Հաւատով խոստովանիմ աղօթք սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ.

1. Գառաբեդեան. «Աղօթք տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի, թարգմանեցեալ ի լեզուս լատինացւոց, գազղիացւոց և անգղիացւոց». Իվանգիեան, յամի 1780. Տես Դաւանութիւն հաւատոյ:

2. Երկնեզան. հայերէն և յունարէն: Ի Պատուա, 1690: Տես Թուղթ դաշանց:

3. Վենետեան. «Հաւատով խոստովանիմ աղօթք տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի վերլեզուեան. հայ, տաճկերէն, յունարէն, լատիներէն, իտալերէն, գազղիերէն: Ի Վենետիկ, ռՊՄ. ի վանս Ս. Ղազարու: Preces Sancti Nierses Armeniorum Patriarchæ Turcice, Græce, Latinæ, Italice et Gallice redditæ. Venetiis, 1810, in Insula S. Lazari.

4. Վենետեան. «Հաւատով խոստովանիմ աղօթք սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ». հայերէն, առանձնակ, լատիներէն, հունկարերէն, ռացերէն, գերմաներէն: Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1811:

5. Տաճկերէնեան, նոյն թուականաբար. հայերէն գրագրաւ, տաճկերէն՝ հայկական տառերով, յունա-

րէն աչխարհատար. լսանելրէն. խոսելրէն. գաղ-
ղիարէն. հայերէն աչխարհատար Իրանեխվանիոյ.
գերմաներէն. հունգարերէն. սերվիաներէն։

6. Տաճըչտրա լեզուով. հայերէն գրաբար.
հայերէն աչխարհատար Իրանեխվանիոյ. տաճկերէն
հայկական տառեր. յունարէն աչխարհատար. լա-
տիներէն. խոսելրէն. գաղղիարէն. անգղիարէն. գեր-
մաներէն. հունգարերէն. սերվիաներէն. հոլանտե-
րէն. ռուսերէն. գաղմատերէն։ Վիեննեխ. Ս. Ղա-
զար. 1815։

7. Վէլսասան լեզուով. հայերէն գրաբար. հայե-
րէն աչխարհատար քոս արեւելեայց. յունարէն գրա-
բար. յունարէն աչխարհատար. լատիներէն. խոսե-
լրէն. գաղղիարէն. ռուսերէն. գերմաներէն.
անգղիարէն. հոլանտերէն. գաղմատերէն. սերվիա-
ներէն. հունգարերէն. տաճկերէն հայկական տա-
ռեր. թամարերէն՝ նոյնպէս հայկական տառեր։
Վիեննեխ. Ս. Ղազար. 1818։

8. Բասանէրրա լեզուեան. հայերէն գրաբար.
հայերէն աչխարհատար քոս արեւելեայց. յունարէն
գրաբար. յունարէն աչխարհատար. լատիներէն. խ-
ոսելրէն. գաղղիարէն. ռուսերէն. գերմաներէն.
հոլանտերէն. անգղիարէն. խոլանգերէն. ռուսերէն.
պոլոնիարէն. գաղմատերէն. սերվիաներէն. հուն-
գարերէն. տաճկերէն. պարսկերէն. արաբերէն. եբ-
րայերէն. քաղդեարէն. ասորերէն. վրացերէն։
Վիեննեխ. Ս. Ղազար. 1823։

9. Բասանէրրա լեզուեան. հայերէն. յունարէն.
լատիներէն. խոսելրէն. գաղղիարէն. ռուսերէն.
գերմաներէն. հոլանտերէն. սուէտերէն. անգղիա-
րէն. խոլանտերէն. ռուսերէն. պոլոնիարէն. գաղ-
մատերէն. հունգարերէն. վրացերէն. նեմեվացե-
րէն. տաճկերէն. պարսկերէն. արաբերէն. ասորե-
րէն. հրայեցերէն. քաղդեարէն. սինեարէն։ Վի-
ենեխ. Ս. Ղազար. 1837։

Preces Sancti Nersetis Clajensis Armenorum patriarchæ triginta tribus linguis editæ. Venetiis, in Insula Sancti Lazari, 1862. Հայ. յուն. լատ. խոսլակեան. գաղղիացի. ռուսեան. գերմեան. հո-
լանտացի. գանխացի. սուէտ. անգղիացի. խոլանգ.

ռուս, լեհ, սերվիացի, վալաք, լուսիտան, հունգար, իսլանդ, կրեօլյան, կելտ, գազմատացի, վրացի, Թեովպացի, պարսիկ, արաբ, տաճիկ, հնդրայեցի, սաղթ, քազգեացի, սինհացի, մալայեցի և մալաբարեան լեզուներով։

Կրկին տպագրեալ նոյն լեզուներով ի 1872։

Preces Sancti Nersetis Clajensis Armenorum patriarcha triginta sixta linguis editæ. Venetiis, in Insula S. Lazari, 1882.

Այս տպագրութեան մէջ նախընթաց երեսուն ու երկք լեզուներուն վրայ աւելցած են պատք, հին ասորեական և սանսքրիտ լեզուներ։

Ղազարեան աղօթք Ներսիսի արդարոյ կաթուղիկոսի Հայոց, տպագրեալ երկուասան լեզուաք ի Մոսկով, 1830։

Աղօթք տեսան Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի, Թարգմանեցեալ ի հայկական լեզուէ ի ռուսաց բարբառ։ ի Սանկտ-Պետերբուրգ, 1786։

*Հաւատոց հիմունքն ու քանոնները, գազզ. հայերէն. կ. Պոլիս, ի տպ. սրբոյն Բենեդիկտոսի, 1849։

*Հաւաքաճոյ հայկական ասացուածոց ի պէտս նորավարժ ուսանողաց։ Ծօրինեց Համբարձում Ա. լամաձեան։ կ. Պոլիս, 1862։

Հաւաքաճոյ յընտիր մատենագրաց։ Խմբագրեաց Թորոս Նպլպարեան ի պէտս ազգային վարժարանաց։ Խաչիւզ Պոլսոյ, Տպ. Ն. Շահնազարեանց, 1871։

Հաւաքումն աստուածային վկայութեանց յաղագս ամենայն ուսմանց քրիստոնէական հաւատոյ, ժողովեալ ի սուրբ գրոց, և յօրինեալ ըստ կարգի Հրահանգի քրիստոնէական վարդապետութեան սր տպեցաւ ի Տփխիս, յամին 1825։ ի Շուշի, 1829։

*Հաւաքումն բրոթեսդանդ ըսուած քրիստո-

նէից գործեաց հաւատոյ գաւանութեանց և քրիստոնէականաց։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուլիելմոսի Կրիչիխեի, 1846։

*Հաւատումն վկայութեանց սուրբ գրոց։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուլիելմոսի Կրիչիխեի, 1849։

Հաւատումն վկայութեանց սուրբ գրոց։ Նոր Եոըք, 1853։

Հիպիրէն, առաջին կանոն Սարդեսի. այլևայլ անգամ ու զանազան անգուանք տպագրուած։

Հնեռւմ ապստիլ. Պատմութիւն Թաթարաց շարադրեալ ՚ի Հնեմոյ Ապտեան ՚ի կարգէ Պահմանդարանց։ Ցնգեալ ՚ի լատին արիւնակէ ՚ի հայ բարբառ ՚ի ձեռն Հ. Մկրտիչ Ամատակոլ վարդապետի Աղթամարայ։ Ի վենետիկ ՚ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. յամին 1842. ՌՄՂԲ։ Թարգմանչին բան առ վերծանողս վասն հայկական թարգմանութեանն։

« Վենգիկ ևն այս գիպք բարեպաշտ և արքայական իշխանիս Հնեմոյ անուան Կոսիկոսոյ ՚ի Կիւխիա, ազգակից Թագաւորացն մերոց Հնեռւմեանց. զի յետ արքունի և պատերազմական մարզից ինքնակամ հրաժարեալ յաշխարհէն գնոյ ՚ի Կիպրոս և անդ կրանաւորի առ Փրանկիսկեան միաձառնս, առանձնով և զբարբառ գաղղիական. և ՚ի գիմել ևս բուռ յարեմնուստ, ՚ի խնդրոյ այլոց դրնաց զպատմութիւն Թաթարոց հանգերձ աշխարհագրական անդրկութեամբք զարևելեան Թագաւորութեանց ժամանակին։ Վասն հայերէն բնագրի չիք յիշատակ. այլ ոտիկս և գիտից գիտիցն խոսել ՚ի լեզուս գաղղիոյն, այնուհետև թարգմանեալ խնդրոցին և հարեմտի գրագրիսկան գրութիւնն. և Թուի յատկանալ ինչ ինչ յիւրմէ, առանց Թարգմանչացս և ՚ի լատինական։ Եւ ահա ՚ի լատին արիւնակէ անտի անկեալ ՚ի մեր ձեռս՝ իւիք իւիք վրիպակք և անհարթ ոճով. Թարգմանչացդ ներեսցի ևս. մեք կեաց ուրուք հայկական լեզուաս, զի մի անյիշատակ ձեռացէ յազգիս։ Մեծի գործ գիտից հայկաբանութիւն ինչ ևորին Հնեմոյ պատմչի, զոր և յաւարտ պատ-

մուխեանն տպագրուեր։ Սա ինքն Հեթումայ գոյն գիտուխիւնս զանձնէ ի կարգի պատմագրուխեան, ... խառն ընդ բանս գազիացի դրչի։ Եւ մեզ լսոխն օրինակագրի է և պատուաստ առաքիկայ յառաջաբանիս.

« Այն ինչ գիտաս Հեթումայ, որ ինչ Մարկոսի Պոզոսի Վենետկեցւոյ. վասն զի երկաքանչիւրն նոխ զգիրս նուր շարագրեաց ի բնիկ լեզու, նա խառնրեն՝ սա գազիներէն. Ցետոյ որպէս այն գար ոչ ինչ պիղ վարէր՝ բայց զբարբարոսական ոճ, երկաքանչիւրն իսկ զանոնք և զանհարթ թարգմանիչ գտեալ, անշուք ոճով առաւն լսոխն ընթերցողաց ... ։

« Հեթումն այս երբ հայազգի՝ յորդուն զարմանալ. այլ զպետառաւորհմուխիւն նուր յոչինչ համարեալ ի Քրիստոս, և արհամարհեալ զաշխարհ և զոր ինչ յաշխարհի են, զփոյնակեաց ընտրեաց կեանս ... իսկ թարգմանիչ նորա եղև Ներկոլայոս Սալիոնի, որ ի հրամանէ ծայրագոյն քահանայապետին Կղեմեայ հինգերորդի ի քաղաքն Պիկգաւիոյ նոխ զայս գիրս գազիարէն գրեաց, որպէս և զիարգ թելագրեցաւ նմա ի Հեթմայ, և ապա ի լսոխն վերածեաց զսա կարի յաղի տեառն 1307 » ։

Hoython (ou Aithon, Haithon, et ici Haycon). LHytoire merueilleuse Plaisant et recreatiue du grand Empereur de Tartarie seigneur des Tartres nome le grand Can contenant six liures ou parties : Dont le Premier traicte des singularitez et conditions des xiiii. Royaulmes de Asye subiectz audict grand Chan. Le second parle des empereurs qui depuis Lincarnation nostre seigneur et encore a psent regnent en Asie. Et aussi dont premier proceda le nom de grand Chan Et la seigneurie des Tartres, Et coment. Le tiers descripte qlle chose on doibt faire auant que commencer la guerre. Le quart parle du voyaige q fist vng Religieux des freres pscheurs allant par le commandement oultre mer prescher les mescreans. Et sont en ceste partie contenux les royaulmes, Les gens, Les prouinces, Les loix, Les sectes, Les heresies, Et les nouvelles que le dit frere trouua en parties dorient.

Le cinqesme contient coment vng aultre religieux des freres mineurs alla oultre mer pour prescher les infidelles, Et fust, jusques en la terre prebstre Can ou il vit plusieurs aultres choses fort admirables, et dignes de grand memoire, come il racompte cy dedans. Le sixiesme parle du pays de surye, et des villes sur mer degipte, du desert du mont de Synay, darabe, Et des sainctz lieux que sont entre le fleuue Jourdain et Hierusalem, Et signament des choses monstreuses quil a veues selon la diuersite des pays, contrees et regions. Et plusieurs aultres choses come on pourra veoir par la table ci apres. Auec Preuilege. On les vend a Paris, en la rue neufue nostre dame, a lenseigne S. Nicolas et au pallays ... pour Jehan. s. denys.

Cy finist lhistoire merueilleuse. Imprimée nouvellement a Paris En Lan mil cinq cens vingt et ix, le quinziesme iour du mois Dapuril pour Jehan sainct denys libraire. (Pet. in-fol. goth. de 4 ff. prelim. et lxxxij ff. de texte, à longues lignes, avec plusieurs gravures sur bois).

Le titre ci-dessus porte la marque que nous avons donnée, (tome II, col. 1373). Il fait suffisamment connaître le contenu de ce livre rare, mais ne donne ni le nom de l'auteur, ni celui du traducteur, et c'est ce qui nous engage à rapporter le passage suivant, qui se lit au premier f. du texte : « ... Et fut ce traicte premierement faict en latin par tres noble et tres hault homme monsieur Aycone seigneur de Courcy chcualier et nepueu du roy dArmenie la grande, lequel aycone apres ce quil eut longtemps suiuy les armes auec son oncle et veu presentement toutes les choses que il racompte en cest liure se rendit en lordre de Premonstre moyce blanc au royaulme de Chipre en labaye de lepiphanie en laquelle il fist cest liure comme dit est, puis lan de grace mil trois cent et dix Et fut ce liure translaté du latin en francoys par frere Iehan de longdit ne de Ippre moyne de labbaye de sainct Bertin en sainct O-

mer de lordre de sainct Benoist de leuesche de Therouenne en lan de lincarnation nostre seigneur mil trois cent cinquante et vng ».

Sensuyent les fleurs des histoires de la terre Dorient; compillees par frere Hayton seigneur du Cort: et cousin germain du roy Darmenie par le comandement du pape: et sont diuisees en v parties. La premiere partye contient la situation des royaulmes Dorient. La II parle des seigneurs que en Orient ont regne depuis lincarnation de nostre seigneur. La III partie parle des tartarins. La IIII parle des sarrazins et des Turcz depuis le premier iusques aux presens que ont conqueste Rhodes hongrye et dernierement assailli Autriche. La v parle de Sophy roy de Perse Et du prince Tamburlan. XVII (cah.). On les vend à Paris par Philppe le noir. (Au recto du dernier f.) Cy finyst lhystoire de Tamburlan, nouuellement imprimes à Paris (sans date); pet. in-4, goth. de 4 ff. prelim. et lxx 4 chiff. à 2 col. avec fig. en bois, sign. A.-R. avec la marque de Ph. le Noir, au verso du dernier.

Même ouvrage que le précédent, mais d'une autre traduction, ou au moins avec un changement de rédaction et des augmentations. — On y lit un prologue qui n'est pas dans l'édition de 1529.

Autre edition. Paris, en la rue neufe nostre Dame, (à la fin): Cy finist lhystoire de Tamburlan. Nouuellement imprimee a Paris. xvij (cahiers) in-4. goth. à 2 col.... grav. sur bois.

Fleurs (les) des histoires de la terre d'Oriens, divisée en 5 parties; la première traite de la situation des royaumes d'Orient; la seconde, des seigneurs qui ont regné en Orient depuis l'incarnation de N. S.; la troisième, des Tartarins; la quatrième, des Sarrasins et des Turcs; la cinquième, de Sophy, roy de Perse. Lyon, Benoist Rigaud.

Cet ouvrage est le même que le précédent, mais retouché dans le style.

Le livre intitulé : *L'histoire du grand empereur de Tartarie*, et celui qui a pour titre : *Les fleurs des histoires* ... proviennent l'un et l'autre d'une même source, savoir : de l'Histoire d'Orient, écrite en français par Nicolas de Salcon, Salcoin ou Salconi, (mais point Falcon), d'après les mémoires de frère Haython de Courcy, cousin du roi d'Arménie, lequel ouvrage a été traduit en latin par le même Salcon, en 1307, au mois d'août. Cette traduction latine fut imprimée pour la première fois sous le titre de : *Liber historiarum partium Orientis, Haythone autore* (edente Monrado Molthero); Hagauom; per Ioh. Seclerium), 1529. ... Elle a été reimprimée dans le recueil intitulé : *Novus Orbis;* et ensuite à Helmestadt, en 1585, in-4, avec : *Marci Pauli Veneti Itinerarium*, et fragmentum *e Speculo* Vincenti Beluacencis ejusdem argumenti, par les soins de Reinecceius; enfin, en dernier lieu, sous cet autre titre : *Historia Orientalis quæ de Tartaris inscribitur*, par les soins d'André Muller, avec la traduction latine de Marc-Paul, édition de Cologne, 1671, in-4; et c'est d'après cette dernière édition qu'a été faite la traduction française qu'on a insérée dans le second volume du *Recueil des voyages en Asie*, publié à la Haye, en 1735, in-4.

Il existe une traduction anglaise de l'ouvrage d'Haython, sous le titre de *Lytell Cronycle*, et qu'on attribue à Alex. Barclay; elle a été imprimé à Londres par Rich. Pynson, sans date (vers 1520 ou 1530), de format in-fol.; Biblioth. heber., I, 3461, et Biblioth. grenvil., p. 306, et surtout, Ames, édit. de Dibdin, II, p. 563-65, où l'on trouve des détails curieux sur cette chronique traduite du français en anglais, et par exemple ce passage de la souscription placée au f. G. 3 : « Hese endet y boke of thistoris of thorient parites copyled by ... frere Hayton ... which boke G. Nicholas Falcon, writ first in french as y frere Hayton said with his mouth, without any note or example et out of frenche jhahue translated in latyn, for our

holy father y pope. In the yare of our lord god. M. CCC. VIII in the moneth of August. Deo gratias ».

Relation des Voyages en Tartarie de frère Guillaume de Rubruquis, fr. Jean de Plan Carpin, fr. Ascelin, et autres religieux de St. François et de St. Dominique, qui y furent envoyés par le pape Innocent VI, et le roy St. Louys (extrait du latin); plus un traité des Tartares et de leur origine, mœurs, religion ... avec un abrégé de l'histoire des Sarrasins et des Mahometans ... le tout recueilly par Pierre Bergeron. Paris, L. de Heugueuville, 1634. (Brunet, *Manuel de Bibliographie*).

Louis de Backer, L'Extrême Orient au moyen âge. Paris, 1877.

Historia delle parti dell'Oriente, e del passaggio alla Terra Santa, discritta fedelmente da Haitone monaco armeno, parente del Re d'Armenia, Premonstratense.

(Historia degli Imperatori Greci ... Con l'Historia delle parti dell'Oriente, scritta da Haithone, parente del Re d'Armenia. Tradotti in lingua italiana da M. Joseppe Horologgi. In Venetia, appresso Vincenzo Valgrisi. M. D. LXII).

Queste sono le historie delle parti di Oriente, scritte in brevità da F. Haitone, signor de Curchi, et parente del Re di Armenia; le quali, io Nicolao Salconi di ordine del Sommo Pontefice, et Signor nostro Clemente V, scrissi primamente in lingua Francese a Poitto, dettandole l'istesso F. Haitone di sua propria bocca, senza alcuna nota, ouero essemplare, et di lingua Francese le ho poi trasportate nella lingua Latina del MCCCVII, del mese di Agosto.

Hayton, tradotto in Italiano. (Nella Collezione di Ramusio). Tomo II, 1583.

Յառնելովակզբունքիմէնք երկրագրելս և մեզ առաջ կարծ՛ի կարծիս հաւաքելոյ՛ի գանազան պատմութիւնս հինգ քառակ և սաստիկ. շարադրելոյ պարտն Հեթմոյ տեառն Կոռիկոսոյ. և արար զայս բանիւ՛ի

Թումն Հայոց Եպս. և յամի մարգարէութեան Տեառն ՈՂՀ։

Chronographie de Héthoum, seigneur de Gorigos, ouvrage inédit du moine Haïton, auteur de l'Histoire des Tartars; traduite pour la première fois sur le texte arménien de l'édition de Venise, par V. Langlois. (*Revue de l'Orient*, 1863. Tome v, pag. 103-114.

Table chronologique de Héthoum, comte de Gorigos. Dans le *Recueil des Croisades - Dulaurier.* Tome I, pag. 471-490. Ընագիր, Թարգմանութիւն և ծանոթութիւն։

*Հեղինէ կամ Գազանիք մը ի Կոստանդնուպոլիս։ Տէր և հրատարակիչ Մ. Յ. Զալտման։ Կ. Պոլիս, 1869։

*Հեղինէ կամ Որբ օրիորդ մը ատուպանաց գերդաստանի մէջ. Թարգմ. Մխիթ. ուխտէ։ Վիէննա, տպ. Մխիթ. 1863։

*Հնարիադա կամ Անառակ հնիան մը պատմութիւնը։ Հնդ. Լաւքանս Սպէնս. Թարգմանեց Աբրահամ Հայկունի։ Կ. Պոլիս, 1864։

*Հնոփիկոս, Բարոյական պատմութիւն. Հնդ. Էզոպեանէ։ Պատշիրակեալ Թարգմանեց Գարբիել Ագաթեան։ Կ. Պոլիս, 1854։ Երեսապէմ, ի տպ. սրբոց Յակոբեանց, 1861։

*Հնոփիկոս եւ Մարիամ, վէպ կրթական աշխարհիկ բնագրաւ։ Երեսապէմ, ի տպ. սրբոց Յակոբեանց։

Հոտազօտութիւն ի յազգս ինդրոյն այնորիկ թէ արդեօք գնացեալ էցեն առաքեալն Պետրոս յատակերութիւն ի Հռոմ, ի պաշտպանութիւն գրոյն Տէր Յովհան Վանանդեցի վարժապետ քահանայի Չմշկածնոյ Մխիթարեան։ Երկասիրութիւն Մխիթարեան Առաքելոմանեան։ Գործ Իդէ ի

1858 տպ. ՚ի Կոստանդնուպոլիս ՚ի Սամաթիա։ Կոստանդնուպոլիս, Գործարան Զարդարեան, 1871։

*Հետազօտութիւն տօմարական վրիպակաց ՚ի Տէր երեմիա քահանայէ Խոսրեվեցի։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհ. Մխ-հէնթեանեան, 1864։

*Հետվիճի երդումը։ Հեղինակութիւն Ամեաք Աչար. Թարգմանեց Գ. Մոնթեան։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1876։

Հերքումն անիրաւ զրպարտութեանց, և արդեօք առ ընդհանուր ազգային ժողովը։ ?

Հերքումն գրախնդիր վայրաբանութեանց ոմանց մերազնեայց սկսեալ առաջին անձանց։ Ցորինեալ ՚ի Մատթէոս կաթուղիկոսէ ամենայն Հայոց ՚ի սուրբ էջմիածին. տպագրեալ ՚ի Մոսկուա։

Հերքումն կարծեաց գնալոց սրբոյն Պետրոսի ՚ի Հռոմ, զոր գրեալ է Տէր Ցովհան գիանա-կան քահանայն Մխրզայեան Վանանդեցի, բազմաբ-գիւն վարժապետն Մեսրոպեան վարժարանի։ Զմիւռ-նիա, տպ. եղբարց Տէտէեան, 1853։

*Հերքումն Մասին լրագրոյն՝ Պապութիւն և Մե-խիթարեանք յոգուածոյն, և ուղղափառ վարգապե-տութիւն Հռովմէական սուրբ եկեղեցւոյ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. սրբոյն Բենեդիկտոսի, 1854։

*Հերքումն մոլար դրութեան Ազնակման, Խոս-տովանութեան եւ Ապաշխարութեան։ Զմիւռ-նիա, ՚ի տպ. Թումբէլ կրէքֆրէթ, 1852։

Հէքիմեան Սրապիոն։ Քնարուռաժք, տաղք և Թատերգութիւնք։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհ. Մխ-հէնթեան, 1853։

— Ցուշիահն, Գոմալա, Պաղտ և Վիրգինիա։ Կ. Պոլիս, Ա. Համազգայնի տպ. 1864։

Հիմնադիր քրիստոնէական հասարակ Հայաստանի և պահպանող ջոյն ցասքրն Պրիգոր Պարթեւ, և նորին յաշորդ կաթողիկոսանք մինչև ցամենքորդ Յովհաննէս կարգեցեալ: Տեառ Աստուածբնեան կաթողիկէ Էջմիածնի և հինգ գաւառացն Այրարատայ: Շտեմ Ա. 140–238:

Հիմնական կանոնք Մխիթարեան սուրբն Վիեննայ: Մեծի քաղաքապետին Պիոսի Թ. հրովարտակ հաստատեալ և հիմնական կանոնաց Մխիթարեան սուրբն Վիեննայ: ի Վիեննա, ի վանս Պաչատան Ս. Աստուածածնի, 1851:

Pii IX Pontificis Optimi Maximi regularum fundamentalium Congregationis Mechitaristicæ Vindobonensis approbatio. Viennæ, typis Congregationis Mechitaristicæ, 1852.

*Հիմնական տարբերութիւնք Հաւատոյ ուղղափառական եկեղեցւոց գաւանեալ ու վարդապետեալ մեջ: Գրեց Հ. Յովհէփ Վ. Պահլաւունի ի Մխիթ. սուրբն: Կ. Պոլիս, Արեւելեան Հայոց տպարան, 1862:

Հիմն սուգաբնեան. «Գիրք որ կոչի Հիմն սուգաբնեան. հաւաքեցեալ յաւետիս բանասիրէ ի վասն Աստուծոյ և ի յոգուս ազգատիցն. և բանեալ յերից մատենից: Առն Առաքինի: Տպագրեցեալ ... յամի տեառն 1783, ի կաթողիկոսութեան ի Տ. Ղուկաս Կաթողիկոսէ ... Յիշատակարանն ի՛ջակ. «... Յիշեցէք ... զիրկոտասան աւետիս Հանգիպ հոգեւոր և մարմնաւոր ծնողդ և ամենայն արեանատոհմ ազգատոհմ ազգս, որ համակամութեամբ տպագրեցաք զսա»:

*Հինն Աստուած. Գոնբատ Պօշանեանի ժամանակակից վէպ. Թարգմանեալ գերմանական բնագրէն: Վիեննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1872:

*Հին կաթոլիկութեան պատմութիւն, Ս. Վ. Խաչատրեանց: Ներսիսեան, ի տպ. առաքելական ազգաց սրբոց Յակոբեանց, 1878:

Հին պատմութիւն. Թարգմանեց Ագեքսանդր Մագերով. Թիֆղոսիս, 'ի տպար. Յովհաննան ու. ստուձաբանի տպչին Հայոց, 1860։

Հիսարեան (Ց. Մ.)։ Տես
Բանասէր։
Դիւան։
Կարճառօտ կենսագրութիւն մեծին Նաբուլէոնի։
Ներուն գործակատարաց աշխարհի։

*Հիւանդութեանց առջեւն առնելու կերպ։ Վիեննայիկ. Ո. Ղազար. 1866։

Հիւկոյ Վիքթոր.
Ներքնատուն փարիզի. (Փարիզի մայր եկեղեցին)։ Թարգմանեց Տիրան Թերզեան։
Ներքնատուն փարիզի. Թարգմանեաց Մեսրովպ Նուպարեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տիւտեան, 1871։
Կիսիատոս 'ի վատիկան. Թարգմանութիւն Ս. Հէքիմեանի. Պոլիս, 1871։
Անձկոյ, Թատերգութիւն. Թարգմանեց **։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տիւտեան եղբարց 1863։
Թշուառք (Լէ Միզերապլը) ատան հատորի բաժնուած։ Գաղղիարէն բնագրէն Թարգմանեց Գրիգոր Չիլինկիրեան։ Տէր և Հրատարակիչ Ճարտութիւն Տիւտեան. Զմիւռն. 'ի տպ. Տիւտեան եղբարց, 1868։

Հիւսեակ բարեբանութեանց սրբոյ Ասուածածնին. Ժողովեալ հաւաքմամբ 'ի բանից վարդապետաց, յօրինեալ 'ի Հ. Մատթէոս գաւառացի վարդապետէ Եւդոկիացւոյ, միոյ յառաջին աշակերտացն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ և առաջնոյ սրբոյին։ Տպեալ արդեամբք և գոյիւք բարեպաշտան Ճահրիմանեանց երկրագործ եղբարց, Բաբրտզամեան պարոն Յովհաննէսին և պարոն Զաքարին, յոգուստ առաքինասէր մանկանց եկեղեցւոյ, 'ի փառս մեծին Աստուծոյ 'ի պատիւ առաքելոյ Կուսին ... Ցամի տեառն 1775, տպրիլի 20, 'ի Վիեննայիկ, 'ի տպ. Դիմաբերեալ Թէոդոսեանց»։ Եէջ 107. «Նորին վար-

պահեմ առոյգակ, առան բանք գովեսից և հոյ-
ցաւածոց առ աստուածատուչսն առաքս Քովսէփ։ Յի-
շատակս մեծամեծ ընդհոյն որ պարգեւալք եղեն
նմա յԱստուծոյ »։

*Հայսմաւիրկ, պարզիր ընդհանուր տզգայնի աս-
տուածբանեան և պատմականեան, հրատարա-
կեալ ի Մխիթարեանց Վենետկոյ։ Մասիս։ ի տպ.
Հայկական Ճեմարանին եղբարց Մխիթարեանց տրեհ-
լեան ընկուզ, 1858—1861։

Հիւսուածք բանից նահանգի պատմագրաց Հայոց։
Պատմութիւն ժամանակաց միջոցաւն ի Հայս։ Մաս առաջին։ Վիճհիրչատուհ — Վահան Մամիկոնեան։ Երեսհիւսեալ ի Կ. Կաստանեանց։ Պիտի առաջին։ Վիէննա, 1877։ ... Տպագրեալ ժա-
ռանգիւք մխիթարեան Միքայէլ Սարգսեանց Տ. Սահա-
կեանց։ Buchdruckerei von W. Heinrich in Wien.

Հիւսուածք. Հայոց հին պատմագրեաց բառից։ Հայոց միջոցաւնեաց ժամանակաւոյ պատմութիւնք։ Առաջին մասն Վիճհիրչատուհ — Վահան Մամիկոնեան։ Երեսհիւսեալ ի Կ. Կաստանեանց։ Պիտի երկրորդ։ Վիէննա, 1877։

Հիւսուածք. Հայոց միջոցաւնեաց պատմութեան առաջին մասն հանուր յառաջաբան ժամանակագրութեանք, ժամանակագրութիւն և պատմական հատուածք։ Կ. Կաստանեանց։ Պիտի երրորդ։ Վիէննա, 1877։

Հիւբմիւզ (Գեորգ արքեպիսկոպոս)։ Տես
Գոհարդեան։
Կեսարիոյ յիշատակարան։
Պոլիկարպոս վկայ։
Ոսկեան Հնախօսութիւն։

Հիւբմիւզ (Եղուարդ արքեպիսկոպոս)։ Տես
Աստուածաբանութիւն բարոյա-
կան։
Աստուածաբանութիւն տեսական։
Աստուածասէր։
Արիստոդեմ։

Աքսորականք։
✓ Բանաստեղծութեան արուեստ։
Բեւիսարայ արկածք։
Բեմասացութիւնք։
Բուբաստանք։
✓ Դիցաբանութիւն։
Ջբօսարան տօնից։
Չովիւ հոգեւոր։
Չուր աստուածային սիրոյ։
Ձարտասանութիւն առձեռն։
Մանճոնի, Թօսեցեալք։
Մաղթանք չափաւ։
Մեծասքանչ սրբազան Թատր
երգութիւնք։
Մերովպէ։
Ճոքայ գիրք։
Նումա Պոմպիլիոս։
Ուղեւորութիւն Անաքարսեայ։
Պօղ եւ Վիրգինի։
Ռասինի երգք ի կրօնս։
Ռոլենի Հնախօսութիւն։
Վիրգիլեայ Ենիական։
» Հովուերգութիւնք։
✓ Վրուրի Առակք։
Տակիտոս։
Տելեմաքայ արկածք։
Փեդրա։
Փեդրոսի առակք։
Քերթուածք։
Օրինութիւնք։

*Չիւանդամոց, Փանոսեան եւ Թաուն ժողով։ կ. Պոլիս, տպ. Արտեան, 1868։

*Չմտութիւն մանկանց, ի պէտս աշխուժացման մանկան Տիրանայ Աբեղեանեան. ի Չ. Մխիթարեան Վ. Բժշկեան, ի Մխիթարեան ուխտէն. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818, 1832, 1850։

*Չնախօսութիւնք ի վերայ հայկական հնութա

նոսա Թեման, Մկրտչի Լիմն. Գազիեաբնակ Թարգմանեց Յովհաննէս Գրասս. Տէրեանց։ Կ. Պոլիս։ Ի տպ. Տէրեանց. 1877։

Ընախօսութիւն աշխարհագրական Հայաստանեայց աշխարհին Տեառն Հ. Ղուկաս Ամատունի վարդապետի Խրիմեան. տպագրեալ յառաջ նորգրութեան Տեառն Սուքիասեայ վարդապետի Ամասիացւոյն տպարանին Սիւնեաց և ընդհանրական տպչի Մխիթարեան ուխտին. տպագեալք և ծախիք առատաձեռնակք կարնեցի Երանուհի աիկնոջ' կողակցի Մանուկ ազգի մահտեսի Առաքելեան (Հատորք երկք)։ Ի Վենետիկ. Ի տպ. տպչին Պ. Պ. ՈՒ. յամի 1835. ՌՄՀԴ։

ա. Անուն Հայաստանեաց։ բ. Դիրք Հայաստանեաց։ գ. Տարածութիւն Հայաստանեաց։ դ. Օդ Հայաստանեաց։ ե. Լերինք Հայաստանեաց։ զ. Գետք Հայաստանեաց։ է. Ինդք Հայաստանեաց։ ը. Վտառականութիւն Հայաստանեաց։ թ. Ինակիչք Հայաստանեաց։ ժ. Բազմամարդութիւն և տեղաւորութիւն Հայաստանեաց։ ժա. Անդք և պատմութիւն Հայաստանեաց։ ժբ. Կառավարութիւն Հայաստանեաց։ ժգ. Դրամ, Նշանք և Վիճակութիւնք Հայաստանեաց։ ժդ. Զինուորութիւն Հայաստանեաց։ ժե. Առևտրութիւնք Հայաստանեաց։ ժզ. Օրինք Հայաստանեաց։ ժէ. Բարք Հայաստանեաց։ ժը. Լեզու Հայաստանեաց։ ժթ. Դպրութիւնք և արուեստք Հայաստանեաց։ ի. Կրօն Հայաստանեաց։ իա. Եկեղեցական կարգաւորութիւնք Հայաստանեաց։ իբ. Բաժանումն Հայաստանեաց։ իգ. Աշխարհագիրք Հայաստանեաց։

*Ընախօսութիւն Հայաստանեայց համառօտ. տպ. ի Հ. Մանուկ Վ. Գալֆեան ի Մխիթարեան ուխտին Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1855։

*Ընախօսութիւն հանդարտ, համարումնութեան նախնի պետութեանց որ յետոյ անկան ընդ տէրութեամբ Հռովմայեցւոց. ի Յովհաննէ Պրուտցւոյ Տէր-Վարդապետեան Զմմռնացւոյ. ի պէտս գրասիրողաց հանդարտ յաշխարհիկ լեզու։ ի հա-

տանգնուպոլիս, ի տպար. Յովհաննու Մխիթարեան, 1846։

Հնախօսութիւն։ Տես Ռոլէն։

*Հնութիւնք հայրենեաց ի գաւառին երնջակու աշխատասիրութեամբ Արիստակէս վարդապետի Սեդրակեանց։ Վաղարշապատ, ի տպ. Ս. Էջմիածնի, 1872։

Հնոց եւ նորոց. Պատմութիւն վասն Դաւթի եւ Մովսիսի Խորենացւոյ։ Թուղթ Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյն առ Տիտոս։ Օրինակք յիշատակարանաց։ Դատաստան արքոց Սուքիասեանց։ Ցուցակ ձեռագրի մատենից։ Հրատարակեաց Գաբրիէլ Վ. Սրուանձտեանց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ե. Մ. Տնտեսեան, 1874։

Հոգելից պտուղ՝ քաղեալ ի մեկնութենէ ազգիցս՝ խաչակնքելոյ, սէրուձանական, և ազնուատեսութեան։ Ողեալ յառաւաւտիճ տուից և ի բանից արքոց հարց։ Աշխատասիրութեամբ Հ. Պօղոսի Տէվրիչեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ ի Լիբանանեան կարգէ արքոյն Աստուծոյ մեծի, 1816, ՌՄԿԹ։ Ի Հռոմ, ի տպ. տուրբ Ժողովոյն տարածութեան հաւատոյ։ Հրատարակ մեծաւորաց։

Հոգեշահ գիրք. « Գրքուկս կոչեցեալ Հոգեշահ, յերկուց ձեռից արքոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին Յունգրիանգեայ գրքոյ յերբորդ և ի չորրորդ ձառից տառնատարեալ ի Յակոբ պատրիարքէ Կոստանդնուպոլսոյ. ի շահ և յօգուտ կատարելութեան հինաց ցանկացողաց։ Տպեցեալ արդեամբք հայրապատիս տիրացու Գոստաբ Սեբաստացի գպրի ... ի թուին Հայոց ՌԺՂԵ. գեկտեմբերի Ի՛բ. ի տպ. ընչին Յովհաննիսի »։ Վիշատակարանին մէջ կը յանձնէ « ... յիշել յաղօթս զանարգիւն Յակոբ պատրիարքս Կոստանդնուպոլսոյ. որ ի ՌԺՂԵ նոյեմբերի Ի՛ա ի տառն արքոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին զաս ի պատիս նորին հիւանդի »։

Գրքին վերջը գրուած են նոյն պատրիարքին խրա-

ական առանձնաւորութիւնքն. « ... կատարելոց՝ կ՚ըսէ. զբաղ Ոսկեբերանին եռաւ վարժիլ կրճատելոն բառից. և զայս մանկանց ձերոց. և ձեզ մանկտարք չարժադոյդ ... Եարտգրեցաւ արգելամբ յոյգոյոցի տարին՝ Գառապար Անբասեան հայրապետիս գալըթ. Ռ՛ՂԶ. փետրվարի ԻԵ. ՚ի տեղը Աստուածատնին. ՚ի պատրիարքարանի մերում»:

*Հոգևոյան մոտաւութիւնք աստուածային բանից. թարգմանեալ ՚ի լեզուս աշխարհատարած ՚ի գիրս բանիւն և յայտս բարեաց հաւատացելոց. ՚ի Հռոմոյէ վարդապետէ Ուզուեանց. Վենետիկ. ՚ի տպ. Մխիթ. 1825:

*Հոգևոյան մոտաւութիւնք Հոհաննու Աղեքսանդր քահանայի. թարգմանութիւն Հ. Մկրտիչ վարդապետի Ա.գիլեան, Ամստերդամ Մխիթ. ուխտին: Վենետիկ. ՚ի տպ. որոյն Ղազարու. 1838:

*Հոգևոյան մոտաւութիւնք աշխարհականաց և եկեղեցականաց համար: Զմիւռնիա. ՚ի տպ. Պոլսեցեանն Կիրիքիմի. 1844:

*Հոգեսիրի ուրումն բանք վասն մխիթարականաց առ վարդանեան: Վենետիկ. ՚ի տպ. Մխիթարեանց. 1828:

Հոգեւորական պատերազմ. « Գիրք կոչեցեալ Հոգեւորական պատերազմ. շարադրեցեալ ՚ի վերապատուելոյ հօրէ Լաւրենտիոսէ Սկուպոլի կղերիկոսէ կանանաւորէ: Թարգմանեցեալ յոտնձիկ Ջերմանացէ, ՚ի լեզուս իտալիական ՚ի հայկական բարբառս: Եւ ՚ի լոյս ածեցեալ հոգաբարձութեամբ եւ սրբագրութեամբ նոյնոյ թարգմանչի: Տպագրեցեալ արգելամբ եւ պոյծ կաստանգինուպոլսեցւոյ Ծօհան նախ արքեպս պատրն Գեւորգին » : ... Ծամբ առաւն 1723. հոկտեմբերի 20, ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Աստուածատնին Պօղոսի:

*Հոգևորական պատերազմ. Գործ մեծարգոյ Հոր առաքելական Լաւրենտիոսի Սքուպոլի. Թիւրանեան կոչեցեալ. յիսուսականէն թարգմանեալ Գերապայծառ

Ծովսէփ Վ. Ֆերահեան, միաբան կաթողիկոսական աթոռոյն Կիլիկիոյ։ Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1882։

*Հոգեւոր երգեր։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուշինեանի կրթիքիթի։

Հոշիոսի Սիդրոնիոսի Եղերերգութիւնք ի Ջաբլատեան Քրիստոսի, զոր ի լատին բնագրէն թարգմանեաց ի մերս Հ. Մանուէլ Վ. Ջախջախեան, ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1830։

Հոմերի Եղիական. թարգմանեաց ի հնդլեն բնագրէն Հ. Եղիա Վ. Թումանեան ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1843։

Հոմերի Իլիական. հան ի հայ Հ. Ափսէն Կոստիոտա Բագրատունի, ի Մխիթարեանց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1864։

Հոմերի Ոդիսական, թարգմանեաց ի հնդլեն բնագրէն Հ. Եղիա Վ. Թումանեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1848։

Հուգոնի Գրովտիոսի Հիմնարութիւն քրիստոնական հաւատոյ. ի լատինէ ի հայ ած Մեսրովպ Դաւթեան Թոքմաքեանց Կարբնցի. տարեւաւտ սրբոյ Էջմիածնի ... ի հալէպ, ի Գործատան եպիսկոպոսական Ձեմարանի։ Bishop's College, 1829։

Հուգոնի Փոսկոլեայ տաղ գերեզմանական. թարգմանեաց Հ. Ափսէն Կ. Բագրատունի ի Մխիթարեանց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1865։

Հուգոնի Փոսկոլեայ և Հիւպոլիգեայ Պինգեմանգեայ Տաղք գերեզմանական. թարգմանութիւն Գեր. Եպուարդեայ Հիւբշիզ, արքեպիսկոպոսի Շիրազայ ի Մխիթ. ուխտէն (Բաղմավէպ, 1867)։

Հուգոնի Փոսկոլեայ և Հիւպոլիգեայ Պինգեմանեան

կրկին տպագր գիրզմանակութք, տպագրեալ յամ-
պատար ՚ի Ցարսեթենէ Գ. Մըսմըրեան. կ. Պոլիս. ՚ի
տպ. Աբտալեան, 1881։

*Հոմիլ. ճոգեւոր. Տէր Միքայէլ Փիանոյ քահա-
նային յորգորանքը. Թարգմանեց Հ. Եղուարդ
Հիւրմիւզ. Եկեղեցի արքեպիսկոպոսը. Մխիթարեան
միաբանութենէն։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1856–60։

*Հոմ ս սատուածոյյին սիրոյ. Քինար քահա-
նային մատանկութքը Բրիտանոյ մարգարէութենան
վերայ։ Թարգմանեց Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզ. Եկե-
ղեցի արքեպիսկոպոսը. Մխիթարեան միաբանութե-
նէն։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1870։

√Հոսկինեայ (Գ.). Երգք վանն Կրանից. զոր
թարգմանեալ է Հ. Մատաթիայ Գարագաշ. յաշա-
կերտաց սնեալ Մխիթարայ. և ծանուցք տգ-
նուական անուան Աղաւնի Ուսումնական գրուածոյ։ Ի
Վիեն., ՚ի վանս Պ. Ս. Ղազարու, 1842. ՌՄԳԱ։
Տես Ռասին։

Հոսսանկլաս «արքայորդին Եթովպիոյ. որ է թա-
գաւորական պատմութիւն իմն թարգմանեալ յորի-
նեալ ՚ի սեծանուն Սամուէլէ Ջոնսընեան։ Ցառա-
պիսական բնագրէն թարգմանեալ ՚ի հայ բարբառ եր-
կամբրութեամբ պարոն Յովհաննու Աւգալեանց
վիոյ յԱղգասոյց Ազգաբանութեան Բան-
պալոյ. և այլն։ Տպարկեալ արգելամբք և ծախիւք
պարոն Պալտոն Ոսգանեանեան, ՚ի տպ. Մարգարեա-
կան Ձեռնարկին. ՚ի Կալկաթա ո, 1826։
* Հոսսանկլաս, վիպասանութիւն, անգլիաբանէ
թարգմանեաց Ա. կ. Տէաէեան. Զմիւռնիա, ՚ի տպ.
Տեաէեան։

Հոխոխիմէ կամ վերկութիւն Հոյոսաստանի։ Գրեց
Գ. ծէքսէն Պատկանեան։ Ռոսսով (Դոնի վրայ).
՚ի տպ. Ց. Աբրահամեան, 1875։

*Հոխոխիմէ, ազգութիւն։ Ցօրինեաց Լիմա-

Նուիէլ Եսայեան. Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Արա-
մեան, 1872.

Հուդեբիկեայ (Ալֆոնսոսի) Երեսունդք կա-
տարման, Հատք երկք. Թարգմանեալք ի Մխիթա-
րեան Միաբանից. Վիէննա, ի վանս Պաշտպան սուրբ
Ասաուածածնին, 1844.

Հաղերիկեայ (երանելւոյն Ալֆոնսոսի) Քիւռե-
ղեան կրօնաւորի Հատք յաշագս երից Ուխտից, և
կանոնագահութեան և Միայնութեան խղճի և եղ-
բայրական յանգիմանութեան. Թարգմանեալ Հ.
Մկրտիչ Վ. Ագներեան Ամուսակալ Մխիթարեան
ուխտին. Վիէննայիկ, ի տպ. Մխիթարեանց, 1854.

Հուվկայ արարողութիւնք. Տես Արարողու-
թիւնք.

*Հուվկայ կարճեցեալ նախագահութիւնը.
Տեսր Ա. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Գամաճեան, 1871.

*Հուվկայ սրբոյն Պետրոսի կեղծ աթոռը.
Տեսր Բ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Գամաճեան, 1871.

*Հուվկայ քահանայապետը, կամ ինչ պէտք է
քահանայապետին աչքատրհակաց իշխանութիւնն. Օ-
րուան խնդրոյն վրայ տասնուեք հարցումն Աչխա-
տասիրաց Հռովմէական ուղղափառ հայ գաղութիկ
քահանայ մը. Կոստանդնուպոլիս, ի տպ. Ցովան-
նեայ Գամաճեան, 1870.

*Հուվմէական հայ ճամբորդի մը յայտարա-
րութիւնը Մխիթարեան Միաբանութենէն Վ. Հ.
Պետրոս Մինասեանի վրայ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհ.
Մխիթարեան, 1852.

*Հուվմէական պարգեւ. Երեսփոխ Հարաւային
հայ մը. Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1
յունվար, 1854.

Հուչակ ողորմութեան տասուածաձայն մեծա-

*Ֆառատեան Ինքնակալի և կայսեր ամենայն Ռուսաց Նիկողայոսի առաջնոյ առ ազգս Հայոց, որ ի Վրաստան։ Տփխիս, ի տպ. ուսումնարանի Հայոց քննչական յԱզնաւական Դիւրգոյ Երամեան Աբգարեան, 1827, ԹՎԻԲ։

Հոչակաւոր ոճիրք։ Տես Աղեքս. Տիւմա։

*Հակայական ծնօտքեր. մանկական վէպ. Թարգմանեալ Հ. Մանթնեան, պատկերազարդ։ Մոսկուա, 1880։

*Հրաբուղխ Այրարատոյ. « Նորին ամենամեծարոյ եկեղեցւոյն գիմ մեքսուզ Թէնամեաց, և յուծանելի խնդրոց հաւատական գրութեանց՝ ի վերայ գլխաւորութեան և միութեան կաթուղիկէ սուրբ եկեղեցւոյ։ Աշխատասիրեալ Թ. Մխիթարեան Տէր Աստուածատրեանց Մխիթարեանց, Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխ. Հէնթեսեան ա, 1871։

*Հրահանգք աստեղագիտական ի վերայ գիւղական աստեղաց, ի Հ. Պապա Վ. Յովհաննեան, ի Մխիթ. ուսեալ։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1841։

Հրահանգք աստեղագիտական ի վերայ երկնագնաց, ի Հ. Ալիքսանդր Վ. Պալճեան ի Մխիթ. ուսեալ։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1845։

*Հրահանգք գաղղիերէն լեզուի. շուտով ուղիղ գրելոյ տպագրեալ ի գրիչ տարվէշս հիմեալ։ ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովհաննեան, ի Մխիթ. ուսեալ։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1866, 1871։

Հրահանգք հօՓնակի « Համեմատ համառօտ գաւառական Յորինեալ ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Զաքէեանց, յամի տեառն 1802, և ի Թուականութեան Հայոց ՌՄԵԱ։ Վիէննայի, ի վանս սրբոյն Ղազարու ։

*Հրահանգք շերամաբանութեան, կամ շերամ սնուցանելոյ կերպը հայ-ատեղի։ Կ. Պոլիս, տպ. Ց. Գաւաֆեան, 1871։

Հրահանգք ձարտասանութեան կամ ճառախոսութեան։ Ցօրինեաց Մէքսէլ արհիեպիսկոպոս Ցակովբեան Սալլանթեանց կոստանդնուպոլսեցի, Առաքեալ կայսերութեան Ռուսաց, ի պէտս աշակերտաց բարձրս գատատան ազգային Ճեմարանի Լազարեան իշխանապետաց։ Ի Մոսկով, ի տպ. յիշեալ Ճեմարանի. 1836, ՌՄԶԵ։ Աշնուափայլ և հայրենասէր Ազգս Պետրոսի Իւսուֆեան Զմիւռնացւոյ, ի թրքեստ քնակելոյ, ի հոչակ բազմագիմի բարերարութեանց նորա առ ազգ մեր, ջերմ սիրով նուիրէ զվաստակս զոյս հեղինակ նորին։

Հրահանգք չուրջ զհատորգութեամբ ուզղափառաց ընդ հերետիկոսաց և ընդ հերձուածողաց յատուածոյնս, վասն մեռոնաւորաց արևելեայց։ Հռովմ, ի տպ. տարածման ուզղափառ հաւատոյ, 1719։

*Հրահանգք վարդապետութեան կրօնի. աշխատասիրեալս Հ. Վրթանէս Վ. Եպգութեան, ի Մխիթ. ուխտէ. Վիէննա, Պաշտպան տուրբ Ա. տուածածնի վանքը, 1853։

*Հրահանգք վասն ընտրութեան ազգային եւ բեսփոխանաց ի կաթոլիկութիւն կեղծաւորեալ ընդհանուր ժողովոյ։ Կ. Պոլիս, 1861, 1879։

Հրահանգք քրիստոնէական հաւատոյ, ըստ ուզղափառ գաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։ Աշխատասիրութեամբ Մաթոյ վարժապետի Գրիգորեան Զմիւռնացւոյ։ Ի Մոսկուա, ի տպարանի Վլատիմիրոյ կողմէ, 1850։ Հրամանաւ Հ. Կառավարութեան Հայոց Ս. Պետերբուրգոյ։

*Հրահանգք քրիստոնէական հաւատոյ, ըստ ուզղափառ գաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, աշխատասիրութեամբ Մաթոյ Մագիսարոսի

կրանաւոյց վարժապետի Լազարեանց Ճեմարանի. (յաշխարհիկ լեզու). ի. Տպագ. Մոսկուա, 1861։

Հրահանգ քրիստոնէական վարդապետութեան՝ ի սկիզբ մանկանց Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ. թարգմանեալ ի գրաբարէ Տ. Յովսէփեանէ Մ. Աբգարեանց։ Տփխիս, 1825. 1846. ի Մարգարեթական տպարանի։ ի. Տպ. Կաշկաթաս։

*Հրահանգ բարոյական խրատուց. յորինեալ Թադէոսեանց Յակոբ Պ. Կաստանդնուպոլիս, 1866։

Հրահանգ կրթութեան յատկանական կնոջ կարգեալ՝ ի սրբոյն Ներսիսեան Լոյսոյ. թարգմանեալ՝ ի Հ. Պ'ետրոս վարդապետէ Մխիթարեան. յաշակերտաց Մխիթարոյ սրբոյն։ Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1854։

*Հրահանգ սիրոյ։ Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական ամենայն սրբոց Յակովբեանց։

*Հրանոտ (Առաւօտ) Պատանեկան ներքնատեսիլներ։ կ. Պոլիս, 1875։

*Հրաշալիք ընութեան Լամ Մարդն գազիպացւոյ. թարգմանեալ ի հայ երկախոսութենէ Գիւրեղեան Գրասիրաց։ Ամ ի Հաւրս։ կ. Պոլիս։ 1870։

Հրաշալիք սրբազնութեան։ Տես Պատմագիրք հոգւոց։

Հրաշից գիրք. « Գիրք Հրաշից ամենայնիւ առաքելական Առաւօտածնին. հաւաքեալ թարգմանութեամբ ի հայ բարբառ ի զանազան պատմութեանց խոստացեալ հնգետնակաց. ի Հ. Զաքարիայ վարդապետէ Անձնեցւոյ, յաշակերտաց Մխիթարայ անձէ սրբոյնն Աբրահամեցւոյ։ Եւ սպագրեալ... ծախիւք և արդեամբք բարեպաշտն և քաջատենչիկ Եսայեան Յովհաննէսի եկեղեցւոյն հզօրաց հարազատաց՝ Խարազա-

մեան պատրն Յովսեփին և պատրն Զաքարին ... Յամի փրկչին 1772, ապրիլի 25. իսկ ի Հայոց Թուականին ՌՄԻԱ. ի վենետիկ, ի տպարանի Պետրոսեայ Թիւպոսանցւոյ։

Հրաւէր ի խորհրդարանէ Ռուսաց Աստուածաշնչոյ ժողովոյն. (Յովսեփ Վրէպ քարոզիչ ազգային)։ Հրամայեալ և տպագրել Յովհաննէս արքեպիսկոպոսն Հայոց Ռուսաստանեայց յԱստրախան, ի տպարանի սուրբ Էջմիածնի, 1821։

*Հրաւէր միութեան։ — Ե. Տ. Վրթանէս Գրիգորեան։ Նամակ Ա. Նամակ սիրոյ առ լուսաւորեալ հայ բազգրգականաց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեան, 1869, 1876։

*Հրաւէր սիրոյ, որ առաջի առնէ զպատասխանի ինդրոյց ինչ ինչ մասանց հաւատոյ ըստ լուսաւորչական վարդապետութեան Հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ։

Բ. Տպ. ի Փարիզ, 1857. յԱրամեան տպարանի։

— Բացայայտութիւն մասց Հրաւէր սիրոյ առարակին, ի բանից սրբոց ուղղափառ վարդապետաց։ Տպեալ ի պատրիարգութեան տեառն Պետրոսի արքեպիսկոպոսի Անգրիանուպօլսեցւոյ։ Յամի տեառն 1812, մարտի 20. ի Կոստանդնուպօլիս, ի տպարանի պատրիարգանիստ Մայր եկեղեցւոյ։

Հրաւիրակ Արարատեան, յօրինեալ ի ձափս հայկականս ի Մկրտչէ Խրլեան Վանեցւոյ, ի խընգրոյ և յարգանս մեծարոյ Յովհաննէս ազգի կաթողիկոսեան Աչվանայ։ Ա. Տպ. ի Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Մխիթարեան, 1850, ըստ։

Բ. Տպ. Կ. Պոլիս, Տպագր. Ե. Մ. Տնտեսեան, 1876։

Հրաւիրակ երկրին Աւետեաց, յօրինեալ ի ձափս հայկականս ի Մկրտչէ Խրլեան Վանեցւոյ. սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմ վայրէց փոփոխեալ

վիճ և հեղանձն տասուածաւոր ուրուշն հայցեալ, և արդեամբք նորին Հ. Ջեմարեան ազգասիրաւեան քիմայեալ ի լոյս։ Ի Կաստանդնուպոլիս, ի տպ. Յով. Հանեան Մխ. Հնտեանան, 1851, 8։

Հրատարակ մանկանց առ Քրիստոս?

Հրատարակ Մեսրոպականան ի Վաղարշապատ Սբ. Էջմիածին։ Կալկաթա, ի Մարդասիրական Հիմնարկին, 1817։

Հրեական նոր ուրուանդ առ դասերս իւր։ «Զգուշացարուհեամբ յանգիմանել ի մեր հարցմանել զոր տարան. ի քրիստոնեութեամբ արան Մ. Յ. Ա. զանազանեան մեծարոյ Ամերիկայի և անգամոյ գիրատարաց. Իմաստասիրեալ Մխիթարեան։ Հրատարակեալ ծախիւք ամենազոհ ազգասիրին ... արուեստ նուիրեամբ նորին Մխիթարեան ի Կալկաթա ի 1821։ Տպագրեալ յընծայեալ ազգասիրին Յարգանան արան Պազոսի ի Յ. Տէր Յակոբեան»։

Հրեական բարեբարոյութիւնք եւ արհամարհութիւնք վերաբերեալք առ հեթանոսս Հայոց ի Ռուսաստան։ Մոսկուա, ի տպ. Ճեմարանին արեւելեան լեզուաց Տեառն Լազարեանց, 1842։

Հրեական եւ կարգադրութիւնք և ցուցակ Լազարեան Ճեմարանին արեւելեան լեզուաց ի Մոսկով. և կանոնք նորին բարեբարոյութեան հաստատեալք։ Մոսկուա, ի տպ. Տեառն Լազարեանց, 1852։

Զայն բազմաց, ծայն Աստուծոյ։ Վաղարշապատ, ի տպ. սրբոյ Էջմիածնի, 1871։

Զայնարարութիւն. Տեռ Թանգարան հաստատուածոյ։

Զայնագրեալ երգեցողութիւնք սրբոյ պատարագի. զոր ձայնագրեաց գաստառս հայկական

ձայնագրութեան Պ. Նիկողայոս Ս. Թաշճեանց, կառավարչապետեցն ի Վաղարշապատ, ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի ՌՈՒԴ. 1874.

Տես Դասագիրք եկեղեցական ծայնագրութեան Հայոց։

Զայնական երաժշտութեան սկզբունք. գըպրոցաց ազգ. Հաճատ. Աշխատասիրեաց Պետրոս Խաչատուրեան։ Ց՝ Երուսաղէմ, վիմագրութիւն կ. Ցակոբեան, 1864։

*Զայն բարբառոյ Հայաստանի Վանեցւոյն առանձնայն ազգա. Ն. Առաքելեանց։ Թիֆլիզ։

*Զայն ընկերասիրական, լրագիր. խմբագիր Պ. Ա. Հայկունի։ Կ. Պոլիս, 1863։

Զայն ճշմարտութեան։ Կշիռ և իրաւաւորութիւն։ Կ. Պոլիս, 1868։

Զայն Քրիստոսի եւ հաւատացեալ հոգւոյն. Տարագրեալ՝ ի Մխիթարայ սրբոյն մենէ. և սքանչելագործեալ բարեպաշտ գաղատացւոյ իշխանի Սարգսի Մուրատեան և իշխանի Թաչատրոյ Գոմաղինկեան, և վերստին նորա իշխանի Յովհաննիսի։ ի Թուին Հայոց ՌՄՌ. իսկ՝ ի Թուին Քրիստոսի 1753...։ Ի Վենետիկ, ի տպ. Ողբանտեան Ստեփաննոսի ։

յե. Տպ. « Զայն Քրիստոսի և հաւատացեալ հոգւոյն, տարագրեալ՝ ի Մխիթարայ սրբոյն մենէ։ Տպագրութիւն երկրորդ, յամի տեառն 1810. և՝ ի Թուին Հայոց ՌՄԽ, ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու ։

Հետք տպագրուած և նաև Թոխմուն վարուց։ Տես ի կարգին։

Զայնքաղ շարական.

Ա. Տպ. ՅԱմստրտամ յամի 1669. « Ենորհօք աստուածային Աստուածոյ, և ողորմութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և յօժարակութեամբ Հոգւոյն սրբոյ պարգեւատուի, ըսկիզբն եղաք երաժըշ-

ասկան երդս շարականաց գնդեցիկ յորինեալ ի սըր-
բոց Հրոց վարդապետաց. ի լուսաւորութեան և ի
պայծառութեան եկեղեցեաց Հայաստանեայց: ըս-
աւուրց պատշաճին զակբռնանցն և զերգոցն ըր-
Հանճարեան քաղուածովք եգաք ի մի ոք աչխա-
ռեցի սրտիկ. նաև գրիգորեանսն, զակբռ-
նանց և զմարմնոյսն, և զաւուր պատշաճին իւր
տերքն եգաք կարգաւ: Տպեցաւ Ամստերդա-
մում քաղաքի, ի Հոռոմ վրիցին 1669ին, յամենայն
յաւիտեան ի. խակ Հայոց ՈՀԺԸ. և Վրիսատոսի վառք
յաւետանուտ ամին ։

Վիլամոկարանն գ'բակ. ։ ... Աւարտեցաւ սուտ
և բուժչատկան, որ և կոչի Զայնագոց շարակնոց ... ի
ապագրատանին սրոց ամենայն Լիքմածնի և սրբոյն
Աստղոն գրոմվարին և անուն Անկանոյ վարդապե-
ան Երևանցւոյ հանգուցելոյ ի Բրիսատոս, որ և
զայս գիրքս ինքն էր սկսեր և Հաստել էր այնպես
կիսագատար: Եւ յետոյ եւ նոյնատան ամենից Պետրոս
Չուղայեցի ծառայելով անուն Անկանոյ վարդապե-
ան և ուսոյ ի Հնդեան գարձեալ շարտարգութեան:
Եւ սկսեցի գնացեալն և Հասեալ յաստր ի Հայ-
բատանաշխարհն անուն Եգիպտոս անձնոյն Հայոց
համաչխատ ի վայելումն և ի պետս Հանգիստից Հո-
գևորիցն մանկանց եկեղեցեաց Հայաստանեայց ... ։

Ալ ապ. ի Կ. Պոլիս, յամի 1743. ։ Երաժշտա-
կան երգեցողութիւք Հոգևորականք: Առացեալ ի յոն-
արէշատունից սրոց ապաստանեաց և Հոգևքնկալ
վարդապետացն երկնակաց՝ Հայոց Թարգմանչաց.
գկարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ պայծառութեամբ
գարգարեալ վայելչացաւ պաճոյգ: Ասէին առաքն և
Մեսրոպ գաւիթք. — մեզ Հարցմունիք երգոց Հոմ
լինիք. — գնեկեղեցւոյ մանկունս վարժեսջիք. — և
գանձ անգին գայս ընծայեսջիք ։ ։ — Զայնգոց
շարակնոց յորինեցեալ և կարգադրեցեալ Հանգերձ
նուագիւ քաղաւածովք՝ ասկս պարզամտոց գիրքին
վարելոյ. ըստ պատշաճի աւուրն Հայաստանեայց եկ-
եղեցւոյ: Եւ ապագրեցեալ ... ի Կոստանդնուպո-
լիս քաղաքի. Հրամանաւ սրբազան Պատրիարգի
անուն Յակոբոյ առաքածոցանն վարդապետի:
Յամի մարգեղութեան բանին 1743ի ի Հռոմի Հայոց

1192. ՚ի տպարանի կարապետի որդւոյ մահտեսի Աստուածատուրի»։ Ցիշատակարան. «... Եա կարողութիւն մեզ նուաստիցս հատուցանել ՚ի կատարումն և վերսին ՚ի լոյս ածել տպագրութեամբ զերգարանս զայս տուրը հոգևի. առ ՚ի ջերդ և ՚ի պատուական ՚ի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. և ՚ի վայելումն գիւրութեամբ մանկանց իւրոց մաքրափայլից։ Որ համեմատելով առաջին տպագրեցելոցն՝ եթէ ՚ի կողմանէ թղթոյն և եթէ ըստ այլ պիտոյիցն գերազանցեալ զնորոգ ...»։

Սրբոյն Սարգսի շարականին՝ մանաւանդ հարց մըն ալ կայ տպագրութեանս մէջ, պայսիսի ծանօթութեամբ. «Հինգշաբթի թագաւորի օրինակէն գտաք»։

Մեւս այլ տպ. հատանկանաբար ՚ի Պոլիս, և հնագոյն քան զառաջինն։ Մեր ձեռքն եղած օրինակին մէջ ճակատն ու վերջին թուղթերը պակաս ըլլալով՝ չենք կրնար որոշել ժամանակն ու տպագրութեան գործատանը, որ կարգաւորութեամբ շարականացն ունէր մերձաւոր և Ամպերատոր տպագրուածին։

Ա՛յլ տպագրութիւն. «Զայնքազ շարական, յորում բովանդակին Հայաստանեայց սուրբք և ուղղափառ եկեղեցւոյ հոգևնուագ պաշտօնեղութիւնք ՚ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, և ՚ի մեծարանս սրբոց նորա։ Բարեկարգեալ ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր աւուրք՝ հանգերձ խորհրդաւոր քաղուածովք ՚ի գիւրութիւն երգեցողաց։ Հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ պատրիարգի Թագաւորեալ մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ Տեառն Կարապետի արքեպիսկոպոսի՝ վերստին տպագրեալ յամի տեառն 1830, և ՚ի թուին Հայոց ՌՄՀԹ. յՕրթագիւղ. ՚ի տպարանի Պօղոսի Ալտպեան Ապուչեխցւոյ»։

Ձգողաբանութիւն։ Տէս Թանգարան հաս. ակաց։

*Ձգողութիւն Ա. Պետիկին գրքույկը։ Կոստանդնուպոլիս, ՚ի տպ. Նշանեան Աղաւնոյ, 1853։

Ձեռագրութիւն.

Առաջին տպ. ի Հռոմ, յամի 1671. « Ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս պատուականագոյ գրչագանդից սրբազանիցն Հռոմ և հնագունից իմաստասիրաց։ Յօրէ. նենցեալ աշխատասիրութեամբ Տեառն Յովհաննու Պօռոմէոյ, վանահօրեղբօր Քարտինալի Ս. Ե. Հ. և թարգմանեցեալ ի հայկական բարբառ ի վարդանայ Ծաւանանեցւոյ։ Յամի ննջեցման տեառն ՌՕՀՌ. և ընթացութեան Զատկաշրջոյ ՌՀԲ։ Տպագրեցեալ ի մեծն Հռոմ. ընտպատրաստ սրբազանիս Հռոմայոցմերին գՀաւատոյ »։

Տպ. յԱմստերդամ, 1705. « Ձեռնադրեցաւ ... ընթացութեան Զատկաշրջոյ 1120 ... յԱմստերդամ »։ Ետոյ անմիջապէս յիշէ երկրորդ. « Յամի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1705. իսկ ըստ Հայոց 1154, սպասուսի 7, մարգաց 5. յԱմստերդամ քաղաքի տպագրեցաւ այս գիրք վայելուչ և մեծաշուք ի տպարանի Թեառուս Վանանգեցւոյ. ծախիւք նորին և հաւանութեամբ։ Վասն զի գոյր նախնեացն մարգամանեցեալ քաջարան և յամենիսեան Վարգան վարգապետէն ի լատին լեզուէն ի հայկական բարբառ ... Պարտաւոր Թեառս ծառայ ծառայից Աստուծոյ, լոկ անուամբ վարգապետ »։ Յիշատակարանն ալ կը յաւելուս. « ... Ես անարգիւն և ծախսուց յամենայն լսաւոց՝ Թեառս ծառայ Հիմնդեսոյն Քրիստոսի ի վանանգայ Գոզմանեաց՝ ամանգակութեան ընկալեալ ի վերին նախախնամութեանցն, ապկի զբազգրատիչակ գիրս Մեծին Կարգինալ Բանայնի (զոր նոսանէ Վարգան բարբառեցին լատին լեզուէ թարգմանեալ ի հայկական բարբառ հանիզ և ախտրժ ոճով). յիշեալ տպարանի, և ծախիւք յիշեալ յԱմստերդամ քաղաքի. յամի տեառն 1705, հոկտեմբերի 4. և ի թուին Հայոց 1155. նաւասարդի 9 »։ Ճշգրտութիւն թուականիցը թարգմանութեան տարին կը նշանակէ. իսկ յիշատակարանին մէջ գրուածը՝ տպագրութեան։

Տէս Առաջնորդ երկնից։

Ձեռնադրութեան գիրք. « Գիրք ասիճան տալոյ դպրաց և տարկուապաց և քահանայից, և գուսպան տալոյ վարգապետացն։ Տպեցեալ ... ար-

գնամբք և ծախիւք Մեֆիայու բարեպաշտան մահտեսի Գրիգորին, ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի. ի Թուին Հայոց ՌՃԺԱ. ի տպարանի հանգուցեալ մահտեսի Աստուածատուրի »։ Եւ էջ 661 նոր ձեռագրատ. « Գիրք գուշակեան տալոյ աշակերտացն Հիմարիտ բանին քարոզութեան։ Նախ զմտածուրն իշխանութիւն, որ և լորս ասելիան գուշակեան։ Եւ ապա զծայրագոյնն՝ որ և տասն ասելիան։ Որ լինի ըստ լորն ըստ քարոզութեան ասելիան վարդապետական ծայրագոյն իշխանութեան։ Աբարեալ և յօրինեալ ... ի լուսաշարդ քանից աստուածատրեան մարգարիկին Եսայեայ՝ լուսատուր մտաց մեկնողին իմն անսուտութեամբ կարգաւորեալ։ Եւ ապիցեալ ի Կոստանդնուպոլիս, հրամանաւ և արդեամբ նորին գրասէր Պատրիարգի Գէորգ աստուածատրեան վարդապետի Ղափանցւոյ »։ Եւ իշատակարանն ալ կ՚ակնարկէ. « ... Եղև տպուածն գլուխ՝ կամելոյին վերադրեալ արբազան պատրիարգին Կոստանդնուպոլսի։ Որ և կամեր եւս թէ իւր արդեամբք լինիցի. որ և ի մէջն այնպէս եգաւ. բայց յետոյ իրազեկ լեալ Մեֆիայու բարեպաշտան մահտեսի Գրիգորն, զոտ բարեսէր զգաձին իւրոյ խնդրեաց ի արբազանէն որ ինքն տացէ զնարձն առ ի լինել յիշատակ հոգւոյ իւրոյ։ Ընդ որ հաճեալ արբազանն, եւ հաւանութիւն զոտ սիրելոյն զնա՝ այնպէս լինել »։

Տպ. ի թիւնաւ. « Գիրք ձեռնադրութեան զոտ ծիսից Հայաստանեայց։ Ծորուած գնին կարգաւ կանոնք և արարողութիւնք տուչութեան հոգին աստիճանաց։ Տպագրեալ յամի տեառն 1787. ի թիւնաւ, ի տպարանի Հոյոց Մխիթարեանց »։

*Ձեռնարկ Թուաբանութեան աշխատասիրութեամբ Վարժենանի։ Տփխիս, կեդրոնական Տպահատանոց, 1880։

Ձեռնարկ հաւատոյ։ Տ֊ի Ստեփաննոս Ոսկեվեցեան։

Ձկնորսին հիւղը։ Տ֊ի Զքօսարան Մանկանց։

Ձմեռուան խրիմունները։ Տե՛ս Մատենադարան մանկանց։

Ղազար Ջանիկեցի։ Տե՛ս
Աստուածաշունչ։
Դրախտ ցանկալի։
Երգարան։

Ղազար Փարպեցի։ « Ղազարայ Փարպեցւոյ պատմագրութիւն՝ ի բաժանմանէ Թագաւորութեան Արշակունեաց մինչև զոր միրզպանութեան Վահանայ Մամիկոնենայ։ Տպագրեալ յամի տեառն 1793 ՝ի մարտի 22, ՝ի Թուականին Հայոց ՌԽԲ։ Արդեամբք և ծախիւք երկուց հարազատաց Բարապամեանց պարոն Զաքարիա և պարոն Յովհաննէս Եահրիմեանեանց ... ՝ի Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու յանուն Աստուածնէ Պատարագ »։

Յառաջաբանին մէջ կը կարդանք. « Յանկալի ամենայն բանասիրաց ազգիս Հայոցմէ զգործս մերոց նախնեաց. և ՝ի նոսա առաւել զգործս պատմագրականս ... Ծիւս այսպիսի հարազատ ազգային պատմագրաց՝ ընդօրէն և պարծանք խնդրատրութեամբ ազգաց. իսկ զրկումն յայնպիսեաց կամ կորուստ՝ պակասութիւն անփոխանակելի, զոր չիք հնար այլևս ընդունել ... Յոգուստոս պատմագրաց ազգիս գերագոյն արգասիս և ցանկալի ամենեցուն հատորիկս զառաջիկայ պատմագիրս Ղազար Փարպեցի, Վարդապետ ՝ի Սահակեայ, ժամանակակից անցելոյն յիւրմէ պատմելոյ. ՝ի հնագոյն յայնմ հինգերորդ գրոց՝ զոր ոմանք գոր ուստ ճոխութեան ազգիս արժան է կոչել. աշակերտ Աղանոյ Ագաթանգեայ, և ականատես այնոցիկ որոնց՝ զորս հիմնաւոր և ազնիւ պատճառեաւ հայկազեան լեզուիս պատա է անուանել. ՝ի կարգս առաջին պատմագրաց, զկնի Եղիշէի գտանել ՝ի Տարոնեացւոյն, ՝ի Սահակեայ և ՝ի Կիրակոսէ ...

« Սորայս պատճառեաւ կարգ վճիռ, յօրինուած չարագրեալ քաղցր, և որպէս թուի ՝ի սեզիս սեզիս աշխարհիկ և ընտանի սասցուած այնր ժա-

մանակի՝ այլ յատակագոյն ընթանոյ և ազատ ա-
րանց. ընթացք ունոյն միօրինակ, գնդեցիկ հանգիստ-
ցուցիչ փոքունց պարագայից, յոր սակս ինքեանս
ձարտասան անուամբ յիշատակի՝ ի Տարօնեցւոյն և
՝ի Կիրակոսէ, ոչ թողու ատրատմութիւն և ատրա-
կոյս՝ ի բանս իւր ...

« Սորայս պատմութիւն համօրէն գրեցեալ 97 ա-
մաց՝ յ'388էն սկսեալ մինչ՝ ի 485, առաջի առնէ մեզ
զնուաւակոյնն և զարտասուալի գործ ազգիս, զդաժա-
գարուքն թագաւորութեան Արշակունեաց, և զդա-
գարուքն խաղաղութեան կրօնի՝ ի համաչխարհական
հալածանաց Պարսից. առաջի առնէ նոյնպէս և զու-
րախալին զսկիզբն գպրութեան ազգիս, զերկրորդ
սկիզբն կրօնի բազում արեանն հեղմամբ յետ սըր-
բոյն Գրիգորի, և զսկիզբն մարզպանութեան »:

Բ. Տպ. Ղազարայ Փարպեցւոյ Պատմութիւն
Հայոց և Թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան: ի Վե-
նետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1873, ՌՁԻԲ:

Այս նոր տպագրութեան սկիզբը գրուած Ազգը
կ'ըսէ. « Մի՝ ի յաւէտ փափագանաչ և ընթերցո-
ղաց աւանդից բազմերախտ գաւառ և գարուս Թորգ-
մանչաց մերոց՝ է Երզորգն անուանեալ Պատմութիւն
Հայոց. զոր հրամանաւ քաջին Վահանայ Մամիկո-
նոյ՝ երէցորդւոյ մեծին Վարդանայ, գրեաց յԱրա-
մ և գարուս կամ՝ ի սկիզբն Զ-ի՝ աշակերտն աշակեր-
տաց Սահակայ և Մեսրովբայ՝ Ղազար Վանականն, ՝ի
գեղջէ Փարպոյ Արագածոտն գաւառի, ՝ի ստհմա-
նակցութենն ընդիկ Ոստանին Հայոց: Սա այս միակ
գործ կամ գրուած նորին ծանուցեալ՝ ուսմամբ ա-
մէն յառաջ ապագրութեամբ ՝ի լոյս ընծայեցաւ ՝ի
մասին Մխիթարեան վանացս, և զոր յայնժամ ծա-
նուցին հրատարակողքն բնաւ առ վկայուսոյս՝ անփո-
փոխ զնոյն և մեք զինքն մերոյս գոյն ազգարա-
րութեան կարգեմք ... մանաւանդ զի և ոչ միոյ յետ
այնորիկ հանգիպեալ մեր նորոյ օրինակի պատմու-
թեանս, հարկաւորիմք ըստ առաջնոյն կրկնել զսը-
պագիրս զայս ... սակաւ ուրեք ՝ի յայտնի վրիպակ-
սըն՝ սրարելով ուղղութիւն. և յերիս տողս հոգալ
Դրուագս զրովանգակ գիրքն, զի և այսպէս իսկ կո-
չէ հեղինակն զմեսուներս գրոց պատմութեանն, և ե-

բնակ ջերմուղ մասունք երևին յԵրուսաղէմ պատմագրեալեան. զոր գտեալ առանձին ի հարիւր գլուխս արտասուեցաք, առանց խորտիցս. զի որ յառաջնում ապագրութեան եգեալքն են՝ չէին հինգհարիւրեակ համ հին կարգադրութեանն. Մեկն ի առաքելոց սրբոյն Սահակայ և ի մեկնութեան նորին արտաքոյ սկզբնաւորութեանն բանից ըստ հնագիրս օրինակաց որ ի Հռոմընտիրս գտանին ...

« Օրինակ թղթոյն Վաղարշայ առ Հեռնաոս եւ Վահան՝ յայտնեցաւ ի գարնան մատենից ամենայն Լիմմանէն, ի Հեռն փոխանցման խուզարկուն Յովհաննու. եպիսկոպոսի Շահխաթունեան. որ և գտաւատար ինչ անտի կղնա յԵրուսաղէմ Աստրգրութեան Լիմմանէն և հնգեցան գաւառացն Աղրատասոյ. ապա յամի 1853 հմուտ վարժապետն՝ Տեսուչ Վազարեան Ճեմարանին՝ Պ. Մկրտիչ Լեմն զբռվանդական ի սոյ սրբոցդ ի Մոսկուա քաղաքի, երկար յաստիճանութեանէ և ծանոթութեանէ Ցեղ նորա և այլ սմին եռանգուն բանասիրաց, Մեծ Վալտանեանէ, կնդիաչ զնոյն յանձնարարիկ բարեգործ իւրոյ գաւառին՝ երկարագոյն եւս խորհրդածութեանէ բանիւ՝ եղեալ առ մեկնութեան. որոյ կնոջ արտաքոյ մեկնութեան նորին հոգացեալ հրատարակեցին ի մայրաքաղաքին Ռուսաց, յամի 1868։ Ի վերայ երկոցուն ոչինչ երկարագրութեանէ անգէտ վարկաք յաւելուլ և մերովանեան ծանոթութեանս, բայց ուր ուրեք անհրաժեշտն Հեռնացաւ. այն ինչ և Հեռնին ինքնին և Վառոնան նախակոփեալ ի մերձաժամանակ մատենագրէ՝ ասեն ոչ առեալ կարեւոր և սքանչելի ծանոթութիւնս զկնոջ Վաղարշայ։ Այլ զի հանգոյն պատմութեանն և հնգեցոյ այսորիկ մի միոյն օրինակ գտեալ և ցարդ, և ի երկրորդութեանէ ոչ առեալ ընդմերին ի գաղափարին՝ առեցաք և մեք Հեռնալ նոյնպէս, քան առաջին ապագրողացն, զոկ գվերնագրեալսն ի ներգին անուանեանէ՝ ուղղագրելով, որոմ բազգատագոյն գիւրին և կալ ի վերայ։ Բայց զգուշաւոր ուղղութեան մի հարկ համարիմք յիշեցուցանել. այն է գաղտագրութեան հասանոց բանի Եզեկիէլ, որ ի մերին անգիտ խառնակեալ և անյարիր ձեռագր։ ի առաջ սխալակ լեալ և յառաջ կազմութեան հերետից մա-

անդին՝ յորմէ գաղափարեալս է. և ըստ այնմ վրէպ գասաւորութեամբ տպագրեալ էր հռխայիչեալ բառ. հռխրացն. զոր մատիւք քննեալ՝ գասաւորեցաք որ. պէս արժան և սոյգ էր. միայն ՚ի միում տեղւոջ կարծացաք ՚ի հուն ելանել, և պահաս կարծեմք ՚ի բառն, որպէս և նշանակեցաս անդէն (յԿԼ։93). գուցէ այլ ուրուք հարթասրտութիւն, և մանաւանդ ըզձալին յաղթ։ լցցէ և զայն հեթանութիւն. հանգերձ հորոգ և գովծովք քաջի վիպագրին և հարթասանի մերոյ Ղազարայ »։

Lazare de Pharbe. Histoire de l'Arménie, traduite pour la première fois en français et accompagnée des notes historiques et critiques, par le P. Samuël Dr Ghésarian (Cantar), Membre de l'Académie nationale arménienne de St. Lazare de Venise. (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français... par Victor Langlois. Tome deuxième, 253 – 368). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Compagnie. Imprimeurs de l'Institut, rue Jacob, 56. MDCCCLXIX.

« ... Nous ferons observer que l'Histoire de Lazare n'a jusqu'à présent été traduite dans aucun idiome européen, et que le seul auteur qui ait tiré des renseignements du livre de Lazare est l'arméniste français J. Saint-Martin, qui lui a fait de larges emprunts, pour annoter l'édition de l'*Histoire du Bas-Empire* de Lebeau, publiée par la Maison de MM. Firmin-Didot. Les renseignements précieux que renferme l'histoire de Lazare faisaient désirer depuis longtemps qu'une traduction de ce livre fut mise à la disposition du public lettré. Aussi les RR. PP. Mékhitaristes avaient entrepris une version italienne de cet ouvrage qui, par suite de circonstances particulières, n'a point été publiée. Le P. Samuël Ghésarian, en se chargeant de traduire l'Histoire de Lazare, s'est imposé la tache glorieuse de faire passer dans notre langue un document qui présente des difficultés d'autant plus sérieuses, que le seul texte qu'il avait à sa dispo-

sition est malheureusement incorrect. Cependant la connaissance approfondie de l'arménien littéral, que possède au plus haut degré le P. Samuël, l'a puissament aidé à rompre les difficultés qu'il a rencontrées, et qu'il a surmontées avec un rare bonheur; aussi sa traduction que nous offrons au lecteur présente-t-elle les plus grandes garanties d'exactitude et de fidelité ». (*V. Langlois*).

Ծանոթ Ընթերցող հայրենակից. Ահագին ուսման արիւնքոյին վնասուածք. ի վանս արբոյն Վարդապետ, 1873. ՌՄԻՌ: Ինքնայն սկիզբը իրեն ընտանեաց եւ համակրանաց մեղմ մը գրաւած ակնկալեմն մէջ կը կարդանք անոր գրուելուն պատճառը:

« ... Երանելին Վարդապ ... անգամին ի մանկական տեղն սկիզբն արտակաւ բանակած գիտուելուն. Ասնոց յաչխարհն Հնդաստանեայց. և անդ քանզի և առաքինի մարգոյ պարտակաւ յիսով զմարգարիտն՝ գրանն առաւաձայնին ընկալեալ յինքեան, եկեալ հասանելը յիւր աշխարհն ...

« Կամեցաւ անձին իմաստասիրեան Վահանայ մարգ պանին գրաւմարին Հայոց՝ անուան Մամիկոնէից, զնա իւր առանձ անբաժանաւոր և սիրելի առնել, ընդհանր նմա գիտակաւ և գործակատար անգին ի նոր գործարն, որոմ անուն էր առաքն համաստիկ եկեղեցի, վանքն. և նորա ընկալեալ գրան մարգպանին՝ իմաստասէրն գանգին:

« Պատահեաց նմա կրել պատանեաբեան ի վայրապար մարգկանէ, զի ի հրոյ ջնաստալ գիտակերան եկեղեցւոյն ... Բայսմանէ կամելն նմա գնալ ի գործանս Աստուած. հասանելը յԱմիմ գաղաք, և անդ առ համակրանաց մի գանգն առնոյր: Տեսանելով զայն չարպատահար մարգկան՝ յանկարծ բանս առաս գանգանէն և գնասանելն եւս գնորա, զի գրարձր անուանն խոնարհեցուցանել կարացին: Լսեալ գայս ամենայն Վարդապետ՝ իրրև գրաջ պատերազմող գինեալ գինքն, զի բանիւ գրաւեալ գիւր ոգւոյն և գրաքաղաքեալ և գպատակեր եկեղեցւոյ՝ ի ձեռն գրոյ իմիջոց պատրիկ նահատակ նոցա ... զի կարենայն բնութիւ չարախտացն գնանել: ... Եւ մանա-

ամենք զի վատահ եղեալ յամենիմաստ մարզպանն, եթե գիտեմ հաւատարմութեան բանի լինել էյտոզ և գիտել զնրատուռնս, զի անմեղագրելի զինքն արասցե ՚ի ձեռն գրոյս։ Եւ առեալ ՚ի ձեռն զնէն գիտուքեան, զի յապիոզ երևեսցի. և առաքե զդրեալս ՚ի ձեռն բարեկեր մեծի և պատուական նախարարին՝ Մամիկոնենին Համազասպայ, որ և պատճառ եսկ եղև նմա այսրէն գտանելն ...

« Զերծորդ պատմութիւնս Հայոց՝ երանելի եմ Ղազար պատմագրեաց։ Ընդ նմին գրեցաք և զթուղթըս, զի ընթերցասէրքդ զպատմութիւնս կարգալով՝ ընդ նմին և զթուղթս ընթերցեալ, զիրօք առցեն նորա լաւութեան բանին »։

Ղազարայ փարպեցւոյ բուղր առ վաճան տէրն Մամիկոնէից։ ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին Տեսուչ Լազարեան Ճեմարանի արևելեան լեզուաց։ Մոսկվա, ՚ի տպարանի Վլադիմիրոյ Գոգիճ. 1853.

Ղազար փարպեցւոյ գրած բուղրը, Մեզագրութիւն առաքեալ արեզաներին, Թարգմանութիւն և բացատրութիւնք Մ. Նալբանգեանց։ — Նալբանգեանցի հանճառեալ կենսագրութիւնը։ Տպագրութիւն Մ. Տէր Գրիգորեանց. Ս. Պետերբուրգ. 1868, ութածն։

*Վարաբաղի աստղագէտը կամ Շուչի բերդի հիմնարկութիւնը 1753 Թուականում. Անգրկովկասեան պատմական վէպ. հեղինակութիւն Պատան Զուբովի։ Թարգմանեց Րաֆֆի. (Արտատպած Մշակ լրագրից)։ Թիֆլիս, Կովկասի կառավարչ. գլխ. կառավ. տպարանում, 1882։

Ղերուբնա եղբայրի. Թուղթ Աբգարու Թագաւորի Հայոց, և քարոզութիւն արբոյն Թագէի առաքելոյն։ ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սբրբոց Յակովբեանց յԵրուսաղէմ, 1868. ութածն։

Տես Աղբուբնիա, ուր յիշատակուած եւրոպական լեզուով Թարգմանութեանց վրայ արժան է յատկապէս հետաքննիլն՝ որ առորական բնագրէն եղած են։

Ancient Syriac documents, relative to the earliest establishment of Christianity in Edessa... By W. Cureton. London, 1864.

The doctrine of Addai, the apostle, now first edited in a complet form in the original syriac, with en english translation and notes. By George Philipps. London, 1876.

Ղեւոնդ պատմիչ. Արշաւանք Վահրամ ի Հայս. տրտմել Վռամշապուհ վրդովիլ Հայոց. ի լայս ընծայից հանգիրդ դառնամտելոյն կարապետ վրդովիլս Շահնազարեանց. փոքուն որդոյ Էջմիածնի, և անգամ արեւելեան ընկերութեան գիտնականացն Փարիզոյ. ի Տպարանի Կ. Վ. Շահնազարեանց. Paris, imprimé par E. Thunot et Compagnie. Հրատարակեալ կ՚ապրի ի յառաջաբանին ԹԸ « Ձեռագիրս զոր տրտրի յԱլբ 1856 ամին, գամ ի կատարել՝ ձեռն մեկնիւ արդ ի տպագրութիւն Երկի հոյ պատմագրոյ ... Զկնի դար ինչ յիս խորհուրդս և ոչ ծնունդ եռանդեան. քանզի մինչեւ յամի 1834 ի վրդովմատրանին որդոյ Էջմիածնի ի մերում գիտնականի հանապատեան և ասասածպատանեան ուսանող, ձեռնարկեալ էի յօրինակութիւն ընտիր պատմագրոյ մերոյ ի հնչակաւոր գրանցի ուրեքէն. յորս յաւելի ապա և զանազանութիւն պատմութեանցմէ և աշխարհագրութեանցմէ հանգիրդ Մխիթարեանց աշխարհին ... Այլ զայս ամենայն ասանելոյ տրտնջիւնս երկանց էնդոց ... ձեռն մի անանուն յանշնամեանց ի մեզ վայրկենի և ևեթ զիս ի խոր տխրութիւնս:

« Զկնի ասացի ինչ մեւսանգամ ձեռն արկի ի գործն իմ առաջին. և յայս նեւսագ զհնչակաւոր մատենագրութեան որդւոյն Կարապետ արքեպիսկոպոսի վերատանէն ունելով ինձ յազբիւր՝ օրինակեցի և համեմատեալ ուղղագրեցի զինչ ինչ հնչակաւոր պատմիչս ... ի կատարածութիւն ... զամն երիս շարունակ ի նոյն գործ գնգնելոյ, և գանձնոյն զայս պատկառելեն ինձ յայնմհետէ ազգային պատմագիրդ. զոր զպակասութիւն լցոյց հոյակերտն գրատուն Փարիզի. յորում գտի զընտիր գրչեալ պատմիչս ... :

« Աղբիւրն մատենագիրդ հնչակաւոր զինն ասէ երբորդ գրատուն Բրիտանոյ, Հռոմայն և յԻրլանդ զինեանց ... Մոկսմանոս Ասոլիկ Տարանեցի ... յիշէ զինեանց

ունք ասելով. ա Եւ պատմութիւն Ղեւոնդեայ երէց-
ցոյ, որ ինչ վասն Տաճկաց եկեցն և անցին Հայոց 'ի
նոցսուն բանուածնե ա, յորմէ և քազե բազում ինչ տա
'ի հիւսել զիւր պատմագրութիւն. և գնե զՂեւոնդ
ընդ մեջ Սերգեոս եպիսկոպոսի և Եսայեայ Բագրա-
տունւոյ. Մխիթար Այրիվանեցի ժամանակագիրը,
որ եկաց և գրեաց յերկոսասանկորդ գարուն՝ նոյն-
պես յիշե զՂեւոնդ ընդ պատմիչս Հայոց. զոր և կար-
գե ընդ մեջ Զաքարիա կաթողիկոսացւոյ պատմա-
գրի Աղուանից, և Ուխտանէս եպիսկոպոսի՝ որ գրեաց
զՀերձուածոյն Վրաց ա։

Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en Arménie, par l'éminent Ghèvond Vartabed arménien, écrivain du huitième siècle, traduite par Garabed V. Chahnazarian, et enrichie de notes nombreuses. Paris, 1856.

Թարգմանութիւն 'ի ռուս, աշխատասիրութեամբ Ք. Պատկանեան, Փեթրպուրգ, 1862։

Uber einige neuere Erscheinungen der armenischen Literatur. Zeitschrift der deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, 1861, B. XV. (Henri Petermann).

*Ղուկասեանց. Ընթերցարան. Տփխիս, Կովկասեան գրամատառաց Զաքարիայ Դրիդորեանց, 1880.

Դասագիրք բնագիտութեան տարեկրթեան. Հին գար. Տփխիս, Կովկասեան գրամատառաց, 1880.

Հիմնական դիդակտիկան կամ ուսմունք։ Տփխիս, Կովկասեան գրամատառաց, 1880։

Հատուած հայկազն Մատենի չեզուի վերայ։ Տփխիս, Կեզրոնական գրամատառաց, 1880։

Ղուկաս Վանանդեցի Նուրիջանեան։ Տես
Բանալի համատարած աշխարհա-
գուցի։
Բնաբանութիւն իմաստասիրական։
Գանձ չափոյ։
Դուռն իմաստութեան։
Խաղք եւ համաձայնութիւնք։

Հայելի աստուածաշունչ ինն կտակարանաց։
Պաշտօն աստուածային։
Պատկերասէր եւ պատկերատեաց։

*Ձանապարհորդական նկատողութիւնք. Քաջբերուն։ (փորձ. ազգային և գրականական հանգէս. Ա. տարի. թ. 3, 361–384. թ. 4. 388–406։ Բ տարի. թ. 2, 330–357. թ. 4, 321–367։ Գ տարի. թ. 1. 97–118։ թ. 40, 35–53. Ե տարի. թ. 3. 77–91։ թ. 4, 79–92. թ. 6, 46–62)։

*Ձանապարհորդական տպաւորութիւններ։ Սիւրմէ. (փորձ. Գ տարի. թ. 10, 91–114. թ. 11, 110–134։ Դ տարի. թ. 1, 151–169)։

*Ձանապարհորդութիւն Ախալցխայից մինչեւ Ամի, Ց. Գնձաքեանց. (փորձ, Գ տարի. թ. 12. 106–129։ Դ տարի. թ. 4, 56–80. թ. 5, 33–61։ թ. 6, 50–96. թ. 8, 91–128)։

*Ձանապարհորդութիւն Աղեքսանդրապոլից դէպ 'ի կարին. Հնգինակ՝ Քաջբերուն։ (փորձ, Գ տարի. թ. 5, 172–192. թ. 9, 106–123)։

*Ձանապարհորդութիւն Թէոփիլոս Դէլրօվի Լազիստանի և Հայաստանի մէջ. Թարգմանութիւն Ա. Փիրումեանցի։ (փորձ, Դ տարի. թ. 3, 95–128. թ. 5, 113–147. թ. 11, 33–49. Ե տարի. թ. 3, 100–122)։

*Ձանապարհորդութիւն Թիֆլիզից մինչեւ Աւգուլիս։ Նկատողութիւններ, դաղմականների մասին. Հնգինակութիւն Բաշինջի։ (փորձ, Բ տարի. թ. 3, 181–244)։

*Ձանապարհորդութիւն 'ի Դաւրէժ, Աւհէ արքեպիսկոպոսի Մխիթարեանց, վիրապի արբոյ էջմիածնէ։ Հին Ջուղա։ – Մինասեան արբոյն Սան-

փանեանսի նախավկային 'ի Մագարթայ լերին։ – Հրա-
վարտակք Աչոտ Թագաւորին։ (Կռունկ Հայոց աշ-
խարհին, տպոտաս, 1861)։

*Ճանապարհորդութիւն 'ի մայր Ասիոն Ա-
բարատեան և անտի 'ի կոստանդնուպոլիս։ Գրեաց
Կիւմնգ վարդապետ Փիլոզէլֆեանց Տոսպեցի յՈւխ-
տէն Վրաստայ։ Կոստանդնուպոլիս, Տպարանն Ջար-
գարեան, 1871։

*Ճանապարհորդութիւն կարինեանց Յակոբ
վարժապետի։ Ախալքալաքէ. Աղէքսանդրապոլ, Ա-
նի. Աշտարակ. Էջմիածին, Երևան և Օնեան։ (Կռունկ
Հայոց աշխարհին, մասն, 1862)։

*Ճանապարհորդութիւն Հայաստանումը Գա-
լուստ Շիրմազանեան վարդապետին 'ի 1842։ Քա-
րին Մարանգ։ – Մայրաքաղաքն։ – Շամբ և Նա-
խավկայի վանքը։ – Պազոս վանահայրը, միայնակեացը
և նորա հետաքրքրական պատմութիւնը։ (Կռունկ
Հայոց աշխարհին, 1863)։

*Ճանապարհորդութիւն յԱնի Ազգ վարդապե-
տի Մխիթարեանց, միաբանի սրբոյ Էջմիածնի, տը-
պագրեալ 'ի Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Մասիս լրա-
գրոյ, 1865, որգեամբք Հայկազնեան ընկերութեան
Տրապիզոնի։

Ճանապարհորդութիւն Մեսրովբայ Դ. Քա-
ղիդեանց Վ. Ա. Սարկաւագի սրբոյ Էջմիածնի 'ի
Հայս։ Հատոր Ա. Տպագրեալ որգեամբք ազգի մե-
րոյ 'ի սիրեւս Ընգկոց։ Ի տպարանի Ալրաատեան
ընկերութեան 'ի Կալկաթա, 1847։

Ճանապարհորդութիւն Ջալալեանց Սարգիս
արքեպիսկոպոսի, 'ի Մեծն Հայաստան։ Հատոր Ա.
Թիֆլիզ. 'ի տպ. Ներսիսեան Հոգեւոր գպրոցին,
1842։ Հատոր Բ, 1858։

*Ճանապարհորդութիւն Վեզուվեան հրա-

բուդին սարի վերայ. տալ և ի Գոմպկին, Հերքուանուշ, Շուշ. Վինեաիկ և այլ քաղաքներ Իտալիայի, ի 1865 և 1866 ամ. Վ. Ց. Խաչյանցի. Տըփխիս, ի տպ. Շուքուրձեանցոյ Լիդիքեանցոց և ընկ.։

Տէս Պատմութիւն Անուոյ։ — Վակնէր։ — Տեղագրութիւն ի Մեծն եւ ի Փոքր Հայս։

Ձաշակ հին եւ նոր ողբերգութեանց, ի հնէ լինաց եւ յարդեաց, թարգմանեալք յերկրագիտելի բնագրացն ի ձեռն Հ. Ալտենի Կոմիտասայ Վրդապետանուագ Մխիթարեանց։ Վինեաիկ, Ս. Ղազար. 1869։

Սոփոկլի, Իգիպտոս Թագաւոր. — Անտիգոնէ. — Էլէկտրա։

Յասխինի, Բրխոմանիկ. — Գոմոզիա. — Մերդգատ. — Իփիգինի յԱվլիս։

Վրդիմի, Աէսխիլոս. — Մերոպէ։

Ամփիթրիոնայ, Սաւուղ տղայ Իսրայէլի։

Ձաշակ հնոցն եւ լատին ճարտարախօսութեանն։ Թարգմանեալ ի բնագրաց Հ. Ալտեն Կոմիտաս Բազրատունի Մխիթարեանց։ Ի Վինեաիկ. ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1863։

Էտիպինեսի ընդդէմ Կաւսիփոնի։

Դիմոսթենի յոգագս Պատկին։

Իմիկրատիի վասն Աղքատ քերթողի. — Վասն Կ. Լիպարեսի. — Վասն տղային Դիոսորոսի։ — Երկրորդ Փիլիպեան ընդդէմ Մ. Անտոնեսի։

Ձաշոց գիրք.

Ա. Տպ. ի Վինեաիկ, յամի 1686. «Ձաշոց գիրք՝ գեղեցկատիպ և վայելուչ, պազատրեցեալ ի մատենից հնոց Թագաւորացն Հայոց, տպագրեցեալ ի հայրապետութեան սրբոյ ամենայն Էջմիածնի առաջն Եփրեմայ սրբազան կաթուղիկոսին։ Ներ. տպարանաւ Ջուղայեցի իսոհոյ Սահրատի սրբոյ պատրն Գառապետին, և թարգմանի երիցս ներանձնցոյ Համազասպեան։ Ի թուականութեան Աբրահամեան ՌՃԼՆ. յամենայն յունվարի ԻԵ. իսկ ի Թուի փըրկ-

չին 1686. ի Վենետիկ։ Ասոր նման ուրիշ նոր մանրապատումներ մը եւս՝ ընծայական մը կը գնեն Թագեոս երկոյ առ Եզիազար կաթուղիկոս, յորում հանճառանաւ կը պատմէ այս գրոց ապագրութեան հանդէպ կրած վշտերն ու նեղութիւնները. զոր արժան կը համարիմք հանճառանալ. « Առաւած ... ընտիրոցդ զառաւպետ անձն եմ, առլով ինձ զիմաստուն մտաց, գիմել առ ազնուատոհմ և քրիստոսասէր Զուզայեցի խոճայ Սահրատի որգի պարոն Գաւպարն, և յայտնել նմա զիշձն իմ որ առ տպագրութիւնս գրոցդ հոգեպատանաց։ Որ և հաճեալ ի բանս և ի գիտաւորութիւնս իմ, խոստացաւ ոգնել ծախսին, և ընդուլ զթերութիւնն գոյիցն հարկաւորաց։ Առաւաս առաջարկով և իմ ընդ նմին զգուշաբաքեայ արգիւնս իմ զորս ունէի, յանձնելոյ գիս այցելութեան տեառն. և ապրիլոյ սրբազանիդ և լնալ յ'Սպահանայ, չուեցի գնալ ի Մարչիլիա, ուր էր տպարան տեառն Ոսկանայ վարդապետին։ Եւ գտանելով զտպագրատուննն տապալեալ, և ի տպաւ քաշքայեալ և աւերեալ, գարձայ ի մայրաքաղաքն Վենետիկ. ունելով ընդ իս գիտասրեալ ինն տնայցոյց ի գիտնոց արանց սրբագրելոյ և զգուշապէս գաղափարելոյ. և զերկուս և զերիս ձաշոցս հատուածս և Հոխս, մեծաւ ջնարիս տասի և անսի հատիս ի ձուռս արկեալս. բայց անհամեմատս և անբաղդատս միմեանց, թէ ընթերցուածովքն և թէ տպաթիւք ակրտանականացն տանիկ. որոց վերայ տարտ հուանելով՝ կայի ըն մեծի վարանման նկատելով ի տառադարձութեանս նոցին։ Եւ աչքզուխտամբ տեառն առգիպեցաւ մեզ առ ձաշոց ինն վաղնջեան ամ բողջ և անթերի, ի գանձուց հնոց թագաւորացն Հայոց. զոր և առընթեր եգեալ առաւաւտուն մատենից. գտի զնա ամենեւին համեմատ և համաձայն ընթերցուածովք ... Առաւաս վարատհացեալ ... զարգասկանն ինձ ընտրեցի գաղափար. և զբաղմամբ գրասն վատնեալ ... եռաւ քաղցեալ երկուս տեառնէս առանց նորանկերոյ. զմին խաշորառեւ, և զմիւսն մանրագիր ի պեաս խորագրաց. և հոգացեալ զբնաւս կաշս և զկարասիս տպագրատան, սկայ ի լոյս ածել զնորհրգատատարին պատարագի

ըստ հնոց օրինակաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, և զՃաշոցս այս վայելուչ և գեղեցկատիպ՝ զարգարեալ զանազանիւք ծիփովք, ոսկի ոսկի ծաղկագրովք և յարմարագունիւք պատկերովք։ Եւ զայս խորհրդաւորեմն և հաւանութեամբ տեառն Յովհփոյ վարդապետի և արքիեպիսկոպոսի Ջհուռնոյ քաղաքի որ բարեբաստատեաց առիթիցաւ'ի լուսաւորչանաց խնդաց, ... և այլն »։

ի. Տպ. Ի Կաստանդնուպոլիս, 'ի 1732. « Ճաշոց գիրք. փոքրագունդ, տրամադրեալ'ի մեծ Ճաշոցէն գեղեցկատիպ և վայելուչ, պաշտօնեցելոյ'ի մատենից հնոց Թագաւորացն Հայոց։ Յորում եկեղեցական գործոյ' մեծաց և փոքունց. զի յառաջագոյն տացեալ վերահասու լինիցին' զգուշանալ ուղիղ ընթերցմանն'ի յաւետ եկեղեցւոյ առաքելամեծաւոց. սյսինքն եպիսկոպոսաց, և վարդապետաց և խնամանոց քահանայից և առհասարակ ամենայն ժողովրդոց »։ Ցիշատակարանն ալ կ'ասէ հետ ... « ասարանեցաւ Ճաշոս մատենս սասունաժոյնն հին և նոր կատարանաց. 'ի հայրապետութեան ... և'ի պատրիարգութեան երկուց աթոռոց ... տեառն Գրիգորի և տեառն Ովհաննէսի ... 'ի թուին ՌՃՀՈ »։

Գ. Տպ. Ի Պոլիս, 1793։ ... « Տեառն Չաքարիայ ապստամբ և բարեկարգ պատրիարքի հրամանաւ ապեցեալ'ի սկզբ յիրմրգ. 'ի Կաստանդնուպոլիս, յամի տեառն 1793. 'ի մայր գպրատան. 'ի Մատթէոս գպրէ. իւրով խնդ ապագրատ։ Վերջանին մէջ' եկեղեցական պաշտամանց գրոց կարեւորութեանն ջանասիրելին է տեսչ. կը յաւելու. « Զորոշ գնարկատրութեան գլուխ առեալ ծանեալացն մերոց, յառաջ քան զբառատան սմ տպագրութեանս ծագիկցուցեալ, զմանկտուն իւրեանց յետ առջինն'ի այն կրթեալ զմոյրեցուցանէին։ Իսկ զարգիս, ըստ որում պահանջվ որ'ի յօրէ թառամեալ'ի ան կապին եղև, յայգագս որոյ յոյս Աստուած և'ի յոգնութեան բարեմերոց միջ գնէի, բարեպաշտ և մեծահատոր Մուրատ սիրոյն' միջնորդութեամբ տէր Պազոս Համեստափոյլ քահանայի' եղբօրորդւոյ տեառն իմոյ ապստոլի յոյս յանդիման նկատելով։

զոր ՚ի գիւրագիւտ պատրաստական լինելոյ սորին օգուտն, և զոր ՚ի հազուագիւտ ծանրագին գոլոյ ջնջման, նախանձաւոր շնորհաց եղեալ և բարեաց, ... եղև ձեռնտու և օգնական ապեցման սորին. իւրով իսկ աստուածատպարգև սրբգնատրիք ... »։

Վերջաբանին այս խոսքերը կ՚ակնարկեն թէ քառասուն տարի առաջ մեւս տպագրութիւն մըն ալ եղած էլլոյ Ճաշոցի, որ մեր ձեռքը հասած չէ, թէ որ գրուած թուականը սխալ չէ, և ուզած չըլլայ երկրորդ տպագրութիւնը յիշատակել, թէպետև 61 տարուան է այդ երկու տպագրութեանց մէջ եղած միջոցն տարբերութիւնը։

Դ. Տպ. Ճաշոց գիրք Հայաստանեայց առաք եկեղեցւոյ, տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ և աստնանապատիւ Տեառն՝ Գէորգեայ Դ սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց։ Վաղարշապատ, ՚ի տպարանի սրբոյ կաթուղիկէ էջմիածնի. 1874, ռՁՀԴ։

« Ընդդէմ ընտիր ընտիր ձեռագիր Աստուածաշունչներուն և Ճաշոցներուն կարի զգուշութեամբ ուշադրուած՝ Մայր Աթոռոյս տպարանէն լոյս առաւ այս Ճաշոց գիրքը, որոյ նաև նոր տառից և յատակ տպագրութեան գեղեցկութեան՝ անչուշտ եմք թէ ամենայն ոք կը հաւանի և կը վկայէ։

« Մեր եկեղեցւոյ Պաշտօնէից գիւրութեան համար՝ Ճաշոցիս մէջ խնդրաքանչիւր աւուրց ածից և հանգիստից հրահանգաց չատկրուան մէջ քաւական պարզ բացատրուած խրատներ և հրահանգներ յաւելցուած են. ինչպէս Ճառերն ևս ձեռագիր Ճառընտրաց համաձայն սրբագրուած »։ (Այսրատ, ամ. տպգիր)։

Ճաշու Աւետարան։ Տես Աւետարան։

*Ճառ քարոյական։ ց. Ս. Տ։ « Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն »։ (Ա. և Բ. Տպ. 1848) Կոստանդնուպոլիս, ՚ի տպ. ցովհ. Մխիթարեանց, ռՄԿԵ։

Ճառ դաստիարակութեան օրիորդաց. ըստ ինդրոյ պարոն Ցովսեփեայ Ազաբէգեանց գրեաց Մ.

Դ. Քաղիքեանց Վ. Ա. ի տպ. Ազգասեան ընկերութեան ի Կալկաթա, 1847։

*Ճառ ի վերայ քրիստոնէական մխիթարութեան։ « Անկիրթն եղիսկոպոսի մը գրածէն հայերէն աշխարհաբար թարգմանեալ »։ Կաստանդնուպոլիս ի տպ. Ռամկավարաց Մխիթարեանց, 1846։

Ճառ ընտիր հանուռատ. « Գիրք և Ճառ հոգեշահ՝ արտեալ յաւետարանէն և յառաքելոցն վարդապետաց եկեղեցւոյ. որ արտաքսեալ ընկերեան համառատապէս զՃառս յոգեշահ խորհրդատուս սիրտս ունկան ածից, սկսեալ ի ծննդենէն Քրիստոսի մինչև ի խաչվերաց ածան, քաղեալ բանիւք և վկայութիւնք վարդապետութեանն։ Եւ արդ ի լոյս ածելոյ արտագրութեամբ և ապեցմամբ Մարկոսի գպրի Կաստանդնուպոլսեցւոյ, ի փառս Աստուծոյ և ի պատիւ սրբոյ Աստուածածնին ... ի ժուխն Հայոց ՌՀՀԱ ... ի տպարանի Արգսի ի Բուզանդիա »։ Անմիջապէս յերկրորդ խիճ կը յաւելլուս. « Ցընծասցուք ամբ զոտ՝ եթէ գտանիցի բանիւ կամ գործ ոք ի մեզ՝ զոր ամաչել յարհնաւոր քերթողութենէ, ընդունելոյ սխալութեանս, զի ի միոյ խառնելոյ օրինակի արտերգութիւն հոգիս կարողացեալ այցելուն »։ Ցիշատակարանին մէջ ալ հետևեալ տողերով կը նշանակուի տպագրութեան ժամանակն. « Այն որ ասի Հայոց Թվին, — Երկհազար բառս գրացի այսուհի. — Թէ գոյ լեալ որ հարցիկ հարցի, — Ընդամենակ ասեմ ամս երկիւղ ի վեցերորդի նոյ »։

Ճառ ի վերայ Աստ. Ուրբաթու, « ի վերայ տնհաւատ և չարչարանաց Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. տպագրեալ ի գործատուն Մարգարեանց Ձեմարանին ի Կալկաթա. 2000 օրինակք. ի տպ. 1828 »։

*Ճառ ի վերայ ազգային յառաջադիմութեան։ Ի տպարանի Ազգասեան ընկերութեան ի Կալկաթա, 1845։ « Առաքինեաց Ճառս զառաքինեն տը-

պեցաւ՝ի 1844 ամի Բազմավիպի Վենետիկ. զոր՝ Աղքատիկ վերատեսուչն Ազնուրուսոյ Ստեփաննոս աղքատասիրական պարտիք համարձակեցաւ, նկատիլ յաչխատիկ բարերաւ այնոցիկ կողմանց, և հրատարակեաց յիւրաւի Օրագրի. ուստի հնգաւ՝ի մերս աչխատիս վասն Ազգասէր օրագրի տեղւոյս, ի վերջ ձեռիս յաւելաւ յորդորակ իմն. Թ. Խ. Ա.»։

*Ձառ Հաղորդութեան. «գործ Ազաբկերի Սազմիոյ գիւղքի Յովհէփ վարժապետի Մարտիրոսեանն»։ Երուսաղէմ, ՝ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1860։

Ձառ հաւակերպութեան։ Տես Ռոտրիկվէց։

*Ձառ Մկրտութեան. Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Գուլիկ կրնքիչեի, 1845։

Ձառ Յովհաննու Ազդալեանց ասացեալ՝ի ժողովի անդամոց Հայկեան Սարգսասիրական Ճեմարանին որ՝ի Կալկաթա, հանգերձ կենդանագրով հեղինակին։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858։

Ձառ Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի, նոր թարգմանութիւն, ՝ի Հ. Սահակայ Վ. Գաթըրճեան, ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1854։

*Ձառ յուղարկաւորութեան Յակոբայ Ջէլեպւոյ Տիւզեանց, զոր՝ի 14 սեպտեմբեր խոսեցաւ Հ. Թագէոս Վ. Մուրատեան, ՝ի Մխիթ. ուխտէ Վիէն. ՝ի կոստանդնուպոլիս ՝ի մայր եկեղեցւոջ Ցխտուի փրկչի։ Վիէննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1847։

Ձառ Ներբողական «՝ի հանգիստ երջանիկ կուսաց նաղն սրբոց Հռիփսիմեանց հրաշազարդ յօրինուածովք։ Արարեալ Խորենացւոյ երանելւոյն Մովսէսի քերթողահօրն՝ի փառս Աստուծոյ և՝ ի պայծառութիւն ազգիս։ Տպեցեալ՝ի կոստանդնուպոլիս, յամի

տետռն 1817, Նոյեմբ. 1. խոկ ըստ Հայոց Թուա-
կանի 0642. ի տպ. մայր սուրբ Աստուածածնի։

Ձառ Ներքողեան ի սուրբ խաչն Քրիստոսի, և պատմագրական տառապանութիւն ի սուրբ Նշանն Վարագայ։ գրեալ ի Յովհաննէ քահանայէ Վանանդեցւոյ։ Մոսկուա, ի տպ. Աբգէլեան Ճեմարանի տետրց Լազարեանց, 1852։

*Ձառ Պիոսի Բ և Հովսեփեան Աստրխեան եպիսկոպոսաց։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850։

Ձառ վասն ծննդեան եւ յարչաւանաց Տետռն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ի Գևորգ վարդապետէն ասացեալ ի սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցին Վաչեթիայու։ Տպեալ... ի Կաստանդնուպոլիս յամի տետռն 1793, ի մայր գպրատան, ի Մատթէոս գպրէ. խնդրվ տպագրեաւ։

Ձառք դպրոցականք. «Վանուցս Ժառանգաւորաց գպրոցի աշակերտաց պարգևատրութեան հանդիսի մէջ խոսած մէկ քանի Ճառեր»։ Երկու փոքր տետրակներ. Կրուսալէմ, ի տպ. Սրբոց Յակովբեանց, 1863, 1867։

Ձառք Հ. Ռափայելի վարդապետի Թրեանց, ի Մխիթարեան ուխտէն, Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845։ — Ա. ի սուրբն Ներսէս մեծն։ — Բ. ի սուրբն Մահակ Պարթև։ — Գ. ի սուրբն Մեսրոպ։ — Դ. և Ե. ի մեծն Մխիթար արքահայր։ — Զ. Ուսումն պատմութեան։ — Է. Ուսումն հայերէն լեզուի։ — Ը. կարևորութիւն գաստիարակութեան, և այլն։

Ձարուսանութիւն համառօտ Յովհաննու Հողով Վանանդեցւոյ. «Համառօտութիւն Ճարտասանական արուեստի։ Շարադրեցեալ ի Յովհաննէս վարդապետէ Կոստանդինուպոլսեցւոյ... Տպագրեցեալ ընդ օրհնութեամբ սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն

Սարգսի զօրավարին։ Ի Մարսիլիայ։ Ճամբ Ներսիսեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1674. Նաւուր Նաւասկիոսի յունիսի ամսոյն ։ Թիւն 154. « Ես Մատթէոս Յովհաննիսեան, որ՝ի գեղջէ եմ Վանանդեան, եկէ բարդոզ փոքրս գրգիան ։ »

Ձարտասանութիւն. « Ձարտասանութիւն բանիւ գեղեցկեալ՝ի հինգ գիրս։ Յօրինեալ ըստ շուքայ երևելի և մեծանուն հեղինակաց հռետորութեան, և ձոխացուցեալ յաճախութեամբ ընտիր ընտիր օրինակաց նախնի հռչակաւոր մատենագրաց հայկազն ազգի։ Շարադրեալ՝ի Հ. Մաքսիմոս վարժապետ վարդապետէ Ագոնց, ՝ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի աբբայի ... Արգելմամբ և ծախիւք բարեպաշտուն և քաջատհմիկ Շահբիմանեանց երկոցունն եղբարց հարազատաց՝ Բարազամեան պարոն Յովսեփին և պարոն Զաքարին ... Ճամբ տեառն 1775, ՝ի սեպտեմբերի 18. իսկ ըստ Հայոց Թուականին ՌՄԻԴ. ՝ի Վենետիկ, ՝ի տպ. Դիմաբերնայ Թէոդոսեանց ։ »

Ձարտասանութիւն վասն բարձրագոյն դասու. աշխատասիրեալ՝ի Հ. Եփրեմայ Վ. Սեթեան՝ի Մխիթ. ուխտէն։ « Պարոն Պօղոս Լազարովիչ ընծայէ հանգուցելոյ իւրոյ քեռւոյ Աղա Սամուէլի Մկրտչի Մուրատեան առ՝ի յիշատակ։ Վենետիկ, ՝ի տպարանի Ղազարու, 1832, ՌՄՁԱ։

Ձարտասանութիւն առձեռն, համառօտեալ՝ի Հ. Եգուսեցւոյ Վ. Հիւբշիւզ, ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ՝ի տպ. Ս. Ղազարու, 1841, 1856։

Ձարտասանութիւն կամ Ձարտարախօսութեան արուեստ, զոր յօրինեալ է Հ. Մատթէոսի Գարագաշ, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ։ Վիեննա, ՝ի տպ. Պաշտպան Ս. Ածածնի, 1844։

*Ձարտասանութիւն հաւատոյ կամ Նոր՝ Ձանկ դպրութեան։ Աշխատասիրեալ Եղիազար Մուրատեան։ Երուսաղ. ՝ի տպ. Ս. Յակովբեանց, 1869։

Տես Խաչատուր վարդապետ։
Հրանոանդք Ճառաբանութեան։
Տաթեւք հոգեւորական արուեստի։

*Ճառագի դատապարտեալք, պատմական վէպ։ Ազատ թարգմանութիւն Հ. Եփրեմ Վ. Զոքրեանց, ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ա-ռաքեալներ վանքէն, 1858։

Ճեմարան գիտելեաց. որ էր համառօտ տեղեկութիւն հարկաւոր գիտութեանց, ազատական արուեստից ի սկզբան ուսուցանելոյ մանկանց յօրինեալ առանձնաւոր չափմամբ՝ հանդերձ ծանոթութեամբք և տախտակաւք պատկերաց, ի Հ. Մխիթարայ վարդապետէ Ինճիճեան Տրտոսիզանցւոյ, յաշակերտութենէ անմոռանալի աւետեաց մերոց Մխիթարայ։ Վիէնեաւիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1815, 1818։

*Ճերմակ կամ Պատան Ս. Փափազեան և իր ժամանակքն։ Ընդդէմ Ահմետ Ջեվտէթ Կ. Պոլսոյ, Աբեղեան Շամպեդոյին տպագրեան, 1863։

*Ճիզվիթեմ։ Գործ ... Աբբոյէ։ Թարգմանեաց ի գաղղիականէ Յ. Աճեմեան։ Կ. Պոլիս։

*Ճշմարիտ բարեկամ տղայոց, գաղղիարէն թարգմանեաւծ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1856։

*Ճշմարիտ դարձ կամ Յաւետեանական Ճեմարտութիւնք։ Վիէնեաւիկ, Ս. Ղազար, 1850։

Ճշմարիտ իմաստութիւն և կամ խոհմութիւնք առանձինք հզօրագոյնք առ ի ածել զսիրտս մարդկան, ի բարի կրկիւղն Աստուծոյ։ Դատակարգեցեալք վասն իւրաքանչիւրոյ աւուրն շարաթու։ Հանդերձ առաւելագրութեամբ ազգաց բարեպաշտ խոստովանելոյ։ Շարադրեցաւ խոստիւքն յունեացն վարդապետաց և հոգւոյն քարոզչէ ի կարգ Ճխտաւանդեց և Թարգմանեցաւ ի հայ բարբառն յայլմէ ոսկեձեռ Ա-

տուծոյ ծառայէ՝ ի նոյն կարգին։ ... ի հայ Թվին ՔԸՀտասան ՌՁԾԸ։ և Ձայոց ՌՀԿԵ. յունվարի ՃԵ, ի մայրաքաղաքին Կոստանդնուպոլսի »։

Ճշմարիտ նշանակութիւն կաթուղիկէութեան « տպագրեցեալ Երկերոց անգամ՝ ի հայրապետութեան սմենայն Ձայոց, Տեառն Ղազարու Ճշմարտասէրն կաթուղիկոսին։ Ողորմութեամբ և տրովք՝ քրիստոսասէրն և բարեպաշտուհի կին խաթունին։ Ձրի քաշխանալ։ Թուին Ձայոց 1199 »։ Ճառաջաբանին մէջ կ՚ըսէ. « ... Աղաչեմ զընթերցողս զի ամ՛ ոք մեզապրանոցն զմեզ՝ վասն ասիաւութեան վերկայութեանց Գրքին այսորիկ. զի՝ ի մէջ բանսի շարագրեալ եմք զսա. ոչ ունելով զայլ գիրք՝ բաց՝ ի նոր կաւակարանէն »։ Հնդնական և Գէորգ Մխէյիմ, ինչպէս յայտնի կ՚ակնարկեն 195 էջին խօսքն. « Ձըշ մարտութեամբ ասեմ՝ ի Քրիստոս և ոչ ասեմ. վերկայ Աստուած՝ ի հոգի իմ, զի յետ վից տարի ուսանելոյս իմոյ՝ ի Թագաւորական գպրատանն Փարիզու. ապա Թէ՝ ի վերջն զայս Ճշմարտութիւնս իմացայ և ուսայ. որ՝ ի վերայ հաւատոց ոչ յետ գնել պարտ է և ոչ՝ ի վերայ գնել. և յետոյ յորժամ գնացի Ձայաստան, սկսի որ սմենայն գեղացիք և գառհիկք, տղք և կանայք, երիտասարդք և տղայք, սմենեքեան գիտէին զայս գիտութիւնս, զոր ես յետ վից տարի ուսանի՝ հազիւ կարացեալ էի ուսանիլ։ Եւ յամենի ձգեալ զարմանայի ...»։ ի Հռոմ տպագրեալ ալ կը յիշատակէ յէջ 209. « Ձայն ուսուցին ինձ պատրիչքն՝ ի մէջ գպրատանն, զի մի երբեք զոք քամբասանցից »։ Ցէջն 269 յիշատակարան մը կայ՝ ի տպագրոցաց. « Մանկր ումէք ընթերցող, զի՝ ի մէջ այս երկերոց տպագրութեանս, ՝ի բաց Թողեք զվերջին տան նշանան հերձուածողաց. վասն զի կամեցաք փղբրացուցանել զդիրքս. զի գիւրին լիցի սմենեցուն ... կրճել զնա՝ ի ծայս և՝ ի հին խնդրանց ... Զսմենայն գիրքս մեր չարագրեմք և տպագրեմք գրամբք մերովք. և Ձրի քաշխանեմք զնոսա »։ (Թուի տպագրութիւն Կոստանդնուպոլսի)։

Ճշմարտութիւն հաւատոյ։ Տես Փիլոմաղ Պօղոս։

Ճշմարտութիւն յաւիտենական. « Եարտգե-
ցեալ ՚ի կատէ Ութսուն կռնցելոյ ՚ի կարգէ Ճեռ-
անան. և Թարգմանեցեալ ՚ի Պետրոսէ վարդապետէ
Թիֆլիզեցւոյ. և տպագրութեամբ ՚ի լոյս ածեցեալ
՚ի Սարգսէ արքեպիսկոպոսէ Կաստանդնուպաւե-
ցւոյ. յորում ամենայն խորհուրդ հաւատոյ ոչքան
իցէ կարելի. Ընդ որս առաքինին Նահ երկու գնդից
կատեցան Կատիք և Բարոզք՝ վասն Աւազ Ուրբաթի
առնելն : Ծանուցանեմք ժամուց Մահմետ
Յահաբն որդի՝ Յահաննէս քէլէպուցն Սեպրոսեան ...
Յամի առնան մերոյ 1750. յոգոյիսի 18. ՚ի Վիեննա-
այիկ. ՚ի տպար. Անտանի Պառթօլի » : Յառաջաբանին
մէջ տպագրողն կ՚ըսէ. « Աղաչեմ ... այնու սիրով
ընկալնուլ զգիրքս զայս, որով և ընկալայք զգիրքն
Աղբիւր բարի կոչեցեալ. զի և սա յարտգեցաւ ՚ի
նոյն գովելի հնգինակէ, և Թարգմանեցաւ ՚ի նոյնոյ
Թարգմանչէ » :

Ճռւաքաղ յարծակ եւ ՚ի չափաճոյ բանից հին
և նոր մատենագրաց : Մոսկուա, 1858 :

*Ճռւաքաղ, ամենագիր բանաստիրական հրատարա-
կեալ ՚ի Մոսկուայ Տպագիտարանէ Մատենից և ՚ի Զար-
մայրոյ Մատենից : Հատոր Ա. Մոսկուա, 1859 :

Ճռւաքաղ, ամենագիր կրօնական, բանաստիրական և
ազգային գիտութեանց : Հատոր Բ., 1860–61 :

Ճռւաքաղ, ամենագիր կրօնական և բանաստիրական
գիտութեանց : Հատոր Գ. 1861–62 :

*Ճրագ հոգւոյ. Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուրնեզեան
Կրիքորեան, 1849 :

Ճրագ. Ճշմարտութեան. « Գրքոյկս կոչեցեալ
Ճրագ Հաւատոյ Քրիստոնէական. շարադրեալ ՚ի Յակոբոս
պատրիարգէ Երուսաղէմի, և Նարգիզ-
նէս կաստանդնուպոլսոյ : Որ իբրու Ճրագ՝ ընդ առաջ
ընթացեալ ուղղափառացից, յայտնէ զմիտս և զհաւ-
հատս ընդգէմ Հերետիկոսութեան մանրատոչաց : Եւ

զանգղոյշ պարզամիտն՝ ազատ ի յորոգայթից մոլորութեանց առաստաւթը նոցին առարկութեանց։ Տպեցաւ հրկզգրութեամբ Տեառն Սահակայ եպիսկոպոսի Պարթեւի՝ ժայռապոյն պատրիարքի և հայրապետի ամենայն Հայոց ... ի Թուին Հայոց ՌՄԵ։ մայիսի Ը ։ Ցիշատակարանն ալ կ՚ըսէ. « Ցիշեսջիք Քրիստոս զգանկացօղ լուսոյ Ճրագի Ճշմարտութեանս պսակիկ զոսկել առաջն արդեամբ՝ զարժանապատիւ զաստուածխմսոս Աբրահամ վարդապետն Աստապատցի, և զնորգնեիս արքեպիսկոպոսն Զմիւռնոյ ... Ցիշեսջիք և զապագրօգս սոցին անարժան՝ ըստ հանգուցեալ Աստուածատուրի՝ զՑովհաննէս գպիրսն։

*Մագդաղինէ. վիպասանութիւն ժիւլ Սանտոյ գաղղիացւոյն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860։

Տէս Զբօսաբան մանկանց։

Մագիստրոս։ Տէս Գր. Մագիստրոս։

*Մանիլդ, օգտակար պատմութիւններ, գազելիտրնէ Թարգմանեց Ց. Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Տէրոյենց, 1861։

*Մանիլտո, կամ Նորատի հնոլ մը յիշատակները։ Վիպասանութիւն ի 4 հատորս. հեղինակութիւն Իժէն Սիւ գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Գրիգոր Զիլինկիրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմիեան, 1869։

Մաղաքիայ արեղայի պատմութիւն վանն ազգին Նեռոզաց, ի լոյս ընծայեաց Ռ. Պ. (Ռեթեմքէ Պատկանեան)։ Ս. Պետերբուրգ, ի տպ. Կայսերական Ճեմարանին գիտութեանց, 1870։

Հրատարակիչն ի գլուխ գրոցն. « Միսակ հասակաւ առ մեզ երկարատրութիւն Աբելայիս է մատեանս պատմութեան ազգին Նեռոզաց։ յորում ճառէ զպրշտանաց Թաթարին ի Հայս յիւր ձգ գարուս։ Միսակ ասնէաք առաջի օրինակ հեղինակիս, գաղափարեալ յամին 1847 ի վանս սրբոյն Ղազարու, և այն՝ բազմատախաւ և Թերագան։ Անփոփոխ պահելով զուղղա-

գրութիւն և գիտութիւն ակզբնագրին, գաղափարի և գանձուց բանս նորագրով գրոշիցք։ գյուսարանութիւն հնդինակիս այլում ժամանակի բազում։ Յառելով ի վերջ գիշատակարան այսոյս շարունակութիւն պատմութեան Մեքայէլի Ասորւոյ և գիտութիւն գործարանաց այլազգի բառից։ ի լոյս ընծայելոյ գրոցդ ի գիտութիւն մերազգի և սուրբ բանասիրաց ։

Ouvrage de Malakia – Abéga, ou Malakia-le-Moine, traduit par M. Brosset. (Additions et eclaircissements à l'Histoire de la Georgie depuis l'antiquité jusqu'en 1469 de J.-C. Par M. Brosset). Saint-Pétersbourg, 1851.

Թարգմանութիւնն ի սուրբ բարբառ, երկասիրութեամբ Վարդանայ Պատկանեան։ Փետրապուրկ, ի տպարանի Կայսերական Գիտութեանն, 1871։

Մաղթանք չափաւ ի Հ. Եգուարդ Վ. Հիւբշմանէ, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետկ, ի Դարձարան վանաց սրբոյն Ղազարու, 1843։

Մամբրէի Վերծանողի Հառաչ։ Վենետկ, ի տպարանի Ղազարու. յամի 1833, 8vo։

Ա. Էրամեղոյն Մամբրէի Վերծանողի ասացեալ ի յարութիւնն Ղազարու։

Բ. Վասն յարութեան Ղազարու յաւուր չորեքշաբաթի։

Գ. Ներսին ի մեծի առաւր գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յԵրուսաղէմ։

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « Մամբրէի Վերծանող կոչեցեալ կրօնք եղբարն Մովսէսի Խորենացւոյ և աշակերտակցին, երկար ևեթ միջև առ միով ժամանակաւ Հառաչ, մին ի յարութիւն Ղազարու, և երկրորդ յալ ի գալուստ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յԵրուսաղէմ։ Այլ սորա երկու յիսնից յոյժ սուրբ են քան զառաջինն, զորոց և չիրթ ինչ հակառակութիւն. և երկուքին են նաւարտիք սրբոցդ սոցա առ միով. միւն գրեալ ի 822 թուականին, և միւս երկուքն անթուականք։ Միայ միով գաւազին Հառաչ զՅարութիւնն Ղազարու փոքր ինչ ի քնին առնուլ։

« Վկայք երկոցն յարութիւն Ղազարու զքառասն

և զմեծամեծ հանձարոց զաշխոյժ եռանգիցն բորբոքեալ են ի բան և ի գիր ի հնումն առ Հարս եկեղեցւոյ. նմին իրի վից այլևայլ օրինակագրաց առնուամբք ձառս գտանեմք ի Յարութիւն Ղազարոս առացեալ. յորոց առաջինն Սեւերիանոսի եմեսացւոյ. երկրորդն Հիպոլիտեայ բոստրացւոյ. երրորդն Թէոփիլիսէի. չորրորդն Ոսկեբերանի. հինգերորդն Մամբրէի վերծանողի Յովհաննու աւետարանին մեկնութենէն առացեալ, և վեցերորդ առանց ուրուք անուան: Ահա խուռն յամախուճիւն վարգապետութեանց ի մի և նոյն բան՝ շփոթս արկեալ և և յանուանս շարագրողացն զնոսին. մանաւանդ զի չև ի հասեալ տակաւին ի ձեռս մեր և առացեալ Մեկնութիւն Մամբրէի յԱւետարանն Յովհաննու. Այլ այս օրպէս և է, մեր եռեակ օրինակք էին առաջի՝ յորոց գտագրութիւնս գայս արարաք: Երիւք ի վերնագրին ունէին զանուն Ոսկեբերանի. այլ ի չորս մատեանս վարգապետիս չգտաք գոյն. որ և նօթագիր են և անթուական. այլ երիւք զանուն Մամբրէի, մին նօթագիր գրեալ ի ՌՃԶ թուականին, և միւսն բոլորգիր անթուական. և երիք այլ առանց ուրուք անուան. յորոց երիւքն բոլորգիր՝ մին գրեալ ի ՈԿԵ թուականին, և միւսն անթուական, և երրորդն նօթագիր անթուական: Ի սոցանէ որ զանուն Ոսկեբերանի և Մամբրէի ունէին՝ միաբան էին ընդ իրեարս, նմին իրի և մեք յանուն Մամբրէի առաք ի լոյս... Իսկ անանունն, զոր և գոսք ի մատենի ուրեմն Տանանամակ կոչեցեալ, զի ուրիք կարի անմիաբան էր ընդ այլոցն, վասն որոյ ուրոյն և զնա ապերասք գինի առաջնոյն ։

Մամուրեան (Մ.). Տճա
Ամուրիի մը երազները.
Անգղիական նամականի.
Անիճեան.
Աշխարհի շրջանն 80 օրուան մէջ.
Արեւելեան Մամուլ.
Բանալի հայերէն շարադրութեան.
Գաղտնիք Բարիզի.
Գիտելիք եւ պարտիք տղայոց.

եբեք հրացանակիրք։
Ընթերցարան։
Իվանօֆ։
Խորհրդաւոր կղզի։
Հազար ու մէկ գիշերնեը։
Մանկտի։
Մանր վէպեր։
Միքրօ մեդաս։
Պատմութիւն ընդհանուր։
Պրաժլօն դեբկոմա։
Վէրթէր։
Քսան տարի ետք։

Մաճ Աբելի։ Տէօ կեսնէր։

*Մաճ Ողիմպիադայի Թագուհւոյն Հայոց։ Դրեց Աբմենակ Հայկունի։ Ա. Հռոմգկայէն, տպ. կ. Պոլիս, 1864։

*Մաճ Պարետի։ Դրեց Մեքրունին Դաբրիել Պատկանեան։ Տէր և հրատարակիչ Տիգրան Թարումեան Տէտէեան։ Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտէեան, 1875։

*Մայը, առաջին գաստիարակ մանկութեան։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1875։

*Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը. Առաջին մասը աշխատասիրեց Նիկ. Տէր-Ղևոնդեանց։ Տփղիս, ի տպ. Մարտիրոսեանց, 1882։

*Մայը որդեխնամ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլինեմ կրիքֆիլի, 1840։

Մայը ցուցակ ձեռագիր մատենից Գրագարանի սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի։ Տպագրեալ հրամանաւ Տեառն Մատթէոսի ընդհանրական Հայրապետի ամենայն Հայոց։ Մախուր ի կարգել զաղմական ցանկոյ վարժապետի կաբինետին, յորում գտցին ժառանգաւորաց սրբոյ Էջմիածնի, ի 1863 ամի։ Ի

թիֆլիզ, ի տպար. Ներսիսեան ազգային Հոգևոր Դպրոցի Հայոց։

Մանանայ հոգևուր։ Տես Մեկնութիւն ա. ևետարանի։

*Մանանայ. Ժողովեաց և ի լայս ետուն Գ. Վ. Սբ. Յուսաւանձեանց. Հրատարակ Հատոր Հայաբանական Ժողովոյ։ Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն ե. Մ. Տնեանեան, 1876։

« Ես գրականութեան այն չինական մշակն եմ, կ'ըսե Հիշինակին իր գրոց Յառաջաբանին մէջ, որ ի վայրիս և ի մայրիս կը թափրփափկէ. լեռնային, դաշտային առուներ, ծաղիկներ և բուսեր կը ժողովէ, և հոգվով կ'ածէ զայն ի վտհան ի հրապարակս քաղաքին, յորմէ ապահալ քաղաքացին՝ արուեստիս կը վերսանկէ զայն և կը գործանէ ի պարտէզս և ի բուրաստանս ապարանից մեծատանց։

« Իսկապէս այս է իմ եղկն։ Բանասիրաց և գրականաց հոմար պատրաստած նախնական նիւթ։ Ահա

Համ և հոտ հայրենեաց։
Հայատառութի հնութիւնք։
Վիպք հայրենեաց։
Երգք և առասպք հայրենեաց։
Յաւելուածք գրականք։
Հայրենեաց գաւառական բառեր »։

Մանաւանդ ական առարկութիւնք։ « Præcipuæ objectiones quæ vulgo solent fieri per modum interrogationis a Mahumeticæ legis sectatoribus Judæis et hæreticis Orientalibus adversus catholicos, earumque solutiones. Auctore Michæle Feburo. Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda fide. MDCLXXXI. Superiorum permissu ». — « Մանաւանդ ական առարկութիւնք որք հասարակապէս սովորք են լինել ի Մահմետականաց, ի Յուդայեանց և ի հերետիկոսաց արեւելեանց, ըստ կերպի և եղանակի հարցմանն, ընդդէմ կաթողիկէից ուղղափառաց. և նոցին լուծմունք. ի հեղինակէ Ֆէպուրեան Միքայէլէ. ի Հռոմ. Տպուած

արտագանի ժողովոյն Անթիլուսեանց հաւատոյն. ի Հռոմ 1728. Մեծաւորաց ակնարկութեամբ »։

Մանդակունի Յովհաննէս. « Տեառն Յովհաննու Մանդակունւոյ Ճառք։ Վենետիկ, ի տպարանի արբոյն Ղազարու, յամի 1836, 1285 »։

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « Ի քառանելից Հանգ սուրբ Հայրապետաց, առաքինեաց վեհաւ. մեռելոյ յանուն Եփրեմի մականբնալք են ի Ճառընտրի սրբոց. որպէս և ի վարդիցացոյ քաղաքին կոյ այլ գրիչնակ մի ամբողջ բոլորագիր անհատական նամին մատկագրով։ Այլ առ մեզ նոյն Հառք ի նորագիր մատենի միջ ամենայնին յանուն Մանդակունւոյ մակագրին։ Նաև ի հնագոյն ապատանական արձանագիր ձեռագրի գրի ունելոյ և գրի կոյլոյ մեզ առաքեցոյ ի տպագրութեան, խոնգամբակալ կը մնան մատենագրին առ հնութեան։ Ընդ ի Հռոմ տպոյ և ամենայն գրչագիրս միոյն անուամբ վարկեալ և այլոց յայլսա... գրոյս ևեթ յայտնի գիտութեան, զի ի յոյն և յատրի բնագիրս մատենագրութեանցն Եփրեմի չէր և ոչ մի ի Հռոմէ տպոյ։ Այլ թէ ոմանք Մանդակունւոյ իցեն թարգմանութիւնք Եփրեմեան՝ արդ բնագիրն կորուսեալ իցէ, համ թէ ի բանէ ոմանց նորին Եփրեմի և Ասկիլեպիոսի ծագիաբար արտրեալ և յանձնէ յոյլ հերետիկոսաց ածեալ իցէ զնոսին քան ճանաչ պետութեան ի բեմատացութիւն ժողովոցն, յորմէ յոմանս ի նոցանէ երեւի անուն Եփրեմի, և ասելոյ ևս Ասկիլեպիոսի, չիշխեցաք առ ճանչ գաղտնաւոն ունել համարձակ։ Այլ թէ այսպէս և թէ այն, կարծեցաք թէ չիցէ ինչ վնասակար գործել նմա Մանդակունւոյ զնոսին ընդ այլոցդ ցուրտի. բիւնակ յանուն նորին ի ձեռին ունիմք, և ի հակառակին ոչ գրաւոր ինչ հաւատամք »։

Վասն խոստովանութեան վարուց յանցանաց։ — Վասն ապաշխարութեան։ — Վասն պահոց պինդութեան։ — Վասն ընդունելի և անընդունելի պահոց։ — Յաղագս պարկեշտութեան անանկոց։ — Յաղագս պատուոյ և պատուոյգոյ։ — Վասն գիտոյ և վարժից։ — Յաղագս մեհեծարութեան աղքատաց։ — Վասն քահանայից ուսուցութեան։ — Յաղագս բամբասողաց։

– Վասն սիրոյ և մախանաց և նախանձու։ – Վասն բարկացոտից բարուց։ – Վասն սնոտապահաց և քինահանաց։ – Վասն ասելոյ գողութեան որ ոչ ապաշխարեն։ – Վասն չար սովորութեան երգմանն։ – Վասն արբեցողաց անօրինութենանց։ – Վասն անօրէն թատերաց գիւտականաց։ – Վասն կնաթողաց։ – Վասն անառակամոլաց։ – Վասն չսիրելոյ զիշխանսն Աստուծոյ։ – Վասն ահեղ հարուածոց կարկտի։ – Վասն զգուշութեամբ 'ի խորհուրդն մերձենալոյ։ – Վասն միխիթարութեան վախճանելոյ։ – Ողբք։ – Ա ղօթք։ – Յաղագս պէտս առաքինութեան խրատու։ – Յաղագս պէտս սխալից։ – Վասն համայից գիւտականաց։ – Կանոնք։ – Յաղագս քառասնորդեան պահոց։ – Ի սուրբ Երրորդութիւնն։ – Վասն սիրոյ։

Բ. Տպ. Տեառն Յովհաննու Մանդակունւոյ Հայոց հայրապետի Ճառք։ Երիցորդ տպագրութիւն։ Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու. յամի 1860, 8vo։

Այս տպագրութեան մէջ նորագիւտ Ճառ մ'ալ կայ՝ մինչդրեալ. բաւն իսպառոտ ատ ձգնաւորսն։

Մաշտոց. «Գիրք սրբոյն Մաշտոցայ վարդապետի։ Արարողութիւն հանապազորդեան ևկեղեցւոյ Հայաստանեաց։ Պարունակեալ ևմիանց գլխաւորաց խորհուրդսնեի սրբազնագործութեանց, և այլոց մանաւորաց պաշտամանց հաստատեալոց 'ի հնագունէ հարց սրբոց առ 'ի լրումն հոգևկանին հարկաւորութեան, և մարմնականին պիտանացութեան. առհամաձգբնեալ աժանգակութեամբ հոգւոյն սրբոյ։ Տպագրեցեալ 'ի տպարանի սրբոյն Էջմիածնի, և սրբոյն Մարգսի զորավարին. 'ի հայրապետութեան տեառն Ճակոբոյ կաթուղիկոսի սրբոյ Էջմիածնի։ Մախիւք և սրբագրութեամբ Ոսկանայ վարդապետի և սրբինպիսկոպոսի Երևանեցւոյ. 'ի յԱմստգէրտամ. 'ի Թուոյ Փրկչին 1667, դեկտեմբերի 11, իսկ ըստ Հայոց 1116. դեկտեմբերի 1»։

Բ. Տպ. «Գիրք սրբոյն Մաշտոցայ ... Սարգսի զօրավարին։ Ի հայրապետութեան տեառն Ճակոբոյ սանձից Հայոց կաթուղիկոսի. և 'ի թագաւորու-

թեանն կայսեցւոց Բրնաստապատին և բարեպաշտ
սէր Լուսաւիկոսի չարչարասանելոցդին։ Ակնամբք
և գոյժք Աեսեսի և Սոգոմանի պաշտամատարք։ Ի
Մարչիխոյ քաղաքի։ Ի ժամուց Քրիստի 1676. գիշե-
ռամբերի 11. իսկ ըստ Հայոց 1125. գիշեռամբ. 1 ։
Յառաջարանն կ'ըսէ. ։ ... Փափաքելով ամենե-
քեան հոգի Հայոսանանց տեսան Սահակայ ամե-
նայն Հայոց գիտացին, յորմէ ամենեքեան կանխաւ պրեալ
էր առ բազմաչխատս և սիրելի աշակերտան իւր տէր
Սահակ ասուածատուրն վարդապետն. ապէզատ ըստ
բանելոյ կարգաւորեան իւրոյ, ժամադակաւորեամբն
Աստուծոյ, և ձեռնադրեամբ քրիստոսասէր վա-
ռատկանաց. յորոյ յաւուրսն յայնոսիկ նախ քան
գնացանել հրամանեն պետականին' ազատնամիս վար-
դապետն միաբանեալ էր ընդ կայնաժին և աշարտ-
նոյ սրբոսպատասն չէրիցուին Թոմէական Երեանե-
ցւոց առ ի տապետն Աստնէ Աստուածին. յորմէ պատ-
հառել երեալ զգանագան փորձառեխեանս և զնորատես
հարստանս ... մանուանեալ բարձաս ի հինոց ասեն.
զորոյ գլխոյէր պատմուեխեան անցեալ նորին ասինայնէ
բնեռնադրոց էր ի յատուկ գիրս նորին. և այսու ա-
սինայնիս գինէ մանուան առաւն խոյ մանանցոյ եւս
սրտաւոյ գոհանական նորին ի ձեռն անորէն գոդդոսին
ասէ չորս ... գորեկլով միչա (Թագէի) ընդգէմ ազ-
գին Հայոց և սրբոյ սեռատչին Լուսաւորչին և գորեա-
բանեն նորին, ոչինչ հատարելով զասինայն Հայս և
գլուխ բանագրանն կամոգիկոսին և ասինայն վարդա-
պետաց ... Որովք ... պատճառաւ ոչ կարացաք ցարդ
կատարել գհրամանն վեհին. այժմ սակաւ ինչ գոգի
առնել ... ձեռն սրկոյ առ ի սպել ... նախ գքեզբ
Մաշտոցն, և ապա գկատարեալ բանին ըստ հրամանեի
հոգեաւր սիրոյն ։ Գիշատակարանն կը յաւելու.
։ ... Գիշերիկ գհոգեաւր հոգրն և գրատգմչեսատ մը-
չանն գՍահակ սրբհիւսիսկատուն հանդուցեալ ի
Բրիստոս. և գկնդգանեն նգրատր նորին գՀաւեսեան, և
գքեռարգի նոցին գՍոգոմանն. որ կայ մատենադեալ
բազմաց չարչարանաց ի Մաշտիխոյ սակս գործա-
բանեի սրբոյ սեռատչին Լուսաւորչին ... և գնա գնաւա-
սրս յաստնեցատն գՄկրտիչ անաւատիր նգէմ բանի
սպատաւորս ... Հանգերձ ... Ջուզայեցի Սահակեան-

քննց Տէր Դաւթիւն. որ ոչ խնայէ ոգնել միշ ի նե-
ղութեանս մերում, ի գործառնութիւնս յայս ։ ... ։

Գ. Տպ. ։ Գիրք սրբոյն ... հոգւոյն սրբոյ ։ Տպագրե-
ցեալ ազդմամբ Աստուծոյ, և բարեխօսու-
թեամբ սրբոյն Մինասայ զորավարին ։ ի հայրապետու-
թեան տեառն Աղեքսանդրի կաթուղիկոսի ամենայն
Հայոց ՝ի տպարանի պատրն Կարապետի որդի տրուպ
Աւետարանչի ։ ի թվին ՌՃՂԴ. յունիսի ՃԲ ։ Ցիշա-
տակարանն կ՝ակնարկէ. ա ... Եդաք ՝ի սոյս միջի
ձեռնադրութիւնն ՝ի լաւ և ՝ի ստոյգ օրինակէ, որ
արտրեալ է ... Գրիգորի հռետորի ... ՝ի հայրապե-
տութեան տեառն հանգուցեալ Աղեքսանդրի սբր-
բազան կաթուղիկոսի ... և առաքինորգութեամբ
սրբոյ Երուսաղեմի, և մոյրաքաղաքիս Կոստանդնու-
պօլսոյ Տէր Յոհաննէս վարդապետի ։ ։

Դ. Տպ. ։ Սուրբ գիրք որ կոչի Մաշտոց. պարունակէ
յինքեան զամենս սրբազան արարողութիւնս Հայաս-
տանեայց եկեղեցւոյ ։ Տպեցեալ ՝ի Կոստանդնուպօ-
լիս քաղաքի. հրամանաւ Նորին վերապիտոյն տեառն
Զաքարիայ ազգապետի և առաջնորդապետի
և արքեպիսկոպոսի. ի տպարանի Յոհաննիսի և Պօ-
ղոսի ։ ։ Ցիշատակարանն կ՝ պատմատար գայրի, որ
այսպէս կ՝ըսէ. ա ... Հզմայրի հանապազ սրբագրել
զՄաշտոց մի, և նոր տալ տպել ... Ուստի հարկաւ
հրամանաւ սրբազան պատրիարգին մեծի Պօլսոյ՝
ձեռնամուխ եղէ ՝ի գործս սոյս ։ Եարեկայ առաջի իմ
հինգ վեց հնագոյն ընտիր օրինակս, և համեմատելով
զնոսա ընդ իրեարս բազում աշխատութեամբ և ան-
հանգիստ ջանութեամբ ... եւ եթէ գտանիցին սխա-
լանք ինչ և ՝ի մերս սրբագրութեան, ներեսցիք ակա-
նատեսութեանս ։ ։ Պօլսոյ Յովհաննէս պատրիարգն (Կո-
լոտ) ապագրութեան հրամանն կու տայ. ե Եւ Յո-
հաննէս վարդապետ և արքեպիսկոպոս Կոստանդնու-
պօլսոյ. ընթերցայ զսրբագրեցեալ օրինակն Մաշ-
տոցիս, և ասեմ որ ըստ ամենայնի լի ես ուղղու-
թեամբ. վասն որոյ հարկ եգեալ հրամայեցի տպել
զսա և ՝ի լոյս ածել ... Եւ ա. ՝ի հաստատութիւն
բանիս, զբերաբանիւրեան սոցա՝ ինքեցի ահա ՝ի նախ
կին թղթին իմովս ինքեամբ ։ ։

Ասոնցմէ ամենէն ուշըլի հնագոյն տպագրութիւն

մ՝ալ կոչ Մաշտոցի, որուն վիպական քանի մը թերթերն հասած են մեր ձեռքը։ Տողն՝ ձեռագրաց առանց ձևոց նման, ինչպիսն անհատական ժամագրոցն Աղթամարայ որոնց վրայ խոսեցանք, և որով նոյն առնուած ապագրութիւնն կը գուշակուի։

Ի- Տպ. ։ Մաշտոց. Աղաւթագրութիւնք պաշտամանց եկեղեցւոյ Հայաստանեայց քան կարգաւորութեան սրբոց Հարցն մերոց, բազմատեսիմբ բազմաթիւ հնագիր արձանակաց իրր յիշեցից, նաև հնագոյն ներկա թագիր ձեռագրիս։ Վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու, ՌՄՀ. 1831 ։ ։ Յառաջաբանն ի՛ միմեանց. ։ Կարգաւորութիւն արարողութեանց սակաւոյն խորհրդոց եկեղեցւոյ (Հայաստանեայց). երանելւոյն Մեսրովբայ պայ վարդապետի և անշուշտ յոյժ հնագոյն, աղբիւրաթեամբ սրբոյն Ներսէսի, որք մինչ անանկին ամոլքն եւին առ ի ձգել զհին բարեզարդութեան կրանից։ Այնր ազգաւս և գիրք արարողական կարգաւորութեանց գլխաւորին գաւազն անուանն կոչեալ. Մաշտոց կոչեցաւ։ Ուր յետ նոցա Ցովհան Հայրապետ Մանդակունի բազում ինչ ի վաստակս վարդապետացն յաւելու և այլք ևս յաշակերտաց նոցա՝ Մամիկոն և Ներսէս և Ընձակ և Կարբեան և Պապիկ, այլովքն հանգերձ, հրամանաւս վարդապետացն, ասոմ և անոմ ի թարգմանութեամբ առնուլ բերին ի Հայս կամ նոքա և արհեստիւնս, Յոհաննէսիւ գիտողաւորութիւնս մեր ... Ձամենայն գրչագիր մաշտոցս մանանագրանիս մերոյ՝ երբեմն կիսուն, անգրկին վերջաւին ամաւք ի բազմաւորութիւն. որ վազուանի և ի բազմավաստակ ձեռնուէնն մերոյ ի Հ. Վրթանայ վարդապետէ Աղթամարայ բազմաւորել էին։ Ոչոյց յայնժամ չև ևս էր հասանել ի ձեռս մեր ներկաթագիր վաղնջի ընտիր մաշտոցն մագաղաթեայ ... (որ) թէպէտև առ ինքնութեան ինքնից էր յառաջոյ և կեսոյ անհատական, այլ որպէս յամենայն նշանաց գուշակի, անշուշտ գրեալ է յառաջ քան զամս հազար, ինքնուս և յառաջագոյն իսկ՝ իրր ի սկիզբն ուինքնագիր գտուս, նախ քան զկատարելագործութիւնն Ներսիսեանցս հայրապետին Ցովհաննու։ Մինս հնագոյն օրինակք գրեալ էին ի ՈԿԵ (1216), ՈՀ (1221), ՉՂԴ (1345), ՊԼՐ (1383), ՋԴ (1455) և, և այլք։

Մաշտոց, (Համառօտ)։ Ի պէտս գործածութեան պաշտօնէից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ։ Վաղարշապատ, Ս. Էջմիածին, ի տպ. Ցովհ. Մխիթարեանց, 1849։

*Մանկատանաց Ուխտ կամ Կանոնք որ ի բնական, բարոյական և իմացական հրահանգ խնամատարութեան մանկանց։ Աչխատասիրեցաւ Սերովբէ Վիչենեան։ Ի Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Մխիթարեան, 1844։

*Մանկական երգեր Գամառ-Քաթիպայի աշխատասիրած։ Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան տրգնատր։ Տփխիս, 1880։

*Մանկավարժ, որ պէտք ուղղ վարժութեան համար ազէկ ջրոյցներ կ'ընէ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Դուքինէմոի Կրիֆֆիթի, 1838։

*Մանկավարժական տարակուսանքներ մեր մէջ։ Հեղինակութիւն Սեդրակ Մանդինեանցի։ Տփխիս, 1875։

*Մանկախրատութիւն հատուածոտ Սեդրակ Մանդինեանցի։ Տփխիս, 1876։

Մանկտիք Եանֆլէօրի գաղղիացւոյն։ Թարգմանեց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տիմոթէոսեան եղբարց, 1876։

Մանճոնի Աղեքսանդրի Խօսակցութք. Թարգմանութիւն Եգուարդոյ Հիւրմիւզեան, տրքնպիսկոպոսի Շիրակայ ի Մխիթարեան ուխտին։ Վիննայ, Ս. Ղազար, 1875։

*Մանոն Լէսքոյ, վիպասանութիւն Փրեվոյ գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Գրիգ. Չիլինկիրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տիմոթէոսեան եղբարց, 1871։

Մանրանկար կամ Մինիաթուրա։ Արհեստ մանր նկարելոյ գպատակերս և գայլ ամենայն առարկայս՝ հանգիրջ տեսեստակք պատկերաց։ Ցօրինեալ ի Հ. Իգնատիոս Վ. Փափազեան, ի Մխիթ. ուխտին։ Վիննայի, Ս. Ղազար, 1813։

*Մանր ուսմունք սրբազան պատմութեան ա-ւետարանի գրեալ ՚ի Մեկրտչ Մագիստրոսէ Մանրենց։ Մոսկուա, 1861։

*Մանր ուսմունք քրիստոնէական հաւատոյ և սրբազան պատմութեան աւետարանի։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ռ. Յ. Փիւրքճեան, 1871։

*Մանր վէպեր ազգօգուտ կրթութեան համար։ Երկասիրեաց Մ. Մոմճեան։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէ-աճեան եղբարց։

*Մասեաց աղաւնի, Ազատութիւն Հայաստանեայց (Կնդցպզգուա բանք։ – Տեսարանք Եւրոպայ։ – Հանգիստական աշխարհաշէն մտքիկան։ – Հայկազեան թանգարան։ – Փարիզեան ամսագիր)։ Հրատարակեալ ազգասէր տառապութեամբ պարոն Եդուարդոյ Ռուֆայելի Վարանեան։ Տպագիր Գաբրիել վարդապետ Ագվազվզքի։ Առաջին Տարի։ Փարիզ ՚ի գրանոցի Ճանիկի Վարանեան Նիկոմիդացւոյ։ 1855։ — *La Colombe de Massis*, Messager de l'Arménie. Paris, imprimerie Walder, rue Bonapart, 44. — Երկրորդ Տարի։ Տպագրեալ ՚ի Գաբրիել վարդապետ Ագվազվզքի, 1856։ – Երրորդ տարի։ Տպագրութեամբ Գաբրիել վարդապետ Ագվազվզքի և Ամբրոսիոյ վարդապետ Դալէեանեան, 1857։ – Չորրորդ տարի։ Տպագրութեամբ ... Թորնոյ վարդապետ Դալէեանեան, 1858։

Մասեաց աղաւնի, ծիրանի Հայաստանեայց. ամսագիր հնդցպզգուա, ազգային և քաղաքական գիտելեաց. տպագրութեամբ Գաբրիել վարդապետ Ագվազվզքի. (Հայ. գրպ. և առաջ)։ Թէոդոսիա, ՚ի տպարանի Խաչիկեան առաջնորդարանի ազգիս Հայոց, 1860...

*Մասիս Լրագիր քաղաքական, ազգային, բանասիրական, առևտրական։ Տպագիր – հրատարակիչ Կ. Ս. Խեմչեանց։ Պոլիս, ՚ի տպ. Մասիս Լրագրոյ։ 1856–1883։

Մասիլիոնի եպիսկոպոսին կլերմոնի փոքր քահանայութիւն։ Թարգմանեաց Հ. Արսէն Կ. Բագրատունի ի Մխիթ. ։ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1862։
Տես Բեմասացութիւնք։

*Մատաղահասների գերեզման։ Տփխիս, Գուջմիրեան Գրատուն։

Մատենագիրք (ընտիր)։ 1. Եղիկայ Կողբացւոյ Բագրեւանդաց եպիսկոպոսի եղեւ ոչանգոց, 1826։ 2. Մովսեսի Խորենացւոյ պատմութիւն Հայոց, 1827։ 3. Եղիշէի վարդապետի վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին, 1828։ 4. Ներսեսի Շնորհալւոյ բանք ջոփաս, 1830։ 5. Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի ողբերգութիւն, 1833։ 6. Ագաթանգեղոս պատմութիւն Հայոց, 1835։ 7. Ներսեսի Շնորհալւոյ նամականի, 1838։ 8. Գրիգորի Տաթեւացւոյ Քարոզ կոչեցեալ նամականի, 1838։ Տեառն Ներսեսի Լամբրունացւոյ առնեաբանութիւն, Թուղթ և Ճառք, 1838։ 9. Մխիթարայ գոշի առակք։ — Առակք Ոզոմպիանոս, 1842։ 10. Գրիգորի Մագիստրոսի քերթուածք, 1869։ 11. Ղազարայ Փարպեցւոյ պատմութիւն Հայոց և Թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան, 1873։

Մատենագրութիւնք նախնեաց հրատարակեալք ի Մխիթարեան հարց ի Վենետիկ։ 1. Յովհաննու Ասկերեցւոյ Աւետարանագիրք Մատթէոս. Գիրք Ա. 1826։ 2. Յ. Ասկերեցւոյ Աւետարանագիրք Մատթէոս. Գիրք Բ. 1826։ 3. Յ. Ասկերեցւոյ Աւետարանագիրք Մատթէոս։ Հատուածք, 1826։ 4. Գրիգորի Նարեկացւոյ մատենագրութիւնք, 1827։ 5. Սերբիոհանոսի Եւթնասացւոյ Գոքաջացւոց եպիսկոպոսի Ճառք, 1830։ 6. Սիրոյն Բարսղի եպիսկոպոսի Կեսարու Կապադովկացւոց Ճառք վասն վճռոյ արարչութեան, 1830։ 7. Մխիթարայ Հերացւոյ Քերականց մեկնութիւն, 1832։ 8. Փաւստոսի պատմութիւն Հայոց, 1832։ 9. Զենոբ Գլակ պատմութիւն Տարօնոյ։ Յովհան Մամիկոնենի եպիսկոպոսի պատմութիւն Տարօնոյ, 1832։ 10. Եղորիւն վարդապետ, Մատերք վերծանող և Դասիր Աբեղայր

մատենագրութիւնք. 1833։ 11. Յովհաննու Իմաստասիրի Օձնեցւոյ մատենագրութիւնք. 1833։ 12. Սրբոյն Եփրեմի խորին Ասորւոյ մատենագրութիւնք. Հատ. Ա. Մեկն. Ա բարեաց-Մեծագործից։ 1836։ 13. Ս. Եփրեմի Հատ. Բ. Մեկն. Հանդերձ. Ներսիսեան. 1836։ 14. Ս. Եփրեմի Հատ. Գ. Մեկն. Թղթոցն Պաւղոսի, 1836։ 15. Ս. Եփրեմի Հ. Գ. Ճառք և Ազօթք. 1836։ 16. Յովհաննու Մանդակունւոյ Ճառք։ 1836։ 17. Եղիշէի վարդապետի մատենագրութիւնք, 1836։ 18. Գրիգորի Լուսաւորչի մատենագրութիւնք, 1836։ 19. Մեկնութիւն գոյժոց առաքելոց խմբագիր արարեալ Նահանգ Յովհաննէս և Յովսէփ. 1839։ 20. Պատմութիւն Աղեքսանդրի մակեդոնացւոյ, 1842։ 21. Մովսեսի Խորենացւոյ մատենագրութիւնք, 1843։ 22. Արիստակեայ Յաստխոյցւոյ պատմութիւն, 1844։ 23. Ներսեսի Կլայեցւոյ հորդորգրութիւնք ի կոչս եկեղեցւոյ և մեկնութիւն հորդորգրի պատարագին, 1847։ 24. Վարք սրբոց Հռոմոց և քաղաքավարութիւն նոցին, զոր կրկին թարգմանութեամբ նահանգ. Հատ. Ա. 1853։ 25. Վարք Հռոմոց և Ներսէհի խրատք. Հատ. Բ. 1853. 26. Յովհաննու Ոսկեբերանի Կ. Պոլսի եպիսկոպոսապետի Ճառք, 1861։ 27. Յովհաննու Ոսկեբերանի մեկնութիւն Թղթոցն Պաւղոսի. Հատ. Ա. 1862։ 28. Ց. Ոսկեբերանի Հատուածք, Ճառք երիցականք և անդնոգիրք. Հատ. Բ. 1862։ 29. Խորենացւոյ գիւտանագիր գործն Եգեսիոյ. Թուղթ Ագաթոնա. 1868։ 30. Յովսէփայ Ալեքսանդրացւոյ եպիսկոպոսի մեկնութիւն ոգեհից պատարագին, 1869։ 31. Վարք և վկայաբանութիւնք սրբոց։ Հատ. Ա. 1874։ 32. Վարք և վկայաբ. Հատ. Բ. 1874։ 33. Պղատոնի բժշատասիրի պատմախոսութիւնք. Եւ թիմէոս, Պաշտպանութիւն Սոկրատայ և Տիմէոս. 1877։ 34. Գիրք վասակայ (Гостунига) թարգմանութիւն Նահանգ յարտարոյ լեզուէ. 1877։

Ա. Վարդանայ վարդապետի հաւաքումն պատմութեանն, լուսաբանեալ. 1862։

Բ. Իշխանայ վարդապետի Դանիէլեանցւոյ համառօտ պատմութիւն ի սրբոյն Գրիգորէ ցաւուրս իւր, լուսաբանեալ. 1865։

Մատենադարան Արամեան ընկերութեան։ Վիէննա, պաշտպան Ո. Ասուածածնի վանքը, 1845–1873։ — Ա. Նկարագիր ուսմանց, 1845։ Բ. Գիտութիւն սէրուբէեանց. Հատոր Ա. 1847։ Գ. Գիտութիւն վանական ուխտի, 1848։ Դ. Պատմութիւն Հայոց, 1851, 1871։ Ե. Պատմութիւն քաղաքական ուխտեան Եւրոպական սէրուբէեանց. Հատոր Ա. 1856։ Զ. Նոյն, Հատոր Բ. 1856։ Է. Գործնական Աբուսնասիրութիւն, 1857, 1869։ Ը. Աղօտ կամ Աչխարհացոյց տախտակք, 21, 1857։ Թ. Պատմութիւն քաղաքականութեան, Հատոր Գ. 1859։ Ժ. Նոյն, Հատոր Դ. 1859։ ԺԱ. Գործնական վանաստիութիւն, 1867։ ԺԲ. Օգտակար գաւազիրք պարզ ուսոցութեան, 1868։ ԺԳ. Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ, 1873։

Մատենադարան կրթական եւ զբօսալի տետրակաց։ Վիէննա, պաշտպան Ո. Ասուածածնի վանքը, 1849–1860։ Ա. Թուղք վասն հայրենասիրութեան։ Բ. Քրիստափոր Կոլոմբոս, Ամերիկայի գտնուիչը։ Գ. Ճամբորդութիւն։ Դ. Ճառ Պիոսի Թ եւ Հովուական Աստրիական եպիսկոպոսաց։ Ե. Քրիստափոր Կոլոմբոս։ Զ. Ճամբորդութիւն։ Է. Օգտակար ուսութեանց հաւաքած։ Ը. Քրիստափոր Կոլոմբոս։ Թ եւ Ժ Ճամբորդութիւն։ ԺԱ Բարոյական վէպեր. Հատոր Ա։ Ը. Յովհաննէս ս՛Ադրպ կամ Օսկեանի օրիորդ։ Թ. Աստղիւթիւնը պահպանելոյ վրայ օգտակար կանոններ։ Ժ. Բարոյական Թատերգութիւնք. Հատոր Ա։ ԺԱ. Տրդատայ առանձնանալը, վերջին օրերն եւ մեռնիլը։ ԺԲ. Արեւելեան յիշատակարանք, նամանաւանդ քաղուած. Հատ. Ա։ ԺԳ. Բարոյական վէպեր. Հատ. Բ։ ԺԴ. Փեռան. Գորգեզ. Մեքսիկոյի առնուիլը. Հատ. Ա։ ԺԵ. Դատաստանական մանկանց։ ԺԶ. Փեռանայ Գորգեզ. Հատ. Բ։ ԺԷ. Բարոյական վէպեր. Հատ. Գ։ ԺԸ. Փեռանայ Գորգեզ. Հատ. Գ։ ԺԹ. Մեծն Նեբրոսէս։ Ի. Պատմութիւն մանկութեան Հայոց. Հատ. Ա։ ԻԱ. Տարտիւն քրիստեղծութեան, կամ Նկարագիր պատմելոյ բնութեան։ Գարուն։ ԻԲ. Բարոյական Թատերներ. Հատ. Բ։ ԻԳ. Աստաչեանեան Աստուածգիտի թարգմ ու վախ-

Հանք։ ՝Ի. Տարեցոյն հոգեւոր եղանակներըն։ Ամառ։ ԻԵ. Բարեյաջող վիճակ. Շատ. Դ։ ԻՀ. Տարեցոյն հոգեւոր եղանակներըն։ Աշուն։ ԻԵ. Մխիթարեան Մատուռ Պէյ։ ԻԸ. Տարեցոյն հոգեւոր եղանակներըն։ Ձմեռ։ ԻՓ. Ակնածք վարդապետ Մամիկոնենց. Շատ. Ա։ Լ. Ձեռագրաց ինդեքսներ։ ԼԱ. Ակնածք վարդապետ Մամիկոնենց. Շատ. Բ։ ԼՓ. Գիւտ երեսուն պատմութիւնք։ ՂՐ. Աստիճանիք քրիստոսի. Հիւսիսային Ամերիկայի Մխիթարեան միաբանիցն գործերէն։ ՂՐ. Բարեյաջող վիճակը. Շատ. Դ։ ՂՎ. Նահատակեալ Աթոռոյս Կարսոյ ինձ պատահարներն։ ՂՋ. Գիւտ նամակաց վարդանայ ու. Համբարձումեանց պատմութիւնք։ ՂԷ. Փրանկիսկոս Սուսլեան բարեյաջող պատմութիւններէն քաղուածք։ ՂԸ. Ճառագի գաղափարակաց, պատմական վէպ։ ՂՓ. Բարեյաջող վիճակը. Շատ. Զ։ Ի. Եպիսկոպոս, խաչակրաց ժամանակէն վէպ։ ԻԱ. Գանձասար կայսրն ու զօրավարացն տագն։ ԻԲ. Ցաւոց խոչիկը կամ Պիսպոսիկ։

Մատենադարան Հայկազեան բնիկ բառից. «հատոր Ա՝ի 1 յունուար 1859, ՝ի Պէշիքթաշ Կաստանդնուպ.»։ Այս քննիչ բառարանիս տրցեմբեր տպուած գրքեր։

Ա. Ճառընտիր հոյ բնիկ բառից կամ նոր քերականութեան եւ հնգաբան։ Յաբրիէլայ Նէրսէս Սահակեանէ Մեծապատիւ։ Ի Կոստանդնուպոլիս տպագրութիւն։ Տպագրութիւն Ի. Յ. Քիւրքճեան, 1865։ Բ. Պատառ տպագ։ Թարգմանելոց ՝ի գրաբարէ Նչան Զ.Ե. բառերէն։ Գ. Ներածութիւն մանկանց։ Թարգմանեալ ՝ի գրաբարէ Սահակեան Մագեան։ Դ. Քաղաքական հոմանոց։ Յաբրիէլայ Սահակեան Պ. Պ. Փափազեանց։ Ե. Պարզաբանութիւն կամ Ճոխ քերականութեան հոյակապին։ Յաբրիէլայ Ա. Մ. Վ. Դարբազեանց։ Զ. Ընդարձակ հոյակապն քերականութեան։ Յաբրիէլայ Ա. Մ. Վ. Դարբազեանց։ Է. Քերականական վիպաքաղութեան։ Յաբրիէլայ Ա. Մ. Վ. Դարբազեանց։ Ը. Ակդառնիք տրտունջականութեան։ Յաբրիէլայ Ա. Մ. Վ. Դարբազեանց։ Թ. Հանուռն նոր քերականութեան։ Յաբրիէլայ Ա. Մ. Վ. Դարբազեանց։ Ժ. Գինադրութեան հոյակապին։

*Մատենադարան մանկանց, կամ Հաւաքումն օգտակար և զուարճալի պատմութեանց ազգաց կըրթութեան համար, (Թարգմանութեամբ կամ հնաոձութեամբ Եմիա գերմանացւոյ): Վիեննա, Ս. Ղազար.

1. Ոճան կամ կորսուած ազգ, 1839, 1853: 2–3. Զմեռուան իրիկուններք, 1839, 1858: 4. Ցուլիոս կամ Հոգեզաւակ մը, 1840, 1859: 5. Երանելոկ կամ Քանկոյի Թագուհին, 1841, 1859: 6–7. Խուլտասյի անակը, 1842, 1867: 8. Քարոզք ապաշխարութեան, 1853: 9. Թէոփիլէ կամ Պզտիկ Հգնաւոր, 1853: 10. Լուգովիկոս կամ կորսուած ազգ, 1853: 11. Ոսկեայիս, Փոլէրմոյ քաղաքին մէկ գեղջն, 1853: 12. Իրիսաինէ կամ Գառնուկ, 1853: 13. Ֆէնհէյմ կամ Աստքինութիւն վարձատրեալ, 1853: 14. Ֆելիքէ կամ Ոզբ ազգ, 1853: 15. Բարթողիմէոս կամ Հին քարոզիչ, 1866:

Մատենադարան նախնեաց. Հաւաքումն փոքրուածք ի Ս. Գրոց. հրատարակութեամբ Ա. Մ. Վ. Գաբրագաշ: Հատոր Ա. կ. Պոլիս, 1866, 1876:

Մատթէոս Վանանդեցի Ցովհաննիսեան: Տճա Բնաբանութիւն իմաստասիրական: Դուռն իմաստութեան:

Մատթէոսի Ուռհայեցւոյ Պատմութիւն Հայոց: Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1869: « Ի յիշատակ ընդարհատարա ոգւոյ նուիրէ Եսայի արքեպիսկոպոս և պատրիարք սրբոյ քաղաքիս զայս մատեան, արժան յաւէտական փոխարէն հրատարակացն զոր ցուցին յուշհատրութեան նորին յԵւրոպա յամի փրկչին 1863, Զմիւռնացի մեծահամբաւ և հարազատ հղբարք Սպարգալեան և այլ բարեպաշտ և մեծատոյ վաճառականք բնակեալք ի Մանչեսթէռ »:

Ցառաջաբանին կը դանուցանէ. « Զ Մատթէի Ուռհայեցւոյ վարուցն և գիննաց չունիմք ինչ առուգրուծնա գրուցատրանել առաջի. քանզի և ոչ մի յիշատակութիւնս գէթ թափառացեալ աւանդեցին մեզ

նորին ժամանակիցք և որ գինն նորա երևեցան ի պատմական ասպարիզի ազգային գպրութեանս, և ոչ ի Յայսմաւուրս տարեգրութեանց գէպ եղև հանել առնել մեզ ի լոյս զնորա հնութեան ինչ հանգամանս, գիտելիսն, զանգիտելսն և զվարկանելին։ Նա ինքն Մատթէոս անձամբ զանձինն խոսի յիւրեանց պատմութեան, անուանելով գինքն Ուռհայեցի և Էդեսացի (յերես 134)։ յորմէ համարիմք զնա աննկարագ ի նմին քաղաքի ծնեալ, և անդ զվարժս ուսմանց իւրոց աւարտեալ, և զոյն ինչ պատմական երկասիրութեան ի գրի հարեալ. քանզի ասէ յերես 342. «Ձամն բազում քաջքան քննութեամբ կացի, և արիւարար մտաք ի քաղաքս Մելիտենոյ յՈւռհայ ժողովել գրեցաք»։

«Սկիզբն առնէ պատմութեան իւրոյ յամէ 953, և հասուցանէ մինչև ցամէ 1036. Զկնի մահուան իւրոյ Դրիգոր Երէց, որ համարի լինել աշակերտ նորին, շարունակէ գրեթէ նոյնի ոճով չինչ և նորին ոգւով. և հասուցանէ մինչև ցամ Տեառն 1162...

«Արիւն արիւնակք էին առձեռնպատրաստ ի սկզբանէն գՀրաժարութիւն գրոցս. առաջինն 1107 համարաւ, բոլորագիր հին հատարակ թղթեայ և առանց թուականի. երկրորդն 1051 համարաւ, նոյնագիր, անթուական և նոյնատեսակ թղթով. որոց գրչութիւն ոչ անցանէ ցժէ գարն։ Երկուքին ևս ունին ի սկիզբն գպատմութիւն սրբոյն Ներսիսի Պարթևի արարեալ ի Մեսրովպայ Երիցուէ. և ընթիւ գխաչակարգութեանցն խառնեալ կամ գերկրորդին ընդ առաջնոյն կցեալ։ Դամիանոսեան Ճառն նորանց վարգապետի ի մեռանիլն նմա նորագիւտ արիւնակին գտանիմք, որ չէր ազատ ի բազմապատիկ վրիպակաց խմատից և բառից. որպէս էին և ամենքն արիւնակքն երկուքին, վասն որոյ ի տեղիս տեղիս ընդմիտոյն և գժուարթեանց բառս և գիմաստս ուղղեցաք ի վերոյ գպղիսկան թարգմանութեանն, ոչ գանց առնելով և առանձին ի կարգի ծանօթութեանցն նշանակել գնոսին, և ուրեք ի փակագծի ամփոփեցաք գրառան որ ինքնին պահանջէին ի լուսաւորութեան մատցն։ Երրորդ արիւնակ մի ևս նորագիւտ և հատարակ թղթեայ և անգրատ գրչու-

Թեառմբ գաղափարեալ, եհաս ի ձեռս մեր ի յԱմ-
թաչ ի սկիզբն ոտարգրութեան երբորդ մասին գրոցս.
յորում յուսայաք գոանել զՀառան ինբսանչ վար-
գապետ առ ի հաճեմառել ընդ մերսումս. և ոչ մի-
այն պակասէր այն Հառ, այլ և զկէս մասն գրոցս
զանց արարեալ էին ընդօրինակողք ի ձմի գլխոյ
և այլ ... »

Chronique de Matthieu d'Edesse (952-1136) avec la continuation de Grégoire-le-Prêtre jusqu'en 1162. Dans la Bibliothèque historique arménienne, par M. Ed. Dulaurier. Paris, 1858.

« Թարգմանիքն ի յոսաքսան տեղիս հ ... Ma version a été faite sur trois manuscrits in-4° de la Bibliothèque Impériale de Paris; cotés, les deux premiers sous les n.os 95 et 99 de l'ancien fonds arménien, et le troisième, classé dans le supplément de ce même fonds. Le manuscrit n.° 95 est tracé avec assez d'élégance ... le texte, qui est ordinairement assez correct, comprend les 120 premiers chapitres de la Chronique de Matthieu, jusqu'à l'année 530 de l'ère arménienne ...

Le manuscrit n.° 99 a été transcrit ... par un scribe à la main inhabile et ignorant ... mais il est plus complet que le précédent; puisqu'il va jusqu'au chapitre 207 inclusivement, 560 de l'ère arménienne ...

Le troisième manuscrit est une copie des 132 derniers chapitres de la Chronique de Matthieu et de la continuation de Grégoire-le-Prêtre, l'année 611 de l'ère arménienne. Cette copie a été faite ... sur cinq exemplaires que possède la Bibliothèque du couvent de St.-Lazare de Venise.

C'est en comparant les leçons qui m'ont fournies ces trois manuscrits que j'ai cherché à rétablir le texte original ... Un fragment en avait déjà paru en 1850, sous le titre de: *Récit de la première Croisade*, à partir du chapitre 150 jusques et y compris le chapitre 253. J'ai refait ma version en l'améliorant par de nouvelles recherches, et par une étude plus approfondie du monument que j'ai entrepris d'interpréter.

Notice de deux manuscrits arméniens contenant l'histoire de Matthieu Ierets, et extrait de cette histoire, relatif à la première Croisade; en arménien et en français, par M. Chahan de Cirbied. Paris, 1812.

Ed. Dulaurier. L'Histoire des Croisades, d'après les Chroniques arméniens. Revue de l'Orient, tome VIII, 1858.

Félix Nève. Les Chefs belges de la Ire Croisade, d'après les historiens arméniens. Bruxelles, 1859.

Petermann H. Beitrage zu der Geschichte der Kreuzzüge aus armenischen Quellen; Abhandl. der Kön. Akad. des Wissensch. zu Berlin, 1860.

Histoire des Croisades. Documents arméniens, par Ed. Dulaurier. (Fragments). Tome I, Paris, imprimerie Nationale, 1869.

*Մարդակազմութիւն տրբոխան գանք. 18 պատկերներով, գրոցներով համար. աշխատասիրեաց Ղ. Գրիգորեանց։ Թիֆլիզ, Ճոմն. Մարտիրոսեանցի տպարանում, 1881։

Մարիամէ կուսի Վիկտորանութիւն. « Պատմութիւն որոյ կոչեն Մարիամ։ Ձեռնարկ՝ ի գրոցիս յորում տպագրեցաւ ՝ի Կոստանդնուպոլիս ՝ի թվին Թվականութեան Հայոց 1215։ Եւ այժմ տպագրեցաւ ՝ի Նոր Ջուղայ ՝ի մատրանգրատ Մարտիրոս՝ ստոր յօրինեցաւ՝ ի ձեռնարկ Ճոճանութիւն քահանայի որոյ Եմուտն Եկիրեցւոյ ստ. ՝ի գաւառ մանկունց Հայոց ... Ճոճի անուն Փրկչին մերոյ 1789 Թիֆլ Թուականութեան Հայոց 1238 ». Ի վերջ մատենիկոնս յիշատակարան տպագրոցի. « ... Տպագրեցաւ գրքուկս այս երկու հարիւր հատ ստ. ՝ի գաւառ անբա մանրքին Նոր Ջուղայ ՝ի հնութեան Աղա Մարտիրոս Ճոճանցի Փանուչեանց կոչեցեալ ... ով որ վայելէք զտպագրուածոյ գրքոյիս այս՝ յիշեցէք՝ որպէ վաստց և գոյս (գիրս) գրոցս, որ յօրինեցաւ ձեռամբ խեղճ, անարժան պարագայս, եւ առաչնութիւնն և մեղ շարունն կատարեց։

ծախիւք և վատտակօք իմով՝ Յարութիւնն Շմաւոն, շնորհօքն Աստուծոյ քահանայ Շէրամշեցի ... Մատրաստուհի։ Յունվարի 30, յամի տեառն 1790»։

Ա՛յլ տպ. ՚ի Պոլիս. «Վկայաբանութիւն սրբոյ հաւսին Մարիանեայ։ Վերատին տպագրեալ հրամանաւ տեառն Յովհաննու սրբազնագոյն արքեպիսկոպոսի և աստուածաբան վարդապետի և քաջաբարոզ պատրիարգի Կոստանդնուպոլսոյ։ Ի Կոստանդնուպոլիս, ՚ի տպագրատանի Մատթիոս գպրի։ Յամի տեառն 1803, ապրիլի 3»։

Առնցմէ յառաջ ՚ի 1766, եղած է ՚ի Պոլիս առաջին տպագրութիւնն, զոր կ՚ակնարկեն, Գրիգոր պատրիարգին սրով, և որուն օրինակը մեր ձեռքն հասած չէ։

*Մարգարիտ արքայութեան երկնից։ Գրեց Մկրտիչ վարդապետ Խրլեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխիթեանեան, 1866։

*Մարդ։ Զգիւռնիա, Տէմէեան տպարան։

*Մարդաբանութիւն. Մխիթեան մարգկային տեսակի։ Կ. Պոլիս, Գործտրան Զարգարեան, 1871։

*Մարդավարութիւն, ՚ի պէտս ազգային վարժարանաց։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1857։

*Մարդկային լեզուի եւ առանձինն ազգային լեզուաց վերայ քննութիւնք. ՚ի Հ. Պօղոս Վ. Յոհաննեան, ՚ի Մխիթարեան սուրբ Աստուածածնի վանք, 1857։

*Մարդեղութեան (Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ) խորհրդոյն վերայ խոստակցութիւն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1854։

*Մարդկութիւն։ Կ. Պոլիս, Մխիթեանեան տպարան, 1848։

Մարգարան. Գրեաց Մկրտումէ Կարապետ։ Կաբկաթա, ՚ի տպ. Մարգասէրեան Ձեռնարանի, 1831։

*Մարիամ Սեծուարի, Սկովտիոյ Թագուհւոյն պատմութիւնը։ Գրեց Շ. Առուսեռատուր Վ. Ա. ազգէն՝ ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը. 1861։

*Մարիամին պատմութիւնը։ Զմիւռնիա՝ ի տպ. Գասլնկմ Կրէքֆիլտի. 1841։

*Մարտինոս Լուտերի վարուց եւ նորոգութեան պատմութիւնը. ի Շ. Վէռնէզ Վ. Յովհաննէսեան՝ ի Մխիթ. ուխտէ։ Վենետիկ, պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը. 1850։

Մարկոս Ավրելիոս. « Թէպէտ ասկեղէն եւ թուղթէ քաղցրալուրջ. յորս ընթեռնուցանին վարք, արուեստն եւ բարքն իմաստասիրացն վիճակաւոյն եւ Հարստարարացն բանաստեղծի. Մարկոսի Ավրելիոսի կոչանքս. նորատիպս արտագրելոյ եւ ուղղելոյ։ Յաւէտ յայտնի նորատիպս ցանկէ ամենից զբուռեմնոց բանից եւ բարեաց ասացուածոց որք՝ ի սմա պարունակին։ Թարգմանեցեալ՝ ի տպագիրակոնէն՝ ի հայկական բարբառ՝ ի նոր հանդերձեալոյ եւ ջանասէր արբուն Գաբրիէլէ Շամըճեանէ Վրկանցւոյ՝ ի յաղուստ եւ՝ ի զուարճութիւն ազգին Հայոց։ Աշխատութեամբ եւ ծախիւք նոյն արբուն Գաբրիէլի, որգւոյ արբուն Ավետիկեան ... Տպեցեալ կղզի յամի տեառն 1738 փետրուարի 15. խկ՝ ի թուին Հայոց 1187։ Վենետիկ, ի տպարանի Ազգանուանի Պատրոն, հրամանաւ մեծաւորաց »։

*Մարկոս Ավրելիոս կայսեր բարեպաշտն ու իմաստասիրական խաւսքերը։ Թարգմանութիւն Գեր. Եզուարդայ Ջէլալեանց, արքեպիսկոպոսի Շիրակայ՝ ի Մխիթ. ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1868։

Մարմանեէլ. « Ընդհանրիս, յարաշխէն անյիշատակելոյ ազգէ, յօրինեալ նախ՝ ի գաղղիական բարբառ՝ ի ձեռն Մարմանեանցւոյ գաղղիացւոյ, եւ անտի թարգմանեալ՝ ի լեզու լատինացուց, յորմէ եւ անդրադարձեալ եղեւ յարամներս բարբառ՝ ի վերստաւուելի տեառն Պետրոս վարդապետի Պառնաքեան

կարնեցւոյ յաշակերտէն Բրօթաքեանէ։ Ի Մարսէլիա, 1809։

Մարտիրոս Բիւզանդացի։ Տես Կտակագիրք։

Մեծասքանչելի Պետրոսի Քաղաքագրութիւնք սրբազանք. Թարգմանեալ ի ձեռն Հ. Եգուարդոյ Հիւրմիւզ ազգասիրասքանչելին Եիրակոյ ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպարանի Ղազարու, 1876։

Ի սահմն Ազնիւ։ — Ցխոռոնակ, օրինակ փրկչին։ — Ծովակի Գենղեզիկ։ — Ի չարչարանս փրկչին։ — Ի պաշտօն Հեղինէի։ — Ի ծովու սրբոյ Ծովայ։ — Ծագումն տուրիան Բնակիցոյ։ — Ի Զենովիա Հայկազն։

Եղերերգութիւնք ի մահն Աբելի, ի գնոումն Խաւհակայ, ի գերութիւն Ծովանփայ և յաշտութիւն Բնակիչոյ. աչխատասիրեաց Ծակոբ Կարնեցւոյ գաղղիական ի Կարնոյ։ Մասկով, ի տպ. Օգոստոսի Սեմենի, 1841։

*Մեծասքազիոսի Պետրոսի սրբազան գործոզութիւնքն. հատընտիր Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ, ի Կ. Պոլիս, ի տպ. Ազգապետեան, 1841, ՌՄՂ։

Մեծասքասեայ Ապաստանարան Միսոյ. ա Բառնասանգծութիւն ի գիս. Թարգմանեալ ոսանաւոր չափմամբ յիտալական լեզուէ ի հայ բարբառ, երկասիրութեամբ Ծովհաննու Եղեկեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1853։

*Մէթաէրնիք, մեծանուն քաղաքագէտ Աւստրիոյ։ Գրից Ղ. Ծովակիմեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ա. բամեան, 1871։

*Մէլքիօրայ (Ձիոյայ) Տարերք իմաստասիրութեան ի պէտս հասարակաց։ Ցիտալականէն փոխեաց ի հայ Գաբրիէլ Գէորգեան Փոթէշանցի, գործ Ամիմայ։ Ց' Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1852։

(Տես Մասնաց աղաւնւոյ, Աւետաբեր Հայաստանեայց, Ա. Տարի 1856)։

Մէ Ծոսին վրայ-Գրեց Գ. Կատանգեան։ Զմիւռնիա՝ ի տպ. Մեսրեան, 1878։

Վենետիկ Մխիթարի վրայ անուն գրքուկին, ուզելով ասել ուսումնասէր և ազնիւ հոյ եղբայրութիւն։ Յառաջաբանութիւն։ Կ. Պոլիս, ի տպար. Աբեղեան, 1882։

*Մանն Ներսէս և Հայաստանի վրայ ունեցած ազգեցութիւնը. ի Շ. Գէորգ Վ. Յովհաննեան։ Վիեն., Պաշտպան Ս. Ղազարայ ծնունդի վանքը, 1851։

Մանն Ներսէս կամ Հայաստանի բարերարը. ազգերգութիւն ի չորս արարուածս. յօրինեաց Սարգիս Վանանդեցի Մխիթարեան։ Ա. Տպ. Փարիզ, Ա. բանիւն տպարան, 1858։ Բ. Տպ. Երուսաղէմ, ի տպարանի աթոռոյ սրբոց Յակոբեանց, 1863։

Մխիթարեան Ազգասիրութիւն. « Հանուրս ինձ մխիթարեան սրբոյ Ազգասիրութի Տնաւն մերոյ Վենետիկ Բրիտոսի. ի վերոյ բազմաց և զանազանից բանից հաւաքելոց ի տարբեր ազգասիրաց. որպէս քրիստոնէ հոգւոյ սնուցիչ ազգաւր ինձ Մանանայ, մատնելոյ ազգին Հայոց Ազգին։ Սակս գալստեան, մանկութեան և վարդապետութեան անուն մերոյ Վենետիկ Բրիտոսի։ Երթագրեալ ի Պատրիկ Պետրոս Ոիքարտ ի կարգն Վենետիկ Բրիտոսի ... Յամի տեառն 1714, մարտի տասից չք։ Մնծատրի հրամանաւ. » (Թուղթ տպագիր Լիվոռնոյ)։

Մխիթարեան Գործոց։ Տես Գործոց մխիթարեան խմբագիր։

Մխիթարեան դաւանութեան հաւատոյ։ Explanatio professionis fidei orthodoxæ jussu SS. D. N. Urbani PP. VIII editæ. Auctore P. J. Villotte, Soc. Jesu. Romæ, typis S. C. de Propag. fide. Anno MDCCXI, superiorum permissu. — « Մխիթարեան դաւանութեան ազգապետաց հաւատոյ։ Երթագրեալ ի Յակոբ վարդապետէն ի կարգն Վենետկեանց, յամի տեառն 1711 »։

Մեկնութիւն երգոց երգոյն. «Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ Մեկնութիւն երգոց երգոյն Սողովմոնի։ Տպագրեալ յամի տեառն 1789. ի նոյեմբ. 23, և ի Թուականութիւնս Հայոց ՌՄԼԸ ... ի վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Աստուածնոյն Պօղոսի»։ Եկէզ 203 գրուածք և սուրբ Հիւլինակին ծանօթ և ինքնագիր յիշատակարանն. «Ունի ի Թուականութեան և ի Թագաւորութեան Հայոց» և այլն։

Տես Խաչատուր վարդապետ։

Մեկնութիւն ընթերցուածոց։ Տես Կոչումն ընծայութեան։

Մեկնութիւն եսայեայ։ Տես Ոսկեբերան։

Մեկնութիւն Թղթոց սրբոյն Պօղոսի. «Մեկնութիւն չորեքտասան Թղթոց երանելոյն Պաւղոսի առաքելոյ։ Աւարնաւոր ըստ ոգեշունչ շաւղաց վարդապետաց եկեղեցւոյ, ընտրութեամբ հարազատ քնարբի հայկական Թարգմանութեան, հանգերձ բացատրութեամբ այլոց Թարգմանութեանց։ Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Գաբրիէլի Ամասեցւոյ վարդապետի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, յաշակերտութենէ Նախնապատիւ Աբբայի տեառն Մխիթարայ Բարեւնապետի։ Ճեղրեակ հատորս բաժանեալ ...»։ Տպագրեալ քաղցեօճաք արդիւնաւորութեամբ բանասէր պարոնի Տիրացու Հաւհէաննէս որդւոյ Մահտեսի Սարգսի. յիշատակ բարեաց երկուց հարազատացն հանգուցելոց՝ պարոն Նիկոդիմոսի և պարոն Մանուելի ... 1806, ՌՄԽԵ։ ի վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու»։ Տես Աղամալեան։

Մեկնութիւն ժամագրքի։ Տես Խոսրով։

Մեկնութիւն երկոտասան փոքր մարգարէից։ Տես Ներսէս Լամբրոնացի։

Մեկնութիւն Թղթոյն եփեսացւոց յօբինեալ

'ի Վենետս տպագրեալ Աղամեանց Բնգդուեանց։ Ընտատ. 'ի տպ. առաքելական ամառոյ տպոյ Յակոբեանց, 1850։

Մեկնութիւն ժամակարգութեան։ « Գիրք սկիզբն ունի ըստ սրբոյ պատուականի Պաչոյեան Աստուածային անապատոյ տպագեցեալ։ Յամի ՆԷ թուականիս եղեալ 1753, և ընդօրինակեալ Ա թուականիցն 1208ոյն եղև սկսեալ ... Ժամակարգութիւնս մատնեցին սկիզբն առեալ Տամատատրոյ, հարցմունքն և պատասխանատուութեամբ յանձնել բանտորիկ Հայոց։ Եւ ապագային նորոգեցին 'ի քոյս ածեցեալ տպագրութեամբ և քանիցս տպոյն ոմանց բանեցաւոյ, 'ի գիտաս Աստուծոյ։ Ի հայրապետութեան ... քաղցրիս տառիցդ տառիցդ Աբրահամու արհիեպիսկոպոսի, որոյ յորդորմամբ խոկ ոսկեցան յիշիքդ 'ի ծովահոյակ նահանգիս »։ Յառաջաբանն ալ կ'ըսէ. « ... Կամեցաս սմա բանական բոցոյ յայտնել, և ես հնազան ոտպագրել »։ Խոկ յիշատակարանն կը ծանուցանէ թէ « ... Ոյց հանուստս ժամակարգութեան սկզբնաւորեցաւ գոյք 'ի հին գրեանցդ որ ժողովեցեալ էր յանձինն բանասիրէ գիտնականէ. բայց սկզբնական ժողովողին' ոչ գոյր գրեալ անուն 'ի մատենագրին. ապա որոյ ոչ կարացաք իմանալ գոյն հանապատս. ապայն բանն և սկզբնաւորեալ' յոյժ ազնիւ և գնելցեկ էր։ Յազագս որոյ հարկ եղև մեզ առաքել զոս առ Արքազան հայրն մեր և պատրիարքն Կաստանդնուպոլսոյ Տէառն Յակոբոյ առաջնորդան վարգապետին. զի սնոցէ և սրբագրեալ գոյս հոգևչահ մատեանս։ Եւ նա սեպհակ և սրբագրեալ' կրկին գոյժոյդ զոս առ մեզ ... Եւ եղև առաքեալ հանապատս սկզբնաւորեալն 'ի Թաւրէն Հայոց ԹՄԸ. և հանապատեալ ի, 'ի ծովահոյակ քաղաքս Իզմիր, 'ի տպարանէ Մահտեսի Մարկոսի »։

Ա՛յլ սկիզբն. Ժամակարգութեան 'ի Մատենադարանի գրոց, տպագրեալ 'ի Կաստանդնուպոլիս, 'ի 1793։

Մեկնութիւն ժողովոյն. « Սկիզբն գրոց ժողովոյն, տպագրեալ և շարադրեցեալ 'ի Մխիթարեան վարգապետաց Սբ. Ղազարոս Աբբայհայր հո-

չեցելոյ։ Ըստ մտաց և խմացմանց մեկնութեանց Հայրն սրբոց և վարդապետաց եկեղեցւոյ, և մեծամեծաց մեկնչաց աստուածաբանութիւնք առաքս գրոց։ Այլ և վերահաչեցմամբ երբայական բան նշանակութեան, որ երևի ի թարգմանութենն բազմաց լեզուաց. այսինքն Լատինացւոց, Յունաց, Ասորւոց, Արաբացւոց և Պարզկացւոց ... Յամի տեառն 1736, ապրիլի 16։ Ի Վենետ. ի տպ. Անտոնի Պօռթոլի »։

Մեկնութիւն կաթուղիկեայց։ Տես Սարգիս։

Մեկնութիւն կաթուղիկէ Եղեծոյն Յակովբայ առաքելոյ. « Աստուածաբանական և բարոյական Մեկնութիւն կաթուղիկեայ գրոց երանելւոյն Յակովբայ առաքելոյն։ Արարեալ և շարադրեալ ի Հ. Ֆրանչիսկոս Գումելլեան Աստուածարան վարդապետէն ի կաթոլիկէն Եկեղեցւոյն։ Իսկ Թարգմանութեամբ և երկամբք աշխատանաց հոռոմկան լեզուէ ի հայկական բարբառ. ի լոյս ածեալ ի Ամենասուրբ վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ Տապէ Սիմեոնեան։ Արդեամբք և ծախիւք աշխատասիրոյ և ազնուասիրտ քրիստոսասէր բարեպաշտի ուսմանն ի փառս Տեառն ... Յամի Քրիստոսի 1749 ի օգոստոսի 15. իսկ ըստ Հայոց տումն ՌՃՂԸ, ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօռթոլի »։

Ի վերջ գրոցն՝ նոր Թղթահամարաւ. « Ճառնանուագիտութիւն սրբազան Սուրբ Գրոց »։

Մեկնութիւն Ղուկասու աւետարանին։ Տես Իգնատիոս վարդապետ։

Մեկնութիւն Մատթէի. « Մեկնութիւն սրբոյ աւետարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ ըստ Մատթէոսի։ Արարեալ և շարադրեալ ի Մխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ Աբբահօրէ կոչեցեալ. ըստ մտաց և մեկնութեանց հարցն սրբոց և վարդապետաց կաթուղիկէ եկեղեցւոյ. և մեծամեծաց մեկնչաց սրբոց Գրոց։ Եւ աշխատասիրութեամբ նոյնոյ տպագրեցեալ ի յոգուստ մանկանց եկեղեցւոյ ... Յամի տեառն 1737, սեպտեմբերի 18։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօռթոլի »։

Տէս Ներսէս Շնորհալի։
Յովհան Ոսկեբերան։

Մեկնութիւն Յայտնութեան. « Գիրք մեկնութեան Յայտնութեան սրբոյ Յովհաննու Աւետարանչին ։ ի Լամբրունացւոց թարգմանեցեալ ՚ի հայ բարբառ, ՚ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիւխլիզեցւոյ։ Տպագրեցեալ ՚ի ներ ապարանսն սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյ Սարգսի գրատանի ։ ի կաստանդնուպոլիս քաղաքի և հռոմկլայեցւոյն Հայոց ոճիւ. և ըստ յառնվարի տումարի. և ՚ի թվին Փրկչին 1700 ։ Եւ ՚ի 295 կը տեսանեմք հետանալ վկայագիրը. « Եա Մեք քանզ վարդապետս՝ կարդացեալ եմք զայս Աստուծոյ պատարագս մեկնութեամբ Կաստանդնուպոլսի տեսի զմեկնութիւնս զայս և հաւանեցաք. զի գոյ գրս ըստ մեկնութեան սրբոց մեծաց վարդապետաց եկեղեցւոյ. վասն որոյ եւս զհրամանն զի տպագրեցի ։ Եւ ապա հաստատ յիշատակարանս. « ... Թարգմանեալ եղեւ սա ՚ի լամբիռն քաղաքէ ՚ի հայ բարբառ ՚ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիւխլիզեցւոյ ՚ի ինքգրոց ուսմանն ապիկար բանասիրի ... որ և աւարտեալ եղեւ ՚ի թուին փրկչին 1701. իսկ ըստ Հայոց ոճիւ. ՚ի մեհեկն ԽԲ ։

Տէս Ներսէս Լամբրոնացի։

Մեկնութիւն Նարեկ աղօթագրոց. « Մեկնութիւն աղաւթից և ներբողենից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակական վարդապետի ... Եարատրեալ և մեկնեալ մեծաւ ջանասիրութեամբ և չքնաղ հայեցուածովք ՚ի Յակոբոյ արքեպիսկոպոսէ և պատարիագի Կաստանդնուպոլսոյ Աստուածատրեան կոչեցելոյ ։ Եւ արտագրութեամբ Յովնոյ հնդիանակի տպագրեցեալ արդեամբք Տէառն Յարութիւն արքեպիսկոպոսի և տառատածատրեան վարդապետի ։ Յամի Տեառն 1745, գեկտեմբերի իբ. և Հայոց ՌՃՂԴ. ՚ի Կաստանդնուպոլիս քաղաքի, ՚ի նորակազմ տպատանի տիրացու Գաբրիելին նոր ՚ի ըզյս ածեալ ։ Տէս Նարեկի լուծումն։

Մեկնութիւն Յովհաննու Տ. Ոսկեբերան։

Մեկնութիւն սաղմոսացն Դաւթի. «Ցօրինակ պարանոցի աստուածաբանութեամբ առաք և երկնից նիկ առաւն մեծին Վարդանայ Բարձրբերդցւոյ՝ վարդապետ և բազմավաստակ վարդապետի Հայոց. Ծաղկաքաղ հաւաքեալով՝ ի լուսաւոր մեկնութեանց հոգեկիր հարցն՝ Աթանասի, Բարսղի, Եպիփանու, Եփրեմի, Դանիէլի և Ներսեսի Լամբրոնացւոյ: Ի թանգրոյ արհիական առաւն Ցովհաննու Բագրատունւոյ՝ առաքինորդի առաք ուխտին Հաղբատու, և աշակերտաց իւրոց: Ի թագաւորութեանն Հայոց որ՝ ի Կիւրիկէ՝ Հեթմոյ առաջնոյ: Ցամի առաւն 1251. և՝ ի թուականութեանս Հայոց ՈՆԾ. Տպագրեալ ... հրամանաւ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի ծայրագոյն Նուիրակի, Հիւսիսոյին կողմանս Արևելից ամենայն ազգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ առաքինորդի, Սահակայ երկայնաբազուկ Արզուհեանց՝ իշխանազնեայ Տեառն Ցովհաննոյ՝ Պատկազեանց սրբազան արքեպիսկոպոսի: Ակզնամբք և ծախիւք՝ ի Սուրաթ բնակեալ՝ Յովհաչ Մինասեանց Գրիգոր ազգէն որգի՝ ի Գրիտաոս հանգուցեալ Աղայ Ցովհաննեսին Ջուղայեցւոյ: Ցամի առաւն 1797, մարտի 24: Իսկ՝ ի թուին Հայոց ՌՄԽԶ՝ ի տպարանի նորին բարձր Սբբրազնութեանն: Ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյն որ՝ ի Լաֆգարխան»: Գէջն 519 յիշատակարան տպագրոցի, յորում կը ծանուցանէ թէ առաջրք այս գրոց հրատարակմանն «գոչն գրեր են որ գրամագլուխն՝ որպէս զվիճակ վաճառուց՝ ձեռք ցե միջոցներ Տպարանիս անվերջանալի. և որքան ինչ ազգասէր գրեանք ապիցին՝ ի նմին տպարանի՝ այն գրամով՝ ի գանազան ժամանակս, ամենայնն՝ ի յիշատակ անուան իւրոց և իւրայոցն լինիցի»... :

Տճա Պարզաբանութիւն:

Մեկնութիւն Սաղմոսաց, «յօրինեալ՝ ի Հ. Մինասէ Զամչեան՝ յաշակերտութենէ ամենապատիւ Մխիթարայ Աբբայհօր: Տպագրեալ հրամանաւ Հոգեւոր առաւն Սահակայնոսի մեծի Աբբայի Ագռնց, աստուածապատիւ արքեպիսկոպոսի: Ցամի առաւն 1823 և Հայոց ՌՄՀՌ: Բաժանեալ՝ ի տասն հատորս: Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու»:

Այս ընդարձակ և բազմահմուտ գործոյն հնդիանակը յառաջագոյնն ձեռ հիանալ անկիսեմբեն ներբե կու տայ զրան կը հանուսանէր. « ... Յոգիե մերում յորում առաւել ի գործառնեմեան անոնի կիրառութեան առաքեաց, չնչե ունեք առնեմեա ի այն հանդիսիկ: Ա. ժամանակը Լամբրոնայոյն ի խնդիր եղեն կրնառորդ ունել ինչ այսպիսի. և անհամ զոգի զգաստութեան յայնը անարատ ազատելին գնա ձեռնամուխ լինել ի այն: Ե. նա վատահացեալ ի Հոգին առաքեալ ձեռն էարկ ամենայն ծայրե ի ծայր, ոչ քան Հաւին այլ քան հոգեորին ի սկիզբ գործառնեմեան վանականաց. որպէս զի ի առաջանալ նոցա զիւրա բանին քան հոգեորին յանձին հայցուցեալ Հաշակեացն ի ներքուստ հոգւով զրա արտաքուստ նուագին բերա նով ...

« Այլ քանզի այնպիսեաք միայն խորհրդական իւրեան բանին յառաջ բերի, և ոչ ինքնագրականն: Յանկայնի բազուկք գնոյն ևս ունել: Ե. ի առանձնաշնորհ ծառայ նոցա' վարդան վարդապետս Բարձրբերդցի կամեցաւ ձեռն արկանել յայն ի խնդիրս Յովհաննու վարդապետին առաքելոցին Հաղբատու և այլոց ոմանց. բայց կարճութեան ժամանակին ոչ թոյլատրեցաւ գնա ընդարձակել զբան իւր. այլև երկայնամտութեան ժամանակ զնկինութեան իւր' քան զբնական հանճարոյ նորին ընդունակութեան. բազում ի վկայութենէ Ագաթանգեղոսի, Եզնկայ, Բարպեդի, և այլոց ...

« Նոյն ի վկայութենէ առաքելոցն ի Լամբրոնայոյն և ի վարդանայ' զոյլ վկայութեան առաջնոցդ ոչ կարէ առանձնել յոգոյն վերայ ի հոգիոյ անոնի, և ոչ գոնէ թարգմանութեամբ, բայց ի քանի մի հաստատուն Եպիփանու, Ամոսայ, և այլոց: Ի յետին ժամանակս Յովհաննէս վարդապետս Կաստամոնացոյն ի խնդիրս Եաշտոցեան Ագաթանգեղոսի հաստատեալ աշխարհարար լեզուաս վկայութեան ի վկայութենէ, և արար պարզաբանութեան ինչ յերկուս կիսս' ստուգելով ի թուականութեան վերայ Թղթոյ ի վկայ զբան առաքեալն գնելով. և ի վկայ զպարզաբանութեան իւր. բայց և այն ոչ ե

մեկնութիւն իմաստից, այլ որոշումն շարադրութեան ...

« Զայս անհնար լուսաւորգի հօր մերոյ մեծի բառնապետին Մխիթարայ արքային, կամեցաւ ձեռն արկանել յընդարմանք մեկնութիւն սաղմոսաց. այլ նուազումն ժամանակին ոչ ներեաց սկիզբն առնել էր. սակայն իբրև կատարեաւ աւանդեալ աշակերտաց իւրոց՝ վերջի առնել զամանէ. յորմէ յորդորեալ միոյ 'ի նոցանէ՝ որ այն ինքն է Մկրտիչ վարդապետ Անանեանց, մինչդեռ պանդխտանայր 'ի Թեսաղոնիկէ քաղաք, յօժարեցաւ ձեռնամուխ լինել յայս. այլ 'ի կանխել օրհասին՝ ոչ յաջողեցաւ ինչ »:

« Ապա եղեւ հրամանն 'ի վերայ նուաստիս 'ի մեծաւորէ իմմէ 'ի գերապատիւ Աստիճանաւոր արքայէ Մեսրոպեանէ՝ որ անմիջական յաջորդն էր Մխիթարայ մեծի, աշխատիլ 'ի սոյն: Եւ ես քանիւ հրամանին նորա հնազանդութեամբ վստահացեալ՝ սկսի զանձն իմ յաշխատանս և 'ի ձգանս զամս բազումս, մինչև կատարել ինձ զհրամայեալն. զոր և խոնարհութեամբ ընծայեմ իմոցս ազին համբուրէն »:

Մեկնութիւն սրբոյ Պատարագի: Տես Արճիշեցի Յովհաննէս: – Խոսրով Անձեւացի: – Լամբրոնացի Ներսէս:

Մեկնիչ սրբոյ Աւետարանին. « Commentarium in Evangelia. Auctore P. Jacobo Villotte, Societatis Jesu. Մեկնիչ սրբոյ Աւետարանին. Շարադրեալ 'ի Յակոբ վարդապետէ 'ի կարգէն Յիսուսեանց. Romæ, typis Sacræ Congreg. de Propag. fide. Anno MDCCXIV »:

Մեկնութիւն սրբոց սաղմոսացն Դաւթի, հաներալ 'ի գրոցն սրբոյն Աթանասի և Դաւթի անյաղթ փիլիսոփայէ: Կ. Պոլիս, 1801:

*Մեղու լրագիր, ուսումնական և բանասիրական: Խմբագիր և Հրատարակող Ց. Ալվառեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեան, 1857–60:

*Մելոս Հայաստանեայ, լրագիր քաղաքական, բանասիրական և առևտրական. առաջին համագիր-հրատարակիչ Սահման քահանայ Մանդինեանց: Տփխիս, 1858–1883:

*Մինասեանի աղօթիւն համ Տարտարոզ Վարդանեան. թուղթ. թուաբերգութիւն հինգ տրտուածով: Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիհնեանեան, 1865:

*Մեյու Խնչա. Սահակ վարդապետ, փոխանորդ Երուսաղէմի: Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիհնեանեան, 1860:

Մեսրոպ եպիս. ՚ Պատմութիւն երկանիկ վարուց և մահուան երանելի առն Աստուծոյ՝ սրբոյն Ներսիսի Կլայեցւոյ, և որ ինչ մարգարէական ոգւով առաջ նախ քան զլինելն էր վասն սրբոյն գրեցին Մուշեղայ Մամիկոնեայ. և անտարակոյս մահուան նորին գրագրաւորեալ նենգոցոյց, և այլ ինչ: Տպեցաւ ի Թուին ՌՃՀԲ: Ցկէջն 223. ՚ Ներբողեան ասացեալ քահանայի ՚ի վերայ վարուց սրբոյն Ներսիսի, Առաքել վարդապետի ասացեալ: Ցիշատակարանն Յովհաննէս եպիսկոպոս ... Տպեցաւ ... ՚ի նորահազմ տպարանի սրբոցս Աբրահամեան: Արգելամբ և գլխաւք պարոն Դաւթիկեան սրտի սիրոցս Մովսիսեան ... յիշեալիք ... զսիրոցս Գրիգորեան և զդրչատախտ սիրոցս Յովհաննէս, որ զսրինական եառնու:

Այլ տպագրութիւն ՚ի Մատրաս Հնդկաց. ՚ Պատմութիւն Մեսրոպայ Հայոց և Վրաց, արարեալ յաւետեանն ՚ի Մեսրոպայ քահանայէ ՚ի Հոգոց գեղջէ ՚ի Վայոց ձորոյ յաշխարհէն Սիւնեաց. յամի առաջն 962: Նախ պատմելով զգալստեանն Օրբելեանց. և ապա զվարուց Սրբոյ սնծին Ներսիսի: Նաև զքաջին Մուշեղայ զապստամբեանն Հայոց: Ի լոյս ածեալ ապիւք և ծախիւք Եղիազարոս Շամքրեան հոչակեցեալ՝ աշխատակցութեամբ Մովսէսի Խորենացւոյ Հրատարակչին իւրոյ: Նաև քրանաթոր վաստակք Կաթողիկոսի Մկրտչեանեան սրբին Տպագրեցին: Ի գրատանս և ՚ի գրատպութիւն սիրտքիւր սիրելոց և Հարազատ մանկանցն Հայոց ... Յամի մարգեզրութեան

Բանին 1775, և՝ ի Թուին Հայոց 1224. ՝ի Հնդիկս՝ ի քաղաքն Մատրաս, ՝ի տպարանի Յակոբայ Շամբուան կոչեցելոյ ։ Ք՝էջն 141 գրուածս յիշատակութեան կ՝ըսէ. « ... Թէպէտ լուեալ ենք զտպագրութենէ գրոց պատմութեան սրբոյն Ներսիսի, բայց քնաւ՝ ի հնուս ոչ ի հինալ. քաց՝ ի գրչագիր պատմութենէ ասոր, յորմէ եղև տպագրութիւնս. նոյնպէս և Վրացն ... քանզի մեք ոչ յանձնէ ինչ արարեալ, կամ գյաւելուրդ բան ինչ ներմուծեալ. այլ ըստ ամենայնի մի և նոյն գրչագիրս օրինակին տպագրութիւն հետևեցուցեալ ։ »

Պատմութիւն սրբոյն Ներսիսի Պարթևի Հայոց հայրապետի (՝ի կարգի Հայկազեան Մուխերաց, համար 2). Վենետիկ, ՝ի տպարանի Մխիթարեանց, 1853։

Յառաջաբանն. « ... Մի Հանդիպի (սա) առ մեզ ՝ի գնդեցիկ չափով և համով ոտիկրաց գպրութեան հայ լեզուիս, մանաւանդ ըստ վիպասանութեան առանձին հինգապատկանացն։ Որոյ և հնգինակ գրոցն Թուի ժամանակիցս կամ ոչ շատ կրսեր ՝ի նմանէն, որպէս յիշեցի և ՝ի ծանօթութիւնս ... գործ սա ոտանաւոր գտաւ թարգմանելոց, և ոչ Մեսրովբայ երիցու ՝ի ժամն կացելոյ՝ հետևողի և կրկին յերիցս պատմութեանս քաղաւ յատկապատուեալք ՝ի Հայոց պատմութենանց քաղելով՝ որպէս ասէն ։ Ասացեալ ենք մեք կ՝ակնարկել. « Առաջնոր յիշատակութիւն Մեսրովպայ (թարգմանչի), որպէս և զինի, մանաւանդ իմն ցուցանէ, զի կամ սա ինքնին գրեաց նախ զվարս մեծի քահանայապետին, և կամ պատմեաց մանրամասն, և մի ոմն յաշակերտաց նորա հրով ՝ի գիր. բայց հատանապէն և թէ ինքնին զնոսին բանս սրբոյն նշանակեալ էր գրով, զազգութեան ասեմ և զդուշակութիւնսն. ոչք ապա փոխեցան ՝ի հայ գիր։ Իսկ մեք սրբոյս յաշակերտաց Մեսրովպայ գիպոզագոյն էր զվարս գրել. քան թէ սրբին ինքնին քերադրեալն՝ քաջին Մովսէս. և հաւատամ սան կարծեացս ոչք քննեալ զգիւտան եղբուսազնացուց ՝ի Ս. Յակոբ՝ ասացին թէ այս պատմութիւն վարուց Ներսիսի մակագրեալ էր յանուն Խոսրովնդուխտի։ Սակայն եթէ Մովսէս գրեալ էրկ և

եմ Աբրահամու. զի ոս կոչի հնդիման Աբեղեայ գրոց պատմեմանց. յորմէ ամանգակեցաւ Մեսրովբ երից վերծին յերբեսրոց պատմեմանն, և եմ նոցայն վարդապետաց, երեսբ ուրբք և ձևսին սատրն մեռանել ի նոյն։ — Իսկ բանք յիշատակի Մեսրովբայ երից ոյս են. « Ի նԺԹ (967) թուականին Հայոց և ի վերադիտարանեմանն անուն Վահանայ Հայոց կամաւորիսոն, և յամն Աշոտոյ Բագրատունւոյ Հայոց թագաւորի ի տանէն Շիրակայ, ես Մեսրովբ նուաստ քահանայ ի Վայոց Ձորոյ ի գեղջէ Հաղոցմանց, ուսան Ցամսեփ էր երանելի նահատակն յաւուրս սրբոյն Վարգանայ ... Ես յանկանեմանն ծագկաբոյր սրտին զերբեր զոյս ի Հայոց Ճեացոբոց յԱբեղեայ գրոց. գյտեմանեն և զխառնեմանեն հայրապետաց առնիցն սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչին, և զանուն և զկոչումն սրբոյն Ներսեսի, և գյտեմանեն և գրքոնեմանեն սրեսկան պտղին Մամիկոնենից ... Եւ սրդ զոյս հանել յԱբեղեայ գրոց ի Հայոց Ճեացորդոցն պատմանեմանց, և եսս սրդիացիչ իմոյ սուրբ աւազանին ծննդեամբն Վահանայ Մամիկոնենոյ, ի գիւղն որ կոչի Վարժիս »։

Généalogie de la famille de St. Grégoire Illuminateur de l'Arménie, et Vie de St. Nersès, patriarche des Arméniens, par un auteur anonyme du Vme siècle. Ouvrage traduit pour la première fois en français, par Jean-Raphaël Emine. (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois). Paris, librairie de Firmin-Didot fr., fils et C.ie, MDCCCLXIX.

*Մեղրը խաղալիք չէ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գաւիլեանց հրիչիքեմեն. 1844։

*Մեղրի մեճանալոյն եւ զօրանալուն համար։ Թարգմանեմեն ի Մոսկով. 1840։

Մեսրովպեան սատր. Գազափար հայկական Մեսրոպեան գրոց, որ ասի Գլիագիր բացայայտեալ

ըստ Հիպոկրատեան համեմատութեանց. և գծագրեալ ի վերջատառն աստիճանս չափոյ մեծութեան. Աբեղա տառիւրութեամբ Հ. Յովհաննէս վարդապետի Զոհրապեան. Վենետիկ, ի Ս. Ղազար, 1816.

*Մետաքսաբանութիւն կամ ոչիկ մետաքս շինելու արհեստ. Կոչինկեան Յակոբ ազգային աշխատութեամբը, Ճգնաւորէն Հովսեփեանց ազնուատոհմ Մկրտիչ Ամիրային ուշիւղով և ծախիւքը տպագրեցաւ Կոստանդնուպոլիս, Յովհաննէս Մխիթարեանին տպարանը », 1846.

Մերովպէ, Ոչխարգութիւն Աչխիէրեայ, Թարգմանեալ ի հայկական ի Հ. Եգուսարդայ Հիւրմիւզ. յարքեպիսկոպոսէ Շիրակայ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873.

*Մեքենականութիւն Գործնական և Փորձառական. Յօրինեաց Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի ի Մխիթարեան. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872.

*Մէտէորա Հանգիս ուսումնական և բանասիրական. Զմիւռնիա. ի տպ. Գ. Մանրեան, 1881–83.

*Մէփիստոփէլ: Կ. Պոլիս, տպ. Մատիոյ, 1870.

Միաբանութիւն Հայոց ընդ Հռոմէական սուրբ եկեղեցւոյն: « Վասն պարզաբանութեան նոյն սուրբ և Հ խորհրդոյն սուրբ եկեղեցւոյ և այլ և այս քաղուած սուրբ խորհրդոց. որ ելեւ հրատարակութեամբ Եւգենիոսի Յորդորդ սուրբ փապին ի Յովսէփ Ձիւսբեննցւոյ Թ. ռնկ. և հրամանաւ սրբազան Գրիգորիոսի հնգետասաներորդի սուրբ փապին. այլ և սուրբ Յովսէփն որ վասն հաստատութեան հաւատոյ են կարգեալ կազմեալ եղեւ. Թ. ռոիգ: Romæ, Excudebat Steph. Paulinus. Superiorum permissu. MDCXXIII ».

Միաբանութիւն Հայոց սուրբ եկեղեցւոյն ընդ մեծի սուրբ եկեղեցւոյն Հռովմայ: Տես Կղեմէս Գալանոս:

Միլտոնի Դրախտ կորուսանալ. Թարգմանեալ յանգղիական բնագրէն 'ի Հ. Յարութիւն Վ. Ամբեռեան։ Վենետիկ. Ս. Ղազար. 1827։

Միլտոնի Կորուստ Դրախտին։ Թարգմանեաց Հ. Ամէն կամեսս Բագրատունի 'ի Մխիթարեանց։ Ի Վենետիկ. 'ի Ս. Ղազար. 1861։

«Առ չնորհաշատ վիճակաւորութիւն Վիկտորիայ դշխոյի Մեծաց. Թագաւորութեան մեծին Բրիտանիոյ և Իռլանդիոյ' այս չափաւ Թարգմանութիւն Կորուստն Դրախտին Միլտոնի 'ի գրաւոր բարբառ Հայկական, նորին հաճութեամբն մեծարանօք ընծայի»։

*Մի կաթիլ արտօսր զոր կը հեղու Մխաք հոյ մեխերին վրայ։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ա. Մ. Ազգանեան և ընկեր. 1879։

Միմիդատ, ողբերգութիւն։ Ծննդեաց Գ. Սարգիս Տ. Մարգար Վանանդեցեան։ Առաջաբանութեամբ մեծայարգ և ազգասէր Գրիգոր ազգի Քէհեխեան։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Հ. Գայոյի, 1858։

*Միշըլէ. Ց.։ Մեր, Թարգմանեաց Աբրահամ Մատթեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Մխուէիլն հայութեան, բանախոսութիւն Գերբ. Հ. Ամպրոսիոյ վարդապետի Օրմանեան յԱնտանեան միաբանութենէ, արտասանեալ 'ի Լատրանին որ յՕրթագիւղ Կատանգնուպոլսոյ 'ի 1880։ Պոլիս, տպ. Պատոս Քիրիչճեան, 1880։

*Մխուէիլն վարձառականութեան։ Կ. Պոլիս, 1866։

*Միջակ վարդապետարան ուղղափառ հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։ Ծննդեաց Գաբրիել Վ. Ահվազեան։ Փարիզ. Արտաւան, տպ. 1858։

*Միջնաւէպք Հայոց ազգի պատմութիւնից։

Աշխատասիրութիւն Վ. Երզնկ. կ՚իմանաք. 1. Հայերի երասխ գետէն անցնիլը։ 2. Տաւրիկեան Հայերը և նոր Նախիջեւանայ հիմնադրութիւնը։ Ս. Պետերբուրգ, ի տպարանի Ռամփալի Պատկանեան, 1863։

*Միրզայեան Մանուկ Պէյին վարուց պատմութիւնը, ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Ցուլեանեան, ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ածածնի վանքը, 1852։ (Մանուկ Պէյին կենդանագրութիւնը)։

*Միրզայ եւ Անանա։ Գրեաց Ո. Գ. Բարխուդարեանց։ Տէր և Հրատարակիչ Տիգրան Ցարութիւն Տէպէեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէպէեան, 1870։

*Մին արաբ ճառւայի պատմութիւն։ Մոսկով, 1830։

Միսալ. Missale Sacri Ordini Prædicatorum Auctoritate Apostolica approbatum. Rmi P. F. Thomæ Ripoli, ejusdem Ordinis Generalis Magistri jussu editum. Romæ, MDCCXXVIII. Typis S. Congr. de Propaganda fide. Superiorum permissu. ա Միսալ որ է Պատարագամատոյց Սրբազանք կարգին եղբարց Քարոզչաց Առաքելական իշխանութեամբ հատատանցեալ. Պատուականագունեղի Հօր եղբօր Թոմայէ Ռիպոլ Նոյնոյ կարգին Ջէներալ վարդապետի հրամանաւ ապագրեցեալ։ Ի Հռոմ, ՌՉԻԸ. ի տպ. սրբոյ Ժողովոյն՝ որ է Փրոփականդայ Ֆիտէ ա։ Թարգմանիչն՝ որ հաւանականաբար է Թոմաս Խոշկինեցի՝ նոյն կարգին, մանաւանդ յիշատակարանաւ մը այս գրոց տպագրութեանպատմութիւն կ՚ընէ. ա ... Ցետս սրբոյ սրբազան Ժողովին Հռոմայեցւոյ, զի Փրոփականդա Ֆիտէ, հաւանեցաւ տպագրելոյ զՄիսալս։ Հրամանաւ նորին եկեալ ի Հռոմայս, գնացի ի Վենետիկ, յամի տեառն ՌՉԻԴ. և անդ գրեալ և թարգմանեալ օրինակեցի ամբողջապէս, ամենևին հատանելով ընդ լռութեացս. վերատեսչութեամբ և վերաքննութեամբ՝ վերապատուելոցն Հարց, Մխիթարոյ աբբայի, Խաչատրոյ վարդապետի, ըստ յանձնա-

ըս առացեալ արդ ժողովոյն. և զինի եկելոցն՝ վերսին գործոյ ի Հռոմ, յամի տեառն 1217։ Եւ յետ բազում գժուարութեանց և վշտակրութեանց ... առաք առաքեն որ կոչ ի ծուխն Փրկչին 1219. սիրաս. գաղափարութիւն միջոց յամին 1219, պատասխ ... առաքելոցս. գաղափարութիւն արդ Մաւնիս ... նախին ծաղկութիւն ապա եկն ի կրանել ազն Խաթեմ սալտանոն, գաբչխոխոպան. յերկիրն Խաչիոյ ի կարգ արդ Թամիխոն յամի տեառն 1219։ յորում հիմնեալ հաստատեաց գաբրատան կարգն Թարգզոյ ի Մեծն Հայաստան, ի գաւառն Նախիջեւանու։ Երկրորդ ծաղկութիւն ծաղկութիւնն ընդ ծաղկանէ ածից. եկն ի լուսաւոր հոգի Իրիգոր Մարնաւորեցւոյ. Առաւել ապան վարգապետ, ի ծոյոյ կարգի Թարգզոյ. և ի վերայ առացեալ գաւառն. յամի տեառն 1222։ Իսկ երբորդ ծաղկութիւնն և ծաղկանէ հանգերձ աբգապրութեամբ եկն ի Պարսից ... ի Խաչիկիենց. ի յայնմանէ վերայիչեցեալ կարգի Թարգզոյ, և ի ծոյոյ գաւառէ »։

Միքայէլ Ասորի։ « Միխայէլի Ասորւոց պատրիարգի ժամանակագրութիւն հանեալ ի հնոցն գրչագրէ։ Երուսաղէմ, ի տպ. Աստուածական ազգի արդոյ Յակոբեանց, 1871 »։

Chronique de Michel-le-Grand, patriarche des Syriens Jacobites. Traduite pour la première fois sur la version arménienne du prêtre Ischôk, par Victor Langlois. Venise, imprimerie arménienne des Mékhitaristes à St. Lazare, 1868.

Extrait de la Chronique de Michel-le-Syrien, par Ed. Dulaurier. (Journal Asiatique, tome XII, 1848 et 1849).

Idem. — (Croisades. — Dulaurier. — Documents arméniens, tome I, 311-409). Հնոցիր և ծաղկութիւն, 1869։

— Յաղագս Ժամանակագրութեան և Յաջորդութեանց։ Երուսաղէմ, ի տպ. աստուածական ազգի արդոյ Յակոբեանց, 1871։

*Միքրոյ – մեղաս, ժանօ եւ Փոլէն. Ձերմակ ու Սեւ։ Վրէժերի վիպասանութիւնք։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէտէեան եղբարց։

*ՄիուԹեան Հայոց խնդիր. D. S. A. de N. գաղ-ղիացւոյ հեղինակուԹիւն. Փարիզ. Արամեան տպարան, 1862։

Մխիթար Աբբահայր Սեբաստացի։ Տե՛ս
Բառգիրք։
Դրախտ հոգւոյ։
Դուռն քերականուԹեան։
ԿրԹուԹիւն աղօԹից։
Ջայն Քրիստոսի։
Խոկումն վարուց։
ՄեկնուԹիւն Ժողովողի։
ՄեկնուԹիւն ՄատԹէի։
ՔերականուԹիւն։
Քրիստոնէական աշխարհաբար. հանդերձ Տաղարանաւ եւ Շարականօք։
Քրիստոնէական գրաբառ։
Քրիստոնէական ՚ի մեկնելն զպատկերս հոգեւոր խաղու։

Արդար Մխիթարայ Վարդապետի առաջեալ պատճառք որք առթին ընդդէմ նոցին, որք ասեն Թէ չէ երբէք պարտ է գնալ ուղղափառաց ՚ի ժամն Հայոց։ Հրատարակեաց նոր ծախքովը Աստուածասէր գաղեատ Տէրոէրեան, կարեւոր ծանօԹուԹիւններով։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1879։

Մխիթարայ Այրիվանեցւոյ ՊատմուԹիւն ժամանակագրական։ Ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին։ Մոսկվա, ՚ի տպարանի Ավետեան Ձեռնարանի վարուց Տէրոյ Լազարեանց, 1860։

Բ. Տպ. Հրատարակիչ Գեր. Տէր-Պետրոսեան Պատկանեանց։ Ի Ս. Պետերբուրգ, ՚ի տպարկայական Ձեռնարանի, 1867։

Histoire Chronologique, par Mkhitar d'Airivankh, traduite de l'arménien sur le manuscrit du Musée asiatique, par M. Brosset. St.-Pétersbourg, 1869.

Etude sur l'historien arménien Mkhitar d'Aïrivankh, (XIIIme siècle). 1. et 2. partie, de la création du monde au commencement de l'ère chrétienne; 3. partie, jusqu'en 1289 de J.-C., par M. Brosset. (Mélanges Asiatiques, tome IV, 315).

Notice sur l'historien arménien Mkhitar d'Aïrivankh, par M. Brosset. (Mélanges Asiatiques, tome IV, 714-715).

Պատմութիւն ի սուրբ գրոցս, երկամբոր-հեանդ Վեհապետի Պատկանեան։ Փետրուարի. 1869։

Մխիթարայ Աբեղայ պատմութիւն. « Սկիզբն, պատճառ գտանելոյն և Յաւելուածք »։ Ի լոյս ած Ք. Պ. (Վեհապետ Պատկանեան)։ Ս. Պետերբուրգ. ի տպար. կայսերական Հնդիպանին գիտութեանց, 1879։

Հրատարակած ի Յառաջաբանին. « Հանգամանաւ կենաց Մխիթարայ Աբեղայ չէ ինչ մեզ յայտնի, բայց այն միայն թէ' ըստ առաջին կամ ուղիղ նկատողութեան Անոյ և նոյ յիշեալ երկասանելոցդ գրոց։ Սա գրեաց պատմութիւն իւր ի ինդիրոյ հաւր Հաւհաննէի վանից, Գրիգորայ վարդապետի, և նմոյ յանձնոյ գոյր և այլ երկասիրութիւնս, որք ոչ հասին ի ձեռս մեր, և գորոց հասն Վարդան և Առաքելոս մեծագործք Օրբէլեան։ Վարդան երկնակիր յիշէ զՄխիթար յետագայ պատմութեան... Առաքելոս Օրբէլեան նոյնպէս յիշէ զսա և զգիրս նորին Պատմութիւն ասէ յաւելի. « Այլ զի գոհալ էր յետագայ ծանրակոյն գրուածոցդ նոցա. նաև անձնոյն տրտմիւրեր և գործք երանելիք ի սանձն վայոց ազգին Օրբէլեանց ի նոցին ժամանակագրոյն. զոր Թարգման Յիսրայելոյ կոչեն, զսուն այն մեր ոչ գիտացաք գրոյնն և գիտութ բանիցն։ զի և ըստ կարգի չարագործել էաք ի մտանելս. բայց զոր ինչ գտաք ի հայրենի գիրս առեալ ինչ յիշատակ' գրեցաք։ եւ և գիմանան կատարածի նոցա. զոր հաւատամբ ժանեցք մեզ գիտացիկ Պատմութիւն Մխիթարայ Աբեղայ »։

« Մեզէն յայտ. եթէ պատմութիւնս այս վայոց.

յիշատակեալն 'ի Վարդանայ և 'ի Սահմանոսէ, առաւելեալ երկասիրութիւնս էր հնդիանակիս, եթէ մանր ինչ « աշխարհագրութեամբ զրուցաց » Անեցւոյն։ Ինքն այգպան միայն ասէ 'ի նախերգանս իւր եթէ « գումարեցի զայսոսիկ գումարուածս յերիս պրակս ... Առաջին պրակն ակսանի 'ի Պարսկաց հայկազնոյ, առաջին թագաւորէ Հայոց մինչև ցՅովհաննէս վերջին. իսկ երկրորդն 'ի Յովհաննէսէ՝ մինչև 'ի քահանայապետն առաքն Բարսղի. և երրորդն մինչև 'ի գերեզն վկայութեամբ և ցնչս աղգաց Ֆրանկաց »։ Ի սոցանէ մանր միայն առաջինն Պրակին եհաս 'ի ձեռս մեր, զոր ևս 'ի սուրբ գրչագրի միում 'ի մատենագարանի բարձր Սրբազան Պարգևս արքեպիսկոպոսին Հասան Ջալալեանց, որոյ 'ի լուսաւոր Թոյլատուութենէ չահեցեալ տարաք ընդ մեզ 'ի Ս. Պետերբուրգ զերկուս գրչագիրս մատենիս 'ի նոյն գրատարանէ վասն ընդօրինակելոյ 'ի նոցանէ զինչ ինչ բանս. և այժմ 'ի լոյս ընծայեմք զերեքեսին Պատմութեան Անեցւոյն, յուսալով զի և զմնացորդն հնդիպելոցն գտանել ուանք յաջողագոյնի քան զմեզ »։

Մխիթարայ բժշկապետի Հերացւոյ Զերմանց մխիթարութիւն։ Երգնատիք և ծախիք աշխատական Կարապետ Զէլէպիի Տիւզեան։ Վիեննաիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1832 ռմշա։ Գրքին մատիրն է. « Բժշկական անուանին Առաւծոյ' միայն վասն երկոց ազգ Զերմանցն. որպիսոյ Մխիթարոյ իմաստուն բժշկի, որ 'ի Հեր քաղաքէ ծննդեամբ. և վարժեալ իմաստութեամն հեղինակացոց. Հայոց, որպատցոց և պարսից, օգնականութեամն Աստուծոյ »։

Հրատարակողք 'ի յառաջաբանին. « Որպէս զրոյցովագունից 'ի մերոց որանց բարգաւանելոյ յազգս ազգս առաքինութեանց և 'ի պերճ գիտութիւնս զարգացելոյ, նոյն և զմատենագրիս Մխիթարոյ որ 'ի Հեր աւանէ՝ զհանգամանս կենացն գտոյցաւ 'ի մերջ վրիպագրեր ժամանակն. ... Ա. ժամանակագ մեծաց կաթուղիկոսացն Ներսիսեանց և Գրիգորեանց հետցուել սորա, և ընդ նոսա զլոր սերոյ բարեկամութեան պնդեալ, զհիւր փոխարինին առաքե-

նուիրեմք իւրոց և ջեմաստասէր բարեյիշեր ընկերաց զանկնդէ սէր նոցա։ Որոց կամիցեմ խոհ թողուլ յետոյս անքինք արժանագիր զրիոյ իւրեանց և զնեռարանաց առ այնպիսի այր մեծարոյ, առաքինեաց գլխոյ քերդածն իւր Գրիգորիս Նիկիայ և զարդուց նորա ընծայեաց սմին ... խոհ երկրորդն, զի մի անյիշատակ լիցի յաշխարհէ այրն ծայրացեալ յուսմունս իւրոյ ժամանակին, բանագաւառաց գնաց յոյս երկասիրութեանն ...

« Ցյժիկաւոր Հարտարութենէ արհնագործիս Թոզունց հմատացելոյն արուեստին զՀզդրիս քննութեան բերել՝ ի վերոյ զգաստավէրն. բայց մեզ ընդ անհնարին մատնեալ համարեմն առնն զարհամարհել և, որ՝ ի վեր և՝ ի վայր՝ ի մասնին գտանելք յիշատակեալ զՀարտարս արուեստին որ՝ ի համապղեաց, որ՝ ի յուռնաց, որ յարարածոց և որ՝ ի պարսից ...

« Յամին 1824 գտաւ գրչագիր արհնակ տպատարացի գրով՝ ի մատենագարանն արքունի՝ ի Փարիզ, առանց ինչ յիշատակարանի և կամ թուականի ինչ գրչութենանն. այլ՝ ի գրոցն տարազէն և յորակէ թղթոյն կարծի գրեալ յեռհնեասանեքերորդի գարուն։ Եւ այս միոյն գրչագիր էր առաքելոցդ մեզ յայսմ ապագրութենանն »։

Մխիթարայ քահանայի Սկեւռացւոյ Պատմութիւն յազգս Հայոց հանդերձ յաւելուածովն երկասանեն առաքելոց։ Ց՝ Վենետիկ, ՚ի տպարանի սրբոց Ղազարոսեան, 1865։

Մխիթար Գոշ. « Առակք և առածունքք խրատականք, առացեալք ՚ի նահապետաց մերոց՝ ՚ի հրատարակութիւն ուսումնասիրաց համրակաց։ Տպագրեալ յամի տեառն 1790, ՚ի յունվարի 18. և ՚ի թուականութեան Հայոց ՌՄԼԹ ... ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարոս, յանուն Աստուծոյ Պատրի »։

Մխիթարայ Գոշի Առակք։ — Առակք Ոզմանեանս։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1842, 1854։

Մխիթարայ Գոշի Պատասխանութիւնք։ Իրատարակեան հնատգտասիրութեան Վահան Մ. վարդապետ

բառասիրանդի։ փորձ, ազգային և գրականական հանգէս. Գ. Տարի, Թիւ VI, 65–125. VII-VIII, 60–100. IX, 51–103։

Մխիթարեանց Աբէլ վարդապետ։ Տես Ճանապարհորդութիւն յԱնի։

Վաղարշապատ։

Տրապիզոնի Հայոց գաղթականութեան վրայ։

*Մկրտութեան վրայ Նորազանգնեցոյն վարդապետութեանց քննութիւն։ Երզնկրնց Ցովհ. Տէր Կարապետեան Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, 1845, 'ի տպ. Ցովհ. Մխիհենեանեան։

Մշակականք։ Տես Վիրգիլիոս։

*Մշակ, քաղաքական և գրականական ամենօրեայ լրագիր։ Խմբագիր–Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի։ Թիֆլիզ, 1872–83։

Մշտնջենաւոր Պարզատօմար։ Տես Պարզատօմար։

*Մոլիէր, «լը պարպուլիէ» կատակերգութիւն, մէկ արարուածով. Թարգմանեց Տիգրան Գաբրաչեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1864։

Նոյն հեղինակին ուրիշ կատակերգութիւնները Թարգմանուած յաշխարհիկ բարբառ։ – Ջրայ վնասք կանց խրատու։ – Սէրը յժիչկ է։ – փուրանիսագ։ – Ըկ-ժիչկ յանի։ – Թիֆլիզ, կեդրոնական գրավաճառանոց։

*Մոլորութիւնք քողոքականութեան յայտնեալք առ շինականս, Սէքոնոյ Ցրանքոյ յիսուսեան կրօնաւորէն։ Թարգմանեց Հ. Գրիգորանցք Վ. Պալճեան, Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնին վանքը, 1860։

Մոլութեանց գիրք. Գիրք Մոլութեանց. այս-

ինքն համառաս համահաւատութեամբ վարդապետութեանց, զերկրպագութեանց անառակաց մերոյ Եկեղեցւոյ. և մանաւանդ զնեմանց դիտաւորաց մերոց. թե զինչ իցեն և որքան խորհուրդք։ Ընդ որում և առակիցն ասէիք վարդապետութեամբդ զպահպանեանն հնոյ պատգեղոց զիշխութեանց, և պարզաբանութեամբդ զառանց պատճառաց։ Անդրադեցեալ ի լսելիսդ կանխեն ի հոյ բորբոս ի գառան Եսխըստանոս ի վաղնջուց ժամանակաց։ Իսկ այժմ ի լոյս ածեցեալ աշխատասիրութեամբ և արդարութեամբ առաջնոյ Մխիթարեան վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ։ Եւ տպագրեցեալ արդեամբք պարոն Առաքել, որդւոյ ամիրայն Գիւորգի Կաստանդինուպաւլեցւոյ ... Ետուն առաջ 1720. իսկ ի թուին Հայոց ՌՃԼԹ. պատասխ 20։ ի վենետիկ, ի տպարանի Ազատաց Պատերաց »։

ի. Տպ. « Գիրք Մաշտոցի ... Եւրոպիոյ ի Պետրոսէ Արքայէ Ազգացոյց, որ ի կարգէ Բարեզարդ արբոյն Դամիանիկոսի։ Թարգմանեալ ի լատինականէն ի հոյ բորբոս ի գառան Եսխըստանոս, ի թուին Քրիստոսի 1339։ Ի լոյս ածեալ և տպագրեալ նոյն աշխատասիրութեամբ Տեառն Մխիթարեան վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ։ Եւ այժմ տպագրեալ երկրորդ անգամ զղուշադրեալ արդարութեամբ։ Աբգեամբք և գոյիւք բարեպաշտաց և քաջատեսիլ Եսխրիմանեանց երկոցունց եղբարց հարազատաց՝ Բարսղամեան պարոն Յակոբին և պարոն Զաքարիա, առ ի լուսաւորութիւն ազգիս մանկանց եկեղեցւոյ ... Յամի տեառն 1773. իսկ ի թուին Հայոց ՌՄԻՌ. սեպտեմբերի 20։ ի վենետիկ, ի տպարանի Պետրոսեան Քէնոպտեանց »։

*Մոնեէ – Բրիսեոյ, վիպասանութիւն Տիւմոյէ, ի 6 հատորս։ Թարգմանեալ ի թարգմանից Տիգրան Յարութիւն Տէմէճեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմէճեան եղբարց, 1866։

Մովսէս Խորենացի։ Տե՛ս Խորենացի։

*Մովսիսի հինգ գիրքը։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գոլ
լենլո Կրէֆֆլէթ, 1847։

*Մորեխ և նրան ընկերաց հնարքները։ Աչխատասէր
բուհին Ցեր-Բաբանեզեանց, Թիֆլիզ, Կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիայ Դրիգորեանց։

*Մորթման Ա. Դ. Հայ բնեռաձև սրձանագրու-
թիւնք։ Թարգմանեաց ՚ի գերմաներենէ Գէորգ Ա.
Ապտուլլահեան։ Կ. Պոլիս, Արեւելեան Համազգային
տպարան, 1872։

Մուզայք Արարատեան, ա յոգդալոյս ձեմարա-
նէ Ցեսրց Եզիազարեանց առ հասանակիցս առաձնին
զառաջին զայս փունջ բանահիւսուածեանց, հրատա-
րեալ զնոսա յայս ազգիւր լուսաւորուհեան, գալ
աջակցել ՚ի քերականգակ ճախարակուհիւն տա-
ղաչափուհեանց։ Ի Մասիվ ՌՄՀԲ, ՚ի տպ. Օգոս-
տեան Սեմինէ, 1829։

Մուզայք Հայաստանի, երգարան։

*Մուսայք Մասեաց, ձայն քնկերասիրական, լրա-
գիր։ Կ. Պոլիս, 1863։

Մուսայք Մասեաց, թատերական։ Տեառ. Ա. Բ.
Գ, Դ. խմբագրեալ Արմենակ Չալկուշեան։ Կ. Պոլիս, Ա.
Համազգային տպարան, 1858։

Մուսայք սուրբ Մեսրովպեան վարժարանին
(երկու տետր)։ Առաջին գաստրանին աչակերտաց
տանձաւոր աչխատասիրուհիւնք։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ.
Տէտեան եղբարց, 1865։

Մուրատեան եւ Հայկազեան վարժարանաց
պատմուհիւն, և պատմուհիւն Մխիթարեան տա-
բայից։ երկասիրեաց Սարգիս վարդապետ Քէշոգ-
եան։ Փարիզ, 1865։

*Մուրատեան վարժարան։ Գրեց Ա. Ջունգ։ Կ.
Պոլիս, ՚ի տպ. Մասխս լսագրոյ, 1855։

Մսերեանց Մսեր։ Հաւատոյ տառ, այն է մանր ուսմունք քրիստոնական հաւատոյ։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Լազարեան Հնմերանին, 1859։

Հրամանք քրիստոնական հաւատոյ քան ուղղափառ դաւանութեան ելիզեցւոյ Հայաստանեայց։ աշխատասիրութեամբ Մսերայ Մոպիստրոսի կրանաւոյ Հնմերանի Լազարեան վարժարանին։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Լազարեան Հնմերանին, 1861։

Մանր ուսմունք արդարոյ պատմութեան աւետարանին։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Լազարեան Հնմերանի։ 1861։

Քրիստոսապատում, այն է համառօտութիւն աւետարանական պատմութեան. հանգերձ ծանօթութեամբք։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Լազարեան Հնմերանի։ 1861։

Պատմութիւն կարճատիպատում Լիմիաժոյ ՚ի Սիմէոնէ մինչև ՚ի Յովհաննէս Ը. ամք աւուրն 1763–1831։ Գրեալ ՚ի Մսերայ մագիստրոսէ Մսերեանց Հնմերանոյ։ Մոսկուա, տպագրութիւն Զարմայրայ Մբանբեանց, 1876։

Տես խմբագիր չափաճոյ բանից։
Ճռաքաղ։

*Մտածութիւններ հաւատոյ։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գնուքնէլ Կրիֆֆիթհ, 1847։

*Մտածութիւն վարդապետութեան ՚ի վերայ Հաշտութեան. Մատն Ա. և Բ. Կաֆեճեա, ՚ի տպ. Մարգասերեան Հնմերանի, 1833։

Մտածութիւնք չարչարանացն Քրիստոսի։ ‹ Մտածութիւնք ՚ի վերայ չարչարանաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Արարեալ ՚ի Հ. Մատթէոս վարդապետէ աշակերտէ Մխիթարայ վարդապետի մեծի արթոյն։ Եւ տպագրեալ ... յամի աւետեաց 1759 ՚ի սեպտեմբերի 6 ... ի Վենետիկ, ՚ի տպատանի Հնմերանի Պատերն ›։

Տես խմացք։ — Լիգուորի։

Մտածութիւնք ցաւոց սուրբ կուսին։ ‹ Մբ-

տածուածիւնք՝ ի վերայ եօթն գլխաւոր ցաւոց տուբր Աստուածածնին։ Աբարեալ՝ ի յորդորումն բարեպաշտից՝ ի բարբառ գրոց և յաշխարհաբար։ Ընդառն Շ. Գաբրիելի Աւետիքեան կաթողիկոսապետանց Ամենակալ վարդապետի, յաշակերտութենէ Տ. Մխիթարայ մնծի աբբայի։ Տպագրեալ յամի տեառն 1810, ի Վենետիկ՝ ի վանս Ս. Ղազարու։

✓ *Մտածուածիւնք քրիստոնէութեան վրայ, մեծին Նաբոլէոնի։ Թարգմանեալ Թարգմանից Ծովհաննէս Տէր Կարապետեան Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Տէրոյենց, 1865։

*Մտամարզութիւն քան Ինչիսիէ։ (Մոյրնի ոմն), Մասն Ա և Բ։ Աշխատասիրեալ Թովմաս Թերզեան։ Կ. Պոլիս, 1879։

✓ *Մտաւոր Փիլիսոփայական և բարոյական ինքնակըրթութեան մասին, Ջան Սա. Ինչիկիի, Թարգմանութիւն Շահլուզաքեանց։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

*Մտքին մշակութիւնը. «Վերի բաներըզ մտածեցէք չէ թէ ան որ երկրիս վրայ է»։ Կող. Գ. 2։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուշիճեանց Կրնիքիրի, 1844։

Մրգուզ։ Տես Ծովինանէս Մրգուզ։

Մրկանոց կամ Մրգանոց։ «Մրկանոց հոգևոր. այսինքն կարճառօտ մեկնութիւն քրիստոնէական վարդապետութեան, և ուսումն այլոց կրթութեանց, որք պահանջին՝ ի առաքինեաց մարդկանց։ Ետրատրեցեալ յումեքէ աստուածարան վարդապետէ՝ ի ժամանակի կաթուղիկոսութեան սրբոյ աթոռն Էջմիածնայ առաւն Աղեքսանդրի Ճուղայեցւոյ ամենից Հայոց կաթուղիկոսի։ Ի Թուականութեան առաւն մերոյ Քրիստոսի ՌՆՃԺԴ»։ (Թուի ապագիր Մաթեմիոյ կամ Լիվռնոյի)։

Մրմունջք Յիսուսի. Գրեաց Գաբրիէլ Ծերտանի

Պատկանեան։ Ոտանաւ. (Դանդ վրայ)։ Ի տպ։ Ցուց հանեաս. Տիք – Արքատամեան, 1864։

*Մրցանակ կաղանդի, առ աւանդաւորակք մանկտեան։ Գրեց Մ. Ս. Գամառիկեան։ Կ. Պոլիս, Ի տպ։ Ցուցանիչ Գամառիկեան, 1868։

Մօր մը քաշած վշտերը։ Տէս Զրօսաբան մանկտաց։

*Մօրիս հետ, Փոքրիկ ձեռնարկ գործնական ընտանեաց։ Թարգմանեալ Ս. Պալատանեանէ։ Ինչիճեան, Հրատարակեալ Հայկական գրքերի տպագրութեան, Ի տպ։ Մուրատեան և ընկ։

*Մօրիս համ Աշխատութիւն։ թարգմանեալ Զ. Գառեայ ոսկեղէն։ Ինարգմանեց Ի գաղղիարէնէ Ս. ԲԵՆԻՆ Գ. Չարենց, քահ յանձնարարութեամբ արժանապատիւ Գաբրիէլեան Վ. Սրուանձտեանց։ Կ. Պոլիս, 1879։

Յակովբոս արքեպիսկոպոսի ապարիտրքի Կոստանդնուպոլսոյ ծայրագագաքի Հայոց խրատական բանիւ առ ամենայն հոգևոր առաքելոցս և առ հաստատեալ եկեղեցականս գաւառս կորպատրոց, Հովուաց և եկեղեցւոյ և առ աշխարհիկ իշխանս և առ հասարակ բոլոր ժողովուրդս, հաստատեալ Ի սուրբ Գրոց։ (Լուսն ընդ գրատուս և ընդ աշխարհատուս)։ Ամի առաջն 1851, յաւելուած Ի պատրիարգարանէ սահմանեալ Հայոց Ի Կոստանդնուպոլիս, Ի Լուսաւորիչս։ Տպեալ վիմատին Ի տպարանի Ցուցանիս Մխիթարեանց։

Յակովբոս քահանայի Դրիգորենց Գովք Պրիտանիոյ։ ո Անտրհետ առանձնատուր առացեալ Յակոբ Գրիգորենց Հայոց քահանայէս, վասն այսմ Պրիտանիա կզգայ, և սէրոյ բանականաց սիրեր և գովք առ հասարակ սահմանեալ, որք լինն ներկայ այսմ ժամանակի ո։ Վիեննայիկ, Ս. Ղազար, 1875։

England's Eulogy, written in armenian verse by the Rev. James Grigorenz A. D. 1675. (Text and translation). S. Lazarus – Venice, 1875.

Գրուածքիս վերջը գրուած՝ հեղինակին ինքնագիր յիշատակարանները. « Թվին ՌՃՀԴ գեհեսմքրի ԺԲ հասայ Ամստերդամ. ուրիշ եկի առ Տպչիսր Մարչելն, զի ունէի անձնառուքեան գիր՝ ի վերայ ողորմեսայ զսա յոյժ խնամսուն Հարսաւ ամենայն վերուց, և առաւել ծերուքեան ժամանակի՝ սասկ ցանկութեամբ կամէր զմեր Հայոց լեզուն ուսանել...

« Ես Տէր Յակոբ Գրիգորենց Հայոց քահանայս գրեցի սակաւիկ սեռերիս՝ ի Նիդերլանդ Լուսորիսեմն ազգաւոր Մարչելլին, ի քաղաք Ամստերդամ. Թվին Փրկչին ՌՃՀՀԸ, յունվարի Ը. և Հայոց ՌՃԻԴ, յունվար Ը, որն ուրբաթ »։

Յակովբ Մծբնայ հայրապետ։ Տես Զգօն։

Յակովբ Նալեան. « Գիրք ազգիդ ամենայն անձանց հարկաւոր։ Շարադրեալ՝ ի Յակոբ պատրիարքէ ... Աշխատեցաք հոգևոր որգւոյ իւրոյ սիրացու կարապետս խոհեմագոյն բժշկի։ Յամի սեռոն 1760 և Հայոց ՌՄԲ. յունվարի 4. ի տպարանի Ամստերդամայ »։ Տես

Գանձարան ճանուցմանց։
Ջէն հոգեւոր։
Հոգեշահ։
Ձրագ ճշմարտութեան։
Մեկնութիւն Նարեկացւոյ։
Վէմ հաւատոյ։
Տետրակ զունայնութենէ կենցաղոյս։
Քրիստոնէական։

Յակովբ Շահան Զրպետեան. « Եւք լսելոցդ յորմէ յարևելս՝ ըստ նախագուշակման մեծին Ներսիսի։ Հանեալ՝ ի պատմական գրուածոց Մատթէոս երիցու Ուռհայեցւոյ՝ որ պահի՝ ի կայսերական գրատան Փարիզոյ։ Ի լոյս ընծայեալ արքագրութեամբ և ծանօթութեամբ՝ ի վերայ բնագրին, և

թարգմանութեամբ՝ ի գաղղիական լեզու՝ ի Յակոբոյ Եահանոյ Չրաքեանւոյ Եգեսացւոյ՝ ի գաւառս վաճառականաց հայկազեան բարբառոյ՝ ի գործոյն ապենլեան լեզուաց՝ ի նոյն գրատան ։ »

— « Պատմութիւն գործոյ եւ միրուոյթեան Յովհաննու Յովհաննեան Վախճեան մեծանուն Հրէից՝ բարեացն Երթողեցւոց՝ ի գաւառին Աղամանաց։ Որոյ գաւանեալ զաղգային հաւատս՝ միրուեցաւ հանդերձ այլ եւս հինգ գերդաստանօք. որպէս եւ առաջնեալ՝ ի սոյն պատմութեան շարադրելոյ յինքենէ՝ ի լեզուս Պեղմանացւոց։ Թարգմանեալ՝ ի միոյ հեղուկանն բարբառոյ՝ ի Տէր Յակոբ վարդապետէ Չրաքեանէն Եգեսացւոյ յամի Տեառն 1797, ՝ի Լիվոռնա ։

Տես Ընդհանուր ճանաչութիւն
Մատենից Ուռհայեցի։

Յակոբ Եամիրեան։ Տես
Նոր տեառնակ։
Որոգայթ փառաց։

Յակոբ Վիլլոդ. Պատմութիւն հրոյ ժամանակին. Ցիշատակարանն կ'ըսէ. « Ցիշողիք՝ ի մարքսփոյլ ազաթա ձեր զ՝ի լոյս ածող տպին Տէր Յակոբ վարդապետն՝ ի կարգէ Ցիսուսեանց, և ընդ նմին Սամուիլոյդի Տէր Յարութիւն եպիսկոպոս պատճառ տպագրութեան տպին, և տպատարութեամբ հոգաբարձու գաւառիս գործ Տէր Խաչատուր ... » ։ (Յովհաննեան Յար. Պատմ. Նոր Ջուղայ, Հատոր Բ. 48) ։

Յաղագս մարդկային իրաւանց եւ պարտուց։ Երեսփոխեաց Ամերիս վարդապետ Թէոդորեան, վերատեսուչ Հայկազեան վարժարանին, Փարիզ, ՝ի գրատունն Ձ. Ադամեան, 1858։

Յաղագս Ուսումնարանին Հայոց որ՝ի Մատկով կայսերական հրամանաւ հաստատեալ՝ ի տպատարանի Ս. Յովսէփ Յովհաննիսեանցն. 1827, ՝ի Պետրոպոլիս ։

Յառաջաբանութիւն. « Գիրք որ կոչի Յառաջաբանութիւն. առաջնակ սուրբ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին։ Յորում պարունակին ճառք յոգնապատում քան երիս վան անհաս հումիանն Աստուծոյ, և խնամոյն և սիրոյն որ առ առնչուածս. և վարուց ուղղութեան և հատուցման գործոց ։ Եկն 264 գրուածք և այն գրչագրին յիշատակարանն՝ որուն վրայէն եզան և այս տպագրութիւնն. և յորում կ'ըսէ. « ... Յանկացոյ եղեալ սուրբ տառիս յոգնեցրանեան սէրս մեր և առաքինոցդ սուրբ ախոռիս Մշկնոյ սէր Սահմանողս արհեստիսպասս եւ գրիչ զսա ինձ անպիտանիս, և եղ ընդ այլ գրեանսն սուրբ ուխտիս » ... ։ Տպագրողն կը յաւելուս. « Այս յիշատակարան գծագրողի՝ և հին օրինակի Հոգեվից գրչին ։ յորմէ զտպեալս գաղափարեցաք ։ և այլն։ Յիշատակարան տպողին կ'ըսէ. « ... Տպեցեալ առաջնակ սուրբ գիրքս 'ի թվին Հայոց ՌԺԲԲ, մայիսի Ե. 'ի հայրապետութեան սրբոյն Էջմիածնի՝ Տէր Գրիգորի տեառն Աբրահամու սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց ... 'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ մահտեսի Աստուածատուրին և որդւոյ Նորին տիրացու Յովհաննէսին, 'ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... Սուրբ Էջմիածնի նուիրեալ Պետրոս աստուածատրան վարդապետն յիշեսցէ 'ի բարին. զինա և զօրինակին տորին ... յիշեսջիք զՄարգիս աստուածատրան վարդապետն և զշաւիղ տիրացու Մելքիսեթեն և ծնողս նոցին. զի զօրինակն ներբողեանցդ նորա ունէին » ... ։

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի Յառաջաբանութիւն. առաջնակ սրբոյ հօրն մերոյ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչին. յորում պարունակին ճառք յոգնապատում քանիերիք. վան անհաս հումիանն Աստուծոյ, և խնամոյն և սիրոյն որ առ առնչուածս. և վարուց ուղղութեան և հատուցման գործոց ... 'ի պատրիարգութեան մեծի մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ Տէառն Կարապետի երանաշնորհ սրբազնակատարի. որոյ վերհսկմամբ հրամանաւն տպեալ վերստին. արգելմամբ և ծախիւք առն ազգասիրի և բարեպաշտի Ակնեցի մահտեսի Յովաննեսեան մահտեսի Աբրահամ ամենայն. յիւրում իսկ սեպհական տը-

Ձեռագրեալ ի Երկաթ Հռոմէ արտոյն, էջ 334. = Ճանապարհ վարդապետին Արևելցւոյ, ասացեալ ընդ բազում գաւառս ի ստորս Լատասարիէն Հայոց ի վեր Ալեքսանդրիա։ Ասացեալ յոր կիշատակի արին. զոր ասեն վերամոտ հանգիստս ի լեառն Սեպուհ (որ և անուն Հզնահեան ունին և հանգոստ) յորում հատաւ հանգիստ քահանայական գաւազանն և վարգապետաց և ժողովոց հատասացելոց բազմաց անգ գտանելոց = Յարգոյին կիշատակարանն կը յաւելու. = Ամենայն ստասեալ արժանի բազմապատիկ հայրս վեր ստորն Երկիրս Լատասարիէն Հայաստանեայց ... յեռ հատասացոյ եկեղեցիս և կարգեալ զբահանայս և պաշտաւնեայս ... միայնակեցութեան ցանկացեալ, երանելի ի յանապատս տեղիս ... եւ անդ մինչ կը ի խաստիրան վարս Հզնահեան, սկսաւ գործել շատագրել գիրք եկեղեցի, զոտիկեցի ստասեալ զայս կոչեցեալ Յառնախաստասատ ... (յորում) գտանէք ստասածոյին ժամկոչի յաղագս կիս։ Վասն որոյ այլն ազնաւական մնհանան Երբատամ բարեպաշտ ասիրոյն՝ զնացոյն գիտելով գործ։ եզև ցանկացող այնր ստասածոյին գտանելոց։ Ստասեալ զայն զայս մնասանն ... զ'ի յայլմէ նահս արժանացեալ ի սիոյ՝ որ ստ. մերոյ ստասեալ և գտանասել ... եւ արժանացոյցանել ի սիոյ՝ իւրով խոկ արդեամբ ... ի սեփհական իւր գործատանն = :

Գ. Տպ. = Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի՝ Յառնախաստասատ Հռոմ և պատմք։ ի Վենետիկ, ի տպատանի արտոյն Ղազարու, ամի 1838 ՌՄՀՆ = = Յառաջաբանն ի՛ բաց. = ... Ստասեալ այսպիսի՝ հնարեալսն և գտասածանհեալսն գտասկասելի լեալ յաղիտոյն ժամանակի, ի հնուտ տգիտութիւն, չգիտեմ յո՛ր տրկատիէ բազդին մտանել ի ձեռս ոմն անհոգոյն խոտագրեալ ծայր ի ծայր և յատակ գործածոյ բանիդ հոյեցին ոմանք, ո. ի հաստատոյ ինչ յատատել և եկատատ կցկցեալ, ոչ և երեսացս ի միջի։ ... Մերոյ հաստատիմ տգտագրեալ արիւնակ գրեալ ի ՌՀՀՍ գաղափարեալ ի հին երկաթագրէ արիւնակ գրելոյ, ի հաստատ ՀՀՀ ար

պահէր յարկանդ գրոց 'ի Սիս քաղաքի, որպէս ազգ առնէ յիշատակարանն. և քննեալ մեր մանրախուզիւ զգաստափան վկայեմք երկիւզածութեան գրչին յամենայնի անայլայլակ առեալ զհաստատն ըստ ամենայն ընտանեացդ հնագիր օրինակին, մինչև զվիպ կամ զերկուց տառիցն անգամ որ 'ի հնութենէ խանգարեալ էին 'ի հինն' գտաւարկ թողուլ զանջինն » ....

Ցայսմաւուրք. « Ձառ սրբոց վկայիցն Ձքմարտին Աստուծոյ. ազգաց և ազանց հանուրց քրիստոնէից. սրոց բազումք կատարեցան 'ի Քրիստոս, և գրեցին զանուանս 'ի գիրս որ կոչի Ցայսմաւուր. ըստ պատշաճ աւուր իւրաւմ կարգի ընթերցանուն զմատեանն' ներ պարունակող շարագրութեամբ նախնեացն մերոց և Ձքմարտասիրաց թարգմանչաց. ...'ի թուականի Քրիստի ՈՒԺԶ. իսկ Հայոց ՌՁԵ. և 'ի սմանեանն յունվիսի մեառասանի' յոտաքին, և յեսուին 'ի միում սմանեանն ապեցաւ 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս։ Ներ ապարանուէն Գրիգորի գայրի, որգուդ Մկրտչի » ։ Ցիշատակարանին մէջ' ապագրողն, Գրիգոր գայիր, կ'ըսէ. « ... Եգի զմիտս իմ.... և իմ ներմատածմանն բանիս, ըսկիզբն եգի արհնատ կազապատրաց տպարանիս։ Ոչ ուանձն տեսանելով իմ, և ոչ 'ի Հռոմի գնալով, և ոչ 'ի յայլմէ արհնատաւորաց տեսանել' և կամ 'ի նմանէ ուսանել։ Վասն որոյ երբեմն զմիաց նալ տպիչ ընկալաւ զիս' առաջ արտմուխեան և տարակուսանք ... Եւ օրհնեալ հոգի Փեօդիրնիկոսակ հռետոր ... Երանիա չէլէպի։ Զի և նա յառաջագոյն բազում ջանս և աշխատանս կրեցեալ էր վասն գործարանիս և յառաջ ածեալ։ Եւ տպագրեալ վասն փորձարանաց գրոցն' փոքրիկ գրքուկս երկուս. այս ինչ' գովասանութեան իւրոյ յարմարեալ 'ի սուրբ անարիւնականացն Քրիստոսի. և միւսն տազս գնդեցիկս։ Սակայն զգիր նորին էր նուազ և նիհար։ Որոյ կազապարն անեալ վերծանուցի, և նոր իմն ակիզբն եգի ... ամենայն զանազան ձոգագրութիւն, փառքրով և գնդեցիկ կանոններով և մեծամեծ խորանիւք փառեալ զարգարանօք զարգարեցի, և պատկերս ըստ իւրոյ պիտոյից' նկարեալ իմով և քանգակեալ փորուածով ... ևհաս կատարումն տպարանիս ևն-

թանգագնեալ վերջ տապալտանան պատմութեանն Աստուծոյ։ Եւ որոյ միջի ցանկութեան արան իմոյ, որոյ անուանն ակիզբն առնել հատանելոյ զիշատաւորս տապալտանին։ Ինոյն ընկերակից ունելն բարերարոյ անուանեալ տապալի մանկանն Պաղտր, ընկերացեալ իմ նոցին, ընկերացեալ խրոմբ որ են ի քաղաքին Ակնա ի գիւղին Եպուչեզու և կարուչոցն։ Որ և խոկ ոտ ինդրելոց տապալել Յայտառոր մտառանան՝ որպէս և իմ գոյր փափաքեալ առանձնաւոր արան՝ զնոյն տալել Յայտառոր մտանելոյ, ընդ որոյ անուանն աշխատելոյ երթատան ամ ... Ապ տրար վերջ արեգական՝ ի բարձանց, և ես զնացատուիթիւն՝ ի ձիոն ընորհոյ որդւոյն Խորոյ միանդի՝ ի լոյս ածել զգեղեցկատիպ և զխիտատար մտանան եկեղեցւոյ պղատափարելոյ ի յընտիր արիւնակ վազելոյ թագաւորացն Հայոց։ ... ։

ի։ Տպ։ «Վերջ որ կոչի Ապատաւորք։ Որ պատուական յիշատակ զհատս վարուց արդոց, և զնահատակութիւնս երանելի մարտիրոսացն և վկայիցն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Զոր կարգեցին նախնիք հարքն մեր՝ ընթեռնուլ յամենայնումս ասուր՝ ի վեր ասուր եկեղեցւոյս Հայաստանեայց ըստ պատշաճի ասուրց խորհրդածելոյ ամոյ՝ ի բոլոր տարին, ի յիշատակ սրոցն, և՝ ի յոգուտ վարուց քրիստոնէական ընդացից, և ամենեցունց՝ ի փառս Աստուծոյ։ Սկսեցեալ՝ ի ապատրիլ՝ ի հայրապետութենէն սրոցն Լիմաժնեցւոյ սուրբ եպիսկոպոսին մեծաց Ապրահամու սրոցդան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. և՝ ի պատրիարքութենէն սրոցն Երեսաղիմ և Կասպարոյ մեծաց Պրիգորի և Յովհաննու սուրբ վարդապետաց, և աշակերտաց Վարդանայ Տարեգրչին սուրբ վարդապետի Նոպիչեցւոյ. ի թուին Հայոց ՈՃՀԲ. մարտի ը. ի տպարանի Պրիգորի գործի Մարտունեցւոյ ։ Յիշատակարանն կը յաւելու. « ... Ես նուաստ ամենեցունցն Մարտունցի Մկրտչի սրդի տպագրիչ մանուկ Պրիգոր գրեցի, որ եմ ձեռնասուն աշակերտ Տիգրանակերտցի ծագիկ երամիչս Մարգիս վիճակեան վարդապետին որ՝ ի Ամիդայ գաղտեալ էր վարժեալ հանուս ասուածային գրոց։ Ես նուաստ աշ-

հերա գալով նմին, ըստ իմում կարողութեամբս ա-
սայ ի նմանէ զընթերցողութիւնն և զծագիտարուե-
թիւնն։ Եւ զկնի ժամանակաց եկեալ ի Կոստան-
դնուպոլիս հանգերձ վարդապետիւս, որ էր Թուա-
կանն Հայոց Ռձկդ։ Եւ ինքն յետ քառից ամաց
Թեանն՝ եղ գնաց ի վանքն իւր սրբոյն Կանանոսի։ Եւ
ես մնացի ի Կոստանդնուպոլիս ... Եւ ի ՌՃԽԹ թը-
վին կարողութեամբն Աստուծոյ նախ տպեցի զոյս
Աչմաստուբս։ զորս յետոյ ապահեցան ընկերացեալ-
քըն իմ, և ոչ կացին յառաջին պայմանին և զրկե-
ցին զիս անխնայ։ և զիմ բաժինս ափշատակեցին յի-
նէն, զոր ի շինելն և ի թաղիսն զգաղափար արձակ
գրերացն մինչև ժա ամ աշխատեցայ։ զոր մաշեցաւ
կեանք իմ և գաղափարքն իմ ... և Թողին զիս Թա-
փուր ի ընչից։ Այլ որ առաւն է ի բարիս ... կրկին
արժանի արար տպեցման և աւարտման առաքս մա-
տենիս ։ ... ուր սպագրութեան ձեռնասու եղողներն
նշանակելէն ետքը կը յաւելու։ « Բէշտաշիք ի տէր
ընդարձակոյ արհնակի առաքս մատենիս գլուխնիսատ և
գեղեցկատիպ վկոստանդնուպոլսեցի գՊողոսատր
գպիրն ։ Բէշատասիսանեն ետքն նոյն արհրն ի Պո-
լիս հանգիպած քանի մը անցքերն կ'աւանդաւին, և
յետոյ միւս յիշատակարան մ'ալ։ « Եանգատաս ոգի
Մկրտչէ վարդապետս արհնչքդի։ ի գաւառէն Գոզ-
թենոց, և ի գերադաւ վանից սրբոյն Թուանցէ ա-
ռաքելոյնդ յԱդուլիս, աշխատեցայ ի վերայ Բոյամ
աւուրքիս. և հաւաքեցի զանազան սրբոց Աստու-
ծոյ՝ ըստ տյրաւրնեին գաստւարութեանց ։ ... ։

Գ. Տպ. « Բայամաւուրք, ըստ կարգի ընտրեալ-
գոյն Բոյամաւուրց Տէր Խորհէն։ Բոլոր պա-
րունակին երկնակրօն վարք և ճգնաւորութիւնք աստուա-
ծահաճոյ սրբոց ի հին և ի նոր օրինս հանգիստացե-
լոց։ ընտրելոց ի սկզբանէ աշխարհի ի զանազան
ազգաց և լեզուաց. և վկայաբանութիւնք քաջչարա-
նաց և մահու յաղթող նահատակաց տանելեանց և
յիշատակելեանց յեկեղեցիս Հայաստանեայց։ ըստ
բարեկարգ տահմանադրութեան առաքս և երանելոյ
հայրապետացն մերոց։ բաժանեալ ի վերայ աւուրց
իւրաքանչիւր ամաց։ Կամաք և հաւանութեամբ ազ-
գային ժողովոյ նորոգ սրբագրեալ, և զգուշաւոր

ապագրութեանդ ի լոյս ընծայելոյ. հրամանաւ ա-
ռենապետի և վեհափառ պատրիարգին Տեառն Սահ-
մանեան արբանեակ արքեպիսկոպոսի: Ի Կառանդ-
նուպոլիս, յ'Օրթագիւղ, ի տպարանի Պօղոսի Ա-
րտանեան Պաւչինեցւոյ, 1834–ՌՄԶԴ:

Յառաջաբանին մէջ հրատարակողն Գրիգոր գոլով
փիլոքսենեանն ինչ այս և ինչ նախընթաց տպա-
գրութեանդ վրայ հետևեալ անգիտութիւնները կու-
տայ. « ... Սուրբ և հոգևոյն թարգմանիչք մեր ի
հինգերորդ դարու՝ ընդ այլոց բազմաց աշխատու-
թեանց, որովք բարգաւանեալ ցուցաւ աշդ մեր
ամենայն հոգևոր խնամատարութեամբ և գիտութեամբ,
թարգմանեցին և գիրս ինչ սրբոց, որպէս երևի ի
մեռմանեան անոյ կազմութեան բանից նոցա: Ապա
Ռոպին վարգապետ Աստուոյ վանաց յիններորդ դա-
րու, ոչ սակաւս ի վերուց սրբոց թարգմանութեանց ի
յաւտահանէն, որոյ մատենան կոչեցաւ Առտանգիր:

« Հետ ապա ատեն սուրբ և երանելի հայրապետն մեր
Գրիգոր Վկայասէր՝ որ յառաջին Վահրամ կոչէր,
որդի խոռանոյնն և մեծ իշխանին Գրիգորի Մագիստ-
րոսի՝ ի գործ սուրբ Լուսաւորչին, ի մատանեան-
րոց գործ, շրջիլ յարևելս և յարեմուտս ի
վանորայս և յանապատս՝ յուզմունգիր եղև վկայե-
լոյ հանուելանց և վարուց սրբոց. և զոր միանգամ և-
դիտ ի յաւտահան ընտիր մատենան՝ թարգմանեալ
զնոսին ի հայ բարբառ: Ծաղովեաց և գրեալ ձեռա
սրբոց. և եգեալ զամենեսին ի կարգի՝ արար մա-
տեան մեծ, որ յետոյ կոչեցաւ Ճառընտիր. և սահ-
մանեալ ընծեռանուլ յեկեղեցիս և ի վանորայս ըստ
պատշաճի ետարգանչիւր աւուրս:

« Ձեռ սրբոյ Տէր Խաչիկ այր բանիբուն՝ որ ծագ-
կեցաւ յաւուրս Վանական վարգապետի ի սկիզբն
երկրասանեակոյ գարուն, զվարս սրբոց և զվկայա-
բանութիւնս եհան և զնաւս ինչ որ կային ի Ճառընտիրն՝
հաստնեալ քաղել բաժանեաց ի վերոյ աւուրց
ետարգանչիւր ամսոյ. և սրպէս ի գէպ գոյ ասել՝
յարևել յարմարեաց ընդ նոսին յաստուածաշունչ
գրոց և ի վաղնջուց աստնգութեանց զվարս նահատ-
ակաց սրբոց և մարգարէից և առաքելոց. և այս գիրք
նոքա կոչեցաւ Յայտնաւորք: Եւ արար սկիզբն մա-

անձին յառաջներդրդ օրէ անպատմելիս ամաչ.
« Վասն հաստատելոյ, ասէ, Հռոմայեցոցն ի[մ]աստնոց՝ սկիզբն լինել տուրս »։

« Ապա Կիրակոս վարդապետ Արեւելցի՝ ի հնգետասաներորդ գարուս՝ առաջնորդ ունելով զՏէր Իսրայէլ նորոգ յօրինեաց զիւրս Յայտաւուրցս։ Ետ այնորիկ Գլխիգոր վարդապետ Խլաթեցի՝ Մերենց կոչեցեալ, ի նմին ի հնգետասաներորդ գարուս՝ հաստ քեալ Յայտաւուրցս Տէր Իսրայէլի և Կիրակոս վարդապետի, յաւել ի նոսին անընդոստաբար և ինչ ինչ յանհատասի և յանօգուտ պրուցոց, և առ րեալ նոր գիրք Յայտաւուրցս. յոր հետզհետէ մուծին օրինակողք և զոյլ ևս անպատշաճս ըստ խրատանչելոյ սխորժակաց, և խանգարեցին զպատուական մատեանն, զոր Տէր Իսրայէլ հաստատմամբ Թեոմեր հաստատեալ էր ի Ճառընտիր գրոց։

« Եւ այս ազատագ օրինակ Յայտաւուրցս Խլաթեցւոյն, յետ ժամանակաց ապագրեցաւ Վիենգամ և երկիցս ի Կոստանդնուպոլիս յաւելմամբ վրիպակաց ի տպագրողաց. և վերնոյակ ընթեր Յայտաւուրցն Տէր Իսրայէլի և համ Կիրակոս վարդապետ մուծաւ յինիզնցիս մեր անզգուշութեամբ. և այն էր որ ընթերցեալ լինէր մինչև ցայսօր։ Բայց վասն բազմապատիկ այլայլութեանցն որ ի նմա, խոստան համարեալ էր ոչ միայն յայս խմաստուն քննողաց՝ այլ և բազմաց հատարակութեան։

« ... Վասն որոյ ի բազմաց հնոյ փափագելն ի ձեռս բերել զօրինակ Յայտաւուրցս Տէր Իսրայէլի, և ապագրութեամբ ի լոյս ընծայել, գիտելով քաջ թէ յաստակ և ջուր յակն քան ի վասկն. սմին իրի յառաջ քան զամս ինչ գրեցին առ բազում քաղաքս և ի հռչակաւոր վանորայս, և ոչ կարացին գտանել։ Ապա յորժամ արքունի հրամանաւ ելին այսր Տէր Կիրակոս կաթողիկոս տանն Կիլիկիոյ, լսեալ ի նմանէ թէ գտանի ընտիր օրինակ Յայտաւուրցս Տէր Իսրայէլի ի կաթուղիկոսարանն Սսոյ, բերեցին զայն առ ի տպագրել. և նա ի գործի եւրոպ ի հայրապետական աթոռն առաքեաց անյապաղաբար։ Եւ էր մատեանն գրեալ ի մագաղաթի բոլորգիր՝ յաւուրս բարեպաշտ Թագա-

տրին Հայոց Օշին և կատանգին կամոդիկոսն. և զի Թուղմք ինչ անկնալ էին յառաջոյ և ի վերջոյ՝ ոչ գոյր ի նմա յառաջարանութիւն ամրոցի և վերջարանութիւն, վասն որոյ և ոչ արշակի Թաւմանն։ Ուստի քանզի Օշին սնաւ Թագաւոր յամի Տեառն 1308, և Թագաւորեաց զամս երիսունսան. և յետսակարծեցան որք կան նգնալ ի վախճան իւրեանց վիպասանութեանց՝ ցուցանեն Թէ նորոգ ածնեալ էր Թագաւոր, և անգրանիկ որդի իւր Լեւոն դնո՛ ի պղծական հաւատին էր, ապա հաւանեցի և ասել՝ Թէ յառաջին կամ յերիսորդ ամի Թագաւորութեան նորա էր գրեալ, այսինքն յամի 1309։

¶ Գանգի՛ ի անպատմելի ջ գնի յիշատակարան պղտիսն։ ¶ Ոսկին բարեխառնութեամբ Գրիգոր Աստուած ողորմա առացոյն գրոցս բարեպաշտ Թագաւորիս մերոյ Աւշնի, և գեղարդեայս մանկանն իւրոյ Լեւոնի, և ծնողաց իւրոց։ և բազմամեղ գրչիս Գրիգորի գործ գրի, և պատուական քահանային և աստուածբնեալ Թագաւորին Ներսես ։ Ի անպատմելի ջ. ¶ Գրիգոր զգրոցս գնորոգ առնել բարեպաշտ Թագաւորս մեր Աւշնի, և գեղարդեայս մանուկն իւր Լեւոն ։ Ընա պղտիկ են և յոյլ անգիր։

¶ Յաղագս որոյ գրուշատուր քննութեամբ և հմանկամ հաւանութեամբ ազգային ժողովոյ ... առնանալ հաստատեցաւ, զի այսուհետև ընծայեցուած Պայտաւորաց Ալամելեցոյն ազատագնեալ բազմաց բարձցի՛ ի պատ յանձնոյն նկնգնցեաց և՛ ի վանքին ագգիս։ և առ հաստատուն պահելոյ զբարեկարգ սովորութիւնն երանելի նահատակացն վերոյ՝ գրուխանակ նորա քնեմերցեալ էին Պայտաւորաց պետ։

¶ Ի պղծային ժողովոյ յանձն նգնալ վերոյգրեալ նուաստութեան արտագրել զնոսանն զպղծասահութիւնն առաւ Մատթէոս ընդրհագեալ վարդապետ Զուխաձոյ։ և գնորս ինչ և գվկայաբանութիւնս արտոց որք էին քան զժամանակ կնոջ հնդիանային՝ յայլեւայս ընտրանոք ընդ...

¶ Նգաց՛ ի վախճան մատնեցաւ և գնուաս ինչ արտոց հնգ կոյին յորինակի վերոյ, և հնգ՛ ի հնագոյն Ձառընտիրն՝ զոր նա ինչն Տէր Կիրակոս կամոդիկոսն առաքեաց՛ ի Կիլիկիոյ՝ ընդ այս Պայտաւոս-

բաց։ Եւ ահա այժմ հարկադրուածեամբ ազգային ժողովոյ եկեղեցականաց և աշխարհականաց, և հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ Պատրիարգին՝ յաշխատասիրուածենէ քաջահմուտ տպագրիչ պարոն Գալուստի Աբասեան՝ գործակցուածեամբ եղբարց իւրոց հարազատաց՝ պարոն Աստուածատրոյ և պարոն Գէորգի՝ գնեցինք և վայելուչ տպագրուածեամբ՝ ի լոյս ընծայեցաւ ի փառս Քրիստոսի՝ պատգամոյն ճաշակողաց, և ի լրումն բազմանաց հանդիսի ազգիս »։

Յայտարարութիւնք։

Յայտարարութիւն առաջին ընդդէմ նորագանդից։

Յայտարարութիւն երկրորդ ընդդէմ նորագանդից։ Տպեալ հրամանաւ Տեառն Մատթէոսի արքեպիսկոպոսի ազգապետի և վեհափառ Պատրիարգի Կոստանդնուպօլսոյ։ Պոլիս, ի տպ. Ց. Մեսրոպեան, 1846։

Յայտարարութիւն ազգային Ձեմարանին Ս. Երուսաղէմի որ յԻսկիւտար։ Տպագրեալ ի Ձեմարանի, 1840, ՌՄԽԹ։

Յայտարարութիւն (ազգօգուտ) Յովակիմոյ Եղիազարեան, առ լուսաւորչական ազգակիցս իւր ի տակս Եղիազարեան Շամլեանցն Հայոց Մոսկուա։ Ի Մոսկով, ի տպար. Օգոստոսոյ Սեմենեանց, 1826։

Յայտարարութիւն անցից Մուրատեան վարժարանին։ Փարիզ, ի տպ. Վ. Լուսկէրի, 1855։

Յայտարարութիւն արդի ազգային պարագային։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մեսրոպեանց, 1861։

Յայտարարութիւն Բարեգործական ընկերութեան Հայոց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1861։

Յայտարարութիւն առ համօրէն լրութիւն ազգիս Հայոց։ Կ. Պոլիս, 1867։

Յայտարարութիւն և կանոնք բարեկարգութեան Խաչիպեան ուսումնարանին ազգիս Հայոց։ Թէոդոսիա, ի Խաչիպեան տպարանի, 1859։

Յայտարարութիւն և համառօտ գաւանութիւն Հայաստանեայց Աւետարանական եկեղեցւոյ։ Կ. Պոլիս, 1846։

Բայտարարութիւն և հաշիւք Համազգեաց ընկերութեան։ Կ. Պոլիս, 1847։

Բայտարարութիւն յիսնամեայ ծիսակատարութեանն որ ի Կալկաթա։ Ի Կալկաթա, տպագրեալ 1829, ի 23 յունիս։ Տպագրեալ յընծայեալ ապարանի Գրիգորեանեան պարոն Պօղոսի։

Բայտարարութիւն քրիստոնէական ուսմանց։ Զմիւռնիա, ի տպ. Դուրիէլ Կրիշիկեան, 1842։

Բայտարարութիւն վասն նորահրատ տառից։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1847։

Բայտարարութիւն հասարակական ընկերութեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Փափազեան, 1868։

Բայտարարութիւն Տեառն Հ. Սերովբէ վարդապետի Հէվհէրճեան։ Վիեննա, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852։

Բայտարարութիւն քրիստոնէական պարտաւորութեան հպատակաց ամենաբարեպաշտ կայսերութեան Ռուսաց, 1826—ՌՄՀԶ։ Ի Տփխիս, ի գործարանի գպրոցին Հայոց։

Բայտարարութիւն Հասունեանց գեմ. «Մեր ազգասիրաւ Հայոց ազգին խաղաղութիւնը» ... Ազգասէր ոմն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեանց, 1853։

Բայտարարութիւն կամ թուղթ առ Տէր Յովհէփ Պարճանեան սեմոնական և առնագործիւ նախագահական։ Ազգային իրաւանց պաշտպան անձ մը։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1853։

Բայտարարութիւն. «Անցեալ անպատմելիք ամառան առքի օրերը»։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1853։

Բայտարարութիւն. «Մատ օրերս ձեմարտուԹիւն Կ. Պոլսոյ Հռովմէական Հայոց Ներկայագահ» ... Յովհաննէս վարդապետ Բաղխարեան կաթուղիկոսական Գործակալ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1853։

Բայտարարութիւն. «Մատեան լուսոյ ... ինչպէս ընդհանուր հակառակութեան» ... Հռովմէական Հայք։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1856։

Բայտարարութիւն. Ընդգէմ կոնդակին որ հրա-

տարակուսեցաւ Հռովմէական Հայոց եկեղեցւոյ մէջ. Ցուլիս 22։ կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխ.Հէնթէսեան, 1856։

Յայտարարութիւն ընդդէմ յայտարարութեան Պ. Մեսակ Մեռակեանի։ կ. Պոլիս, 1865։

Յայտնութեան (սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ) մեկնութիւն, համառօտեալ ՚ի զանազան մեկնչաց. ՚ի պետրոսէ արքեպիսկոպոսէ Նախիջեւանցւոյ Ազգամերձեան բերդուանեանց։ Տպեալ ժամանակութեամբ Յովհաննու Աղաբեգեան Ասպետ. ի հալկոմեա, ՚ի տպարանի Աւետարանեան ընկերութեան. 1846։

Յայտնութեան (մեկնութիւն) սրբոյ աւետարանչին Յովհաննու. արարեալ տեառն Անդրէի և Աթանասոյ եպիսկոպոսացն հնասրուս. թարգմանեալ ՚ի յոյն բնագրէ և սրբագրեալ տեառն Ներսեսի սրբեպիսկոպոսի Տարսոնի հիւիկեցւոց։ Ելուսաղէմ, ՚ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1855։

*Յայտնութիւն աստուածգիտութեան. ա Յորում պարունակին համառօտ հարցմամբք և պատասխանեօք կարևոր գիտելիք վարուժոյ, և հարկաւոր կանոնք քրիստոնէական հաւատոյ. բաժանեալ ՚ի չետասանևերկու հիւրակէս տուրսյն, և ՚ի հինգ տաղտարս։ Յօրինեալ ՚ի Հ. Մինաս Վ. Բժիշկեան Ջրպիզանցւոյ։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1820, 1836։

Յանդիմանութիւն անծին՝ արարեալ ՚ի պարոն Գէորգայ Ալեսեան Զաքարեան Չուղայեցւոյ առ գեմս իւր, ՚ի Բաստաւիա որ ՚ի Ջաւա։ Ընդհանրք և ծախիւք առաքինասէր յորդոյ սիկին Մարիամու Յակովբայ Յարութիւնեան։ ի կալկաթա, ՚ի տպար. Հայկեան Մարգասիրական Ճեմարանի, 1846։

Յանոսի, յաղագս Պապին և ժողովոյ նորա։ Թարգմանեալ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս Ալվազեանց, միաբան սրբոյ Էջմիածնի։ ի Վաղարշապատ, ՚ի տպ. սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի, ՌՅԻԱ.–1871։

Յաւելուած. « Կանոնական կոնդակ Պիոսի Բ. յաջող ելեւէջից. ժառանգել ի քննութիւն Հայց պատուականաց »:

*Յառաջադիմութիւնք Հնամեայ գիտութեանց: — Փիլոսոփայ « Մեծաոմ վասն » անուն գրքուկին. ազգեալ առ ուսուցեալսն և ազնուիս հայ երիտասարդս: Կ. Պոլիս, ի տպարանի Արամեան, 1832:

*Յաւելուածն Արարատոյ և Նորին Ս. եկեղեցւոյ: Ականատեսութիւն Մինդգաոյ Քաղքոյն Մինդգաուանց: Կ. Պոլիս, 1870:

Յարացոյց ապաշխարողաց. « Յարացոյց հնոցս ապաշխարողի. նկարեցեալ ի յաղաշխարող արքայն Դաւիթ, և ի նմանէ բազմաթեցեալ ի յիւրաքանչիւր ազգաց. և առաջադրեցեալ ամենայն քրիստոնէից ապաշխարողաց առ ի հետեւիլ... Արտերեցեալ յաւելուածք կրօնաւորի Աղէքսանդրոս կոչեցելոյ ի կարգի Յիսուսեանն' յիտալական բարբառոյ: Եւ անտի արտահանեցեալ ի Վենետիկ վարդապետի Թէոդորեցւոյ, և շարադրութեամբ անդրաբերեալ ի հայ բարբառ. յամի տեառն 1719: Իսկ յամի տեառն 1731 արտագրեցեալ և յարմարագրեալ աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդապետի Մեխասաղոյ Արոյ Հայր կոչեցելոյ, ... ի Վենետիկ, ի տպ. Ամառնի Պատրիարք »:

*Յաւելուած ի պատմութիւն վերապրմի երից վարդապետաց: Վերապրմ տեառն Յարենոյ Գալֆայեան քերթող վարդապետի: Փարիզ, ի տպ. Ա. Աւետեան, 1858:

Յետին ժամք կեանքն Նիկողայոսի առաքելոյ ըստ ի առաւելագրուէ վտանգաց ի հայ գաւառս կրօնական ատենից յարեւելեան լեզուաց Ձեռնարկեալ տեառն Լազարեանց Մագիստրոսէ և տպեալ Մանր Դրիգորեան Մխիթարեանց: Մասիաս, ի տպ. տպեալեան լեզուաց Ձեռնարկեալ տեառն Լազարեանց, 1855:

*Ցետին վհուկն ժիւլ Սանոյ գաղղիացւոյ. Թարգմանեց՝ ի Յոհաննէսբէնէ Ալէնաւորեան։ Կ. Պոլիս, 1878։

Ցիշատակարան բազմերախտ հոգւոցարձու Լազարեան Ձեմարանին։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Ձեմարանին արեւելեան լեզուաց տեառն Լազարեանց, 1859։

Ցիշատակարան կենաց և գործոց մեծանուն պետազատաց Լազարեան տոհմի. շարադրեալ ՚ի Մքռեբոյ Մագիստրոսէ և տոպեսէ Գրիգորեան Մանրեանց։ Մոսկուա, ՚ի տպարանի արեւելեան լեզուաց Ձեմարանին առաջց Լազարեանց, 1856–1866։

Ցիշատակարան քահանայական վարուց, կամ մեծի հովուապետի Ցիսուսի Քրիստոսի խրատք ազնշահք առ հովիւս եկեղեցւոյ իւրոյ և առ այլ քահանայս. Թարգմանեալ ՚ի Հ. Սրապիոն Վ. Էմինեան ՚ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիէննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1852։

*Ցիսուսի վարուցը համառօտ պատմութիւնը. Գաղղիարէնէն Թարգմանեալ. Հրատարակեալ Ցակովբայ արքեպս. պատրիարքի Կոստանդնուպոլսոյ (Նէկոզայոս Մ. Զօրայեան)։ Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհ. Մխիթարեան, 1849։

*Ցիսուսի վերջին շաբաթ. Խաչի Հաւ և կորուսեալոյն յիմարութիւն. շարադրեց Քրիմեան Հայրիկ։ Կ. Պոլիս, 1876։

Ցիսուս Որդի Ա. Տպ. «Ցետաւ Ներուսի Հայոց կաթուղիկոսի նուէր մեզմանաց ներշափական ասպիս. ոգեւորեաւ հնծուածեան, ՚ի խորոց սրտե խօսք ընդ Աստուծոյ»։ Գրքին վերջը հետեւեալ ծանուցումը կը կարդանք. «Փառք ... որ ետ կարողութիւն նուաստս և տառապեալ անձին իմոյ՝ Ցովհաննէս անկիւրնցւոյ Թարգմանչի, որ մանկանուն ըստ հաւատոյնցւոց Ձիւանի Մալինոյ ասի, հասանել ՚ի յուսալս տպագրութեան արհեստիս, զոր բազում

ջանիւք և շատ նեղութեամբ պահել և աշխատել այս վեց տարի զոր կախեալ կամ վտան ապաշրջութեան արհնաւոր. ապաւինելով ի յոյժ սաննդացան ի Քրիստոս Աստուած, և ի ընդարձակաչիս հոգին սուրբ ... եղի ի մեր ջապաշրջութեան արհնաւորն ի պայծառութիւն ազգիս Հայոց. Այլ և պատճառ աշխատանաց մերոց այս եր. զի յՈւռհայեցի Սրտակիսն կաթուղիկոսն քաղաքի փոփոխք ուներ վտան ապաշրջութեան արհնաւոր և ոչ նզև հաստատուն. Եւ նա պատուիրէ աշակերտին իւրոյ տէր Գրիգոր քահանայ բարեհնասիրեալն Կնասրիոյ. լինի թէ գուցէ կարողանաս ապաշրջութեան արհնաւոր. և նա ևս ոչ կարողացաւ. Իսկ նա ինձ մեզաւորիս և անարժանիս իւր հարկս ի վերայ նգնալ պատուիրեալ ինձ հանապազ թէ լինի գուցէ կարողանաս. վտան զի իմ ծանրաթուխութեան կայր ընդ ազգիս Քահանից նեթէ կարգալով և նեթէ լնզուաս ... Զոր և հսկ յաւարտ ըստ ձերում ապրելոյ. Իսկ նեթէ նուաստութեան գտանիք. նեղութիւք իմոմ պահպանութեանս. զի կար մեր այս էր. Արդ նզև կատարուեաւ և աւարտուեաւ երկայս Տնտան Նեբրսխի Հայոց կաթուղիկոսին. զոր անուանեալ կոչի Ցնտաս սրդի. ի լաւ և յընտիր սրինակէ բազում քննութեամբ և առուգրանելով ի թուահանիս Հայոց ՈՂՐ ... ի վայելուչ և ի գնզնցկաչին կողմս Վանատկոյ. և յիշխանութեան նոյն քաղաքի Փրանկիսկոս Երիցս գուշի ... յիշեցէք ի Քրիստոս զՏարանացի մահտեսի Աստուածատուրն որ ազնութիւն տրաբ ինձ ի սրբագրելն. այլ և զբարեգործին ընդարձաց ինձ ... կատարեցաւ գիրք երկուանեղս սաղմոս, և ապա Ցնտաս սրդի. ի ապաշրջութեանն Սաղիպաճառս ։

ի. Տէր. Յովհաննէս Պալիս խաչակրաց ձեռնադիր, և իր մասնաւոր գործոցն մէջ ի 1660. Ցիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Եա կարողութեան նուաստս և առաքեալ անձին իմոյ Ցնտան Պագինոպ՝ որմանկանաւոր ասի Պալիս որ եմ ազգաս լատինացի ի գնզնցկաչին մայրաքաղաքին Վանատկոյ. Զոր բազում ջանիւք և աշխատանաք հասի կարացի ի յանդ հանել զապաշրջութեան արուեստս. Եւ ոչ ուսանք նզև ինձ ազնութիւն այսմ ապաշրջութեան արհնաւ-

տիս։ Ապաւինելով՝ի յոյն ամենեցուն Քրիստոս, ... եդի՝ի մեր գտպագրութեան արուեստն առ՝ի պայծառութիւն ազգին Հայոց։ Այլ և պատճառ աշխատանաց մերոց այս էր որ բազում ժամանակաւ յառաջ ունէի սէր և բարեկամութիւն հետ ազգին Հայոց։ և յորժամ կայի ես անդրէն ջանիւք իշխանն Հայոց խոնձոյ Սահրատն. զոր ոչ կարացի հասանել ցանկութեանն իմոյ։ զոր փոխեալ է առ Աստուած. և զնորահաս որդին նորա զխոնձոյ Վաղանն։ ... Խնդրեմ անմեղագիր լինել վասն անչափութեան. քանզի ամենևին ոչ գիտեի լեզու Հայոց, և կամ գիր. և ոչ տեսեալ՝ի վարպետաց գոյս տպագրութեան արհեստն. զոր պարգևեցոյն՝ի հոգւոյն սրբոյ այգքան յոյժ ածեալ երևեցուցի վասն օգտութեան ազգին Հայոց ...՝ի լաւ և յընտիր օրինակէ. բազում քննութեամբ և տառապանքով։ Ի թուականութեանն Հայոց ՌՁԲ ...՝ի վայելուչ և գեղեցկաչէն կղզիս Վանատիկոյ. և յիշխանութեան նոյն քաղաքի Տաճինիկ Գոնգարինի գուշէ ... Ցիշեցէք՝ի Քրիստոս ... Ձուան Պագիսգա Պօվիսես ... Դարձեալ յիշեցէք՝ի Քրիստոս Զուզայեցի Տէր Սահփանոսէ որդի Եազուպ ակն որ և նա շատ աշխատեցաւ՝ի սրբագրելն սորա ... Դարձեալ զնորահաս մանուկն Սահփանոս որ է ազգաւ հայ որ շատ աշխատեցաւ և օգնութիւն արար այս արհեստիս՝ի սրբագրելն և՝ի շարելն ... կատարեցաւ գիրքս Բ. նախ Ցիսուս որդի և ապա Սաղմոս ։

Գ։ Ցայ. « Ցիսուս որդի անուն տեառն Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի առացեալ զան վախճարութեան տանս Հայոց »։ Մատթէի Մարեցւոյն ձեռքը վը եզած է այս տպագրութիւնը, ինչպէս կ'ակնարկէ յիշատակարանն, զոր քաղելով կը համառօտեմք. « ի թուին Հայոց ՌՁԲ. ես նորահաս ծառայ Քրիստոսի Մատթէոս գրիչ Մարեցի նոտար և տպաւորս տեառն Փիլիպպոսի արքեպիսկոպոսի կաթուղիկոսի տանեայն Հայոց ... հրամանաւ տեառն Հայոց Յակոբ կաթուղիկոսի՝ յիշեցուս եկեալ գիմեցի յարևմտեայս յերկիրն խաչակաց տակս գործոյ տպագրութեան. որ և առաւրս քառասուն հասեալ՝ի պայծառ և՝ի գեղազարդ քաղաքն և նահապետական՝ի Վենետիկ. որ

ընթացեալ ի սպարանս գրոց, բազում ջանիւք հոգ
տարեալ վերստին եղէ գործառնութեանս. այլ
զի ի վէրնախիկ ոչ գոյին արուեստաւորք պատշաճք
այսմ գործոյ, և եկր մեզ առաքիկ ի մեծն Հռոմի
նոյն հանճարարքն վճռելոյ, յամենայն առանց գործոյ
ի վէրնախիկ ամենայն չորեքտասան. և յորժամ վեր-
ցաւ մասին, և բացեալ եղեն հանճարքն, եկեալ
գիմեցի ի մեծն Հռոմ. Ինդ ես եղէ վերակացու, որ
ոչ կացին վարպետք կատարելոյ այսմ գործոյ. և սա-
հատանդ ամենեքին և հակառակասէրքն և բարեխառնացք
գրգռեցին զմեծամեծս և զիոզովս առ ի բանա-
նել զայս գործ. որ և եղեն խոչ. Հրաման ետ ի ժողո-
վոյն այսպէս. որք ընդ յարկաւ մերով եկեալ արհես-
տաւորք այսմ գործոյ, մի ոք իշխանայցէ հանել զայս
արհեստս և ասել ի վեռս Հայոց. և որք յանդգնեալ
արասցեն զայս գործ ծանուկ կամ յայտնի, պատիժ
սահմանի կրելոց են ի մէնջ. Եւս կամեին սհացուցա-
նել զմեզ. բայց այնչ եկր միտ ոսկին սրատ-
մութեան: Ինացի ի Հռոմ ամիսս ութն առանց գործոյ,
և քանիցս անգամ ազգ սրտրի կատարելոց ժողո-
վին և միաբանին խոչ. բայց ոչ եղեն հնար: Վասն որոյ ...
եկեալ գիմեցի ի յերկիրն Յունաստս. ի գեղեցկա-
գոյն վայելուչ քաղաքն Անգիրատամ. և անդ ես վե-
րստին եղեալ գոն սպասաւորին վարպետք այս
արհեստի. ... բազում ջանիւք և հոգացողութեամբ
գտեալ գործեալ սահմանօք մասն ինչ առաջարկեալ
գործառնութեանս մերոյ ի ցայգ և ի ցերեկ մտհոս
չափս աշխատելով, միայն և առանց ուրուք ազնուական
կերակրելով յաշխատութեանս չորս ամ և ութն ա-
միս, յանձն առնելով զվիշտս և զասասպանս զոր
յայտնի ժամանակս կրեցեալ ի հակառակասէրացդ,
և յոչ կամեցողաց զբարեգործն գործս ի ձեռաց այլ
ազգաց. և մանաւանդ ի մերոյին քաղաքէ, ի սահա-
ձեռ կարգաւորացդ ևս ի վէրնախիկ և ևս ահաս Յամբո-
գնեցաւ, որք զիտեալ ամենայնի որ արար-
ածն էին, գիմարանալ հակառակեցին մշտապար բա-
նիւք, գործովք և արգելմամբք և զասալարկեալ գործ
մեր խափանել չամաչեցին. և ես ամենայն բարեպաշտօք
կամեցայ սասրք ազնուականին մեզ առնել, զոյն և
յաւարտեալ ցանկանայ և ապրշտել սպրին բարե-

գործունեութեանն։ Սակայն ... Աստուած օգնական ինձ յաջողմամբ միշտ և ամենայն ուրեք տալով զնորին առաջի ամենեցուն. և մեք ևս ոչ դադարիմք, ոչ դուլանայոք 'ի գործառնութեանցս. և ոչ ինչ էր փոյթ մեզ հակառակութիւնք և չարութիւնք սոցին։ ... Եւ ընդհուպ ամենազօրին Աստուծոյ աւարտակալ կատարեցաք երկաք ազգ գիր բոլոր, յոյժ կատարեալ որակութեամբ և քանակութեամբ զանազանեալ։ Ցորոց միոյն և իրրև միջին կենդպ է այս զոր առանձինք յառաջիկայիդ. զոր յաղագս առաւելութեան և գործառնութեամբ ապեցոյց զքեսուս որդի. յաջին որ էր ծննդենէն Քրիստոսի ՈՈԳ. 'ի հայրապետութեան Շայոց ամէր Յակոբայ արքային կաթուղիկոսին, և 'ի թագաւորութեան Պարսից փոքր Շահապային, և յիշխանութեան քաղաքիս փրինգիփոսին Վխէհալըմ Օրանեայ. և 'ի Թուին որ ըստ Շայոց ՌԺԵ ... 'ի վայելուչ նաւահանգիստն և յաստուածաշէն քաղաքն Ամստերտամ... խնդրեմ ձեզ ներել պակասութեան գրոցս. զի օրինակն մեր էր և շարադիր ձեռանէ. որ ոչ են առնեակ գրոց մերոց և լեզուաց ... և ես միայն և ակար գոլով արքագրելէ այսքան ... Զայս յիշատակարան Մաշթէոնագրեաց իւր ձեռամբն, յառաջ քան զվնասանիլն. ի տպագրելն Քեսուս որդւոյն, որ էր գիրքն լԷ առաւ, յորժամ ապեցաւ ինձ առնուն ... նոտար Մաշթէոսն 'ի Թուին Շայոց ՌԺԵ. յունվար ամսոյ ԻԲ. լուսն երկքշաբաթի գիշերն մեռաւան ժամին մեռաւ։ Ես ենանձեցի Ղևոնդ Ալիշանս Ոսկան վարդապետի եղբայր Աւետիս, որ ընկեր էի նորա գրամով և այլ օգնութեամբ, Աստուած ինձ որ վաստակ տայ մեր մէջն, վաստակն կիսոյ լինի. յորժամ որ մեռաւ' ես իրրև որբ ձեացի 'ի Ամստերտամ. վասն այն որ արքագրող ոչ գտայ, բայց միայն ես էի կարգացող. որ չէի խիստ հմուտ. ժամանակ մի տարակուսանաչ և պարապ ձեացի ... երկու ամիս ժամանակ անցաւ, սկսան նաւերն գնալ 'ի գէմ արևելս 'ի քաղաքն Զմիւռնայ. սկայ ձեացեալ ժԷ առնուն տպագրելոյն ... Այսպես արքագրելոյն. օրինակն եդի 'ի մի կողմն, տպագրածն 'ի միւս կողմն. մի կու նայէի օրինակն, մի 'ի տպագրածն. յորժամ որ սխալ լինէր՝ ուղղէի. այսպես

ոչ ըստ ինքեան ամենեւին ապա ուստի ընդունին։ Բայց ես ձեզ մատնանշեմ ... ապացոյցն ի նոսա ուղիղ ապացոյց ինչպէս ասացի ես ... ամենայն ոք ոչ աշխատանք ունիմ ի վերայ այս գործոյս, եթէ գրանցիմ և եթէ այլ գնամ ... և ուխտապիրս եղեր եմ ոչ միոջ ի մահս պիտոյ աշխատիմ վասն սուրբ Էջմիածնոյն ... Մատեան ոչ ունիմ, եթէ ոչ ես չէի՝ ո՞վ պիտի տիրէր ի վերայ քեզ բռնաւանդին. հազար մտաւիլ էր պարտք ինչ քեզ բռնաւանդին, ոչ հինգ հարիւր մտաւիլէնը ոչ ... յանէն ասի յորժամ մեռաւ ... Պարձանալ հնաւսուրց առաւաւոտեանցն գիր պիտի գուբս գարձուցանել մեռաւ, գնա քառասուն կամ վեցասուն գիր չէր փորձել. գնա երկու հարիւր ի գիր եւ պիտի փորվիլ. ես վարձանցն ոչ միոջն ի սուրբ Էջմիածնոյ գայ, եթէ վարպետն չմեռանի »։

Գ. Տպ. Ոսկանեան գրավ. հաւանականապէս ի Մարսէյլ Գապզիոյ. « Ցեսուս որդեանուն անուան Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ բան վերիմարտութեան ասեն Հայոց վասն մանկանցն որ որդնեն զՑեսուս վերս յանուն նորա ցնծութեամբ. յամի տեառն 1702 »։ Ցիշատակարան չունի։

Լ. Տպ. « Տեսան Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ բան վերիմարտութեան ասեն Հայոց վասն մանկանցն որ որդնեն զՑեսուս վերս յանուն նորա ցնծութեամբ։ Ի թուականիս վերոյ ՌՃՂԲ, ծագեաց երեք Ի »։ Ցէջն 404 այս համառօտ յիշատակարանս կայ. « Ողորմութեամբ Աստուծոյ և բարեխաւսութեամբ սրբոյն Մինասայ աւարտեցաւ սուրբ ատեանս ի թվականին 1174, յունվ. 8. ի տպարանի արուեստ Աստուածատուրոյ »։

Զ. Տպ. « Վերջ որ հոգի Ցեսուս որդեւ. պատրաստել և չարտպրեցնել ի Ներսիսեայ Կլայեցւոյ յոգնեղութիւն Հայրապետիս կիպրոսի Գրիգորիոսի Վկայասիրի Հայոց կաթուղիկոսի։ Տպագրեցաւ ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... ի թուին Փրկչին Ցեսուսի 1746, օգոստոսի 21. և ի Հայոց 1195, ի տպարանի Աստուածատուրի »։

Է. Տպ. « Տեսան Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ բան վերիմարտութեան ասեն Հայոց վասն

մանկանց որ օրհնեն զՅիսուս միշտ յանուն նորա ցնծութեամբ ։ Յիշատակարանն կ'ըսէ. « Ասարեան տաղաչափական գիրքս որ կոչի Յիսուս որդի ... Յիշեալքիք զՅակոբ գիրնրկանիկ բարեբանական, որ բաց ի հրամանե տալոյն ինձ ի տպուածն Երզնկեան, յաւելաւ օրինակ մի ի գրեանցն իւրոց զրանն որդոյն Գրիգորի Մագիստրոսի ... Յիշեալքիք եւս ... զՅով հանձնեաս և զծնողան իմ ։ ... ։ Տպագրութեան թուականն է 1746, ինչպէս յիշատակուած է ի գիրքն Մագիստրոսի (առս) ։

Տպ. ի Փեթրպուրկ. « Յիսուս որդի սքանչ ընորհաց, լուսաւորիչ խաւարս մըտաց, բաց և զմիտս իմ թանձրամած, արժանացո լուսոյդ փառաց։ Կ'քեզ ապաչեմ ով ածր Յիսուս, լեր ձեռնտու ինձ լըքեալ։ Գիրքս որ կոչի Յիսուս որդի։ Արարեալ և շարադրեցեալ ի Ներսիսէ Կլայեցւոյ, յոգներախտ հայրապետէ յեզբօրէ Գրիգորիսի Վկայասիրի Հայոց կաթուղիկոսի։ Եւ տպագրեալ հրամանաւ իշխանաշնեայ տէրան Յովսեփոյ առաքելաշաւիղ արհիեպիսկոպոսի Ամասհնեցւոյ Արզրութեանց, և առաջնորդի ազգին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաց ... Յամի տեառն 1786. ի թուին Հայոց ՌՄԼԴ ... Ի Սանկտպետերբուրգ, ի տպարանի Խալ գաբենց պարոն Գրիգորի » ։

Տպ. ի Մատրաս. « Գիրքս որ կոչի Յիսուս որդի։ Արարեալ և շարադրեցեալ ի Ներսիսէ Կլայեցւոյ՝ յոգներախտ հայրապետէ յեզբօրէ Գրիգորիսի Վկայասիրի Հայոց կաթուղիկոսի ... ի թաղաւորութեան օգոստափառ տեառն Եկիզորդի Հնդկաստանեայց որ ի Թիմլիս ... ի մայրաքաղաքն Մադրաս ի տպարանի տէր Յարութիւնի Շմաւոնեան Շէրազցւոյ ... յամի տեառն 1792. ի թուին Հայոց 1241 » ։ Տես Շնորհալի։

Յոբայ գիրք տաղաչափեալ ի Գեր. Եզուարդայ Հիւրմիւզ յարքեպիսկոպոսէ Եիրակայ ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1862։

Յոբելեան տուրք տարի Թաղուաթեան հաշակեցեալ ի հայրապետէն Սրբազանէ Բենեդիքտոսէ և-

բնքատանեքրդիւ. և ՚ի ինդրոյ բարեկեր ուխտաւորացն, ՚ի լեզուն Հայոց եղև շարադրեցեալ աշխատութեամբ Յովնան եպիսկոպոսին. և ապա ծախիւք և արդարդութեամբ եղբարն նորին Օհաննու քահանայիւ, տպագրեցեալ ՚ի լոյս ածելոյս։ Il Giubileo dell'anno santo. Publicato dal Sommo Pontefice Benedetto XIII. Per la petizione dei Cattolici Armeni peregrini, interpretato dall'idioma Latino in Armeno da monsignor Giona vescovo di Sebaste, mediante la fatica e l'ajuto di D. Giovanni suo fratello. Ցամի ամսեան ՈՀԵԲ. ՚ի Հռոմ, հրատարակութեամբ։ In Roma, 1725. Nella stamperia della Sagra Congregazione de Propaganda fide.

Յովնաղիմի Աստուածաբանական, հարցմանց և ֆազերական իրազութեանց տեսմանք. երկաթերութեամբ մեղաւքեան արանց ՚ի մի վայր ըստ կարգի պատրաստեցեալ հատակեցեալք։ ի լոյս ածեալ տպիւք և արդեամբք առաքելասիրի Բանոյ Հառաձեի վարդապետի Վանանդեցւոյ. Ցամի ամսեան 1704. Ց Ամստերդամ։

Յովհան Ոսկիբերան։ Տես Ոսկեբերան։

Յովհաննէս Աստուծոյ. ։ Վարք երանելւոյն սրբոյն Յովհաննիսի Աստուծոյ, հօրն ողբացողաց և հիւանդաց սրբազանի կարգին հիւրանոցաց և հիւանդանոցաց, բարի եղբարք կոչեցելոց։ Գրեցեալ յառաջին կրօնաւորէ Յիսուսեան կարգէ, կարգաւ վարդապետութեան և ապրզ շարադրութեամբ։ Աբատահանեցեալ ՚ի լեզուն իտալիանականէ, և ՚ի հայկական բարբառն շարադրեցեալ աշխատութեամբ Յովնանու եպիսկոպոսին Սեբաստիոյ։ Ցամի ամսեան 1724... ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Ամենի Պատրոնի ։

Յովհաննէս Արծիշեցի Ոսկանեան.
Ա. Տպ. ի Կոստանդնուպոլիս. ։ Մաղթանք ձեռնարկութեան առ կոյսն երանուհի։ Իսկականի լուսոյն ծընող. — Մեծ Փըրկչին և ամենայն բարեաց — Աբարածոյ խնամելն ստեղ. Ցամից հետ ամսեան յան-

ձանձաղ. — Ցեւսեալ մարմնովքին դըրկող. — Իմաստու-
թեան վերծոյն տարօղ. — Ընդէ որդւոյն պընուցանող,
— Ուրախութեամբ վերընդունօղ. — Սրբուհի կոյս օգ-
նեա մեզ. — Է՛ սիրուհի լեր ընդ մեզ »: Յառաջաբանին
մէջ՝ հրատարակիչն Մարտիրոս գործը կ՛ըսէ. « ... ի
վայելուչս աստուածծատէր անձանցդ ձերոց՝ կամեցայ
'ի գործ տպագրութեան ածել զսա. 'ի հայրապե-
տութեան տեառն Աստուածծատոյ աստուածծատեան
կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց ... և պարզապէս
ՌՃԿԶ »: Քիչատակարանն ալ կ՛ըսէ. « Եղեւ գրատ մա-
տենիս տպիցճան ... զի միշտ 'ի բարուցն նկատեալ
սորին կատարելութիւն Աստուծով, այսպան հոգիս
կարօղացաք տեսակատարել: Եւ այս՝ վասն ոչ սրբոյ
գտանելոյ մեր միւս այլ կատարելագոյն օրինակ ։
Բայց երբեք լուաք թէ 'ի տուրբ Գէորգայ եկեղեցւոջ
լինալ առ հեզահոգի աեր Մովսէս քահանայն գտանի
մեկնութիւն ինն յաձախ սրբոյ խորհրդոյս. ինդրե-
ցաք զայրատանդ տալ մեզ առ 'ի զպակասութիւնն
տրտա ընդուլ զմերութիւն: ... Իսկ ... (նա) ընդ-
հատց մեզ: Եւ մեր առեալ զայն և արտնեալ, գտաք
'ի տեղիս տեղիս մեկնութեան ինչ քարոզից, և քա-
հանայական աղօթից սրբոյ խորհրդոյս՝ որք ոչ գոյին
'ի մերս օրինակս: Զի ելր որ 'ի ներբոսիկ Լամբրոնացւոյ
ելր արարեալ, և ելր որ 'ի Թոսրովս Անձևացւոյ և-
պիսկոպոսէ. զորս հանեալ եգաք 'ի մէջ տորա 'ի պատ-
շաճաւոր եառեալ: Բայց զմեկնութիւն զոյս ինչ աղօ-
թից, այսինքն զՀայր սրբոյն, և զՈսկիբարանի տատ-
ցեալ զԳոհանեսին, և զայլ երից հանուսօտ Գոհա-
նեսիցն՝ որք առ գէմս երից անձանց սուրբ Երրոր-
դութեան՝ ոչ գտաք ... յիշեցեք զՄարգիս ... զաղ-
ագ մատենիս », և այլն:

Ր. Տպ. Ի կատանդնուպոլիս. « Մեկնութիւն
սահմանոր խորհրդոյ սրբոյ Պատարագին. արտահա-
նեցեալ 'ի մեկնութեանց Թոսրովս Անձևացեաց և-
պիսկոպոսի և Ներսիսի Լամբրոնացւոյ Վերատեսչին
Տարսոնի, կարճառանելով և պարզարանելով 'ի Ծո-
հանեսէ Աբճիլեցւոյ ... Տպագրեցեալ 'ի Կոստանդ-
նուպոլիս յամի տեառն 1799. արգեամբք 'ի յԱն-
դրէասեան եղբարցն որ և բնիկ տեղեաւ
Ոսամիցի իշխանազնեայ մահտեսի Ներսիսեան սրբի

մահանաք Գևորգ թարեպաշտաւ Ամիրային ։ ։ ի վերջ գրոյն. « Յիշատակարան ապագային՝ առիս ձրի բաշխեցաք սուրբ մահանին ... Աստուածայաւ ապաւին սրբոյ Աննահաւնեան յամի տեառն 1799 ...'ի Կաստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ սուրբ Ջրիշատակ պատուհիցոյ ... Աղօթեցէք և դուքս արեւելացի որ և դիւրիս Յոանիցի մահանաք Պետրոսի սրբոյ մահանաք Կիւտրիին, առիս ձրի բաշխեցոյ ... Յիշեցէք զապագային սրբին զՄատթէոս Նուաստս մահանաւվարժս ընդ քեզ ինդ հոգոյ Ներսիսեան Նատարի ։ ....

Գ. Յոյ. « Մեհնաւթիւն ահաւոր խորհրդոյ սքանչոյ Պատարագին. արտահանել 'ի մեհնաւթեանց Յոյսովս. Անձնացեալ հոգեհատոր և Ներսեան Լամբրոնացւոյ վերատեսչին Տարսոնի, կարճելով և պարզաբանելով Յովհաննու Աւետիչեցւոյ։ Ի լոյս ընդ Հայկազ պարոն Յովհաննէս Ամատունի՝ անգամ Ս. Աթոռոյն Մեծապատուելեաւն Ներսիսեան, և պատուոյ 'ի Պարզաւերակաւն Ջեմարանին ... 'ի գործատանին Նորին խոկ Ջեմարանին. 'ի Կալկաթա, 1830 ։ « Շրատարակողն կը ծանուցանէ 'ի վերջաբանին. « Զայս մի ինչ կարեւոր համարիմ յիշատակել՝ զի 'ի ապագայսն մանանիս վշտի յանձին կալոյ ըստ ձիշդ կանոնիցոյ յարմարագրութեանն զկատարելութիւնն կարգել, ուստի ամենեւին էր արիւնակից ապագրել 'ի Կաստանդնուպոլիս յամենատարածագոյն պատահանէ. յամի Տեառն 1799, յորմէ և 'ի լոյս հանել զայս ապագրութիւն՝ ակնառալով զի ջանիցէ 'ի ձեռին զչիշատիկ արիւնակ ինչ՝ որոյ ընդ ապագրելոյն համեմատութեամբ հնար լինիցէ զամենայնին ուղիղ արտագրել, և ևթէ պատահիցէ վրիպակ ինչ գրչի՝ զայնն սրբել։

« Եթէ հարեւր արիւնակ այսր մանանէն ապագրեցան, զի նորագոյն հնար լինի զիջուցանել զնուաստ հոգւոյ սրոյ 'ի Հնդիկս կան մեռանելոյք. և սրոյ 'ի Հոգւոյ բնակին սրգիկ նոցոյս Սիոնի ։ Յետոյ մանաւանդ խորագրով. « Հատուած պատմութիւն պատահեալ ապերջանի մանանէս, 'ի Յովհաննիսիկ Ամատունեանց ։ յորում կենսագրութիւն Մելքոն ակնոցոյ Ամատունեան՝ առաջին ապագրութեանն։

Յովհաննէս Երզնկացի. Տե՛ս
Ճառախաչապատում. — Սոփերք.
Վիպասանութիւն զերկնային մարմնոց շարժմանէ.

Յովհաննէս իմաստասէր Աւծնեցի. «Յովհաննու իմաստասիրի և կաթուղիկոսի Հայոց Օձնեցւոյ Ճառ ընդդէմ երևելոցականաց. Նախ զառաջինն՝ ի լոյս ընծայեալ սովին տպագրութեամբ ըստ հին օրինակին եղելոյ՝ ի մեծ գրատան Փարիզոս. հանդերձ յառաջաբան և հետևորդ ծանօթութեամբք Հ. Մկրտիչ վարդապետի Ակներեան ... 1807, ՌՄՈԶ. ի վեհ նոեմբ. ՝ի վանս սրբոյն Ղազարոս»:

«Ի տպագրութեանս, — կ՚ըսէ հրատարակողն՝ ի՝ի յառաջաբանին, — զամենայն զգուշութիւն՝ ի գործ արկաք զոյգ ընդ հաւատարմութեան, մինչև զոյգնի վրիպակս ինչ գրչի ... ՝ի ծանօթութիւնս անդ նշանակեցաք, զուգիզն եղեալ՝ ի կարգին՝ ըստ պահանջելոյ իմաստից ... Զնշանակս հնագրութեանն՝ ըստ սրտի էրն, անփոփոխ պահեցաք՝ մինչև ցշեշտս անգամ. իսկ օրինակ Ճառիս առաւ՝ ի մեծ գրատանէ Փարիզոս՝ յընտիր և՝ ի վաւերական օրինակէ Գոր գոյ, որ գաղափարեալ է զոս՝ ի Սկեւռաց անապատն՝ այն է վանք Լամբրոնացւոյն, ՝ի մատենէ անտի զոր՝ ի ձեռին ունէին, և յարկեղս գրոց իւրեանց պահէին սուրբն Գրիգոր Վկայասէր՝ մեծն և փոքրն, սուրբն Ներսէս Կլայեցի, սուրբն Ներսէս Լամբրոնացի, և Գրիգոր կաթուղիկոս մականուն Տղայ»:

Բնագրութիւն տպատուաժաբանիցդ վասն Ճառին Յովհաննու Օձնեցւոյ ընդդէմ երևելոցականաց. լատին, իտալ. և հայ: Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1812:

Յովհաննու Իմաստասիրի Աւծնեցւոյ Մատենագրութիւնք: Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարոս. յամի 1833, ՌՄՁԲ:

«Ճառաջին կենցաղն իւր և՝ ի գաղն յաթոռ հայրապետութեան, և հաստատել բազմապատիկ և զանազան կարգս և կրօնս եկեղեցւոյ. — կանոնք: — Նորին ընդդէմ Պաւղիկեանց. — Նորին ընդդէմ երևելոցականաց. — Նորին տեառն Յովաննու իմաստասիրի յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ Քրիստոսի: — Դար-

ձեռք՝ յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ։ — Յովհաննու ի-
մաստասիրի Ընդդէմ կռապաշիկոսի վասն մեծի աւուր
միաշաբաթիին։ — Հառաւանգք բանից Յովհաննու ի-
մաստասիրի՝ ի հաւաքմունս յաղագս կարգաց եկեղե-
ցւոյ և յիշատակարանն ի գիրս կանոնաց։ — Ճառք
երիցն Հայոց՝ եկեղեցի՝ երիցայեկանք »։

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « ... Անհնարա-
նութեան երանելւոյ հօրս, և հառիչ ընդդէմ Պա-
պիկեանց և Երեւութականաց, միակ գոյիւ օրինակ՝
այլ ընթիր յոյժ ի բանիբուն գրչէ երիսաբիակալ։
Ըստ յեզակարծ իմն դիպուածոյ զարմանագործ ժա-
մանակին՝ գրչագիրս այս օրինակ բաժանեալ յիր-
հուս, մինչև ի ձեռս ընդդէմ Երեւութականաց՝ այսր
ի ձեռս մեր եհաս. իսկ հառն այն՝ ի նորին գրչէ, ի
նոյն գիրս և ի նոյն ձև և յօրսկ թղթոյ նմանագիր
գրեալ, և նոյնի ոճով մակագրեալ շարադրութեամբ
գՀնտ մերոյս հառաւածոյ. Ընդդէմ էրեւութա-
կանաց, յաձեալ առ սուրբ պապս, և ի մայրաքա-
ղաքին գաղղիացւոց ի Լուսնակս քաղաքի յերքու-
նակաւն մատնագրութենին պահի։ Յորմէ ամենայն
գրաւորեմամբ, և երրակիր բազդատութեամբ յայլ
և այլ անձանց առեալ զգազափարն, ըստ նմին օրի-
նակի գագաղրութեան գոյս արարեալ։ Դարձեալ և
գկանոնան և գայլն ամենայն նոյնի գրաւորեմամբ ի
վաւերական գրոց մատնագրութենս ածեալ ի տես
ի վայելուչ հանգիպողաց մատենիս »։ Երիցայ-
կան Հառիչ համարս ալ կը ծանուցանէ. « Զայս-
սիկ երիցն Հառս ի միում ուրեք ի հնագիր մատե-
նէ գոյր առանց անուան մատենագրի. այլ տիպք
բանիցն և գրութեամբ, ոչ սորբ ի բանից Յովհան-
նու Իմաստասիրիս, նորին գոլ հաւանեցուցին մեզ.
և երբեմն երիցայկանն յաւելեալ գինի այլոց մատե-
նագրեալ նորին հայրապետի, մինչև ժամանա-
կըն բազմութեամբ աստուգագոյնս ի ձեռս ունել »։

*Յովհաննիս Իմաստասիրի Ոզնեցւոյ Առնիսպասիս-
պետի և ձառ ընդդէմ Պատրիկեանց.* Beati Johannis Ozniensis, Sermones duo, quod per P. Joh. Bapt. Aucher Vic. Gen. Congreg. Mechit. nunc primum ex Armenio in Latinum translatos Emin. ac Rev. Jacobo Card. Monico Venetiarum Patriarchæ S.

Purpuram solemniter induenti Mechitaristica Armeniorum Societas gratulationis devotionisque ergo D. D. D. Venetiis, in Insula S. Lazari, XVII. Kal. Octobr. MDCCCXXXIII.

Տիտղոս Յովհաննու իմաստասիրի Ոզնեցւոյ Մատենագրութիւնք Թարգմանեալ ՚ի Լատին բարբառ երկասիրութեամբ Տեառն Հ. Մկրտչի վարդապետի Ասքերեան, Ամենառակչի ուխտի Մխիթարեանց: Ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1834, ՌՄՀԴ:

Domini Johannis philosophi Ozniensis Armeniorum catholici Opera. Per R. P. Johannem Bapt. Ascher Vic. Gen. ac Doct. Congr. Mechit. ex Armenio Latino reddita. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXXIV.

Յովհաննու կաթուղիկոսի Դրասխանակերտցւոյ Պատմութիւն Հայոց: Ա. Տպ. Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1843:

Ռ. Տպ. ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին Տեսուչ Լազարեանց Ճեմարանի Արեւելեան լեզուաց: Մոսկվա, ՚ի տպարանի Վլասովիզրոյ Գոմիճ, 1853:

Ինձանաման հրատարակողն՝ յառաջաբանութեան ասէ կ՚ըսէ. « Որպէս քաջածանօթ իսկ է ուսումնասէր ընթերցողաց՝ Յովհաննու կաթուղիկոսի Պատմութիւն զառաջինն երևեցաւ ՚ի գաղղիացի Թարգմանութեան յամի 1841, զոր արարեալ էր հռչակաւոր հայերնասիրն Սէն-Մարտէն: Թարգմանութիւնդ այդ ՚ի լոյս ընծայեցաւ զկնի մահուան յետնոյս հրատարակեալ և ծախիւք լուսաւորեալ կառավարութեանն Գաղղիոյ:

« Զկնի այսորիկ յամին 1843 զառաջինն յԵրուսաղէմ տպագրեցաւ հայերէն բնագիրն յիշեալ Պատմութեան՝ հրատարակեալ Տեառն Զաքարիայի՝ պատրիարգին Երուսաղէմայ: Առաջիկայ մերս տպագիր արարաւ ՚ի գրչագիր անձուկան օրինակէ արգոյ և գիանական քարեկամի մերոյ Մանրայ մագիստրոսի Զմիւռնացւոյ: Զօրինակէս զայսմանէ լինգոյն անչափութեան կարէ գաւանիլ ընթերցողն ՚ի թղթէ նորա, զոր ՚ի խնգրոյ մերոյ հաճեցաւ գրել այսպէս ի մասանաւն: Որ և այս է պատճէն թղթոյն. —

« ... Առանձին այս հոծ և հարուստ բազմագրքեան անցեալ յիշատակք մերոց հայրենեաց, և վանքերուն յորինուածոյն' պատնէշի, առաւ ինձ 'ի Ս. Էջմիածին յամի 1828, յարկիդ գրոց Սահմանոյն արքեպիսկոպոսի Կնեվքեան ... Թէպէտև չի յայտ' այլ ուրուք երկասէր ձեռին վաստակ եղէ գրչութիւն մատենից, (զի և ոչ իսկ յիշատակարան գոյ նորա 'ի վերջ' քան արձանագրացն ամփոփեալոն), սակայն 'ի նամագիր կամ' ի շղագիրն անուանել ձեզ գրելոյն' որ միաստղաց 'ի բովանդակ մատենին անուանի. ինձ ինձ գործ լինել միոյ ուրուն 'ի յաջորդաձեռն գրչաց Հայրապետութեանն' եւ զերծ յաւուրս Աբդուլ Համիտի կամ Աբդուլ Մէճիտ կամ նորուն յաջորդի:

« Ընտրութիւն և վաւերականութիւն արձանիս' եթէ ուղղագրութեանն մատուցի, եթէ հարազատութեանն 'ի բնաւ իսկ ընթերցուածն, և եթէ անթերի լրութեանն յառաջարանին և վերջաբանին, զոր 'ի վերոյ գան զետեղեցի ցուցաւ 'ի բազդատելն իմ զայն ընդ այլոց ևս ձեռին արձանագց. յորոց զմին ունէի ևս յառաջեմ ինձով գրչութեանդ գաղափարել 'ի Զմիւռնիա յամին 1824, յանձնառութեամբ և յոգաւորութեան արձանիս, առանց երեք վտիտութեան. և զմիւսն բերեալ էր 'ի Կառանդնուպոլսէ հոգեզարդն Շ. Յովհաննէս վարդապետ Գէորգեան Շահխաթունեան, այն որ ապա յանխափանութեան տէրտէրութեան ասպիճան:...

« Չասելոյն հանդամանս զմիոյ միոյ յորինակացս յիշատակելոյ յանին արկանել իմ և հանդուցելոյն 'ի Տէր հոյն Շահխաթունեանց, խնամով բաւ քան յանձին կալեալ 'ի բազդատութեան առնուլ զնոսին' ոչ միանգամ կամ երկիցս, այլ յոլովակի ծայր 'ի ծայր վերծանութեամբ բովանդակ մատենին 'ի բազում առեալ: Եւ այնպէս խոկ յետ զգուշաւոր գնահատելոյ' զուգադրութեանն արարեալ զմատենիս, 'ի գրչացն վերագոյն գնոյն միաբերել, 'ի միութեանց պարզել, զմեզ բին լցուցեալ, զաւելորդսն յատուցանել և զդիմաւորագոյնն 'ի տարբեր ընթերցուածոց կամ յերկրագրելոյ ընտրանեաց 'ի նեղոյ գրչութեամբ:» —

« Ահա զայն զոր զբաղեալ օրինակ կալաք մեզ գաղափար յառաջիկայ տպագրութեանս։ Ել աւետ լսելոց գասնցուք բազմասեռ զայն նաև ընդ յերուսաղէմ տպագրելոյն։ զոյց և զասրբեր ընթերցուածն ի վերջ մատենիս զգուշութեամբ եդաք »։

Գ. Տպ. Պատմութիւն Յովհաննու կաթուղիկոսի։ ի տպարանի առաքելական Աթոռոյ սրբոց Յակոբեանց յերուսաղէմ. 1867.

Գրքին սկիզբը գրուած համառօտ Ազդը կ'ըսէ. « Երկրորդս այս տպագրութիւն պատմութեան Յովհաննու կաթուղիկոսի եղև ի վերայ վնց գրչագիր օրինակաց, յորոց երկուքն համաձայնէին իրր ի միոյ բնագրէ առեալ. իսկ միւս չորեքին օրինակք, որոց այլ և այլ էին նախագաղափարք, թէպէտ և նատրագիրք ամենայն և ոչ հնագոյնք ժամանակաւ, այլ յընտիր օրինակաց գաղափարեալք էին. որոց և մեք հետևեցաք յերկրորդումն այս տպագրութեան ի տորին չուանցան ջանակիրով գասրբերութիւնս։ Երկուք ևեթ յայսոցիկ ունէին բաժանմունս գլխոց, այլ սարբերք ի միմեանց. իսկ վերջագիրս գլխոյն ունէր միակ օրինակ, յորմէ առեալ և մեք եդաք »։

Histoire d'Arménie, par le Patriarche Jean VI, dit Jean Catholicos, traduite de l'arménien en français par M. Saint-Martin. Ouvrage posthume, publié sous les auspices du ministère de l'Instruction publique, par Félix Lajard. Paris, 1841.

Examen de l'histoire de Jean VI le patriarche, traduite de l'arménien par Saint-Martin, par Félix Nève. Louvain, 1843. (Extrait du N.° 96 de l'*Univers Catholique*. Décembre).

Յովհաննէս Հոլով։ Տես
Թովմա Գեմբացի։
Խոկումն քրիստոնէական։
Խոստովանաբան։
Խորհրդատետր հայ. իտալ.
Հայելի ճշմարտութեան։
Ճարտասանութիւն համառօտ։
Նորագոյն ճաղիկ զօրութեանց։
Նուագարան կուսին։

Պատմախանասրութիւնք։
Պարզաբանութիւն սաղմոսաց։
Բերականութիւն հայ եւ լատին։

Յովհաննու Մամիկոնենի *եպիսկոպոսի Դարոնեցւոյ Տարեգիր։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1832 — ՌՈՂԲ։ Ցառաջաբանն. «Յովհաննու Մամիկոնեան եպիսկոպոս յաւուրս Ներսեհի հայրապետի Երնջին կացեալ, հրամանաւ նորա գրեաց զիբր զայս։ Յորում պատմէ զպատերազմունս սուին Մամիկոնենից ընդ Պարսս, և զՄուշեղայ և զԻոյլ Վահանայ, այլովքն հանգերձ. որ ինչ յաւուրս Խոսրովու երկրորդի Պարսից արքայի յերկրին Տարօնոյ գործեցան։ Այլ որ ինչ երեք ի Տըրդատայ մինչև յԱսորով լեալ են, զոր մատենագիրս ի յիշատակարանին իւրում առնուլ զանաչ ի գոլմանն Եգեսեայ և թարգմանեալ, չերևին ի միջի։

« Անգամն ի նոցունց արիւնակոց գրոցն Չնորայ և ապագիրս այս արարաւ. առ որ ցանկալի էր մեզ ընթերցողին օրինակ ի ձեռին ունել։ Չի առաւել եւս ի սմա գոլանին վտիտմանէք և յաւելուածք. զոր եթէ ոչ ի գրչագրացն իցեն յետոյ կրճատեալ, ինքն իսկ արդեաք մատենագիրն, կամ յետ նորա գրչակոյ վանեցի առաքինագիր յաւելիր զայնս ըստ նորին յորդորանացն՝ զոր ի յիշատակարանին իւրում առնէ ... Ընդ նոյնոյն օրինակաց բազգատեալ՝ անհնարի գրնագիրս յերեւրեալ, թազուանք այլեւս տեղոյ քննել որ ինչ ի սմա քան ժամանակագրութեան մատին գոլանին անտեղութիւնք։ և զպատճառս նոցին հետագոտել հոլանիլ ո։

Jean Mamigonien, continuation de l'histoire de Daron, traduite pour la première fois de l'arménien par Jean Raphaël Emine. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiés en français par Victor Langlois). Paris, librairie de Firmin-Didot frères, fils et Compagnie. MDCCCLXIX.

Յովհաննէս Մրքուզ, *կամ Չուզայեցի։ «Վերք հակառակս հաստատուն վասն և Ճշմարիտ հաւատոյ, և*

գաւանութեան ուղղափառ կաթուղիկէ ընդհանուր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, զորս առաք և ունիմք այժմ՝ի Գրիգորէ սուրբ Լուսաւորչին, և երից սուրբ Ժողովոցն և՝ի սրբոց հոգիբնիակալ երիտասան վարդապետացն. և ևս վասն ընդգիմութեան երկաբնակացն որք հետևին քան մոտացածին բանից Եւթեանց, և ոչ քան աւանդութեան սրբոց հոգիբնիակալ հարցն, զոր առացեալ ուսան՝ի քաղկեդոնական ժողովոյն և՝ի առումարին Լեւոնի. որ յայնմէ ընդգէմ է երից սուրբ ժողովոյն և առաւածընկալ սուրբ հարցն։ Եղեւ տպագրութիւնս՝ի թագաւորութեան որքայից որքայ Շահ Սուլէմանն թագաւորին ... ՝ի Ջուղա՝ի վանս սուրբ Ամենափրկչի. ձեռամբ նորին առաջնորդի Մանվանեոյ արհիեպիսկոպոսի. ՝ի քահանայութեան պայազատ պարոն Աւետին. աշխատօք տպարանուս զՄարգիս և զԱստուածատուր երիցուսնքն ևս յիշել ազուչեմք։ Գաւանութիւն Հայոց և Ներածութիւն Անուզղից. Symbolum Armeniorum et Introductio De Didiregtam. ի թուոյ Փրկչին ՌՀԸ և ըստ Հայոց ՌՃԼԶ»։ Գրքին այս հակառն յառաջ ծանուցուածն մը կը կարդանք «... Նուաստ յանձնեակ Մանվանեոյ բանի պաշտանեի. և վերագիտողք մասին Հայոց որք՝ի կողմանս Պարսից։ Գիտութիւն լինի ձեզ սիրելեացդ ... սկըսաք՝ի լուսաժնել զտպագրատունս, առ՝ի տալ զվաղեմի սուրբ գրեանցս ... Այժմ որովհետև պատրաստեալ եղև՝ի մէջն մերում գործարան տպագրութեանս ... զկրինակի փոքր գրեանն՝ որ և գրաւ և կատարուածն ինկ եղև, հինգ հինգ հարիւրով սկսանցաք ... Եղև սկիզբն և կատարուածն տրին՝ի վանս սուրբ Ամենափրկչի Նոր Ջուղայու, ձեռամբ և հոգաբարձութեամբ Տէրտէն Մանվանեոյ» ... « Ցէջն 361՝ որով աւարտի գրուածն, կը յաւելու հիշեցնելին. « Այսքանս քաւականացաք իմաստասիրաց հանճարեղագունեցն. զոր արտաքս և յօրինեցաւ՝ի ձեռն աստուածաշունչս անձին Յովհաննէս վարդապետիս Ջուղայեցոյ»։ Ցիշատակարանն ալ մնացեալ « ... յիշել՝ի Քրիստոս զորոյ մեծարանի աստ գումարեցեալոց, յաւուրս երջանիկ հոգիբնիակալ հօրս մերոյ տեառն Գաբրիէլ վարդապետի, որք միշտ՝ի ապաստս կան և

կատարին զպաշտան արքայ եհիզեկեայս. որ և կամա-
հցուսիանոյ մինանց ջան եգեալ ե գուն գործեալ ի
վերայ գործարանին ապագրութեանս. այսինքն զՄե-
քայել վարպապետն. զՅովհաննէս վարդապետն զԱ-
րտաշէս գրչագիր. զԱվետարանդր միջոցաբարգ վարդա-
պետն. զՅայրէ վարդապետն. զՀոռոմն վարդապետն
զհոգեբարձու վանացն և ապագրութեանս զանգր Ա-
գրիպեան. զանգր Խոսրովեան. զանգր Յովհաննու. և այլ գոր-
ծակից ապագրութեանս ...

Ա՛յլ ապագրութիւն ի Պոլիս. ¤ Կրթութիւն հա-
ւատոյ, ապագրեցեալ ի թվին Հայոց ՌՃՂԲ. յե-
տոյ ուրիշ հանգամ՛ալ. ¤ Կրթութիւն հաւատոյ
քրիստոնէականի, ի վարժութիւն մանկանց կաթո-
ղիկէ եհիզեցւոյս Հայաստանեայց: Ետրագրեցեալ
աշխատութեամբ Յովհաննէսի աստուածաբան վար-
գապետի Զուզայեցւոյ: Տպեցեալ Թուին Փրկչին
ՌՃՀԴ. խնդ ըստ թվոյս հայկազնականի ՌՃՂԲ ... ի
մայրաքաղաքն Կաստանդինուպոլիս ¤ : Եիշատակա-
րանն ալ ի՛նչ. ¤ Յաւարտուածն եհաս ապագրու-
գրգոյս չաշուէմբ: Եւ քանզի ի վաղուց հնուէ ա-
ծեալ իմ զմտաւ՝ ասպիցեալ խորհիլն ի սրտի. Թէ
տպրան գրեանք աստուածայինք ... ապագրեցեալք
գան ի մեզ, և ահա ոչ երեին ձեռնարկեալք ... Եւ
մինչ յայսց վարանեցեալ ե ի հոգւոյ կէր գերեցեալ.
առաք զգրգուիս զայս՝ ի ձեռն Զուզայեցի պարոն
Աղաւնիոյն. հայեցայ և ահա զբաւարար կը ի միջի.
և խոհեցաւ ասասիկ բազմիս հարցայ ի սէր սրտի: Ե-
ւանգ ի սեղին էին Ագուլեցի Մուրատ արգի պարոն
Յարութիւնեան, և Զուզայեցի սէր Աստուածատուր
արգի պարոն Պետրոսեան. որոց ջերմեռանդ սիրով
յանձին կալեալ զբաւարիան ծախս ապագրատանն'
մեծաս քանիս և յօժարութեամբ արժ ասպիցին
գին զանազանեան ի գործ ապիլոյ ... Եիշատակիք և գին
գլխոյն և զձեռաւոր զԱրիգոր զապագրող գրգոյս ...
և. զԽաչիկացի գՅովհաննէս վարդապետն, որ ի յառ
և ի տուր իմոյ՝ աշխատանաս ինչ կրեալ ¤ :

Ա՛յլ ապագրութիւն գործեալ ի Պոլիս. ¤ Դա-
ւանութիւն հաւատոյ և ներդաւթիւն անուղղից.
տպեցեալ ի տպարանս արգոյն Մխիթարայ գերա-
վարին և վկայեալ Քրիստոսէ. ի ընդհանուր հայկա-

կականին ռձկրն։ Ցիշատակարանն ալ կ'ակնարկէ. « ... Ցառարտ և 'ի կատար հհաս և 'ի լրումն ժամանակաց ապագրուածն գրգռուկիս այսորիկ ... տիրացու Փիլիպպոսն և տիրացու Մովսէսն 'ի ապագրուածս առ զսա կամեցան, զոր և զխառնուրնլոյ սրժանացան չնորհգք առեալն մերոյ. 'ի Թվականութեան հայկականս առաքարի ռձկր ... ընդ հովանեաւ հիմնադրեցելոյն հոչակաւորի սրբուհւոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին, 'ի կոստանդնուպոլիս քաղաքի »։

*Ցոյս, ամնագիր, քարոյական, կրօնական և բանասիրական. հրատարակութիւն միաբանական ուխտին որ յԱրմաշ։ Արմաշ, 'ի տպ. Վանացն Ջաքիա. փան առաքր Աստուածածնի, 1870–1876։

† *Ցովհաննա Տ'Ոզրք. վիպասանական ոգբերգութիւն Շէյլէրի։ Թարգմանեաց 'ի գերմանականէն Կ. Կ. Զազարոսեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

† *Ցովհաննա Տ'Ոզրք, կամ Օռլէանի օրիորդին պատմութիւնը, 'ի Շ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան 'ի Մխիթարեան Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1850։

Ցովնան եպիսկոպոս Սեբաստիոյ. Տես Ցովհաննէս Աստուածոյ։

Ցովնանեան (Շ. Ղեւոնդ Վ.). Տես
Գիտութիւն տէրութեանց։
Մաղիկ սուրբ գրոց։
Շրահանգք գաղղ. լեզուի։
Մ. Լուտերի պատմութիւնը։
Մեծն Ներսէս։
Միրզայեան Մանուկ պէյ։
Նեպոսի վարք զօրավարաց։
Պատմութիւն քաղաքականութեան։
Քերականութիւն գաղղիարէն լեզուի։

Ցովնան կամ Ցունան եպիսկոպոս Թոխաթեցի. Տես Դաշտիկ ճաղկալի։

Նորագոյն ուղեկցութիւն.
Պատմագիրք հոգւոց.

Յովհաննես. « Գիրք պատմութեանց Յովհաննէսի երջանկագոյ պրպտիչ յազագս պատերազմին Հրէից ընդ Հռովմայեցիս, և աւերմանն Երուսաղէմի: Թարգմանեալ ՚ի լատինացւոց բառիս ՚ի Հայոց լեզու. ՚ի ձեռն ուրուանի Իշխացւոյ Սահմանոյն բանիւն Աստուծոյ ապաստարի »: Իսկ երկրորդ հանգոյն կ՚ըսէ. « Պատմագիրք պրպտիչ Յովհաննէսի երջանկագոյ յազագս պատերազմին Հրէից ընդ Հռովմայեցիս. և աւերմանն Երուսաղէմի և տաճարին Հնոյ: Թարգմանեալ ՚ի լատինացւոց բառիս ՚ի մեր լեզու, աշխատասիրութեամբ երջանկակրօն Մխիթարայ Գոշի Տէրունի Սահմանոյն գերմեռոս վարդապետի Իշխացւոյ, քաջահմուտ և հարազատ թարգմանչի, ՚ի Թուականութեան մերում ՌՃԼ: Իսկ նորընծիս ապագրութեամբ ՚ի լոյս ածեցաւ ՚ի տպագ ձեռագրէ նոյնոյ թարգմանչին ՚ի լուսակառոյց ամենայն տեսրս կիզմիածին ... ՚ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին մերոյ. ՚ի թուականն ՌՄԼԶ, և ՚ի մերում թուականիս ՌՄԽԶ »: Իսկ յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ... Եւ Սահմանոյն Անհացի կեանքն ՚ի մանկունց եկեղեցւոյ, և կրօնաւոր ՚ի սպասաւորացն բանին Աստուծոյ, բազում անգամ յառաջագոյն հարկեալ ՚ի հրամանէ երիցս երանելոյ տեառն Փիլիպպոսի կաթուղիկոսի, և տպագրելոյ ՚ի թարգմանութեանց եղբարցն որք կոչին ՚ի հրահանգս գնգնեցւոց իմաստից. և ՚ի տեսրս աճապարս կիզմիածին. ՚ի թուականութեան տասնիրին Հայոց ՌՃ ... զոյս պատմութիւն Յովհաննէսի թարգմանեցի ՚ի լատինացւոց բառիս ՚ի Հայոց լեզու: Ոչխոյ գիտելի և զի արտաքոյ այս պատմութեան' զոր գրեաց յազագս պատերազմացն Հրէից ընդ Հռովմայեցիս, այլ մեռանիս տարս ունիմք ... իսկ ես ինձէն զոյս գիրս ՚ի մեր լեզու փոխարկեցի »: Եւ էջն 491 կը հանգիպինք յիշատակարանի Յովհաննու վարդապետի Կարնեցւոյ. « ... Եւ Յովհան. ... եղբայր քոյ տնտիկոյ անուան Եսայեայ հինոզի սրբոյ Կարապետի վանիցն Ապրակունեաց, բայց քեզնէ

և տարակացեալ 'ի գործոց արիւնհեղանց և քալա-
ջըրտուքեանց նորին, գաւառաւ 'ի Մեղրոյ, և գեղ-
ջաւ կարճաւանցի, լուեալ միշա 'ի դիւրս ամենայն պատ-
մագրուքեանց Հայոց յաղագս Յովսեփեան. և առ-
անձին զվկայուքիւնան առ 'ի նմանէ, և ցանկալի քա-
զուա տարփանաք, և ոչ երբէք անսանէի 'ի միջ ազ-
գիս մերոյ: Վասն այսորիկ ընդ այլոց սրբազնագոյն
հզօրաց միշտ թախտանձէի զնրջանկապատիս զնչ-
խայն մեր զտէր Սահփանոս վերդապետն Լհհացի
առ 'ի թարգմանել: Որոյ խնդարձեալ յաղաչանս
մեր, սիրով թարգմանեաց զսա: Եւ ես արուսպ ա-
մենայնի, նորին ընդհուպ ընդօրինակել հառս այլոց
գրոց, և զսա որ իւրով ձեռամբ է գրեալ, առեալ
վառն իմ պահեցի. զի հզիցի սա յիշատակ յաւիտե-
նական նորին, և ծնողացն բարեպաշտից, և ինձ հզ
հնչի բանասիրիս կարճաւանցւոյ ...'ի Թուաքերու-
թեանս մերում ՌՃՔ: Ցհչն 493 ուրիշ յիշատա-
կարան մ'ալ կը տեսնենք. «Դարձցուք, կ'ըսե, պա-
րոն ասել և վասն թարգմանութեանց և տպագրու-
թեան գրքոյս: Էր սա թարգմանեալ 'ի վաղնջուց
ժամանակաց 'ի նախնի վերդապետացն մերոց 'ի մեր
լեզու և 'ի գիր. վասն պատուհեան ինչ իրաց, և վասն
գիտութեան լրութեան աստուածային գրոց՝ զրոս
կանուխն ատացաք, որպես գրե գրատեր վերդապե-
տըն մեր Յօհան կարճաւանցին յիւրումն յիշատա-
կարանի ... Իսկ 'ի լինել խստագոյն տառապանաց
աչխարհիս Հայոց ... սպառեալ է և այս գիրք ընդ
այլ շահուէս և օգտակար գրեանց մերոց. որ և ոչ
ուրիք երբէք գտանի այսօր՝ յազգս մեր ... Ուստի
հարկ է հզեալ կրկին թարգմանել զսոյն 'ի ժամա-
նակս առաւն Փիլիպպոսի սրբազան կաթուղիկոսի ...
'ի ձեռն առաւն Սահփաննոսի ներհուն թարգմանչի
... Իլովացւոյ ... որ հկեալ էր 'ի ուրբ աթոռս ...
Իսկ 'ի նարգինին Ջուղայեցի Պօղոսեան բարեհոգ
մահատուի պարոն Խաչին խնդրեալ էր 'ի սրբազան
վերապատուս մերմէ ... տպեցուցանել զայս 'ի ուրբ
Աթոռոջս սրբգնամքը նորին. վասն որոյ հրամայեաց
'ի տպագրել ... Եւ մինչ սկսաք տպել զդիրքս, թէ-
պէտև հկին 'ի ձեռս մեր օրինակք գրեցեալք յայլ
գրոց, ոմանք սոյգք և ոմանք սխալք, այլ մեք

զայնս հնդիւնակի գրքոյս միայն համեմատութեամբ. և զասկսալս որ կայ ի մէջ ի հնդիւնակին առաքելոյս և ի Հեռագրին՝ զոր նոյն ինքն Իլմացի Տէր Մանուէլ նաև վարպետական իւր Հեռատեսն էր գրեալ. որ և նոյնն եղեալ կայր ի գրատունն արքայ Ամենայն Հայոց: Յորմէ արիւնակցեալ զասկսալս ոչ ինչ յատկանալով պակասութեամբ, և ոչ փոփոխեալ ինչ ... Եկեալ և ի բարին և ընդկ միտրան արքայ ամենայն Մինաս արքեպիսկոպոսն, որ հաւատացաւորին ընդունելոյ զՀնդիւնակն գրքոյս, զիտան անգին գրատունջոյն պարգևեաց. և ի յիշատակութիւն տանջն՝ զիւրաքանչիւր բանս գլխագրով անուանեաց ... Եկեալ զկնի գրոց և կանոնաց և ծագկանցն, զվարդան Յարութիւնն Վաղարշապատացի »:

Յասկեփայ Դեղեցկի զրոյցք ընդ Աստանեայ անուանոյ իւրոյ: Յարինեալ առաւն Իսահակայ Ծոյրաւոյն վարդապետի Աղթամարայ և միտրանի առաքելական արքայ Ամենայն Հայոց Եղուարդի: Ի Հնդիւնակի, ի գրատունն արքայ Յակովբեանց, 1849, ՌՄԴ:

*Յասկեփ Դեղեցիկ, վիպասանութիւն Պիղատոսի դատաստանին. Թարգմանեալ Հ. Վարդան Հիշատակարանէն ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպ. արքայն Վաղարս, 1857, 1867:

*Յասկեփ Դեղեցիկ, Թատերգութիւն յերկս արարածոց. Երկասիրեալ Թումաս Թերզեանց Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872:

*Յասկեփին պատմութիւնք ազգին և պատահարաց հանդերձ քննութեամբ: Զմիւռնիա, ի տպ. Գրասիրաց Արիշեխեմ, 1842. — ի. Տպ. կ. Պոլիս, 1875:

*Յասկեփ Դ համառիկոսն (Երկայնատրաքուկ Վարդապետին) հնութագրութիւն, հանդերձ վիճաբանիկ հնդաւանագրութիւն. գրեալ ի Յովհաննէ Տէր Աբրահամեանց: Թէոդոսիա, ի տպ. Յակիսեան վարժարանին, 1871:

Յորդորակ. « Յորդորակ առ պաշտամնասիրու-թիւն սրբոյ Աստուածածնին։ Յորում բացատրին սե-փհական գերազանցութիւնք նորա առ՝ի արժանա-պէս ձառնալել և սիրել զնա և ծառայել նմա։ Հա-մառօտեալ՝ ի գրոց սրբոց՝ աչխատութեամբ աշա-կերտաց հոգևլոյս բարեխիչատակ հոր Մխիթարայ բարձնապետի և Աբբայի մերոյ։ Ցաւելեալ՝ ի վեր-ջոյ և գովեստ ինչ՝ ի վերայ սրբոյն Յովսեփայ Աս-տուածահօր, 1776.... ի Քրնատէ, ՚ի տպ. Մխի-թարեանց Հարց Մխիթարեանց։ Հրամանաւ և արտունութեամբ Կայսերական Հրովարտակին »։

Յորդորակ առ Հայս բնակեալս ՚ի հարաւային աչխարհս կայսերութեան Ռուսաց ՚ի վերայ երկր-պագութեան խոտանելին բամբակի. ՚ի պատուն Յակո-բայ Շահան Ջրպետեան, վարժապետ Հայկական լեզուի յարքայական գրատան Փարիզոյ, և անդամ Ձեմարանի Թագաւորական ընկերութեան Հնագի-տաց Գազղիոյ։ Ցամի աւետ 1816 ՚ի փետրվար 24 և ՚ի Թուին Հայոց ՌՄԿԵ, ՚ի Թագաւորական տպա-րանին ՚ի Փարիզ։

Յորդորակ յոգւոց հաստատելոյ Հայկեան ձե-մարան ՚ի մեծի մայրաքաղաքին Անգլիոյ ՚ի Լոնդոն։ Տպագրեալ ՚ի տպարանի Մարդասիրական Ձեմարա-նի ՚ի Կալկաթա, ՚ի 1 հոկտեմբերի, 1825։

Յորդորակ. Տես Նոր տեսրակ։

Յորդորակ քարոզեալ ՚ի ժողովի երիցանց և քա-րոզչաց ուսեալարանական Հայոց Խաբերդոյ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցարութիւն Փափազեան, 1871։

Յուլիոս կամ Հոգեզաւակ։ Տես Մատենա-դարան մանկանց։

Ցուցիոս կեսար։ Տես կեսար։ — Նափոլէոն Գ։

*Ցուցինք հայրենեացն Հայոց, ի Հ. Պետրոսէ Մ. Ալիշան վարդապետէ Մխիթարեան, ի Ս. Ղազար Վենետիկ, 1869–1870։

*Ցունարէն լեզուի և քերականութեան տարերք, հանդերձ ընտանեկան խոսակցութեամբք ի պետս հայկական ուսումնատենչաց։ Ցօրինեաց Տիմոթէոս ի. ի. Զօհրապեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Տէրոյենց, 1861։

Ցուստինոսի (Ս.) Պատասխանատուութիւնք Առաջին և Երկրորդ և Պատմութիւն նորին վկայութեան, թարգմանեալ ի Հ. Սերովբէ Վ. Տէվրիկեան ի Մխիթ. ոսթանէն։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթ. 1872։

Նազարեան (Թորոս). Հաւատոյք յընծաիր մատենագրաց ի պետս ազգային վարժարանաց, յորում պարունակին հանդերձ ծանոթութեամբք ազգի ազգի ընտրելագոյն հատուածք ի նախնի և յորոց հնոյնակաց կամ թարգմանչաց, արձակ և չափաւոր։ Հատ Ա և Բ։ Տպագրութիւն Ա. Ն. Շահնազարեան ի Խաչիկ Կաստանդնուպոլսոյ, 1870։

Նազարեանց (Ամփրոսիոս). « Ամփրոսիոսէ Նազարեանց՝ վարդապետէ Աբեղեան վանացն Ջուղայու՝ յոգեպտ Փորձառական Հոգեբանութեան Հատ։ Ի Մոսկվա, ի տպ. Վ. Գրիգորեան Կոմիկ Ցիրանեցւոյ, 1851 »։

— «Արդարախոսական կրօնի, « հատորակաց հայախոսութեամբ։ Առն Ա. որ պարունակեաւ ի իւր մէջ ս. Գրիգորեանական հատոյ ուսուցիչ։ Ք. Գրիգորեանական քարոզականութիւնք։ Ջ. Սուրբ Պատմագրութիւնք։ Մոսկվայի մէջ, Նազարեանց քաջագիտից պարոնների տպարանութեամբ, 1853 »։

— Ազգին հոգեկեաց կերակուր հայազգի երախտանդեաց համար։ Ս. Նազարեանց վարդապետի աշխատասիրութեամբ։ Մոսկուա, 1853։

— Հանգէս նոր հայտնութեան. աշխատասիրեալ Մատթէոսեան վարդապետի Նազարեանց։ Առաջին մասն, 1857 Թուին. Մոսկուա։ Նոյն գրքի երկրորդ մասն. Մոսկուա, 1858։

— Պատմութիւն Պիտագորիկեայն. և երկու հատ ճառ. ապագրեալ Ներսիսեան գպրոցի տպչին Հաճընթացուածոյ Թեոդորոսի Տփխիս. ՚ի տպ. Ներսիսեան հոգևոր գպրոցի, 1870։

— Տնտեսական և գործնական առակներ տուաւ լոյսի. գործ Մատթէոսեանի Նազարեանց։ Տփխիս, ՚ի տպ. Ներսիսեան հոգևոր գպրոցի, 1871։

— Հիւսիսափայլ, տետրակք 1858–1864։ Մոսկուա, ՚ի տպ. արևելեան Հնմատրանի տեառն Լազարեանց։

*Նալբանտեանց Միքայէլի երկու տոմ։ Փարիզ, ՚ի տպար. Ազատեան, 1861։ Տես Ղազար Փարպեցի։

*Նախագիտելիք մանկանց, Թարգմանութեամբ ՚ի գաղղիականէ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ծովհաննու Միհէնթեանեան, 1860։

Նախադուռն վարժութեան բովանդակիչ հանճառս այբբենարանի, հնգ. տպչմամբ, խոստովանութեամբ հաւատոյ և ինչ ինչ գիտելեաց քերականութեան. աշխատասիրեալ յոհաննէ Աղաբաբեան Հայոց ուսուցչապետին ՚ի Կարապետ Պապովայ՝ ՚ի պէտս համազգի մանկանց ոյժր վարժարանին. ՚ի Մոսկով, 1838։

Նախակրթութեան հայկական լեզուի (գիրք), յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտութեանց, աշխատասիրութեամբ Աղէքսանդրի Խուդոբաշեանց. ՚ի Սանկտպետերբուրգ, 1838։

Նախակրթանք հայերէն լեզուի յետենական

քառատառ, յորինեալ ի պէտս ազգային գպրոցաց Երիտասարդաց Դպրեվիէ Վ. Ա յվազեան. Մասն առաջին, 1860։ Ի Վենետիկ, ի տպ. Խաչիկեան ուսումնասիրաց Հայոց։ Երկրորդ և Երրորդ հրատարակեին։

*Նախակրթարան Ֆրանսերէն լեզուի, ի պէտս ազգային գպրոցաց։ Երիտասարդաց Ներսէն Տէր-Պետրոս Նար-Պէյ։ Պոլիս, տպագրութիւն Աբամեան, 1875։

Նախակրթութիւն Իտալերէն լեզուի, ի պէտս ուսումնասիրաց Համբակաց։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1834։

*Նախանձաւորութիւն, յորում յատկագիտութիւն. (Ի Հ. Եղիա վարդապետէ Նահապետեան Այնտէպեան ուխտէ։ Ի Շուժմ. ի վանս սրբոյն Ղազարու Վենետիկ, 1851։ — Առաջին երիտասարդք ապարանք Անանեան ուխտին ի Շուժմ)։

*Նախաշաւիղ գիտութեանց և արուեստից։ Երեսագրեաց Յ. Մկրեան և Կ. Պոլիս, ՅԱբամեան տպարանի, 1877։

*Նախաշաւիղ քրիստոնէական հայ պատմութեան, աշխատասիրութիւն Մանուէլեանցի։ Թիֆլիզ, Կովկասեան պրովինսիայ։

*Նախաշաւիղ Օդերեւութաբանութեան։ Վարդապետ, ի տպար. սրբոյ Կարապետի Էջմիածնի, 1878։

*Նախապաշարմունք, նոցա բանից աշխատասիրութիւն։ Թիֆլիզ, Կովկասեան պրովինսիայ։

Նախապատրաստութիւն սրբոյ Պատարագի, և պահք գոհութեան զինի նորա, առ ի պէտս աշակերտաց քահանայից որ պատարագեն։ Ցառելեալ և վանս աշխարհականաց պահք յատուկ և զինի խոստովանութեան և հաղորդութեան։ Տպագրեալ ի

Թրեստ, յամի տեառն 1784. ի տպարանի Հայոց Մխիթարեանց։

Բ. Տպ. Թրեստ, 1797.

Տես Աղօթամատոյց քահանայիցն։

Նախասահմանութիւն, կամ վասն նախասահմանութեան բան ի սրբոյն Թովմայէ. Տես Էֆիմէրտէ։

*Նախնական դասագիրք Քուաղիտութեան։ Շարադրեց Պ. Գ. Սահակեան Փափազեանց։ Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Մխիհենեանց, 1860։

Նամակ գրեալ առ ազգային ոմն։ Տես Զալալեանց։

Նամականի առ հայուհիս։ Կ. Պոլիս, Գրատուն Ցովհաննու Գավաֆեան։

Նամականի ընտանեկան։ Պոլիս, ի տպ. Ց. Ու. Քիւրքճեան, 1841։

Նանդուգեդցի Արծուր Կորտոն Բիմին պատահարները. ազատ թարգմանութիւն Հ. Եփրեմ Վ. Զագըճեան ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպ. Մխիթարեանց, 1857։

Նարեկացի (Ս. Գրիգոր)։ Նորին աղօթամատոյց քաւութիւն դրիւք։ « Գիրք աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ արարեալ։ Տպագրեցաւ ներգործութեամբ սրբոյն Մինասայ գօրավարի ... ի տպարանի պարոն Կարապետի որդւոյ Առուսեծատուր գպրի։ Աջակցութեամբ և հոգաբարձութեամբ և ծախիւք Տիգանեցի Մինասի որդւոյ Ղազար երիցու. ի թվականութեան Փրկչին ՌԽԸ. և ի թվիս Հայոց ՌՃԵ. մարտի ամսոյ Ե. ի կաստանդնուպոլիս »։ Ճշտաբանութեան կ'ըսէ. « ... ի հայրապետութեան տեառն Ներսիսի ... ես տէր Մինաս արհիւսիկոպոս և պատրիարք սրբոյ Եղուսաղէմի որ ի վիճակին Հայոց՝ ի կանուխ ժամանակաց ունելով փա-

վաք ընդ առաւաւտեան գրգոյս տյսմիկ, միշտ և ա-
մենայն ուրեք միսիթարելի եռվաւ։ Ուսկ ի լուեալն իմ
ի սուրբ Կրուսազէմ ի թվին ՈՀԲ գոն անդ ևս
գրուած ազաթից սրբոյ Նարեկացւոյն այլ ևս գլուխս
և. որպէս առաքեալ ի վերջն գրգոյս տյսմիկ։ Եւ զինն
ասաց ի գնալն իմ ի սուրբ աթոռն Էջմիածին, ի նո-
բին գրգռասանէ, ի Ասպետավանից, ի Խորիւրապէ և
ի Անւանու անապատէ հաւս բերել զհինգ գիրք
Նարեկի և ակաց սրբատպել զոս բազում զգուշու-
թեամբ, այսինքն զազաւնցասլան ի գրչաց ուղղա-
գրելոյ ի հնգից օրինակ։ Այլ և վերոյիշեցեալ
զհինգ գլուխս բանն նոյնոյ երանելւոյն ընդ գրքոյս ի
մի տուք չարտարելոյ, զի մի արտաքոյ ձեալով կո-
րուսանիցէ սիխոս երանելւոյն։ Եւ ի գառնալն իմ
Էջմիածնէ, ի Կաստանդնուպոլիս յազգացուխեամբ
վերոյն ի գործ չարժեալ կամիմն ապագրել զսա
արդ բարեպաշտաբ, վասն որոյ ի խնդրոյ նոցին շնոր-
հեցաք զբերնակս մեր ... »։

Ի. Ցպ. « Գիրք ազաթից սրբոյն Գրիգորի Նա-
րեկացւոյ Հոգևիքր հաւատոյ ... ի տպարանի Գրի-
գորի գալբի »։ Ճակատն անմիջապէս ետքը գրուած
Յանուանցեան մէջ տպագրողն կ'ըսէ. « ... Գոյր թե-
պէս սուրբ մեանանն այս ազաթից, տպել ի միջի
մերում, սակայն վասն յոյժ պատուականութեանն
ոչ էր ձեռնհաս թե ոք գտանիցէր զնա։ Եւ սեպա-
նելով զհոգևծին որպեսին մեր զսիրացաւ Քարու-
թիւն գեւաբոյս բազբոյն, որ էր հմուտ առաւա-
ծաշունչ առակ ըստ խրատուն կարի՝ արուեստ խոհոյն
պատեալ սուր, զի զինարանս ոմանս յոյժ հարկա-
ւորս որք յիշեցուալք են ի սրբոյն ի սուրբ մեան-
նէն, գտանել զորքանսն գիրկ հանգիպ խրատուն-
չիւր առիւծն համարոյին հանգերձ ի լուսաղբան։ Ու-
պէս լուսաւորիչ հոգի Ոսկան վարդապետն սկը-
սանալ էր և չէր կատարիչ յինչ և ինչ պատճառէ »։
Առաջին յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Տպեցաւ սուրբ
գիրքս ազաթից ... ի բազում լաւ օրինակաց, բազմ
աշխատ երկամբք սրբատպութեան, զայլ և այլ օրի-
նակաւն ընդ միմեանս համեմատելով։ Որ և ի խնամոյն
Աստուծոյ գտաք հին օրինակ մի, որ գէր ի վերոյ էր
քան զայլսն. յորմէ բազում ինչ սխալանս և պակա-

աստիճան քառից և քանից ուղղեցաք ընդհուն Աստուծոյ։ Որ և եհաս ի կատարումն ապեցման ի Թուին Հայոց ՌՃՀԸ։ ի լրումն տարւոյն, այսինքն ի վերջնումն գիտութեանցն ։ Իսկ տպագրողին յիշատակարանն ալ կը յաւելու. « Տպեցաւ տուրբ գիրքս արգիւտիս ... Ի տասպար գպրի։ Յիշեսջիք ... զմահտեսն Գրիգոր գպիրս ... որ բազում աշխատանս կրեցեր ի հինելն զմանրատիպերս տարին, և զայլ ինչ որպիսութիւն տպագրատանս »։

Գ. Տպ. « Գիրք ազնիւց, արտրեալ արբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակական վարդապետի, եւ վերստին ի լոյս ածեցաւ տպագրեցեալ ... ի հռոմանդնուպոլիս քաղաքի ... ի տպարանի հանգուցեալ Աստուածատուրի »։ Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Յաջողեաց մեզ ի սկզբանէ մինչև ցվախճան՝ տալ վերստին և ի լոյս ածել զլուսաւորիչ հոգւոց մատեանս այս ցանկալի, ի տպարանի Աստուածատուրի. ի նորատպէս մուտն Հայոց Թուականի, հազար երկու հարիւր և չորեսորդի։ Արդեամբք և ծախիւք Ակնցի պարոն Մկրտչէի ... (յիշեալքն) և ջանգուցեալ հայրն իմ զԱստուածատուր՝ զյոգնաչխատ ծառայն ձեր։ Որ ի կենդանութեանն պատւէր տուեալ իմոյս կենդանութեան՝ թէ զանազիր միւսանգամ տալ զտուրբ գիրքն Նարեկի՝ զգուշանալով յամենայն պարտպոյս նորին »։

Գ. Տպ. Դարձեալ ի հռոմանդնուպոլիս, ի նոյն տպագէ և ի նմին տպարանի, յամի 1763։ Թէքն 460. « Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակական արբոյ վարդապետի, և Հայոցին Զրիստոսի, Ճգնազգեաց մաքրապարտ հեղինակի, համառօտութիւք բան ի պրատուական ուղիղ Հաւատոյ, իսկ և մաքուր վարուց առաքինութեան. ի խնդրոյ նորին հարազատի Վարդանայ Դիւանագպրի »։ Այս Ճառին սկիզբը հետևեալ ծանօթութիւնն կայ. « ... Ես նուաստագոյն Յակոբ՝ իբր պատրիարգս, զսորին գազափարն զոր ընկալեալ էի յԱստուածային Պետրոս լուսաւորիչ հոգի գերզգան և աստուածազան վարդապետէն՝ ի հնագոյն գրէ միջէ, ետու ի լրումն ըզմէջ տալ տուողաց տարին »։ Տպագրողին յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Եւ կարողութիւն մեզ ետուաստիցն՝ հին

գնորդ ապագրութեամբ և բարեաց ուղղագրութեամբ յառաջ ածել և՛ ի լոյս ընծայել զպաշտօնական և զնախագահական տուրս մատանեան Երիցորդի Նարեկացւոյ ... որոյ ... ցանկացող եղեալ յամի ... 1763 ... բարի յիշման արժանի՛ ի լրջակաց գիւղին Ախնոյ՝ Նարվէրցի Փիլասոս ազէն մահտանի Գոսպարի որդի հոգատարն պարոն Եղիազ ... յաւելեալ՛ ի սմա և զդիւրք իմն փոքրիկ այն հնգինակիս, որ կոչի Բան խրատու վասն ուղիղ հաւատոյ »:

Ես Տոպ. ի Կոստանդնուպ. : յամի 1774. » Գիրք պաշտօնի արբոյն Երիցորդի Նարեկացւոյ հոգևկիր հանապարհ, բաշխանալ յինեանն և՛ ի հինգ բանս հոգևոն մասիմանաց: Նորոգեալս արտագրեալ հանդերձաւելեամբ հնագոյն և ընտիր ընտիր ձեռագիրս օրինակաց: Ես ապագրեալ արդեամբք բարեացապարտ ծերունազարդ Պապաստար Աբիրոյի, և իւր հարազատաբար՝ Մահտանի Գոսպար Աբիրոյի Մուրատեանց ... Ցամի տեառն 1774. իսկ՛ ի վերուստ ՌՄԻԴ. մարտի Ժ. ՛ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի՛ ի տպարանի Աստուածատուրի »: Ցառաջաբանն կը ծանուցանէ. « ... ի քաղաքաց քաղաքաց Հայաստանեայց և՛ բուն իսկ՛ ի Մակաց գտաւոյ մեծագնան փութով գըտանել օրինակս ընտիրս՝ հնագոյնս՝ անձնանամբեալ, յորոց զերիսուն՝ արբոյս իսկ այնպիսին լինել ձեռաց գիր: Յորս եր որ զմատեանս, և եր որ զատարկութեանց նոցա զգանազանութիւնս տառիւն բերելով՝ մինչև թիւ օրինակացն հնոց և նորոց ժամանել՛ ի համար երեսուն տասանց »: Այս տպագրութիւնն ե տասանց Հատոց. ուստի տպագրողք քանի մը տարիներ Երկրորդ հատոր մ՛ալ ատելցուցին, այս մակագրով. « Հատոր Երկրորդ Ներսոպինաց Հատից Զորեցասնից արժանաւորաց գովեստից՝ ասացելոց՛ ի արբոյ հօրէն մերմէ Երիցորդէ Նարեկացւոյ. զոյնիսքն Ապարանից արբոյ Թաչին, արբուհւոյ կուսին Մարիամու Առաւածածնին, Առաքելոցն երկոտասանից և Յամանասանեակս աշակերտացն Քրիստոսի. արբոյն Յակովբոյ Աքանչելագործ Մծբնոյ Հայրապետին, հանգերձ հետևեցեալով փոքր գրեան բանից Հատոյ: Տպագրեցեալ ... ՛ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... ՛ի թուին Հայոց ՌՄԻԴ. տպրիլի ա.՛ի

տպարանի Աստուածաստուրբ» : Տպագրողին յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Ցիշեալիք 'ի տէր զիս զտպագրող սորին՝ ընդ որբոյ իմոյ Կարապետի՝ ձերբունդ փոխանակ իմ ծառայի. որ մերովս խակ արգեամբ տպեցաւ. զի մի ընդհատ 'ի լրմանէն գոցի՝ սակս ինդրանաց բազմաց » ... :

Զ. Տպ. Դարձեալ 'ի Կոստանդնուպոլիս, յամի 1782. որ յամենայնի համառօտն է վերոյ յիշուածը ընդարձակ տպագրութեան հետ, իսկ յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Եւ կարգութիւն մեզ նուաստիցս՝ եռհնդերորդ տպագրութեամբ և բարւոք ուղղագրութեամբ յառաջ անել և 'ի լոյս բերել զաղթական և ջնդրբազական սուրբ մաշեանս Գրիգորի Նարեկացւոյ, յամի մարգասէր Փրկչին մերոյ 1782, և 'ի Հայոց Թուականին ՌՄԼԱ. յեռհնդերորդ տառ աւուրն նոյեմբերի ակսաւ տպիլ » ... :

Է. Տպ. Դարձեալ 'ի Կոստանդնուպոլիս. յամի տեառն 1802. որ հինգերորդին հետեւզութեամբն եղած է. « 'ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի, 'ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօղոսի » :

Գրիգորի Նարեկացւոյ վանից վանական մատենագրութիւնք. Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1827—ՌՄՀՀ. « Մատեան ողբերգութեանց. — Քաշտակարան. — Պատմութիւն Ադարանից. — Ներբող 'ի սուրբ Խաչն. — Ներբող 'ի սուրբ Կոյսն. — Նորին վերոյն 'ի վերոյ գրոյ ամենայն իւրոյ. — Քաշտակագիր պատասխանւոյ սորին ընդ պատկան գրոյ երիանիկ և ընդհրնկալ տեառն Յովփոնանու. յերեսաց նորին հոգիարուսեան վարգապետի. — Ներբողեան գովեստ առացեալ 'ի համերբէն գունդս Ադաքելոցն երկոտասանից՝ նախապատիւ պետութեանցն գլխաւորաց. և եւթանասուն և երկուց սրբազան աշակերտացն Քրիստոսի. — Նոյն նուիրական գովեստ 'ի մեծ և յերիանիկ հայրապետն 'ի սուրբն Յակոբ եպիսկոպոս և վերագիտող սկզբնատիպ երկնահանգիստ աթոռոյ Մծբնի քաղաքի. — Դանդք 'ի գալուստ Հոգւոյն սրբոյ, 'ի սուրբ եկեղեցի, 'ի սուրբ Խաչն առաւաւածրնկալ. — Մեղեդի Ծննդեան, տագ Յայտնութեան, Յարութեան. մեղեդի Յարութեան, տագք. — Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մեկնութիւն Եբգոց երգոյն Ողոմանի » :

« Նարեկեան Ջուարթնոյն, — կ՚ըսէն հրատարակողք ի յառաջաբանին, — հոգեշարժ Աղերգութեանց մատեան, ինքնագիւտ և յոգնագիմակ առեղծուածեանց Հայկազանցս սիրելի, առանիկ վերսին ելանէ ի լոյս՝ հանգերձ այլովք ամենքեամբք, որ յանուն նորին գրչի ճեպուածք են առաւել յայտնիք առ մեզ, անձիւք և անթերիք ... Զայլ և այլ գուշակս ընթերցուածոց սրինակաց առնլորդ վարկաւ ժողովել և յայս սիւք, որ բազում անգամ, այլ և արդ իսկ այլուր առեալք են ի մինչ՚ հատ լեցին:

« Զնորին ջինէ գան Պատմութիւն Ապարանից, Ներսիսեանք ի փոյան կնոջ, և ի սուրբ Կոյսն, յիրանելի Առաքեալն և ի սուրբն Յակոբ Մծբնայ, գանձք երկք և տապք գանազան և մեկնութիւն Երգոց երգոյն, յորս յամենեսեան երեխ այլ և այլ հատակ և կենսապարանք ունոյ Նարեկեան գրչին:

« Ի մերոյս Դրիգորի և այլ գրած վայելուչ ի մեկնութիւն յովհաննու Ովկ գային, զոր չինեն մեզ վստահելի առ ժամս ընդ ատին ածել ի սիպ միով ևնեթ ընտիր՝ այլ հնոյն օրինակաւ, յուսով ապահով՝ գլուսափայլն հայրենասէր վաստակոց ընդունել փոխարէնս ի հայրատէր մերազանց »:

Ր. Տիգ. Սրբոյ հոգի մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մատենագրութիւնք : Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1840 — ՌՄՁՔ:

Նախքանեաց տպագրին մէջ նշածնելին զատ՝ անկցած է նաև « Սրբոյ վարդապետի յոգնեբանեան մնուածոյ Գրիգորի հանճառութիւք Բան խրատու վանականի հատոյ և մեքուր վարուց առաքինութեան՝ ի խնգրոյ նորին հարազատաբար վարդանայ գիւանագրի »: Այս Քառեր համար ի սուրբս լինին կը նանեմարանն հրատարակողք. « Զոր բնաշնորհագոց տպագիրք յանուն Նարեկացւոյ մեկտգրեն զհատս զոյս՝ յորեցաք ընդ անեկրայ առ ի նմանէ մատենագրեալն, անխախտ պահել զվերնագիրս օրինակին մերոյ գրչոյ ի Թուին ՌՃՁ: Ի նորին առնեն և Աբրահամ գերմանացի հայագէտ՝ հատածս այլ և այլ ի Հառիչ տուի ածէ ի հայ քերականութեան խրատ... Այլ թէ անշուշտ նորին է մանել-

ւոյ ինչ մատենագրեալ ձեռաս, ՚ի նախնեաց որ ինչ ցարգ առ մեզ գտանին վէպք, չունիմք ասել հաւաստեաւս. և ՚ի վարս նորա ՚ի Յայսմաւուրս ՚ի մեհենիկ իմ մի ըստ միոջէ Թուխաց ասմնոյն գրուածիւք նորա, զառաջինիկս ձեռիգ էնիշատակի ինչ գնաս, Նմին իրի և առ մեզ Թուխցաս ոմանց Գրիգորի Ակնեաց ցուցս արարեալ զսա ... Կալցի զայս որպէս և ախորժէ ոք ։

Ներսիսիլուժ. « Նարեկ ազգիդ հարազատ և զգուշաւոր լուծմամբ նորոգ բացայայտեալ. ՚ի նպաստ բանասէր ազգասիրաց։ Ընդ նմին առանձին բացատրութիւն ՚ի հատուածս ինչ Գուանդրք խմբից նեղրոզի սրբուհւոյ Աստուածածնին։ Աշխատասիրութեամբ առաւ Հ. Գաբրիելի Ամատակալվարգապետի Ալեքսիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ յաշակերտութենէ առաւն մեծի Աբբային Մխիթարայ։ Տպագրեալ ... յամի տեառն 1801 ՚ի սեպտ. 10. և ՚ի մեր Թուին ՌՄՏ. ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս Ս. Ղազարու ։

« ... Անձնեցուն գրասիրաց ակնարկ կայ, — կ՚ըսէ հմուտ երկասիրողն ՚ի յառաջաբանին, — ընդարձակ մատեան զոր ՚ի մերում գտաւ երևելոյ Յակոբ պատրիարգէ Նալեան տպագրութեամբ ՚ի Կոստանդնուպոլիս յամին 1743. յորում բաց յազգաման բանիցն՝ և զհատս սրբոյ վարգապետին առնու ՚ի բացայայտութիւն ։ ... Սա ինքն ՚ի բանս իւր յիշատակէ լուծմանցն յանուն Սարգսի քաջաբան մեկնչի կաթուղիկոսացդ. այլ և յիւրում յառաջաբանին ասէ ՚ի լոյս, Թէ և Լամբրոնացւոյն և ապարեալ ինչ լուծմունս, Թէպէտև իւր առեալ չիք։ Այսպէսն բարեբաստիկ ոմանք լինիցին, եթէ երկոքին ջահըս բազմապատառ Սարգիս և Լամբրոնացի՝ զգեղեցիկ նշոյլս սըն արձակեալ ինեն ՚ի մեզ երկիր Նարեկայ ... Այլ զի մի՝ ՚ի համբաւոյ խնդրէ ըմբռնիցիմք անքննաբար, որպէս առ բազումս ՚ի գրոց առեալ եզև, յայտ առնեմք Թէ յիշատակեալ լուծմանցն ոչ Սարգսի է մեկնչին և ոչ Լամբրոնացւոյն։ Վասն զի գտաւ առ մեզ ամբողջ օրինակ այնց լուծմանց, գրեալ բոլորագիր ՚ի մեր Թուին իրը ՊՄՆ (յամի տեառն 1406). յորում բանքն են նոյն զորս Յակոբ պատրիարքն ՚ի մէջ առնու յիւրում մեկնութեանն յա-

նուն Սարգսի. և տակայն մեր սրինակ ի Հնդկաստան ոչ
ոչով նոր գրեաս գնեց. « Ընտիրս Լատերնացուցն.
և ոչ մի ինչ յայտարարեմն նշանակի ի կարգի
լուծմանցն կամ ի յիշատակարանին, թե Սարգսի
էին արարեալ... վասն որոյ եմ կարծիք յոյն յաժա-
րեալ են թե առաքելոյդ լուծմանցդ մի ի Կիլիկիա-
ւոյ էին ի չորեքտասաներորդ գարուն, որպէս
բաց յայլեայլ նշանաց՝ զոյն ևս նկատելի ի լուծ-
մանցն ոնդ. զի յատուկ ձայնակոծ բառս ուրեք
ի հին ոնդրէ գրոցն եմարգմանելոյ առ այնս ժամա-
նակը ընկալեալ է. Եւ ենթրևս այն լուծանողի՝ ա-
նուանակից գալով Սարգսի կամ քաղաքակից Լամ-
բրոնացոյն, համրաւն ընկալաւ և առաքեաց նոյն
լինել ընդ նոսա... կամ զի զերկուս ազգաս Հոգւոյն
սրբոյ, որ ի բանն Լ՚Գ. բացայայտելով Լամբրոնա-
ցւոյն ի պատարագի գիրսն, համրաւն ամենցոյց հըր-
չակել, թե զՆարեկին ազգիցն պարզարանաւ էին »:

Ի՚. Ցոլ. « Նարեկ ազգիդ հռոմոց գրաւշաւոր լուծմանցդ բացայայտեալ ճանգամ, և այժմ ևս-
կրորդ անգամ յանձնառաձով, աշխատութեամբ
նորին անուան Հ. Գաբրիէլի Ամենքեան ամե-
նայ վարգապետի. ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղա-
զարու, 1827 — ՈՒՀՀ »:

Նախընթաց ապագրութեանն մէջ գրուած և ասոր
մէջ ալ երկրորդուած յառաջաբանին վրայ կը յա-
նձնէ աշխատասիրողն. « Որ ինչ յայժմու երկրորդ
ապագրութեանս գիտելի: Զհին հանրական անգի-
կանութեան որ յաղագս նարեկեան ազգիդ մատե-
նի առեալ յառաջնում ապագրութեան, և որ այժ-
մըդ երկրորդելոյն առիս միչս կարեւորն լինելոյ ի
գիտել և յուշի ունել, կարճառաւ ինձ յաղագս եր-
կրորդ ապագրութեանս ասել ունիմք. ոչ ինչ այլ
փոփոխութեամբ արտրելոյ մեր յայտ, բայց զի վերոյիշ
խնամով ի գրչագիր օրինակին մեր հետաքննելոյդ
գտաբերութեանն, և զերեւելիսն նշանակելոյ ծա-
նուցեալ: Այլ առաւել ևս քան զդոյն. յաւելուածս
արարեալ ի լուծմանցն անդ՝ ուր ուրեք յառաջնում
հանգոյցս ևնի առնուլ երբ մեր անուութիւն. և
կամ զանց ևս արարեալ »:

Գ. Տպ. Վենետիկ, Սուրբ Ղազար, 1858.

Սրտով հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ երիցուոյ վասնաւանի Ճառից, յորում Պատմութիւն սրբոյ խաչին Ապարանից. Ներբողք ի սուրբ Խաչն տառուածընկալ, ի սուրբ Առաքածածնին, ի սուրբ Առաքեալսն և ի սուրբն Յակոբ հայրապետ Մծբնայ. հանգերձ Գանձիւք Հոգւոյն սրբոյ, և նկեղեցւոյ և խաչին: Ի հարցապուրձ ընտրութիւն սրինակացն, և ըստ սեզեացն առնել անվճռութիւնս, լրումն նախկին աշխատութեանն հատուցանել կամեցաւ Հ. Գաբրիէլ Ամենայն Ամուսակալ վարդապետ ի Մխիթարեան միաբանութենէ. Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1827 – ՌՄՀԶ.

« Զառ ի վազ ժամանակաց զդովելի փափաքումն բանասիրաց, – կ'ըսէ աշխատասիրողն, – յանձն առնուլ մեր ածել ի կատարումն, զհնոս Աղօթամատոյց մատենի սրբոյ վարդապետիս մերոյ Գրիգորի՝ ի շար արկանել կամեցաք և զնորուն ընդարձակ Ճառս ընծայեալս ի գովեստ սրբոյ Խաչին և սրբոյ հոյ Առաքածածնին, պլլովքն հանգերձ որ ի սուրբ Առաքեալս, և ի մեծն Յակոբ Մծբնայ հայրապետ, զոյգ ընդ գանձուցն սկզբնաւորաց ի տպից անուան նորա. Այս՝ երկրորդ մատն կարգեալ Թուխցի առ նախընծայ մատն Աղօթից. յորում թէ իբր աղօթաւոր հոգեւանգն պատուհասք զմեզ Գրիգոր ևրանելի, յերկրորդումն մեծարեալ ծանիցի սրդարև հաւատոյ Հարսաբարան՝ առաւել քան յառաջնումն խորհեսս. որով և բացայայտութեանց յաւէտ եւս կարօտեալ, և ի նոյն մեզ կանխագոյն եւս սրգնգք փութալի, եթէ առնեսն զհատատարիմ և զուղղագիր օրինակս Ճառիցն գիւրին եր ունել՝ յընտրութենէ վրիպանցն և եկամուտ յաւելուածոց: Ուղղագիր սեռիք օրինակս, որք յանգգոյշ և ի չգիտուն գրչաց չիցեն աղաւաղեալ յանկայութիւն և համ յեզծումն սատցուածոց: Եւս առաւել հատատարիմքն հայցելի. յորս ձեռն սորբի համ սորբաց չիցէ ի ներքս արկեալ գոպարար գիւրն ձեռագ մատց, իբր յորգնգիրս տալով զայն բնիկ մատենագրին »:

Հատաքուսմն աղօթականն յառնից սրպոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ. « Բանք աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նա-

բնիկ վանից վանականի և հոգևկիր հանապազ քա-
ղնալ ընթանալ՝ ի գրոց նորա, և՝ ի փոքր յայս ա-
ղաքանալոյց հանգիստ, կարգելով ըստ շարաթա-
ւուրց և ըստ պէսպէս պիտոյից հայցուածոց։ Ցը-
պնալ արգելուն Ճուղայեցի Մահանսի ակը Իգնա-
ւեսի Ջուղաւանց՝ ի փառս մեծին Աստուծոյ։
Յոգուս և՝ ի շահ ազգանակը եղբարց։ որք գրաց-
բաղուխ բանից նորա հաշակս հաշակեալ՝ փափա-
գին հանապազ առնուն ունել՝ ի ժամ ազօթից։ Յա-
մի փրկչին 1763 և՝ ի թուին Հայոց ՌՄԾՒ ... ՝ի Վե-
նետիկ, ՝ի տպարանի Ողլանեան Սահփանոսի ։

Ի. Տպ. ի Վենետիկ, յամի 1804. « Ազգասի-
րոյց պահանջագրգռեալ սրբոյն Դրիգորի Նարե-
կայ վանից վանականի և հոգևկիր հանապազ։ Յա-
նալ ընթրանաս՝ ի գրոց նորա, կարգեալ ըստ ա-
ւուրց համնեկի, և ըստ պէսպէս պիտոյից հայցուա-
ծոց։ Յաւելեալ յայսմ երկրորդ տպագրութեան և
զԴանձ ամենց ակբանականաց. զՄեղեգիա և զՏագս
՝ի նորին սրբոյ առացեալ։ Յամի տեառն 1804, ՝ի
թուականութեանս Հայոց ՌՄՄԴ։ Ի Վենետիկ, ՝ի
վանս սրբոյն Ղազարոս ։

Միխայէլեան տպարանութիւնք Նարեկի գրոց. Ա. Տպ.
ի Մարսիլիա, յամի 1673. որով երիցագոյն ժամա-
նակաւ քան զամենայն տպագրութիւնս Նարեկի
գրոց. « Երկար ազօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկա-
ցւոյ արտաքոյ. տպագրեցեալ ձեռնարկութեամբ
սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Մարգսի գօրավարի։ Ի
հայրապետութեան տեառն Յակոբոյ, և՝ ի թագա-
ւորութեան Պրիստոստապոկի և բարեպաշտի տէ-
րոյն Լուդովիկոսի, վերակացութեամբ և հոգա-
բարձութեամբ և ծախիւք Ոսկանոյ վարդապետի և
եպիսկոպոսի Երեւանեցւոյ. ՝ի Մարսիլիոյ. Թուին
Քրիստոսի, 1763, և ապրիլի 23 ։ Ոսկանոյ մա-
հուամբն՝ բնչպէս վերը տեսանք. (Ի. տպ.) անկա-
տար մնացած և այս տպագրութիւնն, ուր միայն եր-
կու թերթ հրատարակուած, որոնք և խիստ գժուա-
րագիւտ են։

Ի. Տպ. ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1790. գո-
գափարեալ՝ ի հինգերորդ տպագրութենէ. ուստի
և այն հակառակ, յաւելեալ միայն. « Եւ տպագրեալ

արգելամբք Շնորհք Միքայէլ Ալիքսի Միքիճանենց ... տպագրեցաւ ներ մայր գպրատան Հայոց յամի տեառն 1790. և ի մերսումն ՌՄԼՔ. յուլիսի ԺԵ. ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի. ի տպարանի Ցովհաննէսի և Պօղոսի ». Ներակնբա գպրատան մէջ հաստատուած տպարանին առաջին արգիւնքն էր, ինչպէս և նորափոր են գաղափարք և ձեւք տառից, մանրագիր, կանխաւ Շնորհք Ալիքսի ընծայեալ ի լոյս, ինչպէս կը ծանուցանէ յետին յիշատակարանն. « Իբրու նախընծայ և երեխայրի' ի նորատունկ բուրաստանէ գպրատանս, արգելամբք և գոյիւք իւրովք, պատկանաւոր գրիւք, փոքր քանակութեամբ, գեղեցիկ և նորակերտ գրովք ևս ասել ... միայն զբիննատուն և հինգ գլուխ զպզեթան ».

Գ. Տպ. Դարձեալ ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1807, նոյնպէս հինգերորդ տպագրութեան վրայ եղած, ի հակառուն պատիկ յաւելուած մը կրկնով. « Ցաւելեալ և ևս բիչ բիչ ի վերայ նոցունց' ի բանից արբոյն և յայլմէ. և հաճեմատեալ նախապէս արբատրեցեալ ընտիր ընտիր արիւնակաց. Տպագրեցեալ ... յարքայանիստ մեծի մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ յամի փրկութեան մերում 1807 և ՌՄԵՋ. ի տպարանի Ցովհաննէսեան Պօղոսի ».

Նաւնկ, մեծագիր և պատկերազարդ. Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց.

Նաւնկ, մեծագիր. Փարիզ, ի տպար. Ա. Քրամեան, 1860.

Փոքրատիպ տպագրութիւնք Նաւնկի գրոց.

Ա. Տպ. Ի Վենետիկ, յամի 1789. « Արբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ Գիրք աղօթից որ կոչի Նարեկ. տպագրեալ ըստ ընտրելագոյն արիւնակին տպելոյ ի Կոստանդնուպօլիս յամի տեառն 1774 ի մարտի 10 ... Ցամի տեառն 1789, ի հոկտեմբերի 1. և ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԸ. Ի Վենետիկ, ի վանս արբոյն Ղազարու, յանուն Աստուածածնի Պատրիարքին ».

Բ. Տպ. Դարձեալ ի Վենետիկ, յամի 1794. Թէպէտև առաջնոյն հակառակ և Թուականն կրկնով.

Գ. Տպ. Դարձեալ ի Վենետիկ, յամի 1807. « Արբոյ Հօրն ... Նարեկ. Տպագրեալ ըստ ընտրե-

լսպոյն արքեպիսկոպոս։ Յամի տեառն 1807. և ի թուա-
կանութեան Հայոց ՌՄՎԶ։ Ի Վենետիկ. ի վանա
սրբոյն Ղազարու. Հրամանաւ Մեծաւորին »։

Ներսիսի վարդապետի և պատկերազարդք։ Փարիզ.
յԱրտեան տպարանի, 1860։

Ներսիսի, ազգի ամենայնի սրբոյն հայոց մերոյ Գրի-
գորի Նարեկացւոյ։ Ընտրագիր, ի տպարանի սըբ-
րոյ Յակովբեանց, 1865։

Ներսիսի, խոշորատիպ։ Կ. Պոլիս. ի տպ. Յովհան-
նու Մխիհեանեան։

Ներսիսի, մէջակարգ։ Կ. Պոլիս. ի տպ. Յովհան-
նու Մխիհեանեան։

Սրբոյն Գրիգորի Նարեկայ վանից Վանականի՝ մա-
տեան ողբերգութեանց։ Վենետիկ. Ս. Ղազար.
1833. 1841. 1852։

*Նաւասարդեան (Նոգաբար) թէշ. Դիֆտերիա
(Նոզոկոմեա)։ Քիմքիչ. Կովկասեան գրաւճառ-
ռանոց։

Յիմտոյին. — Աշխատութիւն և հանիսիա։ Ընթեր-
ցանելի գրքեր մանուկներու համար։ Քիմքիչ. Կով-
կասեան գրաւճառանոց։

Նաւուղդուքիան. « Ուսումնականութիւն նա-
ւագրութեան յիրիս գիրս բաժանեալ։ Աշխատա-
սիրութեամբ տեառն Շ. Վարդան վարդապետի Օզա-
նեանց Տրապիզանցւոյ. ի միաբանութենէ Ամեն-
սրոյն տեառն Մխիթարայ Միոյ Աբբայի։ Տպա-
գրեալ ... յամի տեառն 1809. և ի մեր թուին ՌՄԸ։
Ի Վենետիկ. ի վանա սրբոյն Ղազարու »։

Նապոլէոն Գ (կայսր Դաղղիոյ)։ Պատմութիւն
Յուլիոսի Կեսարայ. թարգմանեալ Շ. Աբրահամ
վ. Ճարեան ի Մխիթարեանց։ Napoleoni III Cæs.
Aug. Gallorum invicto Christianorum in Oriento
protectori, Armenia grata. Հատոր Ա։ Վենետիկ.
ի տպ. Մխիթարեանց, 1867։

Նեկտարինէ կոյս նահատակ։ Աշխատասիրեալ
Հայրապետաւ Ամենն Ա. Յովհաննէս Պատրոս Հայ-

կարանութեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեանց, 1861։

Ներսէսի (սրբոյ և պատուական հօրն) խրատք։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի 1855 — ՌՅԴ։

Հրատարակողք կ'ակնարկեն ի յառաջաբանին. « ... ի ձեռս մատենագրութեանց սրբոյ հօրս որ կայ յունարէն, զոր և անբուռնս համարիմք զամենայն թարգմանեալ ի մեզ ի նախնեաց, հատակոտորքն ևեթ հասին առ մեզ. թէպէտ են և որ ի մերոց ածախ առ Յոյնս պակասին, և են այլք որ ի ինքեանց ոչ գտանին ոտագրին։ Եւ այսորիկ ամենայն ոչ միտխուռն ի միում մատենի գտան, այլ յերիս, զոր ևեթն և տան հատուածովք կամ գլխովք ասեմք ի լոյս, ամփոփեալ յօրինակացն գրելոց ի 225, ՊՂԸ, Ռ, ՌՀ, ՌՀԴ, և յայլ ևս հնագունից անյայտ թուականս։ Ապա առնեմք հնասիրացն զի ըստ օրինակի մատենին Հարանց վարուց՝ կրկին թարգմանութիւնք եղեալ են և Ներսէսի Հառիցս. զի կամ այլ և այլ բնագիրք կային ի ժամանակին ըստ կամս օրինակողացն հատեալք, և կամ թարգմանիչքն երկոքեան անգէտ էրեալ ի մի և նոյն երկասիրութիւն ձեռն արկեալ յօրմէ հարկաւ ի վեր երևեալ և այլայլութեանց։ Իսկ առաջինիս Հառիցս ոչ ամենեցուն կըրկնակի օրինակք թարգմանութեանն առ մեզ հասեալ, և ոչ՝ որոց հասինն՝ անթերի էին հնագունին օրինակք։ Որ հնագոյնն էր առ մեզ եթէ գրութեամբ և եթէ թարգմանութեամն ոճով, որ և առաւելքան զայլսն համառօտ յունական բնագրին, զոյն ընտրեալ կալաք մեզ բնագիր, և զերկրորդ թուեցեալն մեզ թարգմանութիւն ամփոփեցաք մանրագիր ի տողս ։

Ինեպոս (կուռնելիոսի) վարք գօրավարաց անուանեաց. զոր թարգմանեալ է Հ. Պետրոսեայ Ցուզանեանց. յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ։ Վիեննա, ի վանս Պաչտոպան Ս. Ղազարոսեանց, 1842։

*Ներսէս կամ կատարած աշխարհի. վիպասանու-

Թիւն հայկական։ Յ. Մ. Չիտըճեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Մխիթեանեան, 1861։

Նիւթաբանութիւն աստուածաբանական գիտութեանց. յորինուած ի գրոց բարբառ առնեանն Մատթէոսի, վերադիտեալ կամուրջիսոսի առնոյն Հայոց. և տպագրեալ ի տպարանի գործոցին Հայոց. ընդօրինակեալ ի գիրս ազգին Ցովհաննէսի Ստեփանեանց Յուլիանեանց ի Շուշի։

Նիւթաբանութիւն սուրբ գրոց ուսմանը. (Անկատ)։ Թարգմանութիւն, սրբագրութեամբ և յաւելուածովք։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցարութիւն Փափազեան, 1869։

Նիրսողեան. «Նիրսողեանք տացեալ այրն Աստուծոյ Ոհան Ոսկիբերան տպաւորութեան վարդապետն, ի վերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ։ Տպագրեցեալ ... ռԺշդ Թուին»։ Ճէջն 70 կոչ յիշատակարան թարգմանութեան Հառնի. «ի Թուականիս ԵՂ. Թարգմանեցաւ Հառս ի յաւնակադնէն ի մեր, ի ձեռն Աբրահամու Ղազարեկոսի»։ և այլն։ Ի վերջ գրոյն կոչ նոյն յիշատակարան տպագրողին, որ էր Գրիգոր գործ Մարգսանեցի. «Որ ի Թուին վերիչեան ռՁԼԴ. և ի մեր Թուականիս ռԺշդ ամիցն զայս Նիրսողեան գրգռեցաւ»։ Տնա Ստեփանոս։

«Նիրսողեան սրբոյ ամենայն Էջմիածնէ, յորմէ նամակ ի Նուիրակ Աբրահամ վարդապետէ Աստապատցւոյ, ի փառս նոյն Մարն Հառնոյ։ Տպագրութեամբ ի լոյս ածեալ ... յամի տեառն 1807 և ի մեր Թուին ռՄՎԶ. ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Ցովհաննիսեան Պալտոն»։ Յիշատակարանն կ'ըսէ. «... Յառաջս եհաս տպագրութիւն Նիրսողեանիս ... յիշեալիք ... զյորինուածոյ տրտ զնուիրակին Մայր թաղաղաքիս զաւկր Աբրահամ արքեպիսկոպոսն Աստապատցի. և զաիրացու Մեսրովբ և զաիրացու Գաղատա իմաստասէր վարժապետն, որք զբուն ձեռագիրս հնոյնսկին ընդունցեալ զտպեցմանն ընդհալան հրատարակեն»։

Ներբող յորհնեալ յիշատակ բարեպաշտին Գալոստեան պարոն Յարութիւնին՝ երեսուն և հինգ մեայ արգիւնաշատ վարժապետին ... ի Կալկաթա, ի 14 մարտի 1834, տպագրեալ ի Մարգասիրական Հեմարանին։

Ներբող որդւոցն Որոտման։ Տես եդ եսացի։

Ներբող սրբոց Հրեշտակապետաց և ամենայն երկնային զօրաց. « Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի, գովեստ բանի ներբողական՝ յազագս ամենի գերագունից Հոգեառնից Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի և ամենայն երկնային զօրութեանցն. զոր ասենն ընկերացեալ Գրիգոսեան քնդ. սինելբա համախմբեալք ուրախութեամբ »։ Ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս. յամի փրկագործ անօրէ. նութեան միրգասէր Փրկչին մերոյ 1808. ի փետր. ի տպար. Յովհաննիսեան Պօղոսի. Յէջք 74. « Գրեցաւ Հառս ներբողեան սրբոց Հրեշտակապետացն ի Ներսիսէ կլայեցւոյ յեղբօրէ Մեծին Գրիգորիսի կաթուղիկոսի՝ մանկանուն Վկայասիրի, ի Թուին Հայոց ՈԺԲ »։

Ներկայ Հայերէնին ապագայ վիճակը. ի պատասխանի Ղոլ կևոնքինի գրոց Սահակեան ե. Պոնապարտեան. « Զհոնս գնայ՝ գիրս ձեայ, գուցէ յիշուի օր մէ և Պոնապարտին ի մարգարէս »։ Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն Ազատեան, 1879։

Ներողութիւն կամ կրթութիւն բարւոք մեռանելոյ. « Կանոնք և ներողութիւն վասն նոցա որք գրին ի յընկերութիւն կամ ի ժողովս ընծառեան գութեան Հրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի խաչին տապնատակիցեալ, և ցաւագին մեր նորա սուրբ կուսին։ Որ և կոչի կրթութիւն բարւոք մեռանելոյ, և եղանէ յանկեզեցւոջ Հարց կարգին Քիստոսեանց։ Թարգմանեցեալ ի Հայ բարբառ, յամի տեառն 1748, օգոստոսի 7. ի վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պօղոսեան »։

Ներողութիւն Յոբելեան. « Յոբելեան սուրբ

տաբի Բազումեան հրաւիրելոյ ի հայրապետէն արտաքսանք Բենեդիկտոս Երկրատասաներորդէ. և ի խնդրոյ բարեկէս ուխտաւորացն ի քեզուն Հայոց եղեւ շարադրելոյ աշխատութեամբ Յովհաննու եպիսկոպոսին. և ապա ծանուցեալ և արտագրութեամբ եղեալ նորին Օշականու քահանայիւն ապագրելոյ ի լոյս ածելոյս. Il Giubileo dell' Anno Santo. ... Յամի տեառն ՌՀԺԸ. ի Հռոմ։

Հանդամանիք ուխտիդ գլուխ ևիկոլոյիս Հռոմիոյ վասն ընդունելոյ զամենասուրբ յոբելեանն տուրբ տարւոյն. հանդերձ ապրիլեանքն որք պարտին առնել առաքելոց տանն, և ի մէջ չորս եկեղեցեացն. ընդ որս առակի նման կենդանի ապրիլոյ առաքելոց եամն խորհուրդն։ Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ քառ նորոգ Ապոստոլական Մահտեսի Եզեկիելի Կոստանդնուպոլսեցւոյ. և ընդօրինակեալ ի նոյնոյ Քերմանոց ուխտաւորացն Հայոց ի Հռոմ եղելոց ի տեառն Հռոմ. 1775։

Ներսէս (Ա.)։ Տէր Լամբրոնացի։

Մեկնութիւն յոբ ընդ եղբարս։ — Տէր էր ընդ եղբարս։ — Մեկնութիւն Յայտնութեան։

Վիճաբանութիւն ընդ Յոյնս։ « Տեառն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ արքեպիսկոպոսին Տարսոնի Կիլիկեցւոյ։ Յորժամ հոգաբարձութեամբ ի կոստանդնուպոլիս՝ յեղ ժողովոյն Տարսոնի։ Տպագրեալ ի վաղերէնն և ի բարբառ յիշատակ խոհս Վաղերի արքի, գեղափրեմեմ և գեղեցկաձևիլ սիրոցս Յակովբիկ ազգին։ Եւ ձրի բաշխեալ սակնոյն Հրշխարաստանեայ բանասիրաց։ ի Թուին Հայոց 1206։ (Առաջաբանէն տպ.)։

« Վիճաբանութիւնք ի յաստուածայնութիւնէ Քրիստոսի ... Տեառն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ ... ի Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ։ Տպագրեալ ... Հրատարակեալ ծայրագոյն Եւրոպիոյ Ռուսաց երկրի ... առաջին Յովհաննէս Լազարեան Մխիթարեան ի Վենետիկ ազգիս։ Յամի տեառն 1788, ի մայիսի 1. ըստ ի Թուին Հայոց ՌՄԼԷ. ի Սանկտպետերբուրգ »։

Բ. Տպ. Կ. Պոլս, 1825։

Ներսէս Կլայեցի։ Տես Շնորհալի։

*Ներսէս ե կաթուղիկոսի (Աշտարակեցւոյ) կեն- սագրութիւն՝ հանգերձ կենդանագրութիւ գրեալ ի Յովհաննէ Տէր-Աբրահամեան։ Թէոդոսիա, ի տպ. Թումայեան ուսումնարանի տպչիս Հայոց, 1868։

*Ներսէս մեծն կամ Հայաստանի բարերարը, ազ- գերգութիւն ի լոյս ատեցեալ ծա. հնգինակ Գ. Սար- գիս Մերջա Վանանգեցի, անգամ Հաշտանից, Վաս- պուրականի և Աղթամատրոց ընկերութեանց։ Ներ- կայացեալ յառաջին նուագ ի 16 յունիսի 1861, ի Վասպուրական անգրանիկ թատրոնի Չմիւռնիոյ։ Ա. Տպ. Փարիզ, յԱբրամեան տպարանի, 1858։ Բ. Տպ. ի Սուրբ Երուսաղէմ, ի տպար. սրբոց Յակով բեանց, 1863։

*Ներշապուհ (Գաբրիէլ)։ Հին չափերն ու կշռո- ներըն նորերու, նորերն ալ հիներու վերածող ցու- ցակ։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Ներշնչութիւնք սրբոյն Ժամանակի. ի Յակոբ Կ. Աճեմեանէ Պրուսացւոյ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Ո. Փիւզէճեան, 1872։

*Ներքին կեանք Հայաստանի. ի ոուս լեզուէ որով գրած է եղեռնց կարապետ Յարութիւնեան՝ Թարգմանեալ Պերճ Պռոշեանց։ Ռուշք, 1864։

*Նիկոլ կամ Հայոց կրած տարաբաղդութիւնը Լեհաստանի մէջ։ Սանկտպետերբուրգ, 1864. Գրա- գարան Յ. Տէր Աբրահամեան ի Ռոստով (Դոնի վրայ). և Էնֆիաճեանց ի Թիֆլիզ։

*Նիկոլ եպիսկոպոս և պատմութիւն գաւձի հայ- կազանց Լեհաստանի ի կաթոլիկութիւն։ Գրեալ Գաբրիէլ արքեպիսկ. Ալվազեան։ Վաղարշապատ, ի տպ. սրբոյ կաթուղիկէ էջմիածնի, ՌՅԽԲ – 1817։

*Նիկոմիդիոյ վիճակին տեղեկագրութիւն. պա-

գիրքեմեմբ Նահանգաց Պոլսոյ վարդապետի։ Կ. Պոլիս, 1871։

Նկարագիր ազգային դաստիարակութեան. ազգային դաստիարակութեան քանի մը թերութիւններն չսիրելու համար գրուած։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1849։

Նկարագիր աղետից Երուսաղեմի, կամ Ուրուագիծ ազգիս և բնիկ կառավարութեան Յովհաննէս պատրիարգին Երուսաղեմի Հիւսնացւոյ։ ընդ նմին քանի մի խոսք ի վերայ վարչութեան ազգային կառավարչութեանս և հանուստ գիտողութիւնք ի վերայ բարեկարգութեան միաբանից սըբոյ տեղոյն Երուսաղեմի և այլ տեղոց և վանքիս ազգիս։ Ընդհանրապես և ակնառութիւն անձանց իւրգրանդ ի գիտոց ազգիս գրեալ Բագրատ Միհրդատեան Տէր Աստուածատրեան Միհրդատեանց։ Ընդդէմ ի 1820 ամէ մինչև ցվերջ նոյեմբերի 1860 ամի Փրկչին։ Կառավարութեանդ գործ հնգամեայ։ Կառավարչութիւն, տպագրութիւն Յ. Մխիթարեան, 1860։

Նկարագիր առաքինի եւ զգօն անձին։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1834։

Նկարագիր գաղթականութեանն Հայոց ի Պարսկաստանէ ի Ռուսաստան, 1832. ի Մոսկով. ՌՄՁԱ. ի տպագրատան Հայկական Ձեմարանի առաջի Ղազարեանց։

Նկարագիր երևելի արանց. Աշխարհին կարգով հանուստ պատմութիւն նշանաւոր և անուանի անձանց, ազգիս համար. աշխատասիրութիւն Հ. Միքայէլ վարդապետի Բժիշկեան Տրապիզընցւոյ ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1850։

Նկարագիր հանուստ Հռովմէական եկեղեցւոյ։ Շարադրեալ Ս. Վ. Հ. ։ կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեանց, 1864։

*Նկարագիր համառօտ Պապական դրօշ Թեան։ Տարագրեաց Դրիգոր Աշտենան. կ. Պոլիս, տպագր. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1870։

*Նկարագիր Մէճմուայի եւ իր ոգւոյն։ կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթեանեան, 1867։

*Նկարագիր ուսմանց, որ ե քնուԹիւն, պատմուԹիւն, հարկ և օգուտ իւրաքանչիւր մասանց գրագիտուԹեան. ի Հ. Մատաթիոյ Գարագաշ. ի Մխիթ. ուխտէն Վիէննա. ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1845։

*ՆկարագրուԹիւն Պարսկաստանի երեւելի շինուածոց։ Յօրինեաց Հ. Վրթանէս Վ. Եփուքճեան յԱնտոնեան միաբանուԹենէ։ կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթեանեան, 1854։

*ՆմանուԹիւն Ս. կուսին Մարիամու. Թարգմանեց Հ. Սամուէլ Վ. Գաթըրճեան ի Մխիթ. ուխտէ, հանգերձ ջանացան ազգիս յաւելուածներով։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի. 1854։

*ՆմանուԹիւն սրբոյն Ալոգիոսի, պաշտպանին մանկանց. (Հ. Ղեւոնդ Վ. Մ. Ալիշան)։ Վենետիկ, ի տպ. Ղազար, 1853։

*Նշմարք Հայկականք. ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Մ. Ալիշան, երկք պրակք պատկերազարդք։ ի Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872։

*Li'Arménie pittoresque. Venise, S. Lazare, 1873.

Picturesque Armenia, Venice, 1874.

*Նոդր-Տամ-Փարիզի (Nôtre-Dame de Paris). վիպասանուԹիւն Վիկտոր Հիւկոյ գաղղիացւոյ։ Բնագրէն Թարգմանեց Պ. Մ. Նուպարեան, երկք հատոր։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէաէեան եղբարց, 1871։

Նորագոյն ճաղիկ. « Նորագոյն ճաղիկ ջօրու-

Թեանց: Flos virtutum. *Թարգմանեցեալ ՚ի Յով-*
հաննիսէ վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ ՚ի
գաւառաբարբառ հայկազունեաց: Յամի Տեառն նե-
ղութեան մեռան 1671. ընդհանատանեալ տպագրու-
ւեաւ ամենայն փնտրուածովբ, ՚ի Հռոմ. ՚ի տպա-
ցոգչին Աստուծոյ: Romæ, typis Sacr. Congreg.
de Prop. fide, MDCLXXV. Superiorum permissu».

Ա՛յլ տպագր. ՚ի Վենետիկ. 1685. «Ներածին ...
Կոստանդնուպոլսեցւոյ ՚ի գաւառաբարբառ հայկազու-
նեաց: Եւ տպագրեցեալ ՚ի Վենետիկ քաղաքի
յամի Տեառն մեռան ՌՃՀԵ. և ըստ Հա-
յոց ՌՃԼԴ ... արդեամբք և ծախիք Յովհաննու Ան-
ղելացւոյ որդւոյ Մարտիրոսի ՚ի վայելուչն և ՚ի հըր-
հատուն հայկազունեաց բարեխրատց: In Venetia,
MDCLXXXV. Appresso Michiel'Angelo Barboni».

Երրորդ տպ. ՚ի Կոստանդնուպոլիս. յամի 1724:
Մեր մեռած արիւնակն անկատար ըլլալով. յունկն
Հակառ. բայց յիշատակարանին խոսքերէն կ՚իմա-
ցուի թէ տպագրիչ Մարգոս որդին Մարտիրոս զը-
պիրը հրատարակած է զայն ՚ի թուին Հայոց ՌՃՀԴ:

Ներածին ուղղութիւն. «Ներածին ուղ-
ղութեան Քրիստոսկոյին հաւատոյ և ճշտու-
թեան, սակս այլ ոմանց զեղծեցից ՚ի ներքս և ՚ի արտաքս
Հաւատոյ, ուր հոչակին ուխտք և ժողովրդութիւնք:
Հանդերձ մեկնութեամբք մասանց որոց որ ՚ի նո-
սա գոն: Ա՛յլ և զոգազատին շաւոգնոգեան հոգեաց
քաւարանին. և զեռաւորին որկրեանն տարագին սըր-
բոյ և Հոգւոյն Աստուծոյ, գանալ նզև հոգաբարձու-
թեամբ, և եգաս ՚ի վերջին գրոցդ, սակս ոգոյ մե-
ծագունի կենդանեաց և մեռելոց: Եւ ՚ի լրումն ի-
մաստիկանի ժամանցելոյ, և շարադրելոյ ՚ի հայ-
կական բարբառն, աշխատութեամբ Թոմասեցւոյ
մեռան Ջանուս վարդապետին և եպիսկոպոսին: Ի
գաւառ Աստուծոյ և ՚ի պատիս սրբոյ Հաւատա-
ծոցն, և հանգչելոյ սրբոց. առնի ջերմեռանգու-
թեան ուխտաւորացն մերոցելոյց, և փրկութեանն
յաւիտենական»: Հռոմ. 1725 – ՌՃԼ»:

Ներածին գրոցդ, *Թարգմանեալ ՚ի Ռուսաց*

լեզուէ ի հայ բարբառ յԱբրահամ սարկաւագէ Աստուածատրեան վարժապետութեաց. ի միաբանութենէ մեծի ամենայն կաթուղիկէ եկեղեցւոյ արդյ էջմիածնի. յոգուստ ե ի զբօսանս ուսումնասիրաց մանկանց գպրոցաց հայկազնեանս տահճ. Ամստրդամ, 1820։

Նորայր Բիւզանդացի. Բառագիրք ի գաղղիերէն լեզուէ ի հայերէն. յօրինեաց Նորայր Բիւզանդացի։ Կոստանդնուպոլիս Ա. Յ. Պօյաճեան, 1882։ Dictionnaire Français-Arménien, par Néandre de Byzance (Norayr). Constantinople, imprimerie A. H. Boyajian, 1882.

Նոր եւ դիւրագոյն խրատ։ Տես Խրատ խոստովանութեան։

Նորահիւս էֆիմերտէ։ Մոսկով, 1831։

Նոր ընթացք գրաբառ լեզուի ուսման. փիլոսոփայութեան երկրորդ մասը. երկաթերից Եղիազար Մուրատեան. Կ. Պոլիս, 1868։

Նոր կտակարան.

Առաջին Տպ. ՅԱմստերդամ, յամի 1668. «Նոր կտակարան արդյ աւետարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Յ'Ամմէէլատամուս. ի Թուին Փըրկչին 1668, փետրվարի 10. իսկ ըստ Հայոց ՌԺԾԷ. Տրէի ՃԸ»։ Յիշատակարանն կ'ըսէ. «Աւարտեցաւ Նոր կտակարանս ... երկաթիրուէնամբ նուաստ Ոսկանէ եպիսկոպոսի ... ի տպարանի աշակերտին իմոյ Կարապետի բանի ապաստաւորի ... բայց խմովք գրովք. իսկ արդեամբք երկուցունցս ... ի Թուոյ Փրկչին 1668 ... յ'Ամմէէլատամուս քաղաքաւ. ի Թուոյ Հայոց ՌԺԾԷ ... բուն նախագաղափար լինալ է իմով ձեռամբ գծելոյ Նոր կտակարան ըզկնի Հնոյն Թագաւորի աստուածաշունչ արբագրութեանն գաղափար ...»։

Բ. Տպ. ՅԱմստերդամ, յամի 1698. «Աստուածաշունչ Նոր կտակարան ապագրեցեալ վայելչագիր

և զնզնցկապիր յոբինուածովք։ Հաւանութեամբ. ապիւք և ծախիւք Թադէոս եռամեծ վարդապետին. և վանից Դոպհնեաց սրբոյ Խաչին մագրատիչ նախկապան ... Յամի տեառն 1698. յ'Ամագիւրտաման։ Քիչատակարանին մէջ Դոպհնեաց նախկապան Թովմաս կը ծանուցանէ իւր փափաքը և ապագրել զայս աւետարանս. « Չոր վազ ուրեմն ծախ ապագրելցնալ գայր 'ի միտ և յերջանկագոյն վարգապետին Ասիանոյ Երեմիայեայ ... Ուստի և ես յոգնած վիրաք լքեալս ձեռն արկի երկրորդումն ապագրել բազում վշտաք »։ — Աւետարանին մէջ գրուած է նոր Նախատ և նոր թղթատարաք. « Թուրքք առեալ։ Թուղթք երանելոյն Պապոն առաքելոյ։ Թուղթք կաթուղիկեայ։ Տեսիլք Յովհաննու »։ Այս երիտասարդ մասը 1700ին ապագրուած է, ինչպէս յայտնի է յիշատակարանէն։

Գ. Տպ. Ի Վենետիկ, 1710, Ոսկանեան ապագրութեամբ Հանճարոյն Ոսկանի մէջ այս տարբերութեամբ. « Նոր ... Տպեցեալ եղև յամի Տեառն 1710 ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպար. Ոսկանեան Պատիւոյ »։ Նախատան ծանօթութեան մէջ ալ կը յաւելու. « ... արժանացեալ եղև 'ի Ոսկանոյ արհեստիս տպագրել կանոնարանին բուռ առ բուռ կամ առ կամ »։ Աւետարանին վերջն ալ նոր Նշանակ դնել հետագայ խորագրով. « Նոր կանոնական պարունակ զգործ առաքելոյ և զթուղթս Պօղոսի և զեաեմուգիկեայ և զՅայտնութիւն Յովհաննու »։

Գ. Տպ. Ի Վենետիկ, 1720, մանգրեալ ըստ արհեստին Ոսկանոյ. « Նոր ... Բրիտանիա ». Հանգերձ յաւելուածովս. « Տպեցեալ եղև յամի Տեառն 1720 ... արգելմամբ և գոյնք պատուն Մարգսի, որգսոյ անբաժան Թէոդորի Կառավարապետիցս. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոն Պատէլի. Հրամանաւ Մեծաւորաց և Փոխվիճակով գերապատուելոյն Տէր Գրիգորի Տէրտէրեան »։ Քիչատակարանին մէջ կ'ըսէ ապագրողն Մխիթար արբահայր. « ... Աւարտեցաւ Նոր կանոնարանս, ըստ գաղափարի նորոյ կանոնադրին Ոսկանոյ վարգապետի. 'ի Թուոյ Բրիտանիա. 1720 ... »։

Ե. Տպ. ի Վենետիկ, 1740, գաղափարեալ յոբինակէ Ոսկանայ վարդապետի, և տպագրեալ ՚ի տպ. Ամառնի Պօռթալի։

Զ. Տպ. ի Վենետիկ, 1752. «Նոր ... Քրիստոս. տպագրեալ ըստ ուղղագոյն հին օրինակաց ձեռագրաց։ Ճաշի տեառն 1752 ...՚ի տպարանի Ողջանանան Սահակեանոսի»։

Է. Տպ. ի Վենետիկ, 1766, համառօտագոյն Ոսկանեան օրինակին, ինչպէս կ՚ակնարկէ համառօտ յիշատակարանն. ՚ի տպ. Ամառնի Պօռթալի։

Ը. Տպ. ի Վենետիկ, 1776. «Նոր ... Քրիստոս. Տպագրեալ արգելանօք և ծախիւք բարեպաշտան Եահբիմանեանց Բաբաջամեան պարոն Յովհաննէսի և պարոն Զաքարիայ. յամի տեառն 1776 ...՚ի տպար. Պետերբուրգայ Թէոդոսեանց»։

Թ. Տպ. ի Վենետիկ, 1789. «Նոր ... Քրիստոս. Տպագրեալ յամի տեառն 1789 ...՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, յառաջ Ա. Պօռթալի»։

Նոր կտակարան «Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ըստ Հարազատ և անկեղծ գաղափարի հայկական նախնեաց Թարգմանութեան. Հանգերձ առընթեր թեամբ հատուածոցիմանկատից բացայայտութեան. ըստ մատենագրոյ ըստ Հնոցդ յերեւելոյ ՚ի մեր հատարտից անխտան բարբառ. ՚ի շահ օգտի հոգեսիրաց, և ՚ի հրատհանգ համրակաց։ Աշխատասիրութեամբ ձեռն տեառն Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ. ՚ի լոյս ընծայեալ ՚ի փառս Աստուծոյ. 1825 – ՌՄԻԴ. ՚ի մայրաքաղաքն Փարիզ. ՚ի գործատունն Տոնոէի Տիւբրէ»։

Նոր կտակարանը (Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի). «գրատառէն՝ հատատարեալ թեամբ հինգհարիւր ամաց հայերէն ձեռագրաց գտեալ, ըստ խնդրոյ հոգեսէր հատատացելոց։ Աշխատասիրութեամբ տեառն Յովհաննէս վարդապետի Զօհրապեան-Կոստանդնուպօլսեցւոյ։ Երկրորդ տպագրութիւն, դրատարէն զատ. 1828, ՌՄԻԸ. ի Փարիզ, ՚ի տպ. Տոնոէի Տիւբրէ»։

Նոր կտակարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մասն, որ կը պարունակէ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու և Յովհաննու աւետարանները։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գասպարի Կրիգիկեան, 1841։

Նոր կտակարան աշխարհաբար։ Զմիւռնիա, ի տպ. Պուրնիեզ Կրիքիլեի. 1842։

Նոր կտակարան, երկու հատոր, գրաբար։ Զմիւռնիա, ի տպ. Պուրնիեզ Կրիքիլեի. 1842։

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, աշխարհաբար։ Զմիւռնիա, ի տպար. Պուրնիեզ Կրիքիլեի. 1849։

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, գրաբար։ Կալկաթա, ի տպար. Մարգասերական Ճեմարանի, 1844։

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, Աբգարեան լեզուաւ 1834 Մոզքուա տպաւածին համաձայն։ Երկրորդ տպագրութիւն ի Կոստանդնուպոլիս, 1850։

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, գրաբար և Աբգարեան լեզուաւ, 1834 Մոզքուա տպաւածին համաձայն։ Երկրորդ տպագրութիւն ի Կոստանդնուպոլիս, 1850։

(Կը թուգուի յիշատակել թագմութիւնները որ գործուա սկիզբէն եղած են ի Վենետիկ, ի Վիէննա, ի Պոլիս, և այլն)։

*Նոր կտակարանի պատմութիւն ի Մխիթարեան վարդապետաց Մուրատեան, յատաքլեան ուխտէ արդոյ Յակովբեանց. Երուսաղէմ, ի տպ. արդոյ Յակովբեանց, 1872։

*Նոր կեանք։ Դրեց Ե. Տիմոթէոսեան, նախկին աշակերտ Նուպար-Թաղիադեան վարժարանին։ Կ. Պոլիս. Տպագրութիւն Ե. Տնեանեան, 1875։

*Նորն Աստուած, Պոլսեցւոյն Գանձատան. ժողովքը գեղեցիկ պատմութիւն մը, իտալերենէ թարգմանուած։ Կ. Պոլիս. Աբգարեան տպարան, 1877։

*Նոր ճրագը ի Գումգապու, և նոր գիւտ անհոգի լըլլալու։ Կ. Պոլիս, 1875։

Նոր ճրագը պատկերի առնետասիրը կուսին Մխիթարեան Աստուածածնի, որ կոչ ի մեծ քաղաքն

Հռովմ, յեկեղեցին ամենայն սրբոց՝ կոչեցեալ Փանթեոն կամ տէլլա Ռոտոնտա։ Վիէննա, Պաշտպան տուրք Աստուածածնին վանքը, 1818։

Նոր ճաշակ դպրութեան։ Տես Ճաշակ դպրութեան։

*Նոր տարի եւ մնաւորական սնունդ տղոց։ շարադրեց Գ. Բոբսեղ Յարիւսեպ Ալամդարեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

Նոր տեսարակ. «Նոր տեսրակ որ կոչի Յորդորակ. շարադրեցեալ սակս սիրելոյ երիտասարդացն, եւ մանկանցն հայկազանց՝ ի վերհրոտակալ եւ՝ ի հեղգացեալ թմրութենէ քնոյ ծուլութեան։ Եւ խանգազատական տարփանաց սպաթրեցեալ ջանիւք եւ ծախիւք Յակոբայ Շամիրեան կոչեցելոյ. աշխատութեամբ Մովսէսի Բագրատեան հրատարակչին իւրոյն՝ ի յօգուտ Թարմահատակ եւ նորափթիթ մանկանցն Հայոց ...Յամի մարդեզութեան թուին 1772. եւ՝ ի Թուին Հայոց 1221. ՝ի Վենետիկ. ՝ի քաղաքն Մադրաս. ՝ի տպարանի նոյնոյ Յակոբայ Շամիրեան կոչեցելոյ »։

Նոր տեսրակ այբուբենական, «վայելուչ կարգաւ գաստուրեալ եւ պէսպէս իրօք Խոխայութեամբ, ՝ի յոտուտէ մանկանց մերոցն Հայոց։ Ջորիւք երեսուն եւ հոմանիշովք հայրենասիրութեան սրբոյ սիրոյն էջմիածնի, առաւել եւս երիտ Հայոց կամու պիսոի. արդեամբ եւ ծախիւք Զաքարիայ Աւետեանի. ՝ի տպար. Աւետ Զքնեցւոյ Աւետեանի, յամի տեառն 1811. ՝ի Կալկաթայ »։

Յառաջաբանին մէջ կը յիշուցանէ հրատարակողը. «Ի վայելուչ ժամանակաց մեր իմոյ ուսանել՝ եւ՝ ի սոյն գեղեցիկ. Թէ այրեաք կարեմ հասատակել զապարանն Հայոց, խոհոյն հանապազ՝ ի սրտի իմում վասն զի երկար աշխատանաք աշխատեցեալ լինեիր մեռս իմ, եւ ոչ ուսանէի զայլ իմն ձար. եթէ ոչ ժրաջան աշխատասիրութենն ... վասն որոյ արժան գտաւ կարգաւորեամբ փափակեալ սիրոս եւ տե-

ասնել զայս զսպարանս զայս. որոց ձեռն ոչինչ ոչ-
նչել զայրուքինական. Հատ կիսոց այլ զանազան
գրեանս ու. ի լուսաւորութիւն և պայծառութիւն
նաև լրջմտութիւն ազգին իմոյ որ ընթեռնելով զա-
յուժեալ լինի մտոց նոցա ... վասն որոյ և առար-
գրոցս սէր և ջան եդեալ ապարանիս, սկսեցի նախ
ասել զայս առարկս. վասն զի ի փոքունց յառա-
ջագոյն բազում և մեծ ասեմ ի սեռական զայլս
գրեանս լուսաւորս, առ. ի յոգնութիւն ազգիս
ասել. եթէ յաջողէ սէր, և կատարէ զիմաստս
սրտի իմոյ »։

Նոր քնար Հայաստանի. « ի լոյս ընծայեցաւ
Ոսկան Տէր Գէորգեան Յովհաննէսեան Երեանեցի։

— Ա. Չանազան երգք հանդուցեալ Ագաթայ Ե.
րեանեցւոյ' Ազգաբ մեկնաւանելոյ. 1855։

— Բ. Չանազան երգք Յովհաննէսի կաթողիկոսեան
Աչքդ Եիրւն մեկնաւանելոյ. 1856։

— գ. Չանազան երգք Յովհաննէսի Վահրամա-
նեան' Ընթանի մեկնաւանելոյ. 1856։

— դ. Չանազան երգք Պետրոսի Տէր Գասպարեան
Մատաթեան Եամախեցւոյ' Սկյաք մեկնաւանելոյ.
1859։

— ե. Երիտասրութեանդ ազգային երգեաց. 1858։

— Զ. Երիտասրութեանդ ազգային երգեաց. 1858։
Մոսկուա. ի տպ. Ղազ. Ձեմարանին։

Նոր Օրէանի բամբակի միակութիւն?

Նուագարան կուսին Մարիամու. « Նուագա-
րան երանուհւոյ կուսին Մարիամու, և արդոյ Քրիս-
տոսի Պահապանի. թարգմանեցեալ ի Յովհաննէսէ
վարդապետէ Կաստանդինուպոլսեցւոյ ի հայկական
բարբառ. ի պատուական ձեռագրոց ի Ե-
ռապրեցեալ ի տպարանին որոյ Էջմիածնի և արբ-
րոյն Սարգսի գրաւաճառին. ի Մարսիլիա. յամի Տեր-
մարմնաւորեան Տեառն 1676, յունիսի 15 »։

Նուագարան. « Գրքոյկ որ կոչի Նուագարան.
զոր ինդրոյ յԱկնոյ գիւղէն Ջէթացոյ հանգու-

ցնոալ մահտնոի փիլիպպոսի որդի մահտնոի Մինաս ամծահամբաս Ամիրային ... ի կոստանդնուպոլիս տպնալ ... Աբատհանգնալ ի կնաբարայի Գալատացոլնան Դրիգոր գպրի, Ճամի ներմանիութնան Տնառն 1794 ... ի մայր Դպրատան »։

Նուագարան օրհնութեանց. « Նուագարան օրհնութեանց, յորում ամենին ասաց օրհնութիւնք տաղմոսարանին մերոյ, եւ և որք ինն արտաքոյ նորա ի տուրբ գիրս։ Հաճախատուութեամբ բնագրի երբայեցոց և Թարգմանութեան ղանազան ազգաց. և յարմարագրութեամբ բանից ասաց օրհնութեանցն շարականի։ Ծաբինալ ի Հ. Մկրտչէ վարդապետէ Զամչեանց ի լրումն ամենութեան տպագրացս։ Տպագրեալ ... յամի Տնառն 1801 ... ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարոս »։

Նուագք ի քառանկհինգաձայ ժամանակի որք. եպիսկոպոսութեան և տաջմամբ գարժի ի Հռովմայ Տնառն Արիստակնի Վ. Աջաբնան սրբազնպիսկոպոսի կնսարիայ և ընդհանրական սրբոյն Մխիթ. ոնխաին Վիննայ։ Վիննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ա. ստուածածնի, 1852։

Նուագք ի վերատան լնզուս ի յարևլինի քահանայութնան Տնառն Արիստակնայ Վ. Աջաբնան սրբազնպիսկոպոսի կնսարիայ և ընդհանրական սրբոյն Մխիթ. ոնխաին Վիննայ։ Վիննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1854։

Նուագք Հ. Գնոնգնայ Մ. Աղիշան Մխիթարնան վարդապետի։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858։

Ա. Մանկունի։ — Բ. Մաղրունի։ — Գ. Հայրունի։ — Դ. Տիարունի։ — Ե. Տէրունի։

Նուէր ի տեսակցութնան տնուան վնամ. Աստուծոյ Գնր. Հատուն եպիսկոպոսապետի Նախագահի կոստանդնուպոլսոյ։ Հռովմ, ի գործատանի Աստուծնան ոնխաին, 1850։

Նուէր տղայոց։ Տէս Ցոյցք Աստուծոյ։

*Նուէր կաղանդի. Բարեպաշտ Մարիամը։ Թարգմանեց Եզնիկ Վ. Ազատանէ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ս. Գ. Քիւրքճեան, 1869։

*Նուէր կաղանդի. Թէոդոսիա, ի տպ. Խալիպեան ուսումնատրանի տպչին Հայոց, 1861։

*Նուէր կաղանդի. Պետիկին պատմութիւնը։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Նոյեան տպատնոյ 1852։ Բ. Տպ. ի տպ. Ս. Գ. Քիւրքճեան, 1865։

Նուէր հոգեւոր, բարոյականք ի սուրբ գրոց, ի պէս տղոց. Լրկատիրակ Սամուէլ Պետրոսեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ազատեան, 1866։

*Նուէր մանկանց. տղոյն ընթերցասրութեան նոր տարւոյ և տնտեսութեան։ Ընթերց Ս. Մկրտչեան։ Կ. Պոլիս, ի տպագ. Ս. Գ. Քիւրքճեան, 1863։ Բ. Տպ. 1865։

Նուէր սիրոյ առ ամենատուր կոյսն Մարիամ Աստուածածին։ ի Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1854։

Նուէր սիրոյ առ Պ. Աղէքսանդր Խափայէլ Վարդանեան ընծայեալ ի մուտս նորոյ տարւոյ։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843։

Նուէր սիրոյ Պ. Աղէքսանդրի Խափայէլի Վարդանեան ի նշանակ աւրհնութեան տղոյսդր պատրաստանն ի 21 Նոյեմբերի ի վանս Մխիթարեանց ի Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1840։

Նուսա Պոմպիլիոս. բարոյական բանաստեղծութիւն յորինեալ ի նեղշուն Ձաբրիանոյ պաղիտացւոյ. և թարգմանեալ ի պաղիտական բնագրէ ի մերս, աշխատասիրութեամբ աւրացեալ բանաստեղծ. ի գուսան հանճարեալ և ի գրատուն բարձեալ տպատանեկին պա-

րոն Աբրահամեան՝ որդւոյ պարոն Յարութիւնի Սահակեան Զուզայեցւոյ, արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտաց ազգս Վարդանիին Գաստարեան, յորդւոյ և գիտոյիրի անուան նորուն Աբրահամեան։ Ի Մատրաս, ի տպարանի պարոնաց Յակոբայ և Յովսեփայ Նազար Շահրիմանց, 1812։

Ընտիր Պոնտիխիոս, երիցորդ տէրայ Հռովմայ. վիպասանեալ ի Ճշդրիտն գազիացւոյ կաճառոց և Հնոմարանաց բազմաց. Թարգմանեաց արհիապատիւ ուէր Եգուարդ վարդապետ Հիւրմիզեան տէրեկեպիսկոպոս Եփրակեայ, ի Մխիթարեան ուխտէն։ Ի Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1853, 1860։

Նպաստամատոյց վաշխայոյզ վաճառականաց։ Յորում պարունակին չորս անուակ վաշխահնուիրեան խորանք։ Յօրինեալ և յաւատածեալ երիցս երբեմնամբ պարոն Մատթէոս Գրիգոր Մուրէյեմանեանէ. և ի նոյնոյ տէրտամբ վերադրեալ ի Կոստանդ Թագէոս Հաչատրեանցէ. ի կամուրջիկոսութեան ամենայն Հայոց ի լուսանկար տուրք էջմիածնի Առաքելաշաւիղ Սանահնեցի երիցայրազուկ Աբգարեանց իշխանաձիներայ Տէտան Յովսեփայ Յ. տրքեպիսկոպոսի և հիմնադրի նոր նախիջեւանու և Գրիգորուպոլսոյ քաղաքացն Հայոց։ Յամի տեառն Փրկչին մերոյ 1801, յունվարի 1. և ի թուին Հայոց 1250, ի մայրաքաղաքս Մոգրաս։

*Եազըը (Ֆիլարէթ)։ Մարգ. իրեն գործերու ցուցակները. Թարգմանեաց Գէորգ Պուռալի։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870։

Եանծոպրիան։ Տես Ադալա։

*Եահագիզեանց (Մհեռա)։ Հայոպատկոխոս ձայն։ ա Հրատարակեալ ձայնի բովանդակութիւնն է։ — 1. Նոզարեանցի գործունէութեան հանգիսը՝ ժամանակակից խնդիրներու հետ միասին։ — 2. Նազարեանցի վերջին օրերը և վերջին ժամերը։ — 3. Հատուածս տեսութիւն մարգկային լեզուի և պատմու-

հետո։ — 4. Մեր առաքելական քարոզութիւն։ Ընդհանուր տրտմոյ վանականաց Ն. Գ. Ամրգանեանցի ծանր կորստեան։ Մոսկուա, ի տպար. Հայկական Ճեմարանի Տետրոց Լուսաբանաց, 1880։ ։ Տես Լեւոնեան Վիշտեր։

Եսիատէտ։ ։ Թրգուհի Եսհատէտ, ունի յինքեան բանս ինչ հատուածեալ ատեն և անատ, յազգս ազգի որոց միաս անուն և լեզու։ Տալեցեալ կարգադրեամբ Աստուծոյ յառաջ քան զայս, ի հայրապետութեան սրբոյն Լիմոնեայ անուն Անտիոքացոյ սրբազան կոմսուհիկոսին ամենայն Հայոց. ի պատրիարգութեան սրբոյ Եղուարդեայ անուն Թրիգորի ընդհանրապետ. ի հըրամանատարութեան մեծապատուելին Կոստանդնուպոլսոյ. հրամանաւ նորին աստիճանի անուն Ցովհաննէսի աստուածպատն վարգապետի։ Իսկ այժմ նորոգեալ ապեցեալ ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... ծառայ ծառայից անուն Պօղոսատր ընդին գրիչ նէ, ասելան, Կոստանդնուպոլսեցի ։ 1750 – ՌՀՂՔ։

*Եսիէն, վիպասանութիւն ազգային Պերճ Պրոշեանցի։ Տփխիս, ի տպար. Մարմրուանեան և ընկ. 1881։

*Եսիէնեան ի Սիպիր, վիպասանութիւն ազգային, երկասիրութեամբ Ս. Տէր – Ասրգսեանց։ Կ. Պոլիս, Արտեան տպարան, 1876։

Եսիոկիր կամ Եսիոնեան Ցակոբ։ Տես Նոր տեսութիւն։ Ոչ ոգայի փառաց։

*Եսիրուդաղեանց. Մատուր Քիշիքեան ինքնակրթութիւն։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեան Գրիգորեանց։

Եսիոնազարեան (Կարապետ Վ.)։ Տես Ասողնիկ։ Դաշանց Ցուղայ։

Երկրագունտ։
Ծրագիր պատմութեան Հայոց։
Վեռոնդ պատմիչ։
Մովսէս Կաղանկայտուացի։
Սմբատ պատմիչ։
Ստեփաննոս Օրբէլեան։
Վահրամ։

*Տաճառազարեանց (Կ. Կ. Մ.)։ Զրույցք կնոջաց պրնապիկչոյիը. Վաթարթոյի բարբառով և նոյն կնանքէց։ Հնդնակութիւն Կ. Կ. Մ. Տաճառազարեանցի։ Հրատարակութիւն Տիգրան Նազարեանի. Եռւյ, 1882։

*Տահվէրդեան. Նկատողական ուսումն։ Քիչիչ. կենդանական գրավաճառանոց։

*Տանշեանց (Պետրոս). Քրիստոնէական ուսումն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1866։
— Ուսումն պարտուց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1870։

*Տանիէլեօլի Մանկտնդ. գազգիաբնէ Թարգմանեց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տիւեէան եղբարց, 1876։

*Տատ հարկաւոր հարցմունքներ առնէ մարդոյ համար։ Թարգմանութիւն։ Ի Մասիվ, 1840։

*Տատախօս սափրիչը. կատակերգութիւն կենդանի արարս։ Թարգմանութիւն Տ. Գ. Փափազեանի։ Պոլիս, տպագրութիւն Մանկգոնեոյ, 1872։

Տարական կամ Տարակնոց.

Ա. Տպ. Ց Ամստերդամ, 1664. ա Տարակնոց և բաժշտական երգեցողութիւն հոգևորականաց, աստուածային և երկնային արարց վարդապետաց. Հայոց Թարգմանչաց. զկարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ վերկացուցանողաց։ Ի Թուին Քրիստոսի ՌՕՒԴ. և՝ Հայոց ՌՃԺԳ յ՝օգոստոսի ամսոյ ԻԷ. ՝ի տպարան

աստր Էջմիածնէ և աստր Սարգսի որ յ'Ամթգլուա-
մի. յերկրորդում աստր վերադարձան ասէի Տէ-
րանէր կասի »։ Յիշատակարանն կ'աւանդէ. « ... Եւ
նուաստս յամենից և անաւգտս միայն բանիւ ապաս-
տարագ և ոչ գործով. Ոսկան վարդապետս. հրամա-
նաւ վեհափառ կաթուղիկոսին Հայոց տեառն Յա-
կոբոյ, ելի՛ ի Լիմառնոյ՛ ի նուաստանգիստն գրան-
գուելի. յաղագս ապարանիւն։ Եւ գտաք անգ զին-
բոյլն իմ զԱնտոս զի գնացք յ'Ուզիւռանիոյ. վասն
որոյ գաղտրանն ասէ՛ ի ձեռաց նորա ձեռագրով
իւրով։ Եւ գրնցի առ անպհական աշակերտն իմ Կա-
րապետ վարդապետս. որ էր յ'Ամթգլուամ. որպէս
զի բան կարգաւորեանն իւրոյ գգործարանն՛ ի գործ
շարժեցի. մինչև հասանիլն իմ առ ինքն։ Եւ նա
շարժեալ՛ ի գործ, և. սկսաւ գպահպարգ խոզիցն
առ չինել. և մինչև յաւարտուաին խոզիցն տալոյ
ձեռք մի ապրնարան, և գինի գբարականեր. գորս և
հասուցանէր էր մինչև՛ ի գալն իմ՛ ի կարգ հանգրաժ
տան։ Ուր՛ ի հասանիլն իմ առ ձեռնարկեալ եաս
քանգակիլ գնաւր գիրգ առիս խորագրութեան Ա-
ստուածաշնչին. որ սկիզբ ունիս Քանիս հազիս մինչև՛ ի գ
ամին աստրնցաս. գոր առիս գործի շարագրնցաք
՛ի կարգս մատենրանց »։

ի՛. Տպ. ՅԱմթգլուամ, 1685. « Եարակնոց ... ա-
սեցաք յ'Ամթգլուամանէ քաղաքի, յամի տեառն
1685, ՛ի սեպտեմբ. 25 »։ Յիշատակարանն կ'ըսէ.
« ... Աստրնցաս շարագիան՛ ի տպարանի Մա-
հէսոն Վանանգեցւոյ, ՛ի հայրապետութեան տեառն
Եղիազարու կաթուղիկոսի։ Եւ նուաստս յամենից
Մահէս գործս սկիզբ ունիս ձառագրնցով ընդ տրնտեսնկից
վարդապետին իմոյ յերկիրն Խաչատուց և՛ ի մայրա-
քաղաքն Ջուղ. և վհնն իմ գնաց յայլ տեղիք. և նա
գործոյ յԱրխանոյ առ ոսս աշակերտս տեառն
Ոսկանոյ արքեպիսկոպոսի տեառն Կարապետ վար-
գապետ, և ոսոյ՛ ի ձեռնէ գործնա շարագրե-
գաւելան. և Յեսուայ ընդ վհնն Ոսկանոյ արքե-
պիսկոպոսի և քնա որգուոյ նորա Սարգսին տեա
ղարքառասն. և վարձուց կատարնէ ոչ բնչ ընկալայ։
քանգի և ունէր Յակոբ կաթուղիկոսն գրնաց առ ինք՛ ի
Մարսիկա ... Եթէ ընկալայ գնամբս՛ ի քնէն գրար-

ուղք ուսանիլն զարհնատիպ. վասն որոյ և զիւրքը նա-
մակս սրհնուքեան առաքեցի առ հոգևոր սրդևատիպ
իմ Մատթէոս՝ զի բարուրք ծառայեցես տեառն Ո-
հականայ սրհիւպիսկոպոսի աշակերտի իմոյ, և զինի
վախճանի նորա մի ուսանիք կարօտասցիս՝ այնպէս հա-
մարեա թէ ինձ ես սրսրքեալ. որպէս ասէ Տէրն. և
ես զքո վարձն հատուցանիմ եմ ... սակս որոյ ժա-
մանակս բազումս ծառայեցի, և զինի փոխելոյն նոցա
առ Աստուած, և իմ տեսեալ զլսրտակրութիւնն և
զանաչողութիւնն յամենայն կողմանց. վասն որոյ գի-
մեցի կերկիրն Հալանդիոյ՝ ի վայելուչ քաղաքն Ա-
մըոդէլսատմ. և գտի զլաւ վարպետինն, որ անուամբ
Նիկողայոս ասի. և եռաւ յօրինել զիւրս սրբուքի-
նից բազմիք աշխատանօք, և զայլ տեսակս ևս գրոց
նոսրին և բոլորին: Եւ ի տարրսման գործոյս՝ ոչ ու-
նելով բաւականապէս զգրսմն վասն ապերոյ զիւրս,
և ընկերացայ ընդ տեառն Յովհաննու Եւեանցւոյ
սրբանուէր քահանային և ընդ Հուշպենցի պարոն Պօ-
ղոսին ասես երկուց գրոց միոյն՝ շարականոցի և ժա-
մագրքի»: Ահա տպարանը, ինչպէս յիշատակարա-
նէն կը տեսնուի, ընծայուած էր սրբոյ Էջմիին և Մա-
րիամայ տուքը Կուսին:

Գ. Տպ. ՅԱմստերդամ, 1703. «Շարականոց ... վայելչացուցանողաց: Տպեցեալ յԱմստէլոդամումն քաղաքի. յամի տեառն 1703»: Ձեռն 780 կը կար-
դանք. «Ձիշդեցաք ... զգործարանիս անթերութիւն գատ-
նակրութեամբ կազմեցն ... զթովմայ հերձահոգի և-
պիսկոպոսն, քանզի միայն նոյն վերհանձին հատուա-
ծեամբն, տպիւքն և ծախիւքն յերջորդում նուա-
գիս ի լոյս ածաւ սոյս աստուածաշունչ երգարանս
... յամի տեառն 1703, յուլիսի 15»: Գործակից
տպագրութեանս յիշատակին Մատթէոս, Սիմոն և
Ղուկաս:

Գ. Տպ. Որ Ամստերդամու անուանք կը կրէ-
թոյց տպագրութեան ազատազրութիւնք գուշակել
հուսայ թէ կամ ի Մարսիլիա, կամ ի Լիվոռնոյ և
կամ ի Պոլիս հրատարակուած է. «Շարականոց ...
վայելչացուցանողաց: Ի թուին Քրիստոսի ՌՈՂՒ. և
ի Հայոց ՌՁԽԱ. գնկատմբեր ամսոյ ՁԲ: Տպեցեալ
յԱմստէլոդամումն քաղաքի»:

ի· Տպ· Նոյնպէս Ամսգետամ քաղաքի անուամբ յամի 1718· որ կը կրկ զնոյն մեկոգրութիւնն ձեռ_ կատու Նոմբնեմոցիոց· այլ Նամնատիպ և չորրորդին· « Եարակնոց ... վայելչացուցանողաց· ՝ի Թուոյն Քրիստոսի ՌՉԻՀ· և ՝ի Հայոց ՌՃԿՆ· գնկատմբեր ամեայ է· Տպեցեալ յԱմսգետամեան քաղաքի »· Յիշատակարանին մէջ Նշհատակս կամուզիկոսն ա_ նունը կը տեսնենք· որ քան զանահիին չորրորդ ապագրութեան կը վերաբերի· իսկ 1718ին կը նատէր Աստուածատուր կամուզիկոս·

(Այս սրինակին համառօտին են ասիկ հինգ ապա_ գրութիւնք· որ նոյն Հակատն· Թուականն ու գիր_ քըն ունին· բայց չորրորդին մէջ զանազան ասր_ բերութիւնք կը գտնանին եթէ սրիչ ապագրութիւնք են· որոց ժամանակն ու անգր անյայտ կը մնայ)·

Զ· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1727· « Եա_ բահնոց ... վայելչացուցանողաց· Աբգ եզն սկիզբն ասրին ՝ի Թուոյ Հայոց ՌՃՀԶ· անպահանջելի է· յա_ ւուր ծննգեան Քրիստոս կուսին »· Յիշատակարա_ նին մէջ ալ կ'ըսէ· « Աւարտեալ կոստանդնուպոլիս ասրբ գիրքս Հրատչատակեան ՝ի վերայ սրինակին Ոսկանայ »· ...

Է· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս· յամի 1736· Յի_ շատակարանն կը ծանուցանէ եթէ « ... Տպեցաւ ասրբ Հրգարանս նկնգնցոյ որ կոչի Եարակնոց ՝ի վերայ Նրատպելոյ ուղիղ սրինակաց· Հանգերձ նա_ րեկեալ այլ չորսկանաչք ... ՝ի Հայրապետութեան Քրոկինոցի անուն Աբրահամ կամուզիկոսի ... ՝ի նորակազմ տպարանն անարժան Ներսոսացի ծագ_ կարարս Հրկու Հզբարցս· սրբացաս Հարսնգի և սր_ բացաս Յակոբ· ՝ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի »·

Ը· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս յամին 1742· « ի տպարանի մեհեանի Աստուածատուրի »·

Թ· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1768· « ի տպարանի սրբացաս Յոհաննիսի և սրբացաս Յակո_ բոս »·

Ժ· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1784· « ի տպարանի Պետրոսեան Սահմանոսի »·

ԺԱ· Տպ· ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1790· « ի տպարանի Յոհաննիսի և Պօղոսի »·

ԺԲ. Տպ. ի Կոստանդնուպոլիս յամի 1802. « ի տպարանի Ցովհաննիսեան Պօղոսի » ...

Շարականք հոգևոր երգոց սուրբ և աւգտակար եկեղեցւոյս Հայաստանեայց. յօրինեալ ի սրբոց Թարգմանչացն ևերից և ի սրբոյ Ներսիսէ և յայլոց սուրբ հարց և վարդապետաց ... ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Ցովհաննու Մխիհենեանեան, 1853 – 63Ր.

Շարականն ձայնագրեալ, երկասիրութեամբ Նիկողայոսի Թաշճեան Կոստանդնուպօլեցւոյ, և տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ տեառն Կէորկեայ Դ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. ի Վաղարշապատ, ի տպարանի կաթուղիկէ Ս. Էջմիածնի, 1874.

Շարականք, տագր և այբուբ Ա.ւագ Շարաթու ի պէտս եկեղեցւոյ մանկանց: Տպագրութիւն Հայաստանեայց, 1877.

Շարականք և երգք ժամակարգութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առ սուրբ կոյսն յիզուէլ ի լատին: Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1877.

Laudes et Hymni ad SS. Mariæ Virginis honorem ex Armenorum Breviario excerpta, Mechitaristicæ Congregationis opera latinitate donata. Venetiis in S. Lazari Insula, anno MDCCCLXXVII. — Tibi sanctissimo et gloriosissimi pontifici Pio IX, qui Deo adjuvante, Ecclesiam Christi admirabili regis sapientia, hanc primam modo editam hymnorum et laudum B. Mariæ Virginis Immaculatæ, tuæ Patronæ, a Te summopere executæ, ex armeniaca in latinam linguam interpretationem, faustissimo ac exoptatissimo die Tui jubilæi episcopalis, Monachi Mechitaristæ S. Lazari Venetiarum animo grato obsequentissimo lætissimi dedicant, III nonas Junias anno MDCCCLXXVII. — Ընդ. սբբ. թագաւն և վեհագոյն քահանայապետ Պիոս Թ, որ աստուածահրաշ առաքութեամբ յամենայն հովուեցեր և հովուես զեկեղեցի Քրիստոսի, զառաքելապատուէր թարգմանութիւն օրհնութեանդ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առ ամենօրհնեալն Տիրամայրն, սեփհական պաշտպան Քոյ և պաշտեցեալ, ի բազմազարդ յոբելինի եպիսկոպոսութեանդ նուիրեն հրճուանօք

յորդանէք և մաղթանէք՝ ամենախոնարհ որդիք Քո և ծառայք Մխիթարեան ուխտի՝ Ս. Ղազար Վենետկոյ. 0812. Մարտի 3ԷՆ։

Շարժական տառեր։ Հրատարակութիւն Զաքարիայ Վրիպօրեանց. Թիֆլիզ։

*Շարժմունք երկնային մարմնոց։ Գրեց բրոֆ. Ճահրատ Շ. Ձէձիզեան Ո. Ա։ Թոռն Առաքին Հայ ուսանողաց ընկերութեան Բազէրգեան վարժարանի. Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Արտեան, 1880։

*Շրիցպէրկի նաւակոծեալները, կամ Աստուծոյ վստահելոյն և գործունեայ հնոց օգուտը։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1851։

*Շերամաբանութեան (հրահանգ). կամ ձերամ մնուցանելոյս կերպը, երկու լեզուով՝ հայերէն և տաճկերէն, երկասիրեալ Ղեռկս Ց. Տաճեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Մխ. Հ. Տաճեան, 1871։

*Էկսպիր. վիճեմիկի վռնտատիկ, գրատու հինգ գործոցութեամբ. Թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանցի. (փորձ, տգղպին և գրականական հանգէս, Գ. տարի Թիւ 1 և 2)։ Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան։

Մակբեթ, ողբերգութիւն Թարգմանեալ ի լեզու հայկական, և հրատարակեալ ի Կոստանդնուպոլիս 1877 և 1878 տարւոյ։

Օտելլո. Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց։

*Հեղէր. Դօն Կարլոս, գրամատիկ բանաստեղծութիւն հինգ գործոցութեամբ. Թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանցի (փորձ, Ա. տարի, Թիւ 1 և 2)։

Ղեպոմի խնամատարն, գրամատիկ բանաստեղծութիւն. Թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանց։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց։

Օրլեանի կոյսն, վիպասանական ողբերգութիւն հինգ գործոցութեամբ. Թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանցի. (փորձ, Ա. Տարի Թիւ 3 և 4)։

Վ Ձիւնափոյ դաստիարակութիւնը, հասարակապետական ոգեբերգութեան հիմնք գործոցութեամբ. Թարգմանութեան Գ. Բարխուդարեանցի. (փոյռ, Դ տպրի թիւ 2, 3, 4, 5)։

Ի Զմիւռնիա, քերթուած. Ս. Ղազար Վենետիկ, 1872։

*Եիշմանեան (Տ. Ց.). Եւրոպական քաղաքակրթութեան ներկայ ժամանակներուս հայ ազգին վրայ ըրած ազդեցութիւնը։ (Ասացեալ Ս. Ազգային Ընդրանի Մերձափուղ՝ի 29 յունուարի, 1873)։ Կ. Պոլիս, տպագրութեամբ Ցովսեփեան Գաւազեանի, 1873։

Հաւատքումն հրատարակութեանց. Կ. Պոլիս, տպ. Արամեան, 1870։

Ցնորք և երևակայութիւն Տոքթէօռ Եիշմանեանի։ Կ. Պոլիս, տպագրութեամբ Ռ. Ց. Գիւրճեանի, 1873։

Եիրակ, տեղագրութիւն պատկերացոյց, հատորեաց՝ի Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշան վարդապետ Միխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, ՝ի վանս Միխիթարայ ՝ի սուրբ Ղազար, 1881։

*Եիրմազանեանց. Անեկդոտներ, երկու հատոր։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրաւաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Եսեմարան գիտելեաց, օրագիր բանասիրական և ուսումնական։ Զմիւռն.։ ՝ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթ, 1839 – 1845։

*Ետեմարան մանկական խոտորեանն աշխատասիրութեամբ, Թիֆլիզ, Կովկասեան գրաւաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Ետեմարան Միքայէլեան Պ. Մարտիրոս։ Կալկաթա, ՝ի տպ. Մարգասիրական Ձեռնարկի, 1818։

Երջան մշտնջենաւոր։ Տես Էֆիմերտէ։

Շնորհալի (Ս. Ներսէս կլայեցի)։ « Գիրք որ

ցոյն Ընդհանրական. տարբեալ արքունեաւքը հայրապետին մերոյ առաւել Ընդարձակ Ընծայելոյ. որ պարտաւնակ յինքեան զաւազանութիւնս և զանառարկելի առնդունելիսն կարգաց Հայաստանեայց տեսչի Ընկալելոյ. եւ զԴողկասն խրատս և զթրկամիսի պատուիրս առ ամենայն ցնծ կացութիւնս ևկեղեցականաց և աշխարհականաց: Տարբերեալ ... հրամանաւ ... Գայլրագոյն Ընտիրեալն Առաւոց երիցն ... առաւն Յովհաննու արքեպիսկոպոսն: Որոյ արքեպիսկոպոսն իսկ ապեցաւ՝ ի յազգս մանկացեալ ևկեղեցւոց սիրելի ազգին իւրոյ: Յամի առաւն 1788 ՝ի մայիսի 1. իսկ ՝ի Թառին Հայոց ՌՄԼԶ. ՝ի կայսերական մայրաքաղաքս Սանկտպետրոսբուրգ: Ի տարեդարձ Խաչվերեանց Խաչատրի որդի՝ ի Գրիգոր հանգուցեալ պարոն Գրիգորին: Ընտանեաւ կառավարչացն բարեկարգութիւնս ։ Վերջացաւն կամ յիշատակարան կ'առանձ այսպես. ։ ... Զօրացոյց զմեզ հաստատել ՝ի յաւուրս տագնապութիւնսդ սրբոյ մասնիդ ... ՝ի յաւաշնորդութիւնս կոչմանցս հիւանդոյց ... առաւն Յովհաննու անձնագիր հովիւն ... որ բարձաւ առնելով զհոգս ամենայն եկեղեցեաց գնոցդ, եւ ացեալ յոգի՝ ի գիւս և՝ ի հնութիւնս հայկականս տագրանի յիւր յաւակցեալ վիճակի. իսկ Առաւն մարգտասիրութիւնսդն հանդիպեցուցանել ևմա ՝ի Սանկտպետրոսբուրգ մայրաքաղքի ևերանձանիկաւ անգին գանձուն նորակազմ տագրանի, ՝ի ձեռս տպրոն Գրիգոր Խաչատրեանց. որ յիւրում Տպարանին՝ ՝ի քաշքայեալ ցրուեցեանցին նորոյն Ջուղայու, ՝ի Հնդիկս տարագիրութեանդ գտաւնելոյ: Որոյ ՝ի մանկութենէ անուն՝ ոչ այլ ինչ էր այնքան յորգի վարկեցեանն պատկանաւոր, քան թէ նոր տագրան հաստատել: Սակն իրի շուտով ՝ի Հնդկաց ՝ի քաղաքն Կոնդոն տրագ հաստատէր: Ուրանոր առանձին ամաց միջոցս ... յանդիպեալ ժամու ՝ի ձեռս բերէր անխնայելին գրամատուներութեանդ: Ցետ որոյ զնորագործելոյ գրեանն ընդ իւր առնելով ՝ի կայսերանիստ մայրաքաղաքն Սանկտպետրոսբուրգ յիւրագրելոյ ՝ի Կոնգոնու վերադառնալոյ: Յորում ժամանակի Յովհ. արքեպիսկոպոսն ՝ի յոմանց եկեղեցւոյն ՝ի Սանկտպետրոսբուրգ մեծաւ

հանգիստաւորութեամբ գիմել. և պատահել այն հաշուապիւռ տպարանին, որոյ հնարեցմանն և ինքն վախճաքեր: Ալան որոյ և զապուճեն ինչ ինչ առձեռն բանից յատաջագրեալ առաքամայն լրութեամբ անպակաս անսաներ: Եւ զի պակասին ինչ ինչ պիտանոցուք տպարանին, սակս որոյ վերսաին առ նոյն արհեստաւոր՝ ի քաղաքն Լանդոն գիր գրեալ առ ինքն կոչեաց. և զիներութիւնն՝ ի բնաւին կատարելութիւն վերահաստատեալ, ապատեր ամենարկութեան Բովնէի արքեպիսկոպոսին, և զոմանս գրեանս ծանխիւք իւր տպեալ զգործն՝ ի թարգման յատաջացուցանէր: Բայց՝ ի մէջ անտանելի ծանրութեան գործոյս անօգնական ձեացեալ ըստ ամենայնի գոյազուրկ՝ և ներքոյ ծանրագունեն պարտուց տպարանին կաչկանգեալ ձեայր: Ուստի առնեալ անձնագիր հովուին գնացն անձանգոկ նորահաստոյց տպարանին, ՝ի Հաշատրեան և կամ՝ ի Նոր Նախիջեւան անգրափոխեցման զգիր գրեալ հրաւիրէր. և մինչ պատրաստ Գրիգոր Թալչատրեան՝ ի Ճանապարհորդել նախապատրաստութիւր, հասեալ օր մահուան վճռանէր: Իսկ ծանրութիւն բոլորի տպարանին հանգերձ պարտիւքն ձեաց՝ ի վերայ արքեպիսկոպոսին Բովնէիոյ ... Որ և առաքեաց զԲագիս վարգապետան Հաստանգնուպոլսեցի՝ ի Ամսկտերդամ, յանձնելով նմա զանձնային հաստատութիւն տպարանին. Նախ զի ոչ պիտի անգ զբաստաչաւիղս զայս մատեան. և երկրորդ զի վերահասեալ լինիցի բոլորիւ պարտուց և գործոց տպարանին: Իսկ նորա գնացեալ իմացաւ զանձնայն հանգամանաս տպարանին, զի էր՝ ի ներքոյ պարտուց հազար երկուս հարիւր ծուսանդի (որ և քառասուն քսակ). զոր Բովնէի արքեպիսկոպոս յանձն էառ հատուցանել օժանդակութեամբ աստիճան, և տանիլ զապարանն՝ ի նոր Նախիջեւան, որպէս և եղև ինկ: Զի գնացեալ Բովնէիոյ յԱշատրեան՝ ուրեմն բազում նպաստաստատուցս գործոյն ... որք ամենեքեան առատութեն ապնեցին ըստ կարի իւրեանց, որով կարողացաւ զապարանն պարան Թեացուցանել, և քերեալ՝ ի Նորն Նախիջեւան հաստատել ... :

— Թուղթ ընդհանրական ապարեալ երիցս երա-

նեալ առաքելական սիրոյ տեառն Աբրահամ Եպիսկոպոսի, բաժանեալ կիրճս գիրս։ Յառաջնումն են թուղթք ընդհանրական գրեալ առ համօրէն ազգս, առ եկեղեցականս և առ քաղաքականս՝ վասն ուղիղ հաւատոյ և բարի վարուց։ Երկրորդումն թուղթք միաբանութեան գրեալ առ Յովնա՝ վասն միութեան եկեղեցւոյ։ Երրորդումն թուղթք առանձնականք գրեալ առ մասնաւոր անձինս՝ ի զանազան ոճս։ Տպագրեալ կայ և համառօտ ընտիր արձանիկն, որ գրեալ էր՝ ի թուին Հայոց ՃՀԲ. վերափոխ. հրամանաւ տեառն Կարապետ արտաշատեցւոյ եպիսկոպոսի և տրպաչի պատրիարգի տրբատեանս մերոյ Կաստանդնուպոլսոյ։ Աբգեամբք և ծախիւք տաճկահպատակ և բարեհամբաւ մահտեսի Աբրահամ ամիրայի Քիւրքճեան Ակնեցւոյ. ՚ի գործատանէն իւրում ՚ի Շատախ վիճակս Խոյոյ. 1825, ՚ի Կաստանդնուպոլիս, ՌՄԷԴ։ Աչխատասիրեալ Տ. Աբգրիտ վարդապետի Ներսիսեան Ակնեցւոյ ։

Յառաջաբանին մէջ կ՚ակնարկէ հրատարակողն. « ... Այս ընդհանրական տառեան, կարեւոր առաջին հատակի հատատացեալց՝ տպագրեալ ՚ի Պետերբուրգ յամի տեառն 1788, մի էր ՚ի ծանրագին գրոց. վասն որոյ մեծատառաս և բարեհամբաւ մահտեսի Աբրահամ ամիրայն Քիւրքճեանց՝ շարժեալ ՚ի սիրոյ զոր ունէր առ հանրօրէնս հայրապետն մեր առաքելն Ներսէս Շնորհալի, փոյթ կալաւ նորոգ արտագրութեամբ լի և անթերի ՚ի սիւղ արձանացուցանել յոգուստ ազգին իւրոյ։ Սակն վասն և գնեցաք զնոյնը գաղափարն՝ զոր իբրև գանձ անգին պահել ունէք ՚ի հայրենի առանգիդ՝ արդուն վաստակս վանականս։ Սկսան ամիրայն Յովսէփեան, բարեմիտ կամեցաք ինդիր արտարել՝ ՚ի նմանէ ընդհատուս. գործ Հայոց գրչի Բովմեան արձագին, բոլորագիր ՚ի թուղթ բամբակայ. որ զինն հարիւր ինանասան ամաց երանելի հանգուցեալն առաքելն՝ ընդօրինակեալ էր յանապատն որ կոչէր Նորին ... Ահա այսմ պատճառական օրինակի բազում խնամով և գգուշութեամբ գնեալ գնացաք ՚ի արտագրութեան մատենիս ... Ուր առնք բազք ինչ՝ որ յօրինակի մերում պակասէին,

բայց 'ի ապագային գտանելին, յորմէր հանդերձեալքն 'ի նոցանէ' յաւելցան և 'ի միրուանս, փակեալ 'ի մէջ ընդգնաձեւին »։

Գրոցին յիշատակարանն ալ քաղելով կը գնենք։ « ... Նուաստս և յետինս 'ի ծառայս ծառայից Քրիստոսի Թուանս ... ջանիցն ցանկութիւն սըրբոյ և քաւորհուրդ մտաց և ջլաժարութիւն կամաց երկրորդ հանդերձեցայ առ այս աստուածծայինն գանձիս ստացումն, և զսա ստացայ ինձ յիշատակ անջնջելի և մեծութիւն անկզպատելի ... Արդ գրեցաւ սա 'ի հռչակաւոր անապատիս որ կոչի Խորին ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին և սրբոյն Գրիգորի և սրբոյ Նշանիս և այլ սրբոցն' որ ե մերձ 'ի տաճմանս Բարձրբերդոյ և Լեւոնկլայն անառիկ գղեակացն, 'ի թուականիս Հայոց ՆԾԹ-ից տարւոյն և մեկ։ Ի թագաւորութեան Հայոց Հեթմոյ, զոր երջիր գերդաւորդին իւր զպատրան Թորոսն որ կոչի Լեւոն' մանուկ սիւսք յաթոռն իւր. և ինքն 'ի կարգ կրօնաւորութեան մտանել, և խորագիտ իմաստութեամբ և նախահոգած միծատհանճարութեամբ յանձն առնուլ հոգոյ գաշխարհս մինչև յորիւնս հաստ ե թագաւորն։ Եւ 'ի հայրապետութեանն տեառն Գրիգորի, զորոյ գլխանս սոցա ասացե առ քաղմամեայ կենդանութեամբ եկեղեցւոյ իւրում սրբոյ 'ի հանգոյս կամաց իւրոց։

« Եւ արդ աւարտեցաւ սա 'ի գառն և յանբարի ժամանակի' յորում ազգն Իսմայէլեան առին գաշխարհս յաւար և 'ի գերութիւն տապատակաւ, և անխնայապար 'ի սուր առնուին մեղն զամենայն քրիստոնեայս։ Նաև նախ քան զտան սմ գերութեան տառիս' գերեալ եղե 'ի Տաճկաց հայրապետական աթոռն Հռոմկլայ, յորմէ և եմ ես նուաստս. և տարաշխարհիկ եղեալ 'ի հայրենի տեղւոյ' կերբեմն 'ի վաղնջուց ատենց Հոխութեամբ փառաւորեցեալ' 'ի նշանաւորն առեմ գղեակէ, յորմէ ատեն և կիսով նախ քան զառնուլն պատահեաց ինձ երանել և գալ յաշխարհս Կիլիկեայ, յուսով տեառնէն սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի։ Զոր վարկանիմ թէ և ոչ ըստ իմոց ինչ արժանեաց, այլ վասն անջատ խնամոց տեառն գիտեցաւ այս, ոչ տեսանել 'ի ժա-

մանակի պաշտպան գլխիւր զանհանգուրժելի նեղութիւնն, որոյ և լուծն պակուցանել զաւուրս։ Ուր և բազումք՝ մանաւանդ բնաւքն, անձկութեամբ իմ և ազգայինք՝ ի պէտս մեռնիս և՝ ի գերութիւն վարկեան՝ մեծ ինչուառութեամբ արտասր քարշելոյ՝ ի մայրենի գրիչս պանծալի գլխիւրն։

« Յազագս որոյ յոտս արկայք և խոնարհեալք անկեալ, պատուհրէլոյդ առեմ տուրբ մեռանիս, և աւրանեցելոյ ինչ՝ ի խոչոր աշխատութենէ ասեն, արտի մեռաք արժանի առնել յիշման՝ ի մեզս ազատեալս ձեր գնեաւգան իմ գրարկարոյ հայրն իմ գՅովհաննէս, և գհաւրեգբարսն իմ։ գԱրիգորիսն և գԱրիգորն, և գՅակոբն և գԱնտոնն և գՄանուկն և գՅոհաննէսն որ արտախոյտ եղեն յանաւրինաց » ...։

Ներսեսի Ծեղունւոյ կարոյցիկոսի Հայոց առաջի բնդհանրական առ Հաւատն Հայոսեա ագիրս։ Ի Վենետիկ, ի տպ. արքունի Ղազարու յամի 1830, ՌՊՀԹ։

Ներսեսի բնդհանրական Ղևրսեսի կարոյցիկոսի Հայոց առ Հաւատն Հայոսեա ագիրս արոյ անտարամիտն Հայաստանեայց ձեռն՝ ի Տեառնէ։

Epistola pastoralis S. Nersetis Clajensis Catholici Armeniorum ad universam Haicanam nationem cujus regimen ipsi a Deo fuit commissum. Quam ex armenio latinitate primum donatam ... publici juris fecit Joseph Cappelletti presbyter Venetus. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXIX.

Sancti Nersetis Clajensis Armeniorum Catholici opera; nunc primum ex armenio in latinum conversa, notisque illustrata; studio et labore D. Josephi Cappelletti presbyteri Veneti. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXXIII.

Տեառն Ղևրսեսի Ծեղունւոյ Հայոց կաթողիկոսի ճառնկանէ։ Վենետ. ի Ս. Ղազար, 1838։ — Առ եղեալ կարգաւորեան և վարդապետեան, և Հաւատիկ գաւուս եկեղեցւոյ, որք յաւուր անդր արտաւնեանց ժողովոյն՝ ի կաղմանէ Տեառն Գրիգորիսի կաթողիկոսի Հայոց, եղբաւր Ներսիսի, ի ձեռնադրութիւն գնա կաթուղիկոսութեանն Հայոց։ — Թուղթ ընդհանրական առ

հանդերձն հայասեռ ազինս, որոց սեպհականութիւն հաստատեալ նմա ի սեռասէնէ։ — Գիր շրջաբերական առաքեալ ի կողմանս արեւելից ի կարս զինի նորահիմն եպիսկոպոսի ուրուանէ, զորոյ գիրս ցուցանէ զանուանն։ — Իսն միխիթարութեան առ վանդեալ սէն սիրելովք, որք յանդրանց ամանց նախասեռեալք եղեն, զոր ծանուցին նմա գրով։ — Թուղթ ի Սմոստիա քաղաք յաշակս Արեւելեցոյն գաւիճ։ — Թուղթ ի Կոստանդինուպոլիս առ ամն Պետրոս քահանայ հայկազն ի Տարսոնէ կիլիկեցւոյ, որ գնացեալ էր անդ հոռոմացեալ, և բանդեալեր զաջցս մեր ի ժամանակս կիւրեղ Մանիլ Թագաւորին յորժամ հանգերձեալ էին միաբանել Հայք և Յոյնք, և նա գրեաց առ Ցէր Ներսէս, և ի չքմեղս եղև իւրոյ ձեռամբն։ — Պատասխանի գրոյ ուրուանէ որ գրեալ էր առ նա բանս զկնդանաց յանդուգն լրբութեամբ։ — Առ նոյն ժպիրս։ — Առ նոյն յիմարութեամբ և հպարտութեամբ լրբեալ ժպիրս։ — Առ երկանիկ վարգապետն Գէորգ։ — Առ նոյն Գէորգ վարգապետ։ — Առ եպիսկոպոսունս և վարգապետս Հայաստանեաց վասն սիրոյ և միաբանութեան ընդ Յոյնս։ — Առ սէր Միքայէլ պատրիարգ Կոստանդնուպոլսոյ։ — Պատասխանի Թղթոյն պատրիարգի Ատրուոց սեռառն Մխիթարի։ — Առ Սահմանս սուն վասն խնդրոյ մկնուածեան վերջին գլխոյ Սահմանաց գրոյն Դաւթի Անյաղթի։ — Առ Աբէքս փիլոսոփայ Յունաց կայսեր յաղագս խնդրոյ գաւանութեան և կարգաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։ — Պատասխանի առաջին Թղթոյ Թագաւորին Հռոմոց Մանուէլի։

Ընդհանրական յուշարք արբոյն Ներսեսի Շնորհալւոյ։ Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1871։

Ընդհանրական յուշարք կամ նամակք արբոցդան կաթողիկոսին սահնոյն Հայոց սեռառն Ներսեսի Շնորհալւոյ փոխանակ յաչխարհիկ բարբառ։ Աշխատասիրեալ յաչակերտաց սուրբ Յակոբեան գպրոցին Սմառիթոյ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Նոյեան ազաւնւոյ, 1853։

Տնտեսն Ներսեսի Շնորհալւոյ Հայոց կաթողիկոսի յանձն լսոխաս։ Ի Վենետիկ, ի տուրքն Ղազար։ ՌՄԼԲ։

Յառաջաբանն կը զեկուցանէ. «Ի մի յայս մա-

անան բանդագրեալք զանձնային տաղտկութեանս Ընդհանրոյն, բաց յընտրելագոյնէն ի քրիստոս նոքա յԱգրոյն Եգիանայ և ի Եսբրեանցն։

« Նայց գիտացին ընթերցողք, զի ոչ միթէ վարկ պարտի ընծայանաւ այսոցիկ ի սխալ անուն՝ քան յանունոց ինչ պատուական գրչագրաց. որոց յատկապէս անգամին յանհամութենէն տգիտի և ի կազ տեղի չտեսի ձշմարտին առ անհմտաս եւանիի պատրուակել. այլ ամենայն զգուշութեամբ բազմաւնդրեան ընդ ոտն և առաւել եւս ձեռագրաս, յորոց մանաւանդ չորք վաղնջուց են և հարազատք. ի ձեռն ունելով և զամենայն տարբերս։ Նաև զերիտասարդ ընթերցուածս յետ կոյս մատենից գրուածոցն։ Նայց զվիպասանականն միահեա ողբերգութիւն, քան ոմանց ի գրչագրաց, յերկու գիրս բաժանեցաք »։

Տես Յիսուս որդի։

Ոմր Եգիանայ. « Ոմր Եգիանայ քաղաքի, վայել չահեաւ չափաբանութեամբ չարտգրեալ՝ արդոյն Ընդհանրոյն Ընտրչալոյ՝ Հայոց կաթուղիկոսի Կլայեցւոյ։ Վիպասանութիւնն Հայոց չափեալ տուեալ։ Տեառն Վահրամայ մեծի վարդապետի։ Ներբողեան առ աւուրն Ներսէս Ընդհանրն, առացեալ Տեառն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ, առանաւոր հեգմամբ յանգեալ։ Ձգուշաւոր քննութեամբ ուղղագրեալ՝ բազգաւոր ձեռագիր օրինակաց։ Ընտրութեան ի հայրապետութեան սմենայն Հայոց՝ Տեառն Եփրեմի արքեպիսկոպոսի, առաջնորդին Հայոց Ռուսաստանու։ Ամի Տեառն 1810, և ի թուականին Հայոց 1259 ի մայիսի 20։ Ախտամբք և ծախիւք պարոն Սարգիս Մատուր Ագամալեանց հոլնցւոյն, և ի նորին տպարանի որ ի Մոգրատ »։

Տպագրողն ի յառաջաբանին կը ծանուցանէ. « ... Գոնեժառանգ այս որ եկն նախկին լուսաժողտորա, ոչ միայն զաւանիս ուղղութենան ազգիս միոյ մատուցանէ զապագրութենէն տրա, այլ և յայտ առնէ միանգամայն զվիպումն իւր և զհոգ՝ զոր կալաւ ըստ կարի իւրում առ ուղղագրութիւն տրուն, բազգաւութենամբ երկուց ձեռագիր օրինակաց ևնե, զոր միայն կարաց գտանել. մինն որ առաւել ընտիր երևեցաւ (թէ և ուրուք ուրուք խոտորեալ)

գոպք 'ի մէջ բազմաթիւ ձեռագիր հին մատենից պատրաստ Յարութիւնեան Ներսիսեան, 'ի ձեռն հարազատ որդւոյ նորա պարոն Ալբրահամ գուարթամիտ պատանեկին, որ սքանչելագործ կամաք առձեռնպատրաստեաց գործատանն մերոյ զայս գրքոյկ 'ի տպագրութիւն։ Այնպես և խնդրալ և վասն միւս երկուց առանաւորացն՝ Վահրամայ վարդապետի և Ներսէսի Լամբրոնացւոյ, զորս յաջողագոյն հանգամանս. որք թէպետ յառաջագոյն ևս ապեցնալք, այլ սակայն միևն յորոց թերակատար և զանցառեալ բոլորովին. իսկ միւսն թէ և բազմիք ուղղագրեալ, այլ սակայն ոչ պարզեալ գլխովին »։

Որպ եդիսակ, սասցեալ սրբոյ սեռան Ներսէսի Շնորհալւոյ Հայոց կաթուղիկոսի. զառաջինն 'ի լոյս ընծայեալ գործագրութեամբ սեռան Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան՝ կաստանդնուպոլսեցւոյ։ Յատիկան ընկերութենէն Փարիզու, 1828— ԴՄԷԻ։ Ի Փարիզ, 'ի գործատան Տաճէի Տիւբուէ։ Élégie sur la prise d'Édesse par les Musulmans, par Nersès Klaïetsi, patriarche d'Arménie; publiée pour la première fois, en arménien, par le D.r J. Zohrab de Constantinople. Ouvrage publié par la Société Asiatique. Paris, librairie Orientale de Dondey-Dupré père et fils, MDCCCXXVIII.

« ... Զգաղափար այսր ազգոց Եգեսիոյ, կ'ըսէ Զօհրապեանն 'ի յառաջաբանին, անգամն 'ի համբառնութեան տեղւոյ ընդօրինակեալ իմ 'ի գրչագրէ եղելոյ 'ի Կիլիկիոյ, և յետոյ ուրեմն յայլոց օրինակաց, և յընտրելագունէն գրելոյ Յիշնկոյ՝ զաբբեսութիւնն առ նմին ջանակեալ. 'ի հատանելս 'ի Փարիզ՝ գէպ եղև ինձ յարգունի մատենագրանին գտանել և զերբորդ օրինակ գործոյս. որ և սոյն այս Թէպետև բազմք վրիպագիր՝ յանհմուտ գրչէ գծագրեալ 'ի վերջին ժամանակս, սակայն և այնպէս ոչ սակաւ նպաստ եղև յառաւել ուղղութենէն առաջիկոյ տպագրելոյս »։

Հռչակաւոր արևելագէտն Սէն-Մարթէն՝ այս գրոց վրայ հետևեալ տեղեկութիւններըս կուտայ տպագրին սկիզբը գրած գաղղիական յառաջաբանութեան մէջ ... « Le mérite réél de ce poème,

l'une des production les plus remarquables de la litterature arménienne, n'est pas le seul motif qui doive le rendre digne de l'attention de la Société Asiatique de Paris. Le poème se rattache à l'histoire des guerres et des conquêtes que les Français firent dans l'Orient pour la délivrance de la Terre-Sainte... La chûte d'Édesse remplit de douleur tous les peuples de l'Europe. Les exhortations des souverains Pontifes, les prédications de S. Bernard, amenèrent une seconde croisade. Notre roi Louis-le-Jeune et l'empereur d'Allemagne Conrad passèrent en Asie pour reconquerir Édesse. Le zèle qui faisait courir aux armes les guerriers de l'Occident, inspirait aussi les poètes de l'Orient. Il a produit le poème élégiaque de Nersès Klaïetsi. On voit par la chronique syriaque de Grégoire-Bar-Hebræus, ou Abou'lfaradj, que les poètes syriens s'étaient exercés sur le même sujet ».

Ար Լցևսիոյ արդյն Ներսիսի Շնորհալւոյ. Թիֆլիզ. ի տպարանի Ներսիսեան Հոգևոր Դպրոցին. 1829.

Նշևսիոյ արքին առաջին հիւր՝ մինչև 1358 *տարը Տիւրքին հանդուժանամ հայերէնագիր՝ բնագրով ու գեղգիտական ծանոթութիւններ հրատարակից իւր* Recueil des Croisades, Documents arméniens *երկասիրութեան մէջ (Հատոր Ա. 226-268) այսպէս վերնագրով.* Elégie sur la prise d'Edesse. *Նոյնան՝ ուրիշ հայերէնագիր մ'ալ՝ այդ գրքին վերայ կարճ քննագատութիւն մը գրած է ի* Jahrbücher der Wissensch-kritik, 1829, n.° 51. *Եւհան Չամչեան ծանօթութիւններ հատուած մը գրած է Մխիթարեան հայրերու տարեգրութեան մէջ. Հատոր Գ. 136. Հրատարակութիւն:*

Մեկնութիւն առաջարանիս բան Մատթէոսի, տպագրեալ ի սրբոյն Ներսիսէ Շնորհալւոյ մինչև ի Հատոր 17 հինգերորդ գլխոյն. և անտի առաքեալ յերանելւոյն Յովհաննու Երզնկացւոյ՝ որ և կոչի Տէրնդրկեցի: Տպագրեալ քան զնոսին արձանագոյ վերոյհամառօտ Տեառն Կարապետի արքե-

եպիսկոպոսի և երանաշնորհ պատրիարքի մայրաքաղաքս Կոստանդնուպոլսի, արքունական հրահանգի Աբրահամ ամիրայի Ակնեցւոյ յիւրում իսկ տպարանին։ Ցամի տեառն 1835, մարտի 16։ ի Հաստատնուպոլիս քաղաքին։

Ցիշատակարանին մէջ կը կարդանք։ «... Ակնեցի Թերզեանց հոգեւոր և քաջատաղտ հրահանգի Ցովհաննէսի ... Աբրահամ ամիրայն յիւրում անձին գործարանի՝ ուր արքունական հրամանաւ տպագրուեցան հոգեւից մեկնութեան սրբոյ աւետարանին Մատթէոսի, զոր Ընտրհալի սրբազան հայրապետն մեր Ներսէս Կլայեցին ունէր արարեալ մինչև ի հինգերորդ գլխոյ առանձնաւորեալ հատորն, ուր ասէ Մի՛ հրամայիլ։ Եւ ի յայնմանէ անտի մինչև ցվախճանն մեկնեալ էր Պետրոս Ցովհաննէս վարդապետ՝ անուանեալն Երզնկացի կամ Մօրծորեցի»։ Կը յանձնէ յիշել՝ բայց ի բարերար հրատարակոչէն և յընտանեաց նորա՝ նաև զպրթագրոզ սորին ի գործ տպագրութեան՝ մինչև ի 56 երեսս համար մեկնութեանս զմեծիմաստ Թագաւոր վարժապետն Աղանեան, յետ որոյ զանտրճան ծառայս ծառային Աստուծոյ և զորհնեալ ազգիս Հայոց անձնընծայ պաշտանեայս Աղբէտս վարդապետս Ակնեցի՝ որ եմ սրբազան պատրիարքի յետին սպասաւոր, և զընկերակիցն իմ յայս գործ՝ և զհամածին եղբայրն իմ ըստ հոգւոյ՝ զԱբրահամ վարդապետն Կոստանդնուպոլսեցի»։

Տէս Հաւատով խոստովանիմ։

*Ընտրհալի եւ Պարագայ իւր. երկասիրութիւն Ն. Պետոսի Մ. Աւիշան Միխիթարեան վարդապետի։ Վենետիկ, ի վանս Միխիթարայ որ ի սուրբ Ղազար, 1873։

*Շուշան Հաւատոյ. հատագրեաց Գարեգին վարդապետ Զրուանձեանց։ Տպագրութիւն ե. Մ. Տնտեսեան։ Կ. Պոլիս, 1875։

*Շօէյլ (Մաքիսոն). Պատմութիւն Թագաւորութեան և Թագաւորութեան Երուսաղէմայ, ի Մաքիսոն

Եւ յլէ. Թարգմանեալ Հ. Ա. Ալաքէլեանց. ի Նը-
պատս Հնմարանի Ս. Լազարեանի. ի Վաղարշապատ.
ի տպարանի սրբոյ Հռիփսիմեանց Էջմիածնի. ՌՏՒԴ—
1874.

Ողբ Հայաստանեայց «(Տեառնդ որ կոչի). շա-
րադրեցեալ ի Թագէոս քահանայէ. որդւոյ Տէր
Աթգրիսան Նոր Ջուղայեցւոյ. Սպրնեանց կոչեց-
եալ. ի վայելուչն մանկանց եկեղեցւոյ ... ի Թադա-
ւորութեան պատուակալ առաջն Երկրորդի Հե-
րակլայ արքայի ի Քրիմիա. յամի մարդեղութեան
փրկչին ՌՐՂԱ. և ի Թուականութեանն Հայոց
1240. ի Ընդիկս. մայրաքաղաքն Մագրաս. ի տա-
Տէր Յարութիւնի Եմուռնեան Հերացւոյ»։

Ողբերգութիւն ի վերայ մահուան Յուլիոսի Կե-
սարու. Թարգմանեալ ի Յակոբայ Նազար Եմիրեան
յանգիմանէն։ Պօրձ Վոլթեռի գաղղիացւոյ։
Մատրաս, 1818։

Ողբերգութիւն։ Սուրբն վարդան։ — Սուրբն
Տրդատ։ Յօրինեալ ի Պ. Տիգրանայ Ամիրճանեանց.
յաշակերտ ժառանգաւորաց գպրոցի Վաղարշայ։
Տպագրեալ ի տպ. Վաղարշապատի Աթոռոյն ի Վն.
1862։

Ողբք եւ հառաչանք. «Բան բարեառնական ա-
զեալ գիմառնարար ի գիմաց Վաղարշապատու կա-
թուղիկէին Էջմիածնի. Զքէզ ազգէս ով ուրբ Յի-
սուս, — Լեր ձեռնտու ինձ լըբկլոյս»։ Խակ երկրորդ
Հնհատն. «Ողբք եւ հառաչանք ի գիմաց մեր մերոյ
սրբոյ Ամենայն Էջմիածնի։ Ափսեալ Տեառն Սան-
գիանոսի նախագահ Մելիտապոլսին Սիւնեաց՝ որ-
գւոյ Տարսայիճ իշխանին. ի ինդրոյ ընդհաշտրդ-
սուրբ վարդապետին Խաչատրոյ Կեչառացւոյ. ի 2ՈՒ.
Թուականիս մերոյ։ Տպագրեալ ... հրամանաւ և ծա-
խիւք՝ սուրբ Ամենայն Էջմիածնի ծայրագոյն Նա-
խագահ՝ Որուստոս Երկրի տանեցոյն ազգիս Հայոց՝ Ա-
ստուածասիրէ Աստուածոյ Տեառն Յովհաննու սրբազան

արքեպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Աբդուլթեանց։ Ձա-
մի տեառն 1790, յոգոստոսի 26։ Ի տպարանի նորին
Հարձր Սրբաշխութեանն։ Ընդ հովանեաւ երկնա-
հանգեալ սուրբ Խաչ վանիցն որ ի նորն Նախիջե-
ւան ։ Վերջաբանին մեջ ալ կը ծանուցուի թէ Ցով-
սէփ արքեպիսկոպոս ։ ... Ի Սանկտ-Պետրբուրգ
մայրաքաղաքին զտպարանն ի նոր Նախիջեւան փո-
խադրեալ՝ գՀատատատութիւն եւս ի նորակառոյց
սուրբ Խաչ վանքն երկնահանգեալ ։

Բ. Տպ. Ողբք և հառաչանք ի գիմդիջ մօտ մե-
ղոյ արդոյ աշխատոյն Էջմիածնի, Տեառն Մովսիսեանոսի
Սիւնեաց այցելուին, որգւոյ Տարսայիճ Իշխանի,
ըստ ինդրոյ վարդապետին Խաչատրոյ Կեչառացւոյ,
ի 2ԽԸ Թուին մերոյ։ Ի տպարանի Աբարատեան ըն-
կերութեան ի Կալկաթա, 1846։

Ոսկեբերան (Ս. Յովհան). « Մեկնութիւն սրբոյ
Աւետարանին որ ըստ Յովհաննու։ Տպագրեցեալ ...
ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի քաղաքիս Նոր
Նախիջեւանայ, ի կոստանդնուպոլիս քաղաքի, ի մե-
պարանի Գրիգոր գպրի Մարգոսեանցւոյ ։ Ց'էջն
957 գրուած է յիշատակարան Նիւրակոս վարդապե-
տին որ կը պատմէ զնշանակ Թարգմանութեանն եւ
աշխատութեանն ի նոյն, ուսնելով և Թոմասեան այս-
պիսի. « Էր Թիւ ի սկզբան արարչութենանց ի մեզ
ՑԵԼԶ ամ. իսկ ի կենաւրար գալստենէն Քրիստոսի
ՌՁԾՐ ամ. իսկ ի Խոսրովայն Պարսից սկսեալ մերս
Թիւ ըստ տմոց ՆՁԿԶ. իսկ ըստ աւետրտման առաջին
չրջանին ՆՁԼՌ. Նորս սկսեալ շար տմոց ԼԴ ամ ։
Տպագրուեալ յիշատակարանին մեջ ալ կը կարդանք.
« ... Եհաս ի կատար ապեցման ... ի հաջարկուրգի
հարիւրերորգի վացանկրորգի և վեցերորգի հայկազ-
նեան տուամբի ... աւգնականք և ծախիւք համագու-
մար եղբարց լուսաւորչածին երամոց ... Ցիշեսջիք
զՆերսէս եպիսկոպոսն Եփեսոսի, որ ... եւս մեզ օ-
րինակ մի ընդոիր վասն տպեցման, որ էր գրեցեալ ի
վաղուց հետէ ... ի ձեռն ... ուրուանն Եւթիմիա վար-
գապետի ... (և մեք ունէաք զայլ օրինակ) որ էր
գրեցեալ յերկրէն Կիլիկիոյ ի տահմանս տանն Ը-
սայ ձեռամբ տէր Ղազար քահանայի ։

« Արդյոք Բահլաւնիս Ակիլեփսանի կրտսերագոյն արքեպիսկոպոսն Հռոմայ Գիրք եւ Հատք եւ Նեբրոզեանք : Թարգմանել ի յայն բնագրէ եկեալ Տէառն Հ. Եղիայ վարդապետի Թովմաճեանեան Կաստանդնուպաղեցւոյ : Ի Մխիթարեան միաբանութենէն : Տպագրեալ արդեամբք առաւելագոյն Մանուկ ազգին Կարնեցւոյ միջոցաւ Առաքելեան » : Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, ՌՄԿԵ – 1818 :

Հատոր Ա· « Առ անկեալն Թէոդորոս, գիրք երկու : — Յաղագս կուսութեան : — Յաղագս քահանայութեան գիրք վեց : — Վերանկլին Բարեկամս եւ ընդդէմ Յուլիանոսի եւ Հելլենացւոցն : Հատոր Բ· Առաջին Հատ յորժամ ձեռնադրեցաւ քահանայ յանձն իւր, եւ յեպիսկոպոսութենէն ընդդէմ ժողովրդոյն : — Ներբողեան յաղթեալին առաքելոց սրբոց վկայիցին յերիցս ամենեքեան : — Ի առաքելվկայութիւն Պետրոսի Առաքելոց, արքեպիսկոպոսէ Սեբաստիոյ Աստուածապետից, որ ի Հռոմ մահու գաւառի, եւ անդառնալ տալ գերեզման վերինչառ յանձին : — Ի առաքելոց Մակարայեցիսն եւ ի մայրն նոցա, Հատք երկու : — Ճառք երկիւղն ի առաքելոց մարտիրոսսն, եւ յայն ևեթ չէ պարտ քարոզել ի շնորհս ասնկընդրացւոյ : — Յաղագս սրբոյն Բարեխոսի վկային : — Ճառ ներբողական ի առաքելվկայսն Վաղենիանոս : — Յանդիմանական Ճառ Բ· Դ· Ե· Է· Ը· Ը·Ե· ԻԱ· — Ճառ ընդդէմ որոց Հաղելոյ գնկնգեցի, գիմացին ի Հիւրեաց եւ ի Հաւատս : — Յետարտոյս ներքինի պարծիկ եւ հեռատես : — Ի վախճան ձմերայ եւ յետգարնան գշխոյն : — Ասեն քան զաքսորն : — Ճառք երկիւղն, յորժամ պարձաւ յառաջին պատրանացն : — Եթէ որ անձին խեղճ չքաւոր, զնա ոչ ոք կարէ ձեռնակ :

Բահլաւնիս Ակիլեփսանի կրտսերագիտակցութեան եպիսկոպոսապետի Յաղագս պատուականագիրն Մատթէոս Գիրք երկիւղ : Ի Վենետիկ, ի տպար· Ս· Ղազարու, յամի 1826 – ՌՄՀԶ :

Յառաջաբանն կ'ըսէ · « ... Մեզ ոչ ինչ ընդհատ գովեմեան եւ զարմանալ կ հրաշալի ոճ հայկազն

Թարգմանչին, իբրև գրիչ ոսկի ասկերսւզին բերանոյ ՚ի Ճահ ելեալ՝ Զի զհոգի և զիմաստս բնագրին յա- ւելցնայնի անվրէպ պահել քան թէ զխոսքսն բա- ւից. այնպէս կենդանագրէ զնոսա ՚ի հայ բան, մինչև ՚ի բնէ հայերէն զսա կարծել չարագրեալ՝ քան Թարգմանածոյ առացուածն. կրկին բախտ չաջո- ղուած յօրինեալ զսա իւրոցն՝ բազմերան Թարգման- չին, զի ընդ այնպիսի առաուածոյին Հարսաարար- նուԹեան և զայսպիսի գանձ ունիցին և օրինակ հա- րազատ հայկաբանուԹեան։

« Ինագիր մատենիս լինելոսն Հառս բովանդակի, զորս և հատորին քննիչք խոսեալ Ոսկերբերանի ընդ առնն 390–398 յԱնտիոք քաղաքի, որպէս և յայտնի ինկ ասէ ինքն ՚ի յորդորակի ևւեթն Ճառին ...

« Չայ Թարգմանն, որ անշուշտ մի ՚ի գլխաւոր ա- շակերտաց սրբոցն է Սահակայ և Մեսրովպայ, Թուի ինքն բաժանեալ զմատեանն յերիս գիրս կամ հա- տորս, և սկեալ առ իւրաքանչիւրան զրանկ Ճառից, որ չերեսի ՚ի յոյնն. Առաջին գիրքն՝ Ճառք քսան և հինգ, կոչումն առեալ ի ծրնդոց, վասն զծնունդս Նահապետացն և զՏնառանն սկիզբն ունելոյ. երկրոր- գին՝ Ճառք քսան և ութ, Ներսիսեանառամ գիրք, զի սկիզբն առնէ ՚ի բանն. « Եւ մեռեալ ՚ի Կափառնա- ուամ, մատեաւս առնս հարիւրապետս մի ». երրորդն՝ Նեռապատցւոց կամ Փարիսեցւոց գիրք վասն անօթ սկսանելոյն, Թէ « Ելեալ ՚ի կողմանս Փիլիպպոսի Կեսարեայն հարցանէր զաշակերտան ». և սորա էին սրբոյնք Ճառք երեսուն և ևւեթն, մեծ էջոյր և այլ հատոր չորրորդ. քանզի երեսի ուրեք և յորիոր- ջուածն Թուելոցն գրոց։

« Առաջիկայ մատեանս ունի տալ անեծերի զա- ւաջինն և զերկրորդ գիրսն. զի զայսոսիկ միայն չաջո- ղեաց մեզ գտանել և Թափել չասնուածոյս ժանեալ ժամանակին, մինչև ազգասէր գիտէր հայկազանց կամ առաքս ժամանակաց չայտնեացն զրանկաչքին զոյն զերրորդ մատն։ Մեկն զհատածոտորս սորա ունիմք ՚ի մեր առ ժամս առ ՚ի լոյս չայլ հատոր, զի մի բնաւ անհաշակ մնասցեն փափաքողք։

« Զհայ ԹարգմանուԹեանս օրինակ հաստատա- ցաք ընդ յոսնին և ընդ այլ գաղափարս, և ընդ

Ընդհանուր մեր. ի սրբել զնա յանձնելն եւ ի վերադառնալ դէպի։ Այլ ոչ յոյժ ընդարձակաբաղադրեալ գոյիկ գառաստան. զի. որպէս յայտնի վկայէ յետագոյն դէպին. ի չորից ընտիր եւ առաջ արիւնահաց ընդարձակաբաղ էր մեզ. ի թուականութեանն Հայոց ՃՀԸ. ըստ կարի կարեւոր գործուածոյն. գայլ եւ գայլ ընծայեալ ի լուսանցս գրոշմելով։ Մեք առաջարար գլուխանցին ի ժամանակութիւնս նշանակեալ. զիջիլնն պահելոյ. խոկ ուր անգիտն թուէր եւ անկիրթ. գլուխանցին առաք ի նէրքս. եւ գրքինակին նշանակեցաք ի նէրքոյ. ուրեք եւ ի յունէն ուղղեցաք ի կարգի անդ. զիարն ի առակն մինչ գրոշմեալ. խոկ ուր արգարանայր իւիք մեզ, առանց փոխելոյ զայն գլխոյն առարգրեցաք. եւ այն ի կարեւորս ինչ եւս ... Էր եւ թուղթ մի ի գաղափարէ մերմէ անկեալ, ի Հառն ժամ երկրորդ գրոցն, զոր համարձակեցաք նորոգ թարգմանութեամբ ընծայել ի յունէն։

Ցամանեան Ասիոյ Կոստանդիանուպոլսի եւ պատրիարքարանի Աւետարանագրին Մատթէոս. Գիրք երրորդ Թագի. եւ ի թուղթն Պաւղոսի Հառաւածք։ Ի Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1826, ՌՉՀԸ։

Ի գլուխ հատորոյն գրուած յայտարարութիւնը կը ծանուցանէ. « Ձհատակատարս երրորդ գրոց Մատթէի մեկնութեանն՝ որպէս ի յառաջարանին խոստացաք, ահա ժողովեցաք այսր. զի մի եւ նշխարք հրաշալոյ մատանեին կորիցեն։ Աւասիկ զի գրչագիրք ընտիրք չին մեզ, զի գիւղ անեզր զնշխարսն ունէաք։ այլ ո՞ գիտէ, ասոյգ ժամանակին եւ հայրենասէր խոհեմ գտանիցի եւ զոցոյս հատատառն օրինակ, եւ զմեզ ուրախ լիասցի։

« Ձհնա երրորդ գրոցս յաւելուածք եւ գնշատուածս մեկնութեանց սրբոյն սրբոյ ի Թուղթն Պաւղոսի, յերից օրինակաց գրեցեալ գոյս ամենայն ժողովեալ։ ի կրկին Հառընտրոց որ յԵրուսաղէմ քաղեցաք եւ ի հոգեւոր Սիւիկեայ գրեալ են, եւ ի նոսորգիր օրինակին՝ որ կայ ի մատենադարանին արքունի ի Փարիզ, ձաղկաքաղ յորգորակաց ամենայն մեկնութեանցն։ Եւ ընտրելագոյն ի սոսա գիտելիսն, թէպէտեւ

անգերծ 'ի բազմավրկտ գրչին սխալանաց, այլ և ոչ սա առաջնուամ ընտիր որինակին հաւատարիմ՝ երկուց գրոց մատենից մեկնուածոյն. և ոչ ճառընտիրքըն, որք և ուրեք ուրեք քաղուածոյ ունին զճառսըն, և կամաւոր գրչացն վիպիսմունք 'ի նոսա գուշակին. նմին երբ և ոչ նովին երկիւղածութեամբ ձեռնգեցաք՝ յորս ինչ յայտնի վրիպակ թուէր մեզ։

Յովհաննու Սկեվրեցւոյ Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի մեկնութիւն Թղթոցն Պաւղոսի. Հատոր Ա. Մեկնութիւն Թղթոցն առ Տիմոթէոս, Տիտոս, Կողոսացիս, Փիլիպեցիս, Եփեսացիս։ Ի Վենետիկ. 'ի վանս սրբոյն Ղազարու. յամի 1863–1868Ա։

Հատոր Բ. Մեկնութիւն Թղթոցն առ Հռովմայեցիս, Ա. Կորնթացիս և Ա. Գաղատացիս։

Ի Յառաջաբանին կը կարդանք. « ... Մատենագրութիւնք (Յովհաննու Սկեվրեցւոյ հայրապետի) Ճոխագոյնն յարևելեան հարս եկեղեցւոյ՝ 'ի հնչեցն ընտգրին յերկաստանեան հատորս բովանդակին. և ըստ նմանէ յետ գարուց բազմաց ըստին թարգմանութիւնն. երանի թէ կիսով չափ կային և առ մեզ, այլ պատառիկքն անդր ձեռագրաց առ վանականս պահին անկորուստ, որպէս նուիրական ոչխարք հնութեանց ազգիս։ Մի եր յայնցանէ և յորիգաստան Թղթոցն Պօղոսի մեկնութիւնն, հրաշալեղն 'ի գրուածս՝ մատենից մեկնութեանն համապատիւ։ Որ ազգաւս աշխատութիւն յանձն առեալ տարագնաց ուղեւորութեամբ յաշխարհս հնառաւոր, և 'ի ձեռն հանից գրագիրաց 'ի Պարսկաստանէ, և 'ի գրատանց Եւրոպայ ուր պատառիկ մի 'ի ցանկալի ոչխարացդ գտանէր ընդ ժամանակս ժամանակս՝ և այժմ 'ի նորոյ՝ հաւաքեցաք խնամով առ ոտն ածելոյ զլուրիգատանեցուն Թղթոցն անթերն։ Այլ զի անհնար եղև բարեբաղդութեանդ հանդիպելոյ լիովին, նախախնամութեանն այլեւս թերեւս պահանջ ընոյն ժամանակի, զոր գտաքն՝ երկուս հատորս ամփոփեցաք. յառաջնումն զվեցեցուն Թղթոցն զանթերի առ վանգակութիւն, և երկրորդումն զթերինն հանգերձ հատուածովք այլոց Թղթոցն. յաւելեալ և հատուածս ինչ մեկնութեանց այլոց գրոց, այն է Գործոց, և հին թարգմանութեանն Յոհան-

նու աւետարանին, մերձ գնելով վերջնոյս մանրագիրք խոստն՝ և զնոր թարգմանութիւնն նորին որ առ Կիւրիղոսէ, առ՝ ի տալ պատճառս հայրենասիրիս իւրոյ նամոյ փոյթ ունելոյ՝ ի գիւտ այլոցն և Յովսէփայ եւ գուցին՝ ի լրումն բովանդակութեան գործոյն։ Ի կատարած մատենիս եղեալք և վերկրոյական Հոգւոյ, քան հնուս քննարանութեան մեծի առն Մովսիսոնի գաւուցեալ յայլոցն. որոց թէպէտ անկատար կան յոյն բնագիրքն, այլ քան ոչխոյն գանազանութեան ոչ հարազատ գտանել՝ ի նմանէ։ Ջհնա նոցա յաջորդին և տակաւք ունելք՝ ի հնոյ որք՝ ի յոյնն՝ ի տպաս պակասել՝ առ մեզ միայն գտանին։ զորոց գիտոյ եղեալք գտանել առնել։ Ի քաց եղելք՝ ի տպագրիս և զայլ հնաս յոյժ տակաւս։ որ ոչ միայն անյիշատակ են՝ ի յոյն բնագրին, այլ և ինքնին ակնհայտ ապացոյն անհարազատութեան նոցա՝ անհնոյ լինել գործ և ոչ ապիտանի գրչին։

Ոչ կարեցաք հնաս զոր Ոսկերերան յայլ և յայլ գիտս խոստացեալ է յԱստուած և՝ ի Քրիստոս և՝ ի սկզբանէ անուն քահանայութեան իւրոյ միանգամայն, ամենայնիւք յառաջին հատորի, առկաս գտանել՝ ի նոցանէ քան զոր՝ ի յոյնն, որ հնոյ է յոյժ յոյժ քան զերեսն. և չիք ասել թարգմանչին ըստ կամի հատնելոյ սրտիկ, ևթէ այնքան միայն հատին՝ ի մեր ձեռս. թէպէտ կարծիք գիտոց են գամենայն մատանն սրտոյ հոգւոյ անթերի գտանել՝ ի հոգւ մերոց թարգմանչաց. այս ևնէ յայտնի առնեն ոչ՝ ի միոյ գրչէ թարգմանեալ և ոչ զամենայն հնոս անթերի աւարտեալ, այլ ուրիք ուրիք գիտել՝ ի հատուածոց, մանաւանդ յԱնգրիսանեն, զոր ոչ՝ ի քուն թարգմանչէն կարծեմ, այլ՝ ի յետին սրբոյ հոգւոյն. որոց և շնորհն հա ունելիք զի գիտասցուք գրչութեանն յանգիպս խնայել՝ տակաւին խոհեմութեամբ թերեւս՝ ի քաց թողուլ և գհատածն, զի ձեռագիր մատենիքն անայլայլակ կան ի մատաղ կապակցութեանն, որպէս առնին ի քաղցասութենէ ընդ յուշակարին։ Գիտացեալ հայրենասէրն զի՝ ի թերագատս մատենից նորին սրտոյ վարդապետին՝ կան և մեկնութիւնքն եպիսկոպոսի և ս-

ջնկնելի, թերի յոյժ և երկոքեան, զորս անթերի օրինակաց անկասկած թողուցք առ ժամս ։

Յովհաննու Ոսկիբերանի Նշաստանդնուպօլսի եպիսկոպոսի Ճառք։ Ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, տպագր 1861–1864։

Յառաջաբանին մէջ կը կարդանք. « Ճառս Ոսկերերանի շատ յայլևայլ գէպս խոսեցեալ է նորա, պատահաւս այսու ասացք ՚ի լոյս ՚ի վայելս հասարակաց. թէպէտ և յոյժ նուազունայ թուով քան զլսելի կան ՚ի յոյն բնագրին. և զոյն յերկուս կարգս բաժանեցաք ըստ յոյն տպագրին հետևելով հմուտ քննադատութեան Մոնֆոկոնի, յառաջնումն գՀարթաշատան և զաներկիցսն գանագան ըստ նորա, և յերկրորդումն զերկրայինսն. յաւելաք զինն և զորս յայլմէ մերում ևնթ գտանէին յանուն առաքն վարդապետին, յումեքեանն նոցա ցարգ էրևնալ ուրեք և կամ կորուսանել և թերևս ՚ի տպատ ընդ անհարազատս գրեալ ՚ի գիտ նոց. գէպք ժամանակաց և հայրենասիրացն իղձք տացին լրումն ամենայն թերութեանց ՚ի Հռիսութիւն և ՚ի Հզութիւն ապագային ցանկալի մատենագրութեանց։

« Ի տարբս Հառիցս խափանչիւր գոյն խընդրողք գիրս օրինակաց նոցա. և զմեր քնարութիւն ՚ի նոսա ՚ի բազդատութենէ յայնմանէ »։

Երանելոյն Յովհաննու Ոսկիբերանի մեկնութիւն Եսայեայ մարգարէի։ Վենետիկ, ՚ի տպագր. սրբոյն Ղազարու, 1880–1884։

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « Ի բազում ժամանակաց հետէ իղձ լեալ մեզ հրատարակութեամբ մատենիս ՚ի լոյս ածել և զկարևոր գոյս մատեան թարգմանութեան մատենագրութեանց սրբոյ Ոսկերերան հայրապետին, և վասն բազում պատճառաց կերկնալ ձգեցաւ ցայսօր ժամանակի։ Գլուխ պատճառաց յապաղելոյ տպագրութեանս, որպէս և ակնարկեալ է ՚ի յառաջաբանի մեկնութեան Թղթոցն Պօղոսի, ևղեն հանդամանք ձեռագրիւ օրինակի սորին, որոյ մի ևնթ գոլով, և այն ևս վրիպակօք և ՚ի տեղիս տեղիս պակասաւոր, ապա ակնկալել մեզ նորոգ օրինակաց, որովք մարթ լինէր լրացուել և ուղղագրել

ընդունել զմեզ ի լոյս. մանաւանդ զի լուեալ խոկ և մեր ևս զոմանին առ սմանս յոգեշնոց ի պահանջել կատարեալ օրինակիս մերոց. այլ քանզի ցարդ չեկեղն մեզ գիտուք ի ձեռս բնակելոյ գնասին, վասն որոյ լաւ վարկանիմք ընդունել ... Հանգերձ ի ներսիսեանսն, զոմն ևս ոտանաւոր ձեռս այլ եւս՝ անասցէ օրինակաց, որք ևս հրատարակեցին ի հայրենասէր խնամոյ՝ բազում յոյժ գործեն պատուս, լրացուցանելով զպակասաւորս մատեանս տարին, և զանաստղսն և զաստրակատարսն բազմապատկելով : ...

« Ահ միայն օրինակ էր առ մեզ գրոցս, և այն անհնարաւորն՝ առանց ինչ յիշատակարանաց. ի սկզբան, ի մէջ և ի վերջոյ ներսի ... Եղանակ գրութեան՝ որ և մեկնիչն անուանեալ երկաժապիղ, և տրտպրին երեսուքեմ մատենին, յորինեալ ի բազմահնոյ ինդիմ՝ ուստի մեզ գուշակիլ երկրատաճանապարհ գործս գաղափարեալ լինելոյ ... Ուր ուրեք կարեւոր սիմք էին՝ ուզիցաք զայսմանէ վերծանել օրինակին, ի տակս անկիս միայն ձգանակելով զվերնագիրսն ի տորն ... Մարեմ էր և ի բազում անգիս գուշակելն որպագրել զվերնագիր ներսիսեանս օրինակին և զաստրակատարսն խնամս, այլ կամաս զանց արարեալ զայսու առաւելութեամբ, ընդունելով յաւէտ գնել մերոյս վկայեալ հաստատութեան ի ստացուածոց ...

« Յայսոյ ժամանակի առ բանասէրս Եւրոպիոյ անձանձիկ ևկաց մատենագրութիւնս այս արդի Հայաստանի, բազց միայն յետաձգելոյ առաջին գրեթէ հարցն և յաւելուածոցին միոյն ցհատար մատանեալ որոց յոյն բնագիրն երեք անգն լինել, զորոց գիւտ ծանուցանեն և օրինակս մեր յԱՀ 102, ևմէ « Մինչև ցայս վայր գոտս խորհրդ ձեռագիր գրեալ երանելոյ Յովհաննու յաւետարանին ». որով և յայտնապէս ասէ մեզ գիտել ևմէ ամբողջութիւն գործոյս կատարեալ էր և առ նահանգս. և զի հայկական թարգմանութիւն տարին եղեալ էր յառաջ քան զհռոմէական բնագիրն, ընդ այլ թարգմանութիւնս մատենագրութեան տարին Հայաստան, որպէս և հաւանական յոյժ երեւի ի տեղիս և ի հայկազն անձինս գրութիւնն, որ բազում ուրեք յիշեցուցանէ մեզ

զինքս կնքպատրանաց բանիցն Թարգմանչի մեկնութեանն Մատթէի։

« ... Բազում անգրկին ընծայութեամբք մարթի հաւատոյ ցուցանել զնաթազատութիւն հայկին ընթայարութեանս, այլ առ այս ոչ պահանեն մեզ և արտաքին աւանդութիւնք և վկայութիւնք ի նախնեաց մերոց։ Որպէս Դաւիթ ոմն վարդապետ յերկառատանեցորդ գարուս, որ ի յորդորանաց Պետրոսի վարդապետի իւրոյ գրեաց զնաշխատել մեկնութիւն իւր եսայեայ, յորով ուրեք ի կարգի բանից Ս. Եփրեմի և Ս. Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ և այլոց սրբոց Հարց, ի մէջ բերէ ըստ բառից անգամ և զբանս Ոսկեբերանի ի մեկնութենէ տասն եսայեայ։ Ոչնպէս և Գէորգ վարդապետ Սկեւռացի, ի վերջ կոչ ԺԴ գարուս, ի խնդրոյ մեկնութեան իւրում եսայեայ, գրէլոյ յառաջս « արքային Հայոց Հեթմոյ միաբանեցն կոչեցելոյ » (1289 – 1305) որպէս աւանդեալ է ի յիշատակարանին, բազում ուրեք փղքուս իւրեք փոփոխութեամբ յառաջ բերէ և զբանս ի մեկնութենէ տասն եսայեայ՝ յանուն Ոսկեբերանի։ Պարձնալ ի փղքրիկ ծագիկաքաղ մեկնութեան եսայեայ՝ Գրիգորի Տաթեւացւոյ, ի վախճան ԺԴ գարուս, զոր ժողովեալ է ի բանից վարդապետին իւրոյ Յովհաննու Որոտնեցւոյ՝ Էրախիկ մականուանեալ վարդապետի, նոյնպէս ի ԺԴ գարուս, բազում ուրեք ըստ մեկնութեան Ոսկեբերանի ունի զիմաստասն, թէպէտև շարադրութիւնն ոտար իցէ ի վերջնոցս և ոչ յիշատակիցէ զանուն Ոսկեբերանի։

Երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնու պօլսի եպիսկոպոսապետի ներբողեան ասացեալ յաղագս վարուց և նահատակութեան սրբոյն Գրիգորի Հայոց մեծաց հայրապետի ի Կապիտան Հայոց մէջ յաքսորեանս էր, ի ինդրոյ հայազգի սրուճն եպիսկոպոսի և վարդապետի համազգեաց նորին Դիոսկորոս անուն կոչեցելոյ, և այլ եւս յոգնախուռն բազմութեան սրբ ժողովեալ էին յառաջ յիշատակի մեծահռչակ ոմանի նորին սուրբ Հուսաւորչին արանելեան աշխարհին։ Հրատարակեալ հանգերձ լատին թարգմանութեամբ ի Մխիթարեանց Վենետկոյ, ի Ս. Ղազար, 1878։

Beati Johannis Chrysostomi patriarchæ Constantinopolitani, Oratio panegyrica de vita et laboribus Sancti Gregorii patriarchæ Majoris Armeniæ, Kokisi Armeniæ urbe ab eo exulante habita, rogatu episcopu et doctoris ejusdem nationis et consanguinei, Dioscori nomine, aliorumque multorum qui die festo celeberrimo ipsius sancti partium orientalium Illuminatoris simul convenerant. Cujus originalis textus desideratur, ex antiqua armeniaca versione Mechitaristicæ Congregationis opera in latinam linguam translata. Venetiis, in S. Lazari Insula, anno MDCCCLXXVIII.

Տէս Ներսողեան, Սոփերք։

Ասկիպիտանի վարք. « Պատմութիւն վարուց, ընթացից և գիրուածոց սրբոյն Յովհաննու Ասկիպետն հայրապետին Կաստանդնուպոլսոյ. Թարգմանեցեալ ի յունականէ ի հայս՝ ի Վրիտրոբէ կաթողիկոսէ Վկայասէրէ կոչեցելոյ. զուարճ զիմաստասիրութիւնդ Հայոց եաշ։ Տպագրեցեալ աշխատասիրութիւնդ Ստեփանոսի արքեպիսկոպոսի Կաստանդնուպոլսեցւոյ։ Ընդբանդք և արգելութիւք Կարուշեցւոյն Ղանոնդ Պազոսին. որ արար յիշատակ վասն հոգւոյ հանդուցեալ կոզակին իւրոյ Տէվէլիթին, և արգուոյն Յակոբ խոհէմ գպրի ... Յամի տեառն 1752. ի յունիսի ե։ ի վէնետիկ. ի տպ. Ա՛տանի Պատրէլլ ։ Նախաբան դանդաղութեանց մէջ կ՛ըսէ. « ... ունէլով իմ առաջի ինչն հնագոյն արխեակ ձեռագիրս. որոյ առաքն ի բազում տեղիք եզծեալ էին, և բառքն գրեթէ անհետացեալք. և ամենք անդիք ևս այնպէս չքմեղանն սխալանօք լցեալք էին, որք իբր թէ կարասաղային մեքենաբեկեալ՝ թէ պինչ արդեօք կամիցին առնել. և համ զբոլոքն իմացութեանն պարտականին յինքեանս։ Ես այս պակասութիւնս՝ վշտալի առնէր ինձ գաչխատութիւնն իմ առ գործն սրբագրութեան։ Վասն որոյ ուրեմն սրբոյն կարելի եղ միով օրինակաւ. Քանզի ուզղագրէլ ըստ ակարիմաց ինձեաս գտանեն խելոյ ։ առանց այլոյլիլոյ գրուեն ։ »

Ասկեվիրր. Հրատարակութիւն խնամարհութեան՝ ի գնացս կատարելութեան։ Մխիթարեան տպագրատուն՝ ի

Ս. Ղազար, 1878։ (Երկսիրուհին Dom Sans de Sainte Catherine Բենեդիկտեան միանձին)։

*Ոսկի գրքոյկ, կամ Գործնական խոնարհութիւն։ Վիէննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1853։

*Կրօնասիրեաց խոնարհութեան, զոր ի լոյս ընծայած էր Պետրոսեայ եպիսկոպոս Վահան. կարգինալ Փէչչի, հիմա ծայրագոյն քահանայապետ Լեւոն ԺԳ։ Թարգմանեց Աղեքսանդր Վ. Պալճեան արքեպիսկոպոս Ակրիդայ, Վիէնն. Մխիթ. ուխտէն. Հռոմ, ի տպարանի Ս. Ժ. Տարածման հաւատոյ, 1883։

*Ոսկեղէնաց ճովհաննէս Մարտիրոսեան, ազատ քահանայ Վազարշապատցի. Քիչոտակարանք ազգային արգեան պատմութեան վրայ (1777–1811)։ Դասուիկ Հայոց աշխարհի, ազգային և բանասիրական ամսագիր։ Տֆխիս, ի տպ. Համբ. Էնֆիաճեանց և ընկ. 1862։

*Ոսկի ասեղներ, Գ. Ալիմեանց. մանուհիներուն համար ընթերցանելի գիրք։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Ոսկի աքաղաղ, վիպասանութիւն. հեղինակութիւն Րաֆֆիի։ Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան, 1882։

Ոսկի դար Հայաստանի. երգեալ ճովհաննու Միրզայեան վանանգեցի վարժապետ քահանայի։ ի Զմիւռնիա, յՈւռուսճեաքեան տպրոյն Մեսրովպայ, 1841 – ՌՄՂ։

Ճառաջաբանին մէջ՝ Հեղինակին ուրիշ երկասիրութեանց վրայ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը գտնենք. « ... ի խնդրոյ ուրուանց ուսումնական բանասիրի և քաջ լեզուագիտի Պատրիկեանին և Ադոլֆ Բէնէի, զվէնալ Ադգատր անուանեալ գրատրոյականն՝ ի պատրիկ լեզուէ ի հայս առաջաբերեցաց ըստ բնագրին՝ պարզաբանութեամբ նոյն լեզուագէտ խնդրոյն. զերկաքանչիւրն՝ այսինքն զպատրիկերէնն և զթարգմանութիւնն հայացի գրովք ի մի գիրս քովանգակեալ, և իւրաքանչիւր տանցն զնշանակու-

Թիւն հանգիպ բնագրին եգիպ. յորում զանձնայն հատուկ խորհեցուցանել ի մոլութենանց յառաքինի վարս հրաւիրել։ Զկնի բանաստեղծութեան ելի ի շափառանս ոսկի Տնտրոն Հայիոյ, Ասմոյ և Աթոյի անուանակ. ի սուս ոսխնանց մերոց զարհուրեցուցանել և զառաքինութենէն գնդեցիկս նկարագրակ. երգիծանէ զԵռմիրոմ... եզերբերգ չկարէ վանս տարապարս մնհուանն զոր պատուհ գնդեցկութեան խոտոյ և ապշտահանութեան ընկալաւ ի նոյն Եռմիրոմ ... Յետ որոց գրկրմատուածն ի հագնեցք Աթիմիական Հայաստանի անուանակ, զպակաւն ի կոստանդնուպոլիս ի 1836 թուին ... Ի վերջիկ զոյն չՄակի դարձ Հայաստանի զընտրն կերկու խոտոյ զանձնգութենէն նախանձկի գարուն գնդեցկս նկարագրակ՝ հատուած ապացուցանեմք եմէ նախկին խանձարուրք երջանկութենէն այնմիկ Հայաստան եղե, ուր անկեցաւ գրատուն ի քնութենէն նախատապրին մարգկութենէ։ Բայց առաջ գիտատուծոյս. զի սերտհրաւէր կոչուածն նորին կերոյքն հատարակաց, չարժանացոյց գովանի առնս զարգացութենէն նորին անանկ»։

Ողիմպիանոս առակք։ Տե՛ս Մխիթար Գոշ (տպագիր 1842 ամին)։

Որսատուի Փլակկոսի Աբուհատ քերթողական. Թարգմանեալ ի շափս հայկականս Հ. Աբելն Կամասուս Ռաբրատուածէ վարդապետ Մխիթարեան։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1847։

*Որբ Մատիլդա բարերարեան վիպ երեխանց հատուած, տպագրեալ ի Մանկասէր (Գրատուն Էնձիխոռհանց ի Տփղիս)։

Y Որբևիան կամ Ուռպեկեան Սահմանադրութիւն Պատմութենէն նահանգին Սիսական, արարեալ Սահմանադրաց Օրբելեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց։ Ի լոյս ընծայեալ հանգերձ ծանոթութեամբք կարգաց վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի։ Փարիզ, ի տպարանի Կ. Վ. Շահնազարեանց»։

Յառաջաբանին մէջ հմուտ և հետաքնին հրատարակիչն՝ ընդարձակ տեղեկութիւններ կու տայ Մխիթարեանց աշխատութեան վրայ։ ... Վերջապէս ամէն յառաջաբանի, կ՚ըսէ, կարգալ մեր յառաջընթացութիւնն Մխիթարեանց՝ բազում խնամքը հոգալով հնգինակել շնորհ առորագրութիւն այնորիկ՝ բաժանեալ ի զանազան գլուխս ըստ զանազանութեան նիւթոցն. ընդարձակութիւն, տեղագրութիւն, հանգամանութիւն, երկրաբանութիւն, բուսաբանութիւն, պատմութիւն, արձանագրութիւնք, աւանդութիւնք աշխարհին այլովք հանգերձ պարունակին ի նմա։ Ո՛չ հայ և որոյ ոչ լոկ լուսաւ զգովանի գործս հայրենասիրութեան Դաւթի բերկի Մխիթարեան, որոյ վառեալ նուիրական սիրով ազատութեան ազգին՝ փորձ փորձոց ի սիզբան ուխտատանեորդ գարուն առ ի ազատել աշխարհութեամբ քաջաց ոմանց զերկիր մեր յաստր ընդ։ Ես նոյն հնգ պանգուխտս որ ի ժամանակին յայնմիկ հոխել զերկիրն առագնալ արեամբ քաջարանց, և յանգիման աչացս ունել զաւերակս Հայաստանի, Կապանի, Բազարբերդի իրբև ցաւագին յիշատակարան աշխարհալիշն փուռեցոյ մերոց նախնեաց և չիջնալ փառաց նոցա. սիրել նոսեալ բազում անգամ ընդ հովանաւ աչեաց թանկինանց Պերճ գնդի և լսել զնչս հարիւրամեայ Մատենանաւ աւագ քահանային՝ Թոռին գովելոյն Պալոյ՝ մերոյ յընկերացն Դաւթի։ Առ ի նմանէ նաև զաւոյգ պատմութիւն քաջագործութեանց Դաւթի, և նգի ի մատենագարանի սրբոյ Էջմիածնի ընդ ձեռն Տահ. խաչատուրեան Յովհաննէս եպիսկոպոսի։

« Երկա այս, նիթե մուծանել էր ի սիպ, կարելր լոյս մեծ սփռել ի վերայ նահանգին Մխիթարեանց ըստ բազում գլխոց, և ուշգնել զվիճակս բազմաց ի մատենագրաց՝ ոգորմելի նիթե հանգիպեցաւ օրհասի։ Ահ հարին զերծոյ մի եկուր զայն և անհետ արար առ յաւիտեան ... Ամէն երի զոր ինչ գրեմ այժմ զՄխիթարեան աշխարհն՝ ի յիշատակութենէ եւեթ գրեմ և ի խնչերանաց թղթոց որ յանգետս պահեցան ի Հայաստան թղթարանին՝ չունելով այլ եւս ի ձեռին զլորեքսանեայ երկանցս պատուղ »։

Ընդհանրին վրայ ալ գաղիարէն լեզուով հե-

« ... Nous venons de mettre sous presse une histoire de haute importance ; celle de Stepannos Orbélian, archevêque de Sunik.

« Issu de l'illustre famille d'Orbélian, fils de Tarsaïscht, prince de Sunik, et métropolite de cette même province de la grande Arménie ; il traite en particulier les généalogies des princes régnants de Haïcasounis et d'Orbélians, et en général l'histoire de l'Arménie, de la Perse et de la Tartarie. Contemporain des invasions des Mongols et des Tartares, qui subjuguèrent sa patrie comme tant d'autres pays, il donne une description complète de cette race féroce qui, partie des bords du lac d'Aral et du mont Altaï, envahit et ravagea l'Asie et l'Europe.

« Stéphannos Orbélian, en sa double qualité de fils du prince régnant, et d'archevêque de Sunik, et ayant par conséquence vécu dans les hautes sphères politiques de son temps, nous présente une fidèle description des mœurs, des conquêtes, de l'administration de ces féroces enfants de Tartarie jusqu'alors inconnus.

« C'est lui probablement qui parle le premier de l'invention du papier-monnaie par les Tartares, dont l'usage se repandit, quelques siècles après, chez tous les Européens.

« Cet interessant ouvrage du XIIIme siècle non-seulement ne se trouvait dans aucune bibliothèque européenne, mais il n'existait pas davantage dans celle des Arméniens ; le célèbre couvent des Mechitaristes de Venise lui-même n'en possède que des exemplaires incomplets. J'en ai découvert un pourtant dans le siége même de Stephannos Orbélian, et un autre dans la bibliothèque d'Eschtmiadzine, d'après lesquels je publie cette première édition.

Ա. Տպ. Պետերբուրգ Ակադեմ Էդիտ : Ստանում, ի տպ. Նոյեմբեր Հետորդութ տպեցեալ ը-գրատպ, 1861 :

Թարգմանութիւն ի լատ. ի Կերսէհէ Պատկանեան. Փեթրպուրգ, 1873.

Histoire de la Siounie, par Stépanos Orbélian, traduite de l'arménien par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1864–1866.

Stephani Synensis Historia Satraporum Orpelensium in Majore Armenia. Thesaurus epistolicus Lacrozianus. Tomus III.

Excerpta ex libro Stephani Synensis archiepiscopi, scripto sub finem sæculi XIII, cui titulus est: *Historia Satraporum Orbelensium in Majore Armenia;* a M. V. Lacrozio Bayero transmissa.

De la vie et des écrits d'Etienne Orbélian, archevêque de Siounie. — Histoire des Orbélians. Saint-Martin, Mémoires sur l'Arménie, tome II, Paris, 1819.

Listes chronologiques des princes et métropolites de la Siounie, jusqu'à la fin de XIIIme siècle; par M. Brosset. Mélanges asiatiques, t. IV, 1861.

*ՈՎ Է մեղաւոր։ Հրատարակեաց Ց. Ա. Ա. Տէրտ. Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ե. Մ. Տեաճեան, 1875։

Որ օրհնես զայնոսիկ (ազգէդ սրբոյ պատարագին)։ Թարգմանեալ ի քահն և հինգ լեզուս։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ղազարոսի, 1837։

Որոգայթ փառաց. « Գիրդ անուանեալ Որոգայթ փառաց, վասն կալանաւորելոյ սմին գործ անկարգութեան։ Եարտգրեցեալ ծակոտոյ Եահապիրեանց Նոր Զուզայեցւոյ առ ի օգուտ յազգին Հայոց ... ի թագաւորութեան յոգեստափոյլ տեառն Երկերորդի Հերակլեոսի ի Քիւպիս։ Ցամի տեառն և Փրկչին մերոյ Ց. Քրիստոսի 1773. և ի թուին Թուականութեան Հայոց 1222 ի Նոգիկս և ի մայրաքաղաքն Մատրաս։ Ի տպարանի նոյն ծակոտոյ Եահապիրեանց »։ Գրքին ձեռագրէն անմիջապէս հետեւեալ ծանօթութիւնն գրուած է. « Սխալանք բոլոր գրքիս տառի և բառի ընթերցողդ ի ձայնէ բառիդ Հանապէ, ի պատճառն անծանօթու-

Թեան արհնաւոն շարադրեալ. զի ոչ գիտաց զանազանութեան տակից. այս ինքն գ. Թ. ձ. Հ. յ. վ. ա. ց. ւ. ոգբա գանխս մեն՝ ի առջի մեւսի, գոս ինքնգ՝ ի վեռս քո վոխարկիչ որն որ արժան է ։ Ի էջն 105 սկիզբն և երիտրորդ հատորին, զոր ինք կը կոչէ ։ Նշանակ կամ կարգադրութիւն Հայոց վասն կառավարութեան Հայաստանեաց յԱխեմենէ ։ Ցիշատակարանին մէջ ոչ այսպիսի անվանումեան մը կը հանդիպիմք. ։ ... ի ամանէ ազգաս ձոխութ մերոյ մեն հարիւր և տասն հատ. տասն՝ ի ամանէ Ձեռլոյ վարձ ձոխուց մերոց. Ձեռացեալ մեն հարիւր հասն նեռ իշխանէ, նեռ հատարակ անձինք՝ ով ոք որ գոցի՝ ուրախ վայելուսմ լինի վասն իւր. այլ գինն ձորս իւրաքանչիւր մի գրչի տասն ոսկի, որուսմ համապատասխանի քառասուն ուսկի, հատուցանի անձնական և ազգատոհ. վասն սիրոյ փրկութեան ազգին Հայոց՝ ի ընդգումենէ բարբարոսաց. այս հատուցումն ոչ հարկագրեմ, նեռ ոչ ազատանոք խնդրեմ ։

*Ուսոյինակիրն, Հիւսիսային Ամերիկայի միացեալ ակրութեանց գաղութից՝ ի Հ. Յարութիւն Վ. Եագուպեանէ ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպ. Մխիթարեանց, 1855։

Ուն. Խորհրդոց։ Տես Եւագր։

*Ուխտաւոր կրօնաւորի հոգեւոր ի պահս հանատից և բարեպաշտ անձանց ։ Աշխատասիրեալ Առաքէլ Վ. Մկրտիչեանէ ի սպասաւորս Կարնոյ։ Վենետիկ, ի տպ. Մխիթարեանց, 1875։

Ուխտանէս եպիսկոպոս.— Հատուած Ա. Պատմութենէ Հայրապետաց և Թագաւորաց Հայոց ։ — Հատուած Բ. Պատմութենէ բաժանման Վրաց ի Հայոց։ ՌՁԻ. 1871։ ի տպարանի սրբոյ Հռիփսիմեայ Էջմիածնի ի Վաղարշապատ։

Յառաջաբանէն կը քաղինք հետեւեալ անվանութիւնները. ։ ի տանէերորդ գարու ծաղկեցաւ Ուխտանէս եպիսկոպոս Սեբաստացւոց, որ գրեաց գպատմութիւնս՝ ի խնդրոյ Աթանէսի վարդապետի Նարեկայ վանից առաջնորդի։

« Ոչ սակաւ ընծայէ սա տեղեկութիւնս կարևորս որ վասն անցից անցելոց բաժանման Վրաց ի մէնջ, յառաջս Մովսիսի Ի և Աբրահամու Ա կաթողիկոսաց ի վեցերորդ գարուս ... Այլ ցաւիմք զի ոչ յաջողեցաք գէթ այլևայլ գտանել զամրոզի աշխատութիւնս Ուխտանէսի։ Մի միայն օրինակ գոյր ի Մատենադարանի Մայր Աթոռոյս՝ բոլորագրով օրինակեալ ի ԺԱ կամ ի ԺԲ գարուս։ ի վերջն պակասին թերթք, որով կիսատ ձեռագին շրջաբերական Աբրահամու Ա կաթուղիկոսի և շարունակութիւն պատմութեան. և ոչ գիտեմք, պատահմամբ էին անհետ՝ եթէ գիտութեամբ հատեալ ի բաց բարձեալ ի թշնամեաց։

« Ի հակառակն խորագիր ունի այսպէս. « Զպատմութիւնս յերիս հատուածս, զոր ստացեալ եւ առեալ Ուխտանէսի (Անբաստացւոց) եպիսկոպոսի՝ ի քէն գրոյ հաւրն Անանիայի նարեկավանից առաքինւոյն և նախաշէն վարդապետի. հատուածն առաջին՝ յազգս թագաւորաց և հայրապետաց մերոց. և երկրորդն՝ վասն բաժանման Վրաց, և երրորդն՝ յազգս մկրտութեան ազգին այնմիկ Մազն կոչեցեալս։ Առ այսմանէ և ի գրութենէն մատենագրիս առ խնդրողն բացայայտ երևին, զի ջերիս հատուածս պարտ էր ունել պատմութեանս Ուխտանէսի, յորոց առաջինն ամբողջ, երկրորդն՝ մասամբ մինչ թերի գտանի ի մեզ, իսկ երրորդն ի սպառ անհետացեալ. յորմէ մերթ էին լինել տեղեկութեանց՝ արժանի ուշագրութեան բանասիրաց հնասիրաց՝ յազգս մկրտութեան Մազն կոչեցեալ ազգի և երկրի նոցա և այլոց՝ որպէս գրէ Ուխտանէս յառաջին գլուխ Ա հատուածի ի թզթին առ Անանիա վարդապետ։

« Ջամարդք գլխոց սորա էին խառն և պակաս քան մեծն մասին, գրչութենէն քաջմաշկոնի, զոր ըստ ցուցաքս յարմարելով ըստ կարգին։ ... Փութացաք ընծայել ի լոյս՝ զոր ի ձեռին էր, ի վայելս մերոց և առաւրաց, յանձնելով բանասիրաց ազգիս, զի եթէ գտանիցեն զամբողջն մատենագրութեանս՝ յանկման ուրեք կամ ի վանորայս ինչ, ջան ի գործ արկցեն և զնոյն արձանացուցանել ի սիպ։

« Երկնչելով մեր ի ժանեաց ժամանակին, զոր ինչ

պիտանի մատենագրական ճանապարհ պատմական երիկ վարագոյ միջոց նախնեաց գաւանին ի Մատենադարանի Մոյր Աթոռոյս, թէ և իցէն թերիք և պակաս. իջիք են մեզ առ ի լոյս. զի մի ի սպառ անհետացին յապագային »։

„Histoire en trois parties, composée par l'évêque Ter-Oukhtanès, à la prière d'Ananie, Supérieur du Couvent de Narek et Vartabed de premier rang; par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1870.

Études sur l'historien arménien Oukhtanès (Xme siècle), par M. Brosset. Mélanges asiatiques, tome VI.

Histoire de la scission religieuse entre les Géorgiens et les Arméniens, depuis la fin du Vme siècle. Dans les Additions et Eclaircissements à l'histoire de la Géorgie, par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1851. Addition V.

*Ուխտո հայրենասիրի (Գ. Մուրատեանց)։ Տեսակ յառաքելական աթոռն Ս. Յակովբեանց յԵ. դարուս, 1868 – 1869։

Ուղերձ. « Ուղերձ վարդապետաց Հայոց Պարսից որոյն Ղազարու որ ի Վենետիկ, առ Բարձրագոյնս սրբոյժ աղանդս Եւթիքեոս էշման փոխարքայ և Օգոստ Ամպիա փոխարքայուհի ի հայ և յիտալկան լեզուս։

*Ուղերձ Կաթողիկոսական համագիրեայ Հայոց, առ մերձակայ ազգային սիւնհոդոսն գումարելի ի Գեղերքեանիկ համագիրեան Արքիեպ. Եպիսկոպոսաւնս, Գեր. Եպիսկոպոսունս և Քարգոյամեծար Վարդապետս։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Աբասեան, 1869։

Ուղեւորուց. « Ուզէ և ծուծ Աստուածարանութեան, քան ամհմանագրութեան Աստուածաշունչ գրոց և սրբոցաւն ժողովոց, ձա և քան հանդիպ հարց վարդապետաց մեկնարանեալ։ Ցորում խոստացեալ ինչ՝ որ կամ առ յիմանալ զիարբհաւբգս հաւատոյ

ՀԻՄԱՐԱՒԹԵԱՄԲ և ուղղուԹեամբ, և առ 'ի յամենայն մեկնուԹեանց բաժանել, կամ առ 'ի ըստ արժանւոյն կատարել և մատակարարել զիւրաքանչիւրսն ՀԱՆԳԱՍՑԱՒ. կամ առ 'ի ուղղել զմարգկային գործս ըստ առաուածային օրինաց, ՆԿատել կարճ, գիւրին և համառօտ կերպիւ մեկնել։ Ետրապրնալ 'ի Լուգովիկոս Աբելին եպիսկոպոսե և առաուածարան վարդապետե Փարիզեցւոյ, 'ի գաղմատացւոց լեզուս։ Եւ ԹարգմանուԹեամբ 'ի լոյս ածեալ 'ի Հայոց բարբառ աշխատասիրեամբ և ջանիւք ուսումն հանգուցեալ ՔիՀիլիզեցի Պետրոս վարդապետի։ Ընկիւք և Ծախիւք Սահաթձի պարոն Պետրոսի որդի ազնուամեծար և բարեպաշտ Սահաթձի պարոն Մկրտչին։ Ի սկ սրբագրուԹեամբ և իրը նորոգ ԹարգմանուԹեամբ Դ. Մ. Վ. Կ.'ի Վենետիկ, յամի տեառն 1748. 'ի տպ. Անառնի ՊռոԹօշէ ո։

*ՈւղղագրուԹիւն լեզուիս Հայոց. յորինեալ 'ի պէտս ազգային վարժարանաց Գաբրիել եպիսկոպոս Ա յվազեանց. Քէոզոսիա, 'ի տպ. Թաշիպեան ուսումնարանին, 1869. Տպագրեալ աբգեամբք Աղա Սարգսի Տիգրանեան. վերատեսչի Թաշիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց որ 'ի Քէոզոսիա։

*ՈւղղախօսուԹիւն արդի հայ լեզուին, յորինեալ ուսմանց համար խորհրգածուԹեամբ։ Կ. Պոլիս, Ե. ՄխիԹարեան տպարան, 1853։

Ուղղեցոյց քրիստոնէական ուղղափառ վարդապետուԹեան. յորինեալ 'ի ՄատԹէոս Ա.ազէ նոյ կաԹուղիկոսէ ամենայն Հայոց։ Մոսկուա, 1861։

Ումպք գրասիրուԹեան. շարադրեց Ա. Կ. Տէմաճեան։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէմաճեան եղբարց։

ՈւսողուԹիւն։ Տե՛ս Թոնաբռագոյն ուսողուԹիւն։

*Ուսումնարանի առաղջապահական հարցեր բժիժկ Ա. Բաբայեանցի հրատարակուԹիւն։ ՔիՀիլիզ,

Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

*Ուսումն ազգային դաստիարակութեան, գառնիցարակաց համար. երեսփոխ Հ. Գալուստ Վ. Յովհաննեան՝ ի Մխիթ. ուխտէն Վիէննա, ի տպար. Մխիթարեանց, 1862։

Ուսումն բարուց. գործ Փրանկլինեան Սաուէի, թարգմանեալ յիտալական լեզուէ Յովհաննէս Տէր Կարապետեանց Զամուռճեանց Պրուսացի։ Երես. տասիկ, ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1857։

Ուսումն համաբարբառ աւետարանի տեառն մերոյ. ի Նիւրնէս արքեպիսկոպոսէ Վարժապետեան պատրիարգէ Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ։ Ց՝Ամստէրտամ, ի տպ. Ջ. Ի. Աստուածածնի վանաց, 1875—1876։

*Ուսումն մայրենի լեզուի Ազգեանցի։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

Ուսումն մայրենի լեզուի ծննդոց համար։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

Ուսումն տրամաբանութեան. գոզդիարկեն վերուստ թարգմանեց Մելքոն Պ. Պ. Փափազեանց, Երուսաղէմ, ի տպար. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1869։

*Ուրուագիծ պատմ. և ընդհանրից Մխիթարեան միաբանութեան։ Փարիզ, Վաճառեան տպարանի 1858։

Ուրսուլա կոմս. վիպասանութիւն։ Մոսկուա, (Տպաւորեալ Լազիքեանց, ի Տփխիս)։

Զամչեան (Հ. Միքայել Վ.)։ Տես Թաղիացեան։

Հրաւիրանգ եօթնեակի։
Մեկնութիւն սաղմոսաց։
Նուագարան օրհնութեանց։
Պատկեր տօնից։
Պատմութիւն Հայոց։
Սեղան խնկոց։
Քերականութիւն հայ լեզուի։

*Ձերազ Մինաս։ Գրիչ և Մուր. Առաջին հատոր։ Ի Պոլիս, Արտեան տպագրութիւն, 1881.

Գրական փորձեր։ Տաղեր, Ճառեր, Առածներ, Նամակներ, Գրագատումներ. Արգասի խոհերը։ Կ. Պոլիս, Արտեան տպագրութիւն, 1873, 1874.

Ազգային դաստիարակութիւն. Վարժապետական ժողովի մէջ խոսուած ճառեր։ Կ. Պոլիս, Արտեան տպագրութիւն, 1872։

Թէ ինչ չահեցանք Գէորգիի վնասաժողովեն։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Տնտեսեան, 1878։

Հայաստան և Խոտայիա։ Կ. Պոլիս, Արտեան տպագրութիւն, 1878։

*Չէզոք կամ ազգային արգի վիճակին վրայ հրատարակութիւն մը։ Գրեց Կահոսեան Մանուկ վարժապետ Կիւրիւնեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

*Չէսթէրֆիլտ. Խրատք առ որդին. Թարգմանեաց Հ. Ա. Գուրգինեան, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1871։

*Չորս եղանակք տարւոյն. Սահմանք քահանայ Մանգինեանցի աշխատասիրութիւն, Թիֆլիզ, Գրատուն Էնֆիաձեանց։

*Չորս օրիորդ կամ Ուսուցիչուհիքը և Ուսուցիչհատիքը. Թատերական խաղ մը։ Գործնեաց Ներսէս Ս. Մէլպուրեան. ի Ա. պարկեշտասուն և ուսուցիչհատիքէ երկուհատան աշակերտուհիս առաջին գրատու Ս. Վառվառեա վարժարանէն։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Քիւրքճեան, 1862։

*Չորք եղբարք. Պատմութիւն որ կը ցուցընէ թէ

մարդոյս երջանկութիւնը ինչպէս կըլլայ։ Թարգմանեաց ի գաղղիական Յովհաննէս Պրուսացի Տէր Կարապետեան Ջամճեանցից։ Կ. Պոլիս, ի տպար. Նշխան Աղաւնւոյ. 1853։

Զորք խոկմունք. = Զորք խոհեմունք յորպես յաւելուածս յանձնարարութեանն։ Եպրագրեալ ի Յակոբ վարդապետէ ի կարգէն Յիսուսեանց։ Ի Շուամ, ի տպարանի ազգիս ժողովոյն. յամի տեառն ՌՆՀԴ. հրամանաւ Մեծաւորաց = ։

✓ *Պալէրմոյի վարդուհին, վէպ բարոյական. Թարգմանեաց Գ. Զաքրատեանն։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տիեզեան եղբարց։

Պալճեան (Աղէքսանդր արքեպիսկոպոս)։ Տես
Աթոռ սրբոյն Պետրոսի։
Աշխարհագրութիւն ուսումնական։
Դիւրիմաց պատասխանիք։
Ընդհանուր տեսութիւն եկեղեցական։
Մոլորութիւնք բողոքականութեան։
Պատմ. կաթուղ. վարդ. ի Հայս։
Վայելչագրութիւն։

Պաղեստին պատկառ քերթուած Դէպրապտիւ Տեառն Ռէկինալդոյ Երբեան եպիսկոպոսի Կալկաթայ. ի հայ ած Մեսրովպ Դաւթեան Թարգմանչեան, աբեղայ սրբոյ Էջմիածնի ... Կալկաթայ ի տպարանի եպիսկոպոսական Ճեմարանի, 1830։

Palestine, a Prize Poem, recited in the theatre, Oxford, in the year 1803, by the late Reginald Heber, D. D. Lord Bishop of Calcutta; translated in the armenian rhyme by Mesrope David, deacon of the Armenian Church. Printed at Bishop's College, 1830.

Պաղտասար դպիր։ Տես
Շահաւէտ։

Տաղարան։
Ճանկգիրք։
Քերականութիւն։

Պամպուլիոս քոմեոխա երկք գործոցութիւնով. Սիւնիկի աշխատասիրութիւն։ Ռոսսով (Դոնի վրայ). տպարան Ճովհաննու Տէր-Աբրահամեան, 1881։

Պայմանագրութիւն Աբարատեան առեւտրական ընկերութեան։ Զմիւռնիա։

√Պայրըն (լորդ)։ Երկինք և երկիր։ «Աբրազան ազգերդ։ Մենդոց գրքին ոտ մասին վրայ հիմնեալ։» և «և զվէ զի որդիք Աստուծոյ տեսին զի գեղեցիկ էին, և առին իւրեանց ի հնութիւն զոյնոսիկ ի նոցանէ որք հաճոյ թուեցան ինքեանց», ի լորտ Պայրընէ։ Թարգմանեաց ի գաղիականէ Դոմէք Գաբրիէլեան Աշակերտուհի Ազգային վարժարանի։ Կոստանդնուպոլիս, 1874։

— Իտալիա. Վէնետիկ. ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. 1865, 1872. Lord Byron. Child-Harold's pilgrimage. Canto the fourth. Venice, in the island of S. Lazarus.

— Հատուածք քերթուածոց և բանաստեղծութիւնք։ Lord Byron's Armenian Exercises and Poetry. Venice, in the island of S. Lazarus, 1855, 1870.

*Պանդուխտ կամ կեանք Ազատանցւոց։ Գրեց Ց. Դուրգէն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ճովհաննու Մխիթարեան, 1864։

Պանդուխտ Վանցին, գրեց Արիստակէս վարդապետ Տէր Մարգսեանց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1876։

*Պաշտպանութիւն ազգային իրաւանց, ի պատասխանի Հովսեփեանի Տեառն Անտն վարդապետի Հասունեան։ Կ. Պոլիս, ի տպար. Մխիթարեան, 1854։

*Պաշտպանութիւն Հայաստանեայց կամ ուղիղ և առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ՝ ի պատասխանի Աթոռ սրբոյն Պետրոսի առաքելական գրոց. յօրինեալ վարդապետ ոմն սուրբ Էջմիածնէ. Զմիւռնիա, ՚ի տպարանի Տէմէնեան եղբարց, 1854։

Պաշտօն աստուածային. « Պաշտօն աստուածային փրկական, անպատում և ահաւոր խորհրդոյ սուրբ Պատարագին, կամ Ակնունեայ Քրիստոսի փրկագործ չարչարանացն. որք յ՚անարիւն խորհուրդ Պատարագին պատկերանան։ Այսր սրբազան խորհրդոյ պարապումեանն կարճ՝ ի կարճոյ մինչեւ թիւն, և համառօտ ինդրոյածք։ Ընդունելոյ ժամակարգ պաշտօն վասն ամենայն առանձին՝ ի Քրիստոս հաւատացեալ անձանց։ Երկոտրութեամբ ուսեալ վարդապետին Ղուկասու՝ նաստա և յեռանկալ գրչի՝ ի լացիական լեզուէ թարգմանեցեալ։ Տպիւք Քոմոյ եռատեղ վարդապետին, յ՚Ամստերդամ, 1704 ։

*Պաշտօն փառաբանութեան Սուրբ Աստուածածնին, ՚ի Հ. Իգնատիոս վարդապետէ փափազեան, ՚ի Մխիթարեան միաբանութենէ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818, 1860։

Պաշտպանութիւն քրիստոնէական հաւատոց։ Տես Յերէմիայինիոս։

*Պատ և Աւետարան. Առնախոստութիւն Մանկանց Եմիրտասչէրի՝ ի վարիկանեան ժողովի. Թարգմանեալ Զինոր Մոսկվեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

*Պատ, քերթուած Վ. Հիւկոյի. գազգիաբնէ Թարգմանեց Կ. Ց. Սըվաճեան։ Կ. Պոլիս, 1879։

*Պատկանք և Բրոդէստանք կամ Պատկանքներուն ու Բռոդէստանդներուն մէջ եղած պիտուր տարբերութիւններն։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ջըրջըզի, 1848։

*Պապիկեան (Հ. Համլետ Վ.)։ « Թուաբանու-

բիւնք (համառօտ) ի պէտս ազգային գպրոցաց. երկասիրեաց Հ. Հմայեակ Վ. Պապիկեան ի Մխիթարեան աբեղէն։ ի Վենետիկ, ի Մխիթարեան տպարանի, 1883։

Տես Գրաճաշիւ կամ Ալեքսպրա։
Թուաբանութիւն։
Տաբերք չափաբերութեան։

*Պապին գլխաւորութիւնը հնութեանց համեմատ փորձուած։ Ս. կ. Զ. ճ. Պոլիս, տպագրուեցաւ Ազատեան, 1866։

*Պապութիւն (հերձուածող), կամ Հռովմ՝ի յաբեղրութեան ընդ պլևայլ հկնդեցիս. գործ կէթ ազգային գաղղիացւոյ, թարգմանեալ ի միաբանից Զարխափան առաքը Ասաուածածնի վանաց։ Ամմաշ, ի տպ. Զարխափան առաքը Ասաուածածնի, 1873։

Պատասխանական գիրք որդոյն Աթանասիոսի հարցմանցն որդոյն կիւրղի եպուսպոսացւոյ։ կ. Պոլիս, (անհատական)։

*Պատասխանի կարևոր հարցման նորին Բրիտանական վիհափառութեան վանմափայլ Գեսպանին Թէ «Լուսաւորչական Հայերն՝ բողոքականներն իրենց հետ քրիստոնեայ կը համարին (Սըր Հէնրի Պուլվըր առ արքայն պատրիարքն Հայոց)»։ ի կ. Պոլիս, ի Պալատիա, ի տպ. Յովհաննու Մխիտարեան, 1860։

Պատասխանիք առ անիրաւ գրպարտութիւնս խմաստակի ուրումն ընդգէմ նորա Բներակատարութեան գրաբառ լեզուիս Հայոց տպեալոյ աստ ի նախընթաց տարի։ Հրամանաւ մեծաւորաց տպագրեալ ի Մոսկով ի 1838 տարի տեառն, և ի մեր ոմէն թուականիս. ի գործարանի Օգոստոսի Սեմճենի։

*Պատասխանի առ բանս Տեարակին անուանելոյ. «Հերետութիւն կոստանդնուպոլսոյ Հռովմէական Հայոց Եպարքոս Հաստուն Գերապայծառին հետ ու

նեցան գտանի վրայդ։ (Ն. Տէր Ներսէս Աղէք-սանդրեան, Կանոնիկոս և Աւետարանիչ կամ Ոսկեբե-րան)։ 1854. ՚ի Լիմասոլ, ՚ի վանս Վերափոխման սրբոյ Կուսին, ՚ի կամարիկասրանն Հայոց ուղղա-փառաց։ Տպագրեալ ՚ի Պալաթիա Կաստանդնուպո-լոյ, ՚ի տպ. սրբոյն Ներսիսեանց, 1854։

Պատասխանի վերջնական սրեալ առ սրեալ-սեալսն։ Risposta finale degli Orientali agli Occidentali. Կ. Պոլիս, 1873։

Պատասխանի Սուքիաս Գազանճեան եպիսկոպո-սին՝ Արեւմտեայց առ Արեւելեայս վերջնական պա-տասխանին։ Գազգիտելն բնագրին թարգմանեալ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Մխոյր ոսպրոյ լրագրին, 1873։

Պատասխան Հառվիկեան Հայոց կղզեանց՝ Հա-ստատեան եպիսկոպոսին ընդդեմ ընդդատ Ռոմայեցոց սեպհականի։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Յովհաննու Մխի-թարեանց, 1850։

— Աւետարանական քրիստոնէից գէմ հրատա-րակեալ առաջին յայտարարութեան։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Թուրքիոյ Կրիչիեան, 1846։

— Հաղորդութեան հնոյն առաջին սեպհականն։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Թուրքիոյ Կրիչիեան, 1846։

— Մեղու լրագրին 160 թուոյն մեկ հատուածն։ Թէոդոսիա, ՚ի տպարանի Ռաշիպեան առաւելարանի տպչի՝ Հայոց, 1862։

— Հայտարարութեան ընդդիմութեան Տեառն Յով-հաննու վարդապետի՝ կամարիկասական Դոքթո-կոլի, ՚ի միաբանութենէ Ազգանեան վարդապետայ որ ՚ի Պոլիս։ Տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1852։

— Թղթոյ Հասանեան արքեպիսկոպոսի։ Կ. Պոլիս, Մխիթարեանց տպարան, 1854։

— Ընդդէմ Տէտրակին Հ. Ռևմիոյ Պատճէն լատին կրօնաւորին։ Դրեց Տ. Հ. Թ. Սահակեան։ Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոյ Յակոբեանց, 1865։

— 1865ին Տիկնոջ Բրուսեան Պ. Մարկոսի Աղա-բեկեան։ Դրեց Թիֆլիզցի հայ մին։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ազգանեան, 1861։

Պատասխանատուիթիւնք. ա Յովհաննէս վար-դապետ Կաստանդնուպոլսեցւոյ Պատասխան.

տրուելիքանք Թղթոյ ուրուանի ընդդիմագրականի գրիցնէլլոյ յեղբարոյ ոմանց հայկազուանաց, ցամի անուան 1687. ի Վենետիկ քաղաքի առ Նոքտոմոյ Մարկեթեթ։ Վերջին էջին մէջ (49) կ'ըսէ. «Զայսոսիկ գրեցի առ եղբարոդ իմ ինդրելով զնորուանի յանդգնութեան իմոյ. զի եմ ձեր ամենեցուն ծառայ նուաստ Յովհաննէս Հոլով. Ողջ լերուք»։

Պատարագ Նուէր ազգիդ։ Կաչխաթա. ի տպ. Մարգասիրական ձեռնարկի, 1845։

Պատարագամատոյց։ Տես Խորհրդատետր։

Պատարագ կամ Պատարագամատոյց աշխարհականաց, «որ պարունակէ զչորեքունէգաւնեայս և զիերեսանգաւնեայս ազգին զանազան Պատարագաց։ Շարադրեցեալ Աւետարանէն ի Հայր Մարտինոսէ Գոգեսինոյ Գարուչինէ։ Եւ անտի թարգմանեցեալ ի հայկական բարբառ ի Թէոդորոս վարդապետէ Մէսխաչցւոյ. և յԱստիճական Մխոսիանարէ։ Վերահսկողութեամբ տեառն Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ... ցամի տեառն 1753. ի Վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի»։

*Պատժական օրինագիրք Օսմանեան տէրութեան. հայ թարգմանութեամբ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մխիթարեանաց, 1865։

Պատկանեան (Գևորգ Բեսաէն).
Ղեւոնդեայ երիցու Պատմութեանն Վրաստ թարգմանութիւն ի ռուս. Փեթրպուրգ, 1862։
Մատթիոս Ուռհայեցի Պատմութեան ազգին Նահապետաց թարգմանութիւն ի ռուս. Փեթրպուրգ, 1871։
Մխիթարայ Այրիվանիցւոյ ժամանակագրութեան թարգմանութիւն ի ռուս. Փեթրպուրգ, 1869։
Մովսիսի Խորենացւոյ Պատմութեան Ա. գրուանից թարգմ. ի ռուս. Փեթրպուրգ, 1861։
Պատուիրեան խրատուորեանն Սահակայ, քա-

գնաց ՚ի պատմագրաց Հայոց ՚ի առս բարբառ։ Փետրպուրգ, 1863։ Essai d'une Histoire de la dynastie des Sassanides, d'après les renseignements fournis par les Historiens Arméniens. Traduit du russe par M. Ev. Prud'homme.

Պատմութիւն Մոգոյց, քաղեալ ՚ի պատմագրաց Հայոց (յ՚ԺԴ դար)։ ՚ի առս բարբառ։ Փետր. 1873։

Պատմութիւն Մոգոյց (յ՚ԺԴ գարէ յ՚ԺԲ) ՚ի առս բարբառ։ Փետրպուրգ, 1874։

Սիրեսոն եպիսկոպոսի ՚ի Հերակլէ. Թարգմանութիւն ՚ի առս։ Փետրպուրգ, 1862։

† Հետազօտութիւնք ՚ի վերայ պատմական լեզուաց Հայաստանեայ, ՚ի առս և ՚ի գերմանական լեզուս։ Փետրպուրգ, (1865, 1871, 1875)։

Տես Աշխարհացոյց Ի դարու։
Անանիա Շիրակացի։
Մխիթար Այրիվանեցի.
Մխիթար Աբեղայ։
Ոսկէբոս։

Բիւզանդ. (Լիշ 117). ։ Փաւստոս Բիւզանդացւոյ Պատմութիւն Հայոց ... ՚ի լոյս ածեալ Ր. Պ. ։ Ս. Պետերբուրգ, ՚ի տպարանի Կայսերական Ակադեմիոյն գիտութեանց, 1883։ Faustus de Byzance, Histoire d'Arménie, IVme siècle ո. Հրատարակեցաւ ՚ի յառաջաբանէն. ։ Անհամեմատ ՚ի պատմագիրս մեր և քան զբոլոր արդարեւս Փաւստոս ոչ արժանի իւրոց արդեանց վայելէ հարկս ՚ի մէջ բանասիրաց ազգիս։ Որ և յընդհատս ունէր քան 150 ամաց կրկնայ միայն հանուր ՚ի լոյս։ Առաջին տպագրութիւնն տեառնից կայ ՚ի կ. Պոլիս ՚ի թուին ՌՃՀԳ, յամի Տեառն 1730. երկրորդն յԱս Հարեւթամեակի ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու ՚ի Վենետիկ յամին 1832։ Երբորդ այս արարու բազմաստուածեամբ անհատական գրչագիր արիւնակիր ընդ տպագրելոյն ՚ի Վենետիկ։ Ինչ ինչ տարբերութիւնք ընդհերցուածս և ուղղութիւնք ձգանակեցան ՚ի մէջ ՚ի լուսանցս, զբազմէ այլոցէ աննշանագոյն քանց արտրեալ։ Մանաւանդ կին և ձեռագիրն որ ներկայ ՚ի ձեռս մեր՝ ոչ կարի զանազանի յայլոց, զորոց ունէ յառաջաբանն 1832, և ընդ նմա ՚ի միջի ՚ի հնագոյն արիւնակաց գտագրեալ առնանի »։

√ Catalogue de la litterature arménienne, depuis le commencement du IVme siècle, jusque vers le milieu du XVIIme. Saint-Pétersbourg, 1860.

√Recherches sur la formation de la langue arménienne. Mémoire traduit du russe, par M. Ev. Prud'homme. (Journal Asiatique, 1870).

Ueber den Armenischen Dialect von Agulis, 1865.

Պատկերասէր պատկերատեաց. «Պատկերասէր պատկերատեաց։ Սէր և համաձայնութիւն պատկերաց։ Նուիրեալ և տեառնագրեալ Յուզպաշեցի Գիշանենց 'ի տէր հանգուցեալ Սարգսի որգւոյ Պետրոսին ... Ձօրինեալ երկասէր և տպագիր աշխատանօք Ղուկասու գպրի Վանանգեցւոյ։ Ի՛ամի տեառն 1716. և 'ի Թուին Հայոց 1165. յ'Ամպերդամ»։

*Պատկեր Հայաստանեայց Լուսաւորչական եկեղեցւոյ։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ց. Մինասեանեան, 1867։

Պատկեր տօնից սուրբ Աստուածածնին. «Ձօրինեալ 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Զաքէանց. խորհրդաւոր տեսութեամբ բանից սուրբ գրոց, յոչ պարզ, Տպագրեալ արդեամբք պարոն Մատթիոսի Մազիկեանց ... յամի տեառն 1805. 'ի Թուին ՌՄԵԴ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու»։

*Պատճառներ սուրբ օրը պաշտամանց ներկայ գանուելոյ։ Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1848։

Պատճէնք նամակաց վճռաւորականութեան. աշխատասիրութեամբ Հ. Իգնատիոս Վ. Փափազեան 'ի Մխիթ. ասիաք։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1826։

Պատմագիրք «Հոգւոց հաւատացեալ Ննջեցելոց. և հրաշալեացն սրբոցն Աստուածընկալ։ Արտահանեցեալ 'ի հոգևոր գրոցն և յեկեղեցական պատմու-

Թևանց խաչիսկանաց. և ժողովածէս 'ի հայկական տպարան շարադրելոյ, աշխատութեամբ անտան Յովհաննու եպիսկոպոսի Խրիմեցւոյ: Տպագրելոյ և 'ի լոյս ածելոյ հոգաբարձութեամբ և սրբագրութեամբ նոյնոյ եպիսկոպոսին, 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի շահ կենդանեաց և 'ի օգուտ ննջեցելոց... Յամի տանն 1724. 'ի մարտի ը: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Ամատնի Պոսթոչի »:

Պատմագրութիւն կաթուղիկոսաց և Յաղագս Հայոց. « Շարադրելոյ 'ի Յակոբ վարդապետէ 'ի կարգին Ցիսուսեանց. և տպելոյ խարհիւք և հոգաբարձութեամբ տանն Աբգարեանի արհիեպիսկոպոսի Կաստանդինուպոլսեցւոյ, 1713, տետրիկիւր 30: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Ամատնեան Պոսթոչի »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Աստ ևս զմեծիկս պատմութեան Հայոց կաթուղիկոսաց և Յաղագս, որ Հայոց կոչի Պատմագրութիւն: Բազում աշխատանս կրեալ հատուցեալ տամ և անմոռ, 'ի մի տուփ շարադրելոյ, առ 'ի գրասեան եղբարց մերոց Հայոց հիմարտասիրաց... Յիշելիքս... զ'ի լոյս ածազ սրբին տէր Յակոբ վարդապետն 'ի կարգին Ցիսուսեանց, և ընդ նմին Սամսոնի Տէր Յարութիւն եպիսկոպոս պատճառ տպագրութեան սրբին և տպատորութեան հոգաբարձուս գտաք եղբարդ Տէր Խաչատուր »:

*Պատմութիւն ազատութեանն Հաճընոյ 'ի ձեռաց Պազմանեանց: Պոլիս, տպագրութիւն Արտեան, 1871: « Սոյն համառօտ պատմութիւնն տպատուեցան Հաճընոյ, շարադրեալ և աշխատասիրեալ ի Հաճընոյ առաջնորդ Գիւր. Պետրոս արքեպիսկոպոս Տէր Մկրտչեանի ձեռամբ, որ սոյն եղելութեանց ականատես լինելով որ առաջ եղածը 'ի գիր կ'առնուր: Զտոն ընթերցողաց իմացնելը պարտ անձին համարեալ ի հրատարակիչն Մ. Հ. Սքվառեան »:

*Պատմութիւն ազգային երկամեայ անցից: Գրեց Յակորս վարդապետ Զիլինկիրեան, նախկին առաջ թարգման առաքելական Աթոռոյն Էջմիածնայ: Ի. Պոլիս, տպագրութիւն Արտեան, 1866:

*Պատմութիւն ազգաց, Քրիստոսի Թուականէն մինչեւ մեր օրերը, Ներքոգրեց Հ. Աբրահամ Ճահրեան Մխիթարեանց. Վիեննաթիկ, Ս. Ղազար, 1846։

Պատմութիւն անցից որ եղեւ ի կոստանդնուպոլիս վասն յայտնի կացուցանելոյ զիշխմարտութիւն հաւատոյն Հայաստանեայց առաքելոյ սուրբ եկեղեցւոյ՝ այնոցիկ որ չէին տեղեակ և մեղանչէին։ Ճամի տեառն 1818 փետր. 5. ի կոստանդնուպոլիս. ի տպ. Մայր առաքելոյ Ստեփանոսի. ի ձեռն տպագրիչ Անդրեասի վարդապետի Աիւնեցւոյ։

Պատմութիւն Ասւոյ. ա Ճանապարհորդութիւն ի Լեհաստան և յայլ կողմանս բնակեալս ի Հայկազանց ազգիդ ի նախնեաց Անի քաղաքին. ընտրագրեալ հանգերձ զանազան բանասիրական տեղեկութեամբք Տեառն Հ. Միքայէլ Բժիշկեանց վարդապետի ի Մխիթ. ուխտէն, Առաքելոցդի ի Տաւրիա տպագրեալ ի յատկապահական յիշատակ հոգւոյ բազմավաստակ և մեծանուն վաճառականին Աղա Մահտեսի Ամպարեան Տրապիզոնցւոյ փափաքմամբ գործ. 2։ Վիեննաթիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1830, 8մէթ։

Պատմութիւն Արծրունեաց։ Տես Թովմա Արծրունի։

*Պատմութիւն բարոյական. գրաբարէ Թարգմանութիւն աշակերտաց։ Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց, 1871։

Պատմութիւն Գաղղիացւոց. յօրինեալ Հ. Աբրահամ Վ. Ճարեան ի Մխիթ. ուխտէ (Հատորք երկուք)։ Վիեննաթիկ, ի Սուրբն Ղազար, 1849–8մՂԸ։

Պատմութիւն դարձի եւ մկրտութեան Յովհաննու Յովնանփայ Քախիկեան մեծանուն հրէի՝ բարեւնդոյ եբրայեցւոց ի գաւառէն Աւստանաց. արարեալ ի նմանէ ի լեզուս գերմանացւոց. Թարգմանեալ ի հայ յիսաչական Թարգմանութենէ սէր

Յակոբ վարպետեան Չրաքեանն Եղեսացւոյ։ Ի Լիվոռնոյ. 1797։

Պատմութիւն Դանիմարքի. « Պատմագրութիւն վարուցն և գործոց Նապըր շահ Թագաւորին Պարսից։ Հանեալ ի գրոցն պատմութեան ազգին Պարսից արտաքոյ յուսմնիկ անգլիացւոյ մատր Հանուանէ կոչեցելոյ։ Եւ թարգմանեալ յանգլիացւոյ բարբառոյ ի հոյ բարբառ՝ ի Մխիթարեան Պատուկ Աբբահոյ մի՝ ի յանդիման աշակերտացն ի Բրիտանա հանգուցեալ Եղիա ստուածբանաւ և հնագիտի վարդապետին որ էր մի ի յընտիր միաբանից վանացն Ամենափրկչի ի Զուղայ. գրաւոնեա ազգիս Հայոց. և ի յոգւոյս հնատեսչէ եղբարց որք ի խնդիր են նորանոր պատմութեանց և նորագիւտ իրաց ... Յամի մերոց գնգամեան Բանին 1780. և ի Թուին Հայոց 1229. ի Ընդիկս ի քաղաքն Մադրաս. ի տպարանի Յակոբոյ Եամիրեան հոչեցելոյ »։ Վերջաբանն ալ թարգմանութեան պատմութեանն ընծէլն է տոքը կը յաւելու. « Եւ գրգռեաց զայս նորագ լսոյս ածեալ տպեցուելիս հարեւր հատ. ի պատիս հատարակ ազգին Հայոց ... Յամի տեառն Փրկչին մերոյ Քրիստոսի 1783 »։

Պատմութիւն և խրատ բժշկութեան ցաւոցն նորոգ ծագելոյ յայիսրհին Ընդկաց և երեւելոյ ի զանազան աշխարհս, որ անուանեալ կոչի կալիրատարս. առանգեալ ի համբաւաւոր բժշկէ աշակերտեցելոյ ի բժշկական ուսումնարանէն Անգլիացւոյ ի Կալկաթա. ի պատուն Դաւթեայ Մկրտչեան Կարնեցւոյ յամի տեառն 1823 և Հայոց 1712. ի Թիֆլիզ քաղաքի. ի նորատպագոյ տպարանին նորահիմն ուսումնարանի Հայոց ընծայեցելոյ ի քաջատոհմիկ պատուին Գէորգեայ Եղամեան Արծրունւոյ Վանեցւոյ վերանորոգեցելոյ ի Թիֆլիզ։

Պատմութիւն եկեղեցական հատորեալ յորդանահատոս մատենագրէ։ Աշխատասիրութեամբ Տեառն Ներսէսեան Փարիզեան արքեպիսկոպոսի

Տարօնոյ ՝ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. 1848։

Պատմութեան (ընդհանուր) գաստիրք։ Հին գար։ Ուսմանց աշխատասիրութիւն։ Թիֆլիզ. հրատարակութիւն Ազգ. Դպրոցական։

Պատմութիւն ընդհանուր։ Հատոր Ա. Հին գար։ — Հատոր Բ. Միջին գար. Պ. Սիմէոնեանցի։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրատուն Ազգ. Դպրոցականց։

Պատմութիւն ընդհանուր. Հատոր Ա. Հին գար։ — Հատոր Բ. Միջին գար. Սուքիասեանցի։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրատուն Ազգ. Դպրոցականց։

Պատմութիւն ընդհանուր, հին և միջին գարու. աշխատասիրեց Մ. Մամուրեան։ (երեք հատորք)։ Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Տիմոթեան եղբարց, 1875։

Պատմութիւն Թաճարաց, « գոյծ Նախնեաց ԺԴ գարու. գրուած Ակոնց վանուց Սուրբ Նահօր հրամանաւ. Թաճարոց մէջ ազգին հասուցած չարիքն կը պատմէ »։ Երուսաղէմ, ՝ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1870։

*Պատմութիւն Թուխնոց. « Ստորագրութիւն զանազան անուանց Թուխնոց ըստ կարգի նոր բնակութենէ՝ հանգերձ կարևոր գիտելիք, և զարգարեալ պատկերօք իւրաքանչիւր Թուխնոց, ՝ի ձեռն Հ. Ամոմէի վարդապետի Սամուրեան ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Ի ինգրոյ և յորդեանց ընկերութեանն Ազգասիրաց։ Վենետիկ, ՝ի տպար. սրբոյն Ղազարու. 1815 »։

*Պատմութիւն ժամանակակից։ Գրեաց Հ. Մեղաս Նուբիխան ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Մաս Ա. 1814–1848։ Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1881։

Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։ Ընդհանուր Աբել արքեպիսկոպոս Մխիթարեանց, վերատես արդեամբ Էջմիածնի։ Վաղարշապատ, 1878։

*Պատմութիւն Խոսքիայի խնդրանք մինչև մեր օրերը. գրեց Հ. Պօղոս Վ. Յովհաննեան, ի Մխիթարեան միաբան։ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Ատուածածնին վանքը. 1864։

*Պատմութիւն Թլկատու հանգերձ աշխարհագրական և ազգաբանական անդրկովկասեան տեղեկութեամբք. գրեալ ի Յովհաննէ Տէր Ասրատեանէ, պատկերազարդ։ Թիֆլիս, ի տպարանի Նալբանեան ազգիս Հայոց, 1865։

*Պատմութիւն կաթուղիկոսաց Էջմիածնի ի Սիմէոնէ մինչ ցՅովհաննէս Ը. ազգ Տէրան 1763–1831։ Գրեալ ի Մանրոյ վարդապետէ Մանրեանց Զմիւռնացւոյ։ Ի Մոսկուա, տպագրութիւն Զաբուդայրայ Մանրեանց, 1876։

*Պատմութիւն կաթուղիկէ վարդապետութեան ի Հայս, և վերահաս նորոգ ընդդէմ Հռոմէական եկեղեցւոյ ի Փլորինեանսն արուեստագործ։ Գրեաց Աղբրատեցի Վ. Պալճեան արքեպիսկոպոս Ակրիդայ ի Մխիթ. Վիեննական սեռէ, խորհրդական Ս. Ժ. Տարածման հաւատոյ։ Վիեննա, ի Մխիթարեան տպարանի, 1878։

Historia doctrinæ catholicæ inter Armenos, unionisque eorum cum Ecclesia Romana in Concilio Florentino. Auctore D. Alexandro Balgy, archiepiscopo Acridensi ex Congr. Mechith., Vienn. S. C. de Prop. fide consultore, 1878.

*Պատմութիւն կենաց, աշխատուց և եկեղեցւոյ արդեամբ Գրիգորիսի Աղասանից կամուրջիկոսի, գրեաց Բ. Բահատեանց։ Մոսկուա, ի տպար. Լազարեան Ճեմարանի արեւելեան լեզուաց, 1859։

Պատմութիւն կենաց եւ վարուց Տեառն Մխիթարայ Անբաստացւոյ բարուքնապետի և աբբայի. յորինեալ Տեառն Օտեփաննոսի Գիւվէր Ագռնց աբեղիպիսկոպոսի Սիւնեաց և աբբայի. ըստ բարեւոքէր հայցուածոց պարոն Մխիթարայ Պազիկեան։ Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1810։

Պատմութիւն Մխիթարայ սրբոյն հաստատուա, հանգերձ նկարագրու Մխիթարեան միաբանութեան ի հայ։ յիտալ. ի գազղ. յանգղ. ի գերմ. և ի լեհ բարբառ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար։

*Պատմութիւն համ Ուզբեցոյց սուրբ Տնջաց, և քաղուածոյ Թարգմանութիւն աշխարհաբառ լեզուաւ, որ ուխտաւորաց սուրբ տեղիքն շրջելու համար մեծ գիւրութիւն և առաջնորդութիւն կ'ընձեռէ։ Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1872։

Պատմութիւն կայսերն Փոնցիանոսի. «Գիրք պատմութեան կայսերն Փոնցիանոսի և կնոջն և որդւոյն Դիոկղետիանոսի, և յ'ետքանց իշխանաստիրաց։ Տպագրեցեալ ի Ներտպարանուտ սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Ստեփ զբաւարի ... ի յ'Ամիհոռնայ քաղաքի. Թվ. Փրկչին 1696. և Հայոց 1145, մայիսի 25»։ Ցիշատակարանին մէջ կը կարգանք. «... Հանահաճութեամբ տեառն Եփրեմի արհիեպիսկոպոսի, և պատրիարքի Կոստանդնուպոլսոյ. հոգատարձուութեամբ, ծախիւք և սրբագրութեամբ Նուաստի ումնէ Մ. Ս. Դ.»։

Ա.յլ տպ. ի Կոստանդնուպոլիս. «Գիրք ... իշխանաստիրաց. և վիճակս նորատիպ և որ ի մէջն սորին եգալք։ Տպագրեցեալ բարեխոստութեամբ սրբոյն Մինասայ զօրավարին ... ի մայրաքաղաքն Ստամպօլ։ Ի տպարանի սրբոյս Աստուածածնայն որ ես Ծառայ Ձեր. ի Թվ. ՌՃՀ. օգոստ. Է»։

Ա.յլ տպ. ի Կոստանդնուպոլիս, 1740. «Գիրք ... իշխանաստիրաց։ Տպագրեցեալ ի Թուականիս մերոյ Հայոց 1189»։ Ցիշատակարանն կ'ըսէ. «Աւարտեցաւ տպուիճ պատմութեան ... որ կոչի Եօթն իշխան

*տասէր ... ՚ի Թուականին 1130 ։ (Թուի Ասուա-
ծասիրան տպագրութիւն)։

*Պատմութիւն Հայաստանեայց առաքելական
սուրբ Եկեղեցւոյ ։ ՚ի Մ. վաթսպետէ Մուրա-
ւանոյ ։ յառաքելական ուխտէ սրբոց Յակովբեանց։
Ե՛նրատպեմ. ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1872։

Պատմութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ յա-
պիւռակս համառօտեալ ՚ի Միքայէլ արքեպիսկոպո-
սէ Ասլանեանէ։ Մոսկուա, ՚ի տպ. Օգոստոսի Սե-
մենի, 1840։

*Պատմութիւն հայերէն դպրութեանց ՚ի պէտս
ուսման ազգային վարժարանաց։ Վէն. Ս. Ղազար։
Հատոր Ա. Հին մատենագրութիւն Հայոց, 1865։
Հատոր Բ. Նոր մատենագրութիւն, 1878։

Պատմութիւն Հայոց ։ Իսկզբանէ աշխարհի մին-
չեւ յամ տեառն 1784. ըստ տումարիցդ այլեայլ մա-
տենագրաց, ՚ի վեց դիւրս բովանդակեալ և յերիս հա-
տորս արտիտալ։ Յօրինեալ ՚ի Հ. Միքայէլ վարդա-
պետէ Չամչեանց Կաստանդինուպօլսեցւոյ, յաշա-
կերտէ սմբնատատուս տեառն Մխիթարայ Սեբ-
աստացւոյ ։ Ու տպագրեալ ծախիւք բարեպաշտան և
քրիստոսհաճ Շահրիմանեանց երկուց եղբարց հա-
րազատաց՝ Խաչատուրեան պարոն Յովհաննիսի և պա-
րոն Զաքարիայ ... Ամի տեառն 1784 ՚ի յունիսի 15.
և ՚ի Հայկազեանցն Հայոց ՌՄԼԴ ։

Հատոր Ա. Յորում պարունակին պատմութիւնք
երկուց գրոց՝ հանգերձ իւրեանց ծանօթութիւնովք.
սկսեալ յԱգաթանգեայ մինչև յամ տեառն 441 ։ ի վեն-
ետիկ, ՚ի տպարանի Պետրոսի Վազվազեանց։

Հատոր Բ. Յորում պարունակին պատմութիւնք
երկրորդ և չորրորդ գրոց՝ հանգերձ իւրեանց ծա-
նօթութիւնովք, սկսեալ յամէ տեառն 441, մինչև ՚ի
1080։

Հատոր Գ. Յորում տեանդին պատմութիւնք հին-
գերորդ և վեցերորդ գրոց, սկսեալ յամէ տեառն
1080 մինչև ՚ի 1784։ Եւ ապիւռակք ժամանակա-

գրութեան. ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Ցովհաննու Փիա-
ցեանց.

*Պատմութիւն Հայոց, սկսեալ 1772 ամէ փըրկ-
չին մինչև ցամն 1860. Աշխատասիրեաց Աւետիս վար-
ժապետ Պէրպէրեան. Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհաննու
Մխիթեանեան, 1861.

*Պատմութիւն Հայոց, գպրատանց ազգ համար.
աշխատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ վարդապետի Սւէթ
Մխիթարեան. Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1839, 1843.

*Պատմութիւն Հայոց հանուստ և ընդարձա-
կագոյն. շարադրեաց Հ. Համազասպ Թերճիմանեան.
ի Մխիթ. ուխտէն. Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1847...

Պատմութիւն Հայոց՝ Հայկազանց սերունդեան
սկսելէն մինչև մեր ժամանակը. Գրեց Հ. Եփրեմ
Զագըճեան ՚ի Մխիթ. ուխտէ. Վիեննա, Պաշտպան
Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851, 1872.

Պատմութիւն Հայոց, գպրատան ազգ համար.
Աշխատասիրեց Ս. Պ. Պ. Փափազեանց. Կ. Պոլիս, ՚ի
տպ. Ցովհաննու Մխիթեանեան, 1861... Երուսա-
ղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1870.

*Պատմութիւն Հայոց ս Ինննակաո պատմութիւն
Հայոց, ըստ նորագոյն պատմական, ընդունելեան-
կան և բանասիրական տեղեկութեանց. Յ Ա. Մ. Գա-
րագաշեան. Մասն Առաջին. Նախնական ժամանակ.
Կ. Պոլիս, տպագր. Ցովսէփոյ Գավաֆեան, 1880.

*Պատմութիւն Հայոց ազգի. Խաչատուր Աբո-
վեանցի աշխատասիրութիւն. Թիֆլիզ, Կեդրոնա-
կան գրավաճառանոց.

Պատմութեան (հայ ազգային) գասագիրք. հա-
րատգրեց Գ. Գափամաճեան. Կ. Պոլիս, 1879.

√ *Պատմութիւն հին. Թարգմանեաց Աղեքսանդր

Մաղթով։ Թէոդոսիա, ի տպար. Խաչիկեան ուսումնարանի, 1870։

*Պատմութիւն հին եւ նոր ազգաց. շարադրեաց Հ. Ամբրոսիոս Դալիքեանց ի Մխիթ. ուխտն Վենետիկ, ի տպար. սբոյն Ղազարու, 1849–1851։

Ա. Պատմութիւն Հին ազգաց։
Բ. Պատմութիւն Յունական ազգաց։
Գ. Պատմութիւն Միջին դարուց։
Դ. Պատմութիւն Նոր ազգաց։
Ե. Պատմութիւն Հայոց ի սկզբանէ։

*Պատմութեան հին ազգաց (սկզբունք). գրեցաւ ազգ հմուտ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1849։

*Պատմութիւն արեւելեան հին ազգաց և ցուցակ, գրատանց ազգ հմուտ. ի քիւտերից Հ. Նարսէս Ճնաղեան ի Մխիթ. ուխտէ։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1879։

Տես Ընդհանուր պատմութիւն։
Տիեզերական պատմութիւն։

*Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանի, աշխատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ Վ. Սեթ. ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833...

*Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանաց, աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն Վ. Եպսկոպոսեան ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքէ, 1851։

*Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանաց ամբին գաւառ. հմուտ. գրեց Հ. Սղոմոն Վ. Դաւիթեանց ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքէ, 1857, 1860։

Պատմութիւն Ձէնկիզ Խանի։ «Պատմութիւն մեծին Ձէնկիզ Խանի առաջին կոյսէր նախնի Մուղալոց և Թեմուրայ։ Համառօտաբար ի լոյս ընծայեալ, որ ըստ

վանգակէ զվարս մեծի Թանին. զամբառնալ նորա և զերկրապտուղսն հանգերձ հատուածս պատմութեամբ յաշխարհաց իւրոց, որք միշտ ցայսոր թագաւորին։ Զքարս, զովսրուքիսն և զօրինս նախնեաց Պղուշից և Թաթարաց, և զշինարհագրութիւն ընդարձակ գաւառաց Պղուշստանի, և արևելեան և արևմտեան Թաթարստանի։ Թարգմանեալ և հաւաքեալ 'ի բազում արևելեան մատենագրաց և ճանապարհորդաց եւրոպիոյ. զորոց զանուանս և զհատուածս վարս է տեսանել 'ի վախճանի գրոցս։ Ի պարսն փիլիսէ Տէլլա Վալլէ 'ի ծերոյն. որ էր գործակալ և թարգման արքային Պարսից 'ի լնդուս Տաճկաց և Արաբացւոց։ Թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ յԱղայ Մարգարոյ Շահրիմանեան, 'ի մշանջենաւոր յիշատակ ամուսնոյ իւրոյ սիկին Կանանճեան։ Եւ բազմաշխատ աքնութեամբ արբագրեալ 'ի վերոյ իտալականէն 'ի Հ. Ասատուրեան վարդապետէ Բաբիկեան, 'ի միաբանութենէն ամենասրտիւ տեառն Մխիթարայ բարեբանպետի և արբային։ Տպագրեալ յամի տեառն 1788։ Ի Քրեստա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց »։

*Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց։ Գրեաց Հ. Ճովսէփ Վ. Փաթըրձեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն։ Մասն առաջին. Անգիր ժամանակ։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ասատուածածնի վանքէ, 1851։

*Պատմութիւն մատենագրութեան Ճառնայ, Հռովմայեցւոց և Հարց եկեղեցւոյ, 'ի պէտս ուսման ազգային վարժարանաց։ Վիէննայ, Մխիթարեան տպարան, 1856։

*Պատմութիւն մատենագրութեան Միջին և Նոր գարուց յարեւմուտս, ազգային վարժարանաց համար։ Երիս. հատորք։ Վիէննայ, Մխիթ. տպարան, 1874։

Պատմութիւն Մենասստանին Հաւիճոյ 'ի Եգիպտոս։ Արար Աբեղ վարդապետ Մխիթարեանց միաբան սրբոյ Ղազարու Վենետկոյ։ Ի Տփղիս, 'ի տպարանի Ճոկովսոյ Գրիգորեան Արզումանեանց, 1856։

Պատմութիւն մեռացուցից Հայոց եւ վրաց։ Տէր Մեսրովպ Եպէց։

Պատմութիւն Ցիսուսի Քրիստոսի համ Հա-
ստատութեան յորից աստուածայնոց։ Վիեննա։ ի
վանս Պաշտպան Ս. Ղազարոսի. 1857։
Տէր Վարդ Ցիսուսեան։

Պատմութիւն Նոր Ջուղայու որ յԱսպահան-
աշխատասիրեալ ի Գ. Յարութեանէ Թ. Տէր Յով
հաննէս Նոր Ջուղայեցւոյ Աստնագործի Աննա-
փրկչեան սրոյ վանաց հանգուցելոյ այժմս։ ի ժա-
մանակս աստիճանաւորեալ Նոր Ջուղայու բարեյ-
շատակ սրբազան Տ. Թադէոսի արքեպիսկոպոսի
Ինկնագործեան ի 1858 և 1859 ի Ջուղա. և տր-
պեալք գերագոյն պատուոյ Յովհաննու Յարու-
թիւնեան բնիկ Նոր Ջուղայեցւոյ բնակելոյ այժմ ի
Բոմբա, տպագրեալ ի Նոր Ջուղա ի տպարանի
Աստնափրկչեան Ս. Վանից. 1880։

Ընտարակոյս կոչմանէ գրուած յատաջաբան
անկիսամեծաց մէջ կը յիշատակուի Թէ հնգինաին
մատենիս ս հանգուցեալ պատուոյ Յարութիւն Թ.
Տէր Յովհաննաց՝ էր ի Տէր Յովհաննաց ազգա-
տոհմէ ... ծնեալ ի Նոր Ջուղա յԱսպահան քաղաքս
Պարսկաստանի ի 1828 ամի տեառն ... իրրև էր յա-
ճամեայ հասակի՝ պատուոյ Թադէոս հայր նորա ի
1836 ամին առեալ զնա ընդ իւր տորս ի Հնդիկս
ի Կալկաթա, ուր ժամանակս մնալ տալով յաշա-
կերտութիւն Մխիթարեանց Հնդստանեան Հայոց
տեղւոյն, առ գաստիարակութեամբ հանդերձեալ
Աբգարեանց վարժապետին պատուոյ Յովհաննու ա-
ռաւ զնկերս ընդհերգուածութեան և մատենագր
առանց։ Ապա ի 1839 ամին ընդ հօրն և վերագար-
ձաւ ի Ջուղա, և մնալ ի Սամեան Աստնափրկչ-
եան հաչեցեալ ուսումնարան տեղւոյս հասատաս-
ցեալ ի ժամանակին տրգնամբք բարեկիրատակ հանգու-
ցեալ պատուոյ Գրիգորի Սամեանց որ ի Մադրաս
հրաւիրեցաւ առ հնդստանեան վարժապետ-
ութեան պետն պատուոյ Յովհաննու Մ. Զօհ-
րապեանց ... Եւ ինքն էր առնեալք, և աշխա-

ժամա պատանի գրեթէ ջանասիրութեամբ իւրով և քոջ մտաւորութեամբ բարեդաստիկ առընկալաւ զանբանութս ուսմանց և արդիւնաւոր արդասիք ալըզ-զաբերեաց ... ի պատանեկութեան հասակի սրբա-նալով՝ ի ծնողաց, և ծանրանալով՝ ի վերայ իւր հոգս առանձին կառավարութեան, և չկարելով այլ ևս ընդ երկար յամեմատել յուսաւանութեան՝ ընդդէմ ըղձա-ւանչիկ եռանգեան իւրոյ ոտիպեցաւ երանել անուն, և պարտապէր այնուհետև՝ ի մատնաւոր աստիճան։ Մինչև՝ ի 1851 յըսկզբան ամի առաջնորդութեան Սրբազան Տեառն Թադէոսի արքեպիսկոպոսի Ին-նազարեանց՝ ի տուրբ վանս Ամենափրկչեան՝ յան-ձնեցաւ ինքեան պաշտօն առնագպրութեան յի-շեալ վանացն։ Ի սոյն գործս քոջ հաստատութիւ-թեամբ իւրով և գովելի պաշտամնավարութեամբն սի-րելի եղև յոչս առաջնորդին։ ... Ի 1871 ամի՝ ի 14 մայիս՝ ի գիշերին մերձ ընդ արշալոյն՝ ի տխրութիւն սրտի հանգոյն բարեկամաց և՝ ի վիշտ հայրենակցաց իւրոց ... զրաւեցաւ՝ ի կենաց՝ ի հասակի 43 ամաց։

ա Ընդնականութիւնք սորին ... են այսոքիկ. Պատ-մութիւն Ղուկասայ, երիցահասոյ. — Ներդրումն յառաքելական առաքելութեանց և պատմութեան ուղղափառութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. — Ճանապարհորդութիւն սրբազան Թադէոս արքեպիսկոպո-սի, և գիւրդուստ մի չափաբերական՝ ի մահ նորին. երկու վերջինքս տպագրեցան արդէն՝ ի տպարանի Վանացս։ Մանրամասն գրուածք ինչ բանասիրա-կանք՝ ի տասս ձեռնասուր էր ընդունել՝ ի վերհանեալ ազգասիրեաց Լազարեանց և՝ ի տխուր յիշատակ վեր-ծին Յովհաննու Ց. Լազարեան. Դառնութիւնք վան մահու երախտաւորին իւրոյ սրբազան Թա-դէոս արքեպիսկոպոսի. Ողնդդութիւն առ ազին Ե-րասխայ Ժողովրդեանն Հայոց ։ ...

*Պատմութիւն յորիոց ինքնակալութեանց. աշ-խատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ Վ. Սեթ. ՝ի Մխիթ. ուխտէ Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1833 ...

Պատմութիւն Պարսից յօրագրէ Մեսրովբայ Դ. Թադիկեանց Վ. Ա. Սարկաւագի սրբոյ Էջմիած-

նբ. արգելոցիք և ծախիք Պ. Յովհաննու Սարգսեան Սալմաստցւոյ։ Ի Կալկաթա, ի տպ. Աւետարանեան ընկերութեան, 1846։

*Պատմութիւն Պոնտոսի և չրջակայից. ի Հ. Մինաս վարդապետէ Բժշկեան Տրապիզոնցւոյ. ի Մխիթարեան ուխտին Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818։

*Պատմութիւն աստուածաշունչ գրոց, հին և նոր կտակարանաց, համառօտեալ գիւրիմաց ոճով ի լեզու աշխարհաբար յառաջին պարզամտաց և համբակաց, ի Հ. Յովհաննէս վարդապետէ Զօհրապեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ. և տպագրեալ ...յամի 1803. և ի Յառաքանութեանս Հայոց ոմանք։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու։

ի. Տպ. Յամի 1805 ...

Պատմութիւն սուրբ գրոց ի հին և ի նոր կտակարանաց։ Աշխատասիրութեամբ Հայրապետի Գալստեանեան միոյ յաշակերտաց Մարգոսեան ձեմարանի ... Յառաջաբանութեան Նոր Զուզայ Տեառն Յովհաննու Սուրբնեան արքեպիսկոպոսի և տպչի։ Ի տպարանի Աւետարանեան ընկերութեան ի Կալկաթա, 1846։ « Ի մտածեան յաւիժական յիշատակի պարտ Աեծաբ Աղաբկեան առաւածատուկ և ազգատուր պայազատի և հայրասիրաց քաւոյ. որ քրիստոնէավայել ընտանասիրութեամբ անոյշ վիճակաւ անուրիչ յորդոյ խրոց, զայս գործեաց արիւնաբուղխ երախտագիտութեան ի գիմաց իւր և եղբարց յորոց ամենախոնարհ քաւորդի իւր և ծառայ Հայրապետ Գալստեանեան »։

Պատմութիւն սուրբ գրոց. « Աւրինակ համառօտ հարցմունքաւ և պատասխանեաւք, յաղագս գիտութեան հատակ մեկնութեանց։ Թարգմանեալ ի Ռուսաց լեզուէ ի հայ բարբառ, ի պարտն Յարութիւնի Դաւթեան Զուզայեցւոյ։ Եւ տպագրեալ հրամանաւ Տեառն Յովհաննու արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց, որ են ընդ տէրութեամբ Ռուս-

տաց ... ՅաՀՀ Տեառն 1785։ Իսկ ՚ի Թուին Հայոց ՌՄԼԴ։ Մախիւք և տպիւք պարոն Գրիգորին ։ ի Սանկտպետրբուրգ. կրկին հրատարակեաւ կառավարչացն բարեկարգութեանց ։։ Ե՛կը 65. ։ Աւ ՚ի ընդ զպարտս անգիս՝ եգեալ բան ինչ յազգագս իրաւանց. Թարգմանեալ ՚ի յանգլիացւոց լեզուէ ՚ի հայ բարբառ, ՚ի պարոն Գրիգորէ Խալչպունանց կոչեցեալ ։։

*Պատմութիւն Աստուածաշունչ սուրբ գրոց հին կտակարանի, ընդարձակ և պատկերազարդ։ Շարադրեաց Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան։ Թէոդոսիա, ՚ի տպարանի Խաչիկեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1862։

*Պատմութիւն Աստուածաշունչ գրոց Նոր կտակարանի, ընդարձակ և պատկերազարդ։ Շարադրեաց Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան։ Թէոդոսիա, ՚ի տպարանի Խաչիկեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1863։

*Պատմութիւն Աստուածաշունչ գրոց հին կտակարանի. Պատուիրանաց աշխատասիրութեամբ։ Թիֆլիզ, կեդրոնական գրավաճառանոց։

Պատմութիւն սրբոյ եղիսաբեթի դստեր Հուռգարոցւոց։ Երկասիրութիւն Մոնթալեմպէր գոգզիացւոյ. թնագրէն Թարգմանեց Տիրուհի օրիորդ Եոզլըքճեան։ Վենետիկ, ՚ի վանս Մխիթարեանց, 1866։

Պատմութիւն Ֆարման մանուկին։ Տես Հաւնելուկը։

Պատմութիւն (Համառօտ) Ռուսաց, յօրինեալ ՚ի Հ. Գաբրիելէ Ավետովէ կաֆացւոյ Մխիթարեան։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1836։

*Պատմութիւն վարուց մեծին Կոստանդիանոսի ինքնակալի. աշխատասիրեալ ՚ի Հ. Գեորգեայ Ոսկեանց, յաշակերտէ տեառն Մխիթարայ մեծի ար-

բոյի։ Վիէննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Ղազարոսեան, 1826։

Պատմութիւն վարուց ս. սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին Հայաստանեայց հայրապետին, յորում վարք և նահատակութիւնք նորա, և գործք լուսաւորութեան սրով Հայաստանեայց լուսաւորչաց, և կառուցումն կենաց և գիւտ նշխարաց նորին համառօտ պրակեամբ բովանդակին։ Շարադրեալ ՚ի պրոց Ագաթանգեղոսի խմբագրութիւն և մեծաւոնչ պատմութենէ ընդ հանուր տուրք նկատից։ Աշխատասիրութեամբ Հ. Մատթէոս կրօնաւոր վարդապետին հաւանութեամբ սրբոյ հօր իւրոյ Մխիթարայ վարդապետի, ՚ի վիճակ Բրիխտոսի, և ՚ի պատուական սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի։ Եւ տպագրեցեալ յամի տեառն 1749 ... ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Ազգին Պատիկ։ Քիշատակարանն կը ծանուցանէ. ... Մատթէոս կրօնաւոր, անարժան քահանայ լեռնին առաքելոց՝ յերկրորդում գան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Մխիթարայ դերապահանձար վարդապետի և արբայի, զառաջինիս պատուելի հաւատով ընդունայ. և զերանելի հայցեալ ՚ի նահատակութիւնս վիճակ խմբի ՚ի գիս ժամանակի։ զքիմարութեամբ սրտի իմոյ ընտրեալ ձեռն ՚ի գործ արկի. և ՚ի խնդրոյ առաջի յաջողելոյ՝ բովանդակեալ կատարեցի ՚ի Վենետիկ քաղաքի, ՚ի վանս ... սրբոյն Ղազարու, յամի փրկութեան մերոյ հազարերորդ եօթնհարիւրերորդ քառասներորդ ութերորդ։

*Պատմութիւն վարուց մեծին Ներսիսի հայրապետին Հայոց. աշխատասիրութեամբ Գէորգ. Գրիգորեան նախկնապետի Ս. Էջմիածնայ։ Թիֆղոսիս, ՚ի տպարանին ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1870։

*Պատմութիւն վիշտասանեարդ դարու բանակարգութեան ՚ի Գերմանիա, Օսկինէ գաղղիացւոյն. թարգմանեալ յաշխարհիկ բարբառ. Հատ. Ա և Բ։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուրեղեան Կրնիքիներէն, 1846, 1848։

Պատմութիւն տիեզերական՝ ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցմեր ժամանակս. աշխատասիրութեամբ Հ. Յովսեփեայ Գամըրճեանց՝ ի Մխիթարեսն. և ծախիւք հոյակապ և քաջանուն Յովհաննու Ամիրայի Տատեանց գրոշմեալ. Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնի, 1843–1851։

Հատոր Ա. Հին պատմութիւն։

Հատոր Բ. Միջին ժամանակք։

Պատմութիւն տիեզերական ժողովոց որք յարևելս գումարեցան. զոր յօրինեալ ի Հ. Պատրս Վ. Յովհաննեանց՝ ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան տպրք Ածածնի, 1847։

†*Պատմութիւն Փրանկ – Բրուսական պատերազմին։ Ետրագրեալ Հ. Յակոբոս Վ. Իսավեբեանց՝ ի Մխիթ. ուխտէն։ (Հատորք երկու)։ Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1870–1871։

*Պատմութիւն Քաղաքական խռովութեան՝ ի Փարիզ։ Ետրագրեց Հ. Յակոբոս Վ. Իսավեբեանց՝ ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1871։

*Պատմութիւն քաղաքականութեան Եւրոպական ազգութեանց ընդհանրապէս։ Գրեց Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովհաննեան, ի Մխիթ. ուխտէն։ (Չորս հատորք)։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնի, 1856–1858։

Պատմութիւն Օսմանեան պետութեան. յօրինեաց Հ. Գաբրիէլ վարդապետ Ակվազովեան Մխիթարեանց։ (Հատորք կրկին)։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1841։

Պատրիարքացն Երուսաղեմի յաջորդութիւն, ի Յակովբայ առաքելոյ Տեառն եղբօրէ մինչև ցմեր ժամանակ։ Աշխատասիրութեամբ Բառնաբասի վարդապետի Գանձակեցւոյ՝ ի միաբանութենէ սրբոյ ուխտին սրբոց Յակովբեանց։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Յովսեփեան Գավաշեան, 1872։

Պատմութ վիրք. «Զոյն առ բազմութիւն ի-
մանալի նշանագ. Պատառափայլ տրփիւն. Անհան-
գատ դադարիւն. Աչիմաբերիկ ուղիղ. Տառանձլոյ
հանգիստ. Անձնատուր պղծութ. Գրանձիլատարծ
փրկիչ. Անձնասրտալ անել. Բռնաճնական շահիլ-
էացուցչիչ Առաւած պնեա մեզ»: Բիշտահա-
բանեն կ'ըսէ. «... Ցառաջ հանալ կատարելագա-
ծոյն և գիտաց գործ ապերգման գրքոյս. արարչա-
գիտալ յորով և անհանգիստ աշխատանաց ... և առա-
գնացեալ ի քանի մի ինչ փոքր և քնարէր արհեստաց:
Ի հայրապետութենան անուն Առաւածատրոյ կա-
թուղիկոսի, և ի պատրիարգութենան (Երուսաղէ-
մի) անուն Գրիգորի Բագիշեցւոյ. և յառաջնորգա-
թենան Առաւանգնաւորդոյ ... անուն Յովհաննիսի
վարդապետի Բագիշեցւոյ ... Աննոյն գովութենանց
արժանի հանդարտութիւք եղբարք զվերոյիշեցեալ ա-
բեղական պիտոյիսն հանուրց Հայաստանեայց, որ
յաւարտիլս կամեցաւ զագիցուածն առաքս, և առա-
քեաց ինձ ի Բիւզանդիս գտնիլ մի առ ի տիրա-
նէն անուանի Լիմոնտոյ: Որ ունկր յինքեան ի
միում տրփի երիս գրեաս. զԽառնձուցն, զՊարսա-
ւանեցն և զրուծանեանն նորին: Եւ եր գրեցեալ ի
սկզբան նորին այսպէս. Ես ներաս ծառայ ի
Քրիստոս, Տէր Առաւածատուր Հայոց մեծաց կա-
թուղիկոս, ի սիրելագանջակ սեռաս առաքս Լի-
մոնտոն. գառանակից գոլով ինձ անանցին առ
Կիւրեղ Առաւածատուն հայրն մեր երանելի, և առ
առաքս վարդապետն Գրիգոր Տաթեացի, հինգեալ
հրամանաւ տրտին քառամբել զառաքս գիրս Գանձուց և
Պատարագին ընդ քեզ ղուժանեցն»: Տպագրութին յիշա-
տակարանիս ալ կը ծանուցանէ թէ «Աւարտեցաւ
առաքս գիրքս ... ի հազարերորդի հարիւրորդի վեց-
տասնեներորդի և վեցերորդի հաշուոյն թուականին
տասներկու, հանուարտ և հանգիստ ընդ առաքեցն
գիտութիւնս: Ի տպարանի Կարապետ տրգի քաղ-
ցեանց և տասնեցուն ծառայ տրուս Առաւածա-
տրոյ ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի»:

*Պարսկի (Ց.). Վիպասանութիւն յԱգա Մահմե-
տէն. իտալական բնագրէն թարգմանուած ի հայ:
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876:

Պարզաբանութիւն Սաղմոսաց. « Պարզաբանութիւն հոգեւոր սաղմոսաց Դաւթի մարգարէին. Ժողովեցաւ ի զանազանից մասանց վարդապետաց եկեղեցւոյ. և թարգմանեցաւ ... ի նշանաւոր ճոխութենէ վարդապետէ Կոստանդինուպոլսեցւոյ ... և տպագրեցաւ արդեամբք և գոյիւք Ա. գուշէցի խոժայ Գուշնազարի որդի խոժայ Նահապետին ի սեփհականի Տան իւրում ի Թուականութեան մերում ՌՃԼԶ. ի Վենետիկ քաղաքի. In Venetia, per Nahabiet de Guloazar, 1687 ո. Ճիշտ այս կարգաւն՝ որ թարգմանչին է, կ'ըսէ. « ... Եւ զիա՛ րոզութիւն ... հաստատանել ի կաւար ... զհոգեւոր պարզաբանութիւնս Սաղմոսացն Դաւթի ... ի թուականութեան մերում ՌՃԼԶ. անպատմելիս ամոյ Ք. ի Վենետիկ քաղաքի ... լինելոյ ... զիոյ Նահապետեան. որ մեծաւ հոգաբարձութեամբ յառաջացոյց զթարգմանութիւն և զտպագրութիւն սորին, վառանելով զջոյս և զինչս բազումս ի ձուլումն գնդեցիկ տառիս, ի շինուածն Ներսիսեան ապարանիս, ի գաւառն պատուական Թզիոյ, և ի յօրինուածն ամենայն ի բրաց պիտանաւորաց » ... :

Պարզաբանութիւն քերականութեան կարճառօտ և գիւրիմաց, յապաւեալ ի յոլովումն գրոց գիտութեան, ի Կոստանդնուպոլիս, ՌՄԻ։

Պարզատօմար ըստ Հռովմայեցւոց. տետրակ մը՝ որ Թուի մնան Ժամագրոց, որ ամբողջ ձեռագրէս հատած չէ։ Ց'էջն 247 այսպիսի յիշատակարան մը կը տեսնենք. « Ապրի որ հանդիպիք ի սմա վայելելով, և կամ օրինակելով, յիշեցէք զմատակարար սրբակրօն և զսահմանեալ զնարեկեւոր և սիգական ի պետս վաչառականաց, զանապատի Մկրտիչն Մերզաւանեցւոյն, որ եմ որդի Աղաթիրի » :

Պարզատօմար. Տե՛ս Տօմար։ Գիրք վայելուչ։ Նաև ի վերջին Սաղմոսաց և Ժամագրոց։

Պարզատումար մշտնջենաւոր. « Մշտնջենաւոր Պարզատումար ազիւսակեալ շարագաստութեամբ ա-

մեհեան ամենից ակռաւոտիանաց, և ամենից օրթոց և առաւօտ պաշտոց: Զեռակեալ գիտուս կարգաւ՝ի վերոյ ամենայ առաւօտ՝ քառշաբաթիանաւմեան խնամեաց առ իւրաքանչիւր տաբեգիր: Ըստ վոչնմի ծեռին ուրուք վարին նկնգնելիք Հայաստանեայց՝ի կատարումն ամենից: Ցոր յարի և առաջեայց տաքնեմք գնելով իւրաքանչիւր տպիտակի՝ զիւրոյ առաւօտ պատշաճ չարտկանաց և քնեմերցուածոց. վասն առնեան պատրաստ առնելոյ պաշտանելից նկնգնելոյ՝ի կատարումն ժամնկարգութեան: Աշխատասիրութեամբ Վրեժնեխ վարգապետի Ակնկիանց, աշակերտի ամենապատիւ առաջնոյ Մխիթարեայ միոյ արբայի: Եւ ապա պրեալ... յամի առաջն 1782. և՝ի Թառին Հայոց ՌՄԼԱ. յարգասարի 1: ի Վենետիկ, ՝ի տպարանի Ղազարեան Բազգասանաց»:

«Պարէզին մահի: Իւրոց ծերացեալ Գաբրիել Պատկանեան: Տէր և հրատարակիչ Տիգրան Յարութիւնեան Տէտեանց: Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտեանց. 1875:

Պարթելեմի, Ուզիւարութիւն կրտսերոյն Աքսարեայ յԵղեսիա, պրեալ գերմաներարար՝ի Ֆ. Յ. Պարթելեմեայ, և թարգմանեալ՝ի ձեռն Հ. Եզուարդոյ Վ. Հիւրմուզ՝ի Մխիթ. ուխտէն: (Հատորք վից): Վենետիկ. ՝ի տպ. Ս. Ղազարու. 1843–46:

«Պարսպր կամ Աստուծ Ներուեր. քերթուած Գ. Պատկանեան: Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Տէտեանց եղբարց. 1877:

«Պարսն տր Գամօր. հնգինակ Զքաւ Ձեռք պատպիսյ. թարգմանեալ Գրիգոր Զիլինկիրեան: Հատորք Ա և Բ: Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Տէտեան եղբարց. 1877:

«Պարսից Բազաւորը եւ իր փոխարքայն. օգտակար պատմութիւններ: Ա. Թարգմանութիւն Ա. Աստ Տէրոյենց: Կ. Պոլիս, տպ. Տէրոյենց, 1861:

Պարտավճառ. « Գիրք որ կոչի Պարտավճառ։ Ազաթեալ առաւն Սիմեոնի վարագոյ և ցաւակիր կաթուղիկոսի, մնծագործ և յոգնեքարխա հայրապետի առնոյն Հայոց երևանեցւոյ։ ի Քրիստոսասիրեն սուրբ Աթոռս Էջմիածնին։ ի հաստատութիւն հնմարտութեան միաբնեցւոցն հաւատոյ սուրբ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց. և ի յորդորումն ապրելոյ մերոյ՝ ի նոյնն ճշմարիտ անշեղապես ... Որ և ապեցաւ նորին հրամանաւն։ ի սուրբ աթոռս Էջմիածնին. ի ապարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի»։ Ցիշատակարանն կ՚ըսե. « ... Գիտելի է զի յորինողն առն Տէր Սիմեոն յոգնաջան կաթուղիկոս ի ՌՄԻՀ թուականին մերում աւարտեաց զայս, և պարզագրեցուցեալ եմ ի ապագրութիւնս. որպէս և ի սկզբան դրքոյս ի գրանն նշանակեցեալ գոյ։ Սակայն ոչ յաջողեցաւ նմա յայնմ ժամանակի բոլորապէս ապեցուցանել։ Քանզի յետ առաջնոյ հատորին ապեցման ... անկաւ ի ցաւագին հիւանդութիւնս ... պատուիրեաց հոգեծին որգւոց և աշակերտաց իւրոց զինի վախճանի իւրոյ զձեռագործն գրոցս ապեցուցանել ... Իսկ ի յուլիսի ԻԶ (ՌՄԻԹ) փոխեցաւ ի հնոց տատ։ Եւ զինի անօրինմանն Աստուծոյ յաջորդեաց զաթոռս սուրբ սէր Ղուկաս ... հրամայեցաւ այլ եւս թարց յապաշման ապեցուցանել. և կատարեցաւ ի թուականիս ՌՉՉԳ, և ի մերում թուականիս ՌՄԼՌ» ... ։

*Պարտաւորութիւնները. Տէրոյ իրենց ծնողաց ու մեծերուն ունեցած պարտաւորութիւնները։ Թարգմանեց Նիկողայոս Զօրպեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիհենեան, 1861։

Պարսէզ հոգեւոր. Ա. Տպ. ի Լիվոռնոյ, 1670։ « Giardino Spirituale. Պարտէզ հոգեւոր. պարտունակող բազմոց և զանազանից Քրիստոնեականաց ազգիս ըստ պատշաճաւորութեան տեղւոյ և ժամանակի։ Թարգմանեցեալ ի Յոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպոլսեցւոյ։ Ճաճի առաւն ՌՉՃԷ. անտառմերի ը. Լիպուռնի։ Եւ տպեցեալ ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյ Սարգսի զօրավարի։ In Li-

verno con licenza dei Superiori, 1670 » : Ցիչատակարան. « Աւարտեցաւ գրքիկս որ կոչի Պարակէզ հոգևոր, ի Թուին Հայոց ՈՀԹ. Հաւանութեամբ տեառն Ոսկանի Արհւանեցւոյ, և արտագրութեամբ կարապետի վարդապետի Աղբիւռացւոյ » : Նոյն » :

Ր. Տպ. ի Մարսիլիա, 1683. « Պարակէզ ... և ապիցեալ ի տպարանին Ոսկանայ արհիեպիսկոպոսի հանգուցելոյ առ Քրիստոս ... Յամի տեառն 1683. հոկտեմբերի 13. ի Մարսիլիոյ » : Ցկէզ 165 յիշատակարան. « Աւարտեցաւ գրգուկս, որ կոչի Պարակէզ հոգևոր ի Թուին Քրիստոսի 1684. հաւանութեամբ տեառն Ոսկանի արքիեպիսկոպոսի Արհւանեցւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս. շարտարգրութեամբ և արտագրութեամբ Մատթէոսի Վանանդեցւոյ » :

Գ. Տպ. ի Վենետիկ, 1704. « Պարակէզ ... կոստանդինուպոլսեցւոյ. ի սմա երբորդ տպագրութեան յաւելեալ եմք Սազմունքն տապաշխարութեան : Նախատատրաստութեամբ քրիստանէցւոյն մեռանելոյ. Շատատով խոստովանութեամբ, և ջանասիրութեամբ խորհրդոց սրբոյ պատարագին ի վերայ չարչարանաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Յամի տեառն 1704, ի Վենետիկ, ի տպար. Աստանի Պարթոլի » :

Գ. Տպ. ի Վենետիկ, 1719. « Պարակէզ ... կոստանդինուպոլսեցւոյ : Եւ տպիցեալ ի տպարանի Ճուանի Պաչօի, որ է կոստանցիոս Ճորճի Ուիցի. Թուին Քրիստոսի 1719, տետր. 27 ի Վենետիկ » :

Լ. Տպ. ի Վենետիկ, 1738. « Պարակէզ ... կոստանդինուպոլսեցւոյ : Եւ տպիցեալ յամի տեառն 1738, ի Վենետիկ, ի տպար. Աստանի Պարթոլի » :

Զ. Տպ. ի Վենետիկ, 1752. « Պարակէզ ... կոստանդինուպոլսեցւոյ. յորում կեաց յոմանց յաւելան եսեի սազմունք տապաշխարութեան. Նախատատրաստութեամբ քրիստանէցւոյն մեռանելոյ. Շատատով խոստովանութեամբ, և ջանասիրութեամբ խորհրդոց սրբոյ պատարագին ի վերայ չարչարանաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Տպիւռ յամի

տեառն 1752 ... 'ի Վիեննէ, 'ի տպ. Ոլբեանեան Սահմանեաց »։

Է. Տպ. ի Վիեննէ, 1772. « Պարտէզ ... Ցիւսուած Քրիստոսի. տպեալ յամի տեառն 1772 ... 'ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց »։

Ը. Տպ. ի Վիեննէ, 1785. « Պարտէզ ... կոսմանգնուպոլսեցւոյ։ Յորում կեայ յաւելուն յայլոց եաթն սաղմոսք տպագրեալք ի Թրեստ և այլ պզտիկ ոմն ինչ։ Տպեալ յամի տեառն 1785 ... 'ի Վիեննէ, 'ի տպարանի Պետրոսի Վազվազեանց »։

Թ. Տպ. ի Թրեստ. 1787. « Պարտէզ ... Ցիւսուած Քրիստոսի. տպագրեալ յամի տեառն 1787, 'ի Թրեստ, 'ի տպ. Հայոց Մխիթարեանց »։ — Վերջին տպագրութիւնք 'ի Վիեննէ, 1823, 1860։

*Պարտիզիկ բանաստեղծութիւններ. Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Պարտք և իրաւունք. երկասիրեաց Սոլգիս վարգապետ Թէոդորեան, Տետուչ Հայկազնեան վարժարանին։ Փարիզ, 'ի գրատունի Ճ. Ահատեան, 1858։

Պատմութիւն աքսորանացն 'ի Հռովմ։ Վիեննէ, Ս. Ղազար, 1818։

*Պետիկին գըքոյկը. Զգուշութիւն. Ա. կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Նոյեան Աղաւնւոյ, 1853։

*Պետրոս և Սալիմա, կամ Ապահրի լերանց սարսռուկ զոյգ մը անմեղաց չիրիմքը։ Աշխատասիրեալ Տ. Գրիգոր Ք. Փափազեան։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Պետրոս Մեծին վարքն ու նորոգութիւնները. գրեց Հ. Մեսրոպ Վ. Մաղիկեան, 'ի Մխիթ. ուխտն Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1856։

Պետրոս վարդապետ Թիֆլիզեցի։ Տես Աղբիւր բարի։

Ճշմարտութիւն յաւիտենական։

Մեկնութիւն Յայտնութեան։
Մտաճակաւն։
Յարացոյց։
Ուղղութիւն։
Թոտրիկվեց։

*Պլըը – Պուդի. Գրեց Մ. Վ. Բարբուտպաբեանց. Թիֆլիս, 1883։ « Մի նշանաւոր արտիստ և գուսան հռիստոս եղել է Պլըը – Պուդին, որի անունը մեռ եր կու գար յիշվում է Վարտապետի Հոյոց մէջ։ Փոքր ուռ փոքր այս անձի յիշատակին եւս ապառնում էր ամենայն ինչ մոռացման առուց ժամանակը. և Վարտապետը ներ սերունդը արդէն շատ ժամանակ չէ Պըլիւ պըլուհեան հետ։ Բարեբաղդաբար Պլըը – Պուդուս արտիստութիւնները այսօր ժողովուած լոյս աշխարհ են ածուած Հ. Մ. Բարբուտպաբեանի ջանքով։

« Հռոստոմիկը եւս յատկութեանին մէջ հանճար կարճ անգիտութիւնն է տալիս Պուդուս մասին։ Վարտապետի Վարանգայ գուսան Աւետարանոց պիւզուտ բնակող Ի. Մելիք Շահնազարի մեռ գըտնուած Պազոս անունով հոյ գուսարձարանը, որի անունը տոյն Մելիքը փոխած է Պըլը – Պուդի, այսինքն խնդալ Պազոս, ծնած է մեռուստրապիս 1731 թուականին Աւետարանոց պիւզուտ, և մեռնելով 1810ին, թաղուած է քարայրուտ, որ գտնվուտ է Շեյտ և Ակոմոլոս պիւզների մէջ տեղը »։ (Արձագանք, Ի. Տաթև)։

Պէշիկթաշլեան (Մկրտիչ) մատենագրութիւնք։ Քնարուածք. Հառաչականք. և այլն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Պազոսի Քիրիչճեան և ընկ. 1871։

Պիեռակէ։ Տես Յովսէփ Գեղեցիկ։

Պիտոյից։ Տես Թորնացի։

Պիոս Ջ քահանայապետ, հառ. առ. կորգինալս վասն հաստատելոյ զքնորհութիւն Մխիթարի Պետրոսի Գ՝ի վերայ առնն Կիլիկիոյ, ի հայ և ի լատին։ Հռոմ, ի տպար. Յոզովեյն Տարտինեան հաստատոյ, 1781։

Պիոս Թ քահանայապետի Թուղթք, կոնդակք ուղղեալք առ ազգս Հայոց 'ի զանազան ժամանակս. տպագրեալք 'ի Պ.ոլիս, 'ի Հռոմ, 'ի Վենետիկ, 'ի Վիեննա, և այլն։

Պլուտարքեայ Քերոնեացւոյ Զուգահեռից-Թարգմանեալ 'ի հնոյն բնագրէն Հ. Եղիա Վ. Թովմասեան 'ի Մխիթ. ուխտէն։ (Հատորք վեց)։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1834։

*Պլուտարքեայ յաւուրսդնեանք. Թարգմանեաց Կ. Զուխաճեան։ Տետր Ա և Բ։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Մխ։ հէնաթեանց և Քիւրքճեան, 1859–60։

*Պղատոն 'ի վոսպոր. Ա և Բ Տետր. Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ց. Մխ։հէնաթեանց, 1860։

Պղատոնի Փեդոն կամ Ցաղագս անմահութեան հոգւոյ. զոր 'ի հնոյն բնագրէն փոխեաց 'ի մերս Հ. Ներսէս Վ. Ճարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870։

Պղատոնի խնամատարի Տրամախաւսութիւնք. ես Թէիտոն, Պաշտպանութիւն Սոկրատայ և Տիմէոս։ Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1877։

Ցառաջաբանէ՝ Պղատոնի վարուց և գրուածոց վրայ խոսելէն ետքը կը յաւելու. « ... ի բազում Տրամախաւսութեանցն՝ զոր գրեաց, են գլխաւորքն Փեդրոս, Փեդոն և Քաղաքավարութիւնն (կամ Հատարակապետութիւնն), Օրէնք և Տիմէոս և Պարմենիդես. յորոց զՏիմէոսն, և յայլոց՝ զԵթիփրոն և զՊատասխանին (կամ զՋատագովութիւն) Սոկրատայ ընծայեմք ազգիս յընթերցուածս առ այժմ, մինչև ապա և զՕրէնսն՝ եթէ հաճոյ թուեսցի 'ի ճշդիւ ընթերցողացն՝ տայցեմք 'ի լոյս։

« Ի նախնեաց անուն մերոց ոչ բազում ճանաչեմք ցանկացեալս իմաստասիրութեան, և յետ հռչակելոյն Դաւթի Անյաղթի և եղելոյ իմաստասիրացն՝ հարկաւորեմք իշանել ցԳրիգոր Մագիստրոս։ Այլ և 'ի սոսա 'ի զուր իցէ թերթեւս սեպհական ինչ կարծիս ընծայել իմաստասիրութեան. զի որպէս Անյաղթին՝ սղնպէս և Մագիստրոս առաւելագոյն զբաղմանն

աքն ուսանել գնգնելին. յորոց և յետինս այս. Մա-
գիստրոս ասեմ. ձևոն արկ թարգմանել զՊատառն
գործ՝ խրով անբնդել մատենագրատան հնչմնաբան
խրմնուեմամբ։ Վասն որոյ և մեք զամենայն ջան և-
գաք՝ բազգատակ ընդ յայն քնագրի՝ անխիղճ ուղ-
ղագրել զվրիպակս գրչին, և զմարգմանչին՝ ներկ
գոյր ուրեք. որպես զի մի և վրիպակք իմաստից և
սխալ գրուեիւնք յատկցին՝ ի մեռուեիւն հնչմնա-
բանուեմանն. որով ոք ընդեմանուն՝ ոչ հասկացեալ
ինչ, անգգաստ համարիցի զվատակ թարգմանչին և
զմեզ։ Ահա և՝ ի ձև տրամախոսուեման ասեմք՝ ի
լոյս. զի գիւրագոյն եղիցի յընդեմերցուածն քա-
ջատեսից. որոց ազատիմք՝ յընդեմանուելն ուղ ունել
միշտ. զի հնչմնն ձևք և ոճք են ամենայն ուրեք, և
հայեցի ականջաց ծանրագուրք, քոյց ոչ ամենեքին
անխտանագրիք ։

Պոլսոյ քաղաք. Ա. Տպ. ի Կոստանդնուպոլիս, 1708. « Գիրք պատմուեիւնն վասն Պոլսոյ քաղա-
քին. և հարցմունք ազգիսն և տանգիսն. և պատ-
մուեիւն Խիկարայ և Փահլուլ թագաւորին, և այլն.
որ և օրինակ աշխարհիս ... ի թուոջ Փրկչին ՌՃՐ. և
ի Հայոց ՌՃՈՒ. ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպո-
լիս։ ընդ հովանեաւ ... Աստուածածնի ։ Ցկզբն 168
համառօտ յիշատակարան մը. « Արդ որ հանգիսիք
սորա կարգալով, յիշեցէք զմատակարար գործոյս։
զնուստա Սարգիս ։

Բ. Տպ. ի Կոստանդնուպոլիս, 1731. « Գիրք
պատմուեիւն որ կոչի Պոլսոյ քաղաք. և բանք խրա-
տականք և պատահարք Խիկարայ իմաստնոյ. և այլ
բանք պիտանիք։ Տպեցաւ ի թուականիս մերում
ՌՃՀ. ի տպարանի սրուս Աստուածատրի ։

Վերջին տպ. ի Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Յ. Բիւրք-
ճեան, 1862։

Պատկր այրուբենից, (նոր կարգալ ակռոջ ազգս
համար)։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, և այլն։

Պատկր իրեթաւարժականք թուաբանուեման,
տանդրվեց տոխտատկք. աշխատասիրեալս Սիմեն Մե-
քայելեան։ Կ. Պոլիս, 1866։

Պոլիկտոս վկայ հայկազն. ողբերգութիւն Պ. Կոռնկլէի. թարգմանեաց Հ. Գէորգ Վ. Հիւրմիւզ։ Վենետիկ, ի տպ. Մխիթարեանց. 1858։ Polyeucte, martyr arménien; tragédie de Pierre Corneille; texte français et traduction arménienne en regard. Venise, Typographie des Mékhitaristes, 1858.

Բ. Տպ. Հանգերձ ինքնասահմն քերթուածովք թարգմանչին։ Վենետիկ. Ս. Ղազար. 1873։

*Պոլիփեմ կամ Անգթասրտութեան հայ մը։ Գրեց Մ. Տամատեան։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Պոնէռ միլիոնասէրը. Հշտութ գործուղք և ընչասիրաց սիրահարք ի Մխիթարեան գերմանացւոյ։ Կ. Պոլիս, ի տպարանի Ց. Գավաֆեան, 1869։

Պոսիւէի (Տեառն) արքեպիսկոպոսի Յօդք ի վէպս ազգաց, թարգմանեալ ի Հ. Ներսէսէ վարդապետէ Ազնաւուրեան ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1841։

Բոսուետայ Մեղապաց եպիսկոպոսի Յօդք վասն սիրելի քերականն պատմութեան։ Թարգմանեալ յաշակերտաց Մխիթարայ մեծի աբբայի, և ի հնդրոյ ազնուական Պարոն Ցովհաննու Մուրատեանց գրոշմեալ։ ի Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի. 1841։

Պօսիւէի եպիսկոպոսի Միղոցաց Հառաջ գամ բանական քէզ։ Թարգմանութիւն Հ. Ալպէնի կամիտասի Բազբատունւոյ ի Մխիթարեանց։ ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու. 1870։ « Առ Մեկնեալս ի լոյս ընծայման ի մերս բարբառ Դամբրանակացոց վեհին ի Հարթատարախոս Գալլիոյ, առ Ցովհաննէս Պէյ Օհաղուճ Տիւզ, ընորհապարտ ուխտս Մխիթարեան »։

— Ձառ գամբանական Հենրիկեի Մարիամու Գալլիոյ՝ գլխոյն մեծին Բրիտանիոյ։ — Հենրիկեի Անտոյն Անգլիոյ սենեակ իշխանին Օռլէանոյ։ — Մարիամու Թևրեզիայ Աւստրիական՝ գաւեր արքային Սպանիոյ, գլխոյն Գալլիոյ և Նաւարրայի։ — Անտոյն կոնդակագնեան իշխանաթիռնոջ Պալատունւոյ։ — Մե-

քոյնքի Լիմնկլեան առնեսպտրի Կոլկեայ։ — Լուսաբեկաց Պատրոնեան իշխանին Կռնաեկի։

Պահեկի՝ յաջորդ ժանրատրեսնի Պատուհոյ եւ անձին։ Թարգմանեալ Առաքել Մ. Եփրատեսնեան, աշակերտ սուրբ Վենետկանց միջնարանի վարժարանին Ջ. Ս. Աստուածածնին վանաց։ Տպագրեալն ի վանս Ջ. Ս. Աստուածածնին յԱմստ. 1876։

Պուրսայու։ Տես Անանձնուեիւն։ — Նեմ աստացուեիւնք։

Պասակ կուսին։ « Պասակ կուսին. Ընտիրմանք զանազան ապրեմից՝ հանգերձ խորհրդածութեամբք՝ ի յիշատակ նմին ցաւոց սուրբ Աստուածածնին. եւ ի պատիւ նմին խնդութեան նորին. յամի տեառն 1794. ի վենետիկ »։

*Պասակ տղայոց. վիպեր. գրեց Ն. Ս. Մեղպետեան։ Կ. Պոլիս, տպագրեալն Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1869։

Պասակ փորը. « Ի պատիւ վանեմարտա արեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ի պէտս աւազակագրութեան այսր արեան, և վարդապետին տանեարհնաւոր կուսին Մարիամու՝ պանծութեանն քրիստոնէից, և սուրբ հոգւոյ քաւարանի, կանանատիկա հիմնարկելոյ ի խորանի տանեատուր խոչընդոտութեան հոյակապ մեծարելիցս սրբոյն Նիկողայոսի ի բանտսին՝ Շառվմոյ։ Թարգմանեալ յիտալականէ ի հայ բարբառ։ Յամի տեառն 1818 և ռմակ. ի Շառվմ, հրատարակութեամբ »։

Պասակ Քրիստոսի. « Պասակ Քրիստոսի. յամի տեառն 1810։ Ի վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու »։

Պատուղ զրաջանութեան. « Տետրակս որ կոչի Պատուղ զրաջանութեան։ Շարադրեցեալ ի նրբատակ ուսմանէ աշխատասիրէ՝ ի խնդրոյ ոմանց իմաստնասէրս և ուսումնասիրաբան անձանց. ի Թուին ՌՃՀԲ. ազին Աբելեան, և ի վրիչական համարոտութեան

ՌԷԶԼԴԻՆ. տրգնամբք և ծախիւք ուսումն առնէին բա. րեպաշտի և աստուածասիրի և մահառաւոյ։ Եղև ապեցնաչ՝ի կոստանդնուպոլիս մեծատհանգէս և կայ. սերապոսակ քաղաքի »։

*Պրաժլոն կոմս, վիպասանութիւն. հնդկինակ Ազգբասանգը Տիւմա. Թարգմանեց Գ. Մ. Մամու. բեան. (12 հատորք)։ Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէաէեան եղբարց, 1874։

Պրէվիար. « Պրեվիար որ է ժամագիրք սրբազա. նի կարգին եղբարց Քարոզչաց, հրամանաւ Մե. ծաւորաց ՚ի լատին լեզուէ ՚ի Հայս Թարգմանեալ, և հրատարակեալ վասն գաւառի Նախիջեւանւոյ ՚ի մեծն Հայաստան. ՚ի ներքոյ պատուականագունիցն Հօր եղբօր Անտոնինոսի Գլուխ Ընդհանրոյ նոյնոյ կարգի Հիներալ վարդապետէ։ ի Վենետիկ, ՌՉԺԴ. ամն. սեպտեմբ. ՚ի տպարանի Անտոնիոսի Պօրթօլի։ Breviarium Sacri Ordinis FF. Prædic. Superiorum facultate e Latino in Armenum idioma litterale traductum et editum pro Provincia Naxivanensi in Armenia Majori. Sub Rev.mo Patre Fratre Antonino Cloche totius Ordinis ejusdem generali magistro. Venetiis, MDCCXIV. Typis Antonio Bortoli, Superiorum permissu. Թէքն 132 յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ...Նախկին ուրուն Թարգմանութիւնն սորա եղև ... յերանելւոյն Բարթուղիմէոսէ, յամն կենսատուին ՌՁԼԴ ... Երկրորդ նորոգումն ՚ի միասին Թարգմանութեան նորագունից ածանց եղև Թուին Փրկչին ՌՈՈՋ ՚ի Գրիգորէ Տօրթոր. ընցւոյ. իսկ երրորդ նորոգումն և Թարգմանութիւնն հանգերձ տպագրութեամբ եղև ...՚ի յետ. նագունից ածանց կրօնաւորաց ՚ի Պատրի Վենետիկ, և Պատրի Գրիգորէս ... աւարտեցաւ տպագրութիւն սրբոյ մատենիս ՚ի հայրապետութեան տեառն ... կղեմէնտոսի ութսունեւրորդի »։

Պօղոսի Առաքելոյ Թուղթ երրորդ առ կորնթացիս. Appendix Litteraturæ Armeniacæ quæ continet Epistolas duas. Primam Corinthiorum ad

Paulam Apostolum. Alterum Pauli Apostoli ad Corinthios. Nunc primum ex codice Ms. Armeniaco integre pleniqué editas, et Græcæ Latinique versas. Տես Մովսէս Խորենացի. 'ի տպ. Վխտանեանց 'ի Վենետս։ — Առաւաժաչունք գիրք։ — Բնբ. հայ. անգլ. — Պայրընի հատուածք։

Պօղոս Տարսնացի. « Թուղթ երանելոյն Պաւղոսի Տարսնացւոյ յոյժ ախոյեան վերգապետին ընդդէմ Թէոփիլոսի հառամ փիլիսոփային։ Տպագրեցեալ ... սրգեսմերք Ապուչէխցի Հովսեանց հանգուցեալ մեհեանի Պապատարբ սրգոյն՝ մահուանի խաչատուրին և Գևորգ ազգին. 'ի Թուին ՌՄԱ. յոգրեալի ԿՈ։ Տպագրոցին յիշատակարանք հետեալ անգիտութիւնեն կուսոյ. » ... Ոմանք կամեցան գայս ապագրել ... հարկ եղև մեզ ևս սըրբագրել գսա. զի յառաջն Թէոփիլ Մխէյիմ ազգս ... Գևորգ վերգապետն սրբագրեաց միջև ցեմեանաուն և հինգերորգ մասն, այլ առիս գրատմանցն և գժուարութեանցն ... 'ի բաց եմոզ. և ապա մերս անապժանութիւն (այն է ակր Յովհաննէս քահանայ) ձեռնամուխ լինալ սրբագրեցաք ըստ կարեաց մերոց » : Ուրիշ յիշատակարան մ՚ալ կը յաւելու. « ... Զկնի բազմամեայ ժամանակաց ... գրքոյս միջն անկեալ էր 'ի ձեռն յԱկնայ գիւղին Ապուչէխցի Մարգարէ վերգապետին. որ զինի ձեռնարկեան խնդրոյ եղեալ և գտիրքս գայս 'ի յԱպուչէխս առաքն Նշան յեկեղեցին, 'ի Թուին ՌՃՄՌ. յիշատակ խնդ ... Շուտ յետոյ 'ի այն գիւղն Ապուչէխս ... Զապատանէց ... Մանաւանդ Պապատարբ սրգի մեհեանի խաչատուրն առեալ ... գտիրքս գայս և ընծեցեալ ... երեք 'ի քառօք յոյս Ինւզանգիոյ 'ի սկիզ տալ » : Ի գարձարանի Առաւաժատոյ։

Պօղոս Փիլոսոփայ. « Յապաղս Հշմարտասիրեան հատուածոյն Բրիտոնէականի. առ. Շահ Ապպաս Արքայն Պարսից 'ի Պօղոսէ Փիլոսոփայէ 'ի կարգին Քարոզչացոյ վերգապետէ, և արհիեպիսկոպոսէ Նախիջևանայ նահանգին չարտագրեցեալ 'ի մեծն Հռոմ Romæ, apud Paulum Monetam, 1674 » :

*Պօղոս և Վիրգինիա, վիպասանութիւն Պեռնարտէն տը Սէն Փիէր գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Մանուկ Պէյ մհեռանէն Ասուածատրեան։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845, 1860։

Պօղ և Վիրգինէ, վիպասանութիւն Պեռնարտէնէ տը Սէն-Փիէր. Թարգմանեալ Ամբրոսիոս վարդապետ Գալֆեյեանէ. Փարիզ, ի գրանոցի Ճ. Աղաեանց, 1856։

Պօղ և Վիրգինէ. Թարգմանութիւն Գնէր. Տեառն Եգուարդայ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսի Ելբակայ ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1860, 1870։

Սան Պիէռայ գաղղիացւոյ Ներածութիւն կամ Պաւղոս և Վիրգինիա։ Ձանգզիւկեանն հայացուցեալ պատրոն Թագէոս Ի. Ավետումեան՝ մին յաշակերտաց Մարգասիրական Ճեմարանին։ ... Կալկաթա, ի գործատանի նորին իսկ Ճեմարանի, 1830։

*Պօյնուէյրիեան (Հ. Պօղոս Վ.). Գործ կայ, գործող չկայ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Պօղոսի Քէրքիճեան, 1879։ Տես Երկրագործութիւն։

Ջալալեան Սարգիս վարդապետ. Տես Ճառապարհորդութիւն։

— Թուղթ առ ազգային ժողով Էրզուսանցւոյ. Կ. Պոլիս, Աբաճեան տպարան, 1866։

— Ներսէս Տեառն Մարգսի արքեպիսկոպոսի Ջալալեանց գրեալ առ յարգոյ ազգային ոմն ի Պոլիս։ Ի տպարանի Մասեաց, 1867։

Ջախջախեան (Հ. Մանուէլ Վ.). Տես
Աբհեստ աստուածսիրութեան։
Բառարան իտալ. հայ։
Բառարան հայ. իտալ։
Կեսանէր։
Հոշիոս։
Տելեմաք։
Քերթուածք։

*Չառապոլուեխին « Նոր Խրատական » ընդդէմ « Նոր Աստուածական » կոչուած անտրակին։ Մ. Տ. Ս. աշակերտ յանուն Թարգմանչաց կառուցեալ գործոյն որ յՕշեմապիւղ ի Կառանդնուպոլիս. ի տպ. Յ. Մխիհենեան։ 8ՎՐ. 1852։

*Չառապոլուեխին ուղղափառ կրօնից. նորագանգուեհեն գործոց անկիքան եպիսկոպոսէ մը գրուած. Թարգմանութեան ի Մխիթարեան միաբանից. Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու. 1843։

Չնրհուանդուեխին առ Տիրամայրն. « Չնրհուանդագանէ ազգիդ առ Երանեհէզ Կոյսն ողջոյնդ ամենայն հաւատացեալ քրիստոնէից. որ յիտալական լեզուէ անգրտրեալ եղեւ ի հայ բարբառ ի յոգուս Քնրհուանդից ազգիդագոյց առ սուրբ Կոյսն. և տպագրեալ ամէն ի լոյս ածեցեալ յամի տեառն 1737 ... ի Վենետիկ. ի տպարանի Անտոնի Պատդոլի »։

*Ռասէ (Մ. Յ. Ց.) գողգիացւոյ Առձևն բարբոյական և Քաղաքական անտեսութեան, պատկեալ առաջի հազարք Քրիստոսեայց մերոյ ամենայն Քարոյական և Քաղաքական ուսմանց Ակադեմիային Գողգիոյ։ Վենետիկ. ի վանս սրբոյն Ղազարու. 1879։

Ռասին (Երկեր) « Տես Ճաշակ ողբերգուեան։

*Մխիթարեան, ազգերգուեխեան ի հինգ արարս. Թարգմանուեխեան Մկրտիչ Տամատեանի։ կ. Պոլիս, 1874։
Տես Գոճողիա։ – Փեդրա։

Ռասին (Կրաւերն). Լատոմիկոսի Ռասին երգք ի հրատ. Թարգմանուեխեան Հ. Եղուարդոյ Հիւսիսիւզ աբբեպիսկոպոսի Շէրոսիոյ ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու. 1873։
Տես Հռակինոս։

*Ռաֆայէլ. քառամեայ հատակի վիպ մը. հեղի-

նակ Լամարթին գաղղիացի. Թարգմանեց Գրիգոր Չիլինկիրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1867։

*Ռիխ Պլաս (եղերերգուհին). հնդկական վիպասր Չիւկոյ գաղղիացի. Թարգմանուհին Ռուսինեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1872։

*Ռիշարի (Փորձառու) խրատները. Ճրագարկին փիլիսոփային հնդկականուհին. Թարգմանուհին Գասպար Սանփանեանեան։ Թիֆլիզ։

*Ռիքարտոսի իմաստութիւնը կամ Հարստութեան ճամբան, Ճրագարկին փիլիսոփային։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Միւհենթիսեան, 1842։

*Ռոզամանտ. Թարգմանեց Ա. Յ. Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Տէրոյենց, 1865։

*Ռոստոմեանց. Հատարակական բժշկարան։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Ռուսաց լեզուի Նոր այբենարան.
Դասագիրք Ռուսաց լեզուի, Տէր Յակոբեանցի։
Նոր դասագիրք Ռուսաց լեզուի, Տէր Դաւթեանցի։
Առաջնորդ Ռուսաց լեզուի. Ս. Նազարեանց։
Բանալի գիտութեան Ռուս լեզուի. Յ. Տէր Աբրահամեանց։
Դասագիրք Ռուսաց լեզուի. Տէր Ալեքսանդրեանց։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Ռուսիա և ընդհանուր ժողով Հայոց ի Պոլիս. գրեց Ձ. Ալամեան։ Կ. Պոլիս, Ալամեան տպարան, 1866։

*Ռուսինեան. Դասագիրք փիլիսոփայութեան։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

«Խոսքի համ Ճարտարության գիտությանցն. վերջապէսին համրցմանց Յովհ. Գ. Խորասանճեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1855։

Ռուսլիկվէց. « Կրթասիրեաց հաստատութեան և կրնասուրանի առաքինութեան։ Ճարտարիցակալ ի Շ. Աչփոնաս քահանայէ Ցխուանան կարգին։ Եւ համրցմանցակալ ի հայկական բարբառ ի Պետրոս վարդապետէ Խիչխիզեանց ի վաղիքաց ժամանակաց։ Եւ յանձնարարութեամբ նորին արտագրեցակալ մեծաւ աշխատութեամբ ի Մխիթարայ վարդապետէ Աբրահամեանց, արդեայ հայր կոչեցեալ։ Եւ արտագրեցակալ ... յամի տեառն 1741, գիւտ. 6 ի վենետիկ, ի տպարանի Ադամի Պատրիարքի »։

Մատենի ի։ « Կրթասիրեաց ... յամի տեառն 1742, յունիսի 18։ ի վենետիկ։ (Ճառք խոստովանութեան և Հաղորդութեան)։

Ճառ յաղագս Հաւատոյ Քրիստոսի ընդ կամացն Աստուծոյ։ « Ի պրուսիոյ Հոր Աչփոնասի Ռոսլիկվեցի ի Ցխուանան կարգի, ճարտարութեամբ համրցմանեալ ասացեալ։ Ընդ ջինջանացն յորգորանաց առաքեալ բարեպաշտից։ Ի վենետիկ, ի վանս արբոյն Ղազարու, 1823 »։ Տես Հոսլերիկ։

Ռոմէն. Պատմութիւն Հաւատոյ, ի հիմնարկութիւնն Հաւատոյ մերոյ։ ի պատրաստեալ Ակոնտեսպոմենցւոյն մինչև։ ի վախճան հաստատակատարութեան։ Արտագրեալ Ռոմէնի Գոզպիոցւոյ։ Համրցմանեալ յիսուսական բարբառս ի տեառն Շ. Վրմանկս վարդապետէ Ակնկրեան ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։ Եւ զգուշաւոր քննութեամբ բազմատեալ ընդ գաղղիական բնագրին, յատկացեալ ժամանակաւն ի Շ. Մատենիչ վարդապետէ Ջախջախեան։ Տպագրեալ հրամանաւ Աբբահօրին Տեառն Տեառն Մանկունեան վարդապետին Ագոնց արբոյն և արքեպիսկոպոսին։ Արդեամբք և ծախիւք պարոն Աղիքսանդրի Ռուֆայելի Վարանեան, կրթասիրաց յիշատակ մեծապատիւ ազգասիրի Հոր իւրոյ Աղայ Եփվարդի Ռուֆայելի Վարանեան, որ կրթեցեալ վանականի ի Մատրաս ի Հնդիկս։ (Հատորք վեց)։

1816, յապրիլի 5 ՌՄԿԵ-ի Վենետիկ, ի վանս սբոց Ղազարու։

Ռոլինի Գասպիտցւոյ Հնախօսութիւն ի վերայ Եգիպտացոց, Կարքեդոնացոց, Ասորեստանեայց, Բաբելացոց, Մարաց և Պարսից, Մակեդոնացոց և Յունաց։ Թարգմանեալ ի գաղղիական բնագրէ ի ձեռն երկուց հարազատաց՝ Հ. Գէորգեայ և Հ. Եգուարդ Հիւմիւզեանց, ի Մխիթարեան միաբանից։ Տպագրեալ յառաջնորդութեան Գերապատիւ Տեառն Սուքիասեայ վերդապետի Սամսեան ընդհանրական սրբոյն։ Աղիւսակք և ծանուցք պարոն Աղէքսանդրի Ռաֆայէլի Պարամեան, յերախտապարտ յիշատակ մեծապատիւ ազգասէր Հօր իւրոյ Աղայ Եղիազարի Ռաֆայէլի Պարամեան, որ երբեմն վաճառականն ի Մատրաս ի Հնդիկս։ (Հատորք վեց)։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1825, յապրիլի 5 ՌՄՀԴ։

*Ռոլինի Յունդրամարտութիւնները գաղղիերէնէ թեան վրայ։ Զմիւռնիա, ի տպարանի եղբարց Տէ-ոեկեան, 1859։

*Ռօպէնսոն. Պատմութիւն Ռոպէնսոնի Քրիւզօ, Տէֆօ անգղիացւոյ, Թարգմանեալ Հ. Միհա Վ. Բաբիկեան Տիրապէզոնցի, ի Մխիթ. ուխտէ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818 ...։

Ռոբինզօնի պատմութիւնը։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Ռոպէնսօն գերմանացի կամ Փոքրիկ Ճգնաւորը. Ճամբեան գործերէն Թարգմանեալ, գաղղիարէն նոր Թարգմանեալ ակռաձևերու համար բազգատութեան գիրքին գիրք մը։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1850։

Սալեզացի. ՈՆերածուածս սա Քերականգ կոչին, սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Սալեզացւոյ. Թարգմանեցեալ իտալիանականէ ի հայս։ Ի Ղուկասու վերդապետէ Խարբերթացւոյ։ Ճարմարապրեցեալ և տպագրութեամբ ի լոյս ածեցեալ ի Սարգսէ արքեպիսկոպոսէ Կաստանդնուպոլսեցւոյ ... ի Վենետիկ յամի տեառն 1748. ի մարտի 12. ի տպ. Ընտանի Պօա-

թեմ ։ Ճ'ևքն 428 տպագրել տուպին վերջացան կը անանունք ։ ուսոմ կը քաղնէք հետևեալներն.
« ... Մինչ ևս ես ՝ի բնին իմ կատարգնատպիս. առ ժամայն ՝ի թարգմանիչն ասին ... Ջանացող եղէ տպագրութեանն ... և մինչ գործարութիւն իմ գաղութք անգ առ ՝ի տպագրել զնորագիս թարգմանեցեալ գրեանս, այնու լուռ լինել հոգւոց հանէի ... բայց մինչ գիպ եղև ինձ ժամանակ ի ձեռն հնաոյ յայտնիկ կոզմանս ... ձեռնամուխ եղէ նախապէս ... տպագրել զգերազանցագոյն գիրքն Օրինակաց և նամանաւանդ, որ վասն գոլոյն մեծագոյն գործ, այնու հոգիս ևիկ միշտ ցայժմ կարաց հատանել տպագրութեանն նորին ցատ կէսն. ասկայն ՝ի ինդրելն յինէն թարգմոյիչ ամանց (զայս գիրս) ... ետուաք առ ժամանակ մի զնոյն գիրքն Օրինակաց, ակապ յառաջագոյնք գոյնս » ։

Տէս Աստուածասէր։

Սահմանք կամ Սահմանաց գիրքն։ Այս անուանով հրատարակուած են մէկ քանի երկասիրութիւնք.

Ա. « Գիրք Սահմանաց Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի և Աստուածտրան վարդապետի։ Տակնագիր համար և գոյնք վիհազան Առաքնորդի Կոստանդնուպոլսոյ անուն Յովհաննիսի որդոյն և աստուածտրան վարդապետի » ։ Ցիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Տակնագիր սուրբ գիրքս ՝ի տպարանի Կարապետ անի որդի մահտեսի Աստուածատուրի ՝ի Կոստանդնուպոլիս ... Ցիշխութիւք զերջանիկ երիսկոպոսապետ Թոմիկոյ՝ զանգ Աբրահամ ... վարդապետն ... որ և գիրքս մի ընտիր գրաւածովք լինել արհնակ ապեցաւնս ... Ընկալցի և մեռն թարգման Պալատցի անգ Կարապետ, ... որ և նա և ես հին արհնակ մի տագաղեմք » ։ Տպագրութեան թուականն ալ կը յիշատակուի. « ... Տքակալ ՝ի մեր թուականէն, — Հազար հարիւր և ութսունէն » ։

Բ. Առանց դպրի։ Տես ։

Գ. Գործակցաց Թումանցի Վանականցւոյ. « Յոգնագիրն Աստուածատրանական, Քարոզական և Պատզամական երկասիրութեանց տահմանք։ Երկասիրու-

Թեամբ Մեղուասէան տրանց՝ի մի վայր՝ քան կարգել Այրուբենից հատագրեալք։ Ի լոյս ածեալ տպիւք և արգեամբք առաքելասիրիլ Թոմայ եռասեռ վարդապետի Վանանդեցւոյ։ Որ հրատարակից վարժապետի. — Ձի ասկաւին ներկուռ բանի. — Համ՝ի հանգէս Փիլոսոփի — Զանձն իմաստուք կըրթեալ լուսի. — Զայս ստհմանաց Թ՝ի միտս ունի. — Մեծի ուսման ժառանգ լինի։ Ցամի տեառն 1704. յ՝Ամստեւդամ։ Դրքին վերջն ալ հայագիր տառերով կը յաւելու. «Ձինիս կատարեցաւ մպուռա»։

Սալհունի Թէոդոր, վկայ հայկազն. նուագերգութիւն՝ի լաւս հայկականս. յօրինեալ Հ. Մինաս Նուրիխան, ՝ի Միխիթարեան ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1882։

Saint Théodore le Salahounien, martyr arménien, par le P. Léon M. Alishan; trad. en français (du texte arménien) par M. J. Hékimian, élève du collége Arménien Mooral- Venise, St. Lazare, 1872.

Սալուստիոսի Կայոսի պատմութիւն Կատիլինեան գաւակցութեան և Յուգուրթեան պատերազմին. Թարգմանեաց Հ. Աբրահամ Վ. Ձօրեան՝ի Միխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856։

Սահակայ Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ յԱմմաւնեանցն օր, որ է Ղեւոնեան։ Տես Յովհաննու Իմաստասիրի Մատենագրութիւնք։

Սահակ Պարթեւ կամ Հայրապետ Մեծ. ոգերգութիւն, գրաբար և աշխարհաբառ՝ չարտգրեաց Ս. Տ. Ս. Տաթեացի։ Կ. Պոլիս, 1860։

*Սահմանադրութիւն և առաջին պատրիարք սահմանագրական. քերթուած Ն. Ս. Մեզպուրեան։ Կ. Պոլիս, 1863։

*Սահմանադրական ճշմարտութիւնները, ու

անանց պատասխանութիւնքն։ Գրեց Յ. Վարդանեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Մխիթարեան, 1863։

*Սահմանադրութիւն դպրոցական. Մանկանաց աշխատասիրութեան։ Թիֆլիզ. Կնգրնական գրավաճառանոց։

*Սահմանադրութիւն Օսմանեան պետութեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս լրագրի. 1877։

Սալմոս. Բնաւոր տպագրութիւնք. Ա. Տպ. Կոստանդնուպոլսոյ ի 1800. ¤ Սալմոս Դաւթի մարգարէի որ ի վաղուց հնաւ ի լեզուագիտ գիտնոց անուանց՝ բառ, խոտքանշութ բառն հանգիպ Թարգմանել գոլով. և այժմեան կենարարն Պաշտպանչին մեհեանն Յհաննէս ազգին, և Աշտարակ զառակ խոհոյ Յհաննիսին մեծաքան հոգատարձուհանութիւնքն արդարարար տպագրեցաւ ի վեռա Աստուծոյ, և յոգուա պիտոյիկ արք առանձին գլխոյս Հայկական, և կամ գՅհաննեան մեհեն կարեն իմանալ... յ'Ամի Փրկչին 1800. և ի մեր ՌՄԽԹ թուականին. ի Կոստանդնուպոլիս, ի տպարանի Մամիկոնի դպրի ¤։

(Ընդ. բառացոյ Սալմոս հանուրին և տպագրելոյ քան յԱննի ժամանակս։ Տես անդ.)։

Յիշատ. Առաջին տիպ, և որպէս հատանական կ'երևնայ նաև առաջին հայկական տպագրութիւն, ի Վենետիկ յամի 1565։ Ձակոմ անգ երկու պատկեր գրուած է երկու էջից վրայ. Մկնոն մէջ կը անանուն Հռոմէոյ քահանայապետ մը նստած ի գահոյս, ու անոր դէմ երկը կաթոլիկոսք և եպիսկոպոս մը. երկու ուրիշ անձինք ալ հայկական զգեստովորութեան ձեռնէն մերուսաւոր և միւսն երկուսորդ։ Ի-թագրութեամբ անձանց պատկերին վրայ գրուած էառին առաջով. Pius IV, ... Card. Amalius, v ... Card. Borromeus ... Card. Aramenus ... Epis... Alior Dibello ... M. D. LXV. Իսկ երկրորդ պատկերին վրայ կը նկատուի Վենետիկոյ գուքս մը, իր խորհրդակցաց ժողովին մէջ, և անոր առջև Հայոց զգեստ անցագոյ անձ մը՝ երբեմն ձեռ հրամանի մը խնդրելով երեմն. և վրան էառին գրով մակագրութիւն. Venetia,

... Hieronymus Priulius ... Marc'Anton armeno Abaghar. M. D. LXV. Պատկերն ասկն ալ հետևեալ տեղեկութիւնը կայ. « ի թվականիս Հայոց Ռ. Ծ. Դ. ամին ես Թոխատցի Աբգար գպիրս իմդրնցի զայս նոր գիրս՝ի Հռոմ՝ի Պետրոս (Պիոս) վսափուն. և երկա հրամանն չինելու. քարնխոսու- թեամբ այս կարմինալաց և այս եպիսկոպոսիս. և իմ գրայմիա Սուլդանչայ որդոյս։ Եւ եկեալ՝ի գե- զերիկ նահապետիկիա մայրաքաղաքն որ կոչի Վանա- ձիկ, ՝ի թագաւորութեանն Եկերմանն Թուրկին. և չինեցաք զայս նոր գիրս, և զայս փոքր մեկնիչս սաղ- մոսաց ։ Ցիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Փառք անթա- ժանելի... կազմեցաւ սուրբ երգարանս Դաւթի լաւ և յընտիր օրինակէ Գառնեցոյ վարդապետի... ՝ի թուականիս Հայոց ՌԵԵ. մայիս ԺԶ. աւրն ուրբաթ, ժք ժամն ... Ած ոտս Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսին, ՝ի մայրաքաղաքն ՝ի Վանաձիկ. ընդ հովանեաւ սուրբ Մարիոս աւետարանչին. ՝ի Հայոց հոգեաւանն։ ի ժամանակ Օխոմիշի... Ցիշեցէք ՝ի մաքրափայլ ա- զաւեա ձեր զաչխատողքս սորայ զառաքինիք և զմի- ջինք. և զվերջինքն. և Աստուած յիշէ զձեզ իւր միւս- անգամ գալուստն ... Ամէնն քհէր Թուխտ է և ամէնն հոխած է. և խակն գրչի գիր էհայ ՝ի գիրքս- քաւ է »։

Բ. Ցպ. Տէրջնցի Յովհաննէս քահանայի ձեռքով ՝ի Վիենաձիկ, ի նկրտչ պատկերին. « Տէր Յովանէս Տէրջնցին և որդին Խաչատուրն. ծառայք Աստուծոյ և յիշողացս, ՌԼԶ »։ Ցիշատակարանն. « Փառք ամե- նատուրբ Երրորդ. ... Ձառոնեցաւ գիրս ձեռամբ տէր Յովանէս Տէրջնցոյս և որդւոյ իմոյ Խաչատու- րին ՝ի Թվին ՌԼԶ. ՝ի մայրաքաղաքն Վիենաձիկ, ընդ հովանեաւ Մարիոս աւետարանչին, ՝ի թագաւորու- թեան Պապքուսաչ Զլիմանին. ՝ի պատրիարգութեան Զուան Քրւիզանոյն, ՝ի բանատուն Զուան Ալբէր- թին, ձեռնատուր խոճայ Եահսոլուն, և հոգևոր որ- գւոյն իմոյ Մուֆիանոսին, և այլ Զոզնցոյց. զոր Տէր Աստուած տացէ քան սրտից իւրոց։ Այլ գնարա- պետ Բագրնցին յիշեցէք ՝ի Քրիստոս, որ բազում օգնութիւն հասոյց մեզ։ Այլ և զերկաս արկանելոք ոտից ձերոց մինչդամածեալ և արտասուալից հա-

ասչմամբ հայցեմք և մաղթեմք ՚ի ձենջ. զի մի ոչընչանայիցեն արժանի առնէք զինեանկից իմ զԱնախթալէն, և զմնայրն իմ զԱարխաէն, և զհայրն իմ զԱնանիան զեղեխանաչքն առ Աստուած. և յիշողացն և յիշեցելոցս Աստուած ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալստեան. ամէն:

Այս է տապ և յիշատակարան ՚ի վերայ անուան:
Ցամեռս զերթս ձեր ասաց ունկն դնել պատուիկ բանին.
Որ ես պատճառ փոքր մի գանցս իմ, զնգնալս իմն ի դուն տապէ:
Եւրէ որ նզէ տպրի գերթս ՚ի Հառիճ մայրաքաղաքին
Աստց երկու ապիկունք և տապ մի ևսիմն ասէ.
Բախեան և են ասանգնալն տարակուսիլ ևս իմ անձին
Եկան գիս յիմ որբևրացն ան ՚ի Հռում յերկիրն լատին:
Յորժամ կամեցայ յևս գառնալ՝ զի վերջ տրի գիմ առաքին
Գերան ասէր Տանապարհդ չգիս միանգամ յիմ Տանապարհին:
Որդ փեսչ և ասէր Աստուած որ ծածկատես ամէն գաղանին
Զի ձեռս ինչ դուջ դարձեցի՝ զի տրժանի լինի բանսին.
Վասն իմ մեղացն որ յառաջ կատր որ ինչ գործեալ յիմ երկրին
Փութանակի անտի հասան զի ըստ միոջ կա...

. . . . . .

Գ. Ցոյ. « Ասպնա ՚ի Պաւիէ. կաթողիկոս ՚ի մայր բարբարոսքն Վանանտիկ աւգնականութեամբ պատուական բժիշկսն Յովսեփու Աբասատարեանին և Անգղոս Պէշիակեան աշխնացուին. Թվին Հայոց ՌՂԱ»: Ց՚էջն 370. « Պայծառ ընդերցողաց ողջոյն և ծանուցումն... Կատարեցաւ տպագրական սուրբ երգարանս ... զոր և նա նուաստս յոգի Յոհաննէս Աղկիւրացիս ... եգայ ՚ի մեծ իմոյ զարուեստ տպագրութեան օգնականութեամբ Հոգւոյն սրբոյ ... Դիմեցայ յուսով և փափաքանօք ՚ի Հռոմ քաղաք. և անդ ՚ի սմ բազում աշխատութեամբ և բազում նեղութեամբ, և բազում չարչարանաւք: զոր չէ հնար ՚ի գիր արկանել զոր ծածկապէս առնէր ծուլն իմ գիտէ: Եւ հանի գայոգպատն և գիտգպարքն գնացին և գնացիկապրներն բազում աշխատութեամբ: Եւ յետոյ ևկևալ հատս ՚ի Վենետիկ. ակատ ՚ի գործ արկանել: Զոր և նկատեցաւ տպագրական երգարանս Պաւիէ ՚ի թվականիս Հայոց ՌՂԱ. ՚ի ժամանակիս էշխանաց էշխանի պայծառագոյն Փրանկիսկոս Էրիցո գուէրն. մեծաւորաց հրա-

մանաւ և բրվիլէհով. ձեռամբ իմով նուաստս Անկիւրացի Թարգմանիչ Յովհաննէսին որ Ձիուանի Մօլէնս կոչի, ի լաւ յիշատիր աւրինակէ Գառնեցոյ, և յայլ ընտիր վարպապետաց տուգած և վկայեալ օրինակէ. ... յիշեցէք ... ազաւթս ձեր զնուաստս Անկիւրացի Յովհաննէս՝ որ պատճառ եղէ ԹԷ գրին և ԹԷ ապագրելոյն. և զպատուական այրն Յովհէփ Աբօմահաբրիան որ ոսկով և արծաթով ազնուաց ինձ. ... ի ապագրատունն Սալիգագանաւ։ Այս յիշատակարանէս գաս՝ յ'էջն 218. ա Զաշխատասէր ի սմա զնուաստս Անկիւրացի Յովհաննէս Թարգմանիչս յիշեցէք ի աղբ. որ Ե սմ բազում աշխատութեամբ ինքն ինձ կին զայս և ի կատարելութիւն հասան ։

Գ. Տպ. ա Ազգմս ի Դաւիթ. ապագրեցաւ Ազգմսատրանս ի կազմարանն Գարմատանոյ աղբ Յովհաննէսի. Թվին մարգեզութեանէն Տետան ՌՋՃԳ. և Հայոց մեծաց ՈԿԵին. գեկտեմբեր սմոյ ԻԵ ։ Ցիշատակարանն. ա Ամենակարող զօրութեամբն Աստուծոյ կազմեցաւ նոր ապագիրս երկիրն Իլմխաց ի քաղաքս Լէվկոչեցեալ. ընդ հովանեաւ նիշխանի տուրբ Աստուածածնին, ձեռամբ յոգնամեզ Գարմատանեանց Յովհաննէս իրիցու, զոր հոգս առեալ մեծաւ աշխատութեամբ և բազում ծախիւք տարի մի բոլոր արուեստաւորաց հետ գասեցայ մինչև գիրն ի գլուխ հանի. և նոր կազմարան տահմանեցի և վանն փորձի նախ զերգան Դաւիթ մարգարէին տպագրեցի ի օգուտ և ի շահ աստուածասէր ազգիդաց մերոցառն ազանց. զոր եթէ հանելի լինի կամաց ձերոց առնան փառք։ Արդ եղև գրաս տորին Թվականութեան Հայոց մեծաց ՈԿԸ ամին. ամսեանն գեկտեմբերի ԻԵ. և ի (Փրկչին) ՌՋՃԳ ամի. ի Հայրապետութեան Էջմիածնայ տուրբ յամենայնի կենդանի նահատակին՝ առաւն աէր Մելքիսեդեկ կաթուղիկոսին. այլ և Ղրիմեցւոց գաւառին աէր Յովհաննէս քաջ բարեպաշտելոյն. ի տոքին ժամանակս հանգիստացաւ տուր տորին. այլ և ի թագաւորութեանն քրիստոնէից Լէհ ազգին բարեպաշտ ազգային Ձիկմունտին. զոր աէր ինքն անուանի պահեսցէ ... ։

Ե. Տպ. ա Ազգմս Դաւիթ մարգարէի որ և Սաղ-

մասնան յորջորջի ։ Ի Յառաջաբանին Կարապետ վարդապետ Անդրեասենցի հետևեալ անկեսութիւնը կու տայ ։ ... Ընտարկնցինք տպել զերգս Սաղմոսաց ։ ... յիշեալքիք ... նախ զմարմնի Մաթեոս ասրկաւագն ։ որ հանգուցեալ է առ Աստուած. որ էր նոտար Փիլիպպոսի Հդնազդենց կամուրջին ... Որ բազում ջանիւք և երկայնիք քանդակել եւ նոտարեալ տանց, զաշխատ և զպատուական գիրս զայս. հրամանաւ և կամաւք երիցս երանելոյ կամուրջին Յակոբոյ ։ Իսկ զնկերսդ և զերիտասարդ առաքն առնուլ էր յերջանիկ բազմանուէն Մասիսէ, նաև զպատուական Սաղմոսարանիս ... Ներեալիք և ինձ, անպիտան և անարհեստ Կարապետի Անդրեասենցոյ ... զի անհմտութեամբ ձեռնամուխ եղէ սրբագրութեան այսմ աստուածայնին մատենիս ... Զբազկիզբն էառ սպասաւորութեան Սաղմոս Դաւթի ։ ի հաստատութեան կենաբար փրկչին Յիսուսիս ՈՈԿ և մեկին. ի Հայոց թուին ՈՀ և վերասանին. յամենայն առհմոյ ասիկերտցի, և գնկատեցեր և բնգրասանին. ։ ի հայրապետութեան տեառն Յակոբոյ սրբասանել կամուրջիկոսին սուրբ Էջմիածնի. ։ ի յերկրին Օլանդոյ. ։ ի քաղաքին Ամստերդամոյ ներասպագրասանեալ Ս. Էջմիածնի և Ս. Մարգոս. հոգաբարձութեամբ և ծախիւք վերոգրեալ Ղազարոսի Աւետիսին Երեանեցւոյ ։ Ի՛ էջն 744 յիշատակարան. ։ ... Կատարեցաւ ... յամի Քրիստոսի Ռ և Ո և Կ և Բ. և ՝ի թուականութեան հայկազեան տեղիս Ռ և Շ և վերասանին. ՝ի ծովատար քաղաքիս, որ կոչի Ամստերդամ ... Ցեսմանորդաւ ամի գիտասնութեան ... տեառն Յակոբոյ երջորդի սրբասնեալ կամուրջիկոսին Ջուղայեցւոյ ... Եւ արդ ասքսելի գնդ յիշել ... զակր Ոսկանի բարեսնեաց տեսի գնդրայրն գԹ-էոդորոսի որդի գՅրեանեցի Ղազարոսի Աւետեան ։ Որ նզև պատճառ յորդորելով գՄաթէոս ասրկաւագն. ընդօրինակել զայս աշխատասիրս և ըզնայլ տպագրարանս սուրբ Էջմիածնի և սուրբ Աստգոս ։ Գանգի Մաթէոսն ՝ի հիւանդասնեան ես. բուս, կոչեալ գվերոգրեալ Աւետիսն և խնդրեր ՝ի նմանէ եսեն հարիւր հնգետասան մատիկ գիտս. գի ասցէ պատասխանատուն ես. ոչիք յոյժ վշասցու-

ցնալ ելին զնա. և ապեղէք ասէ երկու հազար սաղմոսարանս, և հազար և երկու հարիւր Յիսուս որդիս. և վաճառանալ և զլսէն նորա արտացոլք երկու բաժինս, ինձ և քեզ: Իսկ թէ մեռայց՝ դու՛ի գործ արկանել զապարանն միոյն վիճարեցեալս զապարան իմ, և զբոյն ևս առցես հանգերձ շահիւքն. և ասէր եղիցի ընդ քեզ: Եւ զայս ոչ կամ յանձն Աւետիսն ասելով. եթէ առցես զապարանդ յիշատակ առաքն էլիաժնեին և առաքն Յարգսին, լինիմ քեզ ընկեր, և առամ զքոյդս, և ևս աչխատիմ անձամբս՛ի տպարանիս որքան և կենդանի իցեմ. և զարգիանս գրատին իմոյ բաշխեմ վերոգրեալ արբոյն. և յետ մահուան իմոյ զբովանդակին: Որոյ հաւանեալ Մաթէոսն. և յօժար սրտիւ արար կոտակ՝ զի յետ մահուան իւրոյ և վիճարանն պարտուց երկոցունցն՝ տացի տպագրատունն վերոգրեալ մենաստանիցն. և ինքն չև ևս սաւարտեալ զՅիսուս որդիսն հանգեաւ՛ի Քրիստոս: Զորոյ զթևերին լցեալ Աւետիսն, և սկսեալ բազմանգ և վաստագմամբ տպել երկու հազար և եօթն հարիւր զեղապատճոյճ և գովելի սաղմոսարան... Ձուսակ յետոյ հայցեցէք և վասն իմ... որգուցս տէր Յով հաննիսի Կարապետի երջանկորի Անգրիանեցւոյ... և ներքսիկք սեռալանաց իմոց, զի անծանօթ էի տպահան արուեստին... վասն այսորիկ... մեծաւ աչխատութեամբ հազիւ կարացի այգքան յայտ անել... օժանդակութեամբ վերոգրեալ Աւետսին... Երկուց հանգիստացեալ օրինակաց որպգրեցաւ. մինն յառաջնոյ ատացելոյն. և միւսն՛ի Կեսարացւոյ տէր Յակոբոյ բարեբանսիսի տպեալ յԱմենուսն. սակս որոյ զբաւս ոմանք երթիք առքներ՛ի լուսանցան... նոյնպես և զառաս հերբայեցւոցն հանգերձ անուամբն իւրեանց՛ի լուսանցս Աբրծացն. ...Դարձեալ յիշեալիքդ՛ի տէր զԱմատիսցի Յուսապետէն որգի Մինասն՝ մերքն իւրով Մարիամայ. որ ևս մեզ ինն հարիւր մեռելիլ փոխ. որով զՀազար և երկու հարիւր Յիսուս որգիսն կազմեալ յղեցինք նաւով յ՛Ոզմիւռնիայ: Այլ և յիշեալիքդ զհանձարեղ արուեստասէրսն զՅունանիքդ Քրիստոփիլոսն. որ է ազգաւ ալամանն. որ և բազմահնար քանիս կերպասցոյց զպազարեաց և զպղնձի տիպ տառիցս: Վերջին

յիշատակարանին մէջ ձեռնտուք ապագրութեան կը յիշատակուին Զաւղայեցի Եահբիման և Մխիթարայ Ծովհան. « ... սա ձեռնտու եղև եւ եմ մեզ հազար և եօթնհարիւր մատչիլ. որով աւարտեցինք զերկու հազար և եօթնհարիւր ապրմատրանան »։

Զ. Տպ. յԱմստերտամ. « Աւդ սկիզբն էառ ազապագրութիւն աստուածային տառիս ՌՈԿ և դ թլւոյն Քրիստոսի. յապրիլի ամսոյ ին՚ի Հայոց թուականի Ռ և ձ և հրից (ՌԺԱԴ)։ ՚ի մարտի ամսոյ քսան և հրկուց։ ՚ի հովուապետութեան տեառն Յակոբայ արքեպիսկոպոսի վերատեսչին յամենայն Դրիգորի արբոյ Լուսաւորչի որ ՚ի Մ. Էջմիածնի։ Ընդ իւրաքանչիւր տպարանութիւն որ հաստատեալ եղև ՚ի նախանշանակեալ Մատենէսն տպիկառաջե։ յերկրիս Հալէպանոյս ՚ի քաղաքիս յԱմստերտամ. որ կոչի աշխարհս Ձլանդիոյ. տպաստառութեամբ և արքապրութեամբ անարգելոտ և անխափան և անպիտան կարապետի Անդրէասեանցւոյ և քանի տպաստառի. աշակերտի մեծի թարգմանապետի տեառն Ոսկանի Երևանեցւոյ »։ (Մեր ձեռքն հասած օրինակին պակասաւոր է)։

Է. Տպ. ի Վենետիկ. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, գաղափարեցեալ ՚ի յօրինակէ մեծին Թաչատրոյ վարդապետին և տպագրեցեալ ՚ի Թուին Հայոց, հազար հարիւր երեսուն և երկրորդ ամին. ՚ի պէտս Հայկազունեաց բարեխորհրդ, և ՚ի փառս ամենատուրբ Երրորդութեան, ամէն. ՚ի Վենետիկ քաղաքի »։ Ցիշատակարանն. « Տպագրեցաւ վայելչատիպ Երգարանս Դաւթի ՚ի հայրապետութեան սրբազան կաթուղիկոսին Հայոց տեառն Եզիազարու. աշխատութիւք և գոյնիւք Ոսկանայ Աղուէնցւոյ որգւոյ Մարտիրոսի ՚ի յղեալսն հայկազունեաց »։

Ը. Տպ. ի Մարսիլիա. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, ի հայրապետութեան տեառն Աղեքսանդրի Զուղայեցւոյ կաթուղիկոսի ամենից Հայոց, ի Մարսիլիա քաղաքի. և թուականութեան Հայոց ՌՃԽԹ. յունուարի ամսոյ Ե. և ՚ի թվին Փրկչին 1710 »։

Թ. Տպ. յԱմստերտամ, որ կրկին ձեռագտանէ. առաջինն մէջ. « Կացից յաղօթս հոգւով. կացից յաղօթս և մտաւք։ Սաղմոս ասացից հոգւով. սաղմոս

աստղից և մոգք։ — Հոգւոյնէ սըրտով Դաւիթ շար-
ժեալ։ — Ըզաստուածպէնն մատամբ հարկանել։ — Հա-
րեւր յիսուն ազգինն երգել։ — Չանձնառելի խոր-
հուրդս ցուցանել։ — Որում Ղուկաս սաս ծառա-
յեալ։ — Զնորին բանիւն մատուռս ակեալ։ » Իսկ
յերկրորդին. « Գիրք Սաղմոսաց, տպագրեցեալ 'ի
հայրապետութեան տեառն Աղէքսանդրի սմենայն
Հայոց կաթուղիկոսին Էջմիածնի. յամի Տեառն 1714.
'ի մեր թուին 1163. Ընդ տպարանաւն Ղուկասայ
գպրի Վանանդեցւոյ. յԱմստրդամ »։ Ցերկրորդ-
բանն. « ... Ցաւարտ հատուցաք ... յամի Տեառն
1715 և 'ի թուին Հայոց 1164. յիշեցէք ... զտպարն
Սահմանողն՝ որ գոլով ինքն անզաւակ, կամեցաւ
յանձինջ յիշատակ անէնն իւրոյ 'ի լոյս ածել ծա-
խիւքն իւրովք զայս հոգեշահ երգարանս Դաւթի ...
յիշեցէք ... զնորահատակ Մարկոսն ... (որ) ընդ
վերոյ պարսն Սահմանողին ... ծախիւքն իւրովք
եառաւ տպել 1500 Սաղմոսարանս. հաղորդն 'ի տա-
կի պարսն Սահմանողին. իսկ հինգհարիւրն 'ի տա-
կի Մարկոսին ... (յիշեալքդ) զհարազատս մատակա-
րար գործարանիս զՂուկասս Նուրիջանեան ... զի
արթացեալ 'ի լուսահոգի հաւուն իմոյ Թոմայ Եաս-
փեալ եպիսկոպոսին 'ի սէր հանգուցելոյ ..., և հի-
գոյս կոսակաս նորին 'ի ծառայդուխիւն ծանանեալ
տպարանս ... կամեցաք հետևել ըստ օրինակին զոր
վերոյ պարսն Սահմանողն ետ մեզ. որպէս և ըստ
տրին կամացն և'ի քաց Թողաք բանք Սաղմոսիս ի
պատուական »։

Ֆ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի որ և
հոգի Սաղմոսարան։ Տպագրեցեալ 'ի Վենետիկ. յա-
մի տեառն 1733, 'ի տպ. Անգնի Պօռթօլի, հրամա-
նաւ մեծաւորաց »։

ՖՈ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, տը-
պեցեալ աշխատութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի
Հասանգնուազեցւոյ ... յամի 1748, 'ի մայիսի 2,
'ի Վենետիկ »։

ՖՐ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, որ
հոգի Սաղմոսարան. տպագրեալ 'ի Վենետիկ յամի
տեառն 1755, 'ի տպարանի Անգնի Պօռթօլի, հրա-
մանաւ մեծաւորաց »։

Տպագրութիւն կոստանդնուպօլսոյ. « Սաղմոս եւ բանիւք մարգարէին Դաւթի. տպագրեցաւ ... ի թուականին 1187, յունվարի ա » : Ցիշատակարանին. « ... Տպագրեցաւ եղեւ Սաղմոսարանս ... ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու արքեպիսկոպոսի կաթուղիկոսին. եւ ի գիտողութեան երկուց աթոռոցն՝ սբ. էջմիածնի եւ կոստանդնուպօլսոյ տեառն Գրիգորի եւ Յովհաննէսի տառաձիւրան վարպետացն. ի թուականին ՈՃՀԲ ... յիշեսջիք ի Քրիստոս զբաշխեալսն Աստուածատուրս զտպող տրիսն » :

Տպ. կ. Պոլսոյ. « Սաղմոս երկրորդ մարգարէին Դաւթի. տպագրեցաւ ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու արքեպիսկոպոսին ամենայն Հայոց : ի թուականին 1194. յունվարի ա » :

Տպ. կ. Պոլսոյ. « Սաղմոս Դաւթի, որ կոչի Սաղմոսարան. յորում յաճախակի գուշակի զանօրէնութիւնն խոստանալոյ Մեսիային Քրիստոսի : Ասացեալ ի Դաւթայ երկրորդ մարգարէէ՝ յորգւոյն Յեսսեայ : Ընծայեալ հանուրց փափագողաց սիրոյն նորա՝ տպագրութեամբ, ի կոստանդնուպօլիս քաղաքի ... ի տպարանի Աստուածատուրի » : Ցիշատակարանին մէջ. « ... Ցիշեսջիք ... զՅակոբն գաղատացի, որ ... փորագրեաց զտիպսն կանոնական եւ փուռքական, նաեւ զերկուսն ձայնաձեւական, առ ի լինել յիշատակ սիրոյն որ ... տպագրատանն » :

Տպ. կ. Պոլսոյ. « Սաղմոս երկրորդ մարգարէին Դաւթի, տպագրեցաւ ... ի թուականին 1214 յունվարի Ժ » : Ցիշատակարանին. « ... Տպագրեցաւ եղեւ Սաղմոսարանս ... ի պատրիարքութեան կոստանդնուպօլսոյ տեառն Գրիգորի ... յիշեսջիք ի Քրիստոս զՀանգուցեալ Հայրն իմ զԱստուածատուր, ընդ նմին եւ զիս զորդի նորին՝ զՅովհաննէս յիշատակել գտիցէս » :

Տպ. Վենետկոյ. « Սաղմոս Դաւթի որ եւ կոչի Սաղմոսարան. տպագրեցաւ ի Վենետիկ, յամի տեառն 1771. ի տպարանի Ընտանի Պատրիարքի. հրատարակութեամբ Մեծատուրց » :

Այսպիսս գրոց հին տպագրութիւնն մ՚ալ հասած է մեր ձեռքը, որուն առաջին թերթը պակաս ըլլա-

լով՝ զնոսք կրնար որոշել տպագրութեան տարին։ Հրատարակութեան քաղաքն է Կոստանդնուպոլիս. և տպագրողն Յովհաննէս որդի Ամատուծատրոյ, ինչպէս կը ծանուցանէ յիշատակարանն։ Այնուհետև գայս կ՚աւելցուկն Նախիջևան քաղաքը հրատարակուած Սաղմոս գրոց յիշատակարանին հետևեալ խօսքերն. « ... Զի՝ ի վաղուց հնամէ լուսաւոր և մեծ՝ քան զոչ սաղմոս իմն տպեցեալ՝ ի վաղ ժամանակաց. յորում կայ եգեալ յ՚սկիզբն ամենայն ալէլուից խորագիրը խմբեալ առաքն մեզ ... որ էր տպեցեալ՝ ի հայրապետութեան Տանուրցս Շմաւոն Ամատուծատրոյ՝ ... առեալ օրինակեցաք, և եգաք՝ ի գլուխս ամենայն վերոյիշ ասացն սաղմոսին՝ որ՝ ի մէնէջ յառաջին տպեցեալ տաղմոսին առնայինք. և այժմ երկրորդապէս եղև տպեցեալ հանդերձ տառաւորութիւքն » ։

Տպ. Վենետկոյ. « Սաղմոսարան Դաւթի մարգարէի. տպեալ յամի տեառն 1786 ... ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Յովհաննու Փխացեան. հրամանաւ մեծատոհմաց » ։

Տպ. Թրևտոյ. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղմոսարան. տպեալ յամի տեառն 1787 ՚ի Թրևտո, ՚ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց » ։

Տպ. Վենետկոյ. « Սաղմոս Դաւթի. տպեալ ըստ ընտիր օրինակաց. յամի տեառն 1789 ... ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, յաջորդ Աստուածատուրի Պատրիարքի » ։

Տպ. Նախիջևանի. « Սաղմոս Դաւթի որ և կոչի Սաղմոսարան։ Տպագրեալ ... առաքն աշխատասիրեալ ծայրագոյն Նուիրեալքն Քրիստոսի՝ Ռուսաց երկրի ամենայն տպիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ Առաջնորդն տեառն Յովհաննէս սրբազան արքեպիսկոպոսի Սահնազարեան Ազգութենանց։ Որոգամբ և ծախիւք՝ ՚ի Սուրբ քնակեալ Աղաթաքեան բարերարաշէն պարոն Մանուկեանսն. և կենդանեացն նորին մեծահատատ Հոխփսիմէ տիկնոջն. յամի տեառն 1791 ... ՚ի տպարանի նորին բարձր Սրբազնութենեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ առաքն Քրիստոսի, որ՝ ի նոսին Նախիջևան » ։

Տպ. Վենետկոյ. « Սաղմոս Դաւթի տպեալ ըստ ընտիր օրինակաց. յամի տեառն 1807, ՌՄՀԶ ... ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու » ։

փոքրատիպ առգնութ. Տպագր. Լիվոռնոյ. « Գիրք և առգնոյք Խաչիկ, որ և Սազմաստրան կոչի. տպագրեալ եղև ի հայրապետութեան Տ. Տ. Փիլիպպոսի սրբազան կաթուղիկոսի. հրամանաւ և կամաւք երջանիկ Խաչատուր վարդապետին Կեսարացւոյ. ձեռամբ և հոգացողութեամբ նուաստ Յովհաննէս վարդապետի Ջուղայեցւոյ ի բերդս սպասաւորի զոր կայացոյց Խոսկիա. ի վայելուչ քաղաքն և ի նաւահանգիստն ի Լիվոռնոյ. ի թվ. ՌՂԴ. յաժառողութեամբ վերակացուաց ». Ի միւս էջն. « Ցնծասուն Քրիստոսի ծառայ Յովհաննէս Ջուղայեցի. ընդօրինակեալ Աստուածոյ վարդապետս և սպասաւոր սուրբ Էջմիածնոյ որ ի թվ. ՌՃԸ ». և ի հանդիպոյ հետևեալ ընծայագրութիւնն կամ ոգեկոչութիւնս առ Խաչատուր վարդապետս Կեսարացի առաքելոյդ վանից Ջուղայու. « ...Արդ ըստ հրամանի և ըստ կամաց սուրբ հօրդ իմոյ ... ի թվ. ՌՃ և ը քառամեակ ի սուրբ ուխտէդ, գիմեցի յարևմուտս տակս լրութեան սպասաւորութեանդ. և ի սպասաւածդ սոյն միոյ՝ որ ընդ ծով և ընդ ցամաք՝ հասի Խոսկիոյ ի գեղազարդ քաղաքն ի Վենետիկ. և վերստին եղեալ գործատուութենէդ, ընթացայ ի Հռոմ և անդ սկիզբն առնուի նորոգոյն գրոց և տպոց. և աւարտեալ մնան ինձ ի գործոցս՝ առն զարհնաստուերս և գիմեցի ի Լիվոռնոյ. և անդ գտեալ կալեալ մեծաւ ջանիւ և բարի գիտութիւնք, ուխ և գիշեր անդադար աշխատելով՝ լրացաւ տուաք սպասաւորութեանդս. յերկամեայ յաշխատութիւնս՝ բաց ի ձանապարհէն, երկաք սոյ և վեց սոյս, անմխիթար յամենայն հոգսանց: Եւ ընդօրինակ սմենազօրին Աստուծոյ, և աղօթիւք տեառնդ իմոյ աւարտեցաք զսպասաւորութիւնս անթերի և անպակաս կատարելութեամբ. որք են սուրբ ջանազանք՝ ըստ ջանազան քանակութեան և որակութեան, մեծ և փոքր՝ ուխիւք որշեալք. ընդ որոց ես և նիւթ երկոց և շարականաց, և այլ գործիք բազումք, զոգգալիչք սպասաւորութեանդս. որով սմենայն ինչ կարելի է սպիր. յորոց երբ միջին կերպ է այս ... երբեմն զկերպ սպեցաք զսա յոյժ ըստ սպասմանդ. զի յաւուրս ուխտանն աւարտեցաք զսա. հաշար և յիսուն հատ թուով՝ ի միասին. միոյն և

առանց ուրուք ձեռնատուի ... ՚ի Լիվոռնայ ՚ի թվ. ՌՂԴ մայիս Ժ ։ Իսկ ՚ի վերջ գրոցն. « Ընդհանուր ամենազբնի Աստուծոյ՝ այրակայացաւ մեզ ապաքրութեան. ձեռամբ Յովհաննէս վարդապետի Զուարցոյ, ՚ի թվ. ՌՂԴ ՚ի մայիսի սկզբան Ժ ։

Տպագր. Մարսիլիոյ. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, ապիցեալ ՚ի տպարանի արբոյ Լջմիածնի, և արբոյն Սարգսի զբօսավարի։ Ազգեամբք և ծախիւք Սուրմանի քեռաորգւոյ տեառն Ոսկանայ արքեպիսկոպոսի Երևանցւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս։ Յամի տեառն 1677. յունվարի սկզբան ՚ի տաճկաստան. ՚ի Մարսիլիոյ ։ Յիշատակարանն կ՚ըսէ. « ... Աշխատութեամբ Տեառն Ոսկանի արքեպիսկոպոսի հանգուցելոյ ՚ի Քրիստոս։ Ազգեամբք և ծախիւք երից արբատաստիրաց ... ։

Տպագր. վենետկոյ. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, տպագրեցեալ ՚ի տպարանի Միքայէլի Պարպանեցւոյ. ազգեամբք և ծախիւք Շահամիրեան Սիմոնի արդի կաթողիկոսին. և մատակարարութեամբ Յովհաննիսի վարդապետի։ Ի թվի Փրկչի 1682, ապրիլի սկզբան 23. ՚ի վենետիկ քաղաքի ։ Ի յիշատակարանին « ... ՚ի թուի Փրկչին սկզբան 1682 ՚ի 30 յունիսի. և ՚ի թուին Հայոց ՌՃԼԱ ՚ի Ե նոյեմբեր սկզբան ՚ի վենետիկ քաղաքի ՚ի յօրինակէ տեառն Ոսկանայ վարդապետի հանգուցելոյ ՚ի Քրիստոս ... ։

Տպագր. Ամստերդամի. « Գիրք Սաղմոսաց. ՚ի լոյս ածեալ հոգեմտեմբ խնդրոյ և ծախիւք Զուզոյենցի լուսատիպ խոնճայ Քանանի արբուց Թարխանին, Աւետիքին և Սարգսին ընկերացն Աւետիք արբուց Զաքարիայեին, Եսայեաբ արբուց Մկրտումին, և Աւետիք արբուց Ղազարիոսին ... Յամի տեառն սկզբան 1713. և ՚ի Հայոց թուին 1162. ՚ի տպարանի Ղուկասոս գպրի. յ՚Ամստերդամ ։

Տպագր. վենետկոյ. « Փոքրիկ Սաղմոսարան, ՚ի լոյս ածեցեալ ՚ի յօգուտ ուսումնասիրաց, ընչիւք և գոյիւք ամենապատիւ տիկնոջ Սարգսաթեի արբուց լուսատիպ պարոն Մուրատին ... ՚ի վենետիկ, յամի տեառն 1712. թուին Հայոց 1161. յունիս 28. ՚ի տպարանի Ամատունեան Պօղոսեան ։ Յիշատակարանն կ՚ըսէ. « ... ՚ի սաղմոսարանէ ՚ի լոյս ածեցելոյ Ջա-

նե՛ր Ոսկանոյ արքեպիսկոպոսապատիւ վարդապետ՝ սէն Երեւանեցւոյ արձանակեցաւ »։

Տպագր. վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղմոսարան։ Տպեցեալ ... յամի տեառն 1742. ի վենետիկ. ի տպարանի Անտոնի Պօռթօլի »։

Տպագր. վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղմոսարան. տպեալ յամի տեառն 1755, ձեռամբ. ի վենետիկ. ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »։

Տպ. վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի որ և կոչի Սաղմոսարան։ Տպեալ ... յամի տեառն 1759. ի վենետիկ. ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »։

Տպ. վենետիկ. « Սաղմոս ... յամի տեառն 1770, ի վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »։

Տպ. վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի ... յամի տեառն 1793. ի վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարոս, յառնուն Անտոնի Պօռթօլի »։

Տպ. վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, տպագրեալ յամի տեառն 1805. ի թուին Հայոց ՌՄԵԴ. ի վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարոս »։ Նորագոյն տպագրութիւնք ի վենետիկ, 1820, 21, 1842, 1853, 65, 69)։

Սաղմոս Դաւթի. Զմիւռնիա, ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1841։

» » Աշխարհաբար։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1843։

» » Արարատեան լեզուաւ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1843։

» » Քառաձայն խոշորագիր։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1868։

» » Քառաձայն խոշորագիր։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոյ Յակովբեանց, 1869։

» » Ութաձայն, ի մէջտակ գիրս։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1873։

» » Փոքրագիր։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակով., 1870–74։

» » Մէջտակագիր։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1852, 1865։

Սաղմոս Դաւթի. Փոքրատիպ, պատկերազարդ։ Փարիզ, Աբգարեան տպ. 1858, 1864։

Առանցքն զատ՝ պիտի գանուին ուրիշ ապագրութիւնք Սաղմոս գրոց, որք մեզի անծանօթ են։

Սաղմոսաց մասն կամ Հեգելքն. « Սաղմոս երգ քանիկ մեղրագրելքին Դաւթի. որոյ առաջին կանոնն եւեթ ասիցաս, բաժանելով զվանկսն։ Եւ այս յաղագս գիւրաւս հեգելոյ մանկանց. ապագրեցաւ՝ի տպարանին Ամստերդամայ։ »

Տես. ՛ի Նախիջեւան. « Սաղմոս Դաւթի, որոշեալ յատուկ կանոնն առաջին՝ եւ շարադասեալ հեգելով. ՛ի յօգուտ եւ ՛ի գիւրութիւն գեռաւարժից մանկանց ... Տպագրեալ հրամանաւ եւ ծախիւք տեառն Յովսեփայ արքեպիսկոպոսի Ամենայնից Արզուհեանց եւ առաքելաշաւիղ առաջնորդի ամենայն ազգիս Հայոց, որք են ընդ տէրութեամբ յաղթական Ռուսաց։ Ցամի տեառն 1790, ՛ի յունիսի 30. ՛ի տպարանին նորին բարձր արքայութեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ առաքի Թաչ վանիցն, որ ՛ի նորն Նախիջեւան »։ Տես Հեգերէն։

*Սամուէլ բաբբի « գործ ոսկեղինիկ, աշխարհիկ լեզուաւ եւ հրեական կտրուկ ոճով շարադրուած. յորում նոյն ինքն Սամուէլ բաբբին եւ քահանայապետին նամականիք ուղղելով՝ Հին ուխտ եւ Օրինաց արգելն ի նա վերանումն, Քրիստոսի յաշխարհ գալն. Նոր Օրինաց եւ ուխտի հաստատութիւնն, Հրեից ազգի հաղարաւոր տարիներ ցիր և ցան թափառումն մերգաբանական և պատմական ապացոյցներով կը հաստատէ. Թարգմանեց Մելքիսեդեկ գաղիր »։ Երուսաղէմ, ՛ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1867։

Սամուէլ երէց կամ Ակեցի. « ժամանակագրութիւն Սամուէլի քահանայի Ակեցւոյ, հատուածք՝ի գրոց պատմագրաց, յաղագս գիւտի ժամանակաց անցելոց, մինչև ՛ի ներկայս ժողովրդական արարեալ »։ (ց՛1179 Թուականութիւն Քրիստոսի)։ Հայ բնագիրն անգոյ՝ գոն հրատարակուած չէ։

Samuelis presbyteris Aniensis temporum usque ad suam ætatem ratio e libris historicorum summatim collecta. Opus ex haicanis quinque codicibus ab Joh. Zohrabo diligenter excerptum atque emendatum. Joh. Zohrabus et Ang. Majus nunc primum conjunctis curis latinitate donatum notisque illustratum ediderunt. Mediolani, regiis typis, 1818; Romæ; 1839.

Samuel d'Ani. Tables Chronologiques. Brosset. Collection d'historiens arméniens. Tome II, St.-Pétersbourg, 1876. (pages 339-484). Les pages à gauche renferment les annotations et commentaires de M. Brosset, en regard de la traduction du texte des Tables, publié sur les pages à droite.

Samuel d'Ani. Revue général de sa Chronologie, par M. Brosset. Mélanges Asiatiques, t. VI, 741-798. — Bulletin de l'Académie, mai, 1873. Tome XVIII, numéro 4, p. 402–434. Description des manuscrits de Samuel d'Ani, p. 434–442.

Extrait de la Chronique de Samuël d'Ani. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades. Documents arméniens. Բնագիր և թարգմանութիւն.

Tableaux chronologiques. Trad. par M. F. Brosset. St.-Pétersbourg, 1875.

Սայեան – Նօվայ, *լուս գցած աշխատասիրու-թիւնով Գէորգայ Ախվերդեան։ Մոսկվա. ի տպարանի Վլադիմիրայ Գոսիէ*, 1852։

*Սամուխոս, *պատմագրութիւն ի հինգ տպա-րառածս. հեղինակութիւն Թովմայ Թէրզիեան։ Կ. Պօլիս, ի տպ. Թագէոս Տիվիթճեան։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1871։

*Սամոխոս պատմագրութիւն հայկական. հեղինակութիւն Թովմայ Թէրզիանի. Թարգմանեալ ի գաղղիերէն Օր. Մաթիկա ի Ջէրուհեան։ (Հայ և գաղղ.)։ Ջրուսազէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1881։

Սամոխոս դշխոյ. *պատմագիր քառասունից-

ծուխին Գաբրիելի Միքայելյան Պատկանեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870։

Սանդուխտ գուսան Սանասարկոյ ազգային Հայոց, Գաբր. Միք. Պատկանեան։ Ուստով. (Դանի վրայ)։ ի տպ. Ծովհաննու Տէր Աբրահամեան։

*Սապատողն Յակոբ. վիպասանութիւն։ կ. Պոլիս, Գավաֆեան գրատուն։

Սապէթա սէվի. «Տեարդս այս որ կոչի Սապէթայի սէվու հանգուցեալ ի Հրեից ոմն խաբեբայ Սապէթայ անուն կամէր կրկին մոլորել զմոլորեալսն»։ (Ընթացական, Թուխ Սարգսեան տպագրութիւն ի Պոլիս)։

*Սարաֆեան. Մեթոտ չորագրութեան քսան Լարուսի։ կ. Պոլիս, 1879։

Սարգիս Շնորհալի. «Դիրք մեկնութեան ևօթն Թղթոց կաթուղիկէից, որպիսեալ սրբոյ վարդապետին Սարգսի Հայոց Լամասատսւոյ, և կոչի Սարգիս դիրք։ Տպեցեալ... սրգնատրք Վասիանցի մահտեսի Շահնազարին։ Թուին Հայոց 1132 ի Կոստանդնուպոլիս»։ Ց'էջն յառաջաբանն կարտակս վարդապետին Գիւտանակեան՝ վասն մեկնութեանս կաթուղիկեացց. նոյնպէս յ'էջն 848՝ նոյն անձին երիտասարդ համառօտ բովանդակութիւնք՝ Սարգսի գրքին, որոյ սկիզբն աստուածք յօգնն զայս բան. «Կարտաւորի անարժան գրչի՝ արարեալ զգանգ Սարգիս գրոցս»։ Ցետոյ ուրիշ ցանգ մ'ալ նիւթոց և խմասից ի պաղատատր գպրէ, այսպիսի համառօտ ակնարկութեամբ. «Զաշխատասէր սակաւուք ցանկիս և արբագրող օրինակի սուրբ մատենիս զպաղատատր գպիր կենսաբացի և Ռիւզանգեցի... յիշել աղաչեմ»։ Ի վերջ գրոցն յիշատակարան տպագրողին. «... Ցաւատրս հանելով զտպուածն գրքոյս այսորիկ ի Թվին ՌՁՂԴ, մայիսի ԻԲ... ի տպատրանի Աբրահամ գպրէ։ Որ և տպեցմանն տրին ուանէաք օրինակ մի գրեալ ի Թվին ՌՁՒ. և ի Թվին ՌՃԶ բերեալ եղև գիրք մի ևս ի Մշոյ

սուրբ կարապետէն, հրամանաւ նորին առաջնորդի տեառն Մինասայ արքեպիսկոպոսի. ձեռամբ հարազատի սրբոյ ուխտին մահտեսի Յովսեփին, որ քաղաքէ աշխատանօք զգիրըն գայն մեծագիրը երկը՝ ի Կոստանդնուպոլիս. զոր ընդ միջոյ սրինակին համեմատեալ ուղղութիւնքաւ գործեալ՝ ի տեղն ... Գոյաք և աստ երկս գիրըս. որոց միոյն էր արքայական հօրս մերոյ՝ տեղւոյս վերատիսոյն. և միւսն Աստուածամօր տիրացու Մանուէլին. և այլ միւսն՝ սուրբ Գէորգայ տիրացու Մարգարին։ Յորոց ամենից արքայական տպերացս Աբգարեան՝ ի տպարանի տիրացու Աբգարեանն՝ ի Կոստանդնուպոլիս »։

Մարգիս Շնորհալւոյ Կաթուղիկեայց Թղթերուն մեկնութենեն աչխարհաբար թարգմանուած ծաղկազարդ հատուածք։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Մխիթարեան, 1861։

*Սարգսեանց (Սարգիս)։ Ագուլեցւոց բարբառը. (Զակերի լեզուն)։ Լեզուաբանական հետազօտութիւն։ — Մատն Ա։ — Մոսկվա, 1883։

Ա. Ագուլիսը, նորա բնակիչները և լեզուն։ — Բ. Տառերը, նոցա արտասանութիւնը և փոփոխումը։ — Գ. Քերականութիւն։ — Դ. (Վերջաբան տեսութիւն)։

Սերբիանոսի Եմեսացւոյ Գաբրիացւոց եպիսկոպոսի Ճառք հնգետասան։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. յամի 1830, ՌՄԼՔ։

Ճառաբանեն. « Սերբիանոս այս, որ և Սեբաստիանոս, որպէս Ճոխ եմեսացի էր և Գաբրիացւոց եպիսկոպոս, և երբեմն՝ ի պայծառ բեմս յոնդհանուր եկեղեցւոյ Կոստանդնուպոլսի՝ երկրորդ կեաց սբերոյ Ոսկեբերանին և քաղաք անգամ նորին էսկ փոխանակ՝ գովութեամբ ոգեղունելոյ գտեալ արժանի։ Վասն որոյ և մեք ոչինչ խղճեցաք կեաս նորա տալ զսա՝ ի վայելս մերազնեայց. յուսացեալ Թէ որպէս արդիւնական նախնիքն երբեմն ցանկալւոյ իմիք կարօտելով կեզին զսա՝ ի հայ բան, ոչ ինչ ընդհատ և որգիք այնպիսի հարցն՝ ընթերցասիրութեամբ նոցին պիտոյից եղեն՝ ի խնդիր, նաև աւելի եւս ... Ամեք

ինչ յառաջ առեալ միբ գաս ՚ի միջոց ասել մտացից և միբով լսելի թարգմանութեամբ ՚ի վայելուչ հնարից գրասիրաց ներողից, որք անհաշակ կայիցեն ցայնժամ առ ՚ի չգոյէ յուսնական օրինակաց, ոչ եւս պղտուհետև երեսուանս գառնալ ետև զկնիլ պիրապգիան։

« Մինչ չև էր միբ առեալ գաս ներողանց, երբեք միայն ՚ի ձառից ասել ծանօթ էին ոտան. եամնեղրոցդն և երեքտասանեղրոցդն խառնեալ ՚ի գիրս Ոսկեբերանին, և տասնեղրոցդն սրբոյն Բարսղի կարծեցեալ և այնպէս ՚ի ներքոյան ածեալ։ Կէաք եւս կարծեզք վարկին՝ թէ այլոց ոմանց երեսուերագրունից բանք էցեն, և ոչ վաւերական վարդեմի հօր։ Բայց ապա փաշամանն ՚ի թարգմանութենէս միբմէ վարդապակի կրիցեն, յոսկեզէն ժամանակացն հայկաբանութենէն, ուր ամենայն ոսկեբ կերպարանաց խոսից ջհինգերորդ գարուն ասեն միչ յայտնի նշանակըս։ Թող զի և յեսինք ոմանք ՚ի միջոցն առ ուեթ գարուն և առ ասան՝ ուրեք ուրեք ՚ի գիրս երեքտասնց ապա բանից պաշտեցան։ զոր օրինակ Իսահասաւերն Ճովհան Օձնեցի և Գրիգոր Նարեկացի. և զի գրչագիրք նախագտագիտը ձառից ունէր թուական 930, յորմէ միբս օրինակեալ է ՚ի 1673։

« Ի գրչագրէ ասա միբում ասան միայն էին ձառք կարգաւ։ զայլս ՚ի ձառընտրաց ժողովեցաք ՚ի միասկան և այնպէս այս հնգետասան ձառք ոչ բաւականեն զասնեան գիրս Սերգիոսեան չառ ՚ի հարցն թարգմանեալս։

Ա։ Ի միծի աւուր Հրաշալուցին, երանելոյն Սերգիոսեան եմեսու եպիսկոպոսին խոսեցեալ յերուսաղէմ վասն հաւատոց և ՚ի հօրէ ծննդեան։ — Բ։ Ի Տնօրէնութիւն Քրիստոսի։ — Գ։ Վասն կրօնից և միբոտութեան, և զՄովսէս և զՀարսն և զերկոտասան սկանցն առ լանջան բերելոյ, և այլ եւս երկուց սկանցն օրինակս բերեալ։ — Դ։ Վասն առաքելոցն ՚ի կրօնս։ — Ե։ Խոսք վասն Զատկի, Համարոստաց՝ որ կոչին Անարատք, և վասն խոհակերաց։ — Զ։ Ի բանն՝ Թէ Դպրութիւնք բացան։ — Է։ Սրբոյն Սերգիոսեան ասացեալ ՚ի նոյն կրօնս։ — Ը։ Ի տուրբ վկայն Յակաք մարտիրոս։ Ասր և ած զՅուսէփ յօրինակ Քրիս-

առաջ։ — ք. ի բանն աւետարանին որ ասէ. Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս այս։ — ճ. ի հրաւիրեալսն ի մկրտութիւն։ — ժը. ի գալուստ տեառն յովհաննէս յերուսաղէմ — ժբ. երկոցունց կենդանեացն՝ երանելոյն Սերբիմանոսի եպիսկոպոսի առացեալ յաւետարանի մեկնութենէ։ — ժդ. ի թշնամին որ ցառաջեցաւ։ — ժդ. ի չորեքտասան Քրիստոսէ։ — ժե. ի խորհուրդ մեռանելութեան ս։

Սկերիանոսի կամ Սեւերիանոսի Եմեսացւոյ Գաբաղացւոց եպիսկոպոսի Հառք. ի հին Թարգմանութենէ եղելոյ ի յոյն բնագրէ ի ձեռն սրբոց Թարգմանչաց մերոց յիշեալ ի լատին բարբառ ի ձեռն Հ. Մկրտիչ Ամոսակաց վարդապետի Մխիթարեան Ուխտիսմից, տպագրեալ... ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1827, ՌՄԻԲ.

Severiani sive Soberiani Gabalorum episcopi Emesensis Homiliæ nunc primum editæ, ex antiqua versione armena in latinum sermonem translatæ per P. J. Baptistam Aucher vic. gen. Congr. Mechitaristarum et socium Acad. Rom. Archeologiæ, atque Athenæi Venetiarum. Venetiis, typis Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari, MDCCCXXVII. Superiorum permissu.

Լատին Թարգմանիչն՝ ի վերջ գրոցն. ս Ծայս վայր ի լայս ընծայեցաք զոր միանգամ ունէաք պատրաստական զհատս ընտիրս Սերբիմանոսի ի գրատան վանացս մերոց՝ որ ի Վենետիկ, յոլխոս սրբոյն Ղազարու, կրկնակի տպագրութեամբ. մի՝ հայերէն հանգերձ լատին Թարգմանութեամբ ի պէտս ուսումնասիրաց Եւրոպացւոց, և միւս եւս՝ լոկ հայերէն՝ ի պէտս բանասիրաց ազգայնոց. որով և երկաւորութիւն սրբոց Թարգմանչաց մերոց արձանացոյց յարևելս և յարևմուտս առ հասարակ։ Իցէ թէ և այլ բազմապատիկ գործք նախնեաց ի վեր երևեսցին, և ի լայս ընծայեսցին ի մեզ յօգուտ հասարակաց։ Որպէս և այլ ևս հատք նախայիշատակեալ մատենագրի անշուշտ գտանին յայլևայլ խորշս հայաստան աշխարհի երբեմն ի գիպաւոջ, զորս ժամանակն զայգ ընդ փուռեղ գրատեղոց ի վեր հանցէ։ Սպասեմք և յաւուրս յոյսոսիկ զգանել մի հատս

նորին ընդունել 'ի բարեկամաց՝ մատուցման և հետա-
դարձ. որ եթէ փութով հասցնեն, յարեանք 'ի շար-
ունակիկայս հաւաքման մերոյ. ապա թէ ոչ, այլուամ
պատեհութեան ժամանակ թողեալ լինի »։

Սեբէոս. « Պատմութիւն Սեբէոսի 'ի Հերակլէ. ընծայեալ 'ի լոյս ... 'ի Կոստանդնուպոլիս 'ի տպարանի Յովհաննու Մխիթենեան », 1851—ՌՇԱ։

Բանասէր հրատարակողն Թադէոս Մ. Միւրզա-
ման՝ 'ի յառաջաբանին կը ծանուցանէ վասն ձե-
ռագրիս օրինակացն. « Գոյք ձեռագիս օրինակս. օրի-
նակին մերոյն չգոյր յիշատակարան, և ոչ գիտեմ. որ էր
ըստ ըղձից հին թուղթ բամպակեայ. և թուի թէ 'ի
վերջաւորանէրցիք գարուս գրեալ եղեւ. բայց ամենայն
մատեամբ մաքուր գրութիւն 'ի համառ գրչէ. կայր և
'ի մէջ նորին ազգիք հրաշագան յօրինուածով արա-
բեալն արդոյն Յակովբայ Մծբնացւոյ վասն մահա-
բաժի ... և գոյր 'ի վերջն յիշատակարան. « Ա-
րդ գրեցաւ ... թուին ՌԺԲ 'ի տուրբ և սիներկրական
ուխտս Մարմաշինոյ վանացդ, ձեռամբ յոգնամեղ և
անարգիւն գրչի տեր Յուսիկ կուսեցելոյդ »։ Եւ ոչ
գրուշմամբ 'ի Հանգամն « Պատմագրիցք Սեբէոսի 'ի
Հերակլէն »։

« Եւ 'ի միւս օրինակն՝ զոր արտարաք մեզ քնապիր,
զոր ընկալեալ էաք 'ի սրբոյ վիճէն, որպես առացի 'ի
սոսրև, որ էր գրեալ ՌԺՈՒ թուոյն 'ի Բագրէշ 'ի վանս
Յովհաննու Կարապետի, երկեալ էր 'ի վերջն յիշա-
տակարան ... և 'ի սկիզբն Սեբէոս եպիսկոպոսի 'ի
Հերակլիս » ... ։

« Այն մատեան առնէալն 'ի ձեռս իմ անկեալ 'ի
1850 ամի Փրկչին 'ի գնալն մերում 'ի Տփխիս ... առ
վիճակաւս սրբազան կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց
տէր Ներսէս Ե. և առեալ իմ զսա առ նորին վիճա-
կաւորութեան որ օրինակեալն էր 'ի քնապրէն որ 'ի
սուրբ Էջմիածին՝ ինդրելոյն. և վիճակաւորութիւնն
շնորհեաց մեզ. և յետոյ 'ի գնալն մերում 'ի սուրբ
Աթոռն՝ բազպատեցաք ընդ քնապրին » ... ։

Ր. Տպ. « Պատմութիւն Սեբէոսի եպիսկոպոսի
'ի Հերակլէն, և սկիզբն նորագիւտ պատմութեան
Մխիթարայ Անեցւոյ ... 'ի լոյս ած Ր. Պ. Ս. Պե-

տեղբուրգ, ի տպարանի Կայսերական Գեմնազիան գիտութեանց, 1879. Նորին վեհափառութեան Տ. Տ. Գեորգեայ Դ. Հայրապետի, կաթուղիկոսի և ծայրագոյն պատրիարգի Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի, հզաւր հովանաւորի համ ազգային լուսաւորութեան ամենախոնարհագոյն նուիրեալ ի լոյս ածողն ». Ճառալարանն կ'ըսէ. « Նորս այս տպագիրը Պատմութեան Մեխէոսի ի Հերակլէ առարար չեն մնդրակրկիտ բազգատութեան տպագրելոյն ի կատարեալս ընդ նորագոյն գրչագիր օրինակի Կայսերական Գեմնարանին գիտութեանց ի Ս. Պետերբուրգ, ի գնալն մեր յամենայն տեղեաւմնասիրել ի սուրբ Էջմիածին բազում ջանիւ ի խընդիր եղեալ բնագրի պատմութեանս զորմէ ասէ Պ. Մխիթարեանն ի յառաջարանի իւրում եթէ « գործնական մեր բազգատեցաք ընդ քնագրին որ ի սուրբ Էջմիածին » ոչ գտաք զոյն ի հռչակաւոր մատենագարանի որոյ Ամթոռոյս, զորմէ ձառել ունիմք յայլ առաւ ձեռագրի, և ոչ զայլ հնագոյն օրինակի, զոր յիշատակէ հրատարակիչն ասեալ թէ ոչ կատարեալ կամ ընդարձակ եղև մեզ գնոր տպագրութիւնս այս առանց ընդ հնագոյն օրինակաց բազգատութեան ի լոյս ընծայել, ուրեք ուրեք մեզն գիներութիւնս գրչաց և գվրիպակս ընդերցուածոց ուղղելով ի վերայ նորագոյն գրչագրի և ի վերայ մատանց հինգ Սեբէոսի որ ի գիտս առեալ յայլ պատմագրաց մերոց յերկասիրութիւնս նոցա հատին յատուածս մեր ... Այլ և այնպէս առացն ընդերցողք գինչ հինչ տարբերութիւնս ի մէջ երկուց հրատարակութեանց, անմնառաց ունելով զարգիւնս առաջին տպագրողի մատենիս ... Յանկացողք առաւելագոյն պատմական ծանօթութեանց և տեղեկութեանց գրավանգակութենէ մատենիս գտցեն գայնս ի ուսումնասիրութեան մերում այն հեղինակութեան, զոր հրատարակեալ է մեր ի Ս. Պետերբուրգ յամին 1862 ».

« Այլ և յոգեցաք ի վերջ գրոցս գսկիզբն տալ հատին ընդ հոգատարութեան համարելոյ պատմութեան Մխիթարեայ Անեցւոյ, զոր բազգին բերեալ մեզ գնոցա մեզ գտանել ի մատենադարանի Տ. Սարգսի սրբազան արքեպիսկոպոսի ի Տփխիս » ».

Բաց ՚ի յիշատակ առաջ թարգմանութենէն՝ հետագայ մանրակեան թարգմանութիւնք եւրոպական լեզուներով։

Zur Geschichte Armeniens und der ersten Kreige der Araber. Aus dem Armenischen der Sebeos, von D.r H. Hübschmann.

Le Pseudo-Agathange. Histoire ancienne de l'Arménie. Collection des Historiens Anciens et Modernes de l'Arménie, publiée en français par Victor Langlois, Paris, librairie de Firmin Didot, frères, fils et Comp. MDCCCLXVII. (tome 1).

Dulaurier, Ed. Recherches sur la Chronologie arménienne. Paris, 1860.

Սեթեան (Հ. Եփրեմ Վ.) Պատմութիւն վարուց Ստեփանոսի Ագռնց Գիւվէր, արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական տեղոյն Մխիթարեան ուխտին։ Վենետիկ, ՚ի տպ. տեղւոյն Ղազարու, 1825։

Տես Իրաւագիտութիւն։
Ճարտասանութիւն։
Պատմութիւն Հայոց։
Պատմութիւն ինն եւ նոր կտակ։
Պատմութիւն էօրթից ինքնակալութեանց։

Սեղան խնկոց. երկասիրեալ ՚ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց, յաշակերտութենէ Մխիթարայ հնոյ տեղւոյն։ Վենետիկ, ՚ի տպարանի տեղւոյն Ղազարու, 1817։

*Սենեկալի առանձնակեացը կամ Սէնթ Ալմանցի Լիւսիլ։ Թագղիտութենէ թարգմանեց Ց. Գ. Սըվաճեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխիհենտեանի, 1859։

*Սէկիւր. Սէկիւրայ քահանայի խորհրդածութիւնք Ճիւռւսի Քրիստոսի վարուց և վարդապետութեան վրայ։ Թարգմանեց Հ. Վահան Պէյաճեան ՚ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ՚ի տպ. տեղւոյն Ղազարու, 1860։

— Հաւատոյ և բնութենական պատասխանիք, կրօնից գէմ շատ անգամ լսուած առարկութեանց։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1855։

Սենեկա. Ղուկիոսի Աննէոսի Սենեկայ Հատք իմաստասիրականք. Թարգմանեալք ի Հ. Մկրտիչ Ամաստունցէ վարդապետէ Աւգերեան ի Մխիթ. ուխտէն։ Տպագրեալ ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1849, ՌՄՂԸ։ Ի խնդրոյ մեծապատիւ Յովհաննու Ամիրայի Տատեան, ի յիշատակ բարեաց առատաձեռնութեանց հօր իւրոյ Մահտեսի Առաքել Ամիրայի Տատ Զատայեան։

Յաղագս Բարեխաւթեան առ Նովատոս։ — Յաղագս Մխիթարութեան առ մայր իւր Հելվիա։ — Յաղագս Մխիթարութեան առ Մարկիա սիկին։ — Յաղագս Մխիթարութեան առ Պոլիբիոս։ — Յաղագս Նախախնամութեան։ — Յաղագս Անգորրութեան հոգւոյ։ — Յաղագս Անչափանութեան իմաստնոյ։ — Յաղագս Գթութեան առ Ներոն կայսր։ — Յաղագս կարճութեան կենաց առ Պաւլինոս։ — Յաղագս երջանիկ կենաց առ Գալիոն եղբայր իւր։ — Յաղագս Առաձնութեան իմաստնոյ։ — Յաղագս Բարեբարութեանց առ Եբուտիոս Լիպերալիս։

Սենեքերիմայ սրբոյին Աւծրուձոյ գաղթական Նուիրեալ ի Վաստակ Ոգւոյ Քաջութեան։ Յօրինեալ Մանուէլ Արտաշեսեանցէ՝ գաստատուս Վարդապետէ Ժառանգաւորաց վարժարանին։ Ի տպարանի Աւծուոյն Վաստակաձի ի Վան ի Վարդ., 1860, ՌՃԲ։

*Եպիլ ազգայոց համար։ Գրեց Գալուստ Կոստանդեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմէեան եղբարց։ 1856։

*Եպիլ ազգայոց համար կամ Հատընտիր ծաղկաքաղ երկքլեզուեան գազգ. հայերէն և տաճկ։ Երկասիրեցաւ Մարգիս Վահան Տոդրամաճեան։ Կ. Պոլիս, 1867։

*Սէվիլի սափրիչը, կատակերգութիւն. հեղինակ Պոմարշէ գազղիացի. բնագրէն թարգմանեց Մ. Մամուրեան. Զմիւռնիա, ի տպար. Տէտէեան եղբարց, 1863։

*Սէր, տասնօրեայ հանգիս ուսմանց, քաղաքականութեան և գեղեցիկ գպրութեանց։ Խմբագիր և տէր Ա. Ճէվահիրճեան։ Կ. Պոլիս, Մխիթարեան և Ա. բնեբլեան տպարան 1860—1863։

*Սէրը բժիշկ է. կատակերգութիւն Մոլիէրի. գազղիերէնէ թարգմանեց Տ. Ճ. Տէտէեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870։

*Սէր հայրենեաց, թատերգութիւն երկու արարուածով։ Ռոստով (Դոնի վրայ). ի տպ. Ճ. Տէր-Աբրահամեան։

*Սեւանայ վանից պատմութիւն։ Գրեաց Մանուէլ վարդապետ Կիւմիւշխանացի։ Վաղարշապատ, ի տպ. կաթողիկէ Ս. Էջմիածնի, 1871։

՝Սիմէոն Ապարանցի. « Սիմէոն վարդապետի Ապարանցւոյ Վիպասանութիւն սակս Պահլաւունեացն գործի և Մամիկոնեանցն սեռի։, 1870—1873. ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի, ի Վաղարշապատ։ Ճառաչարանն կ՚ըսէ. « Ի գործոյն վիճասանութեան գործոյ Սիմէոն վարդապետեան Ապարանցի՝ ի միաբանութենէ սուրբ վանացն Մեծոփոյ. և չև ևս լրացեալ այնը գործոյն՝ գրեաց զյառաջիկայս վիպասանութիւն՝ սակաւք չափիւք։

« Սակաւուց ամանց միջոցինոյ բանասիրաց ծանոթ հռչակի անուն վիպասանութեանս այսորիկ սակս Պահլաւունեացն գործի և Մամիկոնեանցն սեռի. զոր նոյն Սիմէոն վարդապետն Ապարանցի հատուածոց՝ ի պատմութենէ Փարպեցւոյն Ղազարոյ՝ յաւելուած այլուստ և գիրս ինչ։ ...

« Ի վիպասանութեանս յայսմիկ պարունակին՝ նախ տասանաւոր համառօտութիւն պատմութեան Ղազարոյ Փարպեցւոյ՝ առաւել սակս Պահլաւունեացն գործ

մի և Մամիկոնեանցն առեալ. երկրորդ՝ յիշատակարան և տոմարագիտութիւն պատմութեան Ապարանից Ս. Նշանին՝ քաղեալ ի հնոյնականութենէ նարեկացւոյն Գրիգորի, և տպր ի վերայ Մեծոփոյ առաքն ուխտին. երրորդ՝ համառօտագոյն յիշատակարան տոմարագիտալ վասն առաքեանն Դաւիթ (Թաւրիզ) յՕսմանեայ, և տպր ի վերայ տղիս Հայոց։

« Զվերջինս գրեալ է հեղինակն յառգոյին Թուականութեան մերում ՌԼԴ ...իսկ զմիւս զերկուսեանն գրեալ է հինգ ամաւ յետոյ՝ այն է ի Թուականէ տղիս Հայոց ՌԼՔ ։ ...

« Մի և նոյն օրինակ էր վիպասանութեանս այսորիկ ի մատենագրանի Մայր Աթոռոյ մերում, որ իբր 89 և 104 ամաք յետոյ քան զգրութիւն վիպասանութեանն՝ օրինակեալ է յամի տղոյին ՌՁԼՀ (1689) ընտիր և նօտր գրչութեամբ Յակոբ երիցու՝ ի քաղաքն Խաղէշ՝ ի վանան Ամրգուշոյ՝ ի վերջ պատմագրութեան Մատթէոսի Ուռհայեցւոյ ընդ պատմութեանն Յովհաննու կաթուղիկոսի։

« Ի բնագրին՝ խորագիրն վիպասանութեանս ունէր զօրինակ զայս. « Ճարտագրութիւն հոմերական վիպասանութեամբ՝ սակս Պալհասունեացն զորմի և Մամիկոնեանցն առեալ ի սկզբանէ մինչև ցվախճան՝ որպէս գտաւրան վոխանակելով, ասացեալ բանիւ բառնական նուագիոյն՝ պիտակ անուն Սիմէոն վարդապետի Ապարանցւոյ՝ ի վիպասանութենէն Ղազարու Փարպեցւոյն. ... ի ինգրոյ երկուց աշակերտացն՝ կիրակոսի Աղթամարցւոյ և Անանիայի Նախավկայեցւոյ » ։

Սիմէոն կաթուղիկոս. Զսակաս գիտէք, որ կոչի յիշատակարան արձանացուցիչ, հայիլն և պարունակող բնաւից որպիսութենանց արքոյ Աթոռոյս, և իւրոց շրջակայից վանօրէիցն։ Համաժողովեցեալ և շարադրեցեալ ի Սիմէոնէ ցաւագար և վշտակոծ կաթուղիկոսէ Արևմանեցւոյ. ի փառս Աստուծոյ և ի յօգուտ ողնակերտի Աթոռոյս, ի յիշատան և ի հեշտութիւն ի նմա նստող Հայրապետաց, գործակալաց և համայն հարազատից պաշտօնէիցն սրբին։ Յամի նկրմարելութեան առաքն հազար եօթնհա-

բիւր վանքսուն և հինգ, 1765, ՌՀԿԵ. իսկ ըստ Հայոց թուականին, հազար երկու հարիւր տասն և չորս։ Ի Վաղարշապատ, ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ էջմիածնի, ՌՑԻԴ—1873։

*Սիլվիոյ Փելլիքոյ. Քաղցր մտրիկային պատուոյ. Թարգմանեաց Հ. Գաբրիէլ Վ. Այվազովսքի։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու. 1853։
Բանաստ իմ. Թարգմանեաց Կ. Ս. Իւթիւճեան, Կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս լրագրոյ, 1861։
Ր. Տպ. Կ. Պոլիս, տպ. Աբամեան, 1867։

Սիրաք։ Տես ԻմաստուԹիւն Յեսուայ։

*Սիրաք եւ Սամուէլ. բարի հօր կրԹական գաւանը։ Գրեց Խրիմեան Հայրիկ։ Կ. Պոլիս, տպագրուԹիւն Յովանիսեան Գաւաֆեան, 1878։

*Սիրուն գրօսարան. ԹարգմանուԹիւն Գրիֆտըր վերջապէս Կոտտանգնուպոլսեցւոյ. « Հետաքրքրաշարժ վիպերիկ գրքոյկ, որ կը պարունակէ իր մէջ տասն հետաքրքրական դիպուածոց կամ ըմպելեաց գինետանեան բանախոսուԹիւններն, բարոյական, մտրիկ և հրաճանգիչ ոգեծաւալ »։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1875։

Սիւ (Էժէն)։ Տես Գաղտնիք Փարիզու։—Թափառական Հրեայ։

*Սիօն տեսապէր ազգային, բանասիրական, գրաֆիտական, կրօնական, բարոյական և ժամանակագրական. 1866—1877։ Երուսաղէմ, ի տպ. առաքելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց։

*Սխալացոյց որ 1872 տարուոյն օրացոյցներուն բաղմաԹիւ սխալները կ'ուղղէ, հաւաքեալ ի Տէր Եղիայ քահանայէ Խասգիւղի։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. ՄխիԹարեանց, 1872։

*Սկզբունք աստեղագիտուԹեան, պատկերա-

*ջարդ. երկասիրեալ Հերոդիանոս Բարսեղեան գաստառ. աստեղաբաշխական ուսմանց, կ. Պոլիս, 1880։

*Սկզբունք բարոյական դաստիարակութեան. գրեց Յովհաննէս պատուելի Մամիեան։ Ամմուշ, ի վանս Ջարխափան Ս. Աստուածածնի, 1877։
Բ. Տպ. Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց։

*Սկզբունք բնական գիտութեանց. Աբգարեան Սահփան վարդապետի։ Հռոմ, ի տպ. սրբոյ Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ, 1796։

*Սկզբունք դաստիարակութեան Յովհաննու Մկրտչի Պլանշար։ Իտալերենէ թարգմանեց Խաչատուր Բարսեղեան Իւթիւճեան։ Հատոր Ա. և Բ. կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեանց, 1862, 1864։

*Սկիզբն ընթերցանութեան հայկական տառից, կամ Նոր, գիւրին և ջուսարձալի Այբբենարան և Հնգերկեան։ Վիեննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1867։

Սկզբունք քաղաքական ուսմանց, Փիլադելփիոյ, 1785։

Սկզբունք քրիստոնէական կենաց. «Սկզբունք և ուսուցմունք կենաց քրիստոնէականի։ Եաբագրեցեալ ի վեհափառունեզէ կաթուղիկոսէ Յովհաննէս Պետրոսէ. և թարգմանեցեալ ի լատինականէ լեզուէ ի հայկական բարբառ ի Հայր Թէոդորոսէ կրօնաւորէ, հրամանաւ և արքապրութեամբ մեծաւորին իւրոյ Մխիթարոյ աբբայի և ապագրութեամբ ի լոյս ածեցեալ ի յօգուտ քրիստեականցից առ հեռանս հոգևկանս։ Յամի տեառն 1744 ...»։ Ի վենետիկ, ի տպարանի Ընտանի Պատրիարքի։

Սկզբունք քրիստոնէական վարդապետութեան։ Մոսկով, 1833։

Սկզբունք քրիստոնէական վարդապետու-

Յեան կամ համառօտութիւն արքային պատմութեան և կրանագիտութեան։ Մոսկվ. ՚ի տպ. Օգոստ. Սեմենի. 1833։

Սմբատ պատմիչ. Ա. Տպ. « Սմբատայ Սպարապետի եղբօր Հեթմոյ առաջնոյ արքային Հայոց Պատմութիւն Յունաց ՚ի կոստանդնուպոլիս և Հայոց մեծաց ըստ կարգի ժամանակաց։ Յիշատակ հոգւոյ պայծառափայլ կոմսի և սպարեի հրամանատար կարգի արքայն Յովհաննու Երուսաղեմացւոյ Տեառն Յովհաննու Լազարեանց և եղբօր նորա Տեառն Յովակիմայ Լազարեանց Հիմնադրաց Ճեմարանիս Ակնէլեան լեզուաց ՚ի Մոսկուա նուիրեալ ՚ի ջանից և բախտագիտութեան յիշեալոյ Գէորգեան Յովհաննիսեանց Երևանեցւոյ գաստիարակեալդ ՚ի նմին Հեմարանի»։ Ի Մոսկուա. ՚ի տպարանի Վլադիմիրայ Գոթիէ. 1856։

Հրատարակողն ՚ի Յառաջաբանին. « Պատմարանս այս անուամբ նևեթ էր ծանուցեալ քազմաց ՚ի մերոց մատենագրաց, գուցէ և ամենեցուն ... արդ յինքնան գոյ նա և իւրովք պրուտրսկան երկասիրութեամբ, Պատմութեամբս ասեմ ...

՚« Ի բուն բանից հնդիմակիս ցուցանի, թէ Ջնա Սմբատ Սպարապետս Գունդստապլն կոչեցեալ՝ եղբայր Հեթմոյ Ա. արքային Հայոց, այն որ յամի Տեառն 1246 կամ 1248 ՚ի նմին խոկ ՚ի Հեթմոյ երբեմն գնացեալ առաքեցաւ առ Գիւուք կամ Գայուկ խան Թաթարաց՝ ՚ի նորոգել ընդ նմա զդաշն խաղաղութեան ... Եւ զայս պատմէ նա ինքն Սմբատ պարզ բանիւ յասելն. (երե. 115)». « Ի թուին ՈՂՀ գնացի ես Սմբատ Գունդստապլս ՚ի Թաթարն. և ՚ի թուին ՈՂԹ գարձայ առ իմ եղբայրն Հեթումեան գառնրն»։ Նա ինքն ուրեք ուրեք յընթացս պատմութեանն ծանօթս ասէ առաքեալ և զայլոց գործոց իւրոց ...

« Հայելով և յայլ հատուածս ինչ բանից որ ՚ի մատենիս՝ առնելիանաքը, նախ՝ թէ երկայն առ ժամանակաք երկուց թագաւորաց մերոց, Հեթմոյ Ա. և Լեւոնի Գ. ... երկբօրեայ թէ էր մի ՚ի մահերամոգոյն սերնէնց նախայիշատակեալ արքային մերոյ Լեւոնի,

և մեծարոյ յոյժ յաչս նորա. որպէս և ինքն իսկ խոստովանի ասելովք. (յեր. 98). « Էր արքայն Լեւոն իմաստուն և հանճարեղ, զարարիչ տեսով, և առատաձիրս 'ի հեռաւորս և 'ի մերձաւորս, 'ի մեծամեծս և 'ի փոքունս' 'ի վանեցս և յեկեղեցիս. յիշխանս և յառաջիկս ... Ուր իմանայր թէ գոյ այր իմաստուն, և գիտուն, և աչօք 'ի գործ կամ 'ի գիրս հայեցուածեալ, կամ 'ի խաւս և 'ի պատասխանիս, յղէր և կոչէր խոստմամբ և հանգուցանէր պարգեւօք. յորոց մի ես եմ Սմբատ' Սպարապետ' թարգմանող առաջս » ։ ...

« Թէ քանի ամաց էր նա 'ի մեռանելն, այս ոչ նշանակի ճշգիւ ... այլ գի 'ի մատենի առ ասացանի ուրոյն ժամանակ ծննդեան նորա նշանակեալ, ըստ որում ասէ (յեր. 106). « Ի թուին Հայոց ՈՄԷ ծնաւ Սմբատ Գունդստաբլն' թարգմանող պատմութեանս » յայտնանէ ինքնին 'ի յայս գոյ' թէ էր նա 'ի մեռանելն 66 կամ 67 ամաց։

« Որովհետև ըստ վերագրելոցն' մահ Պատմաբանին եղև յամի տեառն 1275, երևի թէ ցայնվայր ևեթ կարաց նա հատուցանել զպատմութիւնն իւր' ակնեալ 'ի թուականէն Հայոց Ն. ցԶԻԳ. այն է յամ տեառն 955 ց1275։ Իսկ որ ինչ յետ այնորիկ պատմի ցԹուականն Հայոց ՉՉ և այսր եւս, թուի լինել յաւելուածոյ ինչ ... »

« Տպագրութիւն մատենիս եղև ըստ միոյ ևեթ գրչագիր օրինակի' զոր ունէի 'ի ձեռին։ Ուստի և չհամարձակեցաւ առանց բազգատութեան ընդ այլոյ օրինակի' ըստ մտի ինչ առնել ուղղագրութիւնս, ուշ եղև պահել յամենայնի զհարազատութիւն գրոց ... միայն զայսոսիկ ստուգեցաք գրչի և դիւրագրութենէն ուղղել ըստ կարի ոչ ինչ խոշորագոյն ... » ։

Բ. Տպ. Տաթեւցիոյ արտրեալ Սմբատայ սպարապետի Հայոց. որգուց կատարեցաւ կոմսին Կոմիկոսոյ։ Ի լոյս ընծայեաց Հանգերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Եաղնազարեանց' միաբան մերոյ Էջմիածնի. Փարիզ. 'ի Տպարանի Կ. Վ. Եաղնազարեանց։ Paris, imprimé par E. Thunot et Compaguie.

Եահնազարեան վերջապէս ՝ի Յառաջաբանին. « Տարեգիրք Սմբատայ տպատոհմի կամ գունդ-առաջի ազգայուԹեանն Կիլիկիոյ յետ ՝ի խառնել անգիտուԹեան ՇեալՀոյ գրեԹէ գաղս վեց՝ սեռական արդ կրկնակի զԼոյս ՝ի Հեռաստանեայսն, նախ ՝ի Մոսկվա և ապա ՝ի Փարիզ...

« Պարոն Ոսկան Յովհաննիսեանց խոստովանի ՝ի յառաջաբանի իւրում ունել զմի ևեԹէ օրինակ ՝ի ձեռն ՝ի հրատարակիչն ինչ Միգուռ. որ և երեսեցաւ ՄեզՀ օրինակեալ ՝ի գաղափարէ եղելոյ ՝ի մատենադարանի սրբոյ Էջմիածնի. Իսկ մեք, քաց ունելոյ զՀատասարն այնորիկ... սապես ապա նաև զերկրորդ իմն օրինակ ևս ուզղագոյն գրչուԹեամբ քան զառաջինն... գաղս համեմատեցաք ընդ երրորդ իմն օրինակի պատուելի Գաղուստ վերծատոհ Տէր Պետրոս ԱմատԹեցւոյ »:

Գաղիարէն լեզուով գրուած համառօտ յառաջաբանին մէջ նոյն հրատարակիչն. ... « Nous offrons aujourd'hui au lecteur les œuvres du Connétable Sembatt, comte de Coricosse.

Issu d'une noble famille arménienne, alliée à la branche régnante de Rubin, et appelée elle-même à regner sur l'Arménie, Sembatt fut incontestablement un des meilleurs annalistes de l'histoire du moyen-âge.

Comme Connétable, il connut à fond la cour royale de l'Arménie. Comme Maréchal, il prit une part active aux événements politiques de son pays. Il fut un allié précieux pour les Croisés occidentaux, et combattit avec les Français, les Allemands et les Anglais, pour la defense du Christianisme contre les Sarrasins.

Après avoir visité plus d'une fois la cour des successeurs de Genghis Khan et d'autres pays jusqu'alors inconnus, il entreprit son histoire analytique des événements politiques de l'Arménie, depuis l'an 400 (959 de l'ère chrétienne) jusqu'en 1277 où une mort glorieuse, sur le champ de bataille, vint l'enlever à son pays et à ses travaux scientifiques. Il était âgé de 69 ans.

Cet ouvrage, quoique concis, se recommande au lecteur par les renseignements précieux qu'il contient sur les luttes héroïques soutenues par Croisés, sur les souverains dégénérés du Bas-Empire, sur les principautés musulmanes d'Alep, de Damas, du Moussoul et d'Iconе, sur les conquérants Mongols et sur les rois arméniens devenus alliés des chrétiens occidentaux, après être entré en alliance de parenté avec l'illustre famille française de Lusignan.

Extrait de la Chronique de Sempad, seigneur de Babaron, connétable d'Arménie, suivie de celle de son continuateur, comprenant l'histoire des temps écoulés depuis l'établissements des Roupéniens en Cilicie jusqu'à l'extinction de cette dynastie; traduite pour la première fois de l'arménien par V. Langlois. Saint-Pétersbourg, 1862.

Observations sur une traduction d'un extrait de la Chronique de connétable Sempad, par Ed. Dulaurier. Revue de l'Orient, 1867, 1868.

Chronique du royaume de la Petite-Arménie, par le connétable Sempad. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades; documents arméniens, 610-680.

Ասսիզք Անտիոքայ. Assises d'Antioche; reproduites en français et publiées au sixième centenaire de la mort de Sempad le connétable leur ancien traducteur arménien. Dédiées à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de France par la Société Mekhitariste de St. Lazare. Venise, imprimerie arménienne medaillée, 1876. (*Բազմավէպ, Հանդիսաբար*, 1876).

Սողոմոնի երեք գիրք, այսինքն Առակաց, Իմաստասիրեան և Ժողովողի. Թրեամ, ի տպ. Հարց Մխիթարեանց, 1802.

Սուսէ. « Ազատեսո բանակաւն կամ Տրամաբանութիւն Փրանկիսկոսի Սուսէի. Փոխեաց ի հայ Հ. Սրսէն Վ. Ամէնունեան Մխիթարեանց. Վենե-

ակ, ի տպ. Մխիթարեանց. 1825. բ. Տպ. 1858.
*Սուակի (Փրանկիսկոս) բարոյական պատմութիւնք քաղուածք. Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1857.

Սոփերք հայկականք. Վիէննակ, ի տպարանի մխիթարեան Ղազարու, 1853–62. Հրատարակեալք ի գլուխ հատորեանս. «Պատճառք Սոփերացս Հայկականաց... Զեռն արկաք առ ի լոյս ընծայանալ զնոսա եւ հրատարակեալ բանս նախնեաց՝ որ օրինակք եւ որ թարգմանեալ, ի մատենիս ազգիս ոչ առեալեւ գիւրաստանալի, զոյս եւ Սոփերս հայկականս անուանեցաք. եւ մերձ ընդ մերձ հրատարակեցաք՝ ոչ այնքան կարգի ժամանակի մատենագրացն կամ նիւթոյ բանիցն պատկառ կալով, որքան փութապատանել եւ զուարճալի եւ պիտանացու գրուածոցն. զանկանալով կարգել զնոսին յօգուտ եւ ի գրասէրս եւ հետաքննին բանասիրացն եւ գիտակից համբակաց. եւ մանաւանդ յուսացս նախաշաւիղս յորգորել զնոսին առ հատուցեալ եւ խրատիլ մատենագրան հայ գպրութեանցն»:

Հատոր Ա. բանք խնամատարիս: «Զնոսին ի մատաստիրացն բանս, զոր իւր երախայրիս հայկական Սոփերաց՝ ընծայեցաք ի վայելս մերոյ ժողովրդեան, հաւաքեալ ամենեցուք՝ ի հինգ և աւելի գրչագիրս մատենից, յորս ցրիւ սփռեալք էին: Որոյ և ի հանգամանաց թարգմանութեանն քաջայայտ առնուին՝ երկասիրեալ յոյն ուրուք յերջանիկ հայրապետէն մերոց Թարգմանչաց, և կարգեալ ի խրատս ուսումնասիրացն մանկտւոյ»:

— «Խոսք Սենեկազան իմաստասիրի առ Ներինանոս կայսեր»:

Հատոր բ. «Պատմութիւն վասն սրբոյն Սահակայ հայրապետին և Մեսրովբայ վարդապետին»:

— Ջեսիլ սրբոյն Սահակայ: — Իսաւնիք սրբոյն Սահակայ: — Թոռդրդ սրբոյն Սահակայ:

Հատոր գ. Բոխուանիոս Սարկաւագ վարդապետի «Ճաղատս քահանայութեան և քահանայից և գլխոց ծոցին»: Հրատարակեալք ի յառաջաբանին. «Մի միայն օրինակ հայր առ մեզ Ճառից, գրեալ յԵրզընկա

կա, ի Թուխս ՁՂՔ. որ Թէոդեան ընտիր, այլ տայ վարձքիդ և այլեայ գաղափարի »։

« Չհնա Հառիս յաւելուածք և վիճաստակից յոդուածն մի բանիւ կամ վնասեցուցան Հառիս նորին մանուածոյն այլմէ օրինակէ »։ Բանդ խյուսուս ուսումնասիրութեան։

Հատուած Դ և Ե։ Ներսողեան՝ի առթիւ Գրիգոր Լուսաւորիչ. Ա. « Երանելոյն Ցովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի, ներբողեան ասացեալ յաղագս վարուց և նահատակութեան սրբոյն Գրիգորի Հայոց մեծաց հայրապետի, ի Կոկիսան Հայոց քնջ յաքսորեանս էր, ի խնդրոյ հայոցին որոմնի եպիսկոպոսի և վարդապետի հաստատելոյ նորին Դեոսկորոս անուն կոչեցելոյ, և այլ ևս յոգնախուռն բազմութեան, որք ժողովեալ էին յաւուր յիշատակի մեծահռչակ ածեն նորին սուրբ Լուսաւորչին արևելեան աշխարհին »։

— « Նորին Ցովհաննու Ոսկեբերանի՝ի մեծն Գրիգորիոս Լուսաւորչին Հայաստանեայց »։

— « Գրիգորի Սարկաւագապետի և Ագնաւորի խոսք՝ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորչէ, ասացեալ՝ի սուրբ քաղաքն Եգրուսաղէմ »։

— « Ցովհաննու Սարկաւագ վարդապետի ներբողեան՝ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորչէն Հայոց »։

— « Ներբողեան մեծխնամ վարդապետին Վարդանայ յերկեցս երանելոյ պարծանս Գրիգորիոս Լուսաւորչէ Հայաստան աշխարհիս »։

— « Ցովհաննէս վարդապետի Երզնկացւոյ ասացեալ ներբողական գովեստ՝ի սուրբ Լուսաւորչէն Հայոց Գրիգորիոս. ասացեալ յոր յիշատակի նորա զոր ածանն մեծաժողով հանդիսիւ՝ի լերան Սեպուհ, որ է անդ Հզնաւէրեան նորին և հանգըստարանի, յաքնահաւաք հանդէս քահանայական գասուց և վարդապետաց ոմանց, և ժողովք հաւատացելոց բազմաց անգր գումարելոց »։

Հատուած Զ և Է։ Պատուհասիւն սրբոյն Ներսիսի Պարթևի Հայոց հայրապետի։

— « Ցաղագս զարմից սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին, և պատմութիւն սրբոյն Ներսիսի Հայոց հայրապետի »։

— « Ցաղագս հայրապետութեան սրբոյն Ներսէսի և հաստատելոյ զմեծոս պատրիարքութեան՝ որպէս այլոց պատրիարգաց » ։

— « Պատմութիւն յայտնութեան նշխարաց սրբոյն Ներսէսի Հայոց պատրիարգի և երկրորդ Լուսաւորչի, որ որ առաքին ի ըստ Հռոմէացւոց սմանց վիճարուսոի, և Հայոց ոմանց որ ի Ագաց իւր, յորում տաւանն եկեղեցիք Հայաստանեայց մեծաձանգիսիս, զոր կարգեալ հաստատուաց արհիեպիսկոպոսն Տէր Ներսէս, տաւանել յամենայն ամի զինչն սուրբ յայտնութեան նշխարաց սրբոյն, խորհրդական երգովք շարականաց և նոր բոզաձև Հաւատ » ։

Հրաւարակութիւք կը ծանօթացանեն. « Երկոքին պատմական Հաւքդ որ յեօթներորդ Ոսկերրիս, գաղափարեցան 'ի մատանէն գրելոյ 'ի ՁՂՒ թուի » ։

Հատոր Ը. « Վկայաբանութիւն Թագէոսի առաքելոյն քարոզութեանն և գալստեանն 'ի Հայս և կատարման որ 'ի Քրիստոս » ։ Ի ծանօթութեանն. « Ոչ յետ բազմաց գինի եղեալ սրբոցն կարծելիք գրեալ և վկայաբանութիւնս յաշակերտաց Թագէի, և 'ի սկիզբն ոսկեան գարու մերոյս թարգմանութեանն՝ գիտացուցանել 'ի հոյ գիր և 'ի բան ուղղ և թարգմանն յիշատակի յաւարտ Հանին ... Իսկ գաղափար Սուրբ երբեմն եւ որ գինի համառօտ պատմութեանն Անդղխտոյ՝ յերկաթագիր Տաճկանէս մերմէ է, յ'ԺԲ գարու գրելոյ, համեմատեալ ուրեք և ընդ այլեսս օրինակի գրելոյ 'ի ԺԻ գարու։ Իսկ այլքն 'ի պատմութեանց՝ յայլոց ուսանէք յընտիր գրչագրաց աւանդեցան » ։

— « Վկայաբանութիւն սրբոյն Անդղխտոյ գաւառին Անանտուկոյ սրբոյն » ։ Ի ծանօթութիւնս. « Սմանուէլ այս յայտ է թէ թարգմանեաց գվկայաբանութիւնս յաւուրս քան զվատամարգել Թորոնեցւոյն. քանզի յիշէ սա այլոց յաւուրս քան գինքն գրեալ գԹագէէ և Անդղխտոյ. իսկ գի ասէ առեալ գայն յընտիրացուածս Հայոց, թուի թէ մեծաձեռն ոք էր եպիսկոպոսն, և գուցէ նոյն ինքն Շմաւէլ սարկ, որ առ մեծաւն Ասհակաւ կացուցաւ հակառակ նմին, եթէ գոյին 'ի նմա և այսպիսեաց բարեաց իրաց գիտացք » ։

Հատոր Թ. « Վկայութիւն սրբոյ Շուշանիկեան որ կատարեցաւ ի Վիրս յառնէ իւրմէ յԱնթիպատրէ Վրաց առաջնորդէ՝ որ էր գուստր սրբոյն Վարդանայ և թոռն Սահականուշայ գաղթ սրբոյն Սահակայ պարթեւի Հայրապետի »։ Հրատարակողք ի յառաջաբանին. « ... Մեք և ի կատարել գիտութիւնն և յընթերցուածոյ վարուց սուրբ վերակալ գոանէպ ցարդ, մինչև գնա ի հերուան յաջողեաց մեզ գտանել զերկուսին նաս զվարքս սրբոցս, զհակիրճն՝ յարևելից, և զգրուն զերկայնն յարևմտից՝ յերկաթագիր մատենէ. զորս և փութեամբ ահա առաք ի լոյս »։

— « Վկայութիւն սրբոյն Շուշանկայ որ ի Վիրս կատարեցաւ յառնէ իւրմէ յԱնթիպատրիայ Վրաց առաջնորդէ »։

Հատոր ԺԱ. « Դրուատ գովեստի յորդիան և ի թոռունս սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, ի տուրքն Աբիստակէս և ի Վրթանէս և ի Յուսիկն և ի Գրիգորիս նաս և ի Դանիէլ »։

— « Պատմութիւն վարուց և նահատակութեանց երջանիկ հայրապետացն Աբիստակիսի, Վրթանիսի, Յուսկանն, Գրիգորիսի, որդւոց և թոռանց սրբոյն Գրիգորի »։

— « Պատմութիւն Ջինոբայ եպիսկոպոսի, զոր արարեալ է վասն Անտոնի և Կրօնիդեայ և այլոց ճգնաւորացն »։

Հատոր ԺԱ. Պատմութիւն վարուց երանելւոյ տուրբ վարդապետին Մեսրովբայ, զոր ասացեալ է նորին աշակերտի Կորիւնայ »։

— « Պատմութիւն սրբոյն Եղիշէի վարդապետին »։

— « Յիշատակ տուրբ հօրն Թաթէոսի, Վարուժ և Թովմասու »։

— Բանք խրատու հօրն Թաթէոսի՝ աշակերտին իւրում Թովմասու։

Հատոր ԺՌ. « Երանելւոյն Սիսիանոսի վարդապետի խոսք ասացեալ յամենաժողով ածին սրբոց Գառնանիցն ի խնգրոյ ժողովոյն ի նմին քաղաքին Սերաստիոյ յերկերիցս սրբոց Գառնանիցն և ի խորհուրդ սրբոց քառասնորդաց աղուհացիցն »։ Ի ծանօթութիւնս. « Ի հնգից օրինակաց զառաջինիսդ

յերեսեցաք ապաքէր. հնազոյնն երկաթագիր, երեք քըն ՈԿԴ. ՈՀԳ. ՈՉԶ և միւսն նոր։ Իսկ թէ յոյժ ժամանակի Սխեմոտոս այս եկաց Հայոց վարդապետ, չունիմք ասել հաւաստեաւ »։

— « Վկայաբանութիւն սրբոց իշխանացն Հռոմոսի և Սահակայ նախարարացն Հայոց ՝ի տանէ Ագռռանեցոց »։

Հատոր ԺԴ. « Որբք վասն չարեացն որ անցին ՝ի վերայ աշխարհիս Հայոց ՝ի ՃՕՐ թուականութենեանն հրկիզութեամբ և գերութեամբ ՝ի հարաւայինն ազգէն Իսմայելի, ընդ որում և վկայաբանութիւն սրբոյն Վահանայ, որ էր որդի սրբոյն Խոսրովու Գողթնեան տեառն, և յետ երեսուն և երկաք ամի գերութեանն Հայոց կատարեցաւ սուրբն Վահան ՝ի թուականին ՃՉՒ »։ Ընդսաբակոզք ՝ի ծանօթութիւնան. « Գրիչ վարուցս ընկեր Աբրահամու է առաքելագրին Եբրայեցւոց վանից Ագծիկոյ, որ և նախաասնջակատնեալ էր զսուրբն, կամ թէ նոյն ինքն Աբրահամ՝ որ և Աբասաւազգ։ Աւա՛ղ ի՛նչպէս յօրինակիս անուն նորա, ի՛նչ ընդ քաջագոյնս ՝ի գրչաց ազգիս գրուչեաք, և թերեւս առաքին և անզուգական ՝ի ճառս հայրենի՛ կրից և խոստից. որոյ բանք՝ ոչ գիտեմ խոսուն ակամբք և ոսկեայք արգելուք քանգակելիք, եթէ գուն գագուանգ արեամբք և արտասուօք »։

— « Պատմութիւն անցից ՝ի հարաւայինն ազգէ ՝ի վերայ Հայոց. և վկայաբանութիւն սրբոյն Վահանայ որդւոյ Խոսրովի Գողթան տեառն »։

Հատոր ԺԴ. « Պատմութիւն վարուց սրբոյնՆերսեհի կաթուղիկոսի Հայոց և տիեզերալոյս խոստովանողի սկսեալ ՝ի նախնեաց անտի նորին »։ Ընդսաբակոզք ՝ի յառաջաբանին. « ... Վարքս այս գրեալք ոչ յետ բազմաց երկայնիկ փոխման նորա ... որոյ և ոչ գրուածեանն յստակ և գեղեցկախարտ՝ արժանի մեքենափայլ և քաղցրաբան հայրապետին։ Իսկ գաղափար գրոցն ոչ հին և ոչ ՝ի վաղուց հասեալ առմեզ »։

Հատոր ԺԵ. « Գրիգորի Սկեւռացւոյ. Ներբանեան ասացեալ ՝ի վարս մեծի քահանայապետին սրբոյն Ներսեսի արհիեպիսկոպոսին Տարսոնի կիւղիկեցւոց. ՝ի խնդրոյ նորին հաստատուն և համազգւոյ Ներսեսի քահանայի »։

Հատոր ԺԶ. « Թուղթ առ՝ ի Ներսիսէ եպիսկոպոսէ յեղբօրէ առաքն Գրիգորիսէ կաթուղիկոսէ Հայոց, պատասխանի Հրամոյն Գէորգեայ արհեստիս եպիսկոպոսի, առաքելոցրդի սրբոյ ուխտին Հաղրատեաց։ յաղագս հետազօտելոյ առ՝ ի տուեալութիւնս զպատմութեանն երանելւոյ նահատակին Սարգսի »։

— « Պատմութիւն Ամասիա քաղաքի, և յաղագս անցգնան և վարուց սրբոյն Թէոդորոսի զօրավարի »։

Հատոր ԺԷ. « Աղօթամատոյց Յովհաննու Սարկաւագապետ վարդապետի »։

Հատոր ԺԸ. « Սրբասիրի տեառն Եղիշէի քահանայի և ճգնաւորի կրօնաւորի և միայնակեցի՝ ի Թադէոս լերին յայնմանութիւն Տեառն առ Պետրոսեանց և՝ ի մեծ աւուր Վարդավառին »։

— « Ի մեծի աւուր Տապանակին՝ երանելւոյն Մովսէսի Խորենացւոյ, առաքն և ընտրեալ վարդապետին արտարեալ որ՝ ի Կաբխաթարիս, որ քերէ զսուն Վարդավառն »։

Հատոր ԺԹ. « Վկայաբանութիւն սրբոյ առաքելոյն Բարթողոմիոսի »։

— « Վկայաբանութիւն սրբոց Սուքիասեանց »։

— « Բան և առութիւն ճշմարիտ սրբոց Ոսկեանց քահանայից »։

— « Վկայութիւն սրբոյն Առաջնոյ և որդւոյ խաղողաւ, և Վարսայ և Ներսեհի և վարձաւորին »։

— « Վկայաբանութիւն սրբոյն Դաւթի որ՝ ի Դուին կատարեցաւ »։

Հատոր Ի. « Վկայութիւն սրբոյն Եմեւոնի եպիսկոպոսի որ վկայեաց անձին բնութիւք յերկիրն Արևելից՝ ի Եաստոյ Պարսից սրբայից սրբոյն »։ Ի գլուխ վկայաբանութեանս գրուած Ազգը։ « Ընդ գերեզկամէպ վարուց սրբոյն Եմեւոնի Պարսից եպիսկոպոսի, գրեալք յայնմանէ և՝ ի հաւատարիմ վկայէ, կարգեմք՝ ի Սոփերքս և զգօրավախճան ներքոյ կամ զողբս՝ ի վկայն Արևելից. արդ հեղինակ Աստր անշուշտ, թէ եփրեմ էջ թէ Մարութա, ոչ գիտեմք. զի զերկսորգէս այն գրեալ զվարս սրբոցս, խակ առաքինոյն ընծայէն հատուած մի՝ ի Հատէս. վասն սրբոյն ապագրեալ առ՝ ի մեզ. խակ զայժմեաս գըտեալ՝ ի հնում երկաթագիր մատենի՝ թերթ ոմանս

և էրն 'ի գլխոյ 'ի միջոյ և 'ի վերջոյ, տակը 'ի լոյս. ոչ ուրեմն յոյս 'ի մեռոյ ուստեք ընդ զպակատը. գըն, այլ 'ի ժամանակն անյայտ տապատան արա- րեալ »։

Հատոր ԻԱ. « Սղոթք Յովհաննու Վանանդեցւոյ Բնիկ կոչեցեալ վարդապետի »։

Հատոր ԻԲ. « Պատմութիւն արքոյն Յակովբայ Մծբնայ հայրապետին »։

— « Վարք երանելւոյն Իլարիոնի պատուականն կրօնաւորի և հայր վանից »։

— « Վկայութիւն արքոյն Իգնատիոսի Անտիոքոյ հայրապետին »։

*Սուետոնիոս. Պատմութիւն երկոտասան կեսարաց։ (Մատենագրաց ազգային)։ Թարգմանեց Ե. Մ. Ս։ Հատոր Ա և Բ։ Զմիւռնիա, 'ի տպար. Տէ- ոէեան եղբարց, 1877։

*Սունդուկեանց. Պիտոյ, կամ գիտիա երկք արա- րուածով։ — Խաբարարաս, կամ գիտիա հինգ արուածով։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեան Գրիգորեանց։

*Սուտ Լուսաւորչեանն և իր մոլորութիւնքն։ Հաւանութեամբ կրօնական ժողովոյ գրեց Տէր Սա- հակ քահանայ Տէր-Սարգսեան։ Առաջին տպա- գան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Փիւնճեան, 1868։

*Սուտ ազգասէրը, տռանաւոր գրարտա յօրի- նեալս Մ. Գրիգոր Դեղձակեան։ Կ. Պոլիս, 1865։

*Սուրբ քահանայ, կամ քահանայական արքու- թիւնը տառնալու և կատարելագործելու հարկա- ւորութիւնը և միջոցները։ Թարգմանեց Սահակ վարդապետ Մեսրեանց Եղիսաբեցի։ Վենետիկ, Մխիթարեանց տպարան, 1876։

*Սուրբ Պօղոսի եկեղեցւոյն զանգակատունը։ Հատարերգութիւն 'ի չորս արարուածս և 'ի մի յա- ռաջաբան։ Հեղինակութիւն Ց. Պուշարեան։ Գահ-

պիտրենե Թարգմանեց Ա. Կարտաշեան Դ. Տաճէանեան։ Կ. Պոլիս, 1868։

*Սուրբ գիրքն ինչպէս սորվելու է. Մեսրոբ Մուսեի քարոզներէն Թարգմանութիւն։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յ. Պէյազեան, 1876։

Սպասաւորութիւն սրբոյ պատարագի.

Ա. Տպ. Սպասաւորութիւն Պատարագի. Ministerium Missæ. Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda fide. MDCLXXVII.

Բ. Տպ. ի Հռոմ, ձեռամբ Գէորգեայ վարդապետի Ամիէցւոյ Պաղտասարեան, կրկնով շնորհաւորեան և գնահատ նախընթացին։

Գ. Տպ. ի Վենետիկ, ի Ս. Ղազար, 1785 ...

Դ. Տպ. ի Թրեստ. ա կերպ սպասաւորութեան Թէ պատարագի, համառօտաբար ու ի գիրս բարեպաշտ և ընտիրցաւէր մանկանց։ Տպագրեալ յամի տեառն 1786, ի Թրեստ, ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց։

Աւելորդ կը սեպենք յիշատակել այս տեսրակին այլ և այլ տպագրութիւնները ի Վենետիկ, ի Թրեստ, ի Վիէննա և այլուր։

Ստեփաննոս Ասողիկ (էջ 52).

Histoire Universelle, par Etienne Açogh'ig de Daron; traduite de l'arménien et annotée par E. Dulaurier, Membre de l'Institut, Professeur à l'école des langues orientales vivantes. Première Partie. Paris, Ernest Leroux, éditeur, 1883. (Publication de l'Ecole des langues orientales vivantes).

La traduction de l'*Histoire Universelle* d'Etienne Açogh'ig de Daron a été laissée inachevée par le regretté M. Dulaurier, décédé le 21 décembre 1881. La première partie, que nous publions aujourd'hui, a été imprimée entièrement sous sa direction. Le bon à tirer des dernières feuilles a pu être donné par lui, malgré son état de souffrance.

M. A. Carrière, secrétaire de l'École des langues orientales vivantes, chargé de terminer la

traduction, joindra à son travail une introduction à l'œuvre d'Aṣoghʻig et une notice sur la vie et travaux de M. E. Dulaurier. Cette seconde et dernière partie paraîtra dans le courant de la présente année.

Ստեփանոս Սիւնեցի (Ուռպելեան)։ «Տեառն Ստեփաննոսի Սիւնեաց նախագահ արքիեպիսկոպոսի՝ Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց չորս գրեալ՝ ի թուին Հայոց ՃԽԱ. ՝ի կաթողիկոսութեան Գրիգորի Ապուսաղնցւոյ։ Եւ այժմիկ տպագրեցեալ՝ ի հայրապետութեան Տեառն Յովհաննու նորագտնակ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց՝ ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի՝ ի պատրիարգութեան նորին վերապիսոյն՝ տեառն Ծակոբոյ աստուածբան վարդապետի։ Իսկ և հաճոյական հրամանաւք երկոցունց վերին վերապրելոց արբազան գրատիրաց»։ Ցիշատակարանին մէջ կը կարգանք. «... Գոհութիւն Աստուծոյ՝ որ՝ ի յայս գառն ժամանակիս բազմանալոյ հերձուածողաց՝ ի մէջ մեր, եարկ և՝ ի սիրտ ոմանց քրիստոսասէր և բարեպաշտ հաւատացելոց՝ ի լոյս ածել զգրեանս հին հայրապետաց ... յիշեսջիք ... զերիսասունգրեան յաղիւս ազգէ, որ եռս գնտրէս սակաւիկ զերծոյս այսորիկ, վասն ձերն բաշխելոյ գնա անաստաուցն վանորէից ... Այլ և յիշեսջիք զԹօխիգա փոխ յն սիրուցս Գրիգորն, որ ձերն եռ մեզ զձեռագրեալսդ օրինակն սորա»։

Ոչ ապացուցեալ Թուականն և ոչ ալ գործածեալն անուն յիշատակուած կը տեսնենք. բայց հաւանական է որ 1755–57 Թուականներուն մէջ եղած ըլլայ. վասն զի այն տարիներուն է Սահակայ ընտրութիւնը և՝ ի Պոլիս կեանքը. և է Աստուածաշունչն գործարանի տպագրութիւն, այլ գիտեմք անյիշատակ մեռցած են Թէ իր և Թէ տպագրեալ Թուան ծանրքը տեսոյն անուանքը։ Տես

Ոդբք և հառաչանք։ — Ուռպելեան։

Ստորագրութիւն կաթողիկէ էջմիածնի և հինգ գաւառաց Այրարատայ. աշխատութեամբ Յովհաննու եպիսկոպոսի Շահխաթունեանց Շահ.

ընտրցուց, միաբանի սրբոյ Էջմիածնի. քառժանեալ յերկուս հատորս։ Տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ կաթողիկոսին ամենայն Հայոց՝ Ը Ցովհաննու Կարբեցւոյ, և գրանպան նշանակին սերոբեանն Ռուսաց՝ ի տուբր կաթողիկէ Էջմիածին 1843, ՌՄՂԱ։

Ստորագրութիւն սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի քննութեամբ հաստատեալ՝ ի Հանն և՝ ի Մաբինոս պատմագրաց, ընդ որս յաւելեալ բազում բանս հանգերձ կարևոր ծանօթութեամբք. աշխատասիրեալ՝ ի Միքայէլ վարդապետէ Ալծրունեան՝ ի միաբանութենէ սրբոյ աթոռոյն Երուսաղէմի։ Երուսաղէմ՝ ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1859։

*Ստորագրութիւն կայսերական քաղաքին Վիէննայի ու իրեն արուարձաններուն. երկասիրեց Հ. Միքայէլ վարդապետ Վեցմատեան՝ ի Մխիթարեան միաբանութենէ. Վիէննա, պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1829։

Ստորագրութիւն հին Հայաստանի։ Տես Հայաստան հին։

Սրբազան պատմութիւն եկեղեցւոյ հին և նոր օրինաց։ 1832, ՝ի Մոսկվ. ՌՄՁԱ, ՝ի տպագրատան Հայկական ձեմարանի Տեառըն Լազարեանց։

Սրբազան պատմութիւն. յօրինուած տեառն Հ. Մինասեայ վարդապետի Բժշկեան Առաքելոգի՝ ի Տաբրիզ, ՝ի Մխիթարեան ուխտէն։ Ի Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1838։

Հատոր Ա. Պատմութիւն հին և նոր Օրինաց և Եկեղեցւոյ Քրիստոսի։

Հատոր Բ. Պատմութիւն Քահանայապետաց Հռովմայ։

*Սրբազան պատմութիւն Հին կտակարանի։ Սրբազան պատմութիւն Նոր կտակարանի. Պ. Սէմէոնեանցի աշխատասիրութիւն. Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց։

*Սրբազան տեղեաց խնդիր. և նորա պաշտօնական քննութիւնը. Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1871։

Սրուանձտեանց (Գաբրիէլ Վ.). Տես
Գրոց եւ Բրոց։
Թորոս աղբար։
Հնոց եւ նորոց։
Մանանայ։

*Վալերիա կատակերգութիւն. հեղինակ Լօժէն Սգրիպ. գաղղիարենէ թարգմանեց Տիգրան Գաբրագեան, Զմիւռնիա, ի տպ. Տէմէեան եղբարց, 1861։

*Վակնէր (Մ.). Ճանապարհորդութիւն ի Հայաստան, գրագիրով Թարգմանեց Հ. Փիլիպպոս Վ. Ճամճեան ի Մխիթ. ուխտէն Վիէննա. Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851։

Վաճրամ Բաբունի վարդապետ Եգեսացի. Ողբութիւն պատմութիւն Ռուբինեանց. Մատթաս, 1810։

Բ. Տպ. ա Վահրամայ Բաբունւոյ պատմաւոր պատմութիւն Ռուբինեանց. ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութիւնքիւ կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի. Փարիզ, ի Տպարանին Կ. Վ. Շահնազարեանց », 1859 — 68Ը։ Paris, imprimé par E. Thunot et Compagnie.

Հրատարակողն ի յառաջաբանին. « ի վերջն Տաճկաստանն Ամբաստ պատրապետի շարայարութիւք զվ. բռանայ Բաբունւոյն Ասեցւոյ պատմաւոր վէպ երբև շարունակութիւն երայն Ռուբինեան Հռետութեան։ Ամենաւոյ ամենց ծանօթ էր պատմական հիւսուածոյս վարդապետն ...

« Տպագրութիւն գրոյս պրպտաւ համեմատութեամբ երիցուց օրինակաց, յորոց զմին օրինակեալ էր վաղ ժամանակաք իմով ձեռամբ. զերկրորդն նա մեզ պգպասխրատաբար թանգարանն վերծանութեան Մխիթարեանց կատարեցուցեալ ... Զսակաւ սպր-

բերութիւնն դրոշմեցաք յաւարտ գրոյս ի գիտութիւն քննասիրաց ։

Նոյնն ի գազղիական յառաջաբանին. « Nous publions l'histoire abrégée de la famille de Roubénian-Lusignan qui regna sur une partie de l'Arménie du XIme jusqu'à la fin du XIVme siècle de notre ère. L'auteur de cette histoire, Vahrame, était vardabète de l'Église arménienne, et son immense savoir l'avait fait choisir comme secrétaire intime par Leon III, roi d'Arménie, sur l'ordre duquel il entreprit son esquisse historique en vers qui, commençant au XIIme siècle, finit au XIIIme.

Wahram's Chronicle of the Armenian Kingdom of Cilicie, during the time of the Crusades. Translated from the original armenian, with notes and illustrations by C. F. Neumann. London, 1832.

Chronique du Royaume Arménien de la Cilicie à l'époque des Croisades, composé par Vahram Rapouni; traduite sur l'original arménien par Sahag Bedrossian. Revue de l'Orient, 1864. Paris, p. 245-254, 315-325.

Chronique rimée des rois de la Petite-Arménie, par le docteur Vahram d'Edesse. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades. Documents arméniens.

Վահրամայ վրդապետի. Առնոզպրի Լեւոնի արքայի՝ բան ի Յայտնութիւն տեառն և յածուխն Լեւոնի Գ. արքայի։ Վրուսագէմ, ի տպ. սրբոց Յակոբեանց, 1875։

*Վաղարշապատ քաղաքամոյր Հայաստանի հանգերձ աշխարհագրութեամբ Այրարատեան նահանգի։ Աշխատասիրեաց Աբէլ արքեպիսկոպոս։ Հատոր Ա։ ի Վաղարշապատ, ի տպ. սրբոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի, ՌՃԻԳ – 1874։

*Վաղարշապատցի Տէր Յովհաննէս քահանայի Համառօտագրութիւն ի տահմանս Բարձր Հայոց։ Կ. Պոլիս, 1870։

Վայելչագրութիւն ՝ի չորս հատուածս. աշխատասիրութեամբ Հ. Ագեքսանդր Վ. Պալճեան ՝ի Մխիթ. ուխտին։ Վիեննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837։

Վայելչագրութիւն առձեռն Ոսփոյեվի Խաչանձեան կոստանդնուպոլսեցւոյ, նորին խոհ փորագրութեամբ ՝ի պղինձ։ Կ. Պոլիս, 1853։

*Վայելուչ եւ կանոնաւոր գրութեան պատմութիւն եւ տեսութիւն։ Ծրագրական ճոխ ձեռնարկութիւն հանդերձ զանազան ծանօթութիւններով, յաւելուածներով եւ գրատեզներ եւ անատոմիկական տառերագրերով։ Երկասիրեաց Մ. Մ. Մխանտրեանց։ Ս. Պետերբուրգ, 1872։

Վայելչեանց (Տ. Գ.). Տեսութիւն Հայոց պատմութեան վրայ ?

*Վանգոյժ. հուժ մի ջուր իւր այրած հայրենեաց վրայ կը սրսկէ Թրխմեան հայրիկը։ Կ. Պոլիս, 1877։

*Վաճառագիտութիւն (գործնական). վաճառականաց, արուեստաւորաց ու տանուտէրերց համար։ Գրեց Հ. Եղիշէ Վ. Շամրաեան ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիեննա, ՝ի տպ. Մխիթարեանց, 1867։

*Վաճառականութեան գիտութիւն. շարադրեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան ՝ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1848։

*Վաճառականութիւն նախնեաց. պատմութիւն վաճառականութեան, եւ ճանապարհ հարստութեան. անգղիարէնէ թարգմանեց Յովհաննէս Յովսէփեան։ Փարիզ, Ազատեան տպարան, 1860։

Վաճառումն Յովսեփայ յօրինեաց Մարուքէ գիրք Պօղոսեան, վառնայի։ Կ. Պոլիս, Ազատեան տպարան, 1838։

*Վարակիչ հիւանդութիւնները. թժիշկ Տէր-Գրիգորեանցի աշխատասիրութիւն։ Վաղարշապատ՝ ի տպ. կաթուղիկէ սուրբ Էջմիածնի։ Թիֆլիզ, 1862 տառեան գրավաճառանոց։

Վարդան վարդապետ Մարաթացի. «Գիրք ազօթից արարեալ երանելւոյն Վարդանայ վարդապետին։ Եւ տպեցեալ ... ի թուականին մերոյ ՌՃՀԹ»։ Նոյն ժամանակին Երուսաղէմի Գրիգոր և Կոստանդնուպօլսոյ Յովհաննէս պատրիարքաց երկասիրած յառաջաբանին մէջ սուրբ քաղաքին այլևայլ ախտաժահիքն համառօտիւ յիշատակուելէն ետքը՝ կը կարդանք. «... Զայսքան և այլ անթուելի չնորհս սուրբ տեղեացն Քրիստոսի՝ տեսանելով սուրբ և երջանիկ վարդապետան եկեղեցւոյ երանելին Վարդան, զկնիլ և զեղանակ ազօթելոյ ի սուրբ տեղիսն կամելով ուսուցանել ազգիս Հայոց, ըստ տեսանողաբար և իմաստութեան իւրոյ արար զդիրքս ազօթից»։ Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. «... Յիշեցէք զարբապետ և գրագէտ տերն Մարտիրոս զանպիտան գրիչս ... որ ի միում օրինակի խանգարեցեալ աշխատանս յօգուտ կրեցի»։ (Ստեփանեան տպագրութիւն)։

Վարդան վարդապետ Մեծն. «Հաւաքումն պատմութեան Վարգանայ վարդապետի, լուսաբանեալ»։ Ի Վենետիկ, ի տպարի Ղազար, 1862։

Հրատարակչաց ծանուցանեն. «Թարգմանեալք ի բազմաց յառաջին և յօտարազգի բանասիրաց՝ շարայարել տպագրութեամբ զկարգ պատմագրաց մերոց ... Ձեռն արկաք նախ յ'առ ի բազմաց ըզձացեալն և ի չեն ևս տպագրեալ ի վարդան պատմիչ, որոյ համբաւ մեծ հռչակի յազգիս, որպէս զերջանացեալ առ ժամանակակիցսն և անհաւասար ճանաչելոյ առ ի յետնոցն։ Զորոյհս, միանգամայն և յորոշումն յայլոց համանուանցն մերձաւորաց ժամանակաւ. Մեծ կոչի Վարդանս այս վարդապետ, և սմենապատիւ մականգրական անուամբք մեծարի յամենայն յիշատակագրաց ... Բայց այն ամենայն կոչմունք պատուականք՝ չեզեն բաւական առանձնաձան պահել զդործս և զբուռածս նորին ընդ այլ-

լոյն. և յոլովից յաթանաւանց վաստակք պիտանի և անպիտան՝ միոյս այսմ վերըննդայեցան. Եւ ոչ միոյն յիւրս և՝ ի գերս, այլ ինձ Թուի և՝ ի հայրենեացն կոչուիլն սխալեալ. որոց իւարմիւրդին զաս ասեն, քանզի ոչ ոք՝ ի նախնեաց անուն կոչէ զնա այսպէս, այլ մանաւանդ բանք նոցին ցուցանեն յաթևէլից Մեծաց Հայոց լինելչ զնա, և ամս ինչ պանդխտութեամբ կեցեալ՝ ի Հռոմկլայ, և ոչ՝ ի Բարձրբերդ. զայլ ոմն Վարդան Բարձրբերդցի ցուցանելով ժամանակակից նորին կրասեր, որպէս յիշէ մատենագիր ոմն յամի 1286, որ և երբեմն վիշատակեաց ամուսնոյ քան զմահ մեծիս այսորիկ Վարդանայ, Իսկ զմիւսն զայն զկրասեր՝ Երիզորդ Վարդան կոչէ Ղազար Ջահկեցի կաթուղիկոս, և նմա ընծայէ զՀանուսոյ վկնկուրիւն չորից ուսեալացանց, զՊասկան, զՀանուսոյ այիսյուսգրուրիւնն, զՄեկնուրիւն քերականի. որոց յետնոցդ կարծին երիզորդն ուրուն կրասերացանէն Վարդանայ գործք։

« Արդ մերս այս պատմագիր Թուի հայրենեաք յաթևէլեայ Հայոց՝ ի սահմանակցութենէ Աղուանից տանէ՝ ուր և աչակերտեցաւն Վռնականայ վարդապետ, և նոտատպատիս ծանուցաւ քան զերեսին և աչակերտակից նմա ձեռասունս հռչակելոյ վարժապետին, (յորոց մի պատմիչն Կիրակոս, և միւս՝ Ցովսէփ զկնի արքեպիսկոպոս առաջնորդ Թադիկ վանաց), և առ կնդանեաս իսկ նորան հատրուեցաս զգնեաթեաւորն և հմուտ թեամբ. որպէս զի յերեքին չերեսասպէտ ուխտատնեցուածոն տպագաս հանդիսիւրով՝ ի Կիւրիկոս, բազում ամեծարանաք ոչ միոյն ընկալեալ եղև՝ ի Հեթմոյ Թագաւորէ և՝ ի Կոստանդեայ կաթուղիկոսէ, այլ և զամն հինգ և աւելի քառագաթող ասպնջականեացաս՝ ի յեռանցս, յոժանգակութենէն կարևոր գործոց հայրապետութենն... Տարաս յաթևէլս և զկանոնս Ժողովոյն Սսոյ՝ գումարելոյ յամի 1243, յորում բազմեր և ինքն ընդ եպիսկոպոսունս և ընդ վանականս Կիւրիկեայ. և Թուի՝ ի նշանակել Թուականէդ յետս երեսալով հասանել՝ ի սկիզբն հնգասունեայ թուականութենան յաթևէլեան Հայս, ՝ի Թագաւորութեան Հեթմոյ, յորոյ ինդրոյ արար մեկնութիւնս և լուծմունս, որպէս և գրէն առ նա ինքն ...

ա Զդէր կաթուղիկոսին և զկանոնս ժողովոյն քրիստոսասիրելոյ յամի 1246, և ընկալեալ զձեռնադիրն հաւանութեամբ առաքելոցն սեղանոյն՝ գարձաւ երէց առ հոգևոր Տէրն, և այլ եւս ժամանակս ինչ յամեալ առ նմա, յայտ նուագի յամի 1248 Թուրքմանաց կամ յերեսից՝ ի հայ՝ գիտեմք յառաջն պատրաստեալ զընդհանուր Պատմութիւն Մխիթարի պատրիարքի, ի ձեռն Իշոխոյ սպասալարի երիցուի Առաքելոյ։ (Ի յիշատակարանի Թուրքմանութեանն գոր ի ձեռին ունիմք՝ չիք անուն Վարդանայ. բայց վկայէ Վաքար կաթուղիկոս, և բազում հետազոտութեամբ իսկ հետևնակիս պատմչացն ի Մխիթարէ)։ Ճետ երկրորդ անգամ գարձին ի Կիւրիկեոյ՝ եկեալ յԱրևելս գագարեաց յԱնգրկէի վանան ի Զորն Կայենոյ. և անդ, կամ այնուհետև յօրինեաց զգիշատարան ի մատենագրութեանցն զոր տրգ ի ձեռին ունիմք. և զի յառաջ քան զայն հաշակեալ էր անուն նորա, հարկ է թէ և յառաջագոյն հրատարակեալ էր այլ գիրս և ձառս, որք կամ չհասին առ մեզ կամ ոչ անուամբ նորին։ Կարևոր վաստակք Վարդանայ են մեկնութիւնք սուրբ գրոց, հատուածք յառաջնոց մեկնչաց, յորս ժամանակի երիցութեամն, Թուի ս. Գրիգորի մեկնութիւն Համառօտ, ի խնգրոյ եղբարց միաբանից։ ր. Ստեփանոսի մեկնութիւն, համառօտքան զՄատթէոսեանցն, ի խնգրոյ առաքելոցն Շաղթայ՝ անուն Յովհաննու, որ ոմանց նախորդն Հայրապետի կարծի. և լինի յոլովգ նորուն՝ որ նոյնպէս Յովհաննէս կոչիւր։ գ. Մեկնութիւն Հնգամատեանին Մովսէսի, ի խնգրոյ անուն Շամազասպայ, առաքեալ յամի 1261։ դ. Մեկնութիւն Երգոց երգոցն, ի խնգրոյ աշակերտակցին երէց Կիրակոսի վարդապետի պատճի, գրեալ յամի 1265, եօթն առաքեալ քան զմահ երէցին ... Ա՛ այսոսիկ որք ծանօթք են մեզ և բազմաց, յատկապէս ոմն և զմեկնութիւնս Դաւանութեան և Ճառից, և զմարգարէից Եսայեայ և Երեմիայ, զոր այլուստ չէ մեր լսեալ յանուն Վարդանայ ... իսկ ձառէցն և խրատական բանից՝ ... ընդ երկրայութեամբ է հարատարածութիւնն, վասն որոյ և զանց առնեմք զնոքօք առաջիկաւս, բաց ի ներկուստ Լուսաւորչին, զոր գրեալ

և ՚ի ինդրոյ նախանձայնակեալ տեսանն Հռոմայեցւոց, որ և չափաւոր Հաշտեցան ՚ի գովութիւն կրեալ նորա։ Զոյն առաւելութեանցն հատատանն և շարադանդ նորին, Որ նախիմեացն, ի յանկանելեան առաքելոց, Թադեպնալոյացն և Ս. Սարգսին ... նմա ընծայեն ոսկանք և պիտուտակ ժաղիկ երկք տուն շարականն պերճանան, իսկ այլք գիմիութիւն նորին։...

« Սուղ ինչ և զդրչագիր օրինակաց մատենի պատմագրութեանս առնացուք։ յորոց զառագիրս ընծայեցք. զանց արարեալ զնորագիծ գաղափարսդ՝ յերկուց հնագրաց եւեթ արտրաք զընտրութիւն ընթերցուածոցն։ յորոց մին՝ Ա. կամ Հ. և յորվանկի Հին Ո. (օրինակ) նշանակեալ ՚ի ծանօթութիւնս, է արգասն հնագիր և հնատառ, և հնացեալ յառէպ կիրառութենէ, որպէս երեւի, այլոյ նշանաւոր պատճէի. Մաշկեանոսի Ոստանէնան, վասն որոյ իսկ գրեալ է, եթէ քան տանք ասէլի կամ պակաս՝ յետ մահուան հեղինակին. որ և անթերի և բովանդակ ունի գաղափարութիւնն. բայց յոշգագրութենէն և ՚ի հարազատութենէն աստի գտանի քան զ՚Ռ Ո. այլոցն։ Բնագիրս օրինակին կամ Երկրորդ. զի գտա յառէս կալեալ մեզ առաքեալդ՝ վասն Հարատար և անսխալ գրչութեան և ուղղութեան Թուոց. և գԷլ խոմին իսկ շարադանդութենէն. և սա իսկ հին է, գրեալ յամի 1307, որ է երեսուն և վեց ամ յետ մահու հեղինակին. և զի գագարէ սա, ուր նախ ազատեալ էր Վարգանայ գաղափարութենէն, Թուի Թէ յիսկզբանէ անոնի յօրինողին կամ յայլմէ կանուխ ուրեմն գաղափարելոյ՝ առեալ է հատատար։ Իսկ Ռ. նշանակէ զի երկոքին եւս կամ ամենայն օրինակք այնպէս ունէին զբնութերցուածն »։

Բ. Տպ. « Մեծին Վարգանայ Բարձրբերդցւոյ պատմութիւն Տիեզերական։ Ի լոյս ընծայեաց Մկրտչի Էմին Ծառենց։ Ներքին խորհրդականն անձնական և ատենի Թագաւորի Ցռվհաննու Լազարեվի։ Մոսկվա, ՚ի տպարանի Լազարեան Ճեմարանին արեւելեան լեզուաց, 1861։ Ի յիշատակ հանգուցեալ հոգաբարձուն Լազարեան Ճեմարանին արեւելեան լեզուաց ներքինծանկան պետական խորհրդականն անձնական և ատենի Ցովհաննու Ցովհաննեան Լազարեվի »։

Les Mongols, d'après les historiens arméniens. Fragments traduits sur les textes originaux, deuxième fasc. Extrait de Vartan. Nouvel Journal Asiatique, 1860. Tome XVI, par Ed. Dulaurier.

Extrait de l'Histoire Universelle de Vartan-le-Grand. Dans le Recueil des Croisades. Dulaurier. Documents arméniens, tome I, 334-343.

Analyse critique de l'Histoire Universelle, de Vartan. Edition princeps du texte arménien et traduction russe par M. Emine. Par M. Brosset. St. Pétersbourg, 1862.

Թարգմանութիւն Վարդանայ պատմութեանն ի ռուս բարբառ. Եր կատիրութիւն Մկրտչի Էմին. Մոսկուա, 1861.

Բնագրատութիւն Հերովբէի Պատկանեան ի ռուս. Փեթրպուրգ, 1873.

Վարդանայ վարդապետի Հատընտիր Առակք. Choix des fables de Vartan, en arménien et en français. Ouvrage publié par la Société Asiatique de Paris. Paris, Librairie Orientale de Dondey-Dupré père et fils, 1825.

*Վարդ Մեսրոպեան, հանգէս ամսօրեայ, կ. Պոլիս.

*Վարդ կեսարիոյ, օրագիր.

Վարդ եւ Սոխակ քերթուած Խաչատրոյ Պազմաստրեան. Վենետիկ, ի տպար. Գր. Մուրատեան, 1880.

Վարդենիք, Տաղք և Քերթուածք Յովհէն Վ. Գալֆայեան. Թէոդոսիա, ի տպ. Խաչիկեան ուսումնասիրաց տպչիս Հայոց, 1863.

*Վարդայ Մամիկոնենոյ արկածք. Գրեց Հ. Սահակ Վ. Թոռնեան ի Մխիթ. ուխտէն Վենետ., ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1851, 1869.

Վարդապետի աղօթք. Ա. տպ. ա Տետրակ ամենասուրբ Ուզալբի, այսինքն վարդապետի. որ ասացեալ լինի ի պատիւ ամենասրբուհւոյ Աստուածածնին։ Տպագրեցեալ յամի տեառն 1735, Հոկտեմբերի 6. ի Վենետիկ, հրատարակութեամբ Մխիթարայ ։

Բ. Տպ. ա Տետրակ ամենասուրբ Ուզալբի, այսինքն վարդապետի. որ ասացեալ լինի ի պատիւ ամենասրբուհւոյ Աստուածածնին։ Տպեալ յամի տեառն 1753, յունվարի 9. ի Վենետիկ, ի տպ. Ողբանտեառն Սահմանողի ։

Գ. Տպ. ա Տետրակ ... Աստուածածնին։ Տպեալ յամի տեառն 1781, ի Վենետիկ, ի տպ. Դիմաստրեայ Թէոդոսեանց ։

Դ. Տպ. ա Տետրակ ... Աստուածածնին։ Տպեալ յամի տեառն 1787. ի Թրիեստ, ի տպ. Հոլոց Մխիթարեանց ։ Տես Պարտէզ։

*Վարդարան. Ընթերցանելի գիրք մանուկներու համար։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

*Վարդապետարան առաքելական կրանից Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ։ Գրուց Գաբրիէլ վարդապետ Ագվանեան։ Փարիզ, ի տպ. Շ. Արտմեան, 1855։ Տես Միջակ վարդապետարան։

*Վարդապետարան ընդհանրական ուղղափառ Եկեղեցւոյ, հանգերձ տարբերութեամբ որ ընդ այլ եկեղեցիս գրեսանէից. Թարգմանեալ ի գաղղիական լեզուէ հրատարակեալ։ Տեառն Գէորգայ արքեպիսկոպոսի վանանցոյ ուսեալ։ Ամմաշ, ի վանս Զարեհաւանի Ս. Աստուածածնի, 1871–1881։

*Վարդապետարան կրօնի, հաստատակաց հայաբնակութեամբ. Մեխիթարեանց Նազարեանց։ Մոսկվայի մէջ, Լազարեանց քաջափայլ պատանեաց տպարանէն, 1853։

*Վարդապետ քրիստոնէից։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1838։

*Վարդումի եղեւնաբերդեան կամ գիւղացւոյն հայրասիրութիւն։ Վիէննա, ի տպ. Մխիթարեանց, 1861։

*Վարդումի ընթերցարան մանկանց։ Ռոստով (Դոնի վրայ), ի տպ. Յովհաննու Տէր Աբրահամեանց։

*Վարժութիւն գաղղիական լեզուի համառօտ քերականութեամբ, զանազան ընտիր հատուածովք և բառապրովնոցին։ Վիէննեմիկ, ի Ո. Ղազարու, 1879։

*Վարժութիւն ընթերցանութեան ի պէտս գըպրոցաց։ Շարադրեց Նիկ. Մ. Զօրայեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Մխիհէնեանեան, 1851։

Վարժութիւն ծայնաւոր մանկանց։ Կ. Պոլիս, տպարան և գրատուն Յովնանփայ Գալուստեան։

*Վարժութիւն մանկանց, ի Հ. Մխոյ վարդապետէ Բժշկեան, ի Մխիթարեան միաբանութենէ։ Վիէննեմիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818 ...

*Վարժութիւն մանկանց կամ ընթերցարան, համառօտեալ։ Վիէննեմիկ, ի տուրս Ղազարու, 1882։

*Վարժութիւն մանկանց ի հրահանգս ընթերցասիրութեան և բարեկրթութեան, ի Հ. Պօղոս Վ. Յովհաննեան ի Մխիթարեան ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ածածնի վանքը, 1830, 1852, 1864։

*Վարժութիւն նամակաց. յօրինեաց Գրիգոր վարժապետ Դերձակեան։ Կ. Պոլիս, 1858։

Վարժութիւն փոխասաց մանկանց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Մխիհէնեանեան, 1848, ի տպ. Գիւլբէնկեան, 1868. ի տպ. Գալուստեան, 1879. Եւ տուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1868 ...

*Վարձելեան. Ձեռնարկ Թուաբանութեան։ Թիֆլիզ. կեդրոնական գրավաճառանոց։

*Վարչութիւն ընդհանուր ազգաց։ Գրեց Ց. Ս. Ֆիվիտեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ծովհ. Մխիթեանեան, 1853։

*Վարսենկան (վէպ) սկզբուհեղ Ազուանից. ի հնութեանց հայրենեաց փոխեաց յարդի ոճ և գիր Մ. Դ. Թագիադեանց վ. Ա. Սարկաւագ արբոյ էջմիածնի։ Ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան ի Վաղարշ, 1847։

*Վարքագրութիւն Յարութիւն ամիրայի Պէշտեան, Վազէզ Յարութիւն անուանելոյ, ազգային անդուզական բարերարի, հանգերձ լուսանկար հին գանագրաւն։ Աշխատասիրութիւն Մ. Պ. Թէոդոսիա. ի տպ. Նալբանեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1872։

*Վարք ամենասուրբ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի. Թարգմանութիւն ի Մխիթարեանց։ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1812։

Վարք իմաստասիրաց։ Տէս Ֆենելոն։

*Վարք հելուետացի բարեկարգչին Զուինգլի։ Կ. Պոլիս, 1853։

Վարք Յիսուսի Քրիստոսի. Վարք և վարդապետութիւն անառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, համաձայնութեամբ չորից աւետարանաց և համառօտ ծանօթութեամբք։ Երկասիրեաց Հ. Գաբրիէլ վարդապետ Ակվակվեցի, ի Մխիթարեան ուխտէն, Տեառէ ուսմանց ի Մուրատեան վարժարանին։ Փարիզ, ի Մուրատեան վարժարանին։ Տպագրութիւն Վաշտերի, 1854։

Վարք Յիսուսի Քրիստոսի, հայերէն – գաղղիերէն. ի պէտս աշակերտաց Մուրատեան վարժարանին և այլոց ազգային գպրոցաց։ Փարիզ, Մուրատեան վարժարան. ի տպ. Վաշտերի, 1854։

*Վարք Յիսուսի. Յիսուսի վարուց համառօտ

պատմութիւնը։ Գտզիւաբերնէ Թարգմանեց Նիկողայոս Մ. Չօրաչեան, հանգերձ պիտանի յաւելուածովք։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհ. Միւհէնտիսեան, 1850։

Վարք Քրիստոսի. աշխատասիրեցաւ Ց. քահանայ Օրբէլի։ Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Վարք Ս. Լուսաւորչի. « Ներով Աստուածոյ Թիւն վարուց, վկայութեան, մահուան, պատնէշելութեան և երկքատասան աղթիկ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, առաքելոյ և հայրապետի Հայոց. Թարգմանեալ յիտալականէ ի հայ բարբառ։ Ցամի Տեառն 1818 – ՌՄԿԷ. ի Հռոմ հրատարակեալ մեծաւորապէս », ի տպ. սրբոյ Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ։

Վարք Հարանց։ Տե՛ս Հարանց վարք։

*Վարք սրբոյ կուսին Լուսիայ. « Վարք սրբոյ վկային Քրիստոսի Լուսիայ կուսին. Թարգմանեալ յիտալականէ ի հայ բարբառ։ Ի Թրեստ, յամի տեառն 1799, ի տպ. Հարց Մխիթարեանց »։

Վարք սրբոյ Ոսկեբերանի։ Տե՛ս Ոսկեբերան։

*Վարք սրբուհւոյն Փիլոմենայ։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնէի վանքը 1836։

Վարք սրբոյն Անտոնի աբբայի. « Վարք սրբոյ հօրն մերոյ Անտոնի աբբայի մեծի, շարադրեալ ի սրբոյն Աթանասէ Աղէքսանդրացւոյ, և վերածեալ ի յայն բարբառս ի լատին ի ձեռն Եւագրի Անտիոքացւոյ, և անտի ի հայ աշխատասիրութեամբ Հ. Բարսեղ վարդապետի Լաստվերտցւոյ, ի միաբանութենէն ամենասրտմոլ տեառն Մխիթարայ սրբոյն ... Ցամի տեառն 1794, և ի թուին Հայոց ՌՄԽԳ. ի Վիէննա, ի վանս սրբոյն Ղազարու »։

« Յաւելուած քանից և գործոց սրբոյ հօրն մերոյ Անտոնի աբբայի. որ ինչ արտաքոյ վարուց նորա

պատմին, թովանգակեալ 'ի չորեքտասան գլուխս։ Աչխատասիրեալ և հաւաքեալ 'ի նոյն Հ. Ինարսեզ վարդապետէ Ղազվինեան կեդրացւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենասրտակու Մխիթարեան սրբոյն։ Եւ ապագրեալ ժամանակութեամբ ծախուց պարոն Պաղտասարի Սարկիսեան կամ Գլըճեցւոյ՝ որգւոյ պարոն Մկրտչեան Թոխաթեցւոյ ...։ Ցամի տեառն 1800, իսկ Հայոց ՌՄԽԹ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու ։

Վարք սրբոց. « Լիակատար վարք և վկայաբանութիւնք սրբոց որ կան 'ի հին Տաճարացւոյն եկեղեցւոյ Հայաստանեայց։ Ցօրինեալ վաւերական բանիւք Ճառընտրաց միոյց և այլոց ազգաց. հանգերձ ծանօթութեամբք։ 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ագուլեցւոյ, հրամանաւ տեառն տեառն Սահակայ Ապոց սրբոյն և արքեպիսկոպոսի. որգեամբք առաւաձտաբեր Մանուկ ազգէն Կարնեցւոյ մահտեսի Աստուածատուրեան, 'ի Վենետիկ. 1810 — ՌՄԽԹ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու ։ Հատորք Ա-Ժ։

Հատոր ԺԱ. « Լրումն լիակատար վարուց և վկայաբանութեանց սրբոց։ Այս են համառօտ Ճառք 'ի վկայս սքանչելեաց ասնից, զոր կարգէ Տնօրինութենանց. իրրև հանգիստարան վարուց տեառն և Փըրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և մնոյն Յիսուսի' սուրբ Աստուածածնէ. 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ագուլեցւոյ, 'ի միաբանութենէ մեծին Մխիթարայ սրբոյհօր ... Տնօրէնն Ճառք, հանգերձ յաւելուածով ներածութեան, որ և բովանդակութիւն գործոյս ողջոյն ։ Ի վէն. 1814 — ՌՄԿԴ. 'ի վանս Ս. Ղազարու։

Ցառիդուած ԺԱ Հատորոյ Լիակատար վարուց և վկայաբանութեանց սրբոց, որպէս ներածութիւն կամ բովանդակութիւն գործոյս ողջոյն, 'ի հաստատութիւն գրելոցս ամենայնի, և 'ի տեղեկութիւն ազգերոցն, այսինքն Ճառընտրաց, Ցայտմաւուրաց և հին վկայագրաց, ևս և կարգաւորութեան տնից, 'ի ձեռն հաւաքողի բանիցս Հ. Մկրտիչ վարդապետի Ագուլեցւոյն, 1814 — ՌՄԿԴ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու ։

Հատոր ԺԲ. « Մնացորդք վարուց սրբոց տրտաքոյ

ածաղուցին մերոյ յիշատակելոց ՚ի Յայսմաւուրս և ՚ի Ճառընտիրս Հայոց, որպէս և Ցուցից և Լատինացւոց. զոյգ ընդ ցուցակն ածելի սրբոց՝ Համառոտաձև աշխատասիրութեամբ Հ. Միքայէլ վարդապետի Ասգերեան, ՚ի միաբանութենէն Մեծին Մխիթարայ սրբոյնհօր։ Հատոր այրուբենական, որ և բառարան յատուկ անուանց սրբոց, հնոց և նորոց։ Ի Վենետիկ, 1815—ՌՄԿԴ. ՚ի վանս Ս. Ղազարու։

Յիսկոստոյ վարդն և վկայաբանութիւն սրբոց «որք կան ՚ի հին ածաղուցի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց... Գործ բազմահատոր ՚ի փոքր գիրս յերևելի մէջոցէ ՚ի մէջս բովանդակեալ աստանօր ՚ի միակ յայս հատոր մեծագիր. ՚ի պէտս եկեղեցեաց առ հասարակառ ՚ի պատիւ ամենայն սրբոց, և ՚ի փառս Փրկչին և պսակողին թոլորեցուանց։ Ճաշի տեառն 1810. և ՚ի Թուին Հայոց ՌՄԵՔ. ՚ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու։

*Վարք սրբոց ծաղկաքաղ հաւաքեալ Տեառն Հ. Ղուկասու վարդապետի Ինձիձեան, ուխտի սրբոյին Մխիթարայ։ Մխիթար ապրուեաւ բարեպաշտի ՚ի յիշատակ հանգուցեալ Պետրոսի պատանւոյն Գուլուճ պաձեան։ Վենետիկ, ՚ի տպ. Ս. Ղազարու, 1833...

*Վարք սրբոց ծաղկաքաղ հաւաքեալ. տպագրեալ սրտիւմերք Կատարինեայ Ռիշկիեանց, ՚ի յիշատակ հոգւոյ երկցունց գաւերտաց իւրոց։ (Ցորուամ և վարք հռաւանաց սրեմեանն եկեղեցւոյ)։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1850։

*Վարք սրբոց (հատընտիր) լատին եկեղեցւոյ. շարադրեաց Հ. Թէոփիլէ Ասոուածատուր Յովսէփեան ՚ի Մխիթարեան միաբանութենէն։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1840։

*Վարք սրբոյն Ալեքսիանոսի։ Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1800...

Վարք եւ վկայաբանութիւնք սրբոց, հատընտիր քաղեալք ՚ի Ճառընտրաց։ Վենետիկ, ՚ի տպ.

Մխիթարեանց, յամի 1874–1815։ (Հատուկ կըր-
կին)։

Ահա վկայութեանց համար ի գլուխ գրոցն գրուած յառաջաբանն ի՝ըսկ ԹԷ «նախնիք մեր սովը էին յայլոց ազգաց ի մեր լեզուս, և առաւել ի յաւանին և յաւուրցն, և մատուցանել ասէ ի վայելս արքատրութեանցն։ Զորս անհաւանիկ համարեալ քաղել խնամով ի Ճառընտիր մատենից, կամ եղեւ մեզ հրատարակել ապագրութեամբ ... Եւ զի յայլ և այլ ժամանակս և ի զանազանից լեալ են թարգմանութիւնքս, վասն որոյ և չկարելիք ասել ինչ աւագութեամբ ԹԷ մերք կամ յորոց փոխառեալքեցան ի մեր։ զի ԹԷպէտ յոմանց և ի հնութենէն լինելն մատենից կարծել զամանց ԹԷ անգամին ի հինգերորդ դարն թարգմանեցան, ապա և Աստուածոյ Գոգկոյ վանէից առաքելորդք, այլ շատք ի Դրիգորոյ կաթողիկոսէ Պաղտասարայ՝ որ Վկայասէրն կոչեցաւ, և յաշակերտ նորա ։ի Կեղտիոսէ։ Վասն որոյ և զանազանս նոցա, մանաւանդ զԴրիգորոյ, կրնն ամենք ի յիշատակարանս։ Զի և ինքն իսկ Վկայասէր ասէ ուրեք յինքնագիր յիշատակարանին, ԹԷ «(Զորդոց) զվարս քաղաքավարական պատմութեանց՝ զոր ոչ գոյր առ մեզ հայ գրով, մեծ աշխատութեամբ թարգմանեցաք ի յաւանականէն ի մեր գիր և բառ։

... «Իբրև յերեսուն Ճառընտրոց հատուածս զամփոփեալսն ի մատենիս։ Թէպէտ և բազումք ի դրչագրաց ասեն հինք էին և ընտիրք, այլ որիշ և այլևայլս ի միմեանց առնելով Ճառս և վկայաբանութիւնս, յաճախ ի վերոյ մերոյ եւեթ օրինակի ասիցուք առնել զսպագիրս, յորմէ ուրուք ոմանք և անմանաւանդ մեռ բանից»։

*Վաւերագիր, խնդիր ազգային եկամտի։ Կ. Պոլիս, 1864։

*Վենետիկի Միխիթարեան պարտաւագրին պատասխանը։ Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852։

Վեցլեզուեան խօսակցութեան գիրք. Գազիներէն, Անգլիերէն, Հայերէն (աշխ.), Տաճկերէն,

Գերմաներէն, Իտալերէն։ Աշխատասիրեց Հ. Փիլիպպոս Վ. Ճամճեան. ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1848.

Guide de Conversation; français-anglais-arménien-turc-allemand-italien, par le P. Philippe Giamgy, Mékhitariste. Vienne, imprimerie des Mékhitaristes, 1848.

*Վերադարձ երից վարդապետաց Սարգսի Թէոդորեան, Գաբրիէլի Ալվազեան և Ամբրոսեայ Գալֆայեան ի ծաց լուսաւորչական Հայաստանեայց առաքը եկեղեցւոյ։ Փարիզ. Աղտմեան տպագրութիւն. 1856։ Թիֆլիզ, ի տպ. Շամրտձումայ Էֆիաձեանց և ընկ. 1857։

*Վերականգնումն Հայոց. բարեկամ երիտասարդաց ընկերութեան։ Առաջին հատոր առ հայկազն երիտասարդս։ Գրեց Մ. Սմբատ Գաբրիէլեան։ Կ. Պոլիս, 1879.

*Վերջաբանութիւն մը երկասիրութեան սիրոյ հոռվիկական Հայերուն և անոնց ուսուցչաց գէմ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Աւետեան Պօղոսի, յ'Օրթագիւղ, 1852.

Վերջին աւուրք բարեյիշատակ տիկին Մերջանին Աւետիանեան. տառերագրեալ ի նորս մահերիմ բարեկամէ ի Յովհաննէ Ամգալեան։ Ի Կալկաթա, յամսեանն հոկտեմբերի, 1830. ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանի։

*Վէճ դասասանին. թղթք 3. 2 և 3 տառից ընդգէմ Ս. տառին։ Կ. Պոլիս, 1863.

Վէմ հաւատոյ. « Գիրք հոչակեալ վէմ հաւատոյ. վէհափառ հրամանաւ երից արքապանից. առաքը Լիմմեածնի ինքնակալ և ընդհանրական հաստատիկոսին Տեառն Աբրահամու՝ Քրիստոսասպասակ արքոյ Քահանայապետի Հայոց. և առաքը Եղուսագէմայ արքեպիսկոպոսաց պատրիարգի տեառն Գրիգորի ամենեմնասո

և աստուածծագման մեծի վարդապետի. և կոստանդնուպոլսոյ գերաշնչական պատրիարգին անուան ծովհաննիսի գերազանց աստուածծագաբանութեանն վարդապետի և սուրբ տեզերացն պղծելոյն։ Շարադրեցեալ յաւմենեն Ակնցւոյ, գիւղին Զիմառաց՝ ծակօր անուն ևեթ վարդապետի, անուան ծովհաննիսի ձեռնասուն աշակերտի. և տպեցեալ արդեամբք հոգևոր հարց իւրոց երկուց բարերչանիկ պատրիարգաց սուրբ Էրուսաղէմի և կոստանդնուպոլսոյ. ի տպարանի մահտեսի Աստուածատրոյ, արբապրութեամբ նոյնոյ հնդինակի գրքիս շարադրողի. ի թուին Քրիստոսի ՌԵՃԱԳ և Հայոց ՌՃՀԸ»։

*Վէպեր (մանր) ու գասեր ազգոյց համար։ Շարադրեց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէ-ատէեան եղբարց, 1876։

*Վէպէր, Տէր Գրիգորեանցի աշխատասիրութիւն։ Թիֆլիզ, հովհաննէս գրավաճառանոց Զաքարեանց Գրիգորեանց։

Վէպ Վարդգեսի Տուհաց, ի հնութենանց հայրենեաց-յօրինեաց Մեսրովպ Թարգմանչեն. Ա. Սարկաւագ սրբոյ Էջմիածնէ։ Կալկաթա, ի տպ. Ազգասէր լրագրի, 1846։

Վէպք ինոյն Հայաստանի. Գնութիւն Միքրաչի Էմին։ Մոսկվա, ի տպարանի Վլադիմիրոյ Գութիէ, 1850։

*Վէրթէր վիպասանութիւն. հնդինակ Կէթէ գերմանացի. Թարգմանեաց Մ. Մամուրեան։ Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտէեան, 1868։

*Վէրչէլմոնէ Բառնաբեան քահանային գասատառնը Մխիթարեանցն վենետկոյ պարտատագրքին վերայ՝ իտալ–հայ։ Վեն. ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852։

*Վէքֆիլտի երէցը. Օրիվեր Կոլդիք անգլիացւոյն վիպասանութիւն. Թարգմանեաց Կ. Ս. Իւթիւճեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մասիս լրագրոյ։

Օլիվըր Գօլդսմիթայ փոխանրեցեալ Վեքֆիլդայ. Թարգմանեաց յանգղլեականէն պարոն Թադէոս Ի. Ամիրեան կալկաթա, ի տպ. Ազարեանեան ընկերութեան, 1848։

Վեքֆիլդի երէց. Բուգաղէանցի Թարգմանութեամբ։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Վէրք Տարօնոյ. Գրեաց Եսայի վարդապետ Տէր Ասատուրեան, միաբան Ս. Կարապետի վանաց, կ. Պոլիս, Գրատուն Յովսեփեան Գաւաֆեանց։

*Վիլեամ Ջօն Դրէպէր, Պատմութիւն մտաւոր զարգացման Եւրոպիոյ։ Թարգմանութիւն Արիստակէս վարդապետի Օնգրակեանց։ Շուշի, ի տպ. Նազարեան, 1880։

Վիլլոտ (Յակոբ). Տես
Բառարան լատին հայ։
Մեկնիչ սրբոյ աւետարանին։
Մեկնութիւն դասանութեան։
Պատմ. կաթուղ. եւ Թագ. Հայոց։
Քրիստոնէական։

*Վիլհելմ Տէլ կամ Հելուետիոյ ազատութիւն. Բուգաղէանցի։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

Վիլհելմ Տէլլ։ Տես Շէքսպիր։

*Վիկտորիա Անգլիոյ Թագուհւոյն Արշակունեաց հայ Թագաւորներէ սերելը։ Հեղինակ Ս. Մխրզա Վանանգեցի։ Զմիւռնիա, տպագր. Տէմէճեան, 1866։ (Թարգմանելոս իրաւունքը իրեն կը պահէ)։

Վիկտորիա գրեաց Մ. Մ. Դաւթեանց, կալկաթա, ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանին, 1841։

*Վիճակահանութեամբ ամուսնութիւն և հարստութիւն մը։ Կ. Պոլիս, 1871։

Վիճակախաղ զբօսանաց։ Ս. Պետերբուրգ, 1863։

*Վիճակ ընկերական. Հանէ, տպչիկս, հանէ։ Կ. Պոլիս, 1876։

*Վիշապազուն – Ուրնէ, ընտիրցանկալի գիրք մանուկներու համար։ Թիֆլիզ, Կովկասեան պրովինցիանոց Զաքարեայ Գրիգորեանց։

*Վիշտք իմ 'ի Փարիզ յերեսաց Ոսոմնիկի Տէր Մարգարեանց։ Գրեաց Ն. Ա. Եփրեմեան։ Կ. Պոլիս, 1874։

Վիպասանութիւն Ամերիկոյ «Սկսեալ 'ի վարդապետէ Կուլիելմոյ Իսակբեթանէ, և գաժանեալ յուրն գպրութիւնս։ Թարգմանեալ նախ յանգլիական բնագրէ յիտալական լեզուս, և անտի 'ի հայ բարբառ 'ի Հ. Միքայա վարդապետէ Դաստապեանց Արեվմնցւոյ, 'ի միաբանութենէն բազմավաստակ բարեխիչատակ Մխիթարեայ Բարեբանապետի և մեծի արբայի։ Տպագրեալ ծախուք և արդեամբք Բանբիկեանց ազգ Ճահանկիր Զուզայեցւոյ։ Ճամի տեառն 1784, և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԼԴ։ Ի Թիւնս, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց»։ (Հատորք կըր կին)։

Վիպասանութիւն (հատառաս)։ «Ճարպիս ժամանակաց կենցաղոյս 'ի յիսկզբանէ ստեղծման աշխարհի մինչև ցնեկեսյական ամանակս մեր. և վասն առաւել կարևոր և պիտանացու իրաց եղելոց առ 'ի բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկբայութիւնս 'ի մտաց, վասն որոյ պիտոյ է գիտել զիարս ամաց անցելոցն իրաց, նախահարցն և թագաւորացն և քաջաբանց ամանց մեծագործից։ Թարգմանեցեալ 'ի Զաքարիայ Սեբաստացւոյ բառնասիրէ 'ի լատին բարբառոյ 'ի հայս. և 'ի Հայոց ևս արտագրեալ, առ 'ի պէտս հոյկազունեաց Հնմարտասիրաց»։

Վիպասանութիւն «զերկնային մարմնոց չարժ-

մանէ, զբաստաւորացն որ ի նմա, և զհաստատուեա-
նէ երկրի։ Զքեզ ազաչեմ ով տէր Յիսուս, — Կեր
ձեռընտու ինձ լրքելոյս։ — Տեսրակ համառօտ և ի
խնամանախօս; բանիւք, ապարեալ հոգելից և խոս-
տուն վարդապետին Յովհաննէսի Երզնկացւոյ, որ և
ասի Մարդոսցի. առիս աքանչելատուրեա ապրչա-
գործուեեանցն Աստուծոյ. և յաշակս Թուոյ եր-
կինից, շարժմանն լուսաւորաց. կարգի ապրեալց եղա-
նակաց տարւոյ, և այլոց երաց քնականաց՝ ի խնդրոյ
գրասիրաստիս պատանւոյն Վարդանիկայ՝ կրտսեր
որդւոյ հոչակաւոր իշխանին Հայոց Ոմիկայ։ Ցամի
տեառն 1281. և ի թուականութեանս Հայոց ՉԼԴ։
Տպագրեալ ... հրամանաւ արբոյ սրբոյն Էջմիածնի
ծայրագոյն Եպիսկոպոսի՝ ի հիւսիսային կողմանս եղեալ
ապգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ առաջնորդի Սանահ-
նեցի երկայնատաղանդ Ազգսաթեանց իշխանապետին
տեառն Յովհաննու արբազան արքեպիսկոպոսի, և
հիմնադրի նոր Ընտիքեանաց և Գրիգորսաւորչա-
քաղաքացն Հայոց։ Ապգամերձ և ծախիւք ի Շնդիկս
ի Մատրաս քնակեալ մեծաշուառս և բարեպաշ-
պարտ Հայկազնեցին հաստատութեանն։ Ցամի 1792,
դեկտեմբերի 17. ի տպ. նորին բարձր Օրբաղնու-
թեանն. ընդ հովանեաւ երկնատանգիս սուրբ Խաչ
վանիցն, որ ի նորն Ընտիքեանսն »։

Վիտալի Քրիստոսանման. Թարգմանեալ Հ. եպիս
Վ. Թոռնեցեան ի Մխիթարեան ազգէն. ի խնդրոյ
պարոն Պազոսի Լազարովիչ։ Ի Վենետիկ, ի տպար-
սրբոյն Ղազարու, ՌՄՀԱ։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1877։

Վիրգիլիոս. Պարզիոսն Վիրգիլեայ Մարոնեի ե-
նեակոնին Թարգմանութիւն, ի ձեռն Հ. Եզեսար-
գայ Վ. Հիւրմիւզեանն ի Մխիթարեան ազգէն։ Ի
խրախուսանաց ազնուագործիս պարոնին Ներսիսեան
Աղանուրեանց։ Տպագրեալ ի Վենետիկ, ի սուրբն
Ղազար, 1845 — ՌՄՂԴ։

— Նոր Թարգմանութիւն ի հայս հայկականաց
արհեստասոյն աւուրս Գեր. Եզեսարգայ Հիւրմիւզ.
արքեպիսկոպոսի Ճերսիսեայ, ի Մխիթ. ազգէն Վե-
նետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1879։

Պողիտոսի Վիրգիլեայ Մարոնի Մշակագանք. Թարգմանեալք ի չափս հայկականս և համառօտս մեկնութեամբ բացայայտեալք ի Հ. Ալանեի Կոմիտասեայ Բագրատունեաց Մխիթարեան վարդապետէ. ի Վենետիկ. ի վանս սրբոյն Ղազարու. 1847.

Պողիտոսի Վիրգիլեայ Մարոնի Հովուերգութիւնք. Թարգմանութիւն Գեր. Եղուարդայ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսի Եկրտակայ ի Մխիթ. ոսեան. Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու. 1870.

Վիրգինիա, ազգերգութիւն. ա յօրինեաց Ջաքուանոյ Պ. Սարգիս Տ. Մարգար Վանանդեցի: Առաւտաձեռնութեամբ Միծայարգ և ուսումնասիրաբար Նիկոլէս Պէկի Տաճեան: Կ. Պոլիս, ի տպարանի Հ. Դայոլի, 1858.

Վկայաբանութիւն սրբոյն Սանդխտոյ. ի պէտս աշակերտաց Սուրբ Ղազարոսի գպրոցին. ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան ի Կալկաթա, 1847.

Վկայականք Հոգևորականաց Վենետիկ և Հոգևոր կանոնիկոսաց պատրիարքական մեծի եկեղեցւոյ սրբոյն Մարկոսի, Իտալ–հայ: Վենետիկ. ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852.

Վկայութիւնք Հարց Հայոց ա վասն գլխաւորութեան սրբոյն Պետրոսի և աթոռոյն Հռոմայ. հայ և լատին: Ecclesiæ Armenæ ejusdemque Doctorum ac S. Rom. Sedis suprema auctoritate, deque S. Petri Apostolorum Principis, ejusque Successorum Rom. Pontif. primatu selecta testimonia. Quæ SS. D. N. Pio VII P. O. M. in gratiarum actionem et devotiss. observantiæ argumentum ediderunt Monachi Armeni Ord. S. Antonii Abb. Congreg. Mechitaristarum sub regula S. Benedicti militantes; cum idem Beatiss. S. Pater singulari humanitate dignatus est splendidu comitatum eorum Cœnobium S. Lazari in Venetias invisare, et Monachis ad pedum oscula peramanter admittere VII Idus Maii, Anno MDCCC.

Վոլթէռ. Ընթացք աշխարհին կամ Պատուհին անսխալ. փիլիսոփայական վէպ։ Թարգմանեց Ա. Ս. Տ. Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ռ. Ճ. Քիւրքճեան, 1867։

— Զաւիկ կամ Նախատահմանութիւն՝ պատմութիւն ազնիւ։ Թարգմանեց Մ. Մամուրեան։ Կ. Պոլիս, 1867։

— Միքրո-մեգաս. Ձիտնակ ու Ըև. Ժանոյ ու Գոլին։ Թարգմանեց Մ. Մամուրեան։ Կ. Պոլիս, 1856։ Բ. Տպ. 1869։

*Վուլիքի իմ վեչէը. Թատրոնական երկասիրութիւն Տէր Գրիգորեանց։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրատառնոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Վրէժ. Վէպ ժամանակակից և ժողովրդական։ Գրեց Տ. Լ. Տէր և հրատարակեալ Թ. Ա. Անտոնեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

Վրուբի Որմզդանապ Առաքաց գիրք երկնակ։ Երկասիրութիւն Գեր. Եզուարդայ Ձիւրմիւզ, ազգ. Ազիսկոպոսի Շէրտկայ՝ ի Մխիթ. ուխտէն Վէնետկ, ՝ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1865։

Տախտակ ժամանակագրական ըստ տուրք գրոց, Ազատէն մինչև ցԿրիստոս։ Երուսաղէմ, ՝ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1865։

Տախտակ օրացոյց մանկանց 1864 նահանջ թուին։ Կ. Պոլիս, 1863։

*Տախտակը Թուաբանական տարերաց, գործողցն ազգ գիւրուխեան և ուսման հասարակ. յօրինեց Վարդանեան Յովհէփ։ Կ. Պոլիս, Մխիթարեան տպարան, 1861։

Տակիտոս. « Կուռնելիոսի Տակիտեայ Տարեգիրք սկսեալ ՝ի մահուանէ Սեծին Աւգոստեայ։ Թարգմանութիւն Տեառն Եզուարդայ Ձիւրմիւզեան ազգ-

եպիսկոպոսի Եփրեմայ ՝ի Մխիթարեան ուխտին։ Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1872։

Կոռնելիոսի Տաճիտոսայ վարք Աւրելիոսայ, Գնբմանացւոյ եւ Հռոմայեցւոյ։ Թարգմանեալ Հ. Աբրահամ Վ. Ձաքեան ՝ի Մխիթ. ուխտին։ Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1873։

Տաղարան. Ա. Տպ. « Տաղարան վայելուչ եւ գեղեցիկ ՝ի զանազանից բանաստեղծից շարադրեցեալ ՝ի խրախճանս Հայոց թագաւորից եւ հմտրատից. րոց ՝ի Թուականին Հայկազունեաց ՌՃԽԷ. ՝ի ամիս մարտի իջ. ՝ի հայրապետութեան տեառն Ներսիսի ամենայն Հայոց սրբազան կաթողիկոսին։ Եւ արարեցեալ ՝ի մայրաքաղաքն ՝ի Կոստանդնուպոլիս ՝ի տպարանի ձեռամբ Գրիգորի Մարգուանցւոյ, եւ Առաւածատուր Կոստանդնուպոլսեցւոյ »։

Բ. Տպ. « Տաղարան ... հմտրատութեաց։ Ի սուրբ Էջմիածին Երեմիայ վարդապետէ. ՝ի հայրապետութեան տեառն Ներսիսի կաթուղիկոսի ամենից Հայոց. եւ տպագրեցեալ ՝ի Կոստանդնուպոլիս ՝ի տպարանի ձեռամբ Գրիգորի Մարգուանցւոյ, եւ Առաւածատուր Կոստանդնուպոլսեցւոյ »։

Գ. Տպ. « Գրքուկս որ կոչի Տաղարան, տացեալ ՝ի զանազանից բանաստեղծից մերոց առաջնոց՝ ՝ի խրախճանս մանկանց եկեղեցւոյ »։ Ցիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ... Աւարտեցաւ տպուածս գրքոյս պատրիկ՝ որ կոչի Տաղարան. ՝ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու ամենայն Հայոց կաթուղիկոսի. եւ ՝ի պատրիարգութեան երկուց սուրբ աթոռոցն՝ Երուսաղեմի եւ Կոստանդնուպոլսի՝ տեառն Գրիգորի եւ տեառն Յովհաննու աստուածծարան վարդապետաց. ՝ի տպարանի տրուս Առաւածատրի »։ Ցիշատակարանէն եւս՝ այ հետագայ տողերը կը կարգանք. « Եւ Յօհաննէս Եէհբիշեարեան. — Զեզ եմ ծառայ պատրաստական. Զի զոր կամք տեարցդ առնէ հրամանն, — Ընդոյն գլխեր թարց յաստղհան »։ (Տպագրեալ ՝ի Թուին Հայոց ՌՃԶԹ — 1189)։

Դ. Տպ. « Տաղարան վայելուչ եւ գեղեցիկ ՝ի զանազանից բանաստեղծից ասացեալ եւ տպեալ ՝ի ՌՄԱ Թուականի մերոյ ՝ի վաղճանական տպագրարանիս

այսմիկ. արգեամբք Եղիայ գործի. իսկ այժմ զբաւեալ գոլով վերատին 'ի լոյս ածաւ: ... ի տպարանի Պետրոսեան Սանդիանոսի »: Ճիշտ տակատրանն ալ կ'երկրորդէ. « ... Ա-արտեցաւ վերատին տպուճն հոգևնուագ երգարանիս 'ի ՌՄԼԲ թուականին մերոյ, նոյեմբերի ԺԲ. 'ի կոստանդնուպոլիս ... արգեամբք նախագրելոցն ալ' Պետրոսեան Սանդիանոսի որ 'ի յԱինոյ ... »:

Ե. Տպ. « Տաղարան ... Հնմատասիրաց. 'ի հայրատարածութեան առաւ Մինասայ ամենայն Հայոց կաթուղիկոսին. եւս 'ի պատրիարգութեան Կոստանդնուպոլսոյս արծի և աստուածարան վարգապետի առաւ Ցակոբայ, 'ի տպարանի Մարսիլիոս գործի հանգուցելոյ 'ի ծէր »:

Տաղարան փոքրիկ. « Ետրահիւանգեալ 'ի Սեմանէ արքասէն կաթուղիկոսէ ամենայն Հայոց' յայլ և այլ ժամանակս: Ոտոյ և հրամանաւն այժմ եւս տպեցաւ կրկին' 'ի տպարել առաջնոյ տպիցելոյն. 'ի թախանձանաց սերատարգի խնգրողաց. 'ի թուականն ՌՀՀԸ. 'ի մերում թուականն ՌՄԻԶ. 'ի տուրբ աթոռս Էջմիածնին. 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ »: Ի վերջ գրոցն. « Ճիշտ այսիկ 'ի Գրիգոր տան հաստատողն տպարանիս, և զամենայն աշխատողն որ 'ի սմա. և զհոգւոցդն ծախուց տրին' զՋուղայեցի խոջիկանցն Գրիգոր ազգին »: Ճիշտ հետաձ առաջին տպագրութիւնն ձեռնարկիս հատած չէ:

Տաղարան փոքրիկ. « Պաղատատր գործի տաճկաբար' զանազան գունով »: Ծ'էջն 128. « Տպեցաւ փոքրիկ Տաղարանս ... 'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ Աստուածատրի: Ի կոստանդնուպոլսի, 'ի թուին 1183ին. յունիսի 31 »:

Տաղարան փոքրիկ այլ' Պաղատատր գործի. տպագրեալ 'ի կոստանդնուպոլիս. մեր ձեռքն եկած օրինակին մէջ' ձեռագոն ոտ խորագիրը թերի է. բայց յէջն վերջին (112) կը կարգանք. « Եւ արդ փոքրիկ ինձ տաղարանիկս' որ ունի տաղս կշ. տպեցաւ կարգաւորութեամբն Աստուծոյ 'ի տպարանի մեհեանիս Գրիգորին. 'ի թվին 1172 'ի գիտաս միոյն Աստուծոյ: Մաւայ ծառայիցդ Աստուծոյ Պաղատատր պարտաւոր գործի »:

Ա՛յլ Տաղտրան փոքրիկ՝ ի նոյն Պաղատատր գտեալ, տպագրեալ յամի տեառն 1768. « Տաղտրանիկ սէրոյ և կարօտանաց և այլն. ՚ի Պաղատատր գտեալ ՚ի վերայ գանազան գուշոց »։ Ցիշատակարանն կը կըրկնէ. « Եւ արդ փոքրիկ իմն տպագրանիկս՝ որ ունի տաղս հիր, տակցաւ կարողութեամբն Աստուծոյ ՚ի տպարանի Յօհաննիսի և Յակոբայ, ՚ի թուին 1217 ՚ի վաստ միոյն Աստուծոյ։ Ծառայ ծառայից Աստուծոյ Պաղատատր պարտաւոր գտեալ »։

Տաղտրան փոքր տպագրեալ ՚ի Կոստանդնուպօլիս. « Գիրք փոքրիկ որ կոչի Տաղտրան, տակցեալ ՚ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. հրամանաւ նորին պատրիարգի տեառն Յօհաննիսի տաճնեմեամատ և աստուածարան վարդապետի. ՚ի թուին Հայոց ՌՃՀԳ։ Վերջաբանին մէջ հրատարակողն կը ծանուցանէ. « ... Տեսանելով ծուռատութիւնս իմ ՚ի հոգևոր որդեկից, արթնացան հօրն իմոյ տեառն Յօհաննու արձի և պանծալի եպիսկոպոսի մեծի Պօլսոյ զերգս երգոնակաւորս և զուարճասիրութիւն՝ հարկաւ ՚ի սիրոյ տոյնն ես նուաստս հոգի Ավետարան ծառայ պիտակ նոյնոյ ՚ի վերոյ գրեցեալ՝ ետուս զսոսին տպագրել խմովս արգելամբք »։ Տպագրողն ալ կը յաւելու ՚ի յիշատակարանին. « Տակցաւ փոքրիկ և գեղեցկայարմար Տաղտրանիկս ՚ի հայրապետութեան տեառն Ներսէս արթնացեալ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. ընդ տպարանութեամբ սնահանդէս Մարտիրոս ընչին գպրիս »։ Ամէն մէկ տաղի սկիզբը գրուած են նաև անուանք յօրինողացն. և են Թումա, Յարութիւն, Յակոբ վարդապետք. Յօհաննէս, Պօղոս, Ագամ, Առաքիսնոս արձակաչք, ամենքն ալ աշակերտք Հոլոտ Յովհաննէս վարդապետի։

Տաղտրան « հարուածս և վայելուչ »։ Կ. Պօլիս, 1816։

Տաղտրան Մխիթարեան տպարանի. Ա. Տպ. « Տաղտրան, որ հետևի գինի քրիստոնէական վարդապետութեան, ՚ի գուարճութիւնս հանդիսից ուսանողաց քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Տպագրեալ ՚ի Վենետիկ յամի տեառն 1727, ՚ի տպար. Աստուածի Պատճառի »։

Բ. Տպ. « Երգք և տաղք զանազանք աստուածք

'ի Մխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ, 'ի գլխաւորն ժամանակս, 'ի վեռս Ատուածոյ, և 'ի պատիւ սրբոց նորա »։ Տպագրուեցաւ 1732 ամին։

Գ. Տպ. Ճառի 1771։

Տաղարան փոքրիկ « շարականաց ի Մխիթարայ սրբազան կաթուղիկոսէ ... վերատին տպեցաւ 'ի հայրապետութեան տեառն Ղուկասու սրբազան կաթուղիկոսի. 'ի տառաբերդութեան Նոր Ջուղայու առաքելական աթոռոյն, 'ի թուին վերկէին 1791. և 'ի մերում թուին 1240. 'ի քաղաքս Մադրաս որ 'ի Հնդկաց, 'ի տպարանի Տէր Յարութեան Շմաւոնեան Եփրաղեցւոյ »։

Տաղք Մխիթարեան վարդապետաց։

Հատոր Ա. Տաղք Տեառն Հ. Ալպենի կոմիտասայ Բազրատունւոյ վարդապետի Մխիթարեանց, որ և պաշտօնեալ առաւտեր Ռոմա Մխայելեան։ Վենետիկ, 'ի դրծատունի սրբոյն Ղազարու, 1852։ — Առ ազատն Մանուկ Ատուածատրեան յԱդին։

Հատոր Բ. 1853. Հատընտիր քերթուածք Տեառն Հ. Գաբրիելի Ալեռեքեան վարդապետի Մխիթարեանց։ — Հատընտիր քերթուածք Հ. Մանուելի Չամչեանեան վարդապետի Մխիթարեանց, որ պաշտօնեալ առաւտեր Վահրամ Ռուբինեան։ — Հատընտիր քերթուածք Տեառն Հ. Եղիայ Թումայեան վարդապետի Մխիթարեանց, որ պաշտօնեալ առաւտեր Անտիլիոս Սիրացի։

Հատոր Գ. 1854. Հատընտիր քերթուածք Տեառն Եգուարդայ վարդապետի Հիւրմիւզեան ազգաբոխոսի Երուսաղէմ 'ի Մխիթարեան ուխտէն։

Տաղք եւ քերթուածք եւ թատրերգութիւնք Մրատիոնի Հէքիմեան։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ճուվ. Մեհէնեանեան, 1857։

Տաճար Մուսայից. Թանգարան ազգային երգոց։ Կ. Պոլիս. 'ի տպ. Ճուվհաննու Մեհէնեանեան, 1861։

Տանդէի Ալիկիէրեայ հատընտիրք յԱստուածային անէլսրանէն. Թարգմանեաց Հ. Դաւիթ Վ. Նազարէթ, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպարանի Ս. Ղազարու, 1875. Terzine Scelte della Divina Commedia di Dante Alighieri. Traduzione armena del P. Davide Dr. Nazareth, col testo a fronte. Venezia, tipografia armena di S. Lazzaro, 1875.

*Տանու բժիշկ կամ Հաւատարիմ բժշկարան. աշխատասիրեաց Կարապետ Քոչարեանց ի 1863 ամի. Տփղիս, ի տպար. Գ. Մելքոմեանց և Հ. Էնֆիաճեանց։

*Տանվիս, Տեզագրութիւն Երուսաղէմի. գաղղիերենէ Թարգմանեց Յովհ. Տէր Կարապետեան Պրուսացի Զամուռճեանց, Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1855։

Տաւք Մեսրոպեան, Հեռագիրքս ի հոծ տպագրութիւն. Վենետիկ, ի տպ. Ս. Ղազարու, 1845։ (Ա. ամենապատիւ Հոգևոր տէրն Մուքիաս վարդապետ Ոսմալ, արքեպիսկոպոս Մխիթարեանց և ընդհանրական սրբատպիչ Մխիթարեան ուխտին, նորահիւրտեալ տառիցս նախոզիշդք)։

*Տատեան սրբազնի վարդապետ Պօղոս Ամիրային գործք. Գրեց Կ. Բ. Վ. Ն. Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիհէնեանեան, 1866։

*Տարեգրութիւնք. «Տարեգրութիւն 1799 տարւոյն. որ է Քրիստոսական երևելի անցից գիտելոց յաշխարհի ի սոյն ամի. կարգեալ ըստ խնդրանաց հիւրց սուրբ ամենայ յորում գիտան։ Ցաւելեալ ի նմա և ընդհանուր աշխարհագրական տեղեկութիւն։ Ցամի տեառն 1800։ Ի Վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու»։

Նոյն մանկագրովք շարունակուած նաև 1800 և 1801 տարիներուն համար։

Տարեկան առաջք հոգևշահ խնդատից երևելի

տրանց վերջաստանկրօրդ գլուխ, ընդ առնօրեայ և մանաւանդ ինքնաստանկրօրդ գլուխ։ Թարգմանութիւն ի լատին բնագրէ ի հայ բարբառ, Հ. Միքայէլ աթոռակալ վարդապետի Մխիթարեան Ազգերեանց։ Տպագրեալ ... արդեամբք և ծախիւք պարոն Աղէքսանդրի Թոփճեանց Ղարամեան։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1825, ՌՄՀԹ, ի 21 Նոյեմբերի։

*Տարերք անդամազնութեան, բնախօսութեան և առողջապահութեան, ընտանեաց և գպրոցաց համար։ Կ. Պոլիս, Ազգային տպարան, 1874։

Տարերք բանական փիլիսոփայութեան, զոր յօրինեաց Տէր Պօղոս վարդապետ Իւմմանուէլեան, վարդապետ յաստուածաբանութեան, և արքեպիսկոպոսական փոխանորդ Կեսարիոյ Կապադովկացւոց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Միտանյը հագցիգեր էրտբրին։ (Հատորք Ա և Բ)։

*Տարերք բնական պատմութեան. Թարգմանեաց ար. Տէր Գէորգեան Կարնեցի։ Կ. Պոլիս, 1876։

Տարերք հայերէն քերականութեան. Տես Քերականութիւն։

*Տարերք հռետորական արուեստի. Երկասիրեաց Հ. Օրմանէան վ. Կ. Գանձարեան ի Մխիթարեան։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1875։

*Տարերք մտաւորական փիլիսոփայութեան վարժարաններու և բարձրագոյն գպրոցներու համար։ Հեղինակութիւն Թովմայ Ք. Ըմիհամանգիճացւոյն։ Բնագրէն թարգմանեց Տ. Ղազար Պօղոսեան։ Կ. Պոլիս, 1870։

Տարերք չափաբերութեան ի պէտս ազգային վարժարանաց. յօրինեաց Հ. Հմայեակ վ. Պասքեվեան ի Մխիթ. ուխտէն։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու։

Ա. Գրամհայիս, 1858։

Բ. Երկրաչափութիւն, 1858։
Գ. Թուաբանութիւն ընդարձակ, աշխարհ. 1861։
Դ. Գրանիշիւ նոր, աշխարհաբար, 1875։
Ե. Թուաբանութիւն նոր, աշխարհաբար, 1883։

*Տարեր քաղաքական տնտեսութեան. հեղինակութիւն Օմէդոյ Հիւսնիկը գերմաներէնէն։ Գոպղիսարնէ Թարգմանեց Հ. Մարգարեան։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Տարեցոյց Արամեան (1872) թուականին Քրիստոսի և Հայոց ՌՃԻԱ—1321։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1872 ...։

*Տարեցոյց բնական (1872) թուականին Քրիստոսի, հանգերձ երկնաբնական պետնէնգ։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1872...։

Տարրաբանութիւն տեսական և արուեստական, աշխատասիրութեամբ Հ. Մանուէլի Քաջունի՝ Մխիթարեան վարդապետի (Հատորք երկք)։ Վիեննայ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870։

*Տարրական ֆիզիկա կրնդրկ։ Թիֆլիզ, հովհաննան գրավաճառանոց։

*Տարսոյն չորս եղանակները կամ Նկարագիր աքանչելեաց բնութեան։ Գրեց Հ. Սամուէլ Վ. Գաթըճեան ի Մխիթ. ուխտէ։ Վիեննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1852։

Տելեմաքայ որդւոյն Ոդիսեայ Արկածք. Տեառն Ֆենելոնի Փաղիսացւոյ արքեպիսկոպոսին Համպրէի, Արկածք Տելեմաքայ. Թարգմանեալ ի գաղղիական բնագրէն ի ձեռն Հ. Մանուէլ վարդապետի Զմիւռնեան ի Մխիթարեան ուխտէն։ Տպագրեալ առաւորութեամբ աղնուականի և քաջասիրայ Պօղոս Պէյի Եուսուֆեան Ջմիւռնացւոյ։ Վիեննայի, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1826։

Տելեմաքայ արկածք վիպասանեալ ի Ֆենելոնէ

արքեպիսկոպոսէ Գազզիացւոյ. և Թարգմանեալ ՚ի ձեռն Եզուարդայ արքեպիսկոպոսի Հիւբմիւզեան ՚ի Մխիթարեան ուխտէ. ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի 1850 – ՌՄՂՓ.

Բ. Տպ. (Փոքրագիր. նորոգ սրբագրութեամբք Թարգմանչին պատկերազարդ). Վենետիկ, ՚ի տպ. Սրբոյն Ղազարու, 1863.

Գ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1882.

Տելեմաքայ որդւոյ՝ աշխարհագրաց, պատկերազարդ. Երկասիրութիւն Ամբրոսիոս վարդապետի Գալֆայեան. Փարիզ, տպագրութիւն Արամեան, 1859 – ՌՃՀ.

Տելեմաք (Télémaque) գազզիարէն բնագիրն ու հայերէն աշխարհագրաց. Թարգմանութեան վարժեցու համար. Երկասիրեց Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան. Փարիզ, տպագրութիւն Արամեան, 1859 – ՌՃՀ. Տես Թելեմաք.

Տեղագիր Հայոց մեծաց. Սարքագրեաց Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշանեան, վարդապետ Մխիթարեան. Տպագրեալ առաջարկութեամբ Յովհաննու Ամիրայի Տաճեան. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856.

*Տեղագրութիւն Անի քաղաքին հանգերձ առաջարանագրի պատկերօք. խմբագրեաց Յովհաննէս Տէր – Ներսհաճեան. Երկրորդ տիպ. սրբագրեալ ՚ի հեղինակէն և Հոխացուցեալ. Թէոդոսիա, ՚ի տպ. Խաչիկեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց 1867 – ՌՃԺԶ.

Տեղագրութիւնք ՚ի փոքր եւ ՚ի մեծ Հայս, Հ. Ներսէսի Սարգիսեան Մխիթարեան վարդապետի. Վենետիկ, ՚ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1864– ՌՃԺԳ.

*Տեղեկագիր ազգային ուսումնական խորհրդոյ առ քաղաքական ժողովէ. Առաջին երկամեայ հանգրուանութիւն ՚ի վերջ տարւոյն, 1865. Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ռ. Ճ. Քիւրքճեան, 1865.

*Տեղեկագիր ամենայն Հայոց կաթուղիկոսու-

թեան այժմեան վիճակին վերայ։ Գրեց Ագաբէկեան Մարկոս։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1865։

*Տեղեկագիր ի վերայ կաթուղիկոսական ընդդէմ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1866։

*Տեղեկագիր Նորոգութեան ազգային Հիւանդանոցին։ Խմբագրեց Նարիկեան Նշան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Մխ. Վենետիկեան, 1864–65։

*Տեղեկագիր Բազէսքական ժողովոյ հնգամնեայ վարչութեան առ ազգային ընդհանուր ժողով։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1865։

*Տեղեկագրութիւն առաջին՝ վիճակին Նիկոմիդիոյ, այցելութեամբ Նահանգական Պօղոս վարդապետի։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ճէզվէճեան, 1871։

*Տեղեկութիւն ի վերայ այժմեան կացութեան Թաղաւորութեան Պարսից։ Ի Փարիզ, ի Թագաւորական տպարանի, 1816։

Տեսարան աշխարհի, « բովանդակիչ բնական և բարոյական գիտութեանց. յօրինեալ ի Հ. Ցակոբ վարդապետէ Սանդեանեան Վարագեցւոյ, ի միաբանութենէ ամենասպատիւ առաքելոյ Մխիթարայ որբոյն ... Աչքաւոյրք և ժամխուք Ճնոյեան Ցակոբ Ագոյն Բազիշեցւոյ, յամի տեառն 1810, և ի Թուխս մերում ՌՄԵԹ։ Ի վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու »։ Ի վերջ գրոցն գրուած է յիշատակարանս. « ... Աւարտեցաւ տպագրութիւն ... գրոցս որ կոչի Տեսարան աշխարհի. որոյ հնդկինակն Հ. Ցակոբ վարդապետ Աբգայեան ... բուռն հարեալ ի գրութիւն ... մինչև եր առաքեալ զսա ամենայն մեսամոլք, կանխահաս ժամանն օրհասին մահու բաժնեալ առաջու զնա ի կենցաղոյս ի հասակի 39 ամաց։ Եւ ... յետ չորեքտասներորդ վախճանին տրտ ... հոգացաւ ի լոյս ընծայել Ճնոյեան Ցակոբ ագոյն Բազիշեցի ... Աս որոյ ի յաջողութիւն ... ձեռնառու գտաւ և ...

*ակը Ա֊նան վարդապետ Ապագեան, քան մնացեալ եղբայրը Հ. Պետրոս վարդապետին Աբգարեան։

Տեսարան հանգիսից Հայկայ, Արամայ և Արտչէսի յորինեալ մեծանուն Տէր Յովհան Վանանդեցի։ Նուիրեալ առ պարոն Գրիգոր Կոստանդեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. եղբարց Տեմէեան, 1856։

*Տեսարանք Արարեալ աշխարհօրէն ռաֆվ. ի պէտանի զբօսանս մանկանց գպրոցի։ Վիեննոյիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1816։

Տեսարան Ա. Հայոց առաքց հնչման վրայ։

Տեսարան Բ. Գրաբառ խօսակցութիւն։

Տեսարան Գ. Զանազան առնչութիւնք վարժապետաց։

*Տեսութիւն ընդհանուր ի նախնի և արդի վիճակ հնդկաբնակ ազգացոյց։ Զմիւռնիա, ի տպ. Ազգապուռակ Առաքելեան։

Տեսութիւն կարճեաց առեալ Հ. Ասէն Վ. Բագրատունւոյ յազգաց հնչման Լ և Ղ տառից ի Հ. Գաբրիէլ վարդապետէ Այվազովսքի ի Մխիթարեան։ Վիեննոյիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852։

*Տեսութիւն 125 թիւ Մեղու հանգիսին։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Տէրոյենց, 1861։

Տեսութիւն նոր կտակարանաց Աստուածաշունչ սուրբ Գրոց, քաշտքննեալ քան աստուածաբանական գիտութեանց՝ երկասիրութեամբ Տեառն Սահմանողի վարդապետի Ագոնց՝ արքեպիսկոպոսի, և ընդհանրական սրբոյն Մխիթարեանց։ Տպագրեալ յարժանաւորս արգելանց թարգմանչաց առ բուռն։ (Երկք հատորք)։ Ի Վիեննոյիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1824 – ՌՄԼԴ։

Տեսութիւն պատմութեանց Աստուածաշունչ սուրբ Գրոց, քաշտքննեալ երկասիրութեամբ Տեառն Տեառն Սահմանողի վարդապետի Ագոնց՝ արքեպիս-

կոպոսի և ընդհանրական Աբբայի Մխիթարեանց։ Եւ տպագրեալ յառաջնորդութեան նորա՝ ինքնոյժ ձախիւք ազնիւ և բարեպաշտ կարնեցի Գէորգ Ա. ղկայի Յակոբեան։ Ի Վենետիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1819 — ՌՄԿԸ։ Հատոր Ա. Մոխաս, Յոբ, Ճնունդ։ — Հատոր Բ. Դատաստան, Հատոր, Ա և Բ. Թագաւորութիւնք։ — Հատոր Գ. Գիրք Գ. և Դ. Թագաւորութեանց։ — Հատոր Դ. Յուդիթ, Տուխիտ, Էսթեր, Դանիէլ, Եզրաս և Մակաբայեցիք, մինչև ՚ի Քրիստոս։

Տեսչութիւն հովուական։ Ձեռք առեալ Մարկոսի Ջակոմելլի, որ նախ Զէնէտա և ապա Վիէննայ քաղաքին վերատեսուչ. Թարգմանեալ ՚ի պատուելի Յովհաննէս վարժապետէ Տէր Կարապետեան Պրուսացւոյ։ Ց՚Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1852։

Տեսրակ այբուբենական, զոր է գուռն ընթերցական ուսմանց. շարադրեցեալ սակս գիւտացուսիկ և նորադիւրաքայլ ազգաց։ Նա և ամենից գիւտ ոչ ուսելոց զգիր, որ ունին զքանս ուսանելոյ։ Տպագրեալ ՚ի տպարանի Յովհաննէսի և Պօղոսի։ (Կ. Պոլիս)։

Տեսրակ գովասանաց ՚ի վերայ անօրինականաց սուրբ ուխտատեղեացն Քրիստոսի։ Երուսաղէմ, ՚ի տպ. Ս. Յակովբեանց, 1857։

Տեսրակ զոմանց կենցաղոյս. ոմանց ուրեմն ՚ի հոգելոյս Յակոբ աստուածատան պատրիարգէ Կոստանդնուպօլսոյ։ ԵՒայլ և ՚ի վերայ առհասարակ բարուց գարուս մերոգիանց՝ յայլմէ ասացեալ գանկատարանութիւն ինչ. և յայլմէ ուսմունէ և թարգմանեալ ՚ի զարթուցուածս խրատուն իւրոց. և գովեստք զուարիք և այլն։ Որոյ վասն ուրեմն սկզբնաբեալ եղբօրորգի սէր Պօղոս քահանայն, եռ տպել իւրով խնդ արդեամբ՝ ՚ի յիշատակ իւր. ՚ի 1805 ամի Տեառն. ՚ի Կոստանդնուպոլիս, ՚ի մերոյ Դպրատան, ՚ի ձեռն տպագրիչ Մարտիրոսի»։ 2—12, ոսանա-

ուր Յակոբայ Նալեան։ 12–24, « Յուսիսէ սասպեալ առ անձն իւր »։ 26–34 կապզուանցի Պօղոս վարդապետի տաճառուր գովեստ ՚ի Սուլթան Սէլիմ Ե ՚ի մահուանէ Տատ Առաքել սիրոյ։ 34–36 ՚ի վերոյ նոյն Տատ սիրոյին գովեստ ՚ի տաճիկ լեզուս, ուր յետոյ ոչ բան ետուն քերթուած մը ՚ի վերոյ Վրաստանէ։

*Տեսրակ ճանապարհորդութեան ընդ արեւելեան Հնդկաստան. Թաշտա յիսուսեան առաքելապետին ուղեւորութիւն ՚ի Սիամ Մազկաքաղ հատուածով ՚ի գանազան պատմագրաց ՚ի ձեռն Հ. Մատթէոս վարդապետի Փիւսիէլճեան, ՚ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1815։

*Տէմիրճիպաշեան (Ե.). Շահնազարեանն մը խոշին պարզ քննութիւնը ՚ի հանգէս մրցանակաբաշխութեան 1870 տարւոյ Ա. Ն. և Շահնազարեան վարժարանին։ Կ. Պոլիս, 1870։

*Տէր – Աբրահամեան. Չոմուսօտ պատմութիւն Հայոց պատկերազարդ։ — Ընթերցարան։ — Բանաստղի առաւ յիզուն։ — Իսատոզ (Դոնէ վրայ), ՚ի տպ. Յովհ. Տէր – Աբրահամեան։

*Տէր – Աղեքսանդրեանց. Ընթերցարան։ — Դասագիրք Ռուսաց լեզուի։ Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց։

*Տէր – Դաւթեանց. Դասագիրք Ռուսաց լեզուի, Վեցերորդ տպ. փոփոխած, նորաձեւ վարժութիւնք նէրով պիւրացեալ լեզուն ուսումն և գեղագրութեան օրինակներով լուացեալ։ — Մանկական աշխարհ։ Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց։

*Տէր – Ղեւոնդեան. Մայրենի լեզու։ Առաջին տարի։ Ինձերորդ տպագրութիւն, 1883։

— Երկերորդ տարի, եօթներորդ տպ. փոփոխած ու զանազան արձակ ու չափաբերական գրուածներով լուացեալ։

— Երբորբ և Զորբորբ տարի. Հորբորբ տպ. աբ-
ստամանատպէս փոփոխած և կազմած ազգայնոյն ներ-
քին կեանքէց և պատմական անցքերէց առնուած
յօգուածներով, որոնք քաղուած են հայ հնդինակ-
ներէ երկասիրութիւններէց։

Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը, եր-
կրորդ և մասամբ երրորդ տարուց ուսուցման հա-
մար. Թիֆլիզ, կենդրոնական գրավաճառանոց, 1882։

*Տէր – Ցակոբեանց. Ընթերցարան։ — Աղօթա-
տետր։ — Դասագիրք Ռուսաց լեզուի։ — Դիտմնա-
կան թուաբանութիւն։ Թիֆլիզ, կենդրոնական գրա-
վաճառանոց։

*Տէր – Յարգսեանց. Երկրաչափութիւն Դիտուղ-
վիգի։ — Վայելչագրութեան օրինակներ։ — Դասա-
գիրք ժպագրութեան։ Թիֆլիզ, կենդրոնական և կով-
կասեան գրավաճառանոց։

*Տէր – Ստեփանեանց. Սկզբունք քրիստոնէական
հաւատոյ։ Թիֆլիզ, կենդրոնական գրավաճառանոց։

Տէրն Սարուսանդիքար և ալեմեան ասպետք։ Le Seigneur de Saravant, et les Chevaliers Teutoniens. Վիեննէկ, Ս. Ղազար, 1872։

Տէրտէրեան (Հ. Ղուկաս Վ.)։ Տես
Բնագիտութեան սարբեր։
Ցովհաննա Տ' Արգ։
Ուսողութիւն։
Վաճառականութեան (գիտութիւն)։
Օդերեւութաբանութիւն։

Տըլաֆորի եղծ ազանգոյն Լուսերբ և Կալվընոյ։ Տրամախօսութիւնք վեց. Թարգմանեալք 'ի Մխի-թարեան միաբանից։ Վիեննէկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1844։

Տըքուր (Ց.) Ցովամոյն։ Երգեաց Արմենակ Սարգիս Ց. Պալասանեան յաշակերտաց Ս. Մեսրով-

պետան վարժարանին։ Զմիւռնիա, ի տպ. Աղաւնուայ Առաքստեան, 1852։

*Տիեզերագիտութիւն կամ ուսուցք Աչխարհագրութեան ի սկսս ազգային գպրոցաց։ Ծօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ե. Գաւաֆեան, 1872։

*Տիեզերագիտութեան (տարրք), ազգային վարժարանաց համար։ Երկասիրեաց Հ. Մեսրոպ Ծատհակեան ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպ. սբրոյն Ղազարու, 1881։

*Տիեզերական տարեցոյց վասն 1873 Թուականին Քրիստոսի և Հայոց ՌՁԻԲ։ Ծօրինեաց Կ. Կ. Զարդարեանց։ Բ. տպագրութիւն ընդարձակ։ Կ. Պոլիս, 1879։

*Տիկին Մոնսորոյ, վիպասանութիւն Ազնքսանդրի Տիւմա։ Թարգմանեալ Թարգմանից կարապետ Վ. Պաշճեան։ Հատոր Ա և Բ։ Կոստանդնուպոլիս, 1869։

*Տիւքանլու (Փեղկք), Առաքիկայ Տիեզերական ժողովք։ Թարգմանութիւն Մխիթ. ուխտին Վենետ. ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1869։
— Ցարգս դատաստանագրութեան։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1852։

*Տիւզեան Պօղոս Պէյ (ի մահ) գեներալական Հատ Հ. Մաղաքիայ վարդապետի Օրմանեան յՕրմանեան ուխտէ։ Ի Կ. Պոլիս, Տպագրութիւն և վիմագրութիւն Կեդրոնական, 1871։

*Տղայ կրթելու վրայ Բարիզի գազիտացի Եպիսկոպոսին։ Ընագրէն Թարգմանեց Ե. Տէրոյենց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ե. Տէրոյենց, 1858։

*Տնային բժշկական մարմնամարզութիւն՝ քա-

առաւելքհինգ պատկերով։ Թիֆլիզ, կովկասեան դրավաճառանոց։

*Տնտեսական տոհմկուԹիւնք։ ՀարստուԹեան ազբիւրներն և անոր գործածուԹեան վերայ հարկաւոր տեղեկուԹիւնք։ ԱչխատասիրուԹեամն Նիկ. Մ. Զօրայեան։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. ՑոլՀ. ՄխիԹեանեան, 1849։

*ՏնտեսուԹեան (քաղաքական) սկզբունք, կառնիչ ժողովի գաղղիացւոյն։ Բնագրէն Թարգ. Կ. Ս. Իւթիւճեան։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Մասիս լրագրոյ, 1873։

ՏնօրէնուԹիւն մարդկային կենաց, « որ և կոչի Նոր առակք Սողոմոնեան, հանեալ 'ի հնդիկ ձեռագրէ վաղեմի ուրուանէ Պրամինէ։ Թարգմանեալ նախ 'ի լեզուս անգլիացի, և անտի 'ի մեր բարբառ յԱղայ Մարգարայ Եէհրլիմանեանց՝ առ 'ի պատճառէ մանրիմ բարեկամի իւրոյ Աղայ Եամիրի Եամիրեանց, և 'ի յօգուտ և 'ի զբօսանս Հայկազեան բարեսէր ընԹերցողաց։ Բազմաջան աչխատուԹեամբ արդարեալ անվճար ըստ խոտալական ԹարգմանուԹեան 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Գասպարեանց Արմաւիրցւոյ 'ի ՄխիԹարեան ԹարեԹեղատակ Հօր մերոյ ՄխիԹարայ բարեյաջողութեան և տպագրեալ։ Տպագրեալ ծախիւք նորին Աղայ Մարգարայ. յամի տեառն 1784, 'ի Փետրուար 'ի տպ. Հարց ՄխիԹարեանց։

Տնտեսութիւն մարդկային կենաց, կամ առածք Սիմէական։ Փոխեալ 'ի մերս Գէորգ Աբեղա Զաքարեան Զուղայեցի բնակեալ 'ի Բաթաւիա։ Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860։

Տնօրինական սեղիք. « Տեղեաց անօրինականաց առեալ մերոց Ցիւսուի Քրիստոսէ, որ 'ի սուրբ Եւրուսաղէմ և ընդ գաւառան։ Զպատմուզաքարն առաչարեալ, զոր առեալ տէր Ցովհէփ վարդապետս հրամանատար առեալ եղիազար կաԹուղիկոսին Երուսաղէմայ, կամակցուԹեամբ առեալ Սուքիաս բարեսիրատեառն ապագրել 'ի գառս փրկագոր-

ծուխեան Քրիստոսի և՛ ի պարծանս քրիստոնէութեան հաստատուն։ Երախտագիտացուցեալ առ Հոգեւոր ուրն. ընտանիք պիտի. Տնօրինի Թիւ ի ելանակէ. Ընդդէմ երբ սակին Թէ գնամք ՛ի յԵրուսաղէմ. որպէս մտրգաբէն ասէր. Տուն տեառն է ինքն երուսաղէմ. Հասանել լինելին ոտք մեր, առ դըրունս քո երուսաղէմ. – Զքաղաքդ Աստուծոյ տեսանելու Զիմաստըս քո այ երուսաղէմ»։

Երեսիա էլէզեոյն ձեռքով ու ջանիկ հրատարակուած երկու գրոց մէկն է, զոր կը յիշատակէ Գրիգոր Մարգուանցի ՛ի յիշատակարանի Ցայսմաւուրց, զոր արդէն մէջ բերեր ենք (էջ 446). երեսուն և մէկ երեսի մէջ ամփոփուած քերթուած մը, ընդհանուր պատկերը անօրինական տեղւոց որ յերուսաղէմ, ուր հեղինակն շարադրեր է յամի 1665 կամ Հայոց ՌԺԴ Թուականին, ինչպէս ինքն ալ վերջը Թերր իջին մէջ կը յիշատակէ Թէ ա ի սուրբ երուսաղէմ սա երգեցաւ Պէյազընծայեալ. – Ցարիքն ակը Եղիայ՝ սր լուսարարն արժանաւորեալ»։ Պէյազ ըստ Թուաշխարհի է ՌԺԴ Թուականն Հայոց, որ երկրորդ ամ էր առանձին կաթուզիկոսութեան Եղիազարու յերուսաղէմ։ Իսկ սպասքուներան ժամանակին յիշատակարանէն կը հասկըցուի, յորում կը պատմուի Թէ կաթուզիկոսին նուիրակը կոստանդնուպոլիս գալով, հոն սպասքիչ տուած ու երուսաղէմ խրկած է. ու նորը այս տողերը կը կարգացուին. «Էջմիածին Քրիստոսի Թուէն. – Եւ Զաքէոսի ՛ի Հայս յիշեցէք. – ի բարեացդ ինդրի բարիքն. – Մեչս զբարին Ցինէն մի խնայէք»։ Նոյ ալ Լիսպոն Քրիստոսի 1678 Թիւը կ՛ակնարկէ, նոյն Ջաչ իսկ և Ցինեն Հայոց ՌԺԻ Թուականը կը ցուցանեն։

Տողինք ՛ի Հ. Ս. Ակաճեանէ, ի. Պոլիս, 1874։

Տումար Լեւոնի։ Տես Լեւոն մեծն։

Տրամաբանութիւն. «Գիրք Տրամաբանութեան Սիմէոնի Ջուղայեցւոյ գերմանատ վարդապետի արարեալ, և տպեցեալ... ՛ի կոստանդնուպոլիս քաղաքի Հրամանատ նորին պատրիարգի տեառն Ցօհաննէ

սէ տրքնպիսկոպոսէ և աստուածծարան վարդապետ ս ։ Ց՝էջն 234 գրուած են այլեայլ առիթիւնք տրամաբանական բառերու նշանակութեանց վրայ. ա Ցայլմէ ուսմանէ նոր խմնասասիրէ և հմատգոյն վարդապետէ ս . իսկ յ՝էջ 254 . ա Դասէն Աչխատի փիլիսոփայի Ներգինացւոյ Գիրք Լսակաց ս ։ Ցիշատակարանն . ա ... Տպեցաւ գիրքս ... ՚ի Թաւրէս մեծաւ ուժէ ... յիշխողիք ... զտպագրող գրքոյս զմահառնէ տէրացու Աստուածատուր ս ։

Տրամաբանութիւն (համառօտ) Տիւմբրսկէի գաղղիացւոյ . Թարգմանեալ ՚ի հայ բարբառ ՚ի Մեսրովպայ վարդապետէ Աղաչրազեանց . ի Վենետիկ . ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու , 1845 .

*Տրամաբանութիւն Թրոիզի Նէապօլսեցւոյ քահանային . Թարգմանեց Հ . Ոսկիպետէ Վ . Թրենց ՚ի Մխիթ . ուխտէն Վենետիկ , ՚ի տպ . սրբոյն Ղազարու , 1857 .

Տրամաբանութիւն (համառօտ) . յօրինեաց Յոհրէն եպիսկոպոս Աշքգեանց . Ամստ , ՚ի տպ . Զարխանեան տուրք Աստուածածնէ , 1877 .

Տրամաբանութիւն հատարակ , Թարգմանեալ ՚ի գաղղիականէ ՚ի հայս ՚ի Գրիգորէ Կոստանդեան Հնմայնկեանց , և ծախիւք վսեմափայլ Պօղոս Պէյի Ներսէսեան գրոշմեալ . Զմիւռնիա , ՚ի վարժարանի սրբոյն Մեսրովպայ , 1842 – ՌՄՂԲ .

*Տրամաբանութեան սկզբունք . Գրեց Ա . Սարգիս Ց . Պալեսպանեան . Զմիւռնիա , ՚ի տպ . եղբարց Տէտէեան , 1856 .

*Տրամաբանութեան սկզբունք . Յօրինեց Ա . Մ . Վ . Գարագաշեան . Տպագրեալ ծախիւք Հայկազեան բնկերութեան Պէշիքթաշու . Կ . Պոլիս , Տպագր . Ռ . Ց . Քիւրքճեան , 1869 .

Տրամաբանութիւն կամ Ճառ բանականն ,

յօրինեալ ՚ի հոգևոյն բազմաբոգին Գրիգոր մեծաքանն վարժապետե Փիլոքսենեանեան։ Ց՚Երուսաղէմ, ՚ի գործարանի սրբոց Յակովբեանց, 1854։

*Տրամաբանութեան ուսումն. Թարգմանեց գաղղիերէն լեզուէ ՚ի հայ աշխարհաբառ լեզու Մելքոն Պ. Փափազեան։ Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1869։

*Տրամաբանութեան տարերք Մելքոն Ձիոյայ եպաշաւոյն. ընդդէմ Թարգմանեց Գաբրիել Գէորգեան Փոթիչանցի, գրիչ Սաղմոյ։ Երուսաղէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1852։

*Տրամաբանութիւն Ֆիլիքս Պաղոս վարժապետի։ Կ. Պոլիս, 1876։

Տես Իմաստասիրութեան տարերք։— Ծոաւէ։

*Տրապիզոնի Հայոց գաղթականութեան վրայ։ Գրեց Աբէլ վարդապետ Մխիթարեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Մասիս լրագրոյ, 1857։

*Տրդատայ առանձնանալը, վերջին օրերն ու մեռնիլը։ Գրեց Հ. Գաբրիէլ Սկեւռացի ՚ի Մխիթարեան։ Վիեննա, Պաշտպան Ս. Ածածածնի վանքը, 1851։

*Տրոզի (Ց. Մ.) Խորհրդածութիւնք յաղագս քրիստոնէական հաւատոյ։ Թարգմանեաց Հ. Գաբրիէլ Վ. Այվազովսքի։ Փարիզ, ՚ի գրատունի Ձ. Արտեան Ընկերութեան։ 1854։

Տրօվատոր, ողբերգութիւն. ևւրոպական խաղիրով։ Ս. Պետերբուրգ։

*Տքնութիւնք և սփոփանք հոգեւնաւորի. Յ. Պ. Մխայլեան։ Փարիզ, տպագրութիւն Աբասեան, 1860։

Տօնար կամ Տօնարապիրք. Ա. Տպ. « Տօնարաց գիրք՝ Հայոց, Հռոմայեցւոց և Պարզաւոսեաց. ընդ որոց և Տոմ Ծովասափոս, Մարմնախաղաց և Երաժշտահան: Ի Ամստէլեառամի, յամին Քրիստոսի 1668. Հայոց Թուոյ ՌՃԺԷ »: Ի էջն 179 յիշատակարան յօրինողի. « Ի թուականիս Հայոց որ ուեմհարիւրն է, — Ուեթաուն ուերկք՝ ի նոյն յարտասրգնալ է, — Ոանաչափ շինեցաւ այս յԱռաքելէ, — Վարդապետ կոչեցեալ Ծովինէցիէ »: Ի էջն 180 Մարմնախաղաց՝ այսպիսի խորագրաւ. « Ինդնատիսոն արարեալ Մարմնախաղաց վերուձիս »: յորոյ ի վերջն՝ ապագրողն յաւելու. « Ժամկը յընթերցողացդ անմոռագրելի առնել զմեզ ի աղաչանացն. զի ոչ ի բազմաց օրինակաց առուգեցաք՝ վասն զի ոչ գտանէին աստ. այլ ի միոյ օրինակէ որ ինչ գրեալ էր փոխագրեցաք աստ, որպէս և ինդրեալ եմք յոմանց »:

Բ. Տպ. Նոյն տարբառն մեջ և նմանն խորագրով. որ թէպէտ Ամստէրդամի անուանը կը կրէ, բայց հաւանականապէս ի Լիվոռնոյ կամ ի Կոստանդնուպոլիս տպագրեալ է:

Գ. Տպ. « Տօնարաց գիրք ... Երուսաղէմ, ի Վենետիկ, յամին Քրիստոսի 1678. Հայոց Թուոյ ՌՃԼԷ »: Ճիշտ տակարանն. « ... Տպագրեալ ի Թուին Հայոց ՌՃԼԷ ի Վենետիկ քաղաքի ... ի հայրապետութեան տէրն Եղիազարոս արքազանի կաթուղիկոսին և պատրիարքին Հայաստանեայց ... Այս առաջ օրինակ Ոսկան վարդապետիս որ տպագրեալ էր Մարսէլիս ... »:

Դ. Տպ. « Տօնարաց գիրք ... Երուսաղէմ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Ընգանիս Պարսելի. յամին Քրիստոսի 1696. Հայոց Թուոյ ՌՃԽԵ »: Ճիշտ տակարանն. « ... Տպագրեցեալ ի Թուին Հայոց ՌՃԽԷ ի Վենետիկ քաղաքի, ... ի հայրապետութեան տէրն Եղիազարոսին և պատրիարքին Հայաստանեայց ... Այս առաջ օրինակ Ոսկան վարդապետիս որ տպագրեալ էր Մարսէլիս »:

Ե. Տպ. « Գիրք Տօնարաց ... Երուսաղէմ. ի հայրապետութեան տէրն Աղեկսանդրի Ջուղայեցւոյ կաթուղիկոսի ամենից Հայոց. ի Մարջիլիոյ քաղաքի. և Թուականութեան Հայոց ՌՃՄԵ. յուսիս ամ-

ասյն ժ։ և ՚ի Թուին Փրկչին 1708. յունիսի ին ։ Թէպէտև խորագրին մէջ Գաղղիոյ Մարսէլ քաղաքը կը յիշատակուի իրրև տեղի տպագրութեան, բայց հրատարակուած է ՚ի Պոլիս. ինչպէս յայտնի կ՚երևնայ յիշատակարանին հետևեալ խօսքերէն. « Աւարտեցաւ գիրքս որ կոչի Յովատափիւ, ՚ի Թվին Հրիստոսի ՌՀՁԲ, և Հայոց ՌՃՄԸ. ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ՚ի Թուականիս Հայոց ՌՃԽԸ »։

Լ. Տպ. « Գիրքս Տօնացոյց Հայոց, Հռոմայեցւոց և Պարզաւոսեայ. ընդ որոց և տալ մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Մարմնախրատից և հարուստ Երազահան, և այլ բանք պիտանիք... Տպեցեալ եղև ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդիոս, ընդ հովանեաւ տուրք Աստուածածնին բազմահաւաք եկեղեցւոյն. յամին Հրիստոսի ՌՀՃԻԳ. Հայոց Թուոյ ՌՃՀ. ՚ի տպարանի Գրիգոր գպրի Մարտիրանեցւոյ »։ Ց՚էջն 170 այսպէս նշանակուած կը գտնենք. « Երանելի Ոսկան վարդապետն օրինակեն է »։ Ապա յ՚էջն 179 այսպիսի խորագիր մը. « Երազահան զոր ստացեալ է Գանիել մարգարէն, վասն պէտից անասից »։

Ը. Տպ. « Բուն Տոմար Հայոց և Հռոմայեցւոց, նաև Պարզաւոսեայ. Ընդ որոց և տալ Յովատափուս. Մարմնախրատից. Երազահան. և այլ բանք պիտանիք »։ Ց՚էջն 352 գրուած է Թուականն տպագրութեան. « Վերջ ՚ի Թուին 1189 »։ Ցետոյ նոր Ժամատոմար, և գովեստի առանձնատուր մը ՚ի վերոյ Պատկաս Վանանգեցւոյ, և նոր խորագիր. « Ի գլխաւոնս Հայկազանեաց՝ բանասիրաց անձանց բարեաց։ Ցաչխատասիրութենէ քոնպիմաս Նուրիջանեան Պատկասս գպրին Վանանգեցւոյ »։ Ցիշատակարանին մէջ. « Աւարտեցաւ գիրքս Տօնացոյց, որ և կոչի Յովատափիւ ... ՚ի տպարանի տրուս Աստուածատուրոյ »։

Թ. Տպ. Ի Կոստանդնուպոլիս, ՚ի տպարանի Աստուածատրոյ, հանդերձման քոս տիրանոյն ընդ նախ-

ընծացին, յամի 1750 և ի Թուրքն Հայոց ՌՄԵ։
Ժ. Տպ. « Գիրք Տօնարաց... Եւտգահան և այլ բանք պիտանիք... Տպեցեալ եղև ի մայրաքաղաքն Առաքելոց։ ի Թուրքիոն Հայոց ՌՃՀԲ... ի տպարանի տրուած Առուռածատրոյ »։ Ճիչատակարանն. « Տպագրեցաւ գիրքս որ կոչի Ճովասափիլ, ի տպարանի մեհենին Առուռածատրոյ, ի Թուրքիոն Ռճհե »։

*Տօնար. Հին և նոր Տօնարաց վրայ պիտոյից Թիւնք։ Հրատարակեց Ճ. Վ. Հ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Թերզիմանճեան հիմնարկ. տպագրի. յունվար 21, 1882։

*Տօնարագիտութիւն գործնական, պարզ և կրկնատուածոյ։ Աշխատասիրեց Ն. Սիւրէնեանց։ Կ. Պոլիս, Արամեան տպարան, 1878։

Տօնարագիտութիւն ընդհանուր եկեղեցական և քաղաքական։ աշխատասիրեալ ի Հ. Խաչատուր վարդապետէ Սիւրմէլեան ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։ 1818 – ՌՄԿԸ, ի Վենետիկ, ի վանս սբր. ղազարոս։

*Տօնարագիտութիւն համառօտ։ Ճօրինեաց Յ. Ճ. կիւմիւշեան։ Կ. Պոլիս. ի տպ. Ճովհաննու Մխ. հէնտիսեան, 1856։

*Տօնարագիտութիւն համառօտ եկեղեցական։ Աշխատասիրեալ Ճովհաննէս վարդապետ Միսքհեան, նախկին աշակերտ կղերանոցի սրբոյն Ղազարու ի Փարիզ։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1879։

Տօնար կարճառօտ. « Շտեմառատութիւն հնոց տեմերին Հռոմայեցւոց որով վարի հատարկութեան ազգս Հայոց։ Ետրակարգեցեալ գիւրին ոհիւ, ի յաղուստ պարզամտաց, ի Մխիթարոյ վարդապետէ Մխիթարեանց սրբոյ հայր կոչեցելոյ։ Ճամի տեառն 1733, տպագրեցեալ, ի Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօռթօլի »։ Հրատարակուած շատ անգամ

Սպանաս զրոց հետ ի 1748, 1755, 1771, 1786, 1789, 1807 ...։

Տօմար կիւրղի եպիցու. « Բուն Տումար Հայոց ... Պարզեցեալ սպասուածիդ՝ աշխատասիրութեամբ նուաստ ծառայ սմինէց ի Տէր կիւրղէ Սերաստեան ի գեղջէ Հրեշտակապետաց քանէց։ Տպեցեալ արդիւնիքը բարեպաշտուն և աշխուժապարտ Հովհաննէս գառնէցին ի վիտա Առուծոյ. և ի գուարճութիւն մանկանցն Հայաստանեայց։ ի թուի Փրկչին 1760 և Հայոց 1209, ի նուաստրդի ա»։ Տպարանի անունը յիշատակուած չէ։

Տօմար Վանանդեցւոյն. « Համառօտութիւն հնգետասնամեայ սուրց Հռոմայեցւոց, Ազարիայ, Հայոց, Հրէից և Տաճկաց։ Եւս շրջան մէնթինեանց՝ սարսափանի վերուցմանց, այլ և Հին և Նոր Տօմարի Զատկացն սահմանաց։ ի գլուխս մերոյ Տօմարագիրք հղեալ։ Եպեսկոպոսի Վանայ Մատթէոսէ, և յօրինեցեալ յապերտա Նուրիջանեան Վրկանէ Վանանդեցւոյ։ Տպիւք և ծախիւք Թօմայ հռոմեաց վարդապետին, և վանիցն Գողթնեաց սրբոյ Խաչին արքեպիսկոպոսին։ Ցամի տեառն 1698. յ՚Ա մեսրոպեան»։

Տօմար նոր կամ Գրիգորեան. « Տօմար Գրիգորեան. Ցաւիտենականն։ Որ ունի հիմանութեամբ հղոր սրբոյ Փասքին և այլ թագաւորացն։ Կազմեցաւ ի մեծն Հռոմի. ի քաղաքն սրբոց առաքելոցն ի թվ. ՌՄԶԲ։ Romæ, ex typographia Dominici Basæ, MDLXXXIIII »։ Ի վերջընթերս երես երկրորդ թերթին այսպիսի յիշատակարան մը կը գտանինք. « Եւ զիս գաշխատասէր զգուշեր Ցովանէս Տէրգնցին։ և զվերակացու գործոյս զպատրոն Սուքիասանչահն յաղթա ձեր առաքն յիշման արժանի առնիք աղաչեմք գձեզ»։ (Դէտն խոսքերու ուրիշ շատ տեղ ալ կը հանդիպինք)։ Ցիշատակարանն. « Թարգմանեցաւ տօմարս և տաղացուցքս ի լատին լեզուէ ի հայի, և տպագրեցաւ ի նոյն քաղաքն ի մեծն Հռոմ. առատս գլխաւոր առաքելոցն սրբոցն Պետրոսի և Պօ-

գրած. հրամանաս տուր Փաշին Գժ Դրիգորի։ Եւ ի հովատակուսութեան Հայոցն ի Հռոմ կարգիսար Սանթա Սէւէրինն ի վերակացոյ անանուանեան տարին Սուլթանչան Թուխաթիցոյն զոր Յուանին Մարգանան կոչէ՝ Հնանատուսութեամբ ակր Յովանէս Տէրզնցոյս և Թէլագրութեամբ որդւոյ իմոյ Խաչատուրին՝ ի վայելուչ ամենայն հայկազան ազգութեան։ Այլ և նզև տպագրութիւն տպոս՝ ի թվ. Քրիստոսի ՌԵՉԴ. զոր Հռովմէացիք վարին. և Հայոց ՌՆԴ. և Մարկուսդին Ե. առաջի շրջանին. և Յունացն որ են Հռոմէ ՌՁԴ. և Երբայեցոյն ՌՁԺԴ և Ասորւոյն ՌՃԺ. յամենայն Հռովմէացւոց հոկտեմբեր ԻԵ. Հայոց ամսոյ՝ հրոտից ԺՉ. Մարկոսդին՝ Սահմի ԺՉ. Յունաց՝ հոկտեմբեր ԺՉ. Երբայեցւոց՝ մեհրշուան ՃԻ. Ասորւոց՝ թշրին կամ ԺՉ. Իսկ զայս. ի քէ ժամն. և յայսմ աւուրս է արեգակն՝ ի կարիճն Ճ աստիճան, և՝ ի գիր այնմ և բնութեան՝ ի յան ա ։ Ճ՝էջն 38 այս ծանօթութիւնս գրած է. « Մի մեզապրէք եղբարք. զի առաջին արուեստն է »։

*Տօմար ընտանեկան 1858–59–60, տպրնեբուն Աշխատասիրութեամբ Մխիթարեան Միաբանից ։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Ղազարոսեան վանքը։

*Տօմար ընտանեկան 1874–1875 թուի. (առաջին նուէր հայ տիկնանց)։ Շատր Ա. Աշխատասիրեաց Տ. Սրբուհի Ա. Երիցեանց։ Թիֆլիզ. 1874, ի տպարանի գլխաւոր կառավարութեան Փոխադրական Կովկասու ։

Տօնացոյց. « Տօնացոյց և Ալեսարանացոյց, կոչ գաւորութիւն և հրահանգ սերունդական ածից։ Զոր կարգեալ և սահմանեալ Իսահակայ Հայրապետի ըստ արտորդութեանցն Հայաստանեայց. ի հայրապետութեան սեռազն Ներսիսեան արքազան կաթուղիկոսի. զոր առ ի մէնջ յոյժ խնդրոյ գոյս ըստ այսմ Տօնացուցիս. զոր սեմատարանքն և մարգարէքն կանոն և Պօղոսի գիրքն և այլն. գլուխիք և համարուիք գրեցաս որպէս Աստուածաշունչն միջոցիս եգեալ են. որ յորժամ կամիցես յաւուր պատշաճին, թէ

գիրքն [illegible] ասեսցուն որուամ գլխի էն, կամ քանի՛ համարուածն է գիրքս գասին՝ ի մէջ Աստուածաշունչին։ Դարձեալ լսասցի բանիսն [illegible] մարդն է. լաւ օրինակէ և գապագրօգ յիշատ. ի թվին Հայոց ՌՃՄ. ի կաստանդինուս Պօլիս ։ ի յիշատակարանին. ա ... Եա կարգաւորիւն հաստատնել ի կատար ... գիրքս ... ի հայրապետութեան տեառն Ներսէսի ամենայն Հայոց կաթուղիկոսի, և առաջնորդութեան արքայ Բրուսացւոյն տեառն Մխիթարայ. և պատրիարքութեան մեծապատիւ կոստանդնուպօլսոյ Աւետիք վարդապետի. ի թվականին Հայոց ՌՃՄԱ. յամենայնի մեղիսի ։

Բ. Տպ. ա Տաճացոյց ... Հայաստանեայց։ Այլ եւս եդաք ի միջի սորին Աչտուածոցաց ձառն ըստ ցուցակի յաւուրցն, զի խնդրացն գիւրաւ գտանիցի։ Արդ ի սկիզբն եղեւ տակցմանն սորին քարոզութեան սրբոյն Մխիթարայ զօրավարին. ի թուականին հերուամ ՌՃՀԱ. ... ի տպարանի կարապետի որդի արուսպ Աստուածատուր ։ Ցիշատակարանն կը յաւելու. ա ... Աւարտեցաւ ի մեղեսի ամսոյ Է. ի քաղաքն Բուզանդիա ... յիշեցէք զմեղսաւոր Ղազարեանն և զաւրան Յարութիւնն. որ բազում ընդհատ և մեծաւ քանիւ եռան տակի գիրքս զայս ։

Գ. Տպ. ա Տաճացոյց ... զօրաւորին. ի թուականին հերուամ ՌՃՀԴ ... ի տպարանի Աստուածատուր ։ Ցիշատակարանն. ա Աւարտեցաւ ի թուականին հերուամ ՌՃՀԴ. ի գեկտեմբերի ամսոյ Ի. ի քաղաքն Բիւզանդիա, ի տպարանի մեհեանս Աստուածատրիս ... յիշեցէք զպարսն Դանիէլն որդի զաքարացոյ Մովսէսեան, որ բազում քանիւ և մեծաւ ընդհատ եռա տակի գիրքս զայս ։

Գ. Տպ. ա Տաճացոյց և աւետարանացոյց։ Կարգաւորութեան և հրատարակ սէրուենական ամենից։ Զոր կարգեալ և տեսմանեալ Իսահակայ հայրապետի՝ ըստ պարտուցն Հայաստանեայց. և այժմիկ տպագրեցեալ ի թուին Հայոց 1189. ի կաստանդնուպօլիս քաղաքի ։ Ի վերջին երեսն յիշատակարան. ա ... Աւարտեցաւ ի լաւ և ընտիր օրինակէ տպագիրս գրքիս այսորիկ՝ որ կոչի Տաճացոյց ... ի տպարանի արուսպ Աստուածատուր ։

Տպագրութիւնք վիճենսկոյ. ա Տաճացոյց և ուխտաւորացոյց, և կարգաւորութիւն և հրահանգ առաքինական ապրելոյ: Ջոր նգիտալ և սահմանեալ ի սբբոյն Սահակայ Պարթեւաց հայրապետութեն: Ջոր առեալ ի ձեռանէ նախնիքն մեր հասուցին ի մեզ: Տբպեալ յամի տեառն 1782, և ի թուին Հայոց ՌՄԼԱ: Ի վիճենսիկ, ի տպ. Դիմաթրեայ Թէոդոսեանց ».

Սկիզբ այլ տպագրութիւնն ի 1807, կրկնով զիրաւհան առաքեցոյն:

Տօնացոյց միանգիանաւոր քահանայի տուեալ: Վիճենսիկ, Ս. Ղազար, 1848:

Տօնացոյց Սիմոն կաթուղիկոսի. ա Տաճացոյց, նախապէս կարգեալ և սահմանեալ սբբոյն Սահակայ Պարթեւաց հայրապետութեն Հայոց, քան առանձնութեան Հայաստանեայցս սբբոյ հիմնգեցոյ: Աբգէն վերատեսեալ նորոգմամբ ի յերկուս հատորս քահանայից. աշխատասիրութեամբ առաքեալ Սիմէոնի յոգնաջան և արդարեան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց. և նորին հրամանաւն տպագրեցեալ ի տարբ և յաստուածամեծ քահ Էջմիածնի, ի նորահաստատ տպարանն սբբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ. յամի Փրկչին մերոյ ՌՉՀԲ. և ի թուին Հայոց ՌՄԽԲ »:

Ծ'էջն 22. ա Տաճացոյց. Առաքին հատոր, որ ունի զանուանն տեառն և զպատճս սբբոյ հիմնգեցոյս Հայաստանեայց, հանգերձ պատմէնիւքն իւրմանց. և ցուցանէ զանշարժան և զչարժականսն քան կանոնի Առաքելոյ Տաճացուցին մերոյ: Օգնեա Հոգիդ տբբ տատուած, և զբնկանալս մեր՝ խոստացուեցամբ հատ յաւարտ »:

Ծ'էջն 544 ի վերջաբանին. ա ... Ահա հինգ տաս և չորս աշխատութիւք և տքնութիւք, զի զարհեստս գայս ի ձեռն բերցուք և հատատեցուք ի տարբ Ամառոյս ... զոր և հատատեցաք խոկ Աստուծով: Ճոխագոյն տպագրութեամբ նախապէս զքանի հատ Աղաչեսս. որ զտհատուածքնա շատ ունէր նկատմամբ տպագրեանն: Երկրորդապէս տպագրեալ զիտբերկ գիրք Աղաթից. և նա փորձելոյ տպագրաց զպարտագոյս գործոյս, որ թէպէտ հատուած էր քան զատգեանն, սակայն և նա ունէր զտհատուածքնա տեառն՝ որքան տա գործս այս:

Ապա երբորդապես ապեցաք զՅովաննէս զոյս որ Առաւծով քան զնոսա հաստատէ և կատարեալ ։ Զիշատակարանին մէջ ալ ։ ա ... Կատարեցաւ տպագիս նորագիրս զբաղոյս որ կոչի Տաղարան ... ՚ի վերա-տեսչութեան արբոց աղօրինակաւոց տեղացն Գրիգորեան Առաւծոյ մերոյ՝ տեառն Պաղտոս քաջքահն վարդապետին Վանեցւոյ ։ Եւ ՚ի գիտողութեան ... Կատարգնուածոյս, միանգամայն ծայրագոյն ներքոյ-կին արբոյ Էջմիածնի ... տեառն Զաքարիայ, ... ՚ի թուականէ Փրկչին մերոյ ՌՁՀԵ և ՚ի թուականէ մերում ՌՄԻԴ ... ՚ի տեսրս Էջմիածնի ... Զիշատակիք զՀոգեծին արբապետին արբապանիս մերոյ գԻսահակ կաթուղիկոսան Գեղամացւոյ, որ յամենայնի կարգաւորիչ և աղօրինիչ է գործոյս, և գործավարացն նորին, անձանձիր աշ-խատեցմամբ ։ Ընդ նմին և զտիրացու Յարութիւնն Էջմիածնեցի, որ է փորագրող և ժամանակագիր բոլորիցդ գրոց ։ պատկերաց, խորանաց, կանոնաց և այլոց ծաղկանշից ։ Նաև տպագ գրքոյս ։ ... Աւժանի է յիշ-եման և Եսայեանցի Մկրտիչ արքեպիսկոպոսն, որ իբ-րեւ նախկին հնդիւնակ եղև գործոյս այսորիկ՝ որքան առ փորագրութիւնն ՚ի պղտվատեսոյս ։ Նաև ... Գրիգոր տպոյն Զուղայեցի ՚ի Հինտքնակեալ ... Ծա-ղայանեան Զաքրիկնոց ... Գանգի գործս այս՝ բոլորո-վին պարագայիւքն և բնաւորութ ծանրութ վերայեչեալ բարեպաշտ ... յաւելանոյ ձրիապէս ։

Բ. Տպ. ։ Տաղարան ... եկեղեցւոյ ։ Եւ զինի յոգ-նալն աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարի արբ-բազան կաթուղիկոսին ՚ի յերկուս հատորս բաժա-նեցեալ, և յաւելուածովքեր ամենայն տեսրս Էջմիա-ծնի էր տպագրեցեալ ։ Ապա նոքա՝ քան զնմին օրինակի ՚ի վեհագոյն հայրապետութեան տեառն Ղուկասու ... հոգեպարգև հրամանաւ գերահրաշ գիտնականի տեառն Դանիէլի արբապանի արշիեպիսկոպոսի, և ար-ժանաւանդ նորապատկ տառաւծարանն պատրե-ստեցին, որ յարքայանիստ Կաստանդնուպոլիս մոյրա-քաղաքի, վերատեսն եղև տպագրեցեալ ։ յամի փրկչին մերոյ 1799, և ՚ի թուին Հայոց ՌՄԽՀ. ՚ի տպարանի Յովհաննիսեան Պաղտոս ։ Զիշատակարանն ։ ա ... Կա-տարեցաւ ՚ի թուականէ փրկչին մերոյ 1802, և ՚ի թուականի մերում ՌՄՄԱ ... որոյ մինչև ցերբորդս այս ամ՚ի

լրացմանէն յետոյ նահանջելոյն ուխտն եղև յոգնաժամն որպէս ասացեալ Ճաշոց գլխոյն ներսեսեան »։

Տօնացոյց տարեկան « քահանայ տոմարին. վասն սահմանման թվոյն ՌՃՀԸ – 1778, և Հայոց թուականին ՌՄԻԸ, 1227. արտաքսեալ մնանաւորապէս վասն Հայոց բնակչացն քաղաքաս՝ ի Թրանսիլվանիոյ ընդ կայսերական սէրտուխեանցն. քան հրամանաւ նախնիացոյն անդրէն և քան գործառնութեան նոցին Հայոց։ Որպէս ցուցանին սահմանք ոսկի տպիս մերոյ հանգերձ պատշաճական շարականաք, այլ և ծանուցմամբ քան ընկալեալ տօնարանութեան նոյն երկրին։ Եւ եւս քանզի ծագման և մտից արեգական քան հաշուի պատառին Թրանսիլվանիոյ. և քանզի ծնընդեան և լրման լուսնի և քառորդաց նորա։ ի վերջոյ յաւելան ժամանակագրութիւն ոսկոց գիտելի երից. այլ և արժողութիւն ոսկւոց և շահ գրամոց, նաև տանուվաճառք ոսկոյ (այս ինքն շղթայիք) առ՝ի գիւրութիւն վաճառականաց Հայոց Թրանսիլվանիոյ։ ի Թրեստ՝ի տպարանի Հոյց Մխիթարեանց, հրամանաւ և արտուռնութեամբ կայսերական հրովարտակին »։

Տօնացոյց վասն Հայոց բնակելոց յԱռեալ։ Վենետիկ՝ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1824։

Տօնացոյց քան արարողութեան սրբոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կարգեալ և պատշաճեալ։ Երուսաղէմ՝ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակոբեանց, 1868։

Տօնացոյց. Հատոր Ա. Տօնք, պահք և ընթերցուածք։ — Հատոր Բ. Շարականք և տեղափոխութիւնք տանէց։ Օրթոգիւղ՝ի տպ. Պօղոսի Ամատունեան Ապուչեհցւոյ, 1828։

Տօնացոյց. « Որ է ցուցակ տանէց և եկեղեցական արարողութեանց Հայաստանեայց տուրք եկեղեցւոյ »։ Կ. Պոլիս՝ի տպ. Յովհաննու Մխիթարեան, 1849։ Վաւաքեան տպարան, 1870։

*Տօնացոյց. ուսումնական խորհրդակցութեամբ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհաննու Մխիթեանեան, 1855.

*Տօն-Բիշօթ. Չէրուանթէս ազանիտցի անուանի վիպասանին գործը. Թարգմանուած Սահակեան վարժարանին սանեըէն միւն. Կ. Պոլիս, 1874.

*Տօրա, սիրոյին վէպ մը. երկասիրեց Նշան Միքայէլեան. Զմիւռնիա, ի տպար. Տէտէեան եղբարց, 1871.

*Բաֆֆի (Միքիքզաֆե). փոխնք. մնան Առաջին և երկրորդ. Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ. 1880. — Խոսնայի մէյիդուրիւններդը. պատմական հետազօտութիւնք Հայոց պատմութեան եոքն ժամանակներու. Թիֆլիզ, Կովկասի կառավարչ. գլխ. կառավար. տպարանէսմ, 1882. Տես Դաւիթ բէգ. — Խոնթը. — Ոսկիէ աքաղաղ. — Ղարաբաղի աստղագէտը.

Բամբասոն. Մոդրակաւ պատմութիւնք. Թարգմանութիւն Շահբուզպէնցի. Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան, 1882.

Ցանկ կտակարանաց. Փեթերպուրկ, 1819.

Ցանկագիրք. « Այնուամենայնիւ Աստուծոյ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. Գրքոյկս որ կոչի Ցանկագիրք նոր կտակարանին. որ պարունակէ յինքեան զբանս տ. մանս երևելից, եղեալ ըստ սյրուբենական կարգին հանգերձ համառօտութեամբ գլխոցն և համարոցն մեծատառից. Առ ի գիւրապէս գտանել զոր ինչ և ինդրեսցէ որ բանս ի տեղի նոր կտակարանին ». Ցիշատակարանն. « ... Դուս ողջ լեր ի տէր, յիշեալ յաղօթս քո՝ զընչին ձեր ծառայ Պաղտասար գպիր. և արդ երկ. կատարուեաւ տպագրեան տարին ի թուին Հայոց ՌՄԲ. յորն որոյ վարդեան օրն էր գիտաւորք համբարձմանն Քրիստոսի ... ի տպարանի տիրացու

Յովհաննեսի որդւոյ հանգուցեալ մահտեսի Աստուածատուրի ։

†*Յաւուց խոհիկը կամ Դիպուածոց. վիպատանութիւն. թարգմանութիւն Հ. Ներսէս Վ. Շնորհալեան. ի Մխիթ. ուխտէն։ Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1860։

*Յոյցք Աստուծոյ։ Վիէննեկ, Ս. Ղազար, 1860։

Յուսպ քահանայից. « Որ ուսուցանէ խոստովանութեան՝ թարգմանէ և զսա կանոնի խոստովանեցուցանել զիստոսովանողսն և գնել ի վերայ նոցա զօրէն սահմանեալ ապաշխարութեան, և այլոց երից պիտանացուաց։ Հաւաքեցեալ ի սրբոց մասունից աստուածային և ի սրբոց վարդապետաց իմաստնոց. ի ձեռն Պաղտա եւ Եւթ քահանայի հաղվանցւոյ. ըստ խնդրոյ աշխուաղարհ Մխիթարեան Եղբարց Միաբանից ասուածասիրաց ամիրային. որոյ և անդամքն իսկ տպեցաւ։ ի վուռս Տեառն և ի յօգուտ խոստովանութեան և խոստովանողաց։ Տպեալ հրատարակութեամբ Զաքարիայ սրգասիրի և բարեկարգ պետի ի Կոստանդնուպոլիս։ ի ներք մեծի գպրոցին Ղալաթիոյ » ։ Յառաջաբանէն եւքը նշանակուած է նաև տպագրութեան թուականը. « յամի ՌՄԻԱ և սեպ. Ի » ։ Ցիշատակարանին մէջ ալ տպագրողն « Մատթէոս նուաստ գպիր » ։

Յուցակ հայերէն ըրատղամին. « Փոքր տետրակ յորում բովանդակին թուանշանք սկսեալ ի միոյ մինչև ի 27899 » ։ (Թուի տպագիր Պօլսոյ)։

Յուցակ աստուծոյ լուանի, որ է պատկեր տարեկան շրջաբերութեան լուանի ըստ խնդրանաց աստուծոյ ամոյ։ Վիէննեկ, Ս. Ղազար։

Փաբիոլա կամ Առակներ հայոց գերեզմանաց հիմնադիրց։ Վէտ Ուսպքին ծերանաստուրի անգլիացւոյ։ (Թարգմանեալ յաշխարհաբառ յորմէ Դատաւ Ոս-

փայլեան վարժարանին). Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1857։

*Փալաքաշեան. Աշխարհագրութիւն պատկերազարդ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ազատեան, 1880։

— Քերականութիւն հայոց։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ազատեան, 1880։

*Փախուստ դրան մօտ. Թատերական գործ։ Տփխիս, կեդրոնական տպավաճառանոց, 1882։

*Փայտեայ խաչ. Բարոյական վէպ. յօժարեցեալ Թարգմանեաց Մաղաքիա Պ. Յարութիւնեան։ Զմիւռնիա, ի տպ. եղբարց Տէտէեան ?

Փաքալ տես Խորհրդաճուճիւնք։

*Փարիզն յԱմերիկա. Հեղինակութիւն Ե. Լաբուէյ գաղղիացւոյն։ Բնագրէն Թարգմանեաց Գ. Մանրեան։ Հատոր Ա և Բ։ Զմիւռնիա, ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1876։

*Փարիզ տպուած Աւետարան անուն լրագրին 15 Հոկտեմբ. Թուոյն մէջ Ս. Ոսկանեանէ մէկ յօդուածին որ կը սկսի «Պօլիս տպուած կէս թերթ մը անդամ մըն ալ չնայելով» և այլն, ընդդէմ պատասխան մը։ Մ. Գ. Տ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Յարութիւնեան Մինասեան, 1859։

Փարիզու արքեպիսկոպոսին (պատուիրանագիրը) առ ուխտս և հաւատացեալս իւրոյ վիճակին։ Թարգմանեաց Հ. Գաբրիէլ վարդապետ Ամլաջուեանք, ի Մխիթարեան ուխտէն, Տետուէ Մուրատեան վարժարանին։ Փարիզ, ի տպ. Շիլլերայ, 1852։

Փարպեցի Ղազար և գործք նորին. պատմական և քննական քննութիւնք. Գրիգոր Խալաթեան։ Մոսկուա, 1883։

Փաւստոս տես Բուզանդ (հտ. 117, 557)։

✓ Փեդրա, ողբերգութիւն Ռասինի. թարգմանեալ ի լատին հայկականաց Հ. Եգուարդ Հիւրմիւզ, ազգ. պահապետաց Եկեղեցւոյ, ի Մխիթարեան ուսեալն. Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870։

Փեդրոսի ազատագրին Աբգարեանց ինքնակալի Ահակեր զոր ի լատինականէն փոխեաց ի մեր ես. գուարդ Հիւրմիւզեան ազգապահապետաց Եկեղեցւոյ ի Մխիթարեան ուսեալն. Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1855։

*Փելիքս եւ Պաւլինէ, կամ Ժուռա լերան տակի գերեզմանք. վիպատանութիւն պատկերազարդ։ Ի տալերենէ թարգմանեց Դրիգոր Թորոսեան. Փարիզ. Աւտեան տպագրութիւն, 1859։

*Փեռնանդ Դորդէզ կամ Մեքսիկոյի առնութիւնք. իրեն շարադրակութիւն Գրիստոփոր Կոլոմբոսի. աշխատասիրութիւն Հ. Գաբրիէլ Վ. Սիսուէնեան ի Մխիթ. ուսեալ։ Վիէննա, ի տպ. Մխիթ. 1851։

*Փէրոնէ. Ցնտուն տեառն մերոյ և Փրկչին Մարգարէութեան խորհրդոյն վերայ խոսակցութիւն։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1854։

Փիլիսոփայութիւն ընդ անուանութեաք վարդապետութեան սրբոյն Թովմայի. ընծայեալ ի շարս հատորս։ Զոր արտաքս ի հօր Անտոնի Կովզնոյ Լեմովկեցւոյ, Առաւաժարան վարդապետի Փարիզ քաղաքի։ Հատոր Առաջին։ Տրամաբանութիւն։ Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ հայկազեան լեզուիս ածոյ ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Աղէքսեանց Կաստանդնուպաւլսեցւոյ, յաշակերտէ Մխիթարեայ վարդապետի մեծի արտոյն։ Եւ տպագրեալ ... յամի տեառն 1781. ի Թաւրիզ քաղաքի Հայոց ՌՄ։ Ի Վենետիկ, ի տպ. Ողբեանեան Աստուածատրի. հրամանաւ մեծաւորաց Ն։

Հատոր Բ. Առաջին մասն բնաբանութեան։
Հատոր Գ. Երկրորդ մասն բնաբանութեան։
Հատոր Դ. Բարոյական, և Աստուածաբանութիւն։

*Փիլիսոփայութեան պատմութիւն. երկասէրբուեթիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան. Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ո. Ց. Քիւրքճեան, 1868.

*Փիլիսոփայութիւն հանառօտ, կամ Սկզբունք Հոգեբանութեան, Տրամաբանութեան, Բարոյական եւ Բնական Աստուածաբանութեան. երկասիրութեիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան. Կ. Պոլիս, 1868, 'ի տպ. Ո. Ց. Քիւրքճեան. Տես Իմաստասիրութեան տաբերք.

*Փիլոյեանց, Մովսէսի. Թիֆլիզ, Կովկասեան գրաւառաճառանոց Ալաբերեայ Պրիգորեանց.

Փիլոն եբրայեցի. « Փիլոնի եբրայեցւոյ բանք երկուք չեն 'ի լոյս ընծայեալք. Ան. Ր. Ցազագս Նախախնամութեան. Գ. Ցազագս կենդանեաց. 'ի հին թարգմանութենէ եզեալ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրբոց Թարգմանչաց մերոց, յեզեալ 'ի լատին բարբառ. աշխատասիրութեամբ Հ. Մկրտիչ վարդապետի Աւգերեանց. Տպագրեալ ... 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1822. ՌՄՀԱ.

Philonis Judæi Sermones tres hactenus inediti, I et II de Providentia et III de Animalibus. Ex armena versione antiquissima ab ipso originali textu græco ad verbum stricte exequuta, nunc primum in latium fideliter translati per P. Jo. Baptistam Aucher Ancyranum monachum armenum et Doctorem Mechitaristam. Venetiis, typis Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari. MDCCCXXII. Superiorum permissu.

Ի Ցառաջաբանին Թարգմանիչն. « ... Ա. այժմ փոյթ կալաք տպագրել հայերէն եւ լատիներէն գիրս ձեռս հնոտքնին, իսա զերկուս յազագս Նախախնամութեան, եւ զերրորդն վասն կենդանեաց, որք պահպանէին յարհամուսա, վասն որոյ եւ փրափաքիլի էին առհասարակ յարհամուհայց: Ըստ նմին օրինակի խորհիմք առնել եւ զայլ գործս Փիլոնի գառելս առ մեզ, եւ պահպանեալս առ յոյնս եւ լատինս. զոր օրինակ են ինդիրք եւ լուծմունք 'ի գիրս Ընծեղութեան, այսինքն

Մննգոց, և 'ի գիրս Ելից. որպէս և Հատք 'ի Սամփսոն, 'ի Յովնան, և 'ի տեսիլ երից մանկանց' այս ինքն հրեշտակաց երևելոց Աբրահամու։ Իսկ որ ինչ կայ արտաքոյ այսոցիկ 'ի հայկբէն մատեանս, գտանին ապագրեալ արդէն յարեւմուտս' յունարէն և լատինեբէն ... որպիսի են Հատք յազգս Ցահաննայից, յազգս Բադնին (կամ անգանոյն) երից, և յազգս Տան բանից կամ պատգամաց, և կեանք խնամանոց (կամ վարք նահապետաց սրբոց), և յազգս ասուածային օրինացն Աւետարանաւորեան, և Տեսակն' կամ Հատ յազգս Եսայեանց։ Թող զի կան և 'ի յայնն և 'ի լատինն այլ քանի մի Հատք, որք պահպան 'ի մեր օրինակս. միշտ ըստ ժամանակին լայն 'ի լրագոյն օրինակաց, որոց փափաքեմք ։

փիլոնի երուսաղեմոյ Մնացորդք 'ի Հայս. որ են մեկնութիւն Մննգոց և Ելից. Հատք 'ի Սամփսոն, 'ի Յովնան, և յերից Մանկունս կամ 'ի Հրեշտակս։ Ի հին թարգմանութենէ եղելոյ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրբոց Թարգմանչաց մերոց, յերկար 'ի լաւին բարբառ աշխատասիրութեամբ Հ. Մկրտիչ Ամատա կալ վարդապետի Մխիթարեան Ա. Ղազարեանց։ Տպագրեալ ... արդեամբք և ծախիւք պարոն Ազէքսանդրի Խաչատրի Ղարամեան։ Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1826, ռ-մ-ի-ե։

Philonis Judæi Paralipomena Armena. Libri videlicet quatuor in Genesin; libri duo in Exodum; Sermo unus de Sampsone, alter de Jona, tertius de tribus Angelis Abraamo apparentibus. Opera hactenus inedita, ex armena versione antiquissima, ab ipso originali textu græco ad verbum stricto exequuta sæculo V; nuuc primum in latium fideliter translata per P. Jo. Baptistam Aucher, Vic. Gen. Congreg. Mechitaristarum Venetiis, typis Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari. MDCCCXXVI. Superiorum permissu.

Գրքին վերջը գրուած սրբութեան գրչին յիշատակարանը. ա ... Յամին եօթնհարիւրքսանչորրորդի քառասնևերրորդի հինգերորդի Թուականիս Հայոց, եղև գրութիւնս այսմ տառի. զոր ե ոգեալ մեծ խնամասիրութեն Փիլոնի միանգամայն եօթն գլխոցն 'ի միասին եղելոց՝

հրամանաւ ստուածազարդ և հանճարաշաւղ թագաւորին Հայոց Հեթմոյ որդւոյ Լեւոնի որդւոյ Հեթմոյ թագաւորացն Հայոց ...

« Աւգ այս Հեթում զինի մահուան հօր իւրոյ թագաւորին Լեւոնի յաջորդեաց գահոյ հայրենի և նահանի, այլ ոչ պատկեցաւ թագին։ ... Որ և հրամայեաց իմոյ նուաստութեանս բանալ որ երգեմն ասէկ" գրել զսոյն զայս առաջ ... արգահատութեամբ և վերակացութեամբ արքահաչէն կոստանդեայ » ... ։

Փլորիանու վիպասանութիւն Տովբիթայ. զոր թարգմանեաց Հ. Փիլիպպոս Վ. Ձամձեան 'ի Մխիթարեանէն։ Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնին, 1849։

*Փորձ ազգային և գրականական հանգէս։ Խմբագիր Աբգար Ճովհաննիսեանց, 1876–1881։ Տփխիս, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ։

*Փորձուիեան դէմ դնել։ կ. Պոլիս, 1871։

*Փունջ, լրագիր քաղաքական, ազգային և առողջական։ Հրատարակիչ և Տէր Համբարձում Ալամձեան։ կ. Պոլիս, 1860–83։

Փունջ ճաղկանց։ Ճօրինեաց Սահակ Ա. Խանձեանց։ կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ո. Ճ. Քիւրքճեան, 1866։

*Փուրսունեազ հատակերգութիւն Մոլիէրի. թարգմանեալ 'ի գաղղիականէ։ կ. Պոլիս, Աբեղեան տպարան, 1861։

*Փոքր քաղաքներուն մեծ սիրտ մարդիկը. հատակերգութիւն չորս արարուածով. յաւելուածով թարգմանեաց յիտալականէ 'ի հայ Ճովսէփ Պետրոս Թասուքեան։ կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Աբաղեան, 1841 – ՌՄՂ։

*Փրկութիւն փնտռող կամ փրկութեան հոգ

ունեցող հեղաւոր։ Ետրագրեց Ձեռն Էմինէվ Ձէյնէլ Վ. Ա. Թարգմանեց անգլիական բնագրէն Եղիա Ե. Ներկայացնան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ետրուեթիւն Փաֆիազեան, 1859։

*Փօլ տը Գօզ (մտաւնագիր գաղղիացի)։ «Կիւա-Թաւ» վիպասանութիւն։ Բնագրէն Թարգմանեց Սեդրաք Ե. Փիւլհանճեան։ Կ. Պոլիս, 1882։

*Քաթոլիկի մը մտմտուքները և Հայու մը մըտմըտաւքները. Կ. Բ. Ն. Կ. Պոլիս, տպագրուեթիւն Ե. Մխիթարեան, 1864 յունուար 1, ՌՁԺԴ։

Քահանայ Համբակագոյն։ Տես Ալթանաց Մերսասեան։

*Քաղաքական տնտեսութեան վերայ քանի մը տեղեկութիւնք։ Հարստութեան ազբիւրներն և անոնց գործածութեան վերայ տեսութիւնք։ Ետրագրեց Նիկ. Մ. Զօրեանեան։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ե. Մխիթարեան, 1849։

*Քաղաքականութիւն կամ Ուսումն քաղաքական կրթութեան։ Երկասիրութիւն Մ. Շիւյա Թոսլուցեան։ Բնագրէն Թարգմանեց Ե. Տէր Կարապետեան Չամուճեանց։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ե. Մխիթարեան, 1842։

Քաղաքավարութեան գիրք. «Տետրակս այս որ կոչի Քաղաքավարութիւն։ Տպագրեցեալ ՚ի Հայրապետութեան գերագահ աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի՝ տեառն Ղուկասու արքեպս. կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց։ Եւ ՚ի պատրիարգութեան սրբոյ աթոռոյն Երուսաղէմի տեառն Ե. Ե. Ե.

« ... շարադրեցեալ 'ի յառաջնումն 'ի Պետրոս վարդապետէ մեծի Պօլսեցւոյ : Արդ որովհետև զանկեալքն խարէ սա իբրև զիարտուց . և վասն յոյժ պիտանութեան անձանց այնպիսեաց , զանաց աղնուազարմ Աննցի Յօհաննէս հանգուցեալ մահտեսի Օսկիսոի որգի նօսար պարոն Առաքէլ , կրկին ետ տպել արգեամբ իւրով :

« Խրատք խոհուք քաղաքավարութեան . հանեալ 'ի գրոց Ֆերտպէյտաս Յօհաննու Թազայեան , և յայլ ընտիր հեղինակաց : Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի Հ . Ղեկոզայոս վարդապետէ Բուզայեան , 'ի միաբանութենէն ամենապատիւ առաքն առաքն Մխիթարայ բարեբանպետի և արքայի : Տպագրեալ յամի առաքն 1783 : Ի Թրեստ , 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց » :

Ռ . Տպ . Ի Թրեստ , յամի 1786 :

« Գիրք քաղաքավարութեան . յորում ասացվին կանոնք մարգկային կենակցութեան . յաւելեալ 'ի վերջոյ և համառօտ բովանդակութիւն գրոց աշխարհագրութեան , 'ի պէտս մանկանց : Արարեալ 'ի Հ . Իգնատիոս վարդապետէ Փափազեան , յաշակերտութենէ առաքն Մխիթարայ մեծի արքայի : Տպագրեալ ... յամին 1806 , ՌՄՏԵ : Ի Վենետիկ , 'ի վանս սրբոյն Ղազարու » :

*Քաղաքավարութիւն համառօտ ղպրոցաց համար . շարադրեց Կիւմիւշճեան Կ . Պոլիս , գրատուն Յովսեփեան Գաւաֆեան :

*Քաղաքավարութիւն համառօտ տղոց համար . երկասիրեաց Մոեփեան Պ . Պ . Փափազեան : Կ . Պոլիս , 'ի տպ . Յովհ . Մուհէնտիսեան , 1860 , 1866 :

Քաղուածոյք 'ի թարգմանութենէն նախնեաց , հանգերձ յոյն բնագրաւ : Վիէննա , 'ի վանս Պաշտպան Ս . Ղազարոսեանց , 1849 :

*Քաղուածոյք տիեզերական ժողովոց , քանի մը կարճառօտ տեղեկութիւններով Կ . Պոլիս , 1872 :

*Քանդաճ օճախ, կամ ամէն տեսակ արտրուածով. հնդկնակաւթիւն Գ. Սունդուկեանցի. Տփխիս, 'ի տպ. Մարտիրոսեան, 1882։

*Քանի մը դիտողութիւնները էջմիածնայ կաթուղիկոսական ընդիմանրութեան վրայով. Կոստանդնուպօլսոյ Ցանձնաժողովոյն հրատարակած տեղեկագրին նկատմամբ. Թարգմ. 'ի ռուս և 'ի Քրտաս. Կ. Պօլիս, Տպ. Աբասեան, 1866։

*Քանի մը խօսք «Հաւատոյք միանձնական սկըզբանց» գրուած գրքին վերայ. զոր շարադրեց Մ. Գ. Տ. Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1859։

*Քանի մը խօսք Աչալոյս Արտասուաց օրագրին 403–406 թուերուն բանասիրականին մէջ Աղգասիրի մը յօդուածներուն վերայ. Վէնետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852։

*Քանի մը խօսք անուանով Վէնետիկի Մխիթարեանց վանքին հրատարակուած տետրակի մը առաջին պատասխանը. Տպեալ 'ի Կոստանդնուպ. 1852։

*Քանի մը խօսք մեր ազգին արդի վիճակին վրայ. Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտէեան, 1868։

*Քանի մը խօսք Վէնետկոյ Մխիթարեանց համար շատ անգամ լսուած սպրասանութեանց վրայ. ի. տալական բնագրէն թարգմանուած. Վէնետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852։

*Քանի մը խօսք Մասին լրագրոյն 114 թուոյն մէկ հատուածին վրայ. Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1854։

*Քանի մը խօսք Շնորհաւորեանց խնդրոյն վրայով. Կ. Պօլիս. 1870։

Քանի մը խօսք Անկատկուրեան տետրակին անուանեալ հնդկնակին գէմ. Գրեց Հ. Ռափայէլ Վ.

Մխիթարեան Միաբանութենէ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Պազմոն Կիրիչճեան, 1873։

Քանի մը խօսից քննութիւնը. Կ. Պոլիս, գրատուն Ծովսեփեան Գաւազեանց։

*Քանի մը մտերմական խորհրդածութիւններ։ Գրեց Ծովսէփ Վ. Պօղճեանեան. Կ Պոլիս, ի տպ. Ծովհաննու Մխիհենեանեան, 1853։

Քաջունի (Հ. Մանուէլ Վ.)։ Տես
Աշխարհ. Հին եւ նոր Հայաստ։
Արուեստաբանութիւն։
Բնաբանութիւն։
Դպրոց բարուց։
Համարողութիւն։
Նախօսութիւն Հայաստանի։
Մեքենաբանութիւն։
Տարրաբանութիւն։

Քառամորդականք կամ հաստնութիւք քարոզք թարգմանեալք հատուածեալք ի Հ. Եղիայ վարդապետէ Թովմեանէն ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1853։

Քառեակ բանահիւսութիւնք ի հանգէս Թագաւորաց Ծովակիմայ Եղիազարեանց։ Բնդրպուրկ, 1826։

*Քաւուր, անուանի քաղաքագէտ խոհականի։ գրեց Ղ. Ծովակիմեան։ Կ. Պոլիս, 1872։

*Քարոզ ընդհանուր աչխարհի վրայ։ « Ով որ այս պզտիկ պատուիրանիցն մէկը կաւրէ, ու մարդոց անանկ կը սորվեցընէ, անիկա պզտիկ պիտի կոչուի երկնից Թագաւորութեան մէջ. բայց ով որ կընէ և կը սորվեցընէ, անիկա մեծ պիտի կոչուի երկնից Թագաւորութեան մէջ»։ Զմիւռնիա, ի տպ. Գ. Կրիք-Ֆիլթ. 1845 և 1846։

Քարոզգիրք. « Քարոզք համառօտք եօթնկար-

գնան. առ իւրաքանչիւր կարգ յիւռն և երկու, զոր Թուղ կիւրակէից տալոյ։ Քաղաքէ 'ի վկայուԹեանց առաջք գրոց, յընտիր ընտիր խմասից արբոց հարց՝ և այլոց մատենագրաց. երկեակ կամ երբեակ բաժանմամբ արտճեալք և համառօտեալ գիւրխմոց ոճով ասացեալք 'ի Տառնեան քաջ քարոզատուէ։ Հաւաքեալ և ծորոգ գաւառուԹեամբ Թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ 'ի Հ. ՎրԹանէս վարդապետէ Առաքելեանց, յաշակերտէ մեծին ՄխիԹարայ վարդապետի և առաջնոյ աբբայի։ Եւ բաշխեալ յերկու հատորս։

Հատոր Ա. « Ցոր բովանդակին երկքիարդեան քարոզք։ Կարգն առաջին. յաւետարանական բանից և առակաց։ Կարգն երկրորդ՝ յորինակաց աստուածաշունչ գրոց։ Եւ կարգն երրորդ 'ի պէսպէս նմանուԹեանց, և 'ի խորհրդաւոր ձևանաց։ Տպագրեալ հրամանաւ գերապատիւ առաջն Ստեփաննոսի վարդապետի և աբբայի։ Արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտաց և քաջատոհմիկ Շահրիմանեանց երկոցունց ազգաբոյց հարազատաց Բարապամեան պարոն Ցովսեփին և պարոն Զաքարիա։ ... Ցամի ստեղն 1781, 'ի փետրվարի 1։ ի Վենետիկ, 'ի տպ. Խեմարեանց Թէոդոսեանց։ հրամանաւ մեծաւորաց »։

(Մնացն առաջին հատորն հրատարակեալ է. իսկ միւս երկուքն անտիպ մնացած)։

« Յոյսառակաւք և հոգևրանք Քարոզք շարադրեալ յերկոցունց ստուեածարանից և յոգևահանձարից վարդապետաց 'ի կարգէ Քարոզոցաց. այսինքն երանելոյն Բարգուղիմէոսի և Պետրոսի Ալտաճնացւոյ։ Տպեցեալ ծախիւք տիեզերապայծառ Եչմիածնեանց՝ բարեպաշտ և ստուեածասէր պարոն Մուրատի որդի պարոն Ովհրտին, առ 'ի հոգևոր շահաբերուԹիւն մերոց հայկազեան քրիստոնէից։ Ցամի փրկչին 1704, փետրուարի 2։ ի Վենետիկ, հրամանաւ մեծաւորաց »։

*Քարոզներ աւետարանական։ Նոր Եորք, 1870։

Քերական. (տղոց առաջին ընԹերցանուԹեան համար գրքույկ մը, այլևայլ անգամ տպագրուած ու զանազան տպարաններէ)։

Քերական հնաձև ոճով և հին գրով։ Նոր տպագրութիւն Աբասեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և գիւրին ոճով. յատմաբեալ ի վազ ժամանակաց. տպագրութիւն պատկերազարդ յուշատետրիւք։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ո. Ց. Քիւրքճեան, 1875։

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և գիւրին ոճով։ Տպագրութիւն Ցովսեփեայ Գամաքեան։ Ի Կ. Պոլիս, 1878։

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և գիւրին ոճով։ Կ. Պոլիս, տպագր. Աբասեան, 1878։

Քերական կամ Այբբենարան. (Կղեմտոյ Գալանոս)։ Հռոմ, ի տպ. Տարածման հաւատոյ, 1643։

Քերական քերականութ Հայկազեան լեզուի. յօրինեալ Զաքարիա վարդապետ Եղբօրդեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհ. Մխիթարեան, 1851։

Քերական հայերէն, գիւրին եղանակաւ։ Երուսաղէմ, ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1872։

Քերական հայ–գաղղիարէն. ա Գաղղիարէն լեզուն գիւրաւ ուսանելու համար. յորում բաց ի Այբբենարանէն կան գաղղիարէն լեզուաւ բարոյական, բնական և աշխարհագրական հատուածներ »։ Երուսաղէմ, ի տպ. Ս. Յակովբեանց, 1871, 1882։

Քերականական սկզբունք. Կ. Պոլիս, Գրատուն Ցովսեփեայ Գամաքեան։

Քերականութիւն հայկական։ ա Քերականութիւն գրաբառ լեզուի Հայկազեան սեռի. շարադրեցեալ աշխատասիրութեամբ սեռին Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ. ի վարժուանն Նորահամոյ աշակերտաց գաւառաին Խրիմոյ. և ի յօգուտ այլոց ամենից, որք ունին ցկեանս ի գաւիթս հայոց՝ Դրատրն քերականութեան մատնելոյ։ Եւ տպագրութեամբ ի լոյս ածեցեալ Ղանիս և աշխատութեամբ նոյնոյ, ի վիճակ մանկացելոյն Ցիսուսի, և ի պատիւ Մօր իւրոյ ամենօրհնեցելոյն Ցամի սեռատն 1730 յունվարի 21 .... Ի Վենետիկ, ի տպ. Պաղիսդա Ալպռիցի Զերօլիմոյ։ Հրամանաւ մեծաւորաց »։

Բ. Տպ. ... « յամի տեառն 1770, ապրիլի 25.... ի Վենետիկ, ի տպ. Ինոսենի Պօմբալի »։

« Քերականութիւն հայկազեան լեզուի. յօրինեալ ըստ նախնի ուղղախօսութեան ի Հայր Միքայէլ վարդապետէ Զամչեանց Կաստանդինուպօլսեցւոյ յաշակերտէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ Սեբաստացւոյ աբբայի։ Եւ տպագրեալ ... արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտին և քաջատուհիկ Շահրիմանեանց եղբարցունց, եղբարցն հարազատաց Բարսղամեան պարոն Ծովհաննէսին և պարոն Ջաքարին ... Ցամի տեառն 1779, յապրիլի 20. խակ ըստ Հայոց Թուականին ՌՄԻՀ։ Ի Վենետիկ, ի տպար. Դեմետրեայ Թէոդոսեանց. հրամանաւ մեծաւորաց »։

« Քերականութիւն հայկազեան լեզուի. յօրինեալ ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Զամչեանց։ Եւ այժմ նորոգ հանճառանալ աշխատասիրութեամբ նորին առ ի գիւրութիւն ուսանողաց։ Տպագրեալ ... յամի տեառն 1801, ի մայիսի 7. խակ ըստ Հայոց Թուականին ՌՄՑ։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, հրամանաւ մեծաւորաց »։

Քերականութիւն հայկազեան լեզուի, յօրինեալ ըստ նախնի ուղղախօսութեան ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Զամչեանց։ Տիփխս, ի տպ. Ներսիսեան հոգևոր գպրոցին ընծայելոյ յաշնուականի Գէորգեայ Արծրունւոյ, 1826։

Քերականութիւն հայկական նորոգ քննութեամբ և կարգաւ աշխատասիրեալ տեառն Հ. Գաբրիէլի Ալեռեքեան Կաստանդնուպօլսեցւոյ Ամուսակալ վարդապետի ի Մխիթարեան միաբանութենէ։ Տպագրեալ ... բարեխնդիր և ինքնամատոյց նպաստիւք մեծահամբաւ Սեբաստեան պարոն Զօրաւ՝ աշնուական ուսումնասիրի և պղծասիրի՝ մանկանց Հայաստանեայց ի վիեննա։ 1815–ՌՄԿԴ։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու։

Քերականութիւն հայկական համառօտ կարգեալ վերստին ի բարբառ գրոց ըստ գործուածոց քննութեան և կանոնաց ընդարձակ Քերականութենեան Տեառն Հօր Գաբրիէլի Ալեռեքեան Ամուսակալ վարդապետի։ Ի պէտս ցանկացողաց գրաւոր ներվար-

ժուռնեան։ Ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1823–ՌՄՀԱ։

*Քնարականութիւն հայկական, համառօտ կերպիւ յաշխարհիկ քարբառս. երկտողութեամբ առաջի Հ. Գաբրիէլ վարդապետի Ակնեանցեան, Ամենասիրելի Մխիթ. ուխտին։ Ի Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818։

Քերականութիւն հայերէն ի պէտս զարգացելոց. Հ. Ստեփ. Կոմիտասեան Բագրատունեաց Մխիթարեան վարդապետի։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852։

Քերականութիւն պաղտասար դպրի. « Պարզաբանութիւն քերականութեան դիւրիմաց և կարճառօտ. ըստ որում նոր եկելոց ի ուսումն գրոց գիտութեան։ Օգնեա Աստուած »։

Ց'էջն 305. « Հատոր երկրորդ Քերականութեան. կիսատութիւն մատանցն բանին. որ է շարահանութիւն ընդ երեսաց քերթողացն »։ Ի վերջաբանին. « ...ով ընթերցասէր որդիք Սիոնի. մինչև օգնութեամբ տեառն օգտեսիլիք իմ ի սմանէ. զանձանձիլ վարժապետին իմ հնգամեայ, զաստուածարան Աստուածաստուր վարդապետն Յուդայեցի, ի սուրբ ազօթս ձեր յիշեսիլիք ի սէր. վարձս բարեաց ինդրելով նմա ի տեառնէ. որ ի 1155 թվին Հայոց նախախնամութեամբն Աստուծոյ եկն ի Կոստանդնուպոլիս, ծայրագոյն նուիրակ աստուածամէջ գահին և մօրն մերոյ սուրբ Էջմիածնի։ Եւ աստ ի Կոստանդնուպոլիս ընդ այլոց եղբարց՝ առ ի վարժել զանվարժ խակութիւն ոհաս հասակիս ... Տպեցաւ գիրքս Քերականութեան ի թվին ՌԺՁԲ ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի, ի տպարանի խառնոյ կարապետի որդւոյ մեհեանի Աստուածատուրի և որդւոյ նորա տիրացու Յօհաննիսի »։

Նոյն Քնարականութեան հանճատուորիւն։ Մեր ձեռք եղած օրինակին մէջ գրքին հակատը թերի է։ Ց'էջն 175 գրուած յիշատակարանին մէջ կը կարգանք. « Տպեցաւ գրքոյկս փոքրիկ ... ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... տրգնատի և յորդորմամբ ...

մահտեսի Մելիքեռեսի՝ որդւոյ մահտեսի Սեդրոսի ՚ի տէր հանգուցելոյ ... Ազաչեմ ուրեմն յիշել զաղեղ տուողն և զտպագրն տրին ընդ միգաւոր իմոյ հոգւոյս Պաղտասարի ... զանձանձիր վարժապետն իմ հնգամսոյն, զԱստուածատուր աստուածատրեան վարդապետն Ջուղայեցի ... Թիւ Հայոց 1209 » :

Քերականութիւն Ս. Ջուղայեցւոյ. « Գիրք որ կոչի Քերականութիւն. տպտրեալ և շարադրեցեալ ՚ի Սիմէոնէ վարդապետէ Ջուղայեցւոյ, ՚ի փառս մեծին Աստուծոյ: Տպեցեալ եղև ՚ի հովանաւորութեան սանկից Հայոց տեառն Աստուածատրոյ Սբրատչան կաթուղիկոսի. այլ և ՚ի պատրիարգութեան տէրութ Եփրեմայ և Կոստանդնուպոլսոյ՝ տեառն Գրիգորի և տեառն Ովհաննիսի աստուածատրեան վարդապետաց: Ճաճի փրկչին 1725 և ՚ի Հայոց 1174. ՚ի Կոստանդնուպոլիս, ՚ի տպ. Մարտիրոս գպրի » :

Քերականութիւն Ոսկանայ վարդապետի. « Քերականութեան գիրք, համառօտիւք ժողովրդապէս արտրեալ յաղագս մանկանց և նորավարժից կրթութեան. ՚ի տուս մանկանց և ՚ի գիտութիւնս մատանց բանի, ըստ քերթութեան արհեստի: Տպագրեալ ՚ի տպ. սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի գօրավարի յամի փրկչին 1666. և ՚ի Հայոց Թուականի ՈՃ և Ծ և Ե. վեհապարի ԺԲ. յ՚Ամենեքեան ՃՁ քաղաքի » : Ի յիշատակարանն. « Զաճախուք աշխատութս ՚ի տմա ... զնուաստս անձնս Տէր Ոսկան բանի տպաստուր յիշել ազերամ. զի աշխատեալ Թարգմանեցի ՚ի բարբառոյ գաղմատացւոցն ՚ի հայս. և անտի եւս ծոցկոտաղ արտրեալ կարճառօտիւք, ՚ի գբաստանս ուսումնասիրաց. զյաւէտս տիտանացուսն և գկրեսրան հաւատքեցի: Նաև առընթեր բնտրանին կայացուցեալ զՀոլվս անուանց և գբառանուանց և գնոնարհմնաց բանից. կարգաւորեալ կանոնիւք և գլխակարգութեամբ ... յիշեցէք զԿարապետս վարդապետն զաշակերտն իմ » :

Քերականութիւն ՚ի հայէ ՚ի լատին. Grammaticæ armenæ Libri quatuor. Auctore Fran-

cisco Rivola canonico in ecclesia sancti Thomae Mediolani. Mediolani, ex typographia Collegii Ambrosiani. Anno MDCXXIV.

Քերականութիւն հայերէն Յովհաննու Հո-
ղով. « Puritas Haygica, seu Grammatica Armenica a Joanne Agop sacerdote armeno composita. Ad majorem Dei gloriam, et ad honorem Beatissimæ Virginis Dei genitricis Mariæ. ... Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide. Anno MDCLXXV. Superiorum permissu ».

Նոյնն յոկ հայերէն. « Զտութիւն Հայկաբանու-
թեան, կամ Քերականութիւնն Հայկական. շարա-
դրեցեալ ի Յոհաննէսէ վարդապետէ Կոստանդնու-
պօլսեցւոյ : ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և ի յո-
գուտ Հայկազունեաց : Puritas linguæ armenicæ, a Joanne Agop sacerdote armeno composita. Romæ, ex typogr. Sacræ Congreg. de Prop. fide. MDCLXXIV. Superiorum permissu ».

Նորին քերականութիւն լատին. « Քերականու-
թիւն Լատինական հայերէն, շարադրեցեալ ի Յո-
հաննէսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ. ի
գուարճութիւն Հայկազունեաց Grammatica Latina-Armenicæ explicata. A Joanne Agop sacerdote armeno Constantinopolitano. Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide. Anno MDCLXXV. Superiorum permissu ».

Քերականութիւն գրաբառ լեզուիս Հայոց. Ն-
րանկարգ ոճով ի սէաս աշակերտաց գերահռչակ Ա-
ստրանին կառուցեալ ի Մոսկով, ի պայազատա-
զարմ Տէրոյ Եղիազարեանց : Ի լոյս ընծայեաց Մե-
քայէլ Ծայրագոյն վարդապետ Սալմաստեան Կոս-
տանդնուպօլսեցի. միաբան սրբոյ Էջմիածնի, նուի-
րակ ստացուածոցաց Համազգիսոյ. յաջորդ վի-
ճակաւոր արքեպիսկոպոսի, կարգավոր (ռէքթօր)
յիշեալ Ստեփանեի, գաւազանիչ (չէնզօր) ատեա-
նի մասնեաց. Ատենս և Դատաստան Աստուածա-
նուհետեան, Փիլիսոփայութեանն և Հայկաբանութեան :
Բաժանեալ յերկուս հատորս, ի Փոքր և ի Մեծ.

Հատոր Ա. Փոքր Քերականութիւն. 1827 ՝ի Մոսկով. ՌՄՀԶ. ՝ի տպ. Օգոստեան Սեմենի։

*Քերականութեան հայերէն (տարերք) գպրատանց ազգս համար. շարադրեց Հ. Աբսէն Կոմիտաս Բագրատունի վարդապետ Մխիթարեան. Վենետիկ, ՝ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1846 ... Ութերորդ տպագրութիւն, 1876։

*Քերականութեան (առաջնորդ) հայերէն լեզուի. յօրինեալ Մատթէոս Մ. Ամալեան. Կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Ե. Մուհէնտիսեան, 1863։

*Քերականութեան (գուռն) հայերէն լեզուի, գպրատան ազգս համար. Վենետիկ, ՝ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1835 ...

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի (համառօտ), ՝ի սէտս ժողովրդական գպրոցաց. աշխատասիրեալ ՝ի Սարգիս քահանայէ Մարտիրոսեանց. Թէոդոսիա, ՝ի տպ. Խաչիկեան ուսումնասիրաբանի ազգիս Հայոց, 1870։

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի. շարադրեալ կիւրեղ Վ. Սրապեան. Եջմիածին, ՝ի տպ. սրբոց Յակոբեանց, 1870։

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի. երկասիրութիւն Ե. Տ. Տէտէեան. Զմիւռնիա, ՝ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1869։

*Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի ՝ի Հ. Վրթանէս Վ. Զալըխեան ՝ի Մխիթ. ուխտէ Վիէննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի. Ութերորդ և վերջին տպագրութիւն, 1870։

Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի, գրաբառ բառագաւառութեամբ. ՝ի Հ. Վրթանէս Վ. Զալըխեան ՝ի Մխիթ. ուխտէ Վիէննա, ՝ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837։

*Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի. Աշխատասիրեալ Տէր Ներսէս Վրդ. Ամատունի Մանրկերեան, գտանելոց հայկաբանութեան սիրոյ Սահակեան գպրոցին Սամաթիոյ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռուբինի Յ. Քիւրքճեան, 1856.

Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի, հաւաքեալ ի քերականական մատենից երևելի հեղինակաց. Յաշխատասիրութենէ Պատուելի Գրիգոր գպրի Փէշտըմալճեան. Տպագրեալ ի Կոստանդնուպոլիս, 1829, յ'Օրթագիւղ, ՌՄՀԸ. ի տպ. Պօղոսի Ամատեան Ապուչեխցւոյ.

*Քերականութիւն հայկական լեզուի. երկասիրութիւն Մկրտչի Էմին. Մոսկվա, ի տպ. Լազարեան ճեմարանի արևելեան լեզուաց, 1846.

*Քերականութիւն հայկական. աշխատասիրեալ Պօղոսեան. Կ. Պոլիս, 1843.

Քերականութիւն Հայոց լեզուի նորոգ քննութեամբ յօրինեալ ամենայն գրաբառ, յաւելեալ ի վերջն և համառօտութիւն իմն աշխարհաբառ ի գիւրութիւն աշակերտելոց. Աշխատասիրութեամբ Արքեպս. Տէր Ներսիսեան Տէր Մեսրովբ քահանայի մայր ճեմարանէ սիրոյ Աստուածածնին. Տպագրեալ յամի տեառն 1826 և ի թուականին Հայոց ՌՄՀԵ. ի Կ. Պոլիս, յ'Օրթագիւղ, ի տպ. Պօղոսի Ամատեան.

Քերականութիւն գործնական քիչ առնուսան մեջ հայերէն լարատգրութեան վարժելոյ համար, գլպրատան ազգ համար. Վիեննուիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1836.

*Քերականութիւն գործնական. երկասիրեալ Ա. Ա. Ռուբինեան. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ամատեան, 1874.

*Քերականական լուծումն և համառօտ ծագումբան ի նախնեաց. (Ա. Մ. Գ.). ի լոյս ընծայեալ

տրգնամիջ Հայկազնեան ընկերութեան տր՝ի Պհշիք-
թաշ։ Կ. Պոլիս, տպեալ յտպագրին տպ.. 1861։

*Քերականութիւն հայկական լեզուի. Ցօրի-
նեաց Ցովհաննէս Եզմիազբեան, Միհրան Աղայեանց
Պայազիտեցի։ Մոսկվ, 1839։

*Քերականութեան (գատոզիրք) հայերէն լեզուի։
Աշխատասիրեալ Ստեփան Պ. Պօղոս Փափազեան,
յաշակերտաց սուրբ Փրկչեան ազգային ձեմարանին
Կոստանդնուպօլսոյ։ Չմիւռնիա, ՚ի տպ. եղբարց Տէ-
ւէեան, 1853։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ցովհ. Մխիթեան-
ւեան, 1860 ...։

*Քերականութիւն գրաբառ լեզուի. մասն Ա
և մասն Բ։ Ս. Պալասանեանցի։ Տփխիս, Կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց։

*Քերականութիւն մայրենի լեզուի, աշխատա-
սիրութիւն Ս. Պալասանեան։ Տփխիս, Կեդրոնա-
կան գրավաճառանոց։

*Քերականութեան մայրենի լեզուի (տարրք)։
Առաջին մաս։ Աշխատասիրեց Նիկողայոս Տէր-Վէ-
ւոնգեանց։ Տփխիս, ՚ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ.
1882։

*Քերականութիւն (նոր) կամ Դպրութիւն հայ
լեզուի։ Երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գաբրագաշեան։
Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան։

Քերականութիւն (գործնական) հայկական լեզուի.
երկասիրեց Ա. Մ. Վ. Գաբրագաշ։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ.
Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1870–74–76։

Քերականութիւն (համառօտ) հայ լեզուի. երկա-
սիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գաբրագաշեան։ Կ. Պոլիս։

*Քերականութիւն հայերէն աշխարհաբառ
լեզուի, նախակրթական գպրոցաց համար։ Աշխա-
տասիրեց Պատ. Մ. Տ. Քիւրքճեան։ ի Կ. Պոլիս, ՚ի
տպ. Ցարութիւն Փափազեան, 1864։

*Քերականութիւն աշխարհաբառ համար արդի հայերէն լեզուի. տաղաչափութեամբ և յատուկ ուսուցով գրաբար հայերենի քերականութեան. յօրինեաց Հ. Աբել Վ. Այտընեան ի Մխիթ. ուխտէն Վենետ. Մխիթարեանց տպարան, 1865։

Բ. Տպ. 1883։

*Քերականութիւն աշխարհաբառ լեզուի. հրատարակ լեզուի և մատենագրութիւն։ Ճարտասանութիւն։ Ընդ հովանեաւ Մեծգոյն Թ. Թեոդիկեան։ Հրատարակութիւն Միացեալ ընկերութեանց։ Կ. Պոլիս, 1882։

*Քերականութիւն աշխարհիկ լեզուի. երկաբերութիւն բառից։ Տփխիս, Կենդրոնական դպրավարժարանից։

Քերականութիւն աշխարհիկ լեզուի Հայոց. A Grammar of the armenian language as spoken in Constantinople and Asia Minor. By Elias Riggs Missionary of the A. B. C. F. M. Second Edition. Constantinople, printed by A. B. Churchill, 1856.

*Քերականութիւն նախակրթական աշխարհիկ լեզուի. յօրինեաց Տէր Խորէն քահանայ Կ. Պարթիւեան, ի պէտս տաճկախոս գաւառացւոց։ Կ. Պոլիս, 1877։

*Քերականութեան (փոքր) գաւառական հայ լեզուի, Ս. Բալասանեանցի աշխատասիրութեամբ։ Տփխիս, 1870։

Քերականութիւն Արամեան լեզուի. յորում բացատրին սկզբունք և կանոնք Արամեան լեզուին ըստ հնդիւնականութեան ընտրելագոյն Քերթողաց. ուղղախօս մատենագրաց և սեպհական սովորութեանց հայկական բարբառոյ։ Ճօրինեալ ի պէտս ուսման աշակերտաց արքայական և մատենաւոր Դպրոցի արեւելեան լեզուաց Թագաւորական Դպրատան։ Ի Ճակովբայ Եահան Չրպեանեան, յԵգեսացւոյ. յարքայական վարժապետէ հայկական լեզուի այնր

Դպրատան, և ի յընկերութենէ Հայկազեանցն Հնոցիոց Գողղիոյ. Դամարձակին Աքիսարհոգւոյց Փարիզայ, և Հայկական Ճեմարանին սրբոյն Ղազարու Վենետիկ քաղաքի. Ի Փարիզ, ի տպարանի պետն Բեռթայ. ի փողոցն Խարտան, ի Թուահամարն ոտից 16. յամի տեառն 1823.

Grammaire de la langue arménienne, où l'on expose les principes et les règles de la langue, d'après les meilleurs grammairiens, et les auteurs originaux et suivant les usages particuliers de l'idiome haïkien; redigée pour les élèves de l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes, près de la Bibliothèque du roi. Par G. Ch. Cirbied arménien, professeur royal de langue arménienne en la même école, Membre de la Société royale des Antiquaires de France, de la Société de Geographie et de l'Académie arménienne de St. Lazare de Venise. A Paris, de l'imprimerie d'Évérat, 1823.

Բերականութիւն. « *Փորձառութիւն Հայկական լեզուին* ». Essai sur la langue arménienne, par M. Bellaud, docteur en médecine. A Paris, de l'imprimerie impériale; 1812, de l'ère arménienne 1261.

Petermann (Jul. Henr.) Grammatice linguæ armenicæ, Berolini, 1837.

Lauer. Grammatik der classichen Armenischen sprache, von Dr. M. Lauer. Wien, 1869.

Բերականութիւն իտալերէն. « *Համառօտ Քերականութիւն տրտեալ իտալական հայկական և տաճկական լեզուաւ. Հատեալ ի զանազան դրեանց. և եղեալ ի մի կարգ ի յԱմենասէր վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ և յեպիսկոպոսէ Հռոմկլայու ի վանքսումն ուսումնասիրաց ... ի Թուին Քրիստոսի 1774, և քառ Հայոց ՌՄԻԳ ի մարտի 10. Ի Վենետիկ, ի տպ. Դեմարտեայ Թիոդոսեանց. Հրամանաւ մեծաւորաց* ».

Բերականութիւն *տառին բարբառոյ*. Վենետիկ, ի վանս Ս. Ղազարու, 1839.

Քերականութիւն Թօսքանեան լեզուի. աւանդեալ ի հայ լեզուս Հանգերձ տառական Թարգմանութեամբ։ Աշխատեալ ի Հ. Գաբրիէլ վարդապետէ Ասեմեանէն Կաստանդնուպօլսեցւոյ՝ յաշակերտէ Մխիթարայ Սեծի տեղեալ։ Տպագրեալ ... տպարանիւք Բարսղամեան պատուն Յովսեփեան եւ պատուն Զաքարեան Շահբենտեանցոց ... Ցամի տեառն 1792 ի նոյեմբերի 7. եւ ի մեր Թուին ՌՄԽԱ. ի Վենետիկ. ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Աստուածածնի։

*Քերականութիւն իտալական լեզուի. աշխատասիրեալ ի Հ. Յակովբոսէ Պզաճեան ի Մխիթարեան միաբանութենէն։ Վենետիկ, ի տպարանի Մխիթարեան ազգին, 1836։

Քերականական (սկզբունք) իտալական լեզուի։ Վենետիկ. ի տպ. Մխիթարեանց, 1840։

Քերականութիւն. « Հատուածս Քերականութեան եւ Տրամաբանութեան. որ է Քերթութիւն առաւել եւ կրթութիւն բանի։ Աշխատեալ երկասիրութեամբ Յօհաննիսի վարդապետի Ջուղայեցւոյ. յաթոռակալութեան Էջմիածնոյ տեառն Ազգքսանդրի առաջնոյ Հայոց կաթուղիկոսի։ Տպագրեցեալ յամի Փրկչին 1711. եւ Հայոց 1160. յԱմստերդամ »։

*Քերականութեան արդի յունարէն լեզուի տալեալք. Հանգերձ ընտանեկան խօսակցութեամբք ի պէտս հայկական ուսումնասիրատաց։ Ծօրինեալ Տիմոթէոս ի. Ի. Զօլագեան. կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Տէրոյենց. 1861։

Քերականութիւն ռուս-հայ. « Քերթութիւն Ռուսերէն Հայերէն. տեառն Հ. Մինաս վարդապետի Բժշկեան Տրատէզենցւոյ յաշակերտութենէ Մխիթարայ Սեծի տեղեալ եւ վիքարի Խարտաս քաղաքի։ ի Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1828 — ՌՄՀԸ։ A Sa Majesté Alexandre Premier, Empereur de toutes les Russies, roi de Pologne, etc. etc. etc. »։

Քերականութիւն հայ-ռուս. « Քերականութիւն Հայկազեան լեզուի քաղեցաւ ի Ռուսաց բարբառ ետուն Հ. Մինասյ վարդապետի Բժշկեան Տրապիզնցւոյ, ի Մխիթարեան ուխտէն. Աստղիորդի ի Տաւրիա: Ի Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1840: Նուիրեալ Աղեքսանդրի Նիկոլայեվիչ Թագաժառանգ Պայազատի կայսերութեանն Ռուսաց »:

Քերականութիւն անգղիարէն հայերէն. աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն վարդապետի Աւգերեան ի Մխիթարեան ուխտէն. ի Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու. Grammar English-Armenian, by the father Pascal Aucher. Venice, 1817.

Քերականութիւն հայ անգղ. աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն վարդապետի Աւգերեան ի Մխիթարեան ուխտէն. ի Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու. Grammar Armenian-English, by the father Pascal Aucher. Venice, 1819, 1832, 1873.

Քերականութիւն նոր անգղիական լեզուի աւանգելով ի քան գաս. ի Հ. Աւգեանա Վ. Գաւրիէնեան Մ. Մ. Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1853. Տես Կրթաբար անգղիական լեզուի.

*Քերականութիւն անգղիարէն եւ հայերէն. ի պատրիարքութեան կոստանդնուպօլսոյ Սեմինարիոյն արհեպիսկոպոսի՝ տպագրեալ յիշմիր. ի տպարանի Ամերիգացւոց, 1835.

*Քերականութիւն անգղիարէն հայերէն. աշխատասիրութեամբ Տգթոր Ամենայ Առաքելեան. Կ. Պոլիս, 1871.

Քերականութիւն բազմալեզու. յորում բովանդակին սկզբունք ամենեան. արուեստի և պարսկի բարբառոց. հանգերձ ծանօթութեամբք զոյշ և օգտակար:

Grammaire polyglotte, contenant les principes des langues arabe, persane, turque et tartare avec les remarques analytiques d'autres langues, par le P. Minas Médici, docteur archimandrite de l'Académie arménienne de St. Lazare; superieur des arméniens catholiques de Karassou-bazar en Tauride. Venise, imprimerie arménienne de St. Lazare, 1844.

A Sa Majesté Impériale Nicolas Paulowitch, Empereur de toutes les Russies, etc. etc. etc.

Bopp. Grammaire comparée des langues indo-européennes comprenant le sanscrit, le zend, l'arménien, le grec, le latin, le lithuanien, l'ancien slave, le gothique et l'allemand; par M. François Bopp,. traduite sur la deuxième édition et précédée d'une introduction, par M. Michel Bréal, chargé du cours de grammaire comparée au Collège de France. Tome IV. Paris, imprimerie impériale, 1866-1872.

Քերականութիւն Գաղղիական, ՚ի Հ. Ակոէն վարդապետէ Ընթիմոսեան ՚ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Ս. Ղազարու, 1821:

*Քերականութիւն (Համառօտ) գաղղիական լեզուի, գործառութեանց ազգաց համար: Վենետիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1838, 1849:

*Քերականութիւն գաղղիական լեզուի ՚ի Մխիթարեան միաբանից: Վիեննա, ՚ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1816.

*Քերականութիւն (գործնական) Քրիստոնէից լեզուի. Առ ուսումն երկասիրաց Թուխաց Թերգեան: Ս. Հնդինակին, 1873: Վենետիկ, ՚ի տպ. Մխիթարեանց: (Տան Ա. և Բ.):

*Քերականութիւն գաղղիարէն լեզուի հայերէն բացատրութեամբ. աշխատասիրեաց Եղիազար Մուրատեան: Երուսաղէմ, ՚ի տպ. Ս. Յակոբ. 1869:

*Քերականութիւն (Նոր) գաղղիարէն լեզուի. ըստ յօրինեալ է Հ. Ղեւոնդեայ Վ. Ցռիմեանեանց, յաշակերտաց միջի հօրն Մխիթարայ։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնին, 1845 ....

Ա. Հատոր. Քերականութիւն։
Բ. Հատոր. Կրթութիւն։
Գ. Հատոր. Կրթութեանց սրբագրութիւնք։

*Քերականութիւն (Նոր) գաղղիերէն լեզուի, Օլիվնատրիի գրութեամբ։ Վից ամենուն միջ գործիարին կարգալ, գրել և խօսիլ սորվելու համար։ Փոխեալ ի հայ Թուխմա Թէրզեան։ Տպագրեալ նպաստիւք վեհամեծաց Պարեան Օտրգիս Պէյի, արքունի Հարտաբարպետ, և այլն և այլն։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1868։

*Քերականութիւն գաղղիարէն լեզուի ըստ Օլիվնատրիի. կրկաւորեց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան։ Կ. Պոլիս, տպ. Ազատեան, 1871։

*Քերականութիւն գործնական գաղղիարէն լեզուի. կրկրորդական գպրոցաց համար. հիմնեալ էնսիկլ. Լրքլէր. Թարգմանութիւն ի հայ աշխատասիրութեամբ Ա. Պիպէռեան։ Կ. Պոլիս, 1878։

†Քերականութիւն Գերմանացի բարբառոյ, կրկտիրեալ Հինաւոյրս Ցարութիւն Կուսինացի, վարժատես առհասարակ լեզուի և մայրաքաղաքն Ազստրիոյ։ Տպագրեաց արդեամբք և ծախիւք պարոն Մարկոսեան Բոնապիկեան Րուսհասխեցւոյ վահառականի։ Ի Վենետիկ, ի տպար. սրբոյն Ղազարու, 1830։ Deutsch-Armenische sprachlehre von Artin Hindoglo. Venedig, in der Armenischen Buchdrükerey, 1830.

†*Քերականութիւն Գերմաներէն լեզուի. ըստ յօրինեալ է Հ. Քերովբէի Վ. Սպինեանց, յաշակերտաց միջի հօրն Մխիթարայ (Տապաշտութիւն, զանազան կրթութիւնք և ընթերցուածք)։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Ածածնին, 1844։

Քերթուածք Օսսիանի. Թարգմանեաց Ց. Ա. տրուձե։ Կ. Պոլիս, 1876։ Տես Տաղք։

Քերթուածք Պետրոսի Աղամեան։ Թիֆլիզ, ի տպ. Մարտիրոսեան, 1880։ (Կովկասեան գրավաճառաց Զաքարիայ Գրիգորեանց)։

*Քիմիական գիտութեան սկզբունք. ի պէտս արհեստաւորաց և նորուսանողաց։ Աշխատասիրեալ Թ. Ս. Վահանեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհաննու Մխիթարեանց, 1883։

Քնար Ազգապեան և Փառոսեան տանուց։ Կ. Պոլիս, 1872։

Քնար Ամերիկեան. American Sacred poems. Վինեսիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1874։

Քնար արեւելեան. Կ. Պոլիս, Գրատուն Ցովսեփեան Գաւազիեան։

Քնար հայկական. Խմբագրեաց Մ. Մ. Մխիթարեանց։ Ս. Պետերբուրգ, 1868։

*Քնար Ցովսեփայ. Երկու հազար տունք բազկացեալ աշխարհաբար ոտանաւորս և բանաստեղծութեան գործ։ Ցօրինեաց Դաւիթ վարդապետ Ներսիսեան։ Ձառոր Ա. Կ. Պոլիս, 1865։

Քնարն յաւերակս հայրենեաց. Ազատհամ Ց. Ալվազեան։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1867։

Քնար պանդխտին. Տաղերգք. քերթուած Խորէն վարդապետի Գալշոյեան Նար-պէյ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ազատեան, 1868։

Քնար Տէօվլէթեանի։ Կ. Պոլիս, Գրատուն Ցովսեփեան Գաւազիեան։

*Քննադատութիւն Մեզուի 160–166 թուոց մէկ քանի քննադատութեանց։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1851։

*Քննական քերականութիւն արդի հայերէն (աշխարհաբար) լեզուի, հայերէն լեզուին հին և նոր վիճակին վերայ ընդարձակ քննական ներածութեամբ և առանձին յատկութեամբ գրաբար հայերէնի տեսութեան. գրեց Հ. Արսէն Վ. Այտընեան ՚ի Մխիթ. սուրբ։ Վիեննա, ՚ի տպ. Մխիթարեանց, 1866։

*Քննութիւն խնդրոց. երկախրութեան Սաղմոսին ցնծի Յովհէփ վարժապետի։ Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Ց. Մխիթարեանց, 1846։

*Քննութիւն և հերքումն վեր. Մխաէլ Նալպանտեանի գրածի ի մէջ իսոպ անուամբ տետրակին։ Կ. Պոլիս, 1873։

*Քննութիւն (համառօտ) քրիստոնէական հաւատոյ և մահմետական կրօնի։ Մոսկով, 1831։

*Քննութիւն 1836ի սահմանադրութեան (Պալաժինեպոլի)։ Ազատեցեան Մարկոս։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Ռ. Ց. Քիւրքճեան, 1865։

*Քննութիւն սրտի. վէց տպագրութեան թերթերով ձեռացած տետրակ մը. առանց հեղինակի և թուականի. որով և հրատարակութեան քաղաքն ալ անյայտ։ Շատանականատարը վիճեցաւ հին տպագրութիւն մըն է. և գրերն ալ՝ միջակ, ըստ գաղափարացի Յովհաննու Անկիւրացւոյն։

Երկրորդ տպագրութիւն մ՚ալ կայ նոյն գրոց, առանց հեղինակի. միայն ՚ի սկիզբն գրոցն այսպիսի խորագրով մը. «Յաղագս քննութեան սրտի»։ Իսկ ՚ի վերջն. «Ի վիճնեակ, ՚ի տպ. Անտն. Պատեզի»։

*Քուիլուվի հաստատուն առակք. Թարգմանութիւն Գաբրիէլ վարդապետի Այվազեան. Թէոդոսիա, ՚ի տպ. Ղազարեան ուսումնատրանի տպչին Հայոց։

*Քուիլուվի Յովհաննու առակք յինն գլխա-
թարգմանեալ յաշխարհիկ բարբառ Գաբրիէլ և-
պիսկոպոսէ Ալվազեան։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն
Արամեան, 1870։

*Քանեւերկու պատճառները որոնցմով որը աստուածային պաշտամանց ներկայ
գանուելուս պարտաւորութեան վրայ։ Կ. Պոլիս,
1854, 1873։

*Քանեւերկու պատճառք վասն ընդունելոյ
կաթուլիկէ եկեղեցին. հեղինակութիւն Թովմայի
Վիլհելմ Մարշալ։ Վալաթիա, ի տպ. սրբոյն Բե-
նեդիկտոսի, 1847։

*Քան սարի եղոք. վիպասանութիւն Ալեքսան-
դրի Տիւմա գոգպիացւոյ։ Բնագրէն թարգմանեց Մ.
Մանուելեան։ Հատորք Ա. Բ. Գ. Դ. Զմիւռնիա, ի
տպարանի եղբարց Տէոէեան, 1874։

Քսենոփոնտեայ Կիւրոսի հրատոս պատմու-
թիւն. զոր թարգմանեալ է Հ. Յովսեփոյ Գաթըր-
ճեանց, յաշակերտաց սրբոյ հօրն Մխիթարայ։ Վի-
ենն, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843։

*Քրիստափոր Կոլոմբոս կամ Ամերիկայի գտանու-
ըն. ազատ թարգմանութիւն ի Մխիթարեան միա-
բանից։ Վիէննա, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի, 1850։

*Քրիստիանոսին ու Քրիստինէին ճամբոր-
դութիւնը այս աշխարհէս հանգերձեալ աշխարհը
երթալի ձևով։ Զմիւռնիա, ի տպար. Գ. Կրիքիքեան,
1843։

Քրիստինէական քերթուած, երգք երբեմն, ի
Հ. Մովսէս վարդապետէ Ամասիացւոյն, ի Մխիթ-
արեան։ Վիենեաւիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1843։

Քրիստոնէական Բնդդատիճնուսի. ։ Վարդապե-

տառիւն քրիստոնէական. գերազանցապատնէզի կար-
ծելոյ առաջի Ռուսերէթոսի Պելլարմինոսի, թարգ-
մանեցեալ ի Բարսղէ վարդապետէ Կոստանդինու-
պաւլեցւոյ, ի լեզուէ իտալական ի հայկական բար-
բառ յամի առաջի 1669. Հոկտեմբերի երեսուն յ'Ա
լիկոռնոյ։ — Տակաւս ոգոս աստուածային յամին
որ ի ծննդենէ առաջի ՌԽոսուի Քրիստոսի հա-
զար և վեց հարիւր և եօթանասուն։ Ի Ռուսկանուս-
թեան Հայոց հազարի հարիւրի և տասն և ընդի.
յ'Ալիկոռնոյ, ի գիտս ՌԽծագործս Աստուծոյ »։
Ց'էջն 362 որ և վերջ գրոցն. « Ընդ տպագրանաւմ
սրբոյ Էջմիածնի. հաճութեամբ առաջի Ոսկանի սրբա-
զանական Հայոց։ Սրբագրութեամբ կարապետի
վարդապետի Ամսրեանացւոյ։ In Livorno; con li-
cenzia de' Superiori »։

Բ. Տպ. ի Հռոմ. « Վարդապետութիւն քրիս-
տոնէական ... ի հայկական բարբառ։ Ցամին առաջի
1680, ի ՌԽծն Հռոմ »։

Քրիստոնէական (որպէս Թուխ Ոսկանոյ)։ Մեր
ՌԽեզքն եղած օրինակին մէջ կը պակսին Ճակատն ա-
ռաջին Թերթերը. ի վերջն' յ'էջ 64 հետեւեալ
խոսքերը կը գտնենք. « Եարտգրեցաւ զանս հաւա-
տոյ՝ առաջ վարժութեան ոհասակ ի Թուխն Փրկչին
1666. իսկ ի մերում Թուոյ ՌՉՃԵ. տասնեակն նոյեմ-
բերի, որոյ էին աւուրք քառանհինգ յ'Ամսգերատամ
քաղաքի, ի տպատանի սրբոյն Էջմիածնի և սրբոյն
Սարգսի »։

Քրիստոնէական Վիլոտի. « Քրիստոնէական
վարդապետութիւն ի պէտս Ճշմարտասիրաց Հայոց.
շարադրեալ ի Ցակոբ վարդապետէ ի կարգէն Ցի-
սուսեանց։ Եւ տպեցեալ խարհիւք և հոգատարձու-
թեամբ բարեպաշտի Խոջայ Գասպարի սրգի Խոջայ
Մարտրոսի ի մեծ տանէն Շէրիմանեանց. 1710, հոկ-
տեմբերի 18. ի Վենետիկ, ի տպ. Անգաճեատի Պա-
դուայի։ Մեծաւորաց հրամանաւ »։

Քրիստոնէական Ջաղկաց. « Հռոմեական և Շա-
հաէտ Քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Պար-

զարանեակ, շարադրեցեալ և ի լոյս ածեալ ի յանձ
նիւտան Քահանայից Պատրի Պետրոսեայ և Պատրի
Գրիգորիս Ձահուկեցւոց, յաշդկն Հայոց, ի կալ-
գին Քարոզչաց, ի հոգևոր օգուտս միաբանեաց Ճըշ
մարտասէր և պարզամիտ մանկանց Եկեղեցւոյ, և ի
մեծագոյն փառս Աստուծոյ։ Ցամս Փրկչին ՌՉՃԵ։
մարտի ԺԷ. ի Վիեննուիկ, ի տպ. Անդռն. Պառթօլի»։

Քրիստոնէական Մխիթարայ Աբբայի։ «Գիրք
քրիստոնէականի վարդապետութեան ի յուսումն
մանկանց հաւատացելոց, և ամենից որք ունին զսի-
րոյս։ Շարադրեցեալ աշխատասիրութեամբ տեառն
Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ հայր
հոչակելոյ։ Եւ ապագրեցեալ առ օգուտս ամենից ըն-
նդունողութեամբ նորին։ Ի փառս Տեառն, և ի պա-
տիւ ամենասրբուհւոյ Թագուհւոյն երկնից Կուսին
Մարիամու և ի յօգուտ աշխիս Հայկազնոյ։ Ցամս
տեառն 1725, մարտի 8. ի Վիեննուիկ, ի տպ. Ան-
տոնի Պառթօլի։ Հրամանաւ մեծատոհմից և փրկիչ-
ևէհով գերապանծագունեղի ծերակուտին»։

Բ. Տպ. «Քրիստոնէական վարդապետութիւն-
ընդ օրում գնի և այրբենարան, ի յուսումն ման-
կանց հաւատացելոց ... Տպեալ յամի տեառն 1750
... ի տպ. Որբանտեան Ստեփաննոսի. ի Վիեննուիկ,
հրամանաւ մեծատոհմից»։

Քրիստոնէական համառօտ. Վարդապետու-
թիւն Քրիստոնէական ըստ Հայոց. արտագրեալ առ
Հառամչեցիս, միջնորդութեամբ Կարապետի վարդա-
պետի Անգրիանցւոյ, և Թէոդորոսեան Պետրոսի
Սիմպրի։ Ց'Ամստէլոդամ, ծախիւք և ապագրու-
թեամբ Թարգմանողաց։ Ցամս Քրիստոսի 1667, և
Հայոց ՌՃՅԶ. (ի հայ և ի լատին լեզուս)։

Քրիստոնէական աշխարհաբառ Մխիթարայ
Աբբայի. «Գիրք Քրիստոնէականի վարդապետու-
թեան։ Շարադրեցեալ աշխարհաբառ լեզուաւս,
աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդա-
պետի Սեբաստացւոյ, Աբբայ հայր հոչակելոյ։ Ընդ
օրում և երգք տագնի առաջքին, որք ի վանքին

ժամանակաց չինելցեալք են՝ ի նոյնոյ վարդապետէ։ Տպագրեցեալ Լանդոզդուխեամբ նոյնոյ՝ ի փառս մեծապոյն Աստուծոյ և ի յօգուտ մանկանց եկեղեցւոյ։ Ցամի տեառն 1727, մարտի 1։ ի Վենետիկ՝ ի տպ. Անտոնի Պօռթոլի. հրամանաւ մեծաւորաց և փրիվիլէճիով դերապանցագունդին ծերակուտին »։

ԲՏ. « Խիրք ... եկեղեցւոյ։ Եւ այս է երկրորդ տպագրութիւն։ Ցամի տեառն 1732 ... ի Վենետիկ՝ ի տպ. Անդռնի Պօռթոլի »։

ԳՏ. « Խիրք ... եկեղեցւոյ։ Եւ այս է երրորդ տպագրութիւն։ Ցամի տեառն 1771 ... ի Վենետիկ՝ ի տպ. Անդռնի Պօռթոլի »։

Միւս սոյն Քրիստոնէական Մխիթարայ Աբբայի. « Քրիստոնէական վարդապետութիւն որ ի գործ ածի ի մեկնելն զպատկերս ի ժամանակի խաչելոյ։ Ցամի տեառն 1737, ի Վենետիկ, ի տպ. Անտոնի ՊօռԹոլի »։

ԲՏ. « Քրիստոնէական ... յամի տեառն 1775. ի Վենետիկ, ի տպ. Դեմետրեայ Թէոդոսեանց։ Հրամանաւ մեծաւորաց »։

Քրիստոնէական ուսումն (Ցակովբայ պապրիտցի Նալեան)։ « Գիրք կոչեցեալ Քրիստոնէական ուսմանցն և կամ Քրիստոնէից վարժիչ... Ետրագրեալ աշխարհաբառ ոճիւ ի Ցակոբ վարդապետէ Չմշտացւոյ։ ի հայրապետութեան տեառն Աբրահամու արքեպիսկոպոսի Թեղկասցւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս։ Թվին Քրիստոսի 1737 և Հայոց 1186. յամենայն մարտի »։ Ցկէջառաջաբանին մէջ. « ... Ետրագրեաց ... զսա աշխարհաբառ ոճիւ հրամանաւ հոգևոր հօր իւրոյ (Ցովհաննու Կոլոս պապրիտցի). և ես ինձ ապել մեզապարտ մեհկանէ Աստուածասիրս՝ որպէս հանգուցեալ կարապետի։ Ազգեամբք և հրամանաւ հոգևոր ծնողաց իւրոց վերոգրելոց։ Որ եղև առաջին տպուածն ՌՃՀՀ թուին՝ ի մարտի սկսեալ, և ի նոյեմբերի ձ աւարտեալ »։

ՀՏ. « Գիրք կոչեցեալ Քրիստոնէական ուսանելի. չարագրեալ աշխարհաբառ ոճիւ՝ ի Ցակոբ վարդապետէ, նաւգիներս պապրիտցէ Կոստանդնու-

պօղոյ։ Եւ ապեցեալ երկրորդապէս ... յամի տեառն 1747, և Հայոց ՌՃՂԶ. մարտի ա. և աւարտեալ յունիսի չ. ի սպարապն Սարգիս և Մկրտչէ Սկեսառեան գալոց, ի Կոստանդնուպոլիս ։ Ցիշատակարանն. « ... որ (Յակովբ պատրիարգ) եւս մեզ հրամանն ի սպիր մեզսպարտ Գաբրիէլ Սարգիս և Մկրտչէ գալոց Սկեսառեանց. հարկեցմամբ երկրորդի սպեցմանս, առաւն Գրիգորի արդոյ և մեծի պատրիարգին արդոյ Եղուսպեմի. որոյ և արգեամբքն երկրորդապէս սպեցաւ ի խնգրոյ առաւն Յարութեան արգեպիսկոպոսի, շարագրողի համառոտեցի և հանգերսակ հոգևկից եղբարն շարագրողի գրչոյս » ։

Կրիստոնէական Ամանաս վարդապետի. « Համառօտ Կրիստոնէական վարդապետութեան տպրտնալ ըստ հրամանի պապին Կղեմեսի ուխտերորդի, ի յարգելի հօրէ Հռուբերտոսէ Բնկլտրմինոսէ յընկերութենէ Յիսուսի. որ ապա եղև կարդինար սըրբոյ եկեղեցւոյ։ Իսկ այժմ թարգմանեալ հատատորմութենսէ. ի լեզուէ լատտցւոց ի հայկական և ի տաճկական բարբառ ի Ամանաս վարդապետէ Մկրտտեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ՝ յեպիսկոպոսէն Հռոմկլայոս ի վեռս Աստուծոյ և ի յոգուս մանկանց եկեղեցւոյ։ Եւ ապեցեալ յամի տեառն 1768. մարտի 1. և ի Թուին Հայոց ՌՄԻԷ ... ի սպ. Անտոնի Պատիոլի » ։

*Կրիստոնէական համառօտ աշխարհաբառ. « Կրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտ հատորեալ ի քրիստոնէական վարդապետութենէ Պետրոս Լոմպարդոսի և այլոց. և արարեալ աշխարհաբառ լեզուաւ վասն փոքրիկ մանկանց՝ առ ի սերտողարար առնուլ նոցա զայն ի բերան։ Տպեալ յամի տեառն 1770. ի մայիսի 14. ի Վենետիկ, ի տպ. Անտոնի Պատիոլի » ։

(Գրքուկիս երկրորդ տպագրութիւնն եղած է ի 1776 ի Թրեստ. երրորդն ի Թրեստ ի 1801. չորրորդն ի Վենետիկ ի 1807, ուր մինչև վերջի տարեները այլևայլ և բազմաթիւ տպագրութիւններ առնեցած. ինչպես նաև ի Վիեննա)։

Քրիստոնէական ուսմանաւոր. « Քրիստոնէական վարդապետութիւն ուսանողաց հնչակեան մեսրոպեան հատիկաց, եւ առաջին մանկանց դպրատան Լուսաւորչի. ՚ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աբգարեան յաշակերտութենէ Մխիթարայ Ապտ Աբբայէ: ի քաղքին պատրն Մխիթարայ Մաղխեան, ՚ի ապտն Պօղոս. յամի 1805-ՌՄԵԴ. և տպագրեալ ... ՚ի Վիննահիկ ՚ի վանս Ս. Ղազարու, 1810-ՌՄԵՔ:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն ՚ի Հ. Յովսեփայ Քիրկորեան Ցիւսուանեան կրօնաւորէ: Վիննահիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1854:

Բ. Տպ. « Քրիստոնէական ... ծանրաբեր Աղէքսանդրի Թագրանիոյ իշխանի Հռոմկլայեցւոյ առ ՚ի թագաւոր ձրի »: Վիննահիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1860, 1881, 1882:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն հանդերձ աղօթքիւնով, մանր ոգւոյց հասարակ: Եղուսալէմ, ՚ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1870:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն: Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Գ. կիւնքիլեի, 1846:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն ՚ի պէտս նորահաս մանկանց: Զմիւռնիա, ՚ի տպ. Տէմիրեան եղբարց, 1853:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն հաստատուն: Վիէննա, ՚ի տպ. Մխիթարեանց. (այլեւայլ անգամ տպագրուած. վերջինն ՚ի 1840):

*Քրիստոնէական նոսխանական, քաղմապատկեր. երկաթեղեաց խորին աղքատիկոպոս: Կ. Պոլիս, ՚ի տպ. Աբասեան, 1872:

Քրիստոնէական կրթութիւնք և այլեւայլ աշխատք ՚ի պէտս մանկանց Մարգասիրական Ընկերութեանն ... ՚ի տպարանի եպիսկոպոսական Ընկերութեանն ՚ի Կալկաթա:

*Քրիստոնէական կրօնքին հիմերուն ու գերազանցութիւնը. Թարգ. ի պատ. Կ. Պ. Գաղղիերէնէ. Կ. Պոլիս, ի տպ. Ց. Պետրոսեան, 1880.

Քրիստոնէական հաւատոց հրահանգք, զոր ուղղափառ դաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, աշխատասիրութեամբ Մաղաքիա Մարգայ Օրմանեանց վարժապետի Լազարեան ձեռնարկի: Մոսկուա, ի տպ. Լազարեան ձեռնարկի տպարանի քեզուաց, 1861.

*Քրիստոնէական ուսումն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ. Ցօրինեալ Գաբրիէլին վարդապետ Սրուանձտեանց: Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քեսէրճեան, 1877, 1879.

Քրիստոնէական վարդապետութեան կրթութիւն. յօրինեցեալ յաւելմամբ բառարանիկ: Կ. Պոլիս, 1811, 1818.

*Քրիստոնէական. մանր ուսմունք քրիստոնեական հաւատոց և սրբոցն պատմութեան Աւետարանի. աշխատասիրութեամբ Գրիգորի Մարգեանց: Կ. Պոլիս, ի տպ. Ռ. Ց. Քեսէրճեան. (այլեայլ մասպրութիւն ունեցած է այս գրքոյկը):

Քրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտեալ ի սէտա գպրատանց. աշխատասիրեցաւ Ց. Զ. Պր: Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհ. Մխիթեանեան, 1843-ՌՄԳԲ.

*Քրիստոնէական (յաղագս) միութեան՝ ձառ. առնկլիկան եպիսկոպոսի մը գրածէն հայերէն աշխարհաբար թարգմանուած: Կ. Պոլիս, ի տպ. Ցովհ. Մխիթեանեան, 1846.

Քրիստոնէական (սկզբունք) ուղղափառ հաւատոց Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ: Տփղիս, հրատարակութիւն Կեդրոնական գրավաճառանոցի, 1880.

Քրիստոնէական։ Տես Եանշեանց։

Քրիստոնէական հաւատոց (ուսումն)։ երկտասիւնց կարտսիս վարդապետ Եսայեանց, միաբան սրբոյ Լիմճինի։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1869։

*Քրիստոնէութեան աստուածային ծագումը։ Կ. Պոլիս, 1880։

Քրիստոսապատում, այն է հանճառաւոր եւ աստուածային պատմութեամբ հանգիպած ծանօթ դէպքերովք ի Մանուկ Մաքսիմոսէ կրօնաւորէ վարժապետէ Լազարեան Ձեմարանին։ Ի Մոսքուա, 1861։

Քրիստոս ի Վատիկան. Քերթուած Վիկտոր Հիւկոյ գաղղիացւոյ, Թարգմանեց Օրատիոն Հէքիմեան։ Կ. Պոլիս, 1871։

Քրիստոսուսոյց, յորում պարունակի բովանդակութիւնք գլխաւոր վկայութեանց Հնոմարտութեան եւ Երկնային ծագմանն, յայտնութեան քրիստոնէութեան, զոր յօրինեաց Բիբլի Պարոէս հանգուցեալ եպիսկոպոսն Լոնդոնայ. եւ յանգիտական բնագրէն վերածեաց ի հայ պարսն Յովհաննէս Աւգալեանց Աշտամ Ախիսկան Մխիթարեանն Բանգալայ, եւ այլն։ Տպագրեալ ի Գոթծատան Մարգարէպատկան Ձեմարանին։ Առաջին տպ. ի Կալկաթա, 500 օրինակք տպագրեալք, 1828։

*Քրիստոսի սուրբ եկեղեցին ու անոր հաստատութիւնը։ Գրեց Ներսէս եպիսկոպոս Վարժապետեան, Առենապետ Կրօնական ժողովոյ եւ Քարոզիչ Թագուհւոյ։ Կ. Պոլիս, ի տպ. Յովհ. Մխիթարեան, 1864։

*Քրիստոսի չարչարանաց վրայ ըզձական մտածութիւնք եւ ազօթք։ Աշխատասիրութիւն Շ. Քոմվէք Վ. Խապլեան ի Մխիթ. ուխտէ Վենետ. Մխիթարեանց տպարան, 1875։

Քրիստոս պատարագիալ. տպեալ ի խորհուրդն Ս. Գոհութեան, ի վարուձն քահանայից: Վենետիկ. ի վանս Մխիթարայ, 1865.

Օգոստինոս. Տես Աւգոստինոս.

Օդապարիկ գնտոյ (պատմութիւն): Համառօտ պատմութիւն Օդապարիկ գնտոյ. աշխատասիրութիւն Հ. Եղիայ վարդապետի Էնեաքեան, յաշակերտաց Մխիթարայ տէրայի. Վենետիկ. յամի տեառն 1785.

Օլիվըը (Գօլդմիթ). Գիւղն ամայի. The deserted Village. A Poem translated into armenian verse by F. Matthias Bedrossian. Venice, printed in the Armenian Monastery of St. Lazarus, 1871.

Օրացոյց. Տարեկան ամենուս կարգաւորութեան և օգոց գուշակութեան յայտարար գրքոյկ մը որ պէտք եղած տեղեակութիւնը կը հրատարակուի: Ամենէն առաջ հրատարակուեցաւ ի Վենետիկ, ի տպարան Ղազար, յամի 1757, այսպիսի վերնագրութեամբ. «Լուսնացոյց, յորում ցուցանին և երկատասան ամիսք տարւոյն, և աւուրք նոցա. և մուտք արեգական ի կենդանակերպս, և ամէք և պահք ըստ վարելոյ տզին մերոյ, ըստ կարգելոյ հնոյ տոմարին, որով վարին արևելականքն: Իսկ զլուսնի և զարեգական գաւուրան և ժամուն և զրոպէին, եղեալ հաշուելով յերկիցէ յերկիցէ զշՁ ժամն. և նշմարեալ զգաւառան եղեալս ընդ 45 տասնեակս: Եւ այս լուսնացոյց է միայն ցուցակ վասն առաջիկայ Թուականի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1757ին, և Հայոց Թուականին ՌՄԶին. ի Վենետիկ, հրատարակեալ մեծաւորաց»:

Հետևեալ 1758 տարւոյն տկտգբրն. «Օրացոյց վասն առաջիկայ ամի տեառն 1758ին. և Հայոց Թուականին ՌՄԷին. ըստ հնոյ տոմարին: Յորում ցուցանին ամենայն ամէնք և պահք տզին Հայոց: Այլ և ամիսք և երևելի ամէնք լուսնացուոց, յուշաց, երբ

բայեցւոց և տաճկաց. և ամիսք Ազարիայի՝ են և եւս մուխք արեւու՝ ի կենդանակերպս. և ժամք ծագման նորա. այլ և ժամք ծննդեան և լման լուսնի, ըստ հաշուի 24 ժամուց յերեկոյէ յերեկոյ. և ըստ գաւառաց երկոց ընդ 45 աստիճանաւ։ Վենետիկ՝ ի տպարանի Ամուձի Պօռթոլի, հրատարակեալ մեծաւորաց »։

(Օրացուցիս հրատարակութեանն առաջին հեղինակ է Հ. Յակոբոս վարդապետ Զամչեան, և ընդհատաւ շարունակուած է 1757–1884)։

Տարեկան Օրացոյց « վասն առաջակոյ տարւոյս յորում է Թուականն Փրկչին մերոյ 1761. և մեծ Թուականն Հայոց ըստ հնոյ տոմարին մերում 1210. և փոքր Թուականն Հայոց ըստ նորոյ տոմարիս մերոյ 146։ Որում ցուցանին յայտնապէս անաչխատ և անդադար ամենայն ոտիք արեգական Հայոց տէրունականք. և արեգ շարժականք և անշարժականք. պահք, և ամենայն երևելի աւուրք ըստ տահմանի Հայաստանեայցս արեգ երևելեաց։ Հանգերձ օրհնական ձայնիւ և լուսնական աւուրբք. ընդ ինքեան ունելով և զաւուրս Հայոց և Հռոմայեցւոյն, ի գիտս Աստուծոյ, ի պատիւ արեգ նորա և ի գիտութիւն մանկանց եկեղեցականաց »։

Ցիշատակարանն ալ կ՚ըսէ. « Ընդօրինակեցաւ ամենազօրին Աստուծոյ, ունելով ի պատրաստի և զայլոց տմից ըստ իւրաքանչիւրումն ժամանակի ի լոյս բերելոյ, քան զայս հարստունակ։ Ունիմք նաև ամէն առձեռն պատրաստ և զմայր Տնտոցոյց մի։ յօրինեցեալ ի վերայ երեսուն և վեց գրոցն մերոց յաստուկ յաւուկ։ Որ ի գաւանելն քո զդէր տարւոյն, մտցես ի նա, և գոցես ի նմա զամենայն պատրաստ տարւոյն. ուրախ, պահգ և ձիրացիւք. հանգերձ օրհնական ձայնիւ, ամենական Թուովք ըստ Հայոց, ըստ Հռոմայեցւոցն, անաչխատ և անխախտ։ Զոր ահա հանգերձեալ եմք ի սակաւ արդեամբք և ծախիւք բարերաշխոն և ազնուազարմ Հովսեփայ գաւիճեան. ի յիշատակ յաւիտենական իւրեանց նախնեաց և ապագայիցն ի Քրիստոս ննջեցելոց և կենդանեաց »։ Մեր քով գտնուած օրինակին մէջ՝ հետևեալ ձեռագիր տեղեկութիւնը կը գտնենք. « Զայս օրացոյց

1761ին եւ ապրիլ ի կաստանդնուպոլիս Սիմէոն նուիրակին կաթուղիկոսին Էջմիածնի, որ և յետոյ եղև կաթուղիկոս Էջմիածնի ։

Տանջչինք տալի ընդհատուածնէ եղբը, 1776ին հրատարակեցաւ ի Պալիս օրագրէ մի՝ հետեւեալ մեկնութիւն « Տնտրակ Տօնացոյցի, որ ցուցանէ զկարգելոյ ածեալ սրբոցն Աստուծոյ, զպահս և զկիւրակէս ըստ կարգադրութեան մերոյ սրբոյ եկեղեցւոյ ։ Այլ և զաւուրս անտոնի մերոյ սրբոյ ածելոյ. Այսինքն՝ Ազարիայէ, Ծուենց, Գրիգորի և Լուսաւորչ ։ Նաև զծնունդս, զքառորդս և զլրումն լուսնոյ, և զհնուս արեգական ի կենդանակերպս. Համք և բոլկունք ըստ հաշուոյ աստեղաբաշխից ։ Բայց յերեկոյէ յերեկոյ 24 ժամ թուելով ։ Իսկ ժամք և բոլկք աւուրն, կիսաւուրն, յետնուցն, հանգստեանն, գիշերոյն, և ծագմանն արեգական ամենայնիւ ցուցանի ի վերջոյ, ըստ սովորութեան քաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ ի 12 ժամէ ի 12 ժամ։ ի կաստանդնուպոլիս, ի սպարսին Բարսղ ։ » ։ Ի վերջ մատենիկին. « Արդ գիտելի է ի յոմ գիւրին տալ սորին, որ է յօգուտ մերոյ ազգիս. բայց ըստ օրում ընդ լինելոյն օրացոյց և է ուսանողաց. վասն որոյ ասելն է վարկ, զի ի լրանալ ամին մի լինցի ձգել ի խորշոմն և ի յաղբիւսս. այլ պահել ի փոխս սրբոց և ուխտաւորական տանից՝ որպէս և կարի է ։ Այսմիկ ամի այսու գրելով — Ընկալ զի եւ վաղվաղելով. — ի գալ ամին տեսուն կամելով — Տպագրի լաւագոյն գրելով » ։ Ցետոյ գրուած ձեռագիր տեղեկութիւնն այլ կ'ըսէ. « Զայս օրացոյց շարադրեաց ոմն տիրացու Մատթէոս ի Պալատ, առաջնորդութեամբ Ալէքսանդր Խոջայ հրէից » ։

Իրենն է նաև հետագայ տարբեր օրացուցի գրութիւնը. « Տնտրակ Տօնացոյցի, որ ցուցանէ զՏօնս, զՊահս և զկիւրակէս 1777 ամի տեսուն և ՌՄՒԶ թուականիս մերոյ ։ Այլ և զաւուրս վեց հերիք ամաց. և զերեսելի աւուրս այլոց ազգաց. և զհնուս արեգական ի կենդանակերպս. և զծնունդս, զքառորդս, և զլրումն Լուսնոյ՝ հաշուով աստեղաբաշխից ։ Բայց յերեկոյէ յերեկոյ 24 ժամ թուելով։ Իսկ փոփոխական ժամանակքն աւուրց ի 41 ասել

Հանի եպետ քաղաքաց յարմար տղեւսակաւ ցուցանի 'ի վերջոյ։ Ի Կոստանդինուպոլիս, ըստ օրինակի 'ի տուրբ էջմիածին տպեցեալ տաճացուցի »։ Ի վերջին. « Ցանցեալ ամին զոր խոստացաք. — Ահա առ Ձեզ ընձեռեցաք. — Գանգի սոյն գիր նոր շինեցաք — Եւ այսպան հազիւ յառաջ բերաք. — Կարօղութեամբ ըստեղծողի — Նոր տպարան գիտ եւս ուզղի »։

1778ին երկու օրացոյց հրատարակեցաւ 'ի Պօլիս. մին « Տետրակ Տաճացուցի ... ըստ օրինակի 'ի տուրբ էջմիածին տպեցեալ տաճացուցի. 'ի Կոստանդինուպոլիս, տպագրեցեալ 'ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի »։ Իսկ միւսն. « Տետրակ Տաճացուցի ...'ի Կոստանդինուպոլիս. ըստ օրինակի 'ի տուրբ էջմիածին տպեցեալ տաճացուցի »։ Վերջինս շարագրողն և յարմարողն էր արդէն յիշատակուած գրիչն Մատթէոս. իսկ առաջինն հրատարակեցին Յովհաննէս և Պօղոս տպագրիչք. որով ազգին մէջ եղան երկք օրացոյցք՝ Վենետկոյ ու երկու Կոստանդնուպօլսի։

Նոյն տարին տաճացոյց կամ օրացոյց մ՚ալ հրատարակեցաւ 'ի Թրիեստ, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց, ըստ նորոյ տումարի։ (Տես Տաճացոյց)։

Կոստանդնուպօլսոյ օրացոյցք շարունակաբար կամ նուազ ընդհատութեամբ հրատարակուեցան այլ և այլ տպարաններէ. ինչպէս Յովհաննու և Պօղոսի, Պետրոսեան Ստեփաննոսի, Մայր Դպրատան, և այլն։

1786ին նորիչ օրացոյց մ՚ալ հրատարակուեցաւ 'ի Փեթրպուրգ Ռուսաց. « Տարեցոյց և Օրացոյց ամի Տեառն մերոյ 1786. և մերոյ Թուականիս ՌՄԼԵ. տպագրեցեալ 'ի տուրբ էջմիածին տպեցեալ Տաճացուցին. հրամանաւ լուսանկար մերն մերոյ արբոյ Աթոռոյն էջմիածնի՝ Տետռն Ղուկասու, արբազնազուրբ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. և յառաջնորդութեան հիւսիսային ազգին Հայոց Տետռն Յովսեփոյ արբազան արքեպիսկոպոսի. ի Սանկտպետրբուրգ, 'ի տպարանի Թալգարեանց Գրիգորի. հրամանաւ կառավարչին բարեկարգութեան »։

Այս օրացոյցը 1795ին տպագրուած է 'ի Նորն Նախիջեւան. « Տարեցոյց և Օրացոյց ամի տեառն 1795, և մերոյ Թուականիս ՌՄԽԴ։ Յորում ցուցա-

նրին ամենայն ուրախ և պահք ազգիս Հայոց. այլ և ամիսք և երեքշաբթի ուրախ յուդայ, լսաբաթօրէ, հրեից և տաճկաց և ամիսք Աղաբիայի ... Տպագրեալ՝ի յաւետարանդրութեան հիւսիսային ազգին Հայոց տեառն Յովհաննու պատկառելոց արքեպիսկոպոսին՝ի տպարանի նորին Բարձր Սբրատչնութեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգիստ տեսրդ Թագ վանիցն՝ որ՝ի Նորն Նախիջևան»:

Նոյնն յամի 1797 յ'Ամստերդամ Ռուսաց. «Տպագրեցաւ և Օրացոյց ամի տեառն 1797, և միոյ թուական ՌՄԽԶ ... տպագրեցեալ ըստ օրինակի հին Տանտացուցին՝ի Կոստանդինուպոլիս տպեցելոյ ...՝ի տպարանի նորին Բարձր Սբրատչնութեանն, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնայ երկեղեցւոյ որ՝ի յԱմստերդամ»:

Ի Կալկաթա Հնդկաց, Մարդասիրական ձեռնարկնի տպարանին հրատարակուած են օրացոյցք 1816 թուականէն՝ի 1873. թէպէտև վերջի տարիները ընդհատուածներ:—Մանաւանդ են բանասիրաց գործս կիսէն եռաքը Բուդդիոյ և Ռուսիոյ Հայարնակ այլևայլ քաղաքաց մէջ տպագրուած օրացոյցք՝ի Պոլիս, Մխիթարեանս, Տէր Երեմիայ, Արամեան, Փիւրքեան, Զարդարեան, Գամալիէեան, Սուրբ Փրկչի հիւանդանոցին անուամբ, և այլն: Ի Թիֆլիզ,՝ի Թեոդոսիա, ՝ի Ռոստով (Դոնի վերայ), Էջմիածնի, Երուսաղէմ, և այլ ուրիշ տեղուանք:

Մխիթարեանց և Թերթերի օրացուցք հրատարակութեանց վերջին ալ եղած են՝ի Վիէննա, ՝ի Պոլիս, և ուրիշ տեղուանք:

Արամեան և Պաղտասարեան օրացոյցք՝ի Պոլիս՝ ընդունուելք են նիւթոց առատութեամբը, և ազգային ծանօթութեամբք: Տես Տօմար:

Օրացոյց միոյ տարւոյ: Վիէննա, ՝ի տպ. Մխիթարեան, 1841:

Օրբելի. Նախաշաւիղ կրօնագիտութեան, մաս Ա և Բ:— Հին և Նոր կտակարանի պատմութիւն:— Լիակատար պատմութիւն:— Վարդ Բիւրատոսի: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայի Գրիգորեանց:

Օրինակաց եւ Նմանութեանց. « Գիրք Օրէնսկաց և Նմանութեանց. յաւէտ օգտակար և պիտանի ՚ի ջերջացումն ուսումնասուներ բանասիրաց. մանաւանդ խոկ բանիբուն քերդողաց, և գրելոյ ամենայն հիւրզեցական անձանց: Արարեալ ՚ի հնդինակ Յովհաննու Սանձկեցւոյն, ՚ի կարգէ Քաղդեղոնաց. ՚ի լատինական լեզուէ ՚ի հայ բարբառ Թարգմանեցեալ՝ ըստ մասին ՚ի Վնէժ, և ըստ մասին ՚ի Կոստանդնուպոլիս ՚ի Վաչէից վարդապետէ Խարբերդացւոյ՝ ՚ի խնդրոյ տեառն Յովհաննու գերապատուի վարդապետի Բաղիշեցւոյ պատրիարգի Կոստանդնուպոլսոյ: Եւ այժմ՝ ՚ի ձեռն յոգնաջան աշխատասիրութեան Մարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ՝ ՚ի լոյս ածեցաւ յարմարագրութեամբ և ապագրութեամբ, ՚ի փառս ամենասիրելի Աստուծոյ, ՚ի պատիւ Երանուհւոյ կուսին Մարիամու, և ՚ի լուսաւորութիւն մեքսիկեցւոց: Գորգոր տամբ և բոլոր խոկ արգելամբ տեառն Խաչատուր Եպիսկոպոսի վարդապետի և հոգևակատար արքեպիսկոպոսի, մականուամբ Ակտպին կոչեցեալ ... : Ճաշի ներմարիութեան տեառն մերոյ 1750. և ՚ի Թուականութեան Հայոց ՌՃՂՔ. յամենայն յուխտ. ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Անտոնի Պօռեզի. հրամանաւ մեծաւորաց »:

Օրինակ հանգիստուր ծանուցման և ողբոց վասն վախճանի կենաց Տեառն Յովսեփոյ մեծի կոյսերն Հռոմայ, առացեալ արքակրօն Տեառն Յովսեփոյ արքեպիսկոպոսէ՝ ՚ի մոյրոքեաղաքն Ռոման, ՚ի մէջ Մուբր Աստուածածնին անուանեալ հիւրզեցւոյն Հայոց ՚ի մեծ ամսոյ 3 յամի Տեառն 1790: Տպագրեցաւ հանդերձ ՚ի մոյր հնդինակէ՝ Մագրաուսէ, յամի տեառն Փրկչին մերոյ 1792: Թիւ Թուականութեան Հայոց 1241:

Երկրորդ անգամ տպագրեալ տեսրակիս ՚ի տպարանի տեառն Ցարութիւն Եսմաւնեան Եփրատցւոյ (՚ի Մագրաս):

Օրինակ օրհնութեան Թղթոյն արքակրօն Տեառն Յովսեփոյ արքեպիսկոպոսի առ հաստատակ պզգին

Հայոց բնակեալ ի Հնդկս։ Մադրաս, ի տպարանի սեաւն Ցաբուժիւն Եմմաուռնեան Եկեղեցւոյ, 1792։

Օրոլոկիոն։ Տես Ժամակարգութիւն Ցունաց։

Օրհնութիւնք ոին կտակարանաց, տազաչափեալք ի Գնդ. Եգուարդոյ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսէ Եկեղեցւոյ ի Մխիթարեան ուխտն Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1864։

*Օդերեւութաբանութիւն համառօտ, ժողովեալ եւ գպրոցաց հասարակ. շարադրեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան ի Մխիթ. ուխտէ Վենետիկ, ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850։

Ցենեղոն. Խրատք (Maximes) կամ Տնտեսութիւն մարդկային կենաց. գաղղիարէն ընագրէն՝ հայ գրաբար թարգմանութեամբ։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1840։

— Նոյնն, գաղղիարէն եւ հայ աշխարհաբար։ Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1840։

Վարք նահանի խնամատարի Ցուդայի Թարգմանեալ ի Հ. Ցակոբոս Վ. Ձէլալեան, ի Մխիթ. ուխտէն Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1825։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1877։

Ասակր. Թարգմանեալ ի գաղղիական աշխարհաբարէ Թագէոս Կիւզելեանէ Սեբաստացւոյ։ Տպագրեալ ծախիւք Տեառն Յովհաննէս Կիւմիւշեանի, եւ վաճառեալ ի նպաստ Թարգմանչին։ Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Պօղոսի Քիւրքճեան, 1881։

Տես Դաստիարակութիւն աղջկանց.— Տելեմաք։

*Ֆէլիչէ Ռոպուի վերջի վայրկեաններըը։ Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850։

Ֆլէօրի. կենցաղ Իսրայէլացւոց եւ նախնի քրիստոնէից. Թարգմանութիւն Հ. Գեւորգայ վարդապե-

ան Աշնաւուր ՝ի Մխիթարեան ուխտէ։ Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1844։

Յիշատակ Դասղիացւոյ Բրիտաներէական վարդապետութեան պատմական՝ յերկուս գիրս, վասն նոր բառից և չափահաս մանկանց. Թարգմանեալ շարագրեալ յաշխարհիկ բարբառ։ Ի Վենետիկ, ՝ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1843։

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876։

Ֆլորիան։ Տճա Նուման Պոմպիլիոս։ — Կալաթէ։ — Փլորիան։

*Ֆրանսուա կամ Սուա բանաչի. վիպասանութիւն։ Կ. Պոլիս, Տպարանն Ց. Գաւաֆեանց։

*Ֆրանքլին փիլիսոփային Հպատասխանութեան Համբան։ Կ. Պոլիս, ՝ի տպ. Մխ. Հ. Ներսիսեան, 1841։

*Բնութիւնն Ֆրանքլին փիլիսոփային վարքը։ Թիֆլիս, ՝ի տպ. Խաչիկեան ուսումնասիրաց տպագիս Հայոց, 1860։

Ֆրէսինու. Տեառն Դիոնեսիոսի Ֆրէսինու Հնդմանպետոյ եպիսկոպոսի Պաշտպանութիւն Բրիտաներական Հաւատոյ։ Թարգմանեաց Հ. Աբրահամ Վ. Գուրգինեան ՝ի Մխիթարեան ուխտէ։ Հատոր Ա և Բ։ Վենետիկ, ՝ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1866։

*Ֆօսթ եւ Մարգարիտ. Թատերգութիւն յերկուս արարուածս. Թարգմանեալ յանգղիերէնէ ՝ի Ցովհաննիսէ Աղգրէեանէ։ Կ. Պոլիս, ՝ի տպարանի Ի. Ց. Քիւրքճեան, 1863։

ՕՐԱԳԻՐՔ ԵՒ ԱՄՍԱԳԻՐՔ

ՈՐ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՅԱՋԳԻՍ

ԱՂԲԻՒՐ, ազգային քաղաքական և ուսումնական ամսագիր։ Խմբագիր Տիգրան Նազարեանց։ Կը հրատարակուի՝ ի Թիֆլիզ, ՝ի տպ. Մարտիրոսեան։

Տարեկան բաժանորդագինն է 8 րուբլի։ Կարելի է բաժանորդ գրուիլ նաև վեց ամսոյ համար, վճարելով կանխիկ 4 րուբլի։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ, միամսեայ հանդէս, 1–2 տպագրական թերթից բաղկացած (1883)։ Հրատարակվում է Երեւանում։ Տարեկան գինն է 3 րուբլի, կանխիկ վճարելի։ Խմբագիր հրատարակիչ՝ Երեւանայ քաղաքային բժիշկ Լեւոն Տիգրանեանց։

ԱՐԱՐԱՏ, ամսագիր կրօնական, քաղաքական, բարոյական և ազգային։ Աշխատակցութեամբ Մխիթարեանց սուրբ Էջմիածնի։ Վաղարշապատ, ՝ի տպարանի սրբոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի (1867–1883)։

Արարատը ներքանչիւր ամիս մի անգամ կը հրատարակի, բաղկանալով վեց թերթից, այս ինքն քառասունեւութ երեսներից։ Ձանազատ հաճախորդով տարեկան գինն է Ռուսաստանի մէջ 4 րուբլի։ Տաք-

կատանի մէջ 3 տրծամի մէջէն. Պատկատանի մէջ 6 րուբլի. Ընգկատանի մէջ 6 րուբլի. Եւրոպա 20 ֆրանք։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ, հանգէս ամենայ. խըմբ բոպիր անօրէն Մ. Մամուրեանի. Զմիւռնիա, տպագրուԹիւն եղբարց Տէտէեան (1870–1883)։

Աւետեան մամլոյ տարեկան գինն է կանխիկ Զմիւռնիոյ համար՝ երեքրուկէս. իսկ ուրիշ քաղաքներու համար չորս մէճիտիէ։

ԱՐՋԱԳԱՆՔ, գրականական և քաղաքական շաբաթաԹերԹ. Դուրս է գալիս կիւրակէ օրերը. Խըմբ բոպիր հրատարակիչ՝ Աբգար Յովհաննիսեան. ԹիֆլիզՀ. 'ի տպարանի Մարտիրոսեան (1882–1883)։

Տարեկան բաժանորդագինն է 6 րուբլի։ ԲաժանորդագրուԹիւնն ընդունվում է Արձագանքի խըմբ բոպրատանը և կենտրոնական Գրավաճառանոցում։

ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ. օրագիր քաղաքական, ազգային, բանասիրական և առևտրական։ Հրատարակիչ և Տէր Ղ. Գ. Պալճաղարեան։ Չմիւռնիա. 'ի տպարանի Արշալոյսոյ Արարատեան (1840–1883)։

Արշալոյս օրագիրը տասնըհինգ օրը մէկ կը հրատարակուէր։

ԱԽԵՑԱՐԵՐ և շահեմարան պիտանի գիտելեաց (1850–1883)։ Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Ց. Պզտճեան։

Կը հրատարակուէ շաբաթը մէկ անգամ։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ հանգիստարան հայկական, ուսումնական, մատենագրական, բարոյական և քաղաք-

կան գիտելեաց։ Աշխատասիրութիւն Մխիթարեան միաբանից։ Վենետիկ, ի տպարանի սրբոյն Ղազարու (1843–1883)։

Բազմավէպ հանդիսարան ճոռոմաբանեալ՝ մատուռ, յոր նիա, սեպտեմբեր ու գիհոեմբեր ամսոց մէջ կը հրատարակուի։ Ընկերապրութեան քաղաքներն են Կոստանդնուպոլիս, ի Սեզրաս խան, և Վենետիկ՝ վանք Մխիթարեանց։ Տարեկան գինն է 10 ֆրանք։ Իւրաքանչիւր պրակին գինն է 3 ֆրանք։

ԲՈՒԲԱՍՏԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ, պատկերազարդ հրատարակութիւն հնգեւտասանօրեայ. ինքնուրոյն և ազնիւ թարգմանական յօդուածներով, վէպերով ու պատմութիւններով։ Հրատարակիչներն են Ն. Կ. Պէրպէրեան և Ս. Տէօվլէթեան (1882–1883)։ Կ. Պոլիս, տպարան Զարդարեան։

Տարեկան գինն է երկու արծաթ մէճիտ՝ հանապարհի ծախքով։

ԳՈՐԾ. Շուշի քաղաքամէկը հրատարակուի գրականական, քաղաքական և ազգային այս ամսագիրը։ Խմբագիրը հրատարակիչ Սիմէոն Շախուռեանց։

Գործի իւրաքանչիւր համարը բաղկացած կը լինի 5–6 թերթից, և գուրս կը գայ իւրաքանչիւր ամսի վերջում։ Հրատարակութեան (12 տետրակ) տարեկան գինն է ամէն տեղ 8 րուբլի։ Վճարը կանխիկ է։

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԱԹՈՒՄ. խմբագիր Ե. Տէմիրճիպաշեան, (Գրասէր Աւոմ)։ (1882–1883)։ կը հրատարակուի ամէն ամիս, ի Կ. Պոլիս։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. կը հրա-

տարեկի չարաթը երեք անգամ, տպագրական քա-
ռորդ թերթի մեծութեամբ։

Բաժանորդագինն է 1 րուբլի տարեկան։

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ. գրական և գիտական հանդէս
ամենայ. հրատարակութիւն Ասիական ընկերու-
թեան անօրինութեամբ Ե. Ե. Պարոնեանի, 1883։
Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Աբրամեան։

Երկրագունեան կը հրատարակուի ամեն միանգամ
Տարեկան բաժանորդագինն է Կ. Պոլսոյ համար
երեք արծաթ մէճիտ. գաւառաց համար չուստն
գահեկան արծաթ. օտար երկիրներու համար 12
ֆրանք։

Բաժանորդագրութեան առիթն է Կ. Պոլիս, Վա-
լիտէ սուլթան խան, թիւ 6։

Իւրաքանչիւր թերթի գինն է չորս գահեկան։

ՀԱՑՐԵՆԻՔ. գաւառական լրագիր, ազգային,
բանասիրական, ուսուցչական և առևտրական։ Տը-
նօրէն և մէջ խմբագիր Մ. Ե. Մէլիքեան։

Հայրենիք ամեն օր կը հրատարակուի։ Տարեկան
գինն է Պոլսոյ և գաւառաց համար 7 արծաթ մէճի-
հանախիկ։ Վեցամսեայ և եռամսեայ բաժանորդք ալ
կ'ընդունուին։

ՄԱՄԻՍ, լրագիր հանրապետական, քաղաքական,
ազգային, բանասիրական և ընտեսական։ Տէր և տը-
նօրէն Կ. Ս. Իւթիւճեան։ Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Մասիս
լրագրոյ (1851–1883)։

Տարեկան գին Կ. Պոլսոյ համար 10 մէճիտ։ Գա-
ւառաց՝ 12։

ՄԵՂՈՒ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ. խմբագիր Պ. Սիմէօ-

նեանց. Հրատարակիչ Հ. Ինճիճեանց։ Թիֆլիզ, Տպարան Մ. Ռոսթոմեանցի և ընկ. (1857–1883)։

Հրատարակվում է ամեն օր, բաց ՚ի կիրակուընթերի և ուրբաթ օրերից։ Տարեկան գինն է 10 րուբլի։

ՄԷՏԷՈՐԱ, ուղղափառական, բանասիրական, գրաքննական հանդէս։ Խմբագիրը Գ. Մանրեան (1881–1883)։ Ջմիւռնիա, ՚ի տպ. Գ. Մանրեան։

Կը հրատարակուի երկու ամիսը մէյ մը։

ՄԵԱԿ, քաղաքական, գրականական լրագիր ամենօրեայ։ Խմբագիրը հրատարակող Գրիգոր Աղծրունի (1870–1883)։ Թիֆլիզ, ՚ի տպ. Մարտիրոսեան։

Տարեկան գինը 10 րուբլի։ Ցայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով։

ՊՍԱԿ, գրականական, պատմական, քաղաքական և մանկավարժական լրագիր։ Կը հրատարակի շաբաթը մի անգամ երեւանում (1880–1883)։ Խմբագիրը և տէր Վասակ Պապաջանեան։

Տարեկան բաժանորդագինն է երեւանում 3 րուբլի, իսկ երեւանից դուրս ամեն տող 4 րուբլի, կանխիկ վճարելի։ Ցայտարարութիւնները ընդունվում են հայերէն և ռուսերէն լեզուներով։

ՎԱՐԺԱՐԱՆ, մանկավարժական ամսագիր (կը հրատարակի ՚ի Թիֆլիզ) 1882–1883։ Խմբագիրը հրատարակիչ Նիկողայոս Խոսրովեան։

Տարեկան բաժանորդագինն է 5 րուբլի, կանխիկ վճարելի։ Տարին սկսվում է օգոստոսին, և վերջանում մայիսին, տարին հրատարակելով տասը տետրակ։

ՓՈՒՆՋ· լրագիր քաղաքական, ազգային և առ-ևտրական։ Հրատարակիչ և տէր Համբարձումեան Ալեքսանդեան։ Կ. Պոլիս, 1860–83։

Փուռնջը շաբաթը երկու անգամ կը հրատարակուի։

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ· կը հրատարակուի ՚ի Կ. Պոլիս (1882–83)։ Խմբագիրը և հրատարակիչ Տ. Մանուկ Բաբուեանակ Իւթիւճեան։